

~~28 to 28~~

0
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29

Reservado para el uso de la

Andrés Bello

Nº 1
125139

A
139

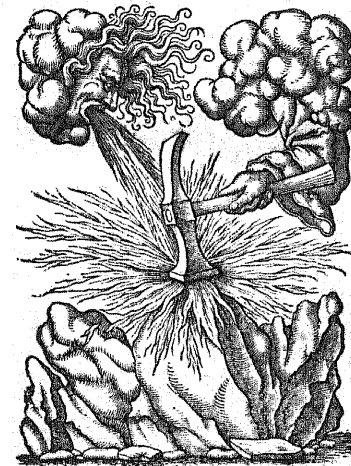
2 400 40
MADE IN SPAIN

HIERONYMI CARDANI
Mediolanensis, Bononien-
sis' que ciuis, Medicinam supra ordina-
riam in florētissima Academia Bononiensi publicè pro-
fitentis, in Septem Aphorismorum Hippocratis particu-
las Commentaria, ad PIVM Medicem Pont.
Max. Mediolanensem, eius nomi-
nis Quartum.

EIVSDEM,
De Venenorum differentijs, uiribus, & aduersus ea remedio-
rum præsidijs: ac præsertim de Pestis generibus om-
nibus, præseruatione & cura, Li-
bri III.

Item, de Prouidentia temporum liber.

HIPPOCRATES LECTORI.
*Graviorum culpa euersus cum sim ante meorum,
Insuper ex obitu me mihi restituit.
Quem pro tot meritis, dii faciant, ut uice uersa
Alterius gentis restituat pietas.*

Cum Caf. Maieft. gratia & priuilegio.

BASILEÆ, PER HENRICHVM
Petri, 1564.

HIERONYMI CARDANI AD PIVM
QVARTVM PONTIFICEM MAXIMUM PRAEFA-
tio, in Commentaria sua in septem Particulas Apho-
rismorum Hippocratis.

V M aliàs semper, tū hac ultima ætate mea
magis eo desiderio flagraui, PIE PONTI-
FEX MAXIME, ut laborib. meis aut mor-
taliū genus adiuuarem: aut eos qui præ-
cipuè id egissent, laudarem, extollerem, at-
que illustrarem. Oblata mihi uidebatur
ocasio utriusq; efficiēdi amplissīma. nam
Hippocratis medicorum absq; cōtrouer-
sia principis Aphorismorū librum, in quo
diuina illa oracula & aurea dicta continebantur, in Ticinensi expli-
care Academia contigit. Et simul utriq; muneri ex hoc per Com-
mentaria satisfactorius eram, cum nihil ad salutē hominū accom-
modatius, neque ullius mortalis in medica arte gloria amplior es-
set. Etenim quamuis multos intelligerem superesse expositores: ita
tamen uacua relicta est mihi huius interpretationis prouincia, ut
uix ab ullo adiutus dici possim. Et si modò in aliquo sum adiutus,
certè laboris plus impendi, dum tam pauca autore digna ab illis ac-
cepi, quàm si meo Marte omnia inuenissem. Nam de Galeno nō est
quod dicam: ille enim cum præstantissimus esset, certè hac in parte
tenuis admodum est: nec Commentaria scripsit, sed potius Anno-
tationes: quod speraret tot ueterum expositiones, quæ tunc in om-
nium manibus erant (dico Herophili, Bacchij, Zeufis, Heraclidis,
Marini, atq; plurium aliorum) mansuras esse. At nunc perire ma-
gno damno mortalium: ut uideantur Galeni expositiones, quæ suo
tempore claræ merito habebantur, nostra ætate imperfectæ. Nec
prætermittam, quòd mihi magis uidentur accusare Galenum, qui
uolunt omnia ab eo esse dicta: quàm ego, qui multa & maximè ne-
cessaria deesse putem. Nam cum suorum librorum, qui fuere sexcenti
quingenta nouem, supersint solum ducenti sexaginta sex, ut in
Paralipomenis diximus: si in his omnia continerentur, & maximè
necessaria, oportuit ut in reliquis illis omnibus quæ exciderunt, pa-
rum aut nihil, & certè nihil omnino necessarium contineretur.
Quapropter & nugatorem, & nullius precij uirum illum faciunt,
dum laudare uelle uidentur. Quid postmodum de posteriorib.
expositoribus dicam: qui quanto plures sunt (sunt autem supra
quindecim, adeò multi in umbra de brauiō sperare aui) tanto ma-
iorem sine fructu exigunt laborem. omnes enim (ut breuiter dicā)
ab Hippocratis mente longius absunt, quod facile cuique patebit,
qui nostra sine liuore leget. Verum dum hæc agerem, superue-

nit infelix ille casus, quo & patriam, & profitendi munus, & studia literarum deserere coactus sum. Permansurusque perpetuo uidebar in hac tanta calamitate atque miseria, tanta cum iactura, non solum artis medicæ, sed quorūcūque laborum meorum: nisi tu uerè P I E P O N T. M A X. atque diue, nutu tuo me mortalium generi, cœpto operi, atque mihi ipsi restituisles. Namque effectum est, ut autoritate Caroli Bonromei Cardinalis illustrissimi, nepotisque tui, tanto que patruo digni (ne quid maius addere possim) Petrus Donatus Cæsarius Narniensis episcopus, eiusque prolegatus, uir egregia admodum uirtute, & in ciuitatum administratione sapientia singulari, effecerit, ut florentissima hac in Academia dignitatem cum summa tranquillitate sim cōsecutus. Nempe Senatus hic illustris uirtute, dignitate, euehendisque bonis literis admirandus, non solum sponte ad munus profitendi nos elegit: sed ne benignitate uideretur inferior, ciuitate nos atque immunitate donauit. Quid referam Ioannis Moroni, Cardinalis illustrissimi, ad concilium legati, uiri optimi & sapientissimi, in te cultum: qui ubi uolūtatē tuam uidit, omnibus modis subleuare ornareque me concupiuit: nisi tuum primum beneficium, cui & ille suppetias ferebat, anteuertisset? Quid ea in causa non egit Franciscus Alciatus, qui tibi à libellis est, uir & oratoria facundia, & legum peritia admirabilis, ut iam antiquis conferri possit: tum in cæteris uirtutibus eo splendore, ut quemcūque ordinem ornare possit: ut iam pro me, me ipso laborare & anxius esse magis uideretur. Quem constat, ut tibi nepotique tuo gratificaretur, tum animi singulari candore omnia hæc peregisse: quando quidem beneficium à me nullum unquam accepisset. Ita ut quantum quorundam improbitati bonæ literæ, totumque mortalium genus in sena esse debuerunt: tantum tibi, atque etiam senatui Bononiensi gratiam debere fateantur. Namque cum Medicina non solum uitam producere doceat, sed quam habemus seruare incolumem: nihil maius in humanis esse conspicuum est ea arte. Non regibus regna sua uia, non ducibus fortitudo gloriosa esse potest, non erudito iucunda sapientia, si corpore non rectè ualeat. Quin etiā non solum corporis, sed & animi uitia sanare docet, amentiam, furorē, timorem superfluum, curas atque tristitiam. Ob id ille rectè humano generi consuluerit, & maximo illud cōmodo afficiet, qui probè eam docuerit atque exercuerit, quod quomodo melius facere possit, quam si ipsius Hippocratis Aphorismos intelligat, atque sequatur? Ut contra magno damno sunt, qui spretis illius legibus, per uia deuia quacūque rapiuntur, avariciæ atque ambitionis stimulis incitati, quasi liberi grassantur in homines. Vnde illud uulgatum, Solis medicis licet impunè occidere. Quibus si ea lex quæ antiquis in usu quondam fuerat, quam etiam suadet Hippocrates, proposita esset, ut non nisi pro sanatis præmia reciperent, quæ omnibus alijs artibus commu-

nis est:

nis est: solis medicis id concessum, ut pro euerso & prodito negotio pecuniæ numerentur: quot laruæ sponte discederent, quæ nunc non nisi fallendo maledicendoque gloriam quærunt? Quantus ardor adueniat studijs, quantus bonis literis accessus fiat, quanta gloria arti, quantum decus medicis ipsis: quam beati futuri sint mortales: nullus medicus in difficili ancipitique morbo quærat focium ignauum, aut imperitum, adulatorem uel, cum quo sciat nil posse lucrari. Quam fortunati ad hoc usque tempus fuimus, qui seueriores Iurisconsultos in se ipsos quam in nos experti sumus. Iurisconsultus, si dolo perdit clientem, corpore luit poenas: si per ignorantiam, æret si clientem defendit, armatus multis studijs, multis autoritatibus accedit: & permittunt uulgo medicorum ignauum, sordidum, raro maioribus nobilem, sine scientia, sine studijs literarum, sine peritia bonarum artium: & non solum imperitos sententiæ ueteri, sed etiam cōtemptores, debacchari in nobiles eque atque plebeios. Mater luget filium errore medici amissum, frater fratrem, uxor honesta coniugem. Sed hoc regum esset munus, prospicere tanto decori. Ad te igitur P I E Pater Beatissime (qui uitæ innocentia, quam tibi Altissimus concessit, supremam dignitatem retines: qui reges Christianos in amicitia contines: populum ad concordiam tam pio animo, tam sapienti consilio, tanto dispendio redigere conaris: qui religionis decorem conciliare studes, qui patriam, qui subditas urbes ueterum more ædificijs, collegia sapientum bonis institutis, immunitatibus premijsque amplificasti. Testis est ipsa Roma, inter cæteras urbes plus ornamentis, securitatis, pulchritudinis, maiestatis (que sub te uno, & tam breui temporis spacio adeptas, quam multis antea seculis) ad te inquam, tuosque sanctissimos pedes pro uoluta Medicina, cum omnibus liberalibus artibus atque scientijs orat, ut illi faueas, earum cultores tuearis, erigas, euehasque. Et quæ exhibuisti quasi signo ex arce dato protegendi spem, confirmes, nimium casibus antea aduersis labefactatam atque debilitatam: ut omnes concordissimè (quod Deus opt. max. que faxit) & animi tranquillitate, & corporis salubritate, per te unum parta, omnibus studiosis laudes P I I Quarti Medices, Pontificis Maximi, canere possimus. Vale. Nonis Quintilibus, felicissimi tui Pontificatus anno quarto, Bononiæ.

LOCORVM ALIQVOT PARTIM AVTOGRAPHI NEGLI-
gentius descripti, partim operarum inter excudendum incuria deprauatorum,
emendatio lectio.

Pag. i. uerf. 9 sunt necessaria 15.
51 & lis 22.25 unumquodq; nostrum
31.37 respectu 33.12 falsitatis sed &
cum desideret. Optimum & 31 si
peracutus, multa. In augmento 39.
49 Sed & ex 40.50 temporis, cir-
cuitum, 42.32 deest aliquid post
congruant. 43.51 luppuratum quod
48.26 tulle durabit 49.31 iacen-
te pilegnum 50.19 continet 53.
41 super renem, 56.35 ad 45, uel
quinquages. 60.21 Et ideo 61.1
indicatio 63.37 plurimum 66.52
indicium 67.42 attractio 71.24
rum quia 74.18 habet & 29 pote-
runt 79.26 uerfionis Leon. 80.4
fit & cont. 81.13 substantia 87.21
mulum tamen 89.44 tum copie
98.2 ante: fit autem 100.30 prepa-
rata 103.3 infipillari 116.29 ieiunū
& 49 nam aliter 121.42 non latis e-
xerc. 125.26 non affument 126.27
quam minus quam conueniat 130.
33 ut dicit 131.11 dominari declarat.
Quæcumq; igitur non domantur à na-
tura 138.45 in quinto, repetuntur
magna 143.31 à colore & 33 in colo-
re & 38 necesse non est & 44 & iu-
gris 147.50 experiantur 148.39 aere
& 43 cauliflos & 46 suauitate 152.
45 famem 153.20 intumuerit 155.
46 famem 157.30 qua sequis 164.
37 extenuant 167.40 sine 168.11 car-
nis, a uehementer & 2 principia, uix
& 30 malum. hoc 170.43 mente con-
stat, offendit aut robur 171.18 tamē
tunt 172.10 malos, etiam minus ma-
lum & 31 regionem, aërem 174.11
ambigui 177.40 utrumq; 180.47
caco chymi 181.3 comparatio, 182.
5 quispiam 186.13 Nam & talis men-
tetur mouet. 188.44 & quatuor 193.
12 si possit & 51 miscant hæc 194.
25 plerisq; refert, 197.51 afflictere
209.23 generale 201.5 modo & 49
exiccantur 207.20 interest & 25
naturalis. Etia 209.7 diuiditur 214.
26 ueri similis 215.2 autumus au-
tumnalis & 22 ut est 216.22 causa
quam & 25 in effectu 217.39 exan-
guia 222.25 tales 225.39 magnis
laboribus 226.37 pluuijs, frig. 230.
43 natura hum. 231.13 corollarium
235.52 lam dominante 237.10 discrimi-
nata 238.3 enumeret 239.36 ut
ens 240.28 cogamus 245.44 in u-
na 252.37 praua sit 254.13 nouum
262.50 mortiferi 264.33 urinae st-
ilitia 265.7 cum dominatur & 20
preparant & 25 alui profluvia 268.
31 quod sanissimum est, 269.7 auri,
270.18 quandam & 24 quæ dum 271.
2 uolunt & 3 num id 273.49 homo-
nymias, Fuch. 274.48 sanguinem,

nisi 276.16 quartanas 278.15 uo-
luit, pôit 280.24 uere 282.42 quia
284.9 fracturis 288.34 dulce, mini-
me cal. 289.21 lapidis, quinque alia
iam & 37 lapidis & 44 autē, 293.
44 tenues (sic enim intelligit tenues)
non 294.11 finierint puerulis, aut
& 23 explicanda utiliter, om. & 37
Aphorismis, 299.21 propria, cerebri
anhel. 302.1 repletionē purgandō
& 2 caput, utendo & 31 per se nimis
32 uigilijs, 304.8 siue motus 308.
8 improbam & sine & modo, 49
ne iniciari 509.28 tum confp. 316.
2 & iam emendato 320.2 tecum 324.
17 in marg. Cap. 42 338.35 purgat
tam 346.24 sit, in uentriculo neces-
356.5 humore dominante 362.3 crui-
da esse, 10 in utilem partē nat. ca-
lor agit, innox. proprius 37. cōmista
muleæ ult. uomitus, deiectio, 364.
14 quod ab imbecil. 372.37 at tamē,
39 esse, 373.21 contenta sunt, 378.
42 expectas, 384.41 tumor 389.11
connumerat, 394.7 calore, manet
398.48 quemuis 399.2 colore 6
color 407.37 ea perperam 408.28
pertinent 419.39 sed negatio 421.
9 successu 423.32 in utraq; 425.29
indicatiua 431.1 tanquam 438.12
fit 15 præoccupauit 36 tamen que
439.22 hypochondrium 440.24 uo-
lo autem 442.51 sint 443.7 uult
frustra, 444.51 iudicant 451.46 in
renibus 452.9 nam is 453.23 are-
nulas 454.20 possit 456.12 caua
sui parte 458.47 rppu 459.23 de-
le & 460.24 sedulo 461.49 im-
munda siue sicca, 464.7 imbecilli-
tatem 14 nacta, 467.36 scilicet an
37 dele) 469.5 fauet homini 471.
12 tantum, falsum est quod 480.10
dissentione 8 animaduertat, in 42
letalit sit? 482.32 malum 484.48
graue 487.22 persequamur 500.
23 consequentem reliquā, non 489.
19 calor 490.3 quasi nolit, 30.37
tamen ab initio 492.33 ut in alijs
493.44 possimus 494.11 indicio 503.
42 constat 504.9 endiuix 508.49
quæ tum 511.33 quodq; rum 513.4
persequeris 517.26 tenuior, superio-
ra eo 519.44 tantum nomine 521.
32 docet 522.46 affusa 524.35 quod
conuuls. 526.20 malo 529.11 comi-
tialis 4. morietur fœtus 32 acutus cū
34 fermē semper 537.10 obuertiabitur
21 agitur 25 leuiter depurgetur
538.23 aromatu 39 sibi contig. 541.
12 cum 542.21 lucramur ex 543.36
indicium 544.11 possit 547.39 uen-
trem 550.9 septē, 48 indicat 557.
19 ferunt fuisse 48 dexter, 558.13 ui-
deat omnes 41 tantum 23 natiū 567.

43 uolūt nimis anxie, 568.30 si quis
42 sensum abort. 569.7 sed dolor aut
570.35 ait 45 fiat citra morbu, 571.4
magis etiā 41 sitit 573.5 oculis 574.
15 cum urigine 576.4 prauitas 579.
17 ex dem 580.20 uibratione 583.
4 hypochondria 594.11 hoc intel.
595.4 imponentium, dico 596.10 se-
cedunt ut corpus 27 inferior 41
Habent 597.15 indicium 600.33
pungant iue 602.2 dolores 42 alij
45 renales 51 uagabantur 602.51
definiunt, renem non 603.42 im-
mittunt 605.23 prætermittet pri-
ma dol. genera, 606.23 glandem
46 musculi? 613.14 trahere licet
615.6 ipsius 34 exonerando partem
prop. lib. ac temperatiorē relinquunt
43 quam 616.36 defatigam 52 tam
freq. 619.38 leucophlegmatia 621.
15 altitudinem 622.28 locum, & 623.
31 autem 624.13 si opus 24 subru-
bicundi 32 aspritudine 628.3 uifio-
ne 15 non tant 630.27 conciderint
631.2 interpretari ex Celso, 636.46
in uesica supp. 638.32 gracilitatem
639.47 supra umbil. 640.11 dolorē
641.23 acrat. 644.45 iuuenibus
645.14 gerulorum 51 similes 646.
42 cerebro 647.1 extenditur 652.
25 calefactus 52 intelligit 653.9
unum, alterum 654.29 uina poten-
tia 655.1 inferet 19 caluicē 656.
22 nemo requirit 46 Vlysem 657.
41 omnibus eius. 658.16 aut fomen-
10 fomentum 662.16 distantiam ergo
19 exugere 25 uir est 664.42 quo-
niam breuibus 665.41 atq; eadem
666.23 animaduertit 27 defluuium
657.5 uel non 12 47 Quod 668.
13 radices 670.4 iudicij 15 decer-
nit 30 tamen 44 alij modi, de 671.
50 humeri 673.37 si modō admitta-
mus 41 iuncta 675.30 rosaceum
680.36 liberetur 40 cū dupl. 681.
7 quod uulso 48 habetur 682.43
dissentioni, 684.22 tabem 686.
20 quam 687.4 quamuis 32 do-
lor ad furculam 688.50 quod eius-
modi 689.12 pateat 690.20 maior
necessi. 42 calcaribus 691.6 peri-
maut 69.31 reddenda 40 repletur
pituita 42 si torus 695.49 ulceri-
bus 697.12. uel praua 700.30 Ad
secundam 702.29 Hæc est 32 bo-
num 703.42 reddat 704.17 siant
29 inflammatione 38 non possit 705.
28 suppuratæ 707.9 fallit unquam
(demon. 25 finiuntur 711.33 Pati-
turer 714.19 palpebram 21 porreptat
716.47 febribus 722.31 uere 36 qui-
bus si 724.41 maius est 725.4 à me-
dico 726.11 dissentiant 17 quorū
uix 731.12 cum in 734.34 nisi ob

737.3 tum med. 738.27 & ipsam 31
uideatur 741.20 intelligere 744.
41 pron. sitis 45 accidat 746.11
iudicatio 14 iudicatione 747.48
deiectiones 748.20 ualde 47 qua-
lem ponit in 757.7 lauisimus 40
fecum 756.2 uerbeculo 757.2 At
hic 758.27 transmittit 762.42 tur-
batur turbatur autem 43 de capite
763.14 occupant 31 Quum igitur
764.1 hæc cum cō. 37 propolitem
præfens, 765.12 superiore uentre
767.27 dicas 769.15 finit 30 ulcur-
fculis 772.14 uertuntur 773.36 dum
facit sapius, 47 illis 774.23 firmus
35 si dicas 775.40 præfendens 776.
31 malefico, 778.10 ipse 51 tum in
781.20 melius est 45 estq; 782.50
quæ fluunt 785.36 ut non 787.32
stanofo 789.8 si sint 790.6 simul
rotum, ad 42 & eam 796.22 que
in inf. 798.14 sunt 52 iugit 801.
9 femine 805.18. inde 29 sufficit
804.14 euadit magis 37 naturalis
805.11 alia molles 19 omnes, 40
solum ui 807.15 amurcam 811.46
si nullo 45 offecitant 812.11 quam-
libet rationem, quamuis non tutam
2 tentandam esse 32 quod si 813.
21 quæ per 33 uerum præterea 814.
12 cerebri 49 descriptio 815.3
transgrediuntur sanus sit 816 con-
tumaciter harent 18 uisui 817.1
contento 819.32 à cal. 820.42 nō
aff. 825.41 humidum innatum 828.
38 quam 829.15 iudicium 40 Hic
830.7 hic 831.38 l.v. 833.43 minus,
44 plus, 835.2 præcauere 4 ad
marg. Pag. 7 10 offerbantur 840.
20 mouendi 841.14 sine? 843.35
antecedunt 46 manare 844.40
explicauimus 47 indicatorijs 49
iudicatoria 846.31 uicoacta 847.

23 uarix, 850.35 & 36 lethale 853.
43 definitur folet 854.36 operantur
86.610 Vnum 87.1 quæ uetustate
871.41 cognouerit dist. 42 aut ex-
cog. 879.42 cum prin. 880.5 ut
consciunt scel. 8 habere 19 sunt,
inq. 20 mundo Deo 52 egit 862.
46 erant 863.25 medicamento 49
salium 865.51 aliam tamen 866.
18 uis ipsa 868.21 consuecunt 44
eadem 50 salutem, 872.14 ab aere
25 incalefcere 875.1 liq. aliquo 879.
8 uentriculi, una 881.48 iudicio 887.
15 ut etiam 888.13 accenduntur 890.
5 item aph. 893.29 consilio 894.
23 mundum corp. 895.37 crabronum
39 efferata 50 offendant tantum,
897.4 quæ dicta 26 hydrophoui
899.47 super, iuuenem 900.19 est,
etiam 902.1 tam minut. 908.9 Pe-
re autem 41 iugeret 909.25 uulū
911.28 amita 912.12 spumæ 23 plum-
bum 35 quod sine 916.31 est per-
niciō. 35 uicrum 39 uicrum 918.
12 tabida 25 nisi exp. 34 appella-
bant 920.20 esse debet 922.47 &
uitrum 923.12 temporanea 43 ce-
nuit 45 internas 52 contraria,
substantia substantiæ 926.49 prin-
cipatum 928.13 temporanea 930.
30 candidiorēq; 32 quem uerif. est
diti affectū 936.8 tū sapore 20 pe-
pones 937.20 quarū 938.32 efficit
959.50 ricinorum & lathyr. & tithy.
51 ricinorū 940.25 cornua 942.40
denunciant 943.8 somni 949.20
uitrum. Sed uirū 31 uitro 950.23
sed hos 951.4. Ictum, morsus, uul-
nerum uenen. 13 coloris 24 pu-
tredine 50 paucis, 947.11 potentia
19 uitrum (quamquam uitrum
natura, sed figura non 953.10 in ruta
52 serpentum unum 955.12 laborum

uuln. 26 bdellio 956.30 quanquā
958.26 penis non ar. 29 uulua 959.
43 uitro 960.31 sociam glad.
961.6 nictationes at. 965.8 uana.
conul. 972.35 timent 974.30 anti-
thoræ 975.48 præstantius 977.22
bulbosæ 23 anagallis 41 singua-
lorum 978.2 scordei 24 ex-
collit 25 quo ille 46 cæteros
979.22 uigilet 981.4 quæ subf. 982.
22 gentiana 983.13 comate 20 cicu-
tam, nā aur. in una die interficit 985.
19 desilliter 986.25 sphragis 30
tum amar. 387.39 dixi 990.30 il-
lum 992.7 hac in 994.33 fecudam
997.14 solent ferrum, 999.19 alio-
rum in 1002.27 habes 1003.6 si
non, necessariō siderabitur 23 expe-
ctatus 1006.2 suspendatur 7 grana-
tum 13 satyrion 1007.35 quæcumq;
1008.6 scordij 1010.29 galicōis
1011.3 fuerit 12 in uino 1012.18 utri
1017.40 euocare 1018.18 fecit 18 u-
træq; 32 nūquam 1019.15 dele non
1020.17 uiridium card. 1021.22 Ex-
terius, si qua 26 radice 39 alias 50
emplastro Paul. 1022.36 Gallica,
1023.2 candente 32 fuerit 52 Celso,
1025.6 dele un- 1028.6 zedoaria
1030.42 tribus 44 constitutiones
1032.2 uelut si 21 decoctum 28 con-
dito 33 conditum 1033.50 tunc est
1036.40 igne, colligatur quod 1037.
18 locum inunge 1043.14 dele enim
40 mulieribus dyfent. 1044.4 præ-
dicet 1045.4 lenis, per hyemem sal.
15 plurimos que 18 interierit 1049.
1070.1 leditur 1072.19 fluit 1056.
12 ascendat 1059.50 defecata 1064.
40 naturam 1065.9 præferri 1067.
6 sepulchrorum 11 diurnam 40
putredo 1072.17 na-
tura.

Hæc loca si diligens Lector ita emendauerit calamo, Opus habebit
ad unguem elinatum.

HIERONYMI CARDANI MEDICINI
DIOLANENSIS MEDICI IN
Hippocratis Aphorismos Lib. VII.

LIBER PRIMVS.

PROOEMIUM.

LIBROS hos ita ordinaui, ut septem libri in septem libros, hoc nomine conscriptos ab Hippocrate, explicandos instituerentur. Aphorismus enim ab ἀφορισμῶ, quod

In 1. Com. huius. Li. 4. Aph. 47. Lib. 4. de Vic. in 4. cut. c. 19. Li. 5. Aph. 64.

est seligo, dictus est. Nihilominus ex sententia Galeni infra, ad Aphoristicam doctrinam pertinet: ut quæcūq; sunt necessaria ad negocium, breuissimè circumscribantur. Et alibi etiam, ut que dicuntur, compendiosius complectatur. Et rursus Aphorismus usu euenit, ut in paucis uerbis magna contineatur. Non tamē semper Aphoristicus sermo breuis necessariò est: ut infra uidebitur. Atq; ita quod aliis excogitaueramus, sermè abfoluimus: scilicet ut uniuersos Hippocratis libros exponeremus, quod certè fuisset operosum, & longum. Cauebimus ergo diligenter, præterquam in 10. 11. & 12, ne quicquam non à uero & principe Hippocrate dictum interferamus. Is fuit, qui ab 81. ad 100 usq; Olympiadem floruit, medicus Perdicæ Macedonũ regis; mortuusq; in Larissa Thessaliæ, cum esset Cous: & nunc usq; ut audio, domus eius in ciuitate eiusdem insulæ, quæ in Arcipelago posita est, solet aduenis ostendi. Fuit ex descendētib; Aesculapij, decimus octauus ab illo: & ideo uigesimus à Ioue, & nonus à Chrysamide rege: natione Doriensis, ex familia Hebridum: alij uocarunt familiam Asclepiadarum, fuitq; illi auus, alius Hippocrates, filius Gnosidici, & nepos Nebri: qui cum uir illustris fuisset, qui ab eo descenderrunt, Nebrides sunt dicti: unde hoc nomen Hippocratis, ab abauo familiæ impositum est. Patre natus est Heraclide, matre autem Praxiubea Phanaretis filia. Nobilis utroq; parente: nam ex gente Heraclida, quæ ab Hercule ita dicta est, maternum genus originem sumpsit. In Rhetorica Gorgiam Leoninum audiui, in Philosophia Democritum: in cuius gratiam Doricè scriptus Aphorismos, cum Cous insula ad Ioniorum principatũ pertineat, cuius urbs principalis Astyphalea olim, nunc Longoũ nominatur. In medicina patrem habuit magistrũ, Herodicumq; Se-

lybrianum, tunc famosum in ea arte. Filiam autem collocauit auo Aristotelis, dum esset in Macedonia: ex quibus natus est Nicomachus, Aristotelis pater. Habuit etiam duos filios, scilicet Thessalum, uirum grauissimum, qui apud Archelaum Macedoniae regè maximo in honore fuit, & Draconem. Hi tamen ambo à Comicis, ut insani, irrideri soliti erant. Et ambo etiam filios habuerunt nomine Hippocratis: unde qui Thessali filius fuit, librum de morbis, Dioscoridis auctoritate, scripsisse creditur, teste Galeno. Hos ergo filios, & alium nomine Polybium, discipulos egregios habuit Hippocrates: & qui multas scripserunt, medicinæ præstantes fuere. Vocatur autem Hippocrates ex Asclepiadarum familia, per synæresim, quasi ab Aesculapio originem ducente. Ctesiam Onidium affinem habuit. Huius igitur uiri Aphorismos interpretaturus sum, quos ante Galenum plurimi exposuerunt: inter quos Pelops, Galeni præceptor: Lycus, Hippocratis accusator: Ruffus, Traiam ætate, cuius adhuc quædam monumenta extant: Attalus, Donnus: Quintus, qui parum ante Galeni tempora floruit: Soranus Ephesus, Galeno coæqualis. His antiquiores existimo Bacchium, Herophilum, Heraclidẽ, Zeusum, Marinum: ut præter Galenum, duodecim sunt. Post uerò, solum Philotheum è Græcis, circumfertur etiã Theophilus quidam, Nostræ ætatis uiri, ante lingue Latine restorationẽ, Iacobus, & Vgo, & Sermoneta: post & nostro æuo Brasauolus, Euchsusq;. Quod si Galenus nõ ad eò in aliorum expositionibus redarguendis implicitus fuisset, nulla nostra opera indigeremus. Verũ cum omnium opiniones uitare uellet, persæpe Hippocratem immeritò redarguere coactus est. Plerisque in locis magis necessaria omisit: multis in locis, quàm sit opus, proluxior est: ut nulla in parte, quamuis & in hac dignus sit qui legatur, seipso inferior euaserit. Quòbrẽ ego ab expositione Commentariorum Galeni, & ab omnium in se statione abstinebo. Qui hæc curabunt, illorum, quorum meminimus, scripta perlegant. Nos interim, ut quæ maximus scripsit Hippocrates, diligentius exponantur, curabimus.

i. in 6. Epid. 29.

Vita breuis, ars uero longa, occasio praeceps, experimentum periculum, iudicium difficile. Oportet autem non solum seipsum praestare opportuna facientem, sed & agrum, & absidentem, & externa.

COMMENTARIUS.

In primo statim ingressu Galenus labitur, dum dubitat, an hic sit unus Aphorismus, an plures. hoc enim est ipsum Hippocratem accusare, qui duo diuersa in unum compegerit. Est igitur unus Aphorismus, docens necessariam esse compositionem Aphorismorum in arte medica. Et constat hoc modo ratio. Curatio aegri perficitur ex medico praecipiente opportuna, & ut talia adhibeantur. Sed ut adhibeantur, oportet ut sit causa efficiens, & sunt astantes: & materia, id est aeger qui consentiat: & forma, & sunt res externae, quae adhibentur. Igitur ad consequendum finem & sanitatem, ultra officium medici quod est loco artis, necessaria sunt illa tria. Verum cum illa ad opus ipsum sint necessaria, non ad artem, non est necessarium ut doceat: ut hic uerum ut medicus in arte sit instructus, necessarium est ut possit praecipere quae conueniunt, sed non poterit praecipere et scire quae conueniunt, nisi sit instructus Aphoristica doctrina: igitur doctrina Aphoristica in arte medica necessaria est. Ergo necessarium est uolenti tradere medicam artem, ut possit commodè exercere: necessarium est componere Aphorismos, ac conscribere. Probat autem syllogismo diuisorio assumptum pulcherrime, in prima parte Aphorismi: sci licet quod medicus non possit aptè praecipere necessaria circa infirmum, nisi instructus Aphoristica doctrina, hoc modo: Quia uel sine doctrina, uel cū doctrina. Et si cum doctrina, uel cum doctrina uberiore & prolixa, uel Aphoristica. Et si cum doctrina prolixa, uel ante adeptam, uel statim cum aduocatur ad aegrum: quod nos uocamus, studere casum, & morbi naturam, ac auxilia. Sunt igitur quatuor modi: uel ut absque doctrina praecipiat, uel ut ex studio statim factō, uel ut ex doctrina iam habita per artem prolixius traditam, uel ex doctrina prius habita, sed per aphorismos. Verum primis tribus modis medicus non poterit opportuna praecipere: igitur relinquatur quartus, scilicet ut per Aphorismos

ars tota tradatur. Ostendit autem singula membra non satisfacere, dicens: Si sine doctrina, uel per experimentum, & hoc est periculosum, uel le ex periri absque alia ratione, & maxime in re spectante ad uitam hominis, uel cum ratione naturali, & quodam iudicio: & hoc iudicium est difficile, sine ulla doctrina. Si uero uelles per studium repentinum discere cognoscere morbum & curam, occasio morbi, et praesertim acuti, est praecipis: id est, quia dum studebis, transibit principium morbi, in quo solent maiora auxilia adhiberi. Et alludit ad illud secundi libri: Inchoantibus morbis, si quid uideretur mouendum, moue: cum uero consistunt ac uigent, melius est quietem habere. Et infra in hoc eodem libro: In acutis morbis raro, & in principijs, medicamentis uti. Et forsitan non solum principium transibit morbi, sed morietur aeger. Ergo doctrina quae ex extemporaneo studio fit, non satisfaciet. Sed neque si quis uelit per studium longum integram artem prius adipisci: quia dicit, ars ipsa longa est, & uita natura breuis, ut uel non possit adipisci totam: uel quando erit iam senex, nec poterit fructum doctrinae in exercitatione praestare. Cum igitur ita sit, oportebit medicam artem per Aphorismos traditam discere, ut ea possumus commodè & tempestiue uti. Ex quo conijcere licet, ante Hippocratem etiam ab alijs medicam artem fuisse diffusè conscriptam: quem modum tradendi non multum probat Hippocrates. Collige secundò, doctrinam hanc Aphoristicam magis esse necessariam in acutis morbis, quam diuturnis: ideo totū primum librum curae acutorum morborum dedicauit. Rursus facile est ex praecedentibus intelligere, quod mens Hippocratis fuit, ut tota ars hoc modo traderetur. Ex quo ego argumentum sumpsi, ut undequaque colligerem Aphorismos in arte ab Hippocrate conscriptos, quos in alios septem libros congestos his adijcerem. Medici autem nostri temporis, maxime in hac urbe, parum forsitan indigebunt hac doctrina, quandoquidè properant ante eam ad exercitationem: imò etiam ea quam adepti sunt in Academijs postposita, animam ad alia conuertunt. Ipse uero Hippocrates se declarat alia sentire, medicum ex artis operibus, non ex alijs nugis diiudicandū, dum dicit, Oportet autem non solum, & reliqua: intelligens, quod si quis etiam adeptus fuisset Aphoristicam doctrinam, tamen aegros posse mori etiam ex salubribus morbis, ideo dicit: Oportet ut quae mandantur à medico, exequantur.

Quae

Quae igitur erunt officia aegri astantium, & quae nam externa? Praestitisset Galenum haec declarasse, quam tot opiniones absurdas recitare & consutare: cum in neutro horum sit utilitas. Igitur & hoc, & medici officium quale sit, declarare oportet. Forsan enim quibusdam uidebitur, quod alia etiam ad medicum pertineant, quam ut praecipiat quae ad aegri salutem pertinent: quod multis ex titulis librorum Hippocratis colligi posse uidetur. uelut in libro de Medico, & de Ornatu, & in Praeceptis, & de medici uulnerarij officio. Sed manifestum est talia non esse necessaria medico, nisi ut possit consequi fidem & obedientiam aegri & astantium, quae iam ipse praesupponit: quam obrem illa erunt utilia, non tamen necessaria, ubi praestantia medici & fortuna ac fama illi adiuuant. Nihil tamen praetermissum est hic ab Hippocrate, ut dixi. Liqueat ergo, quod Hippocrates nos hortatur etiam ad illa, dum dicit, quod oportet ut aeger & astantes pareant medico, ad sintque necessaria. Alia causa est, quoniam Hippocrates loquitur in illis libris tam de uulnerario medico, & qui manu operatur, quam etiam de eo qui solum praecipit. Ob id in lege dixit, artem & disciplinam à pueritia perdiscendam: quod hoc tempore in uulnerarijs est in usu. Et quod longo tempore indiget, quod & uerum est. Aegri officium est, ut pareat medico: & ut pareat, dicebat Galenus, oportet ut medicus illi non augeat spem, ne peccet sub fiducia: & ne uident aliter succedere res, fidem in medico amittat. Si tamen aeger timidus sit, augebit spem hoc modo: Satiaberis profectò, si omnia quae praecipero, ad unguè obseruabis. Aeger igitur nec timere, nec desperare debet de salute, & mandatis medici parere. Astantium est, ut sint periti in arte, ideo dicebat in libro de Ornatu: Oportet ut eligatur unus è discipulis, qui sit exercitatus diu, & profecerit, ut sciat occasionem, & patienter aegro seruiat, & de eundè Primo de diebus criticis ait: Oportet ut astantes sint prudentes, periti, patientes, & diligentes. Dicebat autem quarto in sextum Epidemiorum Galenus, ubi plura super hac materia loquitur: Si interrogauerint te amici de exitu morbi salubris, dices, quod sanabitur, si in manibus tuis perseverauerit, fueritque obediens, & nihil sinistrae exterius aduenerit. Quid uero sit. Occasio breuis, intelligere diligenter oportet. Est autem duplex, & temporis & quantitatis proprie: ut ab Hippocrate docetur li-

bro de Locis in homine. Sed Galenus rectè Primo ad Glauconem, de sola temporis breuitate Hippocratem hic locutum esse censet. Plura suo loco dicam. Haec igitur diffusius à nobis, quia ab Hippocrate obscurius sunt dicta. Erant enim haec non ex arte, sed praeter artem. Reliqua erunt facilliora, quanquam & haec, si quis mentem adhibeat, non sint difficilia. Praetermittam autem in posterum expositionem Aphorismorum, qui Hippocratis non sunt, si quis eam uolet habere, ab alijs requirat expositores. Porro cum hic liber esset totus de morborum acutorum cura, non obiter habet conscriptos Aphorismos, sed rectè serie, & magno ordine. Quod etiam in alijs libris sequentibus praestitisset, si de uno tantum morbi genere in eis loquutus fuisset. APHORISMVS II. In perturbationibus uentris, & uomitibus qui sponte fiunt, si talia purgentur qualia purgari oportet, confert, & facile ferunt. Sic & uacuum uacuatō si talis fiat, qualis fieri debet, confert, & facile ferunt: si minus, contrà. Habere autem rationem oportet & regionis, & temporis, & aetatis, & morborum, in quibus conuenit, aut non. COMMENTARIUS. Hic Aphorismus explicatur à Galeno in libello quodam cui titulus est contra Iulianum: & nobilis est, quia Hippocrates propositū suum docet, et praeter id nobis duo insinuat: Primum, quod omnes Aphorismos ratione conscripserit: neque enim huic & sequenti eam tantū adiecisset, si illis solis conueniret. sed tamen in alijs non apposuit, breuitatis causa. Secundum, quod ratio haec concludit generaliter: Natura hanc operationem faciens, rectè agit: igitur etiam medicus, eadem faciens. Vtemur autem in explicando, praeecepto Galeni. Ego, inquit, in explicando Hippocratem utar ea interpretatione, quae cum successu rerum quae in aegris apparere solent, consentiat. Est ergo Hippocratis sententia haec: In perturbationibus uentris, quas nos fluxus repentinos solemus appellare, & uomitibus, quae absque alio auxilio externo eueniunt, si qualia oportet purgari purgentur, confert, & non remanent nec lesi nec debilitati multum, igitur si talis fiat à medico euacuatio noxiorum humorum, conferet, nec laedet. Per Qualia oportet

Aph. 29. Aph. 24.

In 6. Epid. par. 2. com.

43.

Iuxta finē.

Cap. 11.

Com. 19.

Cap. 1. Lib. 13. Aphor. 1.

5. par. in 6. Epid. com.

igitur

igitur intelligit, quæ lædunt, quomodoque nocent, seu qualitate seu quantitate, seu quous alio modo, si alius inueniri possit. Et licet loquatur generaliter de humore peccante seu in qualitate seu in quantitate: non tamen loquitur de quantitate euacuationis, sed in sequenti Aphorismo. Purgationes plerumque adhibentur humoribus qualitate sola, aut qualitate & quantitate peccantibus: Sectio uenæ plerumque peccantibus sola quantitate, scilicet sanguini. hic Hippocrates loquitur de utraque, non tamen loquitur de quantitate humoris purgandi per medicamentum, & sanguinis educendi per uenæ sectionem. ideo dicitur hos duos sermones, humorem quantitate peccantem, & quantitatem humoris euacuandi. de primo modo est hic sermo, non de secundo. Aduertendum, quod purgatio intelligitur,eductio humoris alterius à sanguine: euacuatio autem generalis est, & sectionem uenæ atque purgationem sub se continet. Neque uero ex hac regula oppositam concludes, scilicet quod ubi natura faciendo aliquid perperam agat, medicus si faciat, etiam male agat. nam in diarrhæis multitudine colorum mala, si sponte humores prodierint: cum medicamento uero non ita. Et in principijs morborum natura nihil excernit utiliter: medicus tamen facere potest, ut suis locis uidebitur. Nec si natura non reponit luxatam, medicus propter hoc reponere negliget.

4. Aph. 21.
4. Aph. 10.

Voluit præterea nos aliam regulam intelligere, huic contrariam: scilicet, quod siue per naturam siue per artem quæ non lædunt excernantur, loco eorum quæ lædunt, ægrum non bene ferre, aut non iuari, aut utrumque contingere, nam propositioni quæ ex duabus constat per copulam, tres sunt contrariæ: uelut ei quod est conferre, & bene ferre, contrariæ sunt, non conferre, uel non bene ferre, uel utrumque.

Quod uero adiecit, Habere autem oportet, ostendit quoadque contingere, ut qualia oportet purgari purgantur: nec tamen conferat, ratione regionis, temporis, ætatis & morborum. Et ætatis, gratia exempli, in infante, abundante sanguine, non tamen secabimus uenam: & decrepita ætate uir, non sustinebit medicamentum. Et cum dicit inferius Quo ad tempus, quod sub cane & ante canem molestæ sunt medicationes: & tamen præsupponit quod euacuentur qualia oportet: aliter absurdus esset Aphorismus. Per hæc quatuor principalia, etiam intelligit reliqua similia: ut uictum, & naturæ proprietatem, ac talia. Ex quo apparet, ipsum non sibi contra-

Aph. 22. hu
ius libri.

dicere, cum inferius dicit, non conuenire purgationem nisi cōcocta materia. Licet enim humor noxius euacuetur, plus tamen euacuatur eo tempore de innoxio, cuius ratione læduntur. Similiter cum dicit, quod qui praui utuntur cibo, purgati exsoluuntur. hoc autem non est bene ferre: nam ratione uirtutis hoc contingit, quæ cum debilis fuerit, ab omnibus etiam utilibus lædi solet, ut Galenus testatur. Et similiter cum dicit in quarto libro infra, quod nigra eiecta perniciem afferunt, quæ tamen constat esse noxia: id contingit ratione signi, non causæ, nam talia cum sint pars materiæ quæ relinquunt, indicant morbum à tali materia factum esse insuperabilem: nõ quod talis expulsio noceat. Ideo si quando concocta tota euacuetur, quod raro accidit, æger euadit. Cum uero dicit, quod educta aqua aut pure toto in abscessu, æger perit: loquitur de quantitate. quamobrem non semper, cum quale oportet educi, educitur, confert, & bene fert: sed natum est conferre, ita ut sub debita quantitate educatur. Et similiter in febre, quæ est cum syncope ex humoribus crudis, licet conueniret purgatio, & uenæ sectio, tamen purgatio non educit, uenæ sectio ob uirtutis imbecillitatē prohibetur. Et infra etiam, materia quæ educitur per uomitum, aut per purgationem, cum fuerit ærugini similis, mala symptomata affert. ideo intelligendum est, ut conferat, & bene ferat, post diem unum, & post somnum. Et potest intelligi per qualia oportet, ut sint noxia concocta & eucta: tunc enim semper confert.

2. Aph. 36.

10. Ar. cur
cap. 4.
Aph. 21. 22.
23 & 24.

6. Aph. 27.

12. Ar. cur
cap. 3.

5. Aphor. 2.

Hippocrates ergo inuit sex propositiones, communes tam artis quam naturæ operibus: quarum quatuor primæ semper ueræ, sequentes cum suis conditionibus, aliter non. Si qualia oportet purgari purgantur, confert. Si non confert, non qualia oportet purgari, purgantur. Si confert et bene ferunt, qualia oportet purgari purgantur. Si non qualia oportet purgari purgantur, non confert, nec bene ferunt. Si qualia oportet purgari purgantur, confert, & bene ferunt. Si non confert, aut non bene ferunt, non qualia oportet purgari purgantur. Dices autem, aliquando non purgari qualia oportet, & tamen bene ferre: ut in inijs morborum, cum siliqua Indæ. sed hæc non est purgatio, quæ fiat à medicamento seligente, sed leniente tantum: aliter impossibile est, non pur-

gatis

gatis humoribus peccantibus, sed innoxijs, bene ferrimedicamentum. Si igitur purgaueris humorem peccantem, & cum conditionibus suis, conferet, & bene feret. Et si absque conditionibus debilis, non purgando tamen alium humorem, conferet, sed non bene feret. Si autem humorem non peccantem ualido medicamento, nec conferet, nec bene feret. Propterea quatuor ille condiciones quas proponit Hippocrates, non ut conferant euacuationes, sed ut tantum bene ferantur, intelligendum est. Diuersis etiam modis conferre, & bene ferre, quoad tempus intelligendum est. nam bene ferre & dum purgantur, & dum post purgationem quieuerunt, dormiueruntque, contingit: conferre autem non statim, sed post aliquod tempus. Patet igitur, quædam esse quæ conferunt ualde, sed difficulter feruntur: alia quæ faciliè feruntur, cum tamen noceant.

eiusdem uerba ad eum sensum pertinentia declarant. Secundum, ut si non possunt, uerba illius his quæ uidentur in rebus accommodent. Tertium est, ut si res ipsas uidere non liceat, demonstratione firma utantur. Constat autem opinioniones singulas, ut ad unam perueniamus, res est operosa & proluxa plus quam utilis. Similiter alium sequi interpretem, res non digna est nisi Iurisconsultis, quibus permiffum est sine ratione pro suffragiorum multitudine decernere. Coniectura quoque uti, hominis est qui plus de se pollicetur quam præstet, aut nimis cupidi gloria. Nam si non licet una ex tribus propositis uis sententiam authoris assequi, nimis cupidi est uelle illum exponere qui noluerit intelligi. at si liceat, tu tamen coniectura aut alterius auctoritate contentus sis, dupliciter peccas: & dimitto quod præstare debes, & utendo his quibus uti non licet. Quamquam Aphorismorum Hippocratis proprium sit, ut clari sint, nam ab obscuro & dubijs abstinentium enseo. Vitijsus enim sermo & falsus totam euerit expositio nem, dum falsa ueris immisceat, ac dubia certis: ut melius sit centum Aphorismos, et omnes ueros inferere, quam ducentos, in quibus unus falsus tanquam uerus intersit. Nam falsos sermones addere, & ut falsos explicare, si à Galeno factum non esset, dicere audere puerile esse. At longè deterius est, falsos ut ueros inferere. Illud enim est nimis seruentis hominum calumnijs, ac iudicij absurdis: hoc autem, fidem à ueris mendacio abrogantem. Itaque hæc præfari oportuit hic, ne ab initio nimis Lectorem tædio afficeremus: inculcantes multa quæ non nisi longis circuitibus connecti poterant. Ut etiam quæ noua uidentur ostendat, pluribus in locis exempla adijciam, quæ nõ solum docebunt, sed etiam delectabunt audientes. Scio enim in expositione præcedentis Aphorismi quosdam non satis probaturos eam diuisionem, doctrinamque eius quod est conferre, ac bene ferre. Sed si quæ contigerunt Duci uelut Zapantæ quis uidisset, facile intellexisset, fieri posse ut aliquid plurimum conferat, quod tamen æger ferre uix poterit: & contra aliqua commodissimè perferri, quæ tamen nocebunt. Exemplum autem primi habetur in his, in quibus uel lapis excinditur, uel membrum corruptum amputatur. Sed in purgationibus dicam quid illi quem nuper commemoravi euenerit. Fuit hic natione Græcus, ætatis annorum sexaginta ferme, sed longis laboribus perfractus: laborabatque membrorum tre-

10. Aph. 21.
10. Aph. 10.
30
30
30

APHORISMVS III.

Habitudo athletarum qui ad summum bonitatis attingunt, periculosi, si in extremo constiterint. neque enim possunt in eodem permanere, neque quiescere. Cum uero non quiescant, neque possint proficere in melius, reliquum est igitur ut decendant in deterius. His de causis bonum habitum statim soluere expedit, ut corpus rursus nutrirî incipiat. Neque compressiones ad extremum ducendæ: (periculosum enim) sed qualis natura fuerit eius qui debet perferre, ad hoc ducere conuenit. Sic & euacuationes quæ ad extremum deducunt, periculosa: & rursus, refectiones cum extremæ fuerint, periculosa.

COMMENTARIVS.

Cum dixerit qualis esse debeat euacuatio, humoris scilicet noxiorum, seu qualitate seu quantitate noxij sunt: ostendit modo quanta esse debeat. Non quidem ut libram aut silibram, sed eo modo quo determinari potuit. Commune illud Hippocraticum præceptum est in libro de Veteri medicina: Modum, neque pondus neque numerum aliquem, ad quem referas, cognosces: certam uero & exactam metram non reperies aliam, quam corporis sensum. Qui enim rectè interpretari obscurius dicta ab aliquo auctore uoluerint, triplici hac uia ordinetur: hoc uno procedere debent. Primum est, ut illius uerba per alia

40
40
40
40
40

4 3 more

more maximo, & magis sinistra quam dextrae partis, magisq; manus quam cruris. Sub profun-
dissima autem hyeme cum adhibuissimus medi-
camentum ex colocynthida, primum quidem
nihil eduxit: a prandio autem tantum, uerum
cum uomitu, nausea & torminibus: ut me praeter
horam solitam aduocauerit, existimans se
moriturum. Verum cum purgasset, dormiuisset-
que, molestia illa plane soluta est. Intra autem
sex dies, cum aliud medicamentum propinare
uellem, cepit enixius petere ut iterum colocyn-
thidam dare: et ego minime ausus sum, ob subie-
cti nobilitatem. Itaq; alia medicamenta non
uexarunt, uerum non contulerunt: adeo ut ipse
summis precibus exoraret, ut ad illud primum
reuerterer. quod ego nolui facere: quod dum in
illa molestia esset, de medicamento fuisse con-
questus. Constat itaq; multum interesse inter
conferre, & bene ferre. Quod si medicamen-
tum conferat, & non bene ferat, indicium est,
uel materiam non esse concoctam, uel uires esse
imbecilles, uel medicamentum non recte conse-
ditum. Si autem bene ferat, nec conferat, indi-
cium est, uel uires esse ualidissimas, uel morbum
letalem, uel medicamentum nihil selegisse.

Haecenus de talibus: nunc ad Aphorismi ex-
positionem deuenio. Proponit Hippocrates haec
sententiam: In omni euacuatione metienda, me-
tae quantitas est sumenda a uiribus, donec per-
ferre queant: seu euacuatio sit per uenae sectio-
nem, seu per purgationem. Deinde subiungit
aliud a contrario: Sicut euacuationes extremae
sunt periculosa, ita etiam refectiones quae iam
euacuatibus adhiberi solent, cum confertum sunt,
periculosa existunt.

Sumit autem exemplum ab athleticis unum,
docens parerga interim: sed tamen quod ad pro-
positum, maxime conuenit & est, quod reple-
tiones maxime, tamen si sint ex solo sanguine,
periculosa sunt. Constituit igitur quatuor pro-
positiones similes, quarum duae consistunt in ha-
bitu, duae in operatione:

- Repletio summa qualiscumq; periculosa.
  - Vacuitas summa periculosa.
  - Euacuatio summa periculosa.
  - Refectio summa periculosa.
- In habitu repletio & uacuitas summa peri-
culosa, non dixit male. In operatione eua-
cuatio & resectio summa, rursus periculo-
sa, non dixit male. quia quandoq; natura per-
fert ob robur, quandoque seipsam exonerat aut
confirmat, sunt & aliae duae propositiones, qua

rum una non contingit ut natura se reficiat: ideo
neq; uera nec falsa, alia ut se exoneret, quae &
ipsa uera est. Cum enim sponte hoc facit, & ad
summum peruenerit, periculosa est. Ostendit au-
tem hoc de athleticis: hos enim, non alios intelligit:
ut nec rusticos, nec nautas: nam hi tamen est
inter eos qui exercentur sint connumerandi,
non tamen optimum habitum habere possunt,
quoniam neq; in ocio degunt post exercitatio-
nem, sed quasi in continuo opere sunt: nec alitur
bonis cibis. non tamen usus est athleticorum no-
mine, quoniam hoc nondum erat in usures ipsa
tamen, id est, ipsi athletee cum in Olympijs exer-
cerentur, & iam (ut in Prooemio dixi) 80. ef-
fluere Olympias Hippocratis aetate, cogniti
erant. Hi erant homines corporis robore &
magnitudine selecti, qui quotidie paucis horis,
uel saltem statis diebus exercebantur in pala-
stra, discolori aciendo, alijsq; similibus, certaban-
t; & potando & edendo: ut referant Milonem
Crotoniatem, iurum quadrum, ei ob uictori-
am in ludis dono datum, pugno occidisse, de-
inde etiam comedisse, consuetum etiam minas 20
panis, & totidem carnis, id est libras ferme 27:
& uini choas tres, id est libras 30, in cae. 11 ab-
sumere. Assumit ergo habitum athleticum, qui
a uulgo pro inculpato habetur: ut ostenderet,
etiam ex optimis humoribus summam plenitudi-
nem esse periculosa. Addit etiam hic demon-
strationem, quod talis habitus periculosus sit:
quia non potest stare, quoniam quotidie nutrim-
tur & augentur: nec augeri, cum uenae sint ad
summum repletae, ut supponitur: igitur necessa-
rium est relabi.

Tria igitur in hoc Aphorismo Hippocrates
demonstrat. Primum, quatuor propositiones di-
ctas per rationem a contrario deducit: habitum
athleticum, etiam optimum, non esse bonum, sed
periculosum. Et quod habitus bonus in summo
non potest consistere, nec in melius proficere. et
est demonstrandi genus. Dixit igitur hoc de
athleticis, ne quis existimaret ob qualitatem habi-
tum illum esse malum, non ob quantitatem. homi-
nes enim illi erant rubicundi, robusti, pingues, fa-
ni, neq; tamen cum hoc maximo periculo uaca-
bant. Quod uero periculum esset, declarat Ga-
lenus in libello de Bono corporis habitu, dicens,
imminere illis periculum suffocationis, quod ta-
men raro contingit: aut rupturae uenae, quod
sepius euenit.

Animaduertendum, quod licet repletiones
& uacuitates, euacuationes & refectiones, sint
omnes

omnes periculosa: periculosiores sunt, quae sunt
cum motu: id est euacuationes & refectiones,
his quae sunt habitus, id est repleti-
ones & uacuitates. Item repletio & resectio
maius periculum adducunt quo ad mortem, eua-
cuationibus & uacuitatibus: sed haec difficilius
restaurantur. Quod uero dixit tres & uenae
sectio, id est, compressiones seu extenuationes,
& tres leuocreas, euacuationes: manifestum
est, per primum nomen intellexisse uacuitatem
quae sit per mediam & exercitium, & per se-
cundum omnem repentina euacuationem. Quod
si quis contentiosus esse uelit, & per tres & uenae
sectio nem, per ea leuocreas purgationes, nihilomi-
nus sensus ipse manebit.

Solum hoc dubium relinquatur, quomodo cum
summa repletione, quae in athleticis est, fames na-
turalis, quae in illis maxima esse solet, fieri pos-
sit: Et primo sciendum, quod ut habetur a Gale-
no, fames fit aere digerente ea quae in membris
continentur: inde membra a uicinis fugunt, &
uenae a uentriculo. inde uentriculus appetit na-
turali facilitate, quam animalis comitatur. Sed
ex hoc non habetur quomodo fames fiat, mem-
bra enim ex sanguine ueteri etiam nutriuntur,
sed spiritus solum ex nouo generantur. Cum igitur
in athleticis multa fiat resolutio spirituum, ideo
magnum incurrunt famem. Et ideo esurientibus
primum accenditur Ephemera, quae parum du-
rat, post tabescunt, & fiunt debilissimi. Quod
autem spiritus ex nouo cibo & sanguine gene-
rentur, uidetur manifeste in his qui uiribus desti-
tuntur: qui resecti maxime uino, & uitellis ouo-
rum, statim restaurantur & exhilarantur. Un-
de in syncope, primo ad Glauconem, semper ci-
bus, maxime unum exhibetur, quod si aliter re-
staurari possent, non conueniret.

Quod uero dixerit periculosas euacuatio-
nes extremas, aut purgationes, aut uacuitates,
iuncta unumquodq; genus intelligendum est. ua-
cuitas enim ut tabem deducere solet: immodica
purgatio in syncope, aut animi defectum: san-
guinis euacuatio, in nouo Artis curatiuae habetur,
tum in subitam mortem, tum in malum cor-
poris habitum, unde hydrops, deducere solet.

APHORISMVS IIII.
VICTUS tenuis & exquisitus, in
morbis quidem logis semper
in acutis uero, in quibus non conue-
nit, periculosus. Et rursus, qui ad ex-
tremum deuenit tenuitatis, grauis

est. nam & repletiones quae ad extre-
mum deueniunt, graues sunt.

COMMENTARIVS.

Postquam de qualitate quantitateq; eua-
cuandorum locutus est, quae fieri potest tum ue-
nae sectione, tum purgatione: super sunt duo au-
xilia, scilicet ratio uictus, & mutatio intempe-
rii. Nunc igitur rationem uictus aggreditur,
distingues morbos in acutos, qui ad quadra-
gesimum diem terminantur, dicente ipso in Pro-
gnosticis: In omni morbo acuto, qui cum febre
diuturnos qui ultra eum terminum extenditur.
Non etiam loquitur de quantitate uictus, sed de
sola qualitate. Non enim putat confundendas
intentiones uictus, nec quantitatem qualitati
praeponeudas, quae & minus possit, & in tra-
ctatione de euacuatione qualitati postposita sit.
Constituit igitur uictum quandam mediocrem:
& est is qui neq; uirtutem ac uires acri debili-
tat aut minuit, neq; auget: & est assumptio pusa-
nae, sub quantitate & numero solus in sanitate.
Huius igitur comparatione sunt duo extrema:
scilicet plenus uictus, qui sit per carnes & oua:
& tenuis, qui sit per piscane cremorem, aut hy-
dromel. Patet igitur, quod etsi homo assu-
met quartam partem intellioni, uictum ple-
no: & si libras quatuor piscinae colatae, utetur
uictu tenui, non tamen recte fors faciet, quia
quantitate exuperabit. Circa quod sciendum
est, quod qualitas plurimum nocet, puta caro &
oua, in comparatione ad quantitatem: quia uen-
triculus eadem facilitate concoquit mediocrem
& consuetam quantitatem: imo aliquanto faci-
lius quam exigentiam, si sit ex eodem genere cibi.
& hoc, quia cogitur in utroq; amplecti & quan-
titatem parua, quandoq; deterius, imo plerumq;
complectitur. Si igitur laboranti morbo acuto
dederis modicum carnis uel oui, nocebit, ratione
difficultatis coctionis, quam ex substantia con-
sequitur, nec etiam facilius concoquetur ob pau-
citatem: & etiam quia nutrimentum id pingue est,
fomentum febrim subministrabit. Si uero in debi-
ta quantitate fuerit, nocebit trifariam: & ob
difficultatem concoquendi, & multitudine ali-
menti, illiusq; pinguedinem. Quae enim pinguis
sunt, difficilius concoquuntur quam aquae: sicut
uidemus in coctionibus quas uocant desillatio-
nes, in quibus primum aqua ab excremento ter-
reo separatur, post pars pinguior. Igitur semper
cibus plenior trifariam offendit laborantes mor-
bis acutis cum febre: & quia in separatione ne-

Li. 1. c. 25.

Vide 1. De
uictu in A-
cut. com.

8. Artis
cur. c. 2. &
3. De fac-
naturali-
bus c. 4.

gocium naturæ exhibent: & quia quod separatur, multum est, & facile inflammatur à febre: & quia pingue est. Coctio autem in lebetè declinat, quia & huiusmodi facilius carne concoqui.

Dividitur etiam tenuis uictus, quia pleno in morbis haud opus est, in tres ordines: tenuem simpliciter, & est cremor pituita: exquisitè tenuem, seu tenuissimum, & est aqua mellis: & tenuissimum in extremo, quod cum extremo minima quantitate conuenit, & est ut nihil prorsus detur. Hippocrates igitur de talibus loquens, reprehendit eos qui in diuturnis morbis, id est qui ultra quadragesimum extenduntur, utuntur uictu tenuissimo, & hi interficiunt prorsus ægros: & eos etiam qui in acutis, in quibus non conuenit, id est, qui à quartodecimo ad quadragesimum, terminum sui finis habent. Discrimen, quod in diuturnis semper: in acutis, in quibus non conuenit, non adeo, sed tamen periculosus, non dixit grauis: quoniam si tulerint, grauis non erit morbi molestia diminuta. Deinde subiungit, quod sicut tenuis uictus exquisitè periculosus est, ita qui ad extremum tenuitatis deuenit, quod est nihil dare, grauis est semper in diuturnis et acutis, qui ultra quartumdecimum diem extenduntur.

Forsan cuiusdam suspensa erit hæc expositio, dicentibus, Quis nam tam amens medicus esse poterit, qui audeat ultra quadraginta dies, uel etiam ad eum terminum, uel propè, ægrum sine cibo tenere? Verum hoc nostro tempore forsitan mirum erit, antiquo non: cum potius esset mirum, quot ægros inedia absumerent. Neque solum per totum morbum aut periculosa aut grauis hæc inedia est: sed si uel in diuturno morbo per duos aut tres solum dies utatur quomodolibet, uel in acuti e parte quæ acuta non est. Quamuis enim acutus morbus ab initio sui usque ad quadragesimum diem extendi possit: tamen solum quatuordecim dies morbi acumen occupabit. Sensus igitur Hippocratis est: in diuturnis morbis, intellige tamen qui cum febre sunt, & in acutorum e parte quæ acuta non est, si quis utatur uictu exquisitè tenui, periculum subibit: si uero tenuissimo, proculdubio lædatur. Nam & repletiones cum ad extremum deuenierint, quocumque morbi tempore fiant, graues sunt, læduntque. Vides igitur planam & sibi concordem expositionem, ac grauem Hippocratis: nisi quod quis obijcere possit, Auicennam pluribus in morbis diuturnis uictu tenuissimo, uel ualde tenui saltem, & primo curando resolutionem: & Sis contentus multa usque ad quartumdecimum, si uirtus fert. Et

23. cap. 4. 14. 3. 4. c. 13. in princ. 1. 4. t. 2. cap. 55 & 64.

in ascite uult, ut in initio utamur uictu tenuissimo. Et in febre quæ ex pituita fit, & in quartana, usque ad tres hebdomadas, scilicet uiginti dies, quos pro initio totius morbi præfinit. Verum in his febris non tenuissimum uictum, sed mediocrem adhibet. Ut enim opponitur pleniori, in quo datur caro & oua, ab eo in his morbis tenuis uictus appellatur, qui est mediocris. Uult uero ut tenuis, id est attenuante utamur: quoniam materia utriusque febris crassa est. Trifaria enim tenue uocant, propria improbitate seducti medici nostri temporis, tenuem uictum perperam, alii qui uero seducti ab Auicennæ interpretibus, scilicet tenuem in pauca quantitate. Hippocrates nunquam, sed paucum uocat tenuem: ut pituitam, & panem lotum, & alicam, in comparatione ad oua & carnes. hoc nunquam Hippocrates: sed paulo plenior, mediocrem pituitam, ut dixi, appellat. Rursus tenuem, qui extenuat: ut cum sale lamblichio uel Theriaco, ut Paulus. hunc Galenus non tenuem, sed attenuantem uocat. Ita pestis isti nebulones confundunt, ut sepia aquam, ne ipsæ uideant, uel etiam qui adsunt. Ita in ascite, attenuante uictu, non tenui debemus uti: in resolutione, cum non adsit, licet uti ea ratione uictus. nondum tamen constat, an apud Hippocratem.

APHORISMVS V.

In tenui uictu ægri delinquant: In quo fit, ut magis lædantur. Quicquid enim error committitur, maior in hoc fit, quam in paulo plenior uictu. Propterea etiam sanis periculosus existit ualde tenuis constitutus & exquisitus uictus, quoniam errores grauius ferunt. Ob hæc igitur tenuis uictus atque admodum exquisitus, eo qui sit paulo plenior, magis periculosus.

COMMENTARIVS.

Intendit Hippocrates probare præcedentem conclusionem alio modo, scilicet quod uictus tenuis & exquisitus sit periculosus. & addit, admodum tenuis: & etiam generaliter eum antea comparando ad morbos solum in quibus non conuenit. Proponit autem quatuor propositiones, quarum secundam probat per tertiam, & quartam per secundam. Et intendit probare hanc conclusionem per hoc medium, quod uictus tenuis comparatione ægotantis est deterior paulo plenore. Et ideo uult hanc propositionem esse & ut principaliter intentam, & ut medium ad

aliam demonstrandam. Ergo facit duas rationes. Prima est: In sanis periculosius est declinare ad extremè tenuem uictu, quam plenissimum: igitur in ægris semper pari ratione periculosius est declinare ad tenuem, quam ad plenior. Ex quo patet, quod loquitur de uictu tenui in qualitate, non in quantitate. nam si de quantitate loqueretur, periculosior esset plenissimus in sanis, quia posset strangulare. Ex quo cessant argumenta de immodica repletionem, quæ proueniunt ex malo intellectu tenuis & pleni. Sequela autem duplici indiget demonstratione, & ab extremis ad totam latitudinem habita pari ratione, & hoc per se patet: & in sanis ad ægros, quia sani debent propter uires robustiores melius posse perferre in ediam quam ægri: & tamen grauius ferunt, quam plenorem uictum. Patet, quia si deris sano oua carnes, uinum, parum offenditur, cum tamen sit extremè plenus uictus in quali: sin autem solum melicratum, grauius lædatur. Sed cur uel non addidit (magis) ante Delinquantur: aut, ut lædantur simpliciter, & non ut magis lædantur? Docet ergo nos, quod cum comparatiue loquatur, sic inserit primam propositionem: In tenui uictu, comparatione ægrorum, ægri semper lædantur, quia delinquant & errant: in paulo plenore uictu, non semper delinquant: ergo in tenui uictu ægri comparatione magis lædantur, quam in plenore, dato quod pari recessu recedant à mediocri uictu. Ideo in quarto Aphorismo legitur λεπτα, id est tenue: hic λεπτα, quasi tenuioribus, scilicet quam deceat. Inde sex differentia colliguntur huius primæ partis Aphorismi, à præcedente. Prima, quod ibi intelligit simpliciter tenue, hic comparatione ad morbum. Secunda, quod circumscribitur in morbis in quibus non conuenit, hic generaliter in omnibus morbis. Tertia, ibi comparat simpliciter tenuem ad plenum, hic ad paulo plenior: ut sit æqualis recessus. Quarta, ibi exquisitè tenuem, hic tenuem absolutè. Quinta, ibi periculosum aut grauem, hic errorem & uicturam ægri damnat. Sexta, ibi sumit argumentum à contrario, hic à sanorum comparatione: quæ, ut dixi, constat à maiori bifariam, et ratione, quia sani melius possunt perferre in ediam. & quia uictus sanorum cum sit plenior, ægrorum tenuior, difficilius ferent ægri recessum ad tenuiorem uictum. Paulo autem plenior uictus à Galeno declaratur, qui sit per panem lotum, de quo in primo de Alimento. nam qui sit per alicam, à Galeno in præcedenti commento inter pleniores numeratur. Pa-

Cap. 5.

nis autem lotus sit, lauando aqua calida. inde sic catur: & tunc lenior est reliquo pane, & in aqua supernatat. Proximus est ei qui ab Orisio bis coctus appellatur. Bijiuebantur in lotionem crassiores omnes partes, & quæ seculentum aliquid continebant.

Ex hoc patet, quod licet dicat in secundo de Ratione uictus in morbis acutis, quod maiores sunt noxæ plenioris uictus quam tenuioris (quod non contradicit his quæ hic dicuntur: quia ibi in prima autoritate loquitur de quantitate, hic de qualitate) porro copia, ut dixi, etiam in sanis paucitate periculosior est: in secunda uero, de sciencie uel morbi & cibo exhibitio in nigore illius, aut sciencie uel symptomatibus. Ob hæc igitur, hæc est secunda ratio, in qua ex hac propositione demonstrata uictus tenuior in comparatione ad ægrum, magis lædit plenior: igitur exquisitè tenuis, & admodum, eo qui paulo plenior sit, est magis periculosus. Diversitas autem assumptæ propositionis à demonstranda, est in tribus: nam in demonstrata seu assumpta, admodum & exquisitè non adduntur. tertio, quia in priore loquitur de errore, hic de periculo. Ratio tamen patet ex hoc, quod si comparatiue uictus tenuis noxius est, ergo exquisitè admodum tenuis simpliciter erit periculosus: quia uix fieri potest, ne talis non sit tenuis in comparatione ad ægrum.

Damna uero ieiunij & inedia, in Libro de Veteri medicina his uerbis edocuit: Si quis, inquit, assuetus prandere, ita ut ei hoc conferat, abstinerit, impotentia, uehemens tremor, animi deliquium: postea oculi pallidi, urina crassa & calida, os amarum, & uiscera ipsa pendere uidebuntur, uertigo, iracundia, tristitia. Eadem ferme secundo de uictu in acutis: ubi docet biliosis grauiorem etiam esse in ediam: ibi quoque damna copiosi cibi insoliti docet, quæ ad grauitatem ferme pertinent.

Quæret forsitan in morbis aliquis, quid cibi perperam datus faciat? Respondet Galenus 11. Ar. cur. quod à natura expellitur, & quicquid est prioris alimenti secum trahit. Si uero non expellatur, nec concoquatur in uentriculo, nec iecore, febres accendit. Verum dices, si natura concoqueret, non ne augetur uirtus, atque ita æger euaderet? nam iugiter euacuando & nutriendo, quilibet euadere posse deberet. Galenus enim in primo de uictu in acutis, duos proponit ægros: debilem, cum magno morbo, quem nutrire conuenit: & robustum, cum morbo eadem, quem

in libro de veteri medicina

Cap. 13.

Com. 44.

Lib. 3. c. 48.

dem, quem (dicit) si non nutries, recte ages: si contrarium in utroq; egeris, uterq; peribit. Constat etiam multos sic curari, precipue senes, cum morbo diuturno nutriendo atq; purgando. Propterea dico, quod si uentriculus aut iecur multum laborent, & maxime abscessu, tenuissime sunt nutriendi: magis autem in morbis lienis, pulmonis & febribus: ut 12. Artis curatiua habetur. Propterea dico, quod in morbis acutis coctionis celeritas necessaria est: aliter pereunt, restauratio non fit, quia calor febris impedit, in mitibus tamen, ubi materia multa est, aut crassa, calor febrilis parum impedit: ideo tales nutriuntur, nec offenduntur nisi cum cibus talis fuerit ut non possit bene concoqui. Causa ergo mortis in aegris est, quia cibus ipse qui datur, non nutrit, quia non concoquitur. In fluxibus uero, & alijs euacuationibus, cu cibus concoqui potest, utpote quia febris non adsit, diutius uiuunt, si cibus recte administratur. In acutis igitur spes est in uirtute, in diuturnis in re cta cibi administratione plerunq;.

Cap. 17.

APHORISMVS VI.

Extremis morbis extrema exquisita remedia optima sunt.

COMMENTARIVS.

Hic non est Aphorismus perfectus, sed cum sequenti coniungi deberet. Galenus hoc uidit, non tamen fecit, quare nec nos numeru perturbationis. Cum ergo Hippocrates tractasset de qualitate uictus in morbis diuturnis & acutis, ea parte qua minime acuti sunt, in hoc & sequenti Aphorismo de altero extremo & medio sermone habet. Alterum extremum est morborum ualde acutorum, quos Peracutos uocant: medium autem est acutorum simpliciter, qui, ut dixi, ad quartumdecimum diem finiuntur. habita enim regula uictus diuturniorum morborum & acutorum, qui decidentia uocantur, & peracutorum, habebimus mediorum mediam inter illos. Non laboro autem de peracutis, seu ad tertium seu quartum, quintum, aut etiam usq; ad septimum diem terminentur. tales sunt plerumque angina, & distentiones, ac morbus attonitus seu apoplexia, atq; hi generaliter. Acuti simpliciter quinq; primo de uictu in acutis: morbus lateralis, peripneumonia, phrenitis, lethargus, et febris ardens. Sunt praeterea peracuti omnes acuti, cum maximi sunt: sicut cum minimi, diuturni, & maxime si materia crassa uel lenta fuerit. natura enim media acutorum in utruq; extremum conuerti nata est, ut acuti simpliciter, modo per-

t. cap. 8.

acuti, modo acuti ex decidentia fiant, excedentes quartumdecimum diem, terminum proprium acutorum. Peracuti autem ac diuturni in acutos conuerti nequeunt: quoniam ea ratione peracuti tandem in diuturnos, & diuturni in peracutos conuerti possent. Licet ergo ex peripneumonia & phrenide mori in tribus diebus, & erit peracutus morbus: & in uiginti aut triginta diebus mori sanariue, eritq; acutus conuersus in diuturnum: & in nona, duodecima, quartadecima, eritq; simpliciter acutus, seruansq; naturam suam. At ex hydropo uel tabe non licet in intra quartumdecimum diem sola ui morbi interire, nec ex angina aut attonito morbo ultra septimum diem, qui terminus est extremorum seu peracutorum uel acutissimorum morborum: ita enim eos appellare solet Hippocrates loco commemorato.

Quaquam uero & acutos & acutissimos t. cap. 10. proprie appellat hic, & primo de uictu in acutis, & alibi morbos qui cum febre sunt indifferenter. omitto enim quod peracutoru, ut inquit Galenus secundo de Diebus decretorijs, quidam simpliciter tales sunt, qui ad quartum diem haud perueniunt, uel cum non excedunt: alij non exacte, qui ultra quartum progrediuntur: peracutos uero, acutissimos & peracutos uocat: nihilominus hic & dum loquitur de diuturnis & acutis ac peracutis, omnes morbos complectitur, etiam si sine febre sint. Licet primo ac principaliter de morbis, qui cum febre sunt. Dixi hoc propter distentionem & attonitum morbum, qui plerunq; etiam inuadere hominem absque febre solent.

t. cap. 10.

Cap. 12.

Sunt & morbi acuti ex constitutione pesti-

lenti, ut habetur ab Hippocrate loco supra dicto. Proprium est enim acutorum morborum, posse intra quartumdecimum diem occidere: & acutissimorum, intra septimum, tamen si non occidant, no enim ut sint acuti, et multo minus peracuti, sufficit ut intra quartumdecimum uel septimum uideantur, sed ut possint interficere, aliter Ephemeris & Tertianis exquisitas inter acutissimos morbos numeraremus. De his igitur Hippocrates non loquitur, tanquam morbis securissimis, hic, alibi uero, dum de accessionibus sermone habet. Verum peracutos & acutissimos hic seu cum febre, seu sine intelligit, eos qui tales natura sunt: aut qui licet non tales natura sint, tales tamen euaserint, seu ob materiam multitudinem, seu prauitatem, seu tenuitatem, aut symptoma conuictum, aut ob uirtutis imbecillitatem, aut propinquitatem abscessus membro principali.

9. in 3. t. 8. com. 58.

principali. Solum eos excludens morbos qui acuti sunt, aut peracuti, ob constitutione: quos Epidemios uocant. Nam in his & de his Hippocratis uerba non sunt intelligenda: uerum seorsum, quomodo agendum sit, Hippocrates in Epidemijs nos docuit. Si igitur lateralis morbus, qui intra septimum diem iudicandus sit, offeratur, cum natura morbi letalis & acuta iam plane sit, eum inter extremos morbos, de quibus hic sermo habetur, connumerabimus.

Hippocratis igitur sententia hic est: Cum auxilia debeant aequalia esse morbis, si morbi extremi seu acutissimi sint, extremis & maximis praesidijs opus erit. atq; ita generaliter, tam de medicamentis ac uenae sectione, tu intemperiem mutantibus, membri praecisione, quam etiam de ratione uictus intelligendum est. Dicebat Gale-

Cap. 15.

nus quinto Artis curatiuae, Erasistratios reprehendens, qui uolebant in sanguinis sputo secare uenam, hunc recitans Aphorismum: Vbi periculum est in mora, ab aequalibus remedijs inchoandum est: Si autem in mora non sit periculum, ut in comitali & resolutione, a leuioribus auxilijs incipiendum. Cum ergo in extremis morbis periculum in mora sit, ab extremis etiam auxilijs est inchoandum. Aequalitatem uero auxilioru & morbi dicebat Galenus in libro Artis

Cap. 89.

Medicæ: Auxilia debent esse aequalia morbo. Et dabat exemplum in numeris: Si sit interperies calida, ut decem, debemus adhibere medicamenta frigida, ut decem. Et si membrum sit in profundo corporis, ut iecur, lien, pulmo, renes: oportet tanto frigidus efficere medicamentum, ut cum ad locum peruenerit, aequale sit ipsi intemperiei membri in ordine seu numero. Igitur constat, qualiter generalis est propositio: Extremis morbis extrema conuenire auxilia. Intelligitur autem de extremis auxilijs genere, magnitudine & numero: & de extremis morbis magnitudine & periculo imminenti. Ideo subiungit:

APHORISMVS VII.

Vbi igitur morbus peracutus est, statim & extremos habet labores, & extremè tenuissimum uictu utendum est. Vbi uero non, sed pleniorum uictum contingit adhibere: tantum cibi indulgendum est, quato morbus extremis est mollior.

COMMENTARIVS.

Vt uter exquisitissimo syllogismo: Extremis morbis extrema exquisita remedia optima sunt: Peracutus morbus est extremus, etiam ab

initio: Igitur in peracuto morbo ab initio conuenit extremè tenuissimus uictus, qui inter propria auxilia acutorum & peracutorum morborum numeratur. Constat enim uictum tenuissimum congruere acutissimo morbo, sicut tenuem acuto, mediocrem diuturno. Hic solum superest ut doceamus, morbum peracutum esse ab initio extremum: qui nam enim aliter esse potest, cum intra septimam diem occidere possit? ut superius ostensum est. Morbus ergo peracutus est ob id talis, quoniam extremos habet labores: & statim, quia statim peracutus est, aliter si non statim haberet extremos labores, non statim esset peracutus. Sicut nuper contigit Io. Iacobo Tægio, qui primum doloribus quibusdam sub sinistro hypochondrio uexatus est: & tunc neq; erat extremi labores, nec morbus peracutus, tamen tertia die cepit tota nocte aestuare, & molestia maximam pati, unde ego, cum a doloribus uidebatur esse liber, pronunciaui succedenti mane laboraturum phrenide: atq; ita fuit. Et in exacerbationibus morbus erat peracutus: intermedio tempore solum acutus. Et ratio ipsa corrupta erat, cognitio integra: & agnoscebat unumquensq; numerum. Constat ergo, per labores intelligi debere uno nomine (ut a Galeno exponitur hic Aphorismus octauo Methodi) omnia quae nos offendunt: calor, dolor, molestia, uigilia, conuulsio, accessio, animi deliquium, metus perturbatio, casus uirtutis, sitis, uomitus, difficultas spirandi, horror, rigor. Horum autem quaedam sunt naturalia penitus, sola magnitudine aucta: ut sitis, calor, uigilia. alia morbum consequentia, ut accessio, uomitus, dolor. alia omnino praeter naturam, quae pessima sunt: uelut stridor dentium, conuulsio, casus uirtutis. Horum etiam quaedam sunt solum signa, uelut stridor dentium: alia uero noxia, ut conuulsio & syncopis.

Quod uero subiungit (ubi uero non) declarat de intermedijs morbis, qui duo sunt: acutus, & mixtus ex acuto peracutoq;. Vt in uniuersum quinq; sint genera morborum apud Hippocratem: peracutus, qui extremos habet labores, & continuos, atq; hic simpliciter talis est: acutus, qui intra quartumdecimum finiuntur, & extremos habet labores, sed solum in fine: mixtus, qui ex peracuto acutoq; constat, finiturq; ante quartumdecimum & ipse, uel in ea die & diuturnus, qui ultra 40 diem extenditur: & acutus decedens, qui intra eundem terminum finem habet. Vt uero in hoc non possunt esse plusquam quatuordecim dies perpetui incrementi, ita in

Cap. 3.

ita in

ita in acutis non plures esse possunt septem diebus extremi laboris. Quomodo enim uir maximè robustus & iuuenis, uitam cum morte commutabit, quin extremos labores patiat? Et quomodo quis extremos labores patietur, qui ultra septem dies possit perferre? ita ut morbus perpetuò augeatur, quod ex natura acuti morbi est. Hæc uolui adiecisse propter plerosq; medicos, qui hoc genus morbi mixtum nō norunt, decipiunturq; maximè: Et eo magis, quod frequens est hoc morbi genus, & simpliciter peracutus longè familiaris. Accidit autem in his, ut medici pronuncient melius se habere, & æger sequenti die perit. Sicut contigit cuidam, quem iam paucis antea diebus uidi, pronunciauiq; moriturum, & morbum pestilentem esse, erat autem in nona. Sequenti die medicus suus dixit, melius se habere: remissi enim erant extremi labores: undecima autem mortuus est. Hæc autem maximè eueniunt in morbis pestilentiibus: ut etiā potes uidere, si alia occasio nō detur, apud Hippocratē.

Verūm dicit quispiam, quomodo in acutis mors contingit, si extremos non habet labores? Et si habet, quomodo dabitur mixtus? Dico, quod acutus simpliciter non habet extremos labores, nisi postquam fuerit conclamatus: occidit autem ob imbecillitatem uirium, aut quia pestilens, aliter non. Cum tamen morbus uires superauerit, tunc efficit extremos labores. Ideo hæc intelligenda sunt ante iudiciū, non eo peractio: quia tunc cum ad mortem tendunt, sunt extra considerationem medici. Et de his dixit bene Galenus, quod morituri sunt solis prognosticis relinquendi. Ex quo patet, Hippocratem uoluisse, in remissionibus morborum semper nutriendum ægrum pro qualitate remissionis: ita ut in interpolatis seu intermitentibus, carne atq; ouis uti liceat, nam tunc homo fermè sanus est.

Deducamus igitur, ut dici solet, rem sub manibus. Aegrotet quispiam tribus primis diebus febre lenta, inde repente corripitur angina in quarto die, perduretq; usq; ad sextam. Soluatur autem morbus, & ex sexta ad undecimam perducatur cum febre, quæ in dies augeatur: inde per sex alios dies rursus cadat in peracutū morbum, uelut nervorum distentionem. Iubet igitur Hippocrates, ut primis tribus diebus utatur ptisana, sequentibus quatuor diebus nihil prorsus assumeret: inde colata ptisana utetur, à septima scilicet die ad undecimā. demū sumet mellis aquā: neq; enim propter morbos tam uarios, sufferre poterit in diem absolutam: sed tenuissimo uictu

uictur, iuxta primum significatum. Hippocrates enim mulsam tenuissimum uictum appellat, quia inter uictus, quod minus nutrit, nihil dari potest: & tenuissimum etiā uictum uocat, ut omnino à cibo abstineat. Velut si quis dicat, in nocte minimam esse lucem, & in tenebris etiā minimam esse lucem, utramq; uerum est, sub uario tamen sensu, nam in nocte minima est lux, inter ea quæ lucem habent: in tenebris autē minima lux per metaphoram, quia nulla omnino lux. Ergo quanquam superius uictum tenuem trifariam diuiserimus, hic omnem uictum iuxta Hippocratis sententiam hoc modo planè distinguemus: Plenus, qui sanis & exercitatis debetur, & fit per carnes iullas, & oua cum pane & uino: Plenus, qui ciuilibus, hominibus sanis, quiq; moderato utuntur exercitio, qui fit per auium carnes, uinum tenue, & panem: Paulo plenior mediocri, qui fit per chondrum, panem lorum, ptisanā quoq; sed cum iure carnum coctā. Mediocris, qui fit per ptisanam, hoc utentur laborantes acutis morbis, quando cumq; ita laborauerint, seu totus morbus talis sit, seu sit pars morbi peracuti, seu diuturni: sicut paulo pleniore in mitibus morbis. Tenuis exquisitè, qui fit per ptisanā succum, qui acutis iuxta statum debetur, non per totum morbum. Tenuissimus duplex: aut per mulsam, & in alio significato cum nihil damus, & uterq; peracutus morbis debetur: sed hic cū ualidis uiribus, & cū febre: ille cū imbecillioribus, aut absq; febre: sed alia causa.

Ut uero scias quæ nā sint morbi, quibus hæc quinque ultima genera uictus debentur, ueremur: id omnes morbos oportet scire distinguere in illa quinque genera: scilicet mitem, decidentem, acutum, mixtum, & peracutum. Fium morbi peracuti septem causis: multitudine, prauitate materiae, membri præstantia, magnitudine affectus, dolore, impedimento, & uirium imbecillitate. hæc enim facere potest ut acutus in peracutum transeat, quia substantia non differunt, sed sola magnitudine: non tamen ut ex miti acutus fiat. Ex his septem causis, seu uerius sex, cum magnitudo eis adiungitur, morbus fit peracutus, aut si magnitudo adiungi non possit: uelut in materiae multitudine, si duæ causæ in simul conueniant. Dolor enim aurium, & colicus, fit magnitudine peracutus: tertio Prognosticorum. Similiter materiae multitudine, ut tertio Epidemiorum. Aut prauitate eiusdē, ut paulo post eodem libro. Impedimento, ut cum mulier utero gerit, uelut quinto libro uidebis. Cum ergo uideris

Com. 1.
sec. 26.
Com. 30.
Com. 46.

bilem flauam aut nigram in febre, iudica morbum acutum esse. Dicebat enim Galenus secundo Prognosticorum, Proprium est bilis flauæ & nigrae, acutus accendere febres. Quomodo autem generatur hæc materia in corpore, declarabat ubi diximus supra, in Commentarijs Epidemiorum: ubi de materiae prauitate loquitur, dicens, quod gignitur in nobis, nobis non sentientibus, materia uirulenta: ut uenenum ex cane rabido, in corpore nostro latens. Est etiam animaduertendum, omnes morbos tam mites quam acutos aut peracutos, diuidi in duo genera. Quidam enim totum possident corpus, ut febres, & malus habitus: quidam in certa parte solum sunt constituti, ut angina & morbus lateralis.

In uniuersum igitur, morborum acutorum proprium est, uehementer in spacio horarū 24 augeri: peracutorum autem, habere extremos labores: initium, habere labores leues, aut carere magna parte illorum, & incrementa quæ sunt per unam diem esse parua. Neq; fieri potest ut extremi sint labores, & incrementa parua: aut ut incrementa sint magna, & labores parui: sed ubi labores in extremo consistunt, licet tunc incrementa consistant, præsuere tamen.

Quæcumq; uero dicta sunt hic de acutis & peracutis morbis, de initio & augmento & statu intelligenda sunt: non autem de declinatione, in qua incrementa desinunt, & labores mitescunt.

APHORISMVS VIII.

Cum morbus in suo uigore consistit, tunc uictu tenuissimo utendum est.

COMMENTARIUS.

Hic Aphorismus se habet ad sequentem, uelut sextus ad præcedentem. Cum autem Hippocrates in primo Aphorismo proœmium scripisset, in secundo uerò de qualitate euacuandi humoris, in tertio de quantitate, in quatuor sequentibus de ratione uictus per genera morborum: in hoc & duobus sequentibus, de ratione uictus seu qualitate loquitur, iuxta morborum tempora. Sunt autem morborum tempora quatuor, de generalibus loquitur, iuxta Galenum & Hippocratem. Sed Hippocrates solum, ut antea dixi, tria considerat: initium, augmentum, & statum seu uigorem, nam declinationis, ut parum periculose in salubribus, & ut extra scopum morborum mortalium, rationem nō habet, ut autem cognoscimus hæc quatuor tempora, quæ Galenus eo libro docuit qui de Totius mor-

t. & com.
13.
Com. 3.
sec. 26.
Cap. 3.

bi temporibus inscribitur: sciendum est, cum nullum signum coctionis apparet in proprijs excrementis, uelut febricitanti in urina, laterali morbo laboranti in spitu: tunc esse initium. cum uerò coctionis imperfectæ, incrementum: cum autè perfectæ, nec tamè materia expulsa fuerit, uigoris: expulsa autè, aut resoluta, declinationis. Sed, ut dixi, huius partis nulla est consideratio.

Ergo Hippocrates temporum uictum constituere uolens, à manifestis initium sumit. Est autem hæc manifestum, scilicet in uigore morbi tenuissimo uictu utendum esse. Quod præceptum bisariam intelligi potest. & ut simpliciter tenuissimo utamur, quod uerum est in acutis: & comparatiuè etiam, in omnibus morbis: id cum carnisces medici hoc tempore euertant, demonstrare decet. neq; enim pudore contemptæ auctoritatis Hippocratis hi detinentur: qui, quàm magna pars sint eorum qui artem exercent, tum ex operibus illorum, & incrementa quæ sunt per unam diem esse parua. Neq; fieri potest ut extremi sint labores, & incrementa parua: aut ut incrementa sint magna, & labores parui: sed ubi labores in extremo consistunt, licet tunc incrementa consistant, præsuere tamen.

Dices forsitan: Cur id agunt, cum nulli usui eis sit mors hominis, sed infamæ & dederic? Verūm ea ratione solum, ut mulierculis satisfaciant, & earum gratiam captent. Persuasum enim illis est, morbos ex uirium imbecillitate progigni: atq; ideo si uires cibo foueamus, præstitisse quod potuimus. Et si moriatur æger, non medici culpa, sed morbi uii interuisse. Quod cum aliquando, licet rarissime, successerit, scilicet ut cibo sint leuati: præstabit id docere, cur & quædo: sed prius Hippocratis mentem explicemus. In uigore morbi tenuissimo uictu, in comparatione ad reliqua duo tempora, utendum censet in acutis uerò simpliciter, seu acuti seu peracuti sint. In decidentibus quoq; ita ut omnino abstinemus à cibo, uel mulsam tantum demus. Id autem cur necessarium sit, ostendamus. In uigore morbi minimum teporis superest, quippe cum uigorem declinatio excipiat. Sed ubi morbus fuerit

In sequenti commento, id est 8. Aphor.

turus est brevissimus, ibi uictu tenuissimo utendum est, cum minime periculum lapsus uirtutum imminuat: igitur in uigore morbi uictu tenuissimo utendum est. Secunda ratio est, quoniam tunc maxime symptomata urgent, ut dolores, uigilie & calor: quae omnia coctiones impediunt. Sic ergo aeger non iuuatur, cum cibis ipse haud concoquatur. Tertia, quia natura in prima parte uigoris coctiones perficit, in secunda separat noxiam humorem ab innocuo, inde expellit. Si ergo cibum dederis, & coctionem perfici non permiseris, impediens crisim. Si autem separationem impediatur, aut crisim non fiet, aut cum noxio humore utilis expellatur: quod uires maxime debilitabit, aut si solum prohibueris expulsionem, mortem aut morbi longitudinem afferes. Cuius igitur cibis in uigore non sit necessarius, ob temporis breuitatem nec utilis, quia non concoquitur, prohibeatq; coctionem, separationem & expulsionem: manifestum est, in uigore esse uictu tenuissimo utendum. Loquitur autem de summo uigore, quo ad symptomata. Pendet autem ex praecedenti Aphorismo: quia si in peracutis uictu tenuissimo utendum est, uigor morbi est peracutus. Sunt tamen casus quidam, qui prohibent: scilicet cum pars materiae iam eiecta fuerit, ut in morbo laterali. Primo de uictu in acutis, nam tunc status concoctionis materiae & symptomatum non conueniunt: uerum reiecta magna parte abscessus, & reliqua coepta, cum tunc mitior sit morbus (ut Galenus censet secundum Aphorismorum) possimus cibum copiosorem exhibere: id est, pisanam hordeaceam. Et hoc non solum quia materia diminuta est, sed quoniam indigenus facultate animali, ad expellendum quod concoctum est. Igitur in abscessibus pectoris & pulmonis in statu cogimur, si symptomata mitiora facta fuerint, nutrire. Secundo, si in media superflua praecesserit: ut ab Hippocrate habetur in secundo de uictu in acutis. Sed tunc moderate ualde, ut ibidem habetur. Neq; periculosior error, seu dederis ubi non oportet, propter suffocationem: aut non dederis ubi oportet, propter sputi retentionem ob uirtutum imbecillitatem factam, quam in morbis qui pendunt ex abscessu pectoris aut pulmonis. Tertio, in morbis qui ex acuta bile sunt, maxime cum os uentriculi imbecille & magni sensus fuerit. Quarto, cum potu puro utimur, nam unum quandoq; in statu confert, ut tertiana: sed haec acuta non est, confert & in continuis, si abscessus non impediatur, aut mentis perturbatio, uel dolor capitis

grauis. In hec diebus quoq; ephemericis ac fluctibus, manifestum est Aphorismum intelligi non debere.

APHORISMVS IX.

Coniectari autem oportet, aeger cum uictu sufficiat perdurare, donec morbus consistat: & nunquid prius ille deficiat, nec possit cum uictu perdurare? uel morbus antea deficiat, atq; hebetescat.

COMMENTARIVS.

Cum loquatur de morbis salubribus, manifestum tribus modis contingere posse, ut cum uictu tenuissimo ab initio & per augmentum & statum procedente, aeger se habeat, uel ut uirtus & morbus ad uigorem summum perueniant: & tunc utendum est tenuissimo uictu, non solum in morbi uigore, sed in principio & incremento. Vel quod utendo talu uictu aeger antea deficiat: & tunc cogimur in initio magis nutrire, & sensum auferendo in incremento peruenire ad summum uigorem cum uictu tenuissimo. Vel ante summum uigorem morbus deficiat, & hebetabitur. Et tunc licebit alterum duorum facere: uel nutrire in initio & incremento, in statu autem tenuissimo uictu uti: uel in ipso statu coctionis nutrire, cum non sit summus uigor quo ad symptomata, sed solum quo ad coctionem. Dicit ergo: Coniectari oportet medicum, ut possit instituire uictum ab initio, & in incremento, non potest autem id certo praesciri: unde coniectura opus est. Hinc manauit adagium illud, quod Medicus est artifex coniecturalis, si ita licet dicere: uerius, quod cognitio medici coniecturalis est. Oportet ergo medicum hoc praescire, & quid uenturum sit ex his tribus. Nam si possit usq; ad statum perdurare uirtus cum uictu tenuissimo, nec morbus minuatur: perseverandum est in uictu tenuissimo. Sin autem morbus manebit, uirtus sit defectura, nutriendus est in initio & augmento: quia dicebat Hippocrates in secundo de uictu in acutis, Malum ualde esse, cogi nutrire in summo morbi uigore: longe autem deterius, si antea non nutritus fuerit, nam uirtus dupliciter grauatur, & quia impeditur ab opere, ut dixi in priore Aphorismo: & quia insolito cibo suffocatur ob mediam praecedentem, & loquitur de morbo laterali.

Circa quod notandum, quod (ut dixi antea) generalis propositio est, quod dum morbus acutus est in summo uigore symptomatum, tunc uictu tenuissimo utendum est. In mitibus uero tenuissimo,

3. de Crisi cap. 6.

Cap. 4.

t. c. 48.

H. CARDANI COMMENTARIVS. L
nissimo, non absolute, si sit ualde prolixus: sed tenuissimo, in comparatione ad uictum aliorum temporum morbi. Secunda propositio quoque generalis est in acutis, in summo uigore, quo ad coctionem materiae, pro aliqua parte uictus tenuissimus necessarius est. Estq; illa pars, in qua hoc est necessarium, pars status, in qua adhuc tota materia retinetur. Nam cum necesse sit materiam quae utiliter expellitur, esse concoctam, & concoctio non absoluitur nisi in statu, necesse est etiam materiam retineri in prima parte status. Quod est si sine augmenti expellatur, iuxta Galeni sententiam, hoc est, quod hic proponit Hippocrates dum dicit, quod morbus deficiat atq; hebetescat. Voluit enim nos intelligere, morbum deficere non ex toto, sed mitiorem reddi. Quomodo igitur in quolibet morbo haec quatuor tempora reperientur, de salubribus loquor, Principium, augmentum, status & declinatio, ut uidetur Galenus sentire in libello de Totius morbi temporibus: Neque enim sufficit quod in quibusdam status sit brevissimus: nam tum sic est, at non est, cum morbus in augmento per iudicium declinationem ingreditur, aut per sanguinis missionem, aut in mediam, quod hic ostendit Hippocrates: Propterea dico, summum uigorem tria significare: aut extremos labores, & ad hos non omnis morbus peruenit: aut coctionem materiae, & ad hanc non omnis morbus etiam salubris peruenit, quia materia uel absoluitur, uel purgatur, uel euacuatur ante absolutam coctionem: aut ad summum comparatiue, id est deterius tempus morbi, quod plerumq; idem est cum uero statu: aliquando autem non, uelut, ut dixi, cum materia ante coctionem euacuatur natura uel arte, manifeste uel per resolutionem: & ad hoc morbi tempus sic intellectum, omnis morbus peruenit necessario, necessarium enim est in unoquoq; genere, ut Aristoteles inquit, esse maximum minimumq;.

Medicus igitur coniectari debet de duobus, de magnitudine uirtutis & morbi: & ex hac coniectura trium unum assequi, quae ut uera sunt semper est necessarium, scilicet ut uel uirtutis et morbi magnitudo ad statum usq; permaneat, & tunc tenuissimo uictu per totum morbum est utendum: uel ut uirtus prius deficiat, & tunc prius est nutriendus, tum quia nutritio ante statum est utilior quam in statu, tum quia in statu non prodesset ita ergo debilitatur, uel uires sufficiunt, sed morbus mitescit: & tunc licebit nutrire uel in status parte ultima, uel ante statum. Ex quibus

colligitur quartum, quod si tam morbus quam uirtus defecerit, ante statum nutriri debet.

Quod igitur minui possit morbus ante statum concoctionis totius materiae, habemus ab Hippocrate in primo de uictu in acutis, dicitur: quod incipiente sputo copiosiore, debemus dare cibum assidue usq; ad indicationem. Constat igitur, minui posse perpetuo morbum etiam ante statum, uel ob sectionem uenae, uel ob medicamentum, uel ob mediam, uel ob crisim: quae tamen optima non erit, si fuerit in fine augmenti. Et quod morbus in hoc casu ad uerum statum non peruenit. Hippocrates autem uult, ut per uiam inedia hoc non fiat, quia nimis aeger debilitatur, periculo exponitur, & reuersioni morbi. Sed ut hoc firmiter sit, ut scilicet morbus ad suum uigorem perueniat nutriendo ante statum, & ita in statu utatur uictu tenuissimo. Qui uero uenam secundo morbum minuit, atq; materiam, statum morbi non prohibent, sed ob materiae paucitatem morbus mitis erit. Vult igitur Hippocrates, hoc in casu nutriendum magis in augmento & statu, quam in principio: ut habetur in primo de uictu in acutis. Fieri enim potest ut principium sit morbi acuti, seu etiam peracuti, & augmentum ac status morbi mitis, ideo dicit, An morbus antea deficiat atq; hebetescat, quod saepius contingit ex sectione uenae, rarius multo ex purgatione, dum materia turget. Inbet igitur leuari dolorem secta uena, aut purgatione in laterali morbo Hippocrates, antequam demus ptisanam: sed non dum tamen morbus est diminutus, sed solum prohibitorium augmentum. In febris uero, licet morbum minuire aut tollere per uenae sectionem, ut in sanguinea febre. Sed quando tota febris auferretur, eo modo acuta nondum erit, sed absq; putredine, similisq; Ephimerae.

Verum sic constat, quomodo morbi symptomata minui possint sublata portione materiae, uel per sectionem uenae, uel purgationem, uel per crisim, licet imperfectam ante morbi uigorem: sed quomodo absq; euacuatione illa manifesta: quod tamen contingere uidemus. Respondeo, subtiliore parte resoluta per inedia, uel per urinas aut sudores, id contingere, nonnunquam etiam nihil prorsus euacuato, sed translato in cauitatem aliquam, id fieri nonnunquam materia quae loco arcto continebatur, ad latiorē depulsa, uel longius reposita a membro principali, uel ex mobili facta quiescit. his tot modis symptomatum seuitia ante morbi statum, etiam absq; euacuatione manifesta sedatur. Quod si ita sedetur, ut morbus

t. c. 35.

Regim-nis acutorum. 33.

mitis diei possit, licebit uberius nutrire succedenti tempore: aliter non. Erit igitur hic modus declinationis sanitæ morbi ante ueram declinationem, quem nos Hippocrates iubet obseruare.

Contingit uerò & contrarium, ut materia manifestè euacuata & diminuta, morbus saniet magis: uel propter coctiones, uel quia traducta sit ad locum nobiliorem aut augustiorem, uel magis sensibilem: uel propter symptomata crisis: uel afflictiis uiribus, ut cum cruda purgantur. Et tunc constat manifestè, Hippocratem uelle nos tenuissimo uictu uti.

3. Pra. c. 11.

Circa hoc non præteribo, quod dicebat Halabbas de uictu ægrorum, comparans illos iter agentibus, dicēs: oportet ut tantum habeant pecuniarum, & eo modo distribuant eas, ut sufficiat ad totum iter peragendum. ita etiam oportet ut æger eo uictu utatur, ut ad uigorem morbi peruenire possit.

Com. 6.

Hunc Aphorismum Galenus explicabat secundo Prognosticorum, dicens: Si uirtus in morbo ualidior fuerit morbo, æger seruabitur: sin autem morbus superet uires, tunc sola prædictione uteris. Ut autem dignoscas an uirtus sit ualidior morbo, & an suffectura sit absq; cibo, discas uitalem ex pulsibus, animalem ex leuitate motuum, & naturalem ex signis coctionis & cruditatis. In morbis igitur ex materia pendentibus, principalis uirtus, dicebat Galenus, est uirtus naturalis, post uitalem, inde animalis.

4. De Pref. ex pul. c. 12.

Sed ubi sit abscessus in pectoris partibus, animalis & naturalis ex æquo dignæ sunt consideratione. Dicebat enim ipse: Naturalis uirtus est que concoquit, separat & expellit: idè per totum morbum, & in crisi plus illa quam alijs indigemus. Cibi autem dandi uitales facultatis respectus. Naturalis autem facultatis imbecillitas ex inappetentiâ proprie dignoscitur, inquit Galenus tertio Epidemiorum. Ut uerò dignoscas uitalem ex pulsibus, considera robur ex magnitudine cum resistentia, nam pulsus qui uidetur imbecillus, si us dignoscere an uerè talis sit, aut ex oppresse morbi, considera an resistat. robustus enim licet leuiter feriat, compressus tamen multum resistit. Secundo, si sit æqualis, est robustus, imbecillus enim inæqualis est. Tertio, robustus est, si quandoq; uehementer ferit: debilis, semper manet oppressus. Si ergo modò eleuatur, modò non, significat oppressionem uirtutis uitales, non resolutionem. Ultimo, qui diuersus est in dextro latere ac sinistro, indicat oppressionem materiæ, & ex parte qua pulsus uidetur

1. de Victu in acutis, com. 44.

Sec. 3. com. 72.

debet, non autem resolutionem. Hoc dixi, quia raro uirtus uitales est ualida, & naturalis debilis, aut contrario modo: imò diuina non potest esse robusta cum alterius imbecillitate. Uirtus autè ratio consuetudina est iuxta uerè uirtutis imbecillitatē, que est per resolutionem, non autè oppressionem. Ita poterimus cōstituerè ex his cōiecturis uictū, per omnia morbi tempora.

APHORISMVS X.

Quibus igitur statim morbus cōsistit, ijs etiā statim tenuis uictus adhibendus est. Quibus uerò postea debet consistere, ijs & in ipso consistendi tempore, & parū ante illud, cibus subtrahendus. prius uerò uberior uictus adhibendus est, ut æger sufficiat.

COMMENTARIVS.

Hic Aphorismus declarat distinctè, quod proposuerat in antecedenti. Hoc est, ut sciamus ordinare uictum per tria tempora. Et regula est: In acutis in statu uteris uictu tenuissimo. sed si status ualde proximus sit initio morbi, ut in angina & synocho, seu febre sanguinea, cuius initium non durat quādoq; ultra tres aut quatuor horas, ut dicebat Galenus: tunc ab initio instituemus uictum tenuissimum. Sin autem status à principio longius distet, cibus eo magis nutriendus adhibendus est, quanto magis morbus longior est: ita tamen, ut in acutis pisanam, in decidentibus ebondrum non excedas, nec ad oua aut carnes transeas. Manifestum est autem, quod sensum attenuando ad statum accedere debemus.

Sed animaduertere oportet unū præceptum Hippocratis, in primo de Uictu in acutis: Quod si æger cibum acceperit, egrotaueritq; tamdiu à cibo est temperandum, quādiu cibus concoctus fuerit. Post autem sensum cibo immutato nutriendus: sed hæc ad quantitatem, de qua hic sermo non est, pertinent. Qui autem sint morbi in quibus uigor statim accedat, declarat Hippocrates primo de Morbis: Angina, uua, pleuritis, peripneumonia, phrenitis, & febris ardens.

In pestilentibus autem febribus, forsitan quis querat, an hæc omnino seruanda sint: quod uideatur Hippocrates dicere, pestimum fuisse signum cibi fastidium. Vbi in tertio Epidemiorum Galenus hæc habet: Fastidium cibi etiam omnes cepit, qui in peste hac diuturna, que modò uiguit, laborauerunt. Quare factum est ut multi morerentur. Fortiores autem, qui uim sibi ipsis inferentes, oblatum cibum assumpserunt, omnes

2. in 1. Epi. Tex. 34. Et 3. in 3. Tex. 66. & 52.

1. 4. Trac. 4. c. 4.

omnes ferè superstites fuere. Plurimi uerò mori, quam comedere, potius uoluerunt. Manifestum est autem, id uitium uentriculi causa accidisse. Videtur ergo non tam fuisse fastidium cibi mortis signum, quàm causa: postquam qui sumpturunt euaserint, etiam si fastidissent: qui non sumpturunt, perierint. Verisimile quoq; est, cibos etiam in uigore sumpsisse, postquā & fastidium eo tempore maxime, quo & reliqua symptomata, uiguisse consentaneum est. Auicenna quoq; consulti, ut cibum demus, quocumq; tempore illum fastidit. Sed & cum desiderat, optimum esse eor, qui ex columborū iure aut carne conficitur, nam in arcanis Aegyptiorum est, eos qui columbis assidue utuntur, pestiferis morbis haud corripit. Cum uerò his febribus etiam alij morbi soleant copulari, cibus quidem in uigore dandus erit: uerò moderatus, sed tamen qui plenius alat.

In morbis uerò qui accessiones habent peracutas, uelut spirandi difficultas (quanquam de hoc seorsum sim locutus) in ipsis accessionibus mulla utendum est, aut nihil dandum. Semper enim in his que paruo interualla distant, experimento fidendum est. Per interualla autem nutriendum contraria ratione. Si enim materia tenuis fuerit, alica & carnibus solidis, aut colliquatis: si autem crassa, auiculis, oleribus, ac attenuantibus cibus.

Ergo ratio uictus hæc erit in acutis & peracutis morbis. In ipso uigore morbi à cibo est abstinentum. In initio, si morbus acutus est, pisanam autem: si peracutus, mulla in augmento: si acutus, pisanam colata, aut mulla: si peracutus, mulla, sed magis diluta quàm in principio. Si autem phrenitide aut pestilenti febre æger laboret, cibum dabis cum potueris, cum non liceat quando uelis. Verum in pestilenti pleurem, in phrenitico mediocrem. In initio quoq; caueas ne cibum des, antequam tota cruditas sedata fuerit. In laterali morbo non, antequam dolor sectione uenæ aut purgatione leuatus fuerit. Vbi exuere cœperit, & facilius respirare, licebit tota pisanam uti: quoniam uigor symptomatum desit. In diuturnis morbis autem carnibus, si sine febre: onorum uictus, si cum febre fuerint, uteris ab initio: succedente tempore alica, & pane loto: inde ad pisanam, & illius cremorem transibis. Et si breuis sit uigor, ad mullam & inediā. In acutis decidentibus alica, uel pane loto, inde pisanæ cremore, ac demum mulla aut inedia uteris: ut semper uersus uigorem attenuando procedas. In diuturnis, quorum accessiones

peracutæ sunt, per interualla contrarijs natura cibus uteris: in ipsa accessione abstinebis.

Quod uerò, In statu (dixerit) statim tenuis uictus adhibendus: Hippocrates genus assumpsit pro specie, nam sub tenui etiam tenuissimus, & exquisitè tenuis uictus continetur: ut omnibus morborum generibus satisfaceret.

APHORISMVS XI.

In accessionibus abstinerè oportet: nam cibum dare noxiū est. Et quibus per circuitum fiunt accessiones, abstinerè oportet.

COMMENTARIVS.

Postquam de qualitate cibi locutus est iuxta generam morborum, & temporat: hic de accessionibus ipsis que morbis eueniunt, sermonem habet. Tria enim sunt præter naturam, quorum ratione cibus prohibetur aut conceditur: morbi genus, tempus, & accessio. Cum igitur de duobus prioribus locutus sit, ad hoc tertium descendit. Postea uerò de rebus naturalibus loquetur, que sunt: Aetas, & anni tempus principaliter. Postmodum de cibi natura loquetur, & deinde de quantitate, atq; hæc ad 19 Aphorismum usq;. Post quos, quibus in morbis, & quando purgatio, & quomodo, usq; in finem primi Libri edocet: ut, uelut iam dixi, nullus liber apud Aristotelem uel Galenum tanto ordine cōscriptus sit. Ut igitur ad expositionem redeam: Accessiones dicuntur quasi stimuli, incitantes naturam ad pugnam, ut Galenus refert. Et idè dicit, Crisis fit in diebus accessionum. Et si per impares dies accessiones inuadant, fit crisis in impari: & si diebus paribus, in pari. Et ob id, iuxta Hippocratem, morbi letales magis sunt, quibus accessiones paribus diebus inuadunt. nam crises eorum in dies haud criticos incidunt.

Habent autè accessiones, quas Græci τῶν ἰσχυρῶν uocant, tempora propria quinq; ut Galenus refert in Libello de Morborum temporibus: initium, cū frigent extrema: inæqualitas, cum intus calet, exterius adhuc friget: augmentum, cum calor exterius diffunditur: status, cum est diffusus: declinatio, cum pedes & manus incaluerint, præcordia uerò refrigerantur, calore mitiore facto. Atq; horum, uelut & temporum generalium, sunt partes tres in singulis: principium scilicet, medium, finis. Sed uerè non sunt (cum Galeni uenia) nisi quatuor hæc tempora. Cum enim friget homo intus & extra, nondum febre detinetur. Si quidem febris calor est, non frigus. Quia tamen huic dispositioni febris

3. de Diebus Decret. c. 8.

Cap. 3.

comuniata est, & que in febre percipiuntur, etiā de hoc tempore frigoris intelliguntur: ideo er-
vor hic Galeni reprehensione dignus non est, cum etiam conferat. nedum noceat artis operibus. Magis ad rem facit, quod intermittentes febres, ut ibidem dicitur, sex habent tempora. nam post declinationem sequitur intermissio, in qua homo à febre liber est: ut in tertianis & quartanis manifestè apparet.

Eadem sunt tempora, loquendo de quinque prioribus in continuaturarum accessiombus, in quibus frigus nullum apparet. sed, ut ibidem dicebat loco frigoris in intermittentibus, cum in continuis nullum frigus appareat, sola apparet contractio pulsus: eas igitur accessiones, ad intermissionem discrimen, uocabimus exacerbationes. In tertianis autem, quæ continuantur, sit typus & compressio pulsus: sed non desinunt febres.

Est aliud genus accessionum quod non in annotationum (ut uerbo translatio utar) incompressarum significatur. Est autem Annotationatio, ut uidere licet apud Galenum 2. Aphorismorum, accessiōnis initium. Incompressa autem, in qua pulsus non comprimitur, ut in initiis febrium & accessionum solet: ut colligitur primo de Differentijs febrium. Vel igitur initium accessiōnis est cum frigore, ut in intermittentibus: uel absq; compressione pulsus, ut in continuis, quæ proportionem seruant: uel absq; sensibili pulsus compressione, in quibus cum calor & magnitudo frequentiq; pulsus succedat, pro hecicis habentur. Sic ergo erunt quatuor febrium genera, tribus differentijs distincta: continuitate, typo, & pulsus contractione. Ut uerò omnium febrium annotationes dignoscas, dicebat Galenus 3. de Prasagio ex pulsibus, signo nunquam aberrante, est contractionis in pulsibus celeritas. Hanc etiam annotationem aliqui Insultum appellauerunt.

Constat autem, periodum et accessiōnem æqualia esse in continuis, cum ambo contineant quinque tempora. at in intermittentibus, periodus Græcè, seu Latine circuitus, tempus intermissionis ultra accessiōnem continet. ideo maius est tempus circuitus, quàm accessiōnis. Dicit ergo Hippocrates, in accessiombus abstinendum à cibo: intelligitq; hic per accessiones principium, inæqualitatem, augmentum & statum: non autem declinationem, multo minus intermissionem, quæ accessiōnis non est pars. Et ne crederemus de prima accessiōne dictum, declarat de omnibus debere

intelligi, etiam si mille essent. Ideo subiungit, Et quibus per circuitum sunt accessiones in ipsa accessiōne: id est, in primis eius quatuor temporibus abstinere oportet. Ratio clara est: quia in accessiōne uel calor suffocatur, ut in insultu uel fit pugna, ut in statu accessiōnis: uel quippiam mistum ex pugna & coctione, ut in augmento & inæqualitate. Contingit tamen cibum esse necessarium in initio accessiōnis: ut docebat Galenus de illo iuene, qui in syncope deueniebat, quoties non nutrire. Sed hoc pendebat ex naturali dispositione. Vnde casus ille nihil aliud docet, quàm hanc intentionem prohibendi cibum, posse superari à naturali dispositione. Igitur cum calida siccaq; temperies tum naturalis tum acquisita fuerit, & eo magis si squalida humorq; ac uapor mordax abundauerit, & maxime æstatis tempore, & in febres inciderint ex sole, inedia, ira, laboribusq; dicit Galenus, tales ob siccitatem in initijs etiam accessiōnem humido indigent nutrimento: aliter in concussione magnam, aut conuulsionem, aut synopen incidunt. Vnde tales uel in ipsa inuasiōne, uel parum ante cibandi sunt.

Alia etiam dubitatio exoritur, cum dictum sit, quosdam febres in initio compressionem pulsus non habere: cum tamen hoc sit signum minime fallax, & quod nunquam deest in initio accessiōnis. Sed animaduertendum, Galenum uelle semper in putridis fieri compressionem: sed non adeo manifestam, ut si quis cibum non det, possit eam deprehendere: cibo tamen dato, in ipsa annotatione dignoscitur. Difficultates autem quæ oriuntur in hoc præcepto, sunt hæc. Prima, si antequam accessiōnis status finiat, alia superueniat, quid agendum? nam ex Aphorismi sententia, cibum dari non poterit. Secunda, si antequam declinatio prioris accessiōnis finiat, alia superueniat, quando cibum dandus erit? an in declinatione, an in augmento, ut quidam uolunt. Tertia, ponamus quod intermissio sit minor tempore concoctionis cibi, quando dandus erit cibum? an in intermissione, an in declinatione prioris accessiōnis? Respondeo igitur ad primam, quòd hic morbus erit peracutus, & ita nullus erit dandus cibum, nam accessio, detracta declinatione, labor dici meretur: & ideo extremos habebit labores talis morbus. In secundo casu, uult Hippocrates primo de Victo in acutis, ut cibum demus cum calor ad pedes descendit. hoc enim est certum declinatio.

declinationis signum. Si autem hæc declinatio fuerit adeo breuis, ut antequam cibum concoqui possit, accessio superueniat, nullus erit dandus cibum: & ideo si morbus cum hoc longus fuerit, aut uirtus imbecillis, tam in hoc quam in primo casu necesse est egrum perire, cum absque cibo uirtus debilitata mortem afferat, cum cibo morbus superacutus occidat. Quòd si perueniat ad intermissionem longam (nam periodi quotidianarum, sunt horarum 24. tertianarum, horarum 48. quartanarum, horarum 72, ut in libro de Proprijs morbi temporibus: nam sic liber de morborum seu Accessionum temporibus, quod & melius est, inscribi debet) ultra 72 horas periodum describi rectè aut utiliter, Galenus negat fieri posse, in libro aduersus eos qui de Typis scripserunt. Vbi etiam dicit, fieri non posse ut accessio duret quinq; horis, & declinatio duabus tantum. nam, inquit, talis febris erit mitissima: igitur intermissionem, aut declinationem saltem longam habebit. Hoc autem de simplicibus febribus intelligendum est. nam de duabus tertianis Galenus, aut pluribus, non solum hoc concedit, sed exemplum affert. Verum duæ tertianæ, uel plures, aut quæ tane inter se non conficiunt periodum. Differt periodus à typo: quia periodus tempus circuitus significat, puta (ut dixi) quotidianæ horarum 24, tertianæ 48. Sed typus significat ordinem ipsium: utpote quod sit quotidianus, tertianus, quartanus. Et typorum alij persistunt: & horum quidam sunt primi, alij secundi, alij mouentur: & horum quidam simplices, alij compositi, ut in libro de Typis. Qui ergo persistunt, primum uocantur, cum tempus accessiōnis est breue, intermissionis longum: ut in tertianis & quartanis puris. Typi autem qui persistunt, longi sunt, quorum accessiones sunt longæ, intermissiones breues: ut in quibusdam tertianis noctis, & semitertianis, & quotidianis. Dicuntur autem persistere, qui complent numerum horarum sui circuitus: id est quotidiana, cum reuertitur post 24 horas: tertiana, post 48: quartana, post 72. Oportet autem ut uerè persistant, non solum accessiones, sed etiam declinationes inter se distare dierum integrorum spacio, aliter si accessiones distent spacio integro, intermissiones aut declinationes non: aut declinationes spacio integro distent, accessiones non: erunt mediæ, & misti ex his qui persistunt, & his qui mouentur. Eorum autem qui mouentur, alij anticipant, alij postponunt. Sunt & typi compositi: sed hi ex sim-

plicibus dignoscuntur. Ut ergo reuertat ad propositum: Galenus secundo in sextum Epidemiorum, docet quatuor genera tertianarum: Exquisitam, cuius tota accessio cum declinatione est minor horis duodecim, uel saltem non excedit: & hoc tempus tertianæ exquisitæ uocatur, scilicet horæ 12. Inde à 12 ad 24 horam est Tertiana, mereturq; hoc nomen absq; additione ulla, consistit enim intra duo tempora. Cum uerò accessio perdurauerit à 24 horis supra, infra tamen 36, ita ut consistat intra tria tempora, & intermissionem habeat horarum saltem 12, uocatur tertiana Extensa, ultra autem 36 horas si perduret, (dicit) rarò euenit ut non sit continua, & ex acutarum genere. Si tamen accidat, nos uocabimus tertianam Enormem. In his igitur omnibus quæritur ratio uictus: quæ facilis est, nisi ubi accessio 36 horas excefferit. nam in alijs absoluta accessiōne æger cibandus est. At in ea quæ transit horas 36, si multum excefferit, rationem habebit febrim compositarum: ut in duplici aut triplici tertiana. Vbi ergo intermissio cum declinatione horas saltem octo habuerit, in initio declinationis æger cibandus est. Et si intermissio sola tantum habuerit spacij, cibum dabimus in intermissione, totam prætereuntes declinationem. Melius enim est ut cibum concoquatur, dum omnino febre caruerit æger, quàm cum solum est in illius declinatione. Sed ubi neque declinatio nec intermissio tam breues fuerint, ut tempus concoctionis æquet: Galenus cen-

set, si phlegmone adsit in uentriculo uel icinore, uitandum esse maxime accessiōnis initium. Sed si uentriculus afficiatur, synopes: si iecur, alia delectio uecare solet. Quare cogimur ante febris initium cibum dare, cum phlegmone non affuerit, sed sola imbecillitas. Similiter si aliæ partes imbecillitate laborent, ut cor, pulmo, pectus, absque tamen phlegmone, dabis cibum, sed minus: si cum phlegmone, non dabis. Si uerò nec phlegmon nec imbecillitas adsit, ex æquo uitare oportet initium & statum accessiōnis. Ut autem dignoscas hoc in casu quando magis cibandus sit, in initio uel parum ante, & quando in statu: considera si siccitas uiget, calor non, sed squalidus est, tunc in statu, non in principio dabis cibum. si autem calor citra squalorem uir in statu, cibum ne dederis. Similiter de initio facies. nam si parua fiat caloris reuocatio, parua extremorum refrigeratio, poteris & da-

Com. 24. 10. Ar. Cuius cap. 21. 11. Ar. Cuius cap. 21. Vbi supra

re & abstinere à cibo: utriusque enim paruum periculum erroris imminet. Sin autem extrema multum refrigerantur absque phlegmone, cibum dabis: aliter multum offendetur. Si phlegmone adsit, nullo modo dabis.

Ex hoc patet, errare medicos nostra ætate, qui in augmento febrium & accessionum cibum dant. nam si status est deterior, in initio cibum dare oportet: si initium, in statu. Augmentum solum admittit cibum, cum status & initium æque mala sunt: sed tunc nihil melius est alterutro illorum. itaque in augmento nunquam cibum convenit, nisi cum morbi natura falsus fueris te ignore. Ut enim augmentum altero eorum necessarium deterior est, id est principio vel statu, quod cuiusque horum optimum fuerit: ita etiam altero eorum necessario est melius, quodcumque illorum deterior fuerit.

Causa accessionum tam in continuis quam intermittentibus, est motus portionis materię quę concoquitur ante aliã, velut & in phlegmonibus. Quidam enim paulatim suppurantur, & paulatim expuuntur, ut in morbo laterali: & hi sunt faciliores. Quidam simul ex toto suppurantur, & cum tales non ferant ut paulatim expellantur, rumpuntur: ut in Empyemate. & hi sunt difficiliore. Ita in febribus, in quibusdam portio materię quotidia vel alternis diebus ad expulsiõnem paratur, & ideo etiam coquitur: & tales habent exacerbationes seu accessiones quotidie, aut alternis diebus, aut etiã singulis quatuor diebus: & hæ sunt mitiores. Alię dicuntur continentes, & hæ sunt magis acutę & deteriores. Colligitur hoc magna ex parte secunda de Difficiliore ferentij febrium.

Vltimo advertendum, quod si æger ante declinationem accessionis nutriatur, sequuntur multa incomoda, quę scribuntur quarto de Vita in acutis: scilicet calor circa ventrem ob præfocationem, tensio hypochondriorum, fastidium, nausea, inquietudo, dolor, & quandoque delirium.

APHORISMVS XII.

Accessiones vero & constitutiones morbi indicabunt & anni tempora, & circuitum successiva incrementa, siue quotidie, siue alternis diebus, siue per maiora intervalla fiant. Sed ex his quę mox apparent, indicia sumuntur: quemadmodum in morbo laterali, si circa initia statim sputum appareat, morbum

breviat: si vero postea appareat, producit. Et urinę, & alui excrementa, & sudores, quęcumque apparuerint, vel bonam morborum iudicationem, vel malam, vel breves aut longos morbos fore ostendunt.

COMMENTARIVS.

Postquam Hippocrates docuit uictum per morborum genera, per tempora totius morbi, & per tempora accessionum: hoc uno in Aphorismo docet cognoscere morborum longitudinem, tempora & accessiones. nullibi enim antea hoc docuit, nisi de peracutis, quos in septimo Aphorismo ex hoc cognoscere docuit, quod extremos labores haberent. Unde patet, quanto ordine ipse hanc doctrinam tradat: quia generalis est. Propriam uero in sequentibus libris, difficile erat admodum sub sermionibus Aphoristicis continuare ordinatę. Itaque ut ad rem redeam, hæc tria in unum iunxit: quia sermone consequuntur. quanto enim morbus brevior est, eo propior est uigori in equali tempore: quanto longior, remotior. In morbo enim qui finem uigoris habiturus est in tertia die, secunda dies argumenti medium continet: in morbo qui in quartadecimam extenditur, eadem secunda dies medij initij continebit: animadvertendo quod uigor symptomatum uix tertium diem unquam excedit, coctionis autem longior est: maxime cum materia sensim expellitur, tam in phlegmonibus quam in ipsis febribus continuis, ardentibus tamen, quę absque phlegmone sunt. In quibusdam uero continetibus cum initium sit brevissimum, & augmentum non longum, contingit ut morbus statim ad uigorem properet. Accessionum uero cognitio non adeo annexa est prioribus, ut ille inter se ueruntamen nec prorsus se iunctam et uehementium phlegmonum aut febrium tertianę uehementes, & ideo cum breui declinatione & longa accessione inuadunt. Habes igitur continuitatis rationem.

Per constitutiones igitur intelligit morbi tempora, id est, in quibus morbus est constitutus: id est, si sit in principio uel augmento, uel uigore. nam de declinatione, ut dixi, non intelligit, quę extra periculum sit, si sit generalis, sin autem accessionis, liberę in ea cibum afferre liceat. Tam ergo constitutiones ac morbi tempora, quam illius longitudinem & accessiones, declarant quęque: Natura morbi, temporis circuitum, & signa coctionis, primum propria atque communia. nam alia sub pathognomicis signis continentur.

Fingamus

41 Fingamus igitur, ut ad primum declinationem, quod aliquis labore exquisita tertiana: de qua, 4. Aph. 59. authore Galeno, dixit Hippocrates, quod in septem circuitibus (quod tempus longissimum est) terminatur. Nam ipsa tribus signis dignoscitur: quod 12 horas tota accessio (cum ipsa declinatione intelligi) non excedat: quod cum rigore incipiat: quod semper soluitur sudore, uomitu uel uentris purgatione, aut omnibus his. Eadem quo ad causam, cum ex materia fiat biliosa, pura, & per totum corpus sparsa & mobili. Quo ad signa & causam, tempus æstiuum, gratia exempli: locum seu regionem calidam: ætatem, puti uenilem, & temperaturam biliosam. Cum ergo ex his exquisitam tertianam cognouero, sciam quod intra septem accessiones finietur. Quod si cum hoc ab initio etiam in urinis signa concoctionis apparuerint, erit simplicissima, quę intra tres aut quatuor accessiones finietur. unde sciam tunc, secundam accessionem non sub initio, sed augmento: & quartam non sub augmento, sed uigore morbi collocandam. cognoscam etiam accessionem non superatam horas duodecim: imò declinatio post octauam incipiet, cum tunc cibum exhibere licebit. Sciam igitur omnia. Iuxta quod dicebat Galenus Primo ad Glauconem: Intermitentium securissima & breuissima est tertiana exquisita: longa quartana, sed securissima quotidiana quoque, longa, & non sine periculo: notha quoque, tertiana a Galeno uisa est, quę ab autumno ad uer perdurant. Circa quod notandum, febres ex humore calido esse eo breuiores, quo purior est humor. Ex frigido autem, contrario modo. Rursus continuas sequi rationem intermittentium suarum, quo ad dierum numerum, licet sint periculosiores: uelut ardens tertiana, & quartana continua quartanę. Sed dices, 4. Aph. 59. multo longior est intermitens. Respondeo ex Galeno, dies in intermitentibus semper numerandi sunt iuxta numerum accessionum. Puta quartana in 28 die, dicitur esse in decima: quia talis est accessio, ab initio morbi numerando. Et si essent duę quartanę, nihilominus una esset in decima, alia in nona: gratia exempli, in 26 die, & 28: quia quęlibet ad suam simplicem refertur. Bonum autem erit, ut quę ibi dixi, uideas.

2. de crisi cap. 3. quod cum rigore incipiat: quod semper soluitur sudore, uomitu uel uentris purgatione, aut omnibus his. Eadem quo ad causam, cum ex materia fiat biliosa, pura, & per totum corpus sparsa & mobili. Quo ad signa & causam, tempus æstiuum, gratia exempli: locum seu regionem calidam: ætatem, puti uenilem, & temperaturam biliosam. Cum ergo ex his exquisitam tertianam cognouero, sciam quod intra septem accessiones finietur. Quod si cum hoc ab initio etiam in urinis signa concoctionis apparuerint, erit simplicissima, quę intra tres aut quatuor accessiones finietur. unde sciam tunc, secundam accessionem non sub initio, sed augmento: & quartam non sub augmento, sed uigore morbi collocandam. cognoscam etiam accessionem non superatam horas duodecim: imò declinatio post octauam incipiet, cum tunc cibum exhibere licebit. Sciam igitur omnia. Iuxta quod dicebat Galenus Primo ad Glauconem: Intermitentium securissima & breuissima est tertiana exquisita: longa quartana, sed securissima quotidiana quoque, longa, & non sine periculo: notha quoque, tertiana a Galeno uisa est, quę ab autumno ad uer perdurant. Circa quod notandum, febres ex humore calido esse eo breuiores, quo purior est humor. Ex frigido autem, contrario modo. Rursus continuas sequi rationem intermittentium suarum, quo ad dierum numerum, licet sint periculosiores: uelut ardens tertiana, & quartana continua quartanę. Sed dices, 4. Aph. 59. multo longior est intermitens. Respondeo ex Galeno, dies in intermitentibus semper numerandi sunt iuxta numerum accessionum. Puta quartana in 28 die, dicitur esse in decima: quia talis est accessio, ab initio morbi numerando. Et si essent duę quartanę, nihilominus una esset in decima, alia in nona: gratia exempli, in 26 die, & 28: quia quęlibet ad suam simplicem refertur. Bonum autem erit, ut quę ibi dixi, uideas.

Cap. 8. nem: Intermitentium securissima & breuissima est tertiana exquisita: longa quartana, sed securissima quotidiana quoque, longa, & non sine periculo: notha quoque, tertiana a Galeno uisa est, quę ab autumno ad uer perdurant. Circa quod notandum, febres ex humore calido esse eo breuiores, quo purior est humor. Ex frigido autem, contrario modo. Rursus continuas sequi rationem intermittentium suarum, quo ad dierum numerum, licet sint periculosiores: uelut ardens tertiana, & quartana continua quartanę. Sed dices, 4. Aph. 59. multo longior est intermitens. Respondeo ex Galeno, dies in intermitentibus semper numerandi sunt iuxta numerum accessionum. Puta quartana in 28 die, dicitur esse in decima: quia talis est accessio, ab initio morbi numerando. Et si essent duę quartanę, nihilominus una esset in decima, alia in nona: gratia exempli, in 26 die, & 28: quia quęlibet ad suam simplicem refertur. Bonum autem erit, ut quę ibi dixi, uideas.

25. Ab anni tempore, dixit ipse in secunda: Aestiuę quartanę breues sunt, autumnales longę, & maxime quę ad hyemem tendunt. Vbi Galenus explicat in Commento, iuxta eandem proportionem intelligendum esse in alijs morbis, gratia exempli: Tertianę terminus, ut di-

Etum est, est septem accessionum in autumno & uere ac l yeme: æstate autem erit quinq; tantum, ubi fuerit exquisita. anni enim tempus producit mutando morbi materiam, & non sponte: sed breuem morbum reddit utroque modo. scilicet materiam morbi mutando, & etiam illam tenuiore reddendo. Difficile enim erit per hyemem uidere exquisitam tertianam, sicut quotidianam per æstatem. Tempus igitur dupliciter declarat nobis constitutionem morbi, & accessiones: Et ut signum materię peccantis, & ut causa, Febrem enim quam uideris cum rigore inuadentem in æstate, tertianam iudicabis exquisitam, & quę ad quintam accessionem non perueniet, aut saltem non excedet. Tertianam quidem, & exquisitam, quia æstas est signum talis generis morbi, & talis materię. Quod autem non sit excessiua quintam accessionem, æstas non solum significat, sed etiam facit. Non solum autem per tempus Hippocrates significat æstatem aut hyemem, sed & canicule & aliorum siderum ortum & occasum, & æquinoctia & solstitia, & naturam præsentis æstatis: quę si mitis sit, morbos simpliciter acutos, aut etiam decedentes faciet: sin feruentissima, peracutos. Nec solum morbos temporis naturę congruentes, uelut tertia Aphorismorum: Aestate autem nonnulli horum, & febres continuę, & ardentę, & tertianę febres plurimę. constat autem tum ex natura, tum ex modo loquendi, tertianam maxime congruere æstati: sed eos qui tunc maxime uigent, licet congruant. Unde Rasis, cum enumerasset signa tertianę, inquit: Quod si cum predictis, aut pluribus ex eis contingat tertianam illo tempore pluribus euenire, absque dubitatione sciendum est, illam esse tertianam: ac si uidisset eam una die infestasse, & alia quiescisse. Et ideo hoc plurimum confert, ut non solum morbus sit congruens tempori ratione naturę, sed ut etiam euentus: & ut tempus sit maxime tale, ut æstas calida & sicca, autumnus inæqualis ualde, hyems frigida & humidã, uer apud nos uentosum & temperatum. Similiter per tempus anni morbos grassantes, etiam si tempori non congruant, intelligere oportet, iuxta illud tertij Epidemiorum: Ante uer und cum frigoribus consecutus, sacri ignes multi hos cum occasione affecerunt, illos non: qui maligni cum essent, multos interemerunt. Et rursus: Febres ardentę, phrenitici. Constat uero hos non esse morbos hyemi congruentes, ut in tertio libro edocebit Hippocrates. Cum enim dixit

10. ad Man. c. 4.

Comm. 3. sec. 9. & 11.

Aphor. 23.

1. Epid. con-
stit. 1. 2. & 3.
& 6. Epid.
tabula 1.

Com. 2. Se-
ctio. 18.

2. in 1. Epid.
Sect. 7.

Aphor. 9.

num dicitur Ante uer, extremam hyemis partem, quam φουαλιου Graeci uocant, intellexisse constat, cum Februarius apud nos Fauonii spiritus, interque putantur, arboresque inseruntur. Non solum ergo tempus praesens obseruari debere docet Hippocrates, sed praecedentia, & decursum totum anni, ut ita dicam: quemadmodum in primo & tertio Epidemiorum docuit, & in tertia Aphorismorum. Ad quid enim illa scripsisse conueniebat, si non huic usui futura essent, ut scilicet morbos quales futuri essent, ab initio intelligere mus? Licebit autem unum pro exemplo adducere, miraculo proximum, quod ad morbi longitudinem attinet, iudicandam ex morborum passum grassantium more. inquit enim primo Epidemiorum: Iudicabuntur his plerisque morbi stato ordine admodum, ac intermittebant septendecim dies. Quem locum, quod supra rationem uideretur quae ab homine deprehendi posset, Galenus praeteriit, tanquam ab Hippocrate non dictum.

Itaque colligendo quae dicta sunt, & tempus anni praesens, & naturam eius, & praecedentia etiam naturam propriam, & morbos grassantes tunc considerare oportet: & iuxta Galeni sententiam, illa omnia comparare hominis aegrotantis naturae, aetatis, consuetudini ac uictus rationi, atque ex his morbi & accessionum consistentias ac tempora coniectari, non ut ex certo signo: (ridiculus enim esset medicus, qui omnes tertiana laborantes pronuntiaret, quod morbus hic grassaretur, congrueretque aetati, regioni, naturae ac consuetudini illius.) sed totam syndromen, id est concursum considerare debet.

Solum restat pro hac parte intelligenda, ut uideamus de medijs temporibus, scilicet autumno & uere, an morbos producant, an abbrevient. Videtur enim dum de quarta loquitur Hippocrates, autumnum inter tempora numerare quae morbos producant. At tertia Aphorismorum inquit: Autumno morbi acutissimi: eos autem constat esse breuissimos. Respondeo, autumnum morbis omnibus detrimentum asserre. id fit, cum acuti sunt acutissimi atque letales. Propterea subiunxit Hippocrates: Atque letales maxima ex parte. Longos uero producit, ut quartanae & quotidianas. Acutos etiam, si sanatus, per sepe in decedens permutat. Itaque in acutis statum proximiorum, in diuturnis tardiorum quam in uere expectabis. Verum aut morbos suae naturae relinquit, quod ad longitudinem attinet: sed salubrioris efficit omnibus alijs anni temporibus. Atque haec est ratio temporum.

Et circuitum successiua incrementa

Haec sunt aut quotidie: ut in quotidiana, duplici, tertiana, & triplici quartana (nam licet non sint haec incrementa successiua, sed solum in quotidiana, differentiam tamen agnoscere oportet) seu alterius diebus: ut in tertiana exquisita, & notha, & hemitritae, & febre ardente, quae proportionem seruat. Seu per maiora intervalia, ut in quartana & quinta, ut infra uidebis: in omnibus oportet cognoscere ex successiuis incrementis morbi tempus generale, & ex morbi tempore generali accessionum longitudinem, quandoque enim unum, quandoque alterum notius est in his quae ex sensu pendunt. Galenus ergo primo de Crisi pulchre docebat, cognoscere augmentum morbi ex accessionibus, quae symptomata habent grauiora, & anticipant plusquam natura morbi requirit, & sunt diuturniores: & declinatio breuis, ac nec satis facilis, sed grauior. Tempus igitur hoc augmētū erit, licet anticipatio sola non est signum augmenti: sicut neque quod postponat, declinationis. In omni februm genere enim tū tertianarum, quartanarum, quotidianarumque, sunt febres quae ab initio usque in finem anticipant: aliae quae postponunt. nec tamen ab initio usque in finem sunt in augmento illae, nec haec in declinatione. Oportet igitur ut febris non sit ex genere illarum quae anticipat semper: & tunc si anticipauerint, est certum signum augmenti. Quod si magis ac magis anticipet, tunc in quacumque febre istud est indicium augmenti: sicut si postponat magis ac magis, declinationis. Exemplo opus forsitan est, ut rem facilius intelligas. Nunc quemdam Graecum culcitrarum artificem inuasit febris prima die, hora 20. & durauit usque ad statum horis decem, declinationem habuit horarum trium, & symptomata non fuerunt ualde magna: sudauit etiam paululum. Tertia die, erat enim ex tertianarum notharum genere, inuasit eum hora decima octaua, durauitque uehementia usque ad quintam horam sequentis diei: inde declinauit tribus horis ferme, fueruntque symptomata prioris accessionis symptomatibus similia ferme, aliquanto tamen grauiora, sudauitque parum. Quinta die febris quae expectabatur hora decima sexta ex ratione anticipationis, inuasit hora decima quarta cum rigore magno, fueruntque sicut uomitus, bilis, aestus, dolor capitis, maiora: ac uigor peruenit usque ad quartam horam sequentis diei, cum declinatione molesta horarum ferme duarum cum dimidio: sudauitque multum. Hoc itaque fuit initium incrementi totius morbi, cum duae aliae accessiones ad initium pertinerint. Septima die expectabatur accessio hora octaua uel septi-

4. Aphor. 59.

Cap. 3.

4. Aph. 30.

Handwritten notes in the left margin, including a large 'I' and other scribbles.

uel septima, sed superuenit hora nona: anticipat enim & plus quam in alia, non tamen proportionem excessus: quia haec accessio pars erat augmenti, & in ea erat status. de natura autem status est ut non anticipet, si febris non sit ex his quae anticipant: aut equaliter anticipet, si sit ex his quae anticipant. Fuit igitur rigor ferme horarum trium, computata inaequalitate & uomitus, aestus, sicut, delirium, dolor capitis, iactatio, profusio, peruenitque ad finem status hora prima noctis, fuitque sequens declinatio horarum quatuor: non tamen multum molesta. Haec igitur in accessione fuit status, qui in talibus febribus uel portione inuis accessions, uel ad summum una tota atque integra accessione. Sudauit autem plurimum ac diu, & calidissimo sudore. Nona die inuasit eum febris hora sexta, rigor fuit paruus, anticipauit igitur simpliciter horis tribus: comparatione autem praecedentis anticipationis, horis duabus minus, symptomata fuerunt remissiora, durauit accessionis rotundus usque ad horam sextam decimam: inclinatio facilis usque ad uiginti primam sudauit, sed non multum. Undecima die superuenit febris hora quarta cum dimidia, durauit leuis usque ad undecimam, inclinatio usque ad quintam decimam: modicum sudauit, molliter tulit. Decimertia aduenit febris ferme hora eadem, aut paulo ante, durauit ad nonam usque, inclinatio usque ad undecimam, per fusus est rore quodam, nihil graue, finita est. Haec formula est februm quae anticipant.

Ut uero haec propositis applicemus, Galenus optime dicit, quod incrementa magna significant morbum esse breuem, & uigore appropinquare. Breuissimum igitur hi morbi sunt, & periculosissimi: si uero incrementa sint parua, morbum longum significant. Anticipatio breuitatem morbi, si sit morbo propria, significat: si tempore morbi congruat, significat augmentum: si morbus accessiones habeat eadem hora, significat longitudinem, ut ipse testatur. Si autem ratione temporis morbi statum significat, & consequenti breuitatem eius. Si postponat morbus, longus est, non tamen adeo ac si horam eandem seruet: si autem ratione temporis, uelut qui prius anticipauerit, declinationem significat. Si rigor qui prius fuerat minuitur, & febris anticipet, considera signa coctionis: quae si adsint, uel uideas reliqua symptomata minui, morbus est in declinatione. Si adsint signa cruditatis, aut symptomata augeantur, signum est quod intermittens in continuam uertitur.

Sed ex his quae mox apparerit, hoc est quartum indicium cognoscendi tempora morborum & ac-

cessionum, quod consistit in signis superuenientibus. ita enim interpretor πειρανομεναe, quoniam super appaerita Latine dici non potest. Igitur signa quaedam morbis sunt propria, quae pathognomica uocantur: quaedam asidentia, quae morbi species declarant seu distinguunt: alia iudicatoria, alia quae coctionem aut cruditatem ostendunt, alia rursum quae mortem aut salutem pollicentur. omniumque horum in hoc Commento Galenus meminit. Idem libro de Constitutione artis Medicinae, declarat quae sint pathognomica: illa scilicet quae morbo necessario conueniunt: uelut laterali, febris, dolor, tussis, spirandi difficultas, pulsus serenus. haec syndromae conueniunt: sunt enim tanquam partes proprii signi quatuor modo, nam ex morbo laterali super unumquodque, inferre licet: ex omnibus his super morbum lateralem, non tamen ex uno uel duobus aut quatuor tantum. Omitto miracula & monstra, quae uelut in alijs rebus naturalibus, ita in medicina contingunt. Pathognomica igitur signa simul pro signo uno proprio accipies: eorum autem pro proprijs, quae omnia & semper, non tamen soli conueniunt. Asidentia species morborum distinguunt: uelut si spua: cruentum aut tenue, aut omnino non spuat: aut dolor ascendat ad claviculam, uel descendat ad hypochondrium, uel talis sit ut super latus idem non possit decubere: aut possit, super aduerso autem possit. De his tamen non considerat hic Hippocrates, sed solum ut sunt signa coctionis. Dicit ergo, quod spuerum si circa initia statim appareat, morbum breuiat: si postea, producit. Sunt enim in aegris, ut habetur primo Artis curatiuae, quatuor praeter naturam: morbus, causa, symptoma, & signum. uerum ipse non ita distinguit. Certum est autem ita esse: quonia tamen si symptoma cum signo plerumque idem sit, tamen quandoque etiam inter se differunt, ratione autem semper, ut enim accidunt, symptomata: ut significant, signa sunt. Ergo ut de sputo sermone habeamus, dicebat Galenus: Idem est, neque permixtum bili aut sanguini, neque spumosum, sputum uocatur. Exputio autem duplex: alia, in qua nil profusus ex materia morbi educitur, sed (gratia exempli) sola pituita: alia, in qua educitur aliquid, sed non coactum. Et haec rursum etiam duplex est: aut solum quod educitur crudum est, aut etiam prauum. Et prauum rursum duplex: aliud simpliciter prauum, uelut flauum: aut etiam malignum, uelut uiride uel nigrum. Sese igitur erunt differentiae, ratione eorum quae reijciuntur in morbo laterali, aut enim nihil profusus reijciunt,

Cap. 15.

Cap. 8.

1. de Crisi cap. 5.

reiecitur, aut pituita sola: aut aliquid crudum simpliciter, aut crudū & prauum, sed non malignū: aut crudū prauum & malignum, aut concoctū. Duo primi modi pares sunt, & extremam morbi cruditatem nunciant, atq; ideo longitudinem. Tertius longitudinem, sed non tantam. Quartus longitudinem & mortem, nisi vires ualde robustæ fuerint. Quintus mortem certam, sed cū uiribus robustis aliquanto tardiozem. Sextus salutem, & eo celeriozem, quo uirtus robustior fuerit.

Comm. 11. rit. Inquit enim Hippocrates primo Epidemiorū: Coctio celeritatem securitatemq; iudicij portendit. Ob hæc igitur hic subiūgit: Bonā morborum iudicationem, uel malam, uel breues aut longos fore morbos declarant.

Verūm dicit aliquis, Quomodo per initia & statim potest apparere spiritū: cū spiritū sit res coacta: & initij morbi propriū sit, nō apparere signa coactionis. Ideo dico, quod Hippocrates nō de initio morbi, prout est tempus, loquitur, cū iam, ut diximus, hoc sit quod queritur. Igitur non presupponitur cognitum, sed de principio iuxta uulgi sensum, id est, in prima uel secūda die. Neq; etiā tūc potest apparere spiritū concoctū. nā coactio in phlegmone nō fit, nisi in quarta die, exactis 72 horis, cū celerrimē fit, ut experientia uidemus: tardius aut quantūlibet, citius autē nunquā. Vnde cū sit opus membrorum sibi assimilantium, ut colligitur à Galeno 1. Prognosticorū: certū est mēbra non trāsmutare sanguinē in substantiā sibi similē, nisi in quatuor diebus. & tunc unio fit cū mēbris, & adheret. Est autē prima coactio in uētriculo in quatuor horis, ut in uitellis ouorū uidemus: & hoc est initium perfectio uerō, ut uult Auicenna, est à 12 hora ad 22. interim quod in uētriculo concoctū est, cocoquitur in iecore, adeo ut cibus iuxta centesimā horā uniat̄ur ipsi membro, & fiat illi similis in colore & qualitate substantiæ. Perfectio autē similitudinis in substantia tota est ualde uaria, pro ratione membrorū, nam in carne fit celerrimē, nō tamen ante aliquot dies: medulla uerō antequā in ossa coeuerit, ut dicebat Galenus, numerosa coeuerione indiget, & longa mutatione. Cū igitur dixit, spiritū esse quod concoctū est: intelligit, quod uestigia coactionis habet. nā hoc prima die apparere potest, si materia tenuis, & maiori ex parte utilis fuerit, & non multa, & uires robustæ. & tunc, quia tempora sibi proportionē respondent, media coctio in secūda die fiet, & in quarta erit iam suppuratum: quod est in abscessu, & ex-puetur. at q; ita erit morbus breuis, ac tutus. De-

Comm. 11. rit. Sca. 45.

Com. ult.

13. 3. tra. 3. cap. 8.

3. de Fac. nat. cur. c. 15.

scitibam autem exemplum ex Hippocrate 3. Epidemiorum, quod maxime est ad propositum, et multa dubia in se continet: recitaturq; à Galeno hic in Commento. Sed ego perfectum Commentarium faciens, nolo ut quisquam aut in itinere, aut occupatus, alio libro opus habeat.

Comm. 3. Sca. 79.

HIPPOCRATIS VERBA.

Abderæ Anaxion, qui ad Thracias portas ægrotabat, in febrē acutā incidit. dextrilateris absiduus eum dolor cruciabat. tussim habebat aridā, neq; primis diebus exputit: sicutibūdus erat, & infomnis: uring boni coloris, multæ & tenues. Sexto die delirabat, & fotibus nihil remittebatur. Septimo magis laborabat, quippe febris augebatur, nec sunt imminuti dolores: simulq; tusses infestabāt, diffusculter etiam spirabat. Octauo cubi tum secui, multū (ut debebat) effluebat: leniores ibi euaserunt dolores, sed tusses aridæ permanebāt. Vndecimo febres fuerūt mitiores, aliquantum circa caput sudauit, etiamnum tusses: durabant & quæ à pulmone exibant, liquidiora erant. Decimo & septimo coepit pauca & concocta expuere: leuatus est. sicutibūdus erat, & à pulmone parum bonæ purgationes. Vigesimo sudauit, febre liberatus est. à iudicio rectius habuit. uigesimalo septimo redijt febris, tussijq; multa excreauit concocta, in urina multa subsidebant alba, desijt sitire, dormiuit. Trigesimo quarto toto sudauit corpore, cessauit febris, in totum iudicatus est. Hæc ille.

Abdera urbs Thraciæ erat, iuxta Nesum fluiuium: cuius historiam sex ægrorum descripsit è sexdecim, quos ibi recitat. Ignobilem hunc fuisse constat. nam nobilibus familia adijci solebat, alijs ars: ut apud Xenophontem & Platonem, Semon coriarius: uel pater, ut Eudemus Aristarchis uel locus habitationis. Igitur Galenus in hoc Commento, habitabat: sed Hippocrates nec rē nec rē, iacebat. Sed modus loquendi est, uelut si dicamus, æger ille ardente febrī laborauit: id est, qui laborauit ardente febre, non quod antea esset æger. Febris acuta, quæ solet abscessus interiores comitari: cumq; solum dependet ex materia putrescente intra abscessum, neque est ephimera, ut

10. 3. tra. 4. cap. 1.

Com. 1. & 2. 5. & 6.

55. mera, ut colligitur 4. Aphorism. talis enim sequitur bubonas exteriores, neq; putrida continua, cum materia sit extra uenas. In interioribus ergo abscessibus diuæ febres fieri solent. Altera intermitens natura, sed per cōtinuitatem, et subin-gressus accessionum similis continua. Et ideo 1. de Victu in acutis, loquens de morbo laterali, meminit frigoris pedum. non enim caret typo talis febris, sed propter cordis propinquitatem habet accessiones superingredientes & conuictas, et uia potest esse acuta. Alia febris cōtinua quæ nō est omnino necessaria, fit ex sanguine circum abscessum in uenis putrescente: & hæc cessat quandoq; ex sectione uenæ. quia ut habetur 2. de Victu in acutis, in sectione uenæ extrahitur sanguis, qui est iuxta abscessum. hic enim tū propter molim interceptum, tum propter calorem humoris in abscessu putrescentis, putrescit: unde fit febris continua. Si igitur humor qui est in abscessu, fuerit abundans, febris intermitens fiet ualida. Sin autem paruus abscessus, materia autem circa illum multa, latebit febris intermitens sub continua febre, nec typus dignoscetur. Cum ergo uideris febrē continuam cum typo, & dolorem in aliqua parte corporis, iudica abscessum ibi esse. si dolor fixus fuerit. In uniuersum, bubonas exteriores comitatur ephimera: abscessus internos, intermitens: & eo magis manifesta, quo materia fuerit frigida, pauca, & à corde remota, absq; alia continua febre. materiam circū-

46. de Victu in acutis, loquens de morbo laterali, meminit frigoris pedum. non enim caret typo talis febris, sed propter cordis propinquitatem habet accessiones superingredientes & conuictas, et uia potest esse acuta. Alia febris cōtinua quæ nō est omnino necessaria, fit ex sanguine circum abscessum in uenis putrescente: & hæc cessat quandoq; ex sectione uenæ. quia ut habetur 2. de Victu in acutis, in sectione uenæ extrahitur sanguis, qui est iuxta abscessum. hic enim tū propter calorem humoris in abscessu putrescentis, putrescit: unde fit febris continua. Si igitur humor qui est in abscessu, fuerit abundans, febris intermitens fiet ualida. Sin autem paruus abscessus, materia autem circa illum multa, latebit febris intermitens sub continua febre, nec typus dignoscetur. Cum ergo uideris febrē continuam cum typo, & dolorem in aliqua parte corporis, iudica abscessum ibi esse. si dolor fixus fuerit. In uniuersum, bubonas exteriores comitatur ephimera: abscessus internos, intermitens: & eo magis manifesta, quo materia fuerit frigida, pauca, & à corde remota, absq; alia continua febre. materiam circū-

30. Apparet autem, quod tussis & dolor & febris simul inuaserunt: aliter non essent signa pathologica. Sitis autem, & nigritas, & ariditas tussis, sunt signa cruditatis morbi. Sicut & urinae tenues, febris initij, licet colorate. Dixit dolores fuisse in dextro latere, propter duo: ut intelligeremus, cum secuit uenam, fuisse ex eodem latere: et etiam quia Auicenna inquit, Lateralis morbus dextri lateris minus periculosus est, sed longior: sinistri breuior, sed magis letalis. Quod autem dixit sicutibūdus, magnam sitim declarat, & firmam, quæ potu non sedatur.

Quod foribus non remittatur dolor, magnitudinem abscessus declarat. Et ea fomenta sunt trium generum, ut 2. de Victu in acutis colligitur: humidum, ex aqua in materia acuta: mordens, in lenta, ut ex eruo & ordeo in aceto decoctis: & siccum, in tenui materia, ut ex milio & sale torrefactis in uesica applicantur. Deli-

rium illud fuit paruum, 2. de Difficultate spirandi: aliter spiratio fuisset magna & rara.

Circa urinas duo adnotanda sunt. unum, quod dicebat Galenus 3. Epidemiorum, Urina in morbis extra uenas, & in morbo laterali, nihil significat ad salutem, etiamsi bona sit: ad mortem autem magnum momentum offert, si mala sit. Quod ad uenarum autem morbum atinet, dicebat 1. Epidemiorum: Urinae tenues colorate morbum salubrem, sed tamen longum, qualis hic fuit, declarant. Multitudo autem earum docet, quod materia non est omnino cruda: ut 4. Aphorismorum. & abundantiam humiditatis cum acuitate caloris, in febribus.

Septimo magis laborabat, quia cum etiam symptomata grauiora facta sunt: febris, dolor, tussis, spirandi difficultas: quæ cum semper adsit morbo laterali, dicebat Galenus 2. de Spirandi difficultate, existimandum tamen est, fuisse maiorem quam pro morbi ratione: siquidem consueta & morbis propria prætermittere consuevit Hippocrates. Augmentum igitur usq; hac die inchoauit; quod quoad febrē, usque ad undecimum mansit: ratione autem morbi lateralis duplex fuit: quo ad concoctionem materię usque ad uigesimum septimum, quo ad symptomata usque ad uigesimum. Cum enim morbus sit compositus, nihil mirum si plures augmenti & status differentias contineant.

Octauo autem cum uenam secuerit (fuit ergo in initio augmenti) ex eodem latere intellige, ut 4. de Victu in acutis. Multum ut debebat effluxit, dicebat Galenus 2. de Victu in acutis, Quomodo effluit sanguis, nam si biliosus fuerit, primum rubeus, inde niger, ex loco abscessui proximo effluit. Sed quia sanguis uix potest tantum aduri ut sit niger, effluit liuidus. Si uerō sanguis in corpore sit pituitosus, primum flauus exiit, inde ex locis circumiacentibus abscessum ruber. Cum uerō peruenierit ad mutationem coloris, tantum debes educere ut uirtus ferre posse uideatur, antea uerō non debes sistere. Cum ergo dixit, Multum ut debebat effluebat: intellexit, ex sanguine qui iam colorem mutauerat. Ex quo debes id animaduertere, quod si sectio uenæ fiat in initio morbi, debet fieri pauca, & sæpius repeti, ad diuertendum: sin autem in augmento, copiosa, nec debet repeti. Nā prima sectio diuertit, hæc autē educit materiam proximam abscessui. Est etiam animaduertendum, quod Hippocrates hoc exemplum adiecit, ut Galenus docet in Commento huius exempli tertio Epidemiorum, ut signi-

Comm. 1. Sca. 6.

Comm. 3. Sca. 17.

59.

Cap. 8.

Sec. 73.

Com. 10.

ut signi-

ut significaret sectionem uenae non prohiberi numero dierum, sed si morbus iam ad statum peruenerit. nam antiqui etiam ipsi, Hippocratis aetate, uerebantur sanguinem ultra quartam diem detraxere.

Dolores ex hac sectione cessarunt: id est, imminuti sunt. nam dolent partes sanae, non aegrae: & quae proximae sunt abscessui, non abscessus. Igitur sublato sanguine partes illae desierunt comprimere, & ita dolor leuatus est. tussis tamen arida permantebant, quia materia coeque non dum poterat. Galenus primo Epidemiorum: Quatuor sunt genera tussis siccae. Primum, cum pulmo sola mala intemperie laborat, citra omnem materiam. Secundum, cum est sola asperitas in arteria aspera. atque in his duobus casibus nec quicquam expuitur, nec appetit aeger expuere: sed in secunda est punctio, in prima non. Tertium est, cum crassi ac lentis humores haerent pulmonibus tunc homo appetit expuere, sed non potest: & si expuit, illud est modicum & crassum. Quartum, cum tenues & aquosi humores tussim excitant: & tunc licet sit tussis sicca, tamen aliquid semper exit cum tussi, sed paucum & aqueum. In his duobus casibus licet homo non expuat, multum tamen appetit expuere. Cessarunt igitur quaedam symptomata, quaedam non. Et ita ex auxilio potest prohiberi status symptomatum, saltem aliquorum.

Vndecimo febres fuerunt mitiores. manifestum est quod tunc morbus desijt esse acutus, & ita metam suam non excessit. non desijt antea: quia licet materia circa locum detracta fuerit, tamen quia coeque uigebat, febris augebatur. & ideo cum ratione detractionis sanguinis esset imminuta, ratione concoctionis aucta stetit febris usque ad undecimam. tunc uero incepit augmentum morbi lateralis, quoad materiam, quia cepit expuere liquida. nam principium coeque nis fit in initio augmenti morbi, primo de crisi. Sudor autem ille fuit indicatiuus.

Nam, ut habetur a Paulo, in febribus pars materiae tenuis, etiam ante coeque expurgatur per urinas & sudores, & uomitus, tum per alium. Cum igitur has partes natura prius expellere tentet ante coeque, ubi expulerit, indicat quid factura sit, cum totam materiam concoxerit, nisi casu uel ab imperito medico prohibeatur. atque haec est ratio indicationis. Sudauit ergo in 11. non crisis ratione, sed ut tale iudicium quod in 34. successit, expelleretur.

Decimo & septimo cepit pauca & conco-

Com. 1. sec. 12.

Cap. 8.

Lib. 2. c. 18.

Et expuere: tunc enim fuit finis augmenti, quod declarant uerba subsequenta. Et a pulmone parum bonae purgationes. Propterea Galenus legit primo de Crisi, Parum coctum seu imperfe-

ctum. Et ut legeris, bene se habet sententia. nam in morbo laterali semper tempus augmenti conuenit cum tempore status: quia finis augmenti est idem cum principio status, ob partium materiae diuersitatem: & ita status finis cum declinatione. Dum enim pars tenuis in abscessu suppuratur, mediocris tendit ad suppurationem, & crassa non dum incipit atque ita miscentur tempora. Quod non contingit in febribus simplicibus: quia materia est magis sparsa. Leuatus est, quia febres iam quieuerant, & materia tenuis eiecta erat. Inter undecimum & decimum septimum enim febris quieuerat. Et ita a decimo septimo ad uigesimalium cuncta manserunt, ut in decimo septimo: initium enim mutationis declarat. Sitibundus tamen remansit. hoc enim proprium signum est morbi non soluti, sed indicias dantis. Raro enim inuenies conualescentes sitibundos, id est, assidue sitientes, qui non recidunt in morbum: cuius causam suo loco exponemus.

Vigesimo sudauit, fuit status morbi pedentis ex materia, quae circa abscessum putruerat. Et licet ibi tantum esset, uaporibus tamen sparsis sudauit toto corpore. Et hic fuit finis febris, & materiae eam faciens: cuius initium fuit a prima die, augmentum in septima, status in 17. Rectius se habuit a iudicio, cum febre liberatus sit.

Vigesimo septimo fuit initium status morbi lateralis, quod ad materiam attinet: ideo & in urina multa alba subsidebant, partim materia abscessus ad illa loca transeunte, partim uenis quod in ipsis est concoquentibus. Et spiritum concoctum apparuit: ideo desijt sitire, quoniam natura minus laborabat. Dormiuit: signum & causa bona. Trigesimo quarto sudauit, scilicet liberatus a materia quae in abscessu ipso continebatur. Febris igitur haec, ut dixi, fuit febris abscessus, media inter putridam & ephemeram, licet tamen status hic 27 die ceperit, non tamen fuit longus, sed copiosus ex pluribus partibus, in cetera partes materiae: ideo a 27 ad 34 semper fuit augmentum, status & declinatio. Et ita in alijs phor. morbis, quorum materia sensum expellitur.

Reuertor ad Aphorismi expositionem, inquit enim, Et urinae. Hoc est quintum, a quo sumitur iudicium longitudinis aut breuitatis morbi, ad instituendum uictum salutis aut mortis, ad curam suscipiendam, Neque plura generaliter medicis

De iudicio P. 4.

In fine ult. cap.

medicus potest considerare, quam uel salutis aut mortis signa, ut sciat an debeat de cura se intrumittere, ut dicunt: aut postquam susceperit, an aeger seruandus diuturno morbo, an breui, an breuissimo, an mediocri labore, ut uictus rationem instituire sciat. Neque enim alio indiget, uel etiam specie morbi exquirit ad salutem, si contentus generali ratione medendi, ut opus natura relinquat, uictum solum instituire uelit: aut concocta purgare, quemadmodum iubet Hippocrates. Sumitur igitur iudicium hoc ab his signis coeque & cruditate, quae sunt generalia omni morbo: sicut praecedens, quod de sputo fuit, a proprijs uniuscuiusque.

Quod aut non possint esse plura quam tria signa generalia, declaratur ex Galeno octauo artis curatiuae. Tria enim quibus constamus sunt: membra, humores, & spiritus, quod etiam ab Hippocrate dictum est in Sexto Epidemiorum. Tria igitur sunt ad reparandum necessaria: cibis, potus & aer. Tria igitur fiunt rursus excrementa: feces cibi, urinae potus, halitus spiritus. Hic halitus cum ab externo aeri frigore cogitur, sudorem facit. ob id sudor fit magis nobis refrigeratus, quam in summo ardore solis, aut exercitationis, aut febris. Feces igitur significant super dispositionem uentriculi & intestinorum proprie: id est, ut humoribus non commiscetur. Ut uero habent immixtum uel sanguinem uel humidum aqueum, significant supra iecoris etiam cauitatem & uenas mesaraei. Sed ut humores etiam admistos continent, possunt significare supra totum iecur non solum, sed etiam supra totum corpus. Ut uero pituitam permixtam habent, & mucum supra intestina proprie, uentriculum & cerebrum. Quibus enim multa fluxio sit pituita a cerebro in partes inferiores, his plerumque in excrementis pituitosa, & humores crudi muci que ipsi apparent. Urinae uero coeque in gibba iecoris, & in uenis, tum supra renibus uescicac ac ureterarum uicia. Sed et alibi res haec exquisitius docebitur. Sudores uero supra coeque quae sunt in uenis non solum, sed etiam arterijs, & ipsis membris etiam, ideo plurimum possunt. Animaduertendum autem, Galenum Quinto de Locis docere, quomodo ex sudoris qualitate dignoscatur morbus, & maxime regius: & rursus quomodo sudor colligi debeat in strigili. colorem enim uariat, ut urina.

Tot ergo genera diuisionum in aetatibus, quot cause diuidentur. Hippocrates igitur hac in causa hominis uitam in quatuor aetates distinguit: Senium, consistentem, adolescentiam ac pueritiam. Licet autem sic facere, maxime ubi ordinatum res procedit, ut hic, nam constitutus modo uniuscuiusque terminis, si libeat aetates in plures dissectare, semper ratio eadem seruabitur. Velut si pueritiam diuidamus in infantiam usque ad septem annos, & florem qui est a septimo ad quartumdecimum: qui in infantia erunt, minus comode etiam ferent ieiunium, quam qui in flore sunt. Et similiter adolescentiam in eam quam uocant efflorescentiam, scilicet usque ad 18 annum: & uera adolescentiam usque ad 25: & iuuentutem ad 30 usque: palam erit, in iuuentute facilius toleratum ieiunium, quam in uera adolescentia: & in hac rursus, quam in uocata efflorescentia. Ut sit tandem una ratio: Quo magis ortui propinquum sunt homines, eo difficius ieiunium ferunt: quo remotiores, facilius. Manifestum est autem, quod hoc ad eundem hominem referri debet, nam Hippocrates fecerit singulas indicationes, ut ueriores sint, & facilius explicentur, fieri enim potest, ut consistens mu-

Senes facillime ieiunium ferunt: Secundo loco, qui aetatem con-

54 sistentem habent. Minus adolescententes. Omnium minime pueri, praesertim qui inter ipsos sunt uiuiores.

Cum docuisset quae praeter naturam indigent rationem uictus, ut sunt morbi symptomata, tempora morborum, & accessiones: transit ad ea quae naturalia sunt, uelut aetates, temperaturae, anni tempora, consuetudines. Primo ab aetatibus, tanquam magis proprijs, quarumque notum sit discrimen tam in re quam in tolerantia ieiunij, exorditur: in quatuorque aetates totum humanae uitae cursum diuidit. Nec sibi contradicit, qui hanc metam multis modis paritur, prout occasio exigat: ut neque si quis figuram multis modis diuiserit. Vnde & Iurisconsulti iudicem probant ordinarie, supra 18 annum: ut in l.

Quidam consulebant, Vlpianus recitat, Alio modo pro excusationibus, ut in l. Aepheratae & per potius, Modestinus ab anno sexagesimo. Et rursus pro condendis testamentis, alia lex praesentit quartumdecimum annum in masculis perfectum, duodecimum in foeminis, tanquam haec prudentiores sint aetate prima: unde etiam coniugium celerius, atque eodem anno in his firmum est.

Digest. de Re iudicata, Tit. 1. Dig. li. 27. Tit. 1. Dig. lib. 28. l. qua etate. Tit. 1.

lier sene uiro facilius ieiunium ferat, & pituitoso adolefcens uiro biliofo.

Diuisit autem in quatuor etates, ut sensibile di-
scrimen declararet. quanius enim in senectute
discrimen sit ferendi ieiunium: non tamen adeo
magnum est, ut si in fine facile ferat, difficilli-
me ferat in initio, sed non tam facile. Neq; infans,
qui animo linquitur ob ieiunium, facile tolerat in
pueritia: sed etiamsi diutius ferat, delinquet ani-
mo. in adolescentia uero satis commodè feret.
Nec sunt cauillosè cõmittenda initia, subsequen-
tia simbus præcedentibus, ut adolescentia inu-
sui pueritiæ: exiguum enim erit discrimen to-
lerantiæ, uelut & tēporis: sed semper initia ini-
tīs, media medijs, fines simbus. Quo fit, ut inter
etates non continuas, maximum discrimen ap-
pareat, non solum in hoc, sed etiam alijs, ut uulgo
homines dicantur tēperaturā & mores mutasse.

His igitur quæ necessaria esse duxi perceptis,
primum quidem constituenda erit etatiū magni-
tudo: ut uerò cõstituatur, ratio discriminis quæ-
renda est. aut enim homo nondum absolutus est,
idq; contingit usq; ad 14. annum, ut etiam leges
uolunt, uocaturq; puer: in feminis, ad 12. tatum.
Solaq; hæc etas in controuersiam non uocatur,
sed & adolescentiæ initium. Est autem adole-
scētia, tempus totum quo homo crescit, dum iam
est (ut dixi) absolutus: consistens etas, dū nec
crescit, nec decrefcit: senectus, dum decrefcit.
Cum uerò corpus necesse sit sub uno ex his qua-
tuor modis constitui, palam est, iuxta hanc ratio-
nem, nec posse esse plures etates in homine, nec
Hippocratem ullam quasi intermediam omisisse.
Quamobrem tam iniuste à Galeno in hoc accu-
satur in Commēto, ut manifestum sit, Galenum
non affectu uerè Hippocratis mentem. Nam hæc
ratione constituta, non poterit humana uita in
plures etates diuidi. At iuxta hanc diuisionē ue-
rius uariatur ratio ferendi ieiunium, quæ est ea-
dem cum caloris magnitudine, & tenuitate sub-
stantiæ illius. quanto enim calor copiosior &
tenuior est, eo difficilior ferunt ieiunium: quod
seipsum absumat, & ipse accendatur & ferueat.
Quomodo autem intelligendum sit hoc in-
crementum, an penes uires animi, an corporis,
an molem eius: At de animi uiribus hic loqui, ab-
surdum tam est, quam etiam extra propositum.
Vel igitur de corporis mole, uel de uiribus eius
est intelligendum. At nemini hæc ratio perspe-
cta esse poterit bene, nisi ei qui naturam caloris
& humiditatis naturalis, quæ unum sunt re, intel-
lexerit. Ergo calor hic ab initio maximus est, non

multitudine (sic enim non augetur) sed pro-
ratione corporis, in infantibus enim tota moles
fermè humidum & calidum naturale est. Cum
uero augetur multitudine, non proportione (hoc
autem toto tēpore infantie & pueritiæ fit, tum
adolefcētiæ) Hippocrates non spectat discrimen
iuxta hoc quod est esse perfectum in opera-
tionibus, uel non esse: quid enim ad illum hoc
attinet? Sed quia, ut dicebat Galenus undecimo
Artis curatiuæ, in pueris tanta fit resolutio in-
sensus per poros, ut non indigeant, quanius
febriles uenæ sectione. Puella ergo ad annum
usq; 12. masculus usq; ad 14. nihil refectant pro-
uenerit & cõceptione: quia corpus eo toto quod
assumit, indiget, ergo neq; sectione uenæ. Tales
igitur ieiunium difficillimè ferunt. Adolescentes
sequuntur, in quibus augetur calor absolute, non
tamen ita ut corpus eo indigeat toto. Ergo etiam
minus indigent alimento, & facilius ieiunium fer-
re possunt. Consistentibus calor non augetur sum-
pliciter, nec minuitur: nec etiā proportione, quonia-
m magnitudo eadem est, & corpus sensibili-
ter non mutatur, uerè tamen proportione minui-
tur. Sentibus tam simpliciter, quàm proportione
corporis minuitur. Igitur sunt quatuor etates,
in quibus omniū, iuxta proportionem ad cor-
pus, calor & humiditatis innata minuantur: simpli-
citer autem in pueris augetur, & toto indigent:
in adolescentibus augetur, sed non toto indigent:
in consistentibus non augetur, non tamen minui-
tur: in senibus autem minuitur. Quibus intellectu-
s, haud arduū erit adolefcētiā præfinire usq; ad per-
fectū corporis incrementū, quod à 25. anno usq;
ad 30. extenditur. Consistēdi etas à fine adolefcē-
tiæ ad 55. uel quinquagesimum: reliquū totum se-
nectuti mancipatur. A etates omnes hæc quo ma-
gis producuntur, eo sunt longiores: ut senectus,
consistentia: cõsistentia, adolefcētia: adolefcētia,
pueritia, nisi quod, cū pueritia in quodam defectu
consistat, in debilibus natura longior est: pueritia,
impotentia uenereorum, non incrementi magni-
tudine, ipsa adolefcētia. Vnde tales non ante
14. annum desinunt esse pueri, 25. tamen adole-
scere desinunt, atq; his 45. senectus incipit.

Rectè inquam Galenus sexto de Tuenda sa-
nitate inquit: Aetates non sunt, ut quidā faciunt,
numero annorū determinandæ. Quod ita intel-
ligendū est, ut non certū annum desiniamus: non
tamen ut pueritiā in septimo anno, uel adolefcen-
tiam in quinquagesimo esse dicamus. Plerumque
ergo, ut metā aliquam habeas etatiū, pueritia ad
14., adolefcētia ad 20., consistentia ad 50., sene-
ctus usq;

ctus usque ad mortem ab eo anno extenditur.

Humane autem uitæ spaciū multis modis ab
Hippocrate diuisum est, ut dixi, in etates. Primò
quidem, ut ad incrementum corporis cõparatur.
& ita in duas tantum, uelut in sequenti Apho-
rismo, & secundo de Humana natura, dum di-
xit: Quod crescit, calidum est, cumq; adolefcit:
cum autem marcescere incipit, & præcipitare,
frigidum. Secunda diuisio est in tres etates.
Hippocrates in Quarto de Victo in acutis: &
eam declarat Galenus libro de Sectione uenæ.
Et est in puerilem, quæ nunquam admittit uenæ
sectionem: & florentem, quæ semper: & in se-
nilem, quæ quandoq; admittit, quādoq; nō, & ægè
etiā admittit. Tertia est in quatuor etates, & est

in præfenti loco ab Hippocrate inducta. Quarta
diuisio est in sex, & habebitur infra. Iuxta ergo
diuersas rationes, diuersa diuisio conuenit. Senes
igitur cum neq; crescant corpore, sed sicut: nec
calore, sed minuantur, calorisq; crassus sit, & ter-
rea substantia, facillimè ieiunium ferunt. contra
difficillimè pueri, quibus calor maximus, & sub-
stantia tenuis, & humiditatis totū ad incrementū ne-
cessariū, & ipsum incrementū maximum. Qua-
tuor enim, ut dictū est, sunt differentiæ, quarū una
est semper alijs iūcta: scilicet facilis & difficilis
resolutio, magnitudinis & paritatis caloris: reli-
quæ tres quatuor constituunt etates. Caloris
constantia facit differre omnes etates à decli-
nante, seu senum: incrementum caloris facit dif-
ferre adolefcētiā & puerilem à reliquis. Ne-
cessitas totius caloris ad corporis incrementum,
facit differre puerilem ab adolefcētiā, & om-
nibus alijs.

Sed cum dicat, facile senes ieiunium perferre,
queritur quomodo intelligatur: an quia famem
non incurrant? an incurrant, non tamè affician-
tur? Si famem incurrant magis, etiā magis affici-
neceste est corpora debilia & sicciora. Inquit
Li. 7. Aph. enim Hippocrates: Famem humidis corporibus
adhibere conuenit. Verum qualiter intelligendū
sit, suo loco docebitur. Nunc satis sit ut intelliga-
mus, minus affici ieiunio senū corpora: quia etiā
minus famem incurrant. Vbi autē famem incur-
rant, certū est magis, non solum equaliter lædi.
nā uidimus plures sanos senes ex ieiunio in mor-
bum attonitū aut resolutionem: inuicidisse iuuenes
autem, & pueros, solum in lipothomiam. Vtrum
uerò ante famem lædantur, credendum est quòd
non: quoniam adhuc sanguis adest nutritioni
sufficiens, & pituita. Læduntur tamen quidam
etiā imbecillitate quadam propria. Quare

hæc, ut reliqua, de corporibus temperatis sunt
intelligenda, nam biliofus senex deterius affici-
tur ieiunio quàm iuuenis, uel puer quicunq;: &
præcipue, si imbecille os uentriculic habet, sitq;
(ut Galenus inquit) picrocholis. Senes ergo in
inedia diutius superuiuent iuuenibus, & iuuenes
pueris, etiam in sanitate, nedum in morbo, quod
quia pulchre à Poeta, licet materna lingua, de-
scriptum est, Dante scilicet, ideò carmina sub-
iucere libuit.

Pofcia che summo al quarto di uenuti
Gaddo mi si gito difteso a piedi
Dicendo, padre mio che non m' aiuti.
Quini mori: e come tu mi uedi
Vidio cascar li tre ad uno ad uno
Tra'l quinto di e'l sexto: ond' i mi diedi
Gia cieco a brancolar sopra ciascumo:
Et tre di li chiamai, po che fur morti
Pofcia piu chel dolor pote il digiuno.

Nondum historiam Latinam aut Græcam
huic negotio magis conuenientem inueni, seu
quod Pisani barbaros omnes hæc in re superau-
erint. Constat Gaddum triennem puerum fuisse,
qui inter tertium & quartum diem fame periit:
reliqui, quanto adulescentes, uitam diutius protra-
xerunt. Pater octo diebus, quoniam senex erat, su-
peruixit. Exemplum sanè inauditæ crudelitatis.

Vi uerò sciamus ad quem finem Hippocra-
tes huc scripserit Aphorismum, intelligendū est,
in cibi meta quing; esse obseruanda: qualitatem,
substantiam, quantitatem, numerū, ac tempus. lon-
gum sit si uelut repeteret, ubi de iniqua parte
loquatur: satis est hic de numero loqui, ut pote si
quis duobus aut tribus diebus perferre ieiunium
possit, an singulis diebus semel aut bis cibandus,
aut etiam sæpulis in acutis, morbis. nam, ut aliàs
dixi, de his principalis est hic institutio, quæ ni-
hilominus ad aliorum regimen traduci potest.
Quo cognito, liquet non de quantitate, sed in
sequenti Aphorismo eum loqui. Si igitur senex
mereatur ieiunium quatuor dierum, eum qui in
etate constituta erit, semel, singulis duobus die-
bus nutriemus, adolefcētem semel in die, pue-
rum bis in die: atq; eadem ratione, quantitatem
autem in sequenti Aphorismo intelliges. Quòd
est si senex lædatur ex tanta inedia, minus ta-
men cæteris lædatur: & incumbente graui pe-
riculo uitæ, læsio illa non erit consideratione
digna. Quod uerò nos arguit, est quæstio de
senibus extremis, quos nutriendos frequentius
existimant, Galeni authoritate Quinto de
Tuenda sanitate. Ter enim, cum essent decre-
piti, ci-

puti, cibum sumebant. Sed quod id necessarium foret, declaratur. nam neq; raro, & parum: sic enim uirtus defecisset, praesertim munita obeuntibus: nam alter Grammaticus, alter Medicus fuerat: neq; multum cibum sumere poterant, ut in sequenti Aphorismo, seu saepe, seu raro: calor enim suffocatur. Relinquitur igitur, ut fenes ultimi saepe & parum cibum sumere debeant. Inuiste ergo Galenus sugillat Hippocratem hic in Commento, dicens, Non esse intelligendum de ultimis scribis, sed solum de primis. nam cum de aegris loquatur Hippocrates, quamuis raro et parum cibentur, eam noxam uirum contemnit Hippocrates in tanto periculo acuti morbi, praesertim quod (ut uidebimus) in senibus hi sunt periculosiores. Et cum neque munitis tunc subiaceant, & tempus (ut dixi) admodum breue sit, certum est famem illis longe ferius aduenire, & eos multo minus ab inedia affici. Dum etiam sunt fam, uerum est fenes hos melius tolerare in ediam singulis uicibus: sed postmodum pauco cibo & bene nutriende alendi sunt. Quod si dicas, frequentem & longam in ediam aegrius hi saltem ferent, quam primi senes: neque hoc uerum est, sed bene non poterunt postea ita commodè nutriri: nam si parum dederis, non restaurabuntur: si multum, suffocabitur calor, ergo non bene tolerabunt nutritionem, sed in ediam facilius ferent. Aliud uero est longè, non tam commodè nutriri: aliud, non ferre in ediam. Inuiste ergo reprehenditur Hippocrates bis à Galeno in hoc Aphorismo, cum (salua autoritate tanti uiri) frustra quasi errantem exponat. Liqueat ergo, quod Hippocrates nullam omnino praetermisit aetatem: & quod quae in hoc Aphorismo dicit, omnibus senibus conueniunt: Et si aegri sint ultimi senes, acutoq; laborent morbo, modo sint temperie non admodum biliosa, diutius absq; cibo primis senibus detinendi sunt. Nec dum ualent, sunt saepius nutriendi, quia ieiunium non facile ferant: sed quia parum cibi coguntur assumere, ideo frequenter. Non ergo parum cibi dandum, quia frequenter nutriendi: sed frequenter nutriendi ob id, quia parum cibi singulis uicibus dare cogimur. Atque hoc est quod dixit Princeps, Cum fuerit uirtus debilis, melius est cibum spargere, quia facilius concoquitur. Non est ergo spargendus, & saepius dandus, ob uirtutis debilitatem: sed quia ob uirtutis debilitatem parum dandum est cibi, ideo saepius dandus est cibum.

u. 4. Trac. 2. cap. 8.

Præsertim qui inter ipsos sunt ui-

uidiores.) Haec est quinta pars Aphorismi, in qua agit de indicatione, ut dixi, numeri dandi cibum. Circa quam scire oportet, quod res quae considerantur à medico, sunt trium generum, ut saepe dixi naturales, non naturales, praeter naturam. Naturales sunt sex: Elementa, temperatura, humores, membra, uirtutes, & operationes. Verum ad quatuor reducuntur, elementa ad temperaturas: non enim medicus considerat elementa nisi propter temperaturas, nec operationes nisi ob uirtutes. erunt igitur quatuor: temperatura, humores, membra, & uirtutes. Non naturales autem sunt sex: Aer, cibum & potus, in initio repletio, motus & quies, somnus & uigilia, & animi affectus. Praeternaturales tres: morbus, symptoma, & causa morbi. Ex his quae sunt non naturales, nullam praebent indicationem, quia tales possunt permutari: sed quae possunt permutari ad libitum, non praestant indicationem, sed indicatio est permutatio. Et ideo à rebus non naturalibus indicatio nulla sumitur, nisi ab aere. Causam narrabat Galenus nono Artis curatiue: alias causas permutare licet, aerem non licet. Igitur à nulla re non naturali licet sumere indicationem, nisi à solo aere. Relinquuntur igitur octo tantum, à quibus possit sumi indicatio: quatuor naturales, tres praeter naturam, & aer. Et licet causa morbi sublata, auferatur tam morbus quam symptoma: non tamen eodem modo, sed manent indicationes singulorum quae sub genere rei praeternaturalis continentur. haec autem alibi declarabuntur. Aer uero cum sit res quam uicere non possumus, reducet ad res naturales, igitur prima generum à quibus sumetur indicatio, erunt iam tantum duo: res naturales, & res praeter naturam. At res praeter naturam continent causam & morbum & symptoma: res naturales continebunt quinq; temperaturam, aerem, humores, membra, & uires. iam uero haec duorum sunt generum, quaedam per se indicant, & sunt uires: quaedam non per se, & sunt reliqua quatuor. Sunt igitur rursus tria genera, quae indicant quaedam per se, ut maneant, & sunt uires: quaedam non per se, & sunt illa quatuor: sed humores ad temperaturam reduci possunt, & de membris est consideratio generalis. Primum igitur & per se uirtus consideranda, deinde temperatura & aer in ordine ad uirtutem, tertium res praeter naturam, ut remoueat. Sed res praeter naturam in tria diuiduntur, ut uisum est: in morbi naturam, & illius tempora, & accessiones.

Uniuersa

Apho. seq. & lib. 2. Aphor. 5.

Cap. 1.

Cap. 14.

Cap. 29.

Cap. 6.

Uniuersa igitur à quibus sumitur indicatio, erunt quinq; morbi natura, tempus, accessio, uires, & accessio: quae, ut dixi, sunt duo, aer & temperatura. At sub temperatura continentur aetas & consuetudo, de quibus aget infra, nam cibi, potus, naturam efficiunt aduenticiam, ut 3. de Causis puls. Igitur erunt tria haec: aetas, consuetudo, & temperatura. Sub aere continentur tempus anni, & locus: sed ipse haec duo miscuit, tanquam cuiq; ut soli scriberet, ut pote solis Graecis. Fit igitur ut sint praecipue decem, à quibus sumatur indicatio: causa morbi, morbus, tempus morbi, symptoma, accessio, tempus anni, temperatura, consuetudo, aetas, & uires. Cum igitur de morbo & tempore morbi, & accessionibus et symptomatibus, ac uiribus, tanquam principalioribus methodum tradiderit: reliquum est, ut de omnibus alijs quae relinquuntur, dicat Hippocrates: & primo de duobus principalioribus, temperatura & aetate. At de aetate iam dixit, restat igitur ut de temperatura agat.

Ut ergo ad rem deueniam, uiuidiores minus per ferre possunt senem. atq; hoc in tribus consistit: quia celerius famem incurrununt, & maiorem etiam, & magis ex tolerantia leduntur. haec enim omnia, ut de duobus etiam diximus, in his in unum concurrunt. indicatio uero est de numero cibationis, non de quantitate. Per uiuidiores, alacriores, & potu uires, hi sunt natura: calidioris cordis, ut in Arte medica Galenus docet. In his calor absument uehementius, & corporis substantia tenuior est. Nec solum in pueris hoc, uerum in alijs etiam aetatibus, & multo magis est obseruandum. Qui enim senes tali natura praediti sunt, ut materia biliosa ad os uentriculi confluat, ipsi uita magnum periculum est, ob famis tolerantiam.

Narrabat Galenus 5. de Locis, de quodam Graemico iuene, qui cum famem patiebatur, comitiali morbo corripiebatur. Sed iam, ut dici solet, sub digitos reducimus: fingamusq; quatuor eiusdem temperaturae aegros, sed diuersae penitus aetatis, infantem, adolescentulum, uirum & senio-rem, laborare eodem genere morbi acuti, et pro qualitate aetatis aequaliter grauis, ita ut morbus salubris sit, & finem habiturus in quinta die: sit uero cruditas in singulis tanta, quae per diem uinum, etiam si morbus non adisset illis, à cibo nos per unam diem prohibeat. Senem igitur per integram in ediam usq; ad quintam, & iudicium exactum seruabimus: uirum, sub finem secundae diei cibabimus, nec postea, nisi exacta quarta: adolescentulum eodem modo, & sub initio quartae diei

iterum: infantem primum sub initio secundae diei, & ita in initio singulorum sequentium dierum: sicq; omnes seruabuntur, qui per ueruo ordine omnes interirent. Rursus eodem modo, sed mitiore morbo laborent omnes, ita ut seni cibum sub initio secundae diei & quartae exhiberi possit: uiro quidem dabimus in initio secundae & tertiae & quartae diei, ut ter cibum assumat, & sub uigore morbi diutius abstineat: adolescentulo autem in secundo diei initio primum, post ante initium tertiae diei duab. horis, et ante initium quartae diei horis quatuor, et ante initium quintae diei horis octo: atq; ita quater cibum accipiet. Infanti autem sub initio secundae diei, et in medio: atq; ita usq; ad quintam, in cuius initio tantum cibum accipiet, atq; ita septies.

Sanorum autem ratio non eadem erit. aliud namq; est ferre posse, & conuenire, ut etiam in ultimis senibus diximus. Namq; infanti, ut ab illo incipiam, conuerso ordine quo in aegris fecimus, ter in die cibum dare conuenit, ut elici potest ex Galeni dictis 1. de Tuens. sanis. adolescenti bis, & uiro ac seni: sed ultimo seni, dixi ter conuenire, ex Galeno 5. de Tuenda sanitate: sicut bis ceteris, 6. eiusdem. Discrimen autem inter hos, sequenti Aphorismo docebo.

Neq; uero obstat, quod senes habeant frigidum uentriculum, uenas angustas cum pauca sanguine, nam qui tales sunt, natura in aequalitatem quandam sortiti, et celerius famem incurrununt, ut in Arte medica Galenus docuit: et magis à ieiunio leduntur, ut 2. de Temperamen. habetur. At senibus haec simpliciter adsumunt, non in comparatione partium inuicem, neq; enim solum uena stricta sunt, & sanguis paucus, & uentriculus frigidus: sed corpus uniuersum frigidum, arteriae angustae, & bilis pauca.

APHORISMVS XIII.

Qui crescunt, plurimum habent calidi innati, plurimo igitur egent alimento: alio qui corpus absumitur. Senibus uero parum calidi innati inest, paucis propterea fomitus egent: quia à multis extinguuntur. Hanc etiam ob causam febres senibus non similiter acutae fiunt: frigidum enim eorum corpus.

COMMENTARIVS.

Qui negat hos Aphorismos esse continuos, uenia digni non sunt: quandoquidem ita sibi inuicem coniunguntur, ut unus orationis uicem gerant. Quod quidem cum clare in singulis uideatur Aphorismis, in hoc tamè euidentius manifestum sit.

Etenim

Cap. 10.

Cap. 7.

Cap. 63.

Cap. 4.

Etenim cū Hippocrates in superiore Aphorismo docuisset numerum dandi cibum per aetates, in hoc multitudinem eius declarat. Nec mirū quōd in duas hic tantū distinguat aetates, in superiore in quatuor. nā numerus certis limitib. cōtinetur, & inter eos pauci termini sunt. ideo & praefinita ratio nomen cibādi, & differētiā aetātū praescribi potest: at in multitudine cū sit quātitas continua, quā in infinitū diuiditur, nec multiplex diuisio aetātū, nec certa cibi mōjura potest constitui. Hic tamen Aphorismus rationē praecedentis adeo docet, ut quasi cōmentarius illius uideatur. Cum enim dixisset in praecedenti, pueros difficillimē ferre ieiunium: inquit hic, quia qui crescūt, plurimum habent imātū caloris, plurimum igitur indigent nutrimento. aliter, si tu non dederis, corpus absumitur. senibus uerō cū paruus sit calor, ideo pauciore alimento egent: a multis enim cibus calor extinguitur. Manifestū est igitur, quōd quanto calor maior fuerit, tanto plus de cibo dandum est: & quanto minor calor, tāto minus. Sed quia maior & minor trifariā intelliguntur, aut simpliciter, aut in cōparatione ad corpus, aut pro uice: dico quōd simpliciter non est uerū, nec sic intelligitur ab Hippocrate: quia calor sensilis, intelligēdo de primo senio, maior est calore infantis nuper nati, propter corporis magnitudinē. Cum enim calor ā tēpore natiuitatis usq; ad tēpus quo cōsistit aetas, semper augetur: manifestū est, eō tēpore illum esse maiorem quā in tempore natiuitatis, & multo maiorem. quare in uiridi senectū maior est calor quā in infantia. Simpliciter ergo plus debetur de cibo, ei qui in sine est adolescenti, quā ulli alij. Deinde & consistentibus, & pueris, aequalis: & ita infantibus & ultimis senibus aequalis pro modum. At in cōparatione ad corpus, plurimis infantibus, & ita semper minus ac minus procedendo per aetates, usque ad extremum uitā: quia semper calor fit minor in cōparatione ad corpus. nam pueri, & maxime infantes, sunt toti pleni ā capite usq; ad pedes calore & humido naturali: adolecētes minus. uiri minus. in senibus uerō calor non solū decreuit in cōparatione ad corpus, sed simpliciter. Quo uerō ad cibum, singula uice: quia, ut usum est in praecedenti Aphorismo, saepius alendi sunt infantes, minus debent accipere pro uice, ita tamen, quōd in circuitu 24 horarum cibus infantis sit maior cibo senis, & ferme aequalis cibo adulti & uirita tamen, quōd cibus infantis in plures partes & minores sit distributus.

Per hoc ergo quod dixit, Quōd qui crescūt,

plurimum habent caloris imātū: ad intelligit, uerum, quōd ab initio natiuitatis usq; ad tēpus cōsistendi cibus debet perpetuū augeri, loquēdo de augmento simpliciter. alterum, quōd ā principio natiuitatis usq; in finē uitae cibus debet diminui, in cōparatione ad corpus. Ex quibus sequitur, quōd difficultas illa de caloris magnitudine, in cōparatione ad pueros & iuuenes, in qua tantum laborat Galenus in libro contra Lycum, est nullus utilitatis. Sufficiat nobis dicere, quod ipsemet docet 1. de Facultatibus naturalibus, corpora edusq; crescere, donec ad aetatis uigorem peruenierint. Eousq; crescunt dico in longitudine & latitudine) manifestē usq; ad 21 annum; deinde ā 21 ad 30 manifestē in latitudine, occultē in longitudine; deinde ā 30 usq; ad 40 in bene cōstitutus occultē in latitudine, & nō in longitudine. & hoc est tēpus cōsistendi: quia corpus nō potest diu manere sine incremento & decremento, ultra ergo corpus decreuit, diminutio tamen nunquā est manifesta in corpore, quia partes solidae ob terream substantiā parū magnitudine diminuuntur: sed si pōdere examinerentur, detracta carne appareret diminutio. In pueris ergo, ut uno uerbo absoluta, calor innatus pro portione corporis est maximus in quantitate. Ex quo sequitur unū pulchrum in operatione, quod enā expertus ego sum: scilicet quōd pueri cum aegrotant, si eorum extrema frigescant constanter, & maxime pedes, proculdubio moriuntur. Et ratio est, quia maxime remouentur ā propria temperie, dixitamen de constante frigiditate: & non solū moriuntur, sed proximi sunt morti. Sed de differentia caloris in qualitate inter iuuenem et puerum, respondeo, quōd sunt similes, & ferme aequales. nam exacta aequalitas ad Medicum nō pertinet, tum quia differentiam non facit in medendo: tū etiam, quia medicus est artifex sensitiuus, qui nō cognoscit exactā aequalitatem: nullus enim sensus, neq; uisus, qui adeo subtilis est, cognoscit exactam aequalitatem: multo minus, nec ratione ulla, quandoquidem initium demonstracionis constaret in sensu: & ratio illa Auicēna, quōd nihil aduenit puero usq; ad iuuentutē, propter quod calor debeat augeri uel minui, manifestū est quōd concludit de aequalitate sensili, & non exquirit: & similiter Galenus 2. de Temperamentis, idem concludit. Sunt enim dicta bonorū authorum intelligēda, ut uera sunt, & ad uerū sensum retrahēda, et nō quae eā occasio illos dānandi, quod est primum uitium: aut pertinaciter inhaerendo malē intellectu auctoritatibus, ueritatem oppugnare.

Cap. 7.

20

Cap. 9.

17

Cap. 6.

1.1. Doct. cap. 3.

Cap. 2.

30

oppugnare

oppugnare, in quibus uitijs uersantur ferme omnes auctores nunc: ut uideantur sapientiores, nimis anxie oppugnant ueteres: uel pro illis stantes, ab uicinis pugnant contra ueritatem.

Ad rem reuertor. Calor innatus ab initio natiuitatis usq; ad uirilem aetatem remanet aequalis in gradu qualitatis suae, iuxta sensum: sed in infans est humidissimus & aqueus, in uiris siccissimus & igneus. Ideo pueri qui in febris siccū calorem ualde habent, sunt ualde periculosi: quia nullum ā proprio temperamento recesserunt. in pueris autē adultis & adolescentulis est aereus & moderatus, & ideo sunt tum formosissimi, et ad tactum suaves, & spiritus eorum bene olet: et sunt lati, uicūdi, prompti, memores & ingenui, quia sunt in extremo temperantiae sui caloris cū humidio et sicco. Et hoc est quod uoluit Galenus hic, & 2. de Temperamentis, ut superius diximus: & in libro contra Lycum, & alibi, ubicunque loquitur de hoc. nam est sibi concors semper.

Quid autem sit calor innatus, ā quo planum est fieri hanc resolutionē, multi dubitarunt: quomam Galenus quandoq; capit partem pro toto: & 5. de Simplicibus medicamentis, ubi inuere uidetur quod calor influens sit innatus. uerum si quis eam auctoritatem diligenter consideret, cū subijciat haec uerba: Tum in spacijs manibus non paruum ipsius spiritus imati substantiam, imō potius uelut materiam quandā leuiculam, mutationem exposcentem ad imati spiritus generationem, nihil tamen secius ad naturalia opera conducentem. ex eo loco ueritas ipsa elucescet: ut sit ipse calor naturalis aggregatum ex influente qui est in sanguine spiritu, & eo qui est in membris.

& generaliter calor innatus est, quicunq; calor sit cum sanitate: ut excludamus eum qui fit ab aere, ā febre, ā laboribus: includamus uerō eum qui est acquisitus ex diuturna consuetudine. Licet Galenus 3. de Causis pulsuum, uideatur excludere acquisitam temperiem: quod iure fieri non potest, cum consistat non in noua caloris substantia, sed in qualitate noua, substantia autem innata. ideo, tamesi Galenus rectē dixerit, melius tamen est per calorem naturalem intelligere totum humidum corpus, quod per se calidum est, siue in membris, siue in uenis aut arterijs contineatur, cum qualitate constante, qualiscūq; sit, seu naturalis ex toto, seu acquisita per longum usum, seu etiam esset ā febre hecetica, dū modo esset fixa: nam penes hūc totum calorem, & multum consumit, aut paruum: & ut magnus est, aut paruus, Hippocrates iubet cōstitui uictus

rationē. Dicitur enim quōd per ea uerba, Qui inter ipsos sunt uitiuiores, etiam temperaturam includit. & sic sermo est clarus: Hunc calorem Galenus quarto de Causis pulsuum docebat esse in corde, & transmitti in caetera membra, & maxime in laticia, & similiter in uerecundia, in ira etiam: & nō solū per spiritum & sanguinem, sed ipsam membrorū unitatem, ut apparet in arterijs quae mouentur per uim ā corde acquisitam. Est tamen sciendum, quōd (ut habetur in Arte medica) quodlibet membrum per se habet quandam calorem innatum, et uim qua nutritur & uiuit, etiā secluso corde: sed eā uim diu retinere nō potest illo extincto, 5. de Locis. Ita ut calor naturalis in mēbris sit cōpositus ex tribus calorib. calore proprio, calore trāsmisso ā corde per uenas et arterias, et calore sub stātia cordis. et ideo ā toto hoc cōposito fit resolutio in corpore. Cum autē dixerit imatū calorem Hippocrates, declarabat Galenus 1. de Natura humi. quia nō solū tēpore Hippocratis, sed etiā Erasistrati (qui fuit abnepos Hippocratis, et nepos Aristotelis) nulli existimari, et etiā ipse Erasistratus, calorē nostrū esse acquisitū, et non imatū: sed re tamē istae opinionēs parū differūt, licet Galenus reuocet suo more, quantū potest, suos praecessores in errore, dicitur enim innatus, quia ā natiuitate, et perpetuus, dicitur acquisitus, quia ā caelo habetur, ut ab Aristotele 2. de Generatione animal. sicut dicimus etiam Mundum sponte esse, quia perpetuum: & pendere ā Deo, cuius est imago.

Alioquin corpus absumitur. Quo modo absumatur corpus, et ā quo, et quid sit, nūc docendū est. Dicebat Galenus in lib. de Morcorre: Nō absumitur corpus ā calore naturali, uelut ligna ā flāma. hoc enim uerius diceretur de calore febrili: sed, ut dictū est 1. de Tuenda sanitate, bifariā contingit, primum quidē, cū necesse esset membra humida siccare, ut proprio officio fungi possent, necesse fuit ut calor siccās adderet, qui et igneus est. Aliam causam addidit fluorē materiae, quae dissipatur, cuius loco alia reparari necesse est, quae cibo et potu restauratur. Verum locus ille non satis cōstat, cum hanc resolutionem propriam animalibus faciat, quae tamen communis est etiam stirpibus. Sensus ergo uerus est, quōd omne quod uiuit, siccatur et absumitur, licet utrumq; euidentius sit in animalibus quā in plantis. Siccitas est inuitabilis, & fit ab aere ambiente, sicut docebat Auicenna prima primitius rei iudicium est, quōd etiam lapides et terra

Cap. 9.

Cap. 1.

Com. 1.

Cap. 3.

Cap. 3.

Cap. 1.

Doc. 3. c. 3.

et terra

et terra siccantur: in animalibus uero et plantis hæc siccitas fit à calore cælesti, etiam præter aerem, et magis in animalibus quam in plantis, propter motum: et propterea animalia sunt breuioris uitæ quam plantæ, et plantæ minus durant, quam metalla aut lapides. Et si quis obijciat, quòd illud quod mutat, est extra id quod mutatur, uelut 4. Cæli dicebat Auerrois: Respondeo, quòd calor innatus cū sit cum motu, est extra membra. Sed resolutio fit tota à calore innato, et in animalibus sanguineis uehemens et celer, et ob id restituratione indiget corpus. Quo modo autem absimatur, dicebat Galenus in libro de Marcore, situ disseces corpus animalis mortui ex fame, inuenies membra externa magis siccata et macilentia, et etiam interna, sed non tantum. Iecur autem et cor pingua: cor quidem propter robur attrahendi, iecur autem propter sanguinis multitudinem. Dico, ista sunt uera: uerius etiam est, quòd in fame nihil est quòd celerius absimatur uentriculo. et hoc propter tres causas. Prima, quia uentriculus tunica interiore nutritur ex cibo, qui in dies absimatur, ut habetur 3. de Facultatibus naturalibus. Secunda, quia habet sensum famis solus, à quo si cibo frustratur, uehementer absimatur. Tertia, quia cogitur in dies concoquere cibum toti corpori, et est tenuis substantiæ et exanguis, et ideo multum læditur. Ex quo sequitur, quòd qui habent uentriculum debilem, et uirtutem appetendi ualidam, si minus cibi assumat quam debeant, uehementissimè lædantur. hæc igitur incommoda sequuntur eos, in quibus magnus est calor naturalis. etenim quanto maior est calor naturalis iuxta corporis proportionem, eo magis corpora argentur: quare bifariam omnia talia corpora læduntur.

Virum uero calor ille naturalis possit augeri iuxta corporis proportionem? Dico quòd non: aliter esset retrocessus in ætatibus. Licet Galenus uideatur 2. de Tuenda sanitate, id sentire, dū inquit: Ex exercitatione calor innatus augetur, cuius incremento attracto, et concoctio et nutritio meliores euadunt, solidatque, molliuntur, aperiturque, meatus, humidumque, attenuatur, ex quo totum corpus perfunditur. Quæ sententia etiam habetur in lib. de Renum affectibus. Atque hæc omnia uera sunt: at non tamen ita intelligendus est Galenus, ut credamus ipsum uerè augeri, sed potius conseruari, nam se ipsum declarauit 1. de Tuenda sanitate, cum dixit: Moderatè exercitatio- nes tum animi tum corporis innatum calorem conseruant, propterea Aesculapius optimè cantile-

nas instituisse fertur. Conseruatur etiam proprie motu pulsus: natura enim id instituit, ob idque factus est, ut 4. de Differentiis pulsuum habetur. Cap. 2.

Cum igitur dicimus calorem innatum augeri, non simpliciter intelligendum est, sed bifariam: aut iuxta corporis proportionem, et hoc nunquam contingit: aut quo ad opus, et hoc contingit sæpe. Sed quo ad opus, etiam bifariam: uel opus tantum, uel etiam substantiam simpliciter, et horum utriusque euenit. Quo ad substantiam igitur, calor naturalis augetur primū ex cibis et potibus generaliter, dum ætas admittit, ut in hoc Aphorismo. Item ab exercitatione, ut superius dictum est: tertio à somno, ut in sequenti Aphorismo. Quo uero ad opus tantum, augetur generaliter ab ira et uerecundia, ut habetur 2. de Tuenda sanitate. Verum, inquit, in uerecundia uerè augetur, in ira aut non, sed solum feruor. Secundo, augetur medicamentis calidis. 3. de Temperamentis. et dabit exemplum, uelut de lignis siccis appositis iuxta paruū ignem, quæ illum resiciunt. Tertio, ob contractionem caloris ob frigus, et ideo pati moderatum frigus tempore hyemis circa extremitates in corpore bene temperato, nec tamen tam diuturnum ut frigus calorè uincat, est adeo salutare, ut nihil melius. Debet autem adhiberi mora et magnitudo frigoris unicuique, iuxta propriam qualitatem temperamenti, ætatis, roboris, bonitatis sanguinis, consuetudinis, densitatis, texturæ: et sit frigus omnino siccum, non humidum. Et ideo dicebat Galenus 3. de Temperamentis, quòd calor naturalis contractus ad uiscera bifariam augetur, tum propria substantia, quæ ualidior est facta ob unionem partium et densitatem, et quia confirmatur concoctio. Augetur quoque, tollentibus ea quæ opprimunt, et sic expulsiōne excrementorum. Est etiam alius modus singularis augendi calorem naturalem in uno membro singulari, et uerè potest augeri in uno membro: quia maior est calor in corde quam in quocūque alio membro. itaque in illo membro augetur per appositionem emplastrum, ut 5. de Simplicibus medicamentis. et ita per uerberationem cum picatione, ut 14. Methodi. Scire autem conuenit, quòd omnia quæ calorem naturalem augere possunt quo ad opus ubi deficit, uelut in conualescentibus, in nimio labore extenuatis, aut fame aut uigilia, aut uenere aut immodica effusione sanguinis, in his uerè possunt augere calorem quo ad substantiam, non solum quo ad opus: sed non dicitur uerè augmentum, sed potius restitutio.

In uniuersum igitur calor naturalis quadrifariam potest augeri, uerè quidè simpliciter tribus modis, quarto autem quo ad opus tantum, ut dictum est. Ex his tribus modis primus fit simpliciter, non in proportionem ad corpus, et est incrementum proueniens ratione ætatis in pueris et adulescentibus usque ad tempus consistendi: reliqui duo modi sunt augmenti substantiæ caloris uerè simpliciter, et in proportionem ad corpus: sed uel sunt in membro singulari uelut in uentriculo, uel in corpore non se habente secundum naturam, sed casu aliquo extenuato.

Doc. 3. c. 3. spondet Auicenna prima primi, quòd iam concoctio facta est debilior: et ideo quòd restituitur, est frigidius quam quòd consumitur: ergo calor non potest augeri. Et hæc est propria per se causa, cur non detur retrocessus in ætatibus. Causa uero huius, scilicet cur necesse sit ut corpus perueniat ad hanc frigiditatem et imbecillitatem, propria et per se est, quia calor semper minuitur in proportionem ad corpus: ergo necesse est, ut sicut ab initio fuit maior quam proportio, ut fiat quandoque æqualis, et quandoque minor: ergo tunc non concoquitur nutrimentum æquè perfectum pro sui restituratione. Causa uero cur semper minuitur in proportionem ad corpus, ab initio usque ad finem, propria et per se est, quia calor ille remouetur à suo principio: et etiam quia pars terre remanet, et semper augetur, aliter membra non haberent soliditatem suam, et ita non essent idonea operationibus, sed essent sicut elementum fluidum. Et hanc causam tetigit Galenus in lib. de Marcore, et 2. de Temperamentis. Scire tamen decet, quòd membra seminis generatiua aliquando generant semen bonum, etiamsi homo senescat: quoniam cum sint mollia et humida, et non (ut dicunt) organica, non siccantur, sed semen bonum producant. Ideo contingit aliquos generari à senibus, et esse robustos, quoniam membra generationis sunt bene temperata. Alij autem cum sint iuuenes, generant imbecilles, quoniam membra generationis sunt debilia, adulescentes autem semper debiles generant, quoniam membra generationis cum sint ualde humida, in his sunt humidissima, et ideo nullarum uirium. Cur autem aliqui una ætate crescant multum, alia non, et tamen quando crescunt sunt adulescentes, et ideo iuxta rationes assignatas deberent minus crescere, quia calor naturalis est minor in comparatione ad corpus: causa est, quos tamen calor naturalis quanto maior est in compa-

ratione ad corpus, incrementum etiam est maius: sed oportet ut non suffocetur à superfluo humido, nec impediatur. in his ergo alterum horum necessarium contingit. Ideo qui tarde crescunt, sunt diuturnioris uitæ. Ponamus ergo, sicut mihi contigit, quòd aliquis crescat parum usque ad 15. annū, eo anno et sequenti plurimum crescat, deinde rursus parum: Dico, hic erit humidæ et frigidæ temperaturæ, uel imeditus, et propter hoc ante illud tempus non creuit: et parui caloris naturalis, unde citò finitur incrementum. Et si cum hoc tarde pubescat, erit temperatus in qualitatibus. Ideo fieri potest ut aliquis habens calorem naturalem ualidum, sit male temperaturæ. Et etiam contrario modo.

Sed quid sequitur incommodi ad hanc consumptionem corporis, factam propter famem et paucitatem alimentum? Respondeo. Galenus 10. Artis curatiuæ dicit, quòd in febribus et alijs causis consumentibus, primū absimatur pinguedo, inde caro, inde solida. et dabit exemplum de subis assatis. Dico ego, quòd si consumptio non processerit nisi ad pinguedinem, corpus nihil patietur, nisi malum habitum: si uero ad carnes, iam fiet imbecillius ad coctiones. sed si ad solidorum substantiam iam perueniet, ad senij tabem. et ideo non solum erit obnoxius causis externis, ut in primo casu: et etiam prauè concoquit, ut in secundo: sed omnino tabescet, et erit imbecillum uirum, et breuioris uitæ. Damna uero quæ sequuntur extinctionem caloris, factam ex assumptione cibi copiosioris in senibus, sunt cruditates, scirrhi, et plerūque aqua intercus. His tamē facillius succurritur ab initio, quam in commodis inedia. Et maxime, quia inedia per sepe febrem parit ex inflammatione caloris naturalis: quauis Galenus hanc solum causam prætermiserit, ut uel quæ raro accidat, uel quæ cibo assumpto cesset. Adnumerare tamen in ediam uidetur inter concausas. Suffocatio tamen caloris naturalis mortem repentinam afferre potest. Quia uero dictum est, pueros habere maiorem quantitatem caloris naturalis in comparatione ad corpus, et perfectiorem illius substantiam: perfectio tamen operationum non pueris, sed iuuenibus debetur. Dico quòd hoc contingit ob instrumentorum soliditatem in uiris. Et licet uiri plures cibos concoquant, et facilliter humidos ut pueri, et siccos melius, ut dicebat Galenus 3. de Symptomatum causis: optimè tamen pueri concoquunt, apponunt, agglutinant, ac in sui similitudinem conuertunt: reliquas operationes naturales, attrahendi scilicet, et multa magis

magis expellendi & retinendi, debiliores habent iuuenibus. In animalibus autem nulla est comparatio in utrali quoad facultate sunt inferiores. Atque haec de uiribus aetatum crescentium dicta sunt. Senes enim concoctivae ac nutritivae habent debiliores, ut facile in Leucophaematiis decidant: reliquas omnes operationes, sed minus.

Cap. 2. Hanc etiam ob causam febres senibus non similiter acutae sunt. frigidum enim eorum corpus docet, quod raro acutae febres, & non adeo vehementes sunt in senibus. Auerroes 7. Colle-
Etaneorum docet causam: Quia, inquit, febris fit naturali calore in ignem transmutato: sed calor senilis parvus est in mole, & remissus in qualitate: ergo non facile poterit ex eo acuta febris accendi. Ostendit autem hoc quod Hippocrates dicit, senilem calorem non solum quantitate, sed qualitate esse exiguum. Nam ratione multitudinis non facile incurrerent in febres neque acutas, neque alias, cum (ut uidebitur in sequenti Aphorismo) calor naturalis conferret corpora nostra, non corrumpat. Febris ergo acuta adueniens seni, cum facta sit necessario ob magnam mutationem caloris, periculosa est: tam quia senile corpus a proprio temperamento longius discessit, tum quia causa quae illud accendit, validior est: tum etiam quod uires sint imbecilliores. De hoc autem alias dicemus.

Lib. 2. Apho. 39.

APHORISMVS XV.

Ventres hyeme & uere naturali calidissimi sunt, & somni longissimi: quare per ea tempora alimentia copiosiora sunt exhibenda. Etenim tunc calor innatus copiosior est, unde & pluribus eget alimentis. Indicio sunt aetates & athletae.

COMMENTARIVS.

Peracius indicationibus ab aetate & temperaturae naturali, agit hic de indicatione a tempore anni sumpta, & temperaturae acquisita. Et est ratio manifesta & euidentis, hoc modo: ubi calor naturalis est maior, ibi maiorem cibi copiam offerre oportet: sed in hyeme & uere calor est maior, & opus etiam eius ualidius: ergo eo tempore maiorem cibi copiam offerre oportet. Maiorem propositionem assumptam ex duobus euidentibus exemplis ostendit: ab aetatibus, de quibus in duobus antecedentibus dictum est: & athleticis, qui plurimo uti cibo cogebantur.

Qui autem essent athletae, ex superioribus habere potes, stultum enim est, cum liceat uerbo

Apho. 3.

folio id consequi exacte, uelle iterum frustra repetere. Ostendit igitur experimentum, eos qui calore magno praediti sunt, seu innato, ut pueri seu acquisito, ut athletae, copia cibi indigere.

Quid sit hyems & uer, infra etiam docebitur. nunc uero quid per uentres intelligat, diligentius est perscrutandum. Neg, enim, ut alias dixi, de aetatum diuisione contradicere dicitur, si quis modo uentrem uno sub significato intelligat, alias sub alio. Nam, solum sufficit ut intelligamus, quid uere per uentres calidiores Hippocrates insinua uerit: an scilicet cauitates omnes magnas seu uacuas, seu plenas. At κοιλία, inquit in libro Regi-
ἀνάσσει: κοιλίη ἢ πᾶσι τοῖς ἀεὶ μένεται καὶ τὸ δυνάμιον μέγιστον, ἀλλὰ μὲν ἐν τῷ σώματι, καὶ ἐν τῇ κοιλίᾳ τῶν φρυγῶν ἢ τῶν ἰσθμίων. Quod est: Venter autem in coram adiacet secundum sinistram partem totus, est autem nervosus, a uentre autem oritur intestinum. Ut appareat liquidus, per κοιλίαν uentriculum intellexisse. Sed in libro Regi-
ἐν τῷ σώματι, καὶ ἐν τῇ κοιλίᾳ ἢ ἐν τῇ κοιλίᾳ. In uentrem autem procedunt quae comeduntur ac bibuntur: ex uentre autem fibrae in uescicam. Non satis constat, an hic liber, & de Natura os sum, sint germani Hippocratis. Videtur tamen ubique & iecur & pectus ac talia membra excludere: ut per uentres, uentriculum tantum, aut ipsum cum intestinis intelligat. Clarius tamen lib.
eodem de Locis in homine. Alii autem subducunt quaecumque lubrica sunt, & incidunt, & in calidis attenuantur. Manifestum est, illum per uentrem alium intelligere: & s. Epidem. Cum sine cibo esset uenter, uehementer iugebat & dolebat. In s. autem haec habet: In doloribus proximam uentrem purgare, & sanguinis uentrem rescindere. Simili exemplo in adueterina parte lib. de Victus ratione in acutis scilicet, Commen. 4. inquit: Cui uenter glandi non ob edierit, & rursus: Si uenter liquidus sit, bilisq; excernatur. & infra: Qui uentrem inferiorem calidum habent, subueniuntq; acres deiectiones & inaequales, hi a colliqatione id patiuntur. Galenus ibi querit, quid per uentrem inferiorem intellexerit auctor: nam & uentriculum

3. lib. Apho. 11.

Page 4

Page 4

Page 14

Page 1

Com. 6. Sect. 5.

Sect. 58. Sect. 10.

Sect. 11.

uentriculum, & omnia intestina gracilia & crassa solum, hoc nomine inferioris intelligi posse affirmat. Videtur igitur constanter Hippocratis sententia ad uentriculum referri posse. Nam & uere id, cum multa sint membra quae non sunt calidiora eo tempore, ut uescica, cerebrum & pulmo. Sed cum uere constet, illum iam de uentriculo intellexisse, de reliquis autem neque ipse clare se exposuerit, nec Galenus satis diligenter perquisierit: uidentem est iuxta rationem quae ex sensibus deducitur, quae nam membra hyeme calidiora sint, & quae frigidiora.

Lib. de Vfu resp. cap. 5. & 13. de Vfu par. cap. 10.

Dico igitur, membra quae respirant, ut sunt pulmo & cerebrum, eadem ratione quae omnia externa, esse frigidiora. Cor autem quia carneo septo pulmonis defenditur, calidius est hyeme quam aestate. Vesica quoque cum sit exanguis, frigidior est, & ideo in illius resolutionem incidunt homines magis hyeme quam aestate: & ita uterus, cum est absque foetu. Vterus autem praegnantis calidior est hyeme, quia conclusus. Epas & lien, & renes, hyeme sunt calidiora, ut sit regula generalis: Omnia membra solida intus, & omnia caua quae non respirant, & sunt prope cor, calidiora sunt hyeme quam aestate. Quae autem caua sunt & exanguia, si respirent, aut sint a corde remotiora, frigidiora sunt hyeme quam aestate.

Non est autem haec caliditas qualitate maior, sed solum quantitate. Vnde hyeme plus de pituita generatur, aestate de bile. Perfectior enim concoctio fit in hyeme quam aestate: & tamen pituita hyeme, bilis aestate generatur. Non enim perfectio concoctionis ad qualitatem, sed ad substantiam refertur. Plus etenim de calore innato est in pituita, quam in bile, quae ob calorem aestiuum abundat, seu in uentriculo, seu in iecore. Galenus etenim docuit s. de Tuenda sanitate, qualitatem caloris ad concoctionem minime

Cap. 12.

Lib. 2. Apho. 3.

Cap. 5.

2. Prog. 11.

damus, uerecundia aut timore calumniae deterriti, plurimos aberrare facimus in his quae ad sanitatem & uitae longitudinem pertinent. Vnde etiam seipsum peremit, deceptus falsis duobus suppositis. Nec ulla in parte magis lapsus est, aut maiore cum iactura. Existimat Galenus, cibos s. de Tuenda san. cap. 8. humidos qualitate ad uitae diuturnitatem multum conferre: somnum uero minime, nisi in senibus. Vnde & se uigilasse gloriatur in iuuenta. Inde in insolubiles nodos contrarietatis incidit: ut qui mel senibus maxime laudet, & siccum esse referat, est autem utrunque uerum. Nec cibis humidis qualitate senes indigent, sed substantia & humida & tenui, & non facile corruptioni obnoxia, & sicca, & naturae amicae quae omnia in probato melle sunt.

Quid igitur humidus qualitate cibis commune habent cum senes? imo profusius malus. Similiter & de assumendis his quae aluum leniunt ante cibum, grauius errauit, sed haec alibi explicabuntur. Ut ergo ad propositum reuertar, immodice calida senibus plurimum obsunt, & humida qualitate, & quae corpus purgant, & uigiliae. haec enim substantiam humidam, non qualitatem consumunt. Quae autem qualitatem humidam consumunt, seni conueniunt: ut pistacia, pineae, ac mel. Itaque garriant qui uelint, nunquam Galenum, non grauius in hoc peccasse, tueri poterunt. Ego uero in his quae ad salutem humani generis non pertinent, Galenum etiam errantem tuebor. Quid enim aut damnare iuuat, aut tueri nocuit, egregium uirum, cum error ille humanae salutis nihil nocuerit? At cum somnum negligat, nec putet eum qui recta alioquin uictus ratione uitur laedi, nec uitam abbreviare, non patiar quinquam decipi. Vigilia enim & fames siccant corpora: sed fames humidis corporibus (ut infra uidebitur) conuenit, uigilia nemini. Eo autem res haec perueniat ob hunc errorem, ut quid conueniret seni, nemo sciret. Nam humidus cibi hydropem generant, & pituitam, & destillationes, & grauedines: sicci autem uitam abbreviant. Nos ergo, abstinentium a cibis uehementer calidis ac frigidis, tum serosis, consulumus, atque etiam qualitate ualde humidis. Conuenient uinum, & carnes sicciores, dummodo concoqui possint, & ita assata: olera & fructus horaei nequaquam, serosa enim sunt. Et quae difficilis rursus sunt coctionis, uitanda sunt, quia confici nequeunt. Quanto a cibis substantia siccis, id est, quae humidi pinguis parum habent:

30
40
50
d uelut

uelut radices omnes. His nempe circumscriptur ratio uictus feruim.

pag. 1. & 3.

Quando uero sepius dandus sit cibus, in tertij de Dieta libri initio traditur: Hyeme, & ueris initio, semel in die: aestate bis, & autumno. Sed neque autumnum mentionem facit: sed in eius initio, cum adhuc dies longiores sint, & natura temporis aestati coniuncta non admittat copiam cibi, et uires languidae sint, bis in die dandum cibum, Author insinuat.

Sed multa in huiusce Aphorismo nos fatigant. Primum, quod infra senes aestate melius se habere docet: quomodo igitur credendum est, hyeme in illis meliores celebrari coctiones?

3. Aph. 18.

Auet difficultatem hanc Galenus in Commento hic, qui ad animalia frigidiora (cuiusmodi sunt serpentes & bufones, qui tota hyeme absque cibo congelati latent, ut etiam alpini atque auellanei mures) extendi non uult Hippocratis sententiam. Quod si ad homines etiam tenuis habitus atque caloris hoc refert, non erit generale dictum Hippocratis: sui transferre non uult, praeter propositum omnino hoc exemplum addaxisse uidetur, quod ad doctrinam nihil confert, & ambiguitatem in Authoris sententia non paruum affert. Demum ipse Hippocrates in libro de Humana natura affirmat, in hyeme pituitam generari, atque id generaliter. Quomodo ergo coctiones meliores fient, cum loco sanguinis crudus humor abun-

pag. 2.

det? Sed Hippocratis dictum generale est, quandoquidem & ratio illius talis sit. Calor enim naturalis nec aestate nec hyeme uariatur, sed unus est, nisi ob temperaturam ab initio maior sit in me qui sanguineus sum, quam fuerit in Aristotele qui melancholicus, aut ob aetatem: turpiter enim quis contendat, in senes tantum esse caloris, quantum in adolescente, aut propter morbum quempiam grauem, ubi non esset uia ad mortem nisi calor exhauriretur, aut propter simile morbo symptoma, ut maximam purgationem, aut immoderatam sanguinis effusionem, aut feminis, in spurcitiis. Aliter calorem augeri aut minui per singula anni tempora, credere ac existimare ipsum perpetuo fluctuare, alienum cum sit a sensu & ratione, multo magis etiam est ab Hippocratis grauitate. Eadem enim ratione censendum erit, maiorem esse notu quam interdum: atque ad quamcunque occasionem permutari. Si igitur hyeme manifeste extrema & externa partes refrigerantur, & calor intus refugit, ut etiam in ter-

ra docet Hippocrates in libro de Natura fecutus, per comparationem ad plantas: sequitur per Geometricam regulam constanter, calorem hyeme maiorem esse intus, & in uentribus atque concauitatibus, quam in aestate. Neque ergo senes aut debiles excipere debemus: sed solum illos in quibus os uentriculi, quod stomachum uocant, non concluditur, in huiusmodi hominibus deterior hyeme quam alijs temporibus coctio celebratur. nam cum par sit, naturaliter se habentibus os illud claudi, dum coctio celebratur: si non claudatur ad amissum, ingreditens aer frigidissimus non solum coctionem uitiat, sed uentriculi calorem extinguat, & ipsius substantiam non parum ledit. Itaque huiusmodi hominibus conducit in cella caldaria, quamuis alioqui parum utili, habitare. At in ceteris omnibus, & decrepitis extremis melius, celebrari coctiones omnes, sed secundam praecipue, necesse est: quod iecur calore innato magis abundet, & ab aeris iniuria sit remotius. Quorsum ergo Galenus animalium illorum historiam ad confusionem & dubitationem, absque fructu ullo in medium attulit? Ceterum senes melius se habere uidentur aestate, quoniam uilitas coctionis non est sensus, & membra externa mouentur facilius, nec torpent, conseruanturque spiritus in eis ab externo calore. Vnum praeterea est quod omnibus molestiam facit hyemem, & querimoniam adducit: quoniam uapor ille noxius intruditur, quo fit, ut & lassitudines & atyces & febres magis molestae sint eo tempore, quam reliquis anni partibus. Nihil fecius, ut dixi, quia calor qualitate minor est, humores in omnibus, praesertim immodice se cibis ac potibus replentibus, pituitosi generantur. Et qui falso nomine pituita excrementa appellantur, ut salina, mucusque: quoniam cerebrum magis ob respirationem & patentes tot aditus, & quia delectum caput ferre solent, uapores in mucum, ut aer frigidus in pluuiam, uertit. Unde salubre consilium est, praesertim aliqua ratione refrigerato cerebro, hyeme caput tectum habere, minusque frigoribus se exponere. Ceterum in coctionibus etiam decrepiti melius ualeat, atque ideo etiam restaurantur. Tamen si enim hyeme minor fiat resolutio ob aeris ambientis frigiditatem quam aestate, nihilominus copiosiore cibo nutririi expedit: quia, modo concoqui possit, Hippocrates nutrire abundanter iubet. Inquit enim in libro de Ratione uictus

pag. 7. & de inceps per longu procellum.

3. de Facul. natural. ab initio ad ca. put. 4.

acutorum:

acutorum: uictus ratio aegris sanitatem affert, sanis securitatem, his qui se exercent robur & bonum corporis habitum. Itaque si quis senex recta ratione uictus usus hyeme, non restauratur, & pinguior redditur, parum de illo in posterum bene sperandum est. Non igitur ob resolutionem cibi copia adhibetur, sed quia concoqui potest, hoc enim semper utiliter, adeo ut etiam in summa repetitione laborantibus athleticis fit, illud uero necessarium, at illud non semper utiliter, ut neque hyeme necessarium, abunde nutrire cogimur, nam hoc tempus & mediam, ob paruum resolutionem, & cibi multitudinem, ob uentres calidos, & somnos longos, commode fert: sicut aestas & paucitatem & multitudinem aequae grauitate. Propterea ergo & ab aetate tanquam re naturali, & athletarum exemplo tanquam habitu acquisito, id probatur in his enim calor magnus, cibos multi alimentum, & multitudinem illorum conficit. Non tamen addit, ut in prioribus aliter corpus absumi ob causam dicant: sed, ut dixi, corpus ad succedentia tempora subtracto alimento macilentius & imbecillius reddetur.

Ceterum illud decebat forsitan potius querere Galenum, an haec mutatio temporum utilis sit: cum uideatur Hippocrates hyemis utilitatem collaudare: an melius esset, habitare ubi nulla eum modica essent temporum anni differentiae? ut neque calor aestatis immodicus sit, nec hyemis frigus uehemens. Et certe in libro de Aere aquis

pag. 6.

locis, laudat hyemem quae nec admodum gelida sit, nec omnino clemens, sed mediocriter frigida. Videtur tamen paulo post aliud sentire de

pag. 8.

regionibus, cum scripserit De temporibus, inquit enim: Dico quidem Asiam ab Europa plurimum differre non solum in natura omnium quae exterum nascuntur, sed etiam hominum. Longe enim pulchriora & maiora omnia nascuntur in Asia, estque regio ipsa, hac nostra multo mansuetior, sunt etiam hominum mores benigniores & cultiores. Causa uero horum est, temporum anni temperata mixtura. Siquidem in medio solis exortu ad auroram sita est, a frigiditate atque caliditate pariter remotior. Incrementum autem & benignitatem inde proficisci, omnibus in confesso est, cum nihil sit praecellens & cogens uolenter, sed per omnia aequalitas uigeat, quanquam non habeant ubique omnia per omnem Asiam secundum euandem modum. Quaecunque enim regio in illius medio tam calida ac frigida sita est, ea omnium fertilissima existit, & arboribus re-

cclestibus, & ex terra promanantibus, neque enim a calore combusta est ualde, neque a frigore & aquarum inopia exsiccatur, neque a frigore oblaeditur. Inde non multo post subiicit: Vbi enim tempora magnas mutationes faciunt, & frequentissimas, illic & regio agrestis, & maxime inequalis existit: inueniasque montes plurimos & densos, itemque campos & prata. Experimentum etiam docet, in locis temperatis homines diutius uiuere, & rarius aegrotare, nec saeuus adeo morbis, quocirca de natura ipsa dubitandum non est. Quod in dubio ergo merito esse potest, est, an arte hanc inequalitatem fugere expediat: scilicet, an hyeme in caldarijs cubiculis habitare conueniens sit, ut Germani ferme omnes, & Sarmatae, & quicumque borealem incolunt regionem? Si enim uita non officium caldaria, certum est, commodam esse ualde hanc habitationem. Videtur ergo caldaria primum hanc hyemis utilitatem ab Hippocrate propositam auferre: deinde corpora eneruare, & calorem ipsum innatum minuere: praeterea absumere humidum illud uitale, cum aer ignea in praedictis in cordis ac cerebri penetralia assidue feratur & permeet: ille idem aer tam diu intra caldaria retentus, uitiatusque, multis modis humores corporis putrefacere potest. Difficileque est mensuram ac mediocritatem seruare in huiusmodi rebus: quae nisi seruetur, morbos uarios & graues & damna uitae afferre solet. Demum ex calido aere in tam grande frigus se conferre quotidie a sepius, haud tutum est. Sed de salubritate haud dubium est, quod non sit. Quinimo audio plures in Germania in ipsis caldarijs morte repentina obire: ad fluxiones enim huiusmodi habitationes obnoxiae maximae sunt. Sed forsitan id initio uictus accidit, ideo non id quero: sed, si necesse sit ex hoc uitam hominum fieri breuiorem? Hoc quidem sic determinabitur, ubi nullibi illis ex his qui caldaria habitant, prope centesimum annum perueniat. Quod & si pauci perueniant, non peruenire multos, alij causa, ut intemperantiae, tribuendum erit. Etenim si fieri possit commodum, malum in illis habitare. In Italia sepius ceptum, toties destitum: & in Anglia, & Scotia etiam, huiusmodi cubacula non habent: quamuis frigidior sit ibi aer, quam in Germania. Haec igitur tam utilia, ne cessariaque, ab alijs intacta fuere, cum circa toties reuolutos lapides omnes uersentur. Senibus itaque persuaserim, si non uelint in caldaria profunda hyeme se intrudere, ut domos lignae a larice, tapetibus uesturas, & exiguas, &

sine rima, habitent. Etenim evidens periculum imminet omnibus his, ac debilibus, ac extenuatis quavis causa, saveniente hyeme, ni plurimum exercantur, aut huiusmodi in cellis vitam agant, ne congelatis spiritibus & innato calore, repente attonito morbo correpti intereant.

APHORISMVS XVI.

Victus humidus febricitantibus omnibus confert, maxime uero pueris, & alijs qui tali uictu uti consueverunt.

COMMENTARIVS.

Legitur bisariam, Ai v̄paz̄ w̄ōōa Alie- rōa: id est, Victus omnis humidus. Et est in Aldino codice cum Galeni Commentarijs: sicque uerterunt Gaza & Galenus lib. de Optima feta: & ita primo de Tuenda sanitate, & octauo Cap. 4. Art. curatiua legit. Aliter: Ai v̄paz̄ Alie- rōa: id est, Victus humidus omnibus, atque Cap. ult. ita iacet in Aldino codice Hippocratis, absque Cap. 13. commento: & Galenus primo ad Glauconem sic citat, tum Philotheus legit, authorque antiquae uersionis Leonicensis, Brasauolus, ac Euchsus uerterunt. Cumque hic sensus artificiosus sit, ut dictio Omnis ad febricitantes, non uictus humidus referatur, illum amplectemur.

Ergo cum hucusque locutus sit Hippocrates de qualitate nutrientium multum, parumue: hic incipit loqui de qualitate propria illorum. Et quia sermo est institutus de acutis morbis, qui cum febre fiunt, ut habetur in libro de Ratione uictus in acutis: regulam dat generalem, quod humidus uictus talibus conuenit. Et continet tres propositiones. Primam per se intentam, scilicet: Victus humidus febricitantibus omnibus confert. Et conuertitur in generalem omnibus causis praeter naturam, quod contraria debent adhiberi, ut contraria uis naturali retundatur. Secunda, quod pueris maxime conuenit: hic recipiuntur similia naturalibus, etati, temperatura: quoniam similibus, praeterquam aere, cuncta gaudent, facilius enim subiguntur, & subacta melius nutriunt, utpote similia & familiaria. Tertia amplectitur res non naturales, nec natura contrarias. & sunt, consuetudo: ita dicemus de habitu. Ex quo patet, quod de uero humido cibo, non autem liquido aut forbi-

tionem loquitur Hippocrates. Nam clarum est, quod demonstratio eius in hoc constat, quod quae contra naturam sunt, sunt amolenda, & talis amolitio sit a contrario: & quae sunt secundum naturam, confirmanda sunt, & talis confirmatio sit a simili: igitur per humidum intelligit tale qualitate, non autem liquidum, nam liquidum non est contrarium sicco, neque etiam uere duro.

Hippocrates autem primo libro de Dieta declarat, quod semper in temperiebus uictu debemus uti contrario, etiamsi secundum naturam fuerint: in etatibus autem, simili. Id accidit, quia omnis intemperies, quantumuis ab utero contracta, praeternaturalis est, & inutilis: quae autem consequitur etatem, est naturalis & utilis, ideo una est fouenda, alia abolenda.

Quae tamen ad ciborum substantiam liquidam aut duram pertinent, ob egregiam utilitatem, ex libro de Veteri medicina hic subnebere decreui. Inquit enim Hippocrates: Cibi duriores multa aqua & coctione subiguntur. Cum autem quidam cibos siccos ferant, alij sorbitiones tantum, alij ne has quidem, sed potus tantum adhibere oportet. Vbi enim cibi non conueniunt, corpus tabefaciunt, morbo praebent alimentum. Quibus ergo sorbitiones tantum debentur, si cibo sicco aut pane aut maza utantur, magis offenduntur, quam si decuplum eorum ex sorbitionibus sumperint. In de liquido apparet, non solum oportere edilia esse cocta in sanis, sed exacte cocta, multo magis etiam in aegris.

Verum non leuis emergit difficultas, quoniam cum cibus uarietur uel ob morbum, uel morbi causam, uel uires (nam symptomata non uariant, nisi uel ut impediunt uires, & sic prohibent, ut dolor: uel ut euertunt, & sic expostulant cibum, ut syncope: unde in syncope ex dolore anceps esset iudicium: & si causa morbi & morbus conueniant, ut in tertiana) non est dubium de qualitate uictus: sed si sint contraria, ut in amphimerina, necesse erit ut si cibus debet aduersari morbo, ut conueniat cum causa, hoc autem absurdum, inquit enim Hippocrates: Curatio fit per contraria causa morbi. Quomodo ergo omnibus febricitantibus conferet uictus humidus, ut in amphimerina? Nisi esset, quod calor febrilis, cum sit siccus, & ea qualitate aduersetur calori naturali

Pag. 9.

Pag. 7.

De Flatib. Pag. 2.

naturali qui in humido plane repositus est, ut libro de Carnibus probatur: propterea necesse est, si debeat concoqui cibus, ut calor non sit uitatus. Et si sit, addet etiam in causam. Propterea dictum Aphorismi huius intelligitur de morbis uniuersalibus: cuiusmodi est febris: dictum autem libri de Flatibus, de morbis alijs proprijs. Quod si per humidum uictum exponamus sorbitiones, cessaret omnis dubitatio. Sed cum praeter cetera uideamus Hippocratem, per uictum humidum & sic cum declarare carnes suillas, aut catulorum: planum est, de qualitate, non substantiam intelligere. Praeterea cum dicat, & his qui tali uictu uti consueuerunt: planum est, homines sorbitionibus in sanitate non solere uti solis. Sin autem intelligit ex parte, omnes comprehendisset. Quamobrem planum, in humido & sicco morbum magis debere attendi, quam causam.

Sed de consuetudine, quantum interfit eam obseruare, dicebat Hippocrates in libro de Ratione uictus in acutis: Consuetudo facit ut cibi mali melius nutriant, quam boni & insueti. Qui ergo assueti sunt cibis humidis, uix possunt concoquere siccos, tum quia humidi facilius transmutantur, tum quia consueti. Sed ideo quid dicturi sitis. Hippocrates in libro de Alimento, dicit aenigma: Alimentum humidum facilius transmutatur, quam siccum. Alimentum siccum facilius transmutatur, quam humidum. Respondeo, quod Hippocrates uult, quod humida facilius transmutentur siccis, ideo praeposit hoc pro regula generali. Et etiam subiungit: Alimentum quod aegre mutatur, aegre consumitur: quod facile apponitur, facile consumitur. Voluit tamen nos intelligere, siccis corporibus & consuetis siccum alimentum aliquando facilius subigi, ideo subiecit generali regulae specialem: scilicet, Siccum alimentum facilius transmutatur, quam humidum. Sed dicetis, per humidum uidetur intelligere liquidum, quia dicit, Humido alimento cito restantur uires, solido autem tardius. Respondeo, quod v̄paz̄ apud Graecos significat duo, liquidum & humidum. Hippocrates autem distinguit haec duo significata per contraria sua, opponens liquido solidum, humido siccum. Ideo Cornarius loco humidi, cum dicit, Qui cumq; ueloci appositione opus habent, his liquidum alimentum (scribere debuit, non humidum) ad reficiendas uires optimu est. Voluit ergo Hippocrates regulam transmutandi facilius in liqui-

do & solido esse generalem, in humido autem & sicco non.

APHORISMVS XVII.

Et quibus semel, aut bis, & quibus plura uel pauciora, & partuculatim oporteat afferre, considerandum. Condonandum autem aliquid temporis, etati & consuetudini.

COMMENTARIVS.

Cum declarasset qualitate uictus generalem, inde specialiter in praecedenti Aphorismo, & quantitatem generaliter in numero & copia in terdecimo & quatuordecimo: supererat ut doceret, quantitatem propriam utroque modo, scilicet copiam & numerum, ideo dicit: Et quibus semel, aut bis, plura ne an pauciora? non sane oporteat, considerandum. Ex quibus? non sane ex tempore anni, aut etate, aut temperatura, uel consuetudine, propterea, omisso temperamento, dicit condonandum esse aliquid huiusmodi conditionibus, non sumendam principalem indicationem. Nam cum in duobus illis Aphorismis uisus esset comprobare indicationem sumptam ab illis quatuor: hic docet nos, illud intelligi debere in sanis, non aegris, sed in aegris principalem indicationem esse sumendam a morbo, causisq; eius, & uiribus: ista autem quae ad etatem & reliqua pertinent, non esse principalia, sed nec omnino mittenda. Praetermisit temperaturam, ob breuitatem: satis etiam fuisset, duo tantum commemorasse.

Cur uero dixit, Semel aut bis, & non ter? docuit Hippocrates in libro de Ratione uictus in acutis, dicens: Oportet in aegris seruare consuetudinem, ut semel aut bis in die cibum exhibeamus. Quinetiam dicit: Et assuetis sumere cibum semel in die, dabimus cibum seu prisanam bis in die, sed in minori quantitate. Et ita Hippocrates censet spargendum cibum, & non in consuetis, ut facilius concoquatur. Quod etsi alibi Galenus aliter sentire uideatur, afferam tamen paradoxum egregium, & fide dignum. Sunt enim Paradoxorum quatuor genera. Vnum, quod ex toto absurdum est, sitque executionis & ostentandi ingenij tantum causa, ut cum dicimus, Quod melius est esse senem orbum, quam iuuenem cum filijs optime educatis: aut omnino rudem, quam sapientem & eruditum. Secundum, quod habet aliquas ueritatis notas, sed tamen est plane falsum, ut quod

Pag. 2.

83 melius esse egrum quam sanum : Hieroni sane morbus proiit ad uirtutem & eruditionem, innumeris alijs morbi solum attulerunt impedimenta. Tertium genus est eorum Paradoxorum, que probabilia sunt, sed uulgus unam partem omnino despicit, ut, quod melior sit paupertas opibus : ad uirtutem enim, incolumitatem, eruditionem, mundiciem in cibus, & animi tranquillitatem, melior sane est pau-

Com. 18. in fine.

85 pag. 5. Caterum quod dicit in eodem libro Hippocrates, Quibusdam suo tempore (quod etiam nostro in usu est apud plerosque fabros, & maxime aestatis tempore) consuetum fuisse accipere cibum ter in die, tum quater : non cogit nos ut aegris toties cibum exhibeamus, quandoquidem ut extendit cibationem unicam ad geminam, ita non uult ut secundam excedat : neque enim tempus coctioni materiae

84 morbi dabitur. Vixque fieri potest, ne ab accessionibus aut exacerbationibus impediatur. Quod si morbus accessionibus exacerbationibusque caruerit, cum sit acutus, erunt febres illius continentes : atque ideo oportebit omnino a cibo abstinere non ergo plus quam bis, in acutis, cibum dare conueniet.

86 Iuxta ergo indicationem a rebus naturalibus sumptam, Galenus in Commento docet, duo esse consideranda : scilicet vires, & humores. Vires de copia cibi indicant, non de numero : nam quid attinet ad uirium robur, quod semel aut decies cibum detur, cum id spectet ad plenitudinem? Humores indicant de frequentia & raritate, ut corpus repletur aut non, nam de multitudine non possunt decernere, cum id spectet ad vires, nam si dixero, Vbi humores fuerint pauci, dabis multum cibi, nihil dixero, oportebit enim ut vires concoquere possint. Existimat autem Galenus, nihil referre quod ad hoc attinet, seu humores pauci sint, seu multi & mali, nam nihilo secius corpus non alitur, & vires facile concidunt. Iuxta hoc igitur ponit quatuor regulas. Prima, si vires ualide fuerint, & humores pauci boni, saepe ob indigentiam, & multum ob uirium robur dandum est de cibo. Secunda, si vires fuerint imbecillae, & humores boni multi, raro & parum. Tertia, si humores pauci fuerint, & vires languidae, saepe & parum. Quarta, si vires ualidae fuerint, & humores multi boni, raro rursus, & pauca, excusat se, quia iuxta rationem conueniebant multa & raro, sicut in temporibus, ut in hyeme. Sed dicit, ob plethoricam dispositionem ita cogimur, Sed causa huius est error Galeni, de quo infra.

87 Iuxta hanc distinctionem datur regula, in 40 anni temporibus, supponendo quod in hyeme sunt vires ualidae, & mediocritas humorum propter autumnum praecedentem : ergo multa & raro danda sunt, in uere imbecillior fit coctio, & humores magis abundant, ob hyemem praecedentem, in qua facta est parua resolutio, & copiosa restauratio : ergo pauca, & raro, in aestate autem, ob resolutionem uirium & humorum, pauca & saepe, in autumno, multa & saepe. Haec autem melius conueniunt quam priora, ob causam quam subiungemus.

88 De rebus autem praeter naturam, regula inquant

89 in quantitate, quam ponit Galenus undecimo Cap. 21. Methodi, constat in hoc, ut possit ea quantitas probe confici, antequam accessio uel exacerbatio superueniat : & est sumpta ab Hippocrate, ut dixi, in libro de Veteri medicina. Idem dico de Numero, ut non incidamus in accessiones.

90 Sed quod ad aetates attinet, dicebat Auicenna, & recte, quod duae aetates extremae non ferunt immodicam inedia. prima ob materiam maxime tenuem, & calorem ualidum : extrema ob imbecillitatem, ut alijs dixi, quia non possunt restaurari. Ex temperaturis picrocholos, qui ex inedia maxime offenduntur, adeo ut animo linquantur. Excipiemus etiam eos qui habent paruas uenas, & rarum corporis habitum, & praecipue si plurimum sudoribus obnoxij sunt : tales ab inedia maxime offenduntur, & minus a copiosiore cibatione. Et idem in pueris.

91 Sed quod ad consuetudinem attinet, dicebat Hippocrates in libro de Ratione uictus in acutis : Si quis cibum accipiat, non consuetus accipere, utpote si prandeat uel cenet, tria incommoda sequuntur : grauitas, & pigritia atque debilitas, eructatio acida, & persaepe liquida egestio. At contra, si prandium pranderet assueti omiserit, debilitas corporis consequitur, & uentriculi osculum dolet, & uiscera suspensa illis uidentur, & calidam urinam ac cum urore pallidam mingunt, & alij excrementa siccantur : & quibus iam os amare fecit, oculi caui fiunt, tempora palpitant, & extreme partes refrigerantur, & cenare non possunt : & si cenauerint, aegrius in lecto decumbunt, quam si etiam pransi essent. inde subiungit, Tot & tanta sequuntur incommoda ex dimidia diei uinui mutatione. Quasi dicat, qualia sequuntur ex longa mutatione? Itaque consilium, ut si cogamur consuetudinem mutare, sensum id faciamus. Apparet etiam, mutationem ad inedia & rariorem cibi assumptionem, multo plura mala adducere, quam ad copiosorem & frequentiore cibationem, deteriorumque esse, nec tam paratu facilia habere remedia.

92 Caterum, ut dixi, Galeni expositio illa de uiribus & humoribus, tota absurda est : quod ex multis conijcere possumus, & tamen nisi magnum aegris detrimentum allatura foret, & mitterem hanc cibationem, ne infectatio

93 uideretur. Primum igitur ipse in scribendo anceps deprehenditur : & cum diuisionem proposuisset illam, deserere cogitur, ut superius docui. Deinde praecipua illa nec cum principijs proprijs, nec cum Hippocrate, nec cum experimento concordant. Causa etiam erroris deprehenditur, & est per se manifesta. Nam cum Hippocrates loquatur de calore naturali, Galenus loquitur de uiribus. Et vires a calore multum differunt : & quaeuincque dicit Galenus de uiribus, uera sunt, & Hippocratis sententiae conueniunt, si ad calorem naturalem referantur, cum de uiribus sint manifeste falsa. Nam quoties hoc repetit, quod dixit primo de Ratione uictus in acutis, uitalis scilicet facultatis imbecillitatem esse unicum id a quo cibi necessitas indicatur, caetera omnia auertere nos a cibo? Quoties illud dixit, omnem spem esse in uiribus, quia tum a cibo abstinerere debemus? Et Hippocrates in libro de Ratione uictus in acutis inquit : Nam detractione uti saepenumero expedit, cum vires suffecerint, donec morbus concoquatur. Sic consilium, ut etiam praeter necessitatem, modo vires sufficiant, tenuiore uictu utamur, cum nullum aliud nobis periculum imminet, nisi a uiribus. Non sic in copiosiore cibo, ubi multa sunt pericula. Hippocrates etiam ubique loquitur de naturali calore, quem dicit, ni cibum detur, corpus absumere. hoc a uiribus non est timendum. Dices : Video omnia clara, modo doceas quod & quomodo calor a uiribus differat. Dico igitur, calorem naturalem esse tanquam partem, vires autem tanquam totum. Vires enim constant ex temperamento totius corporis, & densitate solidorum, & multitudine sanguinis & spiritus. Et primum hoc, uulgus hanc admiratur differentiam, cum uident aliquem iuuenem boni habitus in tribus aut quatuor diebus interire, nam eisi calorem haberet iuuenis ille robustum, tamen uiribus fuerat imbecillibus. Ipse quoque Galenus in libro de Boni corporis habitu, negat athletas esse, quod ad morbos attinet, ferendos, ualidis uiribus : quos haud dubium est maximo naturali calore abundare, ut etiam Hippocrates prima Aphorismorum testatur : sed nec rusticos, primo de Alimentis, & infantes etiam non ualidis uiribus esse dixit, quod etiam experimentum docet, cum uesperis sani sint, mane persaepe mortui. At hos quis negare potest abundare plurimo naturali calore? Contra uidebis senes imbecilli calore,

Com. 44.

Pag. 7. id initio.

Aphor. 13.

Cap. 1.

3. De can. 3. pul. c. 6.

diuturnum & ualidum morbum commodè perferentes. Ipse quoque Galenus tum in libro de Optima corporis habitudine, tum aliàs innumeris in locis fatetur, uires in temperamento optimo, quod Eucrasiam uocat, consistere. Addo ego, ut dixi, densitatem solidorum, quæ & manifestè in obcundis laboribus & ferendis incommodis robur uirium declarat, & ut principalior pars habenda est. inde temperamentum bonum, ultimò innati caloris abundantia. Loco igitur uirium, calorem innatum substituere oportet, omniq; consentient: nisi quod ubi magnus fuerit, & copia bonorum humorum, dabimus multa, & raro, ob resolutionem. Sed si adolefcens ualidis uiribus, & multo innato calore præditus ægrotet, quid agendum? Vires ualidæ in diem summam admittunt: urgente morbo, calor naturalis abundans exigit cibum: non solum quia concoquere potest illius copiam, sed quia, ut uidetur, corpus absumit. Dabimus certè non multum tum, si morbus urgeat: deteriorq; erit illius conditio, quam exanguis, sed robusti: pessima uerò, ubi calor naturalis ualidus fuerit cum uiribus imbecillibus: ut contra optima, cum calor naturalis exiguus fuerit, & uires ualidæ. Sed hæc etiam aliàs à me dicta sunt. Verùm si quis Galenum tueri conetur, ut solent pluris hominem facientes, quam iacturam quæ ex immentia confusione sequitur, dicendo sermonem eius de sanis, non ægris esse: meminerit, quomodo conueniat expositio illa Aphorismo: & quibus semel aut bis? inde etiam condonandum aliquid consuetudini: cum in sanis non aliquid, sed ferè totum consuetudini condonet Hippocrates, libro de Ratione uictus in acutis.

APHORISMVS XVIII.

Aestate & autumno cibos difficillimè ferunt, hyeme facillimè: secundum locum uer habet.

COMMENTARIVS.

Nisi quis de ægris Hippocratem loqui dicat, superfluous erit hic Aphorismus. Quid enim differt, dicere, Hyeme & uere multa danda sunt ob caloris ad uentres reditum: & Si tu dederis cibi copiam æstate & autumno, difficillimè eam ferent: Sed cum dixisset in præcedenti Aphorismo, condonandum esse aliquid tempori, docet quomodo, nam æstate & autumno parum cibi dandum est: quoniam dum ualemus, parum cibi solenus assumere: & si plurimum assumamus, ægrè ferimus. Duabus igitur ex causis æstate & autumno parum cibi ægris dabimus: & quòd

calor naturalis exiguus sit apud uentres: & quòd ex longa consuetudine, dum essent sani, parum assumerent cibi. Neque ergo ad uires respicit Hippocrates, sed potius ad calorem naturalem, duplici ex causa. nam cum (ut dixit in libro de Alimento) alimentum tripliciter dicitur, quod proximum est ut alar, ut sanguis: & quod per similitudinem alimentum dicitur, quia tale fieri potest: & quod uerè solum est alimentum, quod perfectè à calore naturali emittum est, hocq; solum est utile: igitur etiam quod uires sint imbecilles, si calor naturalis etiam imbecillis sit, nihil proderit, sed perimes ægrum plurimum cibidando. igitur Hippocrates parum uires curat, sed calorem naturalem, tum etiam quod calor naturalis, nisi multa dederis, corpus absumit, ut superius uisum est. Hanc iacturam, ut periculosam ualde & quasi inmendabilem, refugit Hippocrates quantum potest: sicut contemnit exhibere cibum, etiam si uires ualidæ fuerint, cum calor naturalis magnus fuerit. Vbi enim concoquere simul et morbi materiam & cibum sufficiat, quam noxam asserere poterit? neque enim periculum est ut coctio uitiiosi humoris deferatur, cum sufficiat ad utriusq; coctionem, scilicet humoris & cibi: nec ut quicquam addat in morbi materiam, cum cibis perfectè coctus in spiritus & bonum sanguinem uertatur.

Sed cum cibum prohibeat Hippocrates in æstate, Galenus tamen primo de Victu in acutis, numerat æstatem inter eas condiciones, quæ de dando cibo indicant. Videamus ergo, an Galenus aliquo pacto defendi possit? Et certè illum reconciliare Hippocrati arduum est. Reliquum est, ut tueatur eum aliquis dicens, æstate & in regione calida magis resoluuntur humores ac uires, ob id magis esse necessarium alimentum. Sed, ut dixi, Hippocrates respondet, minus posse concoqui, ideo minus indigere. Quòd uerò uires resoluantur à calore, Hippocrates inbebit frigido aere intemperiem curari, tum frigidis potibus. Itaq; Hippocrates in æstate non nutrit, in hyeme nutrit: Galenus contra.

Simili difficultate laborat illud dictum tertio de Causis pulsuum. Vere robur uirium maximum, æstate imbecillissimum, hyeme medium statum obtinet. Et in Pulsuum introductorio: Pulsus uere sunt uehementissimi, quomodo ergo calor naturalis in hyeme potest optimè concoquere: cū ibidem Galenus dicat, pulsus hyeme esse languidos. Respondeo: quòd ut dixi, possunt in hoc recòciliari distinguendo calorem naturalem à uiribus. hyeme

Pag. 5.

10

20

30

40

50

Pag. 1.

Aphor. 41.

Com. 44.

Cap. 6. in

Cap. 9.

COMMENTARIVS.

hyeme ergo facultas naturalis erit ualidissima, uitalis autem languida, quia in corde consistit: uere utraq; erit ualida, æstate utraq; languida. Nec mirum, quod enim uni admittitur, alteri adjicitur: sicut etiam dictum est de partibus exterioribus, ac uentribus. Sed dices: Vires ergo non habebunt indicationem cibi assumendi, iuxta Hippocratem? Dico, uires languidæ indicant de necessitate dandi cibum: calor autem naturalis ualidus de securitate, ut potest concoquere: & de necessitate, sed nõ tanta scilicet, ne corpus absumatur, sed uires ualidæ, nec de necessitate, quia hæc conuenit imbecillibus: nec de minore necessitate, aut securitate, quoniam illa conuenit caloris innati robori.

Pag. 1.

Pag. 1. & sequentibus.

Circa uictus rationem iuxta anni tempora, dicebat Polybius in libro de Salubri diæta: Vere debemus minuire cibum, & augere potum: & æstate similiter, ueris comparatione: autumno rursus cibum augere, & potum minuire: idemq; magis in hyeme. Idem ferè in tertio de Diæta, iubens ut uere magis nutrientibus utamur, ad hoc ut corpus reddatur robustius, & melioris habitus, ad ferendam superuenientem æstatem.

Secunda causa, qua scripserit hunc Aphorismum, quæ à Galeno & ipsa in Commento asfertur, etiam in lib. tertio de Diæta scripta est: scilicet quòd, tametsi cibum copiosior conueniat uere quam æstate, uere tamen solum semel in die comedere expedit, æstate autem prandere, sed modicè. Dicit ibi: Parua quantitas sumenda est in æstate, repletioq; fugienda. Hocq; est, ac si dicat: quodcumq; dandum est æstate, tametsi parum, partiri conuenit in duas cibus potius, quam totum simul dare. Vt hic Aphorismus per tempora anni, quæ sunt unum è tribus quæ in præcedenti Aphorismo obseruanda docet, ut condonemus eis aliquid, præter rationem etiam uirium morbi cum suis conuictis, & caloris innati, quæ sunt tria à quibus principalis sumitur indicatio, copie & numeri cibationis, exemplum asserat: pro ætate, consuetudine, & similiter temperata tam copie dandæ, cibi scilicet parum, & numeri, scilicet sæpius illud parum partiendo in æstate, contrariòq; modo hyeme.

APHORISMVS XIX.

Is qui per circuitus accessiones habent, nihil dare oportet, neq; cogere, sed subtrahere adiectioni ante iudicationes.

Et hic similiter Aphorismus cum superioribus illo coincidere uidetur, cuius initium est: In accessionibus abstinere oportet: nam cibum dare noxium est. Repetitur in libro de Humoribus, his uerbis: In exacerbationibus quæ circuitu redeunt, cibi non sunt offerendi, neq; cogere oportet, sed auferre ex appositis ante iudicationes. Ex quo manifestum est (quod in omnibus intellectum uolo) hunc Aphorismum ex libro illo decerptum, uel ibi ab alio quopiam in margine adiectum. Plurima etiam præter id hic dubitatione digna sunt, uelut id, Neq; cogere: nam maus est cogere, quam dare. Si ergo non dandus est cibum, cur adiecit frustra, Neq; cogedis? Præterea cur dicit, Subtrahere adiectioni ante iudicationes? neq; enim meminit adiectionis, nec iudicationum, sed accessionum. Galenus in Commento, per iudicationes exponit crism, aut morbi statum, aut accessiones: sed uult potius de his esse intelligendū. Sed quid attinebat ad Hippocratem, parere homonymiam, in tam graui causa, absq; necessitate? Exponamus igitur primum singula nomina, & primum iudicationem, quæ est morbi exsolution: Libro de Præceptionibus. Et in libro de Affectiombus inquit: Iudicatio est, cum morbi augescunt, aut minuuntur, aut in alium morbum transeunt, aut desunt. Hoc potest demonstrari ratione. Nam mutatio omnis uel perfecta uel imperfecta, uel in aliud, dicitur iudicatio. Et ita sunt tria genera, quorum unumquodq; diuiditur in bonam & malam. Galenus primo de Diebus criticis aliter diuisit, sed non ea ratione qua Hippocrates. nulla enim methodo constat illa diuisio Galeni in bonam & malam, perfectam & imperfectam iudicationem, fidam & infidam, obscuram & manifestam, securam & periculosam, indicatam & non indicatam, in die critica & non critica. Quis non uidet, esse hanc diuisionem nominis in significata?

De adiectione uerò quæ fit ante iudicationes, duo præcipuè uidentur consideranda. Primum illud quod supra dixit: Prius uerò uerius agendum, ut æger possit sufficere. Quod enim dixit Verius, intellexit, plus dare quam pro ratione sit: tantoq; plus, quantum est id quod subtrahere antea cogimur. Velut qui iter facturi sunt per deserta loca, potu & cibo se magis implent quam deceat. Vel illud obseruandum, quod inquit libro de Victu in acutis: Si cū à cibo nuper sumpto, & alio

Pag. 4.

Et alio nondum euacuata, febris supervenerit, seu cum dolore, seu sine, inhibenda est forbitiois exhibitio, donec existimaris cibum ad infernam exhiberi partem successisse. Tempus porro exhibenda forbitiois hoc maxime observare ab initio et per omnem morbum oportet. Quam quidem pedes frigidi fuerint, inhibere oportet forbitiois exhibitionem: maxime vero et a potu abstinendum est. ubi vero calor ad pedes usque descendit, tunc exhibere convenit. Hoc igitur modo adiectioni subtrahere oportet, non quidem ut sub iudicatione in intervallis totum subtrahamus cibum, sed quod solum adiectum est.

De accessione multa, ut dixi, superius diximus. De circuitibus autem videtur, quasi in accessionibus, quae circuitus non observant, id agendum non sit. Sed Hippocrates docet, victum non posse institui in illis, non negligi debere occasionem. Sermo igitur Aphorismi est de morbis intermittentibus, velut tertianis et quartanis: non autem de ipsis accessionibus, de quibus antea peregerat in superioribus. nam in superioribus egerat de accessionibus intermittentiis, et statim universali continuatarum: reliquum ergo erat, ut doceret de intervallis et statu intermittentiis. Docet ergo nihil dandum esse, ut neque in cotinuis. Propterea totus Aphorismus simul integre legi debet: his qui per circuitus accessiones habent, nihil dare oportet, nec cogere ante iudicationes, sed subtrahere adiectioni. Verum repugnat dicitio illa Cogere. Dico, interest dicere, His qui per circuitus accessiones habent, cibum dandum non est, scilicet in accessione, nec cogendi sunt accipere in intervallitempore: et, in accessione non est dandus cibum. Vult ergo, abstinendum a cibo in his quibus per circuitus redeunt febres. Quod si cibum postulent, dandus est hora remissionis: ut secundo de Morbis, de cura tertianae et quartanae. At in libro de Affectionibus, in cura earundem, dat cibum in initio illarum. Dico, dat in tertiana solum, velut etiam Galenus decimo Artis curatiuae. In intervallo autem, si non appetant, dicit, Non sunt cogendi: scilicet quia tunc indicium est redundantiae humorum. Ut sensus clarus sit: His aegris, quibus febres per circuitum redeunt, in accessione non est dandus cibum: in intervallo dandus est, idque adiectio vocatur, sed cogendi non sunt ad illam adiectionem: verum si illam expetant, subtrahere eam oportet etiam intervallo tempore, cum morbus ipse fuerit prope iudicationem. Ex quo liquet, Galenum non intellexisse hunc Aphorismum: neque

enim differentiam adiecit inter ipsum, et undecimum iam expositum: ut non solum nugacem in tanta brevitate, sed etiam inmemorem prorsus reddat Hippocratem. Verum dices: In libro de Humoribus loquitur de exacerbationibus, non de accessionibus, neque aegris? Dico, Hippocratem de illis etiam loqui, ex quo magis differt a superiore Aphorismo: de quo habet exemplum, ut dixi, in secundo de Morbis.

APHORISMVS XX.

Quae iudicantur, & nuper iudicata sunt, neque movere neque novare aliquid, siue medicamentis, siue aliter irritando, sed sinere.

COMMENTARIVS.

Continuatur praecedentibus hic Aphorismus a Galeno optime. Cum enim docuisset Hippocrates, qualis humor et quantus purgandus esset: docet hic, quando non purgandum: in sequenti autem, quomodo purgandum: in vigesimo secundo, quando: in vigesimo tertio, quantum: in vigesimo quarto, quando sic, et quando non, seu in quibus sic aut non: in ultimo huius particulae, quid sequatur ex omnibus his. Ita res haec redigitur ad septem capita: Quis humor sit euacuandus, et hoc habetur in secundo: quando non purgandum, in presenti Aphorismo: quomodo, in sequenti: quando, in vigesimo secundo: quantum, in vigesimo tertio: in quibus sic aut non, in vigesimo quarto: quid sequatur ex horum reiteratione, in ultimo. Refertur ad litteram hic Aphorismus libro de Humoribus, ubi pro Integre legitur aphros: quamvis Galenus dicat quod aphros significat perfecte et cumulate. Verum aphros integrè et nuper significat. Galenus probat tribus rationibus, quod significet integrè, et non nuper. Verum prima, ut dixi, sumitur ex aphros, quod scribitur in libro de Humoribus: cum non sit verum assumptum, nihil concludit. Secunda, quia Nuper non convenit cum iudicantur, sed posset referri ad iudicata, ut rectè sic legatur: Quae iudicantur, et iudicata sunt nuper. Tertia vero evidenter videtur: Quia, inquit, absurdum est quod post tempus liceat movere, non autem statim ubi iudicata sunt. Sed credo ego quod aphros significet nuper, et non integrè: sicut etiam antiqui exposcebant. nam aphros per o parvum, significat equale, integrum: sed cum o longo, significat solum nuper, vel paulo ante, vel modo. et ita Galenus

Pa. 11. & 13. Pag. 5. & 6. Cap. 3.

Pag. 2.

Pag. 5.

Pag. 2.

corrupti

corrupti litteram Hippocratis. satis quidem impudenter, ut antiquis contradicat. Quid mirum? operto capite omnes expositores illum sequuntur: Philotheus, Brasavolus, Fuchsus. Sed ratio repugnat. Si enim iudicata sunt integrè, quid atinet movere quae non iam in corpore aegri sunt, sed extra illud? Ratio etiam clara est ad everso. Si enim iudicantur, non sunt movenda, ne vel naturam irriterimus nimium, vel avertamus ab opere. Sin autem iudicata sunt nuper, nec moveri potuerunt, cum rebellia naturae, statim si conaris expellere, nec movere poteris propter contumaciam: nec sine magno aegri detrimento id aggredieris, cum sit debilis. Accedit, quod scire non possumus quae integrè iudicantur, nisi postquam iudicata sunt: sed nec tum agere quicquam debemus sufficerebat igitur dicere, iudicata integrè non debemus movere: et omittere, quae iudicantur.

Imperfectae autem iudicationis et actionis medici exempla protulit Hippocrates secundo Epidemiorum, his verbis: Primum itaque lienis elevationes, si non ad articulos fuerint, sanguinis est naribus eruptio sit: aut praecordij dextri intentio, si non penetraverint urinae. haec enim est interceptio utrorumque, et recidiva horum merito sunt. Abscessus igitur horum facere oportet, si non fiant: eos vero qui iam sunt, declinare: eos autem excipere, si prodierint iam, et qualia oportet, et qua parte oportet. Liqueat ergo, hic Hippocratem loqui de bona iudicatione, cum materia extruditur extra corpus, circa morituros enim nil agendum. Si autem imperfecta sit iudicatio, ut in tumore lienis, declinare in melius: aut si bona, excipere, velut cum ad articulos materia descendit. Sic cucurbitulas et emplastra super loca quae excipiunt, imponemus.

Duplex autem est imperfecta iudicatio: vel ratione quantitatis materiae, cum non tota expellitur, et de hac non intelligit Hippocrates: vel ratione motus, cum sit per abscessum aut desriuationem, de qua hic intelligitur.

Sunt autem quidam morbi, quorum natura est ut non patiantur totam materiam a natura evinci, et maxime cum materia cruda fuerit, ut primo Epidemiorum: et in genere, quicumque permutantur: ut morbus lateralis, angina, alba pituita, dysenteria. Hippocrates vero inter illos qui purgari non debent, maxime sursum, libello de Veratri usu communerat pallidos, et febre confractos. Intelligit ergo huiusmodi aegros, quibus iudicatio iam advenit. Idem in libro de

Medicamentis purgantibus. Cum corpus ex febre adhuc incalcescit, medicamenta purgantia ne dato: carnes enim illa ad se trahunt, atque ita medicamentum nihil operabitur, et febris avgebitur: et color corporis corrumpetur, ut evadant in speciem morbi regij.

Galenus autem hic exponens aegros, non aegros, ponit perfectae iudicationis sex conditiones: quod sit per euacuationem, non abscessum, (adde tu, Nec transmutationem) materiae peccantis, non alienae: concocta, per loca convenientia, cum facili tolerantia, in die iudicatoria.

Quod vero dixerit, Novare neque aliter irritando: intelligit de provocantibus urinam aut sudorem, ut a Galeno primo Prognosticorum, de eo qui aegrum in balneo occidit, cum existimaret se iuvare naturam expellentem. idem de fluxu sanguinis nativum, de vomitu etiam. Est autem quasi oppositum illi Aphorismo: Quae relinquuntur in morbis, reversiones facere consueverunt.

APHORISMVS XXI.

Quae ducere oportet, quod maxime natura uergit per loca conferentia, eo ducere convenit.

COMMENTARIVS.

E hic Aphorismus unus ex his est, qui habetur in libro de Humoribus. Sensus igitur est, quod ubi tres condiciones affuerint, scilicet quod materia sit euacuanda, quodque iam pergat seu a natura inclinetur, et quod inclinatio illa sit ad loca convenientia, eo tunc educenda erit. Hic autem locus potest dupliciter interpretari: vel de materia quae iam excerni incipit, vel quae solum est in motu. Si de materia quae iam excerni pro parte cepit, videbitur posse continuari praecedenti Aphorismo, sic dicendo: Quae iudicantur et iudicata sunt nuper, neque movere, neque novare aliquid, siue medicamentis siue aliter irritando, sed sinere. Quae vero ducere oportet, quoniam reliqua sunt, quo maxime natura uergit per loca conferentia, eo ducere convenit. Eorum vero quae non sunt adhuc educa, sed solum sunt in motu, pulcherrimum exemplum habetur in libro de Ratione uictus in Acutis, his verbis: At siquidem dolor ad claviculam de se significationem praebet, aut gravitas ad brachium, aut circa mammam, aut supra septum transuersum, uel nam secare prodest in cubiti flexura internam, et non cunctari copiosum sanguinem detrahere, donec multo rubicundior fluxerit, aut pro puro et rubicundo luidus, utrumque enim contingit.

Com. 4. 2. Aph. 12.

Pag. 2.

Pag. 5.

Si vero

Si uero sub septo transuerso fuerit dolor, ad clauiculam autem de se significatione non prebeat, alium mollire oportet aut ueratro aut peplioita ut ueratro quidem dactu, aut felisi, aut anisum, aut cuminum, aut aliud quid ex odoratis animiferis: peplio uero silphij succum. Sed et haec inter se si misceantur, consimilis modi existunt. Ducit autem ueratrum nigrum melius, et ad ueratricionem commodius, quam peplium. Peplium uero flatus magis crumpere facit, ambo autem haec dolorem sedant. Sed et alia multa alium subducentia medicamenta: uerum haec inter ea quae ego noui, optima sunt. Haec Hippocrates, in uis duos genera morbi lateralis: unum, in quo materia fertur ad superiorem partem, ut doloris sensum deducat ad clauiculam, uel brachium, uel mammam, et tunc sectione uenae opus est: aliud ex opposito, in quo dolor est sub septo transuerso in costis mendosis: et tunc purgare oportet ex hoc Aphorismo, per ea scilicet loca quae naturae motui assimulantur, et sunt conuenientia, id est per alium. Unde liquet, Galenum multum ibi aberrare, qui contradicat Hippocrati, reddenti ratione praeccepti sui. Dicit enim: Talia flatus discutunt, et dolorem sedant: ergo est, ac si diceret, causas abscessus atque abscessum minuunt. Subijciemus autem et aliam causam ex libro de iudicationibus, in expositione sequentis Aphorismi: declarabimusque ibi, in abscessibus huiusmodi purgatione saepe multis modis esse utilem. De Galeni autem errore in illo loco, et rationibus atque experimentis non est ut dicam: quandoquidem dicturus sim ibidem. Per idem dictum interpretabimur Hippocratem, in eodem libro: Fluxiones a capite ad uentrem ueratro curato. intelligit de albo, et per uomitum, ut in libro De locis in Homine docet, Fallit in oculorum fluxionibus, ubi uomitum uitandum docet. Sic ergo distinguemus, in iudicationibus et morborum initijs debemus sequi motum naturae, per loca conuenientia deducendo materiam, non est autem locus conueniens, primum si meatu careat, et uia. Secundo, si locus remotus sit. istae duae conditiones ponuntur ab Hippocrate libro de Locis in homine. Tertiò, ne super membrum principale aut nobile, ex quo expurgari non facile queat. Quarto, ne super membrum laesum. Ob id dixit Hippocrates primo de Morbis mulierum: Ex fluxione infestatae fluxionem transferre ad os aut nares bonum. intelligit non de sanguine, sed pituita. Sanguis enim qualiscumque fuerit, supra malum, inquit ille idem. Rursum in li-

bro de Locis in homine, monet nos, quod fluxiones ad uentrem per gulam medicamentis alium purgantibus curare oportet. Et in libro de Victu in acutis: Si ex febrilibus dolores ad pedes descenderint, inde ad caput et collum repant, si quidem sanguine narium non soluat morbus, uenter uero murmuret, et excrementa alui biliosa fuerint, alium scamoniæ subduco. Quintam autem conditionem recte purgandi per loca conuenientia, statim subijcit dicens: Sectio uenae, quaecumque parte fuerit lateris dolor, ex eadem parte faciendae est. Hoc est quod Galenus appellari dicit Galenus, secundo ad Glauconem. Verum dices: Hippocrates sexto Epidemiorum ait, Dissimilia si uergant sursum eleuata inferre soluere, et contraria per eadem: non igitur motu conuenienti naturae motui. Et rursum in libro de ossibus: Danda est igitur opera ut quam longissimè a locis ubi dolores fieri solent, ac sanguis colligi, uenas secemus. Non ergo ex propinquo. Itaque quae diximus, de purganda in morbis materia dicta sunt. At si generalem doctriam facere uouerimus, obseruatis omnibus conditionibus praeter secundam, quam solum omittimus, cum pleno corpore auertere abscessum uouerimus: in reliquis solum obseruandum, ut in reuulsione locum materiae non doloris, sed dolori contrarium, si fluxio sit ex aduersa parte, consideremus. Atque ita Aphorismus generaliter uerus erit, et conuenientis loci in omnibus eadem ratio: scilicet ex eadem parte qua est materia, licet nonnunquam ex aduersa dolori. In longitudine quidem frequenter, a dextro autem in sinistrum, et e contra raro. Propè uero et a contraria, cum materia non multa fuerit, et in contrarium secundum longitudinem illam declinare uolumus. Quod uero educere oporteat ex eodem latere, quoniam naturae hoc opus sit, declarat Hippocrates sexto Epidemiorum: et directo et laterum et praecordiorum intentiones, et splenis eleuationes, et e naribus eruptiones, et aures e directo. Et clarissime primo Praedictionum: Sanguinis eruptiones ex contrario male sunt: ut si splene magno ex dextera nare fluat, et circa praecordia, eodem modo res se habet. Verum cum sudore, hoc peius est. Et tertio Epidemiorum: In aegro qui habitabat in Dealeis horto, sanguis ex sinistra nare fluxit, et splen eleuatus, et crus sinistrum indoluit: quia tamen tempus dextrum doluerat, morbus ad quadragesimum diem ductus est.

Que

Quae uero ducere conueniat, septem definiuntur casibus: quorum tres cum febre sunt, quatuor sine ea. Cum febre quidem, in fine morbi concocta materia, ut in sequenti Aphorismo, ne longius progrediar: et in initio, turgente materia: Med. cari in ualde acutis, si materia turget, eadem die: et in imperfectis iudicijs. Quae relinquuntur in morbis post iudicationes, reuersiones facere consueuerunt. talia ergo non statim, ut in praecedente Aphorismo, sed denuò preparata atque concocta educere expedit. Sine febre, aut ratione periculi morbi grauis imminetis: uel etiã solius redundantiae, cū tamen periculū etiã imminet, sed incerti generis morbi, iuxta illud: Quibusque uenae sectio uel purgatio cum medicamentis conuenit, hoc uere purgare uel uenā incidere oportet. Secundus, ubi propter dolorē, iuxta illud: Supra septū transuersum dolores purgatione indigere per superiora significat. Quicquid uero inferiory molestans, per inferiora. Et rursum sexto Epidemiorum, ubi: In rene dolor grauis, cum cibo impleantur, inde subijcit: Veratro purgare iuuenes, populum fecare. Tertius, cum materiae redundantis, ac postulantis expulsionem, signa apparent, iuxta illud: Si quis febrē non habens abstineat a cibo, et cordis morsum et tenebricosum uertiginē patitur, et oris amaritudinem, purgatione indigere per superiora significatur. Quartus in fluxionibus est, de quibus iam diximus. Atque hic sensus, amplificato Aphorismo, et ad generale praecceptum redacto.

APHORISMVS XXII.

Concocta medicari atque mouere, non cruda, neque in principijs, modo non turgent: plurima uero non turgent.

COMMENTARIUS.

Ratione huius dicti declarabat Hippocrates in libro de Ratione uictus. Sed nos diffusius sic: In principijs morborum non esse materias concoctas, palam est. Cur ergo subiecit, Non cruda, et neque in principijs? an ergo aliud est cruda et concocta dicere, uelut et primo Epidemiorum: Cruda uero, et incocta? Ut uideatur distinguere Hippocrates inter crudum et incoctum. Hoc ergo in libro de Veteri medicina, sic primum aggredditur, dicens: Quaecumque concoquantur, miora et meliora euadunt: euadunt autem talia, quae mediocritatem reducuntur, omne autem quod reducitur ad mediocritatem, a contrario reducitur, ut frigidum a caldo. Propterea inquit: Multipliciter, et per omnes mo-

dos contingit concoqui et permolari humores, atque crassefcere ac attenuari. Et parum ante sit aut concoctio ex permissione temperaturarū, mutua, et quasi coctura. Permissionem hanc docet esse calidi cum frigido, et frigidi cum calido. Et dat exemplum de fluxionibus, dicens: Fluxiones in fauces, ex quibus anginae, traucedines, erysipelata et peripneumoniae fiunt, ab initio tenues, acres et saesae sunt: postquam maturerint, fiunt crassae, et sine acrimonia: tuncque dolores et febres ac molestia desinunt. Haec igitur est concoctio humorum peccantium. Aliam proposuerat antea ciborum rationem, dicens: Cōcoqui non est calefcere uel refrigerari, humectari uel exsiccare, sed euinci quod euictum et concoctum est, quod potest euinci, potest concoqui. Euincuntur autem facili, quaecumque nihil retinent immoderatum, ut calorem aut frigus. tales autem coctiones, superius fieri a calore naturali declarauit. Coctionis igitur author, calor naturalis forma est, euictum esse mitiorem et meliorem, et in arbitrio naturae: modus, temperamentum quod ex permissione contingit: species duae, una ciborum et potuum, alia humorum noxiorum. Proprium est autem eorum quae concoquantur, dulcescere: quod etiam dixit in libro de Aere et aquis. Inuauit autem coctio, cum conclusa manent quae coquantur. Unde sexto Epidemiorum: Quaecumque concoqui oportet, conclusa esse conuenit: contraria uero, siccare et aperire. Huic autem cocto duo opponuntur: Incoctum per se, quod non coctum est, aut saltem non perfecte: et crudum. Unde septima Aphorismorum: Quibuscumque cruda desiciuntur, his ex atra bile sunt: si plura, copiosiore: si pauciora, pauciore. Liqueat hic cruda dici, a coctione peruersa. Biliofa quoque cruda appellauit Hippocrates, libro de Ratione uictus in acutis, teste Galeno. Sed non uidetur mihi uoluisse id Hippocrates, ut ibi docerimus: quanquam saueat nostrae opinionioni. Nihil tamen refert, cum incoctio et cruditas omnium humorum aduenire possint. Forsan ueritus est Hippocrates, quae aliquatenus cocta sunt, cruda appellare, maluitque incocta dicere, id est non perfecte cocta. Sed Galenus exponens dictum primi Epidemiorum, nullam animaduertit differentiam: cum tamen Hippocrates hic dicat, concocta, et non cruda: ubi, οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς φύσεως. Per cruda ergo, minime elaborata intelligit: incocta, quae coctionis perfectionem non potuerunt assequi, seu quia perfecte concoqui non potuerunt.

Fig. 20.

Fig. 10.

Fig. 6.

Fig. 9.

Fig. 4.

Fig. 9.

Fig. 18.

Fig. 19.

Cap. 2.

Sec. 2.

Fig. 4.

20

20

Aph. 14. 15.

Fig. 6.

Sec. 2.

Fig. 6.

est in Gale ni textu.

Fig. 8.

Fig. 6. u.

que ad 9.

Aegro 5.

uerunt, seu quoniam antea coctio aliquo modo peruersa sit. quod indicatur ex illis uerbis sub-

23 quentibus in primo Epidemiorum: Et ad malos abscessus conuersa. Sic ergo est, ac si diceret, non debes mouere nisi concocta: & ita concocta, ut non sint ulla ex parte cruda, id est imperfecte cocta.

Cur uero dixit, Neq; in principijs? Quoniam cum multis persuasum esset, in morbis non esse purgandum nisi materia cocta esset, exi-

Aphor. 24. 29. stimabant tamen in principijs hoc licere. propterea paulopost subiecit: In acutis affectionibus rur, & in principijs, medicamentis purgantibus uit: & hoc cum premeditatione faciendum. Et in secunda particula: Cum morbi inchoant, si quid uidetur mouendum, moue: cum uero consistunt ce uigent, melius est quietem habere. Ex-

plodit ergo duos errores Hippocrates, unum eorum qui purgant materiam semicoctam, medicamento quod uocant minoratiuum: alium illorum qui in principio purgant, reducens omnem purgationis rationem ad duos scopos: cococtioem materiae in fine morbi, & materiam turgentem in principio.

Medicari autem uerbum, φαρμακόμεν, accipit pro uti purgante medicamento. unde non idem est, cum utitur eo pro nomine, ut in de Virtus ratione λέγου φαρμακόμεν, soluiere medicamento. Medicamentum dicitur & quod uo-

Pag. 9. 17. mitu purgat, ut quarta Aphorismorum, & uo φαρμακός, & λέγου φαρμακόμεν. Ita dicitur de emplastris, φαρμακία μαλθακώδεια. Sed nunc nobis sufficiat Galeni auctoritas in Commento, ut non prohibeantur in morborum initio a uomitorijs auxilijs.

Sed cur adiecit, Et mouere? Non obiter, ut intelligeremus neq; urinas neq; sudores prouocandos, quonia mouet humores: in uomitu autem & clysteri non fit motus humoru, sed euacuatur ac si in ore contenta essent. ob id in libro de

40 Medicamentis concedit clysterem Hippocrates, in quacumq; hora febris. Galenus tamen in inter-

mittentium accessionibus non ueretur uomitum ciere: clysterem tamen adhibere non audet, nisi intermissionis tempore. Declarat autem, per motum quid intelligat in Aphorismo superius addu-

23 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

cto: Cum morbi inchoant, si quid uidetur mouendum, moue: cum uero consistunt ac uigent, melius est quietem habere. Hic patet, illum loqui etiam de uene sectione, & his que humores omnino mouent, ut clysteria ualida, uomitus laboriosi, cucurbitule, frictioes uehementes. Præ-

cipit ergo, ut nō moueamus. Ratio hoc ostendit, non sunt purgandi medicamento, ergo multo minus mouendi humores: quia iactura par est, ut calefacere corpus, uires debilitare: uires autem non est par, quoniam materia non educitur.

Modo nō turgeat. Quid sit turgere, nō uidetur Galenus intellexisse, aut noluisse intelligere. Et clarum est, quod per turgere intelligit, moueri cum impetu. & tunc uel mouetur ad loca excretionis, uel non: & in utroque casu tunc oportet aliquid agere. nam si exccerit, iuuanda est ut ut periciatur opus: quandoquidem periculum est ne non preparata materia, non perficiat quod inceperit. Si uero non exccerit, iuuanda est eo magis, ne in locum decubat aliquem, & abscessum faciat, ex quo aeger ad extremum deducatur. Quod autem per materiam turgentem præcipue intellexerit Hippocrates materiam inchoantem abscessum, patet libro de Ratione uisus in acutis. Vbi Hippocrates docet, sanguine mittendam, aut purgandum, de quo miratur Galenus: quis quod præ oculis erat, non animaduertit, scilicet omnem materiam facientem abscessum, calidam esse turgentem: atq; ideo tunc conuenire purgationem, quando reliqua consentiant. exceptio enim de materia turgente, non est generalis. Cum enim purgare licet ab initio, materiam turgentem esse necesse est: sed cum materia turgat, non semper purgandus est aeger, nisi motus nature consentiat, & fuerit proprietas. Est & auctoritas Hippocratis secundo Epidemioru: Scopo ex mucosis, biliosis, & faucium inflammatione, malo uictu usq; alius suppressa est, & febris acuta facta, & lingua florida, & uigil sine somno. Peccatis intentio magna, & qualiter paulatim ad infernam partem in dextris: Spiritus subdensus, præcordia dolebat: & cum reuerteretur, sine iussu uero, subcrassa excrebat: Peplus illi data a præcordio quidem depulit, tran-

siuit autem nihil. Hunc indicatum, quamuis difficulter, undecima die ait. Dicit ergo a medicamento & glandibus, quamuis nihil descenderit, tumefactum splenem: ideo non mirum est, si seruatus sit. Sexto quoq; eiusdem, cum ait, Inrenem dolor grauis, iuuenes ueratro purgare. Sed & hic Galenus interpretatur, per inferna, quod per superiora & uomitum intelligi potuit. Sed id est pro nobis. Verum & post, cum ait, Distimilia si sursum uergant, nonne soluiere. Multa etiam habentur exempla in quarto & quinto libro, uelut de Eupolemo in Oeniade: quamuis (ut ibi testatur Hippocrates) ob negligentiam

101 H. CARDANI COMMENTARIUS. 102

gigentiam perierit. Tum etiam in septimo, & in libro de Morbis & Affectionibus, quæ longum esset recensere. Vi constanter concludamus, materiam turgentem esse eam quæ cum impetu mouetur: atq; omnem que abscessum calidum inchoat huiusmodi esse, nec tamen, ut dixi, purgationem ubiq; conuenire. sed si sanguinea sit, melius educitur uene sectione: atq; eo magis sit tendat ad locum purgationi non satis aptum, ut ad iecur.

Pag. 2. Inquit uero, Plurima non turgere. idem dicit in libro de Humoribus, ubi describitur Aphorismus. Id uero dignoscitur ex his que in libro primo de Morbis scripta sunt. pauciores enim sunt cum abscessu, quam sine. Et ibi docet, quod peripneumonia fit ex morbo laterali, & febre ardente: tunc non sumus in proposito, quoniam non sumus in principio. ideo de huiusmodi transmutatione alius dicendum. In libro ergo de Iudicationibus inquit: Quibus dolores sunt repente, præcordium eleuatum est supernæ: si circa sternum costarum graues dolores sunt, his solatio fit per uene sectionem, & inferiorem purgationem. non enim corripit febris uehementis locis impotentibus. Hic parum dissidet ab his que dicit in libro de Victu in acutis, & in expositio ne superioris Aphorismi. Sed redditur quinta causa, cur liceat dare medicamentum. Repentini ergo dolores raro in febribus accidunt, qui indicare solent materiam turgentem. Hoc idem libro de Affectionibus, dum curat repentinis dolores medicamento per inferna purgante, sed tum contra febre: quos dicit fieri uel a pituita ad cor tendente, id est ad os uentriculi, & a bile. Propterea etiam sexto Epidemiorum scripsit: In doloribus proximum uentrem purgato, & sanguinis uentrem secato. Quod si rarius contingit hoc sine febre, quanto magis in febribus? Nam in febribus tria sunt, ob que non adeo materia transit de loco ad locum: Flatus defectus, cum absumatur a febre, & humoru diminutio ab eadem: & quia partes non trahunt, sed laxantur.

Pag. Penultima. Turgente ergo materia conuenit purgatio, maxime ob quinque causas. prima est, ut cum sit in motu, facilius fiat expulsiō, minuatq; materia abscessus, & ideo facilius fiat indicatio. Secunda, ut flatus discutiantur, qui ægrum molestia afficit, & dolorem auget: adeo ut Hippocrates in libro de Flatibus, causas omnium morborum, tum maxime abscessuum, flatus esse dicat. Tria enim magna mala facit: dolores auget, dilatat locum ut pateat aditus materiae, & materiam

101 mouet, urget & impellit, intrudatq; in loca ardua. Ob id Hippocrates iubet, purgantibus medicamentis odorata admisceri: ut flatus discutiantur. Tertia est, ut dolor loci minuatur auerso impetu materiae ad locum. Et has tres causas docuit Hippocrates, ut dixi, in libro de Ratione uisus in acutis. Aliam docuit in libro de Iudicatione: & est, quod cum abscessus sit in loco ignobiliori, ut sub septo transuerso, minorem facit febre: ergo purgatio securior erit. Quinta, ut sequatur mirum motum ipsum nature, iuxta Aphorismum præcedentem.

Si uero quis materiam quiescentem expurgare conetur, tria maxima damna inferet: quæ omnia Galenus prætermisit, nec scio cur. In alio autem Aphorismo, qui paulopost exponitur, causam unam affert, nec necessariam, nec ualidam, scilicet caliditatem medicamenti expurgantis: cum tamen liceat, ut hodie faciunt nostri seplastrij, multo Sympo ex uiolis magnam scamonijs quantitatem miscere, aut extorsis aut endimia, & tunc egregie purgabit, & quantum est in se refrigerabit. neq; deerant huiusmodi frigida tempore Hippocratis, & multo minus Galeni, Solani enim succum, & cucumeres, & cucurbitas, uehementer refrigerare, & alium subducere, docuit Hippocrates in secundo de Dieta, quem palam est illius esse. Quis ergo prohibuit, ne horum cupiam scamonijs non paruum quantitatem immisceret, atq; sic ægrantes ab initio uel procedente morbo purgaret, ac refrigeraret simul? Ergo incommoda in tempestiua purgationis inenutabilia sunt, humorem peccantem non expurgari proflus: quod Hippocrates libro de Victu ratione in acutis docuit, licet in abscessibus, & quod materia translata ex loco suo concoqui nequit, demum quod protrusa obstructiones inuictas creat, & nonnuquam abscessus, ob hæc tanta mala purgare non oportet.

Sed quomodo concoctam materiam dignoscemus? Tribus in locis perficitur coctio: in uentre, uenis, & corpore toto: ideo ex totidem excrementis, urina, alui egestionem, & pure, siue labore laterali morbo, seu alio abscessu intus uel extra. Vocat autem Hippocrates optimum pus, egestionem & urinam concoctam: quamuis optimum ad alia extendatur. Vnde uomitus optimus, inquit in Prognosticis, est ex pituita & bile quam maxime permixtus, & non ualde crassus, neque multus. Viuit tamen commodissimum nomine, non optimi: sed quod ad hoc, in

idem

Lib. Quos & quando.

Sec. 1. & 2. in initio.

Pag. 5.

Pag. 5.

Pag. 24.

Pag. 20.

Pag. 8. & 9.

Pag. 14.

Pag. 5.

idem

103
 Pag. 4. idem tendunt. Optima igitur egestio, ut ibidem
 103 habetur (quam, ut dixi, concoctam dicere pos-
 103 sumus) mollis & coherens, quam inspissari
 103 oportet morbo ad iudicationem tendente: sit
 autem subfalsa, & non grauius olens. In libro
 In initio. autem de iudicatione, haec corrupta sunt, nec
 perfecta, cuius causam ibidem ascribemus. Vrina
 quocumque optima est, cum fuerit subsidentia alba,
 leuis & aequalis, per totum tempus donec mor-
 bus fuerit iudicatus. In quo differt etiam a conco-
 cta solum, quae tempus non sibi determinat,
 ut optima. In duobus ergo concoctum ab optimo
 differt (quoniam uno pro alio Hippocrates
 utatur) & quod optimum dicitur de omnibus
 quae significare possunt, sudoribus inquam, uo-
 mitibus, sanguine, facie, decubitus concoctum,
 solum de tribus excrementis trium coctionum.
 Et quod optimum plura exigit quam concoctum:
 ut multitudinem, tempus, facilitatem, & reli-
 qua. Secundum, signum est a remissione febris &
 20 Symptomatum, ut in libro de Veteri medicina. Et
 2. Aph. 47. insinuat nobis in Aphorismo illo: Dum pus cor-
 ficitur, dolores ac febres sunt, magis quam iam
 confecto. Et idem testatus est Galenus in secun-
 Com. 29. de Aphorismorum. His duobus signis conco-
 ctio desinitur.

Turgens autem materia tribus signis, dolore
 & murmure & inquiete significatur. De mur-
 103 mure diximus ex libro de Vita in acutis, in
 103 praecedenti Aphorismo: Et rursus in Coacis pra-
 103 dictionibus: Tumores in praecordis recentes,
 103 doloresque ab ipsis, si non cum inflammatione
 103 fuerint, solui murmur in praecordio (ipso)
 103 abortum: & praecipue si pertransierit per uri-
 103 nas, aut alui egestiones. Sed & huius murmu-
 103 ris meminit quarta Aphorismorum. Verum
 murmur flatus potius indicium est: & ob id
 causae motus materiae, dolor & inquietas pro-
 prie motus ipsius.

Huius sententiae tamen plures repugnant,
 103 Trac. 3. quorum dux est Rasis in trigesimo conuenientium:
 103 Cap. 2. & causam praebuit Galenus, qui rationem satis
 frigidam attulit: unde illa expugnata, quae facili-
 ter potest expugnari, Rasis existimauit obtinuisse
 contra Hippocratem. Eum secuti sunt multi,
 & Auicenna in tanto flagitio uoluit sedere in dua-
 bus fellis: nec ausus est stare pro Hippocrate, ue-
 ritate & utilitate humani generis. Galenus ta-
 men Hippocratem secutus est. Medici nostri tem-
 poris in utroque praeecepto aberrauerunt. Nam &
 103 in non turgente materia purgant: & in turgente
 alium solum lenientes, aut leuiter etiam pur-

gantes, occidunt aegros. Causa quod medici tam
 saepe aberrant ab hoc scopo, est, quod dum sum
 iuuenes, uerentur, si non purgant, ne pro imperi-
 tis habeantur. Quibus se dicem exhibuit male-
 ficus & imperitus quidam, in perniciem humani
 generis natus, qui etiam multa stultitiae de hoc scri-
 psit, quae perlegentibus hanc expositionem sta-
 tim, quod extra propositum adducta omnino
 sunt, intelliguntur, nec rationes illas pondus ul-
 lum habere. Plures tamen medici sequentes con-
 103 suetudinem a iuuentute contractam, in errore
 perseverant: adeo ut etiam se suosque, si casus se
 offerat, ut frequenter accidisse uidi, perimant.
 Plurimum ergo debemus huic Aphorismo, quan-
 do quidem uel cum ipso adhuc adeo male audiant
 medici, ut dicere soleant, medicos plures occide-
 re quam sanare. Quod si hic obex non esset,
 haud dubito, quemadmodum Romani fecerunt,
 urbes eiecturas esse medicos publico decreto.
 Sed ad meliora transferamus.

Inquit Galenus quinto de Tuenda sanitate: Cap. 17.
 Tria sunt genera subducentium alium: medica-
 menta, ut scamonium & aloes: cibi, ut pruna,
 cerasa, caules: & cibi medicamenti uim habentes,
 ut carica, cnicum, mercurialis. Queritur
 ergo, an huiusmodi liceat uti, scilicet cibis puris,
 & uim purgandi habentibus: in quo genere
 etiam sunt cucurbitae, ut dixi, & cucumeres?
 Galenus in tertio decimo artis curatiuae, in phle-
 103 gmone caue iecoris partis admittit mercuria-
 lem, urticam, cnicum, polypodium, epihyumum,
 & etiam eleberi corticem: quo fit, ut in turgente
 materia, cui adhuc influit, tamen si principum
 iam praeterierint, huiusmodi admittere conue-
 niat, quando spes fuerit renocare quod adijci-
 tur: aliter autem si materia quiescerit, non sunt
 danda. quae autem reuellunt, nec supra laesam
 partem ducunt, semper conueniunt: ut dum sunt
 quae cumque purgant uehementer. Ita ergo trium
 quae alium deiciunt, usus erit: ciborum in san-
 nis: medicamentorum turgente materia: factis
 abscessibus ciborum uim medicamenti habentium,
 cum cibis ipsis, materia quiescente, lenientium.
 Unde etiam casiae nigrae usus, solum phleg-
 monas iam patientibus utilis erit.

APHORISMVS XXIII.
 D E IECTIONES non multitudine
 sunt assidenda: sed si talia
 103 deiciuntur quae conueniunt, &
 aegri facile tolerant. Atque ubi usque
 ad animi defectionem expedit du-
 cere,

cere, faciendum, si aeger possit to-
 lerare.

COMMENTARIVS.

Verba illa, Atque ubi usque ad ani-
 mi defectionem, declarant Hippocratem
 loqui non de spontanea euacuatione, sed a medi-
 co facta. Quod etiam docet continuatio ad pra-
 cedentem, tum subsequenter Aphorismum. Ga-
 lenus hac in parte uti perandus non est, quod
 dubitauerit. melius enim est in ambiguis dubita-
 re, quam errare. Hoc autem sic clarum est, in
 initio huius particulae Hippocrate haec duo con-
 iunxisse simul: Si qualia oportet purgentur, con-
 fert, & bene ferunt. Cum uero dicitur, Sic & ua-
 sorum inanitus, non de humore solum, sed de
 operatione ipsa locutus est. Ideo hic cum neutro
 modo loquatur, utrumque assumit, dicens: sed si
 talia deiciuntur, & aegri facile tolerant: sup-
 ple, tunc recte agitur. Sunt ergo tria: Si qualia
 20 oportet purgari, purgentur, & aegri bene fe-
 runt, tunc recte agitur a medico. non autem
 sufficit medico, quod qualia oportet purgari,
 purgentur: nam oportet ut per uiam debitam, &
 sub debita quantitate, & constantibus uiribus
 & reliquis, purgatio fiat. Si uero qualia oportet
 purgari, purgentur, omnibus seruatis conditio-
 nibus, tunc confert, & bene ferunt. & ita in-
 telligendus est ultimus Aphorismus huius parti-
 30 culae. Ergo per Qualia, uel intelligimus condi-
 tionem solum humoris: & tunc si natura id a-
 gat, confert, & bene ferunt: si medicus, non suf-
 ficat. Secunda, si qualia oportet purgari, pur-
 gentur a medico, & confert, & bene fert a-
 eger, recte medicus agit. Tertia, si per qualia
 oportet purgari, purgentur, intelligamus humo-
 rem peccantem concoctum, per loca conuenien-
 tia in morbis in quibus conuenit, & sub debita
 quantitate, tunc confert, & bene ferunt aegri,
 nec erit superfluum iuxta hoc ultimus Aphorismus:
 40 nec quicquam, quamuis repetitum uideatur,
 repetitum erit: nec hic de naturae euacua-
 tione, sed solius medici, loquitur Hippocrates.
 Secundi igitur Aphorismi pars prima est, de na-
 turae operatione: secunda, medici. Sed animad-
 uerte quod multum differt, dicere, Si talis fiat,
 & si qualia oportet purgari: hoc enim ad solam
 materiam refertur. primum ad medici opus,
 quod longe plura comprehendit. Sed praesentis
 Aphorismi tota sententia est de medici opera-
 50 tione, ut etiam ultimi: sed in hoc iungit partes,
 quia per Qualia intelligit humorem peccantem:

in ultimo autem humorem, qui & quomodo
 oportet euacuari debet. Nec alio argumento in-
 digeo ad hoc demonstrandum, quam ipsa serie
 uerborum ipsius Hippocratis, qui aliter utitur
 hoc nomine Qualium & talis. Qualium enim
 est relatiuum primum & plurale, Talis rela-
 tiuum secundum & singulare. Sententia igitur
 primae partis Aphorismi est, quod duo sunt con-
 sideranda in euacuatione: quod qualis materia
 debet euacuari euacuetur, & quod aegri facile
 ferant, non dicit, quod conferat, nam si qualia
 oportet euacuari, euacuentur, necesse est con-
 fert: non tamen sequitur, ut facile ferant, uel ob
 multitudinem, uel locum, uel uires, uel aliam
 commoda. Vt autem qualia debeant euacuari
 cognoscas, docet praecipue in quarta particula, Aphor. 2.
 cum dicit: In medicationibus talia educere e
 corpore, qualia & sponte prodentia, utile e
 quae uero contrario modo procedunt, cohibere e
 oportet: Sed & ex alijs signis, ut infra. Sed di-
 20 cettis: Non ne oportet considerare quantitatem,
 saltem quando nimis exigua fuerit: Respondeo,
 quod Hippocrates non dicit Quantitate sunt
 estimanda, sed multitudine, iam enim praesup-
 ponit, esse multam defectionem.

Atque ubi usque ad animi defe-
 ctionem ducere expedit, faciendum, si
 aeger possit tolerare. Praclare fecit
 Galenus, si hunc saltem locum declarasset:
 scilicet ubi expedit, quomodo omittenda sit, si
 aeger possit tolerare. Deinde cum Hippocrates
 de euacuatione per alium loquatur, ipse exponit
 de sectione uenae. Par enim erat, etiam si uerum
 fuisset quod diceret, uel ut redargueret Hip-
 30ocrates, uel ut illi quae dixit applicaret: quorum
 neutrum cum faciat, merito Galenus hac in
 parte damnandus uidetur. Sed ut breuiter ue-
 ra fatear, Hippocrates nec de sectione uenae lo-
 quitur hic, nec de syncope, ut uelle uidetur Ga-
 40lenus: sed uulgari illo animi deliquio, quod super-
 purgati aegri sine magno periculo incurere so-
 lent. Occurrit enim tacita euidam dubitationi,
 quia dixerat, si aeger possit ferre. Quomodo
 enim si ad uirium defectum aeger deducatur,
 ferre potuisse dici debuit: propterea subiunxit,
 ubi aeger possit ferre, ne uerearis animi deli-
 quium, quod Graece uocatur $\lambda\epsilon\pi\theta\upsilon\mu\iota\alpha$ seu
 $\lambda\epsilon\pi\theta\upsilon\lambda\upsilon\iota\alpha$. Viuitur autem Hippocrates hic
 primo nomine. At syncope correpti uocatur
 50 ab eo secunda Aphorismorum $\epsilon\lambda\lambda\upsilon\theta\epsilon\iota\varsigma$, ab
 $\epsilon\lambda\lambda\upsilon\theta\omega$, quod est dissoluo, dissipo, destruo.
 Quid ergo est, ut Galenus simplicem animi
 6 3 delectum

Aphor. 2.

Aphor. 25.

Aphor. 41

defectum cum hac tanta iactura uirium confundat: et sensum Hippocratis extra propositum nulla ratione traducat? De hac exsolutione uirium intellexit in Coacis prædictionibus, cum dixit: Liquida alui egestio seu sensum seu simul, si contingat, mala est: altera enim uigilias, altera exsolutionem facit. Hic tamen non uult, ut medicus tanto periculo se exponat.

pag. 2. Adducitur hic Aphorismus in libro de Humoribus, atq. ibi, ut usum est diffusè exponitur.

Ut uero ea quæ Galenus hic scribit profequar, quæ nollem illum scripsisse, proponit tres casus, et omnes falsos: sed primus ferri potest, cæteri ne initiato quidem medicinæ digni sunt. Primus est, ardentissimarum febrium, hic si intelligit ardentissimam febrem, id est à flaua bile factam, aberrat toto, ut aiunt, cælo: hoc enim esset scelerata manu hominem interficere. sin autem de ea quæ sit à sanguine, alibi generale præceptum non est, 20

Cap. 10. uel ipso teste nono Artis curatiuæ, ubi de duobus ægris narrat, quibus facta uena, ab alijs medicis exsoluiti nunquam amplius reuixerunt. Sed legere hypocrætois τωπεραῖς, ut antiqua uersio legit, id est uehementissimis febribus, melius est quam δεσποταῖς. In secundo casu phlegmonis, uel ipso teste, multo minus conuenit sectio huiusmodi uenæ, cum dicat tantum esse relinquendum sanguinis et uirium, ut abscessus concoqui possit. Sed deceptus est Galenus ex dicto illo, quarto de Victu in acutis, ubi sic mittit sanguinem Hippocrates: In tertio casu, in dolore coli, uel renum lapidis, si ad exsolutionem sanguinem mittat, feretrum iubeat afferri medicus, et carnificem se missum testetur. Quare credo intelligendum de doloribus à causa calida ortis, cum suspitione futuri abscessus. Nec excusant uerba illa, Adhibita distinctione. Nam in dolore coli sæpe purgatio talis eadem die occidit. Sed ut sit, melius est ut expositione hac Aphorismorum à Galeno facta, relicta, ad illius libros de Arte curandi te conseras, hic enim aut toties aberrat: aut si nolis hoc uerbum admittere, tot præbet aberrandi causas, ut omnino latronis sit, propter pauca uerba sex ab illo malè scripta, seu posterius temporum uitio corrupta, seu a nobis perperam intellecta, tot insontium uitam in manifestum periculum uocare.

t. Com. 74.

APHORISMVS XXIII.

In acutis affectionibus raro, & in principijs, medicinis purgan-

tibus uti. Et hoc cum præmeditatione faciendum.

COMMENTARIVS.

¶ Dicitio τωπεραῖς, non habet latinam respondentem: sed in animi affectibus, dicimus eius loco perturbationem. Passio latinum non est, affectio uel morbus conueniunt. Est autem Aphorismi sensus: Ut purgemus medicamento, quatuor conditiones necessariae sunt, seu sunt obseruandæ: quod affectio acuta sit, in principio raro etiam id conuenit, et cum præmeditatione faciendum. Cur solum in acutis? Quoniam conuenit solum turgente materia, ut usum est: sed omnis materia turgens facit morbum acutum: igitur conuenit solum in acutis. Ab inferiore enim ad superius argumentum concludit. Sola terra mobilis non est, ergo solum elementum mobile non est.

Proponitur hic Aphorismus, quoniam in uigefimo secundo dixerat: Neque in principijs, modo non turgant. ideo subiicit: In acutis enim in principio licet purgare, sed raro, et cum præmeditatione. Ex quo habetur, quod in processu morbi nunquam, nisi in fine, cum materia concocta fuerit: in principijs autem, solum in acutis, hoc raro, et cum præmeditatione: raro quidem, quia raro contingit materiam turgere.

Sed dices: Cur ergo interponitur præcedens Aphorismus? Dico, quod ille continuatur primæ parti Aphorismi illius: Concocta medicari. Respondet tacite obiectioni: Multa tamen sit deiectio materiæ ante coctionem, ideo uidetur utilis huiusmodi purgatio. Respondet: Non, quia deiectiones non multitudinem aestimandæ: sed si ita deiciantur, qualia conueniunt, et ægri facillè ferunt. Quasi dicat, etiam quod multa purgatione deieceris, nec qualia oportet purgabis, sed alienum humorem, nec facillè ferunt, ideo non iniuabis illos.

Sed cur dixit, Raro esse purgandum in acutis? Quoniam sex sunt casus, in quibus etiam quod materia turgat, medicari non est tutum: non dico quod omnino prohibeat. Primus habetur in quarta Aphorismorum: Vtrogenes sunt medicandæ, si materia turgat à quarto mense usq. ad septimum, sed has minus: uimiora autem et seniora uereri oportet. Non prohibet ex toto, sed admonet. Secundus est in extenuatione partium uentris quæ sunt infra umbilicum, secunda Aphorismorum: In quouis mor-

uis morbo partes ad umbilicum et inuuentrem atinentes, crassitudinem habere melius est: multum uero extenuari, et contabescere, prauum. Sed hoc quoque ad inferiores purgationes periculosum. Tertius est ratiōe temporis,

aphor. 5. quarta Aphorismorum: Sub cane, et ante canem, molestæ sunt medicationes. Quartus est: Cum corpus est astrictum, ideo secunda Aphorismorum ait: Corpora cum quispiam purgare uo-

luerit, oportet fluida facere. Quod etiam quasi Galenus in Commento obseruat. dicit enim, quod tria sunt necessaria ad purgationem rectè faciendam: ut aliis affluerit lenientibus medicamentis subdici: ut humores qui sunt in meatibus, sint preparati: et ut obstructiones atque oscula uenarum sint aperta. Sed hic non meminit astrictionis alui. Dicit ergo, se usu edoctum, necessariam esse hanc preparationem humorum, et aperiendum uenarum: sic ut hæc: exceptio tres contineat partes. Quintus est in eo qui nuper sumpsit cibum, libro de Victus ratione in acutis: ubi iubet exhibendum clistere, non dandum medicamentum. Sextus autem casus est, ubi inflammatio sit in uisceribus, in uia et in uentriculo aut intestinis, quia duceremus super membrum læsum. Galenus autem in præ-

sentis Commento dicit de omnibus uiscerum inflammationibus: quod falsum est, ut superius docui. Omnes tamen hi casus, præter ultimum, eo qui nuper sumpsit cibum, libro de Victus ratione in acutis: ubi iubet exhibendum clistere, non dandum medicamentum. Sextus autem casus est, ubi inflammatio sit in uisceribus, in uia et in uentriculo aut intestinis, quia duceremus super membrum læsum. Galenus autem in præsentis Commento dicit de omnibus uiscerum inflammationibus: quod falsum est, ut superius docui. Omnes tamen hi casus, præter ultimum, 30

in principijs. Causas diximus. Quid si præterea principijs? Dico, Non erit purgandum. Ideo malè facit Galenus, qui contra mentem Hippocratis consilium, differendam quandoque purgationem usq. ad secundam diem, ut humores præparentur, et ora uenarum aperiantur: maius enim erit longè damnum ex incremento febris, et decubitu materiæ, quam usus ex illa præparatione, nisi in paucissimis casibus. Si ergo occasio principijs elabatur, tunc uel æger morietur, uel omnis spes reponenda erit in concoctione abscessus, et puris reiectione. Ex quo patet, cur dixerit Hippocrates libro Prognosticorum hæc uerba: Sanos equidem facere omnes ægros impossibile est. hoc enim præstantius est, quam cognoscere in posterum euentura. Quandoquidem uero homines moriuntur, alij priusquam medicum uocent, præ uolentia mor-

bi: alij uero accito etiam medico, repente uita decedunt: quidam ubi unam uixerint diem, quidam tempore paulo longiore, antequam medicus per artem aduersus singulos morbos repugnet. Innuat manifestè, cum dicit quod moriuntur antequam medicus aduersus morbos possit parare et adhibere præsidia, quod omnes morbi sanabiles sunt, in quibus tempestiuè bonus medicus adhibetur: in modo sint tam præcipites, ut dieculam aut parū plus temporis post medici aduentum uitæ relinquunt. Quadrariam ergo pereunt ægri ex acutis morbis: uel quia medicus non tempestiuè adhibetur: uel quia medicus errat in ratione uictus: uel in purgatione aut euacuatione intempestiua, scilicet nimis serò turgentium humorum, aut nimis ce-

riter quietorum: aut quia morbus est in compositione lethalis, sit, in uulnere cordis et cerebri. Ergo cum ita sit, si bonus medicus tempestiuè adhibeatur, nulli moriuntur ægri, nisi ex uulneribus, aut contusionibus huiusmodi insanabilibus, uel repente, uel in quibus uires deficiunt etatis uitio, aut pestifera febris, aut lethalis ueneni, atque ita omnes citra artis infamiam. Et hoc dixi fermè mihi contigisse, ut uix ex trecentis languentibus, ad quos ab initio fuerim uocatus, unus interierit: imò nec forsitan ex quadringentis, toto tempore quo in urbe mea artem exercui: fuerunt anni propemodum decem et octo. quod ex publica fide mortuorum, quibus nomen medici in urbe nostra ascribi solet, deprehendi adhuc potest. Atque etiam ex his qui perierunt, uix unus aut alter ab initio morbi me uocauit: sed plerique ex tabe, hydropè uel confecti sunt.

Cur uero adiecerit, id cum præmeditatione faciendum: potest referri ad electionem morborum, et ad modum operandi, ut cum id agimus, rectè pensitemus. Atq. id mihi magis arripet, quoniam iam raro et in principijs faciendum dixit: ergo faciendum. Non ergo amplius restat, ut meditemur an faciendum. Et cum dicit raro: neq. relinquatur ut meditemur in quibus, non enim esset artificiosum dictum, raro nos docere id licere, nisi præsupponeret in quibus iam liceret nos scire. Ergo uult ut purgationem adhibeamus, meditates quid, qua hora, qualiter et quomodo dandum sit.

Huiusmodi morborum ut effugere quædam perferi bñ, ex lib. de Interis affectionib. quæ Galenus Hippocratis

Hippocratis esse affirmat, hoc exemplum assumpti. Cum lien bilem ad se traxerit, febris acuta illum inuadit, quæ progrediente morbo remittitur, præterquam in ipsa lienis regione, ubi calor perpetuo uiget, & dolor acutus per interualla uentris illum affligit. Huic ergo ueratrum, quum sic habuerit, id est statim deorsum purgans bibendum dato, & quindio cocco subpurgato. At dices, in pulmonis erysipelate non purgat, nisi post septimam diem, peplo & meconide: & in renu lapide statim purgat corpus scamonio: ergo præter materiam turgentem licebit purgare omnia, quæ sunt omnino præter naturam, ut uermes, aquam, lapides atq; uenenum. In pulmonis autem morbo non purgamus propter febris uehementiam, & quia (ut dixi) materia non est prope locum transitus. Sed remissa febre & erysipelate, purgamus ob materiam quæ morbo coniungitur, non autem morbi materiam.

pag. 5.
pag. 9.

APHORISMVS XXV.

Si qualia oportet purgari, purgentur, confert, & facile ferunt: si contra, difficulter.

COMMENTARIVS.

Hunc Aphorismum, qui nostram non uidetur interpretationem, intelligere non possunt.

HIERONYMI CARDANI MEDICI, IN SE-
DIOLANENSIS MEDICI, IN SE-
cundum Hippocratis Aphorismorum Librum,

PROOEMIUM.

In superiore libro, ut uidimus, Hippocrates ordinate ad amissum curam morborum instituerit, uenæ sectione, purgatione, uictus ratione: non eadem diligentia ordinem in hoc secundo libro seruauit, adeo ut uix ordinem aliquem tenere uisus sit. Et quamuis Benedictus Bistamaneus Pat. Hispanus, qui medicinam Salamanticam professetur, nixus sit & huius libri seriem ad ordinem quædam redigere, ut et omnes alios: non tamen talis ordo ab Hippocrate seruatus dici potest, ut quemadmodum primum, ita & secundum continuo sermone scriptum dicere possimus. Verum illud Hippocratis eiusdem in libris de Arte, atq; primo de Victu dicendum erit: Auctores qui aliquid etiam non rectè scripserint, po-

pag. 1.

ideo neq; hic Aphorismus dictus est in secundo ab Hippocrate, neq; in nigesimotertio: sed cum explicauisset, quod in purgationibus à natura factis, si qualia oportet purgari purgantur, confert, & facile ferunt, & hoc in secundo Aphorismo: & rursus, quod si euacuatio uasorum fiat talis qualis fieri debet, id est cum omnibus conditionibus rectè euacuandi, quod confert, & bene ferunt, & hoc in eodem; tertio, quod si à me dico talia euacuentur qualia oportet, & agri bene ferant, quod euacuatio illa rectè facta est, & hoc in nigesimotertio: hic concludit, quod si euacuatio fiat eorum quæ euacuari debent, cum omnibus conditionibus quæ sunt quinque, id est in morbis in quibus conuenit, sub quantitate qua debet, sub tempore, id est concocta materia, per locum conuenientem, & ut sit materia peccans, quod tunc confert agris, & bene ferent. Sed dices, hoc concordat cum dictis in secundo Aphorismo, & in secunda parte. Respondeo, quod hoc est aliud: ibi enim docetur, quod si talis fiat, qualis fieri debet, nunc hic loco Qualium subijce illas quinque conditiones, & uidebis discrimen. nam illa fuit ratio generalis bene euacuandi, hic autem colligit dicta quatuor proximè præcedentium Aphorismorum, & breuitatis causa per Quia omnes illas conditiones complexus est.

20

tius laudandi sunt, quod conati sint inuenire, quam utuperandi, quod inuenire non poterint: cum uoluisse inuenire, bonæ mētis argumentum sit: non potuisse autem, malignitatis fortunæ. Itaq; cum in hoc secundo de causis morborum non generalibus agat, tum etiam auxilijs quibusdam magis proprijs, ac de signis ipsorum morborum, tum etiam conualescentium, consideratione satis fuerit totum ipsum librum in hæc quatuor capita redegeisse, quæ uerò continuo sermone inueniri poterunt, particulatim suis locis iungentur. Cæterum quod ad diligentiam attinet, nos quantum potuimus in interpretatione horum librorum adhibuimus, nec materiam & hominem dignum, in quem tot labores insumerentur: tum maxime, quod illius fortuna, quamquam clarior

rior

rior nostra extiterit in re medica, nihilominus & ipse ingratus et iniustus multa ac magna perpessus est, adeo ut cum felicissimus esset duobus filijs Thesalio & Dracone, filiaq; quam Polybio & ipsi medico locauit in uxore, amicisq; præcipuis Democrito & Philopemone Abderitis, Dionysioq; Alicarasso & Damageto Rhodio, tum Perdicæ Macedoniæ Thesalorumq; regibus, & apud Athenienses summos consecutus honores, coronâ statuae aureorû mille, initiatus mysterijs Cereris ac Proserpine (quod uix Romanis Imperatoribus concedebatur) uictum in Pritaneo consecutus, & ut illius gratia impuberes omnes Coorum si iij usq; ad pubertatē Athenis institui possent: ipse quoq; Thesalus, filius natu maior, cum classem triennio Athenensium, quæ cum Alcibiade in Sicilia nauigarat, sponte & paternis sumptibus secutus esset, curando milites aurea corona ab Atheniensibus donatus esset: cum etiam ipsos Athenienses præcipue, tum totam Græciam ab imminente peste, quæ ab Illyrico ortum sumpserat, & in Græcos iam grassabatur liberasset: cum dona ipsorû Illyricorum regum inmensa, cum Regis regum Artaxerxis longè maiora, etiam periculum uitæ subiens ob Græcorû libertatem, asseruatus esset: cum Machaon & Podalirius Aesculapij filij, Hippocratisq; maiores, Græcorû exercitum ad Troiam milites currentes se cuti essent, è quibus Machaon in expeditione perijt: cum eiusdem Hippocratis abauis Nebrius, monitu Delplici oraculi seipsum & filium Chrysum & Calydorium obtulisset pro Græcorû salute contra Crisos, causaq; fuisset ut illorum urbs expugnaretur, primum liberato exercitu circumfideite à peste qua laborabat: insecto etiam canali aquæ, qui per subterranea urbem ingrediebatur, ueneno: demum Chryso ipso in muros ciuitatis primo ascendente, unde etiam cum ex his deiectus esset extincto: cum etiam Cui ipsi ne cum rege Persarum coirent extrema passi essent, euerisq; funditus eorum urbs: tandem tamè coactus est Hippocrates ipse in senectute, euerisa urbe fortunis omnibus spoliatus, cum filijs atq; descendentibus ad aram Thesalorum confugere, illosq; exorare ut supplicias ferrent periclitanti ab Atheniensibus patriæ: qui urbem euerterant alios occiderant, alios in seruitutem duxerant: hæc q; gratia, hi successus tot beneficiorum in gentē suam, scilicet Græcorû. Vnde rectè Thesalus filius quasi diuinâs, in oratione quam ante excidium patriæ apud Athenienses habuit, inquit: Malares est pote,

flas, diuiri Athenienses. raro enim homines, ea ut decet, rectè uti norunt. Sæpè etenim uni urbi parciunt ob unum hominem. Vnde ipse Hippocrates Abderitis scribens inquit: Beate respublice quæ norunt, sapientes uiros ac probos esse sua munimenta, non muros aut turres. Verum tantum abuit ut hæc apud Athenienses profuerint, ut etiam Hippocratem, quem tot donis ornarant, ob legationem apud Thesalios habitam, impellente Sophista Antiphonte, tanquam hostem damnarent, ac ornamentis omnibus spoliarent. Sed & quantum obsuerit illi inuidia, ipse testis est in Epistola ad Democritum, dicens: Plus existimo uituperationis, quam laudis apud homines me ex arte ob inuidiam consecutum. Ille idem ibidem testatur, se sæpius opinionem mutasse, nec ad finem artis peruenisse. Quocirca minus mirari subit, si nec mihi aut filio meo pepercerunt, cum nec gloria nec potentia Hippocratem æquauerim: cuius tamen exitus adeo præter spem miserabilis fuit, cum tamen esset nobilissimus, & multorum regum amicitia fretus. adeo uidentur ob improbitatem nostram omnia, & dij etiam ipsi odij se homines: ut ipsum Aesculapium, quod nimis hominibus benefeceret, Iupiter ipse (ut Hippocrates ex Democrito in Epistola ad Damagetum narrat) fulmine percussisset. Quid ergo est ut demirer, cum adeo benefecerim, tanta pati? Solatur tamen communis, ut dixi, hominum conditio, atq; eorum qui humano generi prodesse nituntur, neq; parem gratiam Galeno, ut Hippocrati, nec gloriam nec studium, ut neque calamitates ipsas pares fuisse existimo. Sed iam ad propositum redeamus.

APHORISMVS I.
In quo morbo somnus laborem facit, mortale: si uerò somnus iuuat, non mortale.

COMMENTARIVS.
Ab hoc primo Aphorismo usq; ad quintum, proponit signa bona et mala in morbis, incipitq; à somno: uerum statim occurrunt quedam difficultissima, nam in comunitatis oppositis, ut in Dialecticis docuimus, cum ex utroque oppositorum opposita sequuntur, singula singulis referendo, necesse est ut rursus affirmando negandoq; ex oppositis ea de quibus dicuntur, sequantur: ueluti in præfati oratione, Si somnus laborem facit, lethale est: (Somnus laborem faciens, Somnus iuuans, Lethale, Non lethale.)

si iuuat;

si uiuat, non est lethale: sequitur confestim, cum lethale & non lethale medio careat, ut si morbus lethalis sit, somni oportere ut laborem faciat: & si non sit lethalis, ut iuuat: Et si non sit lethalis, ut non faciat laborem: & si sit lethalis, ut non iuuat: Et si non sit lethalis, ut non faciat laborem. Et enim si somnus laborem faciens ostendit morbum esse lethalem, & iuuans non lethalem: igitur cum ex opposito eius quod sequitur, sequatur oppositum eius quod supponitur: sequitur quod si lethalis est, non iuuat, & si lethalis non est, non facit laborem. At quia lethale & non lethale medio caret, ideo non iuuare, & laborem facere, idem erunt, quod est absurdum, quandoque enim aeger neque iuuatur neque laeditur a somno: morbus ergo is nec lethalis erit, nec non lethalis? Dicimus, quod si ea de quibus dicuntur, sint sine medio, necesse est etiam illa quae dicuntur esse sine medio: sed non contrarietate. at Hippocrates proponit ea quae dicuntur esse sine medio. Ergo ubi non iuuat nec nocet, quamuis necesse sit ut sit lethalis aut non lethalis morbus, nullam tamen ex se praestabit indicationem, quoniam sub utrovis semper continebitur.

Page 115

Alia dubitatio est, quoniam in somno quaedam semper se habent grauius, ut respiratio & delirium: quicunque enim loquuntur per somnum, delirant, quando nec sanis integra sit mens: item respiratio grauior, & decubitus plerumque: quaedam uero melius ut quies, concoctio, quod nam igitur erit signum ex his certum? ideo cum dixit (facit) intelligere debemus a somno, non in somno, in libro enim de Medici uulnerarij officio, inquit: Aut similia aut dissimilia, quae comparari debent: natura similia esse debent, ut crus cruri, non crus brachio: ergo nec somnus uigiliae, sed uigilia, quae somnum antecessit, uigiliae quae somnum sequitur: tum uero etiam uigilia, quae breuem somnum sequitur, uigiliae quae longum. Comparare autem uigiliam, quae sequitur somnum praecedentis noctis, uigiliae sequenti somnum externae noctis, quamuis utile sit in diiudicando, non tamen est his ad propositum, neque conducit quaecumque, utilia sunt, ubique adduxit, quod Galeno familiare est: ideo sequi debemus illius bene non male acta. Tertia dubitatio est, quia in omnibus accessionum principijs somnus laborem & damnum affert, quomodo ergo diiudicabimus hoc? Respondeo, quod Hippocrates hic loquitur de morbis acutis, in quibus potius adsunt exacerbationes, quam accessiones. Intellexit hoc sexto Epidemiorum, cum di-

xii: Quae in somnis exacerbantur, & quibus extremae partes perfrigerantur, & mens turbatur, & alia quae circa somnum sunt eiusmodi, & quibus contraria.

Quarta est, quoniam in incrementis morborum somni labores afferunt, & tamen id non uetat quin aegri seruentur. Verum in haec intelligamus, uideamus quid per laborem intelligat Hippocrates. τῶνος Graece labor est, duobus praecipue significat, dolorem & fatigationem, ut secunda Aphorismorum, dum inquit: τῶνος τῶναι τῶναι τῶναι id est: Duorum dolorum qui simul. Et rursus, τῶναι τῶναι τῶναι id est: In motu cum fatigari ceperit: Galenus uero communerat febres, dolores, fluxiones, inflammationes, deliria, sopores. Sed ratio docet ad duo reduci debere, aut morbi & symptomatum incrementum. & haec enim doloris nomine significantur: aut ad uirium lapsus & oppressionem, & hoc a fatigatione, dolorem enim & fatigationem communi significatione interpretatur Hippocrates. Quod uero citat Galenus ex morbis uulgaribus sumptum, Euchsus dicit esse in tertio libro. ego id non inueni in illo, quamuis ter prope accedat.

Sed ut ad rem redeam, dicebat Hippocrates sexto Epidemiorum: Somnus calefacit interiora, & refrigerat exteriora, uigilia contraria. Et secundo de Dieta: Somni ieiunium attenuant & frigefaciunt, si non longi fuerint, praesens humidum euacuantes: qui uero magis calefaciunt, carnes colligunt, & corpus diffundentes exsoluunt ac debiles reddunt. a cibo uero sumptu calefacientes humectant, alimentumque in corpore diffundunt. Et in tertio rursus: Somni, dum corpus repletur, longi ac dulces contingunt: cum uero non amplius repletur corpus, sed fit secretio, tunc perturbant. Ex his non difficile est uenari omnium horum causam. nam in morbis, cum non assumatur cibus, aut ualde exiguus, non possunt contingere somni dulces & iucundi: sed si natura concoquit & perficit, quod tentauerat, melius se habet necessario homo a somno quam antea, si non laborem sentit patiens, non ergo in acutis somni labores in incremento afferre possunt, si morbus lethalis non sit, quin magis iuuat ex alia parte materia benigniore redita: propterea Hippocrates adduxit ista duo simul, lethale & non lethale non frustra. nam aliter unum ex alio intelligeretur: sed ut uno Aphorismo, qui generalissimus est, in omnibus morborum temporibus cognosceremus, morituros

morituros & superuictuos. Si enim labores sine iuuamento apparuerint, morientur aegri: si iuuamentum sine labore sanabuntur: si utraque, considerare oportet quid uincat, & iuxta illud ferre iudicium. Ita doctrina redditur generalis, nec exceptione temporum opus est, & omnibus conuenit & dilucida est, quae iuxta Galeni expositionem obscura & contracta mutilataque reddebatur: quoniam nimis alijs incumbabat, Hippocrate derelicto. Nos uero nihil supponimus, nisi ut aeger recte regatur, ne cibus negotium illi facessat.

APHORISMVS II.

Vbi somnus delirium sedat, bonum.

COMMENTARIVS.

Non quia hoc sit exemplum eorum quae laboris nomine significauit, hunc Aphorismum subiicit (quid enim absurdius, expleis huiusmodi in tanta breuitate uti) sed ut intelligeremus etiam de his quae sub labore non comprehenduntur, quale delirium est, intelligi Aphorismum. Sicut & illud quarta Aphorismorum: In febribus ex somnis timores, aut conuulsiones, malum, quamuis conuulsio sub dolore comprehendendi posita, est tamen conuulsio dolore aliquid maius, solet autem Hippocrates huiusmodi facere mentionem.

Delirij autem genera posuit Hippocrates in primo Epidemiorum septem: Phrenitiam, insaniam, delirium proprie, mentis motionem, stuporem, melancholiam, & furorem. Phrenitiam uocat, cum assidue delirant, cum per interualla, delirium: furorem, cum insaniant cum ira: insaniam autem, cum non recte cogitant: melancholiam, cum frustra mentem: stuporem, cum sunt obuiosus: sed mente moti, cum leuiter & quasi occulte delirant. Duo tamen genera Hippocrates sexta Aphorismorum maxime considerauit, cum dixit: Desipientia, quae cum risu sunt, securiores: quae uero cum studio, periculosiores. An uero signum laudabile erit, prauam desipientiam, an leuem sedari? quae situm hoc de omnibus esse potest. Et certe maius malum sedari, roboris uirium maius est argumentum: minus autem, certioris securitatis. Et quamquam delirium proprie, ut dixi, dicatur de uigilantibus: tamen si multum etiam per somnum abundet, malum est. Et in illud Hippocratis deuenimus in Coacis praedictionibus: quod uerissimum est: Somni profundi, non turbulenti, firmam indicationem significant: turbulenti uero, cum dolore corporis inconstantes sunt.

Page 117

Sed ut ad rem redeam, periculosum est omne delirium: sed quod sit cum risu, languinis abundantiam significat: quod cum studio, melancholice: quod cum furore, a flava bile: quod cum studio fit, & ira etiam, affert oculis peruersis, aut detumescit, plerumque, affert mortem, quoniam pessimum est. Et ideo dicebat Hippocrates in Coacis praedictionibus: Mentis emotiones modice feroces, & serinum & conuulsionem significant. Tuunt enim ab atra bile, quae exusta est.

Sed cadit dubitatio: quia in Philini uxore, & primo Epidemiorum, somnus delirium sedauit in languentibus, undecima, dicit enim, quod omnium facta est mentis, & tamen mortua est in uigesima, Galenus transit, ut selet, rem sic co pede. Verum refugiet quidam ad illa uerba: Sed statim in delirium recidit: illa non excusant, nam uidebatur a somno euicta causa delirij. Ideo hoc de delirio intelligi debet, ratione morbi delirium facientis, scilicet febris: ideo cum ibi esset signum abscessus interiorum, mortua est. Quod ergo in primo generaliter dixit, generaliter etiam de omnibus morbis est interpretandum: at hoc de delirio, non est interpretandum in abscessibus, fieri enim potest, ut in morbo laterali, in abscessu iecoris, ut delirium ex somno sedetur, & tamen aeger moritur: non tamen robustior sibi uidebitur, & corpus melius mouebit. Ob id dixit, malum aut bonum signum, quia pertinet ad facultatem animalem: labor autem ad naturalem, quae sola potest morbos euincere. Huiusmodi exemplum habetur quarto Epidemiorum, qui morte motus a somno, tamen non insanijt, iudicatus est quartadecima.

APHORISMVS III.

Somnus atque uigilia, utraque si modum excellerint, malum.

COMMENTARIVS.

Potest de signo & causa interpretari hic Aphorismus: sed antecedentia & consequentia docent, quod de signo, nam somnus longior significat frigiditatem, & humores ac uapores abundantes: quae omnia in acuta febre sunt abscondita, uigilia uero, calorem, uel immodicam siccitatem. Considerantur autem in somno, qualitas, quantitas, tempus & superuenientia. Qualitas est, quia quidam est leuis, quidam profundus: & quidam quasi sopor, & quidam purus. Leuis est, cum facile expergitur: profundus, cum difficulter, sed experrectus magna facit mutationem in respiratione: in sopore autem difficulter expergitur, et fit parua mutatio in respiratione: aut si fit, non est naturalis. Serapio in capite de Madragora dicit,

Page 118

dicit, quod generat talem somnum per tres horas, ut homini possit præscindi membrum absque sensu. Quid ergo voluit Hippocrates in hoc Aphorismo? Nil aliud nisi ut intelligeremus, non solum ex rebus non naturalibus, sed etiam naturalibus, cum qualitate aut quantitate à debita mensura aut statu variaverint, sumenda esse indicia exitus morborum: Plurimum tamen differt hic et præcedens Aphorismus à primo. hic enim solum de bono et malo agit, in primo autem de lethali ac non lethali. Ideo patet continuus huius Aphorismi cum præcedente: cum in illo somnus ad rem naturæ contrariam comparatur, hic ad proprias condiciones.

119 Pag. 4. Hippocrates cum definiret hanc metam somni, libro de Ratione uictus in acutis quatuor ponit ordines: Primum, ut quis dormiat nocte, vigilet in die. Secundus, ut dormiat die usque ad tertiam diei partem, scilicet noctis etiam parte ultima. Tertius, ut reliqua parte diei non dormirent nec die nec nocte, pessimum est, inquit. Sub iudicatione tamen, vigilia aliquando non est adeo malum signum. Unde Prædictionum primo: Vigiliis infestati repente cum inquietatione sanguinem fundunt. Sunt ergo vigiliæ nonnunquam iudicationis, maxime per sanguinem narium, signum.

119 Pag. 6. Sed cum, ut dixi, illud magis possit intelligi de qualitate et quantitate, queritur merito, de quo Hippocrates intellexerit? et Respondeo, quod de quantitate, quia qualitas ad vigiliam extendi non potest. Differt sopor in tribus à vero somno: profunditate, longitudine, et quod præternaturalis sit. de hoc igitur adhuc uerius est

119 Pag. 7. Aphorismus. Ipse idem in libro de Coacis prædictionibus uult, quod omnis sopor sit malus. Prædicat autem sopor, in acutis potissime, phrenitidem uel delirium, uel conuulsionem, aut parotidas: soluitur autem turbatione uentris nonnunquam, uel iudicatione. In capitis autem uulneribus sopor lethale signum est, ut Hippocrates in libro de Capitis uulneribus testatur.

APHORISMVS IIII. Non satietas, non fames, neque aliud quicquam quod naturæ modum exceßerit, bonum.

COMMENTARIVS.

Hic rursus labitur Galenus, existimans nugacem esse Hippocratem, ubi maxime breuitati studuit, neque enim animaduertit ordinem Hippocratis, qui in primo Aphorismo posuit signa salutis et mortis, duobus sequentibus mala et bo-

na: hic uero meminit signi non boni, quod est remissius et minus uerendum, quam malum signum. Quocirca perspicuum est, nimis oscitanter explicuisse hos Aphorismos Galenū. Hippocrates Aphor. 33. usque inquit: In omni morbo mente constare, et bene se habere ad ea quæ offeruntur, bonum: et contrarium uero, malum. Galenus ibi rectè meminit huius, quod bona et mala signa non sunt salutis aut mortis signa: sed euinci possunt à contrarijs. Appetere autem cibos, est incolumitatis icoris et uentriculi ac cordis signum. Ego non odi Galenum, quinimò ubi aliquod absurdum in eius dictis inuentum fuerit, malum non esse: credo ergo (cordis) esse adiectum aliquo modo, nec ignoro multa in contrarium pro Galeno posse adduci: sed nos doctrinam contentiosam facere non decreuimus, sed claram, illud enim certum est, appetitum cibi et potus, rectum scilicet in quantitate, qualitate et tempore, argumentum esse bonæ dispositionis icoris, uentriculi, et intermediarum uenarum. Appello rectum appetitum in qualitate, cum homo cibos appetit sibi utiles aut cõsuetos: in tempore, hora solita, si sit sanus, uel remissionis morbi, et maxime hora frigidiore diei, cum est æger in quantitate, ut neque plus neque minus, neque frequentius neque rarius cibum requirat, quam ei sit opportunum. Recitat Hippocrates quinto Epidemiorum, in Oeniade ciuitate quandam cum ieiunus esset, suæcū uenemitem sentire solitum, ac dolorem: et quamuis purgatus fuerit medicamentis ualidis, non potuit sanari: sanatus est autem sectione uenæ, donec exanguis fieret ex utraque manu. Erat autem egestiones præuæ et exuistæ: quocirca bilem utranque in uenis abundasse intelligitur.

120 Necque aliud quicquam quod modum naturæ exceßerit, bonum. Habetur hæc libro de Alimentis, et dat exemplum inter reliqua de quiete et iactatione: et habetur exemplum à Galeno in libro Artis medicæ, sed redeo ad Hippocratis uerba ibi, quæ ualde sunt ad præsens propositum. Et ex his et alijs naturalibus, et quæcumque alia huiusmodi ad detrimentum et utilitatem procedunt. Labores totius et partis et magnitudinis signa, alterius ad maius, alterius ad minus: et ab utrisque ad maius, et ab utrisque ad minus. Voluit Hippocrates, quod signa sumerentur uel à rebus non naturalibus, uel naturalibus. Et à rebus naturalibus dupliciter, seu essent permutatæ qualitate aut quantitate. Et quantitate, ad maius aut minus. Et ad maius ab utrisque, toto scilicet, ac partibus: aut ad minus, ab utrisque, etiam, uelut

si augetur

si augetur fames et quies: aut utranque minuitur, aut unum augetur, alterum minuitur. Et manus in omnibus exceßus qualitatis signum est, eam actionem patientis: minus autem, defectus.

APHORISMVS V.

Spontaneæ lassitudines morbos prænunciant.

COMMENTARIVS.

Continua sit narratio cum præcedentibus: dum transit Hippocrates à signis malis naturalibus, ad ea quæ sunt præter naturam: ut intelligamus, in huiusmodi non esse necessariam peruersionem qualitatis aut quantitatis, quandoquidem sunt ioto genere iam peruersa, et ab ipsa natura aliena: nondum tamen sunt morbi proprie, sed initia et uicæ ad morbos, tres autem esse lassitudinis species, declarat Galenus 3. de Tuenda sanitate. atque omnes si citra causam manifestam contingant, morbos declarant, uocanturque tunc spontaneæ: sed etiam ex laboribus periculosè sunt, non tamen adeo: ideo de illis locutus non est Hippocrates, non quod etiam illa non minentur morbos, sed quoniam non necessariò. Ut uero deteriores sunt, eo magis morbos minantur, et certius, et maiores: ut quæ abscessus, quæ ulcers sensum præbet.

Est etiam lassitudo, quæ cõsequitur morbos, de qua Hippocrates ait in 4. Aphorismorum: Lassitudinem habentibus in febribus ad articulos, et circa maxillas potissime abscessus fiunt. Quare non ibi loquitur de spontanea lassitudine, quæ morbos prænunciat, cum iam febricitans morbo detineatur: nec de alia quæ fit à laboribus, sed consequente febris, sequitur enim ad illas colligato humido, et supra modum calefactis musculis eadem dispositio, sicut ex labore, scilicet lassitudo.

Sunt lassitudinis, quæ ab exercitatione fit, tria genera, teste Hippocrate, 2. de Dieta. Prima, quæ aduenit non exercitatis: secunda, quæ exercitatis ultra modum, consuetis tamen exercitijs: tertia, quæ aduenit exercitatis ex inuictis exercitijs. harum omnium proponit curam ibi. Porro in prima et ultima colligantur, ait, carniū humidiores partes, et calefiunt et acceduntur, sequiturque febris calidat: in secundo genere carnes siccantur, sequunturque horrores: et hæc est similis ei quam Galenus ulcersam appellat. Ergo hæc eadem de spontanea dici poterunt. Verum de spontanea loquitur proprie in libro de Locis

in homine, ubi docet, quod cum ex frigore bilis defluxerit ex capite tum ad carnes, tum ad pedes: quoniam musculi nituntur de pellere molestem illam, nec queunt, idem eis accidit quod de lassatis. Nam uidemus, si quis contendat abigere quod non potest, aut brachium rectum detinere, ut momento fatigari, ac si homo duabus horis contuisset in mortario puluerem. Variatio ergo à nixu fit: nixus ostendit causam molestia efficien- tem, quæ ibi manens concalascitque, febres et abscessus gignit: ob id lassitudo spontanea prænuncia est morborum.

Porro lassitudines solui ex sanguinis mictu, declarat 2. Prædictionum. Vbi aduertendum, quod mictus sanguinis lassitudini succedens, et eam soluens, non malus est: præsertim si sine febre et dolore aduenierit. Ergo de lassitudinis exemplo, quod etiam ex laboribus coorta pariat morbos lethales: exemplum habetis ab Hippocrate libro 3. Epidemiorum, de adolescente habitante in Mendacium foro: hic enim in septima die obiit.

APHORISMVS VI.

Quicumque dolentes aliqua parte corporis, plurimum dolorem non sentiunt, his mens ægrotat.

COMMENTARIVS.

Postquæ docuit, dolore citra causam manifestam ostendere futurum morbum: hic quasi ex conuerso declarat, non sentientes dolorem plurimum alicuius partis, magno morbo laborare. Famofus est hic Aphorismus, et apud Auicennam prima tertij, et apud Celsium libro 2. recitatus. Auicenna in febribus illum interpretatur: Celsus uero et Galenus de causa doloris, non de dolore, ut 6. Epidemiorum. In cranone antiqui dolores frigidi, recentes uero calidi. Durum enim uisum est illis, quod alijs uideri potest, dolore esse, et non sentiri. Itaque tales causas esse dicimus, erysipelas et uulnus atque abscessum, etiam conuulsionem, ut Galenus. Ergo in huiusmodi doctrina aliquod referam, exemplum ponam illud in Coacis prædictionibus: In anginis omnia perniciosa sunt, quæ non manifestum dolorem faciunt. Et dolores etiam qui sedantur, citra manifestam causam perniciosi sunt. Unde liquet, bifariam hominem dolorem non sentire posse, cum debeat: uel quia ab initio causam doloris contraxerit, uel quia etiam dolorem, sed post abscesserit. Palam est ergo, hoc, non sentire dolore, nulli esse auxilio, sed malum malo addit: siquidem etiam

tiam despiciant. Verum si quis ob dolorem alium unum non sentiat, quemadmodum infra, non est admiratione dignum: duobus doloribus simul non eundem locum infestantibus, maior minorem obscurat. Porro, ut habetur in 1. Prædictionum, dolores quidam magis proprie mentis emotionem significant, ut circa umbilicum palpantes, & in cruribus ac suris: verum non ulla magis ex parte quam capitis. At contingit dubitatio, cum in podagricis dolor nonnunquam cesset, nulla causa manifesta, sed sola euiecta particula. dolor enim in mutatione consistat, ubi euiecta sit pars, etiam mente constante dolor cessare potest. At non sic est, quandoquidem eo in habitu Hippocrates esse vellet hominem, ut nisi mens percussa esdoleret.

APHORISMVS VII.

Quælongo tempore extenuantur corpora, lætè reficere oportet: quæ uerò breui, breuiter.

COMMENTARIVS.

Postquam locutus est in sex Aphorismis prioribus, de signis, & maximè præcedentibus futuris morbis: in his sex loquitur de his quæ pertinent ad neutrorum corporum curam, id est, quid circa illa agere debeamus. Et dat regulam, quæ potest amplificari, ut sit generalis. Reditus ad naturalem statum debet esse similis recessiui: si lenius, lentus: si celer, celer. Galenus assignat causam, quia in longis morbis solida consumuntur: igitur si copiosus exhibeatur cibus, non suffinebunt. in breuibus autem, solum spiritus & humores non solida: ideo cibus poterit concoqui. Hic seruata autoritate tanti uiri, multi sequuntur errores. Primus est, quod ipsemet fatetur 12. Artis curatiuæ, membra solida absumi in febribus colliquantibus: igitur tunc non licebit breui restaurare. Secundus, quia non in omni longo morbo solida extenuantur, ut patet in quartana, & alijs minus perniciosi morbis, ut in destillationibus: & tamen illam consumptionem non debemus restaurare subitò, pessimè enim cedit, nec restitabitur, & plurimum lædetur. Tertius est, quia dantur cibi & alimèta leuis coctionis, quæ poterunt ad solidis debilitatis confici: ut oua. Quartus, quia in hoc Galenus præsupponit imparem consumptionem, & Hippocrates parem. Quam enim absurdum est dicere, quod celerius reficere oportet paruam extenuationem, quam magnam: cum hoc sit necessarium, etiam si noli-

Aphor. 46. Pag. 2.

Cap. 1.

mus, neque esset ex dictis Hippocratis, teste Galeno ipso, qui uult, quod nil dicat nisi reconditum, eo minus in Aphorismis. Hoc autem est per se clarum. Hæc tamen expositio plerisque quæpiam uidetur esse, & artificiosa. Ratio ergo deducenda est ex consuetudine, quæ non solum tenet in similibus, sed etiam in contrariis. Cum resolutio fit sensim, necesse est ut membra minuantur sensim: igitur afflucta sunt leui motui: quare lædentur à copiosa, & consertim facta restoratione. Cum uerò resolutio est facta consertim, læduntur, nisi celeriter restarentur, nam iuxta Galeni dictum sequeretur etiã quintus error, scilicet quod possemus quæ breui extenuantur corpora, & lætè & breui reficere ad arbitrium nostrum: quod Hippocrates ipse non admittit. Vel dicas sic: Quæ lætè extenuantur, exiguum habent appetitum restorationis: quæ cito, magnum, ergo hæc celeriter, illa sensim sunt restauranda. Et ita Aphorismi sententia redditur generalis, & sine exceptione.

Hanc observationem à contrario, declarat nobis Hippocrates à natura fieri in parientibus, libro de Natura fecus. Volens enim ostendere, puerperi tempus in masculis finiri in triginta diebus, in feminis autem in quadraginta duobus, sic probat: Puer mouetur in triginta duobus, & femina in quadraginta duobus: igitur puer perficitur in totidem diebus, & femina in totidè. Sed quanto magis foetus est maior, tanto magis trahit de sanguine: quato minor, minus, hoc enim principium est naturale, sicut primū sumptum ex experimèto: ergo quato magis processerint dies fetus, tanto plus trahitur de sanguine: ergo tanto minus superest, & in principio, cum minimum trahatur de sanguine, plurimum supererit: igitur in purgatione à principio puerperi purgabitur magna quantitas sanguinis, & perseverabit in masculo ad dies triginta, in femina ad quadraginta duos, perpetuò minuendo. Vides igitur rationem claram Hippocratis, quod incrementa debent esse per tot dies, & sub eadem quantitate, sub qua & per quot dies diminutio fit, & e contra.

Huiusmodi exemplum habetur libro de Locis in homine: ubi tabificos curare docet, præcipiens ne se ingurgitent cibis multis. Contraria ratione in acutis statim transit ad exhibitionem ciborum in uesperi, ubi in mane sorbitionem dederit: de Ratione uictus in acutis.

Pag. 4.

Pag. 9.

Pag. 3.

APHO.

APHORISMVS VIII.

Si quis à morbo cibum assumens, non corroboratur, pluri alimento corpus uti significatur: si uerò non assumentis hoc accidat, signum est quod corpus indiget euacuatione.

COMMENTARIVS.

Satis manifesta est continuatio cum præcedenti Aphorismo. Cum enim iam dixisset, quod quæ longo tempore extenuata sunt corpora, lætè reficere oporteat: quæ breui, breuiter, dicit aliquis: Sic egi in utrisque, nec restauratur. Et maxime in extenuatis longo tempore, dicit, Cave ne plus quam oportet cibi dederis. Quod si non, tunc corpus indiget euacuatione. Proponit ergo tres casus, in quibus corpus non restauratur. Primum, ubi non dederis quantum oportet: propterea dicit, Cibum assumens. Secundum, cum damus plus quam oportet. Tertium, cum corpus euacuatione indiget. Et ideo inuit, quod non solum ex nimia refectioe in conualescentibus ægri læduntur, sed etiam quod mirum uideri possit, minus restaurantur quam à mediocri cibo.

Galenus uidetur interpretari partem illam: Si uerò non assumentis hoc accidat, id est, quod non assumat quantum debet, & propter hoc non nutritur, ita ut prauis humores sint causa, quod non accipiat quantum debet cibi, non causa quod non nutritur. Et certè sermo Græcus hoc docet, quomò scribit. ἢ ἐκ νόσος τροφῆς λαμβάνου. inde subiicit. καὶ λαμβάνουτας. ut sit ergo sensus: Vbi quis ex morbo non corroboratur, si cibum assumat quatum oportet, id accidit, quomò plus assumit quam debet: si uerò non corroboratur, quia non assumit quantum debet, signum est quod corpus indiget euacuatione. Aliud quod Galenus dicit, est, quod uellet sequi nonu Aphorismum, inde octauum: sed meo iudicio melius sic iacet, ut statim post illa uerba, Signum est quod corpus indiget euacuatione: subiiciamus, Corpora cum quispiam purgare uoluerit, inde subiiciat, Non pura corpora quanto magis nutries, id est, nisi purgaueris, lædes, etiam quod uelis ipsum nutrire. At si hinc Aphorismum præposueris alteri, non poterit postmodum octauus conuenire septimo, intercedente nono. Sed hoc parum refert, sufficiat solum admonuisse cõtinuitatis amboru.

Hic Aphorismus scribitur in Coacis prædictionibus his uerbis: Qui ex morbis longis se resollantes bene cibū accipiunt, & nihil proficiunt, hi malignè in reciduum incidunt. Hic præsuppo-

Pag. 5.

50

50

50

nit morbum esse longum, & non repurgari corpus medicamento. Sed in Aphorismo, ut int erim parum assumant cibi, & purgantur. In Coacis etiam prædictionibus uult, quod accipiant plusquàm oportet: & in hoc casu dum perseverant, in morbum recidunt.

Vnum autè est animaduertèdum, cuius Galenus nos minimè admonet, scilicet Hippocrate: n referre restorationem ad robur, non ad carnes & pinguedinè, sciens quod qui uires recipit, tria necessariò recipit: substantiam solidorum, si qua deperijt, eorum temperamentum, & calorem naturalem. Ergo sub uno hoc omnia comprehendit, ostèdit in lib. de Affectionibus: Corporis robur adaugent, quæ multa & crassa carnè gignunt.

Quod uerò dicat, pluri alimento corpus uti, cum non corroboratur, habetis autoritatem in libro de Veteri medicina, ubi inquit: Copiosior cibus quam conueniat ægro exhibitus, morbum auget, & corpus tabefacit. Causa autem redditur in lib. de Locis in homine. dicit enim: Quod si corpus superat cibos ingestos, floret: id est corroboratur, fit bene coloratum, & succulentius: sed si unctur atq; succumbat, ipsi quidè cibi per alium secedunt, & alia mala faciunt, corpus uerò gracile efficitur. Unde deterius est, copiosius nutriri quam minus conueniat, cū morbi ex hoc generentur, & non minus color, habitus & uires corrumpantur & exinaniantur: quomodo autem reficiendi sunt ægri, docet Hippocrates in libro de Affectionibus.

Pag. 11.

APHORISMVS IX.

Corpora cū quispiam purgare uoluerit, oportet fluida facere.

COMMENTARIVS.

Si quidem superius hoc maxima ex parte est explicatum, quod tribus modis dicitur præparari corpus ad medicamenta: alium sæpius subducendo, oscula uenarum aperiendo, & materiã quæ impedire potest præparando, scilicet ut lenta dissecemus, & crassa attenuemus. Porro dantur & alia præcepta in 4. Aphorismorum: humeclare cibo & quiete antè, in ipsa autè purgatione mouere. Sed ad propositu maxime quinto in sextum de Morbis vulgaribus: Ver atrum epotum, si purgare uis, lauare, aut cibū sumere oportet. Sic enim ad purgationem fundendo ac liquando humores præparabimus. Balneum autem & parū ante, & quandoq; ubi ueratū acceperit, statim adhibere conuenit: quod etiam in uenesectione utile esse potest, non tamen post: quoniam inter-

Pag. 12.

Pag. 3.

cc

Pag. 14.

Pag. 11.

Apho. 13.

14. 15.

14. 15.

14. 15.

14. 15.

14. 15.

14. 15.

14. 15.

14. 15.

14. 15.

14. 15.

14. 15.

14. 15.

14. 15.

14. 15.

14. 15.

14. 15.

14. 15.

14. 15.

14. 15.

uene sectione, & sanguinis exitum, tempus nullum potest intercedere: inter summionem autem ueratri, & purgatione plerumq; multu temporis intercedit. In uniuersum ergo sex erunt omnes preparationes, sed tres ante solam conueniunt, quae antea dictae sunt: una post motus scilicet, duae & ante & post, colligatio et humectatio.

Sed & admonere oportet, quibus non conueniant purgationes tum ex morbo, tum ex natura patientis, tum temporis. Temporis quidem,

Aphor. 5. quod alias dictum est, si b cane, & ante canem: quarta Aphorismorum. quod tempus uariatur perpetuo apud nos sub cane, a decima Iulij ad decimam Augusti: ante autem, ab aestiuo solstitio ad decimam Iulij. in perpetuum ab Helio canis maioris ortu sideris diebus triginta ante postque: uiginti autem in miniore caelo, & humidiore anno. Ex natura hominum, ut in libro

Pag. 1. de Veratro: Nigri humidior carne, subficcis, balbi & hlesi, Αλλας καί τρευλδς. Humidiores uita carnes, & modice siccas, ne nimium colligentur. Affectuum uero praeter naturam obseruatione scauentem febrem, abscessum calidum uiscerum, suppuratos & imbecilles. Post enumerat ibi nouem alia genera male affectorum corporum, quibus ueratrum minime tutum est, sed purgationem per supernas partes securiorem esse uult ea, quae sunt per inferiora. Causa est breuitas uiae, & caloris in loco magnitudo, & uentriculi robur. Ex dispositionionibus autem purgationem prohibentibus, haec quae morbi dicuntur potiores sunt: inde naturales, post aeris status, inde affectiones praeter naturam, neutram quasi dispositionem efficientes. atque haec obiter: suo enim loco docebuntur. Vnum sat est, decem & septem esse quae ibi enumerat purgationi per superiora incommoda, uelut flatum, lienis duritiem, & reliqua.

Quae uero subsequi solent imparata purgatione, sex sunt: non purgari, uomerere, dolere, uertiginem pati, cibi fastidium, & animo linguu. Dubium non est, quin huiusmodi sequantur ad actria medicamentata: ut tithymalorum species septem, lathyris & peplos, ac pepilon, cuius semen uehementer urit linguam, folia lac emittunt.

APHORISMVS X.

Non pura corpora quanto magis nutries, tanto magis laedes.

COMMENTARIVS.

¶ Falso citari solet, tanquam impura corpora si nutriantur, laedantur: ut epicrasis omnis tollatur,

& quae super Aphorismo, Aestate & autumno cibos difficilione ferunt, enarrauimus: cui relatus hic Aphorismus ad octauum, intelligi debet solum in non appetitibus cibum, ut sensus sit: Si quis ex morbo cibum assians non corroboratur, signum est quod pluri cibo aeger utitur: si uero non appetat cibum, signum est quod corpus euacuatione indiget. nam non pura corpora quanto magis nutries, tanto magis laedes. Vbi enim a morbo quis conualuerit, solent reliquiae humoru remanere in corpore, iuxta illud: Quae relinquuntur in morbis, reuersiones facere consueuerunt, parum infra: At ea si fuerint iuxta uentriculum, corrumpetur ciborum appetentia & concoctio simul: nec tunc epicrasis, id est mitione honoru cum malis faciemus, sed lesione, at si per corpus sparsi fuerint, concoctio bona celebrabitur & appetet, modo non nimis comedat, fietque epicrasis.

Porro non pura corpora trifariam dicimus, quae humoribus redundant malis, sed nec secretis, nec ad putredinem paratis, de quibus loquitur in libro de Insomnijs. Alia in quibus iam secreti sunt, sed nondum ad putredinem parati, ut infra: ubi fauces aegrotant, aut tubercula nascuntur in corpore, egestiones inspicere oportet, nam si biliosa fuerint, corpus unum aegrotati si uero sanis similes, tutum est corpus nutrire. Tertia, cum iam ad putredinem sunt parati, de qua dicemus paulo post. Hic cum loquatur de conualecentibus, palam est de tertio genere intelligere.

Hippocrates in libro de Salubri dieta proponit tres casus impurorum corporu, et signa & curam. Primus est, cum humores crudi abundant iuxta uentriculu: signu eructatio et tumor praecordioru. Secundus, cum bilis: signu est sius. Tertius, cum humores in uisceribus: signu est dolor in eis. De Dieta meminit eoru qui deiecit liquida et putrida, quos curat detractioe cibi, & exiccatione, dando carnes assatas uolueriu, & leporinas elixas, firmasq; omnis generis: tum exercendo corpus. ut non male consuluerit, qui morbu Indicum solis perdicibus assatis curauit. Non pura enim corpora sicca omnino sunt, & modice refrigeranda, ut putredo inhibeat.

Quomodo autem humor malus in corpore redundans morbos & morte parat, docet Hippocrates non minus subtiliter quam uere, quarto de Morbis, dicens: Humores prauu intus corrumpuntur ac depascuntur proxima quaeque ex bonis, atque extenduntur, donec omne uita alimentum putridus calor absorbat, atque ita deficit uita.

APHORISMVS XI.

Facilius est impleri potu, quam cibo.

COMMENTARIVS.

Pag. 4. Narrabat Hippocrates in libro de Alimen-

Pag. 2. to, et de Flatibus clarius, corpus nostru ex tribus nutriru: spiritu, potu & cibo. Cibo quidem solida nutriru, potu humores, spiritu autem calorem naturalem. quod etiam libro de Natura factus docuit. Ex his ergo dicit, facilius esse impleri potu quam cibo. Cum autem impleri duo habeat significata, & simplex quod est ut corpus repleatur absque nutritione: hoc dictum sane sub eo sensu, grauitate profus indignu est. Alter uero sensus, sub quo uerba illa ab Hippocrate plata sunt, est, ut homo pinguescat, et carnis ac succis seu humoribus repleatur, quod & uerum est. Inquit ergo Hippocrates in libro de Alimento: Quibus opus est ueloci restoratione, humidum alimentu conuenit: quibus adhuc uelociori, odores. Ex quo patet, apud Hippocratem odores nutrire. Quod sic demonstratur, nam ex aere spiritus nutriuntur libro, ut dixi, de Flat. bus, & Galenus in libro de Vsu respirationis: Sed odor est copulentiore aere, igitur bonus odor magis nutriet.

Galenus hac in parte non uidetur omnino intellexisse Hippocratem: nam dictionem illam uerba, interpretatur, ut apud nos, pro potu. Et ita postmodum, ut tueatur Hippocratem, refugit ad una nigra, excipiens alba, & multo magis ipsam aquam: cum tamen non animaduertat, etiam uina nigra ualde parum nutrire. nam

Pag. 10. libro de Ratione uictus in acutus, inquit Hippocrates: Mel duplo magis nutrit quam uinum, & mulla magis nutrit quam uinum album, aquosum. at mulla ferme nihil nutrit, mel etiam ualde

cap. 39. de parum: ut tertio de Alimentis Galenus ipse fatetur. Quare non est ut hic intelligamus Hippocratem de potibus, ubi multa essent falsa, & pauca admodum uera. Dicendum est ergo, quod Hippocrates hic loquitur de liquido cibo & sicco in eodem genere coparatis, scilicet carne colligata, puta pulli, & non colligata, maize & pisana, pane diluto & cocto, & pane sicco, non comparando cibos & potus factos e diuersa materia inimice. Quod si quis obijciat, carnes colligatas, & panem coctum appellari ab Hippocrate in libro de Veteri medicina quoniam, distinguit a uolueris, quae sunt potiones: Respondeo, quod ibi proponit tria genera ciborum, imo quatuor: Siccum, ut panem densum, ut maize: sorbitionem, ut pisanam:

Pag. 2. & potum, ut uinum, hic uero duo sub uno comprehendit, potum & sorbitionem sub potu: & sub cibo, siccum & mollem. Apparet etiam quanta uilitas habeatur ex nostra expositione, cum agrum rescicere expedierit: Galeni autem, nulla.

& potum, ut uinum, hic uero duo sub uno comprehendit, potum & sorbitionem sub potu: & sub cibo, siccum & mollem. Apparet etiam quanta uilitas habeatur ex nostra expositione, cum agrum rescicere expedierit: Galeni autem, nulla.

APHORISMVS XII.

Quae relinquuntur in morbis post iudicationes, reuersiones facere consueuerunt.

COMMENTARIVS.

¶ Non semper quae sic relinquuntur, faciunt reciduas, sed facere consueuerunt: uel si quis pleniore utatur cibo, ubi appetat: uel si non appetat, & non purgetur: uel etiam si appetat, & utatur recta uictus ratione, sed quod relictum multum sit prauum in comparatione ad uires. Quod si uel expurgetur ante reuersionem, uel a natura superetur, bono utente regimine aegro, effugiet reuersionem. Tribus igitur modis contingit ad reuersionem morbi deuenire, relictis reliquijs illius in iudicatione, duobus autem effugere: ob id recte dictum est, Reuersiones facere consueuerunt. quasi diceret, Plerumque id contingit. Et maxime, quod raro accidit, ut aegri recta uictus ratione utantur, dum conualescunt.

Signa autem futurae reuersionis recitantur ab Hippocrate, in libro de Iudicationibus: & ponit quinque casus. Primus, ubi a febris discessu uigilia uehementer insistant, aut somni turbulenti, aut lassitudo totius corporis. aut dicit textus φάμν, quod est robur: sed uult dicere, deficiat. Secundus est, ubi febris sine signo iudicatorio abscedat: nec in die iudicatoria. Tertius est, ubi febris relinquat, & tamen urinae crude sint. Quartus, cum urinae fuerint mali coloris, rubrae scilicet, aut filuatae, uel sedimentum habentes rubicundum. Quintus, cum morbus desinit ad parotidas, & ille non suppuratae abscedunt. Et idem est dicendum de alijs tumoribus, & possunt reduci ad ordinem hoc modo, ut uel ex operationibus praesentibus sumantur: & sunt praecipue uigilia, uel somni turbulenti, imbecillitas uirium: sub qua comprehenditur cibi fastidium, & lassitudo. Vel a praesentibus signis: & sunt, non abscedere cum excreatione aliqua, nec in die iudicatoria. Vel a praeteritis signis: & est, praesensse urinas solum crudas. Vel a succedentibus: & est, subsequi urinas malas, rubras, tenues, cum rubro uel f 3 sedimento.

si dimento. Vel à propria ratione, cum febris defecerit aliquo cum signo, quod postmodum permutatur, ut discessus parotidarum.

Pag. 26. Ex proprijs signis reciduarum, inquit Hippocrates in Coacis prædictionibus: Vrina densa tatem habens, diuulsam in febribus, recidiua aut sudorem significat. Intelligit per densitatem, densum sedimentum: id ergo diuulsam si sit febris, reditum significat, nisi sudores sequantur. Densum enim difficile soluitur, diuulsam naturæ uim non demonstrari declarat. Que cumq; igitur non demonstrantur à natura, non nutrius: quare temporis processu putrescere est necessarium, febremq; generare. Aliud signum ibidem habetur, si in initio morbi urina turbida sit, et cum sudore. Hoc tamen intellige, si æger euadat. Hippocrates narrat in quarto Epidemiorum, reuersiones factas post longum tempus his, quibus urinæ suppressæ fuerant ante iudicationem.

Que uero reuersiones faciunt, sunt tria potissimum: materia relicta, de qua in præfati textu: temporis constitutio, uelut in primo Epidemiorum, et de Humoribus. probatq; uno uerbo dicens: Tempora faciunt morbos, ergo multo facilius reciduas: facilius enim est ægrum iterum in morbum recidere, quam sanum ægrotare: at temporum constitutionem seu naturalem, ut habetur in tertia Aphorismorum: seu præter naturam, ut primo et tertio Epidemiorum, constat facere morbos, igitur etiam reciduas: Et ratio uictus non reflat.

Sec. 6. Porro quod inquit in sexto Epidemiorum: In recidiuis mutationes profunt, oportet igitur ad ea permutare que conueniunt, antequam male efficiantur: intelligit de morbis, qui uel natura uel temporis statu cœrentur. Velut syderationis seu attoniti morbi, de quo secundo de Morbis, et Febris ardentis secundum genus: Arteriarum exulceratio, de internis Affectionibus, ruptio peccoris et dorsi. Sed et podagra et reliqui morbi ex crassis lentisq; humoribus facile reuertuntur. Verum quod mirum est magis, morbi quidam post duos annos reuertuntur, ut uoluitus: sic enim testatur Hippocrates libro de Internis affectionibus. Et quod maius est, aliqui post septem, aliqui post quatuordecim annos, ut in secundo libro de Morbis: alibi uero testatur etiam de nono anno. Admiranda satis.

An uero morbi qui commutantur, dici possint reciduas facere, ut in primo de Morbis ex phrenitide in Peripneumoniam et febre ardentem: ex peripneumonia et plenitudo in suppuratione,

nem: atq; ex tinesmo in dysenteria, ex dysenteria in leuitate intestinorum, ex hac rursus in aquam intercutit. Et respondeo, quod quamuis hæc mutatio habeat commune cum recidiua, quod deterius habeat hominem primigenio morbo, cuius causam docet Hippocrates libro de Affectionibus, dicens: Aduenit secundus morbus iam præ debilitato ægro: sed neq; obstat morbi uarietas, sed coniunctio. nã recidiua præsupponit, ut prior morbus desinat: hic autem morbus prior non desinit, ideo recidiua dici non potest: si desineret, diceretur.

De continuatione Aphorismi cum octauo Aphorismo, clara est ratio adducta à Galeno: sed nos uideamus quid dixerit Auicenna de conualescentibus, in quibus accidit casus appetitus cibi ob debilitate rectoris aut uentriculi, et in his cogimur dare cibum: sed non sumus in casu, quia nihil præsupponitur relictu in iudicatione. Hippocrates aut præsupponit relictu et hic et in superiore Aphorismo, de quo diximus nuper. Ideo non debemus occidere ægros, ut non uideamus Auicennæ rationem habere: aut ut uideamus Hippocratis habere, aut Galeni. hoc enim deterius factum est latronum factio. illi enim notis parant, et iugulant homines ut accipiant pecunias: hæ uero iugulant pecunias acceptis, salutis causa. Debit ergo Auicenna, q; sepe recidiua sunt ad morbos contrarios primis morbis: ut ex ardente febre in resolutionem, syderationem, et coli dolorem frigidum. Et reddit rationem huius casus: scilicet curam nimis declinant ad morbi contrarium, in quantitate scilicet, et qualitate. Et non solum uult quandoq; esse necessariam euacuationem, sed etiam syderationem uenæ: et hoc in duobus casibus. uel propter superuenientem febre ad refrigerandum corpus, uel quia cinis materie morbi fuit relictu in sanguine, ut illum expurges, bonum regerando. Et sumpsit à Rasi in trigesimo quarto Commento Trac. 1. c. 2. et ibi etiam docuit, quod in casu appetitus conualescentium sepe exhibita que cõfirmant uentriculum, febre redire cogunt. Et hoc accidit, cum casus ille fuerit propter malos humores circa uentriculum. Et in hoc plurimum peccant medici nostri temporis, dantes offas ex triasanthalis, cum rarissime conueniant, aliter non dixisset Hippocrates, eum appetitus casum signum esse, q; corpus euacuatione indiget. In uniuersum, cum morbus sine causa citò reuertitur uiribus, iam debilibus, genus hoc recidiua lethale est, inquit Auicenna.

Causæ uero cur materia relinquatur in iudicatione,

cautione, possunt esse uel propter impedimentum fortuitum, uel propter materie inæqualitatem, uel propter malam coctionem et imperfectam, uel propter uirum umbecillitatem. Et sumuntur ab Hippocrate ferme omnes in prima particula ita explicata.

Sec. 3. Scribitur etiam hic Aphorismus secundo Epidemiorum, et in sexto eiusdem, ubi in secunda autoritate ait: Quibus intus relinquuntur certissima et uelocissima recidiua. In textu Galeni legitur: Quibus intus aliquid relinquuntur. Respondeo, de his morbis ibi loqui qui maligni sunt, et per ulcerata ac tubercula. Scribitur et quarto Epidemiorum, adiectis his: Et in ipsis morbis, que excernuntur sputum præmaturum, alui secessus, intemperies et similia. Siquidem ait, talia sunt ex his que relinquuntur, ut non solum de toto humore, sed parte et intemperie intelligatur.

APHORISMVS XIII.

Quibus intus aliquid relinquuntur, si uibuscunq; iudicatio fit, his quoque grauis ante accessionem: que uero subsequitur, magna ex parte leuior existit.

COMMENTARIUS.

Quomodo alij præcedentes Aphorismi se inuicem subsequantur, iam dictum est: hunc uero plane antecedenti conuenit, palam etiam est, nã cum sermo esset de iudicatione institutus, illam etiam præcognoscere docet ex proprio quodam sibi affectu: qui est, quod nox ante accessionem est difficilis, nam ut habetur quarta Aphorismorum: In salubri iudicio necesse est præcedere coctionem, separationem, et sequi uero expulsionem: ergo tot motus, præcipue secundum partem est præcedere ali qua molesta symptomata: cuiusmodi sunt que scribuntur à Galeno, primo de Crisi, collecta ex Hippocrate in primo Epidemiorum, et sine libri Prognosticorum. Reducuntur aut ad duodecim genera: Animæ perturbationem, delirium, uertiginem, et anxietatem sensuum, oculitenebrositas, et flammam uidentes ac lacrymas, et tintus, et capitis dolores, temporum grauitatem, colli quoq; uenarum que in eo sunt tensionem, peccoris et membrorum spiritus respirationem difficile, præcordiorum contractionem et distensionem sine duricie: uentriculi fastidium, nauisam, doloris: oris autem suum, labij inferioris tremorem: faciei ruborem et inflationem: totius uigilie et somnitu-bulenti, et iactatio corporis et extremitatum, astusq; ut nonnunquam exurgere cogantur: cordis quoq; palpitationem, quam ille prætermittit, ut etiam retentionem fecum et aliorum excrementorum, Hippocrates autem in Prognosticis

confidit in duobus, præsertim morbi natura et incrementis. nam si magna fuerint et morborum et symptomatum, prope esse rigorem est expectandum. Nec ex superioribus signis credas omnia omnibus conuenire: sed que ad caput pertinent, sanguinis fluxum et naribus præcedere solent. Que ad cor, eundem uel sudorem uel uomitum: que uero ad præcordia, et uentris murmur, fluxum uomitum ue, iactatio et iniquas ac sitis ferme communia sunt signa: que circa uentriculum, uomitus. Sic igitur distinguere oportet ea que imminente iudicatione docent: uelut que præsentem, ipsa euacuationum genera, sanguis, urina, dolor abscessus. Sunt præterea signa que distinguunt bona iudicia à malis. Quid aut iudicium sit, superius docuimus, et in Comento Galenus declarat. In uniuersum critica signa, alia quidem imminente crisis significant, alia præsentem: alia qua uia futura sit, alia an bona uel mala.

Necesse est igitur in nocte antecedente futurum iudicium, aliquid horum signorum adesse: quod cum adfuerit, ut reliqua omnia, facilius ac magis sentitur quam de die: ob id noctem in hoc prætulit diei, tametsi dies propior esset iudicio, quod proxima nocte esset expectandum.

Sed cur dixit ante accessionem, non iudicationem? Sexto Epidemiorum aliter scribitur hoc: Quecumq; tertiana naturam habent, his nox difficilis ante exacerbationem: que uero sequitur, tolerabilior, ut in pluribus. Solent iudicia fieri in exacerbationibus ob causas ab initio enarratas: unde terribiliora signa apparent in seruantis, quam morituris. nihilominus paulo post seruandi melius se habent, morituri autem à iudicio nihil alleuantur. Porro de loco illo Hippocratis satis dictum est in Contradictionibus, et alibi etiam. Ego tamen per accessionem hic intelligo incrementum morbi, quod ex iudicio necessario aduenit.

Que uero subsequitur leuior, ut in pluribus. Non simpliciter docet, quod Galenus dicit in Comento, scilicet ut adiecerit in pluribus obmorituros, nam si leuior ad difficile referatur, sepe etiam in morituris hoc continget. Sed intellexit, quod ut præcedens est grauior solio: ita subsequens non solum præcedente, sed etiam solito. Primum quidem expulsa materia noxia, secundum fatigatis uiribus, que quietem postulant. Verum dubitare expedit non parum, si iudicatur soluturus morbus, non ne necessario leuior erit futura nox sequens? Ob id in talibus expediebat Galenium immorari, que magna habet difficultatem, ubi uero de accessione, et constitutionibus loquitur,

tam copiosum esse, ut magnam partem tertij Epi- demiorum adducat. Mihi sanè uidetur appositus casus languentis Chæronis. constat enim hunc (Hippocratis testimonio) ter iudicatum, tandè euasisse septima siquidè, decima septima, & quadragesima. Septimâ præcessit nox molestia cum delysio: octauâ dixit febrem intermisisse & resti- puiisse, mollior igitur illa nox fuit. Verum in deci- ma octauâ à iudicio decimæ septimæ diei, dixit il- lum re caluisse ac fuisse, & mente motum fuisse: quæ omnia docent ipsum non solum melius ha- buisse, quàm cum in iudicio superriguit, sed etiam quàm in quartadecima ac decimæ sexta. Animad- uertere uerò oportet, quòd cum dicat, motum mente esse in decima octaua die, & iam docerit non motu fuisse mente in recidua: quòd per re- ciduam intelligit tempus à nona die ad decimam septimam, in quo facta fuit prima recidua. Ver- ba igitur illa, Lemior ut in plurib', dicta sunt, re- ferendo ad statum morbi generalem, nò ad præ- cedentem noctem, cum Hippocrates de sanabili- bus morbis ac sanandis ægris solum sermonè in- stituerit: & ob eos qui non perfectè à morbo li- berantur, ut fuit Chæron, & multi alijs. Contin- git autem etiam in sanandis præter hæc fieri suc- cedentem noctè solito grauiorem, uel ob errorè, uel ob siderum cõstitutionem, uel ob morbù aliu succedentem, uel etiam ob uirium imbecillitatè.

Sed Hippocrates, meo iudicio, hic & iudica- tionibus et accessibus communem sermonem texuit: quoniam in omni accessione intermit- tis febris sit iudicatio, ut infra uidebitur. Si iuxta Galenum, in suo de Morbi temporibus libello, quælibet accessio sex habet tempora: cum ad in- teruallum deuenit, & peruenit ad statum & de- clinationem, inde etiam finitur: igitur ad iudica- tionem deuenit, præsertim cum uideamus omnes huiusmodi febres uel in sudores uel urinas pro- fluentes desinere. Ergo doctrina hæc Hippocra- tis generalis est in omnibus iudicationibus, quod etiam experimentum docet. In quartanis tamen & quotidianis talia minus irgere solent: quæ si urgeant, & maximè cum homo non prorsus li- beratur à febre, nec sequitur excretio ulla, fe- bris malignitatem talia decernunt, aut animi mo- lestiam, aut materiam turgentem, aut abscessum cerebri, uel iuxta septum transuersum latitantè. Ergo id ut in pluribus ab eo dictum est, uel quia non soluitur plenè morbus in continuis, uel ob duplices tertianas et quartanas, atq; eiusmodi in quibus nox sequens priorem accessionem, cum præcedat sequentem, euadit deterior.

IN PROFLUUIJS ALUI MUTATIONES EX- crementorum iuuat, si non ad ma- lam mutatio fiat.

COMENTARIVS.

Sic potest Aphorismus continuari, quoniam iudicationem in febribus & alijs morbis, in qui- bus nihil excerni solet, fieri docuit: hic etiam in fluxibus fieri docet, cum natura causam morbi expellit. Sunt autem uentris fluxus species tres, de quibus agit Celsus, nomine, loco & re disse- rentes. Primum genus uocatur Tormina apud il- lum, nostri uocant difficultatem intestinorum, Græci dysenteriam. Secundum, leuitas intestino- rum, Græci lyenteriam appellant. Tertium, fluxus uentris, Græcis dicitur diarrhæa. Primum est affectus intestinorum, et extruditur sanguis: secundum uentriculi, & exit chylus: tertium alte- rius partis uel totius, & extruditur humor. Hic de fluxu uentris intelligit.

Iuuant. Si enim causa morbi expellitur, ne- cesse est illos iuari. Scribitur hic Aphorismus sub alijs uerbis, secundo de Morbis uulgaribus, ubi uerbis: Mutationes profunt, si non ad praua mutantur: uelut his qui à medicamentis non uult febrium gratia. Fæces in meraciora desinentes pu- trificationem significant, uelut Dexippo. Exem- plum habetur quarto Epidemiorum, de Thesto- ris famula, & eo qui iuxta Medofadæ ædes habi- tabat, alijsq; qui seruari sunt.

Ergo quæ sint praua, iam docuit hic, meraca scilicet. & in libro Prognosticorum enumerat quinq; rametosa, biliosa, cruenta, prasina, nigra. Proponit autem quatuor ordines, in primo sunt aquosa ualde, alba, pallida, uiridia, uehementer ru- fa, spumosa. In Galeni textu non legitur Viridia. In secundo ordine, & est deterior priore, est pau- cum, candidu, glutinosum: uel subuiride ac leue. Tertius est pessimus: nigrum, liuidum, ærugino- sum, pingue, fætidum. In Galeni textu non est Aeruginosum. In quarto, qui pessimus est, sed non adeo citò perimit, est uarium: sic uertit Corna- rius ωαικία: et melius quàm uersicolorè, quod & animaduertit Gaddalonus in Margine, parum enim conuenit cum sequentibus uerbis. Ramen- tosa, biliosa, & reliqua, Varium appellat, quia ua- riare solent.

Verum dices: id de malo, an intelligitur sim- pliciter, an comparatiuè? Respõdeo, quòd solum simpliciter, quia ita Galenus exponit in Cõmen- to, & ratio ipsa docet: aliter enim securiores es- sent liuidæ ex nigris, q̄ subuiridis ex permixta.

Que

Que autem egestiones non sint male, & quod non mutari malum sit, docet secundo Epi- demiorum. Alii turbata extensibus, aquosis, non biliosis, spumosis multis, quæ aliquando de- posita etiam subidentiam habebant, ex quibus sanè etiam id quod sub dieo exponebatur noctu, si- mile erat. Aequales specie semper alui secessus, malum. Quod si mali sunt alui secessus perseue- rantes similes, quoniam cause magnitudinem si- gnificant: & etiam quia eodem modo efficien- do intestina magis lædunt, mutatio bona erit, & bonum etiam signum.

APHORISMVS XV.

Vbi fauces ægrotant, aut tuber- cula nascuntur in corpore, ex- cretiones inspicere oportet. nam si biliosa fuerint, corpus unà ægrotat: si uerò sanis similes, tutum est cor- pus nutrire.

COMENTARIVS.

Quia dixit, à iudicatione si non corrobo- ratur corpus, ut uel plurimo cibo, uel indigere euacuatione: hic modo docet, si uideatur ma- re staurari, & ita continuatur octauo Aphorismo ad unguem, habet enim duas partes illi respo- dentes, si quis bene animaduertat. Hippocrates libro de Glandulis, docet septem esse fluxiones à capi- tate quibus una est ad fauces, cum strangulantur in morbis acutis, ut habetur in 1. Prædictionum, & de hac nò est sermo, ut neq; de Angina. est e- nim illa faucium inflammatio, ut paulo inferius, absurdum enim esset dicere, tutum esse tales nu- trire. Sed neq; de illis exulcerationibus, & gene- raliter ullis morbis qui cum febre sunt, plerunq; enim sunt periculosi, ut in Coacis prædictionib.

Et similiter ulcera proserpentia circa fauces, & maxime acuta & praua in infantibus sunt pericu- losa, ut in lib. de Demitione. Proprium est autè doloris fauciu, ut habetur in lib. de Coacis præ- dictionib. si ualidus sit, tumores circa aures et cõ- uulsiones gignere. Sed loquitur eo modo, quo in lib. de Affectionib. Fauces à pituita inflamma- tur, curanda autem sunt gargariatione. Quo- modo autem hic morbus fiat, docbat Hippocra- tes in lib. de Flatib. dicens: Cum fauces exulcerã- tur & exasperantur ac inflammantur, trahunt ca- lesfactæ humorè de capite: illud uerò rursus à to- ro corpore. Hoc uerò, ut dixi, cõtingit, quoniam glandulæ illæ quæ à lateribus sunt, implentur. Sensus igitur totus est, ac si diceret: Vbi fauces ægrotant, aut tubercula in corpore nascuntur,

insufficienda sunt excrementa: nam si biliosa sunt, corpus unà ægrotat: quare nutrire non de- bemus. non pura enim corpora quanto magis nutries, tanto magis lædes: sin autem erunt simi- lia sanis, tutum est corpus nutrire.

Aut tubercula, & quæ dicuntur à Galeno Par. I. co. 13; sexto Epidemiorum, quæ parum prominent ex- tra cutim, & sunt acuta, non genita à causa ex- terna. In septima Aphorismorum docuit, iustus e- tiam posse generari: propriè autem sunt in pul- mone, & frequenter: hic loquitur de exteriori- bus solum. Probat illa Hippocrates sexto Epide- micorum, in septem conditionibus: scilicet quòd sint extuberantia, acuta, fastigiata, deorsum uergentia, non dura, non bifida, æqualiter ma- turescentia. Ergo si materia propellitur à natu- ra expurgante corpus, bene res se habet: siue fauces laborent, siue tubercula in corpore exo- riantur: sin autem ex humorum redundantiâ, purgatione indigēt. hoc est quòd dixit Aegrotã- re. Porro historiam Aristes fororij secundo E- pidemiorum, in tibia tuberculis ex labore ober- tatis, uidere licet. Verum hic laborauit febre: un- de tunc non dubium erat illum ægrotare: sed su- dore, & sanguinis fluxu à naribus sanatus est. fiunt ergo & ob laborum uiolentiam.

Nam si χαλδῶδες, id est biliose fuerint. Vult intelligere quamcumque uitiata formam, quod intelligitur à contrario: quia dicit, Si uerò similes sanis, per biliosas ergo, seu felleas, quas- cumq; à sanis alienas intelligit.

APHORISMVS XVI.

Vbi fames, laborandum non est.

COMENTARIVS.

Hucusq; continuitatis ratio clara fuit, nunc hic Aphorismus ita præcedentibus ungitur, Aphor. 10; quia superius dictum est, Non pura corpora quanto magis nutries, tanto magis lædes. Vbi uerò corpora nutrire non possumus, quia non expedit, sed famem adhibere conuenit, id est inopiam cibi, quod probat Galenus in Cõmen- to, ex autoritate secundi Epidemiorum, & est ex repetitis in sexto, ut pleraque alia: sicut quæ in quinto repetuntur, magna ex parte in septimo: unde emendatio nostra. Et dicimus famem e- tiam cibi abstinentiam qualemcumque, modò sit magna. Et probat Galenus ex Prognosti- cis, & septima Aphorismorum: & hoc mo- do intelligitur.

Construitur sic ratio: Vires non sunt ex- coluendæ duabus uehementibus causis simul, sed famem

sed fames & labor uehementer exoluunt uires singulatim: ergo non sunt simul adhibenda. Fames enim, ut inquit Hippocrates lib. de Veteri medicina, magnam habet uim sanandi, debilitandi & occidendi. De laboribus autem dicebat in 1. de
 Pag. 2. Dieta, cibi & labores contrarij sunt. cibi enim restaurant corpus, labores autem absumunt. Ideo
 Sect. 3. dixit 6. Epidem. Cibis modicus, non delassari, non fitire. Exemplum de pluribus rebus uires absummentibus habetur 7. Epidemiorum, in Thymi filio laborante febre, alui profluuio, & longa inedia, qui mortuus est.

Galenus autem amplificat sententiam Hippocratis, & bene iuxta demonstrationem cui innititur: Nullum exhausti uires, conuenit cum alio: & si de natur alibus, quanto magis de his quae praeter naturam aut contra naturam sunt: Secundum naturam est senectus, imbecilitas innata, fames, sudor, & caliditas acris: praeter naturam labores, uenus nimia, odores mali, uigilia, tristitia & timor. est enim timor, tristitia spei permista. Contra naturam morbi causae, symptomata, maxime dolor & euacuatio. Ergo duo ex his iungi non debent, multo minus tria.

Sed hic explodenda est dubitatio non leuis, si ubi fames adhibetur, non conuenit euacuatio magna, in morbis acutis fames adhibetur, i. Aphorismorum: & ideo non conueniret sectio uenae, nec purgatio, contra Hippocratem in libro de Ratio
 7. gna, in morbis acutis fames adhibetur, i. Aphorismorum: & ideo non conueniret sectio uenae, nec purgatio, contra Hippocratem in libro de Ratio
 10. ne uictus in acutis, & 4. Aphorismorum. Respondeo: Hippocratem hoc non dixisse, sanis enim non conueniunt auxilia contra naturam: in aegris cogimur, maxime in principio, cum nondum uires exsolutae sunt. Periculum etiam maius est in labore, quam uenae sectione, uel purgatione, propter inflammationem, & spirituum consumptionem, quae in laboribus maior fit.

APHORISMVS XVII.

Vbi alimentum praeter naturam plus ingestum est, hoc morbum facit: ostendit autem sanatio.

COMMENTARIVS.

Τροφή, alimentum apud Latinos significat. Galenus continuat hunc Aphorismum ei: 4. Non satietas, non fames, neque aliud quicquam quod modum naturae excesserit, bonum. Sed nimis procul expetitur huiusmodi continuatio: & etiam quia ibi de signo, non causa loquitur. Intel ligamus ergo, quod cum locutus sit de fame in praecedenti, quod cauendum est a labore: hic docet quod satietas est deterior, quia per se & pro-

ptelædit, etiam non adiecta alia causa. Ex quo patet, quod non ualet hæc ratio: Ex assumptione copiosioris cibi homo plus læditur in una die, & etiam plus longè, quam ex inedia unius diei: ergo ex inedia decem dierum minus lædetur, quam ex copiosa assumptione cibi totidem dierum. nam ex inedia morietur, ex cibo autè non.

Alimentum quid sit, superius saepe docui. Verum praeter naturam trifariam hic a Galeno exponitur: uel supra uires, nam repletio duplex secundum uasæ, ut cum uentriculus nimio plus extenditur: uel contra naturam, ut si quis fungis utatur crudis, ut septimo Epidemiorum, de
 20. filia Pausaniae, quae fungum crudum edit, & patiebatur anxietatem, strangulationem & dolorem uentris: nec liberata est, nisi cum euomisset fungum, mulsæ epota & balneo adhibito, in quo etiam iudauit. Vel supra hominis naturam, ut de Biante pugile, quinto Epidemiorum: qui
 20. adeo erat uorax, ut ederet carnes porcinas crudas, placentas dulcianas ex melle, polentam, pepones, cucumeres, bibebatq; lac & uinum odoratum usque ad ebrietatem. Aegrotauit igitur cholera morbo, qui familiaris est immodicè se ingurgitantibus. Hunc igitur patet, omnibus modis huius Aphorismi alimentum praeter naturam sumpsisse.

Rationem autem Aphorismi Galenus praetermisit, saltem clarissimo uolo docere illam, & Aphorismum uerum esse demonstrare: ostendit enim, cur dixerit Praeter naturam: & cur adiecerit ea uerba, de quibus dubitat Galenus, scilicet, Ostendit autem sanatio. Cibis, inquit Hippocrates in libro de Locis in homine, si
 30. uincit naturam, efficit morbum. Appellat ergo cibum praeter naturam seu alimentum, cum superat naturam: sed si superat naturam, morbum facit, quia morbus fit superata natura, ut ibi dicit. Si ergo dixeris, Non efficit morbum: dicit Hippocrates, ergo non est praeter naturam. Igitur solum secunda aut tertia expositio est bona. Ostendo modo quod efficiat morbum, quia efficit crudelitatem. Cuius habetis exemplum 7. Epidem. in
 40. Epicharmi filio, qui ex labore & potu eam contraxit. Unde non dixit de potu, quia facilius distribuitur uel euomitur: necessario ergo cibum praeter naturam hoc modo ingestus facit morbum.

Ostendit autem sanatio, si intellectus priori bus uerbis, siue sanetur uomitu naturali, seu a me dico, seu secessu sponte seu a medico seu cholera seu purgatione materiae febrem facientis, siue alio modo, cum in omnibus fiat euacuatio.

Clarum

Clarum est, quod morbus factus fuit ex repletione praeter naturam. Inde sumptae sunt duae ille regulae generales, posita ab Hippocrate in libro de Victu in acutis: Cum cibus fuerit in uentriculo, morbo inchoante, fac ut rejiciat per uomitum: si non, per aluum. Hippocrates exhibet clysterem aut glandem, nonnunquam etiam medicamentum, ut tertio de Dieta. Quod si dicas, Prius iniungit somnum? Respondeo, quod praesupponit, ut non sit tunc praeter naturam.

Hippocrates in 3. de Dieta docet, multos modos repletionis factae ab immodica ciborum repletionem, qui omnes ad nouem capita reducuntur. aut uonitum cruditas expellitur, uel secessu, tumque bifida consurgit diuisio, aut enim corrumpitur, aut non si uerò retinetur, aut remanet cruditas, aut fit acida, aut corrupta, aut concoquitur in uentriculo, & carnes non trahunt: tumque aut grauat solium, aut corrumpitur. & si corrumpatur, aut afficit totum corpus, aut partem, uel generat febre.

APHORISMVS XVIII.

Eorum quae admodum & uelociter nutriunt, ueloces quoque fiunt excretiones.

COMMENTARIVS.

Id est, ea quae non sensim, neque paulatim totum, quo nutrire possunt: sed simulatque una nutrimentum uelociter exhibent, ueloces quoque eorum quae restant, fiunt excretiones. Demonstratur autem sic: Natura non emittit, nisi coacta, antequam expresserit totum quod adest & continetur nutrimentum: neque contra, ubi totum expresserit, quod residuum est retinet, aber raret enim. Sed quae totum quod habent nutrimentum, celeriter atque una totum exhibent, celeriter etiam excrementum separant: & ubi separatum est illud, expellitur, igitur quae celeriter nutriunt, ac totum quicquid continent, simul separari patiuntur, eorum residua etiam celeriter expellantur. Verbum ergo ἀδρῶς, Latine aut per unam ac simul, aut elarius per negantem orationem, ut pate, non sensim, neque paulatim, exprimi debet.

Galenus tamen uisum est, hanc orationem non esse ueram ac necessariam, tacitusque sugillat, ut saepe solet in hoc opere, Hippocratem, dicens: Multa excernuntur celeriter ob adiectam salisam quandam qualitatem, quae tamen tardè & sensim nutriunt: alia uerò quae celeriter nutriunt, ob lentam substantiam tardè expelluntur. Ob id, di-

cit, intelligi dictum Hippocratis sic debet, ut sint pura nutrimenta, ab omni aliena qualitate, seu naturali, seu ex praeparatione acquisita, pura uel expurgata, & insinuat, quod si, gratia exempli, coxeris ostræ paruum, citò deiciuntur, quamuis serò concoquantur, & paulatim, ob nitrosam (sic enim uocant, ego salisam dicam: quamuis paululum inter salsum & nitrosam, sal & nitrum interfit, quod nitrum amarum sit, sal minime) qualitate. Ideo dicit Galenus: Si ostræ diu coxeris, abiecerisq; uis illud, facillè intelliges serò ostræ concoqui: quod duræ sint carnes, & paulatim nutriant. Idemque in caulibus contingit: nam diu cocti, & abiecto iure, tardius descendunt in uentriculo, tardiusq; concoquantur, quam si solium paululum seruauerint: non quod uerè celerius concoquantur, imò non exadè cocta nunquam ferme concoquantur in uentriculo: sed ideo concocta uidentur, quia descendunt. Unde nata est illa opinio, quaedam esse quae quanto magis concoquantur, tanto difficilioris concoctionis euadant, alia uerò durefcant etiam.

Rectè igitur fecisset Galenus, primum, si aduersus tantum uirum uel unum exemplum attulisset, eorum scilicet quae citò concoquantur, & tardè exeunt: & quae tardè concoquantur, celeriter tamen exeunt. Deinde cum quae concocta sunt in uentriculo, in intestinis etiam maneant, trahente iecore per mesaræi uenas succo, an de descensu cibi ex uentriculo in intestina, uel ipsa deiectione ex intestinis intelligat Hippocrates? Aut saltem docuisset rationem, quare harum una alteram necessario consequatur. Et rursus, quare sit quod aliqua quanto magis concoquantur seu asata seu elixa, tanto magis durefcant: ut oua, iecur, & chamae fluidales.

Forfan dices, Ipsemet Hippocrates uelocis secessus alias causas attulit in lib. de Affectiomb. dicens: Cibis qui plurimum calefcunt, citò siccantur & durefcunt, atque ob id tardè descendunt: qui uerò celeriter descendunt, succosi sunt, & natura calidi. Et rursus in libro de Locis in homine: Cibis qui aluum subducunt, sunt qui incidunt, & qui attenuantur in calido, salsi et lubrici. Si stant autem, qui astringunt, & qui a calore coguntur, quicq; flatum parunt, sicci atq; friabiles. Sed hic loquitur de deicientibus aluum cibis, habentibus naturam medicamenti, ut cnico & mercuriali. Ad id de cibo, qui plurimum calefcunt, ut qui tenuis sit substantia, & siccus. Respondeo, quod oportet ut tandiu morentur in uentriculo, ut possint siccare. & si uelociter

& non

non sensim nutriunt, succosi erunt: ideo ibi tradidit regulam omnibus intellectu faciliorem, hic uero magis reconditi sensus.

Ceterum dices: Caro cernua erit pro exēplo, quæ tardè concoquitur, & celeriter è uentriculo descendat, 2. libro Auicenna teste: Respō-

deo, quòd Hippocrates in 2. de Dieta non id idem cit, imò uult quòd tardius secedat carne apri: ximo quòd Auicenna hoc dixerit ob amaritudinem, quia cernua felle caret: sed & equi, asini,

4. de Part. ni. muli & dæmæ, ut Aristoteles docet: & tamē Ani. cap. 2. caro eorum non facilè descendit è uentriculo.

Lib. 37. t. 1. uel forsitan propterea uerba Rasis: Qui ederit carnes cerui, oportet ut illa secedat in uentriculo, si concoqui debet. Sed Rasis intelligit, quòd oportet ut descendat et adhæreat imò uentriculo, nec sumatur in fine cibi, sed in initio: nò autem quòd secedat, id est, quòd non celeriter descendat ex ipso uentriculo.

Cōtinui ergo una regula uidetur hoc modo, Quæ celeriter nec sensim nutriunt, ea celeriter secedunt, citòq; reparat uires, sed ad robur non multum conducunt: quæ sensim & tardè cōcoquitur, plurimumq; nutriunt, ea tardè secedunt, & robur corpori addit: sed si parum nutriant, nec robur addent corpori, ea regula ex libro de Affectionibus, tum hic etiam colligitur.

His intellectis, inter ea quæ celeriter & simul nutriunt, unum qualecūq; primas obtinet partes: sed inter uina Galenus ex duabus differentijs, una sumpta à calore, altera à substantia, nouam proponit ordines. Ponit enim à substantia crassum, tenue & mediocre, idq; bene se habet. Sed in calore album & nigrum, ac liq̄um, hoc quidem rubrū, alij subrubrum, alij flauum: sed difficile est diuinare, cum res à sensu discrepat. Dicamus ergo clarè, distinguentes colores uini in quinq; ut decet: nec ubi necesse est, propter duo uerba pariamus confustonem, ut Galenus, qui in non necessarijs adeo postmodum est uerbosus, ut etiam in isto Commentario. Erunt ergo nigra, alba, & proximum albo colore flauum, nigro rubrum, in medio omnium subrubrum. Flaua calidissima sunt, & nigris substantia proxima, ut subrubra albis: rubra uero, commutata uice, media inter flaua & subrubra.

Nigra ergo crassa maxime alunt, & tardissime inter uina secedunt: tenuia uero alba & flaua, celerissime secedunt: alba quidem ob tenuitatem & paucitatem alimenti, flaua autè non tam celeriter: sed tamen celeriter, ob caliditatem: uerum hæc albis plus nutriunt, & ceteris omnibus, præterquã nigris. Ex hoc genere sunt Monbasium seu maluaia uocata, Creticum uinum, uinaciola, uernaciola, & amabile seu uinum Chium, & Tribianum Florentia, & uinummodi innumera, gustu austera, odore inuicundo & acri. Subrubra autem, quæ nos Castiola uocamus, proxima plerumq; sunt albis, tamen gustus ea distinguit. Nam & ex albis quædam sunt calidissima, maximè quæ è nigra uua fieri consueuerunt sine acinis, desiderio alborum uinorum non suppeditante materia illorū. Quapropter operæ precium fecisset Galenus, meminisse saporum & odorum potius quàm colorum: aut spargebat tam longam texere historiam, omnino ab hac enarratione inuicem prorsus abstinere debuim. Ergo cum in reprehensione nulla sit utilitas, ne nos magis illo erremus, solum ea dicamus quæ in rem faciunt: primum distinguentes, quod Galenus adeo, cum scitu esset necessarium prætermisit, scilicet an per excretionem Hippocrates intellexerit solum alui excretionem, Anaxoponies dicit, à Quæ uocatur, quæ est alui delectio. Galenus tamen generaliter uidetur interpretari. Hoc autè multum refert, an de urinis etiam scilicet & sudoribus intelligat: mihi uidetur quòd de alui solum delectationibus, quia præter id quod uerbum id significat, etiam cū loquatur de nutritione quæ ad primam pertinet coctionem, uidetur Hippocrates de alui excrementis solum intelligere: quare tota illa tractatio ferme de uinis superflua est. Sed tamen postquã cepimus, prosequamur: uinum dulce seu nigrum seu album, sed tenue magis, & nouum maxime, iuxta Hippocratem 2. de Dieta, alium subducit. Odorata, tenuia, urinas prohibent, ut etiam alba tenuia: austera alium & urinas etiam sistunt. Subrubra, eatenus albis proxima. Flaua substantia nigris proximiora, uerum autem albis. Rubra in medio eorum, ut dixi, facilitate, imò omnium, sicut coloris ratione flaua, in medio consistunt.

144
bus, præterquã nigris. Ex hoc genere sunt Monbasium seu maluaia uocata, Creticum uinum, uinaciola, uernaciola, & amabile seu uinum Chium, & Tribianum Florentia, & uinummodi innumera, gustu austera, odore inuicundo & acri. Subrubra autem, quæ nos Castiola uocamus, proxima plerumq; sunt albis, tamen gustus ea distinguit. Nam & ex albis quædam sunt calidissima, maximè quæ è nigra uua fieri consueuerunt sine acinis, desiderio alborum uinorum non suppeditante materia illorū. Quapropter operæ precium fecisset Galenus, meminisse saporum & odorum potius quàm colorum: aut spargebat tam longam texere historiam, omnino ab hac enarratione inuicem prorsus abstinere debuim. Ergo cum in reprehensione nulla sit utilitas, ne nos magis illo erremus, solum ea dicamus quæ in rem faciunt: primum distinguentes, quod Galenus adeo, cum scitu esset necessarium prætermisit, scilicet an per excretionem Hippocrates intellexerit solum alui excretionem, Anaxoponies dicit, à Quæ uocatur, quæ est alui delectio. Galenus tamen generaliter uidetur interpretari. Hoc autè multum refert, an de urinis etiam scilicet & sudoribus intelligat: mihi uidetur quòd de alui solum delectationibus, quia præter id quod uerbum id significat, etiam cū loquatur de nutritione quæ ad primam pertinet coctionem, uidetur Hippocrates de alui excrementis solum intelligere: quare tota illa tractatio ferme de uinis superflua est. Sed tamen postquã cepimus, prosequamur: uinum dulce seu nigrum seu album, sed tenue magis, & nouum maxime, iuxta Hippocratem 2. de Dieta, alium subducit. Odorata, tenuia, urinas prohibent, ut etiam alba tenuia: austera alium & urinas etiam sistunt. Subrubra, eatenus albis proxima. Flaua substantia nigris proximiora, uerum autem albis. Rubra in medio eorum, ut dixi, facilitate, imò omnium, sicut coloris ratione flaua, in medio consistunt.

Sed de alimentis non est ausus proferte, quæ nam sint quæ celeriter & ex se tota alunt, nisi miseram illam pisianam: imò nec illam, sed illius succum, qui magis ad potū quàm cibum attinet, in medium adducendo: tum petrosos pisces. Causam huius esse reor, quòd non hæc satis cum Galeni principijs concordarent. Nouam enim & re alienam, uerbotenus autem similem & consentientem Hippocrati doctrinam instituens ille, quod etiam Auicennam, uinum calidam, non lauit, coactus est tacite Hippocratem erroris arguere. Nam Hippocratis uerba sunt in libro de Affe-

Affectionibus: ὄσ μὲν τὸ εὐμπαῦ ἐῖρηδὲ ἰχθῆες λῆσται ἔλεσμαι. Et paulo post: αὐτοὶ οὐκ ἐφ' ἐωραῖον ἀκρότερον ὄλεθ. quod est: Vt in uniuersum dictū sit, Pisces leues sunt edulium, ipsi tamen inter se differunt. Itaque omnes pisces generaliter leuis sunt alimenti, si ad carnes consertantur. Non negat Hippocrates, quin petrosi non inter eos facilius concoquantur, & melioris etiam sint alimenti: sed nec hi solum, sed & marini his qui in aquis dulcibus degunt, & inter marinos litorales, sunt enim minus undaris agitati. Enumerat autem Hippocrates inter marinos, petrosos, ut pote insularis homo, inscundo de Dieta: turdum, phucam, elephetim & cobionem. Galenus uidetur omnes amplexatus tertio de Alimentis, enumerans turdum; phucam, iuliam, percam, scarum, merulam; scarum autem preponit omnibus suauitate, inde merulam & turdum, reliquos tres in ordine ultimo reponit: gobionem excludit, quamuis non immerito probet illius alimentum, neque ut prauum, neque concoctū difficilem. Sed quis sit elephitis, haud docuit. Verum Hippocrates inter cibos leues, etiam post petrosos, laudat rhombos, squatinas atque torpedines.

De cibis autem alijs non meminit nisi comparando Hippocrates, olus olieri, carnem carni. uerum Galenus totum prætermisit, ut liquet: id est finem, cuius ratione Aphorismum scripsit. hic est, ut doceret suo more, qui cibi essent facilius coctionis, & qui non alixerat enim, quòd facilius erat impleri potu quàm cibo. ibi docuerat qualitatem: hic ab effectu docet, quis cibis sit facilius coctionis. Unde patet continuatio Aphorismi & finis, quem adeo perperam omitit Galenus, ut faciat Hippocratem stupidum. Quæ enim hæc est doctrina, Quæ celeriter coquantur, & simul etiam celeriter excurrunt? Qui enim scire possim, quid celeriter concoquatur, aut tardè? Sed uoluit, quòd putat Galenus, pro principio esse, id esse quòd cognoscere docet: ut sciamus quomodo reficere oporteat ægros, scilicet uelociter & simul nutrientibus. nam quæ in horum aliquo deficiunt, si tardè, ægros ad ultimam debilitatem perducunt: si sensim, ad laborem uentriculi, longamq; defatigationem. Quare patet, ipsum etiam de cibo tantum, non potu loqui. sed hoc propter uinum, cui maxime Galenus fauet, omittimus.

Inter ea quæ sensim alunt, connumerat Galenus in Commento, uerticellos, seu mauii αωνόλυγος, gammaros, Græci λαμμάγος,

squillas & locustas. αωνόλυγος apud Græcos significat & serpentem, & herbam, & lapides inuentos in capite castrei piscis, & thynni piscis supremam dorsi partem, & turbinatum genus ostracei corticis, quòd frequenter inuenitur inter chamas Genua allatas, à forma enim fusi ferme hæc omnia sub nomine uno tam diuersa natura deducta sunt. Rondelletius putat esse ostræorum durissimorum genus, quòd lapidibus coniunctum est, nec uulgare: ut non existimem tam celeri cursu Galenum transeuntem in huiusmodi impegisse, quæ cum αωνόλυγος nomine similitudinem nullam habent. Gammarum caudati sunt, quos nos caneros appellamus. sunt tamen qui astacos fluuiales uocant: tam possimus gammaros uocare quàm astacos, cum, Athe- næo teste, sint gammari & squillarum, id est crustatorum longam habentium caudã, genere. Antiqui fluuiales gammaros in usu non habuerunt: quòd, ut experimentum docet, & inter cementa saxaq; imò in ipsis lapidibus & sepulchris inueniuntur. De omnibus his qui pro piscibus habentur, nec tamen pisces sunt, ut polypi, cancri, ostræa, Hippocrates locutus est secundo de Dieta, distinguens in quinq; genera. Primum uocatur mollium, quia sola cute integuntur, uolypii, sæpiæ, sæpiolæ, loligines. Secundum ostræorum, ostræa, pholades, margaritarum conchilia, purpuræ, buccinæ, pinæ. Tertium eorum quæ concha integuntur, tellinæ, chameæ, pectines. Quartum, quæ crusta, astaci, squillæ, locustæ, erinacci, ursi, cancri, paguri. Quintum cartilagineorum: ut raia, torpedo, rana marina, squatina, pastinaca, galens, canicula, uulpes, zygena, lamia, Hippocrates adnumerat etiam urticam. Quæ igitur mollia sunt, quoniam cute sola teguntur, ideo durissimam carnem sortita sunt: fluctibus enim aliter obrunderentur, & cuiusq; minimi piscis iniuriæ expostiti essent: ob id durissima sunt carne, & difficillimæ coctionis. Quæcūq; uero crusta integuntur, eo duriora sunt, quo crusta est crassior, atq; magis lapidosa. nam carnem multa terra participare necesse est, si tam dura ex ea testa generari debet. Ergo ostræa durissima erunt, inde conchæ, post crustacea, ultimò uero cartilaginea. Ergo quæ mollia sunt, adeo concoctū difficilia sunt, ut oculos grauent, inquit Hippocrates. Sunt & qui cartilaginea uelint longo usu oculos hebetare: at ego non tam cartilaginea, quàm reliqua etiam genera enumerata hoc facere posse crediderim, imò magis quam hæc. Cōueniunt enim omnia in hoc,

Lib. 7. cap. 24.

Pag. 6.

hoc, ut ait Hippocrates, quod caro difficulter concoquitur, & tardè deijcitur, licet crustacea & cartilaginea propter succi abundantiam, & ut dixi, quod mollus habeant tegmen, alium potius molliant, quam astringant, commodeq; secedant. Itaq; ab alimento crasso, aut forsitan à falsedine nimia (utruncq; enim horum oculis maxime nocet, qui tenuis spiritus copia indigent) lædi oculos, & usum obfuscarè, non abs re est. Ut uerò carnes horum tardè secedūt ita (inquit)

succus eorum, in sculaq; movent alium: sed eodem ordine, scilicet omnium minime mollium, maxime autem cartilagineorum. Inter chamas, quæ ab hiatu dictæ sunt, & tellinas, hoc interest, quod tellinæ in ambitu serratæ sunt, & ob id non hiant, ut chame: quæ seu striatæ, seu non hiant, quia in ambitu sunt læues.

Eadem ergo regula utemur etiam in piscibus marinis atq; fluuiatibus: qui enim duro carent integumento, ut anguilla & tunca, difficillimè concoquantur, & tardè secedunt: qui squamma dura, ut lucij, etiam tardè secedunt & concoquantur: per cæ autè & truitæ, salmones, thyni ac carpiones, & quos uocant alofas, facillè concoquantur, & celeriter descendunt è uentriculo, ni magnitudo piscis grauiorem & duriorè effecerit, eademq; in marinis generalis ratio, ab Hippocrate deducta, obseruanda erit.

Cochlearum etiam meminit Galenus, tanquam tardè nutrientium, & secedentium: quarum tamen usus ad hæcticos, & in iecoris imbecillitate, tum ad uentriculi dolores est præcipuus. De iecore Galenus id affirmat: de uentriculi dolore dicit Scribonius Largus, sed ipse cõmendat Africanas: ego in meipso nostris usus sum. Duo carũ prima genera sine cortice, in quarum capite solent lapides inueniri: horridæ usui, quas non edimus (Turetani in Africa tamen comedere, ut audiui, consueuerunt) & testa obtectæ, quarum sunt quinque genera: terrestres, quo in cibis utimur: marinas etiam edimus, durior est earum caro quam chararum. fluuiales, quæ non eduntur (sunt enim abominandæ) syluestres parue albæ, semper arboribus aut dumetis, aut etiam herbarum caulibus adhærètes, Sesilon uocant hoc genus, quod subuertit uentriculum, & uomitum excitat. Apud Gallos tamen, & Ferrarienses, in maiore sunt precio cæteris, quod sapidiores sint alijs, nec ea incommoda ex earum esu experiatur. Ego edi sine noxa nuper, molliores sunt reliquis. Quinque genus est solitariarum, quæ in Africa inueniuntur, quarum tanta est

magnitudo, ut testam nonnunquam decem libras liquoris capiat. Olim uiuaria habebantur. Experimento edocli sunt, in olla per usum indiq; ut aere refrigerari possint, sapa & farina subiecta pinguescere, unde etiam molliores redduntur.

Coqui debent hæc, & dura quæque magnis ignibus, & circumquaque positis, in olla operculo obducta aqua ex dimidio plena cum cineribus quercus, radice ari, cortice peponum, & sinapi. inde ubi detractæ fuerint teste, cum oleo, sale, aceto & saluia, ac porro cinamomog. Carnes autem, & pulli duriores linteo multiplici subfimo calido uehementer, si duabus horis contineantur, inde extractæ, aqua frigida copiosa statim superfundantur, celeriter coquantur. Cammarum nostri tabidis multum profunt. Ranæ antiquis in usu non fuerit: facilius longè concoquantur caneris, & limacibus multo magis: parum tamen nutriunt & humectant, atq; refrigerant. saginantur, adeoq; impinguntur illarum iecora, ut inter delicias suauitate, inter mira magnitudine numerentur.

Verum quæ etiam brassicæ meminit, noscere oportet illius tria prima genera esse: satium, agreste, maximum. Sed satium tres sunt differentie. una, à forma: alia, à parte uel cultura: tertia, ab inuentoribus. Forma sunt quatuor species: crispa, leuis, capitata, quam uocamus Gambusium, quæ longè suauitate & alimenti bonitate alijs præstat. est que harum omnium maxima ubiq; copia. Et crambæ uilissima, caule minore, cæteris folio tenuiore, flore luteo, de qua Horatius:

Occidit miseris crambæ repetita magistros.
Ab aliquibus hæc eadem uocata est coramble, ut apud Columellam:

Nunc ueniat quamuis oculis inimica coramble.

A partibus autem nobilissima fuit olim cyma cauliculus uerè germinans, adeo gustu uicundus, ut Drusus Cæsar non sine cyma in bellicas iret expeditiones. Tanta fuit gloria uulgaris herbe: nostra autem ætate adhuc magis insignis cauli flos uocatus, candido capite ac turbinato, sed inæquali, & pluribus in locis cauo, prominentibus uelut undiq; clausi botris us, ut specie ipse non sit inferior suauitati. Manducatur & coctum cum sale, pipere, oleo atque aceto. Sed ab inuentoribus in locis sex habemus: Tricianam: Cumanam sessili folio, capite patulam: Aricinam, excessam folio numero & tenuiore: Pompeianam, caule ab radice tenui, sed omnium prociore, folijs angustioribus &

bus & rarioribus, sed admodum teneris, ut hæc sit propria laus: Sabellicam ad admirationem usque crispam, dulcissimamq; gustu. Lacurranam capite grandi, non tamen adeo ut Tricianam, sed hæc maximo labore colitur: Halmyridiam, quæ trans mare auebeatur. Possunt innumeræ aliæ earum species fingi, quandoquidem hoc oleris genus tam late pateat, ut nullum aliud, ad arboremq; accedat. Brassica quædam est angustifolia, quam uocant Soldanellam, lacteo succo, quæ plurimum purgat, & maxime aquam.

Qua quoq; dura serò concoqui, palam est: at de molliibus affirmant, celeriter nutrire, maxime lutea. At Hippocrates ait generaliter: Oua uolucrum robustum quid habent, alunt atque irflant: ut perspicuum sit, neq; celeriter concoqui, nec unâ, sed sensim: quod etiam ex inimpetuis uomitibus deprehenditur.

APHORISMVS XIX.

Acutorum morborum non omnino sunt certæ pronunciationes, aut salutis aut mortis.

COMMENTARIUS.

Galenus illud non omnino ad certam non solum rationem pronunciant, sed etiam ad generalem morborum acutorum interpretationem refert: ita ut quasi dicat Hippocrates, non omnium morborum acutorum potest esse certa pronunciatio salutis aut mortis. Verum hic sensus admodum Hippocrate indignus esset, quia nihil doceret: sed solum confunderet animum lectoris, ideo abijt ut Hippocrati rem tam inartificiofam tribuamus. Præterea quid uetuit, ne pro $\delta\omega\mu\epsilon\tau\alpha\sigma\tau\alpha\sigma\iota$ scriberet $\delta\omega\mu\epsilon\tau\alpha\sigma\iota$, id est nõ omnium? Ostendit etiam id euentus, non si per acutorum morborum finem eorum intelligit, etiam huiusmodi hoc diiudicare norunt: sui principium, experimentum docet, tam in ueris ægrotantibus quam scriptis ab Hippocrate, quod ille hic dicit uerum esse. Ratio quoq; duplex id docet, nam et mobilis est materia morborum acutorum, & facillè transmutatur: & neq; in principijs cõcocta esse potest, nec cruditas desperationem affert. Idemq; de augmento, cum in his temporibus concoctio nõ adijt. Et quãuis sub cõditiõne prædicere liceat, ut si septimã non transierit, antequã iudicetur peribit: absurdum tamè prædictio est, quia multi folliã gloriantur, produnt enim hoc necesse, an intra eam diem morbus iudicandus sit. Verum illud obijcies ex Prognosticis. Qui porro morbi in breuissimo tempore iudicabuntur,

faciliores cogniti sunt: maxime enim differentie in ipsis ab initio sunt. Cum ergo maior excessus facilius exiguò dignoscatur, ergo & firmis qualis futurus sit. Verum dico quod ratione huius esset facilius cogniti: sed motus plus impedit certum iudicium, quam excessus adiuet.

Porro duobus modis distingui atq; amplificari debet hæc sententia. Primus est, ut ad pestilentes morbos referatur, in quibus præcipue hoc uerum est, ut non sit securitas ulla ex remissione morbi, nec desperatio ex incremento, habet enim morbus pestilens præter motum repentinum, etiam qualitatem obscuram, qua facillè interficit, & ut obscura qualitas citò ad perniciem deducit, ita etiam sine certa ratione deficit, & homo sanatur. Secundus est, quod facilius morbus quem sanabilem existimas, mortalitatem euadere potest, quam mortalitatem sanabilem: quoniam hoc solum nature uel contingere potest: illud uerò etiam præter id, medici & ægri atq; aliorum errore. Verum relinquatur difficultas de abscessibus, in quibus iam materia decumbit in eodem loco: quare in his saltem deberet esse certa ratio prædicendi, iuxta magnitudinem, locum, materiam naturam & coctionem? Respondeo, quod in illis etiam ob necessitate eiectionis, & transmutationem ad uilius membrum contingit errare.

Quod maxime querendum fuit in hoc casu, erat, quò usq; hic Aphorismus extendatur, nam in sine status ob indicatione peracta, non est uerum, cum etiam idiotæ moriueros agnoscant: in initio uerum est in omnibus, in incremento etiam: uerum in ingressu status, postquam illum Hippocrates non excludit, etiã uerum esse arbitrabitur.

APHORISMVS XX.

Quibus iuuenibus aluus adhuc humecta est, his senescẽtibus aluus adhuc sicca est, his senescẽtibus humectatur.

COMMENTARIUS.

Si quis præcedentem Aphorismum præcedentibus comedere uelit, ita illum iungat, ut in primo dictum sit mortale aliquid esse aut non, & in secundo bonum signum, atq; ita deinceps: in præcedenti autem Aphorismo admonet nos, quod illud mortale aut non mortale ita debet intelligi, ut non existimemus in acutis omnino moriturum aut non moriturum, sed non esse certam hanc pronunciatõnem. At de hoc Aphorismo quis eum præcedentibus cõtinuabit, cum de mutatione temperaturæ agat? certè nõ nisi decimo octa-

De diet. Pag. 7.

Pag. 8.

uo, in quo dixit, quod eorum quae aegros et uelociter nutriunt, ueloces fiunt etiam excretiones: intellige ubi corpus moderate se habeat. nam si alius humida sit, multo citius prodibit, etiam si non aegros nec uelociter nutriant. In quibusdam uero non procedunt talia, nec excretiones tempestiue fiunt.

Sed ad rem potius accedamus, et illum alteri connectamus, infra descripto sub his uerbis:

Quicumque alius humidus habent, si quidem iuues fuerint, melius degunt his qui siccas habent: ad senectam uero deterius commutant. nam senescentibus magna ex parte exsiccantur. Hic sane uidetur ex duplici continuatione tum ad praecedenti, tum ad sequentia, cur hunc scripserit Aphorismum: et rursus docuit, quid melius sit, an alium habere humidam, an sicca: et quod ad praesentem attinet Aphorismum, non debere intelligi semper, sed ut ibi magna ex parte, id est ut in pluribus.

etiam si non aegros nec uelociter nutriant. In quibusdam uero non procedunt talia, nec excretiones tempestiue fiunt. Sed ad rem potius accedamus, et illum alteri connectamus, infra descripto sub his uerbis: Quicumque alius humidus habent, si quidem iuues fuerint, melius degunt his qui siccas habent: ad senectam uero deterius commutant. nam senescentibus magna ex parte exsiccantur. Hic sane uidetur ex duplici continuatione tum ad praecedenti, tum ad sequentia, cur hunc scripserit Aphorismum: et rursus docuit, quid melius sit, an alium habere humidam, an sicca: et quod ad praesentem attinet Aphorismum, non debere intelligi semper, sed ut ibi magna ex parte, id est ut in pluribus.

Causa lenitatis alui, ut habetur infra, ibi: Matio noctu plurima perna significat deiectione: Si naturalis sit, contingit ex pauca attractione iccoris, ut siccitatis ex magna, sed magna attractione aut parua in etatibus et naturalis fiunt, uel ob robur facultatis, uel calorem aut siccitatem, aut necessitatem alimentii. Alius modus est ratione uentriculi. nam is uel ob frigiditatem, ut non possit concoquere: uel ob humidam qualitatem, uel ob defluxum bilis, ut non possit cibis debito tempore contineri, alium humidam reddit. Videntur enim igitur, stante mutatione solum consuetudine, de qua agit in primo de Dieta dicens, Ex pueritia ad adolescentiam mutatio fit ex humido ad siccum, manente calore: ex adolescentia ad consistentiam corpus exsiccat, et refrigeratur, ex hac etate corpus humectatur manifeste, et etiam refrigeratur, ut in senio corpora sint frigida ualde, sicca uero in solidis, atque exterius et in conceptaculis superfluo redundant humido. His propositis, uideamus cur haec uicissitudo contingat. Et clarum est, quod nisi quis reducat hanc mutationem totam ad unum principium, nihil agit. Quid enim est quod generalem faciat orationem, nisi ratio una in omnibus, et est quod in iuuentute, quoniam corpus exsiccat, si fuerit

antea humidus: et alius humidus habent, nisi quid obstiterit, igitur dum siccat, alius etiam exsiccat: et hoc est per se manifestum. Sed si siccas habent alius, cum temperies humida sit, oportet ut siccitas ea contingat ob caliditatem, uel ob siccitatem, si ob caliditatem, refrigerantur, et alius humida euadit: si ob siccitatem, quam necesse est esse immodicam, superueniente senio, transmutantur in humidam praeter naturam, ob nimiam siccitatem, atque ita ob frigiditatem alius humectatur. Ex hoc colligitur, quod iuues bene dispositi debent habere humidus alius, non siccas. Et ratio id demonstrat, quia infantes habent ualde humidus: igitur in transitu recto per aetates, iuues debent habere humidiores senibus.

APHORISMVS XXII.

FAmem uini potio soluit.

COMMENTARIVS.

Linguis Hippocratis, uinolentia uel ebrietas. Hippocrates enim in libro de Humana natura, cum dixisset quod morbi communes tam accidunt masculis quam feminis, subiicit, etiam uinolentia uel ebrietas, et aqua. Explicatius Phavorinus, ubi exponit, id est uini meracioris usum. Quid est ergo quod hunc Aphorismum subieuerit, illi scilicet: Quae longo tempore extenuantur corpora, lente rescire oportet: quae uero breui, breuiter? Et ei: Facilis est impleri potu, quam cibo. Scire tamen decet, quod, ut habetur in Commento, quatuor sunt genera famis: Naturalis, cum statis horis homo appetit cibum moderate: et uehemens, post longam inedia: aut nimiam resolutionem, ex laboribus maxime, uel defectum bonorum alimentorum: et fames canina, quae fit ob atrum humorem uentriculum erodentem, cuius proponitur exemplum et cura in quinto Epidemiorum: et huiusmodi, quae fit cum membra deficiunt, et membra naturalia tamen affecta sunt male, et corruptis humoribus referta. De hac non loquitur Hippocrates, cum sit lethalis, et ipse de sanandis sermonem instituit. Quod autem uini potio omnem famam mitiget praeter experimentum, est ratio, aut enim illa fames fit a frigiditate, et uinum cum calefaciat, famem sedat: aut a nimia resolutione, et uinum nutrit celerrime, igitur famem tollit: aut ob humorem atrum, et uinum illum aequat, ergo omnibus confert. Praeterea fames sedatur nutritione et repletione uentriculi, et haec

duo praestat uinum. Sed nunquid hoc solum uult, scilicet curam famis per hoc absurdum, ut ita dicant, auxilium? An nobis potius etiam illud significat, uel potum etiam hoc habere incommodi, scilicet ut famem tollat. Illud non omittebam dico, quod ait Hippocrates libro de Veteri medicina, uinum meracum corpora quoquo modo debilitata reddere. Videtur autem habere uina diuersas facultates, prout in secundo libro de Dieta scribitur.

APHORISMVS XXII.

Quicumque morbi ex repletione fiunt, euacuatio sanat: et quicumque ex euacuatione, repletio. Et aliorum contrarietas.

COMMENTARIVS.

Hippocrates in libro de Locis in homine inquit: Viri uel medicamentum sunt contraria contrario. Verbi gratia: Cum in tumuerit pallidus, exsolatur sanis, si quod medicamentum attenuans adhiberit fuerit: at hic tumentis attenuans opitulatur. Rursus autem, quod aliquando utilitatem cepit, nunc hic opitulanti opitulatur, quum sanis praegracilitate decolor et pallidus factus fuerit. Si quis enim pituitosum et tumefaciens medicamentum exhibuerit, pallor sedatur. In super uero dolor fit et propter caliditatem, et propter frigiditatem, et propter ualde exuperans et immanitum. Et in refrigeratis natura quidem extra corpus ad cutem, propter calefactiensi ualde, dolor fit: in calidis uero natura propter frigidam: et in siccis natura, si humectentur: et in humidis, si resiccantur. In singulis enim, quorum natura permutatur ac corrumpitur, dolores fiunt. Sananturque dolores contrariis, idque etiam unicuique morbo proprium est. Nam in calidis natura, propter frigiditatem et rotantibus dolores calefiunt. Et reliqua iuxta hanc rationem sunt. Alius porro modus hic est: Per similia morbus fit, et per similia soluitur, uelut urinae stillicidium idem facit, si non sit: et si sit, sedat. Et tussis eodem modo, uelut et urinae stillicidium, ab eisdem fit et sedatur. Alius rursus modus hic est, febris quae propter tumefactionem ex pituita fit, aliquando quidem ab ipsa fit et sedatur, aliquando a contrariis. Et dat palchrum exemplum, a uomitu huiusmodi: Si quis uomenti aquam multam dare uelit, eleuentur ea, propter quae uomit una cum uomitu. Et sic quidem per uomitum uomitus sedatur. Rursus autem, propterea sedatur,

quod inferne depulit id quod intus uomitum ciebat: atque ita ex ambobus contrariis (scilicet uomitum et alium cientibus) homo sanatur a uomitu eodem. Hippocrates ergo hic tres modos tangit expositionis huius orationis, Contraria contrariis curantur. Unum, qui pertinet ad morbum ipsum, et est ac si quis dicat: Depellitur calor corpore refrigerato, et pallor corpore rubro reddito. Et sic propositio est generalis sine dubio, sed non artificiosa. Secundus modus est, ut ad causam referatur, scilicet ut curatio fiat a contrario cause: et tunc dicit, Non semper est uera per accidens, licet per se uera sit. Nam est morbus fiat a calore, sublato calore cessat morbus: non tamen calor semper depellitur a contrario, sed quandoque a contrario, ut cum aqua frigida depellimus calorem febris: quandoque a simili, ut cum balneo depellimus insolationem: quandoque licet utroque modo, ut cum materiam uomitus curamus educendo, id pessimum uomitu per simile, et subducentibus alium, per contrarium educere. Oportet ergo in causis distinguere, nam de morbo, ut dixi, clarum est, et Hippocrates hic in textu de Natura humana de causa exponit dicens: Quoscumque morbos repletio facit, euacuatio sanat: et quicumque ex euacuatione sunt morbi, repletio. Quicumque uero a labore fiunt, quies sanat: et quos ocium parit, labor sanat. Et in summa, medicum oportet scire, se opponere instantibus contrarium agendo morbus, naturis, temporibus, etatibus: et distendentia soluere, et soluta distendere. Intelligit proculdubio, in male affectis noxiisque temporibus, etatibus, naturis, non autem recte et iuxta debitam rationem se habentibus. Infra uero, in Noctibus: Curationem morborum ita instituire oportet, ut cause morbi nos opponamus. Et in libro de Flatibus: Si quis causas corporis affecti probe cognouerit, facile ea afferet quae corpori conducunt: nimirum contraria corporibus, morborum natura perspecta. Est enim maxime secundum naturam ipsa medicina. Quare statim, ubi fames molestiam affert, morbus sit, quicumque enim hominem molestia afficit, ac tristitiam affert, morbus uocatur: Quod ergo est famis remedium? quod famem sedat, id autem facit cibis: cibo ergo famem medicari conuenit. sic sitis potus, et repletionis euacuatio, et quieti labor: et ut generaliter dicam,

can, contraria contrariorum sunt medela. Nul-
libi autē clarius quam in secundo Epidemiorum:
Verum ad causam devenire oportet, et ad causā

Sec. 4. in principio. Hęc igitur sic determinare oportet,
quod curam contrarijs causæ accipere sem-
per est necessarium, non semper tamen causa suo
contrario expellitur: uel quoniā non expellitur
ab eo ex ratione applicationis, uelut aqua frigi-
da exterius applicata calorem adauget: uel quoniā
nam per accidens depellitur à simili, ut calor à
calore balnei, bilis à rhubarbaro eam purgante.
Tertius, cum modus est similis morbo, et tunc
uidetur morbi causa à simili propulsari: uelut, si
uomitu causa uomitus eijciatur.

Contrarij nomen quandoque improprie su-
mitur pro opposito. oppositum autem sic dicitur,
de his quæ secundum naturam se expellunt, et
uocantur contraria: et secundum relationem, et
negantem et affirmantē. Sic enim distinxit Ari-
stoteles in libro de Decem uocibus. Nos autem
ita distinguemus contraria ex sententia Hippo-
cratis: Contraria dicitur, quæ simul esse non
possunt. Et tunc uel solum hoc habent ex mem-
bris, et dicuntur affirmantes et negantes orationes:
uel ex re, sed absq; principio destruendi se mu-
tatione: uel cum principio destruendi se, non ta-
men ipsa se destruant, ut album et nigrum, leue
et asperum: uel se mutuo destruant, et hæc pro-
prie sunt contraria, ut calidum et frigidū, quæ
se mutuo corrumpunt. Cum igitur Hippocrates
locutus est de contrarijs generaliter, intelligit
primum modum: cum autem specialiter, tam ter-
tium quam etiam quartum.

Illud solum querendum est, quomodo aliquid
possit tolli, et non à contrario proprie: Et respon-
deo, quod refrigeratio, quæ sit in balneo tepido,
non sit à balneo infra balnei teporem, sed usq; ad
eam: uerum quod refrigerat, ultra est naturalis
temperies, uel aer externus: balneū autē aperien-
do meatus efficit, ut aer externus ingredi possit.
Ergo omnis morbus curatur à contrario causæ
sue per se, licet aliter uideatur cōtingere. Melius
est ergo forsitan ut dicamus, Hippocrate hoc solū
uoluisse, quod curatio fiat tollendo morbi causam,
et hoc uocasse cōtrarietate. Continuabimus autē
hunc Aphorismū præcedenti, ut ita legatur: Tamē
uini potio soluit, quicūq; ergo morbi ex repletio-
ne sunt, euacuatio sanat: et quicūq; ex euacua-
tione, repletio. Et aliorum contrarietas: quoniā
non solo cibo fames sedatur, sed quouis nutriente,

Capit. De
oppositis.

APHORISMVS XXIII.
Acuti morbi in quatuordecim
diebus iudicantur.

COMMENTARIVS.

Si præsentē Aphorismum superioribus con-
tinuare uolueris, ut sit totus sermo connexus,
qualem par est, ut sæpius dixi esse, eum conne-
ctemus illi, Acutorum morborum, ut sit sensus:
Quoniam acutorum morborum non sit certa
pronunciatio salutis aut mortis. hoc tamen certū
licet prædicere, quod intra quatuordecimum
diem quilibet morbus acutus iudicatur.

Vi uero ad expositionem ueniamus, Galenus
multum in ea laborat, propter morbos, qui non
perpetuo augentur: et etiam, quia Hippocrates
dixit, acutos morbos finire in quadraginta die-
bus, ut in Prognosticis: et aliquando in jexagin-
ta, ut in libello de Diebus indicatorijs. itaq; exco-
gitantur quidam numerum dierum iudicantium
uerbis.

20 usq; ad quadragesimum. Sed hoc improbat Ga-
lenus, dicens non conuenire: sunt enim tantum
duodecim. Sed cur laborandum in re clara, cum
sensus sit apertus? Verè acuti morbi in quatuor-
decim diebus iudicantur, quoniā tales morbi
adaugentur perpetuo magnis incrementis: tan-
tum uero incrementum natura humana ultra
quatuordecim dies non fert: ergo omnes acuti
morbi intra quatuordecimū diem finiuntur. Qui
uero non sic finiuntur, non etiam perpetuo au-
gentur, quare nec legitimi acuti debent appella-
ri. Qui ergo maximis incrementis augentur, ad
quadraginta: qui magnis, sexaginta acuti exten-
dantur. Sed melius fuisse Galeno illud quære-
re, quare Hippocrates non dixerit, Finiuntur:
sed, iudicantur? Dupliciter huic dubitationi oc-
currere possumus: uel quod necesse sit, ubi tam
aperis incrementis augetur morbus, ut etiam iu-
dicetur. nam motus materiæ ad hoc cogit: uel
quod iudicari intelligatur, cum febris desinit
etiam sine ulla excretionē, ut primo Epidemio-
rum: Vigesima à febre liber iudicatus est, non
sudauit, tubercula iam in decima septima ob-
orta sunt. Ergo iudicari dixit, febrim cessare:
et tamen nec in hoc morbus fuit acutus, cum
quatuordecimum diem excesserit.

20 usq; ad quadragesimum. Sed hoc improbat Ga-
lenus, dicens non conuenire: sunt enim tantum
duodecim. Sed cur laborandum in re clara, cum
sensus sit apertus? Verè acuti morbi in quatuor-
decim diebus iudicantur, quoniā tales morbi
adaugentur perpetuo magnis incrementis: tan-
tum uero incrementum natura humana ultra
quatuordecim dies non fert: ergo omnes acuti
morbi intra quatuordecimū diem finiuntur. Qui
uero non sic finiuntur, non etiam perpetuo au-
gentur, quare nec legitimi acuti debent appella-
ri. Qui ergo maximis incrementis augentur, ad
quadraginta: qui magnis, sexaginta acuti exten-
dantur. Sed melius fuisse Galeno illud quære-
re, quare Hippocrates non dixerit, Finiuntur:
sed, iudicantur? Dupliciter huic dubitationi oc-
currere possumus: uel quod necesse sit, ubi tam
aperis incrementis augetur morbus, ut etiam iu-
dicetur. nam motus materiæ ad hoc cogit: uel
quod iudicari intelligatur, cum febris desinit
etiam sine ulla excretionē, ut primo Epidemio-
rum: Vigesima à febre liber iudicatus est, non
sudauit, tubercula iam in decima septima ob-
orta sunt. Ergo iudicari dixit, febrim cessare:
et tamen nec in hoc morbus fuit acutus, cum
quatuordecimum diem excesserit.

Ex hoc intelligite, cum morbus acutus intra
quatuordecimum diem non iudicatur, errorem
aliquem in uictu uel medicamento aut aliaratio-
ne admissum esse. Lique enim, omnes ægros, qui
ab Hippocrate in Epidemijs narrantur, intra
eum terminum esse iudicatos, si acuto morbo la-
borarunt: morbos autem acutos omnes iudicari,
etiam

In Claz-
menio de-
cimo lan-
guente.

etiam si abscessus causa sit, in primo de Morbis
his uerbis declarat: At uero febris ardēs, phre-
nitis, peripneumonia, angina, pleuritis, uua, citō
decerunt.

APHORISMVS XXIIII.

Septenorum quartus est index.
Alterius septimanæ octauus prin-
cipium. Est autem & undecimus con-
sideratione dignus: ipse enim est
quartus secundæ septimanæ. Rur-
sus uero & decimus septimus consi-
derabitur: ipse siquidem quartus est
à quatuordecimo, septimus uero ab
undecimo.

COMMENTARIVS.

Istum Aphorismum nemo intelliget, nisi
qui mentem Hippocratis intellexerit. inquit ille
in libro de Septimestri partu: Conceptus et ab-
ortus et partus sunt, in quibus morbi et sani-
tas: scilicet secundum dies, secundum menses, et
secundum diem quadragenarius, et secundum
annum. inde probat, quod cum hæc sic distri-
buantur, unum alterius sit particeps: et cum sit
particeps iudicatio septenarij, et quadragenar-
iæ, oportet ut tandiu retineatur prima ratio,
quandiu non uitietur secunda. Cum ergo qua-
dragenaria sit obseruanda, oportet ut etiam di-
midium obseruetur, id est uiginti. sed si uiginti
sit obseruanda, non uiolat septenarij ratio-
ne, quam seruius fieri potest, oportet ut in prima
et secunda hebdomada dies integri numeren-
tur: in tertia autem, ut finis secundæ sit initium
tertiæ. et hoc est primum quod proponitur.

Secundum est, quod quilibet terminus iudi-
catorius finitur intra suam hebdomadam. ideo
cum dies indicatiua sit in medio, erit trigessimus
primus dies indicatiuus trigesima, quarta: non
decimus septimus, cuius numerus est dimidiū tri-
ginta quatuor. Et ita uno cursu declarat indicati-
uos dies, qui sunt medijs suarum hebdomadarum.
Tertium est, quod docuit per hoc, dies tam iu-
dicatorios, quam indicatiuos, qui sunt ultra uige-
simam, sic ut uigessimus quartus sit indicatiuus
loco quarti, et uigessimus septimus iudicatorius
loco septimi: atq; ita de alijs sequentibus, usq; ad
quadagesimum. Sed ultra non est morbus acutus,
sed solum procedemus per uigimas: ut sex-
agesima, octuagesima, centesima, et centesi-
ma uigesima. In harum medio erunt indicatiui
et iudicatorij debiles, ut quinquagesimus, se-
ptuagesimus, atque deinceps.

Continuatio clara est, nam in præcedenti di-
xit, quod acuti morbi in quatuordecim diebus
iudicantur. ostendit ergo etiam ante illum, quan-
do possint iudicari, utpote in septimo: Et quo-
modo post illum usq; ad quadragesimum, docens
uno cursu medios esse horum indicatorios, et
etiam uim esse his diebus iudicandi mediam,
non tantam quantam inest principalibus. Et red-
dit unam rationem, quare acuti morbi ad quar-
tumdecimum extendantur. eò usque enim nume-
rantur integri septimanis.

Hippocrates in Prognosticis inquit: Primus
terminus februm est quartus dies: secundus, septi-
mus: tertius, undecimus: quartus, est quartus de-
cimus: quintus, decimus septimus: sextus, est uige-
simus. non possunt autē (inquit) hi dies per inte-
gros numerari redditiq; causam, dicens: Neq; er-
nim annus neq; menses integri diebus consicuntur.
Et hæc fuit opinio Hippocratis de causa nu-
meri dierum. Aliā asserunt Galenus in tertio de
Diebus indicatorijs: et consistit in hoc, quod re-
uolutio lunæ sit in diebus uiginti septem et octo
horis: et reditus ad coniunctionem solis, in die-
bus uiginti sex, et horis decem: quos circuitus
cum contulerimus, sicut dies quinquagintatres,
et horæ decem octo, cuius spatij dimidium est
dierum uiginti sex, et horarum uiginti et unius:
ut sit dimidium mensis, dies tredecim, horæ un-
decim, et ita cadit crisis in quartamdecimam
diem. Addatur rursum dimidium in his, et sicut dies
uiginti, horæq; quatuor. Sed nec sic redit res
ad dies uiginti, sed transfreditur. Et præter id
contrahit mensis dierū uigintinouem ad uiginti-
sex, ea sola ratione quod luna latet sub sole
tribus diebus. Neq; ratio Fortunij Affairati de
mensibus profectiois solis, qui sunt tertiadeci-
ma pars totius anni, et sunt dierum uigintiocto
cum duabus horis, satis facit: cum dies uigessimus
primus, non uigessimus, iudicatorius euadat. Pro-
pterea Hippocratis rationi manum dabimus.

Sed obijciat quis, quod Hippocrates sæpius in
quinto et septimo Epidemiorum narrat, iudica-
tos fuisse in alijs diebus: ut in quinto de uxore
Gorgiæ, quæ iudicata est in quadagesima pri-
ma die: et de Polycrate, in quintadecima. et in
septimo de Pythodoro, in quinquagesima prima:
et de Eratolai filio, in septuagesima prima. Et
Hermoptolemus perijt in quintadecima: et Ful-
loni in Syro, cui remisit febris in die decima-
octaua. Et ratio in omnibus est, quod computat
primam diem, sicut et mos est plebejs. appella-
nt enim quantumdecimum diem, qui uerè est
quartusdecimus.

Cap. 91.

pag. 1. 10.

pag. 1. 2.
pag. 7. 16.

APHORISMVS XXV.

Estiue quartanæ magna ex parte breues, autumnales longæ: & maximæ, quæ ad hyemem tendunt.

COMMENTARIVS.

Continuatio per se clara est. postquam enim locutus est de acutis morbis, hic loquitur de longis. Et uult suo more ex uno exemplo à maiori, ut dicunt, ostendere rationem generalem: & est, Quartana æstiuæ breues sunt plerumq; quanto magis alij morbi, qui non sunt naturâ longi. Ratio triplex est, quoniam calor æstatis dissoluit humores, & ita facilius concoquuntur: secunda, quia transpirat magis corpus, & distillatur; tertia, Verisimile est genitum esse morbum ex humore eo tempore genito, sed in æstate generatur bilis, ut in libro de Natura humana, igitur uerisimile est, atram bilem esse, ex qua fit quartana, factam ex flaua bile, & non quartanam factam ex melancholia simplici uel exusta: & ita citi breuis.

Pro quo sciendum, quod quartana ex triplici humore fit: melancholia simplici adusta, & bili flaua adusta. Et quæ fit ex bili flaua, breuissima est: longissima, quæ ex melancholia simplici, sed nigrissima: pessima, ex melancholia exusta, sed non adeo longa. Dicebat Hippocrates sexto Epidemiorum: Post pilorum defluuium quartana febris non ultra annum, id est, cum decidunt pili, pituita salsa abundat, superueniens quartana casu pilorum, genita est ex humore liquidiore ac tenuiore, ideo non ultra annum extenditur. Est autem cõmunis hic terminus quartanarum, ut habetur à Principe prima quarti. dicit: Si non cõtingat error, aliter perdurat quoadq; usq; ad duodecim annos. Vtilitas breuitatis est: quoniam ut ibi Auicenna dicit, longa terminatur ad hydropem. Hanc breuitatem definit

Hippocrates libro de Natura humana, dicens: Morbi qui æstate fiunt, hyeme finiuntur: qui autumno, uere: qui hyeme, per æstatem: qui uere, autumno. aliter ad annum perueniunt. intelligit de morbis, qui in temporis accidunt, ideo si contingunt ob calorem, desinunt superueniente frigore. Itaq; erunt breues morbi, qui finiuntur in ipso autumno.

Sed est difficultas, quia in Coacis prædictionibus inquit: Hyberne febres quartanæ leuiter in acutos morbos transeunt. Si enim longæ sunt, quomodo transeunt in morbos acutos? Respondet, quod d intelligit succedente æstate, non enim

soluuntur à calore, sed corrumpitur earum materia. Quod autem dixit Leuiter, intelligit, facili ex causa. Est autem præceptum generale, quod morbi omnes æstiu, in hyeme incipientes, periculosi sunt in æstate: & e contra. Sed dubitatur, Aphor. 34. quia infra inquit: In morbis minus periclitantur ærotantes, quorum morbus congruit temporis: sed quartana conuenit autumno. Tertia enim Aphorismorum, inter morbos autûni quartana numeratur. Si ergo esset longior, magis periclitarentur, quia periculû quartanæ, ut Princeps dixit, est in longitudine. Rursum calor naturalis est, qui concoquit, separat & excernit: & ille est imbecillior æstate, ualidus in hyeme, prima Aphorismorum, ut uisum est: igitur morbi hyemales deberent esse breues? Respondemus, quod calor aeris plus facit ad colliuationem, quam naturalis ad concoctionem. Dicitur uerò secunda Aphorismorum intelligitur pari morbo, dato in magnitudine & longitudine.

Hæc quidem clara sunt: uerum illa uerba, & c. maximè quæ ad hyemem tendunt, sunt obscure. Galenus ita interpretatur, quasi hyemalis quartana esset longissima. Donatus de Mutis in expositione pauculorum Aphorismorum dicit, quod dictum hoc referri debet solum ad morbos autumnales, non hyemales. aliter enim dixisset Hippocrates, scilicet Hyemales aut longissima. Præterea quartana non numeratur ab Hippocrate inter morbos hyemales, sed autumnales. Tercio dicit, Quartana est longissima, cum plurima atra bilis generatur. Sunt enim causæ longitudinis morbi, multitudo materiae, crassities, lentor, & frigus aeris: sed plurima atra bilis generatur in autumno, ut supra uisum est: ergo quartana autûnalis est longior quam hyemalis. Dicit etiam obseruasse, quod maximum est, quartanas hyemales uere finire.

APHORISMVS XXVI.

Febrē cõuulsioni melius est superuenire, quàm febrī cõuulsione.

COMMENTARIVS.

Intelligere hic de quartanis cõtinuato sermone quisq; iudicabit, qui dicit illud, à quartanis capti nõ admodũ cõuulsioni. capiuntur si uerò capiuntur, et quartana superuenit, liberatur. Cum ergo maxime uile sit cõuulsioni quartana capi, etiã omni alia febre capi conducit, unde qui uolet huius exquisitã expositionem, illud consideret dictum Hippocratis: Qui à cõuulsione aut distentione neruorum tenetur, febre superueniente liberatur. Si ergo cõuulsionem tollit superueniens

perueniens febris, & ægrum occidit cõuulsio febrī superueniens: manifestum est quod proponitur. Causa uerò huius declaratur sexta Aphorismorum, cum dicitur: Cõuulsio fit ex repletione & inanitione: ita uerò & singultus. Nam cõuulsio succedens febrī, ob siccitatem plerumque aduenit, maxime si diuturnæ successerit: itaque perimit cum siccitas curam non admittat, præsertim adhuc seuiente febre. At febris cõuulsioni succedens ex repletione fieri solet, atq; ob id soluere morbi causam. Quæ uerò repletio fit, tam cõuulsio quàm distentio, ab ea quæ à siccitate dignoscitur, quod quæ à repletione statim fit, à siccitate plerumq; sensim.

Sed nunquid omnes causas cõuulsionis ibi enumerauerit, suo loco dicitur. Illud magis est ad propositum, quod cum dicit in libro de Iudicatione: Si à febre detentum cõuulsio corripiatur, sedatur febris eadẽ die, aut posttridie, aut tertia die. Id quomodo intelligendum sit, docet in Coacis prædictionibus dicens: Seniores septem annis in febre non corripiuntur cõuulsione: si minus, perniciosum est, id uerò certo experimento uerum esse deprehenditur. Puerulis enim febricitantibus cõuulsio sepe superuenit, quæ febrim soluit: sed maiore periculo, quàm priore. At adultis raro ob febrim cõuulsio superuenit: & si superuenierit, perniciosum est. Terminum autem hunc definit septimus annus. Ob hoc sanè dixit Hippocrates: Melius est non simpliciter hoc bonum, illud malũ: quia & cõuulsio, ut dixi, superuenire potest febrī ob siccitatem, & tunc perimit: & ob materiã trãslatam, & tunc licet febris discedat, deterior tamen relinquitur dispositio, est enim crisis mala. ob hoc dixit, Melius, nam neq; semper febris superueniens cõuulsioni bona est, cum fieri possit ut ob dolores superueniat: ostendemus autem cõuulsionem multum à distentione differre, distentionem uerò uix unquam fieri ab inanitione.

APHORISMVS XXVII.

His quæ non ex ratione leuant, non oportet fidere: neq; multum formidare mala, quæ præter rationem eueniunt. Plurima enim talia stabilia non sunt, neque multum durare & permanere consueuere.

COMMENTARIVS.

Dictio Quæ, referri potest ad signa & auxilia. Eo uerò autem, quod est alleuo, potius ad auxilia uidetur transferri: ego tamen magis

credo Galeno, ut qui proprietatem Græca lingua, in qua natus est, tenuit, ut pro signo, tum propter antecedentia intelligatur. ut sit sensus: His quæ præter rationem uidentur alleuasse, signis non est fidendum. Quod & confirmant sequentia uerba: Huius exemplum locupletissimum habetis de Hermocrate, cum inquit: Circa undecimam omnia uisa sunt alleuata esse: sopor cepit. Et rursus: Decimaquarta à febre liber non sudauit: dormiuit: intelligebat omnia. Et iterum uigesima die indicatus est, à febre liber, non sudauit. Et tamen paulo post, id est uigesimaseptima die periit, huiusmodi signa in utraq; partem Galenus tum hic tum alibi solet infida appellare. Quæ ratione autem continetur præcedentibus, clarum est, nam cum locutus sit de signis, & in posterum dicitur sit, ea signa quæ inutilia sunt rejicit.

An aduertendum est, quod in bonis dicit absolute non esse fidendum, in malis autem non hoc simpliciter profert: quoniam nec sic sunt negligenda, quandoquidem latitare aliquid potest, cuius merito mortem afferant. Similiter dicit: Plurima enim talia stabilia non sunt, quasi dicat: Si stabilia sint, & diu permaneant, non sunt paruis facienda. Sed an hoc intelligat etiam de bonis signis, an solum de malis, scilicet quod non debeant nobis fidem facere, propterea quod stabilia esse non soleant, ne frustra culpemus Hippocratem, de utrisq; dicta illa existimemus.

Cæterum hic Aphorismus non solum ad prædictionem, sed etiam curationem pertinebit, monet enim nos, ne mutata ratione uictus, propter signum parum cõstantis, ægrum perdamus.

Verum conducet hic forsitan declarare, an quod dixit in Coacis prædictionibus: Qui morbi in malis signis leuantur, & qui in bonis non remittunt, difficiles sunt: de his intelligatur signis, quæ nuper diximus? ibi autem plurima talia commemorat, ut sit hic pro exemplo locus ille. Et respondeo, quod sic: nam alleuata illa, & non secundum rationem, cum sint mala signa: illa non remittunt, cum sint bona, non tamen ab his dicit timendum est.

APHORISMVS XXVIII.

Febricitantium non omnino leuiter, permanere corpus, & nihil minus: uel etiam plusquam ratio postulat contabescere, malum. Hoc enim morbi longitudinem, hoc uerò imbecillitatem significat.

COM.

3. Epid. Sect. 1. c. 20.

Vlt. uerbis.

Fig. 14. & in Progn. pag. 10.

20

30

40

4. Aph. 57.

COMMENTARIUS.

¶ Postquam nos docuit, non debere in fide signis in utraque parte fidere. solidum & maxime fidum signum, admirabileq; docet. Est autem Aphorismorum nobilissimus, ob quatuor causas: difficultate summam, sensus dignitatem, exponentium cecitatem, qui nihil in eo declarando sibi commemorant: demum quod declarans quinque in hoc Aphorismo perperam accusat Hippocratem. Additur ratio utriusque dicto, Febricitates non omnino leuiter, si non minuantur. signum est longitudinis morbi: si nimium, significat uirium imbecillitatem: igitur utrumque est malum. Ut uero uideamus quomodo ex uno morbi longitudo, ex altero imbecillitas uirium indicetur, uidendum est prius ad quam partem referatur, non omnino leuiter: & uult Galenus, quod tam ad plusquam ratio postulat contabescere, quam ad nihil minui. nam ad nihil minui iuste refertur, & nonia si leuissime quis aegrotet, maxime in hyeme, non est mirum si corpus non minuat: ad id uero plusquam ratio postulat, quoniam si leuissima sit febris, etiam quod plus iusto contabescat, accidet alia causa, ut periculosum minime sit. Sed & per Non omnino leuiter, potest intelligi mediocriter & magna: sed in magna febre etiam est absurdum, plusquam ratio postulat, contabescere, scilicet habita ratione temporis, morbi, & tatis, temperaturæ, qualitatis uictus, auxiliorum & fortuitorum. Ratio autem talis est: Si non excoluitur corporis moles, signum est humores esse crassos, & corporis habitum densum, igitur cum ab his morbi longitudo proueniat, clarum est quod dicitur: Si nimis iusto excoluitur, signum est tenuitatis humorum & raritatis substantiæ corporis, quam obrem diffusa magna quantitate humorum, necessario corpus redditur imbecille. & ita patet ueritas Aphorismi.

Primo accusatur Hippocrates in eo, quod uidetur innuere colligationem maiorem in non omnino leuibus morbis esse malam: imò dicit Galenus, etiam in leuissimis. Respondeo quod non, quia si contingat in leuissimo morbo, non est mala, propter duas causas, primum, quia non arguit prauitatem morbi, & etiam quia non affert periculum mortis, hoc autem est quod Hippocrates malum uocat, proprie enim mali significatio in Medicina utitur.

Secundo accusatur, quod uerba illa (Plusquam ratio postulat) non attribuat tã his (Permanere corpus) quam etiã illi (contabescere) ut uelit sic

legi: Febricitantiũ non omnino leuiter permanere corpus plusquam ratio postulat, uel contabescere, malum. Hic nolim damnare Galeniũ, quia credo in textu defuisse (Nihil minui) nam si defuissent, cum illa supplerent uices eorum (Plusquam ratio postulat) non erat in quo accusaret adeo absurdẽ Hippocratem.

Tertia accusatio est in uerbo *συνήκω*, a *συνήκω*, quod significat colligescere, absumo, tabesco: sed in significatione passiva. Dicit non id, sed extenuari significauit. Sed quid prohibuit Hippocratem, ne uerbo *ισχυρόν* usus sit, si hoc uoluit, nec ut Galenus ait, *συνήκω* abuteretur? an forsan *ισχυρόν* antiquum non fuit? aut aliud quo extenuari significaretur? Sed extenuari dicimus carnẽ & pinguedinẽ: colligescere uerò, cum ultra tabescunt. nam extenuari plus iusto, non adeo malum est.

Quarto accusatur, quod non adiecit aut declarauerit quid sit hoc (Plusquam ratio postulat) eumq; excusat dicens, ob breuitate omisisse. Demiror quoniam pacto uoluerit Hippocratem hoc præferre, quod ad sensum atinet, nam si de genere rei loquitur, magnitudinem & consuetudinem in omnibus perpendi iubet.

Vltimo ait, Hippocratem existimasse omnem consumptionem plus iusto fieri ob uirium imbecillitatem: sed dicit, non ita est. fit enim quandoq; ob humorum tenuitatem, & habitus raritatem. Itaque illum arguit, quod hanc causam omiserit. Sed demiror de Galeno, qui non memor sit huiusmodi habitus semper, dum febre laborat, cum imbecillibus uiribus conuinxisse. Quam obrem, etiam si ab initio hic habitus potuisset esse cum robore uirium: ubi iam corpus consumptum est, est cum eorum imbecillitate.

Quæ ergo extenuent corpus, sunt agitatio, unde in libro de Ratione uictus in acutis, iubetur ut aegri decumbant, nec se uictent. Quæcumque etiam calida & sicca magis resoluunt non solum corpus, sed & uires, ut regio, aer, cibus: calida uerò, & humida, & mollia, magis resoluuntur.

Huc merito referri debent Hippocratis uerba in libro Prognosticorum: Nasus acutus, oculi caui, tempora collapsa, aures frigida & contracta, & earum extremitates conuersa, & cutis circa frontem dura, circumtensa & arida, et totius faciei color pallidus aut niger, uel etiam liuidus aut plumbeus. Hic patet nõ de sola extenuatione loqui Hippocrate, sed aliquãd plus inuasse. Hæc autem arefactio in facie ob id deterrius est signũ, quam in reliquis corporis partibus, quod

pag. 3.

quod facies, ut in sexto Epidemiorum ait, bona in magnis morbis bonum sit signum: & in paruis mala, malum. Non enim tam facile expugnatur faciei decor. Carnosior enim est facies, deficientibus uiribus, ut in libro de Locis in homine: ut constat, non de imbecillitate fecus locutum esse Hippocratem, quam de morbi longitudine, scilicet ut signum est, non autem causa.

APHORISMVS XXIX.

¶ Cum morbi inchoant, si quid uideatur mouendum, moue: cum uerò consistunt ac uigent, melius est quietem habere.

COMMENTARIUS.

¶ Postquã Hippocrates locutus est de signis generalibus, hic loquitur de proprijs, admonens nos de natura temporum morborum. & est, ac si diceret: Extrema morborum sunt leuia, media autem ualida. & hoc demonstratur ex ipsa natura morbi. nam si ex initio crescit & augetur, & declinatio est morbi remissio, ergo initia & fines morborum sunt mitiora: Vigor autem ualidior est, & seuior. Propterea recte & merito hic Aphorismus cum sequenti coniungitur. Sed in hoc admonet nos unius maximi præcepti & generalis, tum specialis: speciale quidem est, quod inchoantibus morbis debemus, si expedit, mouere: quoniam in uigore quiescere oportet. Præceptum autem generale est, cum natura mouet, tu quiesce: cum est quæta, tunc tempus est mouendi. Mouere intelligimus tribus modis. Euacuare, & hoc dupliciter, uenæ sectione & purgatione: Deriuare seu transponere, & Avertere. Consentit, quod dicit quarta Aphorismorum: Medicari in ualde acutis, si materia turget, eadem die, tardare enim in talibus, malum est.

Aphor. 24.

Et in prima: In acutis passionibus raro, & in principijs medicinis purgatis uti: hoc cum præmeditatione faciendum. Et de uenæ sectione, in libro de Ratione uictus in acutis. Ratio horum omnium est, quod neque purgatione, neque uenæ sectione quicquam educitur peccantis humoris. neq; enim ullus æger moreretur: sed uenæ sectio prohibet putredinem peruari.

pag. 16.

Super sunt duo dubia: Cur non liceat ergo mittere sanguinem in morbi declinatione? & an in incremento? Ergo omnis euacuatio (ut ibi docebat Hippocrates) sit ob magnitudinem morbi, aut præsentis, aut futuri: in declinatione neutrum adest: igitur euacuatio non illi debetur, in

principio debetur, ob futuri morbi in statu magnitudinem. Purgatio autem in declinatione debetur ob eandem causam, non tamen sectio uenæ: quoniam iam quod potuit corrumpi sanguinis, corruptum est. In incremento autem debetur, si morbus nondum magnus est, & tamen futurus est: minus tamen quam in principio, cum minor est. Liqueat autem medicos nostri temporis maxime mouere, cum maxime morbus seuit, quare cum minime, mouere debent. Causa autem quare non debes mouere in uigore, est duplex. Prima, quoniam tunc maxime febris seuit, & uires sunt imbecilles, ideo dixit in libro de Purgantibus medicamentis, Non sunt in febris uehementibus danda medicamenta, nisi cum febris remiserit. Secunda, quia posses impedire naturæ motum eo tempore. sed hanc causam non considerat nunc Hippocrates. Ista sententia scribitur in libro de Locis in homine: Morbos a principio curare oportet. Et si quidem a fluxionibus sunt, primum fluxiones sedare: si uerò ab alia causa, principium morbi sedare ac curare. Sed obijcies ex Septimo Epidemiorum: Ventres subpurgandi sunt in morbis, ubi purganda materia fuerint: inferni quidem, ubi consedisse uideris: signum habes, si non anxij fuerint, nec capite grauati, & cum calores mitissimi: & cum post exacerbationes cessarint, superne uerò in ipsis exacerbationibus, tunc enim & hi eleuantur, quam anxij & grauati supernis partibus fuerint. Propterea uerò in principijs purgandum non est, quoniam his temporibus sua sponte expurgantur. Et hoc idem de purgatione per superiora dicit in libro de Veratri usu. Eratolai quoq; filio purgatio in statu ex copioso lacte asinino multum contulit, septimo Epidemiorum, adeo quod sanatus est Mnesianacti: etiam ueratrurum datum fuit, & uena secta, seueniente morbo: & cleocho ueratrurum bis in incremento & statu, ibidem: & uterque sanatus est. Alijs etiam in locis, in statu per inferna ueratro uuliter purgat. Ideo fieri potest, ut status prioris morbi, sit initium abscessus in cerebro, uel pulmone, uel sub latere: & tunc purgare licet, & uenam secare, ut hoc non te lateat. Sed his in locis per superiora purgauit. Quod uerò dicit Hippocrates, de ueratri purgantibus per superiora exhibitione, intelligit, ubi duo ad sint: repletio uentriculi, & motus ad uomitum, uel saltem facilitas. hoc enim non intelligit per mouere, ut neque per clysterem feces educere, melius autem ista sunt status tempore,

tempore, quia materia magis obedit: quam obrem in initio non adeo iuuat, quoniam materia non educitur: in statu autem Hippocrates magis uertur noxam ne trahatur ad uenas, quam quod intempestiue educatur.

APHORISMVS XXX.

Circa initia & fines omnia imbecilliora: cum uero consistunt, ualidiora.

COMMENTARIVS.

¶ Reddit rationem precedentis dicti: Natura non debet grauari duobus uehementibus casibus: sed motus est res ualida, & dum consistunt morbi, natura grauatur ab essentia illorum, tum etiam persepe symptomatum: igitur non debemus eo tempore moriere. Vnde patet, quod loquitur de motu graui, non autem quocumque, ut dixi antea. Vnde non de clysteri, nec leui vomitu aut frictione. Et etiam quod haec regula conuenit omnibus uehementibus moribus conuulsiuicis, utpote quod non debemus eadem die sanguinem multum mittere, & purgare uehementer, nec bis purgare, nec copiosum sanguinem mittere ex duobus diuersis partibus.

Vtrum uero in uigore causa morbi sit ualidior? Galenus in sanabili hoc negat, at Hippocrates dicit Omnia, id est morbi symptomata, cause. Hoc est quod Galenus non animaduertit, quod in uigore materia perfecte concoquitur, non autem est perfecte concocta: hoc enim peruenit ad declinationem. est tamen mitior illa materia in sanandis. Sed aliud est dicere morbum aut causam, aut symptoma esse mitiora, aliud minora. Dolor enim uentriculi aut iecoris, incipiente abscessu, minor est colica ex fecibus orta non lethali: nec tamen est mitior morbus, sed senior. Ergo & causa & morbus, & omnia que sunt preter naturam, maiora sunt semper in statu, ut recte dicit Hippocrates.

Virium autem (quanquam haec sit parerga) ea que in cerebro est, & ab ipso diffunditur, prima redditur debilior: & magis manifeste que mouet, quam que cognoscit aut sentit: uitalis autem, parum aut nihil uariat: naturalis, si ad proportionem conferatur, perpetuo fit ualidior. eius enim robur ex excrementis cognoscitur, urinis, egestionibus, sputis, pure, que in dies fiunt meliora. Simpliciter autem plus illa debilitatur, quam ulla aliarum, nam egri ubi conuulerint, nullam maiorem noxam sentiunt, quam quod cibos uix concoquunt, & maxime in uentriculo, quia membrum est exanguie. Cor enim

& iecur cum sint carnosae, uehementer & calida & sanguinea, & principia uix leduntur. Et si ledantur, non est leue periculum ob id, etiam ex minima noxa. Itaque solent consulere medici, ut ad morbis uentriculus tum intus tum extrâ muniatur. Galenus suo more admonet simpliciter de Animalium, quam uocat facultate, occasione potius errandi præbens, quam docens. nec hoc dixi, ut illum arguam: sed ut legentes admonerem, ne in hac tanta insolita breuitate rei tam necessaria scitu periclitarentur.

Sed quid dicemus de morbis qui minuuntur, de quibus Hippocrates in primo de Morbis. uelut est genus sanguinea febris? huiusmodi enim statim post initium minui incipit. Sed sensus Hippocratis est de morbo, qui unus consistit. qui enim ab initio minui incipiunt, non sunt iidem morbi: sed pars parti succrescit. uelut in flumine, cuius aquae portio effluit, alia subingrediente.

APHORISMVS XXXI.

Eluis qui ex egritudine bene cibatur, nihil proficere corpus malum.

COMMENTARIVS.

¶ Quod Galenus hunc Aphorismum uelut octauo adijci, leue crimen obijcit Hippocrati: sed quod ex eo sequitur, multum obest opinioni de Hippocrate. nam cum ibi dixisset: Si quis de morbo cibum assumens non corroboratur, si gnium est quod corpus pluri alimento utitur: hic uero repetens, & sui oblitus dicit, esse malum? hoc non conuenit, multum enim differunt error & signum malum. Sed discrimen est, quoniam hic præsupponit, quod bene cibetur. quare non potest causa esse, quod non restitueretur cibi nimia copia, neque paucitas. Ergo si non restauratur corpus, hoc est malum signum. Non autem hoc intendit Hippocrates, sed sequentis Aphorismi conclusionem. Vnde hoc maius est & deterius, nihil proficere quam non corroborari. non corroborari enim, necessarium non est malum: sed nihil proficere nec uiribus, nec carne, nec colore, que tria in morbis deperire solent, hoc malum est. Est ergo sensus hic: Si quis conualescens recte cibetur, nec quicquam proficiat, malum. Quale autem malum, nunc subiicit: scilicet, quod postmodum eo deueniunt, ut non appetat. Proponit autem Galenus duas causas non proficiendi: humorum prauitatem, & hoc recte, & ad Hippocratis mentem, ut ex sequentibus uerbis patet: & imbecillitatem uirium. Hoc non animaduertit falsum esse. imbecillitas enim tanta, que cum recta cibatione non proficit, quis

Com. 29. Aphor.

Pag. 3.

20

40

50

non

non uidet, ad sanitatem eam non spectare, sed esse mortis futuræ certam causam: Causa ergo mali est, corruptio in humoribus, ut primo de Morbis dicitur: Quodcumque maius est atque potentius, trahit ad se quod est imbecillius: ideo si humores corrupti sunt, adeo augentur, ut postmodum cibum efficiant inuicundum, ut quarto de Morbis ubi etiam docet, quod ob id sunt corpora magis gracilia, quia ob prauos humores cibi non uiuuntur, ideo plus scedit quam ingeratur. Ergo tam octauo Aphorismo, quam ei qui dicit, Non pura corpora quanto magis nutries, tanto magis lædes, iungi potest. Sed utcumque sit, propter sequentem potius scriptus esse uidetur.

APHORISMVS XXXII.

Omnis ferè qui male se habent, circa initia bene cibati, nec quicquam proficientes, circa finem rursum cibum non appetunt. Qui uero circa initia cibum ualde non appetunt, postea bene appetentes, hi melius euadunt.

COMMENTARIVS.

¶ Ergo uult ostendere, quædam esse ab initio deteriora, quæ in melius melioribus finiunt: & rursum quod deterior sit leuis affectio ingravescens, graui in melius tendente. Docet tertio quorsum tendat appetitus bonus, cum corpus non proficit: scilicet ut postmodum non appetat. Causam explicat Galenus in Comito, & recte, sed oblitus alterius cause perperam adductæ. Quia ergo non pura corpora quanto magis nutries, tanto magis lædes, aucta impuritate, & humorum corruptione, tandem eo uentum erit, ut quod malum aderat, scilicet non nutrirî, maneat: quod uero boni erat, scilicet appetere, pereat. Huius autem duo egregia inter reliqua Hippocrates appofuit exempla, Cleanæ etidem primo Epidemiorum: qui cum circa trigefimam diem bene appeteret, uix octuagesima iudicatus est, aderant enim cum ea appetentia, signa tamen prauorum humorum in urinis, & reliquis. Et in tertio eiusdem de Paro, qui circa quadragesimam diem abhorruit cibum: & quia malis usus est cum hoc cibus, itaque centesima uigesima die mortuus est. Ut intelligamus, non appetere cibum, malum esse signum: ut appetere semper bonum: non tamen tantum prodesse signi bonitatem, ob id quod causa fit mali effectus, scilicet nutriendi copiosus ægrum quam expediat: nec tantum obesse signum malum non appetendi, quantum prodest usus abstinentiæ ex deiecta appetentia conse-

Sextus æ.

Sec. 3. gg. primo.

40

50

quens. Cum uero & non appetere & assumere, & præsertim malos cibos, simul iunguntur, tunc hoc pessimum est. Per id autem intelligimus, non solum non proficere malum esse signum, sed etiam perseverare alia mala signa in urina, in egestionibus & uigilia, & causam esse ut copiose nutriendo res cedat in deterius. Sed hoc non adeo malum est, ut est non proficere: quandoquidem proficere in melius, peculiaris sit utilitas bene appetentis, & cibum reëctaratione iumentis.

Qui uero circa initia. Docet, quod etsi tales non appetat, quia mali humores prope uentriculum sint, tamen pauci, aliter non potuisset subiungere (postea bene appetentes) consumptis his humoribus sensim hi melius euadunt. Ex quo collige quartâ regulam, Quod melius est habere paucos humores noxios in loco præstantiore, quam multos in remotiore: ut plus faciat multitudo, quam locus. Nam qui habet plures humores, procul a uentriculo in deterius labetur: qui paucos, iuxta uentriculum in melius proficiet. sed hoc forsitan non est per se, sed quia impediendo assumptionem cibi, consumuntur a calore naturali. Verba illa & οὐκ ὀφείλει ἰσχυρῶς, declarant ambiguitatem ex uersione, Valde non appetit: quod maius est, quam non ualde appetit.

APHORISMVS XXXIII.

In quouis morbo mente constare, & bene se habere, ad ea que offeruntur bonum: contrarium uero, malum.

COMMENTARIVS.

¶ Continuatione huius Aphorismi cum præcedenti, manifestam esse liquet. nam cum in præcedenti prætulisset inappetentiam ipsi appetentiæ, facile quis coniectari potuisset, inappetentiam, ut ita dicam, esse bonam, & appetentiam malam. Dicit ergo, quod appetere cibos per se semper est bonum, & contrarium malum: ut intelligamus quod dixerat in præcedenti Aphorismo, contingere solum ratione subsequentium, non autem signi. Ergo demonstratio huius est, mente constare: ostendit autem robur facultatis principalis in cerebro, quod cerebrum non affici multum, bene appetere sanitatem uentriculi & iecoris. ab his enim duobus membris fit appetentia, aut saltem robur facultatis, sed non lædi uentriculum, iecur nec cerebrum: aut si lædantur, ob robur non uinci, bonum est signum. igitur patet Hippocratis sententia. Quæ eodem modo amplificari potest de lenitate corporis: ac pulsus, ut omnes facultates simul comprehendas.

h Forsum

Eorum qui utroq. bono signo caruerunt, neminem sanatum prodidit Hippocrates. nam in pri
 2. Lāguēs. ma constitutione tertij Epidemiorum, Hermo-
 crates, qui et deliravit, et cibum fastidiebat, mortuus est in vigesima septima. Et Eurynactis
 6. Lāguēs. filia in decima septima: in tertia uero pestilenti
 constitutione Parius, in centesima vigesima: et
 1. Lāguēs. puerpera in Thaso, octuagesima. In quibusdam
 unum adfuit, aliud non: uelut Pythodoro, septi-
 10. mo Epidemiorum, qui cibos et sorbitiones assu-
 mebat, nihilominus per somnum (dicit) delirabat,
 et excitatus uix ipse sui ipsius (inquit) erat. Sa-
 natus tamen est: quoniam, ut dixi, nec a somno
 delirabat: nec delirium dici potest, quod per
 2. somnum contingit. sed et ibidem Eratolai filius
 conualuit, quamuis leuiter deliraret, quia ci-
 bum appetebat: delirium autem potius obliuio
 3. Pag. 3. sum prima die, ille autem quinquagesima prima.
 Cydis autem filius, tamen si cibos appeteret,
 quia tamen uehementer deliravit, paulo post ui-
 5. Pag. 5. gesimam diem mortuus est. Aliud exemplum po-
 nitur in Hermoptolemi uxore, quae uehementer
 appetebat, delirabat autem grauius, quae et
 ipsa mortua est: quoniam non bene se ad ea quae
 offerebantur habebat, sed furiose illa deuorabat.
 Ergo his intelletis, si duo haec signa non pa-
 riter procedant, ita distinguendū est. Delirium
 non adeo res perpetua est, ut appetentia uel fasti-
 dium: ubi autem sit continuum ut illa deterius est
 30. signum, quam inappetentia, et plus potest quam
 appetentia. accidit enim continuum delirium
 in febre. Praeterea delirium in acutis, uel men-
 tis constantia, plus possunt quam appetentia uel
 fastidium. pleriq. enim in acutis ad statum usq.
 propter materiam quae circa, os uentriculi est,
 uel ob calorem, cibum fastidiunt, et tamen sa-
 nantur. In diuturnis autem morbis plus signifi-
 cant appetentia et fastidium, quam mentis con-
 stantia uel delirium. Delirium etiam per se
 40. maius est quam fastidium cibi, quod etiam sanis
 multis est familiare. Appetentia quoq. et inap-
 petentia non eodem modo se habent, ut delirium
 et constantia mentis. nam etsi delirare deter-
 rius sit quam cibum fastidire, non tamen non
 delirare melius est quam appetere. hoc enim
 melius est, quam mente constare. Nec eodem
 modo in aetatibus. delirium enim in iuuenibus
 et senibus longe magis deterius est fastidio: in
 50. pueris multo deterius est fastidium cibi, quam
 mentis motio.
 Denum bene appetere, aliud longē est, quam

uehementer. Primum est, cum consuetos cibos
 appetunt, et oblatos moderatē recipiunt. Secun-
 dum, cum non appetūt quidem, sed oblati urun-
 tur tamen. Tertium est, cum appetunt, sed pre-
 sentes respiciunt. Quartum, quod pessimum est,
 cum non appetūt, et oblatos degustare non pos-
 sunt. Hoc autem deterius est, quam si nauis eam
 commoueat. hoc enim uentriculi solum uitium
 est, illud plerumq. iecoris. Non appetere autem
 consuetos cibos, et malos etiam minus, malum
 est, quam profus non appetere.

APHORISMVS XXXIII.

In morbis minus periclitatur, quo-
 rum naturae aut aetatis, aut habitus
 aut temporis magis congruit mor-
 bus, quam quibus secundum nihil
 istorum congruit.

COMMENTARIVS.

Ratio huius dicti est, morbi minus perni-
 ciosi sunt, quorum causae minores sunt. nam, ut
 uidimus supra, cura fit per causae ablationem: sed
 morbi consimiles naturae uel aetati uel alijs a mi-
 nori causa sunt, quoniam facilis est generatio
 cuiusq. in similibus, libro de Natura humana: 5.
 igitur morbi geniti in similibus minus periculosi
 sunt, quam geniti in non similibus. Amplificatur
 autem ad alias extendendo causas, quae possunt
 30. efficere morborum causas, aut repugnare illa-
 rum generationi: ut regione, artem, uictus ratio-
 nem, ac huiusmodi. Secundo, quod morbi geniti in
 contrarijs principijs suis causis sunt longē alijs
 deteriores. Tertio, quod non solum hi morbi
 sunt periculosiores ad mortem, sed ferius et ma-
 iore cum difficultate sanantur, et maioribus in-
 digent auxilijs. Si quem delectat uidere ampli-
 ficationem huius Aphorismi, legat illum in secun-
 do Prorrhetici. In acutis biliosis albicantes, cum
 Galeni expositione.

Continuatio ad praecedentia est, quoniam
 cum docisset signa sumpta ab operationibus na-
 turabilibus in praecedenti: hic docet signa sumpta
 a comparatione morbi ad res naturales. Illud au-
 tem accidit Galeno in huius Aphorismi explica-
 tione, quod ego in fabula de Ebulo narraui in se-
 cundo fabularum. Ferunt enim eam esse naturam
 40. ebuli, ut si decocto stipitem et radicū illius cru-
 ra laentur dolentia, leuet dolorem lato illa: sin
 autem sana, dolorem inferat. sic Galenus his in
 50. libris passim sigillat uel tacite uel aperte Hippo-
 cratem, credo quod ab alijs defenderetur: in hoc
 autem

autem Aphorismo illum non semel tuetur, quia a
 ceteris per calumniam accusatur. Praclare igitur
 toto hoc uolumine fecisset Galenus, si morē
 hunc huius cōmēti, potius quam aliorum sequi
 maluisset. Sed homines sumus, qui quidem et lu-
 crum et ambitionem et gloriam amamus, etiam
 nimio plusquam deceat: laborem ut mortalibus
 inimicum, auidē refugimus. Sed ad rem.

Primum argumentū fuit hoc, Contraria cō-
 trarijs curantur, sed in morbis factis in contra-
 riijs naturae dispositionibus, aut temporis, habe-
 mus naturā aut tempus pro auxilio: uelut in ter-
 tiana hyemali, hyemis frigus: et in quartana a-
 estiva, calorem aestatis, ut superius uisum est. Respo-
 det Galenus duobus modis. Primum, quod licet
 naturalis dispositio aduersetur causae, tamē cau-
 sa est maior: ut pote causa tertiana faciens, ma-
 ior est hyeme quam aestate. Et ideo licet hyems
 adiuuet ad tollendum causam, quia tamen causa
 est ian, et tollere causam in actione consistit, i-
 20. deo deterior est tertiana hyemali aestiua. Quod
 etiam secundo modo respondendo confirmat, sci-
 licet quod experientia deprehensum sit, arden-
 tes febres in hyeme periculosiores esse, quam in
 aestate. Addit aliud, quod etsi uerum sit, inter
 tot tamen causas quae assignari possunt, soli tem-
 pori conuenit: scilicet quod mutato tempore, ta-
 les securiores sunt: et ratione signi, quod a leui-
 ore causa morbus factus sit: et causa, quoniam
 mutato in cōtrariū tempore facilius curetur.
 Sed hoc est omnino extra Hippocratis conside-
 rationem. nam tertiana facta in aestate, non tran-
 sit ad hyemē, sed finitur in aestate: et si non finia-
 tur in aestate, finitur in autumno, nō in hyeme.
 Et ut breuiter dicam, mens Hippocratis est, quo-
 niam morbus in contraria dispositione imprimi-
 tur a uehementiore causa, et etiam difficilio-
 rem efficit morbum, utpote ex contrarijs mi-
 stum, ut tertiana in hyeme: adest enim utrunque
 contrarium simul, a quibus maxime natura as-
 40. fligitur. Ideo ad primum hoc Dioclis argumen-
 tum ex libro de septimanis dico, quod morbi mul-
 ti periculosiores, citius tamen sanantur. nec est
 quod ostendam hoc, cum tritum sit: ut febris
 ardens splenis tumore. Hoc ergo uoluit Hippo-
 crates solum, quod morbi in statu consimili sint
 minus periculosi, quia natura minore incom-
 modo perfert.

Secundum illius argumentum erat, quod
 grauedines et raucedines in ualde senibus non
 50. maturantur: et tamen morbi illi congruunt
 40. aetati senili. Respondet Galenus, quod idem

non est difficilius sanari et occidere: et quod
 dixit in ualde senibus, non simpliciter senibus.
 Sed clarum est, quod si non maturantur, quod
 sunt periculosiores, et quod sunt morbi ualde
 senum. Ideo non maturantur in senibus, ob na-
 turae similitudinem: sed quoniam aetas ipsa est
 ad omnes morbos imbecillis. nam et ab acutis
 maius incurrit periculum, ut etiam Galenus
 testatur prima Aphorismorum.

Tertium est, quod Hippocrates primo Epi-
 demiorum inquit: Multis qui ambigui erant, c-
 tunc tabes confirmata est: quibusdam uero pri-
 mum cepit. et his natura ad tabem uergebat. c-
 moriebantur autem multi, et plurimi ex his. c-
 Si igitur plurimi moriebantur ex tabe, quorum
 natura erat tabifica, uerum non est generaliter
 dictum Hippocratis. Ad hoc respondet Gale-
 3. Aphor. 2. nus, per naturam debere intelligi temperatu-
 ram, iuxta illud: Naturarum haec quidem ad
 aestatem, haec uero ad hyemem bene maleue se-
 20. habent, non de compositione. Sed fallitur, quia
 in sexto eiusdem dicit, quod natura parati ad
 tabem, facilius in eam incidunt, et facilius
 3. Aph. 10. sanantur.

At dices: Quid de quartana, quae morbus
 Aphor. 25. est autumnalis, ut superius uisum est, est tamen
 longior: et quo longior, eo periculosior? Di-
 co, quod hoc est generali ratione omnium mor-
 borum, non autem speciali. et ideo quartana
 autumni minus longa est comparatione quarta-
 nae aestiuae, quam tertiana autumnalis notha,
 in comparatione alterius consimilis aestiuae. Ea-
 dem ratione dicemus, quod tubercula in im-
 mundo corpore periculosiora sunt quam in pu-
 40. ro, ut superius uisum est: non quia tubercula,
 sed quia singuli morbi. Eodem modo dicemus
 de febre, de conuulsione ex siccitate, quamuis
 50. nerui natura sicci sint, omnes enim morbi sicci
 difficiliores.

APHORISMVS XXXV.

In quouis morbo partes ad umbi-
 licum & inum uentrem attinen-
 tes, crassitudinem habere melius est:
 multū uero extenuari & collique-
 re, prauum. Sed & hoc quoque ad in-
 feriores purgationes periculosum.

COMMENTARIVS.

Cum dicit, in quouis morbo, ut hic: et
 in superiore, in quouis morbo mente constare:
 non solum ad aegrotantes omnes, sed etiam sa-
 h 2 nos

Supra A-
phor. 22.

Aphor. 22.

Pag. 5.

Com. 12.

Fab. 12.

Infra Aph.
40.

nos extenditur Aphorismi edictum. Neque enim uniuersis ægrotantibus quicquam commune esse potest quod etiam sanis non sit, præter operationum offensam. Si igitur ita est, non solum ægrotantibus, sed et sanis conueniet, et utile etiam erit, eas partes habere crassiores. Continuat autem ex qualitate rerum naturalium generaliter considerata: cum antea res naturales ad singulos morbos comparasset.

Inquit ergo, quod in quibusuis morbis partes uentris melius est ut sint crasse, quam tenues.

Page 2. hoc explicatur ex parte in Prognosticis: Præ-

cordium optimum est, quod doloris est expertis,

æquale et molle. Quod enim extenuatur, neque molle est, sed asperum et tensum, et plerumque etiam inæquale. Galenus pulchre diuidit uentrem in tria, scilicet hypochondrium, id est partem quæ subiacet xōvδeῶν id est, ensiformi cartilagini, et partes ad umbilicū, et ἠρσπον. Quod si in quinque, forsan distincte magis, præcordia quæ a lateribus hypochondrii (quanquam etiam uo nomine significentur) et illa, a lateribus umbilici et imi uentris. sic enim distincte poterimus unamquamque partem nominare, ut in Anatomia docuimus. Exponit ergo Galenus de causa, non de signo. Extenuatæ enim partes illæ et coctionem debilem edunt, atque hoc de naturæ opere, et purgationibus ineptæ sunt, at de his dicemus. Verum Hippocrates de signis solum loquitur. nam de causa nos admonet, quotiescunque egreditur semitam atque ordinem, ut hic (sed et hoc quoque, et c.) Ergo si de signis loquitur, docendum est quomodo id sit intelligendum. Extenuari ergo partes ad umbilicum et imum uentrem, contingit uehementius ob ardentium februm persequantiam. partes enim epigastrii obductæ pinguedine, si debet extenuari, necesse est calorem feruidum ibi subesse, ac diu manere, ex quo hectica ut plurimum consequi solet. itemque cum is calor uehementior sit circa

40 cor, uerendum est ne uel hecticam gignat, uel consumptis spiritibus hominem perimat. Melius itaque Galeno fuisse id querere, quod experimenter deprehenditur, quodque Hippocrates animaduertit, ob idque prætermisit hypochondrii consumptionem, quæ raro accidit in ægris, sicut inferiorum partium uentris frequenter: cur id accidat, cum calor non minus uehementer infuset hypochondria quam ἀμφαλον καὶ ἠρσπον? Et mihi sanè uidetur, quod cum ab umbilico infra solida quædam moles ex intestinis subiciatur, in quibus est aliquid inane sit, tamen totum spa-

cium completur: pars uero epigastrii carnosior quam in hypochondrio, calor febrilis tamen ibi magis seuit, humoresque in mesaræo sparsi fouent illum, ideò e regione illa maxima fit colliquatio. at hypochondrio toti subest uentriculus, qui uacuis inane spacium multum relinquit, plenus autem frigidior est atque humidior: unde hypochondrium supercalescere nullo tempore, neque exicare potest. tum uero et pars superior minus naturaliter pinguis, sed nervosa quasi, ut in quam desinant initia musculorum, aut fines inchoent, unde adeo extenuari nequeunt, ut infra posita partes: siquidem umbilici e regione, uentriculi imum finitur. Et ne generaliter dicā, non absumuntur nisi humores, humores autem in mesaræo, mesaræum autem non altius protenditur: unde non adeo colliquescere partes superiores possunt, ut inferiores. Scire autem oportet, humores qui ibi continentur, magno auxilio naturæ esse. Est enim locus ille quasi penus naturæ.

Sed et hoc proponit, ut dictum est, partem ad curationem pertinentem, scilicet periculosum esse in huiusmodi extenuatione purgare per inferna: de superiore non dicit. quid enim attinet unum alteri? Sed bene cauere oportet, ubi superior pars esset colliquata, ne ad uomitum cogeremus.

Sed neque Galenus explicat, cur periculosum sit extenuatio inferiore uentre purgare: sed idem per idem ferme exponit, quod oporteat scilicet ea membra esse robusta. Ergo medicamentum, cum ad intestina humores duxerit, si non calore externi hypogastrii crassi foueantur, illi resident diutius, et dolores mouent et erodunt, et intemperiem gignunt: non quod robur musculis sit necessarium, quod minimum hoc in casu sufficit. Unde etiam usus edocuit, ut saugante medicamento ægrum ob dolores, quod inuiti quasi prodeant humores, solet ea pars calidis linteis utiliter foueri.

APHORISMVS XXXVI.

Qui salubritatem corporis habent, per medicamenta euacuati, citò exoluuntur: & qui prauo utuntur cibo.

COMMENTARIVS.

Qui putant Hippocratem non continuasse hos Aphorismos, considerent solum longè perititam hanc continuationem huius Aphorismi ad præcedentem. nam cum in illo locutus esset, ordinem seruans de signis, hic de curatione, in præcedenti

cedenti atque secundam partem primæ, unum conficiens Aphorismum, atque hunc ipsum illi secundæ parti. Vi sit sensus: Extenuatio uentris inferioris obnoxia est purgationibus, sed et qui sano sunt corpore, et qui prauis utuntur cibis, si per medicamenta euacuentur, citò exoluuntur. ideo supple, in his omnibus medicamentum fieri potest sit deuitanda. Demonstratio ostendit sensum Aphorismi talem: Qui sani sunt repugnante medicamento citò exoluuntur, et qui prauo utuntur cibo, sed enim in utrisque dissoluuntur uires: his quidem ob humorum prauitatem, qui ex prauo gignuntur cibo: illis autem ob purgationem, non qua colliquet carnes sanas. Huiusmodi exempla dat Hippocrates quinto Epidemiorum, dicens: Antander cum esset alioqui sanus, nisi quod uesica doleat, catapopto assumpto, primum purgatus est multum et celeriter, deinde cum a meridie uehementi dolore circa uentrem teneretur, nox insomnia, stragulatio, iactatio, desperatio, cum nihil amplius demitteret alius, et uomeret interim: demum postridie soluta aluo, et multo etiam sanguine effuso, periit. Sic ibidem narrat de multis alijs, inter quos Euboeus cum purgatus esset, deorsum ex pharmaco tribus continuis diebus, obiit: Synmachii autem filius ob id periit, quod per sex dies non purgabatur: adolescens uero qui ex Euboea uenerat, mortuus est ex uomitorio medicamento, quia debile fuit, et non purgatus est: serua autem, quoniam parum per superna, multum per inferna. Vnctor autem ille septimo Epidemiorum, cum bibisset medicamentum, perperam per superna et inferna purgatus est, et ex purgatione successit febris, tussis, spirandi difficultas, a quibus uix euasit. Ut in uniuersum sic exhibita medicamenta, quadrifariam occidunt: aut nimium purgando, aut per partem, per quam purgare non debent, aut per utranque, aut non purgando, unde dolores et febris commouentur.

APHORISMVS XXXVII.

Qui bene se habent corpore, difficulter ferunt medicatioes.

COMMENTARIVS.

Cum declarasset statum corporis, hic declarat habitum, scilicet eorum qui bonis abundant humoribus. Ut enim mali humores nimium fluunt, ita difficulter boni, natura eos amplectente. Unde tormina et dolores et febris sub-

sequuntur. Ut enim habetur in libro de Humana natura, Medicamenta purgantia primò trahunt proprium humorem, inde mistum: sed cum nullus adest humor secretus, quia omnes boni sunt, trahit mistum, et per uim, et ita lædit. Vel si humorem pro humore alium purges, inquit in libro de Affectionibus. Et præter cætera caput calefaciunt omnia medicamenta purgantia, ut inquit in libro de Locis in homine. Vbi suadet, ut præter reliqua id obseruemus in dandis medicamentis, ut ualida solum robustis exhibeamus. Ut uero generaliter colligam sententiam trium præcedentium Aphorismorum, uidetur Hippocrates ambo extrema refugere duarum contrarietatum: Euchymia, cacochymia. sanorum, et morbo nimis consumptorum in dandis medicamentis purgantibus per inferna.

APHORISMVS XXXVIII.

Parum deterior cibus aut potus, suauior autem melioribus quidem, sed minus suauibus est præferendus.

COMMENTARIVS.

Cum locutus esset de auxilijs per medicamenta exhibendis, quoniam de conditionibus non substantia instrumentorum medicinalium, loquitur etiam hic de cibo et potu exhibendo, non ratione morbi, aut essentia cibi, sed adiectæ qualitatis. Habet hic textus originem ex sexto Epidemiorum, dum sic scribit: Aegrotantibus gratificationes, uelut est purè preparare potus et cibos, et ea quæ uidet: molliter ea quæ contingit. Aliæ gratificationes quæ non magnopere lædunt, aut facile reparari possunt: uelut frigida, si ea opus est. Aliæ gratificationes sunt, introitus, sermones, habitus, uestitus, ægrotanti tonsura, ungues, odores. Exponens ibi Galenus, et in sequenti Commento ait: Duplex utilitas habetur ex gratificatione ægri in his rebus quæ sunt citra illius iacturam: una, quod melius in cibus concoquunt, in potibus sitis sedatur: ex odoribus somnus conciliatur: ex balneo quies uirtusque restauratur, seu uires. Ex altera quæ est amor ægri ad medicum, et obseruantia, fit ut illi in omnibus pareat. Unde plures a parentibus uel filijs uel amicis cibum acceperunt, quem alioquin auerfabantur. Et ideo dicit, Ego dedi quandoque aquam frigidam, per unam diem, antequam expediret, ut mihi ægros obnoxios redderem. Et aliqui per quindecim dies perpetuos Pergami a potu abstinerunt, per-

suasi quod Aesculapius id imperasset: qui nullius alterius præcepto in tam dura abstinencia parere uoluissent. Eadem sententia habetur in libro de Affectionibus: Cibos, potus, aut obsonia quaecumque ægri concupiscunt, si non damnum consequatur, exhibeto.

Qui nam autem sint hi cibi parum deteriores, intelligemus ab Hippocrate eodem loco dicente: Omnes alij cibi (optimi sunt, panis, maza, carnes, pisces, unum) ceteri parum iuuant aut lædunt. Dicit aliquis, cucumeres crudi nonne sunt mali? Dico, intelligit tres condiciones in eis. Prima est, quod cum in singulis cibis facultas contineatur generandorum quatuor humorum, & alij alio indigeant humore magis, eo fit, ut cibi ijdem alijs boni sint, alijs mali. quarto de

Morbis. Et hæc sententia etiam habetur à Galeno in libro de Cibis boni & mali succi. Hoc adieci, quoniam plerique negant, & factio ipso contrarium huius præcepti sequuntur, dantes

ona & carnes ægris, quos cibos bonos simpliciter appellant: licet Hippocrates ona ex hoc numero excluserit, cum tamen in febris longæ magis expedirent pisces. Eodem modo si con-

suetudo obstat, dicit Hippocrates in libro de Ratione uictus in acutis, facilius feruntur mali cibi consueti, quam boni insueti. Et ita unum ex his fit similitudine generali, aliud contingit ob specialem consuetudinem, tertium ob propriam cuiusque naturam, uelut cenophobi & tyrophobi.

Ob hæc non potuit assignare certam rationem ciborum bonorum & malorum, quoniam mali non sunt mali omnibus. Secunda conditio est, quod sint cocti & subacti multa aqua &

coctura, ut habetur in libro de Veteri medicina. Dicit: Cibi omnes ualidissimi tam sanos quam ægros offendunt. Qui autem ualidissimi cibi sunt, infra declarabat dicens: Quicumque excellentes habent qualitates. Nam cocti multum ab huiusmodi liberantur. neque enim piper neque acetum, multa aqua, & diu cocta, eos sapores re-

tinent. Declaratur autem tertia conditio in tertio Epidemiorum, cum dixit in Pario ægro: Edu-

lijs quoque multis & uitiosis utebatur. Sed & quantitatem insinuauit, & cibi proprietatem, inferius in Apollonio dicens: Lacte usus est multo, cocto & crudo, caprino & ouillo, & uictu malo. Itaque appellat uictum malum, lac in hoc casu, tum ob multitudinem, tum ob morbum. febre enim & tumore præcordij dextri laborabat.

Suauior trifariam dicitur: natura, ut iecora

gallarum, præcipue inter omnia edulia, quæ etiam restant appetitum cibi: & inter reliqua dicit Auicenna, quod iecur tapili auis reparat appetitum in dracone. Et secundus modus est ob proprietatem: sicut ego, qui edo libenter cantharos, seu astacos: quia mater, dum me in utero haberet, uehementer eo cibo delectabatur. Tertius est, ratione præparationis. Huiusmodi exemplum proposuit nobis Hippocrates in libro de Interis affectionibus, dicens: In cura morbi regij ex flaua bile dabis gallinarum pul-

lum, percoctum cum cepa, caseo, coriandro, sesamo, sale & uua passa alba. Sesamum hic mali odoris est: forsan genus erat odoratum, apud Hippocratem.

Amplificatur etiam hæc regula, cum extendatur ad medicamentum: ut in libro de Ratione uictus in morbis acutis, ubi tam uerato quam peplo admiscet odorata, quod etiam alijs in locis sæpius obseruat, ne uentriculus subuertatur.

APHORISMVS XXXIX.

Senes iuuenibus magna ex parte ægrotant minus: qui uero ipsis morbi accidunt longi, maxima ex parte comitantur ad mortem.

COMMENTARIVS.

Non ob continentiam uitæ, alioqui magis ægrotatur, ac sæpius, senes, ut Galenus uult, minus ægrotant iuuenibus, quæ enim regula absurdum Hippocratis, maxime suppressa postmodum causa? Sed quoniam temperamento sunt frigido & sicco, calida autem & humida corpora sunt, quæ abscessibus ac febris sunt obnoxia, qui maxime morbi frequentes sunt: ob id iuuenes, etiam si se custodiant, æstate præsertim, magis ægrotant senibus, & frequentius. Et pariter, si utrique incontinenter uiuant, eadem ratione. Distinguit tamen Hippocrates, ægrotare, id est acutus morbis corripitur, ab eo quod est morbis subijci: propterea non scripsit senes iuuenibus morbis minus subijciuntur (falsum enim forsan fuisse hoc modo dictum) sed, Senes iuuenibus magna ex parte ægrotant minus. Cur autem dixerit, magna ex parte, liquet: quoniam senes cacochymi, iuuenibus pari habitu frequentius ægrotant: hic calore naturali, & excretionibus solum prohibentibus, illic sola temperie. neque enim uerisimile est, eo dicto magna ex parte disparem fecisse collationem, ut senes mali habitus con-

ferret

ferret iuuenibus bene constitutis: sed uerisimile est, eosdem ac seipsos, ut esset artificiosa comparatio, contulisse. Plures autem bono quam malo solent uti regimine, nam etsi in uictu peccent, laboribus tamen, excretionibus, somniorum longitudine & profunditate, purgationibus annuis, cibis paucis alimentis, prohibentur a repletionem: & ideo à cacochymia. neque enim cacochymia sine repletionem est, aut uere potest appellari: quare etiam tales in senectute minus ægrotant, præsertim eo tempore, quo plurimi ægrotare solent, scilicet in fine ætatis, & uique ad medium autumni: quanquam finis autumni perniciosiores asserere soleat morbos, reliquis eius partibus. Cæterum & hic Aphorismus non de principalibus morborum causis agit, ut nec tres proximæ antecedentes: sed de his, quæ non sunt naturæ contrariæ. Hanc uero in sententiam, inquit Cicero in libro de Senectute, adulescentem facilius in morbos incurrit, grauius ægrotant, difficilius curantur. Et Celsus: Longis morbis senectus, acutis adolescentia magis patet. Sed nemini maior fides in hoc, quam Hippocrati ipsi. In primo enim de Morbis hæc habet: Et qui quidem iuniores patiuntur eas affectiones, quæ à laboribus fieri dicuntur, hi & ampliores & uehementiores ipsas patiuntur, & magis quam alij dolent, & statim in ipsis manifestæ sunt, ut sanguinem aut spu-

ant, aut uomant. Sed & quedam quæ eueniunt ipsis, fallunt ipsos præ bona corporis habitudine. Seniores autem quidem raro patiuntur: & si patientur, debiles ipsas perpetiuntur, utpote ipsi debiliores cum sint: & remittunt magis ipsis, & affectionum maiorem curam gerunt. Eunt igitur ab initio omnino minus seniori quam iuniori: & ubi factæ fuerint seniori, debiliores sunt, iuniori uehementiores. Et iuniori quidem, utpote qui habet corporis uigorem & siccitatem, & carnem densam ac robustam, & ad ipsa ossa asidentem, cute circum ipsam circumtentam: quoniam aliquid amplius laborarit, solito magis & repente conuulsiones uehementes sunt, & ruptiones multæ ac omnigenæ uenarum ac carniuum. Et horum aliqua statim manifesta sunt, aliqua posteriori tempore comparent. At senioribus uero fortis non inest, & carnes circum ossa diffiunt, & cutis circum carnes: & ipsa caro rara est, ac debilis, ut neque tale quid pati possit similiter senior, ueluti iunior. Et

si quidem iuniores patiuntur eas affectiones, quæ à laboribus fieri dicuntur, hi & ampliores & uehementiores ipsas patiuntur, & magis quam alij dolent, & statim in ipsis manifestæ sunt, ut sanguinem aut spu-

ant, aut uomant. Sed & quedam quæ eueniunt ipsis, fallunt ipsos præ bona corporis habitudine. Seniores autem quidem raro patiuntur: & si patientur, debiles ipsas perpetiuntur, utpote ipsi debiliores cum sint: & remittunt magis ipsis, & affectionum maiorem curam gerunt. Eunt igitur ab initio omnino minus seniori quam iuniori: & ubi factæ fuerint seniori, debiliores sunt, iuniori uehementiores. Et iuniori quidem, utpote qui habet corporis uigorem & siccitatem, & carnem densam ac robustam, & ad ipsa ossa asidentem, cute circum ipsam circumtentam: quoniam aliquid amplius laborarit, solito magis & repente conuulsiones uehementes sunt, & ruptiones multæ ac omnigenæ uenarum ac carniuum. Et horum aliqua statim manifesta sunt, aliqua posteriori tempore comparent. At senioribus uero fortis non inest, & carnes circum ossa diffiunt, & cutis circum carnes: & ipsa caro rara est, ac debilis, ut neque tale quid pati possit similiter senior, ueluti iunior. Et

si quid patitur, leniter patitur, & statim manifestum redditur. Atque in tantum quidem in affectionum principio, iuniores senioribus difficilius liberantur. Sed obijciat quisquam ex libro primo de Diæta: Sanissimi ex ætate uis pueri, inde adolescenti: morbosissimi autem senes, & his proximè. Loquitur de longis morbis. Morbosos enim dicimus, non qui quandoque ægrotant, sed qui quibusdam implicantur affectionibus, à quibus nunquam ferè sunt immunes. Hoc modo si intelligamus morbosos, fatemur, senes esse morbosiores iuuenibus: sed quod nouis morbis corripit soleant, nihil minus. Sed & ibi de frigida & humida temperatura loqui se testatur. Subijcitq; paulo post: In calida & sicca sanissimi sunt senes, morbosissimi autem iuuenes. Quando uero senectus incipiat, ex præsentis Aphorismi ultima parte collata cum autoritate in libro primo de Diæta habetur, cū dicit: Qui à quadragesimo anno morbo aliquo correpti fuerint, nunquam ferè euadunt. Igitur cum hoc dicat de senibus, senium eo anno incipere existimat. Rursus in sexta Aphorismo: Renum & uesciæ uitia in senioribus difficulter sanantur. confert cum dicto Epidemiorum: Renum affectiones supra quinquagesimum annum sanatas non uidi. Igitur cum senes quadragesimo, seniores quinquagesimo anno desinat, patet conuenire. Per iuuenes autem an intelligat etiam infantes, haud dubium est, tum quia uniuersam ætatem humanam in duo diuidenti hoc necesse est, tum quia infantes sunt omnibus alijs morbosiores.

si quid patitur, leniter patitur, & statim manifestum redditur. Atque in tantum quidem in affectionum principio, iuniores senioribus difficilius liberantur.

Sed obijciat quisquam ex libro primo de Diæta: Sanissimi ex ætate uis pueri, inde adolescenti: morbosissimi autem senes, & his proximè. Loquitur de longis morbis. Morbosos enim dicimus, non qui quandoque ægrotant, sed qui quibusdam implicantur affectionibus, à quibus nunquam ferè sunt immunes. Hoc modo si intelligamus morbosos, fatemur, senes esse morbosiores iuuenibus: sed quod nouis morbis corripit soleant, nihil minus. Sed & ibi de frigida & humida temperatura loqui se testatur. Subijcitq; paulo post: In calida & sicca sanissimi sunt senes, morbosissimi autem iuuenes.

Quando uero senectus incipiat, ex præsentis Aphorismi ultima parte collata cum autoritate in libro primo de Diæta habetur, cū dicit: Qui à quadragesimo anno morbo aliquo correpti fuerint, nunquam ferè euadunt. Igitur cum hoc dicat de senibus, senium eo anno incipere existimat. Rursus in sexta Aphorismo: Renum & uesciæ uitia in senioribus difficulter sanantur. confert cum dicto Epidemiorum: Renum affectiones supra quinquagesimum annum sanatas non uidi. Igitur cum senes quadragesimo, seniores quinquagesimo anno desinat, patet conuenire. Per iuuenes autem an intelligat etiam infantes, haud dubium est, tum quia uniuersam ætatem humanam in duo diuidenti hoc necesse est, tum quia infantes sunt omnibus alijs morbosiores.

Si quis igitur uelit colligere causas, cur senes ægrotent rarius quam iuuenes, quatuor sunt. Prima, quod ipsi habent calorem imbecillum, & ideo non possunt pati magnam febrem uel phlegmonem. nam febris in calore, phlegmon in multitudine sanguinis, fundamentum recipiunt. Secunda, quod senes à debilibus causis offenduntur, ideo non perpetiuntur morbos, sed statim se subtrahunt. Iuuenes autem, dum resistunt, uehementius à morbis corripuntur, & maioribus: & hæc due cause adducuntur ab Hippocrate. Tertia est, quod sunt minus obnoxii putredini ob frigiditatem & siccitatem: & est nostra. Quarta, quod utuntur meliore uictus ratione. Quod uero dixit (minus) intelligi potest rarius, et à lenioribus morbis, et utroque modo: quod uerbi significatū demonstrat, & experientia docet.

Qui uero ipsis morbi accidunt longi, maxima

xima ex parte comitantur ad mortem. nam morbi longi sunt ob crassos, lentos & frigidos humores: Secunda Aphorismorum Galenus. Sed in quarta dicit, propter crassitiam, multitudinem uel frigiditatem: quasi possit humor esse crassius, calidus aut frigidus tenuis. adeo etiam parum sibi constat, dum hic multitudinem, ibi lentorem dicit. At ego didici ex Hippocrate primo de Morbis, dum longos enumerat morbos, undecim fieri ex nouem causis: multitudine humorum, frigiditate, angustia meatuum, in temperie fixa in membro, uitata compositione, ubi manus admoueri non potest, loco transitus excrementorum fluxione aut ulcere laborante, fluxione ad locum decliuem recta, & natura morbi circularis. Quae omnia cum uires & calorem robustum exposcant: atque haec in senibus ambo sint inbecilia, liquet omnes huiusmodi morbos uix unquam in senibus sanari. Continuatio est ex naturalibus causis, ad eas quae sunt praeter naturam comparatis.

APHORISMVS XL.

Raucedines & grauedines in ualde senibus coctionem non admittunt.

COMMENTARIVS.

Lib. 4. cap. 2. Sec. 4.

Docet quae non curantur, & est quasi partis secunda praecedentis Aphorismi exemplum. Est autem raucedo seu raucitas, apud Celsum Βραχυτος, morbus, ut Plinius ait, in quo uox ut in bae rauca fit. Grauedo autem, βαρυσα: dicit Celsus, per βαρυσα Hippocratem intellexisse omne destillationis genus. Recitat Brasauolus, cum Leonicensium annum a gens nonagesimum sextum, raucedine laboraret, Alberius Saionarola medicus, Phratrij Hieronymi frater, dixit: Grauedines & raucedines in ualde senibus non maturantur. Respondet igitur Leonicensium, Aphorismum eum non esse scriptum de medicis: habuitque haec in causa prosperam fortunam. iure enim caporum optuno, mombasitque conualuit. In uniuersum duo haec animaduertere decet: Primum, uoluisse docere Hippocratem, quid intelligeret per morbos longos, scilicet qui nullis circuitibus determinantur. nam quotidiana & quartana, cum non possint recte se custodienti transire centum viginti dies, ubi non lethales sunt, non comitantur senes ad mortem, sed antea finiuntur. Secundum est, quod cum in praecedenti lo-

quutus sit de senibus, hic exemplum offert in ualde senibus. Galenus plures morbos offert in Commento, qui nunquam sanantur in senibus, quorum magna pars etiam in iuuenibus est insanabilis: sed non offert causam, cur hic non dixerit in senibus, sed ualde senibus. Vult ergo nos intelligere, aetatem tantum posse, ut etiam faciles morbos alioqui reddat insanabiles. Atque utinam non tam multa Galenus adduxisset, sed potius explicasset cur tam raro exemplo usus sit. Cum uideamus etiam ualde senes interquiescere ab his morbis, etsi non profus liberentur. Ideo non dicit, non curari, sed non peruenire ad coctionem. Meminerit ergo eorum quae dixit in sexto Epidemiorum: Morbi conuulsi in senecta & per concoctionem & solutionem & rarefactionem, desinunt, non ergo miraculo sanatus est Leonicensium, neque Albertus adduxit Aphorismum ad propositum: nec Galenus nec alij expositores mentem Hippocratis declararunt, sed maximum errorem admiserunt. multi enim decrepiti aetatis beneficio, mutatione regionis, cum uictus ratione salubri, citra concoctionem sanantur. Sic ergo & ex difficultate spirandi & dolore coli & splenis per sepe liberantur. De podagra autem, ac rennum doloribus & gibbo, cum habeant peculiarem causam, suo loco dicetur.

APHORISMVS XLI.

Qui frequenter & uehementer absque causa manifesta exoluuntur, derepente moriuntur.

COMMENTARIVS.

Galenus recte admonet, quod necessariae sunt tres illae causae, frequenter, uehementer, absque causa manifesta: sed non sunt necessariae, ut uerus sit, sed ut sit semper uerus Aphorismus. Melius ergo fecisset, si docuisset, quid hoc repente mori. neque enim uidemus sine morbo repente homines mori, nisi syderatione correptos. Propterea excisimandum est hos esse partim ex his, partim ex illis qui cum leui morbo subito intereunt. quapropter etiam patet ratio continuitatis ad sequentem Aphorismum: ad praecedentia autem, quod in his locutus sit de Prognosticis uehementis morbi, qui mortem affert, sicut in praecedenti qui non facile curatur. Per hoc autem quod dixit, Vehementer intelligit syncopiam, non lipothomiam, & quae non facile soluitur. At uero huiusmodi casus nostra aetate et in nostris regionibus rari

bus rari sunt, frequentiores forsitan apud Hippocratem. Syderationes autem quotidie uidemus, & magis Florentiae. sed haec non uidentur reperere: aut si repetunt, resolutionem tamen relinquere solent. Hic tamen affectus frequentior est in mulieribus. unde Hippocrates secundo de Morbis mulierum: Si cor strangulatur ex utero, spiritus & anhelatio intercipitur. Hoc plane morbo laborabat dulcissima mater mea. Nec dicitur haec causa manifesta. per eam enim solum intendit externam, ut uenae sectionem, uel inedia. iuuat etiam hoc ad curationem, considerantibus nobis quod huiusmodi homines ab his quae cor confirmant, liberari possunt a periculo: si etiam ab his quae illud minuant, liberentur.

APHORISMVS XLII.

Solueri apoplexiam uehementem, impossibile: debilem uero, non facile.

COMMENTARIVS.

Declarat nobis duo, per quae in primo debemus a curatione profus abstinere, ipso eodem dicente in libro de Arte: Medici munus est, eis qui a morbo uicti sunt, manus non admouere: alterum, ut sciamus & praedicere, & nos subducere, si possumus: sed si curare oporteat, ut memineris, quod extremis morbis extrema exquisita remedia optima sunt. Demonstratio huius est: Apoplexia ualida fit ex obstructione ualida cerebri, & est cum priuatione respirationis: sed talis repletio fit a maxima causa, ergo indiget longo tempore, ut saltem deriuetur: sed priuatio motus pectoris, non admittit uitam, nisi momentaneam: ergo talis morbus est insanabilis, & statim perimit. Quod si dicas, suffocationem factam a frigido humore, non statim perimere, respirante corpore per cutem: Respondebit Hippocrates, quod humor erit tanto crassior, ergo nihilominus eo longiore tempore indigebit ut deriuetur. nam de purgatione nulla profus spes est. Quod si iterum obijcias, quod potest a sanguine fieri, atque sic statim solui: dico, quod tum ob calorem quam celerrime perimet. Ratio autem continuationis haud obscura est. cum enim in praecedenti Aphorismo egisset de una specie exolutionis uehementis, hic agit de ea quae toto genere uehementis est.

Sed aduertendum, multas esse dispositiones: uelut syncopiam, carum, & uteri suffocationem, similes syderationi, uelut & in sexta Aphorismorum: Quicumque sani dolore capitis repente

capiuntur: de caro, non apoplexia: quitur. Αποπληκτορ enim idem uocat, quod syderatum, ut secundo de Morbis. Sed difficultas est in hoc uerbo ζαρυσι, id est quae fit uehemens. nam Hippocrates omnem resolutionem uocat syderationem. unde in Coacis praedictionibus inquit: αποπληκτικοι γινονται τα δεξια, & τα αριστερα: id est, sunt syderati dextra uel sinistra. Ergo uehementem syderationem uocat, solum interceptam spirationem. Vnde primo Praedictionum: Vocis interceptiones cum exolutione pessima. In his autem spiritus, uelut qui strangulantur, promptus, manus est. Num & talis mentem mouet? Declarat causam in secundo: Qui morbi sacri a capite initium sumunt, deterrimi sunt: uerum curam aggredi in iuuenibus, si laboris amantes fuerint, dummodo quis stupore attonito syderatus non fuerit. Vnde liquet, Hippocratem hanc commutationem, quod & ita est, arbitrari lethalem. Vult ergo & ex atro humore, de quo sexta Aphorismorum, & Aphor. 54. percusso cerebro difficillimum esse morbum: insanabilem autem, si uehementis sit. Et dolor capitis uehemens si perseueret, ut supra dictum est, dicebat Auicenna, & uertigo in senibus, praenunciant syderationem.

APHORISMVS XLIII.

Qui strangulatur ac dissoluitur, nondum uero mortui sunt, non referuntur, quibus spuma circa os fuerit.

COMMENTARIVS.

Postquam docuit quod syderatio uehementis non sanatur, declarat quae nam sit haec syderatio uehementis. & dicit, quod in strangulationis ac dissolutis, si spuma in ore apparuerit, non restituntur: quasi dicat, quod haec est syderatio uehementis. Demonstratio constat (ut etiam Galenus recte exponendo declarat) in hoc, quod talis spuma fit ex calefacto corde uehementer, & impulsu magno pulmonis, tum etiam resolutione spiritus: sed corde calefacto iam, & non prodeunte spiritu, cum magna refrigeratione indigeat, necesse est suffocari. Et similiter cum spuma eo prodeat, quo spiritus prodire non potest, palam est maximum factum esse conatum, & pulmones esse resolutos. haec tamen duae rationes ultimae parum sunt ad mentem Hippocratis.

Quomodo autem fiat spuma, declarat Hippocrates libro de Flatibus, dicens, quod in sacro morbo, cum nihil sentiant, nec uideant, aer tamen transiens per uenas iugulares, tenuissimam sanguinis

pag. 5. & 6.

sanguinis partem educit secum, quam ob multitudinem humidi & permissionem validam de-
 albat, atque ita fit spuma. Et in libro de Morbo
 sacro: Spuma fit in pulmone, quoniam prohibito
 spiritu ne ingrediatur, feruet pulmo, & spumes-
 cit velut moriens. suffocatur enim epate & se-
 pto transverso sursum attractis. Inde orta non
 levis dubitatio, quoniam & in uteri affectibus
 nos sapius, & in morbo comitiali ferme sem-
 per apparet spuma. visa est etiam nonnunquam
 in laqueo strangulatis, ut aiunt, qui tamen re-
 uixerunt. Galenus conatur dissolvere hanc
 difficultatem, dicens non esse hoc generale, sed
 plerumque. Contingere enim, ut nonnunquam
 reuiuiscant. Sed quid ad eos qui Comitiali mor-
 bo laborant? nam hi plerumque reuiuiscunt, &
 tamen cum spuma strangulantur. Ideo intel-
 ligitur Galeni non oritur ex re uisa, ut debuit.
 Dicit Hippocrates: Cum spuma circa os fue-
 rit, non reuiuiscunt: non cum in ore. Vidimus
 enim nos, quod cum spuma circumambiebat os,
 eregione autem nulla erat, omnes moriebantur.
 nam non ex pituita tunc talis facta est spuma,
 sed prius calefacto corde ac pulmonibus, spiri-
 tus uitalis educus est: demum refrigerato spi-
 ritu uis regione oris nulla fit spuma: qua autem
 circumstat, manet. atque sic generalis est A-
 phorismus.

APHORISMVS XLIIII.

Qui natura admodum crassissimi, citius moriuntur quam graciles.

COMMENTARIVS.

Continuat sermonem quem inchoauerat de rebus naturalibus, his quae praeter naturam sunt comparatis. Exordium est autem ab inuentione nominum, ut ad demonstrationem perueniamus. Inquit ille secundo Epidemiorum: Quorum uenae amplae, uentres & ossa ampla, hi sunt qui tenues sunt: pingues uero his contraria habent. Ergo crassissimi omnia haec habent angustissima: quo fit, ut nec spiritu multo abundare possint, nec liberè perspirare corpus queat, facillimèq; in obstructiones incidant: ob has tres causas citius moriuntur gracilibus. Galenus censet comparationem esse generalem: sed Hippocrates uult, uerum esse tantum in admodum crassis. nam qui paululum à tempore recedunt, robustiores sunt paulo macilentioribus. Id rectè dictum non de habitu acqui-

sito debere intelligi. nam uenae latae in his nihilominus sunt. Huiusmodi sententia etiam in pueris uera est: Quicumque dentientes habitiores manent, & altiore somno utuntur, periculum est ne conuulsione corripiantur, inquit Hippocrates: adeo ut de habitu acquisito etiam in hoc casu possit intelligi.

APHORISMVS XLV.

Quicumque iuniores morbo Comitiali laborant, mutatione maximè aetatis & locorum & uitium liberantur.

COMMENTARIVS.

Turpissimè, praeter utriusq; Aldini Graeci codicis fidem Leoniceus, & qui emendarunt postremò hos libros, addiderunt (temporum) quod ex malo intellectu sensus Hippocratis accidit. quomodo enim ex mutatione temporum tam magnus morbus soluitur? multos enim sic liberari necesse esset. ueroisq; iuniores interpretati sumus, quod uerò hic pueros significet: quod ex consensu duorum locorum rectè comprobatur Eufusius. Primus est quinta Aphorismorum: Quicumque morbi comitiales fiunt ante pubertatem, mutationem accipiunt: quibus-
 cunque autem uigesimo quinto, commoriuntur. Secundus est Galeni sexto Epidemiorum, qui hunc locum sic citat: Puerorum morbi comitia-

les una cum pubertate mutationes habent. & aliàs, Vbi in Aldino codice legitur ὁμοίως, sed qui est cum commento, habet ἑκλάμψας, id est, Effulgescientia. Cum ergo locutus fuisset de syderatione, hic loquitur de comitali morbo, et proximo ac simili. de illo quidem pronunciauit, quod curari uix poterat, de hoc autem subiungit tres modos, quibus curari possit. Ut intelligeremus per hunc Aphorismum, omnium magnorum morborum curationem, uelut calculi, difficultatis spiradi, atq; uertiginis, & doloris capitis, qui certis circuitibus redire solet.

Galenus tertio de Locis, ponit duas similitudines inter comitalem morbum & conuulsionem, ut quatuor differentias. prima similitudo est, quod qui comitali morbo laborant, conuelluntur utrinque, ante scilicet & retrò. Secunda, quod sunt ambo hi affectus ex repletionione humoris crassi. Porro discrimina sunt, quod in comitali sensus perit, in conuulsione stat. perit autem dupliciter: aut totus in ualido, aut pars in leui comitali. Secundum quod comitalis accessio breuis est, conuulsio quandoq; per multos

4. Aph. 37.

3. Coll. 41.

pag. 5. & 6.

pag. 14.

Sec. 8. in fine.

per multos dies durat. Tertium, comitalis fit semper à repletionione: sed conuulsio quandoque, imò persæpe fit etiam ex inanitione, ut supra docuimus. sed melius infra. Quartum, quod comitalis est propriè & magis in cerebro, conuulsio magis in nervis: & ita comitalis est acutior morbus, conuulsio difficiolor. Assimilatur autem syderationi in repletionione uentriculorum cerebri, & in amissione sensus: sed differunt in tribus. quia in syderatione totus sensus perit, in comitali tantum pars. syderatio est priuatio motus, comitalis motus corruptus. Tertia differentia est nostra, & est cum Auicenna & Auerroë, quod apoplexia fit ex materia, comitalis ex flatu. Galenus credit quod ex materia: sed non est uerum. Primum, quia non adeo breues haberet accessiones. Secundo, quia ab accessione non persæpe liberarentur. quò enim detrueretur illa materia? Tertio, quia plures comitiales morbi transirent nel uitio regiminis, uel ob hyemem, in syderatione: cum tamen uideamus multos laborare uiginti annis comitali morbo, nec tamen corripit syderatione. Quarto, quia uidemus expressè, & Galenus ipsemet fatetur, ascendere flatum in his qui eum morbum ex consensu patiuntur: ergo si fieret ex materia, esset multo deterior. Praeterea Hippocrates libro de Sacro morbo docet, quod hic morbus fit prohibito spiritu, ne progrediatur in cerebrum, à pituita in uenis contenta: & ita non uult pituitam in cerebro contineri. Et si dicas, quod ibi uult quòd ex comitali fiat: semisyderatio seu paraplexia: dico, quòd hoc facit pro nobis. nam eadem materia si ad cerebri uentriculos perueniat, facit paraplexiam, ergo antea in comitali ibi non erat.

Dicitur autem comitalis sacer, ἐπί λυβίς, id est detentio, morbus magnus, lunaris, Herculeus: qui uerò etiam infantilem appellant, aberrant re: ostendimus enim, quòd infantilis propriè est conuulsio, non autem comitalis.

Sed uidetur contradictio, quia Hippocrates dixit fieri hunc morbum à pituita. Sed sexto Epidemiorum inquit: Atrebilarij fiunt comitiales, & comitales atrebilarij. Respondeo, quòd comitalis morbus fit ex pituita: per pituitam ibi intelligit humorem crudum. Veritas etiam est, quòd ita experimento apparet. quare natura atrebilarij utriusque affectui sunt obnoxij atrebilibi ob naturae familiaritatem, comitali ob cruditates. ut uisum est in Ludonico Bosio Iurif-

consulto, filio Constàtini, & ipsius Iuriscòsulti. Cur uerò plerumque spuma solatur, causa est: quia status ille repulsus à cerebro magna uis & spūto obuians, aut pituita, in uia spūmæ generat, ut diximus supra. Ex his patet cur uerò dixerit Auicenna prima tertij: Comitalis morbus est sternutatio ualida, & sternutatio est comitalis leuis: habent enim ambo ortum ex flatu in uentriculis cerebri.

Quòd ad aetates attinet, trifariam curantur: tum ratione circuitus, tum ratione mutationis habitus, uel ob uenerea. Vnde tertia Aphorismorum: Plurimæ uerò affectiones puerulis indicantur, partim in quadraginta diebus, partim in septem mensibus, partim in septem annis, partim ad pubertatem accedentibus. Quae uerò permanserint affectiones pueris, nec exolutae fuerint, circa pubertatem, aut femellis circa mensium eruptiones, diuturnae fieri solent. Considerat tria Hippocrates: circuitum temporis, mutationem temperaturae, & effectum, qui ex ueneris ac expulsionem redundantiae excrementorum prouenit. Sic & illud secundo de Morbis: Morbi quidam post septem annos, alij post quatuordecim. Refert Suetonius, Caligulam imperatorem beneficio aetatis à comitali conuulsione sed imbecillum factum.

De Regione dicebat sexto Epidemiorum: In morbis longis terras mutare commodum est. Similis sententia, & ualde congruens, habetur primo de Dieta: Oportet laborum uim praenoscere, tum naturalium, tum qui per uim sunt, & qui ex ipsis carnes in augmentum preparant, & qui in defectum: & non solum haec, sed etiam mensuram & proportionem laborum ad multitudinem ciborum, & hominis naturam, & corporum staturam & aetates, & ad tempora anni, & ad mutationes uentorum, & ad situs regionum in quibus degunt, & ad anni constitutionem ac statum. Sed & astrorum ortus & occasus cognoscere oportet, quo mutationes & excessus ciborum ac potuum & uentorum, & totius mundi, ex quibus sanè morbi hominibus oriuntur, obseruare sciat. Quam sententiam breuiter admodum confirmat in tertio eiusdem operis libro dicens: Hominum naturae & aetates & regiones, & uentorum mutationes tum temporum & anni constitutionum, uariam uitae rationem exigunt. Et breuiter in libro de Aere, aquis, & regionibus, hoc exposuit, dicens:

Lib. de De tiri onc.

Aphor. 43. Trac. 5. ca. 8. coll. 2.

28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50.

Sec. 4.

22. 23.

Sec. 5.

pag. 21.

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

Pag. ult. dicens: Tempora uarietates potissimae sunt, quae naturam ipsam permittunt. deinde etiam regio, in qua quis nutritur: postremum autem, aquae.

De uictus ratione praecipue memorabilis est illa sententia Galeni, libro de Attenuante uictu: Vidi arthritidas, in quibus ossa erant denudata, difficultates spirandi inueteratas, lienis, et quod maius est, iecoris tumores duros, tum comitiales incipientes, sola uictus attenuantis ratione obseruata curatos. Sed nunquid sufficiat uictus rationem et regionem mutasse, nisi in contrarium profus haec fiant: ut in uictum calidum, siccum, tenuem, laboresque plurimos, aerem autem liberum, calidum, siccum, tenuem. Vnde non refert quam longius abeas, sed quam ad partem te conferas. plerumque, tamen longius abeundum est, quod huiusmodi mutationes non leuem caeli uarietatem ac differentiam exposcant. In eodem genere sunt thermarum aquae, et potius ille adeo nunc celebratus, decocti ex ligno Indico, sub ratione uictus mutata continebitur. Sunt et auxilia quae

Capit. De dan singularia, quae illud undecimo de Simplicibus. cibis medicamentis. Noui hominem, qui ossa humana tenuiter trita in potu dabat nescientibus, multosque tum comitiali morbo tum arthritide laborantes satiaui. Et illud Cornelij Celsi libro tertio: Quidam roto sanguine gladiatoris nuper iugulati epoto, a comitiali morbo liberati sunt. Sed de his plura, dum librum de Sacro morbo exponemus. Nunc illud uidentium, an profus comitiales morbi, qui post uiginti quintum annum superueniunt, sint insanabiles: hoc uero ad quintum librum pertinet. suo enim loco tractanda est quaestio, ne opus infinitum reddatur: hic sufficit monuisse, et eos curari posse comitiales, mutata regione et ratione uictus, aliisque praesidijs, quos in adulta aetate morbus ex errore, non sponte inuasit.

APHORISMVS XLVI.

De uobis doloribus simul non eundem locum infestantibus, uehementior alterum obscurat.

COMMENTARIVS.

Postquam comparauit res praeter naturam ad naturales, nunc incipit res etiam praeternaturales inter se conferre, declarans unum paradoxum, scilicet quod contingit aliquando dolorem dolore leuari: hoc autem, cum fuerint diuersi in locis, et unus altero uehementior. Hic mihi sane latior est uia philosophandi, primum, quod contingit idem, ut dolor corporis molestiam animi leuet: ut ego in luctu caedebam crura ac tibias,

multumque contulit. Et pueri qui domo abstracti moerent, relictiis fratribus et parentibus, caesi moderate leuant curam animi, nec ita tabescunt. Et dolor animi diuerso genere, uelut timor propriae uitae, amissionem rei tollit: ut his contingit, qui in tempestate excutiunt sponte merces. Vnde de auxilium in meroribus, ex alio genere doloris aut corporis aut animi sumere licet. nam in eodem auget, quemadmodum recitat Linius de Decade 5. lib. 2. Fulvio Flacco pontifice, cui cum filiorum unus in Illyrio obiisset, alter ad mortem absque spe laboraret, laqueo se suspendit. Vi uideatur animus noster et ipse spacijs quibusdam diuidi, non sui substantia, sed disunctione eorum quae cogitat atque imaginatur. Hoc est quod ego etiam inter podagrae laudes recensui, quod hominem ab omnibus animi et corporis doloribus alijs leuet. Legitur autem (Simul non eundem) et (Simul eundem) absque aduerbio (Non) Sic legit Leonicensis et Brasauolus. Sed Graecus codex uterque, et Galenus et ratio relucet. Vitrum uero homo eadem in parte duobus doloribus simul affligi possit, Galenus negat tam absolute, quod probari debuit. nam mihi iecus uidetur, licet homo non distinguit illos nisi ratione. Etenim si quis dolens secetur, percipit et flagrantiam ex uulnere, et dolorem. nihilominus miscentur dolores, fumi que, dolores compositi, quos ob id nominare non norunt patientes. Si enim grauius dolor et acutus simul misceantur, fit imago incerti, sed molesti doloris. Indicium est primum dolor, qui ictibus quasi feriat per interualla intenditur, cum nemo sit qui hos duos esse non aduertat: et similiter flagrantia dolori mista, ut cum cucurbitulae incidendo cutim super locum uerberatum imponuntur, ut in miseris remigibus fieri solet. Quod uero dolor dolori proximus illum augeat, haud dubium est: sed cur sic, procul autem leuet, disquirendum est, simul et si minor maior leuat, an non. et cur sit, quod nemo sit qui non a pluribus doloribus deterius se habeat, quam ab uno. Corporis enim partes proximae tamen si sunt, ita diuersae sunt, ac si plurimum distent, maxime si non eiusdem naturae sint, uelut caro et ossa: anima uero tam una in capite et pedibus simul, quam in oculo et palpebris. Ergo Galenus recte fecisset, si hoc declarasset: an quod non sentitur a proprio sensu, neque a communi? itaque distracta mente alio dolore, minor sentiri non potest. Quamobrem non solum minores a maioribus obscurari reor, sed et magnos dolores a minoribus. Nihilominus qui pluribus

Sec. 3. in fine. pluribus detinetur doloribus, eo miseres sunt, quod maiore cessante ab alijs occupantur. Ergo ex hoc licet dolore dolore auocare ad partes ignobiliores. Quod et sentit Hippocrates sexto Epidemiorum, cum dicit: Alterius loci morbos loca excipientia, aut ob dolorem, aut ob grauitatem, aut propter aliud quiddam liberant: aut quod alijs sunt communicationes, neque enim sensum distrahendo solum affectionem leuunt, sed etiam causam doloris auertendo uere minuunt. Et ideo in doloribus acutissimis nobilium partium excitare conuenit, si possint etiam auferre.

APHORISMVS XLVII.

De uis pus conficitur, dolores ac febres fiunt magis, quam tam confecto.

COMMENTARIVS.

Declarat unam causam: doloris, tum etiam febris, quoniam hoc in casu coniungi pariter necesse est: atque ita praesenti Aphorismo, in quo de doloris sedatione loquutus est, iungitur.

Causas abscessuum enumerat Hippocrates libro de Humoribus quarto: febres, iussus, colliquationes et frigus. Dolorem praetermisit, quoniam in se hoc non potest, nisi adit colliquatio: ut in coli dolore tortis, atque huiusmodi. Quod uero dixi (magis quam iam confecto) declarauit quarto Epidemiorum: Maturi in morbis abscessus an iudicent, signum est, si dum feruida sunt mala, non sebricitarint: et dum molesta sunt, facile tulerint. Et rursus septimo eiusdem: Concoctionis signa sunt, si non anxij fuerint, nec capite grauaui, et quum calores mitissimi, et quum post exacerbationes cessarint: superni uero, in ipsis exacerbationibus. Quoniam uero in febris materia non continetur in loco in quo fiat ulcus, propterea dum materia concoquitur, fiunt et augetur febres, non autem dolores. Ex quo illud conuenitur, quod intendit Hippocrates alibi, omnem morbum esse ulcus, nam si omnis morbus est dolor quidam, aut cum dolore, est enim molestia quaedam, ut ipse ait in libro de Flatibus, sed omnis dolor sit continui solutione: quia in febribus dum concoquitur materia, non fit dolor, tamen calor augetur multum: igitur omnis dolor sit ex continui solutione. Voluit ergo nos admonere de duobus maximis incommodis, quae concoctiones commitari solent. Sed an in peruersa concoctione dolores augebuntur, et febres magis quam antea? Videtur Galenus supra uoluisse, quod solum in sanabili morbo mitescat, haec in statu. Sed distinguendum est ex his quae dixit, primo de Differentijs

februm, cum enim docuisset actionem unam esse, quae a naturali calore fit, et uocatur coctio: aliam quae a praeternaturali, quae est corruptio: sed haec solum in inanitate inueniuntur, quoniam calor naturalis qualiscumque, sit materia semper agit: tertia, quae fit ab utroque, in qua superante nostro calore coctio etiam uocatur: sed a priore dissimilis, cum non sit cibi, sed noxij humoris superante autem praeternaturali peruersio (est enim corruptio) sed ut coctio a coctione, ita corruptio a corruptione differt. Haec autem bifariam, ut ibi dicit, contingit, uel naturalis caloris imbecillioris causa, et tunc dolores et febres remitti uidentur: ergo tamen ad perniciem tendente uel ob materiae prauietate, et tunc continue augetur.

APHORISMVS XLVIII.

In omni corporis motu, ubi laborare coeperit, quies statim lassitudinem mitigat.

COMMENTARIVS.

Demivir ualde Galenae, qui tam de Hippocrate, ubi illo opus est, magnifice sentit: nec uult illum uulgata, imo ne nota quaedam medicis solis, sed tamen plerisque: referre hic uelle, ut nota etiam rusticis dixisse credat, nec satis etiam uera, neque enim fatigati, si quiescant, protinus dolore omnino et lassitudine carent. Caeterum quod ad continuitatem atinet, clara est, causam enim doloris de quo in duobus antecedentibus egit, tollendam ad uerum curandum dolorem docet. atque ita auxilium praestans esse ostendit, ut statim medeatur et mitiget, non auferat, ut quidam uerterunt. Sensus igitur est ex duobus, ut laboret iam, et sit initium laboris, quia fieri potest trifariam aliter: ut non laboret, et quiescedo non mitescet labor: ut processerit in labore, et quamuis quiescat, non tamen cessabit lassitudo: ut si male affectum corpus, et tunc non cessabit eodem modo. Dicitur est quid lassitudo, supra. Sensus est ergo: morbi et dispositiones, quae sunt in initijs, sublata causa statim mitigantur: sed si processerint, transierunt in morbos iam factos, aut si corpus non secundum naturam se habuerit, Quid ergo labor ex hoc Aphorismo: unum satis notum: non esse in labore persequendum, ubi quis lassitudinem sentiat: aliud non uulgare, ubi quis ab initio lassitudinis quiescat, et non mitigetur lassitudo esse immundum corpus paratum ad morbos, ideoque purgatione indiget. Ideo inquit in Praeceptionibus: Vehementis laboris studium deuitandum est. Proprieta in tertio de Dieta nos admonet trium. Primum, ut

Aphor. 5.

lassitudo

lassitudinē omni tempore deuitemus: secundū, ut deambulationibus in manē corpus exerceamus. Ideo mementote, non ut stolidi, si equo caretis, non quantum positis procedere: sed quōd id reuerti coactis esse dimidium tantum uicē, aliter in lassitudinem incidetis. Tertium, hyeme & frigido tempore magis ac diutius exercendum: sed tamen cessandum non modo antequam lassitudinē sentiamus, sed antequam corpus incalcescat. Vtile enim est frigus, & probat hoc exemplo arborū, quae melius fructificant ex hyemis tolerantia. tria ergo sunt quae uitanda sunt: lassitudo praeparans ad morbos, exercitium graue exhaustiens uires, & in hyeme calefaciens corpus, exsoluens robur. Sed dicetis, in sexto Epidemiorum inquit: In exercitationibus sudor fluens guttatim, qui exit uelut ex canalibus, aut depressio ex elatione. Vbi Galenus non habet quid dicat, quia non inuenit ab alijs. Est igitur praecipuum corporibus morbificis, quibus conuenit ut non hyeme ad praeseruationē sic expurgari laboribus, quoniam tum maxime optime concoquunt, & se tuos a plenitudine reddunt. Talis enim exercitatio, ut in libro de Cibis boni & mali succi, & primo de Alimentis docet, si cum longo somno coniuncta sit, & cibos crassi & lenti & prauitiam alimentum mutare in bonum potest: imō, ut dixi, in quarto de Tuenda bona ualitudine, succum exquisitissimum ex pane & oleribus elicit. Et similiter, si anhelitus ex elatione deprimatur & subsidet: tunc erit quiescendum, fatigata natura. Duo enim haec signa proponit fatigatae naturae. unum, a copiosa excretionē, quod melius est, quoniam ad id etiam sequitur utilitas: alterum, ex operationis laesione. Ex quo non probo in sanis tantam exercitationem, ut quae uitam necessariō breuiet: nec quōd proponit Auerroes sexto Colleetaneorum in morbofis corporibus, ut quotidie se exercent ad initium usque sudoris, & eleuationis anhelitus. nam corpus nimis accenditur, nec expurgabitur: sed melius est per circuitus, uelut sumpto medicamento, certis quibusdam diebus longo sudore corpus exercere: alijs diebus solum tantum ut incalcescat, sine spiritus mutatione & sudore. Sola autem contentio spiritus multum facit ad sudores, ut secundo de Dieta. Atque illud obseruandum, ut aestate in arena & loco frigido corpus exerceatur: hyeme perun-
Ho corpore oleo, in loco tepidiore.

Sec. 3.

Cap. 6.

Pag. 13.

APHORISMVS XLIX.

Qui cōsueti solitos labores ferre, et si fuerint imbecilles uel senes, non cōsuetis robustis atque uenibus consilijs ferunt.

COMMENTARIVS.

¶ Dixerat in praecedenti Aphorismo, labore deuitandum, hic docet, non ex aequo laborem hunc seu lassitudinem aduenire omnibus, sed ce-
lerius insuetis. Lego autem (uel senes) potius quā (et senes) nam difficile est senem ac debilem melius posse quicquam ferre ualido inuenire. Transire consuetudinem in naturam, docuit Hippocrates libro de Aere, aquis & locis, dicens, quōd macrocephali, id est longa habentes capita, sunt consuetudine obstetricum, inde natura gignuntur tales ab huiusmodi, non igitur aliter fieri potest, quā quōd natura tales ex consuetudine reddi sint. Mihi uidetur praeter cetera uoluisse Hippocrates nos docere, idem in omnibus fieri posse robustis, & magnis, ingeniosis, pulchris, probis, atque huiusmodi: tum etiam in animalibus alijs. Galenus causam huius esse existimat robur, quod adijcitur membro ex labore: atque ea causa est, sed non tota: uerum morbus omnis in hoc constat, quod molestiam affert, ut Hippocrates in libro de Flatibus. At molestiam afferunt insueti: quia naturae contraria, nec familiaria. Vnum pulchrum, dicebat Seneca, non omittendum, & quōd ego uerum esse sum expertus: tantum posse consuetudinem, ut si mala tantum nos afficerent, post uelut ab initio, nemo durare posset in calamitatibus ac tormentis. Vt igitur membrum labori assuetum est, primo in externis partibus calli obducuntur, per quos homo parum aut nihil patitur: durefcit praeterea cutis, & inde etiam membrum solidum redditur: natura assuefcit transmittere illic sanguinem & spiritus, & temperies conformis fit laborem passuro: demum anima ipsa, quod non parum est, a quo affectu fert, nec adeo turbatur ac terretur.

¶ Non omiserim errorem maximum Brasauoli, qui adeo stupidum fuisse Oribasium credit, ut ea illi tribuat, quae nulli sano homini quantumuis stupido tribui deberent: cum constet ex ipsius operibus, etiam Galeno fuisse praestantiorē, quod etsi modo circumferantur commentaria nomini illius falso ascripta, inepti uiri est, cum alioqui Brasauolus eruditus sit, & uir egregius, tamen nunc mortuus sit, falsorum scriptorum causa

Hoc non uidetur ad hunc locū pertinere.

causa tam celebri uiro adeo turpem inuere callumian. Verum nimis amor Graecae literaturae eum seffellit.

APHORISMVS L.

Que ex longo tempore cōsuetata sunt, et si deteriora sunt, insuetis minus molestare solent. oportet igitur ad insuetata permutari.

COMMENTARIVS.

¶ Cum in praecedenti Aphorismo cōparasset consuetudinem ad homines, id est eos qui consueti sunt, & qui insueti: hic facit comparationē rerum, dicens, homines perferre consuetata longo tempore, tamen si deteriora melius, quia minus nos molestare solent insuetis. Inde transit ex Dialectica sua ad oppositum. Verum circa primam partem Hippocrates libro de Ratione uictus in acutis, plurima, primum differit circa consuetudinem naturalem ciborum & potuum, adeo ut uelit cibos prauos meliores esse consuetos insuetis bonis. inde post transit ad res praeter naturam, adeoq; magnificat consuetudinem, ut uelit eum qui uulnus acceperit in tibia, deinde quiescit per quinque uel sex dies, inde acceperit antequam conualuerit obambulare, deterius afficiatur, quā si ab initio cepisset obambulare. Ex quo patet, hic loqui de consuetudine bisariam. Vna, quae molesta melius ferantur, & mala in bonum commutentur, & haec oportet ut sit diuturna. Alia uerō, quae est necessaria in quacunque mutatione, & in illa sufficit ut homo paucis diebus aut uicibus ei rei assueuerit. Et ideo admirantur de ea sequela Hippocrates, illum non intelligentes, inquit enim: Insueti etiam quōd sunt optima, molestare solent: ergo transeundum est ad illa quandoque, etiam si consueti fueris malis. quia malis consuetudinibus aliqui detinentur, uult ne tamen adeo illis inhaerent, ut ad bonorum usum redire non possint. Ideo non intelligunt Aphorismum, qui eō tendit, ut doceat non consuetata minus molestia nos afficere, sed insuetata magis officere. ad ea igitur si bona sint transeundum, ne uel in malis perseverando laedamur: uel ubi ad bonam redire uoluerimus, nobis non liceat. Id maxime manifestum fit in his qui non ouis aut ferulis utuntur. dum enim aegrotant, multum impediuntur. Accedit casus rerum humanarum, propter quos cogimur non manquam & mala subire, aut quod frequentius est, mediocritas: & ideo bonum est illis etiam assuecere, ut ferri possint, non ut in eis perseveremus. Stultum uerō est credere, illum uel-

le ut tentemus dormire super terram sub dio hyemis tempore, certam iacturam subeundo, nec tamen propter id uitam incertam. Ideo sexto Epidemiorum: Consuetudo autem ex qua libus sani degimus, uictus modis, tegumentis, laboribus, somnis, rebus ueneris, mentis affectionibus. Vbi clarē enumerat sex res non naturales. Et in Coacis praedictionibus. haec habet: Praeter consuetudinem quid facere, uelut est, proponere sibi aliquid, aut expectare aliquid prius non consuetum, aut contrarium, malum est, & mentis emotioni proximum. Et in libro etiam de Insomnijs: Quaecumque homo ex consuetis ac familiaribus se uidere existimat, ea animae concupiscentiam significant. Quaecumque uerō perterrefactus fugit, sanguinem sisti ac coacereri.

Sec. 8.

Pag. 2.

Pag. 5.

¶ Rationem autem Galenus primae partis pulchram adducit, tam in cibis & potibus, quā aere. nam de cibis cum ex his fiat habitus, acquiraturq; similis illis naturae, cum longo tempore perseverauerit: fiet etiam habitus uel similis nutrimento futuro, quare facilliter concoquantur. Non enim est concoctio, nisi assimilatio: quae assimilata sunt, iam magna ex parte facillime transmutantur. ideo familiaria melius concoquantur, eaq; causa panis optimum praebet alimentum.

¶ In aere etiam frigidus densat cutim, & ita a frigore minus offenditur: calidus autem aperit poros & meatus, unde melius diffatur calor, minusq; afluat homo.

APHORISMVS LI.

Plurimum atque repente euacuat, reuel replere, calefacere uel refrigerare, siue quouis alio modo corpus mouere, periculosum: quoniam omne nimium, est naturae inimicum: sed quod paulatim fit, tutum est tum aliās, tum cum ab altero ad alterum transitus fit.

COMMENTARIVS.

¶ Cum docuisset consuetudine esse seruandam, & utilem in rebus naturalibus: hic docet, etiam in his quae sunt praeter naturam obseruandum, ut sensim a naturali statu atque consuetudine recedamus. Ideo si purgandum sit, aut replendum corpus, aut calefaciendum uel refrigerandum, id neque multum neque confertim agendum est. Est autem sensus Aphorismi huiusmodi: Multum ac repente euacuat, seu quouis alio modo mutare corpus, est periculosum. Et reddi

Cap. 1.

reddat rationem, quoniam omne nimium est natura inimicum: est autem nimium, cum sit magna mutatio, & repente. Ut enim ostensum est a Philosopho, septimo Physicorum, iuxta cōparationem duorum quorumlibet, scilicet spacij emensij, & temporis in quo pertransiit, & proportionis mouentis ad motum habetur tertium. Veluti mouetur longo tempore, et à magna proportionē, ergo multum spacij emensum est mobile. Et ita hic dico, sit magna mutatio & celer, igitur à potentia ac in multa. at multam uim natura robusta egre fert, alia non omnino fert: igitur talis mutatio est periculosa in debilibus, et in robustis iacturam affert, adeo ut cum comparatio dicti sit ad imbecilles, sit periculosa hæc mutatio ne interficiat: demonstratio autem probat, quod semper iacturam afferat. Et ita Hippocrates solita breuitate demonstrat primam partem per secundam, & in secunda præter id addit præcipuum documentum: Vi bifariam debeamus refugere hanc mutationem. Itaque est, ac si diceret: Omnis mutatio magna & repentina lædit hominem uehementer. & hoc est generale, & deducit ex hac unam specialem, quæ est, Ergo etiam in debilibus omnis talis mutatio est periculosa: igitur tum ob unum, tum ob aliud est fugienda.

Secunda pars est, in qua nos admonet, quod sensim procedere oportet in talibus magnis mutationibus. Et conscribitur syllogismus sic: Multum euacuare, malum est, & periculosum: igitur sensim oportet. à destructione consequentis ad destructionem antecedentis. Neq; enim conuenit obicere agros periculis, & illos lædere. Sed quia sic dicendo, nihil nouum dixisset: propterea nos admonet, hanc repentinam mutationem fugendam esse, cum ex uno contrario in aliud transire uolumus. quasi inuauat: Quod si restaurandus sit aliquis macilentus, gratia exempli, ab initio lentè & sensim restaurandus est, inde magis & uberius, ubi iam restaurari ceperit. Idem dico de euacuatione. Et ideo elicitur pulcherrima ratio in omni curatione. Vnde ex hoc trahitur illa regula Auicennæ, adeo celebrata, cum sua demonstratione scilicet: In principio à leuioribus est inchoandum.

Hunc Aphorismum non extendam ad opus naturæ, quia nimis amplam tractationem præter propositum facere oporteret, cum Hippocrates omnino traducat ad medici opus. Illud solum animaduertere decet illis uerbis (cum ab altero ad alterum transitus sit) hunc Aphorismum

præcedenti coniunxisse. Porro de mutationibus non solum repentinis, sed omnibus, quod cauendæ sunt, scripsit sexto Epidemiorum. de re pentinis autem agit libro de Ratione uictus in acutis, dicens: Quod securius est ad sanitatem, in similibus persisteret, quam repente etiam in melius commutare. Et infra docet (cum hic duo tantum) tria maxime esse in mutationibus uitanda: ne uehementissimas, ne repentinis, nec etiam intempestiuas illas faciamus. Inde proponit unam pulcherrimam regulam huiusmodi, Quamuis omnis repentina mutatio difficilis sit, tamen ad labores deterior quam ad uasorum uacuationem. Vnde patet, Hippocratem ponere triplicem ordinem etiam in his repentinis ad naturalia, ut quietem quæ facillime fertur: ad præter naturam, ut ad euacuationem: quæ difficilior, ad contra naturam: quæ difficillime, ut labores. Sed cur dictum est in sexto Epidemiorum, In recidiuis mutationes profunt: oportet autem transmutare ad ea quæ conueniunt, antequam malè afficiantur. Cum enim recidiuæ fiat ob malà intemperiem, & imbecillitatē eam subsequenter, inuat mutare aerem scilicet, & uictus rationem ad ea quæ conueniunt, antequam malè afficiantur: ideo celeriter, præoccupando reditum morbi. Liqueat ergo, quod proprie loquitur de his qui sepe recidunt: ut Cherson, de quo affert exemplum, qui bis in recidiuum incidit, ut habetur in tertio Epidemiorum. Cum ergo in talibus repente mutare conducatur, non tamen multum mutare operæ precium est. Denique illud considerandum ex Septimo eiusdem: Mutatio per qualia, ex qualibus, ad qualia se habet, tot sunt animaduertenda.

APHORISMVS LII.

OMnia secundum rationem facienti, & non euententi secundum rationem, non est trāseundum ad aliud, stante eo quod à principio uisum est.

COMMENTARIVS.

Continuatur hic Aphorismus præcedenti, cum de curationis modo generali, ut in eodem, hic agat: uerum non intellectum fuisse ab aliquo, id planè testatur, quod nihil habeant quo illius expositione illustrer. In sexto Epidemiorum hæc habet Hippocrates: Per adiectionem contraria adhibere, & interquiescere. Vbi Galenus suo more exponit. Verum sententia est: Ut cum uolueris cognoscere morbos, contrarijs auxilijs

Cap. 1. Sec. 10.

xilijs adhibitis & interquiescēdo, intelliges qualis sit: quia à simili augebitur, à contrario mutescet. Hoc igitur cum uideamus, nullum certius est experimentum. Ne ergo nimis etiam huic modò tribueremus curadi ac cognoscendi, præcipit ut hæc regula adhibeatur: quod si maneat ratio eadem qualis uisa est ante, quod non debet permutare genus medelæ (nam ponamus quod morbus sit frigidus) & adhibuerimus medicamenta calida, fiet, ut si permaneant signa frigiditatis, ut non decipiamur. nam si calidus fuisset, & si non curatus esset morbus, saltem signa morbi frigidi descenderent, tum quia erant falsæ signa, tum quia corpus ex medicamentis incaluit. ergo non staret ratio, quæ ab initio uisa est. Non ergo manendum in eis propter primam rationem morbi, neque propter secundam per se: quia qui deceptus est in prima, potuit decipi in secunda: sed quoniam illa prima ratio dum manet, signum est, nos non esse deceptos in intellectu morbi. Non ergo ratio cognitionis morbi, sed persuerantia cum illis auxilijs, indicat non esse mutandam curam. Adducit ad hoc propositum ex secundo de Medicamentis secundum locos Fuchsius autoritatē Galeni, dicentis: Curandi rationem consistere in cognitione affectuum, qui cum inuenti fuerint certa scientia, propria auxilia exposcunt: quæ tamen ab initio nihil proficere uideantur affectibus contumacibus, ob id quod materia seu flatusus spiritus meatibus interclusus impediatur medicamentum opus, non tamen mutanda sunt, dicente Hippocrate, & adducit hunc Aphorismum. Dico, huius impedimenti etiam plures alie possunt esse cause: qualitas ambientis, curæ, proprietates hominis, & multa alia. principaliter tamen, ut ait Galenus in Commento, propter naturam uehementer crudam. Sed dicetis, ergo præciditur uia mutandi curationem per tempora morbi? Respondeo, quod illa mutatio non est in genere auxiliiorum, sed magnitudine solum.

APHORISMVS LIII.

Quicumque alios humidus habent, si quidem iuuenes fuerint, melius degunt tjs qui siccas habent: ad senectam uerò deterior degunt. nam senescentibus magna ex parte exiccatur.

COMMENTARIVS.

Aphor. 20.

Superius uisum est, hunc Aphorismum illi cō-

necti, & ad uitandam homonymiam melius legi, Degunt, in secunda periodo, quam Comutari: quoniam in prima oportet ut legatur Degunt, commutant enim, ad propositum non esset. Sed & continuatio est ad sequentem Aphorismum clara, nam in uroque agit de comparatione ætatum inuicem, iuuentutis & senectutis: ad præcedentem uerò, quoniam quædam aliter se habent quam prima species uideantur. in priore enim Aphorismo non succedentibus rebus ex uro, uidebatur mutanda ratio medendi, quæ uiranda non est. ita hæc iuuentus cum alio liquida melior uideatur, quam cum dura, cum tamen non sit ita. Est ergo, ac si dixisset: Ne mireris quod non mutanda sit ratio medendi, tamen si uideatur iurè debere mutari, nam & multa alia uidentur quæ non sunt: quemadmodum de iuuenibus, quorum alius est mollis.

Sensus ergo elicitur ex hoc, quod humida alius melior sit, semper sicca: sed quoniam commutanda est ratio à iuuentute in senectutem, melius est ut sit sicca in iuuenta, & humida in senecta, quam contrario modo. Primum declaratur in libro de Aere & aquis: Fieri non potest, inquit, ut morbi acuti generentur, ubi alii liquida sunt: at esse securum ab acutis morbis, qui maxime perimunt. Et post subiicit, quod alius humidam multum prodest ad securitatem lapidis, ne in uesica generetur. Hoc est melius degere, & utile ac commodum generatiter, cuiuscunque ætati. Communerat etiam libro de Coacis prædictionibus Hippocrates, aluum suppressam aut inter signa aut causas conuulsionis. Alius etiam sicca mala est febrientibus omnibus, & uulneratis, ut habetur in primo de Morbis. At secundum de Senibus ex hoc constat, quod hi si siccas alios habeant, retentis multis humidis excrementis quibus abundant, frigidis quæ facile à syderatione, à podagra, à malo habitu, à fluxionibus, hydrōpe, dolore coli, multisq; alijs morbis propè insanabilibus corripuntur. Vnde ex quo in Senibus, quædam tiam ex hoc Aphorismo docemur, alium humidam semper seruare, non medicamentis tantum.

Scriptit Auenzoar, eum qui mollem aluum feruet, nullis corripit morbis.

APHORISMVS LIIII.

Magnitudo corporis iuuentæ quidem necq; indecens, neque illiberalis, senectæ uerò inutilis & deterior paruitate.

COMMENTARIUS.

Quantis tenebris obfuscari Galenus hos Aphorismos, uel ex hoc uidere licet tam exili argumento: ubi cum Hippocrates de uera loquatur corporis magnitudine, scilicet altitudine & crassitudine, quantumvis rectè moderatis: refugit Galenus ad corpus informe, longum, sed minime crassum: ob id solum, ut reor, quod ipse talis esset, scilicet magnus & crassus, capite grandi, ceruice robusta, crinibus crispis & duris, colore fusco, oculis magnis, uegetis, robustus, laborum patiens, admodum acer, ambitiosus, literarum & ueritatis summus amator, adeo ut ob hæc proles & uxoris curam neglexerit, uini meraci potor, breuis somni. Sed ad rem redeo. Quid primùm absurdius, quam dicere, proceram exilitatem neque indecentem neque illiberalem inuenire, cum sit ridicula etiam parentibus & fratribus, uix que non contempta in principibus? Deinde quis docuit Galenum, non illos uerè magnos in senecta incuruari, cum oppositum ostendat experimentum? Et ratio etiam subscribat. maiore enim pondere prægrauantur, & cum sint etiam humidiores, magis curuantur macilentis. nam & ligna uiridia ab igne magis flectuntur sicca.

Melius ergo fuisse querere, cur cum anima sit immortalis, tamen tam paruo pondere succumbat in senectute? Si dicas id contingere, quia plus est necessarium de calore: habet etiam corpus maius, maiorem uentriculum, iecur & cor: quo fit, ut ex paruitate principij accidere uideatur.

Sunt & qui negent hunc Aphorismum medicum esse, calumnianturque Hippocratem. Vbi enim in tanto uolumine quicquam non medicum inuenient ab Hippocrate dictum? Melius est ergo, ut intellet hoc quod medicinalis sit Aphorismus, id queramus, quomodo senectæ inutilis sit, & deterior paruitate. Languida enim corpora si parum nutrias, si multum mitas sanguinis, si copiose purges, statim exoluuntur: & sero, si modo sanentur, admodum restituntur: sin autem à præsidij ualidis cesses, ut mor-

bi pereunt. et contra parui corpore, omnia ualida auxilia facile sustinent, utpote robustior ac & inedian præcipue, non solum propter robustiores uires, sed etiam ob id quod corpus paruum communiuer minore cibo contentum est, & facilius ac celerius conualecunt ex morbis. Præterea magnos huiusmodi uiros, & à laboribus & negocijs utiliter, tempestiue, ac prius quam paruos amonebis, ut qui ferre talia diutius non queant ob naturæ imbecillitatem. An uerò hæc omnia tum ad curationem, tum præseruationem sint utilia, considerandum relinquo.

Illud præterea, quod tanquam compertum, quod maxime dubium est, omiserunt, querere oportuit: An scilicet, ubi magnitudo obest senectuti, paruitas utilis sit, & melior mediocritate? in talibus uersari Galenum & ceteros expositores oportuit, & non in inutilibus nugis. Plurimum enim conferre hoc ad medicinam ipsam, perspicuum est: imò etiam esse necessarium: ut scilicet, paruis corporibus an medicis maior fames sit iniungenda, plus de sanguine mittendum, plus fricanda, exquisitius purganda. At tantum abest ut ista quererent, ut etiam questionis titulum ignouerint. Et mihi uidetur hoc uoluisse Hippocratem hic modò, ut proportione partium paria sint, scilicet mediocri & paruum, uel utrumque bene compositum, uel utrumque malè: experientia scilicet hoc docente, quod parua corpora omnia facilius & melius ferunt in senecta quam magna, & celerius restantur. & quoniam etiam articulos habent melius constructos, citius ambulant. Et pingua pinguibus, & macilenta macilentis conferendo. Hippocrates libro de Aere & aquis & locis, cum docuisset Asianos esse proceræ stature, & formosos, & satis bonorum morum: aufert tamen ab illis uirilitatem & fortitudinem, & laborum patientiam. Idem etiam de Phasidis fluij accolis, quos ingentis proceritatis & excellentis corpulentæ esse tradit: minime tamen robustos, aut ad perseverandum labores idoneos esse ait.

FINIS LIBRI SECVNDI.

HIERONYMI CARDANI MÆDICI, IN TERTIAM SECTIONEM Aphorismorum Hippocratis, Commentarius tertius.

Mutationes temporum potissimum pariuunt morbos. Et in quibusdã temporibus magna mutationes aut frigoris aut caloris, & alia pro ratione eodem modo.

COMMENTARIUS.

Quadruplicem temporum mutationem obseruat Hippocrates. Vnam atque primam ordinariam, & cuique regioni propriam atque familiarem: de qua ipse dicebat in libro de Aere & aquis ac locis, quod ubi hæc mutatio magna sit, scilicet ut æstas sit ualde calida, & hyems ualde frigida, ibi homines sunt robustiores: quia calor naturalis repercussus intro ob illas mutationes robustior euadit, & functiones omnes naturales efficit meliores. Similiter & affectus animi ex huiusmodi mutationibus percipiuntur, quare homines sunt promptiores, magis uiriles & fortiores, atque ad omnia munia, maxime bellica, magis parati. Et hanc ob causam magis dicit, Europei sunt Asianis præstantiores: illi autem habent horum loco corpora maiora, formosiora, & animos mansuetiores. De huiusmodi mutatione loquitur in hac particula Aphorismo nono, & à uigesimo ad uigesimalium tertium, ubi enumerat morbos temporibus familiares. Secunda mutatio est ex comparatione unius temporis ad aliud succedens: quia quanto maius sit discrimen inter unum & aliud tempus, eo magis sæuiunt morbi. Et de hoc proponit quatuor exempla, ab undecimo scilicet ad quartumdecimum Aphorismum: in quibus semper obseruat tria hæc. primum, quod proponit hyemem uel æstatem, inde tempus medium succedens. Secundum, quod constituit semper constitutionem secundi temporis è regione contrariam constitutioni primi. Tertium, quod proponit morbos qui eueniunt non in primo nec secundo tempore, sed in tertio: utpote si proponit de constitutione hyemis & ueris, proponit de morbis æstatis. Tertia mutatio est ex exor-

tu siderum & occasu, de qua in libro de Aere & aquis ac locis inquit: Periculosissima sunt etiam ambo solstitia, maxime uerò æstiuum: periculosum etiam æquinoctium utrumque, magis uerò autumnale. oportet autem & astrorum exortus considerare, præcipue Canis, deinde Arcturi & Pleiadum occasum. Morbi enim in his maxime diebus iudicantur: alijq; perimunt, alij uerò desinunt, aut in aliam speciem aliumq; statum transmutantur. De hac egit in sextodecimo & decimo septimo, licet causam non exposuerit. Quarta, est fortuita mutatio, de qua loquitur à quinto ad octauum Aphorismum. nam quintusdecimus Aphorismus omnibus mutationibus communis est, sicut & hic primus: sed primus est generalis, quintusdecimus autem est specialis. Sunt ergo duo genera mutationis, naturale, & est primus & tertius modus: & fortuitum, secundus & quartus.

Continuatur præcedenti particule in ultimis Aphorismis, ubi docuit consuetam perferri facilius: hic autem docet mutationes temporum ob id generare morbos: unde etiam quinquagesimus primus ad hoc maxime facit, nam si repente & multum quouis modo corpus mouere est periculosum, & naturæ inimicum, igitur cum temporum mutationes id agant, sequitur ut temporum mutationes generent morbos, & sint periculosæ, & occidant etiam imbecilles. Statuit ergo fundamentum totius huius particule in Aphorismo superius explicato. Sic igitur hic argumentatur ex primo & tertio genere mutationis ad duo reliqua: Mutatio naturalis temporum pariuunt morbos, quia uidemus quod morbi æstiuui sunt dissimiles morbis hyemis, & autumnales ueris, quod declarat inferius. Sed mutationes reliquæ sunt maiores: prima, quia primam includunt, & etiam ultra addunt propriam uim, quæ sæpe est maior. prima igitur mutationes omnes quorumlibet generum, temporum potissimum, morbos pariuunt.

Cur autem dixerit mutationes, clarum est, nam non una est, sed quatuor, calor ad frigus,

et contra humidum ad siccum: et contra imbrum et serenitatis. Tranquilla ad uentosam, et contra: atque haec triplex, scilicet, austrina ad borealem, et contra, et utriusque cum tranquilla: ita fient duodecim mutationes simplices, ex quibus fient compositae geminae, cum sint tantum quatuor simplices: quoniam mutatio ex tranquilla in Aquiloniam uel austrinam, non possunt esse simul cum ea quae est inter austrinam et borealem, nec etiam inter se: tamen cum sint tres, fient quadraginta octo. Et triplices octuaginta, et quadruplices eadem ratione quadraginta octo: ut sint omnes quae esse possunt, centum octuaginta octo. Cum ergo ex his non connumerasset, nisi duas atque simplices, comprehendit paucis illis uerbis (Et alia pro ratione eodem modo) reliquas omnes alias. Porro quod permutatōes intelligat, an ipsum permutari, an ipsum permutatū esse (plurimū enim inter haec interest, nam si de utroque intelligit, totus annus si alterutro horū ferme cōtinebitur: si ipsum permutatū esse, non erit mutatio causa morborum, sed calor uel frigus: si ipsa mutatio, ipsa prima non sentitur, cum sensum fiat, et maxime naturalis etiam) etiam experimentum docet, non in ipsa mutatione fieri morbos, imò nec in ipsa mutata ambientis aeris qualitate. Hunc scrupulum nullus est ausus dissoluere: qui certe diuersissimus esset ad mandandum, nisi ducem haberemus Hippocratem, qui et in Epidemijs, ^{Ab 11. ad 14. Aphorif.} maxime primo et tertio, et hic infra, cum doceat nos pro mutationem, non ipsum mutationis actum, sed mutatum esse, utpote calefactum uel refrigeratum, neque in hoc tempore etiam morbos fieri, sed hanc esse causam morborum: ipsos uero morbos fieri paulo post, ut etiam experientia ostendit. Unde patet, quantum caecutiant expositores etiam in lucidissimis et maxime necessarijs rebus: me quae primū detexisse, quae tam longo tempore, quamuis sub manibus, latuerunt.

Haec igitur omnia iam per se clara sunt, nisi obstaret Galenus, qui uult, Hippocratem non intelligere de naturali temporum mutatione, propter illud uerbum *κατάστασις*: quoniam dicit, mutationes temporum naturales non magis pariunt, quam soluant morbos, sed solum illae quae multum excedunt. Ergo non possumus dicere, quod potissimum pariunt morbos. Deinde uellet legere literam alio modo quam probat, sed corrumpit sensum Hippocratis. unde patet, ipsum non intellexisse Hippocratem. Dico ergo, quod

Hippocrates intelligit, ut dixi, de mutatione temporum naturali, tanquam assumpto manifeste. Per potissimum, intelligit frequenter et maxime, ut alij uerterunt etiam, atque id uerissimum. Unde enim etiam in aestate maxime secundum naturam, tot tertianae, in hyeme tot defillationes, in uere atrae biles, morbi prae in autumno, nisi ex ipsa temporis natura? Et quae dialectica est haec, Morbi a temporibus soluntur, ergo non potissimum sunt? Morbi a uenenis soluntur, ut elephantiasis a uiperarum carne, ergo uenena non sunt uenenis? Sed oportuit adijcere, quod si adiectum fuisset, uerum non fuisset: tot morbi a temporibus sunt, quot soluntur, aut non minus. horum neutrum est. nam multi sunt morbi, et pauci soluntur in temporum mutationibus, et sunt per se, et soluntur per accidens. Quicumque enim uel nimis imbecilles uiribus, uel temperamento simillimi sunt tempori, uel malo utuntur uictu, egrotant.

Nunc uero colligamus, ipsam rem exponentes, quod nunquam ab alijs cognosci potuit: et omnes adducunt Hippocratem, et quid dixerit intelligere neglexerunt. Dicamus ergo, quod tempora anni, ut habetur infra, sic a Galeno distinguuntur: Aequinoctium uernum, ueris initium statuit: ortus Pleiadum, aestatis: Canis exortus, illius medium: Arcturi ortus, initium autumnus: Pleiadum occasus, hyemis. ^{Com. 14.} Clarus haec distinxit in primo Epidemiorum: Ver incipit sub aequinoctio, aestas sub ortu Pleiadum: et quia uer nobis incipit decima die Martij, et iuxta Galenum nec per duos integros menses extenditur, fiet, ut circa quintam Maij inchoet aestas, et post duos menses fiat eius medium ex oriente canicula, iuxta decimam Iulij: et quia aestas est ferme quatuor mensium, ad Arcturi ortū terminata, qui fit (ut ille refert) g. duodecim diebus ante autumnale solstitium, fiet autumnus initium, calendis ferme Septembris: ^{Com. 1. Sec. 1. post procanis.} Et quoniam occasus Pleiadum contingit diebus circiter quinquaginta post autumnus aequinoctium, erit occasus Pleiadum, qui et initium hyemis, circiter calendis Nouembris: tunc quae prima pars hyemis, quae extenditur ad brumam seu solstitium hyemale id est, iuxta duodecimam diem Decembris, cum incipit media hyems, et extenditur usque ad *φωσάλας*, quae incipit a Faxonij statu iuxta decimam diem Februarij, cum uoluae purpureae pullulare incipiunt, seu florere. Atque ita annus diuiditur in septem partes, quemadmodum et Hippocrates

crates dicit, diuisit in libro de Septimanis. Et uer est diem circiter quinquagintaquinque, et est indiuisum. Aestas autem dierum centum et quindecim, et diuiditur in duas partes: Autumnus dierum sexaginta, et remanet indiuisus: Et hyems dierum plusquam centum et triginta, et diuidetur in tres partes. Sed quia haec diuisio non congruit his temporibus, cum permixta sint tempora, non solum ortus et occasus siderum, sed etiam aequinoctiorum et solstitiorum, et etiam (ut recte Galenus ait) haec ratio non conuenit omnibus regionibus, sed solum his quae sunt in eodem parallelo. Et quoniam confusa est, nec declarat mentem Hippocratis, et etiam male intellexit a Galeno, et peius recitata: ideo exponam rationem diuisionis temporū, iuxta sensum ipsarum rerum, et experimentum, et ea per quae plane intelligi poterunt dicta Hippocratis in hoc libro, et in Epidemijs, et in libro de Aere, aquis et locis. Et sic te non mouet mea ²⁰ autoritas, quam uolo ut hoc in casu nullam esse putes, moueat te ipsa rerum experientia et successus, per haec enim prauidetis, qui, quales et quando futuri sunt morbi: quae adeo ignorantur a medicis nostri temporis, ut cum uideatur illis omnia in contrarium euenire, eorum quae Hippocrates dixerit, quod sic Hippocratem intelligentibus euenire est necessarium, illius doctrinam tanquam inanem et ridiculam contemnant, et etiam irrideant.

Est ergo huiusmodi ratio, quatuor tempora anni semper a cardinibus caeli, dum sol est in eis, inchoant: Ver a uernali aequinoctio, Aestas ab aestiuo solstitio, Autumnus ab autumnali aequinoctio, Hyems a bruma seu hyemali solstitio, quando cunctique inciderint, sero autem mutantur. Nunc enim Ver a VI idus Martij: Aestas, pridie idus Iunij: Autumnus, idibus Septembris: Bruma, pridie idus Decembris, uel circa. euariat enim per unam diem ante post ue: sed hoc nihil ⁴⁰ refert, quando non adeo subtiliter res tractanda sit, ut de morbis ipsis praesinare certam diem uelimus, ualeamus ue, nec hoc iubet aut docet Hippocrates. Inde considerandum, quod, ut demonstrauimus in libris de Subtilitate, omnia elementa natura frigidissima sunt, unde fit ut motus hi ad caliditatem et frigiditatem non sint aequales, sed recedente quidem sole, ut in autumno et hyeme post quindecim dies ad summum uigoris perueniant, ergo autumnus ad summum inaequalitatis perueniet circiter quarto calendis Octobris, et hyems circiter quinto aut sexto ca-

lendas Ianuarij. At in calore triginta ferme dies expectare oportet, ita ut summa aequalitas consistat circa idus Aprilis, unde Poeta:

Candidus auratis aperit cum cornibus annum Taurus. — Circa has idus enim sol in Taurum ingreditur. Maximus uero aestus fit circa idus Iulij, atque id est initium aestatis: id est, uigoris illius. Hippocrates ergo mutationem temporis non ab ipso temporis principio, quod late ferme, nec a mutatione ipsa, quae sensum fit, nec esset ratio cur magis una die quam alia mutari tempora diceremus: sed ab ipso temporis statu, cum tale maxime est, accipit. Nec definit unam diem, sed cum (ut dixi) calor minimus apud nos frigore uigeat, cum elementa discessum solis adiuent, et frigus: regressui autem eius resistant, caloremque impediunt: ideo calor tarde accedit, et breui tempore manet: frigus autem celeriter aduenit, et diu manet. ³⁰ Quomodo brem in hyeme et uere, uiginti dies proximos: in aestate et autumno, cum sol recedat iam a nobis, solum decem dies proximos, assunere temporis pro statu oportet. Ita ergo fiet, ut uer ad finem Aprilis et Maij calendis extendatur, hyems uero ad quintumdecimum calendis Februarij, aestas ad octauum calendis Sextiles seu Augusti: autumnus, ad nonas Octobris. In his ergo temporibus uiget causa morborum, utpote a priore statu temporis maxime dissidentibus, atque tunc ³⁰ duplices morbi oriuntur: proprij temporis, et qui sunt ex opposita transmutatione: utpote in ipso uere, pro exemplo, morbi uerni uigent ab idibus Aprilis ad calendas Maij: qui uero sunt ex commutatione contrariae hyemis, ad uer apparebunt post calendas Maij, imò multo post, scilicet ab aestiuo solstitio. Et primi quidem initium sumi non ultra septem dies ab idibus Aprilis differre poterunt: alij autem statim a solstitio inchoabunt, nec differunt ultra septem dies: eorum uero incrementum perueniet usque ad uigoris finem ipsius aestatis, id est ad octauum calendas Augusti. Nihilominus euariat haec tempora, et postponunt uel anticipant: ratione quidem imbrum postponunt, uentorum etiam anticipare possunt. Sed euentus morborum sunt expectandi iuxta rationes easdem ad uigorem temporis sensibilem, et qui tunc habetur, non qui esse deberet. Ideo caute praedicendum, si non pluat, uel uenti naturam temporis mutauerint: et tunc non solum tempus morborum, sed et natura eorum mutatur, ut in ⁵⁰ 5. 6. 7. 16. et 17 Aphorismo.

APHORISMVS II.

Naturarū hæ quidem ad æstatē: hæ uerō ad hyemem, bene male ue se habent.

COMMENTARIVS.

Omittit Galenus cōtinuationē, ex qua pen det tota interpretatio Aphorismi. nam cum do cuisset mutationes temporum potissimū parere morbos, poterat uideri ex hoc omnes æstate, at que hyeme maximē, quoniam hæc tempora etiam maximē sunt imtemperta, debere ægrotare, dicit ergo non, sed quoties mutatio ad conueniens naturæ fuerit, scilicet frigidorum ad æstatem, calidorum ad hyemem: quæ uerō ad similia statim ægrotant, calidæ & siccæ ad æstatem, frigidæ & humidæ ad hyemem: medijs uerō temporibus leuiter, malè se habent. Et similiter temperaturæ mediæ extremis temporibus. Sed numquid per naturas solum temperaturas intelligit, ut Galenus exponit: an primum etiam illud intelligendum est, etiam de iecore tantum, & corde uel cerebro: Cerebrum enim frigidum hyeme manifestè læditur, non ita calidum uiuatur: & iecur calidum æstate læditur, hyeme non adeo uiuatur. Et densa textura bene se habent hyeme, rara æstate. Et quæ tenues habet humores, melius se habent hyeme quàm æstate. Amplificatur in libro de Humoribus: Ad ætates, regiones, uicium rationem & morborum cōstitutiones, quæ omnia prosequitur in sequenti Aphorismo, qui omnia est cum presentia, ideo etiam ille continuatione non indiget. Ex hoc etiam naturam perdiscere licet, qui enim melius se habet æstate quàm hyeme, frigidi sunt, & humidum temperamenti, et rarioris texture.

Pag. 4.

APHORISMVS III.

Morbi quoque alij ad alia bene uel malè se habent: & quædam ætates ad tempora, & loca, & uicūs genera.

COMMENTARIVS.

Quod ut dixi de reliquis quatuor, quæ ad naturam comparantur, hic inter se modò cōparantur, & ad morbos. Exponendum est igitur quid uelit per Aliaz intelligat naturas, & certè cū comparantur sex: Naturæ, morbi, ætates, regiones, anni tempora & uicūs, hac una ratione quæ est bene uel malè se habere, liquet, quod per alia intelligit & naturas, & anni tempora: et ita

fient quindecim comparationes, computata illa quæ posita est in presentia Aphorismo. Fuchsius in duabus quæstionibus mirum in modum se contorquet: in prima, an cum dicimus morbos ad tempora anni bene se habere, sit intelligendum quod difficiliore sint, & ita uerò uerba & oporæt interpretatur, magis aut minus proclues sunt. Qui sensus cum sit uiolemer excerptus ex his uerbis, est etiam præter Hippocratis mentem, qui omnia ad ægrotantem, non ad affectus ipsos refert. Præterea quæstio est de nomine: quomodo enim cunque statuas, modò scias quæ morbos reddunt difficiliore seu deteriore, in his ægrum malè se habere, & in quibus tempora obijunt morbus si id dici rectè potest: melius se habere ægros, id mihi satis est. Ut tandè sensus clarus sit, morbi quibusdam in ætatibus & temporibus & locis, ac uicūs generibus, deterius uel minus homines afficiunt. Secunda quæstio est difficilius, Nec illius humeris apta, confusa, falsa, inordinata. Et breuiter dico, quod similia conueniunt nutrimenta generaliratione in omnibus: quia nu. ritio fit ex similibus. est enim assimilatio, ergo quæ sunt similia, facilius assimilantur & nutriunt. Et ideo hæc regula est generalissima ratione primæ intentionis, & est nutritio: at ratione imtempereie cōtrarie, utpote frigidæ et siccæ, quæ aduersatur uitæ, est necessarium uti cōtrarijs. Quod autem timeatur nimius lapsus, nō est causa in calida & humidam imtempereie, ut utamur cōtrarijs, sed similibus non admodum in qualitate à temperamento recedentibus. Sed in imbecillibus, et maximè senibus, uariat hic modus, nam si robusti sint, uti debent calidis & humidis ad tardandam senectutem: sed si sint imbecilles, calida alimenta non nutriunt bene, quia non possunt transmutari, & replent hominem excrementis, & ita duplici malo afficiūt hominem: ergo necesse est his uti simili alimento. Et hæc est tota ratio breuiter explicata. Aer ergo, quia non indiget ea transmutatione, & quia assidue attrahitur maxima quantitas tum ad cor, tum ad cerebrum, si sit similis, omnino lædet hominem: & in morbos, & ad mortem traducet, nisi in tempereie æquali. Ergo in inæquali semper debet esse cōtrarius. Eadem ratio quæ est de aere, est de medicamentis: quoniam cōtraria esse debent temperaturæ, ut eam retrahant ad tempereie, uel saltem non feriant deteriorem. Similiter in cibis, qui duræ concoctionis sunt, oportet ut sint similes: facilius autem, dissimiles, nam difficilis concoctionis, & contra.

contrarij nunquam perfecte concoquuntur. Et hoc est, quod idem homo cibum unum difficilis concoctionis facile superabit, ab alio autem maxime lædatur. Et in hoc non solum oportet considerare tempereie totius, sed etiam uentriculi, imò forsan magis, & consuetudinem. Ideo demiror de Galeno, qui cōtrarios cibos laudat in omni imtempereie, & etiam quod præter rationem uituperat Hippocratem: sed hoc non est mirum, neque nouum. Quod enim reprehendit, est bene dictum, quia Hippocrates per alia intelligit ætates & uicūs genera: sed si legatur ut uult Galenus, nō comparabit morbos ad ætates: igitur non rectè, quoniam deficit unum ex illis quindecim membris connumerandis.

Quod si obijcias, Hippocratem uelle ut quis utatur uictu cōtrario, in libro de Salubri dietas, & primo de Dieta: Respondeo, quod ibi loquitur de ratione uictus tuiore, non uiliore, nam cum scribat uulgaribus, illi titius reguntur cōtrarijs quàm similibus. Sed ne uideat hanc partem absq; ratione & Hippocratis sententia tue, ri, audite illum in libro de Alimento: Pulmo alimentum sibi cōtrarium trahit, reliqua uerò omnia idem. Id est, pulmo gaudet cōtrario corpori alimento, si frigidum sit corpus, aere calido: si calidum, frigidum: sed reliqua omnia gaudent simili, trahūt ergo: simile igitur similibus uesci conuenit. Idem libro de Natura pueri: Simile transit ad simile. Et primo de Dieta: Concors concordia adheret: discordia autem rebellant, disident ac pugnant. Hoc idem, ne dubitare possis. Galenus ipse secundo de Elementis confirmat, Hippocratis autoritate.

Pag. 2. utatur uictu cōtrario, in libro de Salubri dietas, & primo de Dieta: Respondeo, quod ibi loquitur de ratione uictus tuiore, non uiliore, nam cum scribat uulgaribus, illi titius reguntur cōtrarijs quàm similibus. Sed ne uideat hanc partem absq; ratione & Hippocratis sententia tue, ri, audite illum in libro de Alimento: Pulmo alimentum sibi cōtrarium trahit, reliqua uerò omnia idem. Id est, pulmo gaudet cōtrario corpori alimento, si frigidum sit corpus, aere calido: si calidum, frigidum: sed reliqua omnia gaudent simili, trahūt ergo: simile igitur similibus uesci conuenit. Idem libro de Natura pueri: Simile transit ad simile. Et primo de Dieta: Concors concordia adheret: discordia autem rebellant, disident ac pugnant. Hoc idem, ne dubitare possis. Galenus ipse secundo de Elementis confirmat, Hippocratis autoritate.

APHORISMVS IIII.

In temporibus, quādo eadem die modò calor, modò frigus sit, aut uicīales morbos expectare oportet.

COMMENTARIVS.

Galenus certè uno uerbo se explicat, dicens, quod nō nomē, sed temperaturæ est causa morborum: cum ergo temperaturæ huiusmodi tempore sit autumno similis, merito in huiusmodi tempore autumnales morbos expectare oportet. Sed infra tamē, cum dicat, Autumno morbi acutissimi atque lethales maxima ex parte: cum assignet quatuor causas huius, non uidentur competere his temporibus, qui sic euariant, nisi una. Nam nec masculus usus fructuum, nec calor innati resolutio, nec consuetudo digerendi malos halitus per cutem: quia si hoc in uere contingat, hyemi nihil ha

Aphor. 9.

tamē, cum dicat, Autumno morbi acutissimi atque lethales maxima ex parte: cum assignet quatuor causas huius, non uidentur competere his temporibus, qui sic euariant, nisi una. Nam nec masculus usus fructuum, nec calor innati resolutio, nec consuetudo digerendi malos halitus per cutem: quia si hoc in uere contingat, hyemi nihil ha

rum conuenit. Cum ergo infra autumnales morbos refert, excipere oportet eos qui simul sunt æstiu. Inquit enim: autumno uerò & multi æstiu morbi sunt. Ergo nec de omnibus illis, sed hos sub illis contineri dicit. Consequuntur enim formam illorum, qui propriè ex mutatione à calore in frigus, & cōtrā proueniunt, non aliorum. tales sunt propriè febres erraticæ, angina, anhelationes, urinae stullicidia, & difficultates intestinorum & ilei, & morbi comitiales. Intellegit autem, quod tale tempus diu perseueret, & pluribus diebus continuus hoc contingit.

Et extenditur ad alias similitudines partium anni, & ad regiones: uelut Romæ hæc sententia morborum abundat maximè, quia aeris qualitas etiam uere autumnalis est.

Sunt etiam qui uelint per autumnales morbos intelligere inconstantes & mali iudicij, ut infra. Sed hoc cum sit ualde remotum à uerbis Hippocratis, non audeo affirmare. Nam ipse in libro de Humoribus hæc habet: Si uerò similiter eiusmodi quoque fuerint morbi, & ad talem modum tracti, uelut est morbus regius autumnalis, frigora enim ex caloribus, & calor ex frigore, prosequitur autē idem in alijs temporibus. Inde subiungit: Quis uerò æstias fiat uerisimilis, sudores in febribus, & febres faciles. Et paulo post: Et autumnus, si non in tempore ac demerente hybernari, non assidue tales morbos facit, eo quod non in tempore inceperit, sed in æqualiter sit. Proponit ergo duo genera temporum, primo, cum consistunt secundum naturam, & tunc pariunt morbos secundum naturam maximè: & cum transeunt in alienam qualitatem, & tunc magis uigent morbi secundum naturam qualitate alienæ acquisitæ, quàm temporis propriæ: hoc est quod hic uoluit. Sed illud restat, quare mutatio, quanto breuior, tanto deterior, ut quæ in anni temporibus, quàm in diuersis annis: & in diebus diuersis, quàm anni temporibus: & in horis paucis eiusdem diei, quàm in diuersis diebus? Causa non alia est, quàm quæ dicta fuit superius in precedenti sectione, nam quæ fit & ad horas, & momenta, cum sit celerissima, multū agitatur, nec sinit occasione habere resistendi, unde fluxiones & insanie: nam libro de Aere & aquis dicit: Temporum frequentes mutationes mentem percullunt. hoc contingit ex magno impetu humorum ad caput tendentium, inde etiam morbos turgente ex materia fieri conuenit. Unde cū tot scire necessarium esset, demiror cur Galenus tam sicco pede hanc expositionem transegerit.

Aphor. 71.

Pag. 15.

Mani-

Manifestum uero est, dari & tertiam mutationem ad simile, ut autumnus, autumnalis: & tunc erit maxime lethalis, id est abundans plurimis morbis, & lethalibus, & celerissime mortem inferentibus.

APHORISMVS V.

Agrosi: caput grauantas, pigri, dissoluentes: quando huiusmodi tempestas praeualuerit, talia in morbis patiuntur. At si aquilonia fuerit, tussis, fauces, alui duras, difficultates urinæ, horrores, costarum & pectoris dolores, quando hæc tempestas praeualuerit, talia in morbis expectare oportet.

COMMENTARIVS.

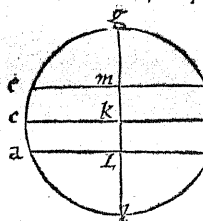
Post absolutam generalem de mutatione & aditione temporum narrationem, ad specialia deuenit, & incipit a constitutione quæ oritur ab ortu siderum, aut fortuita, nam status uentorum quorundam etiam insequitur certa tempora, & est Favonius, qui & Zephyrus, spirat ferme nonis Februarii: aut sub quartum Idus, & tunc terra quasi iam inchoato uere purpureas edit uiolas: & Et estæ, id est Aquilones, ut à Plinio habetur, qui octo diebus ante exortum caniculæ incipiunt ab æstiuo ortu, uocanturq; Prodromi, & perseverant post eundem ortum diebus circiter quadraginta duobus, ut in uniuersum quinquaginta diebus spirant: nec nocte unquam, nec mane, sed à tertia solum diei hora incipientes ferme tota die flant. In Italia haud perpetui & constantes, quasi unicum præsidium aduersus tantos æstus. At Boreæ & Austri status apud nos fortuiti sunt. Martio tamen mense prope uernum Aequinoctium, cum omnes uenti pugnant, Aquilonares maxime apud nos uigent: quod ea parte fauces montium adsint uersus Germaniam.

Lib. 2. cap. 47. & 18. cap. 34.

Enumerat ergo undecim morborum genera, quinq; pro Austriis, & sex pro Borealibus: quorum causas à Galeno rectè explicantur, atq; utinam tam bene ubiq; excussisset enim nos à præfenti labore. Causa ergo cur Austri heberent omnes sensus, ac motus grauantas & dissoluentes uires, est, quod calefaciunt, humectant, & uaporibus caput replent, ex quo origo omnium sensuum ac motuum. Sed dices, cur Austri humidi sunt? de caliditate enim perspicuum est, ob regionis situm, quæ ad meridiem iacet. Dicunt, quod humidi sunt, quoniam mare transeunt. Hæc ratio falsa est: nam uapores maris magis siccarent, quam

humectarent forsan, & etiam quia habitantibus in Aegypto hi uenti humidi sunt, et magis quam Boreas, & tamen ibi transeunt per arenas. Dico ergo, quod omnes uenti debiles secum uehant uapores terræ, ideo omnes humectant, ideo Austri cum procul ueniant, humectant: at Boreales cum sint ualidi, quia propè adueniunt, solum aërem deducunt, & non uapores, ideo non adeo humectant. Et quia frigidi sunt, & magno impetu feruntur, constringunt poros, & partim congelando, partim exprimendo siccant corpora. Et hæc fuit causa, cur Hippocrates, more suo consilens breuitati, assumpsit pro exemplo duo extrema: calidissimum humidissimum, tar dissimum & frigidissimum, uolentissimum et siccissimum, per quos de medijs coniecturam facere liceret. Propter hoc dicebat Hippocrates secundo de Dieta: Venti omnes frigidi sunt, et humidissimi: quoniam natura aeris talis est. Ex quo liquet, quod ipse concors est cum nostra opinione, qui censemus omnia elementa esse frigidissima, aërem autem et aquam etiã humidissima. quæ uis causa. Quæ Hippocrates assignat, sit alia: scilicet quod spiritus à niue, glacie, fluminibus, terra perfrigerata, sed satis est, quod in affectu & prima causa, scilicet uentorum natura & aeris frigiditate simus concordes, nam de causis alijs remotioribus, non

pag. 2.

dum inuicis principijs ueris philosophia, non potuit Hippocrates illa docere. Magis mirandum est, quod cum habuerit falsa principia, potuerit ueritatem de rebus cognoscere.

Sit igitur circulus finitoris in nostra regione a b d, & manifestum nos esse in k centro: sunt igitur k h & k g sexaginta, eruntq; ex desideratis in Apologia de Subtilitate, ortus hyemalis, distans partibus uiginti sex, et minutis quinq; sitq; k l & tantundem k m pro ortu hyemali, k autem uernalis ortus: & ducentur a l b & m ferunt igitur ortus hyemalis e, æstiuus a: occasus æstiuus b, hyemalis f: & uernalis ortus c, occasus d. habebis igitur octo uentos principales antiquis notos: Austrum ex g, Boream ex h, & reliquos ut dixi. Cum uero c & d sint magis australes quadraginta quatuor partibus, nobis erunt, c a partes sexaginta octo, & tota a e ferme nonaginta quatuor, non tamen uolumus exquisitè hæc inuestigare.

Responsio ad 80 obiectionem.

pag. 4.

Hic Aphorismus in libro de Humoribus habet, præter ea quæ hic referuntur de Austrina constitutione, ulcera fluida & putrida, maxime circa os & pudenda.

Hæc igitur est uis constitutionis, cum uenti per multos dies idem aliqua in regione perseverauerint. Vapores enim in ualidis uentis ob motum uelocem dissoluntur, & ita aer purgatur: in remissis autem aer repletur. Quid si leuis aura à Septentrione spirauerit? hoc est difficile: sed ubi accidit, nec aërem purgabit, nec replebit, in hac ferme sententia est Hippocrates libro

Aph. ult. huius Part.

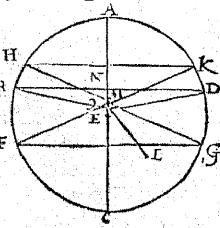
217 H. CARDANI COMMENTARIVS. 3
gare satis est, g. ortus æstiuus est ualde borealis. Hoc autem iuuat multum ad ædificationes ædium.

Sed redeo ad expositionem textus. Aquilonia constitutio refrigerat, & exprimit ac densat corpora, & ideo facit fluxiones, ex quibus tussis & fauces: sed ex frigore horrores, alui duras fiunt, bile quasi gelu concreta, nec intestina purgante, siccatis etiam fecibus, & ui inuestinorum torpente ob frigus ipsum. Urinæ uero difficultates cur fiunt, ex subsequenibus intelliges, nam & bile ad locum illum transeunte relicta intestinis, & uelica parum se comprimente, fit hæc difficultas. Costarum & pectoris dolores cur fiunt, Galenus docere prætermisit: quoniam hoc non se statim offerebat scribenti. Certè demiror eos qui illi tantum tribuunt, non animaduertere quod in hac expositione, ubi quid difficile incidit, statim dilabitur. Si enim ob id costæ & pectus dolent, quod sint membra exanguia, cur non magis genua & cubiti at hoc experimento compertum est, dolere pectus & costas multis mortalibus in hac constitutione, non genua uel cubitos. Causa ergo est, quod pectus maxime calet uicinitate cordis & pulmonis & iecoris: & quia constat maxima ex parte ossibus & cartilaginibus, & ideo ualde exangue est, ideo facile & multum perfrigeratur: sed mutatio celer à naturali statu doloris propria causa est, maxime cum ibi sint membra prædita multo sensu, ut in pectore neruorum multitudo, igitur ab his constitutionibus ea pars dolore afficitur, non ita aliæ, nam uenter & musculi ac suræ, quia carnosæ, non facile perfrigerantur. cubiti, genua ac ossa tibiærum perfrigerantur quidem uehementer, sed non dolent: quia natura semper frigent, & etiam minus prædita sunt neruis. frons uero & caput, ob consuetudinem non adeo ut pectus afficiuntur, tamen si exanguina sint, & etiam calida ob cerebrum.

218 de Dieta secundo, dicens: Auster frigidus est & humidus natura in propinquis locis, uelut et Boreas: quia ibi uehemens est, & per loca humida progreditur. at cum ad nos peruenit, naturam mutat ex longinquo itinere, calefacitq; & resiccatur à sole, atque siccatur. Boreas autem naturam suam retinet, & ideo refrigerat & humectat. Sed uidetur in hoc contradicere his quæ hic dicta sunt, quoniam diximus totum oppositum: Austrum humectare, Boream exicare. Nam Boreas natura quidem humidus est, sed ob motum uehementem exiccat: sicut uideamus in ulceribus, quæ posita in aqua corrente mirum in modum siccantur, quanto magis à celeriore uenti Boreæ, impetuq; adeo acri. Sed Auster etsi siccus natura sit, ob uapores tamen, quos secum uehit, & lenitudinem, humectat. Deinde prosequitur naturam aliorum uentorum ibidem, dicens: Venti uel procedunt à mari, & sic sunt sicciores: uel à niuibus, glacie, fluminibus, stagnis, & sic sunt frigidi & humidissimi, salubres, nisi immodicè frigidi sint, aut calidi etiam. Reliqui frigidi & humidissimi, recreant animam, si puri sint sua frigiditate: & corpus non exiccant, sed humectant. Venti autem à terra prodeuntes, immodicè siccant, scilicet ob uapores & motum: ideo non solum homines, sed etiam animalia & plantas lædunt: qui uero ex montibus prodeunt ad urbes, non solum siccant, sed etiam turbant spiritum, & morbosa corpora reddunt. Manifestè autem duorum horum principalium uentorum Austri & Boreæ originem sub polis esse docuit: unde etiam naturam uentorum aliorum ex regionibus unde ueniunt, quæq; transeunt. In libro autem de Sacro morbo ait, Sacer morbus maxime fit ex uentorum mutationibus: inter hos potentissimi sunt Aquilo & Auster, atque maxime contrarij loco & uiribus, nam Aquilo purgat aërem, pellucidumq; reddit: humidum, & quod turbatum est ex illo, tum etiam è corporibus hominum propellens, ob idq; etiam omnium saluberrimus. Talesq; sunt omnes à mari & aquis (supple mobilibus) proficiscentes. Auster uero calefacit & humectat omnia, atque obtenebrat etiam solem & lunam & sidera: ideo etiam si hic non sentiat, ex inspectu siderum, quoniam (ut declarauimus in libris de Subtilitate) uenti à superiori parte aeris in inferiorem descendere solent, quod iam superius spirare cœperit, cognosci poterit, cum sereno scilicet cœlo nix astra uidentur, nec so-

lum,

lum, inquit, aerem & humana corpora turbat
 Ausfer, sed & omnia sata, flumina & puteos, &
 mare & fontes, calidag, ex frigidis, humida ex
 siccis, turbida ex claris reddens. Quinetiam
 dicit, omnia usaq; in terra sunt humore ali-
 quo plena, illum sentiunt: innuens, quod experi-
 mentum docet, uina ab illo corrumpi, & omnia
 reddi deteriora. Ideo dicit, Etiam cerebro ma-
 xime noxius, ipsum humectando, & eius uenas
 laxando: ut contra aquilonius constringit, pur-
 gat & corroborat. Placet autem declarare uer-
 ba Hippocratis obscura, sed uerissima in libro
 de Aere & aquis ac locis: sunt autem haec pri-
 mum: Quaecumque ciuitas ad uentos sita est
 calidos (puto autem eos qui inter brumalem so-
 lis exortum, in idemq; occasum perflant) huic
 hi uenti sunt peculiare: a Septentrionalibus au-
 tem non perflatur ea ciuitas. Aquae uero eius
 multae & subsalsae sunt: aestate calidae, hyeme
 frigidae, ideo mutationes recipiunt corpora ho-
 minum, & potissime uentriculi eorum. Et de-
 clarat genera postmodum morborum longo
 processu, per naturam temporum, & constitu-
 tionem eorum naturas & aetates, inde subiicit:
 Quaecumque autem ciuitas ex opposito ad uen-
 tos frigidus sita est inter ortum & occasum a-
 estiuum. Inde declarat, quae illi succedant, prout
 in Commentarijs exponetur. Non ergo intelli-
 git Hippocrates, quod ciuitas respiciat inter or-
 tum aetiuum & occasum, ut intelligatur esse
 inter illa duo loca: esset enim ad Boream po-
 sita, neque inter ortum hyemalem & occasum:
 esset enim plane ad meridiem. Sed uult dicere,
 seu sit posita ad ortum hyemalem, seu occasum
 hyemalem, seu inter haec duo, quomodolibet
 (inquit) erit exposita uentis calidis. Et ita in
 alijs, frigidis. Quae autem inter ortum aetiuum
 & hyemalem, aut occasum aetiuum & hye-
 malem, erit exposita uentis temperatis. Et ita
 manifestum est, quod erunt tres status seu si-
 tus ciuitatum: calidi, & insalubres: frigidi, &
 salubres: & temperati, non prorsus salubres,
 nec morbosi. Proponatur ergo pro illis facile co-
 gnoscendis cir-
 culus orizon
 a b c d, cuius ce-
 trum e. uer & ob-
 seruetur fixo el-
 stylo ad perpen-
 diculum in pla-
 no die Solstitij
 aetiuui, in ortu

solis umbra est, & in occasu e.g. ducendo lineas
 retrorsum ab umbra: & ita in ortu & occa-
 su solis, dum est in aequinoctio uernali, autum-
 nali, e b & e d: & ita in die solstitij hyema-
 lis in ortu & occasu e h & e k, & diuisis ar-
 cubus f g, & h k per aequalia ductaq; a e c per
 puncta media a & c, fiet ex demonstratis in li-
 bris de Rerum uarietate, a e c linea meridiei,
 & Ausfer flabit ex a, Boreas ex b, qui autem
 uenient ex h a k, erunt calidi: & ex h erit
 ex ortu hyemali, ex k ex occasu hyemali: &
 ex f c g frigidi, ex f ex ortu aetiuo, ex g ex
 occasu aetiuo. Ex h f temperati orientales, ex
 k g temperati occidentales.

Dicit ergo Hippocrates ibidem: Orienta-
 les clari sunt, & salubres: occidentales autem
 turbulenti, & morbosi, & assimilantur autum-
 no, quia calorem & frigus eadem die indu-
 cant: sicut quae ad orientem, ueni. sunt enim
 temperatiores regiones. Ut autem hoc intelli-
 gatur, quod pulcherrimum est, elaborandum
 est, nam Adrianus Alemanus Sorcensis non ex-
 posuit, alioqui clarus est enim per difficultis haec
 ratio. Sed exemplo utamur. Sit urbs m dete-
 eta ab Oriente, hoc autem dupliciter: natura,
 secundum Hippocratem, ut quod montes cir-
 cundant eam ab alijs partibus: & arte, secun-
 dum Vitruuium, ut porta urbis & uiae omnes
 sint ad orientem. Cum ergo sol agat uentos,
 moueatur ex b, procedat quae ad n, refrige-
 rabit igitur m perpetuo uentis, & calefaciet
 accessu suo: sed ab n m d, quia tertia est, inca-
 lesceat quidem, sed non nisi per dimidium diei.
 Ergo ponatur, quod dies sit sexdecim horarum
 propter dimidium diei & noctem, erit tempe-
 rata sexdecim horis, & calida octo tantum
 ergo erit similis uentis ultimae parti. Sed si esset
 conuersa ad d, totis octo primis horis incale-
 sceret, quia non perflatur a parte orientis: nec
 postremis octo horis, quia uenti praecedunt so-
 lem, non contra illum ueniunt: ergo erit simi-
 lis aetiuae constitutioni. Ideo dicit: Eo quod
 multum temporis inter matutinum & uesperti-
 num intercedit. Erit etiam similis autumnus, quia
 cum mane ex oriente non perflatur ab orienta-
 libus uentis, perflatur a Borealibus, qui tamen non
 perseverant: uesperti uero a nullis nisi australi-
 bus, quare percoquantur. Ergo magna fit mu-
 tatio in his regionibus, & sunt similes autum-
 nali constitutioni. Hoc autem quod dixi & re-
 petit, Aer matutinum tempus plurimum occu-
 pat: intelligit, quod uenti magis ante meridiem,
 quam

10

20

30

40

50

Pag. 4.

Lib. 1. text.

25.

quod post spirant. Tertia causa est, quod aer
 matutinus est rosidus, ut qui a nocte & rore,
 sed occidentalis, ab aquis iam calefactis: quare
 cum unus nocte, alter die succitetur, unus ae-
 rem temperat, alter corrumpit. Illa uerba, ὄρι-
 πωλο το μεσου υψιπερα, si quis sic interpre-
 tetur, Eo quod multum differentiae intercedat,
 non temporis scilicet inter matutinum & ue-
 spertinum tempus in caliditate & frigore, cla-
 rissimus erit sensus.

Definiendo ergo uentorum genera secun-
 dum mentem Hippocratis, licet ob breuitatem
 uerba non sint adeo clara, sicut septem ordines.
 Primus est optimus, Boreas a polo ad ortum
 aetiuum. Secundus, ab ortu aetiuo ad ortum
 aequinoctialem, ualde bonus. Tertius, a polo
 boreali ad occasum aetiuum, humidus & aquo-
 sus ualde. Quartus, ab ortu aequinoctiali ad or-
 tum hybernium calidus, non bonus. Quintus,
 ab occasu aetiuo ad occasum aequinoctialem,
 malus. Sextus, ab occasu aequinoctiali ad occa-
 sum hyemalem, ualde malus. Septimus, a polo
 australi ad ortum & occasum hyemalem, pesti-
 mus: quanquam qui ad occasum respicit, etiam
 deterior sit eo qui ad ortum. Quod si libeat ali-
 qua annectere, uide etiam infra, dum de Ausfri-
 na & qualidam loquemur constitutione.

APHORISMVS VI.

Quando aestas fit ueri similis,
 sudores multos in febris
 expectare oportet.

COMMENTARIVS.

Pag. 4.

In libro de Humoribus, Hippocrates haec
 addit: Febres faciles, & non peracutae, neque
 linguas obaridis fiunt. Causam dicti huius ex-
 plicat in Commento Galenus: quia sudor &
 quaecumque alia, fiunt, cum ambae causae, scilicet
 materia & efficiens, adfuerint. Sudoris efficiens,
 calor: materia, humidum. aestas cum calida sit
 propria natura, & humida, quia ueri similis, ideo
 generabit sudores plurimos. Alia ratio: aestas
 cum fuerit ueri similis, non erit immoderate ca-
 lida: quamobrem non diffilabit humidum, quod
 est in corpore, per uapores, sed per sudorem e-
 duceat. Simile accidit currentibus. nam plus eu-
 dant longe, postquam resederint, quam dum
 currunt: Tertium, quod in penitioribus latet
 Hippocratis sensibus, est, quod tempora dupli-
 cem habent uim: unam, potentia ad genera-
 dos morbos, atq; ut ita dicam substantiam mor-
 borum: aliam, ad formam morborum, quae ex

actu pendet. Vnde febres generantur ardentes
 & tertianae ex natura aestatis, & per sudorem
 terminantur ex natura uentis, atque hoc erit
 ex natura intimis uisceribus generale est, quod
 naturae morborum sequuntur temporum prop-
 riam essentiam: sed forma & exitus & quali-
 tates uim continentis aeris, inquit ob id Hippo-
 crates in secundo Epidemiorum: Pluuiae minu-
 ta in aestate, febres sudorificas effecerunt.

APHORISMVS VII.

IN siccitatibus febres acutae fiunt:
 & si annus magna ex parte talis
 fuerit, qualem fecerit constitutio-
 nem, tales magna ex parte morbos
 expectare oportet.

COMMENTARIVS.

Suo more, ex una proposita re manifesta,
 ad generalissima transit. Et non solum ex prima
 parte secundam demonstrat, sed ex secunda pri-
 mam, scilicet quod in siccitatibus longis ac diu
 uigentibus febres acutae generantur. Vnde il-
 lud: ὅ τοιοῦ ἀνθρώποι, squaloribus inter-
 pretantur. Est enim squalor, summa quaedam ac
 diuturna siccitas. Ergo generaliter morbi talis
 sient, quales perseverantes constitutiones pro-
 ducere natae sunt: non tamen omnes, sed ma-
 gna ex parte. Scribitur haec secunda pars in li-
 bro de Humoribus: Si annus diutius talis fue-
 rit, qualem fecerit constitutionem, tales etiam
 morbi diutius erunt. Et si maxime ualida fue-
 rint, maximi quoque morbi & communissimi
 ac longissimi sient: Haec igitur est amplificatio
 huius sententiae. Nec solum de simplicibus con-
 stitutionibus est intelligendus Aphorismus, sed
 qualibuscumque. Huiusmodi rarum & celebra-
 tissimum exemplum habetur in tertio Epidemio-
 rum: unde ibi aduertendum, quod prior pars an-
 ni, scilicet uer & aestas, fuerunt austrinae &
 pluuiae, sine uentis tamen. Verba illa (cum squa-
 lores fuissent superioribus temporibus ad an-
 num) Galenus non explicat, sed intelligenda
 sunt etiam de hyeme, quae uer illud praecessit:
 ut iam duas continuas enarrationes subtexue-
 rit, tertiam autumnus aggreditur, inde hyemis:
 duas ad brumam, & post ueris sextam: inde me-
 diae aestatis septimam, ad ortum Canis usq; post
 canicularium dierum, inde autumnus: ut iam sint
 nouem, quae duos ferme annos comprehendunt.

Pag. 5.

30

40

50

60

70

80

90

100

110

120

k a ultra,

ultra, cū pestis illa inaudita scire cepit. Aliud
 Sec. 1. exemplum est in secundo Epidemiorum, ubi ex
 pluuijs assiduis tempore aestatis morbos in Cra-
 none ortos enarrat. Seu ergo constitutio tota
 simplex perseveret, seu euariet, morbi perseve-
 rant uniusmodi. quod etiam in regionibus quæ
 unitantum expositæ sunt vento, est intelligen-
 dum. Nec idem est dicere, In siccitatibus febres
 Aphor. 15. acutæ sunt, & multi fiunt morbi. nam infra
 docebit, siccitates imbribus esse salubriores. nec
 idem est dicere, In squaloribus abundare febres
 acutæ, aut fieri: & in siccitatibus similiter id
 contingere. Multa enim meliora cum augentur,
 naturam mutant: & his quæ natura deteriora
 sunt, peiora euadunt.

Causa, cur siccitates sint causæ acutarum
 Pag. 2. febrium, est: quoniam, ut dicitur in libro de Hu-
 moribus, sicca sunt plerumque etiam calida, &
 immensa siccitas calorem exacuat: ideo febres
 sunt acutæ, quoniam materia attenuatur. Illud
 opere precium erit referre, cur id accidat, quod
 Sec. 4. dixit Hippocrates sexto Epidemiorum: Terra
 siccitatibus squalida, uoluerium genus abundat.
 Alius textus habet: Bene se habet. Cur sicci ho-
 mines in siccio temperamento aeris deterius de-
 gunt, aues autem cum sint sicci temperamenti
 melius? Respondeo, quod in animalibus quæ ra-
 tione carent, natura uoluit ut omnibus similibus
 gauderent: quia animal omne, homine excepto,
 certo tempore oritur, & eo tempore optimè de-
 git, quia ex eisdem oritur & nutrimur. Homo
 autem, quocumque anni tempore cum oriatur,
 contrario aere gaudet. Accedunt autem præter
 id aubus & multa alia commoda in uictu: quo-
 niam ab imbribus & humido aere multum læ-
 duntur, quæ non sunt aquaticæ.

APHORISMVS VIII.

In constantibus temporibus cum
 tempestiuè tempestiua reddun-
 tur, morbi constantes & boni iudi-
 cij fiunt: in incōstantibus autem, in-
 constantes, & mali iudicij.

COMMENTARIVS.

Pag. 4. Hippocrates libro de Humoribus: Si tem-
 pora tempestiuè & ordinatè se habuerint, fiunt
 morbi iudicatu faciles. Duo sunt quæ proponit
 hic, scilicet ut tempestiuè tempestiua reddan-
 tur: id est, ut tempus propriam naturam reti-
 neat, nec in aliam degeneret. & ob id, quoad
 Aphor. 6. hoc, est quasi contrarius ei qui dicitur: Cum aestas
 fuerit ueri similis, nam tum aestas non retinet

sua naturam, aliud, ut non permutetur in uar-
 rias formas: sed consistet uer in temperamento,
 aestas in calore & siccitate. Naturam horum
 temporum à duobus, pluuijs & qualitatibus, su-
 mit Hippocrates in libro de Aere, aquis & lo-
 cis, dicens quod hyems debet esse frigida, sed
 non immoderate: & uer, aestas & autumnus,
 pluuiosa suo tempore, tunc annus erit secun-
 dum naturam. Vi uideantur fieri quatuor con-
 iugationes, cum tempora anni sunt constantia
 & tempestiua: cum tempestiua, sed non con-
 stantia: cum non tempestiua, sed constantia: cum
 neque tempestiua, nec constantia. quorum om-
 nium causas refert Hippocrates in ortus & oc-
 casus siderum ibidem, cum rectè processerint,
 intelligit quod per erraticas temporum uices non
 confundantur. Vnde notandum, quod de mundo
 accidit idem quod de hominibus, ut consuetudo
 omnia meliora efficiat. tamen si enim canicula
 ortus in aestatem incidat, quo nil minus expedi-
 ret, cum calidum calido iunctum exurat cor-
 pora: quia tamen singulis annis hoc contingit,
 melius se habent omnia si annus habeat aesta-
 tem calidissimam & siccam usque ad metam
 naturalem, quam si aestas esset temperata & mi-
 tis. Iudicio est, mundum consuetudine teneri, ut
 mortales ipsos: quod annus in Italia (qualis in
 Aegypto) optimus, sterilis erit. Cum ergo fue-
 rint tempestiua tempora, & constantia, morbi
 planè constabunt, & boni erunt iudicij: & si
 neutrum aderit, neutrum continget, duo ergo
 ex quatuor membris explicauit Hippocrates,
 reliqua duo ergo membra docere oportet. Ga-
 lenus siquidem confundit constantem cum tem-
 pestiuo, & unum facit, ut constantia tempora
 uocet, cum tempestiuè tempestiua redduntur:
 utrouis modo intellexeris, nil refert, modò scias
 esse tempestiua tempora, cum (ut dixi) qua-
 litates & imbres suo ordine adueniunt, atque
 etiam perseverant non simpliciter, sed quantum
 perseverare debent. Si igitur aduenerint, nec
 perseverarint, morbi erunt constantes, & non
 adeo mali iudicij, quoniam suo tempore euene-
 runt, quæ euenire oportebat, non tamen pror-
 sus erunt boni iudicij. At si constant, sed non
 tempestiuè redierint, tunc erunt quidam boni
 aut mali iudicij secundum similitudinem tempo-
 ris, ad quod facta est mutatio. Si ergo ad ueris
 similitudinem, erunt boni iudicij: si autumnus
 mali, semper autem erunt mali iudicij, id est sal-
 lacis, non autem ad mortem tendentis. Quo-
 modo enim uerum esset quod dixi supra: Cum
 aestas

aestas fuerit ueri similis, sudores in febribus ex-
 pectare oportet: si semper essent morbi mali
 iudicij sub hoc sensu, id est ad interitum spectan-
 tis: Vnde patet, Galenum præperam ualde Hip-
 pocratem exponere de malo iudicio, id est ad
 mortem tendente. Quin etiam, ut melius intelli-
 gatur Hippocratis sententia, adducam ex secun-
 do Epidemiorum claram sententiam: In quietis
 Sec. 1. ac constantibus temporibus & annis tempesti-
 uè tepèstiuæ præsentibus, boni status & iudica-
 tu facillimi morbi fiunt: in incōstantibus uerò
 inconstantes, & qui difficillè indicantur. Cum
 sanè in Perintho defecerit aut abundauerit ali-
 quid, ut aut uenti sint, aut non uenti, aut aquæ,
 aut siccitates, aut ardores, aut frigora. Lique-
 ergo, cum proponat constantem annum, id est,
 cuius partes suum locum retinent: & constan-
 tia tempora, cum perseverant in suis debitis qua-
 litatibus caloris, frigoris, pluuiarum, siccitatis,
 & uentorum ac tranquillitatis, fieri morbos,
 qui constant, & iudicium habent facile. aliter
 autem difficile, non tamen perniciosum. Vocat
 morbos constantes, specie & numero & forma:
 Specie quidem, qui non transiunt de uno in al-
 lium, ut angina in peripneumoniam: Forma, cum
 non habent nisi sua propria signa (uelut per con-
 trarium, primo Epidemiorum: Plurimis febres
 acutæ, cum sudore, parum in super rigebant) &
 Const. 3. talia quæ non sunt propria acutarum. Et in ter-
 tio: Erat autem modus febrium ardentium, ab
 initio soporosi, horridi, non sicciosi. uide quàm
 bene conueniant hæc cum ardente febre. Nu-
 mero, ut ibidem: Diu soporosi, & rursus insom-
 nes. Secundum hos omnes modos fiunt morbi
 inconstantes, in his temporibus. Similiter qui
 difficile indicantur, multis modis hoc contingit,
 uel ex forma iudicij, cum in abscessus uel alios
 morbos transiunt: uel cum serò indicantur: uel
 cum magnis cum laboribus & sæuis symptoma-
 tibus: uel cum non perfecte: & uix, uel cum mor-
 bus redit: ultimò, cum ad mortem tendunt.
 Sed hic dubitatione dignum est de autumno,
 qui si sit æqualis, pauciores, & minus lethales
 morbos affert, ex regula supra data, & ex hac.
 Videtur saltem magis incōstantes efficere, etsi
 non magis lethales. Rursus tempora secundum
 rationem suam plurimos morbos generant, etsi
 non lethales: quomodo uis immutentur deterio-
 res ex presenti Aphorismo? Quis igitur erit an-
 nus, in quo paucissimi sint morbi, & salubris?
 nullus sanè, ut patet. Sed experimentum docet,
 aliquos esse annos salubres, in quibus uix ægri

uideantur. Hic doctrinam Hippocratis in libro
 de Aere & aquis & locis attendere oportet. Pag. 8.
 Quod si borealis sit autumnus, ac siccus, & ne-
 que sub Cane neque sub Arcturo pluuiæ præcesse-
 rint, consert punitosius natura: & maxime qui
 natura sunt humidæ, & mulieribus. Biliosus au-
 tem hoc tempus infestissimum existit: ualde e-
 nim excruciantur. Subijcit, ergo qui nam morbi
 eis eueniant: docetq; quod per hyemem humidi
 optimè degunt. Qui igitur regionem humidissi-
 mam incolunt (ut Mediolanenses) melius se ha-
 bebunt eo anno, uel cū boreas assidue flat. Quæ
 etiam infra dicuntur, ad duo referri debent: scilicet,
 quod si modo morbi appareant, hi sunt qui
 ibi scribuntur. abundant autem, cum annus ali-
 qua in parte uel secundum naturam exuperauerit
 in temporibus, uel non omnino naturam suam
 ad unguem seruauerit, uel homines in recta ui-
 ctus ratione deliquerint aliquo modo. Ad aliam
 uerò dubitationem dicendum, autumno minus se
 habente, minus scire morbos: constantes ta-
 men minus esse, quàm etiam naturales. nam hoc
 concordat & cum sexto Aphorismo, & cum
 presenti, neque ergo necessarium est morbos
 non constantes constantibus esse periculosiores,
 aut perniciosiores ex dubitatione prima: nec an-
 num minus morbosum mitiores habere morbos.
 nam, ut apparet ex secunda dubitatione, qui Me-
 diolani (ut priore utar exemplo) ægrotabant,
 sæuiores morbis uexabantur, quam in anno
 minus ei ciuitati salubri. Dispositio autem uen-
 torum Borealium uidetur communis omnibus lo-
 cis, & nec periculosiores facere eos morbos qui
 adueniunt, quemadmodum constitutio loco op-
 portuna. Sed & loci, in quibus intempestiuè ad-
 ueniunt tempora, nec constant eorum naturæ,
 sed pluuijs frigoribus aut caloribus aut uentis
 permuantur, sæpius morbis subijciuntur inco-
 nstantibus, & difficulter (ut in temporibus) sed
 non adeo ob consuetudinem longè a recto tra-
 mite iudicantur.

APHORISMVS IX.

Autumno morbi acutissimi, at-
 que exitialissimi maxima ex
 parte: uer uerò saluberrimum, & mi-
 nimè exitiale.

COMMENTARIVS.

Cum dixisset in precedenti Aphorismo,
 in incōstantibus temporibus inconstantes mor-
 bos fieri, & mali iudicij: & supra, Quando ead-
 dem die modò calor modò frigus sit, autumnales
 morbos fore expectandos: hic declarat in gene-
 re, quæ

à 10. ad 24. Aphor.

re, quales sunt scilicet acutissimi, & lethales maxima ex parte: uer uero esse saluberrimum, & minime exitiale. Galenus (ut superius dixi) autumni causas quatuor refert: atq; inter illas inaequalitatem praecipuam, quare morbos huiusmodi faciat: sed non refert, cur autumnus adeo inaequalis sit. Similiter de uere refert causam, quod sit saluberrimum, & minime exitiale in temperamento ipsium. In quo bisariam errat, & quod uer sit temperatum, & quod ob temperamentum sit causa salubritatis. Non demiror, quod Auicenna in nono de Animalibus, tanta mala de Galeno dixerit, & alibi longe maiora etiam, cum dixit ipsum existimasse se philosophu, atq; ausum adnumerare se inter philosophos, cu nec eam scientia ulla ex parte degustauerit: ac longe plura, quae mihi tu uidebantur mirabilia, sed cum nunc respicio, qualiter omnia cofuderit principia reru naturaliu, non quidem ta ignorantia, quam incuria, & studio contradicendi antiquis, certe existimo, quantum utilitatis praeiuit curatiuae methodo, tantum damni attulisse disciplinis.

Primum ergo uideamus, cur autumnus sit inaequalior uere, & quomodo. na de tota inaequalitate ab initio ad finem, ubi no maior sit differentia inter initium & finem autuini, quam inter initium & finem ueris, cum uer ponatur a Galeno aliquanto breuius autumno sequeretur, quod minor esset inaequalitas dieru singulorum in autumno quam uere. Sed cu discrimen illud dieru non accedat ad decem dies, & differentia autumni a uere sit magna inter principiu & finem, eo quod uer procedit a frigore ad calorem, autumnus contra: sequitur ex demonstratis in expositione primi Aphorismi huius parucula, maiorem esse uarietatem inter dies singulos autumni, quam ueris. Secunda causa est, quod cum noctes autumni crescant, ueris autem minuantur: & nox augeat frigus, & dies calorem: & iam frigus sit promptius ut augeatur calore, ut maior fiat mutatio inter calorem meridiei ad frigus mediae noctis, & etiam crepusculi uespertini in autuino, quam inter frigus mediae noctis ueris, & calorem meridiei atq; matutinum. igitur maior etiam inaequalitas. Tertia causa est, quod cum aer autumni sit tenuior, quia succedit aestati, aere ueris qui succedit hyemi, ut iuxta regulam Aphorismi maior mutatio fiat a media nocte ad mediam diem, & a media die ad mediam noctem in autumno quam in uere: & ita etiam in partibus reliquis diei, eo quod a media die ad mediam noctem tam in uere quam autumno sunt duodecim

horae, & similiter a media nocte ad mediam diem semper sunt duodecim horae. Quarta causa ex eadem tenuitate aeris pendet: ut si autumno flent uenti, aut imbres decidunt, plus immutetur aer quam uere, et ita ex alijs causis. Quinta est extratione caeli, nam uere sol est iuxta Apogeu in fine eius, in autumno uero ferme prope Perigeum, igitur maior est calor autumni quam ueris, paritate. sed si maior est calor, ibi etiam fit maior mutatio: cum semper in magnitudine maiore, maiores & euidentiores diuersitates appareant, & ita maior est inaequalitas in autumno quam uere. Vltima est, quod inaequalitas autumni est a calore ad frigus: ueris autem, a frigore ad calorem, sed quae est a calore ad frigus, est longe perniciosior quam a frigore ad calorem: ut a Galeno habetur tertio de Tuenda sanitate, igitur inaequalitas autumni habetur pro maiore, quam ueris. Haec usq; non enarrauit Galenus, quia de hoc non est locutus.

At cum uoluit offerre causam, cur uer sit saluberrimum, dixit: Quia temperatum, ut primo de Temperamentis, hoc uero est absurdissimum. Primum, quia finis est longe calidior initio: igitur uel initium est frigidum, uel finis calidus. Stultum est autē dicere uer temperatum, propter duos aut tres dies, qui in eo tales esse possent: cum plures sint etiam in autumno persēp. Deinde quero, an intelligatur de meridie? & sic nox erit ualde frigida: uel de crepusculis, & sic meridies erit calidus, & nox rursum frigida: & ita stultum erit dicere, uer esse temperatum, hoc modo, propter unam uel duas horas, quae huiusmodi in die inueniantur. nam & aestate hora matutina est temperata etiam, & ita quomodocunq; assumantur partes temperatae ueris, seu in debus respectu totius temporis, seu in horis respectu diei, non potest dici uer temperatum. Deinde in nostra regione initium ueris est ualde frigidum. Rhodi rose eo tempore apparent, in Aegypto etiam maturantur plerique fructus. quinetiam in Italia tantum est discrimen inter uer Neapolis & Mediolani, quantum inter uer & aestatem hic ferme. & uer in Scotia est hyems, & in plurius partibus Germaniae, quomodo ergo uer dicetur temperatum, quod alicubi est calidius nostra aestate, alicubi frigidius nostra hyeme? Ideo refugium desensiores isti Galeni, cum ipso, ad id, quod uer est temperatum in temperata regione, qualis (dicunt) fuit Hippocratis & Galeni. At si ita est, & uer est saluberrimum, & minime

Cap. 22.

est contra Galenus

26. Quinta particula.

Cap. 10.

Cap. 14.

minime exitiale, quia temperatum secundum Galenu. Igitur uer est saluberrimum, & minime exitiale, solum in regione Hippocratis & Galeni? At huius primo experimur contrarium, nam uer non minus est salubre in Italia, Gallia & Hispania, quam in Coos, & Rhodo, & Pergamo. Deinde quae doctrina fuisse Hippocratis, dicere, Ver est saluberrimum solum in regione nostrae paritate dicere oportet, quod ea quae scripta sunt de praecipis medicinae ad nos non pertinerent. Demum ratione ipsa demonstratur, uer esse calidum & humidum, humidum plane, quia hyeme terra & aer humidissima sunt, & neque superuenit calor ullus, secundum Galenum, qui dissolueret hoc humidum, & consumeret, ergo uer est humidissimum. Demonstratio modo quod sit calidum, & quomodo, nam uer fit, cum sol est in aequinoctio uernali, & tunc aequaliter distat ab utroque solstitio, scilicet aestiuo & hyemali, ergo tempus uerum ab initio est medium inter summum calorem ipsius aestatis, & frigus maximum hyemis in ea regione: sed post aequinoctium sol cum perpetuo ad nos accedat, aer incalcescit continue, igitur uer est calidum sub hoc sensu, id est declinans a medio inter summum frigus, & summum calorem illius regionis, ueris ueris calorem: humidissimum autem simpliciter, non comparatiue. Ex quibus sequuntur duo manifesta corollaria. Primum, quod uer in regione frigida, est frigidum: & in calida, calidum. & hoc etiam est manifestum experimento. Nam cum sit medium inter calorem summum aestatis, & frigus summum hyemis, si regio sit qualis Scotia, aut Germania, erit uer frigidum adeo, ut sit simile nostrae hyemi: & si sit uer in Aegypto, erit calidius nostra aestate. Dicitur tamen ad calidam declinare, quia initium eius medium (ut dixi) inter aestatem & hyemem sit, & perpetuo ab initio ad finem incalescat. Sole semper ad calidum est, dicitur uer declinare ad calidum: id est, simile magis esse aestati illius regionis, quam hyemi. Secundum corollarium, ueris initium est longe humidius quam calidum ubique locorum, nisi regio ipsa sit (ut Lybia) siccissima: finis uero quandoq; pariter humidus & calidus, ut in nostris regionibus: & humidior etiam quam calidus, in Germania & Scotia: in aliquibus autem calidior quam humidus, ut Rhodi, & Alexandria etiam magis. Et ita patet, Commemum hoc de temperamento ueris esse merum somnium: quandoquidem potius debeat dici calidum & humidum, quam tempe-

ratum. Sed nec simpliciter calidum (ut dixi) ut antiqui existimabant, & in hoc decepti sunt: sed calidum, id est declinans a medio statu aestatis & hyemis, ueris calorem. Neque est ut torqueris, quod uisum sim ponere uicem calorem caloris & frigoris in solstitijs, cum superius aliter docuerim. na hic accipi solstitia pro summis uigoribus, breuitatis causa: non quod obliuiscimur ueritatis.

Causa ergo cur uer sit saluberrimum, & minime exitiale, non est temperamentu, ut dixi: quoniam uer non est temperatu, sed calidum & humidum: & etiam si esset, non esset nisi in regione temperata, at hoc de ueris salubritate est generaliter ueri, & torrida zona usq; ad Septentrionem: & licet in Germaniae partibus aliquibus uer sit frigidu, & aestas temperata, ut apud Lapones & Biarmios: in Aethiopia autē citra cancri tropicu uer sit calidum, & hyems temperata: nihilominus & apud Lapones & Biarmios uer, non aestas: & apud Aethiops uer, no hyems, est saluberrimum. Causa igitur salubritatis ueris est triplex. Primum, est temperamentum calidum & humidum ita conformem hominibus, sicut aestas auiibus, & hyems piscibus, & non solum uer est saluberrimum hominibus, sed etiam quadrupedibus plerisque. Sicut ergo uer est saluberrimum quadrupedibus, aestas auiibus & insectis, hyems piscibus: ita contrarijs in temporibus animalia haec pereunt, homines scilicet et quadrupedia etiam autumno, aues & quae ex putredine generantur omnia hyeme, cum enim frigida sint, & plurimo calore aeris ad uitam indigeant, hyeme pereunt: sic uersa uice pisces aestate ob siccitatem, ideo maxime in aestate squalida. Sic ergo apparet, cur dixerit Hippocrates uer esse saluberrimum, et autumnus lethalem maxime.

Secunda causa est, quia in uere cu non exuperet qualitates praue, scilicet nec frigus hyemis, nec siccitas aestatis (ut dictu est) et mutatio sit ex frigore ad calorem, quae longe tutior est qua ex calore ad frigus. at in autuino sunt opposita, mutatio ex calore ad frigus, id declarata in primo Aphorismo: et exuperant in eo siccitas et frigiditas, quae sunt qualitates contrariae naturae, humane: imo omnium animalium in genere saltu, igitur uer ut erit saluberrimum, ita autumnus exitialis.

Dubitabit autem aliquis, quomodo possit demonstrari, in autumno uigere latentem siccitatem, licet non exigam, & frigus etiam? Et dico, quod aer aestiuus est siccus, proculdubio ob longum aestum. & similiter terra: & in autumno non fuit causa, quae illum aerem potuerit humectare, quoniam adhuc calor in meridie ui-

get: igitur autumnus est siccus. Sequitur autem ex hoc, quod si ab initio autumnus multi decidant imbres, erit minus siccus, & ideo longe minus excitabilis. De frigiditate dicam, sicut in uere de caliditate. in æquinoctio enim autumnali est medijs status inter maximam æstatem & maximam hyemem, & perpetuo Sol recedit à nobis, igitur autumnus erit frigidus sub eo sensu, sub quo diximus uer esse calidum. id est, quod tendit ad frigidum, in comparatione ad medium statum hyemis & æstatis illius regionis: tamen est semper simpliciter siccus, ut uer humidum. Ex quo sequitur aliud corollarium, quod scilicet autumnus initium est magis siccum quam frigidum, & finis magis frigidus quam siccus: intelligendo eodem modo quo diximus, uer esse magis humidum quam calidum ab initio, & reliqua iuxta regionum comparationem.

Tertia causa est, quod in uere sol accedit ad nos, qui est autor uitæ & generationis & conseruationis omnium (ut secundo Physicorum, & Cap. 10. in libro de Generatione & interitu) & autumnus discedit à nobis: ideo siccantur folia arborum, & marcescunt omnia, sicut uere germinant ac florent. Quæ si quis consideret, uidebit causam aliunde petendam, quam ex temperamento, etiamsi illud adesset. neque enim tanta est differentia inter temperamentum ueris & autumnus in qualitatibus manifestis, ut uno tempore omnia rideant, pullulent, læta sint, induant arbores folia, floresq;: alio autem omnia tristitia & decidua, exarescantq; folia plantarum, atque quam frigus sentire potuerint. Quinimo multa sunt quæ ante calorem ueris florent, ut uiolæ purpureæ: & hoc, quia sentiunt accedentem solem. Quod si quis dicat: Si calor solis est adeo ueris amicus, cur æstas tot habet morbos, quæ calida est, & in ea solem habemus propinquissimum? Dico, quod calor ille est alterius naturæ, scilicet factus ex refractione ac collisione radiorum, sicut in speculis cauis: & ideo igneus, & causa interitus. sed purus, quantum sol uigeat, ut in montibus sub æquinoctio positus, saluberrimus est. Est & aliud consideratione dignum, quod tunc, scilicet uere & autumno, sol celerissime mouetur: ad nos quidem accedendo uere, & à nobis recedendo autumno: adeo ut ferme per quinquaginta unius partis in meridiano singulis diebus uere appropinquetur, autumno autem discedat à nobis. Quæ causa est, ut reor, ut maxime fiant mutationes occultæ, licet non in aere adeo manifestæ his temporibus, magisq;

quàm æstate & hyeme. hoc autem proprie paulo ante erit, post uernum æquinoctium contingit. Ideo rectè dicit Hippocrates, Astrologiam medico esse maxime necessariam, libro de Aere & aquis: & in primo de Dieta. Ergo cum dicit, acutissimos morbos autumno fieri: de his locutus est, qui natura tales sunt: cum uerò exitiabilissimi, licet etiam principaliter de acutis intelligendum sit, potest etiam ad omnes alios extendi. ob causas enim diuersas, & calore naturali exhausto, & temporis natura nostre inimica, & mutationibus repentinis à calore in frigus, percellitur animæ facultas adeo, ut qui uel ætate uel longo morbo, uel laboribus uel tristitia exhausti sunt, aut prauo usi per æstatem sunt regimine, occumbant. Virum uerò expedit permutare uestes, ut Romæ solent in huiusmodi constitutione, ut uesperis & mane grauioribus utamur, certum est prodesse: sed & supra modum cauere diligenter, ne exerceamur sic, ut corpus incalescat.

APHORISMVS X.
Autumnus tabidis malus.
COMMENTARIVS.

¶ Ut in sexto Aphorismo de humida qualitate aeris, in comparatione ad tempora: in septimo de sicca simpliciter locutus est, ut duobus Aphorismis quatuor coniugationes comprehenderet: sic in præcedenti de autumnus natura locutus est simpliciter, hic uerò in comparatione ad tabidos, ut per hos morbos quoscunque longos intelligeremus. ibi ergo ad sanos de acutis, hic ad ægros de longis comparando sermone facit, ut sint quatuor & hic coniugationes. Autumnus enim acutos in sanis exitiales reddit, longos etiam exitiales efficit: superueniens autem ægrotantibus acuto morbo deteriore facit, non tamen lethalem, ut nec longo. Verbum φθίνωσι significat proprie phthoen, consumptionem, quæ ex ulcere pulmonis fit. Accipit hoc pro exemplo ut manifestissimo, quoniam talia esse debent exempla. conspicuum enim est in his, quod autumnus omnibus longis morbis malus sit: quoniam phthoe laborantes plerumq; perdit. Ergo, inquit, eadē erit ratio de omnibus consumptis longo morbo, licet non in omnibus adeo conspicua. Vnde et medico ad prædicandum, & ægro ad præcauendum, præceptū hoc non parum utile esse potest. Vnde primū clara est ratio interpretandi. Cum enim uellet hic docere, autumnum omnibus ferme morbis longis esse noxium: oportet eam rationem inuenire, qua autumnus maxime

xiene generaliter huiusmodi morbis aduersetur: utpote uel ulceribus, uel consumptioni, uel pulmōni. hæc enim tria habet phthoe. Pulmoni quidem & ulceribus ratione frigiditatis autumnus aduersatur, tum uerò quod eo tempore mala fiat coctio ob naturi caloris imbecillitatem: eam uerò inæqualitatem temporis omnia corpora debilia ægrè sustinent, ideo etiam consumpra.

Quot autem tabis sint genera, dicebat Hippocrates secundo de Morbis. Est unum genus, quod est diuturnum, & uocatur à Serapione Phthisis semilis, in qua non est ulcus in pulmone, sed efficiuntur purulenta, inquit Hippocrates: & est quod pituita crassa corrumpitur in pulmone. & durat hic morbus septem annis, nonnunquam nouem. ab initio tamen purgato cum eleboro corpore, & adhibita diligenti cura sanatur. aliter, dicit, occidit. Secundum genus est ex feruenti pulmonis ulcere, quod uel statim perimit copioso sanguinis & puris sputo, uel etiam non multo post tempore, quod tamen etiam ab initio curatur. Curat autem duobus remedijs, quibus utitur ad curationem primi generis, scilicet ueratro purgando, & lenticulæ cremore. φάρμακον & φάρμακον Hippocrates habet. id est leugumen, φάρμακον Galenus a lenticulæ, similem lenti, quæ φάρμακον uocatur. Duo enim genera affert Aegyptus. τριπτικόν φάρμακον, lentis coctæ cremorem, nam & coctæ lenticulæ uocatur. Tertium præsidium est ex potu lactis asinini. Circa quod sciendum, quod ulcera omnia indigent exiccatione, ut etiam in tertio Methodi: sed hæc duplex ab humidis, quia cura ulcerum est exiccatio, & ab humore prauo influente, qui consolidationem impedit ratione malæ qualitatis. Prima fit lacte asinino, & est tertium præsidium: secunda eleboro, quod etiam educit à profundo, & procul scilicet à pulmōnibus. Lenticulæ autem cremor exiccet ulcera sine morfu: & forsan Hippocrates in ea aliquid utilitatis etiam specialiter experimento deprehendit. Tertium genus fit ex defluxu feminis, & uocatur dorsalis tabes, quia in dorso iuxta spinam sentiuntur uelut decurrentes formicæ: & fit à cerebro. etenim sentiuntur sonitus in auribus, & capitis grauitas & anhelatio in motibus celeribus, & post uehementes febres succedentes lippitæ hominem perimunt. Cæterum hoc genus cum febre coniunctum non est, primum autem per interualla (dicit) nonnunquam debili quodam calore corripitur: at secundum

genus perpetuum febriculam coniunctam habet, & poma maxillarum rubra, & sputum omnino saniosum & malè olens.

Cæterum ad dignoscendum hoc sputum saniosum, idem dabit documentum, in Coacis prædictionibus dicens: Sputum si oleat, super carbones: si descendat, in aqua marina, posita in uase æneo: si tabescenti defluant capilli, superueniet fluxus uentris, & inde ex illo mors. & ita patet modus, quo secunda species tabis perimere solet: & est ualde frequens, ut omnes ferme sic moriantur. Dicit ergo, tabes perniciosissimæ sunt, quæ accidunt ex ruptura uenarum crassarum, id est magnarum, & à defluxu ex capite. & habet utrumque notissimam rationem: & subiungit, quod sunt maxime à decimo octauo anno ad trigésimum quintum, & huius causam inferius exponam. Notum uerò est & illud, quod fit ex suppuratione in laterali morbo, cum in quadraginta diebus non repurgantur. quinta Aphorismorum.

Cum ergo præter ea quæ Galenus & alij docent, Hippocrates uelut etiam exquisitissimum genus tabis sanari posse, quod citra experimentum non semel factum dixisset: uidendum est quod nam sit illud in specie, quod sanari possit. Proponit ergo in secundo de Prædictionibus septem signa, quæ significant ægrum sanari posse. Primum à sputo, ut facile per tussim educatur, sit album & æquale, & ab inflammatione alienum. Secundum, ut quæ à capite defluunt, per nares educantur: scilicet ut non fatigetur etiam educendo quæ à capite defluunt, nec etiam ex illa fluxione morbus augetur. Tertium, ut non adsit febris, scilicet putrida. nam se exponit dicens, Ut cenare possit. nam qui empyemate correpti sunt, febrem habent molestam hora uespertina, adeo ut à cena rectè consulendo abstinere cogantur. Quartum, ut sint sine siti. nam hec tica, qua laborant, si sola fuerit, sitim non inducit. Si ergo siti uacant, uacant & febre putrida, & mala fluxione, & superflua exiccatione. Quintum, ut minime sit extenuatus. Causam habuisti in secundo libro. est enim malum signum, & curationem impedit. Sextum, ut alius desiciat: ne forte nimis excusta sit, sed dura tamen: quod indicat uim concentricam ac cœcoetricam esse incolumem: & pro ratione, inquit, assumptorum, ut corpus nutrirī nec absumi indicet. Septimum, ut pectus sit quadratum, hirsutum, carnosum, non magnis ossibus: quod indicat, naturam membri patientis esse ualidam.

oportet autem, quod curari debet membrum, robustum esse: hec sunt signa sanabilis morbi. Quæ autem specialiter sanationem prohibent, sunt: Si mulier aut virgo ex suppressione mensium in tabem devenierit, aut si (ut dixi) ex deflexu humorum in hunc morbum deflexerit, aut ex repetitis suppurationibus. raro enim huiusmodi evadunt, dicit: sed autumno plerique, ut etiam alij longis morbis laborantes, moriuntur. Ex quo etiam patet sensus Aphorismi.

Sec. 7. Scribitur & sexto Epidemiorum sub his uerbis: Tabescentibus autumnus malus. malum & uer, cum ficus folia cornicum pedibus similia sunt. Intelligit de illa ueris parte, in qua fit magna mutatio ob flatum uentorum. Sed in nostra regione cum sit frigidior illa Hippocratis, sub æquinoctio fit ea mutatio: sed ficus nondum pullulare incipiunt, ideo oportet attendere mutationem uentorum apud nos.

Pag. 8. Addit in libro de Locis in homine Hippocrates modum, quo fit tabes ex defluxione, dicens: Si pulmo humidus fuerit, fit ex copiosa defluxione suppuratio: si autem siccus, tabes. Tabis autem dorsalis, id est cum fluxio in dorsum incubuerit, duo signa: dolorem lumborum, & quod caput in anteriori parte uacuum esse uideatur. Non solum autem tabes autumno magis affligit, sed est etiam morbus autumnalis, ut infra uidebitur.

Aphor. 22. Sunt etiam tabes quedam propriorum membrorum: uelut renalis, quæ fieri solet ex ulcere. Pag. 10. malè curato in renibus ipsis, ut in libro de Internis affectionibus: & coxendicis, ut apud eundem in Coacis prædictionibus. Quibus ex intermittentibus sæpius fiunt recidivæ, his in coxendicum leuem tabem deriuantur. De huiusmodi tabe loquitur in libro de Glandulis, dicens: Pituita si per spinalem medullam defluerit in coxendicem, tabescatq; ex eo coxendix, morbus fit longus, sed insanabilis, ex quo deflorescit totus uigor hominis, & moritur tandem, huic dolent scapula, & crura, ac pedes. Si uero pituita defluat ad pulmones (inquit) ex capite in pulmones, fit pus, & erodit pulmones, & fit tabes: si uero in uentriculum, & ibi non quiescat, fit leuitas intestinorum: sed si in intestinis moretur, fit uolulus diuturnus.

Pag. 4. Porro de curatione suppuratorum, diligenter per chirurgiam agit Hippocrates secundo de Morbis: adijciq; causam, cur tabificis adueniat fluxus uentris, ex quo pereunt, & casus capillorum, nam inquit: iam demonstrante putredi-

ne circa cor ascendunt uapores saluiginosi, ex quibus capillorum radix uitiatur, caduntq; capilli: materia uero illa salsa defluens ad uentriculum & intestina, commouet ea, & non sinit conuiescere cibos, & ideo incocti eijciuntur. Vexatq; tabes magis iuueniculas mulieres, quam anus. Sed notandum, quod (ut etiam habetur sexto Epidemiorum: Tabescentes statim irito) antiquo tempore curabant aliquos, deploratos alioqui, hoc præsidio, quo hodie caremus.

Sed hic dubitatur, quoniam Hippocrates hoc in loco dicit, quod tabifici natura facilius incurunt tabem, & facilius sanantur, iuxta illud, In morbis minus periclitantur ægrotantes. ubi Galenus uitans illud primi Epidemiorum, Et maxime moriebantur hi, quorum natura ad tabem uergebat: dicit, quod dictum illud Aphorismi intelligitur de temperatura, non compositione membrorum. Sed dico quod est generale: quia sanantur, quicumque leuiores ex causis incurunt in morbos facilius: prout autem natura facilius decidunt, igitur facilius sanantur. Sed in primo Epidemiorum causa erat eadem, quia constitutio temporis, quo in casu nō solum qui compositione assimilantur, sed etiam temperatura, & celerius corripuntur morbo populari, sed etiam facilius moriuntur. Ergo Galenus non rectè exponit Hippocratem, nec difficultatem soluit. Nam ex præcepto Galeni minus fugere deberent biliosi in constitutione populari ardentium febrium, utpote qui minus essent periclitandi seu morituri: cum tamen totum contrarium sit. nam & facilius morbo eo corripuntur, & facilius morientur: & plures ex his qui sanabuntur, tardius & minus integrè sanabuntur. Ex quo uidet, quanta mala pariat malè tradita doctrina.

APHORISMVS XI.

DE temporibus, si quid est hyems sicca & aquilonia fuerit, uer autem pluuiosum & australe, necesse est estate febres acutas fieri, & lippitudines, & intestinorum difficultates: præcipuè uerò mulieribus & pueris, qui natura sunt humidiores.

COMMENTARIVS.

Amplectitur contrarias temporum naturas in hoc & sequentibus duobus Aphorismis, propter

propter duo, primum, ut intelligeremus, quod erat obscurius, scilicet missionem contrariorum: secundo, ut ex euidentionibus doctrinam conficeret. maiores autem sunt effectus contrarium dispositionum temporum, propter mutationem, ut declarauimus in contrariis temporibus, quam in eadem qualitate perseverantibus. Obseruat autem in omnibus, præterquam in quarto decimo, ubi agit de similibus. ut intelligeremus discrimen roboris mutationis & similitudinis, & etiam effectus, quatuor. Primum, quod accipit tempus primum, quod excedentem habet qualitatem, ut æstatem uel hyemem: & post tempus æquale proximè illi succedens, ut uer post hyemem, aut autumnum post æstatem. Secundum, quod effectum proponit in tempore primo contrario: ut si accipit æstatem pro primo tempore, proponit de morbis futuris sequenti hyeme. Tertium, quod accipit duplicem contrarietatem à natura pluuiosi & sereni, & à constitutione uentorum: uelut australi, aut boreali. Quartum, quod facit constitutionem temporis similem aeri: ut si accipit constitutionem aquiloniam, accipit & siccum aerem, & serenum: & si australem, humidum & pluuiosum. & hoc fecit ad confusionem nimiam uitandam. Res enim per se obscuræ, si obscuriores etiam tradendo reddantur, à nemine postmodum intelligi possunt.

Hippocrates in libro de Aere, equis & locis, hunc Aphorismum ad uerbum describit atq; declarat, ut piaculum fuerit aliter eum interpretari: Si quidem hyems sicca et aquilonia fuerit, uer autem pluuiosum & australe, necesse est estate febres fieri, & lippitudines. Cum enim æstas de repente accedat, dum terra adhuc humida est à uernis imbribus & austris, necesse est æstum duplicatum esse, & à terra irrigua ac calida, & à sole urente, cum uentres in horum non solum constricti sint, neq; cerebrum resiccatum. non enim fieri potest, cum uer tale existat, ut corpus & caro non humore fluida fiant, adeo ut febres acutissimæ in omnes irruant, maxime autem in pituitosos. At dysenterias par est fieri & mulieribus & uiris humidioribus. Et si circa Canis exortum accedat aqua ac tempestas, & Estiæ spirauerint, spes est cessationis, & ut autumnus salubris fiat: sin minus, periculum est ne & pueri & mulieres moriantur, minime uerò senes. Et ne qui superstites euadunt, in quartanis desinant, & ex quartanis in hydropes.

His uisus, discrimen Aphorismi & loci adducti adnotemus, quod quidem exiguum est, cum tres morbos in utroq; enumerat: febres acutas, lippitudines et intestinorum difficultates. Sed in libro de Aere & aquis, scripsit pro (Acutas) acutissimas, ut etiam Galenus legit in suo Commento. Aliud discrimen est, quod dicit febres huiusmodi fieri pituitosis. ex quo dissoluitur utraq; differentia. quasi dicat: Febres et lippitudines sunt omnibus, sed pituitosis acutissimæ. Tertium discrimen est, quod in Aphorismo legitur, Pueris humidioribus: in libro de Aere et aquis, uiris humidioribus: sed cum raro uiri sint adeo humidi, appositus pueros, ut compendiosior fiat sermo: scilicet intelligentibus nobis, quod quando uiri & senes adeo fuerint humidi in excessu ut pueri humidi, tunc tales & ipsi corripientur huiusmodi morbis. & ita fiet regula generalis in transitu ab æ ad ætatem. Quartum discrimen, quod est maioris ponderis, est, quod in Aphorismo ea uerba (præcipuè uerò mulieribus, &c.) uidentur referri debere ad lippitudines, febres et difficultates intestinorum: sed in libro de Aere et aquis, uidentur referri solum ad intestinorum difficultates. Verum ad omnes morbos referendum est, quia dicit (maximè autem in pituitosis) loco generalis dicti. Et etiam quia in Aphorismo dicit, necesse esse talia accidere, scilicet generaliter, igitur præcipuè aliquibus, et cum non explicet nisi humidiores: ergo illud uerbum Humidiores, cum annexis, debet applicari omnibus morbis recitatis.

Cur uerò dixerit (necesse est) Galenus disputat dicens, ratione hoc esse deprehensum: quia experimenta uel sex aut septem, quæ uix hominibus tota uita obseruare, non sufficiunt ad constringendam generalem regulam. Verum non ob hoc dixerim Hippocratem hoc dixisse: sed quia ipsemet se declarat, rationem sequutum. Credo ergo illud uerbum adiectum, quod et rationem sequutus sit, et propria experimenta, et longas etiam prædecessorum suorum obseruationes habuerit, quas cum uerissimas inuenierit, ausus sit addere illud uerbum Necesse est.

His uisus, reddamus rationem quatuor propositionum, à Galeno etiam descriptam, sed obscurè satis: cum nullus expositorum post ipsum uideatur affectus, nec omnino perfecit, sed dimittit rescriptis ex aliquo ueterum Commentario, nam nullibi tam acutus uidetur fuisse. Sed qualiscumq; sit, illi tribuatur, quamuis implicita: ipsius autem contextus rationem addere, superuacuum est, cum

est, cum ex libro de Aere & aquis ac locis Hippocrates eam diffusè docuerit, & cur hi tres morbi præcipue sentiant: unum solum addendo, Proble. 8. ex prima Problematum, uideri lippitudines febrium quasi pronuncias, quod ab eadem causa, scilicet aestu, proueniunt.

Ergo primum accipit æstatem aut hyemem pro primo tempore, ut dum morbos in contrario tempore gigni docere uult, uehementem habeat qualitatem in illo, uelut pro æstate, cum uult morbos ex calore gigni, hyemem assumit, ut interposito uere in æstatem definat. Et assumpta æstate, interposito autumno in hyemem, ut ex uno tempore in aliud mutans, uel maximum calorem uel maximum frigus causam ipsorum morborum habeat. Subijcit autem secundum tempus, ut in tertium deueniat: ut uer hyemi, ut ad æstatem. Nam non poterat primum enumerare hic morbos hyemis, cum hoc infra facturus esset

Aphor. 23. Aphor. 13.

(neg enim existimes, uelle hic, quamuis prætereat, nullos morbos contingere: sed tales, quales paulo post docebimus) neque ueris, quod cum hyemi contrarium sit, temperat aerem, si enim simile fuisset, potuisset morbos gignere: necessarium igitur fuit ut enarraret morbos tertij temporis, primo scilicet & secundo præterito. Tertij causa (quam Galenus omnino non intellexit) est, quod in omnibus accipit duas contrarietates: unam in actiuis, aliam in passiuis. Nam passionem Cicero uitauit, & passiuum etiam neglexere plures: hoc tamen Charisius Sospater, antiquissimus Grammaticus, cum omni illorum scholarum recipit: utrunque uerò Priscianus, Grammaticæ artis princeps, & ἀνάλεκτος, ut in posterum cum Ciceronianis disceptare non cogar: sed utens & essentiam induxit Quintilianus, prius recepta (ut cum Horatio)

Et noua ficta, nuper habebunt uerba fidem, si Græco fonte cadant, parca detorta. — uel: — Si uolet usus,

Quem penes arbitrium est. — Ut si hyems sicca, imò ἀξημῶδης, id est squalida (ut aliis dixi) & Aquilonia, id est frigida: uer uerò ἐπιχειροῦ, id est assidue pluuiofum, ut utranque passiuam qualitatem in extremo concipiat: & Australe, id est calidum, quod ipse declarauit illis uerbis, Et à terra irrigua & calida.

Ordinatur ergo ratio sic: Hippocrates uolens ostendere morbos, qui accidunt ex mutationibus temporum, duobus temporibus con-

tiguus indiguit. & quia mutatio fit inter contraria, contrarijs constitutionibus temporum indiguit: & quia contrariæ constitutiones temporum sibi inuicem succedentium naturales æquant aerem, & ideo non gignunt morbos, indiguit tertio tempore. Et quia in eo exigitur qualitas efficax, oportuit ut primum etiam eam haberet.

APHORISMVS XII.

Si uerò hyems australis & pluuiofla fuerit, uer autè siccum & aquilonium, mulieres quibus partus ad uer inest, ex quacunque occasione abortiunt: quæ uerò parient, imbecilles & morbidos infantes pariunt: quare uel statim intereant, uel tenues & ualetudinarij uiuunt. Cæteris autè mortalibus difficultates intestinorij, & lippitudines sicce fiunt: senioribus uerò destillationes, quæ citò intereant.

COMMENTARIVS.

Stultum est disputare, & tempus terere in inutilibus: ut pote, cur quidam imperitus adiecerit Serena: cum palam sit, ad confusionem omnium id pertinere. Ita enim aggredi expositio nes oportet, ut in manifestis lectorem non cogamur frustra magis nostris operam dare: ut quidam interpres Dioscoridis, in quo plura uerba, nullæ fermè sententiæ. Nec in contentione reuocare decet, non solum quæ nullum fructum afferunt, sed nec quæ exiguam, in tanta uitæ humanæ breuitate, in tot impedimentis, in tam magna multitudine rerum nobiliorum & utilissimarum. Quare operæ precium magis fuerit docere, quomodo Hippocrates ex constitutionibus ambabus fermè naturalibus, scilicet hyeme frigida & sicca (quamuis hyems sicca proprie non sit, sed potius serena) & uere calido & humido, quale esse debet, ad contrariam naturæ temporis in utraque qualitate conditionem transferit, scilicet hyemem australem, id est calidam, quantum esse potest, & pluuiofam: uer autem siccum & aquilonium seu ἀξημῶδης, quod magis est quam siccum & frigidum: ut nos admoneret, non esse eandem prorsus rationem in mutationibus quæ sunt cõtra naturã, ei quæ est secundum naturã. Sed uideamus primum, quomodo ipsemet seipsum interpretetur in libro de Aere & aquis: Si uerò hyems australis & pluuiofla & tranquilla fuerit, uer autè siccum & aquilonium

Page 8.

aquilonium ac tempestuosum: primum quidè mulieres, quibus partus ad uer inest, ex quacunque causa abortiunt: quæ uerò parient, imbecilles & morbidos infantes pariunt: quare uel statim intereant, uel tenues & ualetudinarij uiuunt. Atq; hæc quidem mulieribus. Cæteris autem mortalibus difficultates intestinorum, & lippitudines sicce fiunt: & aliquibus defluxiones à capite in pulmone. Pituitosis igitur difficultates intestinorum fieri uersimile est, & mulieribus pituita de cerebro defluente, propter naturam humidiorum: biliosis autem lippitudines siccas, propter carnis caliditatem ac siccitatè. Valde autem senibus defluxiones, propter raritatem ac eliquationem uenarum, adeo ut aliqui quidè de repente pereant: alij uerò sensiderati, aut dextra aut sinistra parte fiât. Cum enim hyems sit australis & pluuiofla ac tepens, ut corpus nõ astringatur, neque uenæ uere accedente boreali ac sicco & frigido, cerebrum postquam ipsum dissolui ac purgari contigit à grauedine ac rauedine, tunc simul cum uere stabilitur ac constringitur: quare de repente æstate accedente, & ardore ac mutatione adueniente, hi morbi incidunt: & intestinorum lenitates, & aqua intercus ferè reliquis morbis desinentibus superueniunt, cum nõ quærit facile uentriculi à cõcepto humido excicari. Hic primum additur, In constitutione tranquilla & tempestuosa, atq; hoc fuit quod quidam in Aphorismo legunt, ἄνολος frustra: inde deterius (ut dixi) uerbum illud quod tranquillum significat, hic quippe cum tempestuoso opponatur ab Hippocrate, serenum uerterunt, & ex nullo duos errores funxerunt, nam oportuit, si ἄνολος adderetur, addi etiã ἄνολος ἕως. At uerò hic utrunque conueniebat, subtiliter & minutim omnes causas disquirenti: in Aphorismo neutrum, breuissimè omnia complectenti, nec nisi necessaria. Apparet igitur, scitulum quempiam, existimantè corrigere Aphorismum, eam dictionem frustra interiecisse. Verum dices, quomodo poterit esse tranquilla & aquilonia? Respondet bene Galenus tertio in tertium Epidemiorum, aerem nõ secus atq; maris aquam perpetuò moueri, atq; hæc in summo: aer uerò in sublimiore parte, quod probat ex motu nubium, quæ uelociter mouentur, tamesi infra & apud nos nullus uentus sentitur. Et hoc est quod nos declarauimus in primo de Rerum uarietate, ubi docuimus uentos fermè semper ex superiore parte in inferiorem ferri: quod etiam probè norunt nauæ, cum enim uident nubes alius discurrere, statim parat se ad

Com. r. post Pro. cium.

Cap. r.

uerfus uentum illum: et si uident illas bifariam agitari, subito expectant certam tempestatem: & si possunt, in tutiorem locum se recipiunt. Si ergo uentus aquilonius in superiore parte tantum uigeat, aeris dicitur tranquilla constitutio, & tamè erit Aquilonaris. Sed dices, Alia emergit dubitatio: quia dicit Australis, & cum assiduis pluuijs, ut supra exposuimus: & tamen primo Epidemiorum dicit, Hyems austrina tota squalida. Et rursum: Cum esset tota hæc constitutio austrina & squalida, Et per contrariũ in secunda constitutione eiusdem, cum esset totus annus humidus & aquilonius. Propterea dico, quod Aquilo & Austri ex diuersis partibus flant, ut dixi: qui à polo Boreas, sereniorem & siccitatem parit: qui ab Occidente æstiuo, imbres multos, in Hippocratis regione. Austri qui à polo flat, humectat aerem, & imbres adducit: qui ab oriente, etiam hyemali: sed qui ab occidente, & dicitur.

Primum quidem.) Adiecit hæc uerba in libro de Aere & aquis, ut intelligeremus hoc principaliter agere. & iurè, corpora enim prægnantium cum sint imbecilliora, citius & magis afficiuntur reliquis corporibus. Dixit etiam Primum: quia tales uere, & non expectata æstate patiuntur. Et hoc est quod dixit Galenus, exponens præcedentem Aphorismum super uerbis illis Hippocratis secundum Epidemiorum: Carunculi in Cranone æstiuo, pluebat in ardoribus aqua larga: contingebat hoc per totum, & maxime ab austro, quando mutatio est magna, ad qualitates quæ plurimum faciunt ad corruptionem: ut in Cranone ad calidum & humidum. dicit enim infra: Morbi in pluuiarum multitudine, putredines. At ibi fuit cum maximis caloribus pluuiarum multitudo: uel si corpora sint imbecillia, ut hic in ipsa statim constitutione, non expectata in aliud tempus mutatione, morbi sunt, & maxime cum constitutio fuerit præter naturam temporis. Tria ergo sunt, quæ non sinunt expectari constitutionem tertij temporis: magna mutatio ad qualitates, quæ sunt causæ putredinis: peregrina & aliena temporum constitutio ab ipsis temporibus, & imbecillitas ac præparatio passiuorum corporum. Causam huius cum Hippocrates non expressest, Galenus aliam subiunxit non sufficientem, ratus Hippocratem eam prætermisisse. Galeni causam ingeniosi inueniunt, sed sane ridicula, scilicet quod infantes in utero reperiuntur frigis sentientes, alij quidem debiliores abortu

M

abortu intereunt: non enim sufficiunt perferre illud frigus, quod laxa corpora humida & mollia matrum admittunt. alij dum nascuntur, repentino frigore aeris percussi moriuntur: uel si uiuunt, tenues & ualitudinarij uiuunt. Pudet me quod Galenus has nugas scripserit. Primum Hippocrates non supponit illud frigus repente aduenire, sed per totum uer manere atque augeri. deinde uidetur existimare, quod caliditas illa hyemis sit res magna, cum sit solum tempor quidam, & clement (ut ille uocare solet) hyems: multominus ueris frigus comparandum est frigori hyemis.

Cur ergo mulieres non abortiunt infantes in hyeme? cur qui nascuntur media hyeme, non solum non pereunt, sed robustiores sunt his qui alijs temporibus nascuntur? Male ageretur in Germania, & apud Sarmatas, si infantes nascendo periret ob frigus aeris. at tantum abest ut frigus aeris perferre non possint, ut etiam quod ipsemet Galenus testatus est in primo de Sanitate uenda (sed non meminit) fluuio mergant nuper nati infantes. Deinde quem calorem maiorem sentiet infans ex hyeme tepida, qui uix discrimen aestatis & brumae sentit: & quomodo calidus aer uel frigidus ad illum penetrabit? male ageretur, si hyeme frigeret infans in utero. at sefellit illum, quod non animaduertit Hippocratem scripsisse causam huius. Indicio etiam est, quod causam difficultatis intestinorum & desillationis, & lippitudinis siccae, uerba Hippocratis adducens, scripsit, abortuum praetermisit. Ergo generalis omnium causa ab Hippocrate traditur hoc modo: Cum hyems fuerit australis, pluuiosa & tepens, corpus totum, & praesertim cerebrum, repletur multo humore pituitoso (scilicet etiam falso, ut bene exponit Galenus) uenasque laxantur: inde repentino superueniente frigore, generantur grauedines & raucedines, materiaeque ad oculos calida deriuatur, quae foras non exit, constrictis omnibus meatibus a frigore (hoc enim recte etiam a Galeno explicatur) fiuntque lippitudines siccae, id est, in quibus lacrymae non profluunt (communiter enim in lippitudinibus alijs effluere solent) & difficultates intestinorum, & desillationes quae in senioribus etiam cito interimunt, & in praegnantibus eijciunt foetum: et si modo ferant usque ad partum, nascuntur adeo imbecilles ut uix uiuant: aut si superuixerint, languidi erunt, & admodum infirmi, ob naturam illam acrem & crudam a cerebro maxima ex par-

te expressam. Quis tam mihi iniquus erit iudex, qui fabulam illam Galeni de frigore, huic adeo manifestae & sensibili, atque ab Hippocrate causae sumptae praeponat? Praesertim cum dicat Hippocrates in libro de Sterilibus: Si qua praegnanis decem menses perferre non potest, sed corrumpit, & hoc saepe patitur ex huius utero, tum ex toto corpore aquam purgato. Et primo de Morbis mulierum, cum docuisset madidos & humidos uteros non concipere, inquit: Sunt autem mulieres, quae facile in uentre concipiunt, gestare tamen non possunt, sed foetus corrumpunt tertio aut quarto mense, nulla alia causa manifesta: sed id contingit ob eam, quae relata est. Et infra paulo: Si uteri pleni sint, membranae minus coherent foetui, atque ita abortiunt. Quis unquam de calore aut frigore haec audiuit, nisi haec talia sunt, ut matrem ipsam corrumpant?

Huius Aphorismi exemplum affert secundo Epidemiorum: In Perinthum circa solstitium ferè aestiuum uenimus: facta est autem hyems clementi caelo austrina, uer aestas ualde sine aquis usque ad Pleiadum occasum. nam si etiam quid aquae cecidisset, id erat uelut minutae roris guttae. Et Etesiae non ualde spirant: & qui spirant, diuulsi id fecerunt. Aestate febres ardentem populariter grassatae sunt multae. Sed quia non adiecit, quod uer fuerit Aquilonium seu frigidum, ideo loco fluxionum contingere febres. Manifestum est autem, quod cum sint tria principalia (ut saepe dictum est) scilicet tranquillitas & uenti, imbres & serenitas, calor & frigus, quod in Aphorismo (ut exponitur in libro de Aere & aquis) omnes tres mutationes complexus est. Voluit autem intelligi per id quod uentos omisit in praesenti Aphorismo, plus referre qualitatum actiuarum & passuarum mutationem, quam uentorum: nam secundo Epidemiorum etiam meminisset mutationis ex humido in siccum, nihil tamen tale secutum est. illud uero exemplum nihilominus hic ualde accommodatum est, cum si quid in hac mutatione defecerit, intelligere uouerimus, quid sequatur. Sequitur enim sunt febres ardentis, & quales ibi describuntur, non sane ualde mortiferae: & maxime quibus pustulae quaedam rubrae miliariae in cute subortae sunt. Ex his mulierem nullam mortuam fuisse, cui haec eruperint, animaduertit.

Sciendum est etiam, Galenum existimare omnes hos quatuor morbos uere fieri cum tamen Hippocrate

245 H. CARDANI COMMENTARIVS. 3 246
res aestate omnes praeter abortum uelit succedere, scilicet lippitudines siccae, difficultates intestinorum, fluxiones tam quae cito interimunt, quam communes.

Duos tamen adiecit morbos, quos uult solum in aestate fieri: scilicet leuitatem intestinorum, & aquam intercutem. nam reliquos uult etiam in ipso uere incipere posse: tamen in aestate magis scire, & fieri magis populares. Sed cur in Aphorismo omisit aestatis mentionem? certe si non in alio aberrasset Galenus, uenia dignus fuisset. Causa fuit, ut intelligeremus uere quidem, etiam non superueniente aestate haec contingere. meminerat autem se declarasse in libro de Aere & aquis, quod rationem docerat in omnibus, generalem, quod tales morbi si etiam incipiant in ipsa constitutione, uerius in tempore succedente grassantur, adeo ut abundante humore perueniant homines ad leuitatem intestinorum: seu, ut

Aphor. 54. in septima Aphorismorum, ex Cornario, a leuitate intestinorum, dysenteriae: et Sexta eiusdem, a dysenteria aqua intercutis: seu quod dissoluta multa pituita hoc etiam per se contingat, utroque modo uerum esse potest.

Sed cur dixit, Desillationes in senioribus, quae cito interimunt? Galenus minus explicuit, quam ipse Hippocrates, cum doceat se loqui de morbo attonito aperte, cum subiungat: Aliqui uero semisyderati aut dextra aut sinistra parte fiunt. Nam si materia illa in ualde senibus, cum imbecilles sint, & uacuas habeant uenas (primo de Morbis, quod etiam in textu supra ex libro de Aere & aquis retulimus) defertur per uenas iugulares ad cor, loco grauedinis uel raucedinis, repente moriuntur apoplectici: sin per uenos resoluti, altera ex parte syderantur. Liqueat autem, quod hic Aphorismus contrarios status ad unguem duorum temporum cum praecedenti facit, non solum autem licet, sed necessarium est sic facere, cum non ex contrarijs contraria sequuntur, ut hic, nam non solum contraria omnia, sed quaedam etiam prorsus eadem, ut dysenteriae: quaedam ex parte, ut lippitudines humidae et siccae, in una fluxiones, in altera acutae febres producantur. Abortus autem, nihil habent quod eis respondeat.

APHORISMVS XIII.

Si uero aestas sicca fuerit & aquilona, autumnus uero pluuiosus & australis, dolores capitis ad hyemem fiunt, & tussis, raucedines atque gra-

COMMENTARIVS.

Tres facit coniugationes Hippocrates libro de Aere, aquis & locis, incipientes ab aestate, utpote quae morbos magis perniciosos adducant: unde etiam quatuor illae constitutiones, quas pro exemplo ponit in primo Epidemiorum, aut eiusmodi sunt, aut magis ad has quam ad duas prius recitatas accedunt. Omittit autem Hippocrates primam harum trium hic, quae talis est, ut melius praesentem ex collatione intelligamus. Si autem aestas pluuiosa sit, & austro multum perflatur, similisque se quatuor autumnus, necesse est hyemem morbidam esse: & his qui pituita abundat, & quadragesimum annum exceperunt, febres ardentis fieri uerisimile est, qui uero bile abundant, costarum & pulmonis inflammationes. Haec de simili de dissimili uero, de qua in praesenti Aphorismo est sermo, haec refert: Si uero aestas sicca fuerit, & aquilona, autumnus uero pluuiosus & australis, dolores capitis ad hyemem fiunt (& cerebri corruptiones) & tussis, raucedines atque grauedines, quibusdam autem & tabes. Nec plus habet ibi, quam in Aphorismo, unde explicatio ex superioribus sumenda erit: solum id additur de cerebri corruptionibus, quam simul cum reliquis quinque affectionibus declarabimus. Cur aestatis non ascribat morbos, palam est: quoniam unius temporis morbos describere propositum non est: & etiam, quia temperata erit huiusmodi constitutio, ac maxime sine morbis. Sed & autumnus temperatus erit: & si modo aliquantisper calidus & humidus, cum natura sit frigidus & siccus, non pariet multos neque magnos morbos: sed superueniente hyeme, a frigore copia humoris pituitosi, ac etiam serosis constricta in cerebro, pariet omnia quae dicta sunt: et in praeparatis etiam ad tabem, ex acris desillatione phthoen dictam.

Porro alterius constitutionis causas ascribere, non ad praesentem, ut liquet, sed sequenti pertinet Aphorismum, melius igitur fuerit hic, ut in sequenti Aphorismo, tum hoc quod proposuimus, tum expositionem, tum etiam ut de ortibus siderum sermonem absolueret: atque quae Galenus ibi nugaratur, partim resellam: partim doceam, quod ille pollicitus nesciebat, ut hic de causis mutationum temporum historiam perficiam. Mutantur tempora sex ex causis potissimum: caliditasque sit uel frigida constitutio temporis, serena

uel pluuiosa, turbulenta uel tranquilla. Primum ex solis motu in signifero, cuius cum sint quatuor puncta principalia, si in duo media diuidatur, fient quatuor diuisiones: quarum duae sunt ab aequinoctio ad aequinoctium, in quarum Boreali manifeste calor uiget: in Australi autem manifeste frigus, ut hic accessus ad puncta, ad qualitates manifestas pertineat, calor scilicet et frigus: reliquae duae a tropico ad tropicum, occultas faciunt mutationes, quod sol a bruma ad aestiuum solstitium germinare faciat, et uitam augeat occulta uita in tota alia medietate contrahit se, et uitam debilitat. Cum uero actio solis duplex sit, occulta et manifesta: hinc fit, ut uer utranque causam complectatur, generationis et uitae, calorem scilicet et accessum; autumnis uero utranque oppositam. Nam et sol recedit, et abest ultra aequinoctialem. Hiems uero, quae a bruma incipit, et sub Aequinoctio finitur, occulte quod sole ad nos accedente, saluti et uitae et generationi utilis est: aperte autem aduersatur, propter solis absentiam seu frigus, ita aestas contrariatione, licet calore uitae amica uideatur, occulte tamen uitae insidiatur. Unde plantae hyeme translatae uiuunt, aut etiam insitae aestate pereunt: aestate tamen fructuificant, hyeme etiam fronde carent. Atque haec sunt mutur a Ptolemaeo, primo de Iudicijs astrorum.

Cap. 9.

Illud adiacere licet, quod cum Apogee solis nostra aetate sit in secunda partis cancri sine, ideo cum tunc uiget aestas, erunt aestates temperatae: hyems quoque, cum sol sub bruma sit in Perigeo: Antiscijs uero nostris, omnibusque, qui sub eodem circulo aequinoctio parallelo habitant, contra est. Nam hyemes habent frigidissimas, cum tunc eis sol in apogee sit: et aestates feruentissimas, quia sit in perigeo tunc. cum uero aestas apud nos, ut dixi, saeuat ad 11. calend. Augusti, id est, cum sol distat a solstitio partibus quadraginta, hinc fiet ut post termille et octingentos annos incipiat regio nostra aetates pati calidiores, hyemes uero frigidiores, augebitur autem hoc malum, donec peruenerit Apogee ad libram octo millibus abhinc ac octingenis annis: tum uero ob inequalitatem multis inundationibus et aestibus ac conflagrationibus concussa haec medietas borealis sensim desolabitur, perseverabitque: atque augebitur hoc malum nouem annorum millibus. At interim occulte laedetur constitutio uitalis omnium rerum: aperte autem uigebit atque florescet, ut in aestate solet, partes tamen ad polos minus affligentur.

Secundum est ex motu lunae: haec mirificas

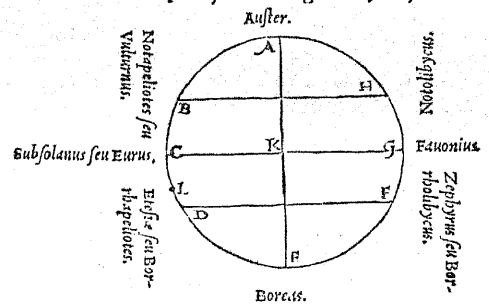
habet mutationes, quas nisi singillatim explicauero, intelligere non licebit. Ergo a coitu ad quadrantem septem diebus et dimidio frigefacit et humefacit: idem facit ab initio Capricorni ad Arietis initium, imitata solem, a solis primo quadrante ad oppositionem Ver referet, et ab Arietis initio ad Cancrini initium: pariter post quindecim dies a coitu, et statim ab oppositione cum sole, et a Cancrini initio ad Libram calefacit et siccacit. At in ultimo quadrante, et a Libra ad Capricornum, siccacit atque refrigerat. Ponamus igitur, quod dum Sol est in initio Leonis, Luna sit in Arietis initio, erit aestas aestuosa ratione habitus et luminis Lunae, et signi uernalis: cuius causa non multum siccabit, licet sit in quadrante aestiuo, quare Lunae effectus cum necessarii contrarij sint, semper ratione luminis et loci: ideo fit ut uix unquam potuerit constitui ratio manifesta mutationis temporum ex Luna. Si enim Sol accedat ad nos, et ipsa prope nos parum calefacit ob luminis paruitatem: si Sol prope solstitium sit, et ipsa prope oppositionem, erit ultra aequinoctij circulum, ut multum calefacere non possit. Hoc ideo factum puto, ne nimis frequentibus et celerrimis mutationibus morbi desecurent, et perniciem mortalibus afferret. Cum uero Luna post solstitium statim coierit cum Sole, et ad Arietem peruenerit, congeminitur calor, sitque longa aestas non aestuosa, quoniam plus auget calorem Solis in Leonem ingressus, quam Lunae quae antea in eo fuerat potentia.

Tertium est, ex erraticis alijs: quarum duae Venus et Mercurius cum semper prope Solem sint, eodem ferme in quadrante sunt signiferi: quare illorum ratio parum euariat a Solis ratione, nisi quod cum in Leone simul fuerint, caliditatem augent, et feruidiorem faciunt aetatem: cum in Scorpione, inequalitatem, et ratione atque experimento compertum est, pestiferos facere Autumnos. quod si Mars ibi adsit, erit maius malum, et aestuosus ualde Autumnus: et si Saturnus Martis loco, idem erit quod ad morbos attinet: sed erit frigidus, nubilosus: utroque autem modo maxime inequalis. Porro sunt quatuor congressus earum, seu per coniunctionem quae omnium est ualidissima, seu per oppositionem, Saturni quidem cum sole, refrigeraturque aer ualde, et cum luna obnubilatur ac densatur: cum autem Mercurius coit cum Ioue, aut (ut dixi) opponitur, sunt uentii. Et si Mars cum Venere, sunt imbres et temperatae, eoque magis, si sol uel luna accesserint: et si

et si haec contingant, cum oriuntur, aut occidunt. Et ortus Saturni atque occasus refrigerat, Martis autem calefacit, Iouis aere temperat atque serenat. Est tertia uis non contemnenda in singulis. Nam Iupiter dum accedit, temperat occulte, fouetque hominum et uentium uitam. Eademque in quadrantibus peragitur ferme quae sol: nisi quod loco caloris temperat, et serenitatem cum leuibus uentis adducit, aut aufert, ut in Sole dictum est. Saturnus ab Ariete ad libram temperat aestate, hyemes acerbas facit. Et uterque Saturnus et Iupiter prope tropicum hyemalem, antequam eum superauerint, nubes magnas mittere solet. at Saturnus a Libra ad Arietem, et similiter Mars, parum mutant temporis statum. Mars tamen ab Ariete ad Libram tepidas facit

hyemes, feruidas aestates, maxime in Leone. Accessus Saturni et Martis quomodo cumq; fiat, seu per longitudinem seu per latitudinem, hominum et animalium atque plantarum corpora debilitat, et a temperie euertit: recessus, uilis est.

Quartum, ut dixi, est ex ortu siderum magnorum, atque occasu: praesertim (ut dixi) in Cancula et Arcturo ortum, in Pleiadibus Hippocrates ortum et occasum considerat. Luna quoque illis congregiens bis temporibus, auget eorum effectus. Sed, ut dixi, haec ad sequentem transferenda sunt Aphorismum. Quintum uero est pluuia: abundanti uel defectu, de quibus infra suo loco dicemus. Sextum est uentorum flatus, de quibus nunc quae Hippocrates tradidit in suis regionibus, in nostra et omnibus alijs docere pro-

positum est. Sumatur noster orizon a b c d e f g h. cuius in centro k. ut dixi, nos semper esse necesse est. et ducta ab Austro ad Boream a k e, cum aequinoctij circulum secet orizon, semper per aequalia sunt sectiones c e g. nam sunt circuli magni. Et ideo cum k etiam sit centrum aequinoctij ex demonstratis in geometricis elementis, erit c k g ad perpendicularum diuidens a k e. quare ortus aequinoctij et occasus, quasi inter Meridiem et Boream, nobis et omnibus in quacunque plaga habitantibus. Ergo ortus et occasus aestiuus erit Boream uersus d e f, ut dictum est: et hyemales b e h, quae omnia puncta ueris nominibus uentorum praefinimus: quamuis alias, dum scriberemus commentaria in Ptolemaeum, paululum ab hac nominum descriptione (quod nondum Dialecticam inuenissem) uariauerim circa Zephyrum, et quorundam aliorum nomina uentorum: quae corrigi debent iuxta hanc descriptionem, seruata mathematica ratione, quae ibi habetur inconcussa. et proponatur ut nobis, quod dicit uernaculus Poeta, Zephyro spirat, et bel tempo rimena.

Quod uetus ille sub uespera spirans serenat coelum, iuxta illud etiam: Zephyro spirat et ciel si tra serena.

Et moderatè refrigerat. Subsolanus, nubes adducit. et quinter c d positus est ab Oriente: cum tamen superius dictum sit ex Hippocratis sententia, Zephyrum esse nimbosum: et qui ad orientem spectant, siccos. Ptolemaeus in primo libro ponit subsolanum siccum, sed Fauonium humidum: sed ueritas debet consentire experimen-

Lib. de Aq. re & aquis Pag. 4. Tex. c. 39.

to et rationi. Subsolanus humidus est, et calidus, et assimilatur ueri: Fauonius autem autumnus, frigidus et siccus: Auster aestati et meridiei, sed ob debilitatem fit calidus et humidus, cum natura sit calidus et siccus: et Boreas frigidus et humidus, sed ob impetum fit siccus. assimilatur enim hyemi et nocti. Aliter Subsolanus habitantibus sub Diaborethe, transiit per parallelum quartumdecimum, ideoque per terras gelidas, et minime calidas: et si ueniat a loco calido ex c. peruenit in k regione frigidam, et est per pontum Euxinum, sed procul, et sumum Adriaticum: ideo est lenis et humidus: et pluuias adducit.

adducit, non tamen magnas, quoniam est prope mare. Sed Etesiae cum sint ualidiores, & ferantur ex Oriente aestiuo, magis refrigerant, & parum humectant. Boreas autem, ut dixi, quia prope est, ualidissimus, & gelidos uentos facit. Zephyrus autem ex parallelo, per Thylem ad nos uenit, per mare Anglicum & Galliam, ideo refrigerat & exccicat. At qui aduenit ex Occidente uernali seu autumnali, cum transeat per mare mediterraneum, & non uehementer irruat ob distantiam, humectat, & imbres ex mari adducit, transit enim per Atlantem Africae tempestuosum. Per idem Vulturinus aquosior est Notolibyco, quia longius aduenit, & uterque calefacit. Transit autem Vulturinus per maria Sudum & Mediterraneum, linea ex b in k minus inclinata, quam ex h in k quo fit ut minus excalefaciat, et magis humectet. at quae ex b in k, praecipue est, & ad Austri naturam magis tendit. Porro Graeciam Vulturinus superat, & ideo etiam Graecus dicitur est: sed & Caecias inter Eurum & Etesias positus, per Graeciam transit, uterque orientalis & humidus, sed Caecias frigidior est. Omnis autem uentus praeter Austrum, & qui ualde propinquus illi est, refrigerat, eo quod cum prope nos est, per frigidam regionem transit: & eo magis, quo ualidior, & in hyeme flat: uel uere, cum nondum terra calefacta est. Veni quoque omnes contrarij imbriferi sunt. cogunt enim nubes, & ideo tempestates & procellas adducunt. Iuxta illud ergo in unaquaque regione considerabimus, quod uenti contrarij tempestates adducunt, modo sint aut ambo ualidi, aut ambo remissi: sed tunc longas faciunt pluias. Secunda autem regula: Veni ualidi frigidi sunt uehementer, atque ideo etiam humidi natura, sed serenitatis auctores: remissi autem naturam retinent locorum, per quae transeunt. Tertia est, ut uentos omnes ciuitates ab aequinoctijs ortibus & occasibus, temperatos quasi habeant, & humidos generaliter, quoniam proficiunt. Qui uero ab aestiuis ortibus & occasibus, frigidi ob propinquitatem: occidentalibus orientales humidi, occidentales sicci, ob propinquitatem: orientalibus autem orientales sicci, occidentales humidi. Ideo Ptolemaeus cum esset longè orientalis nobis, scilicet partibus quadraginta prope, orientalem uentum siccum pronunciauit, occidentalem autem humidum. Quinta autem & ultima regula est: Veni naturam sapiunt locorum, per quae transeunt. Si per terras siccas & aridas, calidi sunt ac sicci: si per terras humidis, frigidis, lacus, stagna, ni-

ues, frigidi sunt & humidi: si per maria, sicci: sed si leues, pluuiofi, uapores enim deferunt, & cogunt, nec auehere possunt. ob id a pluuia & imbribus pluuia, & imbres per sepe madefacta terra adueniunt. Veni enim omnes tunc humidi sunt, & pluuiofi.

Est etiam aliud considerandum circa causam aestatis, scilicet quomodo post solstitium magis crescat calor, cui sol recedat a nobis. Causa est, quia nostra regio adeo est frigida, ut ab aequinoctio usque ad solstitium totus labor sit, quasi in calefaciendo aerem & terram, & praecipue quod noctes adhuc sunt longae, augetur tamè calor et plus ab aequinoctio ad solstitium, quam a solstitio ad uigorem aestatis. Sed quia illud quod augetur, ultra solstitium magis sentitur, quia aduertatur naturae nostrae: ideo uidetur magis augeri post solstitium, quam ante. augetur ergo calor post solstitium minus, quam ante solstitium. Demonstratio modo, quod recedente sole debeat augeri. Proponatur ergo punctus l, in quo dum sol est in nostra regione, si ibi perpetuo esset, nec uariaretur nisi uicissitudine diei & noctis, temperatus esset aer. Tunc ex l in d procedendo augetur calor, hoc est usque ad aestiuum solstitium: sed recedendo par sit calor in punctis medijs recessus l & d, sicut accessus, qui super additus iam calori acquisito auget aestiuum: igitur calor aestatis augetur, donec sol redierit ex solstitio in l. Punctus autè l, est locus in quo declinatio iam parua est: id est, finis Cancri, seu initium Geminorum. nam declinatio a solstitio est partium trium, & paulo plus quadrante: ubi etiam in singulos dies declinatio solis augetur quinta parte unius gradus (ut uocant) et ita dimidio maximi incrementi, propius autem minus. Cum ergo distantia a solstitio praua sit, & etiam ex hoc discrimen maioris diei, tunc a minima nocte ferme idè permaneat, cum minus sextante uarietur, & recessus solis a nobis, cum sit minor dimidio maximi recessus, et ideo minus refrigeretur aer ex recessu quam ex propinquitate incalescat: sequitur generaliter aestatis calorem tribus his concurrentibus causis augeri per triginta dies a solstitio, & tunc incipere summum aestatis uigorem. Mense quoque ante solstitium generaliter aerem esse temperatum, ita ut calor diei cum refrigeratione noctis temperatum quiddam, & ita de alijs partibus diei correspondentibus partibus noctis. Et haec ratio eadem quae superius est adducta, ad uigorem concordat: & hoc in regionibus borealibus. Rhodus enim, & quae propiores sunt aequinoctio, tanto citius

citius ad suum perueniunt temperamentum, quantum est differentia diei ad noctem: & quia cum sol est sub aequinoctio, distant solū triginta sex partibus ab aequinoctij circulo, & tunc dies id sunt aequales noctibus, sequitur ut uer incipiat statim ferme post aequinoctium. Accedendo igitur exi stimandum est, supposita aequalitate diei & noctis, uiginti quatuor partes distantiae facere temperatum tempus. Et tantundè distant ultime declinationes utriusque aequinoctiali, & tantundem ferme distat etiam sol a nobis quarto nonas Aprilis, cum uer est, & aer temperatus nobis, id est maxime conueniens naturae humanae: uerè autem quantum decet, calidus & humidus. Manifestum est ergo ex hoc, quod quanto ulterius procedit aestas, eo calor incrementa sunt ferme insensibilia: licet propter ardores iam urgentes magna uideantur.

APHORISMVS XIII.

Si uerò aquilonius & siccus, ijs qui naturam habent humidiorè, & mulieribus conferet: reliquis autè erunt lippitudines siccae, & febres acutae, & diuturnae: nonnullis uerò & atrae biles.

COMMENTARIVS.

§. 8. Sic legitur haec pars in libro de Aere aquis & locis, atque etiam ab Hippocrate exponitur, ut conuenientia primae parti praecedentis Aphorismi: Si quidem aestas sicca fuerit, & aquilonia, aut tumus etiam aquilonius & siccus: & neque sub Cane neque sub Arcturo pluuiofus cõfert pituitosis natura, & maxime his qui humidi sunt, & mulieribus: biliosus autem infestissima haec constitutio existit. Valde enim exccantur, acciduntque eis lippitudines aridae, & febres acutae ac diuturnae, & aliquibus bilis atra. Si quidem quod liquidissimum ac aquosissimum in bile est, consumitur, densissimum uerò & acerrimum relinquuntur, quod idem accidit secundum eandem rationem, & circa sanguinem: unde hi morbi his accidunt. Pituitosis autem haec omnia commoda sunt, exccantur enim, & in hyemem perducuntur minime humecti, sed resiccati. Palam est, quod in hoc loco cum coniungatur eis uerbis praecedentium Commentario recitatis, Si uerò aestas sicca fuerit & aquilonia, illud praesupponere, quod etiam in Cõtextu docet, legi etiam debet, Et diuturnae, non grauedines. litera enim Graeca corrupta erat ex $\alpha\upsilon\gamma\epsilon\tau\omicron\iota\ \delta\epsilon\phi\epsilon\varsigma\ \eta\gamma\omicron\upsilon\upsilon\alpha\zeta\epsilon\iota$, sic Hippocrates in libro de Aere aquis ac locis, sic Celsus libro secundo legit,

Aristoteles prima Problematu utriusque praetermittit. Galenus suo more legit in utroque textu, Grauedines seu $\kappa\omicron\upsilon\upsilon\zeta\alpha$, et utriusque omittit expositionem: grauis & accuratus certè expositor, dignusque pro quo quidam tantum diligenduntur. Dixi saepius, nec accusare benedicta, nec omittere uilia: sed non illi fauendum ea in parte, in qua uoluntate, non necessitate aut difficultate labitur. Sed & in hac sententia est Euchsus, qui ubi potest, solitus est carpere Brasauolū: cuius est hoc ex Hippocrate inuentū. Deinde quod maius est, si sic legatur, ratione caret. Sunt qui legant, $\alpha\gamma\upsilon\upsilon\kappa\alpha\iota\ \pi\alpha\lambda\upsilon\gamma\omicron\upsilon\upsilon\alpha\zeta\epsilon\iota$.

Explicatio Aphorismi per breuis est: Si aestas & autumnus fuerint sicci & aquilonij, id est frigidi his qui humidiori sunt temperie, uel ratione sexus, ut mulieribus: commodus erit humido, superfluo, siccato, Biliosus autè haec constitutio erit infestissima, nam quod liquidissimum est, atque aquosum, a quo temperari solet, bilis absimitur: quod in cerebro est relictū ad oculos, si extrudatur, facit lippitudines siccas, intellige tamè alteri generis ab his quae in superiore descriptae sunt Aphorismo, scilicet deteriores, uel a bile flaua ualde resiccata, quod si non extrudatur humor, sicut atrae biles: si uerò sint humores in toto corpore, sicut febres acutae. Quod si resiccetur sanguis, ut in graue, sicut relictā melancholia, febres ualde diuturnae.

Per haec eadem explicemus, quae in praecedenti Aphorismo explicare promissimus: Si tam aestas & autumnus fuerint australes et pluuiofi, in hyeme subsequenti cõtracto multo humore corrupto sicut febres ardentes ex salsa pituita, in his qui pituita abundauerint: quibus uerò bilis superabundat, costarū et pulmonis inflammationes. hic enim humor corrupto sanguini copulatus, facile penetrat in huiusmodi loca, cum calor non adeo uiget. Ideo adiunctū, In utroque: sed tamè magis propter hoc, in his qui quadragesimum annū excesserint. Si quidem in Aphor. 30. supra dictum est, ultra haec aetate (id est, quadragesimi anni) morbi laterales, et pulmonis inflammationes. Omnia igitur haec belle congruunt iunctè.

Reliquum est, ut quae Galenus pollicitus est, quae tamen praestare se non posse (tanquam posset) intelligebat, exponam. (Primum igitur incipere) docet inchoandum esse a simplicibus temporum interperiebus. Hoc est hic extra propositum: dicitur autem suo loco. Deinde uult transire ad duas & tres & quatuor constitutiones temporum, atque in hoc numero qui annum complet, terminari. hoc etiam male. nam ut superius docui ex Hippocrate in tertio Epidemiorū, Const.

in constitutione pestilenti ipse amplectitur unde-
cim penē tempora. & duos annos, igitur nō oportet hunc finem statuere, nec temporis in anno, nec quatuor constitutionum: sed methodum tradere, qua omnibus satisfaciamus, seu sint pauciores quatuor, seu plures. Igitur qui exempla Hippocratis intellexerit de duabus constitutionibus, seu morbi in eis cōtineantur, seu transferantur in tertiam, de omnibus intelliget. Sed nec uult Hippocrates, ut dixi, ut a medijs temporibus incipiamus, sed ab extremis, scilicet aestate uel hyeme: quod cum fecerimus, uel erunt similes, uel contrarie. Vtrarumq; autem harum dedit exemplū: tria in contrarijs tanquam difficilioribus, & unum in similibus ut faciliore. Si uero fuerint partim contrarie, partim similes, ex utriusque extremis facere licebit coniecturam. Cum uero differentia sint tres, ut dixi, in qualitatibus actiuis et passiujs, et uentis (nam serenitas ad siccitatē per-

tinet, ut humida qualitas ad umbres & uentos, nisi dum flant) parū referre putet, nisi quatenus calefaciunt, refrigerant, exsiccant aut humectāt. manifestum est redigi hæc omnia in sexdecim coniugationes tantum, nec plures: cum Galenus non ausus sit de illis agere, existimans forsitan esse penē infinitas. nam cum astate constitutio sit necessario calida & humida, uel sicca uel frigida, & humida uel sicca: autumnus uero sequens, si ei ad uigorem esse debet cōtrarius, etiam quadrifariam uariabitur. si similis, quadrifaria rursum. erunt igitur omnes modi octo, totidem hyemis cum uere. Igitur modi principales erunt sexdecim, quorum cum certissima ratione quinque attulerit exempla, quibus sexdecim modi illi cognoscuntur. palam est non potuisse nec plura ab Hippocrate exponi sine loquacitatis suspitione. Quorum causa presentem Tabulam subtexuimus.

1	}	XI. Hyems Frig. Sic.	Ver Cal. & Hum.
		XII. Hyems Cal. Hum.	Ver Frig. & Sic.
2	}	XI. Hyems Frig. Sic.	Ver Cal. & Hum.
		XIII. Aestas Frig. Sic.	Autumnus Cal. & Hum.
3	}	XIII. Aestas Frig. Sic.	Autumnus Cal. Hum.
		XIIII. Aestas Frig. Sic.	Autumnus Frig. Sic.
4	}	XIIII. Aestas Frig. Sic.	Autumnus Frig. Sic.
		Additus, Aestas Cal. Hum.	Autumnus Cal. Hum.
5	}	XII. Hyems Cal. Hum.	Ver Frig. & Sic.
		XIII. Aestas Frig. Sic.	Autumnus Cal. Hum.

In his cum commune sit, duo tempora, & si bi inuicem succedentia accipi, quorum primū habet qualitates uehementes, secundum remissas non fit uarietas, nisi quoad qualitates. quarū una semper est actiua, alia passiuā, uel in temporibus, uel in commutatione tantū. Sunt igitur quatuor, in quō singulæ constitutiones conueniunt: tempora duo succedentia. Primum, cum excessiue secundum, propē temperatum, & qualitates actiua & passiuā: tria uero discrimina uel temporū uel qualitatum, uel quod commutentur aut manent. Si ergo tempora sint eadem, & non commutentur qualitates, solum sint di. et s. fit quar

ta coniugatio. Si tempora sint eadem, & commutentur, necesse est qualitates esse diuersas: aliter esset eadem constitutio. fit ergo prima coniugatio. Si tempora sint eadem, qualitates eadem, necesse est ut si sint diuersæ constitutiones, ut una commutet, alia non, igitur fit tertia coniugatio, manifestum est ergo, quōd in eisdem temporibus non possunt esse plures quam tres hæc coniugationes. Si autem tempora diuersa sint, uel commutant, & qualitates sunt eadem, & fit secunda coniugatio: uel qualitates sint contrarie, & fit quinta coniugatio. Quod si uelles ut manerent, et qualitates essent eadē aut diuersæ, oportet

inisset addere sextū exemplum hyemis & ueris simili: & tunc cū addito. & 14. fuissent factæ duæ coniugationes, atq; expletus numerus omnium coniugationū, quæ in hoc casu excogitari poterant. Sed non fuit necesse, quia hæc coniugationes fuissent cōpositæ ex 14. Aphorismo, & secunda & quinta coniugatione. Cum enim in eisdem temporibus manentibus exposuisset duo exempla in quartodecimo, & addito Aphorismo, diuersorū autē temporū & eiusdē qualitatis in secunda coniugatione, et diuersarum in quinta, patet propositū.

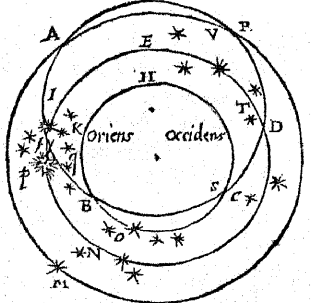
Quod uero pollicetur se expositurum librū de Aere & aquis, nemo existimet id perfectum esse ab eo: neq; uelim ausus est illum explicare, cum ei uideretur difficilissimū. nam cum plures alios libros minoris momenti exposuisset, hunc pulcherrimum, & aded in ore omnium, si ausus esset, inter primos exposuisset. At non exposuisset, optime animaduertit Brasauolus, uir maximi iudicij inter nostri temporis scriptores: tametsi in hoc uno de Oribasi expositione iudicio cæcutierit. Sed quod non exposuerit (ut ille ait) Galenus eum librum, ex multis coniectur. non adnumeratur ab eo nec in libris De libris proprijs, nec de ordine propriorum librorum, nec citatur ab illo ullibi, ut solet in alijs facere. nec Oribasius cum in eum sermonem incidisset, nec Aetius, nec Rasis, nec Auicenna, qui plures illius libros, qui nunc non extant, uiderunt, ullibi mentionem illius fecere: ut constet, illum rei difficultate deterritum, non ausum exponere.

Quod uero paulo antea.) Proponit tria genera habitatum, temperatam per se: dicitq; eam esse, quæ est sub zona contenta inter parallelas, inter Coom & Gnidum. Coos insula distat ab occidēte partibus 57. ab æquinoctiali partibus 36, minutis 26. & Gnidus Veneri dicata ciuitas, aliàs Cnidus, in Peloponeso Doris, iuxta Halicarnassum, ab occidente partibus 50. ab æquinoctiali 37 distans. Rhodo paulo bore alior, quibus Pergamus est bore alior, scilicet partibus 39. minutis 45 distat, ab occidente partibus 57. minutis 26. Sed Rhodos & Coos insule sunt, Pergamus & Gnidus in continenti. Itaque Pergamus extra temperatam regionem est. Quædam regiones sunt profrus imtemperatæ, ut Aegyptus & Libya propter calorem, Thracia & Pontus ob frigus. Tertium genus est regionum, quæ per accidens sunt temperatæ, ut quæ in litore maris sunt. In calida enim, ut Libya & Aegypto, tepèrantur perpetuo flatu uentorum frigidorum, in Ponto & Thracia ob loci

humilitatem calidiora redduntur. hoc dixit, ut Pergamum temperatā esse ostenderet hoc secundum genere temperamenti, licet non primo, est enim in litore maris. Dicit ergo hæc quæ hic scripta sunt, solum intelligi debere in temperata regione. Nolo nunc ob prolixitatem hic de temperamento regionum agere. Satis sit regiones & ciuitates situ reddi, & celo, temperatiores.

Ordo autem temporum.) Locus est, ut quæ de ortu & occasu scripta sunt ab Hippocrate, nunc aperta. Ortus siderum & occasus triplex est: Cosmicus, Chronicus, & Heliacus. Cosmicus, siue, ut ita dicam, mundanus est, cum singulis diebus astrā omnia & sol emergunt supra orientē, ut uideri possint, et uocatur ortus: cum uero merguntur sub occidentē, dicitur occidere, uideri enim nō possunt. hunc modū cum sit diurnus, & nō possit esse causa morborū, aut mutationis aeris, ob breuitatē Hippocrates nō curauit. Secundus, est ortus & occasus Chronicus, seu potius Nycternus, id est nocturnus. cū astrū enim statim post occasum solis exoritur in orientis parte, quasi cōtra solem, dicitur Chronico ortu oriri: Et si ante ortū solis ex occidētis parte occidit, Chronice occidere dicitur, ut semp aduerso sole astrā oriātur & occidat Chronice. Tertius, est Heliacus. Solari enim ratione oriūtur astra, cū ante ortū solis ex eadē parte orientis astrū sub crepusculo matutino exoritur: occidit uero, cum post occasum solis statim astrū solū uideri in occidēte, nō amplius uidetur. bisaria enim occidere tūc dici potest: et q. post solē occidat astrū, & quod propter solē paulo post abscondatur, desinatq; uideri (ut semp accidit) præterq; in luna, Mercurio et Venere, quæ nō semper cū uespertino in crepusculo apparēt, post abscondantur. Hippocrates hunc occasum, q. dupli ratione posset dici & Heliacus & Chronicus, & ortū Chronici negligit, ut q. ambo fiat uesperti, & in crepusculo uespertino: solū curat ortū Heliaci & occasum Chronici astrorū: quoniam uterq; cōtingit in crepusculo matutino. Sed ortus Heliacus fit ex parte orientis, occasus autē Chronicus ex parte occidentis. Proponatur ergo Oriū alicuius regionis a b c d, ecliptica d e f: circuli ei paralleli a m et b c h, ut tota plaga cæli cū signifero et insignibus, quotquot astris uidentur, in ea contineatur. Palam igitur est, q. astrū m oriatur in a, et occidet in r: quotidie: et astrū l oriū iam est in f, & occidet in d: & astrū o oriatur in b, et occidet in c, & astrū n oriatur inter f & a. Cū ergo necessario sol semp sit in circulo d e f, ponatur sub terra prope

prope s, sic ut iam illucescere incipiat: omnia astra quae erunt in c, d, r, uel prope, ut usque ad

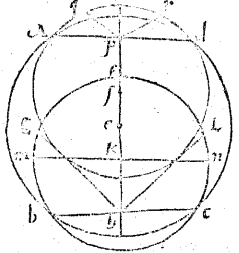
s, u, chronice occidere dicentur. quae si non multum ab ecliptica distent, erunt ferme opposita soli. Cum ergo Pleiadum solum occasum consideret, haec uero non multum absint ab ecliptica, et ipse sint in uigesima tertia parte Tauri: manifestum est, quod incipient occidere octauo Idus seu die sexta Nouembris. atque hic occasus ferme per quindecim dies extenditur. cum enim ipsa ferme sint immobiles, et sol moueatur ex p uersus d, semper in tepestiuus occidet, donec occident ante crepusculum, et tunc iam non dicuntur occidere. creduntur autem tunc multum posse haec astra in huiusmodi occasu, adeo ut faciat initium primae partis hyemis, scilicet autumnum. Sed ex parte orientis, cum astra sub sole sunt, nullam habent uim, teste Ptolemaeo. Cum ergo recedit, do nec uideri possit astrum quod ante est, tunc oriri dicitur heliac, seu ortu matutino. Hic ortus diuersus est trifariam, ex natura astri. nam Saturnus uideri potest in 11 parte ante solem, Iupiter in 10, Mars in 12, Venus in 6, Mercurius in 10. omnesque cum sunt in Libra, omnes etiam planetarum ratione contraria in Piscibus uel Ariete non uidentur, nisi post 20 partes distantiae: quod contingit ex obliquitate ascensionis, et natura ac magnitudine stellae. Solum in Venere hoc fallit. per uiginti quatuor enim minuta distantiae a Sole in Piscibus uideri potest, et in Ariete, et in Aquario paulo plus dimidia parte: cum tamen oblique ascendant, quod accidit maxime ex eo, quod tum est in Perigeo ferme eccentrici, et parui circuli cum soli iuncta, et ob solis splendorem. Sola luna oritur uesperino heliac, occiditque chronice eodem tempore: ut ortus heliacus sit idem cum occasu chronico, cum uespero primo a coitu in occidente sub crepusculo uideri incipit. Tertia causa est astri latitudo, ut in Sirio seu Canicu

Lib 3. de Iudicijs Tex. 40.

la, qui cum ad meridiem 40. partibus ferme declinet, exoritur multo serius quam oriri deberet. Ex natura enim splendoris et situ in longitudine oriri deberet in distantia 15. partium a sole, et ita oriri circa nonas Iulij. At uero cum distet 40 partibus semper a sole, aut paulo minus, et sit sidus splendidissimum totius caeli, non solum ob magnitudinem, sed claritatem luminis, ac copiam: cum talia sidera (ut etiam luna) 25 partes distantiae, et etiam minus exigant a sole ut uideantur: liquet, modò ante solem oritur, posse uideri, nec aliam in longitudine exigere distantiam. oritur ergo cum decima parte Leonis. Ergo dies caniculares incipiunt 11. calendis Augusti. prope id quod etiam Plinius tempore, scilicet 15. calendis Augusti, cum prima Leonis parte. Arcturus autem oritur 13. calendis Octobris, cum tertia parte Librae, qui inchoat autumnum. Ideo ratio Hippocratis propter stellarum motum nunc uariat. Autumnus enim decem diebus ante Aequinoctium certa ratione inchoare debet. Hos autem quatuor ortus et occasus, scilicet in Cane et Arcturo ortum, in Pleiadibus ortum et occasum, obseruat Hippocrates. in sua enim regione Arcturi ortus imbres multos demittebat. Sed uideamus quomodo sol impediatur astra uideri. Certè cum est prope sidus, et cum prope orientem. experientia enim ostendit, quòd quanto aurora magis illucescit, tanto magis absconduntur astra. propinquitas autem ad astrum non impedit, nisi quatenus pars illa clarior est. Vnde astrum quandoque propius soli uidebitur, cum sol magis ab oriente ea in parte disteterit, et procul magis abscondetur, cum duae lineae, quae a sole ad orientem et ad astrum una fuerint. Sit ergo sol in p, linea p q est ad orientem breuissima. itaque astrum in l melius uidebitur quam in k, licet k magis distet a sole quam l. Iuxta hoc si placeat de stellis, quae non plus quindecim partibus ab ecliptica distant, rationem ortus colligere, ex arcu k l et l p colliges, ut Monteregius docet arcum k p, iuxta Monteregium in Tabulis primi mobilis. Sed et considerare oportet arcum p q, et inclinationem (ut dixi) lineae p k a linea p q, et tempus quo apparent astra, nam si sit aestiuum, melius uidentur ob subtilitatem aeris, et etiam regionem, et hominum qui uident qualitatem, adeo ut sit coniecturalis. Regio alta facit ut astra melius uideantur: et si aer sit tenuior, et qualitas temporis etiam uariat. Vnum non est praetermittendum, plus prodesse distantiam solis ab oriente, quam ab astro: quandoquidem astrum quanto

quanto magis ascendit sub crepusculo, eo semper minus uideatur. unde tum illius distantia a sole parum prodest. Haec sunt, quae uelle uidebatur docere Galenus: cogita modò, si uel tantas difficultates imaginari potuisset, crederet enim rem hanc esse facilem. Ideo longè melius fecisset, pedem (ut acri solet) extra medicinam non efferret: quem cum quidam sequi conati sunt, ridiculos se uel initiatis artium praeuere.

Reliquum est ut doceamus modò, qua hora maximus calor et frigus uigeant quocumque tempore anni, et quae habeant incrementa ac decrementa quibus horis diei. Desumpta autem est ratio ab his quae in praecedenti docuimus Arhorismo de temporum natura: sed illa est simplicior. Sit ergo orizont a b c d. et eius centrum e, et circulus per initium Cancris f g b c, cuius centrum k, sectio cum orizonte b c, erit q; portio b f c maior medietate, dicatur igitur k e per centra, et super k ad perpendicularum m k n et b c. quae cadet infra illam: quoniam b f c portio maior est

femicirculo. Secet ergo e k in h, et ducatur circulus per initium Capricorni o q a d, cuius centrum sit s. puncta intersectionis orizontis a e d, erit ergo arcus a o d super orizontem minor medietate circuli ex ratione sphaerae. et ducatur a d secans o h in p. Diuidantur ergo k h b et k b c per aequalia lineis h g et h l: itemq; anguli o p a, et o p d per aequalia, lineis p g et p r, erunt ergo ex demonstratis in sphaera arcus f b et f c, item o a, et o d semidiurni suorum temporum, scilicet aestatis et hyemis. Et ex demonstratis in Geometricis arcus f g et f l maiores medietate arcuum semidiurnorum, quia linea h f et h l maiores sunt lineis h l et h c: et k f, et h g maiores h g, et h b. et per eadem arcus o q et o r minor arcus semidiurni medietate, ideoque circulus q a et r d. nam linea p d et p r maiores sunt lineis p r et p o: et ita p a et p q maiores p q et p o. et anguli, ut dictum est, contenti ab illis lineis, aequales secundum comparationem, Quia

ergo homo respectu circuli f b c est in h, et circuli a q o r d in p, et circuli a b c d in e, erit ut sol tempore aestatis augeat calorem usque ad l, si oriens sit b. obimet enim ibi mediam altitudinem, et sub aequinoctio usque ad dimidium arcus semidiurni postmeridiani, et in hyeme usque ad r, posito quod sol oriatur a state in b, et hyeme in a. Constituatur ergo regio, cuius maxima dies sit sexdecim horarum, et minima horarum octo: uigetur sub aestiuo solstitio erit meridies hora sextadecima, tempore aequinoctij decima octaua: brume, uigesima. calor igitur maximus erit in aestate, hora uigesima cum dimidia, quia arcus f l est maior quatuor horis: tempore autem aequinoctij hora uigesima prima, tempore brumae hora uigesima prima cum dimidia: quia o r est minor r d. nam si essent aequales, esset caleris uigor hora uigesima secunda ad unguem: at hyeme anticipat, ut dixi, quantum postponit aestate.

Frigus autem cum maxime ducat originem ab ortu et occasu solis, sicut calor a meridie augetur post occasum solis, donec desinat crepusculum in tempore aequinoctiorum: sed accedendo ad mediam noctem minuitur propter solis ad angulum ascensum, ita ut media nocte minimum sit, uerum statim augetur a media nocte usque crepusculum matutinum, quod est frigori, ut meridies calori, augeturque ad ortum solis usque. Sed in aestate frigus non augetur nisi ad media horam ante finem crepusculi uesperini, et in matutino usque ad dimidium horam ante ortum solis. Qui ortus solis est uelut punctam medium arcus semidiurni post meridiem: in bruma uero augetur frigus media etiam hora post crepusculum uesperinum, et mane hora media post ortum solis. In aestate ergo erit maximus calor diei, hora uigesima cum dimidia: maximus calor nocturnus hora quarta, maximum frigus uesperinum hora media, matutinum septima cum dimidia. Bruma frigus diurnum hora sextadecima cum dimidia: calor maximus uigesima prima cum dimidia: frigus nocturnum maximum hora una et media, minimum octaua.

APHORISMVS XV. EX anni autem constitutionibus, quod in totum dixerim, siccitates imbribus sunt salubriores, & minus mortiferae.

COMMENTARIUS. Causam cur imbres plures morbos generent, Galenus docere nititur: cur sint mortiferae magis, non docet, sed suo more accusat Hippocratem peruersi ordinis: nec uidet sequentem Aphorismum

visum esse demonstrationē præsens : ita multipliciter peccat. Igitur volens hoc demonstrare in sequenti Aphorismo, morbos omnes qui ab imbris et siccitatibus fiunt, enumerat: quod Galenum animadvertere decuit. Quod ad ordinē atinet, Hippocrates proposuit, quæ sunt per se manifesta, cum abundant hi morbi in temporū mutationibus: ideo tū licet animadvertere, quod imbres plures pariunt morbos, et magis mortiferos siccitatibus. Doctrina etiam generalis cum ex sensibus ortum habet, à proprijs ad generalia procedit: utq; sæpius dixi, hic est modus Hippocratis. Sed quod ad textum atinet, Galenus præsupponit evacuationem excrementorum fuliginosorum et serosorum quadrifariam: sponte per cutim, balneo, medicamento, exercitatione. Balneum solum quæ extrema sunt purgat, medicamentum nocet plurā evacuando quām oporteat.

3.1.D.2.c.1. Sed Avenenna dicit, quod etiā perturbando corpus, ut supra præavit propria medicamenti: vel

2. Aph. 36. quia uenensum, vel quia nimis exiccat aut excalfacit. Exercitatione: sed hic non docuit causam, cur non aded in pluvia ut in siccitate satisfaciat. Dico, non potest satisfacere adeo bene, cū tempus est humidum et aquosum, sicut quando est siccum: ideo transmitti potest hic lapsus. Alia causa principalis, cur pluvia sint magis morbose, est qualitas humida, obnoxia putredini. At cum illud prætermitat (Minus mortiferæ) cum Aphor. 7. superius dixerit, in siccitatibus febres acutæ sunt: excusatione dignus non est. Si quis contendat illum tueri, quod antea dixerit Solum morbos acutos fieri, nō tamē plures: fateor hac in parte Galenum satisfacisse: sed non in illis uerbis, Minus mortiferæ. Acutæ enim febres toto genere sunt magis mortiferæ cæteris morbis, ut in libro de Morbis acutis. Nullus expositorum ausus est hunc locum declarare. Solutio colligitur ibidem ex differentiâ inter morbos acutos, et febres acutas. Morbi acuti (inquit) sunt, velut phrenitides, morbi laterales, peripneumoniæ et febris ardēs, et hi magna ex parte lethales sunt: et quoniam abscessibus maxima ex parte copulantur aut constant, ideo in imbris et ex imbris maxime fiunt, non siccitatibus: siccitates autem pariunt febres acutas, at hæ non sunt magna ex parte mortiferæ, ut habetur primo Epidemiorum, ubi dicit, quod ex ardentibus febribus Sec. 3. nulli moriebantur: et secundo eiusdē, ubi ostendit paucos ex huiusmodi acutis febribus mortuos esse. Quod si febres ardentes non sunt ualde lethales, multo minus acutæ, Dicit autem in

Aphorismo, acutas, nō ardentes: ardentes autem sunt acutarum grauior species.

Sed cur non dixit solum (Minus mortiferæ) Respondeo, quod per salubrioris uoluit nos intellegere in siccitatibus morbos gigni plerumq; breuiiores: in plurius autem temporibus, et longi, plurimi et breues: in siccitatibus, breues etiam sunt, minus mortiferi. Potest autem simpliciter etiam illud salubrioris referri generaliter, quod rariore fiant morbi, non separando genera inuicem.

Hippocrates in libro de Humoribus inquit: Ad squalores sequitur febres, itemq; ad pluias. Cæterum siccitates et austrina sunt, et aquilonaes. Considerare autem oportet pluias, si continua sint, aut alternis diebus, aut per alios circuitus, etsi magnæ vel parvæ fuerint. Ex primis aquis, ubi post multam siccitatem aduenerint, de aqua intercutem prædicere licet. Porrò de his atq; alijs, scilicet nubibus et temporibus, huiusmodi dicemus suo loco: illud solum quod obscurius est docebo, scilicet pluias efficiere aerem humidiores, qui post longas siccitates audivius haustus in toto corpore uelut in potantibus aquâ multam, generare aquam intercutem.

APHORISMVS XVI.

Morbi in pluiarum multitudi-
nem magna ex parte sunt febres longæ, alui profluvia, putredines, morbi comitiales, & attoniti, & angina: in siccitatibus autē, tabitudines, lippitudo, articulorum morbi, urina, stititicia, & intestinorum distultates.

COMMENTARIVS.

Hunc Aphorismū nec Galenus, nec qui eū secuti sunt, perfectè intellexerunt, enumerat de lōgis morbis, ut doceat mortales magis esse eos qui fiunt per imbres, quām qui per siccitates. ex siccitatibus enim sola tabes, et intestinorū distultates perimunt, et sero: eorum autem qui fiunt per imbres, lethales sunt omnes, et cito etiā quidam præter comitiales. Liqueo ergo, quod hic Aphorismus præcedentem demonstrat, sed non omnino manifestū est, quod pluias phthoem significet, nam tria significat apud Græcos, q̄l̄i stiv, q̄ tpo Q̄iaw, q̄ q̄i ka x̄s fiaw, ut tabes apud Latinos, phthisin, malum habitū, et hæcicā. Exstimandum est, potius atrophiam significari, quæ et calida et sicca temperie hæcica est, frigida et sicca senij: hæcica simpliciter siccitate atrophiam nominatur. Sed cur non nominauit, ut ante, fe-

Aphor. 7. bres

bres acutas hic, cum solas eas gigni eo loco dixerit, nullus alterius morbi facta mentione: hoc certè uerè est perquirere mentem Hippocratis. Manifestum est, Hippocratem superius loqui de morbis, qui sunt in ipsa constitutione: hic uerò, qui sunt post ipsam constitutionem confirmatā. Siccitas cum demonstratur, facit febres acutas: cum autē perseuerauerit, tabitudines, ut ita dicā, et eiusmodi morbos gignit. Indiciorum est, quod, ut dixi, hi duo Aphorismi præsentem quatuor superioribus coniunguntur. Siccitas enim ubi diu prædominetur, nimis absumpto humido humorem, non amplius gignit febres acutas. Et si obijcias uerba illa: Et si annus magna ex parte talis fuerit? Respondeo, loqui de constitutione dominante, quæ sæpius repetitur, non tamen ex toto confirmata est. Duplici enim modo qualitates morbos præcreant, uelut permutantes aerem, atq; ita supra siccitatis uim abundē declarauit: uel ut aerem et corpora præparat, et sic de illa in præsentem Aphorismo agit. Porrò de causa morborum ex imbris, non est dubitandum. Per diuturnos enim imbres multi crassi, frigidi ac lentigentur humores, ex quibus fiunt febres longæ, alui, profluvia, putredines, morbi comitiales, attoniti que. Solum restat ut dubitemus, quomodo ex his humoribus fiant angina, et quid per putredines intelligat, cum non sit uerisimile nec de febribus nec de abscessibus illum loqui. Quod etsi Galenus multa perperam adducat, et quater reprehendat iniuste Hippocratem, licet in tabitudine eum defendat, scilicet in articulorum morbis, urina, stititicijs, intestinorum difficultatibus: desessus tamen tot illius contradictionibus et impudenti accusatione, ut in sine Cōmenti etiam Dioclem et Mnesitheū damnat præter Hippocratem, ad ipsam uerā expositionem Aphorismi transire decreui.

Anginas fieri ex descensu pituitæ multæ ad fauces, certum est: ut etiam docetur tertio de Morbis, ubi curat eam suffumigium sulphuris et bituminis, et purgatione per elaterium: uocatque paracynanche. Et in Secundo: Angina fit, cum pituita in capite commota, acruatim deorsum fluxerit: et in maxillis et circa cololum constiterit. Et licet hanc cynanchen uocet, alia tamen est ab ea quæ fit ex phlegmone, cum acuta febre, de qua loquitur infra his uerbis: Febri corripit, et rigor et dolor capitis, et maxilla intumescunt, unde paulo post subijcit: Si uerò tumor ipsi oboriatur, et ad pectus descendat, rubescat, et ardeat, amplior salus spes est.

Has duas species adeo bene distinguit in libro de Vitium acutis, his uerbis, ut nil melius: Angina fit, cum fluxio multa et glutinosa ex capite tempore hyberno aut uerno ad uenas iugulares influxerit: et hæ fluxionem ampliorē propter amplitudinem atraxerint. Quam autem frigida et glutinosa sit, spiritus transitus obturabit, tum etiam sanguinis, ipsūq; congelans immobilem reddit, quum natura frigida sit, et obturandi uim habeat: et propterea suffocantur lingua luescente. Alerius autem inflammata paulo post his uerbis: Quum uerò fluxio æstiuo uel autumnali tempore calida et nitrosa ex capite descenderit, ex temporis natura calida et acris facta: talis ubi est, mordet et ulcerat, spiritusque implet, et erecta ceruicis spiratio accedit, et siccitas multa, et quæ uidentur gracilia apparent: et posteriores colli tendines distenduntur, et uelut in tetano contenti apparent, et uox abrupta, et spiritus paruus, et illius retractio densa atque uolenta, his arteria ulceratur, et pulmo ordet, cum non possint extrinsecus spiritum inducere. Et si non sponte hæc affectio extra ad colli partes deferatur, grauior est, et inuicibilior: et propter tempus, et quod à calidis et acris humoribus fiat.

Per putredines intelligit deprecantes omnes morbos, ut in quarto de Morbis. Vnde in secundo prædictionum: At uerò nomæ lethalisimæ sunt, quarum putredines profundissimæ, nigerrimæ ac siccissimæ sunt. Præuæ etiam sunt ac periculosæ, quæ nigram saniem remittunt: albæ uerò ac mucosæ putredines ut minus occidunt, ita magis reuertuntur, et diuturniores sunt. Palam igitur est, de huiusmodi generibus ulcerum loqui.

Sequitur ut de stititicia urine dicam, quod humores acres sua sponte inducere nati sunt, nam quod acriores humores fiunt ex siccitate, nulla alia qualitate adiecta, nemini dubium esse potest. hi humores, ubi confertim ad uescicam irruentes, si non putruerint, quandam affectum generant (quem ego sæpius quām uolui, tamen semper sine noxa expertus sum) similem timestimo inter ani morbos, quamuis desit acritudo. Vnde conantur mingere, guttasq; etiam exprimunt: manifestum est autem, hunc affectum ad sp̄æ yvax̄iaw, ut dicemus, non d' uor̄ elax̄ per tinere. Similiter ex eo acri humore, qui intestina uescica teneriora erodere aptus est, fit intestinorum difficultas. Vnde pessimè atque iniustissimè accusat Hippocratem, qua in causa etiam à

Aphor. 30

Brauaulo ipse Galenus merito damnatur.

Sed quod est ultimum, atq; Galeno paradoxum est, quod addit de articulo doloribus: per absurdum enim uidetur hos fieri ex siccitate, qui ex humoribus crassis & frigidis fieri solent, cum tamē eadem sit causa quae in febribus,

v. Aph. 63. inquit Hippocrates: Quibus febres longae, his tubercula aut dolores ad articulos fiunt. Cum ad caliditatem longitudo febris nihil faciat (minus enim calidae solent etiam esse longae febres: & sint quantumuis calidae, longitudo calore non auget) palam, est ob siccitatem in articulis dolores fieri: seu siccato humido, per quod facile circumuertitur iunctura, seu aliquo tenuiore influente humore. Sensus igitur Aphorismi est: In longis febribus si materia abundauerit, fient tubercula: si defecerit, articuli laborabunt. Cuius causam docuit in libro de Flatib. dicens: Amplius etiam & articuli ante febres exoluuntur. callosi enim nervi diducuntur. Itaq; cum ex siccitate postmodum isto plus contrahuntur, dolent, & non mediocriter. Est autem conuersa ratio quasi aquae intercutis, in priore Aphorismo explicatae. A longa enim & non intermittente siccitate tenduntur omnes nervosae partes, & simul siccantur ac franguntur, quasi propriam amittentes temperiem.

APHORISMVS XVII.

Quotidianae autem constitutiones aquiloniae quidem corpora densant, & bene firma & bene mobilia, bene colorata, & melius audientia faciunt, & aluos exiccant, oculos mordent: & si pectus dolor prius aliquis obfederit, dolorem augent. Austrinae dissolunt corpora, & humectant, auditum obtundunt, capita aggrauant, & uertigines oculorum faciunt: atq; corporibus difficilem motum praestant, & aluos humectant.

COMMENTARIVS.

Operae precium fuerat magis hunc Aphorismum quinto illi comparare (Austri, auditum habetantes, caliginosi, capiti grauantis) & uidere in quoniam inter se differant. Videtur primum ibi nostrarum solum meminisse, hic uero & commodorum, sed hoc paruum est, & Hippocrate indignum: tum praesertim, quod neq; hic incommodorum omnium meminerit, iustis, faucium horroris: si quidem ac d'v'v'elae. Mirum est autem, tam obliuiosum esse, fuisseq; Galenum, ut etiam

Hippocratem oblitum esse huiusmodi Aphorismi fateri cogamur: absit. Cum ergo ibi plane de Ventis ipsis locutus sit, dicens (Austri) uerua statim subiicit. Cum huiusmodi tempestas praenauerit: & rursus, Si uero Aquilonia fuerit: at hic etiam, austrinae: igitur utriusq; de constitutionibus agit. Veru Galenus, & cum eo Philotheus, Aphorismorum expositor, solo nomine Graeco insignis, illius tamen plerumq; imitator compendiosus, affirmant hic de uentis ipsis Hippocratem agere, illic aut de pluriu dieru diuturna constitutione. Quod forsitan uerum esse ob id credere decet, quod hic morbos, ut dixi, multos praetermittat, quos illic connumerauit. Etenim uentus, ut res repentina, mutare ualeitudinem & habitum potest, morbos autem efficere non potest. Indicio etiam sunt uerba ipsius Aphorismi Graeca: αὐτὸ δὲ καὶ ἄλλοις ἔχει κατὰ τὸν αἰῶνα. Sed tamen cur in boreali uento plura hic adduntur, quae ibi praetermittuntur, non itidem autem in australi? Forsan ob id, quod uentus australis ab australi constitutione parum differt, cum uentus isleuis sit: at Boreas cum ad nos magno cum impetu ueniat, ipsa mutatione maius discrimen affert.

Causam huius docebat Hippocrates in libro de Sacro morbo his uerbis: Cum igitur etiam has quae adeo magna sunt, ac potentia, in tantu deminetur (scilicet Austri) & corpus sentire cogat, ut ex horu uentoru actionibus trasmutetur, necesse est ab austris quide solui atq; hume & tari cerebru, et uenas laxiores reddi: ab aquilonis uero flatibus, quod suauissimu est, in cerebro cōpingi: quod uero morbe si sumu ac humidissimu est, excerni, et forinsecus circumuallare, atq; sic defluxus in horu uentoru mutationibus succedere, generaliter itaq; haec. Proprie uero haec in tria capita distinguit Galenus, operationes naturales et animales, mistumq; quoddam: uelut inquit, Bene colorata ad naturales pertinet operationes, bene mobilia ad animales, bene firma ad utrunque. Sed tamen quod ad colorem attinet, pudet me in robur facultatis concoctricis hoc reducere: ut ietur unius diei, imò ne integre quidem spacio ita robustum & temperatu euadat, ut facies bene coloretur. Sed hoc contingit ob calorem intus reductum cum sanguine, deinde quadam us ad faciem expressum.

Quod igitur ad omnia signa attinet, eade ratio quae in quinto, eadem quoq; in regionibus & ciuitatibus & cubiculis obseruanda, nam & uentorum & constitutionum & regionu, in quibus huiusmodi uigent, tum urbium & domorum, pro ratione

ratione idem erit iudicium. Solum ergo uidentur explicanda quatuor illa quae in superiore Aphorismo posita non sunt, scilicet densare corpora bene mobilia, & firma reddere, & audientia melius. non enim hoc, ut quidam putant, pro exemplo aliorum sensuum, sed singulariter est intelligendu. Obducitur enim auri omissa cartilagine & cute, quae exterius annexa omnibus in conspicuo est, membrana quaedam, quam tympanu uocant, trasuersim deducta: & sub ea foramen est, quod in cavitatem in osse temporis exculpita fertur. in ea autem cavitare tria sunt ossa, quorum duo mallei super incumbendo iacentis, satis apte effigui praebent. habet enim incisus duos pedes, ut ita dicam, & superficiem non aequalem, superius planam dentis malaris, duas tantum radices habentis in speciem: malleo uero manubrium, & in fine acies quaedam, retrò respiciens prominens, ex qua parte infra uertig mallei tubulus: hic in malleum ambientes, ipse nervus radicibus illius subiacet: unde etiam foramen caecum, & tertiu osciculum. quare cum ab Aquilone membrana tendatur, os illud in quo cavitare osciculaq; et nervus sicentur, resonant primum in aere inter oscicula, osq; temporis contento uoces, ac demum in neruum species transfunditur, ac in cerebru deducitur, ut tandem audiatur. Liquet autem, no esse huiusmodi struaturam in alijs sensibus, unde nec generaliter dictum de illis.

Vesali. Anatomia cap. 8. & posterior.

Sec. 3. Densat corpora a frigidum, ut etiam sexto Epidemiorum, & duriora reddit: sed id praecipue, si post calidam adhibeatur, libro de Humidoru usu. Unde ortum illud problema, cur calida citius congeletur quam frigida? Vbiq; ob id gentiu frigidissimum uinum & aquam bibere licet, effosso altius puteo, etiam sub laticibus, inde immissa feruenti aqua in ferreo uase puro. De firmitate dicebat Hippocrates libro de Affectionibus: Robusta efficiunt corpora, quae carnem densam & multam generant. densitas igitur ad firmitatem facit. Porro de frigidis uiribus loquitur in quinta Aphorismoru, & in secundo de Dieta. Sed illud non praetermittendum, frigida haec non solum consideranda ut exterius nos afficiunt, sed etiam ut intus aer ipse hauritur: nec solum ut frigidus est, sed etiam ut sicus: Boreas enim talis est. Cur uero mobilia: & illud no difficile est, humido corpus grauantem absumpo. quae enim leuia sunt, uehementius & facilius agitantur atq; aguntur.

καὶ ἰνὲς ἐπιπέσει, ὅτι δὲ τοιοῦτο ὁ φθῶρα μοῖσι, id est, Et uertigines in oculis fiunt, sic e-

270 nim uertit Theodorus Gaza, cui uniplex credendum est in hac causa, quam in uersis interpretibus Latinis: ut qui Graecus natus sit, et exquisitissimum scripserit Graecum grammaticu, ut rationem dicendi nemo melius callere poterit: omitto modo, quod opus illud omnibus intantum de Animalibus Aristotelis, quod nemo aggredi aut tentare ausus est, Latinum fecerit adeo egregie, ut nullus possit quicquam mutare tentarit. Sed rei ipsius natura hoc demonstrat, quippe quid est dicere, oculis difficilem motum praestat. Solum cognoui tres, quibus oculorum motus essent conspicui: Filius meus natu maior, anagnostas meus, puer duodecim annorum: Benedictus Catanus Papiensis: & uxor Pauli pharmacopolae Illyrii, amici mei, in alijs quem motum oculorum uides notatu dignum, ut ei qui mouet, difficultis uideri possit: itane praestigiatricem quondam scientia Hippocrati tribuimus, qui eam adeo curiose semper explodit, tum maxime in libro de Morbo sacro? Tandem pudeat hos, qui relicta resbus ipsis uerba sectantur puerilia. Ob id autem adiecit Oculorum, quia alia est uertigo cerebri, quam dum eo uerbo explodere uult, ut cuius materia sit eadem que comitialis & syderationis, Galenus e directo pugnant, de illa potissimu intelligi existimat, at Hippocrates de hac oculari, quae no ex ea materia sit, sed solis uaporibus fit. Neq; enim unius diei constitutio materiam congregare potest, comitali aut syderationi aptam. At Galenus putat de huiusmodi intelligi, non animaduertens inter constitutionem longam austrinae, & unius diei uentum austrinum, multum interesse, nam constitutiones austrinae diuturnae, comitales & syderationem mouent: boreales his morbis aduersantur. at si ad unius diei flatu respicias, nunquam uidi ex Austri flatu quenquam syderatum, ex boreali plures, inter quos Patricij generis amicus noster Ludouicus Marius, atq; id iure. Cum enim uehementes sint, pituita redundante in cerebrum coaceruata, antequam absumatur, exprimit in cerebri uentriculos persaepe, & interficit.

APHORISMVS XVIII.

Per tempora anni, uere quidem & prima aetate pueri, & qui hos sequuntur aetate, optime degunt, & sani sunt maxime: aetate uero & autumno, usque ad aliquid fenes: reliquum & hyeme, qui mediam aetate habent,

Qui nolunt uer temperatū esse, uellem ut id mihi dicerent, non id omnibus in etatibus prattulerit ceteris teporibus? Sed omitto hac, quandoquidem confundunt omnia, qui exponūt hunc Aphorismum. Tria igitur considerat Hippocrates, & ex his quartum unum quoddam efficitur. Quod ad uitā longitudinem attinet, & corporis salubritatem, uer omnib. ex aequo prodest, ut calidum & humidum. Quod ad robur, quicunq; calor naturalis copiam habent, hyeme melius degūt, quod coactus calor omnia muna melius perficit: quod uerō ad temperandam naturam, omnes melius degunt in contraria temporis qualitate. Ergo pueri & adolescentes uere & prima aestate, ut enim pueri uere, ita adolescentes prima aestate, id est ad æquinoctium usque, optime degūt, tum generali ratione, tum similitudine, quia calidi sunt, & humidum. Vtraque autem harum qualitarum fouet naturalem calorem & uitam. Hoc eodem tempore etiam calor naturalis in uisceribus later: ut prima Aphorismorum. Ex tribus ergo causis omnes concurrunt. Optime degere, est robustos esse sine querela. Idem etiam (dicit) sani sunt maxime. Vnum ad habitum & uires, aliud ad sanitatē pertinet. Senes non fruuntur hyeme privilegio reditus calor. adeo ut aestate omnibus partibus melius affectis temperati uideantur. unde colliquatis humoribus crudis, à multis morbis interim interquiescunt, & robustiores sibi uidentur. Idem etiam in principio autumni, ut dixi: quia ante æquinoctium olium ad Arcturi ortu incipiebat. ea autem pars calida erat, & humida propter pluias. Qui media etate sunt, contracto intus calore, & etiam temperato eo qui est in corde, omnia aduersa contemunt. Est ergo temperamentum humanum simpliciter, & qui ad hominem, & calor naturalis uigor. Hoc idem ergo in temperaturis, in regionibus & cubiculis, ac uersibus: sed & regiones ad anni tempora. In Germania aestas, in Aethiopia hyems erit saluberrima: Rhodi autem uer. Porro habitum bonū declarat in Paragelids consistere in calore, spiritu, concoctione humorum, uisuerisq; uictus ratione atq; structura. Pendet autem hic Aphorismus ex tertio huius particule, & scribitur libro de Humoribus, ut dictum est: sed non explicat. Per uerba autem illa, Et qui hos sequuntur ætate: eos intelligit, qui usq; ad incrementi finem perueniunt: id est usq; ad annū uigefimumquingentesimum, ut aliis docebitur.

27. Cōtrad. Cont. 20.

Morbi omnes quidem in omnibus temporibus fiūt: quidam uerō magis in quibusdam ipsorum & fiunt, & excitantur.

COMMENTARIUS.

Morbos proprios unumquodq; tempus decernit, & præcipue secundum temperiem: duas tamē causas Galenus affert in Commentario suo, cur omnes morbi omnibus temporibus fiant. Vnam prorsus naturalem, scilicet temperaturā, & ætatum diuersitatē: alteram fortuitam, ratione uictus. Vnde factum est, ut Pataviū aliquando soli Hebræi ægrotarent certo morbi genere: aliquando soli non ægrotarent, cum morbus popularis grassaretur in ciues. Basileæ, cum magna pars ciuim ex pestulenti morbo uno anno extinta esset, aduenarum unus uel alter tantum ex eo morbo absumptus est. Si igitur ex temporis ratione peculiare morbi regnare deberent, ob alias duas causas omnes promiscue sequitur ut facta mixtione partim omnes regnare debeant: sed peculiariter & magis, quædam certa generantur. Sed quis credat hanc doctrinam, ei quæ de mixtione temporum tradita est, succedere debere, cum hæc simplicior uideatur? Sed audi: ualidiores esse constitutiones compositas, de quibus dictum est, nemini dubium esse potest, cum ex his morbi populares oriuntur, qui paucos in ætos relinquunt: et tamen longè pauciora genera morborum comprehendunt, cum simplices longè plura: igitur cum à notioribus inchoandum est, re ete fecit Hippocrates, hos post illos collocans: non autē, ut uoluisset Galenus.

Cæterum uideamus, postquam hic Aphorismus generalis est, quot modis tempora morbos efficiant. id enim est uerē scire, scilicet causas intelligere, & quomodo illorum sint cause, ut Aristoteles ait. Ergo primum tempora morbos produciunt uel ratione loci solis, uel motus eius, uel comparatione ad præterita: uelut æstas ratione loci solis mouet febres ardentes & tertianas, quoniam calida & sicca generat bilem flauam multam, & eam etiam accendit. Ratione motus autem, uer generat pustulas & lepras & impetigines, natura transmittente ab intus ad extra. quod enim conceptum est, tunc protruditur, ut etiam in arboribus quæ germinant, & herbis quæ à terra erumpunt. Ratione temporis præcedentis, ut uer generat atram bilem & furorem ob humores generatos in autumno antē, qui nō potuerunt digeri per hyemem ob subsequēs frigus, & gra.

grauedines & rauedines et tusses ob pituitam præcedentis hyemis. Et in autumno stillicidia urina, et difficultates intestinorum ob bilem flauam in aestate gentam, & melancholia & furores ob solis situm. Talis enim humor generatur, & aqua intercus ob imbecillitatem caloris naturalis, quæ aduenit ob recessum solis à nobis. Sic omnes hi morbi ab has tres causas reducuntur. quorum etiam causa subijcit, & in aestate uer nos plurimos, & in autumno itidem æstiuos plurimos fieri. Porro de prima causa generationis morborum, scilicet qualitate temporis, egit Pag. 4. longa tractatione in libro de Humana natura de Aphor. causa autem ex solis motu, dictum est supra. De generatione humoris dicit in sequenti Aphorismo.

APHORISMVS XX.

Verē etenim furores, & atra bilis, & morbi comitiales, & profusio sanguinis, & angina, & grauedines, & rauedines, & tusses, & lepra, & impetigines, & uiriliginis, & pustulæ ulcerosæ plurimæ, & tubercula, & articularum morbi.

COMMENTARIUS.

Enumerat quatuordecim morborum genera, quibus comitiales, tusses, grauedines, rauedines, tubercula quid sint, iam declaratum est. Similiter docuimus, quoniam pacto omnes hi morbi ad hæc tria principia reducuntur: singulos reducere de cet, tamē breuiter. Nam ad materiam in hyeme genitā grauedines, rauedines & tusses: ad gentam in autumno lepræ, impetigines, uiriliginis, pustulæ ulcerosæ, furores & atra bilis, omnes enim hi ex materia exusta fiunt: ad alterutrum comitiales & angina, ad utriusq; articularum morbi. Ad hæc omnia facit motus solis, sicut etiam ad tubercula & profusio sanguinis motus solis & locus. Sanguis enim & materia mixta ex bile, et pituita in hominibus morbo sis loco sanguinis generantur, ex quibus fiunt tubercula.

Reliquum est igitur, ut septem morborū principiorum essentiam atq; causas etiam explicemus. Hippocrates sexta Aphorismorum: Si timor & tristitia longo tempore perseueret, tale est melancholicū. Quod etiam ad fugendam homonymiam. Fuchjus uertit atrā bilem, signa ergo huiusmodi morbi, sunt timor & tristitia. Cuiusmodi autem sit, declaratur in Epistola senatus & populi Abderitarū ab Hippocrate, cuius tota sum-

ma est, quod aliena sentiret à communi hominū consensu, diceret, ageret, præsertim uerō etiam in his quæ uel dictu impossibilia, uel factu damno sa essent: ut quod uolucrum uoces atēus exploraret: hoc enim non potest sciri, quid ille uelit, quodq; diceret infinitos esse Democritos, cum unus tantum esset: & quod noctu surgeret, hoc enim damnosum. His enim quinq; signis præsertim melancholia dignoscitur: de qua cum multi loquantur, pauci norunt propria signa. Est autem morbus non lethalis, ut dignoscitur ex uerbis illis in septimo Evidemiorum: Timocharis seruus Pag. 19. cum ex atrabiliaris esse existimaretur à tot ac talibus uiris, mortuus est similiter circa eosdem dies. Quasi dicit: Si fuisset, non tam breui spacio perisset. Retulerat enim antē, Canonis seruam ex dolore capitis cum clamore etiam insanientem, in quadreginta diebus mortuam esse.

Differt autem furor ab atra bile, sexto de Morbis vulgaribus: Similiter & biliosum & sanguineum corpus atrabiliarium fit, si non habet euacuaciones. Sanguinem enim in melancholiam, biliosum in furorem transit. Arabes melancholiam suo nomine uocant, furorem autem mania. Hi differunt à præcedentibus, quod minantur, uerberant, & se præcipites agunt: quod alij faciunt. Si tamen in sola cogitatione maneat errores hi, nec loquantur aut agant, nondum sunt melancholici. Profusio sanguinis quatuor sunt generū. Aliqua non extra erumpunt, unde illud primo de Morbis: Si sanguis ex uulnere aut uena eruperit in superiorem uentrē, necesse est purari. Secundus modus, cum foras erumpit naturaliter, sed in maiore quantitate: ut ex hæmorrhoidibus aut mensibus. uel aliena qualitate, ut primo de Morbis mulierum, cum sanguis ex uentero conturbatus, & nonnunquam ter in mense eruperit. Tertius est, cum non naturaliter, sed sponte erumpit, ut è naribus, de quibus dicebat Hippocrates: Quibus sanguis multus fluit ex naribus, qui quidem de colores mero modo sunt, his parum prodest: quibus uerō colores rubicundum di, non similiter. Est autem sanguis calidissimus natura, & bile calidior: primo de Morbis. Nec mireretur sanguis appellari iuste, nisi cum rubicundus ac syncerus fluxerit, secundo eiusdem. Hoc dictum sit pro intellectu dictorum Hippocratis, cum dicit fluxisse sanguinem nisi atrum, aut aliū addiderit, palam est debere intelligi syncerum ac rubicundum. Quartus modus est, cum nec naturaliter nec sponte sanguis fluit, sed uelut in uulnere et in infectione uene. De uulneribus

Sec. 3. ult. textu. 20. Sec. 2. ult. textu. 20. Sec. 2. ult. textu. 20. 6. Epidem. Sec. 6. Pag. 2. Pag. 2. Pag. 2.

Sec. 5. Hippocrates sexto de Morbis vulgaribus, inquit: In uulneribus sanguis concurrit, curandum est igitur ut uacuum repleatur, quomodo intelligendum, ibi explicabitur. Et septimo eiusdem: Vulnere sanguinem fundentia, exudantia, maligna. Sed in Coacis predictionibus scribitur, Rigen- tia loco exudantia: & subiicit, Sic affectu lo- quentes latenter moriuntur. Vnum non praetermittam, nimis necessarium circa hoc quod dicitur primo Epidemiorum, scilicet quod sanguinis **larga eruptio est naribus, in febribus ardentibus multos seruauit, modica uero occidit. De anginis faciebat Hippocrates tres ordines in Prognosticis: Perniciosissima, & quae cito interimit, non ultra quartam se extendens, saepe etiam ipsa die cuius sunt tria signa praecipua recta spiratio, dolor uehemens, & nullum ruborem nec tumorem in faucibus aut ceruice apparere: Perniciosa ualde, cum tumor & rubor in faucibus apparet: Et simpliciter perniciosa, cum non solum fauces, sed & ceruix rubent. Talem enim & plerique moriuntur, cum absque decretorio signo euauerint. De lepris, impetiginibus & uiriliginibus, haec habentur secundo Predictionum: Impetigines & lepra & uiriliginis albae, quibus quidem iuuenibus aut pueris aliquid horum factum est, aut paulatim conspectum, in multo tempore augetur: de his non oportet existimare eam papularum eruptionem esse ex abscessu, sed esse morbum. Quibus uero horum aliquid repente magnum contigerit, hoc sane est ex abscessu. Nam uiriliginis albae ex letalissimis morbis sunt, uelut & tabidus morbus: lepra autem, & impetigines, ex morbis ab atra bile factis. Lique igitur, non de huiusmodi sermone esse, sed de his quae paulatim iam factae augentur. De reliquis duobus dicemus in sequentibus.**

4. Aph. 74. 6. Apho. 9.

Aphor. 9. Quod uero dixerit, Ver saluberrimum est: quia ipsum generat solum sanguinem, qui sola potest peccare quantitate.

APHORISMVS XXI.

Aestate autem nonnulli horum, & febres continuae & arden- tes, & tertianae febres plurimae, & uomitus, alui profluentia, lippitudines, & aurium dolores, oris ulcerationes, & genitalium putredines, & sudamina.

COMMENTARIVS.

¶ Non ubique coniunctiones Latina lingua recipit congruae, ubi Graeca. Dnas enim nonnunquam, simul, & duas negantes pro una recipit. Prima autem uerba non indigent interpretatione. primu,

morbi quicumque ex materia genita in uere, estate rursus fieri solent, si non antea facti sint: ut profluentia sanguinis, et tubercula. Et qui etiam ex praecedentis temporis materia nondum facti fuerint, ob qualitatis defectum, ut articularum morbi. indigent enim plerumque maiore aeris caliditate. Enumerat autem decem morbos, et temporaria peculiaris, & quibus febrium tres species prima: uomitus, alui profluentia, & lippitudines, maniseffe pendent ex materia, quae in estate gigni solet, scilicet bile flaua.

Sed & oris ulcera, et genitalium putredines, & sudamina ob aetum: at de quartana ex Celso, quamuis Galenus octauo de Placitis Hippocratis & Platonis eam addiderit, dicerem expungendam. Sed omnino quartanae plures excussa bile in aestatis fine fieri uidentur. Difficultas est de aurium doloribus, quod enim comminiscitur Galenus de capitis repletione: Si caput aestate repletur, nullo tempore anni immune erit. Dico ergo solutionem huiusmodi longe aliam esse: Auris meatus sicus est, & stridens, ut colligitur libro de Carnibus: ideo non facile recipit incrementa, nisi tenuissima. crassissima enim deferuntur ad palatum & nares, mediocria ad oculos: ideo dicebat libro de Affectioibus, quod punita ad illas etiam intus defluere solet: intellige attenuata, quae per ulteriorem attenuacionem aquae calidae digeritur, unde etiam in febribus aures bile replentur, ut in Aphorismo. Ideo cum aestate abundant tenuissimi humores in ea, maxime aurium dolores & phlegmones etiam excitantur: lippitudines eodem modo siccae oboriri diximus.

Reliquu est, ut de octo enumeratis alijs morbis agamus. Sudamina inquam, sunt pustulae tenues, rubrae, quae per totum corpus oriri solent, aquae materia sudoris in illis contenta, quas uul- gus Fersam appellat Mediolani: uix inter morbos dignae adnumerari, nisi Hippocrates ad multitudinem & frequentiam respexisset: hoc ipso forsitan, ut in talibus facere consueuimus, nominis additione contentus. uocantur enim *διδωρα* Graece. Genitalium putredines. Galenus tertiu Epidemiorum citat: & recte, non ita secundum, inquit enim: Erat ex his omnium grauissimum, ubi circa pubem & pudenda ulcera & sacerignis ac suppurationes accidissent. Causa autem colligitur libro de Natura fecus: quoniam locus ille calidus est, ad eum enim confluunt uenae multae, & propter calorem genitalium, & humidus etiam: & ibi fit conuulsio multa, & raritas cutis, unde etiam pilorum copia, & ortus celer, & saluus

lib. 2. ca. 11. Cap. 6. Pag. 5. Pag. 2. 4. Par. 18. Confl. 5. Pag. 6. Et lib. de Genitura, in priu.

saluus humor, unde fit illa titillatio. Colligitur etiam ibi sudor, ob suum concuum, & membru prominens. Unde nullibi plures causae putredinis concurrunt. Oris ulcera quae nam sint, dicemus infra. Februm continuarum & ardentium discrimen est, (cum tamen & continuas febres pro genere sumptae, ardenes sub se contineant) quod ardens est, ut habetur libro de Affectioibus, uehemens, & uehemens sitis, & lingua aspera ac nigra, & color subbiliosus, & spuma biliosa, & intus ardet, & exteriora frigent. In libro autem de Ratione uictus in acutis, addit laesitudinem & ingulias, & aluum liquidum, demittentem excrementa biliosa ac pallida: ponitque aliud genus, in quo extremitates frigent, ita ut in prima autumate de harum communi genere locutus sit. De hac dicebat secundo Epidemiorum: Febres ardenes in aestatis magnis temporibus sunt, & in alijs temporibus: resiccantur autem magis aestate. Qui autem continuatur & ardentium natura: & discrimen scire desiderat, consideret praecipue uerba illa Epidemiorum primo: Febres horridae, continuas, acutae. & illa rursus: Febres continuas, & quibusdam paucis ipsorum ardenes. Et in tertio: Erat autem constitutio februm ardentiu. Haec autem inferius aperte explicabuntur. nunc satis fuerit adiecisse ex libro de Coacis praedictionibus: Febres continuas per tertiam diem augetescentes, periculose. Quibus febribus aliquando interimit, periculo uacat. De uomitu in prima sectione diximus, & etiam dicemus suis locis: tum de alui profluentia, quod maxime a flaua bile fiant.

Aphor. 24. Pag. 4. Pag. 13. Sec. 1. Confl. 1. Confl. 2. Sec. 3. 4. Aph. 53. Pag. 4. 4. Aphor. 17. & 28.

APHORISMVS XXII.

Autumno uero & multi aestiui morbi fiunt, & febres quartanae & erraticae, & lienes, aquae intercutem, & tabes, & stillicidia urinae, & difficultates intestinorum, & leuitates intestinorum, & coxendicium dolores, & anginae, & anhelationes, & ilei, & morbi comitiales, & furores, & melancholiae.

COMMENTARIVS.

¶ Quartanam non commemorasse inter aestiuos morbos, hic locus declarat. Connumerat ergo quindecim morborum genera, quod autumnus morborum sit feracissimus. Facilius autem est explicatio haec, cum materia non extendatur ad tria tempora, ut in estate: imo uix ad duo, nam difficultates intestinorum, & stillicidia urinae & anginae, uix materiam habent quandoque aesti-

ti communem: possunt tamen & autumnino omnino proprii esse. Porro de erraticis febribus, liene, aqua intercute, coxendicium doloribus & ileis, dicemus nunc. nam de caeteris dictum est in hac particula ante, uel post dicitur. Febris erroneae meminuit primo Epidemioru in Cleanactide: cuius etiam exacerbationes fuisse erroneo modo, & urinae fuerunt partim tenues, partim cum multa subsidena rubra: sed non ab initio, liberatus est aut octuagesima die. Haec facile in quartanam degenerant, unde in Coacis praedictionibus: Urinae nigrae in febribus erroneis quartanam indicant. Pallida tamen est eas a bile fieri tum flaua, & nonnunquam eruginosa, ut in Cleanactide: Bilem flauam, inquit, multam uolunt post eruginosam. Consentaneum autem est, fieri talem materiam diuersam, cum flauam bilem aestatis, autumnus partim cogat. Lienes, supple duri ac tumidi, ut in libro de Affectioibus. Proponit autem tres diuisiones. Quidam lienosi sunt a bile, qui deterius se habent: quidam a pituita, qui mitius. Quidam curantur, quidam nunquam: & horum quidam in hydropem etiam transeunt. Eorum qui curantur, quidam per purgationes, quidam per diuretica, quidam per sola emollientia, quidam solatatione uictus, quidam per usum ienae. In libro autem de Internis affectionibus connumerat quinque genera a tumorum lienis, qui sunt a totidem humoribus: bile flaua, nigra, sanguine, pituita, cruditate. Constat autem illis uerbis, libro de Hominis structura (Licet autem ex sanguinis fece alitur, unde melancholicu sanguine fieri certu est) cognita exacte Hippocratiensis natura. Aqua uero intercutis, cum quindecim maxime causis efficiatur apud Hippocratem (lienis tumoribus non curatis, ut dictum est: suppressa purgatione conuersa sanguinis, febribus acutis, alba pituita, & icteris duricie, ex aqua intercute uteri, ex potu aquae, ex laterum mollicie, ex uescicis in icetore, ex profluentio sanguinis, ex longis morbis non purgatis, ex diuturna dysenteria, ex uitio circa renes & emulgentes, ex spirandi difficultate) plurimaeque harum autumnis sunt familiae: es, pater propositu. Aliter reducitur in duas hic numerus: uix conuocutionis in icetore, et impedimentu expurgationis aquae, in autumnis facile ambae occurrunt. Coxendicium dolores a quatuor causis sunt, libro de Internis affectionibus: Bile, pituita, sanguine, & solis calore. Et in libro de Gladulis: Genera aliter fluxione, & maxime capitis p spina. Libro de Locis in homine. & ideo cum autumnus & cruditate, et fluxionibus, aptus sit, in eo tales dolores apparere.

14. Vide in secundo Prædictionum plura. Iei autem uocantur uoluuli Latine, ut Galenus in Comento: & sunt dolores uehementissimi, ex fecum retentione, plerumq; ex intestini inflammatione. De

15. eo in libro de Intermitis affectionibus, sed hæc omnia inferius in sexta & septima particula doce-

16. buntur: nunc admonuisse satis sit earum quas superius retulimus causarum, quibus autumnus ad inuicquemq; morbum pessimum paratus est,

scilicet recessum solis, qualitates naturæ maximè contrarias, repentinam mutationem, exhausta calore natiuo ob æstatem corpora: quibus si praua uictus ratio accesserit, coronidem absolueris.

APHORISMVS XXIII.

Hyeme uerò morbi laterales, & pulmonis inflammationes, grauedines atq; rauedines, tusses, dolores pectoris & laterum atq; lumborum, capitis dolores, uertigines & apoplexia.

COMMENTARIVS.

Quod hyems non generet morbos ex autumnali materia, quæ melancholia est: nec ob frigiditatem, quæ morbis aduersatur: nec ob humidam qualitatem, à qua temperatur: neq; ob caloris contractionem, qua omnia rectè administrantur, planum est. In festatur ergo solum membra, quæ frigori sunt obnoxia: inde laterales morbi, peripneumoniæ, capitis dolores, ac huiusmodi Pulmo enim & pectus frigori, ob multitudinem aeris quem attrahunt, obnoxia sunt: cerebrum uerò ob hæc, & quia frigidissimū natura est.

17. Vnde in libro de Carribus: Cerebrū sedes est atq; metropolis frigidi ac glutinosi humoris. Et in li-

18. bro de Glandulis addit aliam causam, quod album sit, & friabile, ut glandula: glandulamq; magnam appellat. Quocirca in quinta Aphorismo-

19. rumur: Frigidum cerebro inimicū. At ergo cur frigidum dolores excitet pectoris & laterum, superius edocuius. Ex decem igitur morbis, quos enumerat, nullum superesse puto, cuius causam non docuerimus, præterquam lumborum doloris. Sic ille uertit de quos: sed non proprie. Lumbi enim sunt carni: de quos, pars ea uertebraarum quinq; quæ proximè post costas spurias descendunt usq; ad os sacrum, cuius finis extenditur ad coccygem: & in sacro osse est latitudo maior, & in eo figuratur ossa clauium, seu annectuntur, continet enim plerumq; ossa sex, coccyx autem continet, ut à Vesalio in primo libro habetur. 20. Ceterum ut ad de quos ossa redeam, illa sunt,

Cap. 18. 26.

que in inani parte uentris resident, nec costis nec ancharum iunxæ osibus. Ea hyeme dolere solent, ob causas ferme eadē, quas de costis & pectore assignauimus. Locus etiam ille quem cingere solemus, in febribus continuis atque intermittētib; dolore uexari solet. Primusq; est qui fatigatur, si quis se incuruet, ob id quod non, ut uertebrae aliæ, osibus utrinq; munitus sit. Hæc igitur de Aphorismo dicta sunt.

Id uerò adijcere nō pigebit, differentiam esse inter morbos autumnales & æstiuos (exempli gratia) & autumnales ex æstiuo factos materia: ita & æstiuos uernalesq; ac ex uerno tempore materia genitos. nam omnes morbi communem non solum materiam habent, sed etiam qualitatem unam, aut ambas: ut in primā autumni parte calor & siccitas, aut siccitas tantum. Sed si qualitates permutentur, morbi non dicuntur esse communes. à frigore enim & siccitate autumni, bilis flaua aliter trahitur & utiatur, quàm à calore æstiuo. Indicio est enim, quod cū furores & atræ biles autumni morbi uere fiant, quia materia solius agitacæ morbi sint, non tamen autumnales morbi uere fieri iuste dicuntur: quoniam non ab eadem qualitate, uel qualitatibus. Manifestior autem est differentia esse ætus, qui prouenit permutata una qualitate tãtum inter contigua tempora, in æstate cum uere & autumno, quàm aliorum: ideo meminit solum de morbis præcedentis temporis in æstate comparata ad uer, & autumno ad æstatem comparato. Vtrum ergo uer hyemales morbos pariat? Videtur quod non: tum quia Hippocrates non meminit eorum, tum quia ueris morbi sunt potius à uehementi mutatione, quæ in hyeme non adest: quàm ab humida qualitate, quæ communis est hyemi.

APHORISMVS XXIII.

In ætatibus autem talia contingūt paruis & nuper natis puerulis oris ulcera (quæ aphthæ uocantur) uomitus, tusses, uigilia, pauores, umbilici inflammationes, aurium humidæ sordes.

COMMENTARIVS.

In his sequentib; Aphorismis octo, scilicet præsentis connumerato, cum ætates numeret septem, cõtinuato sermone, nisi quod in uigesimo octauo loquitur de iudicatione morborum pueriliū: necesse non est ut de continuatione, quæ per se clara est, aliquid dicam. Neq; enim uide-

tur, ut

tur, ut ante dixi, liber magis ordinatus ab Hippocrate, hæc septima Aphorismorum sectio: & in ea uel ordinatus, quàm hæc pars quæ hic incipit, & usque ad finem extenditur, ut sit omnino sermo continuus de ætatum morbis ac symptomatibus, illas ut se habent connumerando. Sed & cum præcedentibus pulchrè coniungitur: siquidem in illis de morbis egit, qui ex temporibus anni contingunt, quæ sunt res non naturales communes: ætates autem sunt res naturales, sed & ipsæ communes. Non solum uerò ætates morbos sibi decernunt peculiare, ut in his magis quàm in illos sint procliuiores: sed quod magis mirum est, extreme etiam ætates magis securæ sunt, & quasi prorsus à quibusdam morbis, prout in singulis docebimus. Sed iam ad Hippocratis sententiam explicandam ueniamus.

Proprium septem morbos nuper natis familiaris. Non per nuper natos sanè eadem die intelligit solum, sed etiam usque ad septimum mensem: quod demonstratur in sequenti Aphorismo. Causa horum Galenus non exponit, sed nos breuiter eam docebimus. Est autem duplex: Vna quidem secundum naturam, alia si quid præterea sit perueniat. Quæ est secundum naturam, quintuplex est, ut docet Hippocrates libro de Oritime fieri partu. Prima, est labor (dicit) in ortu, ex quo tumidus & inflatus nascitur infans: et nisi tumor ille subsidat intra tertium diem, aut paulo serius, morbi ex illo sunt, ut inquit Hippocrates. Secunda, est respiratio noni aeris, & illius circumambientis refrigeratio. Tertia, est abscessio umbilici. Quarta, nutrimentum diuersum, cum in utero ex sanguine, extrà lacte nutriatur. Quinta est stratum, quod in utero mollissimum est, inter humores, & tenues membranas: extrà constrictus, & fascijs asperioribus uinctus, & in cubili duro, etiam si plenum sit, reclinatus. Alia causa, quæ non semper adest, est uitiū lactis, uel si non lactetur à matre, & excretio uitijsi succi in uentre matris coaceruati. Quibus intellectis, facile est uisus uisq; causam assignare. Oris ulcera propter lactis acrem qualitatem, non assueto infante nutrirī in uentre matris per os, sed per uenas & arterias umbilici, quæ & sensu carent, et crassiores sint oris interiore cute, ob id maxime cauere debet nutritices, ne salis aut acuis aut ferrosi alimentis utantur: et præterea purgari debent casta nigra, & tamarindis, et syrupo uolacæo. Sunt autem aphthæ, ulcera non profunda oris & lingue, & palati & faucium, alba, quæ

prohibent ne infans stringere possit os, & sugere lac, ideo in hoc casu solent adhiberi cinis radi cum buglossæ, et per infundibulum ex membrana hœdina lac immitti: & sic plures seruantur, alioquin morituri. Vomitus, quoniam seu lac ferrosus sit, seu coaguletur in uentriculo, seu auidius sugatur, seu sit horribile, seu uentriculus ipse sit refrigeratus ob nouitatem, cum nō sit assuetus excipere, nec contingere, nec concoquere cibum, irriatur facile ad uomitum. Dicitur Hippocrates in libello de Dentitione: Qui multum lactis reuomunt, his aluus supprimitur. Tusses, ob aeris nouam respiracionem, tum etiam caput ab eo affectum, proueniunt: et maxime si aer frigidus sit. Vigilia contingunt multifariam: uel ob malam coctionem, uel ob laesionem cerebri ab aere, uel ob stratum durum, ut dixi: uel ob fordes, quas in utero non sentiunt, circa corpus, à quibus mordentur, refrigerantur: uel ob dolores in uentre, ex excrementi ueteris separatione: uel ob dolores umbilici, maxime cum præter naturam læsus etiam fuerit: uel ob morbum aliquem ex numeratis, uel alijs. Circa pauores Galenus dicit, non solum in infantibus, sed adultis obseruasse pauores contingere, quando multi & uitiosi humores mordent uentriculum, præcipuè illius os. tunc enim, dicit, terribilia somnia incidere solent. Videtur autem Hippocrates de huiusmodi pauoribus intelligere, quantum etiam in uigilia frustra terri tales soleant: unde tum ob causam, tum ob rem ipsam facile huiusmodi pueri consulsionibus capiunt. Umbilici inflammationes accidunt propter uisculum & incisionem generaliter: specialiter, cum aliquid erratum circa id fuerit, aut ob flatum. Nam & is causa est inflammationis, & inflationis citra inflammationem, quod frequenter accidit. Aurium uigilantes, aeris enim frigiditate compressum cerebrum, undique exprimit aquosum excrementum, quod etiam ob eandem frigiditatem generatur copiosius, per omnia loca: sed aurium meminit, qui reliqui exitus pro natura: bus habentur, ut nares & os.

Ceterum quod ad aphthas pertinet, Hippocrates libro de Dentitione ait: Ulcera consillarum periculosa sunt: si tamen febris adsit, uentriat: sin autem cum febre & tussi, periculum est ne in ulcera recurrentia ueriantur. Si quid araneosum apparet, adhuc deteriora sunt, & præferunt si deglutire nō possunt, aut multà bile reuomat, uel per alium deiciant. Si per os de fluat, bonum. æstate etiã facta deteriora sunt quàm alijs temporibus,

temporibus, si fiant circa uulua, uocet, si diu per-
maneant, uitare solent. Vlceru, quae in tonsillis
diu manent sine incremento, non sunt periculosa
ante sextam diem. Vlceru grauiora & acuta, cir-
ca fauces proserpenti, spirandi difficultate saepe
pariunt. Tussis aut si in fugendo instent, uulua
maior esse indicat. Si dentientes infestent, serius
dentes prodeunt. De umbilici affectu dicebat

pag. 13. septimo Epidemioru: Hegefpolis filiolus quatuor
feret mensibus dolorem circa umbilicum corro-
dentem habebat. Vnde non solum puerulis, sed &
maioribus incidit. nam non potuisset percipere
qualitate doloris, & narrare, si fuisset infans. o-
bijt tamen. Quomodo autem pueri purgandi sint,
Sec. 3. docebat Hippocrates sexto Epidemioru, dicens:
Mulier, capra, elacterium uel cucumerem sylue-
strem comedentes, pueris purgatio. Docet, nutri-
cem esse purgandam, non autem infantem.

APHORISMVS XXV.

In progressu uero, cum iam denti-
re incipiunt gingiuarum prurigin-
es, febres, couulsiones, alui profu-
sua, & maxime cum caninos edunt
dentes: & ijs praesertim pueris, qui
crassissimi sunt, & aluos duras ha-
bent.

COMMENTARIVS.

Lib. 1. c. 9.
Lib. 4. c. 9.
Pag. 4 & 5.

Quaquam dentes celerius & tardius di-
uerfis puerulis oriri soleant, nihilominus plerun-
que, ut Paulus & Aetius docent, septimo mense
nascuntur. Hippocrates tamen censuit, etiam in uen-
tre matris lactentes procreari, libro de Carnibus
ubi primum ortum non definit, sed casum primum
dentium, & absolutionem omnium in septimum
reiecit annum: dentes uero ultimos, quos sapientia
uocat, ad uigesimalimum etiam. Sed si cadant
ante septimum annum, signum est morbido ex
alimento fuisse procreatos. Ceterum constituti
temporis nulla est meta in maioribus, anno enim
quadragesimo tertio cepit oriri mihi dens ulti-
mus, superior octauus, scilicet dextrae mandibulae,
qui uix quinquagesimo septimo, cum proximi
cadere iam cepissent, absolutus est. Ergo cum
acuti pullulare ceperint, pruriginem primum in
gingiuis efficiunt, post stimulo non cessante do-
lor: ex quo febres & couulsiones, aluiq; pro-
fluuia generantur. Quomodo ergo dolor non adeo
magnus febres & reliqua mala possit efficere,
ut continuis sit: quonia inflammata particula ab
imitio nihilo secius perpetuo urgetur nascentis
denticuli acie, unde maior dolor excitatur: itaq;

uigilias adesse necesse est, cum causa permaneat,
uelut si quis a spiculo perforetur, nec quiescat
spiculum, sed magis intus prematur. Iam ergo ha-
bemus uigilias ferme perpetuas, & dolores qui
non quiescunt, nisi tantisper, quantum obdormi-
scunt, obdormiscunt autem parum. Dolores autem,
praesertim acuti, & non cessantes, inflammatio-
nes excitant, libro de Veteri medicina: & in li-
bro de tracturis: Inflammationes autem, couul-

Cur uero comitiali morbo laborent, magis
cum canini nascuntur dentes, & crassi, et qui du-
ras habent aluos, dicebat Hippocrates libello de
Dentitione: Quibus in dentitione alius plus sub-
ducit, minus conuulluntur, quam quibus parum.
Et si febris acuta in dentitione accedat, minus cou-
uulluntur: qui uero dentientes habitiores ma-
nent, & altiore somno utuntur, magis obnoxij
sunt ad couulsiones. Qui hyeme dentiuunt, me-
lius liberantur, neq; tamen omnes qui couuulluntur,
moriuntur: sed pluri in euadunt. Raro ergo acutis
febribus & couulsionibus corripuntur. Hic cla-
rum est, non comitalem esse morbum illum infan-
tium, sed couulsionem. Ergo qui crassi pluribus
abundant humoribus & sanguine, unde propter
dolor & uigilias materia uberior ad caput rap-
pitur: & similiter, si dura sit aluus, nam non diuer-
tuntur humores ad inferna, & capit etiam magis
incallescit. De caninis autem dentibus, bene fecisset
Galenus, si, quemadmodum duricie alui, et cras-
siores habitum retulit ad couulsiones, tanquam
qui tales essent, magis sint couulsionibus obno-
xij: hoc idem dixisset de caninis dentibus, an ad
omnia illa, an ad couulsiones tantum sit referendum.
Causa ergo est, q. ceteri q. inter ipsos includun-
tur, sunt tenuiores: qui uero a lateribus, molares
appellatur, pluribus aciebus diuidunt gingiuam,
atq; ideo minus afferunt doloris. Soli canini tere-
ti corpore prodeunt simul una cum acie, ideo cou-
ulsiones magis mouent. Etenim si uerba illa
(& ijs praesertim pueris) usq; in finem ad con-
uulsionem sunt referenda: quanto magis ante-
cedentia (maxime cum caninos edunt dentes)
ad id solum de couulsione referenda erunt.
Est autem couulsio ob id familiarissima huic a-
tati, quae a septimo uel parum ante incipit men-
se, &

se, & ad septimum extenditur annum, ut habe-
tur in Prognosticis. Et rursus: Couulsio & diffi-
cultas spirandi frequenter accidunt pueris, in-
quit libro de Aere aquis & locis: quoniam coris
caput est imbecille, & multo humore plenum. Sa-
cilus tamen euadit quam uiri, ut in Coacis praed-
ictionibus: etiam si febris iuncta sit.

APHORISMVS XXVI.

Cum uero magis iam adoleue-
rint tonsillae & uertebrae, quae
in occipito sunt, luxationes ad inte-
riora, crebri anhelitus, calculi, lum-
brici rotundi, ascarides, uerruce, saty-
rii, strume, & alia tubercula, sed pre-
cipue antedicta.

COMMENTARIVS.

Aetatem describit, quae a septimo anno in-
choat, & ad quartum decimum extenditur, enu-
merans morbos octo ei familiares. Habent Graeci
duo nomina, *παιδια* et *επιαδεις*, quae
& glandulas & locum significant. *παιδια* si
quidem glandulam, quae a latere altero est oris:
παιδια glandulas prope angustiam oris in-
ter fauces, cui pene superstat pendula uulua, &
morbos in eisdem locis ortos, quem modo hic intel-
ligit Hippocrates. Per tonsillas ergo intellige
glandularum & loci medij tumores ditros, ac e-
tiam inflammationes: quoniam glandularum non
meminerit proprie, quae ut pars sunt, ut dixi, *επια-
δεις* nominantur. Similiter & luxationes
uertebrae, quae in ceruice sunt ad interiora,
& difficultas spirandi, et calculi, scilicet uesciae.
Raro enim in his renu calculi generantur. & ego
tantum semel uidi in puero, de Gortis filio merca-
toris pantheru. Et lubrici rotundi & asca-
rides. Longi sunt & rotundi, & in intestinis te-
nibus solent generari priores colore rubro ple-
runq; qui ad uentriculum saepe ascendunt, et per
os eijciuntur: etiam non raro, quandoq; quod mi-
rum est, per nares. Et tunc est signu lethale: quo-
niam si homo sensu ualet, uix potest eam ferre
molestiam, quam manibus eos ex ore educat. ge-
nerantur etiam hi in uentriculo ipso: & comune
est, ut alias in Physicis demonstrauimus, omnibus
non solum animalibus, sed rebus, simile generare.
Comune est etiam omnibus uermium generi-
bus, nihil proprie generare, sed uelut halituro pro-
ximam naturam ad generationem preparare: ob
id cum omnes uermes generent, id est generatio
nis aliorum causa sint, & nulli proprie generet,
ad id solum de couulsione referenda erunt.
Sunt aut palmi longitudine, et uariarum for-

marum, nonnunquam etiam mirabiles, temporibusq;
pestis maxime frequentes. At est genus aliud
latum & candidum, quod parum mouetur,
unde nomen sumpsit, non enim facile mouetur
ut rotundi, quonia forma relaxatur. Ex his uidi
longos 23. cubitis, aliis etiam 28. quidam sunt semi-
nibus cucurbitae similes, alij etiam minores ac ro-
tundiores. de his paruis, non de longissimis illis qui
in pueris non generantur, intelligi Hippocrates:
quoniam materiam lentam ualde requirunt. In uni-
uersum, uelle expositione ultra id quod utile est,
extendere, et ad usum uenit, curiosi hominis est:
ob id ergo satis sit, sub ascaridibus omnes non ro-
tundos contineri, ut in haec duo genera uermium
omnium multitudo diuidatur, quoru secunda om-
nium est aetas, praeterquam illoru adeo longorum.
Etiam licet alibi, ut ostendimus, plura de-
scribatur genera: hic tamen sub duobus illis tan-
quam contraria ratione in duo generalissima di-
stinctis continentur. Verruce sunt tubercula dura
in cute rotunda, sensus expertia: aspera, quae
maxime abundant in manibus, durantq; per an-
nos. Quaedam sponte abscedunt, quaedam non
nisi acri medicamento uel igne: quaedam si per sti-
tione. Vocantur uulgo porri, propter asperitatem,
quae capillamentata: et rotunditate, quae capita por-
roru imitantur. Satyriae, Graece *σατυρια*
ουα. Galenus libro de Linguis Hippocratis, *σα-
τυρια* uel scripsit, absq; *ουα*, sed forsitan eo in libel-
lo, Error est, inquit, circa aures prolixi tumores
duraru concretionu carnis in seipsam couolutae.
Quidam aut pudendoru intensiones intellexerunt.
Malim ego cum Galeno errare, quem solus
recte dicere, ubi demonstratione afferre non pos-
sum, at in pueris etsi haec errorem assidua fiat,
quod ego uidi in aliquibus, quibus nunquam remit-
tebatur: non tamen erat satyriae simus, nec morbus.
nemo enim ex hoc coquestus est, nec incommodum
illum sensit, sed erat priapismus. Erunt ergo tu-
mores illi post aures, duri, carnei, oblongi. Quod
si dicas Galenum non habuisse hoc uerbum in tex-
tu, quia non exponit: nihil secus octauo de Pla-
citis Hippocratis & Platonis, referens hunc A-
phorismum, addit: quod forsitan hic defecit. Stru-
mae, sunt tumores in adenois partibus, sed durae
& annexae carni: & plures efficiuntur longi
numero, quam sint naturales glandulae, scrophu-
las uocat uulgo, quod scrophis soleat simile
quid, sed non omnino tale, accidere. Aliquando
in collo numeratae sunt supra triginta: adueniunt
& in mammis, maxime mulierum, & per totum
corpus in quibus scaturiunt: uixq; liberantur,
nisi

Cap. 6.

nisi cum omni suo indulo eruantur. Formant enim sibi inuolucrum: cuius si uel minima pars superfit, redeunt, perficiturque inuolucrum. facundus morbus, ubi coeperit, generantur et tubercula omnia cuiusque generis, sed præcipue hæc.

Quærenda est igitur causa omnium horum, quam prætermisit Galenus. Conantur referre in plenitudine: sed quæ pleniora sunt corpora, quam infantium, et usque ad septem annos: nec tamen his, sed alijs morbis subijciuntur: et nec minus tunc sunt uoraces, imò uoracissimi, cum in hac ætate soleant esse modestiores, utpote subiecti magistris. Pudeat ergo nomen expositoris suscipere, cum non sit hoc exponere, sed uerba commutare. Neque existimandum est, obiter Hippocratem hos morbos collegisse, quod multi putant: fuisse enim res infinitæ curiositatis, ac incredibilis diligentie. sed constituta ratione ætatis, quæ ab antecedenti et à subsequenti differt, primum ratione inuenisse, qui nam morbi congruerent magis, qui non: inde obseruasse ex his iam numero definitis, qui etiam experimento responderent, et qui fallerent: inde ex illis artem constituisse, hos reliquisse. ita et facile fuit tunc, paucis definitis morbis, obseruare euentum non in infinitis. et artificiosam reddidit inuentionem, quæ ratione simul et experimento constat, atque hic modus omnibus inuertoribus præclaris familiaris fuit: nec est alius præterea ullus. Ergo ut ad rem redeamus, uidentum est, in quo ætas hæc à septennio ad quartumdecimum à contiguis dissideat, et in quibus conueniat. Id autem facile inueniemus, si id consideremus, quod cum utraq; hæc ætas contiguarum conuenit: cum ergo conueniat, qua parte conuenit, cum una extremarum eadem dissideat ab utrisque. Veluti nominemus primam, ab ortu ad septimum annum, infantiam: à quarto decimo ad uigesimum quintum, gratia exempli, adolescentiam: à septimo anno ad quartumdecimum, pueritiam: constat pueritiam cum infantia, ob uicinitatem et continuitatem conuenire, et similiter eadem ratione cum adolescentia: ea autem ratione qua cõuenit cum infantia, dissideat ab adolescentia: ea autem ratione qua cum adolescentia conuenit, dissideat ab infantia. igitur iunctis utrisque conditionibus, fiet coniugatio, qua ab utraq; cumpositarum ætatum pueritia differet. Quæramus igitur primum, in quo præcipue pueritia cum infantia ipsa conueniat. hoc docet Hippocrates, dicens: Puer à

Lib. de Genitura, pag. 2.

cernere: cum uero pubescit, amplificatur uena, et fit agitatio et conuassatio, et tunc secernit semen: et si puella sit, menses ac semen simul, igitur puer cum sit medius inter infantiam et adolescentiam, plenas et angustas habebit uenas: quia infantie adhæret, et conuassabitur in eo humor, atque agitabitur ob uicinitatem adolescentie: nec secernit, quatenus infans adhuc, nec humores in eo quiescunt, nec exerts erit flatus, quatenus adolescens: sed excitabitur in eo, ut uideamus in pueris natura salacibus, præsertim erec-tio uirgæ, et uoluntas quædam coeundi: quam si explorare conentur, primum nihil exire uidetur, exit tamen spiritus quidam, deinde si consuescunt sæpius idem agere, exit etiam quiddam tenue et aquosum seminis loco. Nam uirgam tendi à flatu, declarat ipse in libro de Oribus: et argumtum eius etiam est spuma in semine, ut in libro de Genitura. quare huius ætatis proprium est semen generare, sed non effundere, ob angustiam uenarum. Quod si quis dicat: Vis ne ut in octauo anno incipiat hæc agitatio? Respondeo, quod sic, licet non perficiatur. Et B. Hieronymus refert, nutricem redditam prægnantem à suo alumno, qui nouem esset annorum.

His igitur constitutis, uideamus rationem singulorum. Tonsilla sunt calore iam ualido, copiosum humorem frustra agitante, unde et reliqua tubercula: sed circa os maxime, quia adhuc molles sunt partes illæ, et caput plenum abundantissimo humido: unde etiam struma, colligato humido à feruescente calore. Accidit enim in hac ætate, quod etiam in uino. Vinum enim ubi expressum est, humidissimum, et dulce minime, calidum, et comparatur infantie, cum uero paululum quæuerit, incalescit et feruet atque intumescit, sed nondum effunditur: et tunc est dulce, calidum et humidum, et assimilatur pueritie. cum uero iam feruet et effunditur, fit calidius, minus humidum, minus dulce et inæquale, et tunc assimilatur adolescentie. cum uero effuerit et repurgatum fuerit, cessat immodicus ille calor, dulcedo, turbulencia, et defecatur, estque optimum et robustissimum, assimilaturque iuuentuti. Demum tempore enarescit pars calidior, tenuior et humidior, fitque amarum quasi et acidum: est que tunc simile uiro seni iam. Ergo puer hic cum totus ferueat, totus plenus fit, et nihil iam excernatur, et tuberculis et tonsillis et satyriæ ob calorem, et cerebri abundans humidum, et strumis et uerrucis subijciatur. Solum restat difficultas, cur uerrucis et strumis magis obnoxius sit, que

quæ ab humore fit, aut lento et crasso, ut struma: aut crasso et terreo, ut uerrucæ: Respondeo, Hippocratem in libro de Glandulis reddi rationem, dicens: Si fluxio è cerebro fuerit multa, acris et lenta, ad aures tendit, atque ita fiet satyria, de quibus diximus: si autem multa, pituitosa et lenta, struma: pessimum, inquit, morbus in collo. Conueniunt ergo hæc fluxiones in multitudine et lentore: disident, quia in strumis est pituitosa: in satyrijs autem, acris. Ergo causa huius est calor magnitudo, quæ reddit fluxionem multam et lentam, resoluendo quod est tenuissimum. Ita in libro de Aere et aquis et locis dicit: Si pueri habeant calidum uentrem, et astrictam aluum, uesica erit feruens, et aduret quod intus est, diuque ob caliditatem continebit urinam: atque eo modo retenta parte crassiore, paulatim generabitur lapis: cuius indicio est urina aquea, ut lactis serum, et tentio uirgæ, alioqui ætati illi non conueniunt. Atque hæc signa fientis (ut cum Charisto loquar) lapidis quinque, alia, iam facti, quarto de Morbis: Difficultas mendi, urina subcruenta, dolor cum mingere uult, pruritus in præputio, et arena, uel etiam lapilli parui. Brasauolus inquit, expertum certissimum signum, cum ueniunt, etiam aliquid egerunt, aut saltem uoluntate egerendi tenentur. Nos quoque illud probamus, quod uel sedentes repente, uel sedendo concussio uehementer altero pede dolorem sentiant iuxta anum, in imo uirgæ. Nihil tam certum est, quam cathetera: sed molestæ res est, ut in pluribus, et rari sunt boni artifices, adde quod lucricausa (nisi tu ipse senseris: sentitur autem, et maxime tangendo. nec enim fidendum est, etiam si strepitum sentias illis tangentibus collisa, cum interiori ferro cathetera sonum representant lapidis sæpe affirmant lapides adesse, cum non adsint, inciduntque miseris, atque etiam occidunt. Deprehensique sunt in urbe nostra: et quamuis uincti et conuicti, dimissi tamē. Hippocrates ob id pueris consulit dandum uinum exiguum, aqua multa dilutum, ad prohibendum lapidis generationem. hoc enim, dicit, melius est quam lac. De uerrucis autem sunt calore segregante, quod terrem est, dixi enim, illis tria hæc adesse, sanguinem impurissimum, humorum copiam cum uenarum angustia, et calorem effervescentem. Sunt autem uerrucæ, ut omnes morbi ferme qui exteriorum per cutim uagantur, contactu contagiose: uelut scabies, lepra, impetigo: adeo ut ex linteo, in quo detergi manus abluta solent communi, homines ea uita contrabant.

De lumbricis autem omnis generis, dicitur quod est. Hippocrates quarto de Morbis uult, lumbricos rotundos alios gignere, quia non sunt in perpetuo augmento: uermes autem isti qui semper crescunt, absument alimentum, ideo non relinquuntur materia pro alijs: sed si frangantur, pars decidit, aut partes, uocantque huiusmodi uermes cucurbitinos: quod uero in uentre manet, rursum augetur. Et tales uermes sunt lati, et generantur (ut ipse existimat) in utero matris, quoniam tunc fetus non expurgatur à fece. Cum uero natus est, expurgatur: igitur uermes huiusmodi tunc non possunt generari. Et sententia Hippocratis est, quod uermium prima semina ex utero contrabantur. Cur ergo generentur in hac ætate magis, nam raro infante solum lac surgent: quia pars serosa lactis prohibet eorum generationem. et etiam quia in generatione oportet esse duo: unum ut agens, aliud ut materia: sed qui surgunt lac, non habent nisi unam partem. ideo raro generant uermes, tametsi aliquando contingere possit. Ergo lactatio cum cibo mala est, et obnoxia generationi calculi et uermium. Sed post lactationem uermes generantur, non tamen adeo frequenter, ut post septimum annum: quia sunt uermes ex calido et humido, ut reliquæ generationes animalium similia: sed corpora infantium sunt iusto humidiora, et minus calida: ergo non possunt generare uermes. Augent etiam hoc ex motibus uehementibus post cibum, quibus corrumpuntur coctiones, et præparant ad horum generationem. Generantur autem et in uteris mulierum, et in capite et alijs locis, ut suis locis exponendo Hippocratem usum est: et in uesica. Ego sæpius quam exiguos et albos genui, et per urinam emisi. Sed de difficultate spirandi, causa est defluxio, quæ, ut dixi, magna fit in huiusmodi ætate ob calorem et humidum et impuritatem. Dicebat Hippocrates in libro de Locis in homine: Fluxiones sunt ob calorem coliquantem humores ob frigus exprimens, et ob repletionem: in talibus pueris adest repletio et calor. Dicit: Facilis autem fit ad peccus, ob repletum gutturis situm, atque etiam quod detectum sit. Ego aliquot uelut pueros sic affectos, qui in pubertate sanati sunt. Luxationes ad interiora contingunt ob phlegmones, et phlegmones ob fluxiones. Fluxionum causas iam aperimus. Exponitur secundo Epidemiorum his uerbis: Erant autem anginosorum affectiones hæc: colli uerticula intro uergebant, quibusdam amplius, quibusdam propè, et collum forinsecus

Sec. 1.

18 consp.

conspicuum cavitationem intro habebat, & hac parte ad contactum dolebat. Erat autem & cuiusdam infra os dentis appellatum, quod non similiter acutum est: quibusdam vero etiam valde rotundum, maiore circumferentia. Si non cum dente appellato, fauces non inflammatae, verum iacentes. Partes sub maxilla tumidae, non inflammatis similes. Subijcit autem, quod mirum videtur, quod omnes quos novit, ex hoc morbo servati sunt. Verum dilatus est morbus in qua-

Pag. 19. & 20.

dragessimum diem, quibusdam etiam longius: & quod ex eis multi sunt syderati altera parte, seu resoluti. Hippocrates in libro de Articulis proponit duos modos luxationis vertebrae: extra, unde fit gibbus: & intra, unde repandus: & utraque difficillima, & vix sanabilem. Verum dicit, Quandoque spinæ capita, & sunt fines appendicum, luxantur citra vertebrae luxationem: & hoc non est valde periculosum. Colligitur, quod luxatio in interiora facilius est ex situ vertebrae, quam in exteriora: & hoc videmus in acutis morbis, perveniunt ad strangulationem, non ad gibbositatem: quoniam vincula quæ intus procedunt, decurata ex inflammatione, appendicem cum vertebra intro trahunt: foris nunquam ex hac causa: quoniam non sunt ossa, neque membra, quibus firmiter alligari possint.

Pag. 22.

Ceterum quia sequens Aphorismus aliter est interpretandus, quam Galenus exponat, ob id subijcere oportet, qui nam morbi non evemant his tribus primis ætatibus. Sunt autem hi, ut scribitur in Coacis prædictionibus: peripneumonia, pleuritis, podagra, nephritis, varix, fluxus sanguineus, carcinoma non congenitum, vitiligo non nativa, defluxus medullæ spinalis, hæmorroides, neque uolulus. hos unde cum morbos, inquit, non fieri ante pubertatem, exponens pro pubertatis initio quartumdecimum annum. Dividit enim ætates in quatuor: ante pubertatem usque ad quartumdecimum annum: pubertatem cum iuventute & consistentia, à quartodecimo ad quadragesimum secundum annum, per septenarios scilicet: inde, in senectutem à quadragesimo secundo ad sexagesimum tertium: ultra autem existimat ætatem esse decrepitam. Quamquam ego viderim heri Andream Signorinum Papiensem hortulanum, qui octuagesimum quintum excepsit annum, caretque dentibus omnibus, & à solis exortu sine tadio ad occasum usque hortum colit, nec sum: dicitque non fatigari se, nisi ex itinere: graue illi nunc esse

motum de loco ad locum. habetque filium decennem, qui ei satis similis est: gloriaturoque etiam ad Venerem se esse satis potentem. ex quo patet, non olim fuisse vitam hominum aut robustiorem, aut diuturniorem. Ceterum cum multa suspessent dicenda de morbis, qui ætati ante pubertatem non eveniunt, quoniam plura sunt quæ hic transigi breviter possint, ne quæ alibi dicta sunt, videatur transferre, atque sic augere in immensum Commentaria, ad illius loci expositionem te remitto.

APHORISMVS XXXVII.

Grandioribus autem, & iam accedentibus ad pubertatem, plurima ex his, & febres diuturnæ magis: & ex naribus profluvia sanguinis.

COMMENTARIVS.

Turpissime lapsus est Galenus, si unquam aliis in exponendo Hippocratem, hic de ætate, quæ est circiter duodecimum ac tertiumdecimum annum, quæ est sub pubertate: hoc solo argumento, quod dixerit τὸς τῆν ἡλικίαν τοσοῦτον, id est, ad pubertatem accedentibus. Quasi non loquatur de pueribus. Sed cur eadem ratione in præcedenti illa verba τῶν τε ὀπίσθων & τῶν πρόσθων, non est interpretatus, Senoribus autem factis? cum loquatur de pueris. Poterant verba illa sequentis Aphorismi illum docere, Hippocratem loqui de pueribus, cum subijciat: τῆν ἡλικίαν τοσοῦτον, ὅσα & ἂν διακρίναι τοῖσι παλαιῶσι, ἢ καὶ ἀπολύθῃ τοῖσι ἡλικίαι. id est, Quædam vero ad pubertatem accedentibus: quæ vero permanserint, nec in pubertate finierint. Virtur enim eodem dicendi modo, & tamen exponit se intellexisse non de accedentibus ad pubertatem, sed de ipsis pueribus. Deinde quæ inopia fuisset Hippocratis, dividere ætatem tam breuem adeo minutum, ac si esset Geometricus angulus? Deinde ubi reposuit adolescentiã tam longam & insignem ætatem, cum se transferat statim ad iuvenes? Unde postmodum Galenus in sequentibus admiratur de Hippocrate, cum deberet de seipso admirari, qui tam stupidus hac in parte fuerit. Demum demonstratio Hippocratis, super qua Aphorismus præfatus fundatus est, hoc docet. Sensus igitur clarus est, quia multi ex adolescentibus Venere non utuntur, dicit: his plurima ex dictis accedunt. nam in eis, perseverat plenitudo, impuritas & calor. Unde contra-

Com. 29.

Lib. de Sa-cro mor-bo, pag. 5.

ria ratione, qui in pueritia morbillos & varias passus sunt, non solum satis tuti sunt ab huiusmodi morbis in hac ætate, sed etiam in præcedenti: quia ratio periculi magna ex parte cessat. Et similiter qui crustas multas ab infantia passus sunt in capite, & ulcera, & etiam in reliquo corpore, & defluxum multæ pituitæ per os: & quicunque etiam in ventre caput & cerebrum expurgarunt, ritè his quinque in casibus tuti sunt ab huiusmodi incommodis enarratis in quatuor his ætatibus, quæ sunt ad vigesimum quintum annum, exceptis duobus illis morbis, qui sunt adolescentiæ proprii.

Qui ergo ad pubertatem perveniunt, si non Venere utantur, quia plurimum sanguinis generatur, & incrementum non est adeo magnum, & etiam propter motus vehementes redundante & calefacto magis sanguine, ad effluxiones sanguinis perveniunt: sed si Venere utantur, multo magis. Nam sanguine feruescente & dilatatis vasorum osculis sunt hæmorrhagia celebres, adeo ut nonnulli ad metum mortis deueniant. De febribus longis Galenus non habuit quid diceret. primum, per longas exponit acutas expositione Anglicana, ut dici solet: & neque postmodum habet, quo vel saltem illud tue-ri possit. nec illum movit experimentum, cum hoc sepius videamus. Causa ergo est, quod ex Venere multum turbatur corpus, & debilitantur non assueti, & etiam quia incremento satisfacere coguntur. Cum ergo multi humores corrumpantur, & vires ratione ætatis validæ in radice & ratione Veneris imbecilles, ideo surgentibus viribus sepius ac sepius cadentibus febres evadunt necessario diuturnæ. Dicitur pubertas à pilorum in pube ortu. Cur autem pili in pube generentur, & eodem tempore ferme, quo menses in puellis, semen in masculis apparet, docebat Hippocrates in libro de Natura fetus, dicens: Ad pilorum generationem necessarium est humidum & dilataio cutis. probat hoc, quia dicit: Pili non nascuntur in cicatricibus, quia cutis est astricta: sed in pueris, quia venæ sunt angustæ & tenues. sic enim intelligit: Tenuis non prodit semen, nec in puellis menses. locus autem pubis est remotus à fonte caloris, & ei subest os: ergo frigidus, non emittet igitur pilos, donec incaleverit fluentibus mensibus aut femine, ut dilatetur cutis: igitur eo tempore apparebunt pili. Sed in mento ferius, quia longius est à corde, & non adeo incalescit in Venere: humidum tamen dicit, ei subministratur à

Pag. 5.

capite abundans, ideo virilitatis tempore emittitur barba.

APHORISMVS XXXVIII.

Plurimæ autem affectiones puerulis iudicantur. nonnullæ quidem in quadraginta diebus, nonnullæ in septem mensibus: nonnullæ vero in annis septem, quædam vero iam ad pubem accedentibus. Quæ vero permanserint, nec in pubertate finierint, puerulis aut foeminis cum menstrua erumpunt, consensescere consueverunt.

COMMENTARIVS.

Seclatantem leuia nervi deficiunt, animiq; inquit Horatius. Maximum studium Galeno fat in hac expositione, ut videretur diligens etiam in minimis quibuscumque, & ut antiquos reprehenderet: quorum neutrum convenit. Authores, inquit Hippocrates in primo de Dieta, si male scripserunt, non sunt reprehendendi, sed sufficit utilitatem rei explicare. inquit iacuram temporis, cum tam multa essent hic explicanda, utiliter omnibus omisis Galenus se accingit ad arguendum Hippocratem, quod non adiecerit (diuturnæ) deinde etiam illos qui Hippocratem defendebant. Primum quidem cum dixit, iudicari in quadraginta diebus, aut pluribus mensibus vel annis: declarabat, se intelligere de diuturnis. Cur ergo in tanta brevitate illud adijcere debuit, quod iam per se erat manifestum? Cum etiam dixit τὰ θεία, intellexit longos morbos: cum vero morbos νοσηνέτω, sicut ibi τῶν ὀφθαλμῶν νοσηνέτω: & ibi τὰ ὀφθαλμῶν νοσηνέτω, ὡς & ἔτι ἀλλοῖς ἐν τῷ νόσῳ. ὡς & ἔτι ἀλλοῖς ἐν τῷ νόσῳ. ὡς & ἔτι ἀλλοῖς ἐν τῷ νόσῳ. ὡς & ἔτι ἀλλοῖς ἐν τῷ νόσῳ.

Pag. 1.

Aph. 19.

Aph. 23.

Ergo cum Hippocrates tot morbos recensisset, in huiusmodi ætatibus accidere docuisset, duo voluit nos scire: Vnum, quod omnes his ferme morbum finiantur: alterum, quod huiusmodi ætates recipiunt mutationem maximam ad pubertatem, postquam non est speranda mutatio ex beneficio ætatis. Ideo dixit: Harum affectio-

Aphor. 7.

fectionum quaedam mutantur in quadraginta diebus. quaedam in septē mensibus: alie in septem annis, alie sub pubertate: id est à quartodecimo ad uigesimum quintum, ubi pubertas finitur, et iuuentus incipit. quod intelligitur ex Aphorismo illo: Quibuscunq; morbi comitiales sunt ante pubertatem, mutationem accipiunt: quibus autem uigesimo quinto (anno) comoriantur. Præfinitis pubertatis terminum ad uigesimum quintum annum: ideo etiam ut sensus sensu coherereat, ante pubertatem debet intelligi ante finē pubertatis. atque sic non maliciose interpretandus est Hippocrates, sed iuxta illius profunditatem sermonis, nostramq; et mortalium utilitatem. Verum illud magis ad rem facit, quod forsitan etiam et acutos morbos comprehendere possit, ut dies illi et menses et anni non à morbi initio, sed à natiuitate ipsa numerarentur: uelut, si quis infans trigesima die laboret, aphthis non quidem septuagesima die, id est quadragesima die à die initij morbi, sed quadragesima die à natiuitate finitur. Adducit me in hanc sententiam multiplex ratio: quia cum de pubertate loquatur, illa est præfixa à natiuitate: igitur uerisimile est eodem modo locutum fuisse de alijs terminis. præterea morbos, qui accipiant mutationem in septimo mense et in septimo anno, uidemus quotidie: qui autem curentur post septimum annum uel post septimum mensem, nunquam uidi. Ipse etiam Hippocrates in Epidemijs nunquam extendit rationem dierū iudicatoriorum ultra centesimum et uigesimum diem, qui sunt quatuor menses. Parumq; abest opinio hæc à Celsi interpretatione, nisi quod ille non de fine morborum, sed potius de initio et origine intelligit: quod etsi uerum esse possit, non tamen cū uerbis Hippocratis presentibus cõgruit. Videmus etiam in pubertate semen et menses in puellis profluere septimo anno, dentes renouari septimo mense, primum nasci quadragesimo die, primum hominem se ostendere: tunc enim primum uigilans ridet, ut in libro de Septimestri partu docet. Illud idē persuadet, quod Hippocrates in libro de Natura humana cum dixisset, morbos sanari oppositis temporibus: subiicit, aliter annos fieri, tum etiam quod nullibi de hoc meminit. Nam quod dicit in secundo de Morbis, pertinet ad reditum, non ad indicationes. Præterea quam absurdum esset dicere, quod multi morbi quadragesimo die seu affectiones iudicantur, cum id perspicuum sit ac generale. propterea non de tempore ab initio morbi, sed ætatis intelligendum est.

Pag. ult. Pag. 5.

Causa uero uidetur esse in annis et mensibus una, numeri planetarum absolutio: quæ in mensibus cum sint dierum uigintioctio ac horarum duarum, fiet dies 196, horæ quatuordecim: quare absoluentur in sex mensibus comibus, diebusq; decemseptem: ideo in septimo mense contingit huiusmodi mutatio. Nam absoluto regimine unius cuiusq; planetæ, res redit ad eundem qui præfuit à natiuitate. si sol, solem: si luna, lunam. In annis autem subtilior est ratio. nam luna post dies 354, perfectis duodecim circuitibus cum sole redit ad eundem cum illo habitum, et quod mirum est ad eundem penè locum: quoniam differentia reditus et mensis lunaris est dierum duorum, horarum quinque, erunt igitur in duodecim mensibus lunaris reditus lunæ duodecim, et insuper dies 26. et horæ 12. quare penè tredecim circuitus lunæ. Et hæc fuit causa quod Iudæi et Græci adeo obseruauerunt annum lunarem, qui constat ex duodecim coniunctionibus solis et lunæ, et 13. circuitibus lunæ. Septem igitur anni tales, sunt minores annis profertim solaribus, diebus 74. ergo octauus annus, cū res redit ad eundem planetam, incipit in septimo anni mense decimo, die eius mensis 16. et ita quintus decimus in quartodecimo mense octauo, die secunda eiusdem. Annus ergo medicus est, cū ante diem natalem luna redit ad eundem locum, in quo fuit hora natiuitatis, et ad eandem distantiam cum sole. In octo autem annis sol et luna ferme ad unguem locis suis restituantur: sed post quadraginta ferme horas à tempore initij circuitus. Ergo cū pro singulis circuitibus addiderimus quadraginta horas, fiet initium quale hora natiuitatis. Quod an sit consideratione dignū, nō est præsentis tractationis. Sed id tamen scire decet, nullū esse exquisitiorem reditū, quam qui sit singulis decem nouem annis transactis. tunc enim eadem die sol et luna ad propria loca redeunt. Sed de quadraginta diebus, qui adeo celebrantur ab Hippocrate, nulla ex astris alia causa reddi potest, nisi quod sunt tertia pars tertie partis totius anni: ita sol progreditur ad locum, quæ respicit amico aspectu: quoniam trigona radiatio est similitud. tū ergo primā partē peragravit integrā totius circuli, et impare. Sic et uigesima prima pars, quæ in quatuordecim diebus peragitur, ad soluendos morbos idonea erit. talia igitur quæ fuisse præfinit.

APHORISMVS XXXIX.

Iuuenib; aut sanguinis spuitioes, itabes, febres acutæ, morbus comitalis, & alijs: sed præcipue antedicti.

COM.

COMMENTARIVS.

Cur hic dixit (et alij) sed non in præcedentibus? Quoniam, ut dicebat in Coacis prædictionibus, ætas à quartodecimo anno ad quadagesimum secundum, omnium morborum est ferax: at extreme, ut dixi, non ita. Quia ergo in iuuentute solent generari omnes morbi, et calculi uesicæ cum pueris, et renum cum senibus, et huiusmodi: propterea de his quatuor præsertim, tanquam sæpius euenientibus, meminit. Intelligit ergo hanc ætatem ab anno uigesimo quinto ad quadagesimum secundum, nam ex sequenti hoc intelligere licet, et his quæ dicta sunt in Coacis prædictionibus, et quinta Aphorismorum. Noluit autem desinire certis annis hic ætates, quoniam pro regionibus et habitu uariatur. Uoluit tamen intelligi, nullibi, nec in aliquo iuuentus initium profertim ultra annum uigesimum quintum. Vnde quæ hic dicuntur, etiam in his qui decimum octauum exceperunt, etiam ueritatem habebunt: si tales sint Germani, aut ex familiaris quæ non multum senescant.

Galenus hic quater Hippocratem accusat: deinde queruntur quidam quod ego iuste damnam Galenum, qui inuisus et turpiter damnat Hippocratem, adeo ut subiungat, aliter debuisse scribere Aphorismum: sed hoc perspicuum est apud illum, et de prima accusatione dictum est in præcedentibus Aphorismis. Ergo rationem dictorum Hippocratis reddamus. sic enim quid uelit doceamus, et illum à calumnia Galeni uindicabimus. Ergo in iuuenibus stat summa uis concoquendi, et calor maximus, et cessat incrementum: igitur iuuenes plurimum habent de sanguine calidissimo, cum plurimum generetur, nec absorbatur: et sanguine calidissimo, ob bilim mistam, et maxime circa pulmones: quia nutriuntur ex dextro cordis uentriculo, et sanguine biliosissimo, igitur paratissimi ad sanguinis sputum. Rursus, cum habeant plurimum de bile flaua et sanguine, à quibus omnes morbi, acuti generantur et sint calidissimi: igitur maxime corripientur morbis acutis, et non solis tertianis et ardentibus febribus, ut Galenus ait. Rursus de tabe, non intelligit tabem quæ sequitur sanguinis sputum, ut Galenus dicit, nam Hippocrates nō solet quæ notissima sunt subicere, sed abdita, at quis non norat, sanguinis sputa plerumque tabes consequi? Sed cum calida sit ac sicca maxime temperies iuuentum, et curarum capax, omnia habet per quæ facile ex quouis morbo in tabem, id est hæticam transeant.

Li. de Corde, in fine.

4. De usu Par. cap. 15. et 15. eiusd. de cap. 6.

Cur hic dixit (et alij) sed non in præcedentibus? Quoniam, ut dicebat in Coacis prædictionibus, ætas à quartodecimo anno ad quadagesimum secundum, omnium morborum est ferax: at extreme, ut dixi, non ita. Quia ergo in iuuentute solent generari omnes morbi, et calculi uesicæ cum pueris, et renum cum senibus, et huiusmodi: propterea de his quatuor præsertim, tanquam sæpius euenientibus, meminit. Intelligit ergo hanc ætatem ab anno uigesimo quinto ad quadagesimum secundum, nam ex sequenti hoc intelligere licet, et his quæ dicta sunt in Coacis prædictionibus, et quinta Aphorismorum. Noluit autem desinire certis annis hic ætates, quoniam pro regionibus et habitu uariatur. Uoluit tamen intelligi, nullibi, nec in aliquo iuuentus initium profertim ultra annum uigesimum quintum. Vnde quæ hic dicuntur, etiam in his qui decimum octauum exceperunt, etiam ueritatem habebunt: si tales sint Germani, aut ex familiaris quæ non multum senescant.

Aph. 7.

Com. 27.

Galenus hic quater Hippocratem accusat: deinde queruntur quidam quod ego iuste damnam Galenum, qui inuisus et turpiter damnat Hippocratem, adeo ut subiungat, aliter debuisse scribere Aphorismum: sed hoc perspicuum est apud illum, et de prima accusatione dictum est in præcedentibus Aphorismis. Ergo rationem dictorum Hippocratis reddamus. sic enim quid uelit doceamus, et illum à calumnia Galeni uindicabimus. Ergo in iuuenibus stat summa uis concoquendi, et calor maximus, et cessat incrementum: igitur iuuenes plurimum habent de sanguine calidissimo, cum plurimum generetur, nec absorbatur: et sanguine calidissimo, ob bilim mistam, et maxime circa pulmones: quia nutriuntur ex dextro cordis uentriculo, et sanguine biliosissimo, igitur paratissimi ad sanguinis sputum. Rursus, cum habeant plurimum de bile flaua et sanguine, à quibus omnes morbi, acuti generantur et sint calidissimi: igitur maxime corripientur morbis acutis, et non solis tertianis et ardentibus febribus, ut Galenus ait. Rursus de tabe, non intelligit tabem quæ sequitur sanguinis sputum, ut Galenus dicit, nam Hippocrates nō solet quæ notissima sunt subicere, sed abdita, at quis non norat, sanguinis sputa plerumque tabes consequi? Sed cum calida sit ac sicca maxime temperies iuuentum, et curarum capax, omnia habet per quæ facile ex quouis morbo in tabem, id est hæticam transeant.

atque hæc ita se habere, etiam experimentum docet. De comitialibus tanquam recondita magis causa si dubitasset, ignosci poterat. Dixerat enim Hippocrates in lib. de Sacro morbo: Postquam uero uiginti anni præterierint, non amplius hic morbus corripit. Sed cum iterum dicat: Quod si corripiantur, post uigesimum quintum annum non sanari: manifeste intelligit esse morbum, qui ei ætati non repugnet. Qui ergo ex consensu oris uentriculi, ex Veneris usu aduenit, frequens est: et ex febris in hos morbos et conuulsionem plus alijs ætatibus incidunt, et moriuntur. Quare dictum illud in libro de Sacro morbo, de eo comitiali qui proprius est cerebro, nec perimit, est intelligendum. Liquet autem ex hoc, quod comitialis per consensum sæpe perniciosior est eo qui per essentiam.

APHORISMVS XXX.

Ultra hanc ætatem crebri anhelitus, morbi laterales, pulmonis inflammationes, lethargi, phrenitides, ardores, diuturna profluuia, cholera, difficultates intestinorum, leuitates intestinorum, hæmorrhoides.

COMMENTARIVS.

Proponit undecim morbos grauiissimos, qui maxime homines corripunt ab anno trigésimo quinto ad sexagesimum tertium: noluit tamen, ut dixi, has ætates distinguere per annos, quia finis unius est alterius initium. Et quidam morbi paulo antecedunt, quidam tardant. Propterea in Coacis prædictionibus quod dixit, Pag. 23. Aetas quæ est à quartodecimo anno ad quadagesimum secundum, est omnium morborum ferax. Declaratum est ab Hippocrate in præcedenti Aphorismo per illa uerba (Et alij.) Verum dubium est, quod dicat in Coacis prædictionibus, à quadagesimo secundo anno ad sexagesimum tertium non fieri hæmorrhoides, nisi præfuerint: cum hic dicat oppositum. Nam de alijs morbis quos ibi fieri hæc ætate negat, et sunt struma, nephritis, lapis in uesica, fluxus sanguineus, et defluxio spinalis medullæ, nulla est cum dictis contradictio. Alia est difficultas, quia sexta Aphorismorum inquit: Apoplexiæ sunt maxime à quadagesimo anno ad sexagesimum: hic uero prætermittitur, et inter morbos ultimi senij numeratur. Hoc nolui dixisse, quoniam Hippocrates has ætates hic ultra quartumdecimum annum per annos et differentias temporum certas nō distinguit: quia non tantum est discrimen inter illas ut inter primas.

Pag. 7.

Pag. 23.

Aphor. 31.

17. *cerat. Et quarto de Morbis: Pituita descendens in uentriculum, non eum exulcerat: quoniam praedurus est, adeo ut Lybiae populi, cum ex corijs ferarum faciant uestes, ex uentriculis earum faciunt utriculos pro potu: sed si in mollia membra descendat, ut pulmones, ea exulcerat. Quod uero praua coctio omnium malorum causa sit, quae in senibus ob caloris innati paruitatem, de qua ante egit Hippocrates, necessario contingit, nemini obscurum est. Abundant uero multus humidis succis, quoniam natura frigidus sunt et humidi: et humidum illud praeter naturale est, quod colligitur ex Hippocrate primo de Dieta: qui cum constituisset pueros humidos, iuuenes siccos, rursus senes humidos statuit. Inde sunt et mali habitus, et alui et oculorum et narium redundantiae succi humidioris. Et plorant sine fletu, tum maxime, quod caro quae est in fontibus, absimitur. Ex alio si humor ille aqueus non extrudatur, dolent, et sepius in uentris profluuium incidunt. Eiusdem pituitae redundantia sunt glaucedines, et uisus obtusi, et auditus graues: articularum etiam dolores, et renum affectiones: omnia haec ex frigidis et crudis humoribus generantur. *σπαρυσσέλαι* uero et *δυσουρέλαι* inter se differunt. *σπαρυσσέλαι*, seu urinae stillicidium, fit multiplices ob causas, ut in libro de Affectionibus: ut ex inflammatione recti intestini, unde libro de ulceribus: Urinae stillicidium ex inflammatione 30 intestini recti incidit. Vesica enim ab illo calefacta pituitam trahit: a pituita autem fit urinae stillicidium. Aetius conatus est unam ab altera sic distinguere: Dysuria dicitur, cum meiere aeger cupit, et cum ui urinae excernuntur: stranguria autem appellatur, cum paulatim et guttatim urinae desillant, et assiduam ad mingendum irritationem faciunt. Quantas Galenus tenebras ubique offudit, ut nec ab ipso nec a posteris multa eruere liceat. I modo, et dic quid dysuria sit, quid stranguria? quominus, quod impudentius est, Paulus in tertio libro curam utriusque, tanquam idem sint, eandem ponit, cum tamen quasi e diuerso pugnent: et unaqueque, ut dixit Hippocrates, plures sub se contineat species. Ipse nihilofcius Galenus in septima Aphorismorum, suo more, dum rem declarat, inuoluit dicens: Quod *σπαρυσσέλαι* significet urinae tardae et obliquae, ac quasi expressae (quod ille stillatim uertit) exeuntis et 50 missionem, nomen ipsum ostendit. Mingendi uero difficultas potest, et quae cum dolore fit,*

miclio dici: potest et quae cum difficultate alia qua, adeo ut uix uesica operetur. Urinae stillicidium ipsius acrimonia facit, et retinendi in potentia, quae ob intemperaturam fit, praesertim frigidam. Urinae uero difficultatem, si quidem cum dolore fuerit, inflammatio abscessus, et inaequalis intemperatura, et spiritus flauosus: sin motus quidam difficilis, et potentiae imbecillitas, uel humor contra naturam. Debit sane declarare quid esset hoc *σπαρυσσέλαι*: sed absit tantum facinus. Rei ueritas est, quod urina uel supprimitur, et uocatur *δυσουρέλαι*: uel non emittitur liberè, et uocatur *σπαρυσσέλαι*: uel emittitur cum dolore, et uocatur *δυσουρέλαι*: hoc enim est difficile emitti, unde etiam *δυσουρέλαι*, quoniam cum dolore fit, uocata difficultas intestinorum. Ergo impedimentum hoc meiendi contingit, seu guttatim emittatur, seu non: *σπαρυσσέλαι*, seu tenuiter, seu inaequaliter. dolor uero ad eam nihil atinet, sicut nec impedimentum ad *δυσουρέλαι*. Verum, quia plerunque accidit, ut cum urina guttatim effluit, dolor etiam adsit, et cum dolor qui propriè uocatur urigo (est enim dolor quidam diuersus ab alijs natura) raro adsit sine aliquo mingendi impedimento, ideo *δυσουρέλαι* cum *σπαρυσσέλαι* adeo confuderunt, ut nunc pene incertum sit, quomodo utranque distinguere liceat. Difficultas ergo urinae semper est cum dolore, et stillicidium (si ita uolumus appellare) cum impedimento: cum uero utrumque adest, quod plerunque contingit, mista est affectio ex stillicidio et difficultate. Indicatur et id ex uerbis Hippocratis quinta Aphorismorum: Vtuo aut recto intestino inflammato, urinae stillicidium superuenit, ut etiam superius diximus. quod si per *δυσουρέλαι* impedimentum urinae intelligere possemus, cum id potius quam urina guttatim stilans superuenire soleat, non *σπαρυσσέλαι*, sed *δυσουρέλαι* potius dicere debuit. Ita Galenus, dum nimis properat, scribendo omnia confundit: non negarim aliquando unum pro alio, sed errore positum. Haec inquam proposui, nescius quam sim pro meritis habiturus gratiam. Sed iam ad textus expositionem redeamus. In his accidunt stillicidia propter imbecillitatem, praecipuante natura emissionem urinae, antequam uesica plena sit, et ob id guttatim defluit: unde plures ex senibus eo deueniunt, ut non possint urinam continere, sed et lectos et caligas conspurcari. Laxatur enim musculi collum

Aphor. 56.

305 H. CARDANI COMMENTARIUS. 4 306
collum uesicae continens. Quod si uesica refrigeretur, musculus autem non laxatur, fit aliud *σπαρυσσέλαι* genus: quia cum difficultate emittitur. At *δυσουρέλαι* sunt ob id quod urina lente permeans, et guttatim erodit membrum ui-

rile, quod longè tenerius est uesica: et plurimum falso humore ad uesicam delato, uel ob pituitam retenta urina, ac corrupta eroditur ipsa uesica, et praesertim collum eius, fitque dolor in meiendo.

HIERONYMI CARDANI MEDICINAE LANENSIS MEDICI, IN QUARTAM SECTIONEM APHORISMORUM HIPPOCRATIS, PROOEMIUM.

SAepe illud dubitatum est, cur tam pauci homines ueritantes sint, etiam in his rebus quas scire ac nosse perquam utile esset. Videmus medicum: is sit peritus an imperitus, studiose non quaerimus, et tamen nos nostraque charissimum pignora quasi caecutientes illi committimus. Plurimum certe potest inueteratus error. Cum enim perspiciamus in omni artium genere, quae ad homines spectant, dico militia, iurisprudencia, ciuili conuersatione, aulicorum disciplina, eosdem esse sapientes, et qui tales habeantur, et qui maxime callidi sunt atque dolosi, fraudulentique ipsaque leges, ut omittat caetera, et decipere et frustrari uia ipsa doceant: falso creditum est (quod humanae hae disciplinae obtinere uideatur principatum, quibus Reges, Duces belli, Magistratus, Senatus, Praetoresque creantur, aut omnino constant) eandem in diuinis hominibus et naturae opificibus rationem obseruari debere. Hoc tantillo argumento ab exemplo sumpto, omnia bona uera euertuntur: nec unquam idem sunt ueri opifices, et eruditi in precio. Sic querebatur Hippocrates in Epistolis, Galenus autem non semel, imperitissimos et longe ab artis notitia positos sibi praeponebat. Diuisus autem bifariam est hic error. nam in his disciplinis, in quibus nihil potest casus, ut Geometria et Arithmetica, cum cogantur fateri eruditos esse eruditos, eo certamen, eos qui eruditi sunt lacerant: alij calumnijs crimina, stultitiam, aliaque foeda, et si nihil aliud possint, simplicitatem appingentes. At in his in quibus fortuna et casus aliquid possunt, ut in Medicis, architectis, nauium gubernatoribus, eo processit improborum perfida audacia, ut sibi artem adiucent: ab illis qui eas non runt, detrahant. Haec est causa tam sinefide atque intolerandi erroris, imò non erroris, sed consu-

tae fallaciae impostorum, quam quæsti sunt omnes celebres uiri. Sed Hippocrates ultra querebam non processit, credo rei indignitate motus, hanc hominum stultitiam tam rudem contemnent. Caeteri, ex quorum numero est Galenus, cum sua admirabili Dialectica morbo huic mederi non potuit, quia causam non inuenit. Causa autem ea est, quae dicta est. Quomodo igitur huic tanto dedecori ipsorum praestantium artificum, tanta iacturae humani generis atque bonarum disciplinarum, tam acerbae improbitati atque iniuriae huiusmodi impostorum occurreremus? Certè id primum scire decet, eos qui humana calliditate adeo ualent, nec literis nec opere ipso praestare posse, nam quod scire, et scire operari idem sint, alijs saepe docuimus, fallimur autem et in hoc, quod eos qui nugari didicerunt, quosque falso ob humanam calliditatem eruditos putamus uidemus opere ipso aberrare, et esse in expertos. Itaque ex hoc uno errore, quod ignorantis artis eruditos existimus, duo alij pessimi exoriuntur errores. Vnus, quod eruditos imperitos esse credamus: et quod aliud esse existimus scire, et scire operari: quae tamen in his qui uerè sciunt artes, nunquam in perpetuum, uel in uno disiunguntur. Quis enim est tam amens, aut quomodo fieri potest ut quis norit, aquam et oxymel conuenire febri citantibus tertiana notha, et quando, et quantum, et quomodo norit, etiam qualiter oxymel componatur, quae sint qualitates bonae aquae, mellis, aceti, inde pro aqua et oxymellite dare uelit uinum ptisanam? Ergo qui opere aberrant, imperiti sunt aut omnino, aut non rectè totam artem callent. Itaque fieri non potest, ut dixi, ut qui callidi admodum sunt, artes ipsas, nec exercitationem artis teneant, multis de causis. Prima, quod artes simplex et stabile ingenium

genium exigunt: at contra illa calliditas, uasrum
 & inconstans. deinde, quod tantum confidunt
 huic sue calliditati, tum etiam uiolentiæ si in-
 si-
 diæ non ualeant, ut negligant præcepta artis
 haurire. Et rursus cum ars longa sit, & quæ ad
 artem longiora, ut Philosophia naturalis, Dia-
 lectica, Mathematica, Grammatica, superna-
 turalis Philosophia, ipsa quoque Medicina satis
 uerbose à Galeno tractata: at calliditas illa hu-
 mana & pseudopolitica peritia totum hominem,
 totam uitam uideatur exigere, cum tot salutatio-
 nibus, ceremonijs, ut non pluribus sacerdotes
 in sacrificijs, nec etiam Hebræi utantur tot ca-
 uillationibus, consilijs, dolis, fraudibus, con-
 spirationibus: deniq; his quæ ad hæc consequun-
 tur conuiujs, nuptiarum tractationibus, gratia
 potentiorum, aulico plagiario, & sexcentis alijs
 huiusmodi nequitijs: fieri non potest quin studia
 artis deserantur, atq; adeo ut quidam etiam libris
 ipsis carerent. Et quamquam occurrere his, non hic
 spectaret, sed potius ad Commentaria in pri-
 mos Hippocratis libros, ubi de huiusmodi argu-
 mento diffusè agitur etiam ab ipso Hippocrate:
 breuiter tamen malui docere hic, quomodo his
 sceleratissimis hominonibus resistamus: ut
 nec qui nostra legent, utilitate iniuste frauden-
 tur, scilicet opibus & auctoritate inter sui simi-
 les, nec cogantur ob illorum iniurias & oppres-
 siones deserere optima studia: atq; ita etiam ina-
 nis sit labor, pereatq; gloria scribentium ac do-
 centium, quæ sunt inuitia humano generi. De-
 mum, ut fidei nostræ satisfaciamus: scilicet ut his
 omnibus profusum, qui nobis non nocuerunt, hi
 sunt omnes posterij, et hac ætate qui ex fide me-
 cum egerunt, nec se de misera nece filij intromi-
 serunt, nec facti illius ullam cepere uoluptatem:
 quinimò miserati nostram communem fortunam, et
 execrati Cardianorum mores & consuetudinē,
 quam & Demosthenes inter prodigia & mon-
 stra sui sæculi recensuit, acriterq; infectatus est,
 dolorem pro uoluptate præ se tulerunt. Ea igitur
 erat occasio, quod, ut dixi, ad acquirendam artem
 multum temporis, ob Galeni prolixitatem con-
 sumere necesse esset: nunc Hippocratis Commen-
 tarijs seu totis plenè, seu his tantummodo super
 Aphorismos, breuiter uniuersam artem paruo
 temporis spacio perdiscere licebit. Quicquid uerò
 in Dialectica assequenda etiam temporis im-
 pendere necessarium antè erat, nunc nostra Dia-
 lectica, quæ decè folijs continetur, duorū men-
 sum in spaciū contrahi potest. Quod ad ceteras
 artes attinet, quæ necessaria erant Medico,

ex Philosophia nos pauca restrinximus. Quæ-
 stiones illæ de principijs primis nec absolutæ,
 nec satis firmæ, nec scio cui bono sint, aut auxilio
 ad medicinam perdiscendâ, uiliores enim essent
 disputationes Ricardi Suisset Angli, quod de re-
 bus magis sint, quam elenchi illi circa ea, quæ
 qualia sunt nondum constat. Porro sapientiam illam
 improbam, & sine & modo nos sanctè castèq;
 in pauciora præcepta restrinximus in libris de
 uilitate ex aduersis capiēda. Nam illam uulga-
 tam, quæ isti adeo & gloriantur & seuiunt, quis
 demiretur quinq; tantū præceptis contineri? Ea
 sunt: blādicia in cognitos: inflatio in leues: uis &
 minæ in acriter resistentes, nec cedentes his nu-
 gis: fallax prædicitio: & conspiratio inter parti-
 cipes. Horum omnium una radix tamē est, Dei
 contemptus: neq; enim sine eo quisquā ullum horū
 aggredi, præcipue uim, minas & conspirationē,
 potest. At nostra si sequaris in his libris præce-
 pta, paulo maiore diligentia atq; labore cuncta
 hæc assequeris, haud læsa pietate: quod maximū
 munus esse reor. Sed, ut dixi, paruo costaret di-
 sciplina illa tota, si condisci & exerceri salua pie-
 tate posset. Admiratur Plinius in Cicerone elo-
 quentiæ uim supra conditionē humanæ naturæ,
 his fermè uerbis: Te dicēte, legē Agraria, id est
 alimenta sua, abdicaerunt tribus. Te suadente,
 Roscio theatralis auctori legis ignouerunt, no-
 tatasq; se discrimine sedis æquo animo tulerūt.
 Te orante, proscriptorū liberos honores petere
 puidit. Sed aufer C. Plini inflationē, uidebis le-
 ue artificium, & quam paruum fuerit armare
 plebem contra sua comoda. Difficile est agnosce-
 re proprium adulatorē, adeo ut Plutarchus inte-
 gro uno libro de hoc scripto solum docuerit. pos-
 se id fieri, nō ipse forsan hoc præstare cōfessus. At
 in populo quis tam acutè perficit, ut adultores
 effugere possit, qui singulos laudant sub alterius
 specie? & dū alios laudant, intelligis teipsum ma-
 gis ab eis laudari. O quam perniciosa assenta-
 tio, quam perditissimi illi rhetores, Demo-
 sthenes præcipue & Cicero, captantes eos
 populos ad omnia facinora impulerunt: neque
 hoc contenti, inanis gloriæ cupiditate in suam
 perniciem armarunt: deinde etiam euerterunt.
 Demosthenis ambitio enim Athenas Alexandro,
 Ciceronis Roman Augusto subdiderunt. nec
 puidit gloriam, & cepisse hos populos: coactūq;
 sunt fateri, suam patriam perdidisse: ne non
 leuis sit hæc res, inflare homines, ex eo per-
 discere licet, quod Cicero, qui populum Roma-

num toties inflauit, coegūq; ut phanaticos suam
 perdere libertatem, in priuatis negocijs nul-
 lus fuit. Simili non credis, exemplar uitæ suæ
 Epistolæ ad Atticum lege: uidebis quam leuis,
 suuus, ambitiosus, perfractus, inconstansq;
 fuerit, & quolibet sabro uulgari consilio & pru-
 dentia inferior. Vnde nil mirum, se suosq; euer-
 tisse. Quid est hoc mirum, cum tanta raperet,
 tot dona ex fori labore acciperet, amicorum hæ-
 reditibus locupletaretur, adeo ut referat ex
 Diadoro H. centies id est ducenta quinquaginti
 milia aureorum (sed mendum esse, haud dubi-
 um est: legi debet H. C. id est, sextertia
 centum, quod est aureorum bis mille & quin-
 genti) semper tamen ere alieno opprimeba-
 batur. nec potior alia causa interitus fuit tam
 ipsi quam fratri, fratriq; filio, quam pecunia-
 rum inopia, ut Plutarchus refert. quamuis toto
 triennio Qu. Frater Asiam propretor ita ex-
 plarit, ut redeunte illo, magis Cicero ei, ne re-
 peundarum accusaretur, timeret, quam sibi
 qui in exilio erat. Omitto scelerata reliqua illius,
 & inaudita crudelitatem, & iudicia, quæ Ci-
 cero quantum poterat, reprimere conabatur.
 Itaque, ut ad rem redeam, parua res est Deum
 non inueni, falsis blanditijs notos, & in ipso
 confidentes, alios inflatione, impotentiores uac-
 metu, tamē conspirationibus aliorum improbo-
 rum euertere, & sibi uiam ad principatum sui
 ordinis sternere. Postquam ergo hoc facile est,
 perdiscere autem medicinæ artem, ut ab Hip-
 pocrate atque nobis tradita est, labor perbre-
 uis, utriusq; satisfacere negotio poterimus: non
 tam sibi uindicando quod iniustum est, quam
 retinendo quod nobis debetur. Si igitur peri-
 tus in dignoscendo, & cautus in prædicendo,
 & promptus & elegans in operando (quæ
 quatuor sunt præcipuæ medici doctes) fueris:
 non abs re erit, garrulos istos factis coargue-
 re, concutere experimentis, perterrere pericu-
 lis, subblandiri omnibus, quosdam alios ex ami-
 cis ægri atque coniuuentis inflare, conspirare
 cum tonsoribus & pharmacopolis, sed probis.
 Nam si illi sibi licere uolunt aduersus ueritatem,
 iusticiam, commodaq; ægorum & Reipublicæ
 tam ciuitatis quam literariæ: quare nobis non
 licere debet ad repellendum iniuriam, ad tuen-
 dam ueritatem, gloriamq; rei literariæ sustinen-
 dam, & utilitatem eorum qui uestra fidei se-
 suaq; chara pigra commiserunt? Præsertim
 cum hi cum malis conspirant, bonos euertant:
 tu contra malis resistas, & cum bonis conspi-

res. Nec difficile est superiorem euadere arte
 fallendi patrem, bonis uerò præceptis discipli-
 næ adeo longè lateq; superiorem. nam hos euer-
 tit euentus rerum, detinet conscientia sui, ter-
 ret iusticia, uindictaq; deorū, adeo ut uel sic cō-
 cidant. Memini cū Mediolani essem nec instru-
 ctus his præceptis, nec ambitionis cupidus, sed
 sola medendi exercitatione clarus & felix,
 quot dissipari aliorum, nec imperitorum pror-
 sus conspirationes, ut palam esset, me magis
 iuicri quam contemni: necdum tum armatus
 Hippocratis doctrina, quam non nisi condita
 Dialectica consequi potui. Quid ergo times, ne
 non superior euadas? modò caute præcipitem
 iram, & importunam iactantiam, aut quædam
 huiusmodi uitia, quæ nobis præproperam glori-
 am & auctoritatem querentibus falso, tan-
 quam utilia, & maxime iuuenibus ablandiuntur.
 Vnum enim ex præcipuis impedimentis ad
 retardandam auctoritatem & gloriam, quam
 querimus ex arte, est, nimia cupiditas prope-
 randi, qua præcipites ferimur non minus per-
 dedecora nostra, quam per iniurias aliorum.
 Sed quoniam hac in causa longius proressus
 sum, in posterum à procemijs abstinēbo: ne
 imitando, quos damno, iusticiam uidear. Vnum
 rogo, ut quemadmodum in medicina precatus
 sum, ut Galenum inspicere: deinde de his quæ
 diximus, atque illum accusamus, iudicarem:
 ita etiam in hac Ciceronis accusatione, prius le-
 gant illius uitam, facta rimentur, exiis inspi-
 ciant: inuenient tantum profudisse proprijs ani-
 mi perturbationibus, quantum acceperit bene-
 ficio naturæ, quod certè immensum fuit: nec
 posse quenquam duabus in rebus præclarum esse.
 Et dicendi amplissima facultas data est, &
 immoderata. quanquam Tacitus illum non le-
 uiter perstringat, dicens: Lentus est in princi-
 pijs, longus in narrationibus, ociosus circa ex-
 cessus, tardè commouetur, rarò incalcescit, pau-
 ci sensus optimi, & cum quodam lumine termi-
 natur: nihil ex tempore referre possis, & uelut
 in rudi ædificio firmus tanè paries & duraturus,
 sed non satis expolitus & splendens. non
 tamen bello Cæsar, integritate Cato, cōsilio &
 prudentia Atticus, scientia Aristoteles fuit. Di-
 uisa hæc sunt munera, diuisi & homines. Hæc
 igitur adijcere uoluis, magis ueritus inuidiæ in
 Galenum suspicionem, quod medicus medicum
 arguat, et qui de ipsedem conscripserimus: quam
 iram et furorem Grammaticorum, quos læsa
 Ciceronis maiestate, scio in me impetum fa-
 cturos.

Eturos. Sed tamen hic suspicio omnis inuidiæ aberit. neq. enim suspicari quis potest, me adeo excordem esse, ut scribendi genere, eloquentia facundiq. cum Cicerone ipso contendere uelim. at si recta sapient. nec cum Galeno, & multo minus. Quæ enim causa esse debet, ut in iam tãdum sepultos manes inuidia ferri uelim? sola rei uirtas, & utilitas mortalium, me ad hoc impulit: qui seducti uitij hominum, & autoritate nominis, laudant iuste & merito bona in illis, uitia autem imitantur. Vide quod inuidiæ genus? ubi omnes Hippocratis libros diligenter intellexeris, etiam iubeo, non consulo solum, ut sex Galeni libros de Locis affectus, & decem ac septem de Usu partium, quatuordecim Methodi medendi, quinque primos & tres ultimos de Simplicibus medicamentis, decem de Compositis secundum locos, & septem secundum genera, qui in uniuersum sunt sexaginta duo, enoluas. A reliquis eius libris si abstineris, non solum id temporis lucri feceris, quod esses impensurus: sed minus perplexus hærebis in his quæ ab Hippocrate clarè tradita sunt. Non desuit Galeno ingenium, facundia, methodus, exercitatio: sed quædam, ut reor, nimis iuuenis, quædam minus diligenter, alia alijs impedimentis occupatus, negligenter satis scripsit. Sunt & extra contemptum Dioscoridis & Oribasi, qui super sunt, & Auicennæ libri: tum Vesalijs Anatomia. Sed redeo unde sum digressus. Dices forsitan: Hæc quæ dicis facilia factu, non tamen erunt prompta, ut uolumus, populo persuadere, ut cõtra commoda sua agat: res ardua est. falleris. Parua ne & exigua, cū Quiritis se uocari audiebãt, quasi à Romulo progeniti, cum essent descendentes latronum & Amphimotarũ, tum Volonum & Prospolitarum aut pecuariorum nobilissimĩ, ex pastoribus, bubulcis, subulcisq. cum identidem illud inculcabant, En Romanos rerum dominos gentemq. togatam: cum tot bella, tot uictorias, tot triumphos, æquam, imò maiorem cum dijs ipsis potestatem decernendi ius summum, ut quos beatos esse uellent, statim suffragijs suis efficerent: quosq. miseros, etiam repente damnatos exilijs, uinculis, morteq. multabant. Demum hæc omnia pro nihilo habebantur, & templorum ornatus, & magnificentissima urbis species, & populij frequentia, & magistratuum potentia, & Senatus autoritas, cum gesta illa maiorum referebant: & Decios se deuouentes, & Manlij in filium seuam & stultam animaduersionem, & Bruti in Reges odia, securimq. arma

tam in duos filios, & Fabricij pauperis superba responsa, & referentem signa Camillum, & Porseuæ ac Virginij Scauolæq. miracula, Attilij Reguli constantem fidem, Horatij Cocclitius robur & fortitudinem, Martijse in uoraginem præcipitantis audaciam, Scipionum uictorias, innumeraq. alia seu facta seu uera: inde fidem, patientiam, innocentiam, religionem erga deos, & uicissim illorum anxiam de populi Romani salute curam. Quò non flexerit callidus orator istis exemplis, non minus stultam quam imperitam plebem? Sed quorsum hæc tanta dicit? Ut intelligant studiosi, opus esse præclaris aliquibus ingenijs, atq. eruditus, ut honos bonis literis restituatur: neque enim ab imperitis, qui huic causæ aduersantur, hoc sperandum est: nec à mei similibus, qui omnem hanc gloriam omneq. nomen prorsus contemnimus: nec ab his qui quantum sint abundè eruditi, artibus tamen his humanæ uafriciæ natura simplices, et usu inexercitati, & studijs abhorrentes, desituti sunt. Sed primum abundè in arte doctus, inde etiam natura, usq. studio, disciplina subdole huius seplasticæ usq. ad aras instructi. Quòd si quantum genus illud technæ times, quo prædictionem conantur eludere. cum enim dicit, Laborat phthisi: dicit, Non: sed tamen periculum est, ne si morbus perseueret, in phthisim delabatur. Laborat caufonide: Non, respondent: sed bene in periculo est, ne in caufonidem deueniat: ita improbi illi, sine scientia, sine studio laboribus tuis fruuntur: quin etiam prudentiores uideri uolunt, quasi tu fallaris in morbo: illi, cum tu quæ sunt, non agnoscas, illi etiã antequam sint, præuideãt: demum si forte fortuna euadat, obijciunt tibi publicè quòd deceptus sis: si pereat, ipsos præuidisse ac prædixisse putent. Male sit his nebulonibus: multiq. fures et latrones, qui laqueo perierunt, ea nece minus digni sunt his ipsis scyphantis. Sed tamen (quanquam durum sit, et maxime si medio criter sint eruditi) resistere debemus. Itaque cum tam malignè agunt, et tu clam sis, insidijs resistas, perperna igitur re integrè, et futuro sine, dicas illos non rectè agere, qui morbum pro morbo curent. Et quamuis à te admoniti periculum imminere fateantur, nihil tamen prodesse hoc agro, cum iam occasio salutis dilabatur. præterito enim principio, nullam amplius spem salutis superesse. Tum astantes rogabunt, ut occurras: tu si speres aliquo modo euadere posse, clam affer auxilium aliquod lenè, quod ei conducatur, non extratione suorum: præfatus differri posse

posse, per hoc, ut principium non elabatur, nec occasio prætereat. Ita uersa rerum uice, simonari, culpa eorũ mortuos uideri poterit: si euadat, tua solertia & prouidentia.

APHORISMVS I.

Utero gerentes sunt medicandè, si materia turget quarto mēse, & usq. ad septimũ: sed hæc minus. Iuniora autem & seniora uereri oportet.

COMMENTARIVS.

Cum tradidisset in prima sectione curam generalissimam morborum: in secunda uerò generaliter multa, nihil speciatim, sed quæ uel ad signa generaliter, aut ad rationem uictus uel cõualescentes nihil proprium (nam si excipias septem Aphorismos, non est qui dubitare possit de hoc) at neq. in his quicquam particulatim. Aestiuas quartanas enim dum cõmemorat, de morbis omnibus dicendum intelligi uult. Sed & in illo, Vbi fauces agrotant, nil proprium exponit: neq. enim morbum nominat, & curam etiam solum generalem: in eo uerò cuius est initium, in profluuijs alui mutationes, nec de cura quicquam, nec de quo genere profluuij loquatur docet. A quadragesimo quoq. ad quadragesimum tertium, tam etsi quædam specialiter de morbis dicere uideatur, nihil quod ad curam (nisi ad curam speculare dicas, quòd curari non posse doceat) quadragesimus quintus tamen si curam doceat solus alicuius morbi, non tamen nisi generalissimè. In tertia uerò egit de his quæ ad constitutiones etiam generales pertinent ætatis, temporum & huiusmodi in præsentem incipit tradere curationè speciatim morborum atq. dispositionum, tum signa magis propria: quòd ut demonstrè nõ expedit, ne quod in alijs maxime uitium reprehendere soleo, quòd in manifestis infinita faciunt commentaria, ut aliquid dicere & multa scire uideantur, difficultum locorum omnino posthabita non solum interpretatione, sed etiam mentione. Sileant ergo, & suam fateantur posthac non solum inscitiam, sed ignauam, qui negant has particulas ulla ratione esse diuisas, postquam uniuersumq. Aphorismi ad hunc usq. & ipsarum etiam inter se particularum & ordinem & continuationem exposuimus. Nec est quod crimini dent, intermixta in hac & subsequenti multis generalia, cum id necessarium sit doctrinam tradenti, à generalibus ad propria: neq. uitium sit, sed esset si inter generalia quicquã membratim doceretur: quod

ita uitauit Hippocrates, ut ne suspiciones quidem umbram præstiterit.

Duo igitur cõtraria maxime proponit Hippocrates: unum secundum naturam, alterum contra: quæ adinuicem comparando, ubi contrariæ sunt indicationes, media inuenire docet. Quæ uero gerũt, ab omni auxilio medico maxime abhorret: purgatione siquidem, in hoc Aphorismo: sectione uerò uena in illo, Mulier uero gerens sanguine misso ex uena abortit: & eo magis, si foetus sit maior. Vbi etiam de inedia uebementi à Galeno sermo idè confirmatur. Verum in sanguinis missione ex uena, nulla exceptio uel morbi ratione uel causæ fit: in purgatione autem excipit materiam turgentem, quòd minus uereatur purgationem quam uenæ sectionem, non quòd magis morbi qualitatem formidet, nam in uenæ sectione nullam morbi aut causæ mentionem fecit. Quocirca melius fecisset, non hic sermonem habere de uenæ sectione, cum Hippocrates unã prorsus admittat, alteram non. Sed quoniã propositum est, Galenum tueri quantum possumus, dicamus comparãdo purgationem sectioni uenæ, in purgatione uinculum cum matre firmum respicere, in uenæ sectione abundantia alimentum. Dicemus ergo purgandas prægnantes, cū maxime foetus hæret matri, à quarto scilicet mense ad septimum, & quæ non facile abortiunt, & medicamento non concutient, & si foetus sit altior. Ex materia turgente triplex est indicatio: periculi scilicet magnitudo, materiæ caliditas, & facilitas purgandi ob motum. In uenæ sectione, quòd foetus sit paruus, mulier sanguinea, uenæ sectioni assueta, atq. refectio copiosa cibi. Quod uerò dixit de materia turgente, eadem ratione de ea quæ est iuxta aluum, intelligendum est: ut in uentriculo, mesaræo, intestinis etiã magis. Quid uerò sit materia turgens, supra docuimus, & infra proprius est locus, at per medicamenta intelligit elleborum utrumq. & illo sesamoidem tutius, ac peplium ac peplum: quæ quantum differant, in libro quarto de Ratione uictus in acutis edocebimus. Illud solum restat indiscussum, quòd addidit his uerbis, Et usq. ad septimum. Hoc, sed has minus, Brasauolus existimat dictum, quia in septimo mense uiales aliquòd pariuntur: atq. hic terminus, ut colligitur libro de Septimestri partu, incipit à centesima octuagesima tertia die, & finitur in ducentesima: à ducentesima autem ad ducentessimam decimam nõ sunt uiales. Verum nimis subtilis est hæc interpretatio, cum uelit Hippocrates, magis uitandum septimum mensem,

14. 15. 25. 40. 42. 43. 45.

5. Aph. 30.

1. Apho. 22. Aphor. 10.

In fine.

Page 3.

sem, quia fetus cum magnus sit, maius est periculum in abortu. Euchsus autem, cum uenia dictum sit, ob ueritatem, totam confundit sententiam, excludens septimum mensem a purgationis munere. non enim dixisset Hippocrates, sed has minus: uerum ut de alijs mensibus uereri oportet. Clarissima igitur est illius sententia, si non in uertatur, atq; huiusmodi: Vtero gerentes, si materia turgeat, a quarto mense usq; ad septimum sunt medicandæ, sed in septimo minus quam ante: primis autem tribus mensibus ac duobus ultimis, scilicet octauo & nono, non nisi maximo cum periculo medicamenta dare possumus, scilicet quæ per inferna aut superna purgent. Ita ut semper medicari liceat a quarto ad sextum mensem satis tuto, in septimo non adeo tuto: a septimo ultra, et ante quartum, maximo cum periculo.

Sed occurret aliquis dicens: Vtero gerentem capi ab aliquo morbo acuto letale est, quinta Aphorismorum: quomodo ergo curabuntur perituræ iam purgatione? Respondeo: Deterior est morbus acutus quietus in prægnante, quam exurgente materia: quoniam cum destituatur auxilio sectionis uenæ & in mediæ, & longior sit etiâ, & purgari non possit nisi concocta materia, ideo letalis efficitur: qui uero ex materia urgente fit, securior est: quia breuior, & quia purgationem admittit. Quidam autem plus sapere se quam Hippocrate existimantes, multa extra propositum iugantur: cum hæc sit ueritas.

Vtrum uero ante quartum mensem uel post septimum purgare liceat, in dubium reuocant frustra, quod concessum est ab Hippocrate, sed non sine magno metu, cum norit quantum periculi imminet. Cum uero non liceret regulam generalem tradere, admonuit nos incumbens periculi: ideoq; utilitatem, necessitatem & noxam pensanda esse. Et noxæ quidem medicamentorum purgantium superius declaratae sunt, sed eas repetere non pigebit. Prima est, quod agitant totum corpus, & uomitum mouent, ex quibus in abortum facile deuenire possent ægra. Tertium, quod commouent dolores. Quartum, quod accedunt febres, quia omnia talia excalescunt: sunt etiam pleraq; uenenosa & abominanda & amara, sed has ultimas noxas uitare licet, & debemus. Unde cessat contentio de aloë & rhubarbaro, stultè enim aliquis talia propinabit, quæ fetum interficere possunt. At uero ex aduerso sunt, si quis santala & nucem myristicam & garyophylos ac mentam, tum chæresolum, ac huiusmodi odorata, non admodum calida, neq; amara & astringens

gentia misceat cum saccharo, tutum reddet medicamentum: idq; magis, si scammonio etiam mandato cõstet, ut in compositione uocata Diaphœnicò, id est ex palmulis, cum iã fuerit fermentata. Nec ad cassiam nigram, neq; ad manna confugiendam erit. Linquamus hæc & Mesicæ & Actuario, dicentibus hæc, quibus ualidiora exhiberi tuto non possunt, ut pueris & prægnantibus commoda esse. nam talia fici sunt, ut quod natura curat, nos curasse uideamur. Vix enim cõtinget semel in centum ægris, nec nisi sub fine morbi, ut per talia medicamenta quicquam de materia peccante expurgetur. Quod si quid esse utile ex his potest, erunt potius tamarindi, omnis prauis saporis expertes, qui purgant bilem, & etiam tenuem pituitam, ac astringunt corriguntq; detrimenta aliorum medicamentorum, maxime calidorum, cum impensè refrigerent: & myrobalani, citrini chebulig, & emblici ac nigri, ut magis opportunum fuerit, & quibus iucundus est odor: rosæ, rosaceus syrampus seu serapium malis multo rore plenum, quod etiam pituitam crassam expurgare potest, maxime sale gemmeo addito, hæc omnia grata sunt odore, sapore, frigida, astringentia, naturæ amica, non immodicè expurgantia: nec urinam proritantia, quod maxime malum abortus excitat, & familiare est expurgantibus medicamentis. Licet igitur semper si morbus ualidus sit, & periculum uideatur, ne materia in membrum principale decumbat, & uires ualidæ fuerint: nõ tamen sine maximo metu fiet, his temporibus scilicet ante quartum mensem & post septimum, minusq; dare ex medicamentorum minime tum conuenit, si emendatum fuerit. Nam periculum est in opere, nõ in ipso medicamento. Sed si fetus maior fuerit, solū magis nutriemus.

An uero semper debeamus purgare, cum materia turget, & mensis fuerit a quarto ad septimum usq; & maxime quintus & sextus, nõ (ut dicunt) quartus. Vbi enim est initium, ibi etiam est incrementum. Si igitur initium securioris purgationis a quarto mense incipit, in quinto erit adhuc securius, & maxima securitas, cum minime solent abortire mulieres, scilicet sexti sub mensis initio. unde etiam in hoc falluntur expositores & medici ipsi artem exercentes, pernicioso nimium errore, cum (ut dixi) & minus quarto mense purgandæ sint prægnantes quam sexto, & leuioribus medicamentis, dubium non solùm Hippocrates, sed omnes expositores reliquerunt. Respondeo ergo, quod si morbus primum letalis sit, non esse purgandas, Secundo, si affulgeat spes

spes salutis, ob id quod dixit Hippocrates secundo & sexto Epidemiorum: Prægnantibus si nihil præter naturam accidat, uales sunt partus. Itaq; cum morbi & medicamenta res sint contra naturam, adeo ut etiam ab infansibus medicamenta arceantur, ut Princeps docet, si adhibeantur, fetus aut abortiuntur, aut remanent inuulidi, ut post ortum breui intereant, uel imbecillitatem quandam perpetuò retineant. Quia tamen damnaui imbecillia medicamenta, & hic agitur de uita humana, ne quis perperam intelligat dicta nostra, explicabo tibi meam sententiam: & est, ut utaris clysteribus, si alius astricta, lenientibus. licet & si in uentriculo & propè sint crudi humores, & minime lenti, tenues, uel etiam crassi, leuibus medicamentis purgare: nõ ita, ut credas materiam morbi huiusmodi auxilijs euacuari posse. Verum ut ad rem redeam, in quinto Epidemiorum narrat de uxore Antimachi, cui, cum esset prægnans secundi mensis, datum fuit catapotium ualidius quam conueniebat, è genere purgantium per inferius, & non eduxit, sed per superiora tantum bilem combustã propter febrem & abstinentiam cibi, pluribus enim diebus fastidii cibi passa erat. & mortua est eadè die (dicit)

Pro abortu securissimus. Pro uita matris si abortiat. Generaliter pro utroq;.

1 Quintus, & Sexti initium.	1 Primus.	Quartus.
2 Quartus, & Sexti finis.	2 Secundus.	Quintus.
3 Septimus.	3 Tertius.	Sextus.
4 Tertius.	4 Quartus.	Primus.
5 Secundus.	5 Quintus.	Secundus.
6 Primus.	6 Sextus.	Tertius.
7 Nonus & octauus.	7 Septimus.	Septimus.
8 Decimus.	8 Nonus.	Decimus.
	9 Decimus.	Nonus.
	10 Octauus.	Octauus.

Habetur autem tertius ordo ex primis duobus, iunctis simul numeris, ubi minor euaserit, erit securior. In primo autè Epidemiorum: Quamuis laboraret periculossimo morbo, non purgauit eam, quæ in litore habitabat: sed trimestris solum erat, & materia non turgebat, imò decubuit statim ad locum non periculossimum.

Hic etiam Aphorismus scribitur in quinta particula, sed eo loco est prorsus superfluus.

APHORISMVS II. In medicationibus talia educere è corpore, qualia & sponte prodeunt, uilia: quæ uero contrario modo prodeunt, cohibere oportet.

COMMENTARIVS. Postquam docuit purgare in præcedenti,

quæ forsam potuisset seruari, si aquam bibisset: ideo catapotij. & euomisset. Igitur etiã leuia medicamenta per superna purgantia conueniunt, nõ elleborus aut sesamoides. Ex quo constituemus aliam regulam: Quod si materia sit in uentriculo, leuibus medicamentis uomitum prouocantibus est expellenda. Rursus in octauo mense periculossimum est purgare, quoniam facile abortiunt: & si abortiãt, plerumq; mater moritur, tum ob fetus magnitudinem, tum mensis proprietatem. Septimo Epidemiorum datur exemplum uxoris Olympiadæ, quæ octimestris erat: & cum ex casu abortisset, mortua est. Inter menses ergo curandi, pessimus est octauus: inter priores autem, minime periculossus est tertius de abortu: sed de uita primus medius inter utrosq; & quo ad utranq; cõditionem securus. Difficultas est de nono. nam cum sit mensis partui opportunus, uideatur esse securissimus. Respondeo: In ea parte qua posset parere uitalem, est securissimus: sed si non pariat uitalem, periculossimus est, propter fetus magnitudinem. Ideo etiam cauendum est à medicamentis ualidis omnino. nam si fetus intereat, perit etiam sæpe mater. Sic ergo ordinabimus hos menses:

utero gerentes: hic docet in morbis, in quibus aliquid excernitur de materia peccate. Videtur autem Galenus suo solito more & accusare statim Hippocratem ab initio, & uelle Aphorismũ extendere ad omnem euacuationem, ac simul ipsum secundo primæ particule assimilare. Verum non animaduertit, quod non solum hic specialis est, ille generalis: sed quod hic loquitur de proprio quodam genere morbi, nõ de omnibus. Ita ut hic Aphorismus bifariam sit specialis, illius cõparatione, ille enim de omni morborum genere & omni euacuatione loquitur: hic peculiariter, & solum de purgatione, & de morbis solis, in quibus iam aliquid sponte excernitur. Doleo quod Galenum accusare toties cogar, sed magis quod in longum extendere sermonem. Neq; enim uidet

o 2 quod

quod hic Aphorismus priori optime cōiunatur. Cum enim dixisset, expedire turgente materia purgare etiam in utero gerentibus, adiecit; tempus, quo id facere licet: addit nunc, quod si præter id quod turgat, etiã aliquid excernatur, tum maximè expedire purgationem, cognoscenibus nobis non solum materiam purgandam, & adiuuante natura motu medicamenti, sed iam inchoante. Quis non uidet luce clarius, Galenum non intelligere Hippocrate, nisi ex cortice: nec aliud maius testimonium, quam quod illum accuset, cū minime ueniat accusandus. nam neq; bis repetitè idem, nec hic Aphorismus sic intellectus sub illo continetur, nec potest amplificari. Existimauit quod Hippocrates solum qualitatem materiae & illius similitudinem, non motum iam inchoatum, & quod maius est, turgentem illum impetum animaduerteret. Vide ambitiosam infectionem bene meriti Hippocratis apertam (non tamen quicquã hic plus docet de purgatione, quam quod de omnibus euacuationib. ipse iam dixit) Quid turpius, quid fecius? Deinde irascuntur mihi, quod Galenum iuste damnem, ut iniuste ab illo accusatum Hippocrate tueor. Quae igitur adduntur ab illo Asiatica dicendi luxuria, tamen si uera essent, extra propositum sunt, neq; enim omnia omnibus in locis referre expedit. hoc enim est infirmitas & rugacem facere disciplinã. Illud solum ad rem, quod conuenit hunc Aphorismum sequenti, sed ibi eum exponendi locus erit. neque enim illum cur rursus ascriptus sit, cum bis in primo libro scribatur, cum tot uerbis ac sua continuatione docere potuit. Quod, etsi adhuc dubitas de his, tantum quae iam prodeunt, non quae si prodirent, utilia essent, Hippocratem sermonem facere, uerba ultima considera (Quae uerò contrario modo prodeunt, cohibere oportet) ubi nulla esset conuexio. Sed & Itali omnes uertendo aberrant, pro χρονια, id est utilia, χρονον utile interpretantes. nam sic secunda pars Aphorismi prima non conuenit. Sensus igitur est: Cum turgente materia aliquid utiliter excernitur, totum purgare conuenit: sin autem alium humorẽ euacuauerit natura, tunc illum cohibere oportet. Malè autem fecit Euchsus, cum emendasset cum Cornario id χρονον rectè, totam peruertere Hippocratis sententiam: ut legeret, Quaelia etiam si sponte prodirent: pro, sponte prodentia. Omitto quod autoritas omnium refragetur. Dicam ego Hippocrati: Quis scia ego, quae si prodirent, profutura essent: Clarus igitur sensus est uerborum Hippocratis: Si materia turgat,

et aliquid iam prodeat utiliter, adiuua natura: sin aut inutiliter, cohibe. Tu modò cogita te aum, an hic sit sensus Hippocratis genuinus. et quid huic sententiae affine habeat uel secundus Aphorismus primi libri, uel tam longa Galeni expositio, uel aliorum autorum. Inde etiam soluitur facile quaestio illa uulgaris de symptomatica purgatione, an adiuuanda sit. Dicit Hippocrates: Si utiliter excernantur, iuuanda: si secus, cohibenda. At dices: Hoc nõ Hippocrates dicit, sed nulla, non utiliter. Si ergo immòdica sit euacuatio noxiarum, ut aliquando accidit, ad eam natura exsoluatur, debet ne purgare? Dico quod non: quia per illud uerbum iouera prodeuntia, intelligi parua sub quantitate exeuntia, nam si uolisset intelligere de magna quantitate, dixisset εφόρδα: hoc enim commune est etiam purgationi copiosae.

Caeterum dices, Non ne hic Aphorismus saltem ad alias euacuationes traduci et ampliari poterat: Dico quod nõ. nulla enim est euacuatio securã ratione loci, præter purgationẽ per aluum: neq; etiam cõuenit, si fluat sanguis per nares, mitere sanguinem ex brachio (nam sanguinẽ non noxiũ educeres) neq; ex naribus: periculosa enim esset eiusmodi actio. Vides igitur Hippocrati nihil potuisse addi. Verum dices, in formula Onesidemi, quanto Epidemiorũ, cum prodirent supra & infra, quae non conueniebant super purgata, tamen non cohibita: & neq; mortua est ob id, dicit Hippocrates. Respondeo: Erant contrariae indicationes, uincebantq; illa quae de purgatione indicabant, uelut bilis, sed tamen sine utilitate. Dicemus autem suo loco.

APHORISMVS III.

Si qualia oportet purgari purgenstur, confert, & leuiter ferunt: contraria uerò grauitur.

COMMENTARIVS.

¶ Sic cõstituitur ratio. Si qualia oportet purgari, purgentur, confert, et leuiter ferunt: contraria uerò grauitur. Sed si medicã purget, quae natura dũ purgat, iuuatur æger, qualia oportet purgari purgat, igitur si medicus talia purget, qualia sponte prodeuntia utilia sunt, conferet, & leuiter æger feret: et si supprimas, quae dum exeunt, malè afficiunt, iuuabit igitur in medicationib. talia educere, & reliqua, ut in præcedenti Aphorismo. Ex quo patet demonstratio præcedenti Aphorismi, et cõtinuatio sine repetitione, nõ igitur eximendus.

APHORISMVS IIII.

Medicari æstate superiores magis, hyeme uerò inferiores.

COM.

COMMENTARIVS.

¶ Cum docuisset rationem purgandi, morborum quorundam habita consideratione, hic comparat ad tempus anni diuerfos purgandi modos: unde etiam conuenit generali ratione secundo, nam, ut docuit, tertius pars est secundi, sed & specialis. nam dictum est in illo, quod in medicationibus expedit talia educere è corpore, qualia sponte prodeuntia utilia: at æstate solent magis corpora per supernam partem, scilicet per uomitum, & hyeme per infernam, id est aluum expurgari, igitur & hoc facere debet medicus. At dices: Igitur ad priorem opinionem redis, ut non solum quod iam sit utiliter, sed solet fieri utiliter, sit respiciendum? Respondeo, Quod non: sed ibi præcipit purgandum, hic uerò nõ: sed si expedit, modũ eligere docet. Itaq; est ac si diceret: Cũ medicari oportet, æstate magis per uomitũ, hyeme per aluũ id facere expedit. At ibi cũ materia utiliter excernitur, nec sufficienter, expurganda est: si inutiliter, cohibenda. Ideo clara est differentia. Cur autem æstate magis per superiorem uentrẽ & per uomitũ, Galenus ratione adducit in Com-

mentò. Hippocrates enim in libro de Humana natura inquit: Per æstatem bilis augetur, hyeme uerò pituita, ob frigidũ, ac nõctũ longitudinẽ. Sed et uicissim, inquit, minuuntur pituita in æstate, bilis flaua in hyeme. At bilis ob leuitatem sursum facile fertur, & sponte eõ tendit: contra pituita infra, igitur ratione humoris euacuandi res ita se habet. Quamuis nõ semper istud uerum sit de humoribus, sed plerumq;. Addit & aliam causam Galenus, proprie sumptam à natura temporis. ambiens enim aer calidus materias sursum facilius propellit, ut frigidus deorsum. Et licet hi duo sensus ueri sint, nihilominus potius de purgatione uentriculi in æstate qualicunq;, & uentris ac intestinorũ hyeme loquitur, quã de modo pur-

gandi, de quo inferius aget. Plurimũ enim inter est dicere, φαρμακον νεω τας ανω, et ανω φαρμακον, omittẽdo articuluũ τας, qui pronomini uicẽ gerit. Quod uerò grauius est, quod dicat in libro de Salubri uictu: Sex hybernis mensibus nomendum est, hoc enim tempus pituitosius est æstiuo, & morbi circa caput fiunt, & eam regionem quae est supra septũ transuersum. Quum uerò æstas & calor fuerit, infusus utendum est. Hoc ra enim hæc æstiuosa est, & corpus biliosius, & lumbi ac genua grauiantur, & calores oboriuntur, & in uentre tormina fiunt. Quapropter corpus perfrigerare oportet, & quae in sublimẽ eleuantur, infernẽ subducere ex istis locis. Hic se con-

torquet mirũ in modum Galenus, & qui eum sequuntur sunt, adeo ut dicant æstate totũ corpus purgandum esse per uomitũ, ut hic docet, ut peculiãriter uentriculũ & intestina per inferiora: hyeme aut uentriculum à pituita per uomitũ, totum corpus aut per aluũ medicamento. Quae uerba non sibi inuicẽ coherent: imò si bilis sit æstate in uentriculo, magis uomitu educẽda erit. Quod si dicas, hic non loqui de modo purgandi, sed de loco: obstat illud, Graciles et facile uometes purgare superius, cauentes hyemem. tum etiam: Vomentes uerò difficulter & mediocriter bene carnosos per inferiora, cauentes æstatem. Ergo hunc nodũ soluere oportet, ut reliqua difficilia. Hippocrates in comparatione purgandi per aluũ uel uomitũ principaliter quatuor obseruat: locũ, humorem euacuandum, tempus anni, & habitu. Locus præponi debet omnibus. Si materia sit in uentriculo, per uomitũ semper est educenda, nisi omnino quã multa prohibeat: quoniã si per inferna nitaris, multa subsequuntur detrimenta, cum labore enim id fiet, & uenæ rapiunt malos succos, & tardè prodibunt. Cum ergo hyeme soleant uentriculi ob frigiditatem aeris repleri pituita, licet humor ille alioqui indigeret purgatione per inferna, ratione loci per superiora purgandus est: æstate aut, licet bilis abundet, quia imbecillior est uentriculus, non debet uomitu fatigari, ideo aluum clysteribus subducere oportet. In ægris uerò sequi oportet naturam humoris, si locus affectus peculiaris non obstat. Nam si hyeme materia in uentriculo biliosa sit, uomitũ tamen educenda erit: sin aliter, postulat per aluum educi, quod grauis sit: & etiam quoniã uentriculi cura maxima habenda sit, ut etiam primo ad Glauconem. Si uerò bilis redundet per superiora, quod adeo facile expellatur, ut uentriculus minime afficiatur. Hic ergo de ægris, ibi de sanis loquitur: hic cõsiderat naturã, quae temporis qualitati afficitur: ibi locũ, qui magis tempore afficitur. Sed nunquid præter locum & humorẽ aliquã indicatione peculiarẽ habet tempus? Dico sic: æstas enim duos facit humores tenues, qui facile etiam si pituita sit, aut crudus humor, per superiora educuntur. At est alia causa potior, scilicet motus facilior ad uomendũ ob musculos calidiores eo tempore: quoniã cum sit motus uolentius, indiget maxime instrumentorum uerò acriũ, inquit Hippocrates, & utile. Sic & uentriculus ipse cum exanguis sit, uehementer lesus per uomitũ, ac distentus æstiuo ab aere resocillatur, ab hyemali destrui-

323 destruitur. Quapropter has noxas Hippocrates hic in agris maxime considerat: ideo etiam uomituros, & eos qui uomuerunt, calido loco collo care expedit. aliquibus enim ob frigiditatem singultus perniciosi successere: alij disrupti sunt stilus sanguinis promanantibus.

APHORISMVS V.

Sub Cane, & ante Canem, diffici- les sunt medicationes.

COMMENTARIVS.

Cum declarasset conditionem sumptam ab astra te, nunc declarat ab ea parte astatic, quae maxime ardet, sub cane scilicet, ab ortu illius ante solem, de quo dictum est superius in Tertia particula, & post per quadraginta dies, & ante canem per decem dies, ut sint dies quinquaginta, scilicet a quinto idus Iulij ad pridie calendas Septembris, dicens molestas esse medicationes, scilicet per superiora uel inferiora. Cum uero medicina sit inuenta experimento: aucta ratione, absoluta de nouo experimento, ideo in nostris regionibus manifestum est, nobis id animaduertentibus, hos quinquaginta dies, quod regio sit frigidior, ortum habere a uige sima Iulij, & finiri ad decimam Augusti, tamen si certus non possit assignari terminus. Nam nec quinquaginta dies ubiq; habet canicula, nec ubique solus hos. Quid ergo melius quam Hippocratem sapienter loquentem, sapienter interpretari? Quoties circa caniculam ortum, seu ante seu post calor ardens & squalor urget intelligere medicationes molestas futuras: Quae uero negatur Brasauolus circa astra ortum et occasum, quato plura, tanto magis risum mouent. Quandoq; contigit mihi mirari, homines alioqui doctos & prudentes adeo insanire, ut ea scribant quae in publicum proditura sint, nec nisi maximo cum rubore, nisi omnes artis auctores pereant. Ob haec mecum dicere solius sum, omnes homines nimia ambitione & cupiditate stultos fieri. Quis cogebat, quis impellebat hunc uirum tanta in hoc dicere loco, in ea arte qua facile quisq; norit, cum nec a limine, ut dici solet, saluasset: cum liceret multa ad propositum ex arte adducere, in qua grauis certe & eruditus auctor est. Non haec subiici, quod hominem oderim: imo apud nullum maior est quam apud me, qui illius eruditione, labores ac iudicium omnibus, qui nostra aetate scripserunt, mea sententia praeferebam: sed ut intelligat legentes, quam facile sit perire. Nam et secundum admittit errorem, uolens non ad Antartem cum polus haec accideret, cum magis aestiuo tempore quibusdam eorum oritur. est enim ultra aequinoctij circulum, & alij atq; alij diuerso tempore

324 oritur. Tertius error est, quod putat hanc stellam nisi augendo solis calore haec facere, quod falsum est. namq; etiam si non multum aer caleat, multi tamen quandoq; morbi & perniciosis eo tempore contingunt. Non ne Hippocrates prohibet aequinoctij temporibus purgationes, cum tamen sint temperata? ut in libro de Aere, aquis & locis habetur. Non ne docuimus tres esse operationes astrarum: lucem, ex qua calor & frigus motum & influxum, qui licet per primas qualitates operetur, aliud tamen ab illis est: Multa tamen recitat ex Plinio ad propositum, ex libro decimo octauo: Sicut canicula maria et terra, multaq; ferat, ut suis locis diximus. Neg. est ei minor ueneratione, quam descriptis in deo stellis: acceditq; solis, & magna aestus obinet causam. Et secundo libro: Cuius sideris effectus amplissimi in terra sentiuntur, feruēt maria exoriente eo, fluctuant in cellis uina, mouentur stagna. orygem appellat Aegyptus ferā, quam in exortu eius corā stare ac cōtueri, & uelut adorare, cū sternerit. Canes quidē eo toto spacio in rabie agi, haud dubium est. Et infra: Aquilones biduo post flant quadraginta diebus, quos estefias uocant, & octo ante qui prodrōmi: hos moliri uapor solis geminatus ardore sideris. Et nono etiam libro: Fluuatiliū si lorus exortu caniculā sideratur, & alias fulgore sopitur. Hoc & in mari accidere Cyprino putant. Et alioquin totū mare sentit exortū eius sideris: quod maxime in Bosphoro apparet. algae enim & pisces superferuntur, ab imo uersa omnia. Et quarto decimo libro: Vina in apothecis canis ortu mutantur quaedam, deinde restituntur. Haec ut uoluptate afferret ex illo intermissa. Meminit & morborum euenientium ex Canis exortu, in quinto Epidemiorum, & in septimo eiusdem. Sed his omnis, quae ramus duo. Primum, quae nam sit stella haec. duae enim sunt in caelo figurae, Canis maioris una, & constat decem octo stellis: quarum quae in ore est fulgētissima, Regina stellarum dici potest, ob magnitudinem, pulchritudinem, candorem & splendorē: micat autē uehementer, ut si uera sunt quae Aristoteles prodit, alissimo caelo recondita esse necesse sit. Haec pulcherrima stellarum a Ptolemaeo in Magna cōpositione appellatur. & Canis nomine cōfigurationis dicitur: quae etiā caniculā quiddā, ut stellā a cōfiguratione distingueret, appellatur, sed uere canicula est Procyon, id est stella et ipsa primae magnitudinis, sed non adeo fulgida et magna uelut Canis, et ipsa Canis minoris cōfigurationis, alterius scilicet: quae nescio quo modo Canē dixerint, cum solis duabus stellis

stellis constet. Atq; id re etiam a Fuchio dictum, sed antea a nobis. & ante nos ab omnibus Astrologis. Laudo tamen diligentiam, & carmina illa Ciceronis ab eo citata non extra propositum. Namq; pedes subter rutilo cum lumine claret Feruidus ille Canis, stellarum luce resurgens. Hunc tegit obscurus subter praecordia uesper, Ver toto spirans rabido de corpore flammam Aestiferos ualidis erumpit flatibus ignes, Totus ab ore micans iacitur mortalibus ardor.

Ceterum & illud bene, quod ob id medicationes difficiles sint his temporibus, a Fuchio dictum est: & quod natura sit imbecillis reddita a calore, & corpus siccatum & calefactum, & humores extrahi ferantur: unde sudores multi eo tempore, medicamentum intro eos trahit, calefacit & siccant corpora, et naturā quae nostrum regit corpus debilitat. Ideo non cauendum ab ea admoneat, nisi cum uel uires fuerint imbecillae, uel cum sine illa esse possumus.

APHORISMVS VI.

Graciles & facile uomētes purgare superius, cauētes hyemē.

COMMENTARIVS.

Tres conditiones superius purgandi docet: easq; hic ut quarto Aphorismo iungi possent, exponit. Ibi cur hyemem cauere doceat declarauimus: aestas optima est, sed licet etiam medijs purgare temporibus. Sed cum in omnibus operationibus optima sit facilitas, tum maxime exigitur in his quae laboriosae sunt, uelut uomitum. Ideo dixit, Facile uomētes. Cur autē graciles? Quonia plerumq; biliosi sint, exponunt omnes cum Galeno. Et quamuis dicat Celsus, quod uomitus nocet exilibus, et imbecillis habentibus uentriculi: exponit Celsum de melancholicis, non autem biliosis. Sed uere uidemus ob aefos ledi uomitum, non autem ita omnes graciles: ob id gracilium conditio generalis est, non ut omnibus conueniat, sed non alijs. Duplex enim est: generale uelut, & proprium, quod omni, ut Grammatica esse scientia: et quod nulli, ut in anima esse scientia. non enim omne quod est in anima, est scientia: sed quod non est in anima, non est scientia. Videamus ergo cur purgatores non sint propitii ad uomitum, etsi facilliter uomāt, periculum enim est in illis de fractura uentri uentum etiam pingue & ponderosa uentriculi substantia sursum trahatur praeter ea eorum humores lentius sunt, & crassi. Itaq; in pinguib. & obesius nihil est quod suadeat uomitum.

Porro quibus in casibus conueniat uomitus;

partim de clarabo ex secundo de Dieta. Inq; enim: Vomitus attenuat propter cibi euacuationem, non autem siccant, si quis postridie re ete curet, sed humectant, propter repletionem ex colligatione ne carnis a labore factam. Si uero quis sinat hanc consumi postridie, calore alimentum consumente, & uictum sensum adhibeat, siccant. Ventrem autem compactum uomitus soluit, et egerentem plus quam oportet sistit: illum quidem humectans, hunc autem siccans. Quum igitur alium quis sistere uolet, auidē deuoratum cibum euomere oportet, priusquam humescat, & infra de detrahatur: & magis acerbis atq; austere & dulcis uti. Vbi uero soluere alium quis uelit, plurimo tempore cibis immorari cōfert, & acris ac salis et pinguib. ac dulcibus tum cibis tum potionibus uti. Iam ergo utilitatem habes, quam praebet in sanis.

At in agris, inquit libro de Locis in homine: Vomitus, inquit, uomitū sedat, dum causam illius euacuat, & fluxionibus a capite conuertit. Et infra: Si quis homini uomenti aquam multam dare uelit ad bibendum, eluuntur ea propter quae uomit, una cum uomitu: & sic quidem per uomitū uomitus sedatur. Ex iudicijs autem male administrati uomitus est singultus succedens, & oculorum rubor, ut habetur septima Aphorismorum. Administratur autem antiquo tempore seismoides, ut habetur libro de Ratione uictus in acutis: & dabatur cum aceto mullso. Differt ab oxy mellite, quia sine aqua fit, & absq; igne, ut colligitur ab Hippocrate. Plurimum autem uiuat in duobus casibus, uel in morbis diuurnis membrorum inferiorum licet Hippocrates tantum exemplum det de coxendicium inueterato dolore, in Coacis praedictionibus. Sic enim in podagra, arthritide, si fumosa educantur, quoniam sit purgatio & remulso simul, et uentriculi uena, quod plurimum conuertit, exinanuntur: uel si materia ibi in uentriculo praeparata sit. Ordo autē sic se habet.

Primum, si cibus non utilis secundum, si cruditas: tertium, si bilis flaua: quartum, si pituita non haerens: quantum, si bilis affata, non nigra: sextum, si flaua bilis in atram conuersa: ultimum, si melancholia, ea enim propter pondus aegre educitur: educitur tamen & in quartanis. Est & genus acidi humoris crudi, quod facile educitur, & magna cum utilitate, in quibusdam hominibus. nam in eo effunditur a splene, maior tamen pars ex cruditate ob splenem cruditatem generatur. Sed in repletionem uentriculi ex cibis adeo necessarius est, ut Hippocrates consulat quandoq; ter repetendū. Secundū auxiliū pro uomitu Hippocratis

ualde bonum & securissimum, habetur libro de
 Pag. 17. Internis affectionibus: constat melle, aqua, ace-
 to, sale, in olla tepidatis, inde origano orientali,
 (cum Italico ne tentaueris) quod est gingiberi
 sapore simile: inde penna in os iniecit, inquit, uo-
 mitu prouocato, sed prius pannis multis integra-
 3. De dicta tur. Est etiam Hippocratis præceptum obseruan-
 dum, ut à uomitu os uino austero colluatur, &
 Pag. 4. fauces, ne uenæ ob labor em quicquid attrahant.
 Erat autem res adeo consueta uomitus suo tem-
 10. pore, ut in libro de salubri Dieta referat, homi-
 nes quosdam solitos uomere bis in mense.

APHORISMVS VII.

Vomentes uerò difficulter, &
 mediocriter bene carnosos:
 per inferiora, cauentes æstatem.

COMMENTARIVS.

Quod hic Aphorismus sit deductus extra-
 ratione contraria priori, satis perspicuum est. At
 non intellectam esse rationem illius à Galeno, neq;
 alio qui illum secutus sit, satis perspicuum est. nam
 & causam huius repetitionis prætermittunt: &
 cur etiam ex hoc non sequatur maximum incõ-
 ueniens, non animaduertunt, scilicet nunquam æ-
 state purgandum esse per inferna quenquam. nam
 si hos qui maximè purgationi parati sunt, & qui
 aliter purgari non possunt, quippe uomentes dif-
 ficulter, non uult æstate per inferna purgari,
 quos nam alios permittit sic purgari? Ergo pri-
 mum id sciendum, graciles purgandos esse per su-
 perna, quoniam per inferna læduntur, & ægrè
 purgantur ob musculorum uentris tenuitatem, ut
 Aphor. 35. etiam in secundo libro uisum est. Atq; hæc cau-
 sa, & ea quam adduximus, potiores multo sunt,
 quam dicta à Galeno, quod biliosi sint graciles,
 & ob id superius purgandi: hoc igitur ut doce-
 ret, oportere esse mediocriter carnosos non so-
 lum naturaliter, sed etiam ita relictos à morbo,
 nos in præsentī Aphorismo admonuit. Cæterum
 qui nam possint æstate purgari, nullos habitate
 poris ratione, sed ob morbum, hos ipsos quos
 hic connumerat solos, si necessitas urgeat. at cum
 nihil ab Hippocrate, uel ipso Galeno teste, uulga-
 tum dicatur, hic uerò in tanta breuitate multo-
 minus, existimare oportet, illum hic uoluisse ali-
 quid non peritum docere. id siquidem ergo e-
 rit, ut præcipiat purgandum per superna in prio-
 re, per inferna in præsentī: sed cauenda tempora
 aduersa. At si de sanis loquatur, absolutus & cla-
 50. rus sermo erit. ut sit sermo dignus Hippocrate
 hic: Graciles & facillè uomentes, quoties oppor-

tunum fuerit, uomitu purgabis, modò hyems non
 obstet: scilicet æstate, autumno et uere, bene car-
 nosos autem, & difficulter uomentes, per infer-
 na, modò non sit æstas, sed hyems uel uer aut au-
 tumnus. Si autem morbus exigat & urgeat, sic
 euacuabis quocumq; tempore.

APHORISMVS VIII.

Tabidos uerò, cauentes ad supe-
 riora purgationes.

COMMENTARIVS.

Cum docuisset graciles per superiora esse
 purgandos, uidebatur etiam tabidos idem facere
 debere, quoniam hi graciles maximè esse con-
 sueuerunt: monet igitur nos, ne hos graciles in-
 telligamus tabidos, sed illos excipiamus. Nam
 per graciles intelligi debere docuimus, circa infe-
 riora & uentrem: tabidi autem superioribus par-
 tibus magis graciles sunt. Hic quid Hippocrates
 per φθινώδεις significare uoluerit, Galenus
 non intellexit, sed cæcutiendo diuinauit, morbum
 scilicet phthoem & paratos interpretando: quod
 si ad sequentem contulisset, haud dubiè sensum
 percepisset. Quamuis enim ad corporis consti-
 tutionem tabidam necessariò sequatur, si uerum
 sit in ea, multo magis etiam in iam tabidis id ue-
 reri: nõ tamen contrariò. Itaq; multum hoc refert,
 an intelligat de constitutione, an de morbo. Siqui-
 dem de morbo sub gracilibus etiam tabidi, id est
 ad tabem inclinati continebuntur: purgariq; per
 superiora debebunt. sin autem corporis consti-
 tutionem, secus. Ego, ut uera dicam, credo potius
 de constitutione loqui. nam & in sequente A-
 phorismo melancholicos uocat, qui multo humo-
 re nigro abundant, non eo morbo laborantes.
 μολυχολικὸς enim appellat, insaniam uerò μα-
 νικῶν, ut in Epistolis, & Prædictionum primo,
 μανικῶν, id est insaniam: ἐκ μανικῶν, ex insa-
 nia. Tum etiam quod primo Epidemiorum Ca-
 40. pitulo lenus per φθινώδεις, ex mente Hippocratis,
 eos qui sunt angusto thorace atq; restricto, ut à
 tergo ad instar alarum promineant, aperta sco-
 ptula, & quibus caput facillè impletur, ac desil-
 lat humorem in pulmones & thoracem, uel e-
 tiam ad fauces. Verum magis dico, si cum his hu-
 mor ille acris sit, aut salus, aut foetidus, & si col-
 lum tenue sit, & faciei color liuidus aut fuscus ei-
 treus: ne cum maxillis rubentibus, ac quasi lu-
 cidis: & anima tristis, & quæ minimis ex cau-
 50. sis afficiatur & irascatur: tum uerò corpus uni-
 uersum aridum, & non saluè pinguedine, sed car-
 ne destitutum. Vult ergo Hippocrates nõ obafos,

De atra-
 bile.
 Pag. 2.
 Par. 1.
 Com. 18.

nec contabescit nimis aut angusto pectore ad
 uomitum esse duendos: sed mediocriter graciles,
 pectore tamen lato. Præponit ergo primum com-
 positionem & temperaturam, ut in sequenti A-
 phorismo: inde facilitatem ac tolerantiam, aut diffi-
 cultatem: post, habitum corporis gracilem uel ob-
 æsum: demum tempus anni, ut hæc omnia sint
 quatuor.

Animaduertendum est etiam, tabidorum for-
 mam pro constitutionibus uariari, quod Hippocra-
 10. tes nos docuit tertio Epidemiorum, dicens: Forma
 tabidorum erat aut leuis, subalbida, lentis colorè
 reserens, subrubra, rana pituita alba reserti, sca-
 15. pulas alarum modo eminentes habentes. & mu-
 lieres sic, neq; enim omnes tabidi, tales sunt. Est
 etiam tabes dorsalis, de qua in secundo de Mor-
 20. bis: at de ea non est intelligendum, cum statim me-
 dicamentum sursum purgans exhiberi iubeat. Vn-
 de etiam clarius habemus, illum de constitutione
 corporis potius quam morbo intelligere.

APHORISMVS IX.

Melancholicos autem plenus
 per inferiora, eadè ratione cõ-
 traria apponentes.

COMMENTARIVS.

Cum locutus esset de constitutione tabida,
 quæ ad compositionem potius pertinet: hic subie-
 cit de melancholica, quæ magis ad temperamen-
 tum, neq; hunc Aphorismum intellexerit, nec uer-
 30. ba illius cõnectere potuerit. Verum explet iam
 quintam conditionem, in eligendo modum purgandi
 obseruandam, postquam illi superiori cõnuauit. In
 utroq; enim de constitutione corporis locutus est.
 At quinta cõditio pertinet ad humorem, hunc ex
 constitutione melancholica deducit, ut priori, ue-
 lut dixi, sermoni cõnecteretur. Docet nos duo,
 scilicet humorem non solum, uelut reliqua quæ in
 præcedenti cõmentario cõnumerauimus, partem
 40. per quam euacuandus sit nobis præscribere, sed
 etiã medicamentum robur. Ut enim bilis flaua debi-
 lita melancholia potenti medicamentò educenda
 est. Propterea subiecit illa uerba, Contraria ead-
 dem ratione apponentes: nõ ut compararet ad dicta,
 neq; enim locutus est antè de ulla euacuatione hu-
 50. moris specialiter: nec decebat longius referre
 Aphorismum, cum in præcedenti locutus sit de ta-
 bidis. Effet hic sermo, quasi tabidi melancholicis
 aduersarentur. Sed in hac quinta obseruatione
 ne cogeretur, ut de tempore anni, corporis cõsti-
 tutione, habituq; plures facere Aphorismos, sub-
 iecit illa uerba: nos admonens, ut intelligeremus

flauam bilem per superna, & leui medicamentò ex-
 purgandam: similiter & tenuem pituitam, uelut bi-
 lem flauam: crassam aut, uelut melancholicam ita &
 aqueum humorè semper, si in uentriculo redun-
 det, per superna, et uomitum & leui medicamentò
 purgabimus. Loquitur autem de uera melancholia
 naturali uel exusta, nam sit tertia ex cruditate. Lib. 1. ca. 9.
 te, ut apud Aetium, quæ non magis commodè & alibi.

Circa ualidorum medicamentorum exhibi-
 tionem uidetur etiã occasio ex aquis stantibus,
 ut in libro de Aere aquis & locis: ubi docet Hip-
 15. pocrates, quod qui bibunt huiusmodi aquas, non
 purgantur, nisi à ualidis medicamentis: ideo tales
 aquæ efficiunt habitum melancholicum. Est etiam
 alia causa necessaria intellectu ad Aphorismum, et
 à Galeno prætermissa, atq; alijs, quod scilicet hu-
 20. iusmodi homines habent omnia iuscula frigida: et
 ideo non solum humorem melancholicum excern-
 unt difficulter, sed etiã ipsas feces, nisi adeo fri-
 gida imperies inualuerit, uel uentrem patiuntur
 intestinorum, & tunc ad ascitem conuertuntur,
 & metam sanorum corporum excedunt. Sed
 dices: Medicamenta ualida non sunt nisi ualidis
 corporibus, & in ualidis morbis exhibenda, li-
 25. bro de locis in Homine. Et assignat causam u-

triusq; & sunt quatuor membra diuisionis. Si e-
 nim ualidis in morbis debilia medicamenta dede-
 ris, morbus non transmouetur, quamobrem, in-
 30. quit, augetur: imò dicit, nec partiendo idem effi-
 cies: cõtra illos qui nunc exercere medicinam, nõ
 à nulla parte morbus propulsabitur, quare mor-
 bus augetur. Reliqua membra diuisionis, ut ma-
 nifesta, reliquit: uelut, quod natura imbecillis à
 ualido medicamento eueritur: morbus imbecil-
 35. lis in oppositum transmutatur. id tamè ante ea ex
 parte declarauerat, dicens: Medicamenta debilia
 debilibus, ualida ualidis sunt exhibenda. Postea
 uerò comparat morbum cum natura his uerbis:
 40. Si quis in morbis quid permittiturus est, ualido
 quidem ægroto, debili autem morbo, tum quidem
 confidenter fortiore quam morbus sit, medica-
 mento utendum est. nam etiã si quid de sano ab-
 ducat unã cum debili & ægroto, nullum detri-
 mentum est. Si uerò morbum ualidiorè, ægroto
 aut debilè acceperis, debilibus pharmacis ipsum
 curabis, quæ morbum superent & abducant, ægroto
 uerò ipsum nihilo debitorè reddant. Porro quinto
 50. Epidemiorum dedit exemplum de Eubœo ado-
 lescente, qui ob medicamentum imbecille, quod nõ
 mouit, mortuus est: & de duob; alijs, q; ex super-
 flua purgatione etiã periere. Præcipue aut docet
 duo

Lib. 1. ca. 9.
 & alibi.

Pag. 15.

Pag. 11.

Pag. 11.

Pag. 3.

duo detrimenta medicamentorum: calefacere caput, & febres accendere, libro de Locis in Ho-

mine. Pag. 11.

APHORISMVS X.

Medicari in ualde acutis, si materia turget eadem die, tardare enim in talibus, malum est.

COMMENTARIVS.

Ex ualde acutorum morborum natura, et turgente materia, elicit regulam ipsa die medicandi.

Aphor. 23.

Acutos morbos, dixit in secundo libro, quatuordecim in diebus finiri, at in libro de Carnibus: Acutissimi morbi aut septenario numero dierum, aut eorum dimidio iudicantur. Diximus

Pag. 7.

supra de his. Ergo Hippocrates noxam & utilitatem considerat. Si quidem noxa est, quod medicamentum excalfacit, quod cum labore educit, cum materia non sit preparata. Ex quo patet,

Com. 24.

Galenus prima Aphorismorum noua & perniciosa doctrinam inuehere, dum uult humores praeparare, cum periculum sit in mora, ne decumbat in aliquod membrum principale. Secundum, ne penitus ingrediatur, nec reuelli possit. Tertia utilitas, quam ex celeritate consequimur, est, ut motu illo naturali adiuuemur. sepe enim contingit, ut materia mobilis breui in uno loco qeseat.

2. Aph. 29.

Quarta, quod uires statim ab initio sunt ualidissimae. Construitur & alia ratio sic: Cum morbi inchoant, si quid uideatur mouendum, moue, cum uero initium morbi ualde acuti pertraheatur, sepe in ipsa prima die igitur si mouendum est, eadem die statim mouere oportet: mouendum est autem, turgente materia. Id uero primum de uomitu, deinde purgante medicamento intelligendum

Pag. 9.

est, ut quinto Epidemiorum: Sursum in exacerbationibus ipsis purgare oportet. tunc enim etiam sua sponte eleuantur, quam anxii & capite grauati fuerint. Et supra de Antimachi uoxore: Vi-

Pag. 4.

debatur superuictur a fuisse, si aquam bibere potuisset, ac statim uomere antequam deglutisset.

Porro ex huiusmodi Aphorismo haec excipiuntur. Primum, quod oportet medicamentum esse uelocis purgationis. tria autem ille praeposuit principalia: ad bilem flauam, scamonum: ad nigram, elleborum: ad pituitam, colocynthidem: oportetque illa cum odoratis miscere, quae uiuant medicamenti opus, humorem attenuant & dissecant, ac noxam quae ex purgatione accidit, emendant. Secundum, quod ubi prima die non contigerit posse purgare, debemus considerare si per omnia, an materia iam decubuerit, an adhuc sit in motu, & si est in motu, debemus adhuc pur-

gare, tanquam essemus in prima die: propterea dixit, Tardare enim in talibus, malum, non dicit, mortiferum, aut prohibet nos ab instituto. Quod si iam decumbere ceperit, uel ad membrum principale, uel principali proximum, ut pectus, pulmones, uescica: tanto ualidior medicamento uiti decet augendo quantitatem, quanto longius a uentriculo defecerit humor: & quanto loco periculosior & maiore quantitate, & quanto diutius iam resederit. At si loco non periculoso, ut in adenes, quod optimum est, aut in articulos, iubet nos Hippocrates a medicamento abstinere, libro de Affectationibus, ibi enim de eo et de regio morbo sermone habet. Manifestum est autem, quod prima die profusus abstinere a cibo debent, medicamentis enim ualidis purgandos ieiunare pridie iubet Hippocrates. Quomodo autem dignoscantur morbi acutissimi, si cum febre fuerint, docuit quarto Epidemiorum dicens: In acutissimis febribus pulsus maximus atque densissimus. An uero etiam intelligendum sit de morbis qui sine febre sunt, uelut sideratione ac doloribus huiusmodi. Respondeo: Dolores hos, si mobiles sint, & a flatu, non conuenire. Quidam enim imperitus medicus sic peremit aegram ipsa die, cum nec flatu nec medicamento exitus relictus esset. At si ex humore qualiscumque morbus sit, modò si esse sit posse purgare: quanto magis facere debemus, cum nihil obstat eorum quae in febre timemus incommodorum, praecipue calefactionis & imbecillitatis uirium? At de morbo attonito cum iam inuasa sit, neque spes est posse educere, neque materia illa fluctuat, nec turget: sed quam primum ut uisum est, superius decumbit in cerebrum, uel cor aut uenas iugulares, uel cordi proximas: ideo clysternijs potius ac sectione uenas, si spes aliqua superiis sit, opus est, quam medicamento deorsum purgante. nam uomitu haud dubie magis iuuaretur: sed palam est, tales omnino uomere non posse. Et qui ex eis semel uomitu uomere potuerunt, omnes plene seruati sunt.

APHORISMVS XI.

Quibus tormina & circa umbilicam dolores, & lumborum fatigatio, quae neque medicamento, neque aliter soluantur, ista aquam intercutem siccam firmantur.

COMMENTARIVS.

In Coacis praedicti loco, quod est circa, describitur uermis, quod est supra, & uerum, non hic morbus

morbus uisio uentriculi, ut animaduerti sepius, uelut ascites icoris, oriri solet. Quod

Pag. 12.

ibi scribitur solum, Neque medicamento neque aliter: quoniam medicamentum purgans, ibi medicamentum quodcumque intelligit. Eo etiam tendit

Pag. 20.

quod scribitur: In hydropsico sicco sui significationem praemittente tormina circa tenue intesti-

Pag. 19.

num incidentia mala sunt. Et antea: In hydropicis siccis urinae stillicidia mala. Quod uero uer-

Pag. 19.

pro doloribus, interpretari debeant, haud absurdum: tum quod nullam possit hoc uerbum aliam interpretationem uersimilem hic habere (quantum per se labores potius significet) tum quod frequens experimentum his qui artem diu exerceverunt, palam attestetur. Cum uero uentris tunica exterior sex partibus constituitur: epidermide, cuticula uel cute, post pinguedine, inde carnosa membrana, quam siphac Arabes uocant: inde musculus, post peritoneo Graeco Latine abdomine, Arabice mirac: quandoque inter cutem & membranam carnosam, quandoque peritoneo, quandoque inter utranque membranam aqua colligitur: huncque morbum uocat Graeci hydropem, nos aquam intercutem. Sed nobis proprie haec est aqua intercus, non autem communis ut hydrops: sed defectu nominis etiam eam aquam quae in concauo & inani, quod inter peritoneon & omentum iacet, Arabes uocant Xirbum, ut apud Hascen seu Principem habetur: uocant etiam aquam intercutem, quoniam hydrops Graeco dicitur. At hydrops Graeco non eam ambiguitatem parit, quamuis de pluribus morbis dicatur, quam aqua intercus apud Latinos. Neque enim ascites est aqua sub cute, sed sub peritoneo. Et plurimum differunt aqua intercus uera, quae extra peritoneum est, & secura sui natura, & similior cedemati, nisi quod si scindatur, aqua citrei coloris profluit: in cedemate nihil, aut alba pituita & glutinosa. & hoc hydrops genit ob id leucophlegmatiam Graeco uocant: & ascitem, quae multa cum aqua est inter peritoneum & omentum, & ad intestina penetrat, & uiscera urit, & morbus est penes insanabilis. Porro tunica illa carnosa, ut & pinguedo, penes communis est toti corpori, & quibusdam in locis crassior, & ualde conspicua, uelut collo, fronte & faciei partibus, ut & Vesalio habetur. Ergo cum cutis impletur ea aqua, etiam ad crura penetrare solet. & ut dicebat Hippocrates quarto de Mor-

2. Tertij. Cap. 1.

bis: Cum materia penetrare potest ad inferiora, implentur crura: cum ad superiora, facies & pe-

Lib. 2. cap. 5. & 24.

Pag. ult.

lus: aliter in uentre tota colligitur. Aer ergo collectus inter peritoneum & omentum, cum non possit penetrare, sepe efficit ut in tympanice (hoc enim nomen a similitudine obtinuit, ut ait Galenus) ut corpus totum reliquum sanum uideatur, nec tumescat crura aut pedes uel facies, ut in ascite, quae sui grauitate & qualitate magis humida penetrat ad has & illas partes, & etiam putrefacta coctionem icoris plus uitiat, & habitum corrumpit. Qui etiam sint lumbi, superius docuimus: quos dicit αλγυμα inuadere, id est aegrotare, ut in expositione de linguis Hippocratis Galenus docet, non dicit dolere, sed est fatigatio quaedam, et morbus. Turpe enim fuisse idem significare, tam prope positus diuersis uerbis, cum potuisset per τὸ νόσος αλγυματὰ tantum utriusque satisfacere. Quis enim apud nos ita loquatur, pes dolet, et manus laborat: ut intelligamus idem per laborare & dolere? et non potius tunc dicat, Pes & manus dolent? hoc enim uix paedagogus pueros docente dignum esset. Quid & tormina, dicemus inferius. Ergo reliquum est ut uideamus, cur hunc Aphorismum inter tam multos qui de purgatione loquuntur, Hippocrates posuerit? ut ex ordinis ratione sententiam, uel ex sententiae ordinem intelligamus. Deinde cur hoc ex antedictis eueniat, & num aliqua arte possint seruari. Palam est enim huiusmodi morbum esse insanabilem, qui sic fiat: quandoquidem antequam fiat, non possit prohiberi, cum factus erit, quomodo curabitur? Videtur autem, ut antea causam docui, maxime hic morbus fieri uisio uentriculi, cum talem factus ac refrigeratus, icori calido oppositus fuerit: ob id & in hoc casu uisus est a me sepius, & post febres acutas omnino perniciosus, dum uentriculum frigidis potionibus & medicamentis purgantibus, & maxime icur calefaciendo consumunt: uelut cum illa sua hiera simplicis Galeni, & aquis destillatis ex plumbo. Tertium genus, quod uidi, ex suppressione mensum accidere solet: cui si quis occurrat, cito sanari possunt. Vidi etiam quosdam fluxu uentris multis annis iam confirmato affectu sanatas: quorum unicum praesidium est assidua exercitatio, et breuis peregrinatio, sed frequens. Quod si per medicamenta urinam decuciant, quod optimum est curationis genus, euacuetur tota aqua, inde exuratur pars affecta siue icur siue lien siue renes, aut imum uentriculi. Hippocratis more, ut suo loco diximus: spes est sanatos iri infirmos, nisi attritus sit ipse uentriculus seu tabes, seu uillorum ueritate. Semper enim cum illo flatu in imo uen-

tritis

tris aliquid aquæ residet. Persæpe uerò ita iunguntur, ut sub quo genere sit hydrops, discernere queas. Atq; hæc prope est insanabilis, ut quæ cum aqua niix ulla est, facilius sanatur. non enim potest flatu ille seruari semper, nisi & reclusa sint undiq; loca, & fomes adsit. Propterea multi inflationem uentriculi diutius ferunt, & similiter dolores intestinorum ex flatu: quia bis infra, illis supra flatu exitus patet. Cum ergo hæc contigerint, nec medicamento soluantur, materiam non esse in causa ostendunt: cum autem nec foemenus nec unctioibus, nec theriaca ac similibus, somnum est intemperiem confirmatam esse. Genito igitur sæpe flatu ob dolores, hoc enim signum, & successu debilitatis membris iam in morbum deueniet, qui sibi mutuam opem afferret: de quo in libro de Ratione uictus in acutis agit, ob idq; in hydropem siccam transit: tum maxime, quod (ut rectè dicebat in libro de Flatibus) morbi ferme omnes à flatibus fiunt. Collocauit autem huic Aphorismum hic, ut intelligeremus, eos qui sic purgantur, lædi: ut sit unus eorum, qui nos admonent, abstinendum esse à purgatione per inferiora, sicut sequens per superiora. Propterea inquit:

APHORISMVS XII.

Quorum alui intestinorum leuitate laborant, hyberno tempore supra purgari, malum.

COMMENTARIVS.

Conuenit & hic cum præcedentibus, ubi de purgatione per tempora anni loquitur. Fit autem leuitas intestinorum & uentriculi initio, quia incoctum chylium illa retinere nolunt, & proprio etiam eorum, uterq; modus & ex intemperie & ex humore acri & mordaci, & ex frigida & crassa pituita, & ex ulcere fit: ut sint octo modi. In singulis id accidit, ut cibis incoctis deiciatur. Tamei si enim intestina parum trabant, & uentriculus sit incolumis, nihilo secius ex consensu non perficitur coctio, nam ut liquet ex dissectione, tunica una est. Ergo quamuis, ut superior

pag. 14. dictum est ex libro de Locis in homine, præstaret, ubi materia in uentriculo contenta in causa

pag. 11. esset, uomitu illam educi, ut etiam secundo de Dieta: de spontaneo etiam clarum est primo de

pag. 4. Morbis, & sexta Aphorismorum: nihilominus dicit, si hoc fiat hyberno tempore, malum erit.

Quanto deterius, si ex alia est ex quæ supersunt dictis contingat? Diximus autem supra causam huius, cur adeo reformidet uomitum in hyeme.

Com. 4. Certum est, de euacuatione ab arte faciendâ hic

loqui, sed de spontanea non est locus ut differamus, sed in sexto libro. At uerò leuitatem intestinorum Arabes lientiam uocare solent. Quod si dum morbo laborant, id malum est: quâto deterior in paratis solum? Itaq; & si hyeme uomitum, estate purgatione per inferiora deuitet, longè tamen magis uomitum hyeme quàm purgationem estate refugit: unde & de hoc plures scripsit Aphorismos. Porro de intestinorum leuitate quæ supersunt, in aliud tempus reijcimus.

APHORISMVS XIII.

Alleboros qui non facile supra purgantur, eorum corpora ante purgationem pluri cibo atque quiete humectanda sunt.

COMMENTARIVS.

Quatuor perpetuos Aphorismos de elleboro scribit Hippocrates, hunc scilicet, & tres sequentes. in hoc autem loquitur de albo: nam nigrum proprie per inferiora purgare solet, quamquam & ipsum uomitum cieat. Intelligitur autem de omnibus quæ uomitu purgare possunt, uelut nucæ uomica, & daphnoide seu laurole, ut uulgus uocat, & alijs huiusmodi. Vocatur autem elleborus à Græcis, ueratrum à Latinis. De modo exhibendi scripsisse referunt Philonidem Siculum Ennesem. Sed nobis sufficit Galeni formam præscripsisse, ex libro cuius titulus est, Quos purgare conueniat. In raphani radices, oliuæ ligno aut arundine perforatas drachmâ aut sexquadrachmâ radicem ellebori intrudes: has in oxymelite per horas 24 infundes, inde radicibus abiectis oxymel ipsum dabis. Constat autem hoc medicamentum optimum esse, cum raphani radices dissecent strenue lentos ac crassos humores, attenuentq; simul et oxymel, uimq; medicamenti ueneficam retundant. Tria autem necessaria sunt corpus purgandi: medicamenti, humoris, et corporis præparatio. Atq; hæc ad eam generalia ac certa, ut nunquam sint prætermittenda. Hic ergo de corporis præparatione agit, cum de humore aliis egerit.

Sunt autem quatuor Aphorismi continui de elleboro: atq; in hoc primo de albo solo loquitur, tum in sequentibus. nâ ellebori nomine albū intelligitur. Docet igitur hic corpus præparare ad purgationem non naturalem, scilicet uomitum. Sed tamen quæ hæc ratione naturalis dici possit, quatenus cuilibet mēbro hoc naturale inest, ut expellat quod ei noxiū est. Iubet igitur nos corpus ipsum præparare: uerum præparatio hæc ab instrumēto, scilicet uentriculo, sumēda partim est:

Lib. 6. Aphor. 1.

2. Aph. 49.

5. Aphor. 1.

partim à totius corporis dispositione. Ab instrumēto siquidem aliis nos docuit, cum dixit: Qui consueti solitos labores ferre. Itaque cum uomitus ex helleboro uiolentus sit, ut suo loco uidebitur, oportet paulatim illi assuescere cum leuibus medicamentis quæ uomitū prouocant, quæ sunt ius pingue cum oleo, hoc enim est innotissimum. Post anethum decoctum & radix peponis arida cum aqua mulsâ, uel betonice radice & agaricus: Elæcterium uerò, & succus elæbuli, aut sambuci helleboro adnumerari possunt. Sed hæc mutari solent, quamuis ualde generalia sint, iuxta regiones & secula: at ratio propria manet. Ea autem est, quod pingua leniter mouent uomitum, quia supernantant & fluctuant: ideòq; titillant, & os uentriculi irritant. Quæ uerò uehementer irritant, sunt, quæ nimis purgandi habent, sed omni astrictione uacant, & naturæ inimica sunt: ut helleborus albus, laurole, elæcterium, nuxuomica. Et forsân quod inimicitia quadam naturæ id efficiunt: nam uenena omnia uomitum prouocant. In uniuersum, cum talia sint immodicè sicca & calida (nam helleborus in tertio genere calidorum est) & præterea uiolenta corporis præparatione indigent, tum per assuetudinem uouendi cum facilibus, tum cum his quæ humectant: qualia sunt pinguis & lura, maxime castratorum, & quiete. Et cum dixit, Pluri cibo: non qualitatem, sed quantitatem, ut sæpe dixi, nos intelligere uoluit. Et hæc de purgandis. nam qui non sunt per uomitum purgandi, antea docuit. In quibus autem talis purgatio conueniat, nunc explicandum, si cætera conueniant in omni articularum morbo, & renum, & ubi materia frigida in uentriculo sit. Præsupponit etiam generalem corporis præparationem, scilicet ut uicæ sint apertæ. Scribitur alibi hic Aphorismus ab Hippocrate. Præparanda autem sunt corpora, tum quia uehemens est purgatio, tum quia medicamentum uiolentum est, tum quia purgandi modus præternaturam est.

APHORISMVS XIII.

Cum biberit quis helleborum, cad motiones quidem corporum ducere magis: ad somnos uerò, atq; quietem, minus. Indicat autem nauigatio, turbari motione corpus.

COMMENTARIVS.

Quamuis, ut dixi, de solo albo helleboro sit sermo, tamen transferri potest etiam ad nigrū: nec de præparatione corporis ante sum-

ptum helleborum, ut in priore, sed post, sermo nem habet: extenditurq; quod exemplo docuit de helleboro, ad omnia medicamenta quæ per alium purgant, aut etiam per uomitum. Vitur autem hellebori exemplo, quod per uomitum & alium ducat, licet diuersis generibus, nigri enim proprium est, alium succidere: ut albi, per uomitum, Dioscoride autore, estq; medicamentum potens. Nec existimes, ut Galenus & reliqui, qui Hippocratem faciunt nugacem, docere illum quoniam pacto opus medicamenti augendum sit, hoc enim & quomodo sistere oporteat, in sequenti edocebit. Alienum enim est ab Hippocrate grauitate, non solum bis de eadem re uerba facere, in tam breui præsertim interuallo: sed etiam in altero de purgatione augenda, scilicet in præsentī, in reliquo de cohēbenda sermone habere. Quin potius hic dicemus, Hippocratem loqui de commoda purgatione, ac facili, & quomodo celer & minus molesta fiat: in sequenti autem, de augenda producendaq; ac cohēbenda. Neq; nobis, ut aliis diximus, uitio uertatur, quod Galenum iustè reprehendamus, ut Hippocratem iniustè accusatum tueamur.

Lib. 4. cap. 145 & 146.

Iubemur itaq; helleboro assumpto corpus mouere: sed quali motu, exemplo de clarauit (non enim omni) deambulatio enim fatigat, & quoadq; impedit: sed qualis est nauigatio, sic ut corpus moueatur, non ut se moueat, uelut gestatione & curis. etenim cum equo haud tutum uidentur. Somnus igitur incommodam purgationem reddit: media est uigilia, quæ cum quiete fit. Somnus enim omnem cohēbet euacuatione præter sudorem, teste Galeno: helleborus autem, teste Dioscoride, omnes humores purgat, tam albus quàm niger, sed niger proprie nigram bilem purgatq; peculiariter cerebrum, & sensus eo modo acuit. Cui similis est agaricus, sed aliquanto mitior, etiam si helleborus niger corrigatur. Propterea omnibus medicamentis purgantibus hæc duo longè præstant. Cum uerò ut commodam faciant euacuationem, æger & ante sumptum medicamentum, & post sit præparandus, idem de medicamento censet Hippocrates. Vtriusq; pondus est drachma: sed agaricus usq; ad duas drachmas utiliter datur. Veratrum in aqua madescit: inde abiecto ligno, cortex radicis in umbra siccat: tum dicitur, & cum passo datur, utrunq; horum, scilicet nigrū (nam de eo nunc est sermo) & agaricus, sanguinem purgare ab omni fece potest: & morbis grauissimis, elephantiâsi, lepræ, spirandi difficultati,

p comitia

comitialibus, hydropicis, morbo regio laborantibus auxiliatur. Cuiusq; nigri ueratri tres sunt species, solum id probatur, quod florem mittit purpureum, & in montibus nascitur: sicut ex agarico candidum admodum ac leue, quodq; solo tactu in puluerem tenuissimum soluitur, absq; lignis: dulce primo gustu, inde amarum. Non statim autem motio adhibenda est, sed postquam in uentriculo sedem fixerit: aliter nihil plus assequeris, quam ut medicamentum, non humor euomatur. Si igitur ab assumpto medicamento dormiat etiam usque ad secundam horam, non ultra, haud laedas. Quo uero medicamentum leuius est, ac imbecillius, eo motus commodiorem purgationem reddit. Quare post rhabarbarum, quod medicamentum tertio loco est, & unde quaque innoxium, licet bilem nigram purgare non possit, motus magis est necessarius. Et quamuis ita sit quies, tamen & somnus prolixus minus nocet. Rhabarbarum autem in biliosis febribus, frigidis & humidis medicamentis mistum, utilius est agarico, & multo securius ueratro nigro. nam album in talibus febribus nefes est. Omnibus his commodè flos nymphae, si quid aliud, admiscetur, refrigerat, humectat, cordi prodest. Quarto loco colutea est, quam senam uocant, sed uentriculo inimica: purgat sine noxa utraq; bilem. Multo autem magis ad uomitum necessarius est motus, quam ad purgationem.

APHORISMVS XV.

Cum uolueris magis ducere helleborum, moue corpus: cum uero sistere, somnum facito, & non moueto.

COMMENTARIVS.

¶ Si quis prorsus non caecitiat, intelliget Hippocratem, ex solo loquendi modo, hic demonstrare quid agere debeas, dum alterutro opus est: in praecedenti autem generali praeecepto utitur. Inquit enim in praecedenti: Cum biberit quis helleborum, ad motiones quidem corporum ducere magis, supple expedit. non dicit, Si uis ut purget, sed generaliter seu parū seu multum purgare uolueris, modo commodè. In hoc uero, dum uis augere purgationem, motum iniunges: cum uero inhibere, quietem ac somnum. Hæc adeo clara sunt, ut pluribus uerbis ops non sit. Hoc solum diluamus oportet, quod merito quis possit obijcere: scilicet, quod si commoda debet esse euacuatio, mouere corpus oportebit: igitur & magna erit, nulla igitur exigua commoda. uerum

facile soluitur. Motus commodam & facilem facit euacuationem. si tamen breuis sit, erit quidem commoda, sed pauca. Ita si quieuerit, postquam euacuatum fuerit corpus, non incommoda erit euacuatio: sed non amplius euacuabis. Si autem ab initio dormierit, erit parua & difficilis euacuatio. Atq; ita clara est Hippocratis sententia. Somnus & quies opportuno tempore prohibent euacuationem: importuno autem difficilem, & paucam reddunt. Loquitur autem non solum de omni ueratro, sed etiam ualido medicamento. declaratum enim est à Galeno, omnia ta

Censet igitur, ita adiuuandam uel comprimentam medicamenti uim. Sed uidentur septem esse quæ hoc faciūt, atq; hæc sunt: Primum est, astrorum dispositio. nam si luna fuerit in ruminantibus signis, quæ sunt Aries, Taurus, & Capricornus, medicina facile euometur, aut nauicam magnam mouebit. Et si uomitoria sit, per uomitum melius educet. Si in signis fixis, maxime Taurus & Leone, uel Saturno & Ioui iuncta aut opposita, uel in radijs trigonis eorum, uel quadratis, uel cum Planetis stantibus, maxime scioribus, ut sunt Saturnus, Mars, & Mercurius occidentalis, parum aut nihil educet: contra applicata uelocibus, & maxime humidis, ut sunt Iupiter & Venus, ac stellæ ex earum natura, ac in signis mobilibus, quæ sunt Aries, Cancer, Libra & Capricornus, augetur opus medicinae purgantis. Et similiter Planetæ ascendentes ad absidem, & retrocedentes, si luna eis applicet, aut in angulis sint, uomitum prouocant, nauicamq; excitant. Secundū est ex constitutionibus aeris: nam sicca omnes opus medicamenti minuunt. Calor quoq; maximus, dum humores auocat ex

terius, & frigus magnus congelando opus medicamenti sistunt & minuunt. Et ob id etiā uentus, quia siccit, multū impedit medicinarum purgantium opus. Primam causam Hippocrates, ut extra artem, omisit. Secundā attingit superius. Tertium, est præparatio corporis, de qua hic & in secundo libro egit. Quartū, est dispositio humoris, de qua in primo actum est. nam & coctio nem & præparationem humor, qui sic educendus est, exigit. Quintum, est natura humoris. atram enim bilem & melancholiam non nisi maximo labore, aut in parua quantitate educere licebit, Atq; de hoc dixit, deiectiones non multitudine

Lib. 3. c. 17. Aph. 5. Aph. 9. Aph. 22. & 24. x. Aph. 23.

tudine esse æstimandas. Sextum, est corporum proprietates, nam rustici & incolæ montium non facile purgantur, nisi à ualidissimis medicamentis: ciuiles homines, & in humidis locis habitantes, facilius soluantur. Septimum, est medicamenti electio, aut iuxta genus, uelut helleborus candido aut uario flore nihil ferme operatur: aut si sit natus in umbra, & locis humidis, & regione frigida, unde helleborus natus apud nos, ut robore plerunque uacat, ita etiam noxa. Sed & modus colligendi, & si sit antiqua radix, aut nimis noua, aut exesa uelustate, postquam collecta fuerit, aut carie, aut in pauca quantitate, nemini dubium est quod inualidis erit uiribus. Contra, quæ calorem auget & attenuant, iuncta medicamentis, illorum opus iuuant, & noxam minuunt: quia sunt aromata. Hippocrates horum meminisse partim, partim nota esse existimauit. De corporum autē natura in libro de Aere & aquis actum est, licet non proprie ad hunc finem.

Finem facerem, nisi occurreret dubitatio non leuis, nam ex dictis nullus ueratri aut agarici usus uidetur. Cum enim omnes purgent humores, & ferme equaliter & raro peccent omnes humores: igitur cogetur, qui dederit ueratrum, euacuare cruda, & similiter agaricum. Dico quod medicamentum moderatū trahit humorem concoctum primò, aut proprium, & dum trahit humorem concoctum, absq; molestia trahit: cum uero traxerit cum molestia, melius est ut non trahatur: quæ docet Hippocrates, sistere somno & quiete. Sunt etiam alia quæ uim medicamenti sistunt, non minus quam somnus & quies: quæ Hippocrates prætermisit, quia non erant generalia auxilia. In Aphorismis autem docet solum generalia auxilia. Propterea è re esse existimo, ut etiam propria subiungam. Hippocrates ipse uerbet dari uinum fuluum, & substantia tenue tum ante tum post balneum, hominemq; in balneum demitti, quod & Aetius expertum se testatur. Vehementes uero purgationes etiam iuribus pinguis colibebimus, & absinthij decocto, ubi uomitus adsit, tum cucurbitulis & frictionibus.

Non prætermittam generalem quædam omnium medicamentorum præparationem. In mel purum, ac (ut dici solet) uirgineum, conijcito medicamentum in puluerem redactum, & per sexaginta dies misceto in umbra: demum mel rejiciet medicamentum totū, ut ne uestigium remaneat. auferto quod spumâ referet singulis diebus donec planè purum reddatur. hoc uim & præparatam retinet, & substantia caret medicamenti, &

Lib. 3. c. 17.

gratū gustui est, ac facile. Poteris, si libet, et odorata & gustui iucunda alia immiscere, seu cum miscentur, seu post: mel enim omne leue rejicit.

APHORISMVS XVI.

Carnes sanas habentibus helleborus periculosus. Facit enim conuulsionem.

COMMENTARIVS.

¶ Non per louē helleborus periculosus, propter uehementiam purgationis, nam scamonium non parum plus purgat quàm ueratrum, neq; tamen conuulsiones facit, neq; etiā solum quia uomitū purget, cum oleū, anethum, & multa huiusmodi quæ uomitū purgant, ferme innoxia sint. Sed si hæc quattuor iungantur, patebit causa, cur helleborus periculosus sit. Sanū corpus, cui omne medicamentum difficile, affirmant antea esse: medicamentum uehementer purgans, & per uomitum: et quod qualitatem prauam habeat. Accidit

enim medicamentis, quod & equis, quiddam enim cum parū itineris agant, multū concuunt, quos tortores appellare solemus. Atq; his similis est helleborus, præcipue albus, cum ad scamonium comparatur, maxime emolliatū ac præparatum. hoc enim cum uehementius soluat, minus tamen conturbat: atq; id tribus de causis. Primum, quia scamonium per aluū, helleborus uomitū purgat: scamonium bilem flauam, helleborus cū omnes humores & atram bilem, & maxime purgat, cuius exitus ferme semper molestus est: tū uero maxime, si sanū, quod hic præsupponitur, corpus sit. Deniq; helleborus siccit admodum corpora, & concutit. Vnde scamoniū conuulsionem non mouet, nisi eam quæ ex superflua purgatione quandoq; contingit: quæ etiā non letalis est, sed solum mala, ut infra docet Hippocrates.

Non solum autem conuulsionem mouet helleborus, sed, ut auctor est Hippocrates, etiam strangulat. propterea sciamoidem adiungi iubet, quod hanc noxam minuit. Quæredum est autem, postquam ita est, quomodo id faciat? neq; enim ob solum uomendi impetum hoc accidit, quoniam neq; in cholericis neq; in sciamoides id cōtingit, cū tamen uomitum egregie prouocet. Quinimo, ut Hippocrates auctor est, nō solum non præfocet, sed helleboro mistū noxam præfocationis aufert. Cōuulsionis ergo species est hæc præfocatio, cū nerui gulæ et arteriæ asperæ sursum ac deorsum tracti ad imaginē crumene, quæ loris constringitur, fauces comprimit, adeo ut hominem præfocare uideatur. Est autē sciamoides, herba uel helleboro similis, ac qualis agaricus, scilicet longè mi-

Epistola de hellebori exhibitio. ne.

uor: forma autem plurimū differt ab helleboro.

Vtrum uerō periculosus sit helleborus ob conuulsionem, quæ periculosa sit: an quia periculum sit ne in conuulsionem incidat, dubiū forsan esse possit, nisi Hippocrates quinto libro hoc determinasset. cum enim dixit, conuulsionem ex helleboro letalē esse, docuit, non quando faciat conuulsionem, helleborum esse periculosum (idem enim esset letale & periculosum) sed ob id helleborum esse periculosum, quia conuulsionē persæpe faciat: quæ, ut dixi, cum euenierit, letalis est: Verba igitur illa (conuulsionem enim facit) ita interpretanda sunt, persæpe enim conuulsionem mouet, aut natura sua conuulsionem excitat, ita ut Periculosum referamus ad id quod posuit excitare conuulsionem: non quia excitet conuulsionem, aut excitata conuulsionem periculosus sit. Nec forsan quis admiretur aut negligat hanc tantam subtilitatem in uerbis Hippocratis, quæ ad rem plurimum facit, nec indigna sit auctore: si quidem Hippocrates auctor fuit tetragonsimi rudi illo seculo, & tamen adeo elegantī ratione, ut posteriorum nullus æquare, nedum superare potuerit.

Cur uerō dixit, non ut alibi, corpora sana, sed carnes sanas? Et quomodo talibus helleborū quis ex arte dabit, cum sit adeo uehemens medicamentum, causa uerō exhibendi nulla? Amobus una responsio satisfaciet. Albus helleborus solebat antiquo tempore exhiberi multis affectibus, qui tamen cum sanitate corporis quadam ac temperie constabat. Libet autē uerba Hippocratis in libro de Veratri usu adijcere, ea sunt: Purgatio sursum eis commoda est, qui absq; febre laborant cibi fastidio, uentriculi punctione, uertigine, oris amaritate, & in uniuersum doloribus supra infra ue septum transversum: seu etiā in lumbis sunt, & genium grauitas adsit, uel mensium suppressio: & similiter, ubi morbus ex defluxione è cerebro oriatur. Constat igitur in his omnibus & carnes, id est humores in uenis contentos bene se habere posse, & tamen helleboro indigere.

APHORISMVS XVII.

Si quis febrem non habens abstineat a cibo, & cordis morsum & tenebricosam uertiginem patitur, & oris sentit amaritudinem, purgatione indigere per superiora significat.

COMMENTARIVS.

Continuatio haud obscura est, Ex quinque

conditionibus purgationem per superiora opportunam ac necessariam docet. Opportunam dico, faciliem atque utilem: necessariam autem, quam nisi magno cum detrimento uitare non possumus. Hæc enim tria in omnibus spectanda sunt. sed necessitas primum obtinet locum: secundo utilitas, tertio facilitas. Quandoque ita sibi opponuntur, ut dicebat Hippocrates in libro de Articulis, quod oportet operationem & ægrum relinquere. Cum enim necessitas cogit, & damnum quod sequitur mortem affert, relinquendus est æger. Et loquebatur de luxatione uertebraarum. Igitur conditiones sunt hæc: Quod abstineat a cibo, id est adeo abominetur cibum, ut abstinere cogatur ab eo: Cordis morsum, oris scilicet uentriculi, quod ueteres cor nominare solebant, ob propinquitatem & consensum sentiamq; symptomatum: & Oris amaritudinem, & uertiginem tenebricosam, & ut sine febre sit, omnia hæc cum simul consenserint, purgatione illum per superiora indigere significant. Hæc sunt, ac si diceret, Bilis in uentriculo grauius infestat, igitur per uomitum reijcienda, quoniam enim grauius infestat, auferenda est: quoniam bilis leuis est humor, & quoniam in uentriculo, commode per uomitum est eijcienda. Has tres conditiones probat ex quinque signis: quod a cibo abstinere cogatur, & amaritudinem oris sentiat: hæc enim bilem in uentriculo sequuntur, nante sexto Epidemiorum dicebat: Lingua concolor attingentibus ipsam humoribus. Quapropter per hanc humores cognoscimus. Si falsæ carnes, gustanti redundantiæ signum. Ex colore & sapore abundantiam humorum dignoscere licet. At uerō & ἀποστρία, & oris amaritudo ex febre sunt, etiam quod humor biliosus non sit in uentriculo. nam calor præter naturam aduēdo humores qui sunt iuxta linguam, generat amaritudinem, & odium ciborum parit: ideo additur, Febrem non habens. Cordis uerō morsum & tenebricosa uertigo duo significant, & causam noxæ, scilicet bilem, sextum par neruorum à cerebro descendentium infestantem, & magnitudinē illius, cum cerebrum afficiatur, & cor affici uideatur. Palam est autem, Hippocratis tempore per λαπόδια uoy significari uentriculi affectum, quandoquidem, ut omnes attestantur, λαπόδια etiam os uentriculi, ut etiam cor indicet. Quod Galenus, Aetius, & ut Brasauolus refert, Gregorius Nyssenus testatur.

Hic par erat hos expositores docuisse, an hyemem

hyemem excipere oporteret. Ignoscendū est illis: non enim id poterunt facere, quoniam opportunorum principiorum scientia carebant. Velut quod uomitus in hyeme magnam parit offensam: atque ideo si non sit iactura, hæc intolerabilis, illum cauere oportet. Dixit autem tenebricosam uertiginem, quia alia sit à capitis imbecillitate, cui nec uomitus est necessarius, nec conducit: & ea maxime fit in senibus, ut superius ostendimus. Alia, de qua secundo de Morbis, uertigo fit, cum ad faciem aceruat sanguis. Alia, quæ habetur cum febre, ut libro de Ratione uictus in acutis, cum dixit, Quibus in febribus uertiginem ab initio sunt, & capitis pulsus, & urinae tenues. Liqueat quod hietiam ab hoc Aphorismo sunt excipiendi, quoniam deest id febrem non habens, cum febre laborent. ita ergo nihil frustra adiectum est, aut desecit in Aphorismo.

APHORISMVS XVIII.

Supra septum transversum dolor tres, purgatione indigere per superiora significant: quicunque uerō inferiora molestant, per inferiora.

COMMENTARIVS.

In hoc Aphorismo nihil sani sapiunt, ut nec in plerisque alijs, deliriumq; faciunt Hippocratem, ubi maxime dignus laude est. Etenim quis coniectari possit, nedum persuaderi illum uoluisse in morbo laterali aut summi morbo uomitum uentem, re absq; incommoda? Sed sermo hic ex dissectione pendet, & modo loquendi. Desinit ergo generaliter materiam purgandam uomitu, ab ea quæ per secessum. Expendendumq; primò uerbum illud, ἀνωτέρω, quod non proprie dolores sed molestias significat, quemadmodum æstus, anxietates, dolores quidam incerti ac fastidia: sunt autem ἀνώγει. Ergo quoties hæc sine febre contingunt, ex materia sunt in uentriculo contenta. materia enim in uentriculo aut intestinis contenta, febres non solet, nisi casu aut ephemeris excitare. Quod licet coniectari ex illo adolescente, quinta Aphorismorum in Commento primo descripto: qui cum æruginosam materiam in uentriculo contineret, non febricitabat, multo minus in intestinis. Quod si fluxus sibi febres iungant, non ex materia illa quæ in intestinis est, & effluit, sed ex ea quæ præparata est, & quæ per uenas mouetur, febris fit. Talis igitur materia uel per alium ducenda, si in intestinis fuerit, quoniam superius magna cum dis-

facilitate, & nunquam tota reduci potest: uel per uomitum, si in uentriculo. mix enim ad intestina tota exprimi poterit, & magno cum mixu. Horum autem locorum indicium est septum transversum. Nam ut habetur à Vesalio libro quinto: sed libet recitare illius uerba: Statim enim ac stomachus septum (transuersum) in sinistra uenosa ipsius partis sede penetrat, in sinistro latere amplam septi sedem continens totam regionem inter iecur & lienem uentrem completur: in dextero autem latere uentriculus nusquam septum attingit. Constat igitur, uentriculi os quod stomachus Græcè dicitur, conterminum ipsi septo esse: atque etiam ab illo docetur idem, os multis neruis, uenis atque arterijs quæ inferius tendunt, esse munitum. Cum ergo sine febre molestia hæc sit, non potest abscessum in partibus pectoris significare. Et cum sit superiorum partium molestia, non est dolor neque tussis nec asthma: ista enim habent proprium nomen, sed est affectus quidam ex consensu: quare cum ex dictis, si supra septum transversum sit in uentriculo, necessario sit, quoniam per uenas & arterias & neruos parti superiori communicatur igitur purgatione per superiora indigebit. licet ergo affectus sit in uentriculo, sentitur in superiore parte tantum ob naturam loci.

Ne uerò ista uideatur uoluntaria & quasi conficta in sexta Aphorismorum, cum uoluit nos considerare dolores, non dixit, Supra septum transversum: sed, si in latere uel pectore fiant. Constat ergo huiusmodi molestiam quæ ex uentriculo procedit, curandam euacuatione per uomitum, non per secessum: quæ uerò in partibus inferioribus, per alium. Liqueat etiam si per hyemem hæc contingant, non omnino generale esse præceptum, sed seorsum esse suam indicationem accipiendam.

APHORISMVS XIX.

Qui in medicamentis purgatis non sinitur, non quiescit, priusquam siciant.

COMMENTARIVS.

Duplicem sensum habere potest, Non quiescit, seu ἄνευνοτα, quod quiescere non debeat: quoniam scribitur supra, Quum uolueris ueratrū magis ducere, corpus moue: cum uerò sistendum censueris, somnum conciliato & non moueto, aut quod non quiescit

Cap. 3.

Lib. 5. figura 14 & 15.

Par. 3. Aph. 31. Pag. 2. Pag. 16.

Pag. 19.

Aphor. 1.

10

20

30

40

50

10

20

30

40

50

ipsa purgatio. atque sic erit prognosticus Aphorismus, ut prior, docens operari, & (ut dicunt) ad praxim pertinens. Adducitur à Brasavolo auctoritas ex libro de Veratri usu, pro secundo sensu, ubi Hippocrates inquit: Quicumque in medicamentorum potionibus non sitiunt dum purgantur, non cessant purgari priusquam sistant. Hic sensus etsi uerus sit, potest & alius etiam esse uerus. Sed omitiamus hæc, & quaeramus potius, quomodo fiat sitis in medicamentis: deinde, si cum non aduenit sitis, non quiescunt, an cum aduenit, quiescant? Rursus, an si non sitiunt neque purgantur, purgatio expectanda sit. Demum, quomodo hic Aphorismus superiori de ueratro coniungi possit, nam de continuatione ad præcedentem Aphorismum perspicua nimis est ratio, quoniam sermo perpetuus de purgatione agitur.

Igitur cum dixit, Quod in medicamentis non sitiunt: id inuit, quod sitire deberent generali ratione. Cur autem, Galenus satis bene quatuor explicat causas. Prima, quia uentriculus calidus sit natura, uel tum primum incalcescat: intelligit quod ex motu ipsius & nixu quodam incalcescit & exiccatur, etiam si talis natura non sit. Multi autem uentriculi calidi ac sicci natura sunt. Secunda causa est ex natura medicamenti, acris, calida & sicca. Tertia ex natura humoris, qui eiusmodi sit, scilicet acris, calidus aut siccus. Hæc causæ facile apparent ex concursu necessa-

riorum ad purgationem, scilicet uentriculi, medicamenti, & humoris. Quarta est ex superflua euacuatione. nam educto humido illo quod Roridum appellant, necessario sitis subsequitur. Nunc uero singulas examinemus. Calida & sicca temperatura uentriculi, maxime per se sinbundos facit, ut Galenus in Arte medica docebat. Porro ad hoc spectat etiam tertia causa: purgatur enim humor ad uentriculum attractus, unde ex attractione uehementer incalcescit uentriculus. laborat enim unumquodque membrum in operatione, quæ supra uires suas est: non solum ambulando crura, continendo manus, sed intentè aspiciendo oculi, unde uisum est multis hac ratione, quod uisio actio quedam esset, quoniam diutius spectando oculus fatigatur. At auris non ita, incalcescunt autem omnia quæ fatigantur, manifesto experimento: quomobrem in attractione humoris par est sitim fieri. Secunda quoque causa ad hoc manifestè facit: nam humor ad uentriculum trahitur, priusquam ad intestina perueniat. iudicio est primum uomitus, qui subsequitur medi-

348 camenta quæ purgant, quamuis non sint uentri-
xæ: deinde quod ab ipsis emeticis educitur materia per uomitum, igitur transit per uentriculum. Demum, quod post purgationem remanent sitis, horridi saporis & odoris uestigia quedam satis aliena à natura medicamenti: igitur necesse est operationem hanc fieri deducta materia ad uentriculum, per mesarai uenas. Secunda igitur causa quæ ad attractionem humoris pertinet, dupliciter sitim excitat, & fatigatione uentriculi attrahentis & experimentis, & transitu humoris acris super membra gustu coniuncta, scilicet os uentriculi, quod lingua tunica iungitur. demum purgatio ipsa exuberans. Omnis enim euacuatio immodica sitim facit, seu ex medicamento, seu sponte: non quoniam materia nocens expellatur, sed quod, ut dicebatur sexta Aphorismorum, super illa sententia Hippocratis, Quicumque suppurati, cum praua materia copiose effusa multum utilis etiã humoris excernitur: difficile enim est puros humores in corpore inuenire.

An uero adueniente sitim quiescat purgatio? Dico quod non, quoniam sitis fit à calore et siccitate medicamenti: facta ergo impressione calida & sicca, aliquando purgatio augetur & inualefcit. Sed si medicamentum sit humidum, non calidum, ut pruna, tamarindi, rosæ, uiole, myrabolani cirini, manna, & huiusmodi: tunc aduentus sitis significat instare operationis finem. transitus enim humoris biliosus cum breuis sit, non adeo excitat sitim, ut caliditas medicamenti, quia medicamentum diutius moratur in uentriculo: at humores ubi eò peruenierint, statim emittuntur per aluum, aut per os. Quæ igitur maxima est sitis, est, quæ fit à ui medicamenti: quæ autem penè inextinguibilis, est à superflua purgatione: quæ uero à uentriculi operatione, breuis est, & non magna: quæ ab humore illac transeunte, breuis semper est, licet sit ualida: sed etiam cum abominatione iungitur.

Si uero non sument, fieri potest, si non purgati iam sunt, ut non purgantur amplius: & potest etiam esse ut purgentur. Indicia igitur à tempore sumi debent: at hoc de bile est. uidi enim post duodecim horas & unam diem sequi purgationem egregiam, quamuis ab initio nihil purgasset, à conturbatione, à pulsus negotiatione: & quoniam medicamentum adhuc retinetur. quamdiu enim retinetur, spes est purgationem fieri posse: ubi prodierit medicamentum uel supra uel infra, & non purgauerit post per duas

349 H. CARDANI COMMENTARIVS. 4 350
per duas horas, non est spes, nisi turbatio maneat: ideo est securissimum indicium.

Quod uero dixerit antea, Cum uolueris ducere helleborum, moue corpus: hic, Si traducatur ad operationem: est ac si dicat, Cum medicamentum non inducit sitim, bonum est mouere corpus, ne aut omnino non purget, aut parum, nec perfecte purget. Medicamenta enim quæ non purgant, si non eiciantur, quandoque interficiunt: ut de adolescente Eubæo, quinto Epidemiorum. Liqueat autem, quod quamuis hic sensus sit uerus, non tamen est intentus ab Hippocrate. Quæ autem hic appellat medicamenta, sunt de quibus dixit libro de Locis in

Homine, Et quæcumque in calidis attenuantur, nam sunt tria alia incidentia, ut cucumis: lubrica, ut castia nigra, & olea multa: & falsuginosa, ut iura piscium multorum marinarum, & maxime quæ testa integuntur, tertio de Alimentis, & brassicæ. Quod si quis obijciat ex

Mesue, dari etiam medicamenta experimentia, ut myrabolanos. Respondeo: Quod si loquamur de materia quæ sit in uia, dicit Hippocrates, quod istud est per accidens, ut dicunt. & hoc docebat Galenus secundo de Alimentis. Porro de purgationibus, si libet aliqua inspicere, Hippocratem iuxta finem libri de Coacis prædictionibus consule.

Illud quoque non omitendum, ualidam sitim fieri, cum medicamentum trahit humorem alium: tum quia multum succi boni educitur, cum non sit separatus: tum quia magno conatu sit. Dicebat enim Hippocrates libro de Natura humana: Medicamentum postquam proprium purgauerit humorem, si ualidum sit, purgat etiam alienum.

APHORISMVS XX.

Non febricitantibus si torminata & lumborum dolor, purgare per inferius oportere significatur.

COMMENTARIVS.

Hic Aphorismus ferme superiori opponitur, in quo dicitur: Si quis febrem non habens, habet enim commune suppositum, febre scilicet carere: & contraria, uelut genium grauitatem, ei quæ est, tenebricosam pati uertiginem, nam duo proponit, & locum humoris cum deriuatione, & naturam humoris, scilicet prægrauatione, unde significatio purgandi per inferius deducitur, sicut supra de Melancholico humore. At adijcit lumborum dolor. Hippocra-

tes libro de Coacis prædictionibus: In dolore præcordiorum submurmuranti lumborum dolor super accedens in febrilibus, uentres ut plurimum humectat, si non flatus eruperit, aut urinae copia prodierit. hæc enim abundantiam humorum in mesaræo contentorum significant. Cum enim per se hic dolor purgatione à natura per aluum solui solet, indicat etiam arte sic tollendum. At si dicas, Hoc signum si sufficiens est, quorsum addere illud de gemibus? Respondeo, quod Hippocrates habet hoc signum pro neutro, quod ad euacuationem per inferiora perinet, inquit enim paulo post: Quibus ex lumborum dolore recursus ad caput, & manus torpidæ, & oris uentriculi dolores, & aurium sonitus, his sanguis largè profluet, sed & alui dorsum erumpunt, & mens ut plurimum turbata est. Et rursus: In lumbis dolentibus, oris uentriculi dolores insuper accedentes, signa sanguinis fluxionis sunt, etiam prægressæ. In uersum, cum truncus caua uenæ maximus spine dorsum illi subijciatur, & pars illa, ut aliàs dixi, minime munita sit uinculis ossium, cum ibi affuerit plenitudo, dolor facile magis ibi sentitur in parte fatigata: uelut pondus aliquod plus à debiliore homine ac membro, quam robustiore. Sed cum hoc significet uenam illam magnam humore redudare: necesse est magnum periculum imminere uel podagræ, huiusmodi materia ad inferiora reptante, ut in secundo Prædictionum nos admonet: Licet (dicit) minus malum sit, quam si ad superiora uergat. Et ob id hic docet purgationem faciendam per inferiora. At si superius tendat, morbos prauos gignit, nisi sanguinis fluxione è naribus præoccupetur æger. At si omnino erumpere non possit, uel quouis minimo signo, ut in Coacis prædictionibus docetur, ad consulsionem terminatur, atque ideo ad mortem: & ob id dolor ille lumborum minime contemendus est. Ego uero id animaduerti, hæc morbidarum aduentum liberare homines ab huiusmodi periculis, ob loci in quo redundantia est, propinquitatem, tum etiam facilitatem purgationis. ex uenis enim ad uenas defertur humor. At dolere iam genua, ac grauari, significat materiam illam iam non solum trudi inferius, sed etiam extra uenas, aut saltem ex magnis uenis ad paruas: unde sic facile, aut saltem facilius medicamento obedit. Tot igitur prætermittentes expositores, non iam Hippocratem exponunt, sed corticem uerborum illius.

Aphor. 6. Sicut illud animaduertere decet, quod dixit Galenus in Aphorismis de Sanguine est, non ut antea, cum dicit simpliciter, *ὅμο φαρμακόνει*, et in sequentibus tribus, ut intelligeremus eam esse electionem purgandi, non præceptum: hic uero dicit, purgari oportere per inferius, scilicet indicans quod purgandum sit, ne materia decumbat in articulos; aut sursum retrocedat, quæ duo pericula in huiusmodi dispositione imminet, ut secundo Prædictionū adducto scilicet iam loco diximus: et quod per inferiora purgare oportet. Itaque et in illo, Medicari æstate superiores, perperam additur (Oportet) à Euchsio, quasi Hippocrates aliquid absolute consulat, cum sensus sit: Si oporteat medicari superiore parte in æstate, medebertis. Quod uero dicitur tormina seu *σφοδι* intestinorum, sunt dolores, ut Celsus docet. Sed proprie qui uelut fusi nendo, aut dum implexum aliquid contorquetur cruciant, ut sint dolores cum inuolutione et contorsione.

APHORISMVS XXI.

Diectiones nigræ, qualis est sanguis sponte uenientes siue cū febre, siue sine febre pessimæ. Et quanto colores magis prauifuerint, plures colores. Cum medicamento uero melius, & quanto colores plures, non prauif.

COMMENTARIVS.

¶ Non de atra bile illi sermo est iuxta Galenum: et etiam quoniam de illa in sequenti Aphorismo tractans, non nigram, qualis est sanguis, eam uocat, sed atram bilem nominat. Quocirca dubium est primum, quid hic per diectionem nigram intelligat, Qualis est sanguis? quod si ita legatur, Diectiones qualis est sanguis niger sponte uenientes: sensus idem manebit, et clarior erit sententia. Agit autem in hoc et sequentibus quatuor Aphorismis de nigris diectionibus.

Com. 23. Præstat ergo primum nigrarum diectionum genera distinguere. Galenus infra quatuor conditiones atræ bilis ponit præter nigredinem: quod splendeat, quod liquida sit, non autem concreta, quod acris et mordax, adeo ut ab illa muscæ et uermes refugiant, quod uelut acetum acerrimum super terram fusa ferueat. Nigra uero bilis similis est sanguini nigro, sed relicta non concreuit ut sanguis; nec splendet

aut acris est uel feruet, ut atra bilis. Idem in Sexto libro duo genera atræ bilis facit, uelut et in libro de Atra bile. Alterum quod ex flaua bile fit, quod est tenuius et acris: reliquum quod ex sanguinis fece, quod tanto mitius est priore, quanto crassius.

In uniuersum infra uidetur Hippocrates declarasse nigras diectiones, ut sanguis et atram bilem, uel idem esse, uel idem posse, quædo utraq; pessima sit. Quamobrem laborandum exactius non est, nisi ut quod concretum atq; nigrum est, sciamus esse sanguinem aut aliud: sanguis uero cum per inferna deijcitur, quid significet, alijs locis declarabitur.

Quod uero, Sponte uenientes adiecerit, medicamento uim primò excludi deinde etiam uoluptatæ, quod est, uenientes temporis spatium per quod perseverent, indicat. Nam repente si semel effluant, uel absque morbo, uel iam finiente cum uigore uirtutis, signa sunt eo modo exonerantis se naturæ.

Cur autem dicit, Cum febre seu sine, nisi ut intelligamus prauitatem maximam? sed tamen constat cum febre hæc omnia esse deteriora, ut etiam quæcumq; alia ferme mala, quæ febrem non per se et necessario comitantur. Nam talium quædam minus sunt mala cum febre, uelut horror, sudor, sitis ualida: quædam ex æquo quasi, uelut dolor capitis, et lassitudo. Verum excretiones omnes et uitia facultatum ferme omnia in febricitantibus sunt deteriora. Ergo si de nigris his quæ sanguini similes sunt, scilicet solutæ et liquidæ hoc intelligit, idem etiam de atra bile intelligere oportet: ut sit sensus, Diectiones liquidæ nigræ seu splendeant seu non, letales sunt, seu cum febre seu absq; febre perseverent. Verum splendentes, et cum febre, deteriores sunt reliquis: concretæ uero nigræ a febris tinctis sunt, quæ uel tinguntur a cibus, ut in primo Prorrheticorum, et tunc nihil significant: aut sponte, et tunc signum est non bonum, cum nigredo exquisita fuerit. Excretio enim liquida uires tum iecoris, tum uentriculi imbecilles declarat: concretæ ualidas: hic quod excrementum, minus est, duplici igitur de causa multo minus mala est, quam quæ sanguini assimilatur. Vidimus et concretam nigram in Augustino Fornario: qui cū cõualuisset, dū reficeretur corpus, ab aqua intercute obijt. Nō enim tales excretiones absq; uitio iecoris atq; insigni sunt. Quomodo uero dicit Pessimas, cum statim subiungat, Quæ constant ex magis prauis coloribus, deteriores esse?

333 esse: nam pessimo peius nihil esse posse uidetur. Hippocrates in Prognosticis, pro pessimis coloribus nigram et luidam exponit. Galenus ibi inquit: Utraque ab atra bile fit; sed nigra sincera, luida cum modice permixta est. Tertium locum obtinebit, quæ ærugini meræ similis est. Omnes hæc, sed nigra maxime, cum sincera fuerit, ut tertio in primum de Morbis uulgaribus, letalis est. Pessima igitur hæc est, quia celeriter et omnino interficiat. Quæ autem ex malis coloribus constat, ut secundo Prognosticorum, exitialis est non minus, sed tamen longius procedit morbus. Quomodo ergo peior, si serius moriturum pronunciat? an serius mori, ut apud Philosophos, sic apud medicos deterius? ridiculum. Quid igitur? Serius obire mortem, qui uaria excrementa emittunt, his qui sincera et pessima, constat, quod eo minus pessimi humoris habeant. Qui enim nigram bilem emittit solam, totus illa abundat: at qui ex nigra, luida et æruginosa tertiã partem, tantum ex nigra habeat necesse est, quare et ut multo serius moriatur oportet. Est tamen hæc non minus letalis quam prima, decebat loco adducto Hippocrates: quoniam hæc humorum uarietas certius indicat de morte quam sincera, quia plures causas prauas adesse significat. Et etiam quia tollit omnem spem, ne sit sanguis corruptus, aut excretio indicatoria, aut lenis se exonerantis indicium: quæ omnia cessant, cum plures mali colores, ac ualde prauifuerint. Propterea male interpretatur, qui de coloribus multis malis dictum Hippocrates in Prognosticis exponunt: ut albo, uiridi, croceo, rubro, ferrugineo. nam tales morbum quidem longum decernunt, ob causam dictam, quia natura plures humores non nisi longo tempore potest superare: sed si uires sint robustæ, salubrem.

Cur autem nigra hæc diectio letalis sit, et quomodo differat ab ea quæ a splene, nunc dicendum est. Alius sermo Hippocrates residet, dum dicit, Qualis est sanguis: admonens nos, ne sanguineam diectionem ullo modo pro hac accipiamus, nam et aliene imbecillæ, et obstructione uenæ aperta, et rupto abscessu, et hæmorrhoidibus nigra excretio fit, et diluta: sed omnis hæc sanguinea cum sit, nihil ualde malum: etsi quandoque malum significat. oportet igitur humorem hunc, nigram bilem, aut assatam, aut omnino saltem secretam esse. Atque iudicio meo Hippocrates duo genera atræ bilis attingisse uidetur, quando quidem fex sanguinis, si

citra exustionem eijciatur, et ipsa sanguinea sit, et nō cum magno periculo, nec uidetur alius quartus humor niger posse assignari. Sed utcumque sit, constat non oportere has nigras diectiones, de quibus hic loquitur Hippocrates, neque esse sanguinem, nec sanguinis fecem, nec sanguinem corruptum. nam hoc per sepe uidimus, et maxime in Petro Maria Locarno: qui cum maximam talis excrementi quantitatem, ac supra libras viginti eiecisset, nec semel, semper tamen euasit. quænam postmodum ex magna sanguinis diectione debilitato iecore, in aquam intercutem incidit. Quære autem cur hoc sit, ad Hippocratem non pertinet. frequentem enim experientia hoc didicisse, certum est. Nos autem ex manifestissimis id inuenimus, nam Galenus causam huius dicere non ausus est, et tamen aliquid dixit, ut infra: Oribasius autem multa, et quæ non sufficiunt. Rei autem series sic se habet: Omnis humor qui eijcitur, uno ex tribus modis eijcitur: uel uim musculorum et fibrarum, quas illos uocant, cum in canitibus continetur, sic feces, aqua in ascite, cibus in uentriculo seu ad intestina seu per uomitum: aut uim propria, atque ita oportet rem quæ eijcitur, calorem et humidum naturale continere, atque potentia tale existere. Cū enim potentia actum præcedat, oportet quod uim recipere debet, potentiam in se habere prius. Vnde si cinis in uenis sit, expelli non poterit, nisi cum alia re quæ particeps sit caloris naturalis expellatur. Actioes enim quæ in corpore non compositionis ratione proueniunt, consensu parium fiunt, quæ omnes uita participant. Tertium genus est eorum, quæ ob id expelluntur, quia attrahuntur ab alijs membris, cuiusmodi a renibus pars sanguinis aquea, et a liene nigra, biliosa a felle. At nullo modo atra bilis, nec fex illa secreta expelli possunt a natura. Generantur enim hæc, cum ad extremam exustionem humor a natura peruenierit, nihilq; penitus in se utilis continet: ut nec cinis, quod uri possit. Quod igitur est cinis ignis comparatione, id atra bilis et humor ille niger, quem hic breuitatis causa atræ bilis nomine, ob exiguum ab ea discrimen, intelligi uolo, corporis humani et caloris eius comparatione est. Utque diuersarum rerum cineres substantia et colore diuersi sunt, ita etiam cinis hic humani corporis. Neq; humor talis ulterius exuri potest. Vnde absurdum uideri debet, æruginosam bilem ex atra ullo pacto fieri posse. Vt enim cinis est ultimus terminus caloris ignei,

ignei, ita ater humor eorum quæ in humano corpore uri possunt. Quæ de causa humor ater nihil utile in se, nihil naturæ familiare continet: sed ut amaritas in saporibus privatio sola quædam est utilis, ita cinis inter alimenta ignis, atralem autem humorem generari in aliqua corporis cavitate, ut uterico, utero, vesica, prorsus est impossibile: & multo minus in intestinis, quoniam superaffari materia in cavitate ulla, cum calore indigeat maximo, non potest. Si quis enim edat mora, & euomat, aut scæpiã atramentum aut defrutum euomet, certè nigra: sed ridiculè dicemus hunc atram bilem euomuisse, sed cruda. Solum autem in icore ob caloris magnitudinem, & uenarum angustiam, ut quæ capillis similes sint, & in liene ob easdem causas, & humorem iam nigrum, & in cordis sinibus ob incendium maximum, fit hæc generatio aut discretio nigri humoris. Et ex ea quidem, quæ in liene generatur, sunt quartana, quoniam limus ille sanguinis facillè putrescit: ex ea quæ in icore, elephantiasis, carcinoma, febresque continuæ ac pestilentes, ob calorem icoris, & sanguinis corruptionem: ex ea quæ in corde mentis perturbatio & furor, ob sanguinis leuitatem: quo fit, ut & ob id & ob immensum calorem cerebrum perat, nec putrescit ob id: quam obrem tales morbi absque febre accidere solent. Cum igitur humor hic in cavitatibus non generetur, protrudi foras non potest ullis aut musculis: cum uerò omnino alienus sit à calore naturali, naturali potètia extrudi non potest. nam in eo caloris naturalis actio, quæ admodum (ut dictum est) in cinere ignis, finem accepit. Videmus enim in igne, quod ligna et humidum, quod in eis est, & sumum agitat, & eijcit cinerem, non attingit, sed relinquit: ita & de nigro humore, seu sit excustus, seu penitus separatus: multo minus membrum ullum illum trahit, cum naturæ cuiusque sit inimicissimum. Talis igitur humor naturæ opere nunquam expellitur, multo minus concoquitur: quia oportet in eo quod concoquitur, partem esse calori & naturæ nostræ familiarem: quæ cum nulla sit, non potest concoqui. Cum autem in infantibus uarices aut hæmorrhoides inuascuntur, soluitur ob hoc morbus: quia signum est, materiam illam iam trahi à natura, & ideo non exquisitè excustam, nec ab utili secretam: sed immistam sanguini, & ob caloris & humiditatis naturalis participem trahi à membris, aut saltem expelli. Cum igitur

6. Aph. 21.

tur humor tam inuisibilis corpore prodierit, consteritque non naturæ actione propelli, manifestum est ipsum tanquam rebellem & inobedientem uipropriam, ut uenena & vermes, moueri. Superata igitur natura, & tali humore demonstrante (nam ex se non mouetur, nisi multus fuerit) mortem sequi par est. Habes igitur causam ueram dicti primi Hippocratis.

Ex quo habes secundum. nam si à medicamento trahatur & exeat, non iam sponte mouetur, sed uo medicamento: signumque est, adhuc utili talem humorem esse mixtum. Quare duplex signum bonum est, & quod mitior sit humor natura, quare hoc melius est. Non quidem dixit simpliciter bonum, sed melius: id est aliquando & bonum, id est utiliter excretum: nunquam tamen simpliciter bonum ut signum esse potest, cum adesse talem humorem quomodo libet, semper malum signum sit, est enim naturæ prorsus inimicus, etiam si immixtus sit. habes ergo Hippocratis sententiæ partem aliam. Nam cum dixit, Et quanto colores plures non prauis, minus malum esse intellexit. neque enim ut signum, excretio uaria, bona unquam esse potest: sed ut causa bonum esse nil uetat, quando noxiuum abique iactura extruditur.

Dices, Cur ergo natura hunc humorem tantum generat: qui neque retentus nec reiectus noxa letali caret. Respondeo: Et naturaliter, & à causis non naturalibus, & præter naturam generatur. Galenus enim in Arte medica docet, quod in temperie calida & sicca icoris per ætatem consistentem generatur atra bilis. Quod tamen uerius intellego, si cor cum icore calidum sit, & siccum: & præterea aliqua accedat causa præter naturam, aut ex ratione uictus, aut alia. Rarò enim ex sola naturali intemperie ad generationem tan prauis humoris peruenitur, nisi aliqua alia causa superueniat, ueluti ex aere & exercitatione, aut alijs. Quam obrem dictum Galeni, licet per accidens sit uerius quam per se: nihilominus hoc per accidens tam certum est, ut per se etiam dici possit. Medicus enim quæ frequenter coniungunt, tametsi non per se sint, tanquam per se sint habet: & quæ per se frequenter tamè impediuntur ueluti per accidens, hæc tamè causa media est. Faciunt & atram bilem cibi ex leguminibus, saliti, antiqui, & omnes cibi uehementer acres, ut porri, allia, cæpæ, & quæ aromata uocantur: & ex uinis nigra & crassa, & potentia, nam imbecillia non nigra

Cap. 41.

gram

gran bilem, sed nigrum potius succum generant. Quæ autem putrida sunt, aut semiputrida, talia propriè atra bilem generant. Atque hæc in tertio genere sunt. sicut quæ calida sunt simpliciter, in primo causæ genere, id est debiliore quam etiam naturalis temperies constitui debent. Ueluti & ira & tristitia & uigilia, labores quoque uehementes, quarto de Tuenda sanitate restate bilem flauam, autumno atram generare solent. uerum si cum hoc diuturni fuerint, semper atram bilem generant: atque hæc causa satis potens est. Sed maxime & potentissima generationis atræ bilis causa sunt, aer & febres ardentes: autumnus quidem in primo genere constitui debet, pestilens autem in quarto, ueluti & ardentes febres: febres autem pestilentes in extremo potentissimarum causarum collocari debent. De autumnio siquidem dicebat Galenus in primum de Vulgaribus morbis, commentario primo: Atra bilis fit autumnio superaffato sanguine, & flaua bile per æstatem. Quomodo autem ex sanguine generetur, idem docuit tertio Prognosticorum, cum dixit: Quod atra bilis fit uel ex flaua bile, uel ex sanguine crassiore, qui est ueluti fixus: & hæc est mitior, nisi à calore externo irretitur, nisi diu in corpore moram contraxerit. Quomodo autem ex febre, declarabat, & quo ordine, in Primum Prorethitici dicens: Per febres uehementes flaua bilis exurit, quæ primum in æruginosum humorem, inde ad atram bilem transit. Idem dicebat quarto de Locis. inquit enim: Sed ea quam crassæ feci similem esse dixi, in terram effusa non inducit bullas, nisi ex ardente febre ipsam affari uehementer contingat, neque ulla acida etiam qualitate participat. Quod etiam ex pestilenti aere morboque fiat atra bilis, in hoc Commento docet: nec tamen in initio aut incremento, sed morbo iam consistente. Hæc quidem qui Galeno nimium addidit sunt, ita prætereunt, ut postmodum in inextricabiles nodos incidant. In principio ergo rarissime, quia calor febrilis nondum inualuit: & si contingat, ut in sequenti Aphorismo, perniciosa est: in incremento uerò semper, cum in statu apparuerit, neque enim cum sit, eijcitur, sed cum facta est. Status etiam tempus in acutus maxime breuissimum, ut non tunc uerisimile sit atram bilem generari maiore ex parte. Fieri tamen potuit, ut rarò ante statum eijceretur: quod etiam uix credo, præsertim in morituris. Vtunque sit, constat quinque ordines esse in generatione atræ bilis causarum ra-

Cap. 4

Sec. 1.

Com. 27.

Com. 10.

Cap. 7.

40

50

tionem. Primus, ut à leuissimis exordiat, fit à tristitia, uigilia, leguminibus, piscibus & carminibus salitis, & acres & amari omnes, & uina nigra, & ira, & tempus anni calidum, & exercitatio uehementis. In secundo ordine est temperies calida & sicca ualde, uel plura ex his quæ sunt in primo ordine simul concurrentia, uel asiduitas eorum. In tertio sunt suppressio hæmorrhoidarum in calida temperie, cibi putridi, copia uini nigri potentis, labores quoque uehementes & diuturni. In quarto, aer pestilens, uel febris ardens. In quinto ordine febris pestilens, & uenenum mortiferum. Ita fit, ut in pestilenti febre intra quatuor horas superassetur humor, & more ebibiti letalissimi ueneni confectum occidat: cum prius bene se habere existimaretur, & ipse æger consideret: quod toties contingit in illa peste anni M. D. XXIIII. ut non expediat referre.

Fit autem hæc atra bilis uel ex pingui humido, quod instar adipis & olei est in nostro corpore: & hoc genus est tenue, lucidum, & maxime nigrum. nam & ex oleo seminis lini solo typographi atramentum illud nigerrimè conficiunt. Hocque genus in pestilentibus febribus maxime abundat, estque letalissimum, & celerrimè absoluitur, ut quod ex materia tenuissima fiat: solentque præcedere liquidæ excretiones, pingues, & ualde fecidæ. Secundum fit ex sanguinis fece, quod nigrum est, crassumque, nec multum splendet: atque id generare solet carcinoma. Ob id hoc genus morbi in mulieribus magis abundat quam in uiris, & diuturnum est insanabile propter crassitatem, uelut quod in pestilentibus febribus generatur, ut facillimè & subito accidit: ita si quis primos impetus euserit, facillimè etiam resoluitur. Medium est, quod & à cibis & exercitationibus, & per æstatem, & in ardentibus ex bile flaua gignitur, dum in æruginem primum, inde in atram bilem transit quod erodens est, & uehementis. atque huius minima portio carcinomatibus inclusa torquet, aliquo paruino dolore ac tollerabilem sensuros. Verum scio quid obijcere aliquis possit, dicens: Non igitur seruabitur aliquis ex hoc humore laborans, totisque in corpore manebit perpetuò, postquam illius eictio semper tam periculosa est? Animum igitur animaduerte diligenter. Atra bilis rarò in corporibus, nisi per febres ardentes, aut pestilentem constitutionem, aut in morbois corporibus absoluitur, antequam enim absoluitur,

habita

natura multis modis, maxime per haemorrhoidas, tum pustulas eijcit, aut medicamento expurgatur. nec retinetur praeter hos tres modos: aut absoluitur, nisi natura alijs morbis, aut ualidis obstructionibus, aut animi curis fuerit impedita: alioquin cum hunc humorem in corpore senserit, protinus antequam absoluitur, antequam morbum excitet, ad expellendum insurgit. Quo fit, ut qui diu obstructiones passi sunt, aut cui diuturnae haemorrhoides sunt suppressae, aut cuius animus grauioribus obstructus est, aut morbus aliquis infectus, uelut lapis in uescica, ardor urinae, Gallica lues, seu Indica, cum aegrotant, maximo in periculo uersentur. Raro autem febris generat hic humor, ob immodicam siccitatem: quam ob causam etiam raro qui melancholia et furore et elephantiasi et carcinomatibus decinentur, febre laborant, atque ob multo pauciores affligit. Superuenit tamen febrientibus iam, et plerumq; occidit. Quandoq; etiam ex illo febris accenduntur, maxime letales. In uniuersum ueneni uim habet, et illi omnino similis est. Quamobrem etiam pestilentes febres raro per uera iudicia liberantur, sed aegri sanantur abscessibus. tam prauus enim humor quocumq; uergat, praeterquam ad abscessus, lancinat et occidit. In abscessibus uero nodum absolutus inuenitur, sed cum sanguine, et ob id concoquitur ac suppuratur.

Vapores quoq; qui ab eo resoluntur in febribus, deliria, timores, terrores, tristitiam, mortuorumq; uisiones ac daemonum efficiunt. Purgatur tamen et ipse in morborum statu, cum fuerit paucus, non absolutus, et bene immixtus caeteris humoribus. e medicamentis autem nihil habet par ueratro nigro. e mollibus autem ac blandientibus auxilijs, cognitisq; Galeno, lactis aqua probatur, et epithymum, ab ipso: semper autem per inferiora purganda est atra bilis. Ego uero uncia epithymi exhibere cum lactis aqua soleo. Probatum et sena herba, et siliqua Indica, quam cassiam fistulam uocamus, et origanum, tum lapis Armenus diligenter lotus. Purgatur etiam, qui ex eo tenuis est, sudore: ob id sudor in ardentibus febribus saluberrimus, quod is humor citra magnam noxam expellatur.

Memineris etiam, tum in his, tum alijs letalibus excretionibus: quod si in constitutione appareant uulgarium morborum, non adeo firmiter mortem significant: pro ut suo loco docebimus.

Lib. Quor & quando purgare conueniat.

APHORISMVS XXII. MORBUS qui bilislibet incipiet infra exierit, letale.

COMMENTARIVS.

Nemo dubitat adhuc letaliorem esse, si supra prodeat, utpote magis naturae aduersum, quam si infra. solent autem per superiora excerni, et sanguis concretus: cuiusmodi amarus, Felicis mater, quae prope centesimum annum accessit. Aliam quoq; uidi, quae hoc modo ad extremam senectam peruenit. Ne igitur huc humorem cum illo coloris similitudine confuderis. Solet et sanguis liquidus sic emitti, de quo parum infra Aphor. 25. Hippocrates loquitur. Solent et biliosi humores, amarique, et pituita absque sapore, uel dulcis uel acida, raro salsa, excerni uomitu. Quandoque uero cibi ipsi qui ex substantia, tum etiam quia proprium saporem retinent, dignoscuntur. Eo miuitur et sapissime aqua quaedam substantia, sapore acido et subamaro, quae neque exacte melancholia est, hanc enim, ut dixi, prius Galenus acidam esse negat: neque pituita, cum non consistat, sed crudus humor melancholiae aut atrae bili immixtus. Neque enim Galeno omnino credendum est, negari melancholiam esse acidam. Expediebat enim hoc probare, postquam contra experimentum est. Ratio quoque id suadet, cum bilis tenuioris, et quae caliditatem multam habet, sapor sit amarus: imo et atra bilis, et acida cum sit subamara est sanguis autem dulcis, ut in his qui sanguinem ex uulnere aut rupto uase expiunt, quotidie licet scire. pituita insipida, aut pro qualitate immixti humoris sapore imbuta: atra bilis et melancholicus humor, cum alijs non imbuantur, nec aliorum sapes habeant, acidum susceperunt: sed melancholicus humor minorem, et puriorem: atra bilis uehementem, et amariori immixtum. Itaq; constat humorem illum aequum, qui enomi solet, a pluribus crudum debere dici humorem, feci atris sanguinis immixtum. Porro terra omnia, acida etiam sunt.

Cur igitur morbus, in cuius initio non crudus humor, qui citra periculum, sed atra bilis, aut (ut dixi) humor ille niger, qualis est sanguis, euomitur, mortalis sit, haud obscurum est. cum enim in moribus naturae praeparatio, uel etiam concoctio, tum separatio ante expulsionem sint necessaria: haec autem in principio esse non potuerunt: constat, hunc esse motum proprium materiae, non naturae. Atque ita uictam naturam succumbere iam, et praesertim tam prauo

prauo humori. Apparet igitur Aphorismu ad omnes exte di uomitus species, imo etiam purgationes spontaneas, quae in principio morboru adueniunt, maxime cu humores ualde prau fuerint, ut luidi uel aeruginosi. Verum caue ne cibi corrupti sint. generaliter autem in initio morborum, praeterquam tertianae aut alterius febris intermittentis uomitus malus: et quanto deterioris humoris, deterior. Excipere autem oportet primu, si initium morbi sit, et initium accessionis. Secundo, si cum uomitu illo morbus soluatur. non enim tunc erit inchoante morbo, sed pra natura exoneratio. Tertio, si iam uomitus ille ante morbu inchoauerit. Quarto, si ab externa causa. Quid si inchoante morbo superueniant haemorrhoides, aut fluxus sanguinis narium, aut menses, aut abscessus inguinum, aut carbunculi? Cum haec omnia citra externam causam adueniant, morboq; praesertim febris successerint, non illis febris, diuturnum morbum: et si uirtus inbecillus fuerit, lethalem pronunciant. nam talia ex materiae prauitate aut multitudine, aut utroque proueniunt. Quomodo autem horum modorum prouenerint, difficultatem morbi significant. Porro febrem talibus superuenire, nihil absurdum, cum ex pathognomicis, signis, maxime abscessuum et carbunculorum sit. Deterius igitur multo fuerit, si tales abscessus intermi febribus succedant.

Verum iure forsitan dubitabis, cum dixerim atram bilem et nigrum illum humorem perniciosum esse: quoniam cum exit purus, motu proprio exit, atque ita naturam iam superauit. Hic uero quoniam ante separationem, ideo letalis est. Constat sane idem esse, negare Hippocratem, et ueritatem. nam Hippocrates experimentis inmittit, is ergo secundo Prognosticorum inquit: Vomitum syncerum, flauum, periculosum est. Quod in multis obseruauit, praesertim consultore conuulsis Principis Istonij, quem ob id moriturum ex laterali morbo praedixi. humor enim syncerum omnis malus, praeter pituitam, etiam crudus, sed non admodum: reliqui ordine suo. Syncera ergo, mala, Hippocratis iudicio. Quomodo ergo natura secernit humorem noxium, ut expellat? Syncerum ergo omne malum. nam ut dicebat ibi Galenus priore loco, utrumq; crassum bilis ob calorem nimium, pituita ob frigus. frigus enim cogit, calor resoluit quod tenue est. Atq; ut dixi, alia causa etiam manet, scilicet calor aut frigus immoderantia. At magis praecipua est motus

materiae, non a natura (nam natura prius concoquit, et concoctum secernit) syncera autem omnia cruda. Cur si syncera secreta sunt, et secreta cocta? Accipere primum oportet quod sensu constat: siquidem syncera cruda esset, tum ex substantia, tum ex tempore, cum plerumq; et sub initijs morborum, et in incrementis expellantur. Quae igitur cocta sunt, non sunt syncera, sed neque speciem unius humoris seruant: sed cum humor noxius cum utili concoquatur, inutilem partem naturalis calor agit in noxium, proprius scilicet naturali contrarius: ab utroq; operatio resultat, quae uocatur concoctio noxij humoris. Cum igitur humor qui concoctus est secernitur, utriusq; substantiae et immutatae indicia manent. Nam si in unum coacti fuerint, ut in pure, una quidem substantia, sed non humoris, uerum puris apparebit: quae etiam sanguini aut pituitae permixta, si ex pectore ducatur, apparebit. Si in urina, et substantia urinae et coctata non sub humoris specie, multiplicabuntur. Si in excrementis, substantia aut uaria, aut quae plane permixta ac concocta uidebitur. In sanguine quoq; partes diuersae uidebuntur. In uomitibus quoq; id contingit, cum quae uomuntur, permixta sint. Haec igitur separatio non ab humoribus, alijs alterius generis fit, dum secernitur, quemadmodum in synceris excrementis, sed a parte humoris eiusdem generis, quae uitio caret: totum autem inutile, quod ex diuersis constat generibus, necessario si natura dominari debet, eijcitur. Fingamus flauam bilem febrem excitasse cotinuum, tempore concoctionis, pars ea quae peccat, ab alia tota flaua bile, quae uitio caret, secernitur et expellitur. Fingamus aut quod per alium excrementum: apparebunt eo tempore, cum fuerit cocta, excrementa flaua quidem, sed lenia, aequalia, comixta, multa pituita: cuius causa concocta fuit colore subuiridi, non plane flauo: quia dum concoquitur praeternaturalis calor, ut in aeruginosam deducat, nititur: atq; ita egestio illa unius coloris erit, sed non exquisiti, nec uaria, sic enim non esset bene comixta, sed color ille uariis dici potest. Apparebit et quandoq; uariorum excrementorum plures colores, propter peccatis materiae inaequalitatem.

At si ab initio porracea bilis euomatur, post olerum comestionem multam, aut flaua post mellis et leguminum, nec febris subsequatur, non est metuendum: quod si humores non in iecore, sed in uentriculo geniti sint, ob imbecillitatem coctionis. Sin autem morbus subsequatur, metuendum. omnis autem uomitus deiectionis, sputumq; humo-

c. c. 38. c. c. 46.

ris (non dico puris) sincerum (sed et hoc praestat esse pituitae permixtum) malum est in principio; sed longè deterius in incremento, et peius in statu, quia uictoriam humoris, ac libertatem decernit: quae tanto deterior est, quanto temporis ad concoquendum minus relinquit: tum quia interim natura nihil praefecisse, sed morbum potius indicium sit. Cum igitur in vigore morbi nihil sit, pessimum est. Spe etare autem decet in omnibus, an uirtus ferat, et robustior fiat. contingit enim nos non bene aduertentes in aestimatione sinceritatis et crudi temporumque morbi dignatione per sepe falli: quare ad uirtutem diligenter aduertat.

Non sunt audiendi, qui Aphorismum tanquam de causa loquatur mortis, interpretantur: tanquam scilicet atra bilis excedo exulceret, interficiat. nam id non solum contra Galeni mentem, sed etiam ueritatem est. Non enim quae exit, cum tunica uice plerumque solum exeat, interficit. nam etsi gladius esset, discinderetque semel uentriculum, sanari posset, ne dum atrae bilis uomitus, cuius noxa uix sentitur: sed signum est, talem succum in corpore abundare. Nec is humor solum mortem significat, si sincerus euomatur ut caeteri, sed etiam si cum alijs permixtus, quauquam non adeo celerem mortem portendat. Quod si quis obijciat, de perseverante uomitu Hippocratem loqui. Primum id Hippocrates nec aperte nec tacite, ut Apho. 24. in praecedenti Aphorismo expressit, sed in subsequen- tibus potius de hoc uerba faciet.

Animaduertendum hoc nunc esse rarum, nec a me in xxx annis, nisi semel uisum, in Alexandro bibliopola, qui et quarto die mortuus est. Hippocratis autem tempore frequens hoc fuit. nam aliter non scripsisset: perpetuus enim immiti solet experimentis Hippocrates. Brasauolus tamen quendam sanasse robustum equitem, et extrema passum, et non nisi post sex menses. Quae certe credo non mentiri: circa cognitionem autem humoris decipi posse, non negauerim.

Quod uero miscendo praua cum bonis natura concoquat, Hippocrates declarat in libro de Veteri medicina his uerbis: Et quos quidem acuta atque acris ac aeruginosa bilis affligit, quales mox rabies et morsus uiscerum ac pectoris, et desperatur. Non sedantur autem haec, priusquam expurgetur et prosternatur, et alijs permisceatur. Concoqui autem ac permutari, attenuari ac crassescere in humorum speciem permultos et uarios modos coniungit. Liquet ergo prius permittendam, inde permiscendam, demum euacuandam.

Quibuscunque ex morbis acutis aut diuturnis, uel ex uulneribus, siue quouis alio modo extenuatis, nigra bilis, siue uti sanguis niger subter exierit, postridie moriuntur.

COMMENTARIVS.

Quod supra letalium sit quam infra, saepius diximus. Hippocrates tamen aequalia statuit, dum dicit: Postridie moriuntur. quoniam tanto ualidior est qui euomit, quanto deterius afficitur. Vomitus enim fit a maiore nixu, et musculis epigastricis secessus, uel etiam solo ani musculo resolutis, quod ab imbecillitate sola prouenire potest. Vnde exonerando uentrem nulli mortui sunt, uel de Arrio heretico ferunt: uon edo nullus, tamen si suffocari contingat. Ob id igitur aequali temporis spacio pereunt, qui talia uomunt et desijciunt, hi quidem, quia imbecilliores illi, quia tanto deterius uomendo afficiuntur. Manifestum est autem, quod (ut dixi) parem aut eandem facit atram bilem cum humore sanguini simili.

Dubium tamen est, etsi ad medicum pertinere non uideatur, omnia tamen scire, quae ad artem reduci possunt, expedit, quoniam pacto multum ab obitu nigra et alia euomunt, imò saepius quam per alium desijciat, si uomitus ualidioribus uiribus indicet: Primum quidem, mortuos euomere quicquam omnino tam absurdum est, quam etiam comedere, loqui et ambulare. Omnia enim haec uiribus musculorum necessarii sunt: per os tamen reijciuntur quaedam quae sponte defluunt, ut in his qui prona dormiunt. Disrupti etiam abscessus erumpunt, qui teste Auenzoar, in morte disrumpuntur, quia magna sit mutatio. Dixerim etiam quoniam costrictus circumiacentibus partibus, frangitur. Multis cibis copiosis ingestis, et in uentriculo retentis, ubi continens uirtus sublata est, nec uentriculus amplius costringitur iuxta os, stode quod coarctetur, effluit: praesertim subsidite pecciore, et membris naturalibus, ut iecore, descendens, alijs coarctatis, ut septo transuerso. Reces uero cum saepius soleat euacuari, et plerumque sicciore sint, non ita facile in mortuis dilabuntur. Si tamen liquida fuerint, effluunt, ut in bobus claua testis.

Extenuatos ad extremum uirum lapsu, et carnis consumptione intelligit, non simpliciter debiles aut macilentos. Ex quo apparet quod dixi, scilicet Hippocratis etate frequentem fuisse horum humorum eiectionem, tum per superna tum per inferna, atramque bilem esse aut idem, aut ualde similem, eiusdemque penitus potestatis, cuius est niger humor, qualis

qualis est sanguis. Duos quoque praecedentes, et hunc et eum qui sequitur Aphorismum, de utroque intelligi debere, scilicet nigro humore, qualis est sanguis, et atra bile: uiderique Hippocratem uoluisse in his quatuor continuis Aphorismis declarare, quod ex quinque modis, quibus tales humores eijci possunt, quatuor omnino sint letales: quintum, uelut cuius regula generalis assignari non possit, praetermississe. Sunt autem hi modi: aut enim hic humor ab initio eijciuntur, perseveransque causa est morbi, ut in sequenti Aphorismo: aut ab initio quidem eijciuntur, sed neque perseverat, nec reiectus ob id morbum facit, quia reijciuntur, ut in praecedenti aut in fine morbi exuato corpore, ut in praesenti: aut nec in initio nec in fine, sed generaliter per morbi decursum perseverans, ut in uigesimo primo, atque in omnibus casibus letalis est. in 21, propter multitudinem: in 22, quia significat morbum fieri ex eodem materiae genere: in praesenti, ob motum materiae non a natura factum, sed sponte in sequenti, ob morbi prauitatem, quae ab exitu materiae, non ab illius substantia pendet, ne cum 22 Aphorismo confundatur. Quod si in fine morbi uiribus constantibus eijciatur, hic quintus erit modus, cuius regula generalis assignari non potest.

Apparet autem, cum talis humor in mortuis prodeat, tum etiam alijs saepe, non esse inuentum nostrum de materia quae sponte mouetur, ut dici solet, chimericum. Adiuuat et hoc in uentibus calor ille naturae coarctatus, qui moriente homine cum naturali, licet quandoque serius paulo extinguitur. Cur igitur, si a mortuis reijciuntur, quia sponte exiit, in morbo debilitatis atque extenuatus reijci sponte non poterit?

Alios modos quibus corpora extenuantur, intelligit, uelut naturalem quandam tabem, in copioso defluxu sanguinis a puerperio, quamuis hic sit morbus in diu flagellatis aut uerberatis, in fame, ut solet contingere tempore penuria, cum homines solis oleribus uescentes extenuantur. In extenuatione tria sunt necessaria: consumptio carnis usque ad membra solida, recessus coloris illius floridi, et uirtutis casus, nam si uirtus maneat, non uere, sed sola specie erunt extenuati, imposita enim est solida colligari, et uirtutem manere robustam: quandoquidem quomodocumque contingat hoc, necesse sit antea floridum sanguinem, et omnem adipem, et carnes absumi, at floridum colorem et uirtutem excidere absque extenuatione contingit, quoniam minor absque maioribus, non contrario modo esse possunt. Fieri etiam po-

test, ut uiso tali humore aeger postridie nondum extenuatus moriatur. Et praesertim in morbis pestilentibus, et si humor ille copiosus sit, qui reijciuntur: aut si uirtus fuerit imbecillis, et in decrepitis. Sed Hippocrates huius non meminit, quia generaliter non sunt uera. Vidisse hoc in Praesentia, nobili uiro, affirmat Brasauolus. Sed Hippocrates nobis ex propinquitate et distantia ad extenuationem iudicium faciendum relinquit. Si cutis est diuerso genere, sed tamen simili, in extenuatis si liuida aut aeruginosa appareant, paulo serius moriuntur.

Tres igitur in uniuersum prauis humoribus, atra bilis, sub qua (ut dixi) niger humor, qui apud Galenum secunda species est atrae bilis, comprehenditur, nam si non esset niger hic humor, sed sola fex sanguinis, neque admodum perniciosa esset, ut Hippocrates uult: nec Galenus rei species connumerasset in libro de Atra bile, alijque in locis. Constat enim uere non tres esse pessimos humores, sed tantum duos. Quod si niger humor Hippocratis non est species atrae bilis Galeni, necesse est et Hippocratem praeteriisse atram bilem, quae ex melancholia fiat: et Galenum, quod apertius est, nigrum humorem Hippocratis. Haec igitur atra bilis, qui est humor niger, purus, siue omnino dilutus, et minus splendidus, seu splendidus admodum, non tamen dilutus, sed ut cuius aqua concretus, aut ut melius dicam, terra illa nigra splendida, qua pictores utuntur, aqua diluta est humor ille pessimus. Secundus est bilis aeruginosa, quae qualitate ab atra bile deficit. neque enim adeo excussa est. Tertius est humor liuidus, qui quantitate deficit ab atra bile, cum fiat ex modica atra bile, alteri humori mixta. Constat sane atram bilem his ambabus esse deteriore: horum uero duorum humorum quis sit deterior, non adhuc constat. Sed Hippocratis iudicio liuidus deterior est quam etiam aeruginosus. Secundo enim Pro-

gnosticorum inquit: Si uero uomitio fuerit porrea aut liuida aut nigra, transiens a minus malis ad pessimam, si quis ordinem hunc cum antecedentium ordine conferat, nigrae proximior em liuidam constituit. Et paulo post: Ocyssimam uero abolitionem significat uomitus materiae liuidae, si graue olet. Et ut in uniuersum dicam, liuida extinctionem caloris naturalis indicat, ideo deterius signum: uiridis autem deterior causa, unde plus affligit: atra bilis utroque modo pessima est. Liuidam tamen praesertim tanquam deteriore aut falli non ita contingit, ut circa nigram, nam nigra quant-

Nota
de debite
uigilantia de qua
uigilantia de qua
uigilantia de qua

doq; ex sanguine sanguinis ue fece constat, quæ
 nõ mala percipere est. atra bile ergo excitus licet
 sit deterior quam liuidi humoris, bifariam tamen
 minus certum affert exitum, quam liuidi humo-
 ris: aut quia decipimur in cognitione, uel si per
 uiam crisis fiat. Quamobrem nõ semper liuidus
 humor fit permistione atrae bilis, ut Galenus cen-
 set: sed ut plurimum cum natura concoquendo
 deficit, & calor non naturalis exurit tamen. Ob
 id liuidus color imbecillitatem caloris naturalis
 semper refert: atra bilis non, sed maiorem caloris
 uiri præternaturalis & materiae prauitatem. Vn-
 de neq; deiectione aut uomitus liuidus detrimenta
 afferunt, quæ nigra aut æruginosa: sed solum si-
 gnum natui caloris extincti sunt. Porro ærugi-
 nosi uomitus ab initio exemplum habes tertio
 75. in tertium de Morbis uulgeribus, ubi Hippocra-
 tes phrenitici mentionem faciens, inquit, quod
 prima die *ἰσχυρὰ καὶ ὀξυρὰ*, id est multa uirulenta.
 Cornarius æruginosa uertit, & bene meo iudi-
 cio, sed tamen uirulenta aliquid magis significat,
 quam æruginosa, scilicet colorem ultra uiridem
 quendam subobscurum, & forsan liuidum. Is igitur,
 ut recitat Hippocrates, breui moriuus est,
 tertia scilicet die: Cornarius quarta exponit. At
 23. Cleonactides, tertio in primum de Morbis uulga-
 ribus, cum uigesima quarta uomisset uirulenta
 seu æruginosa, in octogesima seruatus est, ac libe-
 ratu. Tanto enim minor est morbus, quanto in
 uomitu aut deiectione praua tempus uigori pro-
 ximius est. Serius autem liberatus est, quoniam
 uigesima quarta sub incrementi initio fuit. Nigri
 autem uomitus exemplum habes tertio in tertio
 29. Epidemiorum, ubi cum æger pauca biliosa & ni-
 gra in octaua uomisset, in undecima obiit. Epi-
 cratis autem uxor, cum circa uigesimali similia
 uomisset, seruata est, in octogesima iudicata:
 quoniam prope statum id contigit. nam uigesima
 septima subsidentia in urina erat, & morbus de-
 cubuit ad abscessus. Herophon autem, cum in
 quinta nigra & pauca deieciisset, in decima septi-
 ma indicatus est: quoniam non erant biliosa, ne-
 que uti sanguis, sed nigra simpliciter. Verum mil-
 lita admirabilis historia, quam tertij ægri pri-
 mo in tertium Epidemiorum descripti, siquidem
 inquit: Deiectiones nigrae, tenues, spumosae,
 quæ in recrementis subsidebant, liuida erant, atq;
 hæc secunda die. Post subiicit: Quarto uomit
 biliosa, flaua, pauca, postea æruginosa. Et rursus
 quinto: Deiectiones plures nigrae, spumosae, in
 his nigra subsidebant, sexto die recrementa ni-
 gra, pinguis, spumosa, tenacia, foetida: octauo

etiam recrementa nigra, pauca, compacta. Quin-
 todecimo etiam alius subiecta balano nigra red-
 didit stercorea, & in decimo septimo etiam sponte
 nigra deiecit. in quadragesimo tamen cum his
 omnibus perfecte indicatus est, quanquam per
 totum morbum nigra apparuisset. Quatuor uer-
 dentur hunc ægrum præter spem seruasse, quo-
 rum tria Galenus adducit: abscessus in lienem, in 3. Epid. com. 19. 22.
 signa fallacia, & uirtutis robur: quartum est, 23.
 quod nigra dixit, nõ autem nigram bile ærugini
 autem addidit, quia necessario æruginosa sunt bi-
 liosa. Hæc omnia adieciße uoluit, ut intelligeres
 hos colores minus malum afferre in augmento
 quam in initio, uel dissolutis uiribus, uel si diu
 perseuerauerint.
 Liqueat etiam cur in Prognosticis dixerit, li-
 uidas, foetidus, omnium celeritatem mortis præ-
 dicere, nam in liuidis caloris naturalis debilitas
 ostenditur, in foetidis præternaturalis abundan-
 tia & uehementia. Quid igitur ad mortem pro-
 perare magis faciet, quam caloris natui imbecil-
 litas, & igne; seu præternaturalis magnitudo?
 Deinde atris caloris non naturalis abundantia, si
 adsit foetor, tamen nullus magnus adesse potest,
 quoniam sunt uelut cinis in his quæ igni compar-
 rantur, cinis autem minime foetet. Sin autem loca
 obtineant fecis sanguinea, neq; sic foetent: cali-
 da enim non sunt. Obiicies quod Hippocrates
 dixerit tertio Epidemiorum: Vomuit multa nigra
 graueolentia duodecima die, ubi etiam recitat quod
 subsequenti uomuit nigra uirulenta. Sed uarie-
 tas lectionum nunc non me torquet. Græca si-
 mili modo se habet: *ἔμυσε καὶ ὀξυρὰ καὶ ὀξυρὰ*
 ὀξυρὰ, uomuit multa nigra graueolentia. hæc
 quidem mortem quartodecimo die præulerunt:
 non tamen foetida dixit, sed graueolentia: quo-
 niam uomitus nõ soleant olere male: hæc autem
 grauer olebant, nõ tam foetida erant, ut in deie-
 ctionibus. Sed dices: Melidie pauca, ualde bilio-
 sa, moriada, nigra, graueolentia deieciabantur,
 quæ etiam seruata est. Dico, non erant mera.
 Reliquum est tandè, ut doceamus an in alijs ca-
 sibus nigra eandem uim obtineat, uelut urinis, spu-
 tis, sudoribus, tuberculis & abscessibus? Sed u-
 rinarum tractatione suo loco reseruamus: sudores
 nigros neq; uidisse, neq; audisse, nec legisse usquã
 memini. De tuberculis dicebat Hippocrates pri-
 mo Epidemiorum: Critoni in Thaso pustula nigra
 cum febre acuta & delirio, pes ad talum cum
 timore subrubro et cõtenione: deiectiones mul-
 ta, meræ, biliosæ, obiit aut in secunda die. Gale-
 nus in Cõmemento inquit, hoc fuisse signum maligni-
 tatis

1. Com. 22.
 2. Com. 20.
 3. Com. 18.

tatis materiae, quod pustula nigra fuerint. Vidi
 ego puerum ætatis annorum circiter octo, filium
 sacerdotis, cui pustula nigra apparuerat in men-
 to, & gingiuae putuerant, & cum foetore oris
 tam magno, ut nemo appropinquare illi posset,
 mortuusq; est in sexta: uenter ab initio intumu-
 erat, uirinae albae, nõ plane clarae. Erat in uilla ad
 secundum miliare à Saccenti oppido. Solent au-
 tem istæ nigrae deiectiones, tum pustulae & ab-
 scessus, tum sputa ac uomitus, taliq; ruri & in
 rusticis potius quam in urbibus apparere, pro-
 pter laborum & exercitiorum & æstus immo-
 derantiam, tum ciborum prauorum usum, insola-
 tionem in aqua. Tempore uerò Hippocratis pa-
 rum differabant mores ciuium, & uita à mori-
 bus, & uita nunc nostrorum rusticorum. Refe-
 rebat medicus quidam mihi anno M. D. XL.
 uidisse in uilla quadam innumeros ægros, qui ni-
 gra ueluti sanguis deieciabant, dolebantq; præ-
 cordio dextro: neq; uel unum ex octoginta fer-
 mè seruatum. Ex quo apparet, talia gigni, indeq;
 deijci, ob substantiæ iccoris corruptionem.
 Sputa uerò nigra, praua admodum sunt, &
 cæteris coloribus deteriora: secundo Prognosti-
 corum. Sed illud animaduertendum diligenter,
 quod cum omne sputum quanto tardius aduenit,
 eo peius sit, ut ibi docet Hippocrates, seu flauum
 seu alterius coloris: ob id in sputis nigrum dete-
 rius est in successe morbi, quam iuxta initium.
 cuius contrarium de deiectionibus, abscessibus,
 uomitibus, tuberculis, urinis est dicendum. nam
 hæc ut ferius apparent, modò constante uirtute,
 eo minus timenda, excretionibus enim omnes, præ-
 ter sputum, ut dictum est, à sola naturali facilia-
 te fieri possunt, quanquam in uomendo & deij-
 ciendo exigua uirtute animali adiuuemur, at spu-
 ta non sunt absq; magno animalis uirtutis robo-
 re aut nixu: propterea sputa nigra quanto ferius
 apparent, eo sunt letaliora, contra ordinem alio-
 rum signorum.
 Illud non prætereæ, quod ansam errandi plu-
 ribus dedit, cum Galenus secundo Prognostico
 rum inquit, nigra sputa posse à frigiditate fieri, et
 ab utraq; atra bile. nam liuidum à frigido fieri po-
 test, nigrum autem nunquam. De fusco forsan
 dubium est, nam etsi subgrundijs, ubi sol non lu-
 cet, terra nigra uideatur, quia aqua plurima ac
 diuturna maduit, in humano corpore tanta frigi-
 ditas esse non potest, ut quequam nigrum appa-
 reat. Fuscum non negarim, nec tamen audeo af-
 firmare. Nigrum igitur semper ab immoderato
 calore, liuidum à frigore, si tota substantia tale

sit: aut si secundum superficiem tantum à pauca
 atra bile, fuscum plerumq; à calore. Sed illud nos
 decipit, quod sicut cinis ab immoderato calore
 fit, nec tamen calidus, sed frigidus est, ita humor
 niger. Liuidus autem utroq; modo frigidus est. I-
 taq; ut cum uenia dicam, ita me superferent, uo-
 uellem potius Galenũ ueri quam accusare, qua-
 dam maxima ac difficillima satis inconsideratè
 protulit.
 APHORISMVS XXIII.
 Difficultas intestinorum si ab a-
 tra bile inceperit, letalis est.
 COMMENTARIVS.
 Vlcera ani difficillima sunt ad sanandum, quod
 humidus ille locus sit admodum, nec quæ-
 scere ob situm medicamenta super eis possunt. Sa-
 natio autem ulcerum ex siccatione prohenit, &
 deo ut huiusmodi ulceribus Arcis custos nos-
 trae, & Aloysius Siculus, & Lopes, uiri nobilissi-
 mi, tum alij multi perierint. Multo magis insa-
 nabilia sunt intestinorum ulcera, cum eis medi-
 camenta adhiberi comode non possunt, reliquaq;
 quæ in ani ulceribus diximus obstant. Profus
 ergo insanabilia erunt, quæ ab atra bile fiunt. si-
 millima carcinomatibus, ob causæ facientis con-
 tumaciam & prauitatem. Sed hæc in intestinorũ
 difficultatibus, in quibus & ulcera sunt, & san-
 quis apparet.
 Verum si diarrhœa tantum sit, nec adhuc ex-
 ulcerata sint intestina, querendum est, utrũ ne-
 cessarium sit subsequi ulcera, & sanguinis exci-
 tum. Ego in nobili adolescente diarrhœam à ma-
 teria nigra incipientem uidi, perseuerantemq; ul-
 tra quadraginta dies: nec tamè ad intestinorum
 difficultatem transijt, sed sanatus est, et adhuc ui-
 uit. Neque reor quod ulcera illa carcinomatibus
 sint comparanda, in quibus materia intus est: sed
 ob uelox incrementum adiecta sanationis diffi-
 cultate tales pereunt. Pereunt & quicumq; uicus
 paruum & profundum contraxerint, quia mala
 materia intus seruatur. Sanantur hi potius, quib;
 ulcera lata fiunt: ea enim minus profunda sunt.
 Omnes uerò fluxus uidentur medici in tria
 genera diuississe: henteriam seu intestinorum le-
 uitatem, cum cibus nondum coctus exit per al-
 uum: dysenteriam seu difficultatem intestinorũ,
 & diarrhœam, cum humores infra effluunt, ut
 habetur primo Epidemiorum.
 Atq; hæc sunt mala effluentis nigri humoris.
 Si autem retineatur, facit furor, melancholiã,
 comitalem, carcinomata: excedit corpus, habitũ
 corrumpit, facitq; elephantiasim.

1. 48.
 2. 45.
 Com. 2.
 3. Sec. 9.
 1. Ep. com.
 3. Tex. 31.
 Com. 3.
 2. 6.
 Com. 47.

Com. 2.
 Sec. 36.
 4 3 Diffi

Difficultatis intestinorum causae sunt, uene-
na acris, & humores humorum, plerumq; flaua
bilis, post nigra, inde uiridis, post pituita salsa aut
serosus humor. Omnium leuissima est, quae a fla-
ua bile. Raro ab alijs bilis generibus fit, nisi in pe-
sistentibus constitutionibus: tum quia substantia
intestinorum dura est, tum quia acris humo-
ribus assueti: tum quia lento humore interior su-
perficies uestitur: tum quod maximum est, quia
protinus ut acris humor inhaerit, excutitur.

Quo fit, ut facile colicam dysenteriam consequatur,
non solum ob dolorem attrahitis humoribus ac-
ribus ad locum, sed impedita facultate expul-
trice, quae in intestinis alioquin ualida esse solet.

Com. 40. Est & aliud dysenteriae significatum, quarto de
Articulis, cum apertis uentis intestinorum citra
erosionem sanguis profluat, iecoris imbecillitas ui-
tio. atq; in hoc iecur, non intestina curanda ue-
niunt: sed & hoc genus magis letale est, quam
quod ex erosione fit. Commune utriq; est, tormi-
nae pati, antequam deieciat sanguinem, & pingue
quippian deiecere. Discrimen doloris magnitu-
dine, & humorum acrimia permixtione, qui in
epatica defunt. Cum uero ad chiram & praedi-
ctionem multum proficit scire, cum ulcus adest, u-
bi sit, Galenus sexto de Locis docet. Nam quae in
gracilibus intestinis per erosionem fiunt, tribus
de causis celeriter perimunt, quam in crassis. Do-
lor enim maior, & substantia tenuior & perfora-
ta maiorem noxam afferunt. Ex harum in re-
cto intestino exculceratione tinesmi fieri solent,

Com. 1. secundo Epidemiorum. Contingit & dysente-
riam sequi lienteriam, cum lienteria ex acris
humoribus in uentriculo contentis facta fuerit, ut
Com. 1. sexta Aphorismorum. Item ex potu aquae, quae per
canales plubeos fluunt, dicit Galenus ob imum, qui
in ea cotinetur, septimo de Compositione secundum
locos. Mihi uidetur qd' potius ob plumbum id eue-
niat: quonia uis sulphurea erodit, et natura plu-
bi de bilia reddit intestina, unde humores acres
influant, & aqua ob frigiditatem grauis, tum plumbi
substantia lentum humorem, quo intestina circue-
stuntur, edacit, unde nudata facile exculcerantur.

APHORISMVS XXV.
Sanguis quidem supra qualiscun-
que fuerit, malus: infra autem ni-
gra deiectiona, bonum est.

COMMENTARIVS.
Memorem te esse, praesupponit Hippocra-
tes: nam quaecumq; nigra deiciuntur, modo non
sunt nec atra bilis, nec uti sanguis, bona sunt, id
est utilia: non tamen bona signi ratione, cum melius

esset naturam omnino inculpata habere. At dices:
Quomodo cotinetur nigra hic sanguis? Hoc est
quod non animaduertit expositores. oppositionem
enim proponit duorum contrariorum: rei naturalis
praeternaturaliter emissae, & hoc est malum, ut
sanguis supra emissus: et rei praeternaturalis na-
turaliter emissae nigra enim praeternaturalia sunt,
cum nihil nigrum exquisitum naturale sit: infra autem
deiecere secundum naturam est, hoc igitur bonum. co-
iungitur uero praecedenti, quiaambo emittuntur.

simul & naturale & praeternaturale omnino, et
in ultimo, quod dicit, letale esse. Unde praeterna-
turalia secundum accidens, ut nigra cruda si eij-
ciantur, hominem leuant: at quae ad substantiam
attinent, quia cocta esse non possunt, ut male olen-
tia et atra bilis, mala sunt. Si tamen constantibus ui-
ribus eijciantur, inuadit, ut mala nocent, ut eximie ma-
la, in eijciendo, quare patet concordia Aphorismi.

At dices, sexta Aphorismorum: Mulierum san-
guinem uomentis mensibus erumpentibus fit so-
lutio. Et illud etiam magis in septima: Quaecumq;
euomunt sanguinem, si sine febre quidem, saluta-
re: si uero cum febre, malum. Curate autem acer-
bis & refrigerantibus. Galenus sibi ter fugit me-
moriā huius Aphorismi. Euchsus autem illum
totum peruertit, comparatiue legendum: licet
uere dictum a Christo, Si caecus caecum ducat,
ambo in foueam cadunt. Non curabo illorum er-
rores, sed ut sententiae concordentur, ut sensus
qui aliter elici non potest habeatur. Omittamus
ergo illorum errores, quorum non est numerus:
& quos, cum aliter dissimulare non possunt, obli-
uione tegunt. Illud autem solum ex Galeno de-
fendi potest, omissa illa inuersione lectionis, Ni-
gra deiectiona melius est, pro bonum: quae expo-
sitione Anglicana est, quod ait posse de sanguine haemorrhoidarum hic intelligi. at tum, etiam si ni-
ger non sit, sed flauus uel crudus & albus, utilis
per se esse, experientia deprehenditur, ut ad-
iectione nigri non indigeret. Dicamus ergo, sen-
sum Hippocratis esse simplicem et clarum: san-
guis niger bonus est, si deieciatur: at deiectiones,
qualis est sanguis niger, pessimae sunt. deiectiones
etiam nigrae, non qualis est sanguis, nec ut atra
bilis, bonae etiam sunt: ut uterq; sensus sit uerus.
De sanguine uero, qui per superiora, id est
per os eijcitur, ut recte exponit Galenus, si qui-
dem per tussim malus. Dicente eodem, a sanguinis
spuio, sanie spuio, a sanie autem tabes, a ta-
be mors sequitur: si uero per uentum aut cum
febre, & tunc nulla est contradictio, malum enim
palam est. Sola difficultas est de sanguinis uomi-
tu atra

Secundo in
Epi. c. 7. 1.

Com. 40.

Cap. 2.

Com. 1.
Sec. 36.

Com. 1.

Cap. 2.
Sec. 9.

37

20

30

40

Aphor. 36.

cc

cc

7. Aph. 15.
& 16.

tu atra febre. Clarum est autem, quod in illis
Aphorismis loquitur de sanguine excoite per cir-
cutum, est enim tuta satis expurgatio, & paulo
magis periculosa ea quae fit per sanguinem narium.
ut enim uidimus, a magnis morbis nos tutos red-
dit: adeo ut uiderim matrem Florij in Saccensi op-
pido, iam annis abhinc triginta sex, quae huiusmo-
di uomitu nonagesimo iunxerunt, ut aiebant, an-
num exceffit: alias quoq; plures foeminas, uiros
paucos, omnes tuti euasere. At si unica tantum sit
euacuatio, non poterit fieri reclusis uasis ob re-
dundantiam, sed nec concussione uel erosione uel
medicamento perniciosa, uel ob nimium dolore,
uel rupturam uenae: quicquid in causa sit, malum est,
& periculosum. Propterea uerbum illud, Euo-
munt, cum praesens uentus significet, circuitum
manifeste inuit. Velut dicimus, Dilapidant, id
est quotidie ad dilapidandum redeunt. Occupat
enim praesens omnia tria tempora: proprium, praet-
eritum & futurum: praeteritum autem & futu-
rum, suo solo contenti sunt.

APHORISMVS XXVI.

Difficultate intestinorum habi-
tata si ueluti carunculae exeant,
letale est.

COMMENTARIVS.

Letale dicitur apud Hippocratem, quod
plerumq; mortem affert, & natura sua, non ne-
cessario, nec semper. Quod si huiusmodi signo
uel imbecillitas uirium, uel materiae prauias ma-
gna, uel ut portio integrae intestini exeat, adiun-
gatur, omnino eger morietur. Nihil tamen cer-
tius cum in alijs morbis, tum in hoc ipso praecipue,
imbecillitate uirium. Cur uero dixerit, *ἀκόια
ἢ ὀσάρες*, quod melius uertit Euchsus, ueluri
carnes, patet quonia tota substantia intestini iam
exesa, partes mesaraei absumuntur. Unde nec sic
intellexerunt Aphorismum. Si enim de exteriori
tunica intestini loqueretur, nec adeo letalis
esset, nec carni similima. Apparet autem ex Ve-
sali, colon mesaraeo, & rectum intestinum mu-
sculis insidere. At cur non dicit, Caro: sed, Ve-
luti caro exit? Quomam extra intestina sunt &
caro & corpus glandosum, cui colon insidet &
pinguedo, quae coacta est: quae singula si exeat,
necesse est perforatum esse totum intestinum & lata
plaga: & tamen cum non sint carnes omnes, sed
carnibus, quodammodo familia, dicit, Veluti carnes.

APHORISMVS XXVII.

Quibus in febrilibus sanguinis flu-
xerit multitudo, quaecumq; ex
parte, cum reficiunt, alui his humectat,

Lib. 5. cap.
19. & Figu-
ra 13.

COMMENTARIVS.

Vndecumq; fluat his sanguis, ueritate habet,
seu ex haemorrhoidibus, seu e naribus, seu plaga:
quando una est ratio dicitur huius, si quidem dum re-
nutriuntur non posse ob imbecillitatem caloris
nec coequi cibos, nec distribui, neq; agglutina-
ri: unde praegravantes naturam ab illa expelli per
secessum solent. Quonia non solum tenuis redun-
dat humor, sed etiam crassus, ut non per solas uri-
nas excerni possit. Hoc uero magis continget, si
plurimo & crasso & minime astringente utan-
tur cibo. nam in quibusdam qui acrem retinent ca-
lorem, dum solidior pars retinetur, uirinarum pro-
fluat multitudo. Dicitur igitur Hippocratis, cum
generaliter uerum sit, par erat Galeni exponere,
cur id dixerit accidere in febrilibus, non sine illa
Euchsus respondet satis bene ex Galeno, tertio
de Crisi, quod febres ardetes plerumq; narium san-
guinis fluxu finiuntur. Ob id causam causae adie-
cisse uidetur. At hoc tamen non satis facit, tamesi
inuento laudandus sit. nam quid attinet quod ge-
nerale est, speciale facere? si enim omnis sangui-
nis fluxio etiam sine febre, naturam euertendo, &
calorem naturalem minuedo hoc facere potest, quor-
sum adijcitur in febrilibus? Dicat ergo hoc solum
contingere, quod experientia docet. Verum cau-
sa est, quod corpus febre siccatum duplici modo
imbecille redditur: & etiam, quonia plus necessa-
rio effunditur sanguinis quam necesse sit, & a fe-
brili calore irritato, unde maior imbecillitas ne-
cessario succedit. Saepem enim contingit, ut excre-
tio quae sine febre fit, ob multitudinem sanguinis
contingat, haud multum tamen debilitatis uiribus.
Scribitur autem in primo de Iudicijs, ualde dissimili
sensu: Quibus sanguinis eruptiones plures, his
temporis progressu alui male afficiuntur, si non
urinae coactae fuerint. Clarum est discrimen hu-
ius & illius. nam generalioris causam generalior
etiam effectus consequi debet, ideo illo re remitto.

APHORISMVS XXVIII.

Quibus biliosis deiectiones, su-
peruenientes sordiditate cessant:
& quibus sorditas, superuenientibus
biliosis deiectionibus cessat.

COMMENTARIVS.

Liquet hunc Aphorismum, uelut & praecede-
ntem, & alium ante hunc, continuam cum eo
in quo dicitur (Sanguis quidem qualiscumq; supra
fuerit, malum) & cum alijs habere irrationa-
nem. nam de euacuationibus, quae per infernas
aut supernas partes fiunt, agitur in omnibus.
Scribitur in libro de Iudiciationibus sicuti Quibus
Pag. 43

COMMENTARIVS.

in febris aures obsuauerunt, his non soluta
 febre insanire necesse est. Soluti autem sanguis
 ex naribus erumpens, aut alius biliosa demittens,
 aut dysenteria aut dolor coxarum uel genuum
 accedens. Quandoquidem igitur nulla sit inter
 haec contradictio: non enim uult Hippocrates
 quod uel ex surditate egestio biliosa succedat,
 aut ex biliosa surditas: sed si euenierit
 ex unoquoque illorum, alterum tollitur. Si enim
 dum biliosa sunt excrementa, surditas aduenit,
 necesse est materia retineri, quae apta est ad sur-
 ditatem faciendam. Et si surditati eiusmodi superue-
 niat egestio, euacuatio fit eorum quae surditatem
 pepererant. Sic quatuor illa parem habent ratio-
 nem cum deiectionibus biliosis, sed non ex aequo,
 surditatem tamen solunt. dicemus autem suo lo-
 co. Eodem modo si quis dicat generaliter: Surdi-
 tas alium silit, ut Hippocrates in Coacis praedi-
 ctionibus. Et rursus: Post sanguinis eruptiones,
 et nigrorum egestiones in acutis morbis surditas
 superueniens, malum. Sanguinis egestio his perni-
 ciosa: surditas autem soluit. Soluti enim quae
 ad superiora, inferiora, atque e contra. Sic in
 secundo Epidemiorum: Dolorem in locis infernis
 surditas soluit. quod etiam scribitur in libro de Ius-
 dicationibus. Caeterum illud potius uidentur, cur
 sic surditas soluatur, non urina potius: quamquam
 non repugnante Hippocrate, quidam etiam per
 urinam liberentur. Respōdeo, leuē oportere esse
 materia, quae eō deferatur, et lentam: talis est bi-
 lis flaua, et pituita comista, neque enim ascendere
 potest facile, nisi leuis: nec obstruere meatus, nisi
 lenta. Cum uero dicat, Superueniente intelligit,
 paulo post succedente. Quare non indigemus ea
 particula, quam Galenus adiecit. Sed generale
 dictum est, etiam si sine febre haec accidant, mo-
 do paulo post succedat sibi inuicem, aut surditas
 deiectionibus, aut deiectio surditati. Surditates
 aut insanabiles ex crasis humoribus fiunt. Atque
 ideo sensim, et plerumque praesente tinnitu aut si-
 bilo. Huiusmodi, quamquam hic parerga, docet
 sanare Hippocrates septimo Epidemiorum, exem-
 plo filij Parmenisci.

Pag. 8.
 Pag. 13.
 Pag. 4.

APHORISMVS XXIX.

Q Vibus in febris sexto die ri-
 gores fiunt, difficile iudicium
 sequitur.

Cum duo uocabula Graeci habeant, sicut
 et phœix, per quae significantur sensus acris, tri-
 stis, quasi discurrens, maxime circa dorsum: ue-
 rum sicut est ualidus, et phœix imbecillis. La-
 tini uero habent tantum horrorem, per quem u-
 trumque poterat significari: maluerunt per horro-
 rem solum phœix, id est leuem punitionem in-
 telligere: per rigorem aut grauem, et cum con-
 cussione. cum tamen apud Celsum uox ea, scilicet
 rigor non id significet, sed distentionem in u-
 traque partem, quae homines rigent, ac immobiles
 permanet. Bonum fuit admonere lectores, quod
 inuentum est Brasauoli, et bene etiam explica-
 tum a Fuchio. Sed his omisis, quid primum per
 difficile iudicium intelligat, deinde cur in sexto
 neque enim audiendi sunt, qui dicunt de intermit-
 tentibus non intelligendum, quod singulis diebus
 rigores eis adueniant. nam et si in continuis ut qui-
 busdam compositis contingit, idem eueniat, non
 fit difficile iudicium magis quam in alijs, cum lo-
 quendi modus id aperte insinuet: quod intelligit
 noue superuenire. Potest autem exemplum habe-
 rimulns locis ex Epidemijs: uelut in primo Epide-
 miorum Philini uxor, cum superrigisset octava
 die, mortua est in uigesima. At Epicratis uxor,
 cum superrigisset quarta decima (qui dies est iu-
 dicatorius) liberata est in quadragesima. Qui-
 dam uero ipsa die, ut Cleanactis in octogesima.
 Dromeade uero uxor, cum sexta superrigisset,
 quamquam et ante in tertia, eadem die periit.
 Melidiae autem uxori non rigor, sed horror sex-
 ta die incidit cum magno labore, ideo in undeci-
 ma liberata est, quoniam reliqua omnia erant mi-
 tiora: nec rigor fuit, sed (ut dixi) horror. rigor e-
 nim a potentiore causa fit, et uiribus etiam imbe-
 cillioribus, licet non sit is qui fit ab imbecillibus
 uiribus cum magno motu. Sic et Hermocrati
 tertio Epidemiorum, cum morbus regius sexta die
 aduenisset, periit in uigesima septima. Sic Eurya-
 naetis filia, cum iudicata esset in sexta, et eru-
 pisset etiam aliquid suppuratum circa sedem, ni-
 hilominus periit decima septima die. Virgini uero
 quae in Abderis habitabat, horror cepit sexta
 die, sed pluribus diebus cum perseverauerit, et
 gre liberata est in uigesima septima: uirgo uero
 quae in Larissa, licet uideretur primum passa hor-
 rorem in sexta, quotidie admonuit eam passam,
 ideo euadere facilius potuit. et quamquam iudau-
 rit, tamen liberata sit. Refert Hippocrates causam
 in menses, quae primum ei eruperunt. In uiribus mu-
 tationes quae secundum naturam sunt, bonae sunt
 natura

Lang. 4.
 Lang. 5.
 Lang. 6.
 Lang. 6.
 Lang. 6.
 Lang. 7.
 Lang. 10.
 Lang. 12.
 Lang. 12.

natura enim principium est conseruationis, quae
 et alimenti et nutritionis: at quae sunt stimulan-
 te nimis morbo, aut morbi causa in febris, bo-
 nae esse non possunt: quae uero ex utraque, accipi-
 tes. At natura mouet adiuta motu siderum, et
 motu materiae, qui fit per accessiones, et conco-
 ctilla. In sexta autem die nec motu siderum iu-
 uatur. ad summum enim luna peragravit partes
 octuagintaquatuor, quocirca cum tam parum de-
 fit ad quadrantem, necesse est ut tam paruo spa-
 cio, cum non possit expectare, ut magna causa ur-
 geatur, ac etiam superetur. Unde et uicta et cau-
 sa potente, et destituta cœlesti auxilio, non nisi
 male cedere potest. Sed nec ab accessione, cum
 soleant diebus imparibus procedere, iuari po-
 test: neque coctione. nam solet et illa imparibus
 diebus aut indicatiuis aut indicatorijs absolui. et si
 iam absoluta fuit, statim si potest natura emitit.
 opera enim natura ne uel momento differatur,
 ubi congrue fieri possint, modo non impediuntur.
 Iam ergo habes causam, cur sexta dies adeo mala
 sit. Verum quod dixit indicationes difficiles, libro
 de Affectionibus inquit: Iudicari in morbis, est
 cum morbi augeantur, aut marcescunt, aut in a-
 lium morbum transierunt, aut desinunt. Et in pri-
 mo Epidemiorum: Cruda et incocta, et in ma-
 los absolutus conuersus, aut indicationem non su-
 ram, aut dolores, aut diuturnitatem, aut mor-
 tem, aut reciduas. Itaque ex his manifestum erit,
 difficiles fieri indicationes, quoties morbi non de-
 sinunt primum: et si desinant etiam, uel sine iudi-
 catione, uel sero, uel cum doloribus, aut si post-
 modum reuertantur.

Pag. 3.
 Sec. 1.
 Conf. 2.
 Pag. 3.

APHORISMVS XXX.

Q Vibuscunque accessiones fi-
 unt, quacumque hora febris di-
 miferit, si eadem cras occupauerit, iu-
 dicium habent difficile.

COMMENTARIVS.

Hunc Aphorismum de difficili iudicio loqui,
 uelut et praecedentem, et cum illum qui ante i-
 psam est, et rursus tres sequentes, palam est. Sed
 in tribus sequentibus, et in eo, Quibus biliose
 deiectiones: loquitur de difficultibus indicationi-
 bus, eas per exempla abiectionum et surditatis
 declarans: in hoc et antecedente generaliter.
 Constat ergo, quod cum Aphorismus ille, Qui-
 bus biliose deiectiones: continetur cum prio-
 ribus altera parte, scilicet cum de expurgationi-
 bus locutus sit, quae a natura in morbis fieri so-
 lent: atque illi prioribus rursus, ubi de purgatio-

ne ab arte, a primo usque ad tres succedentes
 miro ordine continuatos esse hos omnes Apho-
 rismos. Sed et in duobus illos sequentibus pa-
 lam est de iudicatione difficili loqui, quae ad mor-
 tem tendit, sicut antea de salutaribus. Demum di-
 stinguunt generaliter ratione a diebus sumptis, et
 exemplo iudicij a sudore bonas iudicationes a
 malis, ut suo loco uidebitur. nam male iudica-
 tiones omnes sunt difficiles: at non omnes diffi-
 ciles, male sunt. Haec uoluit longius tracta sub-
 iungere, non solum ob continuationem, quam pau-
 culis in Aphorismis praetermissam: sed ut intel-
 ligant lectores, quod neque uoluntarie quicquam
 a nobis adiectum est, et quali arte opus sit Hip-
 pocratem interpretanti.
 Igitur de difficili iudicio satis dictum est in pra-
 cedenti Aphorismo, solum illa uerba obscura ui-
 dentur (Si eadem cras occupauerit) solentur in-
 terpretari bisaria. Primum, cum Galeno ut ac-
 cessiones eadem hora singulis diebus adueniant,
 quomodo cunctis post finiantur: et has febres lon-
 gas esse experimento frequenter dicit Galenus se
 animaduertisse. Quod uerum est, et a nebis co-
 probatur: nihilominus hoc idem est, ac si quis ex-
 ponendo Homeri Iliadem, adducat libros de Na-
 turali auditu Aristotelis, qui uera continent, et
 pulchra, sed quid ad rem? Qui uero dicunt se-
 cundo, secundo sensum esse ut desinente prima
 alia occupet, rationem non habent quam affer-
 rant ullam: cum hic casus imaginarius quasi, sit
 adeo rarus. Itaque constat, ut plerisque alios, non
 esse intellectum. Deinde aliud est, morbum esse
 diuturnum: aliud, difficile fore iudicium. Hoc quidem
 licet illud contineat, non decebat tamen Hippo-
 cratem speciem per genus ipsum significare. Sen-
 sus ergo clarus est cum in febris cominus: hoc
 enim indicauit, cum dixit, Si eadem cras occupa-
 uerit, quasi finem et initium in eodem statu
 momento, aduentus succedentis fuerit, dum fe-
 bris omnino remitti uidetur, iudicium erit diffi-
 cile. Hoc quidem certum iam est: quoniam cum
 intermissionem expecta, et quietem, tum primum
 a febris insultu apprehenditur. unde id periculo-
 sissimum est. Quomodo autem id fiat, si declara-
 uero, dilucidior fiet sermo.
 Cum materia in uenis fuerit, computrueritque,
 ex illius putredine, ut in libro Artis medicae no-
 strae docui, alia succenditur. Sed exacerbatio-
 nem, nec accessionem facere potest, quoniam quie-
 scit materia: ubi uero consumpta tota fuerit, natu-
 ra illam aliam aggreditur, non secus ac uir robu-
 stus, qui plurimos habet inimicos in insidijs: unde
 de ho-

Pag. 12.
 Pag. 12.

de hoc ostendit robur uirium & materiae multitudinem, ex quibus sequitur iudicium difficile. Nos uero sepius hoc obseruauimus, & claram euentemq; habet rationem. Verum cum & illud quod Galenus dicit, etiã uerũ sit, nõ solũ dum singulis diebus, sed etiam cum alternis diebus & quartanis circuitibus febris redit: o per appreciũ fuerit, non ut rem intentam ab Hippocrate, sed ut appendicem examinari. Galenus ergo rationem huius refert in stabilitatem causæ, ut fixa sit. Quod probabile primo intuitu uideretur, nisi et febres quæ anticipant equaliter, & quæ postponunt, cum idem tempus exigant, eundem effectũ facere oporteret: quod experimentum non confirmat. quæ enim postponunt, communiter finiuntur breui: & quæ anticipant, magno spacio. Ut primus ordo in breuitate sit earum quæ inæqualiter et multum postponunt: post, quæ equaliter multum postponunt: inde, quæ multũ & inæqualiter anticipant: deinde quæ equaliter, sed multum anticipant: deinde quæ parum postponunt, deinde quæ parum anticipant, longissima, quæ (ut dixi) eadẽ hora reuertitur. Quod si quis hunc ordinem consideret, inueniet huiusmodi febres ex solis statu oriri: ille enim eadem hora & ferme momento eodem eunden signiferi locum obtinet: quapropter materia quæ mouetur, cum tam certo ordini subiciatur, solis exitum ex signis atque reditus ad loca aspectus expectat, indeq; raro ante quadragesimam accessionem finitur: in tertianis uero longior, ac magis in quartanis.

APHORISMVS XXXI.

Lasitudinẽ habentibus in febris, in articulos & circa maxillas potissimum abscessus fiunt.

COMMENTARIVS.

379 **S**cribitur hic Aphorismus in libro de Humoribus sic: In febris ad articulos et circa maxillas maxime abscessus fiunt, prope sanẽ dolores uniuscuiusq; ad supernam partem magis, & in totum. Si uero lentus fuerit morbus, & deorsum tendens, infernẽ etiam abscessus fiunt. Maxime autem pedes calidi infernẽ significant, frigidum superne. Nescio quomodo Brasauolus interpretatur Hippocrate de longis febris, cum generaliter loquatur, imò ibi generalius quàm hic. Sensus ergo talis est, si licet Hippocrate per Hippocratem exponere: In febris sepe fiunt abscessus, uel articulis, uel ad maxillas, iuxta locũ doloris seu lasitudinis, nam si dolor in toto fuerit, id est in omni corporis parte, ad articulos ma-

gis decumbunt: sin autem ad supernam partẽ, magis ad maxillas. In lentis autem febris magis ad infernas, quoniam materia crassa est, & similiter si dolor descendat. Tertium signum sumitur a pedum caliditate: nam eò materia tendit, ac ibi concoquitur, aut saltem uapores, ideo abscessum in infernis partibus significat: sin autem frigidum, contra ut sint tria signa, cum abscessus fiunt, in suprema parte, in inferna, & in toto. Pro superna parte maxime obnoxia sunt loca circa maxillas, id est adenes, non, ut quidam dicunt, maxillæ ipse: namq; periculosissimum esset, si proprie in earum iunctura fieret: alibi uero absurdũ est, nec experimento congruit. Patet igitur, materia quæ febrẽ facit, quandoq; in ambitu totius esse, & quandoq; etiam in partibus circumiacentibus cerebrum, nonnunquam in ipso cerebro contineri. Galenus quoq; hunc ordinem secutus uidetur, dicens: In febris generaliter fiunt tales abscessus, quod febris liquefacit humores, & impellit uapores (accidit enim uelut in pluuia, ut ex humore fiat uapor, & ex uapore rursus humor) qui ob latitudinem iuncturarum & adenus imbecillitatem facile recipiuntur, atq; colliguntur in eis, siuntq; abscessus: frequentius uero, si lasitudo adsit, nam illa & locorum horum plenitudinem, & imbecillitatem partium significat. Quod si etiam lasitudo hæc spontanea sit, magis fiunt abscessus: ipse uero sibi contradicit in quatuor uerbis. nam labore contra etiam lasitudinem uult esse magis causam abscessuum, ob caliditatem & imbecillitatem locorum: spontaneã uero, ut significantem plenitudinem. Sed labor non indicat, quia antequam semicõtracta fuerit materia (tunc enim solet ad iuncturas detruði calor ex labore acquisitus) cessare solet. In uiribus sum, ex labore si fiat lasitudo, magis a morbi initio decumbunt humores in articulos: si uero a multitudinem, magis in februm fine. Quartum igitur ordinem proponit, cum febris ac spontaneã lasitudinem plenitudo maxima coniuncta fuerit. Vix enim tales ægri abscessus hos effugere possunt.

Hic uero Euchsus, dum paruum emendat errorem, uertendo γὰρ δὲ buccas, non maxillas (de quo non est contentio) impingit in magnum. nã γὰρ τὸ γὰρ δὲ, id est circa buccas, uertit. In buccis: quasi nunquam febricitantes uiderit, & etiam præter sensum literæ. Quis enim non uidet, illum omnia ex Brasauoli opere transcripisse, nec alium quenquam expositorem illi adiunxisse: sed solum fecisse compendium Brasauoli.

sauali, adiecto suo iudicio: Sed hæc mittamus, uolui solum adijcere, quoniam hæc expositio falsum redderet dictum Hippocratis, quia potissimum adijceri illi in eo morbo: qui sic intelligatur, uix in mille febricitantibus unum continget. Dicebat Hippocrates in libro de Glandulis: Collũ ab utraq; parte hinc atq; hinc glandulas habet, & uocantur glandulæ hæc tonsillæ: in hunc usum atq; utilitatem, caput supra in superiore parte positũ, est rotundum & cauum, quod humidũ ex toto corpore colligit. nam corpus ipsum uapores omnis generis in illud mittit, quos caput rursus infra demittit. non enim morari ac manere ibi potest, quod ibi collectum est, non habens sedem firmã quod consistat, nisi sanẽ caput ægrotet. tunc enim non demittit, sed ibi retinet. At postquam attractionem remisit, in glandulas fluxio uergit, & nihil molestat, donec pauca & moderata fuerit, & ipse glandula ualidæ ac robusta. Si enim multa & acris influxerit, manseritq; acris & glutinosa, inflammatur & intumescit, & collũ distenditur, & ad aurem progreditur. Et si quidem ad uitæ partem progressa fuerit, utraq; auris ægrotabit: sin ad alteram, una tantũ. Si autem pituitosa & multa ac lenta fluxio fuerit, etiã sic inflammatur: eaq; inflammatio quum stabilis humor existat, strumas pestimum colli morbum generat. Hinc manifestus sit sensus totius Aphorismi, & quare dixerit, Non in buccis seu mandibulis, sed circa buccas aut mandibulas, parotides enim & strumæ & tonsillæ apparent in febris, non in mandibulis seu buccis. Hæc sunt quæ uerbis, rationibus atq; experimentis consentiunt, ut de his non sit dubitandum. Nunc uero quæ de articulis dicat, uideamus. Quibus febres longæ sunt, his aut tubercula, aut ad articulos dolores fiunt, septima Aphorismorum in Hippocratis uolumine, licet apud Galenum ibi nõ legatur, Humores concoctũ cõtritaes causam horum, ut etiam prius, esse oportet. Scribitur autem sex

381 **A**phor. 63. quæ de articulis dicat, uideamus. Quibus febres longæ sunt, his aut tubercula, aut ad articulos dolores fiunt, septima Aphorismorum in Hippocratis uolumine, licet apud Galenum ibi nõ legatur, Humores concoctũ cõtritaes causam horum, ut etiam prius, esse oportet. Scribitur autem sex

382 **P**ar. 2. to Epidemiorum: Venæ temporum non considerantur, & non splendida uiriditas, si spiritus intus relinquatur, aut tussis sicca, non serena, ut in articulos decumbat expectare oportet: è directo distentionum secundum uentrem ut plurimum. Galenus ibi ut sæpe in uerbis Hippocratis cæcutit, cum clara sit sententia: cum pulsant uenæ temporum significatur, est ergo ac si dixisset in febris: Er non splendida uiriditas, quæ humorẽ crudum significat tam in uultu quàm urinis, nam splendida bilem excusant peccare docet, & spiritus intus relinquatur, quod signum est abun-

dantiæ illius: uel tussis sicca, quoniam in humida tussi humor extruderetur, significat decubitus materiae in articulos, ut plurimum qua distentus parte fuerit uenter, id est ea parte qua humores peccantes abundant. Unde palam est, quatuor præcipuè ex signis decubitus materiae colligi, ac locum decubitus. Primum a febre, quia per illam humor colligetur, & ex colliquatione fluit: ex cruditate, alter cõcoctus eijceretur per urinas: ex multitudine, alter quamuis crudus posset etiam concoqui, si ualide essent uires: demum ex loco, nã ut ibi paulo post dicebat, Omnes indicationes secundum rationem ad eandem partem fiunt, quoniam nimis operosum est ad aliam transmittere. Hæc igitur si ad præsentem Aphorismum transferantur, illius sententiã aperient. Nam febris causa est colliquationis, & exinde fluxionis: lasitudo, multitudinis ac cruditatis, de parte autem hic nõ agitur. Igitur hic Aphorismus concors est cum dicto in Epidemijs.

382 **C**ur autem humor colliquatus confluat facile in articulos, colligitur in libro de Articulis, dicens: Articularum copago barbariam fit læzæ: aut ob uinculi humidum abundans, unde facit luxa tur: aut ob paucitatem carnum, unde hebetur circa finem hyemis, quia tunc sunt macilentis, excidunt facile ossa. Cum ergo in diuturnis febris loca illa extenuentur, facile in sine februm, & magis macilentis quàm carnositas ille humoribus impleantur. Adiuuat ad hoc natura etiam articuli exanguis, quæ facile excipit humores influentes. Duabus igitur causis natura materiam ad articulos ducit, quæ ex natura articulorum ipsorum ambæ sumuntur: atq; una uarietate suscipit, scilicet cauitas: alia non, siquidem exanguis natura, quatuor alie ex natura humoris, quod sit crudus, colliquatus, pituitosus & multus.

APHORISMVS XXXII.

Quibuscunq; resurgentibus ex morbis, si quid laborauerit, hic fiunt abscessus.

COMMENTARIVS.

383 **L**aborare, dolere est. Scribitur magis distincte in libro de Humoribus his uerbis: Quibus ex morbis se erigentibus, statim in manibus aut pedibus dolores fiunt, in his abscessus contingunt. Sed etsi quid doluerit antea quàm ægrotet, ad eas partes firmatur. Quemadmodum etiam tussibus & anginosus in Perintho, faciunt enim tusses abscessus, quemadmodum etiam febres. Tria genera dolorũ considerat Hippo-

Hippocrates: presentium, ut in antecedente Aphorismo: & subsequentium, ut in presenti: & pracedentiū, ut in sequenti. Quam differentiam Galenus & alij expositorum animaduertunt. Atq; ex utroq; laboris genere fieri abscessum docet, priore tanquam signo sumpto à causa generaliter efficiente, in hoc autem à materia seu loco, ut sit unus proflus Aphorismus hoc modo:

1) Lassitudinē habentibus in febribus, in articulos

2) & circa maxillas potissimum abscessus fiūt. Ut autem scias quo loco, is erit, ubi dum resurgunt ex morbis, dolores sentiūtur. Sed & illud recte, quamuis obscure satis utrunq;, et implicatis uerbis dictum, quod dolor duplici modo abscessum ostendit: & ut signum, et ut causa. Ut causa quidem: nam materiam ad se trahit tum calefaciendo locum, tum natura nitente temperare illum. namq; uidemus, postquam plurimus humor ad locum influxerit, intumueritq;, particula dolorem qui secus deberet ob tumorem ipsum augeri, minui. temperat enim calor naturalis adueniens dolorem: atq; eo exemplo mitigare solemus dolores, ad motus tepidis fomentis. Ut signum autem, quoniam presentem causam ostendit sui, quæ alia esse non potest, si quis uulnus aut contusione non acceperit, quam humor influens atq; influxus significat igitur bifariam causam abscessus, scilicet materiam presentem, & illius motum ad locum. Sic etiam bifariam causa est, & materia, ut dixi, trahendo, & locum reddendo debiliore. Ea uero Galeni distinctio ad idem tēdit, dum dolorem à labore distinguit: sed ut clarum est, confusione sic tradita potius addit, quam inuenit: præcipue cum Hippocrates τὸν οὖν uerbo utatur, quo in secunda particula cum dixit, ὁπόρῃ τὸν οὖν τῆς τῆς σὺμματα, id est, Quicumq; parte aliqua corporis dolent: ut palam sit, dolorem intelligere, at dolor, ut dixi, & causa est fluxionis, & debilitatis loci atq; calor. Plurima enim ex dolore etiam ante fluxionē, & absq; humore incalescunt: & signū presentis materiæ & motus ad eum locū. Quod uero dixerit in libro de Humoribus, Quædam modum tussientibus & anginosi: ad sequentē id totum pertinet Aphorismū, nō pigebit tamen hic ob cōiunctam illū exponere. His uerbis ergo docet, dolorem non solū causam esse, sed quemcumq; etiā alium laborē: ut tussim, quæ nō est dolor, tamen excitat abscessus ob agitationē: & anginā, quæ etsi plerumq; cum dolore fiat, nihilo secius potius in ea cōsiderauit suffocationē quā dolorē. nā & suffocatio abscessus nō solū faucium et circumiacentium partium comi-

Aphor. 6.

tatur: sed etsi nō adsint, excitare solet. Proponit aut exemplū de Perintho. Qui uult historiam noscere, legat sexto Epidemiorum, ibi: In Perintho. Par. 7: Pag. 3.

APHORISMVS XXXIII.

Sed etsi ante morbum aliqua parte laborauerit, hic morbus firmat.

COMMENTARIVS.

Iam in præcedenti Aphorismo, si animaduertis, dixi, Hippocratem loqui de dolore qui accidit conualescentibus: in antecedente illum, de eo qui egrotantibus: in presenti autem, de illo qui ante morbum ipsum. Ratio autem eadem uidetur ferme, tum à causa, tum à signo sumpta. Dicitur est autem in præcedenti Aphorismo, quod hic ipse in libro de Humoribus, describitur per ea uerba: Sed etsi quid doluerit antea quam egrotet, ad eas partes firmatur: & quomodo id acciderit in Perintho. Causa ergo est dolor, & ut locus debiliore reddatur, & ut in eum cōfluat materia: & signum materiæ presentis et inclinationis ad eam. Quocirca animaduertere decet, si in membro sit uitæ necessario, uel nimis prope membrū principale, uel in loco ubi perducatur ad morbum insanabilem: si abscessus contingat, uelut in ano. Sūt enim ulcera eiusmodi, ut parum lucrificati qui si peruixerit: quanquā aliqui igne plenē curentur, aut exquisitissimis medicamentis auertenda est materia: aliter euacuato toto corpore sinere, ut præsertim si in articulis contingat, aut adenositis partibus quæ sub mento, aut etiam post aures. Consules tamen in his expositiones Coacorum prædictionum, & primi Prædictionum: atq; interim ipsum Hippocratem in eisdem locis. Nunc sat dixisse sit, hunc & duos præcedentes Aphorismos fallere, si multa crassa urina effluat, ut infra docebit. Et eius exemplum proponitur sexto Epidemiorum, de Archigenis familiari: & citatur à Euchsio.

Par. 23: Pag. 6. & 7.

Aphor. 47. Par. 4.

APHORISMVS XXXIII.

Si à febre habito, ubi humor in faucibus non sit, strangulatio repente superuenierit, letalis est.

COMMENTARIVS.

Quatuor propositis, unum quod ad prædictionem attinet, concludit. Proponitur, quod à febre detētus sit, nec adsit tumor in faucibus, & superuenierit strangulatio, & repentina: hoc aut esse letale. Vtrum uero, si adhuc perseverante febre: non ita sanè, quoniam ex febris uehementia id contingere potest. Attamen alia ratione letalis est morbus, quoniam angina omnis que

quæ sine tumore est, cum acuta febre letalis est. Dicebat Hippocrates in Prognosticis: Anginae horridissimæ sunt, & citissime occidunt, quæ neq; in faucibus quicquam conspicuum faciunt, neq; in ceruice: uerum plurimum dolorem exhibent, & erecta ceruice spirationem inducunt: hæ enim eodem die suffocant. secundo item, tertio ac quarto. Quæ uero alioqui similiter dolorem exhibent, attolluntur autem & in faucibus rubores faciunt, perniciose quidem ualde sunt, uerum prioribus diuturniores. Planum est hic Hippocratem doloris non meminisse, quanobrem de angina ei nullo modo sermo est. Placet tamen proponere quatuor genera anginae, quæ Galenus nominat: Cynanchen, cum tunica & musculi gutturis inflammantur, quæ deterrima est ex quatuor: Synanchen, cum fauces ipsæ inflammantur: Iuxta cynanchen, quando extrahitur: iuxta synanchen, quando iuxta fauces. Igitur ut ad propositum redeam, de ea præfocione agit, quæ subito accidit. An uero de illa quam Galenus citat ex primo Prædictionum: In faucibus gracilibus dolores strangulatorij, habent quid consiliorum, tum aliis, tum à capite aborti. Sed & hic doloris meminit, propterea se excusat Galenus, quod prætermiserit, quoniam etiam citra dolorem fieri strangulatio hæc potest. Videtur autem Galenus hoc ipsum supponere, quod strangulatio hæc non possit repente fieri, nisi per materiam defluentem ad guttur ipsum, nullus enim locus tam angustus est, ut repente possit concludi, nisi ille: & nec ille, nisi à materia. Ideo iurè existimat de angina intelligi debere. Sed præter dolorem, de quo dictum est, qui in angina consequi solet, quis stupor fuisse Hippocratis dicere, letalem per se morbum conualescenti iam adueniente esse letalem? Quæ obrem hic loquitur de symptomate per se haud letali, nisi hoc modo superueniat, scilicet iam à febre habito. Id ergo intelligemus, si similitudinem huius Aphorismi cum sequenti intellexerimus, propterea illum prius declarabimus.

APHORISMVS XXXV.

Si à febre habito collum peruertitur, & uix potest deuorare, sine ullo tumore, letale est.

COMMENTARIVS.

Liquet hunc Aphorismum per similem esse præcedenti. In his qui iam conualescunt, contingit & strangulari repente: & huiusmodi breui moriuntur, utpote in una uel duobus diebus. neque enim perfecte, ut quidam putant, strangulantur.

Similiter & qui deglutire non possunt, intereunt, sed paulo ferius. neq; enim isti ex toto ab initio sic impediuntur, ut nihil deglutire omnino possint, sed tandem omnes intereunt. Nec memini uidi se quenquam liberatum, nisi unum quem ego sanavi, dum essem iuuenis, cuius memini in libro de Curis admirandis: cui iam de more uelut expiranti, accensa erant candelæ. Ex hac dispositione multo plures corripit uidi quā priore: atq; ideo etiam plures perire. Fiumt ergo ambæ dispositiones ex lacertorum inflammatione, nonnunquam exiccatione, & ideo attractio collo uel gula stringitur, & sit impedimentum deglutendi potum, & magis cibum: uel guttur, & sit suffocatio. Præcedunt hæc signa incipientis dispositionis. in priore, cum bibunt, uidetur potus demitti in arundineū tubum, & resonat descendendo, nec appetunt cibum (iam enim terrentur, ob difficultatem occultam deuorandi) in posteriore autē ualde male se habent: & in quibusdam copia magna urinarum præcedit. At dicet, Quomodo à siccitate repente fieri possunt eiusmodi? Deinde cur in hac perueritur collum, non in priore? Tertio, cur non dolent, cum est ab inflammatione? Respondeo, non dolere, cum sit à siccitate: in alijs uero, si non sint sui compotes, non agnoscunt dolorem: & si sint, adeo timent mortem presentem, ut non recordentur de dolore, imò cogitant solam de respiratione. ut ego uidi in Henrico cerdone, cum essem iuuenis: qui cum doleret & strangularetur, doloris non meminerat. Et scias quod tales non sunt conualescentes, nisi ex mēdosa morbi declinatione. Quomodo uero possit repente à siccitate fieri, istud à paucis est intellectum: lacertus extenditur quantum potest ob necessitatem, & operatio nis nobilitatem, & tunc sentiunt quandam leuem molestiam: deinde paululum siccatus cum sit res breuis, paulo magis contractus, & uiribus debilitatis sit breuior, quantum est dorsum gladij, & tunc sentiunt strangulationem repente. Quædam enim actiones pendentes à duabus causis: quarum una operatur sensim, alia repente, & maxime cum mutuo se adiuuant causæ, subito effectum produciunt. Cur autem perueratur in hoc collū, in illo nō, causa pendet ex dissectione. Cum enim guttur à quinque musculorum paribus ducatur (ut Gabriel Fallopius docet) aliquo affecto, & maxime quinto, cuius munus iuxta illum est, qui ligulam dilatat, & inflammato, nulla obliquitas in collo accidere potest, cum sit res tenuis: at gula uinculis inflam-

que

males altera ex parte, cum uincula illa dorso annectantur, necesse est extrahere collum in alteram partem. Quae uero referuntur ab Hippocrate secundo Epidemiorum, et citantur a Galieno in Commento, sic se habent: Colli uerticuli intro uergebant quibusdam amplius, quibusdam prope, et collum fornicatus conspicuam cauitatem intro habebat, et hac parte ad talem etum dolebat. Erat autem et cuidam infra os dentis appellatum, quod non similiter acutum est: quibusdam uero etiam ualde rotundum, maiore circumferentia. Si non cum dexte appellato fauces non inflammatae, uerum iacentes: partes sub maxilla tumida non inflammatis similes: neque glandulae ubi intumuerunt, sed magis secundum naturam. Horum igitur quare expositionem, si libet, a nobis eodem in loco, si nondum perfecte haec affectus es.

APHORISMVS XXXVI.

Sudores febricitanti si inceperint, boni tertio et quinto et septimo die, ac nono et undecimo, et quarto decimo, et decimo septimo, et uigesimo, et uigesimo septimo, et trigesimo quarto. Hi enim sudores iudicant morbos. Qui uero non ita fiunt, laborem significant, et morbi longitudinem, et recidiuam.

COMMENTARIVS.

Haec obscurum est, Hippocratem uelle potius diminuerare dies indicatorios, quam explicare uim ipsam sudoris. Quod ergo de sudoribus dicit, de omnibus intelligendum est euacuationibus. De sudoribus tamen euacuationibus est, propter tres causas: tum quia euacuant totum corpus ferme aequaliter, et singulas eius partes: tum quod non indigent peculiari aliqua uia, uelut urinae et alii egestionis ac uomitus. Saepem enim accidit ut natura tentet excernere per aluum, et illa dura sit: aut per urinas, et uiae obstruantur, et unde salus sperabatur, mors eueniat. Non sic in sudoribus: indigent enim sola cutis apertione: quae et si non adsit, modico calore cubiuli habetur. Tertia causa est si non admodum propria sit, quod sudor morborum acutorum, qui his diebus terminantur, crisis sit. Exemplum igitur more sapientum in rebus simplicissimis dedit, ut de reliquis excretionibus intelligeremus. Reuocanda est igitur in memoria sententia in secunda Particula proposita, quae ad uiginti cum praesenti concordat. Nam eosdem numerat criticos dies. Quod uero hic dixerit Boni, non simpliciter securos di-

xit, sed quantum in illis est, bonos esse et salutes pronunciat. bonus est potus siccitibus: magna tamen sit, quibus bibere licuit quantum uolere, morte autem. Sic et calor frigori, gelidus tamen ignis membrum corrumpit: uiliusque est frigida quam tepida. Hic igitur tria querere oportet. Primum, cur in libro de Iudicijs apposerit uigesimum, et trigessimum loco uigesimi et trigessimum, et hoc in sudoribus? Et in libro de Diebus indicatorijs quartam adiecit, et loco uigesime uigesimum primam. Secundum est, unde ratio horum dierum sumatur? Tertium, cur cum sint boni dies, tamen aliquando perimant? Neg enim talia quae quotidie uidentur, hi uiri clarissimi declarare, nec propria ratione reddidere. Durum enim uidetur, quomodo natura ad rectum finem tendente, et iuxta rationem operante, homo possit perire: et maxime, quod operatio illa uidetur salutaris. Quae enim Galenus de his narrat, non satis faciunt: non docent rem, animam plenam dubitationibus relinquunt. Sicut et illud quod de sudoribus Hippocrates egerit, quoniam sudores sunt euacuationes propriae acutis: cum id proprium sit, quod uel omni: id palam falsum est. Nam non essent aliae euacuationes, uel non alij: at uidemus quartanas post annum etiam sudoribus terminari. Olea naclis, primo Epidemiorum octogesima, per solam sudorem liberata est. Et qui in Dealeis hortu habitabat, quadragesima die, ut tertio Epidemiorum habetur. Causa ergo diuersitatis in iudicando, est locus materiae, non morbi longitudo uel breuitas. Nam si in ambitu sit totius, et nullam habeat peculiarem locum, sed prope cutim sit uel tenuis, per sudorem expellitur: si crassa et intus, per aluum. Si autem in mesarum, per uomitum: et etiam si in cauo epatis, et biliosa, uel in uescica fellis. neque enim potest propter leuitatem per aluum excerni. Quod si sit in uenis magnis, per fluxum sanguinis narium: si uero paruis, per urinas, at si collecta uno iam in loco, et contumax, per abscissum aut transmutationem: unde parotides materiam in capite esse denunciant. Quae autem in pectore, et concoquantur per scrotum: quae in cerebro ipso, per nares. Praeter locum et naturam materiae est, anni tempus humidum ac calidum, quod sudores prolicat.

Verum ut ad id unde digressus sum redeam, illud maxime conueniebat Galenum in tam prolixis disputationibus querere, cur sit quod dies non indicatorij nunquam bene iudicant, indicatorij non semper bene, nam ex hoc quaesito solo plus doctrinae haberi posset, quam ex illis sex libris

libris de Crisi, in quibus cum multa praecleara dicat, nihil dicit de diebus istis sanum, aut uero uel mediocriter exercitato dignum. Oportet autem supponere, quae ab Hippocrate sunt enarrata de his. Primum, ut cum isti dies sint ab illo experientia comprobati (nam in Thaso mulier tertio Epidemiorum, et sexdecim illis in tertia die liberata est: et Metro primo Epidemiorum in quinta seruatus est) mortui autem sunt eadem die Erasimus, qui illi sequitur: et Philistes, qui est ex his qui in tertio describuntur. At in septima tres mortuos connumerat, adolescentem in tertio Epidemiorum, et mulierem apud Pantimedem, et aliam ex abortu: qui sunt omnes ex prioribus aegris in eo libro adnumeratis. Mirum quod neque in primo nec in tertio ullius fecerit mentionem, qui in ea die seruatus sit inter eos quos ordine describit. Nonnam autem diem praetermissit. Causam utriusque ibi exponendo diximus. Porro quod undecimus sit febris, ex primo Epidemiorum habetur, ubi tres dinumerat ea die iudicatos, quorum duo mortui sunt, scilicet undecimus et duodecimus: ultimus uero Melidias seruatus est. Quartodecimi meminuit, dum de muliere agit, quae in litore habitabat, et seruata est in eodem primo. Et in tertio, eadem die quae in Medacium foro habitabat, periit. In decimasextima seruatus est Herophon: mortua est quae in Cizico habitabat, et est quartusdecimus laeuens ex sexdecim, qui in tertio Epidemiorum in fine scribitur. In uigesima tres posuit, quorum Chaeon tantum seruatus est, qui quintus est laeuens eorum qui in initio tertij Epidemiorum connumerantur: Eurynactis autem filia quae illum sequitur, et Philini uxor quae in primo libro describitur, perire. In uigesimaquarta Nicodemus seruatus est, adolescentem autem mortuum: qui ambo sunt tertij Epidemiorum. At in uigesimasextima Herocrates, qui secundo scribitur, periit. Virgo autem in Abderis, quae inter ultimos languentes numeratur, seruata est. Sic et in trigesimaquarta duo numerantur. Anaxion qui sanatus est, et Apollonius qui obiit, ambo ex tertio libro, et inter ultimo descriptos languentes. In diebus autem non indicatorijs nemo seruatus est, nisi per magnam sanguinis effusionem, maxime uero in sexta: atque hi quidem ministrorum malorum uicem referunt, qui damnare possunt, liberare non possunt. Videamus ergo, cur in his diebus mors contingere possit.

Constituta ratione dierum qui ad pugnam idonei sunt, seu ex astris, seu alia quauis ratione, ne infinitam faciamus tractationem, sciendum

est, naturam perpetuo a morbo et causa morbi ad pugnam propter molestiam iritari. Si igitur adeo potens sit morbus et causa, ut natura inducias dare non queat, pugnatur et die non iudicatorio, et materia non concocta: ideo nisi ex nimio sensu natura haec pugna anticipauerit, homo necessario perit. Fit autem hic sensus nimis acer uel ob teneritudinem temperaturae, uel materiae motum aut acredinem. Sin autem iam potentes sint uires, ut profusus morbo et materia morbi dominentur, sit pugna concocta materia, et in die iudicatorio uno ex dictis, et aeger necessario euadit. Quod si adeo urgeat, ut concoctionem anteuertat, non tamen quin electionem diei iudicatoriae naturae permittat: tunc fit pugna anceps, et quandoque homo perit, quandoque commutatur morbus, et seruatur, aut aegre tunc seruatur. Cum autem materia concocta fuerit, in potestate natura est, quare fit crisis in die iudicatoria semper, nisi ex intempestua cibatione, aut alia causa praeruertatur, aut differatur.

Hoc cognitio, uideamus de ratione horum dierum, quae (ut alias dixi) ex ultimo termino februm, et est centesimus uigesimus dies accipiendus, hoc tempore sol peragrat tertiam partem totius circuli. Et si dicas, quod essent dies centum uiginti unus cum dodrante: Respondeo, quod ille excessus causa est, ut uigesimus primus dies quandoque pro uigesimo ad pugnam a natura eligatur ac praeratur. Atque sic patet concordia inter dicta Hippocratis. Galenus uero nimis refugit uigesimum primum, cum non animaduertat ceteros dies, scilicet septimum et quartumdecimum communicare cum uigesimo primo, et non uigesimo: nec sequitur, quem maxime sequi se putat, Hippocratem, nam ille etiam uigesimum primum obseruauit non solum in his, sed etiam ubi exempla eorum connumerat. Ut de Dealeidis uoxore, quae ea die mortua est, tertio Epidemiorum. Solum ergo Hippocrates ad hos numeros deduxit ob numerandi facilitatem, et naturae anticipationem. In omnibus enim natura uidetur in his inferioribus anticipare caelestes motus, quod et in quinoctijs et plenilunijs ac nouilunijs palam uideamus, adeo ut negare non possimus.

Habes igitur totam rationem deductam ex loco solis, nam ut centesimus uigesimus dies est tertia pars totius anni, ita quadragesimus centesimus uigesimus, et uigesimus dimidium quadragesima, et quatuordecim tertia pars, et septem dimidium quatuordecim. Quae omnia cum igno-

Sec. 2. crute secundo Epidemiorum, et citantur a Galieno in Commento, sic se habent: Colli uerticuli intro uergebant quibusdam amplius, quibusdam prope, et collum fornicatus conspicuam cauitatem intro habebat, et hac parte ad talem etum dolebat. Erat autem et cuidam infra os dentis appellatum, quod non similiter acutum est: quibusdam uero etiam ualde rotundum, maiore circumferentia. Si non cum dexte appellato fauces non inflammatae, uerum iacentes: partes sub maxilla tumida non inflammatis similes: neque glandulae ubi intumuerunt, sed magis secundum naturam. Horum igitur quare expositionem, si libet, a nobis eodem in loco, si nondum perfecte haec affectus es.

Sec. 3. Lan- guente 6. Sec. 1. Lan- guente 3.

Lang. 4.

Confit. 3. Lang. 10. & 16.

Languen- tes 8. & 13.

Confit. j. Lang. 15.

Page 2

Page 4

Sec. 3. Lan- guente 6.

Sec. 1. Lan- guente 3.

Confit. j. Lang. 15.

raverit Galenus, longè peritis auxilijs à luna hanc doctrinam dierum criticorum totam confudit, nec sibi nec Hippocrati concors. Constat ergo, Hippocratem à circuitu solis hanc rationem deducere: unde fit, ut circa uigesimum coactus sit nutare propter excessum quadraginta duarum horarum supra viginti dies. nam cum diuiduntur per sex, exeunt dies uiginti, & horæ septem. Si ergo materia sit tenuis, & in æstate, fit crisis in uigesima, in alijs in uigesimaprima.

Sed de	D.	D.	H.
quarta	CXX.	CXX.	
decima	XL.	XL.	
non est	XX.	XX.	
dubita	XIII.	XIII.	VIII.
zio. quo	VII.	VI.	XVI.
modo	III.	III.	VIII.
ciq; e-	XVII.	XVI.	XVI.
nim ter	XXIII.	XXIII.	VIII.
tiapars	XXVII.	XXVI.	XVI.
quadra	XI.	X.	
ginta,	XXX.	XXX.	
aut qua	XXXIII.	XXXIII.	VIII.

ta unus in quartumdecimum diem incidit. atque ita de septima, & quarta, & undecima, & uigesimaquarta. Proposimus autem ad facilitatem, in Tabula, numeros dierum & horarum: in qua constant omnia, præter undecima dies, quæ uidetur solum habere decem dies: sed hoc contingit, quod cum necesse sit absolui tempus propositum abiectis horis, ideo absolutis decem diebus, fit undecima per terminorum connumerationem. Exemplum: Aegrotauerit aliquis die Dominico iam proximè præterito, cum connumerauerit decem dies integros, incidet in diem Mercurij, non Martis; & hic est undecimus à die Dominica præterita.

Languëtēs Restat ut uideamus, quare non numerauerit quartam: quam, ut dixi, alio in loco connumerat. Et tertio Epidemiorum, continua serie in ultimis languentibus sexdecim, connumerat tres perpetuos ægros: Phreniticum Caluum in Larissa, & Periclem, qui omnes in quarta iudicati sunt: & duo primi periire, tertius autem seruatus est. Galenus adducit rationem, quoniam in acutis sunt exacerbationes per dies impares, iudicia autem fiunt in exacerbationibus: igitur iudicia non fiunt in quarta. Quid si exacerbentur per dies pares, ut in exemplis illis, maxime Periclis? Dico ergo, quod nec hic satisfacit Galenus menti Hippocratis, qui uult

tractare solum de diebus Decretorijs bonis, nõ autem omnibus simpliciter: sunt autem boni, ut sint uerè decretorijs: & ita quartus non est decretorius, sed indicatorius. aut impar, dicente illo primo Epidemiorum: Morbi qui diebus paribus exacerbantur, difficiiores sunt. Et post enumerat dies indicatorios, ab exacerbationibus paribus sumptos: ut sit Hippocratis responsio, non nostra. Constituatur igitur sic ratio in secunda figura: Hippocrates hic enumerat bonos dies indicatorios: sed quartus est malus: igitur non est ex hoc numero. Est autem malus, quia dicit Hippocrates ibi: Febres, & iudicantur in diebus, in quibus exacerbantur: sed quæ exacerbantur in quarta die, male sunt: igitur quæ iudicantur in quarta die, male iudicantur. At dices: Quomodo ergo Pericles seruatus est? Respondeo: Sicut dixi, quod etiam in septima multi moriuntur, quantum ad genus iudicationis perire debuit: quia tamen & multus sanguis fluxit, & urina concoctæ satis fuere, ac crassæ, & uires robustæ, emanat. Discrimen igitur solutionis nostræ à Galeni & aliorum solutione est, quod nos animaduertimus illud boni: non enim enumerat indicatorios omnes, sed solum bonos. Dicebat in hanc sententiam in libro Prognosticorum: Sudores optimi sunt in omnibus acutis morbis, qui in diebus indicatorijs fiunt, & febrem perfectè submouent. Ex quo planum est, quod hoc est signum per se bonum, ut diebus indicatorijs fiant, & maxime ualidioribus. ob quæ non connumerat nec uigesimumquartum, nec trigessimum, nec trigessimumseptimum.

Cum uerò dicit, Qui uerò non ita fiunt (intelligit indicatorio modo) labores significant, scilicet pericula & molestias, & hoc est pessimum è tribus his, quoniam includitur mors: aut longitudinem morbi, hoc est mediocre: aut reciduas, & hoc est minimum ex omnibus malis. Atque hic est quasi modus loquendi primo Epidemiorum, cum inquit: Cruda & incoctæ, & in malos abscessus conuersa, dolores, aut morbi diuturnitatem, aut reciduas. Sed ibi alia addit: Quia cruditas deterior est sudorè in die non indicatoria.

APHORISMVS XXXVII. Sudores frigidi, cum acuta quædam febremortem: cum mitiori autem, morbi longitudinem significant.

In sudoribus præcipue consideranda sunt nouem: Dies, de qua dictum est: concoctio materia, uel cruditas: odor, color, sapor, frigidus sit an calidus: quantitas unde proveniat, & alieuitas. Hic igitur de qualitate sudoris agit: quæ res multis simplex uidetur, at mihi difficillima. Certè uidi Hippocratem, qui cum intertiana sudaret frigidissimo corpore, tamen intra quatuor dies à me curatus est: & parum absuit, ne gloriam, quam multis laboribus magna diligentia cum ea gente consecutus eram, hoc Aphorismo saucirem, præsertim quod esset nobilis, & in magistratu, abstinui tamen à prædicatione, quod uideretur robustarum uirium, nec lædi ab eo sudore. Primum igitur uidentum est, ne ex loco & tempore decipiaris. nam si æger frigidus fuerit in loco, paulo post sudor omnis frigidus tibi uidebitur. Considerandum est igitur, an si calidum sit corpus, sudor autem frigidus: aut frigidum corpus, sudor autem calidus, quod nam horum uelit Hippocrates. Absurdum enim est, dubitare de corpore & sudore frigido an intelligat: uel de corpore & sudore calido. nam palam est de hoc non intelligere, de illo autem omnino. Mihi autem uidetur, quod si corpus calidum sit, sudor autem frigidus, ut uerbis hoc conueniat: at nihil certius ad mortem, quam si calidus sudor è frigido corpore emanet: quis enim dubitare potest, quin hæc sit naturalis caloris extinctio? itaque uni uerba Hippocratis subscribant, non reluctante ratione: alterum ratio manifesta docet. Scribitur hic Aphorismus ex uerbo in libro de Iudicationibus, nec quid habet iustum, quod ad rem faciat. Sed & in Prognosticis habet hæc: Pessimi sudores sunt frigidi, & circa caput ac faciem orientes, & circa ceruicem. hi enim cum acuta quidem febre mortem prædicunt: cum mitiore uerò, morbi longitudinem. Et qui per totum corpus fiunt, similiter his qui circa caput, significant, at uerò milio similes, & circa collum euenientes, mali sunt. Qui uerò cum guttis fiunt, & euaporant, boni sunt. Considerare ob id sudores decet in summa: quoniam quidam fiunt ob corporum exolutionem, aliqui uerò propter inflammationis nigorem. Iam ex his duo lucratur recondata. Primum, quod dictum hoc de sudoribus uerum non est, nisi fiant in facie & capite, tum etiam circa collum, uel per totum corpus. si enim crura uel brachia, & minus pedes aut manus sudore frigido madescant, non est plurimum timendum. Secundum, quod su-

dores huiusmodi quidam sunt ob resolutionem innati caloris, quidam ob inflammationis uim: hic uerò primum occurrit illud, an etiam sudores frigidi fiant ex inflammatione constantibus uiribus, cum calida sit tota inflammatio. Deinde, quomodo resolutis uiribus & naturali calore emanet sudor frigidus, cum nihilominus causa calida sit. Et ego uidi quosdam, qui tribus aut quatuor post horis obiere, sudasse calido sudore, & cum guttis magnis, sed non euaporabant: in quibus uersimile fuit calorem naturalem eo sudore dissolutum, postquam tam celeriter, ac (ut ita dicam) continuato cursu peribant. Certè calorem naturalem dissolui contingit etiam per sudores, circa magnum mortis periculum, in uehemētibus laboribus, & coacta Venere: nec tamen tuti sunt hi omnino à periculo. nam si interim, antequam restaurarentur, aliquid accederet quod uires euerteret, interirent: ut, magnus metus, alia Venus repetita, læticia, febricula, aer pestilens, ob id non tutum est huic periculo se exponere. Non ergo moriuntur ob resolutionem calidi innati in febrilibus: sed quoniam uel causa urget, ut calor immensus circa cor, aut febris pestilens: aut quoties hic sudor & hæc resolutio ob iam factam malam in corde intemperiem generatur. Cæterum ut ad rem redeam, illud inquirere oportet, quomodo ex resolutione uirium calidus sudor emanare possit? Iam ergo sudor frigidus tribus ex causis in acuta febre contingere potest: uel cum inflammatio in profundo corporis fuerit, iuxta quod alibi dicitur infra: In febrilibus non intermittentibus si partes exteriores frigent, interiores inantur, & sicut habeat, letale est. Quid ergo mirum est, si frigidis partibus exterioribus sudor diffuset frigidus? Alius modus est, cum ex multitudine humorum calor suffocatus, tenuiorem partem dissoluit, ueruntamen non potest illam calefacere: ut niui & glaciæ, quæ uerò tempore à sole dissoluitur: aqua tamen liquefacta uehementer frigida est. Atque in hoc non adeo frigidam cutim esse, est necessarium. Tertius modus est, cum ex prauitate materiæ calor naturalis, naturalisq; humidum dissoluitur: idq; bifariam, uel prius resolutis spiritibus, & calore febrili, sola praua intemperie manente, præsertim astrictis meatibus cutis, tuncq; sudor manat frigidus. at si calor febrilis adhuc manet ualidus, aut cutis rara est, & tempus calidum, aut spiritus non exinguntur, nisi ob dissolutionem subiecti humiditatis, tunc destillat sudor calidus.

nota

Pag. 3.

Pag. 2.

40

Pag. 3.

50

Aphor. 48.

lidus: qui tamen si ex primo genere sit letalissimus, ut aperte liquet. Manifestum est igitur, quot modis letalis sudor fiat, & quando calidus, quandoq; frigidus.

At illud non dum declaratum, cur in toto corpore uel superioribus partibus? quarequam hoc aliunde petendum esset. Nam si toto corpore talis emanet, necesse est etiam ex superioribus partibus: ergo si superiorum partium rationem reddamus, satisfactum fuerit utrique. Constat ergo, in superiore parte esse cor & cerebrum, & arterias magnas, & sanguinem feruentiorem ac tenuiorem ad illas ferri: si ergo ibi refrigerentur partes, necesse est causam frigidi sudoris esse potentissimam, nam in sene exanguis non esset mirum refrigerari partes pedum, uel etiam in abunde bilioso, & tamen facile seruari, propterea declaratur hoc in partibus illis.

Similiter aliquis dicit, ac facile dubitabit, Quomodo calore naturali resolutio, & etiã præternaturali, contingant sudores? Dicimus calidos sic non posse contingere, frigidos autem multus de causis, quarum aliquæ à Galeno referuntur. Prima, quæ dicta est, quoniam calor poterit dissoluere, non tamen calefacere. Secunda, quia resolutur pars tenuior ab exili illo calore: non fons morbi, nec quantitas magna pro ratione. raro copiosus fluit sudor frigidus, ut calidus. Tertia, quoniam calor ille magis colligit ob tenuitatem & siccitatem, quam ob magnitudinem: ut de calore fulminis, qui dissoluit metalla, licet sint pauca tantum semilla. Ideo prope mortem contingit sæpe isti sudores, cum antea non apparuissent, & tamen humidum est minus, & etiam uterque calor est minor, dicor tam febrilis quam naturalis. Quod uero adijcitur, in mitiore significare morbi longitudinem, cum hic sudor in miti febre non possit significare nec inflammationem in uisceribus, quam necessario consequeretur acuta ualde febris: nec uirium resolutionem, cum illa sequatur morbum, non causam morbi, nisi quatenus alium morbum progignit, ut multitudo materię obstruentionem, uel frigiditatem: & iam morbus superponatur mitis: igitur frigiditas sudoris non potest provenire à resolutione uirium. Cum ergo nec à prima nec à secunda causa possit provenire sudor frigidus, & sint tantum tres, reliquum est ut à tertia necessario fiat: hæc autem est multitudo materię, igitur ab hac procedet. Cum ergo materia sit multa, & non multum tenuis (sic enim uel non excitaret sudorem frigidum,

aut febrem uehementem accenderet) & uires suffecturæ sint diu propter morbum mitem, ut diximus, sequitur necessario quod ab Hippocrate ultimo proponitur, morbum futurum diuturnum. Ex quo patet, commenta de humoribus frigidis abundantibus, esse extra propositum: cum etsi id accidere possit, rarissime tamen contingat, in corpore abundante humoribus frigidis accendi febrem acutam. Et si contingeret (omnia enim contingere possunt, quæ non repugnant) nihil absurdi sequeretur. Sudorem autem frigidum æstimare oportet, non qui ægro frigidus uidetur, sed astantibus, & dum fluit, nam copiosus ualde ubi fluxerit, statim refrigeratur: est enim substantia aquea, & præsertim in continente frigidiore. Dicemus & reliqua inferius, ne nimis hic extendam hanc expositionem.

APHORISMVS XXXVIII.

Qua parte corporis sudor est, ubi significat morbum.

COMMENTARIVS.

¶ Dixi in sudore illa nouè considerari oportere, è quibus hoc etiam unum est, scilicet locus. Hic Galenus suo more, dum pro morbo causam explicat, absurdum facit Hippocratem. Etenim in abscessibus iecoris & pleuræ membranæ sæpe dum moriuntur, sudat facies & caput: non tamen ibi materia morbi residet. Possemus subterfugere, quòd loquatur de morbis tantum sanabilibus: sed non conuenit ut generale præceptum contrahamus, tamen si uerè hi Aphorismi de sanandis solum scribantur, nisi malum aut letale adijciat, ut in præcedenti. Porro quod ad continuationem attinet, cum supra docuerimus illorum continuationem usque ad illum Sudores febricitanti, hic & in præcedenti perpetuo sermone de sudoribus agit. In succedentibus autem duobus de loco & longitudine morbi: duos postmodum sequentes coniungit de sudore tractantes, ut in uniuersum sint quinque Aphorismi de sudore tractantes. In hoc igitur dicemus, quòd sudor necessario sit colligata materia: ac rursus refrigerata, ut à Galeno colligitur primo de Tuenda sanitate, & in octauo Artis curandi, ubi docet per balnea curare diarias: & ubi balnearum uim indicat, quòd calefacta corpora refrigerent, educendo per sudorem halitus illos summos, quòd obrem contingit ut homines ab exercitatione & in umbra magis sudent, quam dum exerantur & in sole. Eam uerò sententiam sumpsit Galenus ex libro de Flatibus, cum dicit Hippocrates: Liquefit sanguis ipsius quicquid

Coment. Aphor. 42.

30

40

50

Aphor. 30.

Aphor. 36.

Aphor. 30.

40.

Aph. 47. 42.

Cap. 12. in fine.

Cap. 4.

pag. 4.

igneæ

igneæ uis attingit, siq; inde spiritus, qui cum ad meatus corporis irruerit, fiunt inde sudores. Si quidem spiritus compactus in aquam transmutatur, meatusq; transiit, atq; extra prorumpit: eodem ferme modo quo à feruentibus aquis uapor eleuatus, si obstaculum habeat, ad quod impingere oportet, pinguescit ac condensatur, guttæq; destillant ab his corporibus, quibus uapor ipse fuerit impactus. Hæc aperte satis: quæ uerò in primo de Morbis, sunt obscuriora, sed tamen ad

idem tendunt, & magis faciunt ad præsentis loci interpretationem. Sunt autem hæc. Sudor fit hæc de causa: Quicumque morbi in iudicatorijs diebus iudicantur, & febris ignis dimittit, in his de pituita & bile, quod tenuissimum est eliquatur & feceritur, & partim extra corpus secedit, partim intus: & isthic in corpore relinquitur, partim præ caliditate attenuatur, & uapor fit, & cum spiritu extra procedit. Atque hæc quidem huiusmodi sunt, & ab his sudor generatur. Hic ergo de sudore morbo agitur, proprièq; huic loco tractatio conuenit, & ex ipso loco rationem Aphorismi desumere expedit. Si ex uentriculo uapor deferatur in cerebrum, ibi, non in uentriculo morbum excitat: prodit autem ex loco in quem fertur, morbus igitur fit eo in loco, unde uapor foras exit. Nam si ibi exit, seu ibidem generetur, seu alibi, necesse est ut eodem in loco noceat homini, partiq; illi, neq; enim fieri potest, ut ex loco illo in quo nocuit, ad alium transmittatur, atque ibi prodeat. Causa ergo erroris Galeni est, quòd non animaduertit sententiam Hippocratis in libro de Flatibus huiusmodi: Mortalibus iudice, & morborum ægrotis, solus spiritus auctor est. Si igitur sudor ex spiritu fit, ut demonstratum est, uel ipso Galeno, nedum Hippocrate auctore: necesse est perpetuam esse hæc orationem, Vbi sudor, ibi morbus, at si de sede intellexeris, dupliciter aberrabis: & quòd nõ erit Hippocratis dictu uerũ, et quòd morbi materia alio loco, quam sit, esse existimabis.

Pag. 12.

Pag. 2.

40

APHORISMVS XXXIX.

Et qua parte corporis calor aut frigus, ubi morbus.

COMMENTARIVS.

¶ Et ex sudoribus & ex primis qualitibus docet locum morbi, id est sedem affectam dignoscere, indicio est coniungi præcedenti, quod dixit, Et. Cum enim prior Aphorismus per materiam iungatur, illum præcedenti, scilicet quia in utroq; tractat de sudore, præsertim per formam annectitur, quia tractat de loco patiente in mor-

bis dignoscendo. Proponitur autem in libro de Iudicationibus, nec quicquam additur. Est enim caliditas, ut inquit in septo Epidemiorum, acrimoniæ signum: frigiditas autem, extinctionis caloris naturalis, cum ergo exuperauerint, morbum adesse significabunt. Sunt etiam calor & frigus morbi ipsi, & ab eis signa sumuntur secundum essentiam, iuxta Galenum in libro de Differentijs morborum, tum in Arte medica,

APHORISMVS XL.

Et ubi in toto corpore mutatio. Enes. Et si corpus refrigeretur, uel rursus calefiat, uel color alter ex altero fiat, morbi longitudinem significat.

COMMENTARIVS.

¶ Aliter legitur in libro de Iudicijs, hoc modo: Et ubi in toto corpore mutationes repentine fiunt, adeo ut repentine esse uelit, hic uerò intelligitur, nam repentine mutationes pariunt omnes febres intermittentes, nec tamen omnes intermittentes febres longæ sunt. Brasauolus tamen expungit particulam Repentine. Græcus codex meus Aldinus tamen habet, μεταβολὰ ὀξείαι γίνονται. Unde nescio cur omitatur: nam dicit, Mutationes repentine fiunt. Hic apparet Fuchsum satis obiter trãsegisse hanc expositionem, nam si codicè consulisset Græcum, habebat quousiusius Brasauolũ damnaret, quam alibi usquã. Sed omittamus hæc, causamq; potius dicti Hippocratis queramus. Ergo talis mutatio tam in qualitibus primis, quam secundis aut tertijs, quales sunt colores, cum repentine fuerint, non ordinatæ (nam ordinatæ ferme in omnibus febribus sunt, scilicet ex accessibus aut exacerbationibus pendentes). significant uarios humores peccantes, at uarij humores non simul misti, longius tempus ad coctionem postulant: igitur tales mutationes ostendunt morbi longitudinem. Quomodo uerò colores mutantur, docebat Hippocrates in libro de Oribus: Laxatis enim uenis ex corde fiunt rubicundi colores, ac lucidi: astrictis, inquit, uirides cum pallore, & limidi. Ergo hæc magis pugnam uariant ac luctum naturæ significant, quam humorum uarietatem. Atque ita est, nam & ob eam causam, ubi pugna est inter pares, consentaneum est magis quam ob aliam causam, quamuis morbum fieri diuturnum. Sed dices: Cur Hippocrates in Coacis prædictionibus inquit, Color qui sæpe in calore transmutatur, utilis est? Respondeo, Materia quæ facile permittitur, facile etiã emittitur.

Pag. 3.

Par. 6.

Cap. 4. 12. Cap. 8.

Par. 32.

cc

In fine.

Pag. 5.

citur. Ideo sic intelligere oportet Hippocratem, cum sepe refrigeratur & calefit & mutat calorem corpus eadem die, manentq; hæc, morbi longitudinem significant. sunt enim, ut dixi, istiusmodi ex pertinaci pugna virium cum causa morbi. Sed si leui ex causa calor mutatur, fit ex ascensu vaporum à materia tenui: & significat breuitatem morbi, non sine periculo. Contingit autem hoc maxime in variolis, morbillis, ephemeris, & huiusmodi. Quod uerò dicit, In toto corpore: intelligitur etiam indifferenter modo una in parte, modo in alia. nam sicut in toto corpore duplex habet significatum.

APHORISMVS XLI.

Svdor multus ex somno factus absq; causa manifesta, corpus uti pluri cibo significat: si uerò non accipient cibum hoc accidat, scire oportet quod euacuatione corpus indiget.

COMMENTARIVS.

¶ Scribitur in libro de Iudicatione: Sudor multus intemperatè oboriens, sano morbum significat: æstate minore, hyeme maiorem. Cum enim multus fuerit, & absq; causa externa, uel balneo, exercitatione, nec possit esse ex sola raritate meatuum & cutis, nec imbecillitate uirium, neq; continuare possit (nam cum dixit, Ex somno factus: intelligit, ut repetat) necesse est ut sit ex plenitudine aquosi humoris. nam pluribus qui corpus habent plenum humoribus, non prodit hic sudor, ob illorum crassitiam. Cum ergo plenitudo hæc uel contingere possit ex aditione quotidiana, & tunc fiet ob nimium cibum seu potum (τροφὴ enim utruq; significat, quia significat alimentum) uisum est autem superius, quod facilius est impleri potu quam cibo: quare oportebit illum subtrahere. Sed si non accipiat hunc cibum, repletio iam facta est. Et cum ex seroso, ut dixi, humore sanguini admisto fit, oportet euacuare corpus, facit enim retentum hoc excrementum aut febris, uelut dicebat Galenus secundo de Alimentis, aut hydro-

Par. 2. Aphor. 11.

Cap. 1. & 6. simul col. latis.

sem aquosam, aut urine fluxum: aut si reimeatur, ex hoc obstructis urine meatibus supra uescam, moriuntur. Mihi autem contigit, ut ab initio octauæ anni, dum in fine septimi ad mortem laborassem, ut multitudo sudoris per totum corpus singulis noctibus post somnum fluere. Et perseuerauit ad annum usque trigesimum quartum: & tunc transmutata est copia hæc sudoris in copiam urine, citra noxam, aut ha-

bitus deprauationem, cum iam sint anni uiginti sex. Et causa huius mutationis fuit exercitatio assidua, cum iam in patria mea, quæ urbs magna est ualde, munus medendi profiterer. Quomodo autem multus dici possit hoc modo in curandis morbis, maxime Indica lue, sic excogitauit: interulas mundas secasq; permutando, ac ponderare examinando scies, quantum sudore accreuerint. plerunque bene plena sudore uncias duodecim æquare solet, adeo ut nonnunquam ex quatuor interulis singulis diebus colligerem in curando Indicam luen, supra quadraginta uncias sudoris. Huic numero debes semper addere tertiam partem, quæ dum reliquum defluit, extruditur. Altera etiam uice, licet non tantum, sudare cogebam, ut cum eo qui nocte defluebat ad centum uncias, singulis diebus sudoris æger remitteret. terminus autem est, quantum bene & commodè ferre potest: nec uigilias patitur, nec appetentia cibi minuitur, nec febris accenditur, nec uertigo eum inuadit. Quæ quatuor mala indicant, si unum eorum adsit, nimiam importunam esse eam euacuationem. Similiter & de colore, illum ex ficis interulis deprehendes: sed caue ne calce dealbentur. Est autem sudor, si naturalis sit, ut Galenus testatur, similis colori urine. Est enim modicè pallidus, ut etià decimo de Simplicibus medicamentis habetur. Quomodo uerò tantus sudor ex me profluere potuerit, indicabat hoc tertiam quandam causam? Non, sed eandem: scilicet me, licet non sumerem simpliciter plusquam liceret alimenti, plus tamen comparatione habita ad naturalem iecoris temperiem, quæ ægra erat. Liqueo ergo, quod his medicamentum non congruit: sed si collectus iam sit serosus humor, qualis est brassica marina, quæ aquam ducit: per urinam autem prolificere multitudinem urinarum repente, haud tutum est. Cur autem, Ex somno, adiecerit, parlam est, quoniam ille proprie secundum naturam eijcitur: non ex imbecillitate, uel labore, uel aeris calore, sed tanquam excrementum coctionis secundæ aut tertiæ.

APHORISMVS XLII.

Svdor multus, calidus uel frigidus, superfluens: frigidus magis, calidus minus, significat morbum.

COMMENTARIVS.

¶ Demiror Galeni hæc expositione, cū uelit calidum sudorē significare calidorum humorum multitudinē: frigidum autē, frigidorum, nam frigidus &

di & calidi sudoris causas supra retulimus. sed Aphor. 37. & ex primo de Morbis, quæ desunt non pigebit adijcere, inquit enim: Quare quandoque calidus sit sudor, quandoque frigidus, hæc est causa. Calidus nanque de per calefacto malo & excusio & attenuato & debili, & non ualde multo secernitur. & necesse est calidiorē ipsum ex corpore excerni. Frigidus autem de ampliore malo secernitur, & de eo quod reliquum est, & adhuc ualidum, et nondum putrefactum, neque attenuatum, neque excusum: & frigidior ac crassior, ac graueolens magis prodit. Manifestum autem hoc ex hac re sit. Qui frigidum sudorem exudant, è longis morbis plerunque ægrotant, inualecente malo eo quod in corpore relinquitur: qui uerò calidum sudorem excludunt, citius à morbis liberantur. Sententia igitur Hippocratis est manifesta, sudor frigidus significat semper paruum dominium caloris supra materiam morbi, seu id contingat ob materię frigiditatem, quod rarissime contingit. nanque eiusmodi febres non sunt sudorificæ, ut amphimerina & continua quartana, nisi post coctiones, & tunc iam materia est superata: uel ob multitudinem materiæ peccantis, quæ non potest uinci à calore nec febris nec naturalis: & ideo si morbus acutus sit, materia calida erit: cum aduò uincatur natura, ut sudores prodeant frigidis, igitur hoc est maxime letale. Quod si non sit acutus, non est adeo mirum, & ideo significat tantum morbi longitudinem. At si calidus sit, tunc multitudini humorum dominatur calor. Si igitur naturalis, salutis est signum: si autem preternaturalis, mortis, uterque modus significat longitudinem, quia multam materiam indicat, licet certum sit quod à calore uincatur. propterea frigidus & periculosiorem semper, & plerunque longiorem morbum significant. Ob id scriptum est sexto Epidemiorum: In Cranone antiqui dolores frigidus, & recentes uerò calidi. Clarum est autem ex his, quam parum accuratè Galenus hos exposuerit Aphorismos, cum ex clarissima re obscurissimam fecerit: & ad frigiditatem materiæ, & ad materiam non morbo coniunctam se transfrendo, quod è primū errore admittenti fuit necessarium. Quod uerò dixit, Superfluens: melius (iudicio meo) à Fuchio uertitur, Assidue fluens, & εὐπλοῦν, quasi semper fluens: quod per morbi decursum fieri solet, intelligit magis significare morbum, id est (ut dixi) periculosiorem & pertinaciorē. Sed uidetur Hippo-

Aphor. 37. di &

crates sermonem generalem contrahere frustra, & maxime quia dictum superius est: Sudores frigidi cum acuta quidem febre. & ideo uideretur hic, quod si sudor non esset multus, nec assidue flueret: quod etiam si frigidus esset, posset non esse deterior calido. Respondeo, quod intentio Hippocratis seu sensus est talis: Multitudo sudoris assidue fluentis, id est per multos dies, magnum semper significat morbum. nam significat materiæ multitudinem, cum non possit esse decretorius, cum per multos dies fluat. Si tamen frigidus sit, maiorem etiam morbum indicabit, quam si calidus sit. Timuit enim, quoniam dixerat significare morbum magnum, ne non distingueremus maiorem à magno. At diceres: Merito non dicit hoc Hippocrates, quod uterq; significet magnum morbum. Dico, quod sicut tanquam manifestum. Vel ex hoc intelligitur, quod scriptum est secundo Epidemiorum: Signa decretoria, quæ non decernunt, mortem aut difficilem iudicationem significant.

APHORISMVS XLIII.

Febres quæcumq; non intermittentes, tertia die maiores fiunt, magis periculose: quocumq; autem modo intermittunt, periculum abesse significatur.

COMMENTARIVS.

¶ Cum de clarasset signa prognostica à sudore sumpta, transit ad signum sumptum à natura morbi. Omnis enim morbus aut intermittit, aut continuus est. Dicit ergo, Febres omnes quæ intermittunt, periculo mortis uacant: at earum quæ non intermittunt, maius est periculum, licet non sit necesse ut sint letales. Dubium autem est, an uelit omnes intermittentes periculo uacare, an solas tertianas, nam si omnes intermittentes intelligat, & quotidiana, & duplices tertianæ, & tres ac quatuor quartanæ, sub periculo uacantibus continebuntur: si non, non uacabunt à periculo. Præterea solet adduci opusculo de quartana, cum scirrho lienis: quæ mortalis plerumq; est, maxime in senibus. sed hoc est ratione alterius morbi, illi iuncti, non solius febris. Esset & tertius sensus, absurdus omnino, ut Intermittere referatur ad Maiores fieri, uel solum Declinare: qui repugnat omnino his quæ uidentur. Melius autem est, ex primis duobus, propter emphasim orationis, in secundo sensu intelligere. Atq; hæc est causa, febres quæ tertia die exacerbantur, biliosæ sunt: atque ex humore biliosæ sunt, si intermittant, necesse

necesse est ut materia tota singulis accessionibus extrudatur. Quare neq; admodū lenta erit, neq; admodum crassa: sic enim nō posset tota expelli. Itaq; cum talis sit, non poterit esse admodum diuturna: sed febris quæ diuturna non est, & intermittit aliquod, cum relinquat tempus restaurationi, quippe cum liber calor naturalis prorsus perfectè possit concoquere & assimilare: secundō de Facultatibus naturalibus. At si morbus brevis sit, & ex natura febris & corpus possit restaurari, non poterit homo mori: quare patet demonstratio secundæ partis. Et si obijcias ex Cap. 8. primo ad Glaucomem, de Adolescente, cuius tertiana post æquinoctium autumnale incepterat, & ante occasum Pleiadum, & liberatus est sub æquinoctio uerno, ut fuerit longissima: Respondēdo, quōd illa tertiana, ut ibi testatur, non fuit intermittens, sed continua.

Quas uerō nocet tertianas non intermittentes, Fuchsius quidem uidetur confundere continentem cum continua proportionem habente, de qua hic sermo principaliter est. Galenus inquam secundo de Differentijs febrium inquit: Continuarum, quæ ex flaua bile proueniunt, febrium duplex est species. Altera earum quæ Synochæ appellantur, quarum uniuersum tempus in una accessione cōsumitur, quæ à principio usq; ad finē pertingit: altera, quæ idem cū genere non men fortitur, & cōtinua appellatur, quæ in pluribus proprijs ac particulatim factis accessionibus cōtinetur. Inde paulo post habito sermone de prima specie, scilicet Synocha (quasi continuo feruens) inquit: Continuarum autem duæ sunt primæ differentie. nōnullæ enim sunt, quæ singulis tertijs diebus inualescūt: aliæ uerō, quæ intermedio die alteram faciunt accessionē, hæc; nullum propriè obtinent peculiare nomen. Cum quæ tertio die inualescant, ego tritæophyes quæ si tertiana naturā referentes, appellare cōsueuerim. Quæ uerō media die accessionē facit, nō uoco hemitritæū: nec tamen ueto, quin si quis ita uelit, nominare possit: modo tamen ut nullā febriliū speciem, ut nunc ego facio, prætermittant. Deum subijcit: Hæc igitur ex bilioso genere magis: quæ uerō singulo die accessionem faciunt, ex pituitoso. Est & tertia species febrium continuarum, quæ perarō tamen eueniunt, quæ cum continue sint, accessiones habent quartanarum instar. Et sicut duplex fit aliquando, nonnunquam triplex: ita & huiusmodi quartanarum genus duplex triplex uē. Inde etiam post docet, quōd sanguinæ febres, cum sanguis putrescit de

Cap. 8. post mediū, ubi de casu agit & ubi bone. Cap. 8.

Cap. 2.

generante sanguine uel in flauā bilem uel atram, Cap. 9. fiunt putridarum duo genera. Mennit & huius secundo de Morbis Hippocrates, in secunda specie febris biliose: & in libro de Ratione uictus in acutis, licet periodum non appoſuerit. Proponit & exempla huiusmodi languentium continua febre, quæ alternis diebus exacerbantur. Ignoscendum illi esset, si res hæc rara foret: nunc pro continente una, uiginti liceat uidere huiusmodi febres. nescio quæ ratione tam longæ, rei quæ quotidie præ oculis habetur, exemplum petierit, nisi quōd ad actus uerbis solis sensa auditorum non percipit, expersq; exercitationis sit. Sed si quæras, an etiam de hemitritæo intelligatur: Respondēdo, posse etiam intelligi, & uerum esse quod dicitur ab Hippocrate. quare dictum generaliter erit intelligendum de omnibus continuis, quæ tertio die inualescant, seu per exacerbationem. & de his propriè & primō intelligit, & uocantur continue proportionem seruantes à uulgo medicorum, seu per nouas accessiones, dicunturque à Galeno hemitritæi.

APHORISMVS XLIII.

Quibus febres longæ, his tubercula uel labores in articulis fiunt.

COMMENTARIVS.

Potest continuari præcedenti. Cum enim finem proposuisset acutarum, hic proponit longarum, uel cum illo lassitudinem habentibus in febribus, ut sit sensus: Seu præcedat lassitudo in febribus, seu febris longa sit, tubercula contingunt, uel in articulis labores. Differunt tamen tubercula ab abscessibus, & abscessus etiam à laboribus: propterea præcedenti melius coheret. Habet Græca lingua φύμα, id est tuberculum: τὸν & labor & ἀπόσπασις, abscessus: re autem differunt, quoniam abscessus generalior est tuberculo. nam propriè de exterioribus tuberculi dicitur, quāuis etiam in pulmone tubercula oborta dicamus. Sunt etiam tubercula minora, quām generaliter abscessus: labores autem, molestiæ quæcunque dici possunt. Et est, cum materia spargitur in concavis articularū partibus, fit labor: cum colligitur, abscessus: interq; cū dolore. Cum uerō in carnosâ parte, & eminent, dicitur tuberculum, à similitudine tuberis, quod in terra nascitur: & exinde dicimus extuberata, quasi in similitudinē tuberis prominere, à φύμα, quod est nascor, dicitur

10

20

30

40

50

dicitur φύμα. Est & alia dubitatio, ant tubercula ad articulos referri debeant, ut sic legatur: Quibus febres longæ, in articulis tubercula aut labores fiunt. Hoc autem palam est, non debere sic legi: quoniam, ut dixi, tubercula in adnibus aut carne, non articulis fieri solent. Valde mirabile est autem, quod cum alij expositores soleant etiam errantem excusare auctorem, Galenus non errantem accusat suo more Hippocratem, dicens: Non esse hoc generale, sed ut plurimum contingere: cum neque speciale sit, nec generale, sed coniunctum sequenti. Ut sic debeat legi: Quibus febres longæ, si pluribus utatur cibus, tubercula uel in articulis labores fiunt. At dices: Cur non sic scripsit, sed primū tentam absolutè, Quibus febres longæ, his tubercula? Respondēdo: Ut magis nos redderet attentum non ex uimorbi fieri, sed errore agri uel suorum: propterea subiicitur,

APHORISMVS XLV.

Quibus tubercula uel in articulis dolores post diurnas febres fiunt, si pluribus utuntur cibus.

COMMENTARIVS.

Ex τὸν & τὸν φύμα, adest in Aldino codice, cum Galeni expositione: in alio autem non adest τὸν φύμα, ut trisaria legatur, uel simpliciter, ut Gadalidinus legit, nescio ex quo codice: uel post febres, uel post diurnas febres, quod etiā est iuxta Galeni mentem. Potest autem hic Aphorismus iungi illi, Non pura corpora quanto magis nutries, tanto magis ledes, alijsq; duobus ei proximis, Ex tuberculis aut incolmiora sunt, ac minus uerēda, quæ extrā extuberant, & acuta sunt fastigiata, & æqualiter maturescunt: non dura neq; biffida, sed deorsum uergentia, sexto Epidemiorum. Nascuntur autē à pituita & sanguine, cū uulnere aut casu collecta fuerint, libro de Affectionibus. Alibi uerō repetitur Aphorismus. Causa autē huius est, quoniam cum morbus longus sit, & sanabilis, nō cogitur natura eō detrudere materias, nisi ob malū regimen: secus in acutis, cum materia eō sponte obrepit.

APHORISMVS XLVI.

Si rigor incidat febre nō deficiente, ægro iam debili, letale est.

COMMENTARIVS.

Supra uidimus, quid hoc nomine Rigor significetur: nunc uidendum est quomodo fiat, nec simpliciter, sed apud Hippocratem ipsum. In primo igitur de Morbis inquit: Rigor quidem in morbis fit, & ab externis causis, uentis, aqua, se

Par. 2. Aph.

10

8. 15

Sec. 1.

Pag. 18.

Com. 29.

Pag. 12.

17

renitate sub dio degenibus, & alijs huiusmodi. Fit & ab ingestis cibus & potibus: maxime uerō & uehementior fit, quum bilis & pituita sanguini permista fuerint, aut altera ex his, aut utraq; magis autem, si pituita sola permista fuerit. Est enim pituita natura frigidissima, calidissima autem sanguis: frigidior etiam est aliquanto bilis sanguine. Quæ igitur hi humores ambo, aut alter solum permisti cum sanguine fuerint, ipsum congelant, non tam omnino. Neq; enim uiuere possit homo, si sanguis frigidior ac densior seipso multis modis fuerit. Frigescente igitur sanguine, necesse est totum reliquum corpus perfrigerari: & ubi huiusmodi quid factū fuerit, Rigor appellatur. Et si quidem uehementior fit rigor, fit etiam uehementior tremor. Nam dum contrahuntur uentis sanguine & coactio & congelatio, corpus eū contrahunt, & tremere faciunt: uerō minus aliquanto coactio fiat sanguinis, hoc rigor appellatur. Horror autem, est à bilis sanguinis rigor. Quod autem post rigorem necessario febris corripiat seu minor, sic habet. Hic uidet igitur omnium expositorum, à Galeno usque ad hæc tempora: cum fieri non possit, ut Aphorismus iste ullo modo absque illis uerbis intelligatur. Si enim per rigorem intelligamus uehementem illum motum, qui à Galeno describitur, quomodo poterit eger esse à bilis? ualidi enim motus à ualida facultate sunt, & motus secundum locum nō potest fieri à causa morbi. Placet autem quod dicit Galenus, atque animaduertit, si rigor incidat, id est perseveret, nam infra scribitur: A febre ardente habito, rigore superueniente, solutio. Est igitur ac si diceret: Si rigor perseveret in febre, ut qui sit motus quidam à congelatione sanguinis factus nec febris deficiat, id est, nec tollatur nec aboleatur, letale est. Quod sic demonstratur (sed malè à Galeno, quia assumit falsum, ut dixi, scilicet agitationem uehementem aut halidam: nos autem loco agitationis contractionem ac refrigerationem subiiciamus. Si rigor assidue, scilicet quotidie, aut etiam sæpius febrientem inuadat, nec febris minuat, aut aliquid excernat eger, sicq; letalis erit morbus tripartitum: propter motum illum contractionis sanguinis ad cor, ac refrigerationem eius: & propter excretionem ipsam, quæ uires debilitat, tum ratione motus ipsius & conatus naturæ, sicut in tenebrione uidemus: tum ratione eius quod educitur, ut sexata Aphorismorum uidere potes: Et demū, quia signa decretoria, quæ non decernunt, ostendunt

10

20

30

40

50

27. Com.

int uim

nirum imbecillitatem. Quod si nihil ex rigore excernatur, dupliciter erit malum: tum quare frigerabitur sanguis, ut dixi, & contrahetur ad interiora: tum signi ratione, quia cum natura tenet, extrudere non potest. Accedit quod proponitur ab Hippocrate, scilicet febrem sequi rigorem. est enim initium alterius febris. Sic uides quanta mania sint in hac expositione Galeni, & aliorum eum sequentium: tam frustra rigorem Galeni expectant uidere in morituris, quam ludæi suum seruatore.

APHORISMVS XLVII.

Excretionibus in febris non intermittentibus liuidæ, cruentæ, foetidæ & biliosæ, omnes malæ. Et si bene exeunt, siue per alui excretionem, siue per urinas, bonæ: si uero non aliqua eorum quæ iuuant, per hæc loca excernitur, malum.

COMMENTARIVS.

Tria in præsentis Aphorismo docet, ad prædictionem opportuna. Signum, ab eo quod excernitur à facilitate & iuuamento, & ideo est memorabilis inter reliquos: et coniungitur priori, quoniam ibi docuit de actione, quod inutilis sit ferme semper: hic autem de excretionem. Verum prior ei continuatur. Febres quæcumq; non intermittentes. interposuit autem illos duos: propter id quod diximus in Aphorismo illum proxime sequente. Tum magis decuit: quia, ut dixi, duo præcedentes huic quem nuper exposuimus, sunt unus, non duo Aphorismi. Propont autem quatuor genera, à quibus sumenda sit ratio eorum quæ excernuntur: color, & proponit liuidum pro exemplo: substantia cruenta: odor, ut sit foetidus: & permissio, ut sit biliosa. Vnde patet Hippocrati genera, non species, nec ea propter am enumerasse. Hic uero impudentem errorem Galenus admittit, legens coniunctum secundam partem cum prima, ac si dicat, Excretionibus liuidæ, cruentæ, &c. tametsi malæ sint, si tamen bene exeant, bonæ. Quis hoc audiat sanamente, cum tales omnes etiam sic procedentes, aut saltem aliqua, scilicet foetidæ & liuidæ, letales sint: Atq; sic experientia semper didicimus. Præterea fuisse dictum speciale, cum Hippocrates generalem efficiat doctrinam, hoc modo: Quæ excernuntur, an bona sint, trifariam experies ex illorum natura: mala enim semper mala, siue sint mala à colore seu substantia, seu odore, seu missione. Ex modo quo educuntur: nam quæ facile educuntur, ea ratione semper

bona sunt, contra mala: & ex successu, si ex his iuuatur & ger, aut detrimentum recipit. Eodem modo exemplum de spūto ad urinas & excrementa amplificando iraducit, quod generaliter in prima & tertia parte intelligendum est: ueluti si dicamus, Excretionibus alui foetidæ, cruentæ, biliosæ, puræ seu synceræ, liuidæ, malæ. Et ita etiam in tertia parte eam amplificationem declarat. Præterea animaduertendum est, in prima parte sic scripsisse Hippocratem, ut tam singillatim quam simul possit intelligi. neq; ob id posuit duos colores aut duas substantias, ne existimarem singillatim intelligendum. Vi sententia Aphorismi hæc sit: Excretionibus in febris intermittentibus qualitercumq; malæ fuerint seu colore, seu odore, seu substantia, seu permissione, seu etiam aliæ excretionibus, malum significant. Eadem excretionibus si facile educuntur, ea ratione bonæ sunt omnes. Et si iuuant, rursus bonæ: si non iuuant autem, malæ.

Consideranda sunt hic alia quedam, quare dedit exemplum de excretionibus peculiare, nec dixerit euacuationibus quæcumq;. Quis dubitat quod non intellexerit etiam, cum peculiaris particula afficitur, ut in excretionem pectus, & partes in eo contentæ. nam euacuatio, quæ fit ex pectore, ad particulam unam attingit: urina autem & egestio ad totum corpus pertinet, & super febris materiam significant. Aliud quod in excretionibus, non poterat dicere nisi malum: quoniam bonæ excretionibus in febre non sunt bonum signum, sicut nec urina in morbo laterali, sed impertinentia. Specialia enim signa in morbis uniuersalibus, & uniuersalia in morbis specialibus, non significant bonum, neque salutem: sed si mala sint, significare possunt mortem. Tertium est, quod quæ excernuntur, si non iuuant, malum significant, dicit Hippocrates: non obiter, sed profunda illa mente nos docens, quod non est necessarium ut noceant, ad hoc ut sint mala, sed sufficit ut non iuuent: quoniam interim & natura fatigatur, & non excernitur quod excerni debet, aberrante natura. Ex his patet, Galenum frustra in Commentii initio accusare Hippocratem, unde summam laudem merebatur: ipsum uero iuxta quartam partem sententia illius intellexisse. Sed causa fuit nimia conscribendi celeritas, & confidentia in propria auctoritate, quæ persæpe facit aberrare claros uiros, & ut decipiantur in successibus rerum.

Porrò ut breuiter trifariam modo per exemplum quæ dicta sunt de excretionem, deducendo in

do in species adducam ea quæ in Prognosticis scripta sunt: Sputum in omnibus doloribus, qui circa costas fiunt, & pulmonem, citò & facile expui conuenit (hoc ad modum pertinet.) Et flauum spūto ualde mistum apparere (hoc peculiare est morbo pectoris, quia bonum, & ideo huic non pertinet.) Si enim luge postea post principium doloris expuerit quod flauum est, aut fuluum, aut quod multam tussim inducit, & non ualde permistum est, deterius est (hoc partim ad primam partem, partim ad se quendam Aphorismi pertinet.) Nam et flauum meracum periculosum est, & album ac tenax, rotundumq; inutile est (hoc ad colorem & substantiam atinet.) Malum quoq; est, & quod uiride est ualde, & quod pallidum uel spumosum (hæc à colore rursus & substantia, non enim per spumosum saluæ admistum intelligit: hoc enim salutis signum.) Si uero ita fuerit meracum, ut etiam nigrum appareat, hoc ipsum deterius est quam illa (et illud ad colorem.) Porrò quod addit, Omnia spūta mala sunt, quæ dolorem non sedant: quæ uero sedant, omnium optima, sunt: ad tertiam partem Aphorismi pertinet illud, docens per hanc repetitionem contrariorum, præter solitum signum id esse constantissimum.

APHORISMVS XLVIII.

In febris non intermittibus, si partes exteriores frigidæ, interiores uruntur, & sitim habeat, letale est.

COMMENTARIVS.

Scribitur hic Aphorismus alio modo, sed non est omnino idem, septima Aphorismorum: In acutis morbis frigiditas extremarum partium, malum, loco intermittentiū acutæ ponuntur: at cum ad non intermittentes seu continuas ponatur tres conditiones, in acutis tantum una frigiditas extremarum: manifestum est, si sermo congruus esse debet, oportere ut frigiditas extremarum in acutis febris tantum sit, quantum in alijs continuis febris, si interiora uruntur, & sitim habeat, at tū hæc adferunt, febris continua ac

ta erit: igitur utroq; modo in febre acuta & non acuta hæc tria adesse supponuntur. Verum non est hoc necessarium forsitan, quia hic dicit, Letale: ibi, Solum malum. Et in Prognosticis: Caput & manus & pedes si frigida sunt, malum est: ubi & ueter & latera calida sunt, hoc idem est, quod in septima Aphorismorum dicitur. Sed multum interest, dicere partes exteriores & extremas. ideo exteriores significant mortem, quia ubique calor retrocedit intus: non tamen in his, quibus extrema refrigerantur, quoniam semibus, et maxime longis hoc accidit, & tamen nonnumquam seruantur. Ex paucitate enim caloris naturalis, calor ad medium retrahitur, non ob solam uim inflammationis. Hic ergo Aphorismus de morte est, illæ auctoritates de periculo: hic de omnibus partibus exterioribus, illæ de extremis tantibus solis: hic de continuis omnibus, illæ de acutis solum. hic supponit quod partes interiores uruntur, & quod sitim habeat: in illis neutrum. Verum cum hæc adferunt, ut iam dixi, plerumq; aut semper morbus acutus erit: ut prorsus sint similes, nullo modo eadem sententia.

Ita uelut in sermone ratione uidetur omnes continuas, non solum simpliciter continuas complecti. nam quæ commentatis accessionibus non dimitunt hominem, sub hoc nomine, uel διαλειπτος, dicuntur: tum ratione differentia nominis. Continuæ enim appellantur ab Hippocrate συνεχεις. aliud ergo synochæ, aliud non intermittentes. Vnde apparet, Galenum non recte synochas definisse, seruata scilicet usus proprietate Hippocratis: qui (ut dictum est) sub his etiam puras continuas, quas proportionem habere diximus, comprehendit. Itaq; & in his, & in alijs quæ plurium coniunctione unam febrem efficiunt, uerum est quod in Aphorismo dicitur.

Dubitatur autem Galenus, cur addiderit, Non intermittentes, cum in nulla intermittentiū hæc accidant. namq; dicit, Solum in perniciosa causone & lypyris hæc ista contingere uidentur: quæ si uelit lypyrias toto genere esse letales. Lypyria enim, ut ipsemet refert: secūdo Prognosticorum, febris est acuta, quæ internas inflammationes uiscerum subsequi solet: Aetius uero magis proprie eas distinguit. Cum enim ex splenas est in uentriculo, lypyria dicitur: cum in iecore, typhodes: cum in pulmone, cymodes, ut etiā Euchsus recitat. Sed lypyria Principis est huiusmodi, quod ad symptomata attingit, nec tamen sit ab abscessu interiore: sed est duplex. Vna à pituita, in hæc non ur: ut in interiora: alia à bile crassa

pag. 3.

Com. 4. Lib. 5. cap. 80.

1. 4. Trac. 2. cap. 50.

paucā, profunda difficultas est in nomine. Miratur Galenus, quare adiecerit, Non intermittentes, cum hoc includatur: quasi esset immemor, in omnibus tertianis in initio accessionis, & nonnunquam per plures horas interiora iri, exteriora frigere vehementer, & sitire clamosa siti, adeo ut querantur admodum tum de medicis: nec tamen febres ille letales sunt, imò à vitæ periculo uacant, si quæ aliæ. Ideo dixit, Non intermittentes: ut intelligeremus, materiam non contineri in ulla cauitate, præcipue in uentriculo, ubi hæc facere potest. Propeterea melius fuisset querere, quare cum dixisset, Interiora urantur: adiecerit, Et sitim habeat: uidetur hoc enim ex præcedenti sequi. Ob id respondeo, Hippocratem uoluisse excludere febres, quæ fiunt ex materia biliosa tenui, in profundo sita. nam in his non fit sitis, cum sitis fiat à terreo, ut etiam falsus sapor. Indicat igitur hæc signorum commun-

De Medico. Etio. quam Galenus & alij medici uocant & ualde magnum & acrem.

APHORISMVS XLIX.

In febre non intermittente, si labrum, uel palpebra, uel superciliū, uel oculus, uel nasus peruertatur, uel non uideat, uel non audiat, iam debili corpore, quicquid horum euenerit, iam mors proxima est.

COMMENTARIVS.

Et in hoc & sequente continuat sermonem de febribus non intermittentibus, quem etiam in tribus præcedentibus prosequutus est, ut frustra aliam cõmutatis rationem querere sit. Hæc sententia habetur libro Prognosticorum his uerbis: Si retorta, aut contracta, aut liuida, aut pallida palpebra, aut labium aut nasus cum aliquo ex alijs signis, morti proximus est. hic uerò explicat, de imbecillitate uirium proprie. Nam si hæc accidant cum febre intermittente, ex genere resolutionis esse poterunt: hæc autem parum solet uires prosternere. Si igitur cum febre non intermittente huiusmodi accidant, conuulsoria sunt. At si uires imbecilles, tum ex natura febris, quam prauam esse necesse est, quæ & uires prosternat, & cõuellat partes anteriores, atque ideo neruus ex cerebro orientes, tum quia conuulsio adueniens imbecillibus uiribus breui occidit, necesse est utrisque causis signisq; iunctis mortem proximam esse. Atque hæc de primis quatuor signis. At si non audiat, nec uideat, hoc ad summam imbecillitatem facultatis

animæ, quæ in cerebro est, pertinet: quæ non nisi sublata iam febre hominem superuivere sinit. priora autem signa quandoque cum robore uirium, ad decretorium significandum pertinent. Vnde illud de Indicationibus: Quibus in febribus coxarum dolor, & oculorum distortio, aut cæcitas, aut testium tumores, aut mammarum eleuatio, febrem ardentem soluit: ut etiam sanguinis ex naribus fluxus. Nam & illud in Coactis prædictionibus: Labium contractum alui biliosæ eruptionem significat. Surditas quoque, ut superius uisum est, biliosarum egestionum retentionem nullo malo signo consequitur.

APHORISMVS L.

Ubi in febre non intermittente difficultas spirandi, & delirium acciderit, letale.

COMMENTARIVS.

Cum in præcedenti signa commiserasset à facultate cerebri sumpta, hic etiam de eisdem agit: sed seorsum in illo, in hoc simul duo signa complectens. Est autem quæ sit dignum illud, & à qua facultate spiratio fiat, & unde suspenderit Hippocrates signa imbecillium uirium? hoc quidem usq; nunc dilatatum est, quod ad præcedentem pertinebat Aphorismum, quia sine priore dubio dissolui planè uix poterat. Ergo motum omnem tribuit Hippocrates cerebro medio spiritus, libro de Sacro morbo: igitur etiam pectori. Et quod per neruos docet in Mochlico his uerbis: Ossa corpori stabilitatem & rectitudinem ac speciem exhibent, nerui flexionem ac distentionem & contractionem. hoc idem in quarto Epidemiorum docet, & in libris de Fracturis atque articulis, dum illos cauere docet, & præcisorum damna refert. Neruos quoq; à cerebro oriri affirmat secundo Epidemiorum. At ibidem & in Mochlico seu de Ossibus, eisdemq; locis uolens hæc definire, docet quòd ad septum transversum nerui à cerebro ueniant. par enim illud neruorum maximorum, quod sextum est cerebri, quodq; ad uentriculum, septum, iecur, pulmones, cor, renesq; uenit: Hippocrates tū etiam aliud dignouit, & quòd motus esset à neruis, & nerui à cerebro orirentur. Similiter & singulare illud, quòd læsa conuulsaq; spinali medulla, omnia quæ inferius sunt membra læduntur. Inuat autem uerba adducere ipsius Hippocratis, ne quid additum uel diminutum uideatur, ex secundo libro Prædictionum: Medulla spinæ si ægrotarit, siue ex lapsu, siue ex alia quauis

causa, siue sua sponte, homo & cruribus impotens fit, ut neq; si tangatur percipiat: & uentre ac uentrica, ut circa prima tempora neq; sterqus neq; urinam egerat, nisi ad necessitatem. Quum autem uetustior factus fuerit morbus, non uigente homine, & sterqus prodit, & urina. Itaq; constat peccus ipsum moueri à septo transuerso, tum etiam à neruis, à medulla spinali exorientibus. quod etiam apparet ex his quæ in libro de Articulis, & in libro de Morbis scripsit. nimis longum esset describere singula. Quod uerò necessarium cognitu est, motus necessitatem longè aliam esse quàm facultatem ipsam. Si quidem in libro de Corde inquit: Cum enim considerasset figuram solidam futuram ipsius uisceris propter sanguinis effusi collectionem ac concretionem, deinde attractorium ipsum totum uidisset: folles ipsi apposuit, quemadmodum & fabri ferrarij fornacibus solent, quo per ipsos spiritum apprehenderet. Cuius rei signum est hoc, quod uideas cor ex toto uentilari, aures autem illius priuatim inflari, tum considerare ac contrahi. Necessitas igitur motus peccoris est à corde, facultas autem à cerebro: quocirca Hippocrates usus est hoc signo à respiratione sumpto, in dignoscendo an facultates illæ uitalis atque animalis afficiantur. Dico autem respirationem utranq; amplecti facultatem animalem, & rationis & moiricem. Vnde cum de motrice dictum sit, de ratione illud clarum est etiam, cum dixerit in Prognosticis: Spiritus densus dolorem aut inflammationem significat in locis qui sunt supra septum transversum (hoc ad moiricem uim cerebri & neruorum pertinet.) Qui uerò magnus expiratur & per multum temporis interuallum, delirium indicat. (hoc igitur ad rationem.) Si uerò frigidus è naso & ore expiretur (supple in acutis) ualde iam perniciosus est. (hic proponit causam illius esse cor.) Bonam autem spirationem ualde magnam uim ad salutem habere in omnibus acutis morbis existimare conuenit, qui cum febribus sunt, & in quadraginta diebus finuntur. Nam si uel læsa facultate moirice uel rationali ualde in cerebro, uel uitali in corde, necesse est spirationem non esse bonam: igitur si bona sit, è diuerso necesse est omnes has facultates illæ esse omnino, aut parum. hoc est quod tartus tribuit Hippocrates spirationi bonæ atque malæ, in prædicendo de morbis. Erasistratus autem, abnepos ex Aristotelis filia, Hippocratis, pulsus rationem inuenit satis perfectè: sed eam Archigenes, Agatinus ac Philotus

mirum in modum exornarunt: in quo nihil habet facultas animalis imperij, sed sola uitalis. At Hippocrati sufficit, ut dixi, respirationis: illud nos admonens, quod quæ in ea ad qualitatem spiritus frigidi aut calidi, aut multi aut pauci uel densi, omnia quidem ad uitalem pertinent facultatem: quæ uerò ad raritatem & ordinem, ad rationalem: quæ autem ad frequentiam cum paruitate coniunctam, & ad labores, ut cum omoplatæ mouentur, cum pinnæ narium, cum totum peccus mouetur, laboratq; lacertis inferiores, ad imbecillitatem facultatis moiricis.

Hippocrates igitur signa debilis corporis ac ualidi cum querit, ut in præcedenti Aphorismo, à solo motu corporis, & capitis præcipue, accipit. Vnde Aphorismus ille non de imbecillitate uirium, sed corporis loquitur: quæ in illo casu sufficit ad mortem significandam. Est igitur imbecillitas corporis eadem, quæ uirtutis moiricis, seu animalis. At cum de imbecillitate uirium loquitur, omnes tres facultates considerat: atq; in uitali respirationem, ut dixi, etsi totum corpus perfrigeretur, nec recalcet: palam enim est ealorem omnem nostri corporis à corde proficisci. nam qui à iecore prodit, non tantus est, ut exterius sentiri queat. Atque hic duobus signis uitalem explorat. Animalem rursus à spiratione, ut dixi, & quod relinquatur à constantia rationis, motibus corporis & sensibus, ut sint quatuor iam, & cum signis uitalis sex. At naturalem facultatem nil aliud uult esse quàm calorem naturalem, cuius cum sint quinq; facultates seruientes, & tres principales, scilicet nutrire, augere, generare: seruientes autem, appetere, attrahere, retinere, concoquere & expellere: omnes considerat operationes has. Sed principaliter eam quæ concoquit, post eam quæ appetit, inde quæ expellit. nam quæ attrahit, non est necessaria, nisi ratione operis, & rarò uirtutis: est igitur principalis ratione operis, si enim non trahat, non potest concoqui, & hac ratione est consideratione digna, sed rarò eò deuenitur, quia hoc fit per uillos, & uilli sunt communes omnibus operationibus, ut etiam Fallopius credit: & si non ita sit, parum refert hoc ad rem. Quæ uerò continet, facile redit, facile aboletur, ut in una die bis ac ter abeat & redeat in eodem membrum uelut uentriculo. Igitur concoctricem maxime considerat, & eam ab excrementis primæ materiae morbi, ut in urinis & alui excrementis, pro morbis uniuersalibus, ut sunt febres: & pro morbis earum partium, ut excremento-

rum alui, pro uentriculo, iecore, mesaræo, eiusq; uenis, splene & intestinis: in urinis pro iecoris gibba, uenis omnibus quæ sunt ultra iecur, renes atq; uescam: in spuitis, pro his quæ in partibus sunt pectoris, afflicibus. Secundum signum sumit ab appetendæ facultate, ut etiam in Aphorismo illo secundæ Particulæ: In quouis morbo mente constare, ac bene se habere ad illa quæ offeruntur, bonum: contrariū uerò, malum. Vbi geminatio illa ab Hippocrate facta (ut dixi) semper uehementiam signi indicat. Et est ac si diceret, Valde bonum & ualde malū. Ideo dici potest merito quadruplicatio. nam si dixisset solū Bonum, non intelligeretur de contrario, quod esset malū. Et similiter si dixisset, ualde bonum: duplicasset uim significati. Modus hic loquendi significat, & quod hoc ualde bonum sit, & contrarium ualde malum. Et in morbis perniciosis ac pestilentibus maxime idē obseruatur, ut in tertio Epidemiorum, libet autem, uerba nimis congruentia proposito adducere. inquit enim ibi: Magnum autem malum & hos & alios comitabatur, cibi fastidium, uelut præscriptum est, nam neq; potum cum cibo libenter sumebant, sed ualde sine siti degebant. Itaq; auersari cibos in morbis per se, ob humores prauos contingere potest, atq; sic malum est: sed tamen non ualde, cum pleriq; id contingat. at si sine siti sint, hoc est deterrimum, cum in dicit appetendæ facultatem prius extinetam. Et humor enim & febris sitim augere solent. Abhorre ergo cibos, & ualde sitire, non potest esse indicium extinctionis facultatis appetendi, quandoquidem una sit radix appetendæ cibum & potum. si igitur potum appetunt purgato corpore, spes est posse appetere cibum: at extincta sitis, ostendit facultatem esse sublatam. Est autem id, cum nec appetunt cibum nec potum, nec oblatos recipere uolunt: & si cogantur, potum tandem assunt: cibum autem adeo fastidiunt, ut omnino auersentur. Quod si oblatos assunt, delectanturq; ex assumptione aliquorum ciborum, quos sibi deligunt, quamuis antea non appetant, iudicium est hoc solum impedimenti facultatis, non autem abolitæ seu defectæ. Hæc autem in pueris & infantibus, quæ ad cruditatem & appetendi defectum pertinent, pessima sunt: minus mala in senibus, quia pueri & infantes melius, imò optime concoquere & appetere solent.

pag. 8. parum ante agros ultimos.

14. Prima Aphorismorum, & in Prognosticis, cum dixit, Aquosæ autem urinae in pueris pessimæ sunt. Sic & excerni aliqua sub coctionis fine, & uim expultricem ualidam esse, bonum: in to-

tum conquiscescere, uel nimis fatigari, malum est, præsertim in iuuenibus, in quibus hæc facultas solet esse robustissima. Hæc igitur sunt tria signa, quæ sumuntur à naturali facultate ab Hippocrate, quæ cum alijs sex iuncta sunt noxiem. Quo demiror ualde de Galeno, qui has facultates seruientes statuat tantum quatuor, cum sint quinque, & omittat secundam in ordine nobilitatis, cum uideat tanti astinari ab Hippocrate. Quod si quis dicat uolēs illū tueri, quod eadē sit cum attractiue: nihil minus. uidemus enim quosdam, qui optime appetunt, & glutire non possunt, sicut ipsemet Galenus in Methodo narrat, de eo qui post multam sitim ac magnam, conferentim hausit quantitatem aquæ frigidæ multam, alij rursum bibere possunt, & glutire, sed auersantur cibos omnes ac potus. Adeo uerò est manifesta distinctio inter unam & aliam, ut non sit dubitandum. Et si dicat, quod non sit facultas, quia nō habet opus. Imò habet, & est ipsum appetere. Et si dicat, quod non sit operatio, sed sensus, fateor quod est sensus: & uitium illius est symptoma, & causa eius morbus, sicut etiam uitium in concoctione uel retentione. Et si dicat, quod illæ facultates sunt communes toti corpori, hæc soli uentriculo: & ideo descripsit facultates solum communes toti corpori, & hæc sunt tantum quatuor: Dico quod hæc facultas, licet sit euidentior in uentriculo, est etiam in toto corpore: nec minus communis aut necessaria, quam atrahendi uel retinendi. Et hoc ipsemet fatetur primo de Symptomatum causis. Ex quo sepe adducor in opinionem, quod hic uir non tantus esset, quantum illum existimauit posteritas, & quod integras paginas ex alijs auctoribus transcripserit in suos libros sine aliqua examinatione sine aliquo iudicio. imò nec ipse id fecerit, sed per anagnostas fieri curauerit. quod palam est fecisse in libris illis de Dogmate Hippocratis & Platonis, in libris de Pulsibus, in Anatomia: in quibus sanè longè plura corrupti, quam utiliter addiderit. Nam quomodo potuisset eum latere hæc facultas, si Hippocratis dicta toties, si rationem ipsam pensasset? Hæc non dixi, illius inuidens gloriæ: sed ut quorundam pertinaciæ obstem, qui malunt res ipsas periclitari, quam unius auctoris, quem sepe etiam non intelligunt, pauca uerba, forsitan etiam uitio uetustatis, uel alia causa deprauata. Nam quod etiam de ui discernente ac separante additur ab Auerro, ut sic essent sex, non probat: & fuit ambitio potius quæ-

Lib. 7. e. 8.

Cap. 7.

dam

dam Auerrois, quam utile inuentum. est enim quæstio de solo nomine. Nam trahendo solum quod uile est, separatur utile ab inuitili, & ita concoquendo semper fit maior separatio. nam naturalis calor partem uilem concoquit, inuitilem autem præternaturalis: ideo quanto diutius in coctione proceditur, tanto partes illæ substantia fiunt dissimiliores, quæ autem dissimilia sunt, sponte separantur: sicut quæ similia, in unum coguntur, ut non sit opus hac uirtute discernente, cuius neq; signa languentis neq; causæ neq; cura apponuntur ab Hippocrate. at uirtutis istius appetendi ubiq; sunt manifesta opera, signa causæq; si uiuatur & cura non solum ab Hippocrate, sed etiam ab ipso Galeno, cæterisq; omnibus medicis. Nunc ergo his uisus, sententiam Aphorismi, quæ iam perspicua erit, breuiter exponamus. neq; enim quæ diximus, declarando operam inuitilem præstuisse opinamur. Dicit igitur, *ἀσπαστοῦ* cum habeat duo significata, generale & proprium: generale est, cum aliqua spirandi non naturalis differentia supponitur, quæ est Par. 2. multiplex, ut habetur sexto Epidemiorum: Spiritus parui, densi, magni rari, parui rari, magni densi: extrâ magni intus parui: intus magni, extrâ parui: alius extensus, alius uirgens: dupla intro reuocatio, uelut super inspirantibus calidus, frigidus. Et sunt decem. Galenus uerò, ut solet, multis uerbis non rem expedit. Dicitum est autem de his suo loco. Dupla reuocatio est, ut in flentibus. bis enim aut sepius intro reuocant spiritum: i qui uerò extrâ magni sunt, intus parui, sunt morientium, magna enim extensione pectoris paruum hauriunt spiritum. At quæ propriè difficultas spirandi dicitur, adhuc duo habet significata: proprium, & est cum quis uideatur non posse trahere spiritum: generalior est, quæ *ἀσπαστοῦ* & *ἀσπαστοῦ*, id est anhelitus creber (qualis his qui cum labore montem celementer ascenderunt. coguntur enim anhelare multum, eisi non patiantur in respirando difficultatē) & *ἀσπαστοῦ*, cum quis non potest nisi reuera ceruicē spirare. atq; hæc similiter duplex est: alia è genere crebræ spirationis, alia impeditæ. Differunt terebra & impedita, quod in crebra homo non timet ita statim mori: sed in impedita uidetur sibi mors impendere, quia non in operatione, sed in defectu sentit noxam: in asthma autē, in operatione. Videndū est igitur de qua difficultate spirandi intelligat Hippocrates. & palam est quod non de illa intelligit, quæ solum

3. de Diff. spirandi, ca. pite 3.

ab ægro dignoscitur, cū iam delirare ipsum præsupponat, sed ea quæ à medico. At cum dicit, in febre non intermittente, & in delirio: uult difficultatem spirandi uel in causa esse delirij, ut in abscessu septi transfueri: uel saltem inuicem, & uocatur Birsen ab Arabibus: aut delirium difficultatis spirandi ob obliuionē, cum sit motus uoluntarius, ut in omnibus cerebri abscessibus: quare res ad abscessus cerebri et septi transfueri deducitur. Et tertio, cum in pestilentibus febris plerumq; post longas uigilias iam adeo uitia est cerebrum uel membra spiritus, & maxime pulmō, ut æger suffocari uideatur. Liqueat autē, quod hæc omnia letalia sunt. hoc autē ultimū non solum letale est, sed etiā letalissimum. Sufficeret autem spirandi difficultas, si non ex destitutione prouenire posset: quare delirium addidit. APHORISMVS LI. IN febris abscessus qui ad primas indicationes non soluuntur, longitudinem morbi significant. COMMENTARIVS. Cum scripisset signa letalia, adortus signa mala, ut longuudinis, magnitudinis, ac talitū: & signa etiā bona, ut saluus: aut quod in melius mutari debeat morbus, et perseuerat usq; in finē: neq; enim est ullus Aphorismus uel de morbo letali, uel de curatione, sed solum de signis bonis aut malis, aut pathognomicis. Quare non est ut laborem de continuatione in singulis, quamuis etiam singuli propriam habeant ad præcedentem continuationem: sed ut etiam aliquid lectori relinquam, omisurus sum eas, tum præsertim, ne nimis extendam hæc Commentaria: & quod in Galeno & Brasauolo damno, id etiā uirū ego alios accusando subeam. Ergo ut ad rem redeam, hunc Aphorismū Galenus cum dixit adeo esse facile, ut interpretatione nō indigeat, & nec Hippocrate dignus uideatur: clarum est omnino nō intellexisse. Ideo isti adeo Galeno additi considerēt, quam frequētē, & in minimis cæcitat: et quod deterius est, Hippocrate perperam accusi. Sententia igitur ardua est, sensusq; illius est: Cū in febris abscessus sunt in prima indicatione, nec soluant, significant longitudinem morbi. Potest enim habere tria significata. Primum, ut superueniens abscessus primæ indicationi non soluat febre. Secundum, ut sit abscessus cum febre iam, & disrumpatur, nec soluat febre: & hoc est minus uerisimile. Tertium, ut liberetur ab abscessu: & hoc etiā ualde minus uerisimile. Rationes non adduco, ob longuudinem nimiam uitandam:

quo magis demitor, quomodo cum tot interpretationibus Galenus potuerit dicere, esse per clarum, quod est obscurissimum. Ratio igitur est, si in febre superueniat abscessus, qui non iudicet ad primam indicationem, cum dies indicatorij si-

Sec. 3. ante argros.

autem processu temporis rariore, ut in primo Epidemiorum habetur, dum sic connumerat illos: Est autem primus indicatorius ex circuitibus diebus paribus indicibus, quartus dies, deinde sextus, decimus, decimusquartus, decimusoctauus, uiginti-
simus, uiginti-quartus, uiginti-octauus, triginti-
simus, triginti-quartus, quadraginti, sexa-
gesimus, octuagesimus et centesimus uiginti-
simus.

Cap. 2. 3.

Et supra etiam in Aphorismo. Alia causa est, quod cum sunt indicationes per abscessus, signum est contumaciae materiae, ut ipse Galenus testatur secundo de Crisi. Si ergo non finitur febris, non tota materia in abscessum detradi potuit: relicta est ergo pars contumacior. si igitur materia quae in abscessu est, non poterat aliter euinci, quanto minus illa quae non potuit ob contumaciam eo detradi: atque ita morbus erit longissimus. Huiusmodi exempla plura habes in primo

in fine.

APHORISMVS LII.

Quicumque in febris uel alijs morbis ex uoluntate illachrymant, nihil absurdum: qui uero non ex uoluntate, absurdus.

COMMENTARIVS.

Hic rursus Galenus uult emendare Hippocratem, quod dixerit absurdus comparatiue, sine positiuo: deinde corrigit excusando, non fuisse errorem Hippocratis, sed librarij mendum, et ita uult ut legatur Absurdum. Quae lectio et emendatio et modus loquendi est absurdus et inusitatus: sed debet legi, ut iacet. comparatiuum enim positiuo succedens auget: sed negationi positiuo est minus quam positiuum, et significat leuem affectionem, ut, ille non est eruditus, alter est eruditior: id est, non eruditus, sed aliquanto magis eruditus, quam si nihil prorsus sciret. Erubescio uices Galeni, qui cum de Grammatica libros conscripserit, grammaticus, insignis filius fuerit, in his friuolis adeo hallucinetur. Quid hoc est aliud, quod uoluerit declarare lachrymas esse signum, uel neutrum et indifferens, cum sunt cum causa et sine causa, etiam non multum malum. Habet et aliud comparatiuum sine positiuo, quo a positiuo differt, ut possit significare et comprehendere superlatiuum, adeo ut multis sine causa la-

chrymae profluentes exiguam malum significet: quibusdam etiam mortem presentem. Vxor enim mea Lucia Bandarenae, cum ex fluxu obierit seu diarrhoea, fluxere uertim lachrymae per tres horas ante obitum. In quarto Epidemiorum scribitur sic: Qui quidem uolentes lachrymantur, non malum est: quibus autem inuitis lachrymae profluunt, malum. Et rursus in sexto: Lachrymae in acutis male habentibus, ultroneae bonae: inuoluntariae uero defluentes, male. Hic uoluntariae bonae esse dicit, quia signum sunt metus et cognitionis, et cerebrum purgant, indicantque, non ualde esse exsiccatum: at in hoc Aphorismo et quarto Epidemiorum, sufficit ei non malas dixisse: quia haec quae significantur ac praestantur, parua sunt. At dices: In libro Prognosticorum uult, quod inuoluntariae lachrymae sunt etiam exitiales. Dico quod in acutis ibi loquitur, hic generaliter. propterea dixit Absurdus, ut possit extendi usque ad letale. Ita tamen intelligendum est, ut non sit ante iudicium in ardente febre, nam tunc si nullum sit prauum signum decretorij, et per fluxum sanguinis narum indicia sunt: ut primo Epidemiorum habetur. Porro cur lachrymae inuoluntariae profluant, nec illud ab imbecillitate continentis facultatis, bene dictum, si quidem ibi eas esse oporteret iam prius. Verum cum cerebrum non sit uerisimile esse humidum, indicium est ardentis uaporis ad illud transmissi, et colligantis cerebri humidum: cum uero facta est lachryma, uix contineri potest, ut apparet in pueris uerberatis, sic erubescens uis. nam et in illis praedolore calidus uapor e corde ascendit, qui in humido cerebro facile excutit lachrymas: ita ex corde et ad lachrymas, et ad Venerem, et ad impetum irae, et pudoris et timoris principium et substantia emanat.

Pag. 9.

Par. 1.

Pag. 11.

Pag. 7. feu conl. 3. pa gina 3.

APHORISMVS LIII.

Quibus in febris circa dentes quidam lentores nascuntur, his uehementes fiunt febres.

COMMENTARIVS.

Scribitur et hic Aphorismus post praecedentem, quarto Epidemiorum, ut hic, sed a Gale no redditur causa, non tamen clara. Si enim hoc est propter caloris uehementiam, cur non omnes febres uehementes hoc faciant: neque distinguit, an futuras tales praediceret: non igitur ob caliditate hoc signum apparet, cum nondum caliditas tan-

16 128

ta in illo fuerit, aut iam praeteritas: atque ita erit signum, ut alias dixi, eorum uices. Itaque hoc signum et uehementem caloris febrilis et materiae lentorem eximium, et redundantibus uaporibus ad superiora, ut cum soleant afficere linguam, maus est, etiam si dentes attigerint. itaque et praeteritarum et futurarum exacerbationum huiusmodi signum uehementiae est, sed diuersa ratione. In his autem secessu temporis dentes siccari fieri solent. Sed et quod addidit in quarto Epidemiorum: Et hiare fixis oculis, malum. Quasi indicet, dentes, quod uerum est, contra here cum lentorem ob hiatum, qui enim aperto ore dormiunt, hoc contrahunt: febres autem ualide cogunt hiare ob uehementem calorem, qui efflatur. ita triplici causa fiunt hi lentores: et calore febrili ualido, et uaporibus feruentibus per os delatis, et ab aere exteriori biante ore.

APHORISMVS LIIII.

Quibus plurimum siccae tusses leuiter iritantes in febris ardentibus fiunt, non multum sibi infestantur.

COMMENTARIVS.

Par. 2.

Hic Aphorismus recitatur sexto Epidemiorum, hoc modo: Tusses siccae parum iritantes a febre ardente, non pro ratione striculae: neque lingua torrefacta, non feritate, sed spiritu. In hoc loco docet id plus, quod neque lingua siccae sunt, ea enim ratione qua humectantur ut non siccant, etiam non torrentur lingua. Sed cur dicit, Leuiter iritantes? quia ualide tusses possunt accendere febres, et concallescere peccus ob uehementem motum. Sed cur adiecit, Non feritate, sed spiritu? Quia, ut bene ibi Galenus exponit (qui uinam hos Aphorismos tam apostate declarasset, ut Epidemia, nos excusasset ab hoc labore) quoniam sunt quaedam tusses siccae malignae seu ferinae, quae sicut non extinguunt, ut in tabidis et erysipelate pulmonis: siue ex empyemate, siue ex aliquo ulcere seu praua defillatione: sed oportet ut sit tussis, quae solum a spiritu excitatur, non sit autem ferina. Ut autem sciamus eam dignoscere, subiicit: Constat id inde, cum enim loquuntur aut hiant, tunc iussunt: cum uero non, minime. hoc autem in febris ex lassitudinibus obortis maxime contingit. Declarat quae sunt tusses a spiritu excitatae, et dicit: Illae sunt, quae cum quis loquitur aut ore hiat, excitantur: aliter, si homo clausum tenet os, non infestant. Et dicit quod tales febres

plerumque e lassitudinibus sunt excitatae, quod Galenus experientia deprehendisse affirmat. Causa uero huius est, quod ex tali tussitrahatur aliquid pituitae ad locum, ex quo humectatur lingua et os uentriculi. Sed haec responsio Galemi est ualde languida, nam primum, cur ex modico potu id non magis sit? Deinde cur accipit Hippocrates tussim siccam, non humidam potius? Demum cur adiecit: Hoc autem in febris ex lassitudinibus obortis maxime? Propterea dico, quod hoc est ex natura febris, et attractione etiam aeris frigidi frequentem, quae fit ex tussi. Tales enim febres obortae ex lassitudinibus, iunctae sunt cuidam leui defillationi, quae uenas ingreditur, magna ex parte cohibet tussim. Ceterum hoc dictum est ab Hippocrate, quoniam meminerat scripsisse se in libro de Ratione uictus in acutis, quod febris ardens primi generis uehementem habet sicut: non ita secundi generis, cum qua plerumque tussicula illa associari solet. Memineris autem, quod in sexto Epidemiorum scribitur: Quod tales febres plerumque ad articulos decumbunt, si cum leui tussi iunctae sunt.

Pag. 13.

Par. 7.

APHORISMVS LV.

Ex bubonibus febres omnes malae, praeter diarias.

COMMENTARIVS.

Hac in parte Euchsus adeo apostate exponit, ut nihil melius: utinam semper sic, et nos ab hoc labore, et seipsum uindicasset. Sed rara apud illum auis, et melior tamen rara quam nulla. Ex sexto igitur Epidemiorum hic Aphorismus declaratur, dum Hippocrates haec dicit: Abscessus, uelut glandularum tumores, signum quidem sint earum partium, quae germina habent: sed et aliarum, maxime uero circa uiscera, maligni autem hi sunt. Sed et suo more addidit, quae ab Hippocrate non dicitur: credo ut quis dicere possit secure, nihil in tota Aphorismorum expositione sani dixisse, nam si nihil addidisset, hoc dici non poterat uere. In summa, demonstratio est haec, et non qualem proponit Galenus. Externi bubones non possunt ob distantiam a corde febres producere alias, quam diarias. Ergo si producant, non sunt puri abscessus externi, sed germina internorum: at interni abscessus si in uisceribus sint, letales sunt: si non, sunt profundius, et periculum est ne antequam maturificent, penetrent intus, et occi-

Par. 2.

Par. 2.

Par. 2.

cidant.

cidant. Sicut perijt frater egregij Iurisci. onfulti, amici nostri, Angeli Cruceri, ex medicorum imperitia, & inscitia interpretationis huius Aphorismi. Nam ut iubet Albucasis, debent tales abscensus scindi ante maturitatem: quia cum febris esset continua, erat profundus, dicit Albucasis: Si abscensus sit profundus, & excideris ante maturitatem, non poterit intus penetrare: & licet sanatio sit difficilior, maior tamen est utilitas iactura. Quod si abscensus sit externus omnino, nec profundus, & febris ad eum putrida, erit pestilens, aut ex lue Indica, ideo malignus.

Quod docet Galenus loqui Hippocratem de succedenti febre, aut simul adueniente, uerum est, necessariumq; scitu. Atq; utinam tam etiam admonisset de hoc, quod febres istiusmodi diarria dicuntur, non ob hoc quod una tantum die durent (hoc enim raro accidit) sed durant pluribus diebus una alteri succedente. Verum a natura febris, cuius proprium est habere urinas coctas, pulsum equalem, sine rigore ac tremore, uehementiq; agitatione ulla incipere, sine dolore capitis ac siti ualida, & sine oris amaritudine: finiri cum torida humectatione, lassitudine carere. Calor quoq; suauis est, & contra Etio pulsus non celer neq; crebritas, adest sola magnitudo, & distentionis celeritas, ascenditq; continue ad suum statum sine anfractu ac reciprocationibus, ut ex Galeno primo de Differentijs febrium habetur. Docet autem differentiam febris Ephemeræ ex bubonibus a febre putrida, nam in utroque putredo est origo febris: sed in Ephemeræ solus calor ad cor peruenit, non uapor, in putrida autem etiam uapor.

APHORISMVS LVI.

Febriticanti sudor superueniens, febre non deficiente, malū, prorogatur enim morbus, & multam significat humidam substantiam.

COMMENTARIVS.

Dictum est in superioribus generaliter, quod signa decretoria quæ non decernunt, mortem aut difficilem indicationem significant, ex Par. 1. secundo Epidemiorum. Et supra, sudor multus, calidus aut frigidus: frigidus magis, calidus minus significat morbum. Sed liberemus prius Hippocratem à Galeni accusatione, qui cum dicat oportuisse sequi illum Aphorismum, non adducit differentiam inter hunc & illum, nam hic loquitur de sudore in comparatione ad morbum, ibi autem ut distinctionem multi frigidi à multo calido declaret. At hic, cum, ut dictum est, inten-

Par. 3.

Cap. 7. Cap. 5.

Par. 1.

Aphor. 41.

dat docere, signa quæ mediocria sunt, aut bona aut pathognomica: ibi uerò cum egisset de sudore frigido, qui ut plurimum perniciosus est: manifestum est nec hunc Aphorismum illum sequi potuisse, nec Galenum ordinem procedendi Hippocratis animaduertisse. Videamus igitur in quo hic Aphorismus differat ab illo supra adducto, quantum ad eam partem in qua loquitur de sudore calido. Et clarum est, quod ibi loquitur solum de substantia sudoris copiosa, hic uerò de natura temporis in quo superuenit. Et construitur ratio sic (aliter enim plenè illius interpretationem docere non liceret.) Sudor qui non soluit morbum, non est criticus: & decretoria quæ non decernunt, mortem aut difficilem ostendunt indicationem: igitur sudor qui aduenit non deficiente febre, aut mortem, aut difficilem ostendit indicationem. At cum loquatur in morbis sanabilibus, significabit solum morbi difficilem indicationem, non mortem. Non præsupponit ergo, esse multum, quia primò id dictum est superius in alio Aphorismo: & quia significaret magnum morbum, hoc autem non præsupponit, & ita patet qualiter à superiore Aphorismo differat.

Relinquuntur modò tres dubitationes. Prima, cur specialiter repetat, quod generaliter alibi scriptum est. Secunda est de sudore indicatiuo: tertia, quare addiderit, illud significare multam humidam substantiam. Dico ergo ad primam, quod propter duo id addit: quia tamen si omnia signa decretoria cum non decernunt, difficilem ostendant indicationem, illud tamen magis in sudore contingit. quod si particulatim effluat, malus sit: si per totum corpus, debilitat ægrum. Nam in sudore duo sunt necessaria, quod generetur & emittatur: in alijs, utpote uomitu, secessu, sanguine narium, ut emittatur solum. Præterea ob id quod addiderit significare multam substantiam, quod non conuenit alijs purgationibus. Quod hoc non sit commenticium, apparet, nam alia signa decretoria, quæ non decernunt per se, non significant nisi morbi longitudinem, hoc autem illam etiam abundantiam humidæ materie: & ideo dicit malum, cum in alijs solum difficile indicationem. Quare uerò significetur copia multæ materie humidæ, est causa: quia quæ expelluntur, aut concocta sunt, & hoc non (nam febris deficeret) uel ob consuetudinem naturalem, ut urina & egestio non contingit de sudore, cum sit res præter naturam, aut quia irritat acuitate: nec hoc in sudore, cum sit in uenis

10

20

30

40

50

in uenis

in uenis, & uictus à natura: ergo relinquitur, ut expellatur ob multitudinem. Et quia fit ex substantia tenui, ideo significat abundantiam humidæ materie, id est liquide non potèria, nam plerumque biliosa erit. Ad reliquam dubitationem respondeo, quòd illa doctrina Galeni de signis indicatiuis, posita tertio de Crisi, quæ adeò extollit, non est ad mentem Hippocratis: qui cum numerauerit quadraginta duos ægros in primo & tertio Epidemiorum, ne unum quidem inuenies, cui fuerit crisis per sudorem indicata, & post morbus finitus per sudorem. nam Anaxion est sudauit in uigesima, & liberatus est in trigesima quarta per eundem, non fuit tamen prior sudor indicatiuus secundi, sed crisis imperfecta, ex qua cessauit etiam febris proripis. Et similiter Nicodemus, est sudauit in uigesima, & liberatus est in uigesima quarta per eundem: non tamen prior fuit indicatiuus, sed criticus imperfectus. Subijcit enim Hippocrates: Visus est sibi liber à febre esse. Et etiam esset contra Hippocratem hic, quia non significasset morbi longitudinem, cum sit sanatus quatuor post dies. Ideo doctrina illa Galeni de indicata crisi, quod ad euacuationis similitudinem tota falsa. Imò ex omnibus illis ægris, qui ibi numerantur, omnes fermè alio modo iudicati sunt, quam fuerit signum in die indicatiua. Ut si in die indicatiua fluxit sanguis è naribus, liberatus est languens per fluxum alui: & si in die indicatiua fluxit alui, liberatus est per sudorem, & ita de alijs, sed plerisque nihil effluxit in die indicatiua. Memento etiam quod in morituris hic Aphorismus de longitudine morbi ueritatem non habet, nec loquitur de his Hippocrates, nam si morituri sint, abundantiam multæ humidæ materie, quæ dicit significare, facit ut citò pereant.

Cap. 3. & 4. in princ. 8. Langues tertio Epidem. ex ul.

10. Languis, ibidem.

Vide 7. cōtrad. i.

1. Lang.

2. Lang.

3. Lang.

Sic primo Epidemiorum non solum Philiscus, qui frigidum sudauit in sexta sudorem, ipsa die mortuus est: & Silenus, qui in sexta & octaua, & ipse frigidum sudauit sudorem, in undecima mortuus est: sed etiam Erasimus, qui calido sudore sudauit, in quinta tamen obiit.

APHORISMVS LVII.

Qui à conuulsione aut distentione neruorum tenetur, febre superueniente, liberatur.

COMMENTARIVS.

Quomodo intelligenda sint uerba conuulsionis atque distentionis, & in quo differant apud Hippocratem, & quantum in eis Gale-

nus interpretando deliquerit, in sexto libro docebimus. Superius quoq; declarauimus, febrem conuulsioni melius esse ut superueniat, quam conuulsioni febris, & cur. In libro de Decretorio hic idem Aphorismus describitur, & cum conuerso, scilicet quod conuulsio adueniens febris, illam soluit intra tertium diem. Sed hoc non tam generale est: sed intelligitur solum de febre, quæ nuper hominem inuaserit: hic uerò Aphorismus generalis est. etenim si febris conuulsioni aut distentioni superuenit, & signum est protrusam esse materiam extra cerebrum in conuulsione, & extra neruos in distentione, & ob febrem incallescunt hæc eadem membra, & materia cruda cōcoquitur, & eius pars tenuior digeritur: quamobrem tot modis necessarium est conuulsionem illam seu distentionem finiri. Apparet autem, quòd cum uterque morbus per se letalis sit ualde, & ualde acutus, cum excitet febrem, mutationem facere in melius. neque enim minores morbos excipere solent, qui maximi sunt, præcipue contrarios, nisi natura duce. Que uerò Galenus dubitat de distentione, an sub conuulsione committatur, & Brasauolus ac Euchsus, & inuicem, distentionem: omnia proueniunt ex ignorantia eorum quæ à nobis dicta sunt in Aphorismo illo sexta Particulæ: quæ repetere non decet, ne bis eadem dicamus, præsertim hic.

APHORISMVS LVIII.

A febre ardente habito, rigore superueniente, fit solutio.

COMMENTARIVS.

Rigor, est perfrictio dolorifica, cum quadam totius corporis agitatione atque concussione. hæc, inquam, de Rigore morbofo, libro de Rigore habet Galenus. quòd si magnus sit, non solum concutitur homo, sed etiam uibratio fit. Et in secundo de Symptomatum causis inquit: Qualis motus palpitatio est, paucus, tardus, rarus: talis est rigor, numerosus, celer, creber: sed non omnino præter naturam totus est rigor, uerum ut tremor, imò si uera fateri uolumus, est motus expultricius facultatis totus. Nam principium, ex quo oritur causa, est præter naturam, Dij boni quæ uerba, tanto uero indigna: quamuis imperitis magna, qui quod non intelligunt, magis admirantur, forsitan uidebuntur. Quomodo expultrix facultas lacertos mouet? non ne hoc opus animalis? At alibi dicit: Subsequuntur excretiones, uomitus, sudores, Pulchra Dialectica: Sudores & uomitus

tus

Cap. 6.

Cap. 2.

Cap. 2.

Cap. 2.

Cap. 2.

Cap. 2.

tus sunt excretiones, quae sequuntur rigorem: ergo rigor fit ab ea uiquea eas mouet excretionibus. An uiginti quatuor scripsit libros de Demonstratione, ut sic argumentaretur? Indignor sane, cum lego librum de Rigore, ubi dum quaero unde fiat rigor? mihi obicit Attaleum, Praxagoram, Asclepiadem, Philonium, Erasistratum, quos persequitur. Non illud ego quaero, siue debyrarint, siue recte dixerint: requiro quid sit rigor? quomodo fiat? An timuisti ne haberes quod scriberes, si non nugas illorum & argumenta, quibus illas confutares adijceres? Nimis est rerum explicandarum, adeo ut timeam, ne si his quae mihi in mentem ueniunt, non aliis dicitis uelini satisfacere, ex quacumque re liber ingens conjurgat. Quid pluram: tandem unde fieret rigor, non ausus est docere, quippe qui non posset. nolebat enim tremorem uehementis rigoris partem esse: quoniam tremorem dixerat iam non fieri, nisi ob imbecillitatem uirium: rigor autem fit etiam ualidissimis cum uiribus. Sed si tantum horrebat fateri tremorem (quod tamen falsum esse docebimus) fieri a ualidis etiam uiribus, quid prohibebat, ne tremorem non esse rigoris partem negaret, sed tamen a rigore oriri? At dicitis: In idem tu uitium incidis, reprehendendo Galenum. Non: nam ego id ago, ne seducti lectores autoritate uiri, quod nunc uitium maxime regnat, ueritatem inquirere negligant. Neque enim ego, quot errores admiserit Auicenna, quibus in rebus Paulus defecerit, quae Aetius absurda dixerit, quae Rafis, Celsus, aut si quid peccauerint Manardus, Brasauola, Euchsius, prosequor: sed potius, si quid bene ab illis inuentum est, ut eorum, his nostris lucubrationibus ascribo. Satis gignarus, si Galeni autoritas homines non seque ad inquisitionem ueritatis reddiderit, omnia quae dixerimus lecturos, & an uera sint consideraturos: ego autem nil plus postulo quam audiri et legi. legi etiam Galeni scripta, deinde seu ad rationem seu ad mentem Hippocratis, seu ad experimentum examen reducatur (quae tria sunt, quibus Aristoteles dixit posse confirmari opinionem) iudicium non refugio. At dicitur: Aristoteles opinionem antiquorum refellit, Galenus illum secutus est. Si id eo exemplo egit, satis pulchre Aristotelem intellexit. nam Aristoteles solum de principijs maximarum rerum hoc egit, non in specialibus singulorum tractationibus. Veluti quot Mundi? an unum & immobile? quot principia? quid anima? At cum de sensu, & de memoria, de terra, aqua, de equis, de alibus tractat, uix

unum uerbum tangit, persaepe nullum. At ut primum erat maxime necessarium & decens, ita hoc fuisse turpe atque ridiculum. Opiniones enim de rerum principijs abditae & multae, & quod maius est, probabiles omnes, adeo ut & nunc, quanquam ab Aristotele ingulatae, & amissi libri, nihilominus reuiuiscant. Sed iam ad propositum redeamus. Unde fiat rigor, Galenus non nisi obscure dicit, scilicet fieri caloris naturalis impetuosa latione. Sed quid hoc melius erat, ut dixisset, quod fit in febriliter, quod in initio febris, atque huiusmodi: quae etiam geruli dicere sciunt. Quaero ego, quomodo ex his fiat? non enim musculi sic mouentur. Sed neque uerum est, ab impetuosa latione fieri hunc motum. nam nec cum expanditur calor, nec cum sudor eicitur, cum tamen tunc maximo impetu calor se foras exerat. Inquit: Tremor unius partis, est rigor totius. Ne hoc quidem semper uerum est: uidi enim etiam tremulos toto corpore. At dicit: Rigor est cum frigore, & totius corporis: tremor sine frigore, & partibus etiam aliquando conuenit. attamen & praeter frigore quidam tremunt. Sed uocet illum rigorem, quando hoc satis sit, quod tremor conueniat partibus, rigor nunquam, ad distinguendum. Hoc quaero ego, cur rigeant a frigore & in febrilibus, sic ut concutiantur atque uibrantur? Nam & illud quod rigor semper cum frigore sit, forsitan non omnino uerum. Tandem concludit, quod rigor fit accedente calore ad externa, ac quasi erupente e carceribus, inde resiliente, ac rursus denud extra cum uapore & ad membra sensilia, ut fiat dolorifica illa affectio, & inaequalis perfractio. Verba certe tanto indigna, ut dixi, non philosopho, sed medico. Sed timuit, ne si uera fateretur, ipsis suis praecipis comprehenderetur. nam uapor ille, quod dicere nunquam uoluit, punxit ipsos musculos, atque ueruos uexat, cogitque illos se contrahere inuitos, ut in his qui acupunguntur, concutereque corpus. Sed omitamus Galenum. Nunc Hippocrates quarto de Morbis inquit: Aquosus humor crasso commistus, dum uoluitur circa ossa & ueruos, rigorem creat, incallescens enim crassus humor, tenui affligenti miscetur. Porro uideamus quid dicat in primo de Morbis: Frigescens sanguine, necesse est & reliquum totum corpus perfrigerari. Et ubi huiusmodi quid factum fuerit, rigor appellatur. Et si quidem uehemens fiat rigor, uehementior etiam fiet tremor. nam dum contrahuntur uena, sanguine coaecto & congelato, corpus etiam contrahunt, & tremere faciunt. Si uero minus aliquanto

6. Aph. 25.

10

20

30

40

50

Pag. 15.

Pag. 12.

66

66

66

Com. 18.

6. Lang.

Lang. 13.

Pag. 4.

Pag. 7.

Co. ft. 3. 10.

& 12. Lang.

12. Langue

te, ex pri-

mis.

quanto sanguinis coactio fiat. hic rigor appellatur. Horror autem dicitur, debilissimus rigor. Hunc librum ipse Galenus tertio de Articulis, & in initio primi libri de Natura humana, Hippocrati tribuit: cum palam fateatur Hippocrates, tremorem rigoris uehementis esse partem & affectionem. Iam ergo ad Aphorismi expositionem ueniamus: Rigores sunt, inquit Galenus, flaua bile sparsa super membra sensus: unde bile eiecta e uenis, soluitur febris. Atque id uerum est: sed quippiam amplius uoluit Hippocrates, crisim scilicet significari. Nam Cleanactidi, primo Epidemiorum, rigor superueniens octuagesima die sudore cum multo, soluit febre erroneam, non ardentem. Grauida quoque illa trium mensium, & ipsa in primo Epidemiorum, soluta est a febre uehementi per crisim in quarta decima, licet rigor apparuerit in undecima: nec tamen tunc solutus est morbus, sed, ut dixi, triduo post. Et rursus in quarto: Qui in sutrina decumbebat, iudicatus est in septima cum rigore. Quae etiam in Bullagore, non iudicata est ante rigorem. Sed nec rigor solum, sed horror signum est, sed non adeo certum, iudicationis, ut in Nicodemo in Abderis: qui cum horruisset in uigesima, solutus est a febre in uigesima quarta per sudorem, ut tertio Epidemiorum. Et uirgo in Larissa, quae cum in horruisset in sexta, iudicata est eadem die per sudorem, ex ardente febre libera facta. Hoc est quod dicit in libro de Iudicatione: In febre ardente si insuper adueniat rigor, excudare solet. In febre ardente, rigore superueniente fit solutio. Haec enim una est causa generalis in rigore & horrore, quod cum fiant ex uisiosa & acuta materia sparsa super membra sensus ac motus, significant iudicationem futuram, ex qua soluitur febris ardens: non quod soluiatur ex pauca illa materia, quae fecit rigorem, ut credit Galenus, sed quoniam signum est iudicationis. Est autem signum iudicationis, quoniam in uenis antea contineretur, & iam incipiat expelli: igitur iam separata est tota, quia non expellitur ante separationem: ideo concocta, quia non separatur ante concoctionem: quare cum sit concocta & separata, & iam incipiat expelli, igitur subsequetur crisim, per quam desinet febris ardens. Et hic est modus familiaris demonstrandi Hippocratis, & sua Dialectica. Cum uero repetierit rigor, & febris est ardens, separatio facta non est, & ideo exitiale est: ut in muliere, quae decumbebat in Mendacium foro, tertio Epidemiorum, quae bis in undecima riguit, & semel in tertiadecima, & mortua est die sequenti. Unde etiam illud: In ocu

lorum distortionem cum febre & lassitudine rigor perniciosus. primo Praedictionum. Rigor enim hic fit ex lesione neruorum, non secretionem. Si ergo esset, quia spargeretur humor faciens morbum extra uenas, esset semper & statim & sine alia iudicatione, salutis & causa & signum certum: at non est: non est igitur euacuatio humoris, faciens morbum extra uenas, sed indicium futurae euacuationis.

APHORISMVS LIX.
Tertiana exquisita septenis circuitibus, quod longissimum est, iudicatur.

COMMENTARIVS.
Tria nos uoluit scire ex hoc Aphorismo Hippocrates: Primum, dies intermittentium penes circuitum debere numerari, seu accessiones. Sicut enim continuarum, quae a flaua bile pura pendunt, ultimus terminus est septimus dies, ita & intermittentium. Quam sententiam etiam in Prognosticis secutus est, dum dixit: Fit autem & quartanarum febrim constitutio ex eiusmodi ordine. Secundum est, quod febres quaecumque, possunt citra suum ultimum terminum finire, ut tertiana, in quatuor aut quinque accessionibus, non autem octo, noue, nisi error in cura acciderit. Tertium, quod sicut humores habent in febrilibus suos circuitus, ita etiam habent in numero eorundem terminum: ut tertiana, si ex pura bile sit, redit de tertio in tertium diem, & terminatur in septem circuitibus. Quotidiana, si ex pura fiat pituita, redit singulo die, & terminatur sexaginta diebus. Quartana autem, si ex pura fiat melancholia, redit singulo quarto die, & finitur in centum uiginti circuitibus. Et ideo recte dicit Princeps Prima quartana, quod durat per annum. ductus enim centum uiginti circuitibus per tria, & est numerus dierum circuitus, scilicet qui continet accessionem, & interuallum sunt dies trecenti & sexaginta, qui penes annum implent. Est enim annus dierum trecentorum sexaginta quinque, cum quadrante non integro: ut in Supplemento Ephemeridum docuimus. Est etiam tertium, quod consequitur ad haec: & est, quod accessio tertiana pura durat per horas duodecim, quotidiana autem decem octo, & quartana uiginti quatuor. Tert. Quot. Quatuor, cuius Access. hor. 12. 18. 24. causa tabel Period. die. 7. 60. 120. lam a late Circ. altern. Quotid. Quart. re descripsi. Nec est ut exigas alium sensum, tanquam

Trac. 1. Cap. 61.

tamq; etiam de tertianis, quæ in eo termino non finiuntur, loquitur Hippocrates. quantumcunque enim uera essent, de his non agit Hippocrates hic: nec omnia uera omni loco conueniunt. Porro exquisitæ tertianæ signa sunt, ut habetur secundo de Differentijs febrium, & primo ad Glauconem: Rigor, qualis si ab acibus pungeretur, citra sensum frigoris uehementem, pulsus minimè inæqualis inter putridas, maior tamen ac celerior, maxime iuxta statum: calor acris ualde. Sitis, amaritudo oris, uomitus bilis, dolor capitis, hoc quartum signum in plerisque, non omnibus: accessio non ultra duodecim horas, sæpe minor: sudor in fine: puratransquillitas magis quam in alijs omnibus putridis, urinae tenues, & magis color atæ. Nonum est ex circustantibus inuentus, biliosa temperatura, æstas & calida, & multarum tertianarum euentus, & causæ bilem augentes, quæ præcesserunt. Non tamen ille omnia connumerat, quod iuxtaquam facit. Causam ergo quod in his circuitibus finitur, aliam Galenus, aliam alij: nulli quicquam ad propositum sanè, sed ut aliquid dicere uiderentur. Nam Galenus ait, quoniã continua ex bile exquisita eodè numero accessionum finitur. Ridiculum, ignotum per ignotius, nec est causa hæc, sed exemplū. Recentiores, quoniam est tenuis. Sit sanè, hoc potest esse causa manifesta breuitatis accessionum, nõ totius circuitus morbi. Propterea, õ amice, arduum est docere quæ nescias. Dico ergo, quod materia tota cuiusuis morbi, qui sanari possit, & rectè curetur in omnibus, est tota præparata ab initio (& in hoc aberrat Galenus secundo de Differentijs febrium, qui scribit, singulis diebus uniuscuiusq; febris materia generari ex p̄lo abscessuum: sed non est locus hic demonstrandi tantã absurditatem, cum præter cætera, si quis non comederet, necesse esset febres omnes finiri statim.) cū ergo bilis sic præparata sit, non potest propter continuitatem putredinis, quæ sit, & tenuitatẽ substantiæ differri successio plusquam per dies illos: aliter oportet eam esse crassam. nã unius accessionis materia ab alia præcedetis acceditur: quare necesse est ut uel transmutetur, uel expellatur, uel succendatur in eo tempore, cum actio naturalis caloris nunquam cesset. Et ideo omnes intermittentes uerè sunt continuæ. Calor enim semper putridus aut factus est, aut succeditur. Ideo hoc bene dixit Galenus, in omnibus his quandam sordiciem relinqui in pulsibus interualli tempore: sed hæc est minima, ut dixi, in tertianis exquisitis.

Cap. 3.

Cap. 5.

Cap. ult.

APHORISMVS LX.

Quibus in febribus aures obsurdauerunt, sanguis ex naribus fluens, aut aluus turbata, soluit morbum.

COMMENTARIVS.

¶ Visum est Galeno, quod superior Aphorismus, cuius est initium, Quibus biliosa deiectiones: sit pars huius. nam ibi proponit, quod surditas soluitur deiectionibus biliosis: hic hñdẽ, tum sanguine è naribus fluente. quod si uia est, uidetur Hippocrates fuisse immemor eorũ quæ antè scripserat. sed non est ita, ibi enim recursum docet scilicet, quod biliosis deiectionibus cessantibus, surditas aduenit: aduenientibus illis, soluitur. Et ita ostendit uicissitudinem causarum: propterea neq; addit, In febribus, ut hic. At uerò hic docet modos quibus surditas, quæ cum febre aduenit, soluitur. Nam cum surditas ex obstructione & frigiditate adueniat, ut in senibus & crapulæ deditis: febris uerò morbus sit calidus & siccus: surditas quæ ex ea prouenit, fit à causa cum febre coniuncta, non à febre. Igitur cum causæ febrium continuarum plerumq; sint bilis aut sanguis, ut Galenus docet secundo de Differentijs febrium: par est, ut uel turbata aluo, & bile eiecta, aut sanguinis effusione per nares, morbus soluitur. Sed obijcies, quia in Dcretorio plures adducit causas dicens: Quibus in febribus aures obsurdauerunt, his non soluta febre insanire necesse est. soluit autem sanguis ex naribus erumpens, aut aluus biliosa egerens, aut dysenteria accedens, aut genium dolor. Dicemus itaq; per aluum turbatam & dysenteriam & diarrhœam comprehendi. At coxarum dolor imperfectam indicationem facit: non ignorantibus nobis, quod quæcũq; ex optima indicatione soluiuntur, etiam per huiusmodi possunt. at non contrã. Manifestum erat, si surditas per sanguinis è naribus fluxum, aut alui turbationem solu poterat, posse etiam per decubitum ad infernas partes seu in contrariam finiri. quod ergo ille locus explicatum habet, hic ob breuitatem implicitè docuit.

APHORISMVS LXI.

Febriticantem nisi diebus imparibus febris reliquerit, solet recidiuare.

COMMENTARIVS.

¶ Scribitur hic Aphorismus & in secundo Epidemiorum, & maiore cum emphasi hoc modo: Si non die impari febris dimittat, recidiuare necesse

Cap. 2.

Cap. 4.

Cap. 6.

Cap. 7.

Cap. 8.

Cap. 9.

Cap. 10.

Cap. 11.

Cap. 12.

Cap. 13.

Cap. 14.

Cap. 15.

Cap. 16.

Cap. 17.

Cap. 18.

Cap. 19.

necesse est. Ob id nescio cur Galenus audeat negare illum esse Hippocratis. Durum hoc illi uisum est, quoniã in Pronosticis hæc habet: Qui bus febres cessant sine signis solutionis, neque in diebus indicatorijs, his expectandum est eas reuersuras esse: cum antea iam declarasset inter iudicatorios plures pares numerari, inter quos decimumquartum, uigesimum & trigessimumquartum, quadagesimum, sexagesimum. eadem sententia repetitur in Coacis prædictionibus, et clarior ibidem, sed antè: Quibuscumq; desinunt febres non in dieb. iudicatorijs, his recidua sunt.

Cap. 9.

Cap. 8.

Cap. 5.

Cap. 3.

Cap. 36.

Cap. 20.

Cap. 2.

Cap. 4.

Cap. 6.

Cap. 7.

Cap. 8.

Cap. 9.

Cap. 10.

Cap. 11.

Cap. 12.

Cap. 13.

Cap. 14.

Cap. 15.

Cap. 16.

Cap. 17.

Cap. 18.

Cap. 19.

APHORISMVS LXII.

Quibus in febribus morbus regius ante septimum diem accidit, malum.

COMMENTARIVS.

¶ Regius morbus, seu auriginosus, uel icterus, uel arquatus à Latinis, duplex est: flauus seu niger, cum totum corpus eo colore inficitur. Atq; primus à fellis uesica flauaq; bile, secundus à liene & nigra bile fit. Manifestum est autem, quod ut diximus in libro de Gemmis & coloribus, uel horum mistione, uel flaua aliquantum excusita, uel nigra non exquisitè excusita medijs multi coloribus generantur, medijs uiridis, caruleus, amethystinus, alijsq; illis proximi. Verum ut flauus frequentissimus est, & rarus niger: ita medijs colores exquisiti, rarissimi propter raritatem mistionis ubiq;: at medijs inæquales, frequentiores ipso nigro. Causa raritatis nigri, est paucitas illius humoris in cõparationem ad flauam bilem: magnitudo uisceris, scilicet lienis, & uiarum quæ à iecore ad illum tendunt, & earum quæ à liene in uentriculum. Fit uterq; morbus una ex tribus causis: uel quoniam nimis iusto plus generatur de huiusmodi humore: uel quia genitus non separatur uel quia separatus non potest emitti, ideo retinetur in sanguine ipso, & transmittitur ad cutim quasi membrũ debilius, illamq; inficit. Primumq; ac magis oculos, & maxime interiores angulos, quod ad eam partem uenæ satis magna est in exteriori parte ueniant: inde quod pars illa candida sit ac nitens, in qua maxime quicq; color deprehenditur: iisdem ferme rationibus ungues, inde totus uultus, & circa oculos, magis prope sum & in fronte, ubi cutis tenuior est, uide etiã in pectore: minimè autem in malis ipsis, quoniam uenæ magis eminent, & nulla caro subiecta impedit sanguinem. Sed malè agit, cum malæ etiam aurigine detinentur. Causæ igitur quod copiosior bilis generetur, duæ sunt: interna et externa. Interna duæ sunt, inflammatio pro abscessu calido: tuncq; est perniciosissimum signũ, quia causa perniciofa est per se abscessus icteris: & inflammatio pro intemperie calida & sicca, & fit morbus tunc quasi familiaris aliquãdo. Et huiusmodi uiri sunt crudeles, iracundi, perfidi. Et plerumq; coniungitur eis dispositio flatuosa, & sunt acres & impigri. Et color tyranorum plerumq; talis est. nam ipsi etsi natura non sint tales, tales euadunt ob cogitationes. nam cogitatio excutit humores, & humores excusiti feruenter generant cogitationes, Et sunt similes leonibus ac serpenti bus.

bus. Externæ tres sunt, uenenatorum ictus, ut echidnarum, et sunt uiperæ toto genere exitiales. Et mirū est, quod per sepe in ictu oculi, icti ab his contrahunt talem colorem, adeo celeriter sanguis immutatur. Et ideo etiam quod euadant, integrè non sanantur. Alij uerò ex potu ueneni mortiferi: sed in his non totum corpus æqualiter afficitur, sed diuersis maculis inficitur, luteis plerisque, sed et nigris et cæruleis ac fuscis, maxime in dorso: quod etiam contingit in pestilentibus febribus. Cumq; alicui post cibum morsus in uentriculo sentitur, et alius uel uomitus mouetur, et color intra sex horas fit auriginosus, et (ut dixi) maculosus, scias quod ebit uenenum lentiferum. Et si statim hoc accidat, et frigent extrema, morietur omnino. Si uerò appareat color postquam incaluerit, iam habet rationem iudicij, et superest spes salutis, si bene regatur. Et hæc est secunda causa. Tertia est, ex potu mararum

Pag. 11.

aquarum, ut Hippocrates de phasianis ait libro de Aere, aquis ac locis: et cibi corrupti, et satietas, et uigilia ac cura. Corripitur enim habitus bisariam: et ad calidum et siccum, et sunt arguati: et ad frigidum et humidum, et sunt cæcechici, et est deterior corruptio: et pessima est, cum utroq; modo afficiuntur, et est habitus mortuorum. habent enim ferme omnes colorem illū flauum, et carnem tumidam, et corpus inflatū, maxime uentrem. Sunt ergo quinq; modi. Cum uerò non separatur bilis à sanguine, contingit tribus modis: uel quia non coquitur, et ideo non separatur et transmittitur celeriter ad cutim, ut natura se exoneret. uel quia uesica fellis est nimis imbecillus, et non trahit: uel quia est nimis plena, aut parua. Si uerò separatur, et non transmittatur, contingit duobus modis: uel ut non transmittatur ex icore ad uesicā fellis, uel ut ex uesica fellis non transmittatur ad intestina. Et uterq; horum modorū est duplex, ut à duplici causa, uel ab obstructione, uel à diricie locorum, maxime icoris: ut sint quatuor modi, et in uniuersum duodecim, quorum magnam partem Galenus quinto de Locis describit.

Cap. 7.

His uisus, afferamus demonstrationē dicti Hippocratis, ut illū planè intelligamus. Morbus regius aut fit per crism, aut per inflammationē: in febribus, per crism bonam ante septimā diem fieri non potest, nec ex inflammatione unquam. hoc enim per se notū est: igitur ante septimam semper malus erit. Quod ante septimā diem non potest esse per bonam crism, patet, quia est transmutatio: et uisus est in omni transmutatione materia

esse contumacem, tertio de Crisi. Sunt enim abscessus et decubitus propria morbis lōgis ac difficilibus: sed materia huiusmodi intra septimum diem concoqui nō potest: igitur talia sunt ex oppressione naturæ: et ideo mala sunt, si ante septimum diem fiant.

Ex his patet solutio primæ obiectionis. Hippocrates enim quarto de Victu in acutis inquit: In febre biliosa ante septimum diem cum rigore morbus regius accedens, febrē soluit: uerum sine rigore si accedat extra temporis occasiones, exitialis est. Ibi Galenus negat esse hoc uerum: sed quomodo, nō intelligo. nam Hippocrates ibi intelligit ardentem febrem, quibus rigor superueniens, ut antea dictum est, soluit morbum: et cum subsequatur argutus, signum est materiam morbi ea accessione depulsam ad cutim. Igitur duplici modo causa est solutionis febris, et duplex est signum in idem coincidens. Quod si dicas, ergo non malū, ut hic in Aphorismo, Respondeo, quod ex dictis apparet conciliatio, nam hoc modo est malum, quia significat materiam esse multam aut acrem, quæ natura irritatur in comparatione tamen ad præcedentem febrem est bonum, quia febris materia ad cutim protrusa est, et febris cessauit. In Aphorismo igitur hoc loquitur de signo: at in libro de Victu in acutis, de effectu.

Cap. 43.

Auerroes quoq; Quarto suorū collectaneorum sigillat Hippocrate, sed certè modestissime, dicens: quod in sua regione sepe uenit icterus in quinta die, et cessat febris. et quod hæc est sententia etiā medicorū Persarū, et maioris Indiar, et Emalis. Et quod illud Hippocratis est uerum in regione sua, quæ est frigidior: sed quod nō est absurdum, ut id quod accidit in septima, in regione temperata contingat, eodē modo in quinta in regione calida. Et Brasauolus dicit uidisse morbos regios, qui finiebāt febrem ante septimā diem: sed quod nō erant uerè regij morbi. Dico ut prius, quod Hippocrates nō dicit hoc, sed solū quod est malū: quia melius fuisse expectari coctionē, non tamen negat quin febris possit hoc modo finire, aut alienari. Sed dices: Quid ergo labor ex hoc dicto ab Hippocrate sic interpretato, ut tu interpretaris? Multum equidē, nam si febris non minuitur, erit in maximo uite discrimine: sin etiam minuitur et abscedat, diu manebit cum illo malo habitu morbi regij. Ex quo si non omnino diligenter se custodiat, in tabem uel hydropem trāsire possit, quia materia est contumax ac cruda. Quod si post coctiones aduenisset, ab utroq; periculo essemus immunes.

Plinius

Lib. 16. Plinius quoque carpit Hippocratem dicens, cap. 12. multos uisus esse, quibus morbus hic ante septimum aduenit diem, et tamen sanati sunt. Cui, ut Auerro, respondendum est, non enim hoc negat Hippocrates. Et si negare uoluisset, dixisset letale, aut saltem ualde malum, dixit malum, quia malum ex se est signum hoc, licet per accidens solui possit febris. Ob hæc igitur scripsit Hippocrates in libro de Iudicijs: In febribus ardentibus si

Pag. 4. accedat morbus regius, et singulis quinto die, letale est. Hic enim cum admittatur error à natura in maiore morbo, scilicet febre ardente, et consequatur prauum symptoma, significatur læsio maxima icoris, et inflammatio, et mors.

Pag. 10. Ipse uerò in libro de Internis affectionibus, meminit quatuor generum morbi regij. Primum, quod fit ex pura bile flaua tempore ætatis, maxime in quo caput præcipue affligitur, et urina tingitur, et sunt quasi escaræ sub capillis, seu squamæ: et fit cum febre, rigore, dolore capitis: et ieiunius magis torquetur, et color est ut corticis mali punicæ, flauus uirescens. Et interficit in quatuordecim diebus. Secundum fit à melancholia cruda plerumq; in hyeme, et fit ex ebrietate et frigore, et corpus est subdum ac liuidum, febris cum rigore illum detinet, pruritus patitur, et uenarum tumor: letalis est non minus præcedenti, sed ferius occidit. Tertius est popularis, qui fit à repletionē: et fit cū febre lenta et exigua, paruoq; rigore, colos cutis ut in primo, sed pallidior, dolor adest capitis, minus letalis est: prioribus longe, imò satis facile sanatur. Quartū fit à pituita plane: plerumq; hyemis tempore, omnia pituita abundant, estq; omnium mitissimum. Hic Hippocrates de primo ac secūdo genere intelligit: sed non ut per se oboriuntur. Dicemus etiam de his paulo post.

Aphor. 64.

APHORISMVS LXIII.

Quibus in febribus quotidie rigores fiunt, quotidie febres soluantur.

COMMENTARIVS.

Pag. 4. In Decretorio inquit: Quibus febribus rigor accedit, febris soluitur. nec possumus dicere quod intelligat de ardente, paulo antea, scripsit: rat enim, a febre ardente habito rigore superueniente fit solutio. Hoc igitur idem intelligit ibi, quod hic: et nō de frigore, ut Brasauolus transit, repugnante litera Græca. Quid autem sit rigor, et quomodo fiat, superius uisum est. Galenus et pleriq; expositores hic toto celo aberrant. Vnde torquentur et circa quotidianas et

Aphor. 46.

circa hemitritæos et duplices tertianas extensas, et generaliter omnes febres quæ non peruenire sinit hominē ad interuallum. Et caligat in clarissima luce, parumq; abest ut suo more non damnet Hippocratem. Afferamus demonstrationem, et facile omnia discutietur. Quibuscumq; febricitantibus rigores quotidie fiunt, ijs quotidie materia extra uenas detruditur: sed materia detrusa extra uenas, cum nō habeat cum qua iuncta sit, necessario absimitur: ea absumpta finitur illa febris. non enim potest accidens esse sine suo subiecto. igitur ubi rigor fiat quotidie, quotidie soluitur illa febris, non omnis febris: ut pote in hemitritæo remanebit sua continua, in duplici tertiana quæ præoccupauit tempus.

Sed dubitaret aliquis, in extensa tertiana, et si soluat febris, nō tamen quotidie, sed altera die. quædam enim usq; ad tertiam producantur. Respondeo, quod Hippocrates obuiam it huic dubitationi, dicēdo Rigores. hi enim, ut declaratū est, cum sint motus ualidi, non sunt nisi ex materia leui, igitur in una die finitur accessio. Quartana enim quæ longissimam habet accessionem, parū habet rigoris, et potius frigus, et tamen ferme semper finitur in una die.

Iterum dices: Quædam continuæ ab initio incipiunt cum rigore, ut de Philini uxore primo Epidemiorum. perseverauit enim febris eadem usq; ad uigesimam diem, in qua mortua est. Huic obuiam it Hippocrates, dicens Quotidie: quod enim quotidie contingit, non contingit semel tantum. ideo clara est responsio.

At dices: Quid superlucror ex hac doctrina? Respondeo, duo docet hos Hippocrates. primū, quod quamuis uideantur permanere illæ febres, tum quæ aduenit cum rigore, finitur. Secundum, quod ubi affuerit febris cū rigore, et non finitur, necesse est unam continuam esse coniunctam. nā tametsi duæ essent tertianæ, aliquantulū intermitterent: et forsitan etiam tres. Est autem et genere præcedentis, si quis bene animaduertat. in illo non malum simpliciter, sed malum ut eo modo fit pronunciauit: ita in hoc non febre uacare argum dixit, sed febrem illam finiri.

Ex his concidit conuersio Fuchsij, per Græcæ frigora interpretantis. Sic enim uerum non esset Aphorismus, ut quotidie febres soluerentur. Admonet tamen Galenus, et bene, quod in omnibus febribus, tametsi febres ipsæ soluantur, remanet tamen quædam dispositio in ægro, qua non potest dici perfectè sanus, in pulsibus, urinis, coctionibus, appetentia, somnis, uiribus.

APHORISMVS LXIII.

Vibus in febr. septimo uel nono, uel undecimo, uel quatuordecimo morbus regius superuenit, bonum, nisi dextrum hypochondrium obduruerit: si uero non, non bonum.

COMMENTARIVS.

Haud sui immemor Galenus, statim ad accusandum Hippocratem descendit de interposito precedenti Aphorismo: nos autem necessitate huius facti ostendimus, nam hunc clarum erat illi esse conuenientem, ut continuatio huius perire non posset. At nisi interposuisset precedentem, nemo poterat intelligere cur epositus esset. Declarauit enim, quod in eo docet Hippocrates bonum non simpliciter, sed in eo quod aduenit rigor quotidie: sicut nec in illo malum simpliciter, sed in eo quod ante septimum diem sit. Melius utique fecisset, si modo ea ultima uerba, Si uero non, non bonum, in textu, quod suspicor non habuisse, declarasset. Sensus igitur unus erit: Si in febribus morbus regius superueniat diebus, enumeratis, bonum erit, nisi dextrum hypochondrium obduruerit. Sed si alijs diebus non, enumeratis aduenit, quantum hypochondrium non obdurecat, non erit bonum. Quia, ut diximus, decubitus omnis per se malus est: cum ergo fiat natura non dominante, malum praedicat. Unde tertio de Morbis uulgaribus, segmento primo, omnes abscessus (non solum ariginosum) factos ante coctionem malos esse, post coctionem autem bonos. Igitur seu ante septimum quacuq; die, seu post septimum in die non indicatoria, semper fit ante coctionem: igitur malum. Oportet igitur in duabus propositionibus, hoc fundari, quae prima est, quod statim facta coctione natura mouet: aliter quid prohiberet, ne facta coctione in undecima expelleretur humor in duodecima, uel tertiadecima? Et ita esset bonum, et non in illis diebus. Secunda est, quod coctio non perficitur nisi in diebus criticis enumeratis: aliter posset coequi in duodecima, et ex-

Com. in fine.

men omnes regulam intelliguntur, in his qui bene reguntur et in uictu et in medicamentis. Dubitabit etiam aliquis, si ultra quartumdecimum morbi huius transmutatio differatur, an erit bona. Dico quod Hippocrates uult, quod sit in die critica, aut indicatoria saltem: licet undecima posset laudari magis, ut dies impar quam indicatoria. Nihil minus declarat se uelle sequi regulam de sudore data supra Aphor. 63. rarius, nisi quod morbus regius non est bonus ante septimum, quamuis in die impari: sudor autem, modo fit in impari, est bonus etiam ante septimum. Similiter quaeret aliquis, an deterior sit ante septimum, an post septimum, non in diebus enumeratis? Respondet deo, quod deterior est ante septimum: quia dicit malum, hic autem non bonum. Rursus dubium est, an in morbo regio splenis, et nigro, cuius meminit secundo de Morbis, solet dextrum hypochondrium inflari? Dicit ibi Hippocrates, quod splen: et ideo non intelligitur hic Aphorismus de eo genere morbi regii, sed communi, de quo tertio de Morbis. Et dicit, quod refert colorum malicorij, quod est pallidus cum uirore. Quod autem morbus regius niger fiat a splene, dicebat Hippocrates secundo de Morbis uulgaribus (nolo autem omnia referre, quibus hic non omnino necessaria). Quibus id quod medium est inter abdomen et cutem, inflatur, et non sedatur, color est uelut qui multum pallidus est, et ex candicante pallet: quoniam omne huiusmodi ab hepate est, et ex hoc sunt hepatici in his morbis: Et morbi regii ab hepate ad subalbidum colorum uerunt, et qui ex aqua intercutem, et ex pituita alba laborant, qui uero a splene sunt tum hydrope tum morbi regii, nigriores sunt. Experientia etiam hoc confirmat, quod len prius durefcit in his: et si modo epar, etiam fit post. Porro ut ad rem reuertar, hic Aphorismus cum alio magis clare scribitur libro de Coacis praedictionibus, ut sit sensus clarior: Morbus regius ante septimum diem accedens, malum: septimo uero ac nouo et undecimo et decimo quarto, indicatorius est, si non praecordia induret: sin minus, ambigua res est. Quasi dicat: Si praecordia induret, tunc res est ambigua: quia ratione diei bonum est, ratione tamen illius duriciei est periculosum. Ideo ex hoc lucratur, quod huiusmodi duricies non sunt omnino perniciosae, ut quidam existimant. Non est autem hoc idem, quod inferius dicit: Morbo regio laborantibus, si fiat epar durum, malum. Hic enim dicimus, quod duricies simul cum morbo regio adueniat: in Aphorismo illo, quod duricies adueniat post morbum regium, hoc enim longe deterior est, propterea locum illum conuulsi.

Aphor. 63.

Partic. in fine.

Com. 20.

Partic. in fine.

Com. 20.

6. Aph. 40.

Sciencia

Sciendum quod ut habetur in Coacis praedictionibus, licet in febr. morb. regius quoadmodum, ut hic salutaris sit, si tamen febres sint cum delirio, semper morb. regius est malus. Et illud quoque, non praetermittendum, quod dicitur primo Epidemiorum: Si morbus regius adueniat sexta die (intelligendum est etiam eo magis in alijs diebus non indicatorijs) et fluat copiosus sanguis e naribus, aut fluat aluus, aut multitudo urinae erumpat, liberantur et euadunt: et eo magis si haec omnia, sed si nihil horum, solent perire.

Conf. 3. Pag. 1.

APHORISMVS LXV.

In febribus circa uentriculum et foris aetius, et cordis morfus, malum.

COMMENTARIVS.

Hic Aphorismus uix potest bene explicari ob sermonis homonymiam, nam duo sunt uerba, xolilus et xapilous ymos. quorum primum significat proprie uentrem, sed non pro uentriculo accipitur: secundum autem oris uentriculi morsum, et cordis palpitacionem, hocque proprie. Et de his ambobus ut par est, adnotetur a Galeno in Comento. Verum ego, quia quae uerterim ut reliq; magis tamen in proprio significato legidum auto hoc modo: In febribus circa uentrem uehementis aetius et cordis palpitatio, malum. Vehemens enim aetius uentris significat feruorem ebullientis bilis, ut etiam morsus acris: at cordis palpitatio uel ob humorum prauium, ut in pestilentibus febris: aut mala imperiis, ut in sine ardentibus febris: aut imbecillitate magna uitalis facultatis, quoadmodum, horum pestisum est. Ergo feruor ille significat ardetes febres, quia in his bilis est iniectione et uentre, ut Galenus testatur secundo in primis de Morbis uulgaribus. Palpitatio uero malignitate, aut cordis imbecillitate. Cum uero possint haec signa simul et singillatim intelligi, singillatim intelligenda sunt, sic enim frequenter uidentur.

Com. 20.

APHORISMVS LXVI.

In acutis febribus conuulsiones, et circa uiscera dolores uehementes, malum.

COMMENTARIVS.

Eadem difficultas quae in priore, nam singillatim possunt intelligi: raro enim conuulsi haec uidentur, doctriina autem Hippocratis, est de his quae frequenter apparerit. Sed cur conuulsi ergo illa? Breuitatis causa, dicit quae supra. Absit, solum haec causa: sed cum uiguit, uel simul uult intelligenda, uel habere uult pariter ferme uim, hoc enim malum latius extenditur. At cum dico, Conuulsiones, in febr. acutis periculosissimum dico casum, ita ergo de uehementibus, circa uiscera doloribus, est intelligendum. Cum er

go dixerit Malum, non letale: palam est, quod non intelligit de conuulsione, quae sit a siccitate, a qua forsitan nemo euadit. Turpe enim esset Hippocrati, tanquam nos derideret, dicere malum de eo quod letalissimum est, et praesentem afferret mortem. Itaque Galenus non est omnino affectus illius sententia. Quin potius dicamus, ut in Decretorio. Si a febre detentum conuulso corripuerit, soluitur febris eadem die, uel posttridie, uel 3. die. Sed quia transmutatur in morbum deterioris, ideo conuulsio ista mala est. Cum uero dixit de doloribus, id est: sicut enim ex mordacibus humoribus. Unde in Coacis praedictionibus: Duricies circa uentrem cum dolore in febrilibus, cum horrore cibum auersantibus, si alio insuper parum humerata purgatione non fecerit, ad suppurationem perueniet. At hic de tumore nihil agitur. Propterea non de abscessu, sed humoribus, est intelligendum: melius ergo esset ut illud adderemus ex 6. particula, quod tales dolores minime sublimis sunt. Idem autem suo loco, nam sublimis, ait, ibi uehementes non sunt. Manifestum est igitur, quod neque de abscessibus, hic agit, neque de conuulsione, quae in febrilibus acutarum sine accidit: sed ea quae febrilibus conuulsi quiritur, qualis in infantibus febrilibus, frequenter contingere solet, a qua tamen plures liberantur: ideo malum dicitur, non letale, nec tamen putes speciale esse dictum. Sed conuulsiones complectitur, quae sunt a siccitate: et dolores, qui sunt ab inflammatione.

In fine.

Com. 20.

Partic. in fine.

Aphor. 7.

Com. 20.

APHORISMVS LXVII.

In febribus ex somnis timores uel conuulsiones, malum.

COMMENTARIVS.

Et hic pariter non animaduertit cur hoc dixerit, cum in 2. Aphorismo generaliter pronunciauerit: In quo morbo somnus laboris facit, letale. hic uero cum multo deteriora laboribus, scribat, nepe timores et conuulsiones, quae per se sunt perniciosae, et eo magis in febribus: hic adhaerens etiam a somno, postmodum subiugit, Malum: cum debuerit adiungere, Letalissimum. Haec quaestiones par erat Galenū attigisse, sed absit ut duri quicquam arrodere uelit. Intacta enim erant haec a prioribus, expositioribus, intacta etiam ab illo. Sed uideamus quae supra diximus, ibi: In quo morbo somnus etiam status tempore, et declinationis laboris facit, letale est: hic uero generaliter quous tempore somno succedat timor aut conuulsio, in malum. Sed si in statu uel declinatione, erit letale non solum, sed letalissimum. Vides igitur quomodo aperte differat hi duo Aphorismi. Timores ergo, melancholiae dominium significat: tunc cum perturbatione sunt atra bilis. Ostensum est autem a nobis in Arte medendi parua,

neminē posse ex febre interire, nisi humores ad naturā alterius horū sint transmutati. At cōuulsiones nō ob causam, sed morbū occidunt. Apparet autē, Galenū & omnes expositores aberrare toto celo: quandoquidē maximē excipiūt, quod præcipuē intēdit Hippocrates, scilicet tēpora inijt et incrementi. Nāq; Galenū & hos tueri uult, frustra oportet ut absurdū ostēdat Hippocrateē.

APHORISMVS LXVIII.

In febribus spiritus offendens, ma lum: cōuulsionem enim significat.

COMMENTARIVS.

Habet hic spiritus offendens interruptionē & repetitā attractionē in inspiratione, quod frequētius accidit, tū etiā expiratione, musculis septi trāuersi iam cōuelli incipientibus: quamobrē nil mirū si cōuulsione significare prædicat, ut pote iā ceptā, & eo in loco qui uitæ maximē necessarius est. Est autē simile hoc fermē illi 6. Aphorismorū: In acutis febrib. lactuosa suspiria,

Aphor. 12.

Pag. 3.

Par. 2.

Pag. 23.

Cap. 9.

Par. 2.

post medi.

um.

gat, 2. Epidemiorū docuit Hippocrates, dicens: Dupla intro reuocatio ueluti super inspirationibus. Quæ uerba etiā in sexto repetit, & in expiratione in Coacis prædictionibus: Spiritus qui cū spiritu extrā feruntur. Meminit horū Galenus tum in Cōmento hic, tum in tertio de Difficultate spirandi, et maximē ubi agit de Lycia, & citat locū ex 2. Epidemiorū. Spiritus intra duplicabatur. Vult ergo nos docere Hippocrates, quō ex leui cōiectura, quo ad sensum, deueniamus in cognitionē futuræ cōuulsionis, ex qua mors subsequi solet, maximē cū sub morbi fine hæc acciderint.

APHORISMVS LXIX.

Quibus urinae crassæ, grumosæ, paucae, nō sine febre, multitudine ueniens ex his tenuis, iuuat: præcipuē uerō tales ueniūt, quibus ab initio uel breui, sedimen est.

COMMENTARIVS.

Vix effugere poterat Galeni increpationē Hippocrates, taxat illū quōd dixerit Tenuis, dicens: Tenuioris dicere debuit, quippe quæ ad crassam cōparata, solū tenuis sit: p se uerō mediocris & cōcocta, adijciēs, hūc Aphorismū etiā sic intelledū esse de his quæ raro accidūt. Itaq; quis ferat iurē hūc hominē: et tamen nō deerūt q me in iustē calūniabūtur, hanc memores me iustē tueri cū ueritate utiliter Hippocrateē, Galenū eū in iustē magna cū iactura medicorū & humani generis accusare. Vt nostrū delinquat, apparet: nisi adeo in Galeni uerba iurassent, ut iā nō Ga-

leni cōmētaria in Hippocrateē, sed Galenū ipsum appellēt, omissoq; textu legat solum cōmentaria. Sed mittamus hæc, & ostendamus, Galeni interpretationē præter id quod damnet Hippocratem, falsam esse, & inutile. Et quanquā de urinis quatuor libros conscripserim satis magnos, non possum tamē hac in parte deesse Hippocrateē, & quod magnificandū est, magis ipsi ueritati. Putat primū Galenus, eam esse rationem urinae, quæ per crism eijciatur, & quæ significet. Ipse cum dicat, rarum esse quod scribit Hippocrates: imō illi addo, uix unquā accidere non solum, sed posse, si interpretationē suam sequamur. At sic ut uerba iacent: ego sepius uidi, ac frequētē & in dies cōtingit, medicinā legiūmē exercētī. & ne res testimonij agatur, ratione desumpta ex hismet que ipse supponit in Cōmento, edocebo. Inquit enim: Par est multas effundi urinas, quoniā multa sunt retēta urina. nam pauca effluxerat ob

crasiciē. Et rursus ait: Cum magna pars humorū illorum crassiorū eiecta sit, reliqua cōcoquatur, tunc excernūtur multo prioribus tenuiores. De mū adijcit, quod sedimen illud hanc bonū est, ac cōcoctum. Quibus suppositis, si iam conceditur multa retineri urina, igitur nō poterit esse concocta: quoniā natura nō potest tantā multitudinem superare, ut nec in cibis. Præterea cū sit iam diu retēta, igitur corrupta, ergo nō cōcocta. Adde, quod cum materia crassā illa dissoluta sint, igitur & urina ab igneo calore, et ita perueniet ad subtilitatē maiorem. Ideo dico quōd Aphorismus est per se clarus, et illius exemplū sepe uidi.

Superest modō ut exponamus uerba illa difficiliora, (Præcipuē uerō tales ueniūt, &c.) nā Galenus inter reliqua quod erat exponēdū, omittit, Hippocrateē autē in manifeste ueris accusat. Igitur sensus horū uerborū est, quod hæc multitudine urinae tenuis, si ab initio morbi, nel statim post crassa et grumosa, & pauca uenerit, expectanda erit: quod certē experimento cōprobatur fermē in omnibus. Sed dices, Vbi cōctio? Dico quōd nō est necessariū ut præcedat cōctio illa exquisita in urinis semper, sed sufficit ut sint bene colorata, & nō tenues, ut in Herophote, Cleanaclide, Metone Clazomemo, muliere quæ decubebat in littore, 1. Epidemiorū: cū in gubūdā etiā tenuis fuerint. Multo uerō min⁹ ubi crism per urinā fit, Vix enim unquā ante urina concocta apparet.

Verūm obijci solet illud ex Decretorio: Si urinae ab initio similes nō fuerint, sed ex tenuibus crassæ fiant, & penitus tenues, tales ægrē indicāt, ac incōstantes sunt. Vult Hippocrates, q me

tatio

tatio magna in urinis ad urūq; extremū, scilicet mala sit ex medio: at de extremo in extremū sem p ad crassam, mala: ad tenuē etiā, si cū paucitate fuerit. Reperamus ergo sensum Aphorismi: Cū in urina præcipaliter cōsiderētur substantia, quāritas, qualitas, et cōctio: in Aphorismi initio accipit tria, omissa qualitate, cū de hac sit inferius uerba facturus: scilicet quantitātē, substantiā et cōctiōnem. Grumosas appellat, in quib. cōctiōne crassa sunt inæqualiter, nā crassities æqualis quandoq; inuicta est: & tam diu supprimi, quādiu ad mortē perueniūt. Cumq; urina hæc multa profuxerit, nōnunquā moriūtur, et melius se habere uideātur: ideo inuat p se, nō simpliciter. Iam enim corrupto sanguine, & debilitatis uiribus, et si materia morbi educatur, & morbus etiā cesset, ex alio tamen morbo ex priore genito perēit. Ero autē breuiter ob id, q, usq; in finē libri de nulla alia re cōtinuato sermone, quā de urinis, sermonem facit.

In 72-74 & 81.

APHORISMVS LXX.

Quibus urinae perturbatione, quales sunt iumentorum, ijs dolor capitis uel adest, uel aderit.

COMMENTARIVS.

Non est cur meminerim hac in parte Galeni, qui doctriā de urinis totā confudit, ut in libris de Urinis docuimus. Neq; enim in quo differat cōcreta, turbida & cōfusa cognouit, nāq; urinae semper cōcrescunt a frigore, & turbatur a calore, & cōfunduntur ab imbecillitate. Ignoscit ergo leuiores, si parce usq; in finē de eo uerba habuero, cū nullius partis medicinæ q̄ huius expers magis fuerit. neq; enim ubi & quomodo fieret dignouit: sed potius cōsulamus Hippocrateē, qui nihil ignorare in arte iustus est. Is igitur in

Pag. 21.

septimo Epidemiorū inquit: Eualcida famula cū multo tēpore densæ urinae prodijissent, et capitis dolores adessent, phrenitica facta est, et mortua est. Eodem modo ex uehementibus doloribus. Nam urinae densæ & conturbatæ certum signū sunt doloris capitis, & cōuulsionis, ac mortus. Et rursus parum ante: Polyphāto in Abderis prodijt urina rubicida, cōturbata, uelut iumentū: mente motus est phrenitico modo, mortuus est in uehementibus cōuulsionib. Quiddā cauellatur Hippocrateē, uolētes ut adijceret in febribus: q̄a dicit, citra febres nō est uerū, ut in equantib. incōmodē dico etiā. Ex est peponum urinae mihi proueniunt ualde turbidæ, sine dolore capitis, omnia hæc ex ignorantia adueniūt uerborū, ad quid adieisset Hippocrates. Quales sunt iumentorum, si quod sint turbidæ sufficit: Urinae iumentorū duo

alia habēt, quod ad substantiā attinet: omitto modō de odore tetro, & etiam colore: scilicet quod sunt uehementē turbidæ, scilicet misce materibus crassis: deinde quod nō clarescūt, aut residēt. Cum igitur hæc inuenieris in urinis turbidis, scies nō renū uitio tales esse: etenim in illis turbulentum ab urina intra aliquot horas separari solet. Sed neq; materia est adeo crassa.

Demonstratio igitur talis est: Si urina fuerit huiusmodi, necesse est materia crassam ob substantiam contentorū a magno calore præter naturā agitari, aliter nō posset miseri substantiæ urinae: & naturā esse imbecillē, aliter nō esset confusæ: igitur oportebit propter calorem cum sit attenuata, ferri sursum, & a capite recipi ob imbecillitatem, quare fiet dolor. Quod uerō pluribus caput doleat citra urinas, clarū est: quandoquidē execrabilis esset morbus capitis dolor, si semper cum huiusmodi urinis accideret. nāq; hæc urinae si sint

quales dixi, ne decipiaris omnino, fermē semper occidunt hominē. Apparent autē in morbis pestilentibus, & plerūq; fetent, et tunc pestilentie quasi certum signū sunt. Porro totam hanc traditionem breuiter percurā, propter ea quæ de illa in eis libris scripsi. Non omitam tamen illud Adest, uel aderit, quasi dicat: Urina huiusmodi præsentem quandoq; significat dispositionē, et si tum deterior est: quoniā semper futurū indicat, et ob id perseverantiā: quia tamē uulgus nō id nouit, quōd futurū nō excludit præsens, propterea nos de hoc admonuit. Memento quod in Coacis prædictionibus etiam de alba intelligitur, inquit enim: Alba, uelut iumentorum, capitis dolorem.

APHORISMVS LXXI.

Quibus septima iudicator, his nubeculā habet quarta die re beam: & alia ex ratione.

COMMENTARIVS.

Tot mihi occurrunt, quæ confusione in dictis Hippocratis pariūt, ut nisi ad demonstrationes recurrerē, impossibile esset eius mentē explicare: quorū omnium causa est, faciūdia nimia Gale ni, et tractatio postmodū parū diligēs. Dixi tamē superius, quōd natura ubi coxerit materiā, statim mouet illā, igitur fieri nō potest, quod dicit Galenus, ut sit cōcta in quarta, & fiat crism in septima, nisi in malo curadi modo. Si ergo crism expectare oportet, etiā perfectā cōctiōne expectare ea die: igitur in die indicatiua mediā, scilicet in medio itinere. Sed quarta est indicatiua septimæ, secunda Aphorismorum: igitur in quarta apparebit signū mediæ cōctiōnis. Est autē mediæ cōctio

nota

Com. 64.

24.

Etio rubra nubecula, igitur illa expectanda erit in quarta. Sed quia videbat Hippocrates, quod non est necessarium semper ut urina in crisi sit perfecte coacta, ideo subiecit illa verba. Et alia ex ratione tria inueniuntur. Primum, quod erit dimidia coctio in quarta non perfecte semper, sed eius quae futura est in septima: ueluti si in septima erit multa, et crassa erit in quarta multa tenuis, bene colorata. Secundum, ut intelligeremus eadem signa debere intelligi in alijs generibus sputi, tum accidentium. Tertium, ut in alijs diebus, ut in uigesima septima pro trigesima quarta, in quadragesima pro sexagesima aut octuagesima. atque ita de alijs. At uero recte subiungit Galenus, quod exemplum Hippocratis de quarto et septimo firmius est quam in reliquis. Quibusdam enim signum mediae coctionis apparuit in undecima die, et facta est crisis in quartadecima: alijs in decima septima, alijs in uigesima. Et rursum dicit uisisse hoc signum in septima, et iudicatum fuit in quartadecima. Quia ergo determinare hoc longum fuisset, ob id Hippocrates pauca generaliter tradidit: uelut si dicamus, quod in undecima appareat multa urina medicis substantiae, coloris boni cum sedimento rubro, indicabitur in quartadecima: et si cum sedimento rubro fuerit, urina tenuis et boni coloris in decima septima, et si sit tenuis et rubra cum sedimento seu nubecula rubra (nam nunc non distinguo) indicabitur in uigesima. Sed dices, quod etiam obijcit Galenus in expositione, Hippocrates in Prognostico inquit: Si uero fuerit urina subrubra, et subsidencia eius similis et leuis, diuturniorem quidem haec morbum quam prior significat, sed ualde salutarem. Vbi Galenus exponendo dicit, quod talis urina significat non separari sanguinem a parte, nec plane euinci ipsius urinae. Itaque hoc non repugnat dictis Hippocratis: quia si alba fuerit, significat statim solutionem morbi. Sed raro accidit, nisi in ipsa die crisis, ut sit omnibus naturis absoluta urina. At dices: Si est iudicandus morbus ipsa die in coacta urina, quare Hippocrates non id dixit: sed solum securitatem morbi, et breuitatem significare dixit? Et maxime cum praesupponat, per totum morbum perseverare: igitur non significat crisis statim. Respondeo, quod aliud est de mutatione, aliud de ea quae perseverat, quae non potest significare morbi materiam. Dicitur est autem suo loco, quando morbus sit crudus, et urina coacta, de mente Hippocratis.

APHORISMVS LXXII.

Quibus urinae albae et perspicuae, malae: praesertim si in

phreniticis appareant.

COMMENTARIVS.

Ut in primo de Urinis uisum est, hoc genus perfecta est cruditatis signum, ac primum, quod semper malum est et in aegris, et cum puerat: magis uero si utrumque adsit, et in acutus morbi breuitate, in diuturnis morbi signum in sanabile: in morbis autem ca pitis, praecipue phrenitide, deterior, atque eo magis si permuetur ex mala, et ad contrarium, uelut ex uiuosa uel fusca uel nigra, uel caerulea uel uiridi, crassis, tunc enim intra tertiam diem mortem praedicit. Percurramus uero causas omnes aquosae urinae, sic enim uocatur alba et perspicua. Prima est, potus aquae maxime copiosae. cum enim non possit euinci, prodit qualis bibit, magis autem tempore hyemis: et senibus ac mulieribus, non solum quod frigidaiores sint, sed quia ob situm minus in uescica retinetur. Propterea dicebat Hippocrates sexto Epidemiorum: urinae color cibo et potu, et qualis fuerit intus colligatio. Et hic modus solus est innoxius aliquando in sanis. Vidi enim matrem meam, etiam cum biberet uinum, quandoque permultos dies in hyeme tale mingere urinam. Secunda, est obstructio in renibus, atque locis uicinis, et maxime cum ibi abscessus durus fuerit: et si non adsit, dolores tamen praenunciat coegregatae sordiditiae, atque retentae: unde lapilli, arenulae ac talia. Tertia est haec tica renum, et extenuatio locorum huiusmodi, in quibus solet coequi urina. Quarta, est caliditas renum ac iecoris, trahentium potum, et non coequentium, ut in Diabete. profluit enim aqua, ut bibitur. Quinta est, cum non coimetur ob imbecillitatem membrorum urinae a causa frigida, uel ob multitudinem potus: ut in his qui bibunt copiam aquae, praesertim Thymarum uel Villae atque Lucensium, uel aliarum, prodit enim, qualis bibit. Sexta est sicca et frigida intemperies iecoris, confirmata praesertim, a frigidityte enim alba, id est aquae coloris: sic enim album intelligi debet, cum omnia perspicua talia sint, aqua uiridis, crystallus, adamas, ut in libro de Coloribus et gemis docuimus: a siccitate tenuis, atque ideo perspicua efficitur. Atque haec tandem mortem affert ex doloribus, plerumque ob retentionem eorum quae excerni debent. Vitant periculum diu, si natura protrudat salsum humorem ad cutem, perpetuaturque homo quandam scabiem quasi perpetuam: ut ego patior, et passus sum. Sed intemperies est leuis, et atatis beneficio etiam rationis uictus potius imminuta quam aucta. Septima est, quae maxime huius Aphorismi extremam partem conuenit, cum bilis alio fertur, praesertim ad caput, ut in phreniticis: sitque urina alba, et saepe etiam, ut

uide, egestio, quae statim quasi perimit. Sed generaliter alba urina noxia est in morbis capitis. Vn Pag. 27. de illud Coacrum praedictionum: Comitali morbo laborantibus, urinae tenues et crudae, praeter more sine repletionem, morbi inuasionem significat tum aliis, tum si quis dolor aut couulsio in summo humerum aut dorsum aut collum incidat, aut tumor corporis fiat, aut somnium turbulentum uiderit. Sic illud eiusdem: Urina aquosa quandoque significat affectiones statim turbulentas, uigilias inducentes et delirium, quae sanguine largum fundunt, et sic soluantur. Octaua, est lapis in uescica uel renibus, etiam si non obstructat, non possit ad Quintam. Unde illud in libro de Aere, aq Pag. 3. et locis: Urina splendissima calculosi mingunt ad modum seri, et loquuntur de lapide uescicae. Cum enim ob irritationem coimere urina non possit, cruda mingitur. Fieri enim non potest, ut non contenta concoquatur: ex quo apparet, non solum in iecore et renibus, sed etiam in uescica urinas coequi. Non na causa ad exitum potius reduci potest, ueluti illud in Coacis praedictionibus: Urina aquosa aluos temporis progressu male efficiendas significat. Et in Prognostico: Quicumque tenues et crudae urinas mingunt, multo tempore, si alia uelut superstitibus futuris signa fuerint, his expectare abscessum oportet in locis infra septimum transuersum. Et rursum in Coacis praedictionibus: Urina aquosa aut turbata friabili asperitate alium liquidam esse significat. Comparatur autem urina quandoque ad coctionem status huiusmodi: in quibus febris cessauit, si urinae crudae sint, et alia signa non secundum rationem euenierint, morbus in die iudicatoria recidit, ut in Decretorio ait Hippocrates. Quandoque Pag. 4. ad mutationem referuntur, uelut rursus in Coacis praedictionibus: Tenuis ualde urina, si desinat, num sudor futurus indicat? Quandoque ad operationem: Quibus ab initio urinae tenues, tales ne purgato de Ratione uictus in acutus. Neque omittit Pag. 16. 4. tere oportet, quod dicebat secundo Praedictionibus: Urina iuxta potius copiam mingere oportet, et semper aequale, et aceruatum, et monente paulo crassiore quam id quod in potu acceptum est. Si uero fuerit aquosa et copiosior quam id quod in potu imperatum est, significat hominem non obtere, sed copiosiore uti potu, aut non posse nutrir.

APHORISMVS LXXIII.

Quibus hypochondria suspensa, murmurantia, lumborum dolore superueniente, his alui humectatur: nisi flatus erumpat, aut urinae multitudo proueniat, haec uero in febris.

COMMENTARIVS.

In febris si tumcant hypochondria, et murmurent, humores cum flatu coimere in uentre decernitur. nam si humores soli, nec dissoluti, murmur non aderit: sin flatus, etiam soli non murmurabunt, uerum a febre soluentur. Si ergo liberi doleant, materia descendit: quonia dolent infra trahebentibus. mesarum atque intestinis, unde alui humores etantur, si materia crassior fuerit: aut si tenuior, couersa a calore febrili in aquea substantia per urinas educatur, non per sudores, cum nimis in profundum decubat: aut si tenuissima sit, per flatus erumpat. Causa igitur diuersitatis est quadruplex: agens, et est calor febrilis: materia tenuis, crassa, uel tenuissima: locus, et est tensio hypochondriorum cum murmure in eis, et motus ad inferiora, scilicet ad lumbos. Quid lumbi, quid hypochondria, di- 2. Aph. 35. et est superius. Illud non ferendum, quod dicat in febris, quasi ab abscessibus, distinguat. hoc enim opor- 4. Aph. 15. rosum esset, sed et causa clara est. Et si enim haec sequi possunt febre non aduicta, saepe tamen non eueniunt, quia non dissoluntur materiae illae: uel ferius, ut ex eo uenisse non credas. Murmura autem sunt, ut Galenus refert libro de Differentiis Symptomatum, uel ob angustias matuum, uel ob flatus, uel utrumque, nam quod additur de motu, ad trifidos pertinet. APHORISMVS LXXIII. Quibus sperat ad articulos futurum abscessum, liberat et ab abscessu urina multa, crassa et alba facta, qualis in lasitudinarijs febribus quarto die quibusdam incipit fieri: si uero etiam ex naribus fluxerit sanguis, breui admodum solutio fit.

COMMENTARIVS.

Superius dixerat, lasitudinem habentibus Aphor. 31. in febris, in articulos et circa maxillas positum abscessus fiunt. Et rursum: Quibus febres longae, his tubercula uel labores in articulis fiunt. Aph. 44. Si igitur in huiusmodi febribus contingat urina, qualis dicitur euacuata, abscessus materia liberatur aeger, absque illius aduictu. Quod uero dicat, in quarto die tales urinas aduenire in febris, lasitudinarijs: scire primum decet, quae nam sint eiusmodi febres, an illae quarum meminit primo Praedictionibus. Pag. 6. num, dices: Quibus ex rigore febres ex lasitudine, his menses muliebres decurrunt. at colla in his dolorosum est, sanguinis eruptionis e naribus signum. Clarius in Coacis praedictionibus: Quibus ex rigore febris lassatoria, menses decurrunt, colla in his dolorosum sanguinis eruptionem inducit. Vel ut in 3. de Dieta: Dolet corp totum, aliquibus pars, Pag. 54.

Et dolor est sicut lassitudo, et de lassati sibi uidentur, segnitieque ac repletionem curantur, donec ad febrem perueniant, et adhuc nondum hoc cognoscant. Inde subiicit aliud genus: Caput ipsis dolet, et grauantur, ac palpebrae ipsis a cena coeidunt, et in somnis turbantur, et calor ipsis inesse uidetur. Sed nullibi melius quam in primo Epidemiorum: Silenium ex lassitudinibus et potationibus atque exercitiis intempestiuis febris corripuit. Et tertio Epidemiorum de adolescente in Mentacii foro, et primo de Prædictione: Febres soporose, lassatoria, caliginose, uigilias inducentes, exudantes, malignae. Videtur autem mihi non de his ultimis intellexisse Hippocrates: quandoquidem et Silenus et adolescens ille interierit: sermo autem est hic de superfluitate. Ut sint duo earum genera, et in primo quoties acciderit, hoc in quarto. ratio enim seruis differt ob abundantiam caloris acquisiti humidum dissoluentis, sunt etiam multo securiores ac breuiores. Sunt qui loco lassatoria, uel lassitudinum, legant laboriosarum, magis Latine, sed idem.

Declaratur hic Aphorismus satis pulchre, ac quasi exemplo doctrinae admisto, sexto Epidemiorum, his uerbis: Urina crassa, alba, qualis quarta die aliquando prodit, et liberat ab abscessu: si uero ultra hoc sanguis etiam eruperit et naribus largè, etià ualde. Et citatur à Eufusio apposite, declaraturque nobis mentem Hippocratis, quomodo intelligendus sit Aphorismus, maxime circa eam partem profusum sanguinis narium: quia praesupponit, ut sit urina illa dicta non per se. Ergo per lassitudinem febres intelligere oportet eas, quae in tertio de Dieta scribuntur, non laboriosas, id est periculosas: sed neque, quas multus labor praecessit, sed mitiores, in quibus adest lassitudinis sensus.

APHORISMVS LXXXV.

Sanguinem aut pus mingat, renum aut uesicae exulcerationem significat.

COMMENTARIVS.

Ex duobus sub diuisione sumptis, de duobus iudicium etiam sub diuisione facit. Seu ergo sanguinem mingat, exulcerationem in rebus uel uesica significat, seu pus. Ideo quod cum dixerit in libro de Humana natura, Quibuscumque urinae cruentae sunt, his uenae laborant, neque enim alibi sanguis inuenitur, praeterquam in cordis uentriculis, quam in uenis. qui enim in lacuna capitis sub craneo est, ex uenis se inuicem collidentibus

Lang. 3. ex primis. Pag. 3.

Sec. 4.

Pag. ult.

est. At ergo si degen, id est mingat, sanguinem diu mingere et perpetuo significat. laborantibus igitur sic uenis, ut perpetuo sanguis cum urina prodeat, fieri necesse est ut in renibus causa sit perpetua miculus, aut in uesica. Quare neque in pene ipso, sine urina etiam aliquando prodabit, neque in icecore, nam non sanguis, sed urina sanguinea meitur: igitur in uesica uel renibus ulcus erit, nam it qui prodit per circuitus, quemadmodum ait Paulus et Aetius, quique suppressus ex toto solet hydropem parere: non perpetuus est, ut in Aphorismo dicitur. Laude dignus est ergo hac in parte Galenus, qui hoc animaduertit, uelut et reliqua omnia optime. neque enim in tota serie Aphorismorum tam breuiter et perfecte quaequam exposiuit. Nam et illud optime consideratum, si non in uenis effatu dignis ulcus sit, apparere solum pus.

Supersunt tantum duo consideratione digna. Primum, cum ex imbecillitate expurgantur renes, nec per circuitum, ut idem auctores docent, uidebuntur sanguinem mingere sine ulcere eorum partium. Mini sane non sanguinem excludere posse uidentur, sed sanguinem cruorem: uerum si ob caliditatem fiat aperis uenis, sanguinem quidem minget, sed non perpetuo. Duo enim illud Mingat continet, et ut longo tempore, et ut breuibus interuallis solum mingere desinat. Alterum est de ureteris, putat Galenus comprehendere, cum inter duo nominata membra continentur. At forsitan melius est dicere, cum tam angusti sint, non diu perseuerare ulcus in ipsis posse meatibus, quin ad hydropem intercepta urina perducatur. Iisdem rationibus etiam quicquam sanguis aut pus quoduis per crism ciecica, uel ex pulmone uel ex alioribus locis, exploduntur per uerbum illud Mingat. At uero si quis Et pro Aut in prima parte Aphorismi legere uelit, nimis in angustum, et frustra (meo iudicio) contrahet illius sententiam.

Multi sunt et de hoc Aphorismi infra paulo post explicandi. Sed illud non est omittendum, libri de Ulcibus: defluxionem sanguinis ex omnibus ulceribus recentibus utile esse, modo in uentre non sint, quod pus non generatur, neque sanies, et quod ulcus siccatur. In his autem ob uerbum angustiam non est irritandum, ut ibi praecipit fieri: sed ut desinat sinere, statimque exciccatia adhibere, nam illic cum ulcus oculis subiacere supponat, spongia alligat siccam. Scribitur autem in huius Aphorismi sententia secundo Prædictionum: Sanguinem mingere raro quidem, et sine febre ac dolore, nihil mali significat: sed lassitudinum solutio fit. Si uero

Lib. 3. c. 45. Sec. 3.

Lib. 11. c. 2. & 3.

78. 80. 81.

Pag. 4.

sepius mingat, et aliquid ex his accesserit, malum est. Verum praedicere oportet, siue cum febre sine cum dolore mingatur, futurum ut insuper pus mingat, et dolores cum his et afflictiones quiescant.

APHORISMVS LXXXVI.

Quibus dum urina crassa, carunculae paruae, aut ueluti capilli una exeunt, ijs a renibus excernitur.

COMMENTARIVS.

Scribitur hic Aphorismus libro de Natura humana, hoc modo: Quibuscumque dum urina crassa est, carunculae paruae capillorum instar produnt simul, ijs a renibus excerni scire oportet, et ab arthriticis, et eodem modo Aphorismus à Celso exponitur. at Galenus legit seorsum, Capillamenta et carunculas. Nihil mirum est in hoc genere, quod non uideatur: capillos primum flavos ad palmi maioris longitudinem uideamus, quandoque cum doloribus renum uehementissimis, et suppresione urinae: quandoque absque morbo uidimus, et aliorum colorum, uelut etiam arenula, lapillos. Et in nobis duo magis admiranda praeter haec, et quae pluribus annis, licet non perpetuo perseuerarunt, grummos atramento similimos, et in magna copia, omnes eiusdem formae et magnitudinis lentis minoris quasi, et circiter sexaginta comitumidi, sed non acutemitterebam una uice modo plures, modo pauciores, sine ulla profusa laesione. Occiso filio (nam ego de terreat, quasi omnino sum esset) nihil tale uidi. Aliud fuit, miculus uermicolorum plurium alborum, breuium, tenuissimorum, qui nec pediculi dimidiu aquabant, diuque uiuebant. Alias dixi de quodam nobili Hispano, qui in omnibus excrementis et sanguine pilos emittebat: et me consuluit, non paucis datis aureis coronatis. Carunculas an uiderim, non memini. Differt autem haec excretio, quae caruncularum fit, ulcera renum significant: pilorum autem nequaquam. Generantur piluli praelongi in renibus, ex materia tenui, leui, terrea, a calore immo dico, ut reliqua omnia quae consistentia habent. Unde curatur patiens haec, humectantibus, attenuantibus ac dissoluentibus. quamuis tenuis enim sit materia, magis attenuata, non postmodum coire potest. Ait autem Galenus, uissem semper in huiusmodi urinam crassam ac pituitosa substantia, imò potius cruda materia. Pituita enim calor dominatur, ut ipsemet ait in octauo de Decretis Hippocratis et Platonis: humori crudo minime.

Cap. 7.

Quibus in urina crassa furfurea quaedam simul exeunt, ijs uesicae scabie laborat.

COMMENTARIVS.

Videtur mihi altius quiddam insinuasse Hippocrates, quam ab expositoribus plene explicetur, est autem huiusmodi: Si urina crassa est, non est uerisimile, neque fieri potest ut furfuracea alius quam a uesica deducatur, angustis meatibus in renibus ueterari. Praeterea quod quae deciderentur a membris, uelut fieri consuevit in morbis acutis, calore uiolento adurente, urinam conuengerent tenuem, non crassam. Si igitur uel saluū est uenenosum genus, et urina liberè patit usque ad uesicam per meatus angustos, necesse est materia illam furfuream non uenisse longius quam a uesica. Sed cum nec ex puita alioque humore in ipsa uesica generari possit (quonia locus ille non adeo calidus est, nec siccus, ut quotidie possit tale materia cogere) necesse est igitur ut ab ipsa uesica prodeat, quae humore exusto laboras, eas squamulas (uelut in psora, lepra, scabie, impetigineque) rescatu quo fit ut huiusmodi morbi sit insanabilis, quae a falsedine urinae prohiberi potuerit, nec ab illius acredine uesica possit liberari. Memento autem ut furfuracea a squammulis, de quibus infra aget, distinguere scias, nam illa ulcus, non scabiem uesicae significant: quamuis ex scabie praesepè in ulcera deueniant, quemadmodum etiam in comuni scabie. quomodo uero furfuracea a squammis differant et tenuitate et paruitate et colore magis obscuro (ob tenuitatem enim magis aduruntur: quia non eum reddunt tetrum odorem quem squammulae, neque urina purulenta est) perspicuum est naturam ueriusque contemplanti, et substantiae uesicae non obliuio. Videtur autem mihi opportunum, ut addam quod scripsit Hippocrates quinto Epidemiorum: In Larissa Theophorbi filius uesicae scabiosam habebat, et urinam tenacem ac lentam mingebat, dolebatque dum mingere inciperet ac destineret, et pudendum confricabat. Hic cum bibisset pharmacum, urinam aciem acre, in uesica quidem nihil processit, uerum multum purulentum cum bile euomit, et deorsum alia huiusmodi egerebat, et uentrem dolebat, ardebatque intrinsecus: reliquum uero corpus frigidum erat, et totus resolutus est, nihil assumere uolebat. Huic ex uero medicamenti exulceratus est uehementer ualde uenter, et mortuus est tertia post potionem die. Quibus significatur, non utendum acribus, neque deducendam materiam ad locum arctum iam laesum, et tamen uisum esse.

Aphor. 31.

Pag. 4.

Est autem glutinosa urina finis scabiosae uesicae, & propria iam ulcere laboranti. Porro quae mala procedat ex uesica affecta, ex tribus dignoscere oportet: operationis impedimento, si urina super primatur aut ardeat, aut tinesmonē patiatur, aut nimis fluat: & ex ijs quae perpetuō eiciuntur, de quibus diximus in his Aphorismis & sequentibus, tum maximē in septima particula Aphorismo illo. Qualia etiam sint uesicae & alii excrementa, & ex adiacentibus, ueluti tumore, duricie, febre, ut in Coacis praedictionibus. Scribitur autē hic Aphorismus in libro de Natura humana hoc modo: Quibus pura est urina, & aliis atq; aliis uelut furfures in urina innatūt, horum uesica scabiosa existit. Itaq; si furfura in imo saepe uidimus innatare, supra nunquam; sed bene dum minguntur, circumuoluntur in ipsa urina, nec statim descendūt, ut capillamēta, arenula, squāma: & quod cariusculis simile est, & a nobis nō semel uisa: haec uerō, ut in urinis turbidis, diu luētantur ne descendant.

APHORISMVS LXXVII.

Quicumque sponte sanguinem mingunt, his à renibus uenulam ruptam significat.

COMMENTARIVS.

Από τρωματός, & sine causa manifesta, & repēte significare potest: cum uerō absq; causa manifestat, ex ulcere uesicae etiam contingat sanguinem mingere, non autem repēte, sed paulatim ex erosione soleat accrescere, repēte prodire non potest ex illa: at ex renibus potest fraetio uasē, quippe uenae renum oppletae sunt sanguine, cum membrum sit carnosum: ad uesicā uerō non produnt uenae, quae sanguinem deferant (cum urina iam à sanguine expurgata, ad illam ueniat) nisi quantum sufficit nutrimenti gratia. Atq; haec optime (ut mihi uidetur) à Galeno explicata sunt. Sicut & illud, Quod si ex apertione uenae renum contingat prodire sanguineā urinam, quia non confertum prodit, non aut sanguinem: quare relinquatur, ut repēte per urinā prodeunte sanguine, necessarium sit uenulam aliquam ruptam esse in renibus. Quod etsi sponte intelligamus, id est absq; causa manifesta, etiam defendi sermē eodem modo potest Hippocrates: nam ulcera uesicae cum ad sunt, declarantur: & maximē si magna sint, tū ex dolore tū ex squāmis, ut infra uidebitur, indicantur: ideoq; si tum sanguis fluat per urinam, non erit absq; causa manifesta. Quamobrē dictum Hippocratis quomodocūq; exponatur, uerū est, atq; etiā euidēs,

Illud forsā ē re magis fuisset inuestigare, quare Hippocrates scripserit, φλεβία, id est uenulae: non φλεβός aut φλεβός, id est uenae. Inquit enim in Mochlico: Principalis uena quae iuxta spinam est, etiam in renes radices agit tenuibus ac fibrosis uenulis iuxta spuriam constam.

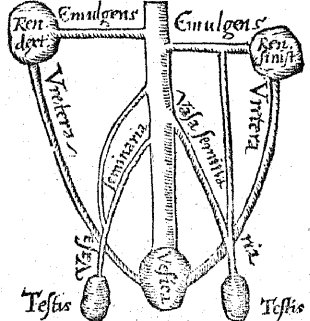
Et rursus in libro de Locis in homine: Duae quidem uenae iuxta tendines colli feruntur, & iuxta uerticula, & desinunt in renes, haec autem intertestes etiam penetrat: quae cum affecta fuerint, homo sanguinem mingit. Et rursus in Mochlico: At uerō ren cauiam sui partem ad uenas magnas situs est. Unde ex ipso in uesicam uenae enascuntur, quae parte potus trahitur per intestina ac uenas, per quas procedit in renes, ubi ueluti per quallum aqua percolatur. Cum enim spongiae simile sit eius corpus, quae ad uesicā conuersum est, ideo hic percolatur urina à sanguine, secerunturq; quapropter etiam rubra (supple antea) existit.

Neq; enim in renes aliae procedunt uenae, quam quae dictae sunt: neque est alius locus, ubi potus colligescat, quantum ego noui. Et rursus secundo Epidemiorum: Arteriae ex ipso rene hinc atq; hinc oriuntur, neruum secum cōiunctum habentes. Ergo ut ex Vesalio Libro quinto habetur, Dexter ren altior paulo est sinistron: in urumque uena arteriaq; prodit ex uasis magnis, quae sub spina posita sunt. inde ex utroq; rursus ureterae produnt in uesicam: peculiariter autem ex sinistro, scilicet ex emulgente, antequam in renē ingrediatur, uasis feminarij portio defertur in testē sinistrum. nam caetera uasa huiusmodi ex trunco uenae & arteriae, quae spinae subtenduntur, infra ipsos renes oriuntur. Inde infra ait: Antequam uenae & arteriae truncus insignis ille in renem ingrediatur, in duos ramos singulae diuiduntur: unum superiori, alterum inferiori sinus parti offerentes. Moneo (inquam) ne ob id duos sinus interseptos membrana esse credas & superiorem alterum, alterum inferiorem: quae urinam colet.

Verum ut omnia ad amissum intelligantur uerbis, ex Fallopio de hac re subijcere decreui, tum maximē quod Aphorismi huius causam pulcherrime aperunt. In hominis renibus non reperio ergo sinum illum exteriorem perforatum, à Vesalio proditum, per quem feruntur uenae & arteriae: sed uideo manifesta ipsa uasa per totam horū uiscerum carnem diducta: idq; in arterijs ac uenis obseruauit, quod in renibus ita earum substantia attenuatur, uelut in uasis illis quae per cerebrum feruntur. Haec tenuitas, forsā se cum sit acutissima ad lacerationem, efficiatq; ne uasa tam facile

in obseruationibus. Pag. 179.

457 H. CARDANI COMMENTARIVS. 458
facile à sensu ipso dignoscantur, in causa etiā fuerit, ne hoc ab Anatomicis animaduersum sit. Sinu etiam illum secundum & interiore ab eodem Vesalio traditum non reperio, sed alium huius loci positum. Nam inter uenas & arterias, quae in duas partes diuersae disseminantur: aliae per substantiam renis posteriorem, aliae per anteriorem prope renis portas (portas appello sinam illam partem, per quam ingrediuntur uasa, et egrediuntur meatus urinarij) uel parum intra substantiam ipsius, sinus quidem est factus ex neruea membrana, qui plures possidet ductus uel fistulas, ueluti si digitos perforatos haberet, in quibus fistulis extremis singulis operculum est carneum, ueluti uerruca quaedam acutum, quod aliquantisper in fistula ingreditur, illamq; obturat. & lotij stolidium constituit. Nam operculum hoc ex substantia renis constat, quae ad illud foramen, uel fistulam pertingit, ut in cauitatem lotium percolet. Et aliquando in unoquoque renis sinu reperiuntur octo uel decem foramina, aut fistulae dictae, quibus huiusmodi carunculae aptantur, quae ipsas operculi ingredientis modo obstruunt. A uenis igitus ac arterijs transfunditur omnis sanguis aquosus ad renes: hinc similitudine substantiae consistit quiter serum. Sanguis postea retinetur pro nutritio: qui quia parum ob tenuitatem alit, multus subinde attrahitur, atq; ideo multum feri continuo subsequitur, quod retento sanguine tanquam noxium per carunculas dictas expellitur, & stillatur in sinu, ubiq; collectū in latiore sinus parte fluit ad meatum, qui oritur ab eodem sinu, & urinaris uocatur, deorsumq; latus desinit utroq; in latere in uesicam. Vera haec est renis humani constructio, non aut canini aut caprini. Nam in capris aut canibus ista minime sunt explicanda: quod uinā animaduertisset praceptor meus Vesalius. Quoniam neq; in larynge, neq; in lingua, neq; in oculo ita facile lapsus esset, deceptus potius à bouinis uel aliorū animalū partibus, quas humanarum loco aliquando secuit ac delineauit: quam aut negligentia, aut ingenij crassitie, cum in minutissimis quibusdam rebus ipsum oculantisimum, maximeq; diligentem ac perspicacissimū fuisse uideamus. Nimis enim in renum hominis anatome pinguedinem, nō ita tamen timendam, timuit: atq; inde manauit describendi renes brutorum occasio. Ergo cum haec sint uenulae, exclusit emulgentes: quae si frangantur, non minguntur sanguis, sed homo in hydrropem aciticam transit: sicut etiam ex feminarijs uasis. appoii autem figuram simplicem, haec uolui diffusius docere, ut

Demum est animaduertendum, tria esse genera emissionis sanguinis ex uenis, iuxta Alexandrum Trallianum: rupturam seu σπῆγμα, erosione uel ἀπόσπασιν, & apertione seu ἀπόσπασιν. Hic Hippocrates intelligit rupturam. Sed haec ruptura etiam accidit sensum aliquando: & tunc etiam dicitur sponte secundum expositionem nostram, licet non Galeni, ita quod omnino & hic uerus erit Aphorismus: & nō erit nisi duo genera emissionis sanguinis ex uenis, scilicet ruptura et apertio. nā erosio est causa diuersa, nō species morbi, est enim ruptura primū leuis, inde fit magna: apertio aut oris uenae aliud est omnino, et differt genere à ruptura ipsa. Unde sciedū, in sinibus uenarū esse ora uelut sanguisugarū, & maximē narium, haemorrhoidarū, pulmonis & uteri: sed haec manifestiora cum aperiantur singulo mense, & iuxta etiā rationem structurae hominū, ideo homo naturā aliter potest sanguinem sudare propter hoc.

Est forsā difficultas ex dictis Hippocratis libro de Internis affectionibus, cū inquit: Fit aut morbus à labore, cum rupta fuerint uenulae ad renem tendentes, & ex hoc ren ipse sanguine repletus fuerit. Hic ubi haec patitur, cum urina sanguinem mingit in principio morbi, deinde processu temporis pus. Dico, quod uerba illa corrupta, Venulae ad renē tendentes: sunt etiā in Graeco codice, scilicet τὰ ἐς τοῦ νεφροῦ τείνοντα: melius, τὰ ἐν τοῦ νεφροῦ τείνοντα, id est, quae in renem tendunt: quod apparet ex subsequentibus uerbis, cum dicat, repleri renem sanguine: tum his quae dicta sunt. Nam inquis uenae ad renes tendunt, sed in eis distri-

79. in editione ult. Hippoc. sine comen- to. Pag. 20. Pag. ult.

Pag. 6.

Pag. 2.

Pag. 2.

Par. 4.

Fig. 23.

Cap. 10.

In obserua-

tionibus. Pag. 179.

10

20

30

40

50

Lib. 7. cap. 1. Sec. 1.

APHORISMVS LXXIX.

Quibus in urinis arenosa subsistit, his vesica laborat calculo.

COMMENTARIVS.

Maxima & grauisima dubia relinquentes, exigua animaduertimus, nam quod etiam laborantibus renibus subsidant arenosa, uerum est: sed maius est, quod citra calculum plurimis arenulae prodeunt. Mihi quidem iam ab annis hinc triginta ruse prodeunt, & nunc etiam albae, & quotidie & copiosae, atque omnino citra omnem calculi suspicionem, tam renum quam etiam uesicae. Quinetiam, quod longe maius est, iam toto decennio exacto, tantum albae arenae adhaeret matulae parietibus, adeoque concretae, ut intra quindecim dies si non abluatur, tota lapidescat intus: nec nisi magno labore et corticibus ouorum, atque sic nec perfecte elui ac detergi queat. Vnde mirum, cur non in uesica idem contigerit iam dudum, et si non contigit, ut certum est (nam nullo usque nunc uesicae, imo nec renum uitio laboranti) cur concrescat tam celeriter haec materia, et in cementum in matula, a uesica autem perfecte quotidie eluatur. Item, quando indicia lapidis ex arenulis sumi licebit, cum nos frustula ad magnitudinem dimidiae lentis arenulae albae saepius, & maxime per aestatem emisserimus. Neque hoc solum in nobis, sed in multis alijs animaduertimus. Leo monachus B. Augustini, qui annum excedit 30 lxxx, saepe mihi offendit tantum pituitae lentae in matula simul concretae, ut ouum anferis magnitudine superaret: & tamen lapidem nunquam genuit. Cur uero arenulae & calculi renum ex uesica protinus excludantur, uesicae autem propriae, & in ea geniti maneant. Si enim protinus excluderentur, nemo calculo uesicae laboraret. Videmus etiam arenulas frequentes, ut uix in lotijs de decem unum ab hoc uitio immunem esse uideam; attamen rari sunt admodum qui renum calculo laborent, longe rariores qui uesicae. Oportet autem eorum quae sunt, causas esse, non enim haec dicuntur solum, sed ita se habent. Ob id Galenum imitatus, rem ipsam, quomodo se habet, spectare decet: inde illi uerba sententiamque Hippocratis accommodare, non autem uerbis ipsis sententiam atque sententiae rem. Vulgaris codex ita se habet: ὀξόσοισιν ἢ τῶν ὕδατων καὶ μὲν ὀξόσοισιν, τὸ τῶν οὐρῶν ἢ κύστις λιδοῖα. Brasauolus autem refert, codicem inuenisse, in quo ita Aphorismus hic sic legeretur: ὀξόσοισιν ἢ κύστις λιδοῖα, τὸ τῶν οὐρῶν ἢ τῶν οὐρῶν ἢ κύστις καὶ μὲν ὀξόσοισιν, τὸ τῶν οὐρῶν ἢ κύστις λιδοῖα. Pag. 6.

μὲν ὀξόσοισιν, ἢ τῶν οὐρῶν, ἢ τῶν οὐρῶν, ἢ κύστις λιδοῖα. id est: Quibus uesica calculo laborat, his arenosa in urinis subsistunt. Quae lectio proculdubio uerior est: sed tria obstant. Primum, quod ipse non affirmat, quo ex codice tantam lectionis uarietatem sumperit. decebat autem docere, in re tanti momenti. Secundum, quod nec sic exquisitè uera est sententia Aphorismi: cum multi sint qui calculo laborant, quorum urinae ut aqua sunt, & absque ullo sedimento non solum arenae, sed neque alterius rei. Tertium, quod maius est, quoniam hic Aphorismus inter multos scribitur, in quibus ex his quae in urina sunt, docet morbos renum & uesicae cognoscere. At sic scriptus Aphorismus in uillis ferme esset, nisi ut intelligeremus, ubi non essent arenulae in urina, calculum non adesse in uesica. Quod si nunquam, hoc raro contingit, paucisque essent ab hac suspicionem liberi. Si non semper: falsum profusum est. multis enim calculo in uesica laborantibus, urinae, ut dixi, clarae, & saepe absque ullo sedimento exeunt. Non tamen industriam Brasauoli reprehendo, neque prohibeo quin quisque utatur hac lectione: quam uis mirum ualde sit, Galeno adeo in harum uarietate exquirenda sedulo nunquam obuenisse.

Verum res ita se habet: Materia multa crassa ac terrea cogitur in unum in uesica, primum quidem ad quantitatem ciceris aut fabae, cuius pars intima concrescit: & quoniam eijci non potest, tandem calore ac frigore parte tenui consumpta in lapillum coalescit. Postmodum pars ea circumdans, & quae ei denuò adijcitur, in lapidem transit, atque ita sensum augetur. Hinc fit, ut hi lapides margaritarum more corticibus constent, & ut intima pars durior sit. Cum uero iam concreuerit, ut magnitudine limum exuat, uesicam atterit, ob id in ualde se exercitibus nunquam multum magnus fit. Vtrum uero a calore, an a frigore potius generentur: dicam, calorem cum crassa materia & frigus ferme idem posse. Vnde in pueris & senibus, tales lapilli maxime, non autem in iuuenibus generantur. Hippocrates ipse in libro de Aere & aquis haec habet: Quorum quidem alius satis fluida est, ac sana, & uesica aut uesicae os non ardet, his facile urina effluit, & in uesica nihil congregatur: quorum uero alius ardens ac feruida fuerit, in his etiam necesse est uesicam idem perpeti. Quum enim magis quam pro natura fuerit calefacta, stomachus eius inflammatur: ubi uero haec perpetitur, urinam non demittit, sed in seipsa concoquit & adurit: & quod quidem tenuissimum in ipsa est, excernitur: & quod

quod purissimum est, transit ac emingitur: quod uero crassissimum ac turbidissimum est, coaceruatur & coalescit, primum quidem paruum, deinde maius fit. Dum enim uoluitur ab urina quicquid crassum coactum fuerit, sibi ipsi adiungit, atque sic augetur, in topiumque euadit. Et cum urina emittit, ad uesicae collum lapis impellitur in uesicae stomachum, & urinae emissionem impedit, grauesque dolores excitat: quare pueri calculosi trahunt fricationem, pudenda. Videtur enim ipsis causa mirum esse loco esse. Signum autem huius, quod haec ita se habent, hoc est: Urinae splendidissima mingunt calculosi ad similitudinem feri, eo quod id quod crassum est ac biliosissimum, isthic manet et coaceruatur ac concrescit. Et perierit, sane lapidem hoc modo contrahunt. Fit autem pueris etiam ex lacte, si non salubre id fuerit, sed ualde calidum ac biliosum: uentrem enim percalefacit, ac uesicam. Quare urina dum adurit, haec patitur, ob id magis pueris uinum minimum meracum confert: minus enim uenas adurit ac resiccat. Mulieribus autem cum urinae meatus breuior sit, & latior, minus contingit calculi generatio, quoniam urina facile impellitur, ob id etiam plus bibunt haec quam pueri. Atque haec est uera calculi generatio, & iuxta Hippocratis sententiam.

Aliam Brasauolus ex quarto libro de Morbis, quem Hippocrati tribuit, affert: scilicet ut ex arene fiat, sedimento ueluti glutine copulante: atque tunc in urinis arenosa subsident. Hic modus Hippocrati posset scribi, si non iam ex genuino illius libro uerum illius sententiam de hoc edocuissemus. neque enim uerisimile est Hippocratem in uo loco unum, in alio aliud sentire: nec liber ille grauitatem Hippocratis seruat, nec sententiam. Neque enim Hippocratis mos est numerare signa, quemadmodum ibi facit. Quaecumque autem ex eo ad rem faciunt, ut illa quoque fuerint, suo loco addantur. Non propria ergo est haec calculi generatio, etiam si quandoque contingat: quia natura ut statim arenam senserit, protinus eijcit. Atque haec causa est cur raro ex arena renum, & calculi eorum, calculus uesicae generetur, nam tales calculi & multo facilius arenae, cum e loco arctiore prodierint, quam sit uesicae collum, statim eijciuntur: & uesica a natura, quae sensum illorum, tanquam rei ualde abhorrentis, pati diu non potest. Quamquam aliquibus ob situm ac formam, & quia ualde immundat siue sica, differatur: uelut contigit sacerdoti ex ordine B. Augustini, quos uocat Canonici illi congregationi: & Hieronymo Gorlae merca

tori pannorum. hi enim cum aliquandiu renem dolore discruciatum essent, sacerdoti uinum granineum, mercatori Alexandri medicamentum est sanguine hyrcino ac myrrha dedit: amobusque, statim quieuit dolor, ita ut surgere. Verum tamen molestiam quandam patiebantur, ut nec sani essent, nec aegri dici possent, nam quid sentiret, uesicae se affirmabant. Tertio post die sacerdos lapillum osi dactyli similem, sed breuiorem eiecit, sanusque in posterum mansit: mercator autem non nisi post dies quindecim, eiecit autem forma & magnitudine dimidys fabae. Augusto tum Statuario, cum per medici incuriam mansisset in uesica, in tantum auctus est, ut eo morbo cum maximis cruciatibus, ut hi solent, obierit. Atque hoc cur raro contingat, dictum est. Cum enim renum calculus nudus sit, adeo uesicam uexat, ut diu non possit retineri, quare nec augeri: qui uero in uesica oritur, tum quia simul gignatur, tum quia eir cum uesiciatur glutine illo, retinetur. Sensum autem gignitur, ob idque ex corticibus constare uidetur: moles tamen simul quodammodo antequam perficiatur, adeo magna euadit, ut eijci nequeat. Atque hic tertius est modus generationis calculi uesicae.

Parum quoque auctor quarti libri de Morbis (quamquam Hippocratem illum non esse existimem) ab hac sententia differt. Sic enim inquit: Sic profecto etiam fex in uesica, dum pituita glutinum sit, emingitur id quod ab urina liquefit. Fex autem subsidet & densatur, ac solida fit uelut ferrum: ubi uero subsedit, ac solida facta est, sursum ac deorsum in uesica uoluitur, & feriens uesicam, dolorem inducit: et si uehementer feriat ac ulceret, aliquid de ipsa auferit. Verum id quod insuper affertur, adhuc magis quam id quod arenosum decessit, concretionem efficit. Atque tali modo fit lapis de lacte in uesica: & si puero acribi meiere uult, urinae meatum apprehendit. At si puero iam adulto lapis gignatur ex terra, dolor non adest ipsi, priusquam ipse sibi ipsi cibum deligat. Et haec a me de hoc relatata sunt.

Ceterum morbus signa quinq; habet. Nam ubi meiere uult, dolore affigitur, & urina paulatim fluit, uelut in urinae stulticidior: et est subcruentata, nimirum uesica a lapide exculcerata, & uesica inflammata est. Verum hoc signum inconspicuum est, indicat tamen summa pars praepitui. Quandoque mingit arenosa: uerum a talibus, quae ego dicam. Eijcit autem aliquando lapides duos, aut etiam plures paruos, generatos eodem modo,

modo, uelut de uno dixi. Fiunt etiam tali modo. Quum lapis fuerit concretus, & profunde sub-

Refert Brasauolus, dissecto Alberto Sauona rola, qui ex huiusmodi morbo obiit, uiro erudi-

Omitto nunc, quibus in locis præter renes et uesicam lapides generentur. nam longa satis per se narratio hæc est. Primum igitur in intestinis, ut Brasauolus recitat, Gallam mulierem quinq;

Ut autem causam generationis illorum diligentiùs perquiramus, sciendum quibus commu-

tia est, ut etiam glacies: topus inter sal & lapidem media est substantia. Generationis igitur lapidis principium est siccitas. Siccitas autem fit, uel quia materia crassa excurrit, uel cogitur. Sic

Cæterum calculi morbo principium obortur a lacte, ubi puer lac impurum fugit. Lac autem in nutrice impurum fit, si pituitosis cibis ac potibus et alimentis impuris nutritur utatur.

De tueni. San. cap. 1.

Lib. 4. de Morbis. Pag. 14.

1147

nam eijcitur, ut quæ in cavo sit loco, & maximè acruata, dum fit præ dolore per mictionem non pertransit, & à pituita cruda concreuit. Glutinum enim fit pituita ad fecem admixta. Et primum parua lanugo superstat, deinde quod accedit, arenosum fit: glutin, dum fit pituita, quæ est in uesica de lacte, & augetur: & quicquid humoris in glutinatione acceperit, emingitur. Rursum autem sex solida fit, & lapidis speciem accipit.

Hæc quam turpiter uerterit hic uir, non est ut dicam: quia tamen non Hippocratis est hæc sententia, nec nos uerbis authorum, sed rebus fidimus, duobus tantum uerbis omnino barbaris commutatis, reliquum, ut iacebat, trāscripsimus. Satis autem constat ex his, tum etiam antea demonstratis, lapidē esse fere terrestri exustaq; fieri. Sed hæc mittamus, quoniam neq; nostris principijs repugnant: nec adeo absoluta sunt, ut clarè quod uerum est ostendat, remq; ut se habet, perspicuè doceamus.

Fit lapis ex materia crassa, semper exiccata, uel ob siccitate loci, uel ob uehementiā caloris, humida resoluētis. Atq; ob id tā in senibus quam pueris generatur. In pueris quidē nunquā ferme in renibus, sed in uesica semp: quoniā calor adeo uehementis est in his, & materia tenuis, ut in renibus liquefcat omnia, uelut quæ parua sunt, dum in paruis cibus excurrit. In senibus uerò latiores sunt meatus in renibus, materia crassior, & calor siccior: cum in pueris materia crassa solum ob id sit, quia multa: multa autem in renum meatibus esse non potest. Pueris igitur in uesica, senibus utrobiq; lapis generatur. Generatur aut trifariam: uel ex arena, idq; raro, fitq; topus, nō lapis: aut lapide iam in renibus concreto, idq; rarissime: quoniam uesica illum, si licet, statim expellit: aut ex fece urinae, cum membra naturalia, quæ in tamē uillorū expellūt, imbecillia fuerint, uelut in infantibus: uel materiae crassie ac lentore, ut in senibus, tuncq; simul materia cogitur lapidis, paulatim tum concreuit limo cum ambiente. Adiuuant, latitudo meatuū, cruditas & calor non naturalis. Prohibent, quæ diuidunt, ut capparès, balsami succus: & quæ humectant, ut oleum, cuius usu ob id, tum alia multa, delector. Arena renum hæret matulae, & rubra est: uesicæ retrimenta candida sunt, plerunq; leuia, arenosa, nō arenæ, nam lapillorū partes potius sunt, & puluis, quam arena: ob idq; arenosa uocatur. Quæ autem salis naturā habent, siccantur cum abest humor, & in formam topi duri transeūt, si humor adsit, non concrefunt, in matula igitur eiecta urina ut sal concrefunt, dum uesica plena est, non concrefunt ob humorem: eiecta urina etiam non concrefunt, quoniā statim humor adest, et locus calidus est. Et quod maus est, ob uim uesicæ expultricem, dum uesica urinam exprimendo tota inuertitur, cauamq; partē gibbā efficit: quod in matula dum purgatur, nec fit, nec fieri potest. Calor autem actu dissoluit, quod est in urina, nec in sedimentum transire permittit. Calor autem potestate, seu urina calida & acris, ad lapidis generationem facit. Iuuat ergo, dum mingitur, ad prohibendam lapidis generationem, comprimere bene uesicam, & expurgare perfecte, idq; quasi subsultim mingendo, nō cōtinuè, quod ego mihi à lapide metuens obseruari, nunquam in pluma cubans, nec nimum nisi album leuèq; bibendo: sed & loco plumæ stupam sericam mihi subieci. Hæc igitur sex maximè prohibent lapidis generationem, utrobiq; scilicet tam in renibus quam uesica: tomentum minime potestate calidum: expressio diligens sedimenti dum mingitur, quæ fit subsultim mingendo: ususq; olei: abstinentia à casto, tum his quæ ex lacte sunt, tum à terreis ac salis: uel quod multa ac ferè omnia complectitur, à cruditate cauere.

tur eiecta urina ut sal concrefunt, dum uesica plena est, non concrefunt ob humorem: eiecta urina etiam non concrefunt, quoniā statim humor adest, et locus calidus est. Et quod maus est, ob uim uesicæ expultricem, dum uesica urinam exprimendo tota inuertitur, cauamq; partē gibbā efficit: quod in matula dum purgatur, nec fit, nec fieri potest. Calor autem actu dissoluit, quod est in urina, nec in sedimentum transire permittit. Calor autem potestate, seu urina calida & acris, ad lapidis generationem facit. Iuuat ergo, dum mingitur, ad prohibendam lapidis generationem, comprimere bene uesicam, & expurgare perfecte, idq; quasi subsultim mingendo, nō cōtinuè, quod ego mihi à lapide metuens obseruari, nunquam in pluma cubans, nec nimum nisi album leuèq; bibendo: sed & loco plumæ stupam sericam mihi subieci. Hæc igitur sex maximè prohibent lapidis generationem, utrobiq; scilicet tam in renibus quam uesica: tomentum minime potestate calidum: expressio diligens sedimenti dum mingitur, quæ fit subsultim mingendo: ususq; olei: abstinentia à casto, tum his quæ ex lacte sunt, tum à terreis ac salis: uel quod multa ac ferè omnia complectitur, à cruditate cauere.

Hæc igitur sunt quæ oportuit declarare: etenim iam proposita ab initio fuerant. Nunc solum restat declarare, cur urinae habentium calculum aqueæ sint: affecta enim calculi frigiditate, uesica ad urinam neque concoquit, neq; renes trahendo expurgat, unde aquosæ urinae prodeūt. Quibus intellectis, quæ quam officitanter ab omnibus tractata sint quisq; intelligit, neq; aliter tractari poterant ueris deficientibus principijs, ad Hippocratis sententiam exponendam accedo. Inquit ille: Quibus in urinis arenosa subsistunt, his uesica laborat calculo. Si arenosa, inquit, subsistunt: hoc assidue intelligendum est, nō aliquando. uerbum enim Subsistunt, cum sit præsentis temporis, per omnem temporis successum extenditur: unde nō de arena renū intelligi potest, quæ neq; subsistit, sed adhæret: nec arenosa, sed arena dici potest: nec perpetuo apparet, sed quandoq;. Quod uerò arenosa hæc, id est lapidū frustula & puluis, lapidē significant, patet: quoniā quæ molle est, quotidie atteritur, maximè in se exercetentibus: aut si plures sint lapilli, itaq; cum non possunt singulo die generari, necesse est ut ex lapidibus resecentur. Sed si materia hæc arenosa singulis diebus excrementetur atq; generaretur, nō iam subsideret, sed salis naturam haberet, esseiq; tenuis, & superficiem matulae intrinsecus adhaerēs. Cum

ergo uolueris scire certius an aliquis calculo uescicæ laboret, inbe eum equitare, saltare, exerceriq; uehementius, exhibe lapidem comminuentia, inde subsidentia in urina inspicere, in qua si tribus aut quatuor diebus pilulus appareat, lapis est durus: si lapidum frusta & quasi arenæ, non autem arenæ, topus est: si nihil horum appareat, lapis pculdubio non est. Atq; hæc sunt quæ duobus millibus annorum latuere expositores. Caue tamen ne exercendo magnum ardore urinae, ut dicunt, seu uriginem intolerabilem efficias. Improbi enim & ignari medici maledicendi ansam, postquam benefacere non norunt, undiq; arripunt. Nos ergo nec extorsimus Hippocratem, nec redarguimus, ut neq; Ptolemæum: at qui non profundius quarunt, coguntur multa ut superflua aut imperfecta damnare.

APHORISMVS LXXX.

Sanguinem & grumos mingant, & stillicidium urinae habeant, & dolor in inum uentrem, & pectinē, & faeces incidat, circa uescicam labor est.

COMMENTARIVS.

Aphor. 78. Superius dixerat: Quicumque sanguinem sponte mingunt, his a renibus uenulam ruptam significat: ne quis crederet semper in mictu sanguinis renes laborare, sibiicit unam rationē quæ uescicam laborare ostenderet, scilicet quoties uel sanguinem & grumos mingendo & stillicidium patiēdo, dolor in inum uentrem & pectinē & faeces incidat. Hic quam oscitanter, ex tot difficultatibus ne unam quidem attingendo, Galenus præter hæc unam, an uescicam pati dixerit, in qua palam aberrat: alij uerò alteram addentes, scilicet (an quæ coniuncta sunt, disungi debeant? quæ per se satis manifesta est) non est ut dicam. Attingam autem primū difficultatem illam à Brauulo motā, scilicet an singulatim illa intelligenda sint, scilicet sanguinem mingant, aut grumos, aut stillicidium urinae patiatur? Dico uerum esse solū de omnibus simul, tum primò quia in illis coniunctione non minus quàm in sequentibus uertitur: & grumos mingant, & stillicidium urinae habeant. Non dixit Aut, tum etiam quia semper ferme in hoc casu omnia illa tria simul coniunguntur. Tamest enim non eadem die semper hæc omnia contingant, semper tamen se consequuntur. Quod uerò partes illæ, Et dolor in inum uentrem & pectinē & faeces incidat, coniunctim etiā legende sint, ex ratione notæ coniungentis uel, uel palam est, & ipsa ratio-

nibus conuincitur potest: ut demirer audaciā Leonici, qui cum non intelligeret Hippocratem in hoc loco, contra ueritatem quam in textu Græco omni iaceret, existimans esse plures cōditiones, cum sint tantum duæ, scilicet quod si sanguis ex uescica fluat, conuertitur in grumos aliquādo, ob id quod paucus est: nec adeo proritat ad meientum, cum sit illi familiaris: nec etiā tam bene urina miscetur, ut qui ex renibus prodit, ideò in grumos uertitur. Secunda, quod si morbus est in uescica eiusmodi, & accidat dolor in pectine, apparebit & in ino uentre & interfœmineo. Melius enim legitur sic, quàm Fœmine.

Videndū est igitur quid sit fœmen, inus uenter, & pecten primum. Græcè autem sic: ἐς τὸ ὑπογάστριον, καὶ ἐς τὸν κνήμην, καὶ τὸν περινεφρῶν. uertitur ὑπογάστριον, inus uenter, id est sub uentre. Pars ergo est in ino uentris super pubem in medio, ubi cum urina retineatur in uescica, prominet rotunditas: ut in Arte medica etiam testatur Galenus, & nos quandoq; uidimus in retentione urinae. Situs enim uescicæ fundi ibi erectione est supra uterum in mulieribus, in uiris autem supra rectum intestinum: collum autem & prima pars uescicæ osi pubis subtenditur: pars autem inferior residet inter uirgam & anum. Unde qui lapidem uescicæ patiuntur, ibi pondus & molestiam sentiunt, præsertim si repente sedeat. Et pueris tangitur immisso in anum digito medio lapis, non quidem uersus dorsum, sed in anteriore parte, scilicet ad fœmē, seu interfœmen, ut Fuchsius uult. Nam fœmina, inq; partes sunt interiores coxarum à pudendis ad genna. Liqueat igitur, quod laborante uescica tria hæc loca maxime afficiuntur, quoniam omnia sunt circum uescicam. & prope cutim: nisi quod & in pube & interfœmineo iacet ostentue. Dicitur autem interfœmineum, quoniam eo in loco uulua sita est, scilicet inter anum & pudendum paulo magis utrinq; diductis osibus quàm in masculo. Vbi Nero mixus est transformare sporū, exciso toto inguine, puero & loco illo perforato, in fœminam. At pecten uocamus partem superiacentem osi pubis, quod super uirgam adiacet, ubi pili nasci solent tam masculis quam fœminis. Et quamdiu carent pilis ea in parte, uocari solent ephœbi. Est autē, ut etiam Vesalius docet, oblongior uescica quàm illius ceruicem contrahatur, leuis est illius tunica, intus & extra prædura: ualida membrana enim est, triplici genere uillorum contexta, inæqualis

APHORISMVS LXXXI.

Si sanguinem & pus minxerit, & squamulas, & grauis odor adlit, uescicæ ulcerationem significat.

COMMENTARIVS.

Cum declarasset morbum uescicæ ex cōsensu, quantū est ex merito signorum: docet morbū per essentiam, ita ut signa in præcedenti Aphorismo sint signa uescicæ per cōsensum laborantis: hæc uerò per essentiā. Nec inconuenit signa per cōsensum morbi posse iungi morbo per essentiā esse morbi per cōsensum. Sic enim morbi per essentiā distingui non possent à morbis per cōsensum. Dico igitur, quod stomnia hæc adfint, non aut alternatim, ut Leonicenus (qui temeraria audacia omnino Hippocratem non intelligens, illū delirare facit) uertit, quod ulcus adesse in uescica significatur. Et demiror de illis qui hanc ultimam editionem emendarunt, cum iam haberent Cōmentaria Brauoli emendata, tum etiā Fuchsij, quare plus tribuere uoluerint Leoniceno erranti, & contra fidem Græcorum exemplarū exponenti, quàm ipsi Hippocrati. nam quod Leonicenus aberrauerit, senex primum, minus est mirū: deinde tot opera Hippocratis uertit, licet dicere cū Flacco, Verūm opere in longo fas est obrepere somnū.

At de illis qui castigasse profitentur, non habeo quod dicam, namq; nec dici potest illos suspicatos meliorē codicē habuisse Leoniceni, ut librarius pro u scripserit uel, quia similia sunt ualde: quoniam ignoscendū esset, si semel hic error admissus esset in textu. sed cum ter uel ponatur in hoc contextu, semper aberrasse librarium existimare, est perinde monstro simile, & omnino fidem codicibus omnibus abrogare. Itaq; mihi uidentur uiri perfimiles his qui malos pamos texunt: nam iniria uariēgata & pulchra faciunt, reliquum autem nulla diligentia conficiunt, nulliusq; precij. Nam de Leoniceno plurimū illi debet tota doctorum caterua, & ut ad Flaccū rursus redeamus, de illo dici potest, Illi robur, & æs triplex

Circa pectus erat, qui fragilem truci Commisit pelagoratem

Primus, nec timuit.

Facile ignoscere debemus magnis uiris etiam mediocria errata, nedum parua, quandoquidem tot laboribus & incommodis propter posterorum utilitatem insudarunt. Atq; ego illum Galeno sine dubio præposuerim, qui ætatem quàm longissimā cum uixerit, totā in purganda medic-

qualis crassicie, maxime tamen ad collum crassior est, & in hominibus adnascitur peritonæo in ino uentris. Et ob id nimirum Hippocrates docuit, eam partem affici, in Aphorismo: non sic in canibus, quoniam situs illis magis fauet: homini, quod erectus esset, ne pondere urinae nimis grauaretur, hoc fuit necessarium, imminet (ut dixi) intestino recto è posteriore parte: unde fit, ut et mingentes compresso intestino illo facile pedat: & egerentes dum inflant intestinum illud, ad mitum incitentur: & qui lapidē patiuntur, & hæc morrhoides excitent, & tinea monem patiantur. Musculo comprimitur inum ceruicis, qua parte uentri uescicæ iunctum est supra glandulas, ne coeundo necesse esset urinam cum semine ipso fundi: & est quasi ex ipsa uescicæ substantia musculus, ideòq; parum profundus. Constat enim uescica tribus tunicis: exteriore carnea, sed non rubra, uerūm subrubra ex peritonæo nata, tenuiore altera et splendida, ac tertia crassiore nerueaq; collū aut uescicæ sitū mutat: cum penis tenditur, & Græcum: cum non, s Latinum imitatur.

Hæc uolui necessaria non præter propositū subtexuisse, tum ad sequentium intellectum: tum ut ostēderemus Galenū longè aberrasse, qui credit per ea uerba, τὰ πρὸ τῶν νύσιν, intelligi debere quæ circa uescicam laborare, id est partes quæ illi amēctuntur, etiam cum ipsa uescica manifestum est enim ex dictis, non posse hæc cōtingere nisi laborante uescica: & quotiescunq; uescica laborauerit, hæc necessario contingere. Dico laborauerit, ulcere magno, uel uasis maioris sui (nam omnia parua sunt) fractura. Obstat tamē litera, dicit Galenus, τὰ πρὸ τῶν, quæ sunt circa. Sed & illud, q; in sequenti uescicam ulcere laborare dicit igitur Hippocrates inter uescicā & quæ sunt circa uescicā distinguit. Sed si sermōnis efficaciam, & ut ita dicam, exquisitā energiā exigamus, non poterit intelligi de uescica ullo modo, cum non dicat, Uescicam & quæ circa uescicam, sed solū, quæ circa uescicam. Sermo igitur Hippocratis est huiusmodi, quod tota uescica laborat, adeo ut etiam circumiacentes partes afficiantur, quasi omnibus noxa illa participantibus. Magnum ergo uescicæ affectum & cum consensu declarare uoluit, cuiusmodi si febris adfit, cum uescica phlegmone laborat: uel magno, id est lato ulcere. si febre caruerit, nam de profundo statim subsequetur. Hoc ergo uoluit docere, laborare omnino uescicā, sed non necessario ex se, sed cōsensu alterius: licet quandoq; consensus hic ex ipsa met ortum habeat.

na consumpsit: Galenus, cum ne ad triginta annos propè accesserit, immodica ambitione plura confudit quam addiderit. Debemus illi plurimum tanquam in eo negotio feliciter uersato, ut ei cõtingerit genius illustri. Ergo ut ad rem redeam, si per disunctionem legatur, in quo differet à superiore illo: Si sanguinem aut pus mingat, renum aut uesicæ exulcerationem significat? Palam enim est, alterum falsum esse, aut superfluum. Si enim mictus sanguinis aut puris significat uesicæ ulcus, frustra illi additur Renum: si autem alterum horum tantum falsum est, quod hic dicitur Vesicæ exulcerationem significari, coniunctum igitur, ut rectè Hippocrates, legi debet.

Nec uerò tametsi omnia ista signa ostendant ulcus, in uesica semp omnia necessaria sunt. Mala enim nõ solum, sed insulsa Dialectica utitur, si quis dicat: Publico monumento & decè testibus & tua cõfessione cõstat, te mihi debere centum coronatos: igitur nemo alteri debere conuictus dici potest, nisi testes decè proponat, monumentum publicum doceat, & ipse debitor fateatur, quod autè hæc uera sunt, ostendamus. nam si mingat sanguinem et pus, necesse est altero eorum uas esse apertum uel ruptum: sed pus ostendit putredinẽ & ulcus, igitur non potest esse uas apertio: at cum squammæ afferint, nõ possunt esse ex colliuatione, quia cum pure non essent, igitur ex uesica sunt. renes enim squammæ parere non possunt, nec quæ supra renes, cum substantia eorum sit carnea. Sed quare addidit: Et grauis odor adfit: nõne omne pus malè olet: certè dum dixit hoc, aliquid plus uoluit significare quam cõsuetum puris odorem, sicut in Prognosticis, Pus optimum est, quod est minimum graueolens. Omne pus ergo male olet: sed quod ex uesica refecatur, trifariam magis olet, etiã si minimè malum sit, quod in alijs partibus nõ contingit. Primum ob substantiæ quæ corumpitur, scilicet ipsius uesicæ, naturam, quæ nõ est carnea, maxime in interiore parte: ideo cum longiore tempore ad putredinem egeat, aut uolentore causa, magis putrefacit. Secundum, ob admixtionem partium aquearum urinae, quæ corumpunt & corumpuntur: idem ob morã, quam ibi ob urinae retentionem naturalem contrahit.

Quid si appareant omnia præter hoc signum, odoris ualde foetidi? Dicit Hippocrates, uix fieri posse: & si fiat, erit morbus cõpositus: uelut si renes laborarent ulcere, squammulæ autem illæ aliunde procederent.

Consequuntur autè hæc, nam à sanguine rupto quomodocumq; uase, seu per erosionẽ seu ali-

ter, sequitur sanies, & ex sanie erodente squammulæ illæ ex uesicæ substantia excidunt: demum profundo facto ulcere fit odor ille teterrimus, cum etiã antea incipiat. Similiter si pus adfit, feotor ibi adest, et necesse est etiam præfisse exitum sanguinis, tum etiã squammulas succedente tempore excidere. Et ita squammulæ si ex uesicæ decidant, non aut aliunde proueniunt, per putredinẽ decidunt, & malum odore & pus præcessisse indicant: ac etiam exitum sanguinis, atq; ita à feotore argumentum de alijs tribus sumitur.

Lexicon aliqui squammas interpretantur, sed oportet in cõmuni significato intelligere, sic ut plerumq; squammulæ, id est parue squammæ sint: nonnunquam etiam ad magnitudinem graniciceris, cum ulcus magnum est: & crasse profunde ditatem illius declarant.

APHORISMVS LXXXII.

Quibus in urinaria fistula tubercula nascuntur, ijs suppuratione facta, & eruptione, solutio.

COMMENTARIVS.

Cum declarasset modos plures, quibus signifi- cantur morbi uesicæ et reni: hoc Aphorismo docet, quandoq; morbos aduenire in fistula urinae, qui similes uidentur morbis uesicæ: et huiusmodi plane, nõ sicut alijs, ex parte liberantur. Est ergo ac si dixisset, si quis fistulicidium urinae patiat, & sanguinẽ cum pure mingat, ut superius dixit, & hoc cõtingit ex tuberculo in meatu urinae: tunc dignoscitur, quia suppuratione facta et eruptione, soluitur plene morbus. Et in alijs casibus si perseueret, nõ erit ex tuberculo in uirgæ meatu, adeo quod docet hoc Aphorismo distinguere morbos ueretri ab alijs morbis uirarum urinae: hi enim suppuratione facta soluantur, antea aut sunt ualde periculosi morbi illi uesicæ & reni: antea nõ adeo uidentur periculosi, cum nõ impediat urinae successu tamẽ temporis cum nõ soluatur plene, deterior es euadunt. Hic ergo duæ dubitationes cõtingunt.

Prima est, an tubercula in meatu ueretri possint absque suppuratione solui, ut Galenus censet? & uidetur quod Hippocrates hoc uelit in textu. Nihilominus apparet, quod caro etiã excrefscens facit impedimentum in urina, & sponte decidit, ac etiã mollientibus medicamentis. Per tuberculum ergo intelligo in hoc loco, illud idem quod ab Hippocrate intelligitur in Coacis præ-

ditionibus, dum inquit, Quibus tuberculum est circa uesicã, quod mingendi difficultatẽ facit, ad omnis generis figuræ uexantur: huius aut solutio fit pure erumpente, illud idem quod docuit in primo de Mor-

Pag. 3.

33

10

20

30

40

Aphor. 80.

Pag. 20.

44

44

de Morbis: Tubercula sunt disrupta aliqua uena intus, aut nõ profusus disrupta à laboribus, uel etiam ex pituita aut bile, ut in lateribus: uultq; omnia suppurari. Idem sentit in libro de Affectionibus: & etiam id postulare longius tempus, ut dissoluerentur. Impedimentum enim meiendi dolorem auget, ut cogatur natura morbo crescente malini suppurationem. Neq; ego uidi quenquam cui ex tuberculo suppressa sit urina, cui non fuerit suppuratum. Hic idem Aphorismus scribitur in septima particula, & additur in fine dolor, id est quod soluitur dolor, cum hic nihil apponatur. Verum, ut dixi, causa est hic, quod uoluit distinguere morbos in urinaria fistula, ab alijs qui in uesica & supra uesicam sunt.

Secunda dubitatio est, quare ulcera uirgæ sponte sanentur, nõ aut in alijs locis adeo facile? Et habet aliud caput hæc difficultas, quonia generaliter suppurationes sunt maioris spei quam reliqua ulcera. Quodprehenditur, cum dicat Hippocrates septima Aphorismorum: A sanguinis spuito, puris spitum: a puris spuito, phthisis & fluxus. Cum uerò spuitu retinetur, moriuntur. Et tamen dicit in Prognosticis, Ex his autem maxime superstities manent. Causa ergo est, quoniam ulcus quod ex suppuratione aduenit, non est coniunctum cum materia erodente aut destillatione, & etiam est accidens ipsius abscessus suppurationi: at aliud est morbus. Præterea nõ omnis suppuratione est cum ulcere, sed solum ea quæ cum eruptione est. Quæ autem in meatu urinae sit ulceratio, adhuc facilius sanatur: quoniam sanatio ulcerum est exiccatio, hæc aut fit ab urina, quæ sicca natura est: & etiam propter motum & impulsum, ideo talia ulcera sponte sanantur. In uesica autem non ita, quoniam urina ibi quiescit ac putrefcit, non autem eluit locum. Si tamen ulcus illud sit ex eruptione abscessus suppurationi, maior est spes sanationis, & non debent retinere diu urinam.

Et quoniam hic actum est de tuberculo impediẽte mictum, & dolorem creante, sciendum est, quod, ut habetur ex dictis, urina supprimitur uel propter materiã aduenientem, ut in Aphorismo, Si sanguinem & grumos: aut ex tuberculo nato in meatu, ut in præsentii Aphorismo: aut ex frigiditate & siccitate, ut in libro de Affectionibus, & tertia Aphorismorum: aut propter uteri cõsensum, ut in secundo de Mulierum morbis: Et ex inflammatione intestini recti, ut in libro de Fistulis. Et fit etiam propter abscessum in ipsa uesica, uelut septima Aphorismorum inuinit Hippocrates

tes. Fit etiam propter ulcera & carnem, quæ excrefscit in ueretro, & retentionem meiendi diurnam, extenta adeo uesica, ut neq; se comprimere possit: & etiã distenta parte circa inuicem, ubi uesicæ annexuræ durat, impedit: sed, ut dixi, facile sanatur. Caro autem tumefacta cum neq; sanies neq; sanguis effluat, intumescit ex flatu aut humore aquoso, aut aucta per se, ut dicebat Galenus in libro de Morborum differentijs, de lingua. Estq; hic morbus Mediolani endemicus, & ciuibus nostris familiaris. Hic modus ad tuberculum pertinet.

Non insulse Galenus hunc Aphorismum ad cognitionem & ad curationem traducit, ad cognitionem quidẽ, ex quatuor orationib; duas nos docet Hippocrates necessarias, necessariæ quæ sunt, mictio noctu plurima parua significat deiectione, & multa deiectio pari ratione pauca urina, ut etiã in fluxib; euenire solet. hæc aut omnia cõparatione ad eundẽ hominẽ, eandemq; uirtus ratione sunt intelligenda. Duæ nõ necessariae sunt: mictio pauca significat multa alii deiectione: aut cõtra, parua alii deiectio multam urinam. Poterit enim urina, supprimi, & urina deiectio, ut ardente corpore in febrilibus: item ex sudoribus, itẽ in his qui ad ascitẽ præparantur. Ad curationem, si uolumus siccare aluum, prolicere urinam: si humectare, ab illis abstinere, & potum exhibere copiosorem, minimè tenuẽ: qualia sunt uina dulcicia, crassa, nec astringentia, nec odorata, nec flaua, sed nigra.

At uerò urina ex sui ratione potius similis esse debet, aut paulum distans in quantitate, ut primo de Facultatibus naturalibus Galenus docet: atque id nobis in hyeme id considerantibus, nam æstate & ob sudorem & exhalationem fit minor, atque id est secundum naturam se habentibus. Cæterum quibusdam inest, ut ob imbecillitatem naturæ nõ possint transmutare partes frigidiores alimenti, atq; in his plus iusto urinae apparet: contra uerò quibusdam ob caloris uirtus & acuitatẽ, nõ solum quæ est in cibis pars dissoluitur, sed etiã in ipso potu quicquid est tenuius aut calidius: utq; priores ad hydropẽ, ita hi ad hæcticã sunt paratiores. Sed cur nõ dicit, Mictio plurima simpliciter: sed adiecit, Nocturnu? Quonia in die fieri potest ut etiã multum mingat, & mingat ob crum

ob crum

Pag. 35-37.

Pag. 3.

Aphor. 44.

Cap. 9.

Cap. ult.

ob cruditatem. Cum enim cibus non concoquitur, utrumq; abundare solet, et urina et egestio. Et si non abundant, suspitionem morborum afferunt: urina quidem podagra, & egestio doloris colicis: tantu abest ut in cruditatibus ex multa urina paucam debeamus expectare egestionem.

Quomodo uero hæc fiant, declarandum est. Vbi quis assumpserit cibum atq; potum, clauditur in uentriculo, sed nõ ita ut superius nihil possit penetrare, ut quidam existimant. Nam & a cibo statim, & post horæ dimidium, & quãdo- cunq; quis edat cibum, aut bibat etiam, longè facilius eum deglutiet. Præterea gula ipsa, ubi uentriculo committitur, cum sit longè angustior & crassior ac durior uentriculo, non potest adeo constringi. At neq; necessitas tanta adest, ne quid effluat. Pylorus autem concluditur perfectè, auxilio etiam glandularum, quæ illi imminet: aliter in multa repletione, cum sit à dextro latere non in summa neq; ima uentriculi parte collocatus, cibos in duodenum intestinum illi coniunctu effunderet. Ergo his pro ratione clausis cõcoctio celebrari incipit. Iecur autem moræ impatiens & robustum, trahit si quid est tenue, gratum, dulcèq; ac dilutum, per quinq; illas uenas quæ ex illo ad inum uentriculi ueniunt, fugitq; uelut ore potum præcipue uini flauis, dulcis & odoratis (placet enim hoc iecori) unde sequitur ex tali succione & potu restauratio illa repentina, quam homines sentiunt, maxime labore delassati, inde cibati. Sequitur etiam in pluribus mictio statim à cibo. Hoc peracto, concoquitur cibus, & priorem partem ac potioris suscipit uentriculus, ut tertio de Naturalibus facultatibus habetur, ex quo nutritur interior uentriculi tunica: postmodum referatur communiter circa nonam horam à cibo pylorus paulatim: & fugente iecore, & pelente uentriculo trahitur chylus in duodenum intestinum: & quia pendulum est, non quiescit: pars tamen adhaerens parietibus illius, exsugitur per mesaræi uenas, tandem per ieiunum ad ileon & colò traducitur, ubi quiescit, et multis uenis exsugitur. Si igitur calor iecoris sit magnus, acris, & robustum iecur, exsugitur: sex quæ est in intestinis ad ultimum usque, atque eodè ut fiat sicca & pauca quæ relinquuntur: & tunc cum ob attractione plurimum aquosum in iecore superabundet, excrementum urina augetur. Rex igitur cum liquida est, multa est: & cum multa, liquida. Nam pars tenuior semper trahitur. Vena autem iecoris, in quam confluunt mesaræi uenæ, Stelechia uocatur, ut quæ est in gibba

Cap. 13.

illius caua. Dicebat Hippocrates secundo Præ. pag. 3. dictionum: Egestionem alui in his qui laboribus exercentur, quamdiu parum ederint ac potarint, modicæ & duras procedere, quotidièq; oportet. si uero tertio quoque die aut quarto aut longiore interuallo processerint, periculum est: ne febre aut alui profluuio corripiantur. Quæcunq; uero egestionem liquidiores sunt quam ut in transitu conformentur, hæc sanè omnes peiores sunt. At uero his qui multum edunt, multumq; laborant, egestionem transitum mollem, oportet esse siccam, & copiam ciborum ingestorum pro ratione laboris. Procedunt autem ab æquali ciborum copia his quidem qui minimum laborant, plurimæ egestionem: his uero qui plurimum laborant, modicæ. si sani fuerint, & recta uictus ratione utantur, nam ad hæc coniecturam facere oportet. Liquidiores autem egestionem, & sine febris euenientes, & quæ septima die aut citius iudicantur, commode sunt, si semel & uice omnes fiant, & non reuertantur: si uero insuper febrierint homines, aut alui profluuia redierint, si longa fuerint, penitus mala sunt, si uero biliosa fuerint, siue pituitosa, siue cruda. Et utrius ratione propria singula opus habent, itemq; medicamentis alia alijs. Cæterum urina iuxta potioris copiam mingere oportet, & semper æqualem, & quam maxime acuatam, & momento paulo crassiorem quam id quod in potu acceptum fuit. Si uero fuerit aquosa & copiosior quam pro eo quod bibi imperatum est, significat hominem aut copiosiore uti potu quam illi præceptum sit, aut non posse renutiri quam diu tantam urinam faciunt. In Prognostico quoque id confirmat, ut sit pro ratione ingestorum & horæ soluta.

Porrò quod de egestionibus dictum est, posset dici de alijs euacuationibus: sed cum solum hæc naturales sint, propterea de his tantum mentionem fecit. Nam sudor si abundet, non solum minuit naturalia excrementa, sed etiam morbum præfagit: quoniam tota substantia mediis est inter naturalia excrementa, & præter naturam: reliqua autè omnia, ut salua, mucus, sanguis hæmorrhoidarum, ad morbosam constitutione corporis pertinent: reliqua uero ad morbum, ut sanguis per sputum eueniens, & bilis uomitus. Vt eorum quæ excernuntur à corpore nostro, sex sint ordines: naturalia profluxu, egestio & urina, quæ quantitate mutata non ostendunt morbum: naturalia, sed determinata quantitate, ut salua & mucus: nam hæc si exuperent, morbo-

san con-

sam constitutionem significant. Medium inter naturale ac præter naturam sudor est, qui sine causa manifesta morbum significat: cum causa, nihil absurdum, cum omnino uapore prodeat è corpore, absq; eo quod sentiat. At quædã sunt præter naturam, & morbosæ ex se, non tamen morbum indicant: ut hæmorrhoides, & sanguis narium, & uomitus consuetus. Quædam sunt naturalia excrementa, uel partes, quæ morbum significant, quia unde non oportet excernuntur: ut bilis flaua per uomitum, & sanguis per sputu.

Quædam omnino præter naturam, ut bilis aut pituita corrupta. In natur alibus igitur abundantia unius nil aliud significat, quam defectum alterius: naturalia autem media causam præter naturam, si abundauerint, non morbum. Quæ aut præter naturam, sed exonerantia corpus, ut hæmorrhoides, causam morbi, non morbum: quæ autem naturalia pauca cum abundauerint, incipientem morbum, non autem grauem significant. reliqua duo morbum iam factum. Hæc autem diligenter considerata sunt.

HIERONIMI CARDANI MEDICINAE DIOLANENSIS IN QUINTAM Aphorismorum Hippocratis particulam, LIBER QUINTVS.

APHORISMVS I.

CONVULSIO ex helleboro, letalis est.

COMMENTARIVS.

Quomodo fiat conuulsio, et quot sint illius genera, tum uero in quo à resolutione differat, de causis quoq; eius, superius dictum est. Hic uero Hippocrates, & in sex sequentibus, prædicere nos docet ex conuulsionis causis: aut his etiam morbis qui cum conuulsione conueniunt, uelut singultus atq; comitialis. Nihil autem refert, seu morbum seu symptoma appellaueris. Hunc uero Aphorismum si cum eo coniunxeris, qui dicit: Carnes sanas habentibus helleborus periculosus: concludes, sanis helleboru uita periculum afferre. De helleboro illi albo (inquam) sermo est. Vnde si quis ad purgantia per alium sermonem extendat, non aliter questionem instituet, quam si de asini uolatu disputet. Oportet autem meminisse diligenter de his quæ in duobus allegatis Aphorismis dicta sunt à nobis, ne aut necessarium quicquam prætermittere cogamur, aut frustra dicta repetere. Cum enim quinq; sint conuulsionis species: tres proprie, à siccitate, plenitudine, frigore: alia ob consensum, dum euacuantur musculi, atq; uellicantur: uellicantur aut præcipue ab humore erodente, qualis est æruginosus: qui quandoque ita efflorescit, ut mera ærugo uideatur: hic humor acutus & erodens pungit uellicatq; neruos, unde conuulsio fit.

Aliud meminisse oportet, quod ad os uentriculi duo nerui ueniunt, qui sextum par efficiunt ex cerebro, quibus in toto corpore nulli sunt ma-

iores: atq; hi soporarijs arterijs in collo utrinque iunguntur, & in pulmonem, cor, iecur, lienem, renes, ac omnia uiscera deriuantur: quibus ligatis uox intercipitur, ut in libro de Dissectione neruorum à Galeno habetur. Horum igitur læsione nihil mirum totum corpus offendi, atq; grauitertum præcipue, quod hi soli in ore uentriculi ferme detecti sunt, ut sensum famis atq; sitis excitare possent. Quomodo aut conuulsio his magna pars corporis, & quandoq; totum conuellatur, Galenus declarabat exemplo arboris, cuius si rami conuellas, tota planta etiã in se cecidit ut, atq; distrabitur. Fit ergo hæc conuulsio ab humore acuto uellicante, quandoq; medicamento trahente humores lentos & hærentes, in sarctosq;. Verum hoc genus conuulsionis, qd' ob consensum fit, uideatur præterisse Hippocrates in Aphorismis, quoniam raro mortè adducat. Causa igitur mortis in conuulsioe ex helleboro, est uis maxima naturæ illata: nõ ipsa conuulsio, quæ sæpe, ut dixi, ex solo consensu fit. In conuulsione enim spontanea materia sensum ad neruoru principia, inde in ipsos neruos deriuatur: at in ea quæ fit ex helleboro, oportet totu corpus agitari, ac maximã uim inferri. Videmus aut in omnib. morbis, eos esse periculosiores qui sũt à causa externa, præsertim manente. Est etiã alia ratio: nõ causa conuulsionis adhuc manet in conuulsioe, quæ ex helleboro fit, (nõ enim tam citò helleborus expellitur) neq; aliquid est qd' helleboru ppellat, ubi nõ conuulsio ccepit natura symptomate pterrita et afflicta. Ita uomitus et dolor et febris, quæ sũt à ueneno, nisi uenenu emomatuz,

Cap. 19.

3. de Locis cap. 6.

Lib. 2. Aphor. 26.

4. Aphor.

50

cuomatur illo uomitu, mortem asferre solent. Genialis est ergo sententia, morbi magni qui sunt sumpto medicamento aut ueneno, letales sunt: quoniam uim maiorem naturæ asferunt, et morbi et causæ ratione: et quia non facile finiuntur, cum causa ipsa in corpore maneat.

Intelligit autem conuulsionem ex helleboro, eam quæ fit non ui morbi, sed solum ex hellebori assumptione facta eadem die. Hoc autem ab Hippocrate experimento deprehensum est: quia eo tempore familiaris erat hæc medicina, ut nunc agaricus rarissime, contigisse credendum est, ex hellebori assumptione conuulsam potuisse sanari. Quamobrem Hippocratis sententia uerissima est, ac minus longè fallaces quam Galeni, qui multa sola edoctrati ratione scripsit, quæ ratio persæpe fallax est: sicut et hic, cū causam quod conuulsio hæc letalis sit, assignare nititur. Nos uerò nondum uidimus hanc conuulsionem, quoniam usus albi ueratri exoleuit: nec medicamentum id adeo est formidabile in nostris regionibus, ut in Græcia. Conuulsio autem quæ ex helleboro fit, qualis sit, dictum est in quarto libro. Lique enim, quod neq; ex siccitate neq; ex uacuitate fiat, sed repletionem partim, partim uellicatione neruorum, ut genere ipso: letalis alioquin non esset.

APHORISMVS II.

Conuulsio ex uulnere, letalis est.

COMMENTARIVS.

Constat hoc ut et præcedens, experimento ipso: sed et hoc experimentum frequens admodum est, cum pleriq; qui ex uulnere moriantur, aut ex fluxu sanguinis, aut ex conuulsione moriantur. Est autè fluxus sanguinis, mortis magis causa quam signum: sicut contraria ratione resolutio magis in uulneribus, in quibus neruus non est præcisus, magis signum quam causa: conuulsio uerò tam signum quam causa, et est ferè equaliter. Nam et resoluuntur ægri membris, in uulneribus maxime capitis: atq; id letale est signum, si, ut dixi, non præciso neruo fiat, nam sic eam sequi necesse est. De quo autem conuulsionis genere loquatur Hippocrates, palam est, quæ tam de propria conuulsione, quam etiam distentione loquitur. Eques enim Principis Istonij, cum esset uulneratus satis leuiter in digito medio sinistrae manus, in septima correptus est distentione uirina: et quamuis esset ualde iuuenis, in undecima mortuus est. Antonius uerò Pussianus ex uulnere capitis iuxta futuram coronalem correptus

est conuulsione uera, et à die conuulsionis quinque superuixit diebus. Constat igitur, Hippocratem tam in hoc quam præcedenti Aphorismo de utroque conuulsionis genere, id est tam de exquisita conuulsione, quam etiam distentione, loqui. Quamuis conuulsio in helleboro sit magis familiaris, distentio in uulneribus: et plerumq; ambo genera, si quis diligenter animaduertat: in unum commiscuntur, nam et distentio conuulsionem inducit, et conuulsio distentionem: cum sensissima fuerit, plerumq; terminatur. Diximus etiam, resolutionem letale esse in uulneribus signum, maxime capitis.

Et quamuis generaliter uerū sit, conuulsione et distentione, et resolutione, quæ fit non ex nerui præcisione, letale esse plerumq; (hoc enim et in hoc et in præcedenti, ut aliàs diximus, intelligitur) nihilominus omnia hæc longè letaliora sunt, cum ad capitis uulnere sequuntur. Atq; his hæc familiaria, sicut in uulneribus pectoris, tabe mori: et in uulneribus magnorum musculorum, in quibus præciditur magna pars carnea, sanguinis fluxu. Causa autem cur conuulsio ex uulnere sit letalis, partim dicta est in præcedenti, quoniam scilicet uiolenta sit, simulq; efficitur: partim à Galeno adducitur, scilicet phlegmonis generatio: partim aliunde sumenda, cum ex punctura quosdam intra horam expirasse uiderimus, antè scilicet quam phlegmone generari potuerit. Nobis igitur persuasum est, ex dolore uehementi cerebrum quandoq; diuelli, atq; ita statim interire, neq; eques ille, cuius supra meminimus, ob phlegmonem mortuus est, cum febris abesset: aut tam exigua fuerit, ut phlegmonem adesse non significaret.

Rectè mihi uidetur animaduertisse Euchsus distentionem τροχίμας, ut τροχίμας legi possit, quod omnem noxam grauem exterius illatā significat, ut conuulsionem, uulnus, percussionem, nam in omnibus his conuulsio, non in solis uulneribus, letalis est.

Quærum quidam, an etiam in ulceribus conuulsio letalis, dicimusq; non esse letalem magis quàm communè, si ulcera sponte nata sint, nam conuulsiones sponte natas, non sponte natas, Hippocrates non appellat letales: quia multi seruantur, etiā si plures pereant quam seruentur. Sunt autem sponte nata, quæ in uomibus spontaneis, quæ in charis, et quæ ab aliqua causa alia manifesta sunt. Sponte autem aduenientium duæ sunt letales, succedens sanguinis fluxui, ut in succedenti Aphorismo, et febris, de quibus aliàs loquutus est. Earum quæ sunt ab externa noxa, tres sunt species, et

cies, et omnes letales: ab helleboro, à percussione, et quæ ob timorem fit, maxime in infantibus, cuius Hippocrates hic non meminit: non tamen omnino hæc adeo letalis est, nisi magnus præfuerit timor: solumq; hæc esse uera conuulsio, non autem distentio.

Sed ut ad rem redeam, non equaliter fit conuulsio in uulneribus, aut ex illis, sed cum punctum infertur maxime. Cum enim, ut habetur à Galeno in Arte medica, neruus aut tendo, aut pars aliqua ualde sensibilis pungitur, cerebrum offenditur tum sensu partis maximo, tum consensu conuulsio, non idq; conuulsio confugit: non ita facile ex uulneribus, etsi neruus etiam præcidatur, multo tamè minus quam ex punctura. Ideo etiā in uulneribus si sanguis non effluat, aut cutis ad locum suum redeat, non sunt citra periculum uitæ: et etiam si ante tempus consolidentur. Iuuat ergo dilatio uulneris, et in consolidando procraftinatio: nec statim ad consolidationem deuenire, et fouere etiam illa calidis medicamentis. Chirurgici uerò apponunt semper album ouis, et acetum, medicamenta frigida, uitantes sanguinis immoderatū defluxum, et in maius periculum incidunt.

Ceterum illud docere expedit, cur in uulneribus quandoq; conuellatur pars eadem, aut resoluatur, quandoq; autem opposita. Memini me uidisse uirum strenuū, qui in monomachia effosso oculo sinistro, conuulsus et resolutus est in parte dextra, et ob uirum robur et diligentiam medicorum euasit, superuixitq; multis annis impotens eo latere. Dico ergo, quod offensa quandoq; ex una parte trahit ad se sanguinem ad partem illam, et reliqua remanet sine sanguine et calore naturali, et ideo fit paralysis in parte illa quæ sana est, hocq; rarius contingit. Alius modus est, ut materia ad utrumq; latus simul concurrat ad cerebrum in uulneribus capitis, sed fluente per uulnus multo sanguine latus uulneris à phlegmone liberū remanet, reliquū inflammatur: et ob id conuellitur aut resoluitur quod illesum erat, et hoc frequètius euenit. Modus tertius est, ut ex percussione in uno latere affligatur aliud, non illud quod uulneratur, quia cedit: sicut quandoq; uideamus etiā de sanie in uulnere capitis, quæ inuenitur sub offe capitis, et non in directo uulneris: et hoc etiam, etsi raro contingat, at tamen ex omnibus causis accidit, ut frequenter pars sana conuellatur, aut distendatur, aut resoluatur, et non uulnerata. Et scias, quod in uulneribus resolutio plerumque sociam habet conuulsionem, quia offensa est magna, et quæ prouenit ex phle

gione, aut magno impetu motis materiae.

In percussione autem ob causas dictas et conuulsio et resolutio sunt magis letales, aut saltem insanabiles, quam in uulneribus: et quæ fuit ex luxatione uertebraum dorsi, penitus sunt insanabiles, ut etiam dicebat Princeps. Quæ uerò ex attritione neruorum, cum sint necessaria, minus sunt periculosa, sed euentus earum dispositionum est iuxta magnitudinem læsionis. Et resolutio senibus, ac tremor, sunt magis familiares, et conuulsio pueris, et distentio iuuenibus, nam in infantibus ac pueris humor tenuis qui in ipsis neruis est, facile in flatum uertitur et resoluitur: in iuuenibus uerò neq; facile uertitur, nec facile resoluitur: in senibus non uertitur, sed sua crassitie impedit: propterea, ut dixi, talia pro ætatibus accidunt. In cura uerò uulnerum ob hæc, si uehemens ictus fuerit, multusq; defluerit sanguis, uel siq; sanguinem mittere, semper ex aduerso latere mittes: quomā, ut diximus, ex illo conuulsionis imminet periculum. Si aut uulnus absq; contusione fuerit, exiguisq; fluxerit sanguis, ex eodem latere: si aut magis, nec fluxerit sanguis, ex utroq; Si uerò sanguis multus fluxerit, ictus uerò leuis, hac ratione sanguis mittendus non est.

APHORISMVS III.

Bi sanguis multus fluxerit, singultus aut conuulsio superueniens, malum.

COMMENTARIVS.

Non letalem conuulsionem appellauit, quæ ex hoc accidit, neq; singultum, sed malum. Galenus aut putat Hippocratem temerè pronunciasse malū pro letali: quia ipse cōsueffet multa scribendo cōfundere plerq; ac sæpè unū, sæpè aliud in causa dicere, non sic Hippocrates, sed omnia penes sitate protulit. Cur aut, dicam. Neq; solū hoc indiscussum reliquit, sed cur singultū cōuulsioni copulauerit: nec dixit quomodo ex hac sanguinis effusione in horū alterū deueniatur. Recitat Brasauolus, ponderasse sanguinē, qui fluxit ex sinistra nare Principis Dranæ Estifis: qui cum effuso per terrā libras uiginti duas æquauit, et tamē, quamuis ægrè, seruata est. Igitur cōuulsio fit nō solū, ut credit Galenus, ob repletionē uel inanitionem, uel etiam abscessum, sed ex insultu bilis flauæ et frenis sanguine euacuato, et tunc nō multū periculosa est: si aut ex inanitione, letalis est. ut igitur utranq; cōprehenderet, dixit malū, non letale. Sed et ex hoc apparet, cur dixerit singultum: si singultus enim quam cōuulsio sunt ex offensione neruorum primigenia, id est facta ex cerebro,

2. 3. cap. 2. in fine.

Lib. 2. Aphor. 26.

6. Aph. 37. rebro, ut infra uidebitur. Sed & ibi demonstra- Pag. 14. bitur, cur conuulsionem singultui copulet. Scribi Pag. 1. tur hic Aphorismus in Coacis praedictionibus Pag. 3. ad unguem. Porro de singultu ait in primo Praedictionum, quod uocis interceptiones, & in Coacis praedictionibus, delirium si uingantur, lethalia sunt.

APHORISMVS IIII. E superflua purgatione, conuul- sio aut singultus superueniens, 10 malum.

COMMENTARIVS. ¶ Est id dubitatione dignum, cum infra dicat: Si senioribus supra modum purgatis singultus superuenierit, non bonum: quomodo hic adijcit malum generaliter? nam quae mediocria sunt in alijs, lethalia in senibus esse debent. Constat igitur non magnam esse malum singultum, quandoq; cum ob materiam biliosam ad os uentriculi attractam contigerit. Ob id in his duobus Apho- 20 rismis comparat duo similia, sed proprium morbum generalis mitiore esse nos uult intelligere. Nec enim credere oportet conuulsionem, & multo minus singultum ex inanitione esse, similem ei qui ex siccitate accidit, nec aequè perniciosum: multo uero minus illum qui ex acrium humorum morsu contingit.

APHORISMVS V. S tuerit, conuulsus moritur, nisi fe- 30 bre corripitur: aut ubi ad horā peruenierit, qua soluantur crapulae, uocem recuperauerit.

COMMENTARIVS. ¶ Vix: m, cum copia sua replere nervos solet, ob id quod ardentem continens aquam ad ce- rebrum rapitur, atq; inde demittitur, conuulsionem excitat ex ea repletionem. Sed antea occupa- to cerebro tum ui mentis, tum nervis qui ad lin- guam deferuntur, impeditis obmutescunt. Si igitur 40 febris superueniens, aut calor ipse naturalis, non uini ipsius (is enim nimirum obrutus est) hu- mido humorem discutiat, antequam cerebrū conuallatur, & a neruis ob repletionem contrahatur, bene acū erit: aliter homo perit, magis quam ex alia conuulsione: quoniam cum hac & cerebrū repletum est corrupto humore, & illum discute- re non ualet ob multitudinem, quo fit, ut tales in sphaelon quoddam cerebri deuentiant. Quam- obrem fieri non potuit, ut plenè hac sententia a Galeno explicaretur, qui uerè naturā uini nō no- 50 uit: neq; enim ullum aliud calidorū & humidiorū

potuum aut cibariōū id efficere potest, praeter- quam uinū, & quae ardentē aquā continent. Me- mini enim me bibisse apud pontificem Scotū Hi- bernicā ardentē aquā, ex & etho extractā: id ergo & ethum & imbiare potest, & mutos ac sin- pidos facere: nō lac aut simile aliquid, uel deco- ctū ex pipere copioso, tamen multo calidius sit. Sed neq; illud satis aptè declarat, quomodo uinū repleat nervos. non enim illos replet, nisi post- quam ad cerebrū delatū fuerit, ob id primū deli- rāt, cum parū ebrijs sunt, ut tertia particula Pro- 10 blematum Aristoteles refert: inde uictu uino, alij dormiunt, quod minus malū est: alij uigilāt, quod mediocre: alij stupent, quod est maximū. Deser- tur aut ad cerebrū bifariū: & per gulā ac pala- tū ascendit, uaporibus, unde quidā solo odore inebriantur: & per uenas, ut ante a dixi. Indicium 4. aut est, quod cerebrū maximè laeditur, tremor, de quo Aristoteles ibidem loquitur, & balbuties 1. & delirium. Vnde pueri, & qui conuulsionem passi sunt, & cerebrū imbecilles, ab eo magis confi- 2. ctantur: & qui nō sunt uno assueti, facilius, non tamē magis laeduntur. Quibusdā contingūt hila- ritates: alijs tristitia, timores, lacrymae, ira, uer- tigo, cuius etiā meminit Aristoteles. Propriū est 3. aut uini, facere furibundos. Est enim uinū ab ini- tio calidū, postea cum resoluta fuerit pars illa i- gnea, symptomata frigiditatis agit, cuius etiā cau- sam Aristoteles declarauit. At idem docet exte- 4. nuatos maximè perire, quoniam naturalis calor obruiatur. Multiq; sic conualescentes ex magnis morbis obire, nam hi uerè extenuati sunt & cor- pore & uiribus. Neq; id animaduertunt medici, quoniam non uidentur ebrijs: sed tamē ob imbecilli- tatem nō secus ac ebrijs morte corripuntur. Id ue- 5. rō magis cōtingit, nō solū quod omnia sunt imbe- cillia, sed quod a membris ob inanitatē auidius ui- num rapitur. Quamobrē periculosissimū est in illis qui uigilia laborarūt. exsiccatū enim his ce- 6. rebriū affatim fugit. Cur uerō uertiginē patiantur, causa est, q; uapor ille circumrotatur in opti- cis neruis, & effigie referri imaginis rei quae uer- tatur. Imbriatur aut homines a uino magis dilu- 7. to quam meraco, ut Aristoteles testatur: idq; in- 8. diciū est manifestū, nō ob caliditatē, ut Galenus uult, sed tenuitatē, uinū noxiū esse. Porro stupo- ris indicium est futuri uertigo, ut Philosophus re- 9. fert, q uertiginē grauitur ebriōrū symptoma esse dicit. Videt aut et res geminatas, aut etiā plures, 10 ut ille refert, & rectè causam docet: nullis enim modis res uidetur, quod aut sic uidetur, plura e- xistimatur, uelut etiā in speculis plurium super- ficierum

285 H. CARDANI COMMENTARIVS. 5 486 et opisthotono: in quo corpus uidetur esse trabs, adeo rigidum manet, & immobile prorsus, quo ad totum & partes, solum pedus aere mouetur. Afferamus modò demonstrationē dicitū Hippocra- tis, cum morbus sit adeo uiolentus, in tertia occi- dit, aut quarta, iuxta primum circuitū paris uel imparis, si ergo euaserit quartā diem, signum est quod morbus est remissus, aliter non tolerasset: sed si remissus est, nō potest recidere, quia mor- bi uiolentissimi omnem conatum efficiunt, si igitur natura tulit eod usq; & morbus est remissus, nec potest redire, ergo euadet. Et ita uidetur, quod est ratio sumpta a signo, & non a causa. Circa quod nota unam regulam ualde necessariā in co- gnitione reditus morborum, quod morbi, scilicet quanto longiores natura, tanto obnoxij magis recidit: quanto acutiores, eo minus. Hippocrates in Coacis praedictionibus haec Pag. 15. habet: In distentionibus ante & retrō ueniunt: 20 bus, & in dorsum solum, si maxilla soluantur, le- tale est. Letalis etiam est sudor in distentione do- si, & corpus dissolui, & in eadem affectione reuomere per nares, aut clamare aut rugari, si ab- initio uox intercepta fuit, in postera enim diem mortem significat. Febriles in dorsum distentio- nes, urinae geniturae similes solunt. Porro quod ad continuationem attinet, cla- rum est, Hippocratem perpetuo sermone ab ini- tio ad hunc usq; Aphorismum egisse de conuul- sione & distentione, morboq; conuulsioni obno- xio, scilicet ebriōrū stupore: quomodo uerō con- uulsio distentioni proxima sit, in sequenti Parti- cula ostendat: at conuulsioni comitialis proxi- mus est, de quo mox ageatur. APHORISMVS VII.

Q uibuscunq; morbi comitiales sunt ante pubertatem, muta- tionem accipiunt: quibuscunq; uige- simo quinto, commoriantur. COMMENTARIVS. ¶ Memisse oportet eorum quae in secunda Aphor. 45. particula dixit: Quicunq; iuuenes morbo comi- tiali laborant, mutatione maximè aetatis liberan- tur. Constat iuuenes ibi intelligi ante uigesimalū quintum annum, ut dixi, maximeq; mutatione a- tatis liberari, non solum ad uigesimalū quintum usq; annum, sed ultra. Vnde demonstratio constat in hoc: Comitialis morbus, qui fit ante uigesimalū quintū annum, fit ab humido, si sit a matutina (hoc enim praesupponit Hippocrates) sed cerebri um perpetuò exsiccat, ergo ceteris rectè proce- dentibus sanabitur tandem. Vnde non, ut Galenus, 50 et 2. praeci-

ficerum & nitreis aut crystallinis prismatibus. Hippocrates secundo de Morbis sic declarat Aphorismum: Si quis ex ebrietate uoce priuetur, & statim sanè ipsum febre corripiat, sanus fit: si uerò non corripuerit, die tertia moritur. Si itaq; in sic affectum incidetis, multa calida lauato, & spongias calida aqua madefactas capiti apponi- to, & cepas decorticatas in nares indito. Si qui- dem sic apertis oculis loquatur, & ad se redeat, nec deliret, hac die sopore pressus iacet, postri- die sanus exurgit: Si uerò exurgens bilem uo- muerit, insanit et moritur, maxime in quinq; die- bus, si non dormierit. Hinc igitur hac facere o- portet, multa calida lauato, donec ad se redeat: deinde copioso oleo illitum mollibus in stragulis reponere, ac contegere cum silentio, & in tenebris, ut plurimum enim ex balneo dormit: & si dor- miet, sanus euadet. Postquam autem redierit, pri- mis tribus aut quatuor diebus milium tenue aut pitifanæ succum sorbeat, & uinū mellis speciem referens bibat. Deinde cibis utatur mollissimis, ac patetis primum. Et rursus in tertio libro: Quū a capite dolor acutus statim uocē intercipit, tum aliās, tum si ex ebrietate hoc contingat: qui sic afficitur, in septima moritur, minus tamen mori- untur, qui ex ebrietate tale aliquid perpepsi sunt, & uoce priuati permanserunt. Nam si eadem die aut postera aut tertia uocem edant, sani euadūt: faciunt autem aliquid hoc ex ebrietate, & neutri moriuntur. His ualidas sternutationes excitare cōuenit, & clysterē bilem ducentē, & ipsum ua- lidum iniicere. Quod si sensum aeger receperit, Thapsiae succum in multa aqua calida dato, quo quam citissimè reuomat. Postea attenuato, & a cibo abstineto usq; ad septem dies. Detrahendus est & a lingua sanguis, si uenam comprehendere possis. Atq; haec cura communis utriq; causa, & ualidior, illa propria.

præcidere oportet spem in uigesimo quinto anno, sed usque ad extremum uitæ spes sanationis extenditur. At si sponte inuadat, post uigesimaliquantum annum, ab humidi abundantia prodire non potest: igitur ex etate nulla est spes sanationis. Sed nec aliter, cum sit naturalis: naturales enim morbi non nisi naturaliter sanari possunt, exceptis his quæ ad repositiones et numerum et formam pertinet. Et generaliter quæ manuum auxilium exigunt: aliqua enim ex his sanari possunt,

ut Hippocrates ait libro de Articulis. Nā aliqua

(inquit) ex his luxationibus, quæ a natiuitate fiunt, si parum elapsæ fuerint, ad naturalem statum reduci possunt. Et maximè articuli circa pedem.

Quicumque nulli sunt a natiuitate, ex his pleriq; curari possunt, si non ualde magna emotio facta fuerit, aut etiā præ auctis iam pueris cōtingerit. Itaq; potius querere oportet causam, cur morbus comitialis post uigesimaliquantum annū naturaliter exoriri possit: quandoquidem de fortuito morbo, et qui ex errore cōtingerit, hic Hippocrates non loquitur. Nec est ut nos Galenum profequamur, quem admodum ille facit Erasistratū, maximè aut Asclepiadem, palam enim est, quot modis hic iniuste accuset Hippocratem. Sed iam explicemus quid Hippocrates hic dicat. Si comitialis morbus sponte ante uigesimaliquantum inuadat, antequam ad uigesimaliquantum annū mutationē accipit, scilicet quæ sanatur, aut minuitur, et leuior fit. Si aut, cum prius non fuerit, in uigesimaliquantum iam attingentibus annū sponte incidat, toto uitæ tempore perseverabit: qui ergo mentē habet, uideat quantum hoc a Galeni sententia discrepat. Primum, non dicit quod cessent, ut ille: sed mutationē accipiunt, id est cessant, aut minuuntur. Secundū, non dicit, quod si ultra uigesimaliquantum annum procedant, quod sint insanabiles: (absit) sed, si post illud tēpus inchoauerint. Tertiū, quod præsupponit, non omnes sanari, nisi uictu utantur bono. id absurdè dictum fuisset ab Hippocrate: quandoquidē constat, etiam si non adsit, ex mala uictus ratione aduenire posse: quāto magis si adsit, non curari? Quartū, quod dicit, post uigesimaliquantum, etiā si adueniat, curari posse. Si ex mala uictus ratione: extra Aphorismū, loquitur enim de sponte eueniente. Si de comitali sponte eueniente, aberrat toto celo: est enim profus insanabilis, ut dixi. Quintū, quod frustra reprehendit Hippocratem, quod non dixerit, uigesimo quinto anno, aut ultra. Stulte sane: nam non nescit, in maiore cōtineri minorē numerū. Et ego cum sexagenarius sim, annos habeo etiam quindecim.

Illud tamen bene animaduersum ab illo, purbertatem ad unguē finiri ad uigesimaliquantum annum: eousq; enim corpus cum robore siccatur. Ipse uero cum hanc quæstionē attigisset, primo in sextum Epidemiorū, de clarat, quod eousq; corpus et cerebrū sit calidius ac siccius. Ex quo cessat quæstio, cur hanc sanationē ultra non distulerit Hippocrates, cum etiā ultra uigesimaliquantum annū, et usq; ad mortē siccetur. nā etsi perpetuō siccetur, non tamen caliditas augetur. Dixit autē, se narrasse, quomodo caliditas augetur ad iuuentutem usq;, in libris de Temperamentis: sed hoc non dixit unquam, quod iuuenis sit calidior seipso puerorū: imo dicit oppositū, quod non est. Et si dicas, quod dicit calorē esse magis mordacē: hoc attinet ad siccitatē, ergo adhuc sumus in uado et impliciti. Et si dicas, quod calor tunc est maximus, quia integer ut in puero cum maxima siccitate, hoc non est uerum: quoniā in uigesimo anno calor ad sensum est idē, et siccitas maior. Igitur hæc mutatio et morbi diminutio poterit usq; ad trigesimalū annū differri. Duo igitur super sunt declaranda. Primum, quomodo iuuenis sit calidior puero, omisso somnio, quod tēgerit puerū et iuuenem eundē, et inuenerit æquale in uirgū et atibus caliditatē. Quis, si ego talia dicerem, me non exhiberet: memoria retinuit quantitatis exquisitæ caloris de cō amnis? Deinde quo tempore? corpora enim calidiora sunt æstate quā hyeme exterioris: et annus ardens, et dies die, propter siderū status uarietatē. Deinde calor manus Galeni erat unus: an et hoc memoria tenebat? Quod si non: calidiora apparent manibus frigidis, frigidiora calidis. Sed iam nimis de his. Dico ergo, iuuenem esse calidiorē iuxta caliditatis uim ac gradum, quā puerum. nam et plus generat de bile, et motus habet ualidiores, et mentem perspicaciorē: Et semen secundū generat, et rarius agrotat, et melius dura cōsequitur: æqualiter autē mollia, etiā ipso iudice Galeno: et morbis diutius resistit, et aerem appetit frigidiorē, et calidiorē absque dubio expirat. Et urinas habet coloratiorē et excrementa, et regio morbo magis corripitur: et deniq; ad tactum, reclamante quantumuis Galeno, et turpiter in hoc mentiente, ut antiquis contradiceret, manifestē nec paruo intervallo calidior est, non dicam, ne in meos casses incidam, eundem iuuenem eidem puero comparatum: sed si capias uiginti iuuenes, et totidem pueros, uix et uiginti iuuenibus unum frigidiorē pueri inuenies, certē puerorum nullum calidiorē omnibus iuuenibus. Ommissa igitur dubitatione de re soluta

Com. 5.

P. 1. Doc. 3. Cap. 3.

lum querere causam huius oportet: quandoquidem Princeps singularem contra nos rationem adducat: inquit enim, Non superuenit puero ad iuuentutem tendenti, et recte iuuenti causa, quæ illius calorem, quod ad uim attinet, et essentia augetur aut minuere possit: igitur permanebit æqualis. Dico quod calor sese accendit ut flamma, nā motu augetur: motus autem in adultis ualidiores sunt et cordis et artierarū: quocirca sicut est incrementum in corpore, in animi uiribus usque ad certam metam, ita etiam in calore: causa autē est motus liberior. Finge folles duos, unum impeditum, alium liberum et maiorem: impedito autem coneris flammam accendere crebris insufflationibus, ignis minor erit, ac minus uret: at ex libero folle splendor flamma et ardentior micabit. Nesciebat Galenus (hoc audacter dicere possum, quandoquidem huius inuident auctor ego sum) quomodo calor agat, et quid sit. Constat in motu, ut frigus in quiete. Et quamuis later ferrens ignis quiescere uideatur, mouetur tamen ualidis motibus clanculum. Cum ergo in iuuenē liberius moueatur tum ob motus ualidiores, tum ob spaciū latius, tum ob substantiæ tenuitatem: maior erit calor iuuenis, quā pueri. Non latet, nos tutatos fuisse Galeni sententiā in primo Cōtra dicitium, quia defendi potest, sed non uerba eius simpliciter.

Cont. 15.

Causa uero, cur sponte iuuenibus aut senibus hic morbus aduenire solet, ab Hippocrate libro de Sacro morbo assignatur, ex tribus enim principijs, uenarum cavitatē, raritatē cerebri et defluxione, morbi comitiales creantur. Dicit, Et si defluxio fiat, non potest superare sanguinem calidum ac multū. Quoties ergo cerebrum rarum ualde fuerit et calidum, poterit successu ætatis adeo (crescente caliditate) repleti cerebrū, ut fiat morbus comitialis, et hic erit insanabilis: non tamen solet occidere, ut ibidem docet Hippocrates, propter uenarum amplitudinem, nisi cum homo ualde conseruerit.

Pag. 7.

APHORISMVS VIII. Quicumq; morbo laterali laborantes in quatuordecim diebus non repurgantur, ij ad suppurationem uertuntur.

COMMENTARIVS.

Quantus stupor sit horum, qui exponunt, non est ut dicam. ad hanc enim fermē diem uix potius scire, quid sit hoc concoqui in morbo laterali: etenim dicunt medici, saniem expui, et effectus ipse id ostendit, atq; substantia rei, pus enim

expuunt. Hippocrates autem dicit, quod suppurant, si non repurgantur in quatuordecim diebus: quasi uelut nolit, quod prius expuitur, esse pus. Hæc quæ ad artem, quæ ad textum, quæ quotiē uidentur, et maximè necessaria sunt, omittit: quæ aut procul posita sunt, longius repetunt, et quæ etiam scire parū refert. Sed neq; in hoc neq; in alio huic congruenti uerbum facit Galenus de huiusmodi re, tanquam cæcus esset profusus: aut difficultatē rei, quod magis credo, subterfugerit. Verum ad suos criticos dies refugit, quos quādam recte fecisset, si omisisset, cōtētus his quæ Hippocrates de illis antē tradiderat? Quomodo uero nihil tale in externis abscessibus apparet, Galenus rem hanc profusus reliquit in aëram. Et forsitan bono, nam fieri potuit, ut nos a labore excusaret: fieri etiam potuit, ut duplicaret. Interiores ergo abscessus quinq; habent fines: resolutionem occultam, suppurationem resudantem, suppurationem perfectam, transmutationem et cōuersionem in scirrbum, quæ raro accidit in morbo laterali ob loci caliditatē. Ex resudatione neuo liberatur, nisi materia fuerit tenuis, uirtus ualida, et membrana laxa. nam tum suppurat abscessus, et absq; rupturā membranæ eger liberatur, qui modus est optimus post primū. Extra non est tantus calor, qui hoc possit facere. Per suppurationem ergo intelligit abscessum, in saniem conuersum, cum prius non sit facta suppuratio: quia non tota materia simul in sanem uertitur, sed paulatim uertitur, et paulatim expuitur. Quatuordecim autem dies in expuitione non ab initio morbi intelligere oportet, ut bene exponunt Brasauolus ac Euchsus. Anaxion enim tertio Epidemiorum in decima septima cepit expuere, et liberatus est in trigesima quarta, ut fuerint tum ab initio sputi dies decem octo: sed a uigesima ad uigesimalam septimam non spuebat materiam morbi, ideo undecim tantum diebus purgatus est. Videamus demonstrationē: Cum materia in quatuordecim diebus non repurgatur, et semper adest putredo, necesse est totum abscessum simul suppurare: at tamen non potest expui, cum uix rupta membrana eijsi possit, quāto minus per illam penetrare.

Aphor. 15.

S. Lag. ult. ordinis.

Continuatur præcedenti, quoniā agit de statō tempore sanationis: uelut et illud quod in sequenti Aphorismo docetur, sed id ad morbū pertinet, et in alio similiter. Sic ut præcedens artificiosè interpositus sit, cum et terminum proponat, et de conuulsione loquitur.

APHORISMVS IX.

Tabes sunt maximè aratibus, à decimo octavo ad trigésimum quintum.

COMMENTARIVS.

Par. 3. Aphor. 29. Com. 7. 4. Par. 8. Ab 11. ad 14. Suprà inquit: Adolescentibus autè sanguinis spuitiones, tabes. Ibi suo more, ut hic Galenus, reprehendit frustra Hippocratem. Diximus ibi, quòd est morbus secundum naturam, & non causa malè uictus rationis. Dixit autè Aetatibus: nam à decimo octavo ad uigésimum quintum est ætas adolescentiæ, ut uisum est superius: & ab eo ad trigésimum quintum iuuentutis. Par est ergo nos duo intelligere, siquidem in hoc Aphorismo certum numerum præfinitum, ut dixi, de duobus antecedentibus & sequente, & sunt anni decem & septem, qui etiam numero iudicialium continètur: & priores septem esse periculosiores, ut non sit repetitus, sed per hunc illum, per illum rursus hunc intelligas. Diximus & de his supra, dicemusq; paulo post.

APHORISMVS X.

Quicunq; ab angina liberatur, & in septem diebus pereit: si uerò hos effugerint, suppurantur.

COMMENTARIVS.

Sequitur sum conuersionem Leoniceni: quandoquidem non sim nescius, suppurari nõ esse Latinum. Veniã modò Choraules isti, & Galenus tueantur, qui in tot difficultatibus, & adeò præclaris, ne uerbum quidem attigit. Prima est igitur, cur dixerit, Quicunq; ab angina liberatur, ijs ad pulmonem uertitur: quare hoc est necessarium? non ne possunt simpliciter liberari? Sic: Anginæ horridissima sunt, et citissime occidunt, quæ neq; in faucibus quicquam conspicuum faciunt, neq; in ceruice uerum plurimum dolorem exhibent, & erecta ceruice spirationem inducunt. hæ enim eodem die suffocant, secundo etiam, tertio & quarto: quæ uerò alioqui similiter dolorem exhibent, at tolluntur autè, & in faucibus rubores faciunt: perniciosæ quidem ualde sunt, uerum prioribus ualde magis diuturnæ, si rubor fuerit magnus. Quibuscunq; uerò fauces, et ceruix simul rubuerint, hæ angina diuturnior res sunt, & ex ipsis maximè euadunt: si & ceruix & pectus ruborem habuerit, & erysipelas ignis sacri nõ intrò recurrerit: si uerò neq; in diebus indicatorijs indicetur erysipelas, neq; tuberculum ad externam partem conuertatur, neq; pus in si-

endo reiciat, facileq; ac sine dolore degere uideatur, mortem significat, aut ruboris recidua. Securius tamen est, tumorem & ruborem quam maximè foras uerti. Si uerò ad pulmonem uertatur, & delirium inducit, & quidam ex ipsis suppurati plerunq; sunt.

Quid per suppuratos intelligat, iam superius dixi, scilicet còcòcui abscessum. Cum ergo morbus sit letalissimus, & inducias non det ad cõtionè, necesse est ut si feruari debet, ut trãsmutetur ad locũ latiorè, & minus periculosum, nam neq; cõctionè expectare potest, nec sine cõctione bene iudicari: relinquatur igitur, ut si materia benignior aliquatò sit, & paucior, & uires robustæ, ut extrudatur ad locum minus periculosum, sed cũ de uera angina loquatur, nõ est spes ut ad colli partè feratur, ut in Aphorismo illo: Ab angina habito si tumor fiat in collo, bonũ. Illud enim uerum est in leuib. anginis: & plerunq; post aliã quandã trãsmutationè in pectore fit hæc trãsmutatio ad exteriores partes, si angina sit sæua. Quamobrè cum morbus sit difficillimus, in ualde periculosum etiã trãsmittit: siquidè sit erysipelas, aut peripneumonia. Si erysipelas, intra septè dies pereit, ut Hippocrates tertio de Morbis: Interficiat, inq; in quarta, uel ad summũ in septima. Si ergo euaserit (nã ex hoc euadere non licet, glaciãlissimus sit, & alteri etiã deteriori succedat) necesse est materiã esse mitiorè, & fieri peripneumoniã. At cum uires sint imbecilles ob morbi magnitudinè & longitudinè (nã septè dies ab initio secundi: morbi superauit, & materiã praua est) non est spes ut alijs peripneumonijs, ut materiã expuat per resudationè pulsa: quam obrẽ tota partè cõpulerit, necesse ut dirumpatur pulmonis substãtia cum tunica. Sed quomodo ex faucibus in pulmones trãsferri potest, cum pulmo nõ habeat uenas, nisi quæ ex corde? Dico, trãsit per arteriam asperã inter tunicã et cartilagines, cõseruã suo cõmuni, de quo dicebat Hippocrates, quod toti nõ strum corpus trãspirabile est, & in unũ cõsentit: trãhente caliditate pulmonis ut hemẽte, natura pellente ob periculũ, & materiã descendente motu naturã libenter ad inferiora, cum grauis sit. Vides quã sicco pede tantas hi uiri egregij trãsierint difficultates.

APHORISMVS XI.

Vi tabe molestatur, si sputum quod extussum, carbonibus iniectum, graue olet, & capilli è capite defluunt, letale.

COM

COMMENTARIVS.

Quia suppurationes in tabem plerunq; trãseunt, ut infra uidebitur, si non repugnentur, propterea de tabidis hic subiungit, cum de suppuratione egisset in præcedenti: & etiam quòd cõmunis sit hic Aphorismus ipsis suppuratis, & nondũ tabificis, ut in Prognostico: Et pus pallidum sicut uiride, & liuidum aut pituitosum, & sputosum. Et post paulo: Euadunt autè, quorum pus album, et non fecidum: quibus autem subruentum & cetera nosum, hi pereunt. Et secundo de Morbis: Si pus fecidus defluat instar lutei oui, aut crassum cum uore, subpallidum, fetens, moriuntur, ubi pus effluxerit.

Hic porrò multa sunt consideranda, & negliguntur tamè omnia ab expositoribus. Declarabo autè ego hanc rationè, quia in facto sui, proxima scilicet tabi, quãuis nõ esset tabidis. Primũ ergo dicit, Iniectum super carbones. Brasaulus uult, ut in uitro uase superponatur, & probetur unq; modũ. diutius enim fumus durat. Dixit autem hoc Hippocrates, quoniã nisi ignibus admoneatur, paucũ pus sub multa pituita latere potest. Deinde cur dixit, in tabidis & qd fieri potest, ut in ruptura abscessus in basilari offe hoc accidat, unde etiã sanguinem profluere uidi citra periculũ, & non moriatur. Rursus, cur adiecit, Et capilli à capite defluant: nã corruptio puris sufficere debet ad mortè prædicendã, quandoquidem sufficit etiã in suppuratis, in quibus educitur pus, & nullum est ulcus? Respondeo, quòd datur pituita saniosa, quæ non solũ super carbones, sed etiã per se fetet: ut in meipso uidi, & eram cõsumptus, et tamen euasi. Propter hoc igitur oportet adesse casum capillorũ: ille enim casus fit, ut bene Galenus docet in Commento, partim ob defectũ alimenti ficcata cute, & laxatis osculis, in quibus capilli cõplantati sunt: aut corruptis humoribus, & uapores prauos exhalantibus, ut radices capillorũ erodant: unde etiã in quibusdã pruritus imascitur. Queret etiam quispiã: Si omne pus olet, cur adiecit, Ut graue olet? Respondeo Hippocrates secundo de Morbis, quod significat cõputrassè pus circa cor. Et etiã, quia non possunt cognoscere quòd sit, nisi hac uia certè. Sed quia quidã ex Græcis dant alias notas, utpote quòd pus in aqua descendat, licet hoc malè sit intellectũ (nam crudus humor etiam descendit) ideo dicendum, quòd pus spargitur in aqua statim, non autem pituita, quia est magis lenta: & postquam sparsum fuerit, statim descendit. Dicit Hippocrates, quòd istud signum fetoris est certum et propriũ: quia

licet cõuenire uideatur crudæ pituitæ corruptæ, tamen est aliterũ genus tetri odoris in pure, cum sit pars carnis corruptæ, quã in humore crudo. Ex hoc demum concluditur, quod aliàs dixi, non existimare Hippocratem, omnem phthisim esse insanabilem, & maximè si secundo & uratur: & etiam sine sectione, ut in secundo de Morbis. Cur uerò, dices, adiecit profluuium capillorum pro signo præcedente, cum in secundo de Morbis uelit sufficere sputum malè olens: dicitq; quòd signum illud per se letale est, iudicio quòd sequitur profluuiũ capillorum? Respondeo, quòd in suppuratis ob sanie multitudinem sufficit factor, nõ autem in tabidis: quia, ut dixi, aliunde pus corruptum, quã ex pectore uel pulmone prodire posset: propterea etiam addita est ea particula, quòd extussum.

APHORISMVS XII.

Vibuscunq; tabe laboratibus capilli à capite defluunt, ijs alui profluuium superueniente, moriuntur.

COMMENTARIVS.

Modum quo id accidat, scripsit ipse Hippocrates primo de Morbis, dicens: Cum pus ipsum in uentre moram traxerit, totum corpus ab ipso calefit, tum maximè uicinißimæ partes: calescite autem corpore humidum maximè eliquatur. & quod quidẽ a supernis partibus eliquatur, in supernum uentriculum præcipuè confluit, sitq; pus, ad hoc quod iam in ipso est. Pars uerò eius etiam in infernum uentriculum defertur, & quandoq; aliud ab ipsa turbatur, & hominè perimit, nam cibi ingestũ succedunt inconcoctũ, alimentum ab ipsis corpori non accedit. Et sputum sursum purgatio non æqualis contingit, alio mirum calefacta, & omnia deorsum trahente in seipsam. Et a sputo quidẽ suffocatur, & sterit, dum non purgatur: a uentre uerò fluente debilitatur, & plerunq; perimitur. Paulo post subiicit: Cum igitur caput fluere cœperit, & reliquũ corpus colligari, nõ amplius equaliter, ne usti quidẽ euadunt. Superant enim supra pus influentia mala, ea quæ defluunt: & carnes magis a malis liquefcunt, quã nutritiãtur ab ingestis. Et rursus in secundo: Huic si iam è capite capilli defluant, & nudum sit caput, uelut ex morbo: si prunis inspuentũ salua graue olens sit, intra breue tempus moriturum ipsum pronunciat: id uerò quod accidit, alui profluuium fore. Nil mirum de hoc superesse uideatur, nec me posse quicquam adijcere ad dicta persuadere.

COM

nam de continuatione adeo manifesta est, ut unus cum priore uideatur Aphorismus legentibus sic:
 Qui tabe molestantur, si spiritum quod extussum, carbombus iniectum exaue olei, et capilli e capite desuunt, letale est. nam alii profluvio superueniente moriuntur. Quocirca demiror Galenum et expositores laborare in hoc, ut doceant Hippocratem loqui de mori iuicinis, cum hoc expresse ille in textu ipso dicat.

APHORISMVS XIII.

Quicunq; sanguinem spumosum expuunt, ijs e pulmone ductio fit.

COMMENTARIVS.

Cum docuisset, tabidos quibus modis possent dignosci, et qualis eorum exitus, intendit docere quo nam pacto tabidi euadant, siquidem ex ulcere pulmonis: ut aut illud dignoscamus. Ex spuito sanguinis, inq; spumosi. Nam si tabidus uerè esse debet, oportet ut ulcus pulmonis praesit, nam ex ulcere pectoris non fit uerè tabidi, sed omnes ferè curari possunt. Et si non curentur ad multos annos, tamè uita illorum protrahitur: at ulcus praecedit uulnus, et uulnus consequitur sanguinis exitus: et sanguis e pulmone exiens, spumosus est, et spuito efficitur, non aliter. Veri ergo tabidi, etiam si non deprehendantur, sanguinem aliquando expuunt: latet autem propter exiguitatem, et non animaduertentibus, et praesertim noctu, et inter alias spuiti partes latitat. Et cum celer fuerit transitus in saniem, et in tenerioribus corporibus. Quibus uerò tabes fit sine ulcere, sed cum spha-celo pulmonis, ut Galenus narrat quarto de Locis affectis, hi non sub hoc comprehenduntur, quia morbus ille qui illis tribus accidit, endemius est, non aut ex sporadibus. Nec Hippocrates negat tabidos non posse fieri absq; sanguinis spuito: sed bene dicit, A sanguinis spuito, puris sputum: a puris spuito, phthisis et mors sequitur.

Ceterum ne hoc quidè exponit rectè, quare necessariu sit sanguinè spumosum e pulmone uenire, cum spumosa sit salua, quae non in pulmone, sed glandulis sub lingua generatur. Diximus aut de spuma supra, nunc uerò quantum sit ad propositu, constat enim pulmonè nutriri ex sanguine ab arteria uenali, a corde deducto, sexto de

Lib. 2. Aphor. 43. Cap. 10.

Vsu partium. Qui igitur ex ea parte prodit sanguis, spumosus necessariò est: at si ex pectore educatur, spumà quidem admistà habere poterit, at substantia non erit spumosa, ut etiam qui e capite in aspera arteriam (quod non raro accidit)

fluit, deinde ex illa per tussim rejicitur. At dices, Nòme arteria uel in capite uel in pectore frangi poterit? certè sic: sed duo obstant, quo minus fallere possit. Hoc signum primum, quod caeterae arteriae uix dirumpi possint ob crassitudinem, nam Galenus ibidem ex Herophylis sententia docet, arteriam uenae sexcuplam esse in tunicarum crassitie, unde magno miraculo efflet arteria frangi aut erodi, quin prius proxima illi uena frangeretur aut eroderetur. Aliud maius est, quod cum spiritus ex aspera arteria in arteriam uenalem delatus in cor ingreditur, solus sanguis arteriae uenalis est manifestè spumosus, non caeterarum arteriarum, sed solùm candidior. Quare si spumosis substantia sit, non nisi ex arteria uenali, quae in pulmone est, eijci potest. Quamobrem dicit Hippocrates uerissimum est, et clarum. Oportet autem in dignoscendo multa exercitatione. pleriq; enim scientes ratione, tamen sensu ipso falluntur.

APHORISMVS XIII.

Aperueniens, letale. **COMMENTARIVS.**

Dubitare posset quispiam, cum iam superius dixerit, letale non solum esse, sed quod statim moriuntur: hic et repetitur, et quod iam dictu est, imminuerit. minus enim, et multo est, letale esse, quam tu mori, seu statim. Propterea rectè exponitur a Galeno, quod modo iam diu tabe laborauerit. hoc enim per uerbum illud Habito intelligi debet: licet neq; sputum male ualde oleat, nec capilli decidant, letale tamè esse, etsi non statim ab initio tamen morbi letale non est hoc signum, natura se exonerante per crisi quadam. At iam debilitato aegro pro diuturnà tabem spes non est ut per crisi sit haec expulsio, sed lassatis nutritionis membris. Quocirca in hoc fluxu neq; leuatur aeger, nec cessat, ut in profluvio, quod ab initio morbi contingit. Nonnunquam enim in suppurationis sanationem affert, praesertim cum non uera fuerit suppuratio, sed destitutio tenuioris pituitae collecta in cauitate pectoris, ac putrefacta. Meta autem initij non est tempus, sed uirum robur, et corpus adhuc succosum. Ostendit Hippocrates id in primo de Morbis.

APHORISMVS XV.

Quicunq; ex morbo laterali suppurantur, si in quadraginta diebus, a qua fit ruptio, repurgentur, liberantur: si uerò non, ad tabem transeunt.

COM-

COMMENTARIVS.

Quod hic Aphorismus praecedentibus continetur et ratione materiae, de qua tractat, scilicet tabis, ut in precedenti, et ratione dictionum de morbo laterali superius: Quicunq; morbo laterali laborant, in quatuordecim diebus non purgantur, sed ad suppurationem uertuntur: et ratione numeri constituti in omni genere morborum, quorum exemplum non solum in eo attulit, sed pluribus alijs, ut dictum est, manifestius est quam ut a me declarari postulet. Expositio autem Galeni somnio similis est, cum nos ad libros de diebus Indicatorijs remittat totos primu legendos: quos non scripsisse, illius gloriae praestitisset, in quibus maxime sibi placuit, deinde, quid ad rhombu, dici ulet, numerus ille cum causa phthisis. Certè in febris circuiu stellaru, aut abditis naturae causis materia moueri, iudicia fieri, et experimentu frequens docet. et ratio aliqua naturalis illucrescere possit: at pulmone exedi in eo temporis spacio, putrescere saniem rursus, quae iam putredo quaedam est in tot diebus: neq; ratione hic, nec ibi affert, et mirabile dictu, Et tandè plus nihil dicit, quam quod Hippocrates docuit, scilicet ita continere: et modo quod scriberet, quid scriberet non cogitabat. nã dicit, uerbu illud Ruptio significare ruptu suppuratione in morbo laterali. At hoc dixerat, cum protulit priora uerba, Morbo laterali suppurantur. Subtilius Brasauolus docet, adie-cisse, A qua fit ruptio: ut intelligeremus non ab initio morbi, quod est uniuersu spuiti, quod est plerunq; aliud, a morbi initio: semper autè suppurationis, sed a suppurationis die numerandos esse quadraginta dies. At suppurationis signa quaedam autè, quaedam iam facta sunt. Audi igitur Hippocrate in Prognostico: Ceterum omnes suppurationes ex his signis cognoscere oportet. Primu quidem, si febris non dimittit, sed per die quidè tenuis est, noctu uerò amplior: et sudores multi oboriuntur, tussisq; ac tussiendo proptitudo ipsi adest, et nihil memoratu dignu expuunt, et oculi caui sunt, et maxillae ruborem contrahunt, et unguis quidè manuu curuatur: digiti uerò calefcunt, et potissimu summi, et in pedibus tumores fiunt, et cibos non appetunt, et pustulae per corpus nascuntur. Unde loci affectus haec subiicit signa: Si uerò suppuratio fuerit in altero latere solum, uertere et considerare oportet in his, num aliquid habeat doloru in altero latere, et an alteru altero sit calidius: et aegro in latus sanu reclinato, interrogare ipsum, an uideatur ipsi graue quid ex superno latere incumbere: Si enim hoc fuerit, in

eo latere est suppuratio, in quo grauitas percipitur. Sed quod diuerso tempore rumpatur, docet: at uerò aliae suppurationes rumpuntur plurimae quidè uigesimo die, aliae uerò trigesimo, aliae quadragesimo, aliqua uerò ad sexaginta dies perueniunt. Considerare uerò suppurationis principiu oportet, suppuratione facta a die qua primu homo febricitauit, aut si forte ipsum primum rigor apprehendit: etsi pro dolore grauitate sibi facta esse dixerit in eo loco, in quo dolebat. Haec enim in principijs suppurationu fiunt. Ex his igitur initijs suppuratione iuxta tempora praedicta futuram expectare oportet. Quod uerò breui uel tardè, sic definit: Si quidè dolor et spirandi difficultas ab initio adsint, et tussis et spuitatio perfeueras ad uigesimali diem pertingat, eruptione tunc expectare oportet, aut etiã prius: si uerò quietior fuerit dolor, et alia omnia pro huius ratione, eruptio posterius expectanda est. Necesse uerò est accedere et dolore, et spirandi difficultate, et spuitatione ante puris eruptione. Facta autè eruptio nis non meminit, quaniquã Galenus malè exponendo superiora illa uerba: Ceterum omnes suppurationes etiã, de rupta suppuratione uelit intelligere: credo hoc argumento, quod ille de ea ibidè non faceret mentione. Sed cum dicat: Et nihil memoratu dignu expuunt: hic uerò uelit in quadraginta diebus posse expurgari, imò ipse Galenus refert decem heminas nonnunquam eieci pus suppurationum collectu superare, quimo de Locis: nescio quomodo fieri possit, ut Hippocrates de suppurationis iam ruptis intelligatur. Cum ibi hoc generale sit signu, nihil effatu dignu expuere. Et etiã quia ubi ruptus est abscessus, huiusmodi signu apponit, secundo de Morbis: Hunc ubi decimus quintus ab eruptione dies adest, multa calida lotia in sella firma collocato: et alius quidè manus ipsius teneat, tu uerò humeru concuulito, ut audias utru in latus affectio strepitu edat: optandū autè est, ut in sinistru. quae eadè ferè in tertio etiã referuntur. Duo igitur cum sint signa praecipua ruptae suppurationis, sputum et sonitus: qui fieri potest, ut alterius non meminerit, alterius contrariu pro signo attulerit, scilicet non spueret?

Habes igitur signa ruptu abscessus seu suppurationis, quae non tanquam propria, sed communia consequuntur etiã illa, quae sunt suppurationis nondum ruptae. at quaedam alia in eodem tertio libro descripta, uelut frequentia anhelitus et pedum tumor. nec me lateat, fieri posse, ut ibi docet Hippocrates, nimium repleto pectore quandoq; nihil spui, nullu sonitu audiri in pectore. Sed tamè fieri

non potest unquam, ut nihil expui, et nullum sonitum audiri, signa sint rupti abscessus.

Reliquum est autem ut uideamus, quoniam pato in quadraginta diebus, si non spuant, in tabe transeant. nam et hoc in dubium Galenus cum suis diebus ceteris reuocat, dicens: Nisi uisum in quadraginta diebus: et non expuat, et non orepit, et non uisus. Itaque non putat hoc generale. Neque uerisimile est, tam diu pulmonem persistere, ne corrumpatur, si tangitur a pure: si non tangitur, neque in totidem diebus. Hoc igitur est indicium, quod si in quadraginta diebus liberantur, non esse uitiatum pulmonem: si non liberantur in tot diebus, uitiatum aliquid adesse in uiscere, aut fluxione in tanto etiam tempore uerisimile est uel a crem factam saniem, aut crassam aut crudam, adeo ut in naturae arbitrio non sit, ideoque uitiare membra ipsa respirationis.

APHORISMVS XVI.

Calidum, ubi quis sapius exoratur, haec mala afferit, carniū effeminationem, neruorum incontinentiam, mentis torporem, profluuia sanguinis, animi defectiones, ad quae mors.

COMMENTARIVS.

De calidi immoderato usu, non quidem solum temperati et tepidi, sed qualiscumque, qui cum uoluptate sit, uelut hyeme, cum nobis indulgetes iusto plus etiam, ac prope dolore usque lectos calefacimus, et corpora nostra iuxta ignem. Nec male Galenus quarto de simplicibus medicamentis

hic inducit. Inquit enim: Calida temperata, grata amicaeque sunt. funditur enim quod in corporibus nostris concretum fuerat, quo maxime pathemate uoluptas maxime in animalibus constat. At si moram etiam trahat, sensum quoque ipsa molesta euadunt, ad tantam enim fusionis immoderantiam recidunt, ut substantia nostra discutiat, dissoluatur atque disperdat. Verum tum quidem sine mordacatione infestatur, et animi deliquiu afferunt, uiresque deiciunt, ut mors quoque tandem sequatur. Sumptum autem hoc totum ex uno aut duobus dictis Hippocratis, libro de Carnibus: Calidum diffundit, in multo uero etiam tempore excisecat. Et secundo de Dieta: Quae corpus calefacit, et alimentum non praebent, carnem humidam euacuatur: etiamsi non excisum faciat, corpus tamen refrigeratur. Ergo non difficilis haec est ratio, calidum cum aperiat poros, educit etiam spiritum, et immodice facit perspirationem ex arteriis: et contra trahit humorem, qui in continentia adest, ut dupliciter laxet carnem et

neruos. uocat autem effeminationem, etiam laxitatem neruorum, ut ibi crurum effeminationem, ut Galenus non perfecte reddiderit causam huius incontinentiae: eo fit, ut calefacta corpora inde frigida aeri et humido caliditate, statim lastitudinem sentiant, ut etiam tertio de Tuenda sanitate Galenus docet. Mentis autem torporis duplici causa, cerebrum, ut reliquarum partium, dissoluta. Aperit et osculata maiorum uenarum, ut facile profluua sanguinis eueniant: et in deliquiu etiam animi multi trahunt. sumptum hoc est ex experimento eorum, quae accidunt pluribus qui in caldarijs se lauant. Sic enim uocari debet secunda pars adeo aestuosa balnei, quandoquidem mediocri et temperata careant non solum aetate. Partim igitur suffocatione, partim calore, multum in animi deliquiu incidunt. Et ego angusto in caldario Londini in Anglia pene peremptus sum, iens in Scotia: dum ego illorum consuetudinem, illi ratione huius usus parum callerent. An uero uelit. animi defectiones sequi profluua sanguinis, ut Galenus exponit: certe non. Et recte Brasauolus illum arguit. Primum, quod solum mortem facit consequentem, reliqua non unum ex alio deducit. Deinde, quod non solum tepores excitare tantum sanguinis effusionem, ut homines animo ob id destituantur. Verum subiicit: Ad quae mors. Hic nota recedunt sensum Hippocratis: sicut si haec omnia coniungat, et ualida sint, mortem repentinam inducere solent: ita si haec frequenter adueniant, tandem interficient hominem, et breuiorem efficiunt uitam. Voluit ergo nos intelligere, quod si uitas haec et effeminatione, usque, mollis eneruat hominem interim, demum etiam breuiorem efficit uitam. Valeant ergo Germani cum suis caldarijs, in quibus si bene animaduertis, sit iactanturium optimarum rerum: roboris corporis, perspicacitatis mentis, ac promptitudinis animi (utrumque enim intelligi potest) et temporis uitae a nobis constituti a Deo. γυναικός νεωκυρι. νεωκυρι idem quod νεωκυρι, dissolutio: et pertinet ad opera corporis, scilicet hebetudinem, et animi languorem: et stupor, ad mentis propria opera. Videtur autem ex causis assignatis utrumque significare.

APHORISMVS XVII.

Frigidum autem conuulsiones, distentiones, liuores, rigores febriles.

COMMENTARIVS.

Verbum (aut) declarat, quod hic Aphorismus eodem modo sit intelligendus, quemadmodum et praecedens, hoc modo scilicet: Frigidum ubi quod immoderate, seu plus quam oportet (hoc enim per dictionem

dictione αλεωνεως interpretandum est, ut sit commune ad nimiam frequentiam et magnitudinem) generat conuulsionem et distentionem, et reliqua quae in Aphorismo. Discrimine conuulsions a distentione tamen reuoluimus, et infra dicturos sumus pollicuit, ut repetere superuacuum sit. Galenus solito more, uult suo modo scribendum fuisse sic: Frigidum autem rigores facientes conuulsiones, distentiones, liuores atque febres. Vides modum, qui tam es additus Galeno, si ille uir Hippocratis tempore fuisset. quam illi acriter fuisset danaturus, quae uix ex decem Aphorismis unum uelit recte scriptum esse ab Hippocrate. Sed et illud grauius, quod uelit: hos omnes Aphorismos de calido et frigido tractates, de aqua intelligendos censet, quandoquidem generaliter continet doctrinam: et aeri non minus quam aquae, imo magis, quod aere perpetuo hauriamus, conuulsi. Quomodo uero rigores excitet, ab Hippocrate facile colligitur, primo de Morbis. Et quomodo ad rigores febris necessarium sequatur, si ex huiusmodi causa fiant: diximus et alius, locumque illum adduxisse in praecedenti particula me meminisse, de Liuoribus. Melius est nigrities describere, quod in Graeco habeatur eius dictionis loco αλεωνεως, at liuores appellatur ωλεωνεως. has nigrities excitat frigidum dum exinguit, ut in libro de Humidorum usu. Distentiones quoque, dum riget, quod in transiui Alpium saepius contingit innotuit. Oportet enim quae uellet huius Aphorismi experimentum uidere, ibi in caupona aliqua per hyemem comorari. nam frigore congelati nerui redduntur immobiles. atque tenduntur: estque distentionis genus quoddam diuersum ab alijs, quae alijs etiam ex causis sunt excitata. At conuulsiones sunt refrigerato cerebro, quemadmodum et comitales, ut in libro de Sacro morbo, ubi de Aquilonaribus uentis agit. Itaque capita infantium frigori exponere, periculosum est. Tamen si ergo frigidum immoderatum conuulsiones pariat in infantibus, id maxime facere conuenit, atque dum caput afficitur. Manifestum est autem, quod de frigido, quod sentitur, intelligit. Ceterum ut cum omnia conueniant, reliquum est ut uideamus, quomodo hi Aphorismi prioribus cohaereant. nam de his duobus inter se, et usque ad illum, Aqua quae cito calefit, et cito refrigeratur, leuissima est: haud obscura est continuatio, cum perpetuo agat de operibus calidi et frigidi. Videtur autem mihi manifesta continuatio etiam ad praecedentem, cum dixerit: Quicumque, ex morbo laterali suppurantur, suppuratio autem ex calore fieri, docturum sit infra, calor is uires pertractare

6. Aph. 37.

Pag. 11.

Pag. ult.

Pag. 8.

Aphor. 15.

Aphor. 22.

aggreditur. Duplex autem est huius argumentum, praeter rei ipsius euentum. Vnum, quod (postquam de calido et frigido agere coepit) undecim perpetuos subiugit in eadem materia Aphorismos. Alterum, quod Aphorismum illud, Quicumque, ex morbo laterali suppurantur, in interliminio, quod saepius dixi, constituit Aphorismorum eorum, in quibus agit de morbis pectoris et pulmonis, et calidi frigidique. Liqueat autem, quod abscessus et suppurationes pectoris non possunt cum calido aut frigido conuenire, nisi ut calidum suppuratones uiuat, frigidum uero prohibet. Haec causa fuit, cur non hunc, scilicet, Quicumque, ex morbo laterali suppurant, subiicit statim illi, Quicumque, morbo laterali laborantes, cui maxime congruere uidebat: ut non solum non obiter ordo hic Aphorismorum sit institutus, sed admirabilem rationem in se contineat. Cum igitur generaliter damna calidi et frigidi enarrasset, in sequenti Aphorismo specialiter membra recenset, quibus frigidum est inimicum, atque:

APHORISMVS XVIII.

Frigidum inimicum ossibus, dentibus, neruis, cerebro, spinali medulla: calidum uero, utile.

COMMENTARIVS.

Quicumque, hunc Aphorismum legerit, nostrumque de Aqua et aethere librum, tum eiusdem Hippocratis libellum de Humidorum usu, statim et orationem eius tanquam falsam coarguet, et ipsam Hippocrate obliuionis, namque aqua frigidum tot locis salutare esse dixit, et ossibus et neruis, et experientia ipsa cerebro utilem esse declarat. Sed nullibi maior lapsus (ne forsitan quisquam uanitatis ac contradicendi studio me arguat) quam in dentium salute conseruanda, in quibus plures dum studiosos se Hippocratis ostendunt decepti, calidisque cibis ac potibus utentes, primum quidem dolores, deinde cariem excitarunt: ob quae mala dentes sponte ceciderunt ante tempus, uel eruerunt coacti sunt. Atque id iure, nam calida fluxiones mouent, ac robur dissolunt. Vnde illud in libro de Aqua et aethere ex Q. Sereno: quanquam praeter morem nostrum, repetere liceat: Saepetiam gelidaguinguas collue lymphis, Dentibus ut firmum porsis seruare uigorem.

Itaque et Galenus et alij expositores, qui in quaestunculis minutis persequendis adeo sedulissimi sunt, in hac tanta re oscitanter se gerunt, breuissimè Aphorismum et absque distinctione ulla exponentes, tanquam quod falsissimum est, uerissimum esse nos credere uelint.

An igitur senex noster errauit: minime absit hoc

6. Epidem. Par. 1.

Cap. 10.

c c

40

26.

50

50

hoc ab auribus nostris, mentēq; nostra. Quid igitur longiores facis præthefes ipsi commentationibus? Fateor, non aliud possum, nam non de uerbulo, ut Grammatici solent, longas facio liliadas: sed de hominum salute actio est, atq; querela. Quidam de frigide aquæ usu interpretantur. At ego uinum agnosco, cum generalem sententiam speciatim exponunt, solutionem dubitationis non intelligo. Adjiciunt, de eximo frigore hæc, non de mediocri esse dicta. Tanquam non magis multo à uehementi calore, quam frigore: ac celerius hæ partes, tamen omnes alia offendantur. Si quis non credat, prunas & glaciem seu simul seu seorsum experiatur. Ideo tamē probādi sunt, quod ipsa ueritate inducti, cū uiderent hæc membra, atq; alia omnia à calore magis lædi quam à frigore, summam uim frigoris calumniatur, quæ si caloris summæ ut non conferatur, rationē habebis, sed absurdum atq; delirium faciet Hippocratem: ob id ad causam inquirendam se conferunt, atq; ex causa ipsa ad demonstrādū, quod hæc Lib. r. c. 8. ita se habeant. Dicunt enim ex libro de Semine: & 11. Os, arteria, uena, membrana è semine fabricantur: adde etiam cerebrum. Solæ carnosæ partes Com. 27. è sanguine genitæ, ut primo de Natura humana habetur. Ob id ergo exanguia omnia, ideōq; frigida, par est ut à frigido lædantur: uelut in animalibus, quæ si sanguine carent, omnia sub hyeme aut moriuntur: aut si robustiora sint, latent. Quot in his dictis, cum partim etiā Galeni sint, dubitationes emergant, non dico. Primum apud Aristotelem id dubium est, an hæc membra ob id sint frigidiora, quod ex semine generentur, cū uelit uniuersa generari ex sanguine: apud Galenum etiam, qui semen calidius sanguine esse existimat, est enim magis concoctum, & spiritu copiosiore præditum, & ut principium generationis in corpore. Aristoteles etiam sanguinem sua sponte non esse calidum, sed solum ob motum affirmat. Sed his omisissis, cor non ne calidum sua sponte est? & tamen è semine, si quid aliud, potius quam è sanguine constant. Neq; rursus id statim affirmandum, si frigidum sit membrū et exanguæ, à frigido lædi par est. Quid enim frigidius, aut magis exanguæ? quid uerò à frigida aqua magis inuatur? An negāda sunt prorsus experimenta in hominum perniciem, ut falsæ subscribamur autoritati? Sed non falsa est autoritas: aliud intelligit Hippocrates. Dices, ex sequenti Aphorismo se declarat, cum dixit: Quæcumq; refrigerata sunt, excalefacere oportet: exceptis his quibus sanguis fluit, aut fluxurus est. De fri-

2. de partibus Animal. cap. 3.

gido palam est, iuxta sensum illum loqui. Verum melius, opinor, de frigido potestate erit Hippocrati interpretari. Quæ enim frigida sunt, hoc modo nocent omnibus exanguibus membris, cerebro, ossibus, oculis, auribus, neruis, membranis: calida autem utilia sunt. Desunt enim hæc membra, ubi primum frigidam um alterci aut oppij, aut mandragoræ uel solani, aut lactucæ, aut eudiuicæ sentiunt, ita torpent omnibus uiribus, ut læsa statim appareant: non sic iecur, cor, carnesque. At ab actu frigidis, præter solam autem, nihil offendi didici, nisi refrigeratio calori uehementi succedat (tunc enim dentes confringere potest) aut omnino immodica sit, ac diuturna. Certū est enim canes & equos ob id dentibus usque ad senectutem firmis uti solere, quamuis durissimos cibos edant, quod à calidis cibis abstineant. Et quicumq; oculos, cerebrum, à fluxionibus, ac dentes, usq; ad extremam senectū immunes seruare uoluerit, ab omnibus prorsus calidis perpetuò abstinere. A frigido etenim membra quæ exanguia uocantur, coguntur, consolidantur, roborantur: calidum cum soluat compaginē, & calorem naturalē exhalare faciat, quam nam utilitatem præstare poterit?

At dices, in prioribus duobus Aphorismis palam est, Hippocratem de calido ac frigido, prout sensu percipiuntur, loqui. Fateor, ob id in repetitionem potius incidisset, si de illis denuò sermonē habuisset. Et ne quis uoluntariam hanc expositionem putet, addam in eam sententiam ex Galeno tertio igitur igitur, interpretationem, ubi de medicamentis uulnerum neruorum loquens, hæc habet: Rursus apud me contemplatus, frigidū uerè ab Hippocrate neruis inimicum dici, optimum fore neruorum uulneribus medicamentum intellexi, quod & siccaret, & inter calidum esset ac frigidum, uel non multum à medio ad calorē recederet: calidum uerò esse satis posse etiam, modo siccandi potestate polleat. Hæc Galenus. ubi animaduertendum, illum uerè calidum dicere, quod potestate tale esset, non autem actu. Neq; tamen prohibeo, propter ea quæ antedicta sunt, ut etiā in detectis membris frigidum arceamus: non ob illorum naturā sanguinis inopem, sed ob uulnus ipsium, quod à frigore, ut expositū est prius, mordetur. Hanc autoritatem cum Brasauolus citet, non tamē animaduertit quantum ponderis haberet: sed sensum illius peruertit.

Cur uerò dentes hic non sub ossium communis nomine comprehenderit, non aliam suspicari causam oportet, quam quod in dentibus hoc uidebatur

debatu obsecrari, quod facilius licet experi. Quicumq; os collunt omphacio uel lacte, uel pu nica mala mandunt, egregie dentes lædunt: at si acri aceto aut uulno uino, uuant. oportet autem frigida adhibere. ob quæ etiam ardens aqua in doloribus persèpe utilissima est. Cum uerò calida ac frigida, licet non ex æquo, dentibus sint noxia: nihil tamen nocentius, quam si post calidiora, frigidissima deurentur. Velut contigit Ioanni Casanato, medico Hispano, patri Guglielmi amici nostri, qui cum omnino sine dentibus esset, interroganti mihi causam, respondit: Potius frigido res post calidos cibos id efficere potuerunt. Hanc inuoluptatem nulli tam magno incommodo compensare solent. Cum enim uirumq; noxium sit, alternatis utriq; multiplicatur iactura. hoc enim à nobis in Physicis demonstratum est.

Verum ex hoc etiā ratio curandi neruos, maxime ex punctione læsos, habetur, quam Galenus in sexto Artis curandi docet: scilicet non calida, sed calidissima adhibet, trebentina, sulphur, euphorbium, quibus nulla est inuenire calidiora medicamenta. Sic & cerebrum, lacryma elemi, atq; huiusmodi. At nostri medici ferro, oui candido, aceto, alijsq; medicamentis frigidioribus curantes, in capite uulneratos perimunt. Eadem noxa evidens est in dorso medulla, cui si frigida potestate applicueris, in resolutionis periculum induces, certè argum lædes. Quid igitur est quod dicitur, an de actu, an de potestate medicamentorum: um frigidorum locutus sit Hippocrates: quædoquidem uideas ab omnibus medicamentis frigidis lædi plurimum has partes, à calidis inuari. At de his quæ talia actu sunt, non idem contingit. plurimi enim à frigidis resugiente in tu calore inuatur, quomā cogitur: à calidis autem, ob dissolutum læduntur. De oculis uerò alia ratio est. nam cum humores contineant, à calidis potestate læduntur: non quia exanguis, sed quia humidi ac tenuis substantia. Sed nil ad Aphorismum, quandoquidem non id queratur hic, an calida potestate inuent, sed an frigida actu noceant: quod nos negamus uoluisse Hippocratem, ac uerius etiam est in oculis, quam etiam in alijs connumeratis ab illo partibus. Verum id nos ad quæstionem sequentem explicandam excitat, sci licet, cur dixerit, Calidum uerò utile: Nam ut dixerat, τὸ ἀκτινὸν, id est inimicum subungere ex aduerso debuerat, οὐκ ὀφείλει, quamuis refragante persona, sic φησὶ: at nihil horum, sed ὀφείλει, id est utile, ut duobus duarum differentiarū assumptis terminis omnes in-

telligeremus, quasi diceret: Oculibus frigidum inimicum, & iacturam afferēs: calidum uerò utile, atq; amicum. Utilitas tempore etiam in his quæ non sentiunt, percipitur: iucunditas uerò statim, & non nisi à partibus sensu præditis. Neque tamen necessarium erat, ut si frigidum esset inimicum, quod calidum amicum esset. Ut enim diximus de calido frigidisq; prout sensu percipiuntur: utraq; dentibus inimicunda sunt, si exuperent: si parua sint, molestia non afferunt: non quia gra ta, sed quoniam non sentiuntur.

APHORISMVS XIX.

Quæcumq; refrigerata sunt, excalefacere oportet: exceptis his quibus sanguis fluit, aut fluxurus est.

COMMENTARIVS.

Cum deterruisset nos ab admotione frigidorum medicamentorum in his membris, simul ostendit necessitatem quandoq; admotionis illorum, ut sit par ratio in supercalefactis frigidā admouendi, quæ in refrigeratis calida: simul etiā, ut curam eorum intelligeremus, quibus perperā frigida admota essent. Dedit aut exemplum de refrigeratis, quomā calida, ut diximus, nunquā noxam afferunt, nisi exuperent. Hoc etiā ipso ostenditur, de potestate frigidis & calidis, non actu illum loqui. nā secus nihil plus doceret, quam quod non solum rustici, sed etiam canes, & illis stupidiore boues norunt. refrigerati enim & solē et calida cubilia querunt: & excalefacti aquā frigidam, & aurā. At Galenus ab hac iniuria uindicta cauit Hippocrati, dicens illum nihil uulgatū scribere, nec etiam quod mediocriter eruditus medicus per se scire possit. Ergo excipit ea, in quibus periculum imminet fluxionis sanguinis. illa enim neq; actu neq; potestate excalefacere dignū est. Ostendit id uerum esse, quod dicit infra: In his frigido utendum, in quibus sanguis fluit, aut fluxurus est. Id etiam Galenus fatetur in commentario, cum dixit: Inde ad temperiem est renocandū. palam aut est, id fieri cum his quæ potestate calida sunt magis, quam cum illis quæ talia sunt actu. In libro autem de Natura multiebrui, ubi enumerat sanguinem prolicentia, medicamenta omnia calida potestate enumerat.

APHORISMVS XX.

Vlceribus frigidum quidē mordax cutem obdurat, dolorē qui suppurare non potest facit: liuorem obducit, rigores febriles, conuulsiones, distentiones.

COMMENTARIUS.

¶ Non de ulceribus, & sana cute ei sermo est, ut Galenus exponit, quippe iterum oporteret ad idem redire, cum dixit, Liorem obducit, neq; Aphor. 18. enim sanis, sed ulceratis partibus frigidum liuorem inducit. Cum ergo frigidum coparasset membris, hic morbis comparat, scilicet ulceribus, enumerat autem octo mala, quae inducit. Primum enim mordax est, siue actu tale sit, seu potestate.

¶ Scribitur in libro de Humidorum usu, paululum variatus hoc modo: Vlcerebus quidem frigida (a qua) mordax, cutem obdurat, dolorosa non suppurari facit, liquefacit, nigrefacit, rigores febri- les facit, conuulsiones, retro & ante distentiones. Sed Graece apertius sic: ελκεσι το υλν αν χρομ διεκνωστες, οδουα ποδισ κληρων: οδουα δ' αε, αυ κτηντα ποδη: περιαινει, μεταλνει, στυα, σαα σιδος, τε τινος, id est: Vlcerebus quidem frigidum mordax, cutem obdurat: dolorosa, in suppurabilia facit, liquefacit, nigrefacit, reliqua ut supra. non ut legimus sub absurdo sensu, Dolores qui non suppurant facit, neq; dolores suppurare prohibet: neque enim dolores suppurant, sed cause dolorum abscessus. Ut sit sensus: Frigidum ulceribus, mordax, & obdurat cutem, seu ulceris labia, dolores facit: & quaecumq; in ulcere sunt, prohibet suppurare, nam non solum abscessus, sed uulnera etiam ad suppurationem perueniunt, dicente Hippocrate in libro de Vlcere-

bus: Vlcera omnia recentia, tum ipsa, tum circumscripta partes, minime inflammationem incitant, si quis quam citissime suppuret, & pus ab osculo ulcers non interceptum supprimatur. Videntur autem mihi omnino rerum ignari, aut oblitii, qui scribunt. Quatuor igitur iam explicata sunt, inde succedit illud quod liuorem obducit, rigores febriles, conuulsiones atq; distentiones. Palam est, quod in ulceribus loquitur, nam si de modo derato usu in sanis hoc intelligatur, palam falsum est, neq; enim nullus a modica frigida aqua talia patitur: si ab immoderato, hoc iam superius dixit. Vides quali stupore teneantur.

Reliquum est, ut causas singulorum doceamus. Frigidum cum asstringat, idem facit quod qui uellicat: uellicare autem iam diuisam carnem, morsum excitat. Sed neq; quid per morsum intelligant, explicarunt, non enim dixit, Dolores: imo postmodum subiicit etiam οδουα δ' αε, id est dolorosa. Ergo res ipsa se prodit, immissa si frigida ulceribus, iriginem seu flagrantiam excitant. Est autem doloris genus quoddam, de quo alias

diximus, qui solis externis partibus accidit, praecipue ueretro in mictu, cum irigine propter ulcus uel lapidem, meior laborant. Ex internis non scio membrum, praeter uentriculum, quod hoc affectu corripitur. Omnes norunt qui uulnerantur, qui digitos incidunt, sed & pueri maxime cum uirgis caeduntur, hos enim doloris genere uexantur, qui neq; internas partes occupare solent, nec phlegmonem excitare, sed uidetur peculiaris cuti & uulneratis partibus, dum aeri exponuntur, hoc igitur est quod dixit, Mordax. Postmodum irigo, cum perleuerat diu, seu per se, seu materiam trahendo, & phlegmonem excitando, in dolorem conuertitur. Sed dolor non fit in superficie carnis diuisae, sed in profundo. Iam ergo duo habes, nam causa (ut dixi) eadem est, nisi quod frigus cogit partes intimas, dum dolorem excitat: atq; sic soluit ac diuidit illas, propterea si quis utringq; simul sentiat, iriginem in labijs interioribus uulneris percipit, dolorem autem in intimo, quod uulneratis paulo post uulnus aut curationem accidit. Labia autem exteriora uulneris ob dolorem & ob frigus contrahuntur, quod, cum discissa sint ex parte ulcers, cutis non distendatur. Prohibet in ulceribus suppurationem, calor enim ibi debilis a frigido non potest confirmari, sed extinguitur. Materia etiam quae fluere deberet, retro agitur: coctio autem ab humore & calore fit. Inde etiam liuores in labijs excitantur: quod periculosum est, nam ab eisdem sunt, quibus prohibetur suppuratio. Detectis autem neruis, carne ob aere & uulnus corrupta superueniente, etiam dolore excitantur rigores & febres & conuulsiones, distentionesq;. Nam idem accidit huiusmodi uulneribus, quod his quae in locis neruosis, & tendonum sunt. Consequuntur enim dolores, febres, uigiliae, deliria & conuulsiones: ita generaliter in omnibus alijs, si a frigido ledantur.

Verum ulcera quaedam sunt adeo bene purgata & disposita, in quibus caro interior nihil molestum sentit, atq; de huiusmodi non intelligit Hippocrates. Licet enim caro succrescat, non tamen magis offenduntur, quam si cutim tangas, quae sana sit. Quod uero addatur, ibi nigrefacit: hoc est, Quoniam aqua frigida ob uehementem frigiditatem hoc potest, non omnia autem frigida hoc possunt. At in libro de Humidorum usu, sermo ei est de aqua frigida, quae tantum frigida est, postea autem non (est enim elementum) hic autem sermo generalis est: & ob id non omnia frigida id possunt, uelut si folia αζοι aut planta

plantaginis tepes facta superponas, aut uinum moderate frigidum.

APHORISMVS XXI.

Est autem ubi in distentione fine ulceratione, iuuenis bene carnofo, aestate media, frigida aqua multa perfusio calorem reuocat: calor autem haec soluit.

COMMENTARIUS.

¶ Non, ut quidam putant, enumerat commodum frigidi, sed tacite obiectioni respondet. Quoniam aliquis dicere posset: Aqua frigida iuuat in distentione: igitur frigidum, ut dixisti, distentionem non efficit. Respondet Hippocrates, quod hoc contingit seruantis quinque conditionibus: quod sit sine ulcere, iuuenis bene carnosus, media aestate, & quod multa frigida affundatur. Hic rursus labitur Galenus, putans in quacunque conuulsione id agendum, cum haec conditiones affuerint: quo nihil absurdius, conuulsio enim est morbus ex capite in neruos, cum motu concitato: distentio ex neruis in caput, sine motu. Quomodo autem etiam conuulsis prodesse frigida possit, & qualiter intelligendum, inferius docebimus. Sed etsi oporteret, esset aqua non parti conuulsae, nec neruis, sed capiti adhibenda. Videant modo isti qui mordicus Galenum tuentur, an id facturi sint: & infantem qui conuulsi- tur, aspersuri aqua frigida (nam conuulsio parum accidit alijs aetatibus in nostra regione, quae letalis non sit) Si sic, occisuri puerum coram parentibus: si non, coguntur uelint nolint uel illum relinquere. Sed & in eo errore tota Aphorismi expositione perseuerat, non distinguens a distentione conuulsionem. Illud etiam male, sed non adeo, quod existimet omnia haec adesse oportere, si uari debeat aeger: sed non est sic. Verum si haec omnia adsint, iuuabitur aeger: at si aliquid desit, poterit & iuuare & prodesse. Potest enim, gratia exempli, homo senex esse adeo ualidum uirum, ut iuuenis mediocris, quod cum ipse passim, & maxime in libro de Sectione uenae, affirmet, nescio cur hic obliuiscatur.

Aphor. 25

Cap. 13

Lib. 3. c. 20. tes) maxime temeraria, eoque posteris (credo) utuperata, & nos damnamus, deuitamusq;. Sed iam omittamus hos homines, nam & Aetius tam parum prouidus est, ut cum Galenus conuulsionem a distentione parum differre existimauerit,

ille unum prorsus cum alio considerit. Potest autem uisus, & mediocriter carnosus, & bene carnosus generaliter legi.

Causa autem huius curationis ponitur a Principe in secunda tertij. & subiicit: Et plures hoc modo enaserunt. Hic sane uir, si supersufflet decem annis, ut recte dixit Montanus, poterat non tantum Galeni interpres, sed exornator esse: quod quidem uel sic plus uita mortalium illi debet, quam ulli alij qui post Galenum profecerit. Atq; haec non in Epistola praefata Principis, sed operum Galeni. Ergo, inquit Princeps, hac perfusione obstructis meatibus cutis, & resurgente calore intus, atque collecto, materia illa consumitur atq; dissipatur, neruiq; ad pristinum redeunt statum. Verum ob malam translationem, legit conuulsionem pro distentione. Meminit huius curationis Hippocrates tertio de Morbis, dicens: Quod si uoles, etiam sic facies: Aquam plurimam frigidam supersuffundito, & postea uelustimenta tenuia pura ac calida superintegito: igitur autem tunc non adhibeto. hoc auxilium et ad tetanos & opisthotonos adhibe. Sunt enim distentionis tres species, & de omnibus hic intelligit Hippocrates: & deterior est tetanos uocata, cum in utranque partem, ut lignum, distenditur: inde frequentior opisthotonos, ad posteriora. Emprosthotonos autem adeo raro accidit, ut nunquam uisus esse meminerim. nam ab anterioribus neruis, nisi in infantulis, uix potest solis distendi corpus: ab his uero qui in spinali medulla oriuntur uix, non extensis etiam partibus posterioribus: ut ratione potius quam experimento constat. Et nota, quod (ut dixi) raro conuulsis hoc auxilium conuenit, neque enim infantibus, cum de his Hippocrati sermo non sit: nec iuuenibus, cum raro admodum iuuenibus, nisi cum moriuntur, accedat, est enim cum grauissima offensa cerebri: ipsi uero cum iam sint calidi & sicci, non possunt pati hoc, ob repletionem. Et etiam si patiantur, moriuntur, iuxta Aphorismum Hippocratis secundae particulae: In morbis minus periclitantur aegrotantes. Quod etsi sanari possent, nihil conferret frigida, & maxime neruis adhibita. Animaduertendum est, quod cum multis modis frigida adhiberi possit, nos admonuisse Hippocratem, ut perfusione utamur, quae ex alto & copiosa, & ex ualde frigida aqua fieri debet, donec cutis color mutetur, inde lintea tenuia circumuolueret.

Cap. 7

Pag. 5

34

APHORISMVS XXII.

Calidum suppuratorium, non in omni ulcere, magnum ad securitatem indicium: cutem mollit, extenuat, dolorē sedat, rigores, conuulsiones & distentiones mitigat: & ex his quæ ad caput attinent, soluit grauitatem: plurimum autem confert ossium fracturis, sed nudis præcipuè, eorumq; maximè qui in capite ulcera habent, & quæcunq; à frigore moriuntur, uel ulcerantur, & herpetibus exedentibus, sedi, pudendis, utero, uesicæ: his calidum amicum & iudicans, frigidum inimicum & perimens.

COMMENTARIVS.

Calidum sũapte natura suppurat. quoniam calorem naturalem ad suppurandum uuat. Cum enim quæ suppurant, duo patientur: unum à calore naturali, quod sibi assimilare nititur, atq; ob id deat: alterum à præternaturali, quod putrefacit & attenuat: Calidum in prima actione quandoque aliquid præstat, quandoque nihil. in abscissibus nanque nihil, sed in uulneribus prohibet naturalem calorem corrumpi, ut superius uisum est, cum sit imbecillis: in secunda autem operatione uuat, accelerando putredinem, & attenuando quod putrescere debet: unde quod ad hanc partem præstat, duo egregia nos docet hic Aphorismus: curam utpote abscissuum & uulnerum, quæ dixi suppurare oportere, quodq; tamen uacant uulnera periculo, ut Hippocrates

Aphor. 20. sum est, cum sit imbecillis: in secunda autem operatione uuat, accelerando putredinem, & attenuando quod putrescere debet: unde quod ad hanc partem præstat, duo egregia nos docet hic Aphorismus: curam utpote abscissuum & uulnerum, quæ dixi suppurare oportere, quodq; tamen uacant uulnera periculo, ut Hippocrates

Pag. 1. docet in libro de Vlcerebus: & prædictionem, quoniam si non suppurant ex calido, mala sunt. Huiusmodi autem non suppurare solent, quamuis à calido foueantur carcinomata, & quæ iam conuulsionem asserunt, & sphaceli, & phagedenæ, & chironia atque telephia: quæ uel cum duris sunt labijs, uel uix potius quam saniem emittunt. Uuat etiam, & in herpete maximè, si actu quidem calidum fuerit, potestate autem contrarium: de erysipelate uerò magna dubitatio est. Galenus quarto de cimo Methodi medendi uult, ut utamur frigidis potestate, inde subiicit, de calidis potestate loquens: Quorum nullũ est erysipelatis medela, antequam scilicet mutatum desinat esse id quod ab initio fuerat, atque alterum iam, illiq; contrarium euaserit: ut dubium non sit, cuiusmodi potestate sint applicanda. Subiicit autem: Quod ubi luor ex medicamentis frigidis superuenierit, incisa cute locum aqua ca-

Cap. 3. lida superfundendum aut: ita uidetur sentire, quod nos diximus, scilicet dictum Hippocratis de calidis potestate intelligendum. nam actus ne meminit quidem, hoc unum supponens, quod calida actu debeant applicari omni ulcere, nisi locus ardeat planè, nam in heceticis refrigerantibus & actu & potestate uittur. Sunt uerò qui uelint Hippocratem intelligere non solum de calidis actu, sed calida etiam aqua: atq; id tantum ob id, quod Galenus quinto de Simplicibus medicamentis dicit, Igitur omnium ad puris generationem aptissimum est, ex his utiq; quæ persunduntur aqua temperata. Et rursus quarto Methodi: Præterea fomētum multa calidæ aquæ. Verum Euchsus ex his quæ affirmant, in secunda figura facit syllogismum. neq; enim si calidum suppurat, aqua calida suppurat: de aqua calida loquitur, nedum ut de sola. Turpe fuisse Hippocrati, propter unum uerbum tantam perplexitatem in scriptis relinquere, cogereq; nos ut diuinaremus, non intelligeremus. Deinde quid illa uerba, Non in omni ulcere? nam si de calido temperato aquæ agit, uel in his quæ suppurare possunt loquitur, atque sic in omni ulcere prodest, aut in omni ulcere etiam quod suppurationem non admittit: sicq; superfluum esset addere, Non in omni ulcere. Notissimum enim est, quod quæ nullo modo suppurare possunt, per aquæ calidæ superfusionem etiam non possunt suppurare. Ideo loquitur de potestate calidis, quæ ad suppurationem faciunt: non tamen semper, ut in erysipelate. Verum melius fecisset Euchsus, aperta se Galeni autoritate inferius tueri, quam longius petitis ex eodem. Sed eo magis de Galeno miror, cū dicat, Quod ubi putridum sit ulcus, uel ubi fluxio adsit, calidum non solum non suppurat, sed prohibet suppurationem. At manifestum est, quod per calida intelligit cataplasmata, potentia calida: tum quia meminisset aquæ, tum quia calida aqua sordida ulcera purgat. Et Hippocrates libro de Humidorum usu: Vlcera calida gaudent, quia tegi consueuerunt: igitur calida aqua non patitur exceptionem. Itaque Euchsus in hoc excusatione dignus esset, si non Hippocratis textum inuertet, ut in suam deducat sententiam: sicut & illud in Galeno omnino abominandum, quod centies citat Hippocratis libros tanquam genuinos, quoniam in rem suam faciunt, contra Asclepiadem, Erasistratum, aliosq; quorum famæ uidebat: eosdem libros centies negat esse Hippocratis, id enim intolerandum. Sic omnia possem convincere. Fuere autem Galeni uirtutes præcipuæ

lida superfundendum aut: ita uidetur sentire, quod nos diximus, scilicet dictum Hippocratis de calidis potestate intelligendum. nam actus ne meminit quidem, hoc unum supponens, quod calida actu debeant applicari omni ulcere, nisi locus ardeat planè, nam in heceticis refrigerantibus & actu & potestate uittur. Sunt uerò qui uelint Hippocratem intelligere non solum de calidis actu, sed calida etiam aqua: atq; id tantum ob id, quod Galenus quinto de Simplicibus medicamentis dicit, Igitur omnium ad puris generationem aptissimum est, ex his utiq; quæ persunduntur aqua temperata. Et rursus quarto Methodi: Præterea fomētum multa calidæ aquæ. Verum Euchsus ex his quæ affirmant, in secunda figura facit syllogismum. neq; enim si calidum suppurat, aqua calida suppurat: de aqua calida loquitur, nedum ut de sola. Turpe fuisse Hippocrati, propter unum uerbum tantam perplexitatem in scriptis relinquere, cogereq; nos ut diuinaremus, non intelligeremus. Deinde quid illa uerba, Non in omni ulcere? nam si de calido temperato aquæ agit, uel in his quæ suppurare possunt loquitur, atque sic in omni ulcere prodest, aut in omni ulcere etiam quod suppurationem non admittit: sicq; superfluum esset addere, Non in omni ulcere. Notissimum enim est, quod quæ nullo modo suppurare possunt, per aquæ calidæ superfusionem etiam non possunt suppurare. Ideo loquitur de potestate calidis, quæ ad suppurationem faciunt: non tamen semper, ut in erysipelate. Verum melius fecisset Euchsus, aperta se Galeni autoritate inferius tueri, quam longius petitis ex eodem. Sed eo magis de Galeno miror, cū dicat, Quod ubi putridum sit ulcus, uel ubi fluxio adsit, calidum non solum non suppurat, sed prohibet suppurationem. At manifestum est, quod per calida intelligit cataplasmata, potentia calida: tum quia meminisset aquæ, tum quia calida aqua sordida ulcera purgat. Et Hippocrates libro de Humidorum usu: Vlcera calida gaudent, quia tegi consueuerunt: igitur calida aqua non patitur exceptionem. Itaque Euchsus in hoc excusatione dignus esset, si non Hippocratis textum inuertet, ut in suam deducat sententiam: sicut & illud in Galeno omnino abominandum, quod centies citat Hippocratis libros tanquam genuinos, quoniam in rem suam faciunt, contra Asclepiadem, Erasistratum, aliosq; quorum famæ uidebat: eosdem libros centies negat esse Hippocratis, id enim intolerandum. Sic omnia possem convincere. Fuere autem Galeni uirtutes præcipuæ

Lib. de Marcote cap. 8. Cap. 9. Cap. 5. Com. 24. Pag. 22. Pag. 2. Pag. 4. Pag. 12. Pag. 40. Pag. 50. Pag. 16 & 17.

Lib. de Marcote cap. 8.

Cap. 9.

Cap. 5.

Com. 24.

Pag. 22.

Pag. 40.

Pag. 50.

Pag. 16 & 17.

cupuæ quinq; Eloquentia, multarum rerum peritiam & studium, methodus pulchra, ueritatis præcipuus amor, & iudicium in medendi arte singulare. Dices: Cur adeo prosequeris Euchsus? Non certè ullo priuato odio, neq; enim illum è facie noui: et si maledixit de me, uirè maledixit. nam ea mutauit in melius, quod nec à me qui ea intelligebam, probarentur: sed quod illius libri aliquot indigni sint ut legantur, tum ob maledicentiam, sed non ob hoc (cuique enim licet oblatrare) sed quod aliena, etiam uulgata & impressa sibi uendicat: quid facturus esset, si in illius manus non uulgatae alicuius auctoris uigilantiæ peruenirent? Atque utinam pro communi studiorum decore ab hoc crimine etiam purus esset Galenus. nam nihilominus esset gloriosus, imò magis: & multorum antiquorum, Marini, Agathini, atque aliorum inuenta integra & salutaria haberemus, eorumq; manibus iniuriam non intulisset. Neque enim se Aristotelis exemplo tueri potest: cum facile sit ex Platonis scriptis, quæ tanti aestimantur, nihil præter illa sania antea scriptum esse, sed ætrod' ueritatibus.

Cutem mollit. Per hoc uoluit intelligere nos, de temperata caliditate, quæ sola cutem mollit. nam acris & ualida exurit ac siccit illam: uelut libro de Assuetudinibus Galenus fatetur. & dat exemplum de messoribus, quorum arida est cutis, nec ulli aridiores. Quod si dicas, id contingere ob siccitatem, ut etiam ibi docet, respondeo, quod aqua calidior etiam cutim densat. Imò dicebat sexto Epidemiorum: Caliditas acrimoniæ signum. Sed de aqua quid clarius? Cutis ipsa supernè exulceratur calidæ asperione: libro de Humidorum usu, statim uerò subiungit: Cutis duræ mollitio, distentæ laxatio. Quinetiam moderatum non solum calorem exposcit, sed usum. inquit enim in libro de Locis in homine: Calida lauari, quam diu corpus superat eius exhibitionem, florere corpus facile: cum uerò superatum fuerit, illud reddit gracile. Ergo de moderatè calidis hic loquitur, tam potestate quam actu. Neq; euphorbum hoc facit, neque calx, neque oleum, aut aqua feruens. Rursus quod de aqua calida sola non loquitur, ipse rursus, & planè in libro de Humidorum usu, docet, dicens: Tam calida quam frigida porrò lædit: uerum calida amplius quidem ea uentibus, has læsiones inducit. Et subiungit quæ dicit, Etia sunt, inuicem comparando in duobus superioribus Aphorismis, tandem concludit: Medioritas quidem extra noxam est, Et libro de

Humidorum usu hoc totum habet, Aqua calida attenuat & mollit.

Dolorem sedat. Temperata & anodina uocata, laxant & temperant utranque excedentem qualitatem, tam calidam quam frigidam, ut pote mediocritati proxima: ideo dolores sedant. Cum pluribus in locis hoc docuerit, maxime in libro de Victu in acutis, & explicat non pauca exempla fomentorum, quæ dolorem sedant ex aqua calida, inde ex hordeo, eruo, aut surfure decoctis in aceto. è siccis quoque sal, ac milium.

Extenuat. Nam dum dissoluit, & laxat, bifariam extenuat. Calidum enim diffundit, ut dicebat in libro de Caribus: itaq; et statum extenuando, & materiam digerendo, & intemperiem æquando moderatè calida sedant dolores. Dicebat in Chirurgiæ officina: Magna copia ad laxandum & attenuandum calidæ aquæ optima est: mediocris copia ad molliendum & incarnandum.

Rigores, conuulsiones & distentiones mitigat. Superius dictum est, quod & cur frigidum rigores febriles conuulsiones & distentiones excitet, ideo inquit libro de Humidorum usu: Quæ frigida facit, calida sedat. uerò totus ferme hic Aphorismus scribitur his uerbis: Calida suppuratoria est, non in omni ulcere, maximum signum ad securitatem, cutem mollit, attenuat, dolorem sedat, rigores, conuulsiones, ante ac retro distentiones mitigat, capitis grauitatem soluit. Plurimum autem confert ossium fracturis: sed nudis præcipuè, eorumq; qui in capite ulcera habent, & quæcunq; præ frigore moriuntur aut ulcerantur, itemq; in ulcerationibus uoluntarijs ac inuoluntarijs: qualia sunt desquamata, herpetibus serpendo exedentibus denigratis, aut ginguuis, aut in aure, aut sede, aut utero. His omnibus calida amica est, ac indicatoria: frigida uerò inimica, ac occidens.

Si quis forsan dicat, Hippocratem hic etiam debere intelligi de aqua calida, sicut in libro de Humidorum usu: dico, quod hoc ostendit contrarium, cum ibi loquatur de desquamatis denigratis, etiam ginguuis, aut aure: hic uerò illis omnis apponit uesicam, cui aqua calida non conuenit: in cæteris paruum est discrimen, quia quo ad actum, supponimus loqui Hippocratem de calidis temperatè, & quo ad potestatem: sed aqua potestate propinqua est temperamento, ut aliàs docui. neque enim est frigida facultatis, ut multi uolunt, nugantes circa principia falsa, ideo quæ

conueniunt hic calido temperato, potetia & actu conueniunt etiam aque calide moderate, prae- terquam in uescica quae neruosa est. Quae uero adijciuntur de squammatis & gingiuis & aure, licet conueniant omnibus temperate calidis: ob facilem tamen superfusionem & copiam medicamenti, & frequentiam permutationis eius, commodiora sunt in aqua quam alijs consumi- libus.

Et ex his quae ad caput attinent, soluit quidem bifariam calida aqua capitis grauitatem, tum auertendo lotis pedibus ac cruribus, tum dissoluendo graui- tatis causam. Atq; id commune est omnibus ca- lidis. Vnde etiam referunt, corollas & coronas herbarum ac florum capitis soluere grauitatem: uelut ex sisymbrio, bacchara & o.imo odora- to, & ligustri floribus ac serpillo. Sunt & un- guenta & emplastra, uelut ex iride Illyrica, spondylot: et praesantissima ex suffumigijs, qua- me ex uocata anima alba, thure quoque, memini me dissoluisse grauedines.

Plurimum autem confert osium fraeturis. Hoc est quod dixit in libro de Fra- cturis. Curare autem tales splenis & uinosa cu- ratione, uelut etiam prius de dyssenteris osibus scriptum est. Sed cauere decet, ne primo tem- pore frigidis madefiant rigorum enim febrilium periculum est. periculum item conuulsionum. Frigida enim semper conuulsionem (scilicet ubi os fractum prominet ex ulcere) prouocant. Et in libro de Articulis, loquens de luxatione digi- torum pedis aut manus cum ulcere facta ac re- posita infeliciter, inquit: Si uero reposito osse conuulsio accedat, articulum statim eicere o- portet, & calida quam sapissimè humectare, & totum corpus, & praesertim circa arti- culos, calidè & leniter ac molliter tractare. Et dum de repositis loquitur ibidem, antea di- xit: Nihil autem ualde frigidum adhibere. Pa- lam uero est, quod eadem ex his ad luxata of- sa conueniunt, sicut etiam fractis. Quod si uel malè coactum os, uel malè repositum, rur- sus confringere uel educere ex loco statuunt medici, non aliter quam superfusa aqua cali- da, & membro in illa diutius demerso id ar- gunt, ut tandem leui cum noxa frangatur, aut educatur ex articulo: demum que reponunt aut restaurant colligatas partes, iuxta naturae modum.

Sed nudis praecipue. Hoc est deci-

num commodum calidorum, & pendet ratio ex his quae dicta sunt in libro de Humidorum u- su: Vlcerata & ossa offenduntur à frigidis, iuan- turq; à calidis, sed ossa denudata sunt cum ulce- re: igitur & ratione qua ossa, & ratione qua cum ulcere à calidis iuanitur. Docet causam ibi, quia rigores febriles, distentiones & conuul- siones prohibentur. Magis autem laeduntur, quaecumque caliditatem exposculant: illa autem, dicit, sunt, spina, pectus, dorsum & praecordia.

Eorumq; maximè qui in capite ul- cera habent. Trifariam ibi calor necessa- rius est: & quatenus in ulcere omni calida conueniunt, & quatenus omni ossi denudato, & quatenus cerebro ne laedatur, consulendum est. Scriptum est enim: Frigidum inimicum cerebro, calidum uero utile. Et in libro de Humidorum u- su: Cerebrum, & quae ab eo oriuntur, frigida quidem tristantur, calida uero gaudent. At ue- rò quod de aqua hic non intelligat, facile cogno- scerent, si legissent apud Hippocratem illud: Vl- cus in capite nullo humore humectare conuenit, ac ne uino quidem.

Et quaecumque à frigore moriun- tur. Diximus quod contrarij contraria sunt auxilia. Si enim à frigore laesa sunt, calida resti- tuti debent. Sed non ita intelligendum est, ut sta- tim à summo frigore ad extremum calorem tran- seas, sed memneris eorum quae ille scripsit in li- bro de Humidorum usu: Iam uero etiam pedes deciderunt perfrigerati ex calidae perfusione. Est autem modus primum talis. Vbi pedes uel alia pars obrigit gelu, imponendus est labo- rans non multum prope ignem magnum, ta- men ut aer incalcescat: membra autem gelu du- rata in aqua è puteo statim hausta, atque ita emollienda: post uero ponenda sunt in tepida, ubi aliquid sensus receperint: demum linteis te- pidis ac mollibus sunt inuoluenda multiplici cir- cumuolutione: ac ubi refrigerantur permutan- da, sensim uero calidiora admonenda. Labo- ranti quoque per os ius columbi dandum: sed si glutre bene possit, ac mandere, ossa panis in uino flauo. Causa horum est, quod dicitur ab Hippocrate ibidem: Considerandum est etiam, quod post calidam frigescit corpus magis perfrigeratum: post frigidam uero re- calescit magis contractum. Itaque dum tenuis est, adeo calor in congelatis per calidam eua- nescit, per ignem uero etiam adurit: ob id calida

De Hum. usu, pag. 3.

Pag. 2.

calida

calida ab initio non conuenit, ignis autem num- quam nisi post restitutionem. Vel ulcerantur. Eadem ratio quae in priori frigidum eum quandoq; ulcerat, sexto E- pidemicorum: Frigidum ualde uenas rumpit. Et constat quod praefrigore extrema exulce- rantur.

Et herpetibus exedentibus. Di- xit Galenus in libro de Tumoribus, duplicem esse herpetem, id est serpentem morbum: unum qui- dem à bile acris, ex quo fit herpes estiomenus, id est exedens: alterum à bile pituitae mista, qui uocatur miliaris, à milij similitudine. Differunt ab Erysipelate, quod inambulant per cutem, & sanas semper partes occupant. conueniunt cum illo, quod summum tantum cutis perua- dunt. Differt herpes à phagedena, quod phage- dena semper exedit, non tamen semper inambu- lat, & est ulcus: secundo Artis curandi. her- pes serpit semper, nec tamen semper est ulcus, multo minus necessarium est ut semper exedat. Phagedena autem absolute pronunciat: estio- menus autem de herpete. Fit autem herpes à tenuiore humore, quam Erysipelas, ut idem ait in quartodecimo, ubi id & solium cutim uitiat. quo enim tenuior superiora, eo tantum magis at- tingit. Qui ergo estiomenus dicitur (nam phage- denam ex crassiore humore fieri nihil pro- hibet, & carnes etiam exedere) summam qui- dem cutim etiam inambulabit: ut solium hoc in- dubio uertatur, an dari possit phagedena ser- pens, id est herpes estiomenus, qui carnes exedat? uidetur autem fieri posse. Sed her- pes, ut ibi dicebat Galenus, à tenuiore hu- more gignitur quam phagedena, ut phagede- na carcinomate.

Verum ut ad rem redeam, Galenus se- cundo ad Glauconem, ubi erysipelatis, her- petis & simplicis & exedentis curam insti- tuit (cum, ut dixi, ad medicamenta potestate respiciat: non, ut dicit Fuchsius, ad aquae potabilis qualitatem) hoc discrimen adijcit, quod in erysipelate simplici seu ex ulcere sca- rificare utile est, & infrigidantia adhibere ab ipso initio: in herpete uero refrigerantia, ut in erysipelate, sed ualde exiccantia, ut non sit contentus solano, nec lactuca uel por- tulaca, uel aquae frigidae spongia, sed rubum aut uitis caprosos: ut clarum sit, aquam non conuenire nec exedenti, nec simplici, nec in principio, nec in fine. At exedenti, inquit,

Sedi, pudendis, utero, uescicae. Palam autem est, quod non, sed separatim sic conueniunt calida herpetibus exedentibus, praeter ea sedi, pudendis, & reliqua: haec autem li- bro de Humidorum usu dicta sunt. Et cur? Vel quia, inquit, neruosa, uel quia assueta ca- lido loco degere. Propter ea ibidem adijcit, gau- dere calidis etiam uenas, thoracem, uentriculum, extrema & inus uenter, & ex pudendis ma- ximè penis glandem.

His calidum amicum & iudicans, frigidum inimicum et perimens. Hic omnes palam expositores obdormiscunt. nanque tria maxima arcana in his dictis qm animaduuer-

conueniunt in sine medicamenta Polyidae, Pa- sionis, Musae & Andronis, quae non conue- niunt, inquit, simplici herpeti. illum enim ex- xurarent. Quod ergo medicamenta calida potestate, non actu, conuenire uelit in her- pete exedente, non simplici, & in statu ac declinatione feruoris, non in initio Hippocra- tes, perquam clarum est. Describuntur enim Andronis & Polyidae pastilli quinto de Me- dicamentis secundam genera: uocat autem il- lum Polyidae, non pastillum, sed Sphragim: cuius indicio est, quod neque Paulus alium describit in septimo libro. Constat autem a- loe, myrrha, thure, alumine scisso, atramento sutorio, flore satuae puniceae, felle tauri, & uino austero: atque adeo calidum, quod Gale- nus eum neruis uulneratis prodesse comperi- ens, eius exemplo, inquit, auijs sim transi- re ad euphorbium: tercio de Compositione medicamentorum secundam genera. At Pa- sionis pastillus, ex immoderate exiccantibus est, calfacientibus non ita: sed nihil tamen fri- gidum ingreditur, aeris squamma, aes com- bustum, sal Ammoniacum, alumen rotundum, aerugo rasa, thuris cum uino. Sed & pastillus Andronis calidus est ualde, ne singula de- scribam: uelut & Musae. prope enim à Pau- lo haec omnia posita sunt. Quin & phage- denas ipsas, in quarto eiusdem, curat uehe- menter calidis medicamentis, cumino, sta- phisagria, ueratro, squilla ista, nitro, ficus agrestis radice. Post autem medicamento ex pyrite lapide Damonici, quod ex uehemen- ter calidis constat. Ut non calida herpetibus per se, sed exedentibus conueniant, propterea innoxia illa. Sicut & illud dubio dignum esset, an ea quae sequuntur coniungenda?

Sedi, pudendis, utero, uescicae. Palam autem est, quod non, sed separatim sic conueniunt calida herpetibus exedentibus, praeter ea sedi, pudendis, & reliqua: haec autem li- bro de Humidorum usu dicta sunt. Et cur? Vel quia, inquit, neruosa, uel quia assueta ca- lido loco degere. Propter ea ibidem adijcit, gau- dere calidis etiam uenas, thoracem, uentriculum, extrema & inus uenter, & ex pudendis ma- ximè penis glandem.

His calidum amicum & iudicans, frigidum inimicum et perimens. Hic omnes palam expositores obdormiscunt. nanque tria maxima arcana in his dictis qm animaduuer-

tit, seu Galenus, seu quivis alius? Cum enim duo propofuiffet, quibus calidum commodum effet, membra & morbos, de morbis dixit, quod commodum est calidum, frigidum autem perimens. neq; enim poterat dicere, amicum vel inimicum morbo: sed indicans, id est morbum folvens, aut perimens. Sic dixit de membris, calidum esse amicum, frigidum inimicum. neq; enim conveniebat dicere, indicans membra aut perimens. idq; primum est. Secundum, quod dixit amicum calidum, inimicum frigidum: & ufus est metaphora, cu poffet proprie loqui ac dicere, utile ac inutile. Quorfum ergo metaphora uti, ab animatis ad inanimata tranfiens, cum calidum & frigidum neq; amica esse poffint, neq; inimica? Sed metaphora haec convenit etiam orationi, ut Quintilianus auctor est in octavo libro. Et hic oportuna erat, ut uno verbo duo declararet: amici siquidem, quod est utile esse atq; incundum, tale esse calidum membris illis: ut frigidum inimicum, id est damnosum atq; triste. Ita etiam tropus hic maximè convenit. Datur exemplum à Fl. Soffipatro Charifio:

At procul excelso miratur uertice montis.
Vertex enim animatorum est, haud montium. An uero fit anacolutus, non est locus differendi. Tertium est quod subiecit: Frigidum inimicum & perimens. Quod non uidebatur Aphoristica breuitati convenire. Sed nec in hoc perperam quicquam actum, adiecit enim, Interimens: ut intelligeremus, licet morbis & membris quaedam essent utilia, quaedam aduersa, multum tamen interesse, si quis in morbis aberrret. maiores enim esse noxas, scilicet mortis periculum, quam in membris, in quibus iactura est damnosum esse frigidum atq; triste. Haec cum quis cogitat, reputet an Galenus grauitate fit Hippocrati conferendus: atq; iterum, an quisquam Hippocratis sensa nunc usq; perceperit? aut, an ego haec ipse sensa eruerim, non ab Hippocrate meditata, ut quidam hic affirmant. Adeo inualuit opinio tuendi Galenum obstinata, ut etiam malint plus gloriae concedere, adimereq; Hippocrati, ne non suus iste duntaxat, tamen nomine Galenus, iuste argui uideatur.

APHORISMVS XXIII.

IN his frigidum utendum, unde sanguis fluit, aut fluxurus est: non ad ipsa, sed circa ipsa unde influit. Et quaecumq; inflammationes aut inflamina ad rubrum & subcructum san-

guine recenti tendunt. nam ueterib, nigredinem affert. Erysipelas etiam non ulceratum iuuat: nam exulceratum laedit.

COMMENTARIVS.

¶ Enumerat frididi septem commoda, quatuor Aphor. 25. in presenti Aphorismo, tria post. primum est, ubi sanguinis fluxus periculum est, seu quod iam fluat, seu fluxurus sit. Quod si de aqua intelligit, ut uolunt isti, imbecille sanè, & tenue auxilium. Cum enim tria sint aduersus sanguinem undecunque manantem praesidia egregia apud Hippocratem, & quartum cuius non meminit, ut pote tanquam maxime uulgaris, scilicet compressio loci uenae per digitum: reliqua sunt, auersio, ut in illo: Mulieri si uelis menstrua cohibere, cucurbitulam quam maximam ad mammas appone. Praesidio uel ustio, ut in de Locis in homine: Si sanguis ex uena fluit, per transfusionem perurito: Si uero non cesset, ex hoc supra ac infra utrinque dissecto, quo sanguinis fluxus auertatur. Tertium est, ut astringentibus cohibeatur, quae tamesi pleraq; frigida sunt, non tamen omnia: ut myrrha & crocus, ut quae conueniunt cohibendo sanguini omnia frigida esse oportet. Dicebat in fine libri de Victu in acutis: Perfrigerantia adhibe in fluxu sanguinis, si tempus aestiuum fuerit: & menses cohibet Samia terra nigra, primo de Morbis mulierum: & in secundo, ubi parat medicamenta ad fluxum muliebrem, ea non constant aqua frigida aut calida, sed frigidis plerumque, omnibus autem astringentibus. Sic Galenus curando sanguinis eruptiones, non aquam frigidam, sed schimi florem, portulacam, plantaginem, quam omnibus in Methodo praeponeit simplicibus medicamentis, polygonon' quae, ac similia exhibet, aut apponit.

Non ad ipsa, sed circa ipsa unde influit. Hoc non intelligens Fuchsius, cecidit in errorem. Nescit enim ubi humores influunt, non in loco ipso, sed circa, astringentia & repellentia apponenda esse: ut etiam in podagra cruri, non pedi, emplastrum ex fursure, acetato & aqua, uel etiam ex acacia & milio, acetato & aqua, quatuor causis. Prima, quod occupat maus spaciū, & ita plus iuuare potest. Secunda, quod locum affectum non committit, nec dolorem excitat. Plus saepe damni est in dolore & grauitate emplastri, quam uirium in medicamentis, quae in illo sunt ad iuuandū aegrotantem. Tertia, quod si loco patienti adhibueris, quod

quod iam coactum est, ita coges, ut plurimum laedas aegrum. Quarta, quod ubi materia iam coeperit, tamesi repellas, cogetur primum ingredi locum affectū: deinde etiam quod non ingrederetur, premit illum, & urget circumstans eum. Veretur enim & hoc Hippocrates & Galenus alibi onerare laesam particulam.

¶ Et quaecumq; inflammationes aut inflamina ad rubrum & subcructum sanguine recenti tendunt. nam ueteribus nigredinem affert. Dicitur esse de hoc à Galeno in Commento, et quartodecimo Artis curatiuae, quod refrigerata iam parte laesa, etiam calcem medicamentis immiscere licet: aliter calore naturali extincto facile corrumpitur membrum, non morbus sanatur.

Quod uero de erysipelate dictum est, partim ex his quae narrauimus patet, partim ex his quae in duodecimo contradicentium scriptimus, sunt manifesta. est autem tertium hoc commodum.

APHORISMVS XXIII.

FRigida, qualis nix & glacies, pectori inimica, tussis mouent, & sanguinem, & destillationes.

COMMENTARIVS.

¶ Non de calida aqua uel frigida, ut dixi. locutus est, ut falso putant Galenus & Fuchsius: sed de calido ac frigido in quacumq; materia sit, ut tale est solum, non alij conuinctum: atque id potestate uel actu. Quod manifestè doceat in sequenti, cum dixit: Plurima frigida aqua largè effusa. Hic ergo de frigido in actu, & immoderate, quantumuis exuberans, neque actu, si sit temperatum, nocere potest. Dicebat enim in libro de Humidorum usu: Hoc agit frigida, quando superat corpus, & ideo maxime laedit pectus assuetum calori. Et quomodo, trifariam docet, tussis mouendo, & ex hoc sanguinis facit reiectionem & destillationes, scilicet in frigidioribus natura, ac magis exanguibus. Sed & in eo peccat manifestè, quod putat destillationes fieri cerebro à nise refrigerato: quod fateor uerum esse, si quis applicet cerebro, aut edat. At uero Hippocratis sermo, ut dixi, comexus est. Cum enim dixisset, utile esse his, in quibus esset erysipelas non ulceratum, aut inflammatio cruenta, id est splendida, quae est ex biliosarum genere: & earum, in quibus sanguis feruidus peccat, et in quibus sanguis fluxurus est, aut iam fluit: admonet

nos, non debere adhibere talia ualde frigida pectori ad cohibendum sanguinem, quoniam non solum non cohibebunt, sed concitata tussi, & destillationem excitabunt, & sanguinis effluxionem augebunt, & appropinquabunt. Quis non uidet, hanc fuisse sententiam Hippocratis? Rogo enim defensorem Galeni, an si quis emplastrum frigidum ualde, ex quauis materia applicet pectori, an omnia haec mala facturus sit, an non? si Non respondeat, ego errabo: sed ille aegrum interficiet. Si sic, cur uult Hippocratis generale praecceptum ad frigidam aquam, quod si uel li continget, contrahere? Ego sane nescio, quis pectori glaciem aut niuem, aut aquam frigidam adeo sit impositurus, nisi insaniat, aut cogitat: quorum neuter nunc est in consideratione. Est etiam hic Aphorismus scriptus sexto Epidemio-rum, ut superius dixi, ubi pro Frigida habetur, Frigidum ualde. Verum tamen dico, quod si quis edat niuem aut glaciem, aut à cibo quantitatē frigidissimam aquae bibat, cerebrum ad destillationem praeparabit, & pectus ad tussim. Vnde Hippocrates in libro de Humidorum usu: Merito quidem thorax & uentriculus ipse à frigida superati moleste ferunt, & mortem minantur, quia ei maxime desuerunt: ex hoc igitur incommodum pectus propulsare noxam conatur, tussimq; excitat, quae postmodum seipsam auget. Sed libet Hippocratis seriem adicere: Quam autem spiritus ingrediens in fluxum, qui intus est, incidit, tussis gignitur, & repellitur sursum pituita. Quae cum sic habeant, fauces exulcerantur, exasperantur & inflammantur, atque trahuntq; excalescunt humorem ex capite: caput autem rursus ab alijs corporis partibus attrahens, his transmittit. Quum igitur hic fluxus sic manare consueuerit, meatus implentur, & in pectus transmittunt: acris autem cum sit pituita, carnem penetrat, exulcerat, uenasq; perfringit, ex quibus sanguis effusus. Sed iam ad id quod subdit, procedamus.

APHORISMVS XXXV.

Tvmores articulorum, atq; dolores absq; ulcere, & podagricos quoq; atq; conuulsa, horum plurima aqua frigida largè effusa leuat et extenuat, soluitq; dolorē. nam modicus torpor dolorē soluit.

COMMENTARIVS.

¶ Quatuor reliqua commoda frigidum, sed non communia omnibus, uerum aquae frigidae tantum

Cap. 6.

In 4. lib.

Aphor. 48.

Pag. 12.

Pag. 23.

Pag. 10.

Pag. 30.

40

50

Cap. 3.

Cont. 6.

20

30

40

50

Par. 3.

Par. 3.

Pag. 21.

Lib. de Fla-

tibus. pa. 5.

40

50

conue-

conuenientia, quæ sit ualde frigida, ut nix ac glacies: sic enim cõnectitur superiori Aphorismo, et experimentis congruit, & nos in nobis ipsis admirabile auxilium inuenimus. Sunt autem quatuor illa commoda: in tumoribus articulorum, & in doloribus, ambobus scilicet absq; ulcere, propter ea quæ dicta sunt superius: & in podagricis, scilicet tumoribus atq; doloribus, demum etiam in conuulsis. Atq; id primum est, si quidem ut admo-
 10 neatur, quibus affectibus conueniat. Secundum, quomodo, & dicit, Plurima frigida, & largè affusa. Cum dixit Frigida, intelligit, quod sit ualde frigida. Tertium docet causam, cur iuuet, dicens: Quia leuat, supple conuulsa, extenuat tumores, & leuat dolores. Et quia aliquis dicere posset, Si leuat conuulsa, extenuatq; tumores, palam est etiam quod dolores soluit. Respondet huic tacite obiectioni, dicens: Et hoc etiam facit, stuporem leuem inducendo. Vbi etiam aberrant, exstimantes quod iuuere uelut, non esse inducendum magnam stuporem, cum id nobis non liceat sic facere: sed ut doceat, leuam stuporem, magnū⁴⁰ dolorem tollere posse. Nam Hippocrates cum censet, uelut & nos, aquam esse proximam temperamento facultate, indicat stuporem illum solum ex frigiditate, quam tum habet, utpote è fonte nuper hausta, gignere. At hic modicè necessariū⁵⁰ est, stupores enim magni uel à medicamentis huiusmodi proueniunt, ut opio, mandragora, solano, hyosciamog, quæ sanguinem cogūt, quæq; medici falso frigidissima esse putant: aut à morbis, aut nimis exolutiõibus, nõ ab huiusmodi aquæ frigore. Tantū uerò abest, ut ex hoc exiguo stupore membrum lædatur, ut etiam iuuetur, ut superius dictum est.

Sed super sunt duæ difficultates non leues. prima quidè est, quod uidetur repetere, & inæqualiter, Aphorismum illum: Est autem ubi in distentione, Verum ita non est, nam ad distentionē sanandam, quæ maximus est morbus, indigemus illis conditionibus omnibus, aut pluribus: hic uerò neq; sanatur morbus, neq; adeo ualidis proponitur. Propterea cuiusq; affundi aqua illa sine periculo potest, ad leuandum morbum trifariam, leuat enim, cohibendo influxionem aduenientis, sed nondum fluxæ materiæ: fluxam partem extenuando, calore coacto; demum etiam stuporem leuem quendam inducendo, ut dolor parum, aut non omnino sentiat. Itaq; discriminè est triplex: morbi magnitudo in illo, nõ in hoc: exolutio ple-
 20 morbi in illo, hic immunitio, nam etsi hic omnes præsupponas conditiones illas, non tamen

ager plene sanabitur ex podagra, in qua crassa iam materia qualiscunq; sit, comparatione eius quæ in distentione nervos tendit, in articulis intrusa poterit liquecere momento, quod de distentione contingit, quæ, quamuis sit morbus grauis-
 30 simus, ita tamen celeriter abit, ut celeriter perimere nata est, sed quod felicissimum est in hoc casu, mihiq; semper hucusq; contigit, ut pars materiæ, uel etiam tota ad carnes et curum deducta, pedem in tumorem eleuet, inflammationem que cum pruritu pariat articulis liberatis. Tertium est, quod ibi ob periculum quam multa sunt necessaria, quæ hic si adsint, tutius & melius negotium peragetur: si non adsint, modò dexterè auxilio hoc utaris, etià leuaberis sine noxa parte ipsius morbi.

Secunda dubitatio maior est, quomodo scilicet conuulsa hoc modo leuari possint? si quidem conuulsio, ut diximus suprà, dicemusq;, morbus est cerebri ad nervos, non proprius ipsis nervis. Sed neq; Hippocrates dicit, quod conuulsiones leuet, sed conuulsa, & ἄσπευα & ἄσπευα a-
 40 pud eum sunt morbus, qui conuulsio nominatur: ἄσπευα autem, quæ cumq; conuulsa sunt, ac quasi ab origine extirpata, seu per luxationem, seu laxata quouis modo, neq; enim deerat illi uox ἄσπευα pro ἄσπευα, si morbum illum significare uolisset. Sed quid (uide ruditatem hominum) intelligere uolunt Hippocratem per ἄσπευα, membra conuulsa aut distenta? si distenta, primum nihil habent ad conuulsionem, & etiam faciunt Hippocratem absurdum, qui cum posset propriè dicere τρεψύχου, aut τρεψύχους, maluerit improprie dicere ἄσπευα. Quod si omnino intelligit conuulsa, quidem conuulsum est, ac si dicas, sonum aut iticum, quæ fiunt, non manent. Oportebat dicere, quæ conuulluntur, non conuulsa. Si accipias conuulsa, id est syderata à conuulsione (nam plura talia relinquantur) cogita quale auxilium frigida lar-
 50 ge affusa possit afferre. Per ἄσπευα igitur, laxata quomodous membra, & ultra naturalem statum tracta intelligit, atq; id uerissimum est, illa enim contrahit, & contrahendo confirmat, caloremq; qui in eis est cogit & auget.

APHORISMVS XXVII.
 Qua quæ citò calefit, & citò refrigeratur, leuissima est.
 COMMENTARIVS.
 Quod nõ de pòdere loquatur, tria ostendūt. Primū, quia esset præceptū potius physici quam medi-

5-5 medicum, cuius nullum adhuc in Aphorismis exemplum habemus. Deinde, quod certius licebat per propria id experi, scilicet librā aut siteram. Demum, quod non poterat dicere, leuissima est, sed oportuisset dicere, Lenior. tamen si enim citò calefat & refrigeretur, solum ostenditur esse leniorē ea, quæ tardius hæc patitur. Accedit id quod Brasauolus expertus est, & nos etiam aliquando probauimus, sumptūq; est uerè Plinio. Quidam (inquit) statera iudicant de
 10 salubritate, frustrante diligentia, quando perratum est ut lenior sit aliqua. Ergo leniorem intelligi illam, quæ uentriculum non grauat, non refrigerat ultra frigiditatem eam quam bibens percipisti, quæ statim euincitur à calore, ac breui subit, ac si non bibisses. Scribitur hic Aphorismus
 Par. 2. in secundo Epidemiorum hoc modo: Aqua quæ citò calefit, & citò frigeat, semper lenior est.
 20 Non est ut hic dicam de dignoscendis, quando et in secundo de Subtilitate, & in primo de Rerum uarietate: Erit autem breuis ratio, & ex principio deducta dignoscendarum aquarum, a causa, à signo, & ab effectu. Ab effectu, quod leuissima sit his qui eam bibunt, & sani sint, atq; boni habitus, qui ea utuntur: à signo naturali, artificiosoq;, artificioso, ut celeriter incalescat & refrigeretur, ut hic dicit Hippocrates: quod legumina in ea celeriter coquantur, quod ex destillata nihil remaneat fecis. naturali, quod gustu odoreq; nihil habeat infuauæ, quod corruperit palatum epota, quod effusa strideat, quod clara mundaq; sit, à causa, quod pluuia sit, aut è fonte deducta longius ab origine, ex oriente, & per sabulum. Sed de his, in Commentarijs de Aere & aquis ac locis.

APHORISMVS XXVII.
 Vinocū bibere appetunt, ijs admodum sitiētibus, si superdormierint, bonum.
 COMMENTARIVS.
 Hic duo sunt difficillima, primum, quod dixerit, Valde sitiētibus, si superdormierint, bonū: an parum sitiētibus non erit bonum superdormire? Et cur hoc dixit? mirantur causas, adeo ut Galenus damnet quasi Hippocratem, uelutq; bibendum esse. Itaq; secūdi generis faciunt præceptum. Quæ enim ad curationem atinent, alia docent prædictionem, alia quid agendum, alia quid agendo, si sequatur, præannunciet. Veluti si dixisset, Vbi situs molesta est, si quidem grauis, bibat: si autem lenis, & superdormiat, bonum. At

hic sermo indignus est Hippocrate, etiamsi esset perfectus: quanto magis, cum sit imperfectus? Ad tertium igitur referendum est, scilicet, si quis noctu bibere appetat, & ualde sitiat, si superdormierit, bonum est signum: non ita, si non admodum sitiat. Imò ediceret colligas licet, ut illud bonum, ita pessimum, si cum modica siti dormire nõ queat, nam cum magna siti dormire est uel uentriculum præ nimio cibo & potu grauatum laborare, uel salis eduljis usum. Sed & ex hoc illud secundò elicitur, si potu sumpto superdormiat ad hoc, bonum, significat enim siccitatem à potu uicam, aut caliditatem. Quod si non dormiat, alterutro modo malum: si cum modica siti, deterius. Sed & illa ad curationem pertinent, cõnandum ut somnus sequatur, seu simpliciter, seu si nõ licet, adhibito potu. Sed etsi non dormiat, cauendum, tãquam malum iudicium malæ causæ præcesserit. Verum obiecit, nec adhuc bonū, quod cum mala coniunctum est, melius enim esset, non futire prorsus. Ob id sic legendum: Qui noctu bibere appetit, ijs bonum est signum, si à modum sitiētibus somnus aduenerit. Significat enim effectum esse magnam, sed causam esse minimam.
 30 Secunda difficultas est de continuatione, quæ est, ut intelligamus conuenire potum aquæ optimæ, si modo necessaria sit, non uini, & qualis sit optima, declarat. Ceterum sitim excitant, panis calidi ejus: tum ut habetur in libro de Salubri uictu, potus uinipotenti, & potus qualescunq; calidi, copia ciborum & labores. albi uerò salsa etiam aduenerat, ex sexto Epidemiorum: Aer calidus, multus sermo, & os apertū tenere. Vnde qui aperto ore dormiūt, facile sitiūt: magis autem, si non sit affuerit.

APHORISMVS XXVIII.
 Vffitus aromatum, muliebricia dicit. Sæpius uerò, & ad alia utilis esset, si non capitis faceret grauitatem.
 COMMENTARIVS.
 Magis admirandum est, quod triginta tres subiiciat Aphorismos hic eiusdem argumenti, scilicet ad sceminarum affectus pertinentes: adeo ut Brasauolus referat, in antiquo codice suo, præfixum huic parti, quæ ab hoc Aphorismo incipit, τῶν γυναικῶν παθῶν ἔξω λὸσπαραίας, id est, De passioibus mulierum, & cura, quam si huic præcedentibus non conuinxisset. Verum coniunctio cuiusmodi est, ut transeat ab operationibus calidi & frigidi ad opera

Lib. de Vicitu in A-cut. pag. 7.
 pag. ult. Pag. 3.

ad opera suffituum, qui etiam calidi sunt actus; potestate uero, si non ob aliud, quod ex aromatibus, Aphor. 23. ut proponitur, consistit. Dicitur enim est superius, quod frigidum utendum est in his, in quibus sanguis fluit, aut fluxurus est.

Galenus tria comoda enumerat horum suffituum, ad muliebria educenda, attenuant enim crassa, et dissecta lenta, ex quibus sunt obstructiones (quanquam et hoc parum feliciter exponat) et aperit uis uenarum. Calidum enim cum dissoluat, manifestum est quomodo attenuet crassa: sic cum diuidat, apparet quomodo lenta extenuet ac incidat. At uero quomodo ora uenarum aperiat, nondum diximus. Primum ergo excitando motum in sanguine id facit. nam feruescens cum impetu fertur, et dum in uapores sanguinem uertit: uapor uero penetrat, et aperit. Sed et per se hoc magis facit, quoniam oscula illa bifariam coeunt. Et sponte in ipsa continente glutine quodam. At calor sic rursus trifariam aperit ora uenarum: et uirtutem laxando, et liquando glutem, et contrahendo substantiam uenarum, quae breuior facta cogitur duellit sic septem modis in uniuersum calida uenarum ora aperiant, et sanguinem fluere faciant. Quod si cum his adsit acredo aliqua, aut uis erodendi, uno quidem modo imminuit substantiam, altero excitato impetu facultatis, maiores effectus parant.

Per muliebria uero, et menses, et secundas, et excrementa, et fetus mortuos, et quaecumque in utero, qui proprius est mulieribus, continentur, intelligit: etiam semen ipsum, quanquam hoc rarius. Quae nam aut sunt haec aromata, dicitur in de Natura muliebri, Odorata infra suffituum. Vt batur autem lauro atque narcisso. post ex mento aromata ipsa, quibus uti solitus erat, describit dicens: Aromata uero sunt, thymbra, erices, hypericum, papauer album, maluae radix, atque urticae semen, crethmi autem tam radix quam semen, mercurialis folia ac semen, salvia, populus nigra, tam distamus quam pseudodictamnium, amomum, cardamomum, helenium, aristolochia, castorium, adiantum, draconium, peucedanum, apij et feniculi semina, ruta folia ac semen, hipposelinum semen et radices: sic et hippomarathri et struthij radices, byssopum, cilicium, irio, peonia, panaces. Alii enumerat cyperum, iuncum rotundum, odoratum, calamum aromaticum, myrrham, silybrium: et post anisum, et seselinum et nigellam. Nostra autem etate habemus ualidiora, e quibus primum est zibe-

Pag. 6. Pag. 10.

ibum, post moschus. ista enim si optima sunt, si autem etiam supposita educunt, quae curaque oportet educi. At ista non sunt loco suffituum: Hippocrates autem de suffitibus meminit. Sunt autem aromata trium generum: quaedam quae bene olent, suffita non olent, ut uiole: de his non intelligit. alia suffita olent, non suffita non olent: ut succinum, quaedam utroque modo, ut lignum aloes. Cognouit autem Hippocrates et multa alia, ut cinamonum et nardum, libro de Natura muliebri. Pag. 13. sed praetermissit, ob precium ingens: ne psychopantiam exercere pro medicina uideretur: aut ne alijs suo nomine, quod periculosius erat, exercendi occasionem daret.

Sapientius uero, et ad alia utilis esset. Supple hic Suffituum, proprie in mulieribus: sed etiam in uiris, licet Galenus refugiat. namque imperites frigiditas, et humiditas uiscerum imbecillitates, dolores, nervosorum partium offensas, haemorrhoidas astrictas, somnum grauem, uigilias rursus curare liceret hoc praesidio, si non caput grauentur: non solum ut calida, sed etiam ut odorata. ut calida quidem, dissoluendo quae infra sunt, et ad caput deferendo, tum uero etiam caput ipsum excalesciendo. Calida autem maxime trahunt: et eo magis, si calida sint praeter naturam. Sed ut odorata. accidit enim eis, quod uino dulci circa iecur, dum enim diligitur statim atque conferuntur trahitur. ita et illa, magis autem a cerebro quam ab alio ullo membro: quoniam in eo solo uigent sensus in perfecti, id est rerum externarum. nam sensus perfectus est in corde. Sunt autem tales suffituum, ut uenena cerebro, quae in bellarijs deuorantur. Natura enim cerebri cum sit frigida et humida, his maxime gaudet: et contra a calidis atque siccis euertitur, ea tamen trahit auiditate odoris. Propterea odor uolarum maxime utilis est cerebro, solus enim uidetur frigidus, humidus, et iucundus simul: si forsan et nymphaeae albus placeat, cum est recens, nam crocei floris iucundus est, nescio autem quam sit frigidus atque humidus. Sic referunt, ut superius etiam dixi de Anima, alba lacryma, quae ex occidentali India affertur, quae refrigerat suffituum. Virtus uero suffituum aliquis refrigerare possit, parem habet rationem his quae dicta sunt in quinto Contradicentium.

APHORISMVS XXXIX. Mulierem utero gerentem, capiti aliquo morbo acuto, letale est.

COMMENTARIVS. Galenus ex diuisione hoc probat. si enim acutus

acutus sit morbus, et sine febre, ut comitiales, atonicus, distentio inter se sua magnitudine uero gerentem: si autem cum febre, tunc ob febre morietur. Fetus, corrupto scilicet alimento et spiritu, qui ad foetum deducitur. nam quicquid concoquitur a calore, iam factum febrili (secundo de Naturalibus facultatibus) ineptum est ad nutritionem: tum uero etiam si nutrias, febris aucta omnino perdet foetum: si non nutrias, inedia ipsa. Hic sunt duo dubia (omisso quod illud etiam sit in controuersia positum, an morbi acuti aliqui esse possint sine febre: nam illud in decimo libro Contradicentium tractatum est) scilicet an cum febre necessarium sit mori foetum, et cur? Secundo, cur in acuto morbo sine febre necesse sit foetum mori. Dicam autem de hoc secundo, ut simpliciore.

Videtur uelle Galenus morbos acutos, qui sine febre fieri solent, esse deteriores, magisque lethales, quam eos qui sunt cum febre: quoniam qui sine febre sunt, cuius perimunt: cum non simpliciter ecuti dicantur, sed hac nota adiecta, ualde. Et enim de Attonito scriptum iam est illud in secunda particula, solueret morbum, quem Apoplexiam Graeci uocant, ualidum, impossibile: debilem uero, non facile. Et de Distentione supra: Quicumque a distentione corripitur, in quatuor diebus pereunt: si uero hos effugerint, sani sunt. At consilio itidem exitialis est, ex causa, ut supra uisum est, ex alleboro, uulnere, ex sanguinis fluxu, superflua purgatione, ebrietate, febre.

At uero de acutis, cum febre illud accedit praeter inediam: quod si opus sit uenae sectione, qua opus est ferme, semper ubi febris adsit in acutis, iuxta illud in libro de Victu in acutis: Sanquinem detrahes, si uehemens fuerit morbus, et floruerit aetas, uiresque affuerint: aeger factus sectione abortiet, ut in sequenti Aphorismo: si mittas, aeger peribit, uelut etiam si sine febre esset. Hic omnia sunt manifesta. Sed nondum illud, cur periturus sit praegnanis: quae si non esset praegnanis, seruari posset, an hoc ex imbecillitate uirium? Et uidetur sane praegnanis impedita ab auxilijs, hoc palam est: et secundo obiecta abortus periculo, quod cum per se non leue sit, et medico in saniam pariat, et uita periculum matri adducat. Vtrum etiam sit imbecillior, hoc est quod quaerimus. In libro enim de Natura foetus haec habet: Quum uteriprae foetu sunt tumidi, uentrem mulieris comprimunt: eius autem pleni, ubi compressio contigerit, pinguisimum ex cibus et potibus foras profilit in omentum ac carnem,

Cap. 8. p. 3.

Cont. 5.

Aphor. 42.

Aphor. 6.

Pag. 14.

40

Pag. 7.

50

Quemadmodum si quis corium multo oleo illinat, et imbibe permittat: et ubi imbibit, corium ipsum premit, oleum utique exilicet foras ex corio compresso. Et si rarae carnis mulier fuerit, citius percipit eius persultationem: si non potest, ab eodem potu ac cibo pinguiora propterea fiunt. Similiter autem et mulier. Hic docet imbecillioem esse intus praegnantem, licet exterius melioris habitus sit: sed in primo de Morbis mulierum, et quod deterioris sit habitus, et imbecillior, sic ostendit: Quum mulier in uentre habet, tota fit cum uirone pallida: quoniam purus ipsius sanguis semper quotidie ex corpore destillat, et in foetum descendit, et augmentum ipsi accedit. Et cum paucior ipsi sanguis in corpore sit, necesse est ipsam esse pallidam, semperque alios nos cibos appetere, et sanguinea in uentrem intrare, et debilior fit, quoniam sanguis minuitur. Apparet igitur praegnantem magis premi a morbo acutus, obnoxiamque, leuio esse alijs, ob quatuor causas: quod magis impedita sit ab omnibus auxilijs, et periculo abortus obnoxia: tum deterioris habitus et imbecilliorum uirium, quam imbecillitatem auget perpetua respiratio et pulsationis magnitudo, ebrietas ac celeritas.

APHORISMVS XXX. Mulier utero gerens, sanguine missa ex uena abortit: et magis, si foetus sit maior.

COMMENTARIVS. Dixit lethales esse morbos acutos in praegnanse, subijcit potissimum, ut dixi, causam: quoniam cum sectio uenae plerumque eis debeatur ob morbum: tamen si sanguis ex uena, non ex cucurbitulis, aut alio leuiore modo mittatur, abortit. Cuius causa est non solum subtractio alimentum foetui, sed auersio sanguinis ab influxu in uterum. Et ob utranque causam dicit, magis abortum fieri, si foetus sit maior. nam pluri indiget alimento. Causam huius declarabit Hippocrates in libro de Natura foetus, dicens, illum in pelli ad ortum ex alimentum defectu. Ex quo liquet, octauo mense hoc esse periculosissimum, cum foetus tum sit magnus, et abortus lethalis infanti, certe post etiam matri: uero in hoc Aphorismo plura nobis occurrunt, et perpulchra, quae omittere religio esset. Primum illud Euchsij bene dubitatum, ac melius solutum, qui fit quod nostro tempore saepe feliciter in morbis sanguine mittamus, nec abortiunt

Pag. 15.

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

tunt mulieres? imò, ut dixit Accorumbonus in libro de Natura laetus: Quaedam mulieres qua abortiebant sine morbo, misso antea sanguine, quam suspectum tempus advenisset, factum ad partum perfectum perduxerunt, & superuixerunt? Respondet ergo primo, quod dictum Hippocratis intelligi debet de coëcta, suorum temporum sanguinis missione, quæ erat larga & copiosa: adeo ut scribat

Cap. 4. Galenus libro de uenæ Sectione contra Erasistratios, moderatam quosdam putasse duarum eotylarum Atticarum: aliqui quindecim uncias, alij decem octo asserunt: quod uidetur probare libro

Cap. 14. de Sectione uenæ, ubi sequilibre meminit, tanquam minimi ponderis. Et hanc quantitatem si a prægnante ademeris, non citra periculum abortus facies. Quod autem non sit generale præceptum, indicant illa uerba, Et magis si fetus sit maior. Non ergo detractio exigua poterit tantum afferre periculum: quandoquidem nec magna, nisi fetus sit maior.

Quærendum est secundò, an in acutis id debemus agere, quandoquidem agentibus periculum sit abortus: non agentibus autem mortis? At abortus mortis periculum minatur in acuto morbo. Cum enim Galenus in præcedenti exponat sententiam Hippocratis, quod mulierem utero gerentem acuto morbo corripit, lethale sit: solum probat abortum sequi, ergo abortum mors sequetur iuxta illius sententiam. Quare adhuc nos ter Galenicus in uado hærebit, postquam consulit, ut potius abortus periculo quam mortis, laborantem exponamus. Ego uerò uidi paucissimas mulieres in acutis morbis abortum passas superfuisset. Nam primum, si non eiciant factum, uel si non celeriter pereunt omnino: si autem eiciant, etiam & sit octimestris, periclitatur mater, ut ait Philoſophus septimo de historia Animalium.

Cap. 4. Sin uerò ante a tertio ad septimum, ob difficultatem discessus grauitur, ut propter dolores cõiunctos morbo acuto uix euadere queat: ante quartum et sectionem uenæ magis ferunt, & facilius abortiunt: & si abortierint, exitus embrionis facillius fit. An autem in mediæ an sectioni uenæ magis fidendum? Ego eo tempore, quo medici quidam secuti rationem Fuchsij multarum interitus causam præbuerunt, adeo ut uix una aut altera ex sexaginta forsitan superfuisset, quatuor curauit in edia, quatuor seruauit. Sed dii boni, quot querelas quotidie audiebam, uulgauerant enim illud melius esse, factum perdere quam matrem & factum. Atq; id uerum erat: sed ut mihi usum est, cum abortissent, nulla seruari potuit, etiam

me aduocato, & auxiliari conante. Et certe non uideo, quamobrem ex pisanæ cremore fetus interire debeat, cum etiam ex sanguine, qui intra uenas est, alatur infans, dum in utero est. Et aliqua cum tot quadragenaria ieuinaissent, infantes alia debiles, alia etiam infanos peperere, non tamen abortierunt. Et nunc quis est medicus, qui etiam si utero mulier non gerat, in acutis non det totam pisanam, & multo pleniorum uictum adhibeat?

10 Dicitum est etiam in præcedenti libro, quod Com. 1. ex acutis morbis multa seruantur, si materiatur get: nec de illis sermo est, est tamen morbus lethalis, id est cum mortis periculo: ita & ante & hic abortus periculum docet, non necessitatem. Cauere tamen debemus magis ob auersionem quam sanguinis diminutionem: quæ quantumcumq; magna sit, non tamen tanta esse poterit, ut non tantum sanguinis relinquatur, quod ad alendum factum sufficeret per quindecim dies sine cibo. Sed quorsum hæc uenæ sectio, si Galenus scribit in nono Artis curandi, pueris non esse secandam uenam propter astiduum copiosum; materia defluxum atq; digestionem: pariter si adeo exurgunt uenæ in prægnante, quorsum mittere illi sanguinem? Melius est igitur non tentare fortunam, & in acutis uel medicamentis, qualia sunt tamarindi & manna, purgare uentrem si non turgeat, et moderate rationi uictus fidere, quam sanguinem mittere: nisi experimento didiceris, eam mulierem a uenæ sectione, dum utero gereret, & fetus esset tantus quantus nunc est, nihil passam fuisse. nec uitiare dictum Hippocratis, cui Galenus subscripsit. Et in tempore in quo purgatio est necessaria, addatur scobis tenuissima eboris, coccus & margaritæ. Et sanguisuga tollunt sanguinem minore metu, & frictio moderata etiam utilis est: sed deuitare oportet curam.

20 30 40

APHORISMVS XXXI.

Mulierum sanguinem euomentium, menstruis erumpentibus, solutio.

COMMENTARIVS.

Docet hic Hippocrates, quod aliquando uidemus, atq; id per exemplum, rem naturalem curare rem præter naturam. Et si menses prodeant, non autem erumpant, id est perfecte fluant, imminuetur ille uomitus: & similiter si sanguinem spuatur ex apertione uenæ pulmonis, aut dilatato septo inter asperam & leuem arteriam, sanabitur. Non tamen hoc dixit Hippocrates, quoniam

quoniam posset ex fractura uasis erumpere: ubi tum ob motum, tum ob uehementiam caloris, tum etiam ob destillationes astiduas, quæ eò confluere solent, morbus non solueretur. At in iecore seu sit apertum uas, seu in uentriculo, seu in mesaræo, id periculi minimè imminet, ubi febris non adfit, sed facillè etiam uena consolidatur, ut sit dictum generale. Defertur autem sanguis ad os mensurus hoc modo: Cum enim ad uterum ex iecore præclusa sit uia, ex caua in stelechian defertur, & ex ea per uenas mesaræi: si multus sit, in duodenum ac ieuinum, ex eis in pylorum, & per uentriculum uomitu eijcitur: sin autem exiguus, per uenas, quæ ad iuuum uentriculi ueniunt. At si innascentur hæmorrhoides, non adeo certa est salutis spes: quia non est circuitus earum tam firmus ac securus. Solet uirginibus & mulieribus ex

Pag. 39. partu accidere, unde primo de Mulierum morbis: Si ex partu sanguinem uomat, huic epatis fistula sauciata est. Dicitum est & de hoc aliis

Aphor. 36. ab Hippocrate, dum de morbis meminit, & in septima Sectione dicitur: quomobrem illò te remitto. Ergo si cui contingat hic uomitus, ceteros menses secundo uenas poplitum ac tali: in quibus etiam præter mensum deriuationem, interim sanguinem ne ad superiora tendat, impediemus: parum ac frequenter auferendo, ut etiam nonnunquam ante mensum aduentum liberetur æger. Tum frictions, balnea, potiones ac suffusius, pessariaq; ad illos ciendos adhibebimus. Scribitur hic Aphorismus in primo de

Pag. 4. Morbis, eisdem uerbis.

APHORISMVS XXXII.

Menstruis deficientibus, sanguis ex naribus fluens, bonum.

COMMENTARIVS.

Hic conuersus est prioris, in quo res præter naturam pro naturali substituitur. Nam si qua mulier menses non emittat, primo de Mulierum morbis inquit Hippocrates, Tertio mense incipit suffocationem sentire, & horrores, & lumborum dolores, quandoque etiam febrem. Quod si suppressio perseueret, præter hæc obdurescet uenter, urina copiosior mingitur, cibi fastidium & uigilia aduenit, ut etiam strideat dentibus. & si adhuc retineatur quinto mense, his omnibus & maxime doloribus etiam urgebitur grauius: sed sexto mense insaniabilis morbus redditur, qui antea curari poterat. Et cum hoc anxia sit, & animo lingue-

Pag. 2.

tur: pituitam uomet, siti magna uexabitur, dolebunt partes uentris & peëtinis: febris accedet, supprimuntur que excrementa alui atque uesicæ, spina dorsi dolore uexabitur: & quasi balbutiet, & in quibusdam spiritus offendens fiet. Post hæc autem intumescunt crura, pedes, ueter: & urina mingitur rubra sanguineaq; & dolor totum occupat corpus, maxime collum, spinam & inguina: atque sic moriuntur, scilicet ex hydrope. Ergo si sanguis è naribus fluat copiosus, aut è simili regione haud periculosa, ut ex hæmorrhoidibus, nil sentiet horum in commodorum: sed si non copiosus, lædetur quidem, sed minus, ac serius. Nonnunquam etiam hæc effluxio spem affert, ut menses fluant, dicente Hippocrate primo Prædictionum: Et per na-

Pag. 6. res sanguinem effundere spes est, ea qua caput concutunt, & quæ aurium sonitum faciunt, sanguinem profundunt, aut menses deducunt. Quibusdam enim simul erumpit sanguis, & per menses ac nares, ut Datharhei filia, primo Epidemiorum. Galenus suo more scripturam iniicit absque illo proposito, cum dixit, solam sanguinis fluxionem sine noxa esse, & inde dicit hæmorrhoidarum etiam esse sine noxa. Tamen si rectè intelligatur, non disidet à seipso: effluxio enim sanguinis è naribus, est sine noxa corporis, & etiã partis: at ex hæmorrhoidibus, sine noxa tantum corporis, non partis, & etiam quia periculosiores sunt, ne immodicè fluant, ut idè supra dixit.

Sec. 2. com. 1. it. 3. & est pag. 6.

An uerò detrahendus sit sanguis his ex uena brachij, loco fluxus sanguinis è naribus uel ex pede? Respondeo, quod ubi noxa ad sit, id faciendum aperte Galenus docet, non solum in mensibus, sed etiã hæmorrhoidibus suppressis: idem & suppresso sanguine narium.

4. Aphor. com. 25.

Lib. de Sanguine, m. s. cap. 10.

APHORISMVS XXXIII.

Mulierum in utero gerentium, si aluus plurimum profluat, periculum est ne abortiat.

COMMENTARIVS.

Breuem præclarus noster Galenus facit expositionem, ubi longiore opus erat. nam unã tantum reddit causam, & eam obscuram, quandoquidem dicit eandem esse quæ est in missione sanguinis, & est supple defectus alimentii. Sed sunt plures alia non minores. prima a causa: aut enim pituita redundans faciet ad uterum demissa effluere factum, laxatis uisculis: aut bilis amara illum occidet, non secus ac uenerum; significat etiam magnam causam huius, eum prægnantes eo quod plurimo alimèto habent solent scicam

7. Apho. 27. siccum aluum, nunc habeant fluidam. Tertia, quod fluxum solent sequi tinesmi, ac compressiones quaedam comitari, quæ uterum per latos seu transversos ventris musculos inferius premunt, unde distenduntur membranae circumplectentes uterum, & abrupuntur: quibus abruptis, uel una earum, impossibile est foetum seruari. Sed quod ad suam attinet causam, nisi sit lienteria, sed sit potius diarrhoea, rectè à Brasauolo arguitur: neque enim corpus ob id alimento destituitur. Frigidè à Fuchso alter defenditur, alter coarguitur. Hoc autem Aphorismo docuit nos Hippocrates, ne uel nimium laxantibus uentrem utamur, neque diu permittamus astrictam. nam & hoc solent alui profluvia sequi importunè. Inquit uerò primo de Morbis mulierum: Concludere autem statim atq; constringere oportet. Fit aut ex acripituita à capite destitute plerumq;.

29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40.

APHORISMVS XXXIII.

Mulier, quæ uterinis molestatur, aut difficulter parit, superueniens sternutatio, bonum.

COMMENTARIVS.

¶ Duabus in causis probat sternutationem: in his quæ difficulter parunt, id est, in ipsa hora partus, aliter causa esset abortus: & in uterinis, id est uteri suffocationibus, quas Græci hystericas uocant. Non sunt autem ueræ strangulationes, sed anhelitus defectus solum, inquit Galenus, & bene. Quo uolens interpretari Fuchsius, in aliam transit sententiam: Quia, inquit, manet uis pulsandi, quasi qui suspenduntur, non strangulentur uerè. Sed non dicuntur uerè strangulari, quia nihil est quod anhelitum intercipiat: sed ob frigiditatem cor non desiderat aerem, & ideo dicitur ἀπνοια, id est non respiratio, uel defectus respirationis. Sternutatio ergo significat excuscatam animi uim sensificam, & ideo spem esse solutionis morbi. Excitat etiã motus ille uitalem facultatem, reliquasq; uires corporis: si quidem hæc in motu sunt constitutæ, ut etiam ceterorum animantium. nihil enim aliud est uitæ in animali, quam motus. Denique expurgat etiam quæ in utero cunctinentur superflua, aut saltem ua pores: cuius rei indicium est quod adijcit, adiuuare difficile parturientes, ideo causam morbi educit. Considerare autem oportet, an & in hoc medicus debeat naturam imitari? In parientibus quidem licet, & id agunt obstetrices: nec solum ipsum, sed uomitus excitant. At in suffocatis, si utero gerant (nam & illis hic affectus cõtingit, primo de Mulierum morbis) palam est nõ conue-

41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60.

nire. abortum enim faceret. Sed neq; in aliarum cura huius præsidij meminit, ueritus uolentia & agitatione: ut nec in libro de Natura muliebri, nec in primo nec secundo de Mulierum morbis, ubi eas curat.

APHORISMVS XXXV.

Mulier, mensis decolores, nec secundum idem tempus semper uenientes, purgationem indicat esse necessariam.

COMMENTARIVS.

¶ Duo proponit: mensium colorem deprauatum, & aduentum inordinatum, quibus purgatione esse necessaria docet. Ut ergo necessaria sit, duo exiguntur. unum, est noxa aut periculum ingens, quod sequi posset ex hac mensium corruptione: al uult Aphor. 27. ut aliter succurri nõ possit. Si quidem ipse inquit in septima Aphorismorum: Quos nõ possimus curare recta uictus ratione, illos medicamentis sanare aggrediemur. Sunt aut plurima præter uictus rationem, quibus talia curari solent: ut, pessarum, suffusio, inunctiones, lauacra, aquarum calidarum usus, tum intra tum extra. Sed hæc si purgant, iam loco purgantium habenda sunt: si nõ, adhiberi non debent, nisi præpurcato corpore. Docet aut ex colore, præcipue libro de Natura muliebri, & in primo de Mulierum morbis, digno scere humorè peccantem in mensibus. & quidè in libro de Natura muliebri iubet sanguinem menstruum super arenam spargi, & sicari in sole: & si colos fuerit pallidus, bilis dominabitur: si ut mucus, pituita. Inde subiicit: Et sanctrum horum fuerit, infra purgato, & ad uteros subditicia. Hoc autem facit in causa sterilitatis. At in primo de Morbis mulierum, etiam ob pericula quæ imminet, hoc ipsum considerat. Libet autem totam ipsius reseriem subiungere: quandoquidè & ex eo sermone omnes dubitationes, quas proposuimus, dissoluatur. Verba sunt hæc: Si mulier corpore male habuerit, & mensis biliosi prodierint, ex hoc probè cognosci possunt. Nigri sunt ualde, quandoq; uerò nigri aut splendidi, & paucissimi prodeunt, & citissime congelantur: & semen amborum, & maris & femine euanescit, & non habet in uentre: & incipiente quidem morbo purgatur diebus quibus solita sunt, nõ pluribus. progredientibus aut mensibus, pluribus diebus purgatur, & mensis pauciores singulis diebus apparent. Et febres succedunt erroneæ, acutæ cum horrore, & cibi fastidio atq; aliis, & stomachi dolor: & dolebit maxime, ubi menses ipsi appropinquarint. Postquam autem

autem

autem purgata fuerit, & ad modicum tempus, superiorum respectu melius habuerit, postea rursum ad idem perueniet. Dum autem curatur, cito sana fit. Si uero non curetur, & tempus procedat, omnia prius relata ualde ipsam affligent: & dolor corripet nunc uentris partem infra umbilicum, nunc inguina, nunc lumbos & coxendicium ad sedem iuncturam, nunc collum: at quando uerò strangulatio fortis accidet, & caligo ante oculos obseruabitur, & uertigo, utpote purgatione sursum uergente ac ascendente. Si enim corpus male habuerit, mulieri menses pauciores sunt: & quibus corpus plenum fuerit, his menses plures prodeunt. At uerò biliosus si menses prodeant, pusillanimitas incidit, & cibi fastidium aliis atq; aliis, & anxietas ac uigilia: & eructat frequenter, & non uult deambulare, & tristis est, & non uidere sibi uidetur, & timet. & si curetur, ex his sana erit: si uerò tepus processerit, adhuc magis dolebit. Optimè autè cum hac agatur: si uomitus biliosus succedat, aut uentribetur non fortiter, & lubeam biliosa: et si fluxus succedat ipsi non fortis. Si enim quilibet ex his forte incidit in corpus afflictum, periclitabitur: si uerò leniter, depergetur aliqua biliosi, aut totum id quod molestum est, sana fiet. si uerò neq; curetur, neq; quicquam horum fiat, moritur mulier. Plerumq; tamen contingit, ut fluxus biliosus incidat ex hoc morbo: & si fluxus fiat, primum quidem pauca sunt quæ comparent: per omnes autem dies omnino plura contingunt. Temporis autem progressu plerumque etiam morbus acutus fit, & uteri à purgatione biliosa prodeunte mordentur ac exulcerantur. Sed & in hoc adhuc sana fit, si curetur, & fluxus compefcatur. Iam ergo uides mala, quæ ex corruptione mensium timentur: & curam à natura, & à medico factam, & cur probet magis curam à medico ut tutiore: & quod non sint tamen mulieres huiusmodi uehementibus medicamentis, sed lenibus ac sensum purgandæ. Tum uerò, & quod si cura fiat, ut concipiat, oportet etiam pessaria utero subijcere, aliter autem sufficit, quæ sit per alium purgatio: quoniam scilicet periculum sit in ea, quam concipere non oportet, huiusmodi prouocatio: sed & in illa, quæ curamus ut concipiat, sed in ea ob egregiam utilitatem, licet nobis eam non tam tuto curare. Itaq; cum hæc omnia mittat Galenus, & qui eam secuti sunt, uides quod nam genus commentationis sit non Medico, uix Grammatico, ut in hoc ipso agit, dignum, non reprehendo diligenter

tiam, sed accuso negligentiam, atq; hæc sufficere poterant, si secundam partem exposuisssemus. Porro menses decolores, inquit secundo de Morbis mulierum, qui abundare solent, sunt albi & flauii. Curam igitur mensium non debito tempore fluentium, inquit in libro de Natura muliebri, constat autem brassica, ruta & decocto paleæ hordei: exhibetq; polypum & pisces odoratos, id est cum aromatibus conditos, ut lenis sit ciuus, & qui uteros purgare possit. Polypti autem conferunt maximè utero, & purgatio lenis est, & flatum pellens, & amara: hæc autem maxime utero conueniunt. Subijcit autem in secundo de Morbis mulierum, signa materię atq; humoris contenti in utero: tum uerò curam insinuat aliam quam hic præcipiat, quoniam primum præpurgat totum corpus: atq; id commune est, quomodocunque humores prauit ad uterum deserantur. At si prodeant, nec cura sit ut concipiat, sufficit totum corpus purgare, nec aliter irritare menses pessarijs, aut medicamentis illos prolificentibus, quæ à Galeno commemorantur, tum ex calamento per os & per suffusio oromata. At uerò si materia in utero retinetur, uel cura sit ut concipiat, tunc talia adhibet etiam Hippocrates.

APHORISMVS XXXVI.

Mulier utero gerenti, si mammae graciles repente fiant, abortit.

COMMENTARIVS.

¶ In uitium turpe ducit fuga, si caret arte. Opportunè Galenus locum ex libro de Natura factus excitasset. Sunt autè eius uerba hæc: Quando uerò mulieri partus appropinquat, tunc puero se mouente, & manibus ac pedibus calcitrante, pelliculam quandam internam rumpi contingit: rupta autem una, etiam alia debiliorem uim habent, & rumpuntur primum quidem ibi cõtigua & coherentes, postea extrema. Quæ autem ruptæ fuerint pelliculæ, tunc foetus à uiculo exoluitur, & agnatus foras procedit. Neq; enim amplius robur habet pelliculis amissis: neq; uteri amplius puerum continere possunt, pelliculis, uelut dixi, amissis, & ab ipsis abruptis. Cohererent enim pelliculæ etiam uteris, ubi circum puerum obuoluuntur, non adè uel ualida ac multat uteros in exitu, utpote natura teneros. Proccedit autem in caput, si secundum naturam prodierit. Grauisimæ enim sunt ipsi supernæ partes, si ex umbilico perpendantur. Quam autem in

3 ueris

uteris est, magis continens existit usque ad pellicularum rupturam simul cum decimo mense, quam do partus matri propinquat et adest: si uero uio lentam affectionem perpetiatur puer, etiam ante praefinitum tempus ruptis pelliculis prodit. Quin et si alimentum a matre prius puero defecerit, etiam sic partus matri prius aduenit, et ante decimum mensem puer prodit, ergo ex defectu alimentii seu secundum naturam, seu casu fit abortus.

Fit etiam sine defectu hoc, ut cum dicit: Si uero uiolentam affectionem perpetiatur puer, uerum hoc ad propositum cum non sit, omittatur. Et uideamus primum, cur mammae factis gracilibus hoc contingat. Liquet autem, quod dum foetus est in utero, trahit ad se sanguinem, cuius purissimam partem absorbit: aliam uero praepinguem comprimendo transmittit ad mamas, ut in eodem libro inquit Hippocrates: Lac autem ob huiusmodi necessitatem fit, quum uteri tumidi pra puero sunt, uentrem mulieris comprimunt: eius autem pleni ubi compressio contigerit, pinguisimum de cibis ac potibus foras profilit. Inde post pauca: Et a pingui parte calefacta et alba, quod edulcatum est a calore qui ab uteris accessit, expressum uenit in mammis: et in uteros quoque parum uenit per easdem uenas. Tendunt enim et in mammis et in uteros uenulae hae, et conualescunt. Et ubi peruenerit in uteros de lacte, paululum ipso fruitur puer: mammae uero suscepto lacte impletur et attolluntur. Quae nam autem sint hae uenae, cum mammae ab axillaribus sanguinem recipiant, uentri ceruix a seminaris uasis, fundus et ab his a caudice cauae, ut Vesalius libro quinto docet, non est ut referam. Melius est ergo, existimare consensum hunc fieri uel naturae, ut Hippocrates uult, quam quod uasa ex utero in mammillas deferantur. Satis est uteri uasa seminaris iungi, ut ad libidinem prorumpant. Si ergo quod redundat deficit, scilicet lactis materia: necesse est etiam deficere alimentum infanti ante tempus, atque ideo uiolenter abortire ruptis membranis. Quomodo uero rumpantur membrae, ut dicit Hippocrates, nunc dicendum est. Vbi genitura in uterum feliciter incidit, statim miscetur semini muliebri: et spiritus qui est in ea, incipit fabricare membra, ac statim trahit sanguinem ex uenulis minutissimis, cuius pars euincitur, et in foetus partem albam pro membris, quae uocantur seminaria, transmittitur, alia pars non adeo elaborata transit in carnem substantiam: haec duae partes pro una habentur, quia in utilitate foetus transeunt. Alia pars non adeo pura transit quasi in lac, et

pag. 6.

Cap. 15. et Fig. 25.

Vide 12. co. trad. 27.

hoc seminis uirilis ac feminini uirtute: et ideo ut aliena truditur retrorsum, et a mammis, quoniam substantia eorum similis est illi (materia siquidem candida substantia trahitur) non ob uenarum, ut illi putant, consensum, quem frustra adhuc quaerunt, Hippocratem non intellegendes in loco adducto, sed ob consensum substantiae. Atque ita fit lac in mammis, id est absoluitur, quod in utero inceperat. Quod ita sit, colligitur libro de Sterilibus: Mola si in utero sit, mammae crescunt, sed lac non faciunt, sit enim mola est morbofo semine uiri, ac modico, cum mensu copia. Tertia pars colligitur ibi in uenis, impura profus. Atque haec est causa, cur si nutrices concipiant, corrumpunt lac, etenim dulcior est ac puriorem sanguinis partem foetus trahit ad se, et retinet quod libet. Sed et foetus ipse non bene nutritur, mammae autem quam oporteat trahentibus lac, et quicquid dulce est, et elaborari a femine iam in utero ad foetus utilitatem ceperit. Quo fit, ut qui lactatur, et qui est in utero, male habeant: sed deterius, qui lactatur. Exinde sequitur, ut lac primum quod a puerperio prodit, malum sit: quoniam genitum fuit ex sanguine, a quo iam optima pars secreta erat: ideoque excugi debet a muliere, et abijci. Bonum autem est lac, et optimum, quod prodit post purgationem puerperij perfectam: id est, in masculo a trigesimo die, in femina quadragesimo secundo, ut refert Hippocrates primo de Mulierum morbis, tum etiam alibi, tunc enim sincerissimum est sanguis, et maxime si menses fluant. Quatuor igitur illa (et de quibus in quinto Contra adicem Contrarium) quaerere in nutrice oportet: quod genitum infans uiuat, et boni sit habitus ab illa lactatus: quod exegerit eos dies: quod menses fluant: quod ipsa boni habitus sit, temperata in moribus ac uirtute, et robusta ac sana. haec summa perfectio.

Sed ut ad ordinem redeam, ubi foetus coelescere ceperit membrana una tenet, quae uenarum, id est uenarum (est enim pleonasmos) quod est musculus, (adhaeret enim foetui, ut musculus arboribus) inter illam et carnem sudorem contineri, sed falso putant, neque enim uerisimile est foetum, qui nec alui excrementa, dum in utero est, emitit, sudorem emittere, quae homines non nisi uolento aliquo casu profundunt: sed est pingue quiddam ad salutem infantis, in tanta mollitie a natura excogitatum. Hanc circumdat chorion membrana neruea, crassa, dura ualde, multis uasis ac uinculis intexta utero, et exterius carnea substantia tota obducta, ut firmior esset. Atque inter hanc et amnion uirina foetus continetur, nec est

pag. 10.

pag. 30.

pag. 16.

In obseruationibus Anatom.

est alia membrana in foetibus humanis: in cornigeris media est alia, ut Falloppius auctor est. sed nobis sermo est de humanis foetibus. Praeter has est carnea placenta, stratum quoddam si positum uasis, crassum, carneum, firmum, quo inuagitur utero. uasa uero quae ex chorion in umbilicum feruntur, duae sunt quae pulsant, et totidem quae non pulsant, alternatim positae: et nonnunquam una est magna, quae pulsat tanquam in medio duarum quietarum, sed ubi prope umbilicum est, arteria diuiditur: totum uero unum sit corpus ex his tribus, quatuor uero, tum de chorion, id est meatu uirinario, qui est uesica foetus fertur extra ueuium (nam et sic aliqui scribunt, et alij uenarum) in medio de chorion posito, ergo fracta amnio membrana, uirina tangit foetum, et tanta molestia afficit, ut cogatur etiam chorion lacere. et hoc est quod dicit Hippocrates: Pelliculam quandam internam rumpi contingit, qua rupta etiam aliae debiliorem uim habent, et rumpuntur: primum quidem contiguae et cohaerent, postea extrema. Ipse enim carneam partem chorij, et carneam placentalam numerat inter pelliculas. Erat enim tempore Hippocratis maior copia rerum quam uerborum, maiorque cognitio, quod etiam nunc uimam ita esset. Hinc est quod cum uenarum frangatur, plerumque antequam puer in utero conuertatur (difficillimum enim est aliter contingere, conuersio infante et pellicula illa tenui ac semimarta inter duos humores) ut foetus magno uersetur in periculo ob lotum molestiam, qua totus afficitur: et ne aliquid per os ingredatur, nam a suffocatione illum tuetur respiratio per arteriam, quae in umbilico est, seu arterias: ob id labores in partu, tum ob hoc, tum ob aliam commoda, quae ab illo enumerantur in libro de

Oetimestri partu, debilitant foetum, adeo ut non nunquam ante exitum, multi in exitu, multo plures paulo post, et maxime intra diem, intra septem dies, et intra quadragesimum diem intereat. Quibuscumque autem uenarum non rumpitur, hos uestitos obstetrices nasci dicit. et pro portento habetur, sed felici, uerum nihil plus significat, quam sicca temperiem membranae, et quietem foetus in utero. cum uero fracta fuerit, sed ita ut etiam circumsistatur, rete appellatur, et id faustum putant.

Demum id, cuius causa carmen ab initio retuli, omnes praeterunt, scilicet cur adiecerit: Si repente id contingat, abortum fracta fuerit: cum non minus uideatur, etiam si sensum id fiat ac paulatim, idem posse. Ideo huiusmodi quae difficillima sunt, oes praeterunt. Atque eo magis est admirandum,

pag. 1.

quod cum in quartodecimo de Vsupartium Cap. 8. hunc Aphorismum ascripserit, meminit et illius uerbi, ut dicere non possumus defuisse in exemplari. Ideo hoc adiecit Hippocrates, quoniam cum repetere sit, magna oportet esse mutatione, et ideo foetum esse ualde imbecille: at si sensum non est necesse abortiri, praesertim cum foetus magnus exciderit, contingit enim, cum cubus suffecerit foetus alendo, non autem lacti generando, unde tum qui nascetur, simili erit habitu pastus crassiore alimeto.

Qui uero subuenit illi Aphorismum qui passim legitur: Mulieri utero gerenti, si altera mamma gracilis fiat, etc. physioniam non habuit Hippocratis, crediditque, si bibe aliquid, et inexta illius principia diceret, sed neque uera dixit. Primum, quod sepe contingit, una extenuari mammam, et tamen mulier unum tantum habet in utero, neque abortit. Hippocrates etiam dixit, iam mamas oportere graciles fieri, non unam, et si duo sunt in utero, uix fieri potest ut unum abortiat, altero seruato. Quod tamen lucratur, ex hoc est, fieri posse abortum unius et duobus seruato, ut etiam de partu, ut in superfetatione: quanquam rarissime contingat, differat superfetatio ab abortu unius et gemellis in hoc, quod superfetatio utriusque perfectum parit, et possit supuere, quia suo tempore prodire in luce. Rara, tamen uisa Mediolani nostris temporibus. Abortus autem unius et gemellis fit, cum unus interit editus ante tempus, alter seruatur usque ad debitum tempus: quod accidit, cum mater robusta fuerit, et facile parit, et foetus robustus fuerit: et causa aborti fuit casus aut ictus ex una parte. Brasauolus autem dicit, obseruasse superfetationem esse instar morbi epidemij: quod uerum esse ratio suadet. Cum enim sit res quasi praeter naturam, indiget ut foueatur a causis communibus et potestibus: quare ab his prodeunt plures consimiles effectus. Illud idem de monstris. Ideo legitur apud Lucretium: Cum unum appareret monstrum, semper plura fuisse, et haec causa est.

APHORISMVS XXXVII.

SI mulier, quae neque grauida est, neque peperit, lac habet: huic menstrua defecerunt.

COMMENTARIUS.

Præpositum hoc, quod grauida sit, huic quod est peperit, non solum ordinem naturae secutus, sed etiam rei: quoniam, ut dixi, lac habet originem ab actione seminis masculi, cuius indicio sunt primum uiri qui lac habent, inde infantes quidam: ut filius Martini Borghini amici mei, qui dum lac sugit, lac e mammae fatis copiosam emittebat. Virgines quoque, cum ad masculinam

10

20

30

40

50

naturam semen earum accedat, ubi menses retineantur, concoquunt sanguinem. & edulcant: atque ob id cum exitu careat, irabatur, ut dixi, à matris similitudine substantiæ, & euadit per se etum lac. Quod uero non ex sola sanguinis redundantia ob mensium retentionem hoc fiat, uelut Galenus credit, per se clarum est. in multis enim hoc contingeret, cum rarissimum sit. sed oportet adesse uim ualidam testicularum in feminis, imbecillem in masculis. Quæ uero Galenus recitat, quod iecur sanguine nutritur, pulmo spumeo humore, ex sanguine tamen genito, lien ex nigro, uentriculus ex chilo, ossa ex medulla, cartilagine ex lento & glutinoso humore, glandula sublingua ex salua, testiculi ex semine, mammae ex lacte, fellis uesica ex uirulento sanguine, cerebrum ex pituitoso: quia uinum quodq; membrum sibi concoquit. palam est.

Et ne perpetuo in scrijs uersetur. narra Bra saulus, Gallicam mulierem mersisse infantem editum in flumio urbis, qui paulo post mortuus emersit. Prætor urbis sagax, cum nesciret cuius esset, iussit ut omnes quæ lac in mammis haberent, nec filium ostendere possent uinum, aut sepultura mandatum, conquirerentur: inuenta est quæ pepererat, mammis lacte plenis, illa credo admonita de hoc, se tuebatur: relata res ad medicos, dicebant illi ex Hippocrate, potius se habere lac, nec tamen concepisse. Prætor tamen persistit in sententia: credo quod, etsi lac edant eiusmodi mulieres, non tamen adeo turgent mammae, ut in his quæ conceperunt, & alijs forsas ex coniecturis, ut tormentis ueritatem inquireret, nocentemq; & nocentis matrem facti consciam occidit. Itaq; facit hic Aphorismus solium, ut probatio fiat iudicium. nam & in uirgine, etsi tumeat mammae, uix fieri potest ut absq; concubitu & conceptione hoc contingat. contingere tamen & hoc potest: post ab Hippocrate hæc excepta non sunt.

Sed maior est difficultas, quomodo hoc dogma medicum dici possit, cum nulli sit usui. Respondedo, quod est usui: quia Hippocrates iubet ab his quæ conceperunt, abstinentum esse, ut foetus seruetur: si non concepit, ut congregiatur: ideo ex lacte uxoribus quis posset falso credere prægnantem, & abstinere. Secundo, quia maritus reuertens ex longa peregrinatione, posset prohibetur hac admonitione: de mium, quia pulchrum est talia scire. Hoc exemplum semel uidisse tantum me memini.

De Super-
foet. Pag.
3 & 4.

Q Vibuscunque mulieribus ad mammas sanguis colligitur, furorem significat.

COMMENTARIVS.

Cum sanguis ad mammas defertur ex mensium retentione, fit hoc mammis trahentibus, & ut in lac conuertatur: at si sibi conuertitur nequeat, contingit, quoniam siccus est immo dicit, & adeo seruandus ut transmutari non potest: ibi uero putrescens cor calefacit & siccit, cerebrumq; similiter, unde insaniam gignit. apparet enim, uterorum morbos maxime caput afficere. At uero quanto magis, cum colligitur ad mammas, nec superari potest. in uniuersam hæc collectio abundantiam atri humoris cum significet, necesse est illo aucto, & utero consentiente adeo cum corde & cerebro, ut in præfoculationibus apparet, furorem subsequi.

APHORISMVS XXXIX.

S uelis noscere an conceperit mulier, cum dormitura est, aquam ei mulsam potendam da: & si alui tormina patietur, cocepit: si minus, non concepit.

COMMENTARIVS.

Quoniam retentio mensium signum est conceptionis, ideo uult nos docere, an retentio hæc sit, quia conceperit, ut dixi, an non. nam si non, purganda est, & congregiendum est illi: si sic, astringentibus uti debet, & raris congregiendum, ut etiam Princeps docet. Sed peræpre cium est scire, cur tormina hæc incidunt in his quæ conceperunt, non in his quibus alia causa deueniunt menses. & manifestum est, quod quæ conceperunt, præter id quod os uteri (nō dico colli illius, nam sic coire non possent) conclusum habent, partes etiam illas habent tumidas & calidas: quo fit, ut cum intestina extendantur, & aqua illa in flatum uertatur, ob calorem tormina gignantur. Tormina in recto intestino nō fiunt, ut Euchsus somniat. flatum enim peditu flatus eijcitur, nisi quid obstet, quod tum periculosum ualde esset. & amens medici sit, experiri: sed in colo. atq; ideo dum nō potest flatus exitum inuenire angustiore ob uterū facto loco, & nihilominus gigniur assidue ob calorem uentris (ueter enim grauidarū calidior est uentre aliarū) tum quia plurimum sanguinis in illū cōfluit, & circūuicina loca tota illo tumēt: qui, ut dixi, refe-

refectur à foetus alimento: estq; ibi alterū cor, alterum iecur, ut mirum sit quomodo consistat.

Quod uero post plenam cenam hoc facere conueniat, & cruda mulsæ, non cōsulerim: sed tenui coena, multa mulsæ & cocta, qualis è melle Cephalenio uel Hispano, cum quiete et somno sem curius & certius est. Vigilare prægnantem cum multo cibo in uentre, ac torminibus torqueri, ne utquam securum duxerim, quandoquidem securitati in hoc uideatur Hippocrates consulere. Crudam forsas ferent regiones Galeni, tum ob calidiorē aerem, tum aquarū leuitatem: hic si derideris, nō solum mulieres, quibus menses suppressti sunt, nec tamen utero gerunt, prægnantes iudicabis: sed etiā uirgines & uiros. torminibus enim, nec leuiter afficiuntur (præsertim si mel cōmune fuerit) ob aquarum cruditatem, etsi aquæ frigida potui non affueti sint. Ego autē nullum certius ac securius inuenti experimentum, quantum non uile, nisi postquā foetus moueri ceperit, & manifeste: hoc est in fine mensis ter tij, uel post, ut lintea madefacta frigido uino, aut etiam aqua, uentri supponatur in imo ubi durus est. Si enim foetus adest, mouetur: si nō, nullus percipitur motus. Hic Aphorismus in libro de Sterilibus sic scribitur: Mel & anjum tenuissimè tritum, in aqua diluato, & exhibito: post dormire iunio. et si tormen circa umbilicū fiat, prægnans est: si non, non.

Pag. 3.

APHORISMVS XL.

M ueris si marem concepit, bene colorata est: si foeminam, male colorata.

COMMENTARIVS.

Præsupponit Hippocrates, ut bene Galenus ait in Commento, ut omnia sint paria: scilicet, ut cōparatio sit ad seipsam primum: deinde, ut nec fuerit nimium in umbra uel sole exercitata, uel torpida, plurimo uino aut aqua usa. Quocirca quod per se uerum est, tot rationibus coniecturale redditur. Verius autē suo tempore & in illis regionibus ubi etiam colores erant magis perspicui. Quocirca & alijs utitur signis tum hic infra, et in libro de Sterilibus hæc habet: Quæ cumq; in utero habētes maculam habet solarē in facie, foemellam gestant: quæcunque uero bene coloratæ permanent, masculum plerunq; . Si papilla sursum coersa fuerint, masculum gestat: si deorsum, foeminam. Accipe de lacte, & cum farina misce, & pastillum forma, & ad lentum ignem assa: et si quidem comburatur, masculum gestat: sin autem hiet & diffundatur, foemellā,

Aphor. 46.
Pag. 3.

Aut idem hoc lac super folia emulsum contemplare: & si condensatur, masculū gestat: sin autem dissinditur, foemellam. Præter hæc ab eodem est tumor in dextra pro masculo, & sensus motus ab eadem parte: & hic percipitur melius à matre, & leuitas corporis, & promptitudo ad motum, sunt signa masculi: cōtraria uero foeminae. Et ex his quæ proponit Princeps, & est, quod pulsus dexter maior est sinistro: & cum se erigit, utitur manu dextra: & cum ambulare incipit, præponit pedem dextrū, si masculum ferat. Hippocrates docuit, quod masculus citius mouetur foemina. & macula solaris, est nigrities quedam obscura, sicut eorum qui in sole fuerunt. & in libro de Superferatione dicit, quod mamma dextra est maior, iupples, ac durior, & oculus dexter maior atque splendidior in masculis: contra autem in foeminis.

Causa tandem omnium horum est, quod ad masculi generationem concurrunt duo: Locus, ut dixit infra, masculi in dextris, & foeminae in sinistris generantur. Alia, ut semen ualidius tam masculi quam foeminae prædominetur, in utroq; enim ualidius semen masculinum est, & macula solaris gignit foeminum autem in utroq; imbecillius, foeminas: & habetur ab eodem in libro de Genitura. Et hæc est opinio nostra de generatione masculi & foeminae, & est expressa in Libro de Natura foetus ad uerbum (ut dici solet) utraq; . Cum ergo genitura sit calidior & siccior, quod ad spiritum qui format attingit, seu sanguis ille postmodum menstruus calidus sit, seu frigidus, parum interest. nam præonia mascula in frigida terra præonia masculam generabit, & inualidam: foemina autem semen in calidior foeminam præoniam, & mascula calidiorē & sicciorē & efficaciorē generabit. Quandiu ergo semen in utero est, & spiritus genitor talia operabitur: ut si calidior sit, & in dextro caliditatis ostendet signa, & dextra magis mouebit: si postmodum temporis successu sanguis menstruus contrariæ fuerit facultatis, quantum magis foetus tanto signa illa imbecilliora euadent, donec confundantur primum, inde etiam evertantur. Atque in his certiora erunt signa principij conceptionis quam finis: sed ob imbecillitatem & tēporis breuitatem signa principij nō possunt esse unquam ualde euidentia: attamen fallacia esse non possunt. At si materia foetus & natura totius cum initio conserferit, tunc quanto magis procedet augmentū foetus, eo magis signa erunt euidentiora atq; certiora. Atq; hæc sunt causa, quare

20
21. de Mor.
mul. Pa. 30

20
21. de Mor.
mul. Pa. 30

20
21. de Mor.
mul. Pa. 30

20
21. de Mor.
mul. Pa. 30

20
21. de Mor.
mul. Pa. 30

20
21. de Mor.
mul. Pa. 30

20
21. de Mor.
mul. Pa. 30

20
21. de Mor.
mul. Pa. 30

20
21. de Mor.
mul. Pa. 30

quare homines ad hanc usq; diem, ut etiam in alijs plerisq; Hippocratem non intellexerint.

APHORISMVS XLII.

S mulieris grauidæ in utero sit erysipelas, lethale.

COMMENTARIVS.

¶ Triabie coniungit, quorum nullum seorsum causa esse posset mortis, simul autem iuncta esse possunt. Erysipelas enim, superficialius ac cutaneus morbus est: Vterus membrum non est principale proprium, adeo ut Princeps narret, cuiusdam mulieri totum excidisse, ac superuixisse.

4. Trac. 2. cap. 10. in fine.

Vtero gerere, res est secundum naturam: et tamen ex his omnibus oritur mors. In primo de Morbis hæc scribuntur: Erysipelas si in utero fiat, mortem necessario affert. Causa est, quod abortum facit ob uehemens incendium: ex abortu autem et erysipelate necesse est mulierem mori.

Sufficiat autem adiectionem Hippocratis in Libro de Muliebri natura primum: Si erysipelas in utero oboritur, tumor fit a pedibus

exorsus, et ad crura et ad lumbos procedens.

Quum autem tempus amplius processerit, intumescit etiam uenter, et rigor ac febris corripit,

itemq; debilitas: præ dolore uero quiescere non potest, sed iactat seipsam. Dolor autem ex imo

uentre ascendit ad lumbos, postea sursum uergit ad præcordia, et pectora, et caput, et mori sibi uidetur.

Quum autem remiserit, torpor occupat manus. Aliquando etiam inguina et crura,

et poplites: et liuida fit, et modico quantoque tempore sibi melius habere uidetur. Deinde

rursus eadem patitur, et corpus pustulis impletur, et facies rubescit, et sitis ualida tenet,

et fauces siccae sunt. Hic morbus si prægnanti fiat, moritur: si minus, curata sanatur. Qui igitur sic habuerit, adhibere oportet, si dolorem

habeat, frige-factoria, et uentrem turbare. Et si quidem in uentre habeat, cibis ac potibus utatur,

ad quibus foetus non corrumpitur: si uero non fecerint, clysterem adhibeto. Si autem in uentre non habuerit, pharmacum bibendum dato: et cibis paucissimis utatur: mollissimis ac frigidis, et Mercurialem edat, et sambucum: et neque salsa, neque pinguis, neque acris, uelut est origanum, aut thymus, aut ruta. Postquam autem calor et strangulatio remiserit, et tumor non fuerit sedatus, medicamentum fortius infra purgans, postea bibendum dato. Morbum autem hunc pauca effugiunt. Per ea uerba, Et si quidem in uentre habeat, cibis ac potibus utatur:

declarat, etsi raro, tamen aliquas euadere posse. Idem in secundo de Morbis mulierum hæc eadem habet, et paululum euariat, cuius causam in Commentarijs scribemus. nunc satis sit retulisse seriem illius, quæ talis est: Si erysipelas in utero fiat, tumores sunt liuidissimi, a pedibus exorsus usque ad crura tota, et ad lumbos. Quamto uero tempus amplius progressum fuerit, et pectus percipit, et intumescit, et tota perfrigitur, et febris habet magna, et rigor superuenit, et spiritus densus, et animi deliquium, et debilitas et dolor totius corporis, et tristitudo, et mente uariatur. Et affertur ascendit ex inferno uentre ad lumbos, et ad dorsum, et præcordia, et pectora, et collum et caput, et stomachum, et mortua esse uidetur. Quum autem dolor solutus fuerit, torpor habet lumbos, et inguina et crura: et in poplitibus liuores sunt, et modico tempore melius habere sibi uidetur. deinde rursus affligitur, et corpus pustulis completur, et rubores conspicui ac manifesti faciem occupant: et guttur siccum est, et lingua aspera. Hic morbus si prægnantem intulerit, occidit: si minus, medela adhibere oportet, et lac asinum bibendum dare, ac purgare: si uero sic non soluitur, uentrem mollibus frige-factorijs perfrigerare, et subditicij non molestis et leuibus paulatim purgare, itemq; uomere. Ad hoc commodum est, sambuci folia sumere cocta cum origano, aut thymo, aut ruta: si uero febris dimiserit, etiam unum ac cibos dulces dato. uentrem tamen pauca curantur. Plura si sibi uicijam, et piaculum facere uideat.

APHORISMVS XLIII.

Quæcumq; præter naturam tenues utero gerunt, secundo mensæ abortiunt, priusquam crassescant.

COMMENTARIVS.

¶ Mirum est, quod Galenus, multiplices cum doceat sensus, non ostendat quem debeamus amplecti nec ratione nec autoritate illius. Primum quidem dicit, non carere ratione, si quis interpretetur præter naturam, id est immodicè. nam si immodicè et præter naturam, iam superflua est uena interpretatio: si autem secundum naturam, ad quid uerba illius Priusquam crassescant? Liquet enim quod non crassescant, propterea querenda est ratio ac sensus simul: Si qua mulier boni habitus extenuata, ut in obsidione aut publica fame, concipiat, ab initio, quia parum est necessarium sanguinis ad foetum, rectè res cedit: ac cum crescere

et se esse ceperit, sit pignus, corpore matris et fetu ad se trabentibus alimentum: cum igitur robustius sit corpus matris quam fetus, ideo trahit matrem, et fetum nutrire prohibet. Alia ratio est sumpta a gracilitatis causa, scilicet prauitate humorum, et tertia ab imbecillitate uteri.

Com. 44. Duarum postremarum meminit Hippocrates, ut infra ostendam. Prima fuit Numesiani, Quinti discipuli, ut a Galeno refertur in Commento. Ex quo patet solutio priorum questionum. abortiuo enim antequam crassescant semper. Hic autem abortus circa secundum mensæ accidit. Quamuis hoc in uersione Leoniceus omiserit.

APHORISMVS XLIII.

Quæcumq; mediocriter corpore aut tertio mensæ, si uine occasione manifesta, hys acetabula uteri plena mucoris sunt, & non possunt exponere foetum continere, sed distumpuntur.

COMMENTARIVS.

¶ Hippocrates in primo de Morbis mulierum hæc habet: Si acetabula pituita plena fuerint, mensæ fiunt pauciores: etsi in uentre habuerit, corrumpit, ubi fetus ualidior factus fuerit, non enim corroboratur, sed defluit. Cognoueris autem hinc, Humida sit, et quod defluit, mucosum et tenax uelut a uentre defertur, et non mordet: et in mensibus postquam sanguine purgari desierit, per duos aut tres dies muci ex utero prodeunt, et horror tenet, et calor non acutus, uerum non deficit. Hanc succo grossorum colluito, a quibus omnis aqua purgatur: et hoc iterum atque iterum. Postquam autem purgata fuerit, de cætero acerbis utatur. Apponatur autem mollia, a quibus pituita purgatur, et foueat uteros medicamento ex lauro, et colluat pharmacum ex aceto: et aromatis suffitum faciat, at, postquam mensæ cessauerint. Postea uero a cibis et balneis abstinerere oportet. Coeat autem cum uiro, et cibos ac uinum parè sumat, et calide degat, et tegumenta cruribus circumdet, et oleo illinat. Hæc autem facere nos iubet, cum uterus uacuus est, non cum iam concepit. Hæc eadem in de Natura muliebri: Ut planum sit, quemadmodum secundo uel tertio mensæ ibi, ubi fetus ualidior fuerit. Hic respexit ad id quod dixit in quarta particula, quod scilicet foetus quarto mensæ robustiores fiunt. Ideo periculosissimus est tertius, quia maximus: et etiam quia sexto

Aphor. 1

Epidemiorum inquit, Labores tertio, quinto, sexto, primo, nono mensæ: et secundo et quarto. Par. 7. in fine.

Quid autem sint acetabula hæc, Græcè κοτύλιδες, exponit Galenus in Commento, dicens esse ora uasorum ad uterum, id est, uteri cauitatem uenientium, ex quibus conceptionis tempore secundæ pendenti. Nihilominus fecius dicuntur cotylidones, a κοτύλις similitudine. Est autem κοτύλις, uas antiquum nouem, aliis septem cum dimidio unciarum efformatum in modum cauitatis, in qua ingreditur os femoris, et sic uocatur ab Hippocrate in libro de Locis in homine, et de Articulis. Cuius effigies apparet depicta a Matthiolo in quarto libro, dum de herba κοτύλις agit, Dioscoridem exponendo. Intelligit ergo Hippocrates de placentula carnea illa, cui assignantur uasa umbilici, quibus fetus sustinetur: quæ ubi laxata fuerit, uincula et uasa fetus distumpuntur, nam istud contingere non possit: nisi oris uasorum, ut uult Galenus. Sed hæc placentula non habet acetabuli formam (fateor) sed tamen sententiam Hippocratis, complet. Acetabula Galeni et Praxagoræ, quem Galenus in hoc sequutus est, præter id quod minus accedit, placentula ipsa ad formam acetabulorum Hippocratis sententiam de pondere fetus, et abortu inanem reddunt. Cur autem sic Hippocrates appellauerit, dicam: Cernitis animalibus, ut Aristoteles narrat, secundo de Generatione animalium, sunt in utero quædam corpora, in modum paruæ cotulæ, quorum conuexum uterum respicit: cauitas autem foetus, sunt autem utero adnata, ut in ipsum coeant multæ uenulæ ex eo, et collecto nutrimento, tanquam ex mammis fetus per umbilicum trahat et alatur. dicit se primo de historia Animalium, adiectionis, illa acetabula non solum adito foetu euanescere, imò antequam nascatur obliterari incipiunt. Atque hæc est sententia Falloppij erudita et ingeniosa, omnia uasa et cauitates intellexisse Hippocratem credo, adeo ut et planta pedis significetur, et uola manus, et pro cirris παλπαδων accipi possit. Certum est autem concavitatem esse in utero, quam Hippocrates in dextram et sinistram diuidit, atq; has partes acetabula intellexit. Nam non esse placentulam, iudicat, quod ea sit solū in mulieribus, dum uterum gerunt: at Hippocrates in locis adductis loquitur de acetabulis pituita plenis, etiã cum utero non ferunt. ea enim cura, ut dixi, instituitur ab eo, dum mulier non est prægnans.

Scd

Sed nec capita uenarum sunt, cum sermo esset indignus Hippocrate, dicere ora uenarum plena: quin potius dixisset, uenas. Non sunt acetabula uteris. distinguit enim planè uterū & acetabula pituita plena, primo de Morbis mulierum: nec placenta, nec uincula, quæ in utero gerentibus tantum sunt. Nec ora uenarum (expressisset enim) nec illa similitudinem retinent cotyles, sed cauitates uteri. Concordatq; tum cum Aphorismo, tum cum eiusdem uerbis eodem libro. Sunt autem mulieres, quæ facillè quidem cõcipiunt, sed ferre non possunt. nam tertio uel quarto mense abortiunt, ob uterileuitatem.

APHORISMVS XLIIII.

Quæcunq; præter naturā crassamentū os uterū cõprimunt, & priuquam extenuatæ fuerint, non concipiunt.

COMMENTARIVS.

¶ Hic concursus est, ac quasi conuersus illius est, in quo dixit: Quæcunq; præter naturam tenues. Quamobrem & præter naturam hic proprie accipiendum est. nam secundum naturā non est cur comprimatur os uteri. solet enim natura, si non fuerit læsa, sic cuncta construere, ut nō lædatur necessaria operationes. Videmus etiam multas mulieres pingues secundas esse: at ex ma ciliis factis pinguibus ultra mediocritatem, uix ullam. Quis dubitat pariratione data, quin plus ob sit præternaturalis dispositio, quàm naturalis? Sin uerò ad immoderantiam trahatur, ut qui Galenum tueri conantur, coguntur facere, qualis fiet Hippocratis sermo, ne uetula dignus? itaque patiantur suum Galenum iustè accusari, dum nimium sibi ingenio & auctoritati, oscitanter Hippocratem nimis interpretatur. Quod uerò de ore uteri, quo uteris cervicis annectitur, intelligat Hippocrates, non uulua, adeo planum est, ut prætermittere potuisset: & ex hoc etiam acumen ingenij illius dignoscamus, nisi esset quod (& quandoq; bonus dormitat Homerus) lassus contentioni bus, & medendi exercitatione, ut etiam ipse fateatur, se scribendo applicabat. Itaque patiantur quidam nimis superstitiosi, imò ambiciosi, imò fallaces & auari, qui titulos tenus Galenici, ut lucro consulant, oderunt, aut odio habere se fingunt, si quis eis ueritatem proponat. Sed ut ad propositum redeam, nec Galenum errasse quisquam in ea expositione addubitet, uide quid in libro de Superfecundatione dicat Hippocrates: Mulier quæ præter naturam crassa est ac

pag. 3.

pinguis, & pituita repleta, non concipit hoc tem pore. quæ uerò ex natura, talis est, horum gratia concipit, si non aliud quiddam ipsam impedi at. Memini autem utriusq; horum libro de Natura muliebri, dicens: Quam in uentre habens factum menstruum aut bimestrem corruperit, & ad perfectionem gestare nō poterit, & ter naturam fiat: huius uteros purgare oportet, ac corpus pinguefacere. non enim prius factum perferre poterit, quàm uteri ipsius crassifiant, et robusti euadant. Si uerò præter naturam crassifac ta fuerit, mulier non concipit in uentre. nam omentum multum & crassum incumbens, uteros deprimit, & genituram non suscipit. Hanc giur attenuare oportet, & medicamentum per inferna purgans, dare bibendum: uteris uerò ap ponere quod illos purget, & status non inducat. Porro quæ nam magis cõcipiant (quam quæ par erga) tenues an crassæ secundum naturam mulieres, pulchrum est ex Hippocrate scire, secundum Prædictionum sic dicente: Perro ex mulieribus, quæ magis aut minus in utero concipere so lent, ita considerationem facere conuenit: primum quidem specierum. Paruæ enim ad concep tionem præstantiores sunt maioribus, tenues crassis, albæ rubicundis, nigra lauidis. Quæ uerò uenas conspicuas habent, meliores sunt quàm quibus non apparent. Carnem autem uberiorem habere, anicula malum est: mammas autem magnas ac tumidas, bonum. Atq; hæc quidem ad uisum exposita sunt. Verum interrogare oportet etiam de mensuris purgationibus, an omnibus mensibus compareant, & an copia satis magna, & an boni coloris sint, & æquales in singulis temporibus, & in iisdem mensium diebus? sic enim has fieri, optimum est. Locum uerò in quo conceptio fit, quem sanè uterum nominamus, sanum esse oportet, & siccum ac mollem. Sit item neq; retractus, neq; pronus, neq; os ipsius sit a uersum, neq; cõclisum, neq; euersum. Fieri enim non potest ut conceptio fiat, quodcunq; tandem talium impedimentorum affuerit.

APHORISMVS XLV.

Suiterus in coxam uergens ad suppuracionē ueniat, necesse est em moton fieri.

COMMENTARIVS.

¶ Tot mihi in huius Aphorismi expositione digna reprehensione occurrunt, ut nesciam quid primum scribam. Exponuntur ἑμμοσῶν, linamentum, id est, quod per fila unguentum immittitur: alij curationem, quæ per fila fit, ut Galenus: alij ipsa

ipsa fila. Quæ omnia sunt nugæ. Nam inq; Hippocrates, ἀνάγει ἑμμοσῶν γυναικῶν, id est, Necesse est fieri ἑμμοσῶν. Si ἑμμοσῶν fieri necesse est, ἑμμοσῶν res est quæ à natura habet originē, nō ab hominis industria. Dixisset enim ἀνάγει ἑμμοσῶν τοῖσι δὲ, necesse est ἑμμοσῶν facere: aut γινώσκω, quod est imponere, at uerò uerbo γινώσκω utitur, quod nullo modo in actiua significationē deduci potest. Quamobrem in huiusmodi obscuris uel experimentum sequi decet, aut demonstrationem, aut alterius loci eiusdē doctoris auctoritatē. Sed ad secundā deuenio reprehensionem. Inq; Fuchsius: Ideo à Foroluiensi, Hugone Senensi, & id genus alijs ineptis ac barbaris interpretibus, falsissimè est exposita, ineptos enim cur nō appellem? Deinde subiungit: Eorundē adhibebant somnia & uersus: Quæ lectio sibi uide Jacobo Foroluiensi & alijs eius farina in doctis interpretibus. Quis ferat primum hunc, hominem, quasi literas Latinas & Medicinā uel primus, uel solus, uel maxime illustrarit? Quid hoc est falsissimè? ubi nam gentium? Barbaros Germanus Italos uocat?

Sicilicet obstrepitans arguet uespa cicadæ. Tempori cõdonandum, ac moribus eui. sed quale emolumentū præstitit bonis literis? Quale Galeni opus uerit hic Græcus nouus ex totis omnia debemus Italus, & Ioanni Cornario, cui etiam debemus Hippocrate, & Aetium. Ad hunc spectabat hæc potius, si ad quenquid maledicere spectat. Sed quid? Galenicam methodū inuexit, Cõtradictiones cõtexuit. Nihil minus: utriusq; enim horū inuictor fuit Curtius: sed solum lineamenta quæ ad excogitauit, labor ac iudiciū à nobis exacta sunt. Quid sibi tribuit cõsarcinatis illis suis scriptis, aut in quo præstat? Methodo mendandi: at in hac adeo insuperabilis est Galenus, ut nos solā partem hanc nō ausi simus attingere. An dissectionem sibi uendicat Vesalius, aut simplicium medicamentorū cognitionem? si initium, à Leoniceno, multorū bonorum auctore: si incrementa, à Theoderico Dorstenio, Ottone Brunfelsio, Tragio: si absolutiōne egregiam, à Matthiolo Senensi. Quinque sunt, quæ celebrem efficitur uirū: multarum rerū cognitio, studium assiduū, inuentio, iudiciū, & seculum felix. Fuch sio duo desuere, inuentio & iudiciū: illis nihil defuit præter seculum florens. Quale illis ingenium, memoria, patientia, studium, iudicium, peritia rerum? seculi fauore, fateor, destituti erant. Quis nisi inuidus & malignus lætabitur cum laris? manes clarorum uirorum, tot uigilijs exhaustos,

iurgijs prosequetur: nisi Fuchsius, ausus lacere Principē etiam: sic ut nō causam, sed homines odisse uideatur. At nos Galenū arguimus nō igno rantiæ, ut ille: nō mali iudicij, nō leuitatis, nō mendacij: sed negligentiæ atq; ambiguitatis, à quo peccato, nullius q res ipsas respiciat, iudicio liber esse potest. Dissectionē, Pulvis, & Aphorismorū commentaria, scimus esse potius furta infelicitæ, quàm libros suos: reliqua, nisi paucis exceptis, propè diuina sunt, & incõparabilia. Illa tria, quoniam exigebat peculiare studium, quod ob artis exercitiū præstare nō potuit, præstitisset & pro decore nominis & utilitate humani generis, si nō attigisset. Nunc iam duo penè restituta sunt per Vesaliū, & suum discipulū, & per nos: tertium laborē posteris reliquimus, in quo tamen præter nugacitatē, parum est quod desideres. Sed fac ut aberrauerit boni illi uiri, tota (ut dici solet) uia: nōnne Philosophus secundo primæ philosophiæ hæc habet: Verum non solum illis agenda sunt gratiæ, quorū opinionibus quis acquiescet, sed illis qui superficiteus dixerūt, conseruit, & nim etiam aliquid isti, habitū namq; nostrū exercuerūt. Si enim Timotheus nō fuisset, multū melodiæ nequaquā habuisset: si tamē Phrynis nō extitisset, ne Timotheus quidē. Simili modo & de illis est, q de ueritate afferuerūt. A quibusdā enim opinionibus aliquas accepimus: quidā uerò ut hi fierent, causa fuerūt. At uide hominis iudiciū, ne dicā sapientiā. Forsan gloriatur quod misculum, quæ alij nesciuerūt, detexerūt: ἑμμοσῶν docuit nō sibi significare, sed medicamentū liquidū, quod conceptis linteolis ulceribus inaudit. O præclarā inuentiōnem, affer Lexicon Græco latinū: lege, ἑμμοσῶν sunt medicamēta liquida, quæ cõceptis linteolis excipiuntur, intraq; ulcera cõduntur. Sed, ut dixi, non sunt: quapropter genuinus sensus est explicandus. At nemo putet hæc alio animo à me esse dicta, nisi quod conciusulam, ut homines solum amplectantur eos qui uel ueritatem è lingua in linguam, uel sua prodant inuenta: dico res, non nugas, uel demonstrant ueros auctorum sensus continua serie erutos, ac firmo consensu continuæ orationis elisos. Neq; enim dubito hac accusatione atq; increpatione aliquid me illi, ut Thesalo Galenū, nominis insequentem ætatem cõparare. Sed neq; eo indignus omnino, multū enim laborauit. Itaq; hæc pauca scripsi, ut in posterū caueant homines uelle sibi ex alijs gloriam comparare, desistant meo exemplo, qui cum priuatas inimicitias cum Curtio præceptore meo exercuerim, & sub prætore de crimine

10

20

30

40

50

A

crimine

crimine egerimus, ego tamē illi inuentionis gloriam ascribo, quam sufficiebat silentio transigere, si nolēbat adimere; quandoquidē illius scriptura nulla sint euulgata, neq; si euulgētur, nunc quisquā iurē possit existimare hęc fuisse ab illo inuenta, uel excogitata. Certē pauculas ille collegit, & leues ac mutillas contradictiones, obscurę, dissoluit, ut q̄ sub iniūis operum euulgatorū floruerit, cū adhuc tenebrosā omnia essent. ego tamen quadraginta annorū spacio, postmodū tam leuis intū exēplo innumeras paucis, & amplas & euidētēs ac generosas hinc illincq; erui, collegi, digesi, sepius repetita tractatione, multis aduūtiūbus anagnostis: & quod maximum fuit, penē post desperatum tantū laboris finem, quem optaueram, inuenta Dialecticę nuper benesicio cōcordiam conciliationemq; exactam in omnibus assequutus sum, non sine principijs his quę in libris de Sabulitate iam demonstrauerā, in libris autem Contradictentiū amplificaueram, ac planē declaraueram. Itaq; par est, postquā, ut aliās dixi, infinita nobis rerum scientia superest, nō solum malē dictis ac furtis neminē probū uirū aut studiosum operā dare: sed si qui tales deprehendātur, eruditos illis nō fauere, sed maledictis, ut seplasiarios, ut plagarios prosequi, dammare, eijcere ē communi omnium doctorum cōtū, illorum scripta negligere atq; cōtemnere prorsus.

Caeterum ut ad rem redeā, Hippocrates in libro de Superfœtatione hęc habet: Si cui uter⁹ suppuratus fiat post partū, aut ex abortu, aut quo modocūq; aliās, & nō in uase alio ac tunica, ut in tuberculo solet, pus fuerit: huic cōducit specillū aut cōtoriū in uteri os demittere, minus enim opus fuerit usui ura, si ad specillū (supple cura) processerit. atq; hęc ad Aphorismū. Sed placet totā curationē subiūgere. Deinde erucas à tihymalide colliges, habēt enim uelut aculeos quosdā, quos leniter rescindes, ne pabullū internū ex ipsis elabatur: deinde siccabis ipsas in sole, & teres. Ver mes quoq; ster corarios in sole similiter siccabis, & teres: et erucę quidē pondus duorū obolorū Argineorum, uermiū uerō duplū miscebis, modico aniso addito, aut aliquo eius generis. nam mali odoris medicamenti euadit. hęc aut leuia facta ac cōtrita uino albo odorato diluito: & post q̄ biberit, grauitas accedit, & torpor in uētre irrūit. Si itaq; accedit, modicā aquā mulsam insuper bibat. Iam uerō uides, q̄ & si quis p̄ emmotū uelut ipsū medēdi modū quouis interpretari modo, seu inuentū seu linamentū, uel quod magis ad sensum Hippocratis cōduceret, specil-

lum (nam & hęc uox ipsa composita ex ἔμ & μόρον indicat, quod est in, et positū seu missum) nihil ab Hippocrate dignum, propter ea quę contra adduximus, iure existimauerit. Quis enim ignorat, ubi digito non licet medicamentum illinire, cogi nos imposito stragulis medicamento, ut colligatur melius per specillū debere applicari, ista enim ad motio tonsoris empirici prorsus est, nō digna Hippocrate, quam obrem alius quid erendum est. Præsupponit duo Hippocrates in hoc Aphorismo: supurationē & decubitū uteri in coxam, ut sit loco motus, ex quibus sequitur hoc tertium. quid est? quod natura rei ostendit scilicet obliquum situm ac profundū ulceris. Emmoton ergo ulceris nomē erat, quod non nisi longo specillō curari poterat: a modo curādi ita suo tempore nominatum, ut hodie fistulā. At dices: Istud idem est cum his quę ab alijs dicta sunt, solo uerbo differens? Nequaquam, sed illi supposita re obscurā, scilicet natura ulceris, rem per se claram doceri ab Hippocrate uolebant: nos uerō illud quod est obscurū, scilicet rem ipsam, & ulceris naturam. Est enim huiusmodi ulcus semper profundum sinuosum & obliquum propter uteri situm: atq; ob id digitis curari non potest, nec re Etis specillis, & ideo nec igne, sicut cum ueteris locum suum retinet, tamen si suppuratus fuerit. Et ob id emmoton dicitur hoc ulcus, quod perinde erat, ut hodie si dicamus fistulam, cuius est certa cura per abscessionem labiorum ulceris: ita emmoton neq; per licinia uocata seu concepta linteola, neq; per usionem, cum uideri nequeat, curari potest: sed solum medicamento illo adeo acerbō & abominando. Ecce ergo me rem, non uerba docuisse, & rem planē abditam & occultam ad hęc usq; tempora.

APHORISMVS XLVI.

Fœtus mares quidam in dextris, fœminas uerō in sinistris magis.

COMMENTARIVS.

Demonstratio est ex dictis in libro de Natura Fœtus: fetus sunt mares tum ob locum dextrū, qui est calidior sinistro, unde feminis calor diutius seruat in utero: & ob semen, quod ualidius decidit ex utroque parente: sed in dextram partem decidit magis semen ex testiculo dextro fœminæ: calidius est ac fœccius, tum purius quam ex sinistro, ut ex quarto decimo de Vsu partium habetur à Galeno, & clare à Vesalio lib. 5 uideri licet. Vasa enim quę ad testiculū dextrū tā in masculis quam fœminis ueniunt,

Pag. ult. in fine.

Cap. 7. Fig. 23.

COMMENTARIVS.

Hui quid dicā de præclaro hoc Commento, ubi docet non docere Hippocrate excutiendū esse uterū, sed secūdas, nomē admirāda dicit ac docet? ueniunt nunc huc hi Galenici, & hominē tueantur, q̄ docuerit nō insanire Hippocratem. At deerat materia dicēdi? nullibi unquā uerbior: quo sit, ut credā omnino cōtemptum hos Aphorismos exposuisse Galenū, & primū uideamus, quōnam pacto fiat sternutatio, deinde quomodo secūdas fœtū expellat: quibusdā etiā hereniam, laxato peritonē & mēbranis, inducat: ut uideāt homines, Galenū nō intellexisse quę necessaria erāt ad Hippocratis expositionē. Sternutamentū igitur et tussis eodē modo, & ab eisdem causis fiunt: sed tussis à pulmone, sternutamentū à cerebro, & primum ille error occurrit Galeni nō ferendus, secūdo de Symptomatu cau- sis, cum dicit: Sternutatio instituta est ad protrudenda persequendāq; quę nares infestant. Quasi natura tantum motum cieret, & in quo non iene uita periculū uerjatur ad tollendā molestiam uarium, deinde molestiam sentirent nares, protruderet cerebrum aliena mala: nec cuique parti datus esset modus expellendi noxia, quę sentiat. Sed omittamus hęc. Sternutatio est instituta ad propellendam causam molestiæ, quę percipitur in uentriculis anterioribus cerebri, undecunquē molestia illa procedat: seu ex naribus, seu palato, seu capite ipso. ad hęc enim tria fermē reducitur. Quancūq; & ab oculis contingat, unde solem inspiciendo excitamus sternutamentū, eodem modo tussis ad eijciendum causam uexantē pulmōnem, utrūq; etiā conueniūt in hoc, quod prius extenduntur cerebri uentriculi ante sternutationem, pulmo ante tussim. Tertio, quod in utraque membra sua aerem ad se trahunt: unde non fit tussis, nisi post inspirationem, nec sternutatio. Quarto, quod in utrisque post aeris attractionem membrum celementer ac uehementer constringitur. Quinto, quod eijcitur ex ea contractione aer per canalē, & quicquid intermedium est, & cum sono. Ex quibus sequitur quædam dogmata ad rei intellectum atinentia. Primum quidem, quod sternutatio est res ualde periculosa, quia cerebrum & tenerius est, & quieti magis assuetum, & cōpactum magis quam sit pulmo, unde longe periculosior est sternutatio, quam tussis. Sed quomā tussis diu perseverare magna solet, ut nonnumquā uasa frangantur, ideo periculosior tussis iudicata est sternutatione. sed si homines tandiu,

Pag. 6.

Par. 6.

Par. 2.

Par. 4.

VT secūdas prociuant sternutatorio appposito, nares apprehendito, & os,

libro de Superfœtatione. Atq; eadē ratione ferūt pastores hircis & arietibus ligato testiculo sinistro, antequā admittantur, agnos & hœdos masculos procurare. quod etiam uiri, dum cum muliere coituri sunt, cōsulit Hippocrates ut faciant, quandoq; pars sinistra ualidior est dextra, adeo ut referat Brasauolus, uxorem suam feminas in dextra, masculos in sinistra gestasse. & cum aliquando simul masculum & feminam peperisset, apparuit emissā prius fœmina hypochondriū dextrum exinanitum: tumidum uerō adhuc sinisterum, in quo residebat mas. Verum generaliter dextrę partes obiecur calidiores & firmiores sunt sinistris. unde illud Hippocratis secundo Epidemiorum: Circa naturam plurimam uim habet mīma dextra, oculus dexter, & quę intra sunt hac parte. nam & masculi dextris inhaerent. & in sexto eiusdem: Quod in calidiorē, & extrinsecus, & multo biliosiores. Quod solidū factum est, & biliosius & sanguinolentius est: hic calidior locus animalis. Sed & in testibus masculorum eadem ratio apparet, rursus dicente Hippocrate sexto Epidemiorum: Hircire incipiens ens uter testis extrā apparuerit, si quidem dexte, masculum: si sinister, fœmellam portendit.

A 2 & per

et perseverate eodem impetu sternutarent, quo tussunt, omnes perirent illico, rupto cerebro. Vnde non existimo uanam fuisse historiam, ex qua nata est consuetudo, ut sternutantibus soleamus Dei auxilium imprecari, maxime cum iunctis amicis atque potentibus. referunt enim fuisse pestem, in qua cum breui momento saepius sternutassent, statim concidebant. Quod uerum fuisse existimo, ipsa rei natura hoc docente. Tum illud animaduertendum, naturam constituisse ob hoc, ut non quemadmodum in tussi, idem uigor perseverare in sternutatione posset, sed secunda sternutatio prima, et tertia secunda sit minus cocitata: ut in iridibus, et repercussis lapidibus. Si igitur sternutatio breuis sit, nec saepius repetatur, et aperta sint uiae, sic ut noxia materia educatur, salutaris est: aliter malum signum, deteriorque effectus. Ad hoc me inducit experimentum, cuius adhuc recordeo: Cum uocatus essem quodam die ad anicum summo mane, satis iuuenem, qui praeter monita Hippocratis in attonitum morbum inciderat: inter multa responsa, quae mihi interroganti de diuersis (ut mos est) attulerunt, id dixere, uespero antecedente, et etiam nocte ipsa saepius sternutasse: aliquando, sed raro pituitam educitam, saepius nihil. ex quo conieci, causam uehementem molestia affecisse cerebri: ipsum uero sternutamentum lancinasse cerebri uentriculos anteriores. At uero quamquam principium tussis et sternutationis sit sensus, qui ad facultatem cerebri, et a cerebro demissam pertinet, ut antea diximus: uis tamen quae mouet naturalis in utroque symptomate est, ut ibidem a Galeno habetur. Porro differunt maxime tussis et sternutatio, eo quod in sternutatione aer trahitur bifariam ad cerebrum: et exterius ab ambiente per nares, et interius per palatum ex pulmone. Cum enim cerebrum trahat, utrinque trahit, est autem uia bifida: una, quae ad nares: altera, quae ad palatum ex cerebro defertur. Tussis autem ex sola aspera arteria aerem haurit. Pariter in extrudendo idem discrimen est. Per tussim enim solum per asperam arteriam spiritus defertur, tum materia: at in sternutatione materia solum per nares, spiritus autem et per palatum et per nares. Causa huius est, quod qui defertur per palatum, minore cum impetu exit: quia locus apertior est, nec retinetur: at per nares eliditur uehementer ob angustiam meatuum, unde etiam ingens ille sonus exauditur. atque sic differt a tussi. Differt etiam ab illa, quod in sternutatione na-

Cap 4

res concutiuntur maxime, pectus ualde parum: in tussi autem pectus, nares autem parum aut nihil. In sternutatione etiam motus minor est, quoniam uentriculi cerebri non sine magno incommodo concutiuntur: pulmo autem huiusmodi ictibus magis assuetus est, et compaginem habet quos laxam. Haec uero de modo, quo fit: nunc quomodo quae in utero sunt propellat, uidentur.

Palam est enim ore et naribus apprehensum totum aerem protrudi per palatum, at ex palato deferri potest ad gulam et intestina per uentriculum: hic nulla uis ad uterum, at dum triditur aer in sternutatione ad pulmones, et exit per bronchios pulmonis, et septum transversum allidit: contrahuntur interim, ut quisque experitur in se, musculi longi uentris, et septum transversum collidit intestina compressa, iam facto breuiore uentre: illa uero cum supersint utero, e regione illum concutiunt, fitque non solum propulsio hoc modo, quae parum esset: sed tremulus ille motus, ex quo etiam in arboribus fructus decidunt, atque ita laxantur uincula secundarum a placenta, et foetus descendit quasi in lubrico. Aer enim qui sub septo transuerso est, concutit etiam uterum, miraque uis quantum illa possit ut uesicula exigua, quae non est maior columbae ouo, ut in machina quam scelopum uocamus, tam procul aues occidat cretae sphaerula, et magnum sonum edat. Quin etiam ex hoc tremulo ictu coniungit (sed Galenus causam non nouerat) ut materiae quae in aspera arteria sunt, melius quam per tussim auellantur ab illa, ut idem fatetur loco iam adducto. et nonnulli, cum non possent plene auellere infarcta, sternutatione cum tussi concitata compotes uoti facti sunt. Dicemus autem aliquid et de his in se-

Comi. 46

Fiunt autem et excitantur a stercis uehementer, ut sexto de simplicibus medicamentis habetur: et maxime ab acribus, cuiusmodi sunt piper, euphorbium, et conditum seu struthion, quod in usu est.

Cap. de Bstrachio.

APHORISMVS XLVIII.

Mulier si uelis menstrua cohibere, cucurbitulam quam maximam ad mammas appone.

COM.

COMMENTARIVS.

Quod non in mammis, sed subter, cucurbitulas apponi iubeat, de clarat dictio *apros*, quae ab *ep* differt. Ceterum hoc Aphorismo docemur, sanguinem undecumq. fluentem auertere: uelut si ex dextra nare cucurbitula superposita iecori, **Cap. 3.** et ex sinistra lieni, quinto Methodi. Verum si hoc non intercedentibus uenis, quanto ualidius in iecore et liene, ubi uenae intercedunt: ob id in utero, tum quod materia id exigebat, exemplum dedit. Ceterum conatus est Galenus frustra hunc consensum ad uenas retrahere, quarto **Cap. 8.** decimo de Usu dicens: Cum enim partes utraque, (scilicet mammae et genitalia) ad uisum opus, secundum comparasset, ipsas coniunxit per uasa, quae dum de thorace ageremus, ad mammas uenire memorauimus, uenas et arterias ad hypochondria, et totum hypogastrium deducendo: post autem his quae a partibus infernis sursum runtur coniungendo, a quibus uenae ad matricem feruntur, perueniunt. Sola quidem in animalibus haec uasa, partim ex partibus quae supra phrenas sunt, ad inferna corporis proficiuntur: partim ex inferioribus sursum, quod solas praedictas partulas per uasa coniungi esset necesse. uerum ut a Vesalio habetur Libro tertio, duae a iugulo descendunt uenae ualde prope, altera a dextra, altera sinistra, quae mammae nutriunt, et per pectus diuisae prius bifariam expanduntur: at eduerso est caua, quae posterior est, postquam diuisa bifariam fuerit, duo alij rami sursum reflectuntur singuli et singulis partibus, qui ad mammae ferre perueniunt. Verum hic duo obstant. Primum, quod, ut Vesalius ibi docet, non uidentur in uicem committi superiores inferioribus. Deinde, quod maius est, quia, ut ab eodem in quinto Libro habetur, uterus totus nutriunt partim ex feminarijs uasis, quae singula singulis ex partibus magna se intrudunt imo eius, quare nihil illis cum uasis sursum reflectis: partim ab his quae a caudibus cauae oriuntur, quae nec ipse reflectuntur.

Fig. cap. 6.

Fig. 26.

Cap. 15.

Vnde ille: Neq. ut quippiam arbitraretur, ab his uterum accedentibus uasis, uenae et arteriae originem ducunt, quae secundum rectos abdominis musculos sursum feruntur, illisque uasis quae ad pectoris ossis posteriori exporriguntur sedem, communes sunt. nam haec ortum ducunt a praecipuis uasis, per inguina in cruris deductis. Et infra: Quod porro ualeat uteri cum mamillis comminio, ac proinde uenarum a mamillis ad eas quae prope uteri uenas nascuntur, congressus. Itaque liquet, ob propinquitatem et causam superius

assignatam potius, quam ob eorum in unum conuersionem id accidere. Scribitur et secundo Epidemiorum hoc modo hic Aphorismus: Secundarum purgatio si non discedant, sternutatorum ad nares apponito, ut sternuti: et sternutantis os ac nares apprehendito.

Par. 5. in fine.

APHORISMVS XLIX.

Quam uero gerunt, his uteri os comprimitur.

COMMENTARIVS.

Quomodo uteri os comprimitur et claudatur in conceptione, Galenus tertio de Facultatibus naturalibus ita re et declarauit, ut si reliqua omnia tam bene, nihil posset in tota medicina desiderari. Adiuugam autem ut pulcherrima: lam uero praegnantem ipse primis diebus, postquam eo ipso, quo semen est conceptum, moueri, ac in seipsum concurrere uterum, sentiunt. Quod si itaque ambo haec incidunt, ut et os uteri citra phlegmonem alium ue affectum conueat, et sentiat deinde succedere uteri in seipsum motus, iam semen a mare et concepit se mulieres existimant, et retinere consensent. Neque nos ista modo cōsingimus, sed longo usu comprobata ab omnibus fieri, qui de his differuerunt sunt prodita. Herophilus certe nec illa scribere est grauitus, ne specilli quidem mucronem admittere uteros, antequam mulier pariat. Praeterea ne uel minimum quidem hircere, ubi conceperint: laxius autem recludi, quam menses profluunt. Huius autem stipulantur et reliqui omnes, qui de his tractauerunt. Primumque omnium non medicorum modo, sed etiam philosophorum Hippocrates, conuenire os uteri tum conceptibus, tum phlegmonis pronunciauit: ceterum in conceptibus seruato naturali habitu, in phlegmonis uero in durum mutato. Porro uteri os quadrifaria disponitur. aut enim hiat, ut nec genituram contineat: aut reclusum est prorsus, ut nec recipiat illam, nisi utero gerat. Tunc enim est si non recipit, secundum naturam est: et cum naturaliter se habet, et cum parum reclusum est, ut non possit membrum ingredi. Ac de his omnibus, praeterquam de naturali statu agit Hippocrates. Vt uero quae ad rem faciunt attingamus, illud scire decet, uterum descendere in coitu, adeo ut glans intra uterum se condat. unde accidit, ut qui longiorem habent penem, non generent, nimis enim procul a suis uasis semen eicitur, atque refrigeratur. et qui nimis breuem, nam glans non peruenit usque ad os uteri. Ob id mulieres generantur quae ualde longum habent collum uteri, et uiri qui nimis bre-

Cap. 3.

Cap. 3.

Cap. 3.

Cap. 3.

Cap. 3.

Cap. 3.

Cap. 3.

Cap. 3.

Cap. 3.

Cap. 3.

Cap. 3.

mis breuem penem habent, non generant. et uiri quida breui pene non generant cum longis mulieribus, cum paruis autem fecundi redduntur.

Porro quærent quidam, si os uteri concluditur, quomodo fieri potest superfetatio? et quærent aqua alibi quam, ut dici solet, in nativo fonte. Quasi Hippocrates peculiare huic quæstioni atque tractationi librum non dedicauerit. Quomodo ergo fiat, et quare non seruetur quandoque

1 Pag. 1. primus fetus, docet his uerbis: Superfecundant autem mulieres, quarum uteri os post primum conceptum non ualde clauditur. idque manifestis signis constat. Clauditur autem post superfetationes, quæ post sterius superueniunt. Si superfetatio nondum paritum discriminatione habeat, sed caro sit, non quidem augetur, sed putrescit, donec ex utero exeat. et post: Quæ gemellos gestat, eadem die parit, uelut concepti. habet autem utrosque, pueros in una fetu cunda. quasi dicat: Superfecundatio fit in diuersis

2 Pag. 3. secundis. Porro de astrictione oris uteri naturali hæc habet: Mulieribus plerisque, cum menses apparituri sunt, os uteri in seipsum coarbitur plusquam aliis. At de conceptionis signis præter hoc dictum hic, et mira Galeni inuenta, firmissimum docet

3 Pag. 4. Hippocrates paulo post: Cognoscat se concepisse mulier, si uir quidem emisisse dixerit, ipsa uero præficcitate ignorauerit. Ergo ex his quæ dicta sunt apparet, quod sub mensu tempore difficillime concipiunt mulieres. primum, ob os uteri astrictum: secundum, ob copiam sanguinis in uenis obruentem semen: tertium est, ob illius ex mora longa refrigerationem. Atque etiam illud quod superfetatio fit, biante aliquot ore uteri per se per coitum autem ex uehementi delectatione amplius patefacto, unde coitus frequens, et cum maiore uoluptate, ut rarisime aperto ore uteri superfetationis causa est, ita frequentius longe abortus in utero imbecilli.

APHORISMVS I.

Mulier utero gerenti, si lac multum e mammis effluat, foetum imbecillum significat: si uero solidæ fuerint mammae, foetum significant sanioresm.

COMMENTARIVS.

Galenus suo more aliud Hippocratem sentire uult, et dicat, ille dicit, quod experimentis profus omnibus respondet, solidas mammas foetum significare sanioresm. Galenus uolens semper aliud plus sapere, ait: Liqueat igitur, quod neque mammas tenues oportet apparere, sicut in mulie-

re non grauida, hoc enim signum defectum sanguinis ostendit, et hac ratione factus in ipsis corumpitur: neque adeo plenas, ut lac effluat: sed tantum subleuari, ut solidæ tanquam appareant.

Media enim hæc est dispositio inter reuolentes propter nimiam repletionem, et molles et laxas propter defectum sanguinis. Hoc est, quod putat se aliquid magni pulchrumque dicere: nec auctoritati Hippocratis acquiescens, nec experientie diligentem adhibens animam, nec profundaratione ductus, sed superficialia et falsa, ac quasi mista partim ex experimento, partim ratione, qua ubique deceptus Hippocratem tanquam amicum castigasse sibi sufficit, Aristotelem et ceteros antiquos immodice atque intemperanter coarguit accusatque: nec hoc sufficit illi, sed indignum tanto uiro et manibus illorum atque laboribus, ipse laboris expers irridet. Ac si quis, quod aliquando uide, plebeus nosster moribus, non dico conuentione, au-

20 diat quendam Græcè loquentem, dicentemque, ποτα, quod est splendet, ridet: quia nostra lingua coitum turpi etiam sub gestu notat. disce Græca, et postmodum non ridebis. Ille certe aliqui clarus, nimum sibi tribuit, existimans ingenium suum esse metrum et mensuram rerum. At hercle ingenium suum mortale fuit, ut ille rebatur: aliorum diuinum et immortale, ut etiam illi crederent: dico Hippocrates, Plato, Aristoteles, Theophrastus, et Erasistratus, atque alij huius

30 farinae (ut dici solet) uiri, Praxagoras, Marinus, Archigenes, Philotimus, Asclepiades, Euriphon, Cogor sane uirtus hæc, et non accusandi studio clarissimum uirum mortuum, et cuius manibus debet humanum genus, dicere: sed ut introducatur in usum noua illa Dialecticam nunc, sed olim ueterum et rationes profundas illas, quibus Aristoteles tantum opus tanquam præclarum composuit, Hippocratesque suum, licet aliquanto radiore sermone, Euclides præterea ac Ptolemæus: quorum omnium, si quis recte consideret, sententiarum expers fuit ipse Galenus. Glorietur et iactet se quantumuis, et patrem habuisse Geometram, et ipse afferat Geometricas demonstrationes, facile nos perspicimus illum uix prima elementa eius discipulæ, tum etiam Arithmeticæ atque cæterarum mathematicarum attingisse: ut si ex ungue leonem, perspicuum sit, præter Medicinæ partem quæ ad exercitationem attinet, nihil sciuisse. Clament quantumuis quidam non aliud ostendent, quam et se imperitos esse omnium earum disciplinarum. Nemo enim erit aruifusus, qui profundè eas disciplinas calleat, qui necum non

non sit sensurus: licet forsitan aperte pudeat illum de hoc uiro pronuntiare. uideat distinctionem, pulsus, medicamenta, omnia sunt aliorum furta, et ut ille dicebat:

Qui bene uertendo, et describendo malè, ex Græcis bonis Latinas fecit non bonas.

Verum in pulsuum ratione non quidem contemplado, sed exercèdo, profecit supra humanam estimationem: in medendi autem ratione atque exercitatione fuit clarissimus omnium ab Hippocrate, atque omnino incomparabilis. Quia opinione, et recta sanè, in cæteris omnibus nihil aliud factus est, nisi uia ad errores. uix enim e centum dogmatibus unum integrum reliquit aut in philosophia, aut medicina. Sed ne uidear odio quodam aut luore uiro detrachere, quanquam iam plurimi hoc tentarint uiri illustriissimi: sed partim uitæ breuitate, partim ob paruam disciplinam exercitationem paruè feliciter successit, et hæere (ut dici solet) in uado. Fuere autem hi, Princeps, huic obsunt breuitas uitæ: Auerris, hic nesciuit Medicinam, sed fuit merus philosophus, nec etiã satis absolutus: Aetio et Alexandro Tralliano bonarum literarum scientia desuit: solus Vesalius ad hanc usque diem feliciter rem gessit.

Sed ad rem redeo. Dupliciter peccat Galenus in hoc, primum, quod putat molles et laxas fieri ob sanguinis defectum, quod haud uerum est: sed, ut supra dixi, sunt ob imbecillitatem seminis, seu spiritus agentis concoctione, seu illa proueniat ex defectu sanguinis, seu non. Secundum, quod existimat mammas solidas fieri ob lactis abundantiam, unde plures sequuntur errores, scilicet ut durecant ob lac, ut quæ duræ sunt, facillè reddat lac, quæ duræ sint, et magnæ. Quæ omnia cum pluribus alijs quæ sequuntur falsa sunt, absurda, et à ratione atque experimento aliena. Igitur mammae implentur ob lac, durecant autem ob robur actionis seminis: unde gracilitas duriciæ hac in causa opponitur. At lactis multitudine et paucitas faciunt magnas et paruas, idque ita esse deprehenditur, quoniam mulier cum concipit, statim mammae fiunt paulo duriores, et tument paululum: deinde manente magnitudine, fiunt solidiores in dies, cum uero duricies ad extremum peruenit, tunc crescunt, manente duricie fermè ad finem octauæ mensis: deinde incipiunt laxari, donec partus tempore mediocrem habeant duriciam, magnitudinem uero extremam. Hæc didicisse prius oportet, inde querere causas: et non in his quæ oculis subsistent, primum ratione disputare, deinde accom-

modare, quæ apparent his quæ uidentur. Ergo res ita se habet: magnitudo et paruitas mammarum proculdubio fit ex multa aut pauca lactis materia, id est sanguinis, qui in lac conuertitur debet: sed mollicies fit ex lactis subtilitate. Lac enim cum molle sit et humidum, mollem facit tumorem in mamillis. Si uero mamille sint uacue ab omni substantia, nec antea fuerint repletæ, paruæ sunt, et medice inter laxas et solidas, molles et duras. At si antea repletæ fuerint, et postmodum exinaniantur, remanent magnæ, molles et laxæ. Paruæ et laxæ uix esse possunt: molles et paruæ sunt in uirginibus, mollibus ualde. At uero cum mamille fuerint plenæ crudobumore, id est sanguine non concocto, tunc sunt duræ: exemplo phlegmonum, qui antequam ad supurationem deueniant, duri sunt ac solidi: cum suppurant, fiunt primum molles, inde etiam laxi, ergo eadem est ratio in mamillis. Nam cum repleta fuerint sanguine crudo, tenduntur carnes glandosæ, sed non extenduntur, quia calor est ille qui extendit: materia autem duriciam affert. ergo mamille, antequam calor magnus et coctio præualeant, duræ sunt et solidæ, si materia adsit, igna, graciles seu tenues, duo comprehendit, seu tria: paruitatem cum mollicie, et laxitate.

Cum ergo Hippocrates dixit, hoc intellexit: san Aphor. 36. gnis in mammis defectum seu ob paucitatem sanguinis, seu quia non trahunt. At si duræ et solidæ sint mammae, tunc duo adesse necesse est: scilicet materia sufficiens, quæ tendat carnem glandosam: et defectus coctionis, aliter non essent duræ. Cur ergo materia in mamillis præsentia significet salutem foetus, iam dictum est superius, Commèto adducto: scilicet quod signum sit, actionem seminis in sanguinem ualidam esse.

Reliquum est ut uideamus, cur non coqui lac in mamillis, significet robur foetus: coqui autem imbecillitatem annexionis foetus, etiam si ualidus sit in utero. Dico ergo, quod omne quod abrumpitur, secundum naturam prius laxatur: et quod omne quod laxatur ut abrumpatur, quandam uim corruptionis sentit. Cum ergo foetus laxari incipit seu ob tempus partus, seu ob abortum, gigniur quidam calor in illis uinculis similis putrido, quem naturalis semper refugit: quoniam sunt duæ substantiæ inimicæ, et calor ille naturalis refugit cum sanguine illo immutato à semine, et tunc mammae incalescunt, uterus naturaliter refrigeratur, et concipit quendam calorem febrili similem: et ille inuadit primum carnem placentiam et uasa, inde foetum. Et si fe-

tus prope perfectionem sit, nascitur iam deficiente non alimento, sed bono alimento. Ad quam corruptionem impellit etiam multum tertia illa pars sanguinis, prope uterum in uasis seruata: quae plane corrupta est, non iam putrida propter motum perpetuum, qui excutitur aduentu noui sanguinis pro foetus nutritione. Calor autem naturalis, qui se ad mammas contulit, materiam in lac conuertit, et tunc lac fluit laxatis carnibus mollioribus: ideo defluxus lactis signum est, non abundantiae sanguinis, sed corruptionis uinculorum foetum continentium. Primum, quod si causa esset multitudo sanguinis, confluens ad mamillas, in sanguineis mulieribus non esset signum abortus, nec etiam si mammae tumidae non essent: at magis etiam est, cum mammae tumidae non sunt: igitur causa propria est, caloris naturalis transitus ex utero ad mamillas. Causa autem cur cum lac generatur, mamillae molles fiant, eadem est quae in suppuratione bubonum. Planu est enim, quod coctio fit a multo calore, ut calor laxat carnes, et resoluat flatum, et in minorem quantitatem cogit humorem, quia illum reddit crassiorē: ergo in generatione lactis mamillae redduntur molliores, laxiores, et maiores.

Hoc declarandi genus, quod ex ueris principijs deductum est, rudes uiri et grammaticuli medici, et qui sine philosophia medicinam attingerunt, uocant contorqueri. nisi enim scribat, Poeta quae pars est? dicunt, Ille miro modo se contorquet: uoluntque ueram rerum cognitionem perire, ut illis placeamus. At secus est. Deus omnia recondidit: si tamen illa ex proprijs principijs deducamus, facillima redduntur. Ob id quidem Euchsus adeo insensuus est Iacobo, Vgoni, Gentili: non quia aberrauerint, sed quia sanam doctrinam non intelligit: uocatque somnia, ut quae assequi non potest, uulpis exemplo contemnere uideatur. At dices: Sana non est, quoniam falsis principijs inniuitur? fateor: sed modus doctrinae bonus est, doctrina mendosa. Oportet igitur omnia habere, nec bona malis mista negligere. Sed quidam, dum se tegere uolunt, nimis anxie produnt imperitiam suam apertius. Iam olim querebatur Galenus propter unum Thessalum: quid facturus esset nostra aetate, cum tot Thessalis? Ille unus sex mensibus pollicebatur se totam doctrinam medicinam: quid hi nostri faciunt, qui sine Dialectica, philosophia, mathematicis, cum suis methodis absurdis, quasi Galenum superaturi, longe minore temporis spacio totam medicinam docere possunt, si uera essent quae

illi promittunt. Sed uereor ne medicos faciant, ut Nero per ludibrium uocare solebat, id est carnifices. In summa dicam: Nemo sub poena capitis deberet admitti ad exercendum medicinam, nisi bonus mathematicus, dialecticus, ac naturalis philosophus esset: ita ut toto quinquennio solum his operam daret, omisis etiam primae philosophiae studijs: quae non solum inutilia sunt, sed dum communia loca explicant, laruos sapientes pro ueris efficiunt. Ab homine maturo, et iam medicinae adepto, non prohibeo. Longior sum nimis, scio: sed Deus nouit, ob ueritatis ac uirtutis solius studium: cuius encomium cum Aristoteles scriberet, dixit tantum posse, ut etiam ob illius amore morte non refugiamus.

APHORISMVS LI.

Quae corrupturae sunt foetus, ijs mammae extenuantur: si uero ritius durae fiant, dolor aut mammas, aut coxas, aut oculos, aut genua infestabit, & non corrumpunt.

COMMENTARIVS.

¶ Si quae hic Galenus omittit, in quibus errat, perperam Hippocratem accusat, dum tueri illum simulat, uelut persequi: librum unum, quemadmodum ille aduersus Iulianum, pro unius Aphorismi commentario conscribere cogat. Sed absit. Reprehensiones generales morum hominum conscribere, ad probum uirum ob communem utilitatem pertinet: et docere, si qui male interpretetur, cum bene uideatur. At hic nemo non uidet, illum uelut caecum praetentare uadam. Illud solum admonuisse sufficiat, Galenum difficultioris partis Aphorismi, quae incipit ibi, Dolor aut mammas, usque in finem, ne uerbum quidem attingisse. Porro nos explicare ab hoc Aphorismo non licet, nisi demonstrationem offeramus, quae huiusmodi est: Omnis abortus aut fit sensim, aut repente: si repente, ruptis uinculis magni dolores necessario consequuntur uteri, quare sanquis reuocatur a transitu ad mammas, ergo illae flaccesunt. Si autem fiat sensim, abortus quacumque causa contingat, ut in praecedenti Aphorismo uisum est, necesse est mammas molliores reddi. Igitur primae partis Aphorismi expositio clara est, cui etiam recte Galenus subscripsit, in hoc meritis laudem, dicens: quod quamquam ratio non suadeat, debere in omni abortu mammas extenuari, tamen illud experimento comperisse, uerum esse.

Deuenio modo ad secundam partem, quae nullis indiget ambagibus, ut Galenus introduxit: sed

sed simpliciter est interpretanda. Si causa quae periculis ex casu, uel febris, uel malum medicamentum uel in media mamma extenuare, ac molles reddere coeperint, inde confirmato foetu, et causa desinente, mamillae rursus durecant: palam est non abortire nec corrumpere foetum, sed dolores ad mammas, aut oculos, aut coxas, aut genua infestabit. De manibus iam causa est manifesta. protrusus enim humor cum materia elaborata ad mammas, illas infestabit. Hunc Aphorismum in secundo Epidemiorum scripsit, sed non integrum, uerum in sexto sic inquit: Si mammae papillae, et rubor pallidus fuerit, morbosum uteri uas est. At de oculis, in libro de Superfectione, primum cum dixit: Praegnantem mulierem, si alter non cognoscas, oculi casu et tracti, et candidum oculorum albedinis naturam non habet, sed liuidus existit. et in libro de Natura muliebri: Si periculum facere uelis an mulier sit praegrans uel non, rubro lapide seu terra erythrea oculos sublimio: et si ingrediatu pharum maculae praegrans est: si non, non. Quomodo autem ad coxas dolor procedat, hinc accipe causam primum, inde auctoritatem. Cum enim utero expediret, ut ante ac retro et ad supernam partem, dum foetum generet, extendere uerit: factum est, ut neque ante neque retro nec superius alligaretur: sed solum parte quadam retro et recte intefino, a lateribus autem peritoneo et per musculos, ut a Vesalio habetur. Ergo Hippocrates docet, incubere in coxa, quaedamque uterum, ut in secundo de Morbis muliebri bus: Si puerpera uteri in coxa incubuerint, inde de subiugit: Sed et in sana parte decubens, quasi agrotet tunc crus, et illud: Si uteri deuoluerint seipfos ad intermedium lumborum et coxarum partem, crura conturbantur, et dolor in ueteris coxarum ad sedem descendit. Quod uero dolor enia ad coxas perueniat, etiam si non decubant, ostendit non paucis in locis. Et primo in libro de Natura muliebri, dum inquit: In hydrope, loquens, uteri dolor ad coxendices peruenit, et illud primo de Morbis mulierum. Sed et de poplitis secundo eiusdem, dum inquit: Si ignis sacer uteros corripuerit, poplites tremunt, et in poplitibus liuidae fiunt maculae: mammae uero atolluntur iuxta gentilitatis rationem. Sed et de toto crure sentit, ut illud primo de Morbis mulierum: Quae mulieri uterus durus fuerit, dolor habet femora et pedes, et secundo eiusdem: Si circuersus fuerint uteri ex partu ad latus dextrum, totum crus grauatur, et si ad sinistram partem aut coxam, dolor acutus et uehemens crus habet, et claudicat. Meminit et quasi

huius reditus ab utero ad huiusmodi loca, in libro de Superfectione, cum dixit, Si cui dolores in coxendice fiant: quae uero praegrans est, desinunt: rursus exoluti foetu, inuadunt. Causa omnium horum est, quoniam, ut dixi, cum peritoneo per musculos uteros alligetur, delata materia per eos in peritoneum, facile ad loca nervosa ob peritonei naturam consimilem (est enim exanque) desirtur, et ad uicina et ad inferiora, huiusmodi autem sunt coxa et genua, propter iuncturam laxitatem.

APHORISMVS LII.

Quibus os uteri durum est, ijs os uteri comprimere necessarium est.

COMMENTARIVS.

¶ Sed et qui Aphorismum hunc exponit, non animaduertentes, absurdum et leuem faciunt Hippocratem. Primum, quod non uideatur uerum, dicente illo eodem libro de Sterilibus: Os uteri durum fit, aut a callo, aut dum coccluditur: non igitur semper comprimere illud est necessarium. Sententia igitur est sic intelligenda, quia dixerat ante: Quae Aphor. 49. utero gerunt, ijs uteri os comprimuntur, certum est non debere de praegnantibus intelligi, sed neque cum morbo agrotat, declarat autem ipse os uteri, si uolenter secus coccludatur, morbos graues parere. Est ergo, ac si dicat: Si uteri os durum fiat, mulier non coeipit (esset enim molle): sed necesse est comprimere, nam cum durum est, cocclusum est, et praeterea etiam habet duriciem, sed duriciem licet possit separari ab utero coccluso, est tamen illius signum. Ideo dicebat libro de Natura muliebri: Si os uterum coccludatur, spissum fit uelut grossus ficus: et si digito contigeris, coeperis durum et contractum, ut digiti non admitat. Hoc autem agit, ut ostendat impedimenta conceptionis posita in libro de Sterilib. Os uteri prohibet conceptione, si uerum, si distortum, si cocclusum, si recessus fuerit cocclusum. Quod si aliquid uideatur obscurius. Commentaria nostra consulere expediet. Porro oculum oris uteri cocclusionem, si non ob conceptum aut copresionem fiat, morbos sequi necessarium est. Duo ergo intedit Hippocrates, et ut intelligamur grauidis os uteri coccludi, sed non durum fieri: et si durum fiat, citra morbum id ex compressione accidere.

APHORISMVS LIII.

Quaeunque utero gerentes a febris corripiuntur, et ualde calefiunt, sine occasione manifesta difficulter pariunt, & cum periculo: aut abortum facientes, periclitantur.

COMMENTARIYS.

Difficiliter pariunt, cum & fetus & uterus est imbecillus, aut ex his unus: et si uterq; magis, etiam difficiliter. At si qua utero gerens a febre corripiatur, cum uehementi calore & absque causa manifesta, necesse est tam fetu quam matrem fieri imbecillum, quo circa etiam difficillem fieri partu. Quod si imbecillitas fetus praeuenierit, abortient. Torquet autem id sine occasione manifesta: non ne etiam si acutae febres ad sint, omnia haec euenire, aut alterum necesse erit: uides quam leuiter nutemus. Sine occasione manifesta intelligit, ne ob causam antegressam aliqua febricitet. tales enim febres durare non solent: cum & ob magnum aestum oppugnetur a natura, & facile depellantur, quoniam sedem firmam non habent, utpote exorta a casu. Ut igitur Aphorismus uerus sit, & uehementer incalescere est necessarium. Nam hepialam facile ferunt robustae mulieres, & ut non casu orta sit, sed ex coactione humorum ante coceptionem, qui cum ob fetum regi non possint, putruerunt.

APHORISMVS LIIII.

In fluxu muliebri si conuulsio, & animi defectus aduenierit, malum.

COMMENTARIYS.

Quod conuulsio & animi deliquium mala sint per se, nemo ignorat: sed cum dicit, Malum, aliquid plus uoluit significare, scilicet & causam & morbum. morbus enim est immodica sanguinis effusio: causa autem, quoniam si deliquium accidat, per se erit copioso sanguine euacuato cum spiritibus: & conuulsio fit ab inanitione, quare utraque erit mala & per se, ideoq; quasi insanabilis. Nec est idem cum his quae superius dixit: Vbi sanguis multus fluxerit, conuulsio aut singultus, malum. nam illud eo deducitur, quod praeter naturam sit, hoc autem secundum naturam. Praeterea undequaque profluat sanguis, hoc dicit istud: at hic loquitur de fluxu ueteri. Deterior ergo, qui praeter naturam est: qui autem ex utero, propter neruorum consensum periculosior.

APHORISMVS LV.

Si menstrua plura fiant, accidunt morbi: & si non fiant, ex utero morbi contingunt.

COMMENTARIYS.

Non est idem dicere, si menstrua non fiant, ex utero morbi contingunt, & morbi contingunt, nam ex fluxu muliebri superfluo morbi sunt, non

ratione uteri, sed immoderate effluxionis sanguinis. Dicebat Hippocrates primo de Morbis mulierum: Si menses plures quam oportet prodant, & crassiores, nimirum corpore natura fluendo, & osculo uterorum prope pudendum sito, et ad haec multum cum uiro coitatur, & conuuetur, semel aliquando mulieri descendentes, & affatim prodentes os uterorum impetu suo magis dilatant: & si ad haec non incidat uasorum euacuatio, sed rursus multus acceperit calor, & os amplum faciunt, & corpus, utpote dum conuiuante, & uoluptatem ac consuetudinem uiri consequente muliere, facili fluxu ad uterum etiam calor defertur, & decolor erit, quamdiu sic habuerit. & si postea morbus aliquis aut affectio incidit, aut corpus affigatur, & uteri similiter iuxta solitum morem ampli sunt, & corpus facili fluxu in ipsos praeditum est. & post haec febris habet, & cibum auersatur, & anxiosa est, & tenuis ac debilis, & lumbos ex mensibus dolebit: & progressu temporis, si non curata fuerit, omnia ipsam magis affligent in intermedio tempore: & periculum ipsi imminet ne sterilis fiat, aut a tempore & morbo uexata, si alius morbus coincidar, ex hoc morietur. Et Aetius de super Lib. 16. pressione haec habet: Mulieribus, quae non purgantur consueto more, sanguinis reiectionis ac siderationis periculum imminet. Nam suppressis mensibus molesta accidentia consequuntur, totius corporis grauitas, nauisae, fastidia, horridi quidam discursus, uelut in his quae conceperunt: non tamen ita sicut his quae conceperunt, uteri osculum clauditur. illis enim oclusio adest cum quadam duricia. Dolores insuper circa lumbos, scemora, coelum, sinciput & oculorum radices adsunt. Febres item assidue concomitantur, & urinae nigrae sunt cum rubicundo quodam seroso ac samoso humore. Difficultatem item accidunt, & quaedam in melancholicum atrae bilis morbu aut insaniam delabuntur. Cutis superficiem dolent, & inflammationes ac ignes sacros diuersimode sustinent.

Nostra etate contingit frequentissimum, ut mulieres ex fluxu mensium ad tantam perueniant immoderantiam, ut pereant, ob id uerum esse suspicor, quod Galenus in Commentario ait, scilicet ueteres suspicatos solum de morbis qui sunt ex effluxu, non de retentione mensium. Enumerat autem quatuor causas abundantiae mensium, scilicet apertionem uenarum ad uterum uenentium, tenuitatem aut feruorem sanguinis, aut redundantiam illius in utero ob corpus totum, quod aliqua

aliqua ex causa onustum sit illo. at uero qualiscumq; sit causa huius, non est necesse morbu huiusmodi ab utero in reliquu corpus propagari, sed uel illi proprius erit, uel alterius partis morbus dicitur: at si astrictis oculis menses contineantur, tunc inquit, erysipelas aut phlegmon aut carcinoma uel scirrhu generari. Aduertendum est aut, quod mediocris quantitas mensium iuxta Hippocratem loco adducto, est duarum heminaru Atticarum, id est unciaru de cemocto (dicente Galeno quinto de Compositione medicamentoru secundum locos: Mina Attica noue Italicas uncias continet; Atticae aut septem cum dimidia, id est drachmas sexaginta) & dies duos aut tres.

Cap. 6.

APHORISMVS LVI.

Recto intestino aut utero inflammatione patiente, urinae stillicidium superuenit: & renibus purulentis, urinae aduenit stillicidium: iecore autem inflammatione patiente, singultus aduenit.

COMMENTARIYS.

Docet tres causas stillicidij: quaru prima est intestini recti inflammatio. Unde libro de Fistulis: Si intestinu rectum inflamatum fuerit, dolorq; habeat, & febris, & frequenter ad exonerandum aliu surgat, nec quicquam desiciat, & praestant inflammatione sedes exiisse uideatur, & aliquando urinae stillicidii corripiatur: hic morbus fit, cum pituita ex corpore in intestinu rectum decubuerit: & quoad durat inflammatione, cibus leuibus utatur. Vesica quoq; ex int. intestino recto calefacta, caliditate pituitam adducit, ex qua fit urinae stillicidium. Unde declarat causam comunem stillicidij duobus primis modis, scilicet uteri aut intestini inflammatione. Unde secundo de Morbis muliebribus.

Pag. 10.

Quum uteri inflammati deorsum processerint de uentre, alias alio praecipue ad lateru molliudine, quandoq; etiam ad uesicae, & urinae stillicidii corripit. ut non sit hic affectus causa per se stillicidij: quapropter nec meminit eius inter signa inflammationis uteri, libro de Natura muliebri. Est tamen signum per se, sed non proprium, quia connumerat plures causas, non enim solet plures causas connumerare in signis proprijs: quare neque renibus purulentis necesse est hoc accidere. est ergo, ac si dicat, Urinae stillicidium fit & intestino & utero inflamato, & renibus purulentis.

Pag. 4.

manifestu est, quod connumerat causas non per se, sed stillicidij per consensum. & est admirabilis Aphorismus, & Hippocrate dignus. Est aut urinae stillicidium, frequens micus, et cum

pauca urina. quod quidem accidit ex ipsius urinae retinendi impotentia, haec aut contingit, uel quia uesica imbecillus est, aut quia acri aliquo humore sit muletur. Sunt aut acres humores urinae ipsius compositione, quae constat per se acris esse, salis uehementis, acuti, & calidi uehementer, & saniosi. Ergo renibus hoc facit per se: inflammatio aut uicinarum partiu calore, dolore, compressioneq; irritata natura ad expellendu urinam antequam colligatur, ideoq; pauca & celeriter eicitur. Nonnunquam aut in stillicidio etiam retinetur, maxime cum comprimatur collu uesica: estq; hoc genus stillicidij propriu, quod non semper contingit, ob idq; non meminit illius in libro de Natura muliebri. Nonnunquam etiam cum uirgine est, cum sit ex renibus purulentis. Cum aut stillicidium solum frequenter & paucum mitum significat, generaliter dicitur, semperq; consequitur causas illas ab Hippocrate hic enumeratas, ut nihil desit ad Aphorismi integritatem.

Quod uero adicit de singulu, in inflammatione iecoris, indicat eum consensu euidentiore exempla asserre. At infra docebit huiusmodi singultu esse malu. Fit aut singultus hic, cum magna fuerit inflammatio, & ob consensum neruorum, inquit Galenus, scilicet sexti paris. At mihi uidetur, quod cum, ut dicit in sexta Aphorismoru, fieri possit, & ex repletione & inanitione, ut fiat ob laesionem quandam non certi generis, de qua alias.

Text. 37.

APHORISMVS LVII.

Si mulier non concipit, scire autem uelis an coceptura sit, pannis circumtectam de subter suffias: & si odor uideat per corpus ire ad nares et os, scito eandem ex se ipsa sterile esse.

COMMENTARIYS.

In tam clara luce more solito pluribus modis caligant. Primum, cum quaerunt cur optent homines scire an mulier sit sterilis, uel non: & reddunt etiam causas non satis dignas. Nam primum hoc non est quod quaeritur ab Hippocrate, cuius causa: sed simpliciter pulchrum est scire in omnibus, unde aliquid contingat. & scientia ipsa per se pulchra est, ut omn aliaru rerum, etiam si nullu sit emolumentu. At emolumentum si quaeramus, per se praestantissimu est oim quae apud mortales sunt, dulcis scilicet soboles, cotinatio stirpis, effigies sui simillima, ppter qua etiam ferax et belluae, pisces atq; aues pugnat, & spes perpetuitatis unica, omniumq; commodorum quae perpetuitati conuincta sunt. Quis enim tot conuuzij incommoda & ita graua perferre sanus uelut, nisi ob haec egregiam spem? Itaque quid mirum est, si unusquisque

quisq; hoc optet & querat? Sed apud Christianos huiusmodi præceptum minus utile forsan habebitur, quibus solis licitū non est diuortium. At Iudæis & idololatriis, & Mahumetanis, & his qui iuxta Platonis institutū iuere decuerint, omnino erit utile. Si quidem mulieres trifariam steriles redduntur: uel utio sui, & has fugere omnino cōuenit, neq; enim ex uarietate coniugis fecundæ unquam euadunt. Aliæ cōparatione, & has permutare oporteret, fieri enim potest ut duo uiri duabus feminis iuncti steriles sint, factaq; permutatione fecundi euadant. Aliæ autē ex morbo, qui per ætatem aut curam medicorū in uiro uel muliere uel utroq; sanatur: unde quædam in iuuenta nō peperere, in consistente ætate factæ sunt fecundæ, sed neq; his permutatio necessaria est. Christianis uerō & hoc consilium est utile, quandoquidem uirginem ducturis licet hoc experimentū facere. nō est enim, ut credūt quidam, os uteri conclusum, cum menses profluant: sed solum ante os uelamen quoddam, ut tumica uesicæ pisciculi uenulis intertexta, in cuius medio foramen est rotundū. Verū uirginibus, quibus menses non fluunt, constrictis oribus uenarum fallax est hoc experimentum: cum contingat ex coitu ob calorē & uoluptatem illa aperiri, fluereq; menses, easq; reddi fecundas.

In uniuersum igitur quæ adolere possunt, sunt: thus, styrax, & myrrha, dicit Galenus: unde alia à nostra illa esse necesse est. Nos præter hæc habem⁹ odoratā assam, quā Belzoi uocamus, ambram & zibeithū, nec non moschū, oportet autē miscere materæ pinguiori, ut ladano. Si ergo trāsit odor ille ad os & nares, necesse est os uteri apertum esse, nec nō patere etiā oscula uenarū ad uterū uementium, & bene temperatā esse mulierē, aliter non posset sentire odorē ex naribus. Quod autē adieci, Et os: intelligitur etiā ab alijs posse sentiri, dū illa expirat aerē, quod euidenter contingit. Sed uidentur aliæ esse posse sterilizantis causæ, ut puredo seminis uirilis, primo de

Pag. 8. Morbis mulierū: tum siccitas, dicit, aut humens

Pag. 9. uterus, nisi ex natura fuerint, & similiter si lenes exiterint, & si laxus fuerit uterus, & si os illius nimio plus hiet, dicit Hippocrates secundo

Pag. 10. de Morbis mulierū, non cōtinet geniturā, & i. Pag. 24. deo nō cōcipit, & tamē talia nō impediunt transitum odoris ad os, neq; nares. eiusmodi etiā sunt uteri dislocationes & descensus. Respondeo, quod Hippocrates præsupponit, quod sana sit mulier, talia autē impedimenta sunt morbosarum. At imtemperies sunt causæ, ut suffusus non

perueniant ad os & nares, frigida & humida obstruendo, reliquæ absumendo. Impedimenta autē generationis notiora sunt, siccitas & humor, paruitas eius, ut in libro de Sterilibus: imbecillitas, cicatrix magna, hiatus & obstructio, atq; hæc multiplex, uelut ex sicut, ut libro de Natura muliebri: ex complicatione oris eius, aut agglutinatione, ut ibidem habetur.

Neq; illud prætermittā, quod licet Galenus exponat de suffusu aromatum prædictorum: aliter tamen Hippocrates exponit primo de Morbis muliebribus, apponendo allium derasum, aut allium aut chaibamum, & eiusmodi. Colligit & hoc ex experimento, de quo infra.

APHORISMVS LVIII. Si mulieri utero gerenti purgationes eant, impossibile est fructum esse sanum.

COMMENTARIVS.

¶ Recte quidē Galenus, & diligētē distinxit hunc Aphorismū, Primū quidē docendo, id uerbū Purgationes eant, ad copiā & frequentā excretionis pertinere. Secundū, quod sanguis is ex uenis quæ ad collū uteri procedūt, fluit: non quæ ad concavitatē, cum illæ os suū membranis fecū continētibus cōiungant, ut nihil in concavitati uteri deriuari possit. Tertiū, quod fetus si ualidus sit, nō patitur tantam copiā sanguinis ad collum uteri procedere. Verū hæc speciosa magis q̄ uera, magna ex parte sunt, nā nō solum ex collo uteri, sed ex imo eum sanguinē effluere per os uteri, exiguū admodū Brasauolus cōfēt. Nec est uerisimile tantam copiā, qualis quādoq; apparet in utero gerentibus, ex solo collo uteri effluere.

Quin & Hippocrates censet, ore uteri cōcluso seu cōplicato cessare menses: quod uerū esse non posset, si maior pars sanguinis ex uteri ceruice, nō ex fundo flueret, unde in libro de Natura muliebri: Si complicatum fuerit os uteri, menses non produnt: si uerō prodeant, pauci & prauisunt. Et secūdo de Morbis muliebribus: Si os uterorū cōclusum fuerit, menses occultantur. Iam uerō fieri potest, quod eadem uenia ad fundum & ceruicē tendant, sed diuersis ex ramis: nec omnes, ut superius usum est. Ideoq; addubitat rectē Vesalius de duobus, unde sanguis ille menstruus procedat, nā si per mensis spaciū colligetur in uteri cōcavitati, iam nō efflueret, ut solet, liquidus et clarus: sed, ut dicebat Hippocrates, suppuratus, aut saltem concretus. Alterū, unde sanguis ille concretus, q̄ in puerperio effunditur, quem ex supputatione Hippocratis in libro de

Pag. 3. Com. 40. & à Vesaliō lib. 5. Fig. 25.

Pag. 23.

6. Aphor.

20.

Pag. 4.

Natura

Natura fetus, cōstat in puella ad triginta libras ferre accedere, in masculo ad uiginti duas: et cōcretus in frusta, ut non poterit eō usq; in uenis contineri: quin etiam niger ac corruptus. Unde dicendum est, in non prægnantibus sanguinē in uenis uteri contineri, donec stato tempore effluat: in prægnantibus autem in utero ipso, effluereq; ex ore uenarum, quamuis plenaq; sint membranis fetus conuicta: sed uel non omnia, nec undequaq; ut Galeni dicta sint proximiora imaginarijs rebus quam ueris, quibus peruerit pleraque scitu necessaria: & Hippocratis sententia clara sit. quoniam erumpentibus mensibus prodit alimentum ex utero ipso, non ex ceruice, foras: unde signum est & causa imbecillitatis fetus, nec absurdum est patere aliquantisper ad humoris transitum, ut Brasauolus ait, etiam in sanis os uteri: aut quoniam pateat effluere sanguinem, & fetum esse imbecillum: uel omnino, quoniam fetus ipse sit imbecillus, dilatari præter morem os uteri, & effluere menses. Omnia hæc uerisimiliora sunt, quam ut sanguis ille ex ceruice sola uteri effluat, repugnantibus omnibus.

APHORISMVS LIX.

Si mulieri cessent purgationes, neque horror neq; febris superueniat, & fastidia incidant, iudicanda ipsam in utero habere.

COMMENTARIVS.

¶ Contineri menses contingit, ut dictum est, utero gerentibus, ex his quæ dicta sunt in præcedenti Aphorismo, & illo: Quæ utero gerunt, ijs uteri os comprimitur, si enim utero gerentibus, uteri os cōprimitur: & quibus os uteri comprimitur, cessant purgationes, ut diximus, cum non ex ceruice uteri maxima ex parte, sed fundo prodeant: necesse est concipientibus menses fisti. Sed sistuntur menses alia causa quam conceptus colligitur totus ille sanguis corruptus, & natura superfluis: quare necesse est mulieres febrem & horrorem sentire, ut ait Hippocrates.

1. de Morbis mul.

Pag. 2.

Verū quia aliquæ melius ferūt, adieci & hoc, quod fastidia cibi patiuntur, cum utero gerunt. A quo Galenus, quam leuissimè potest, more suo, se explicat, dicens, quod cum ex retentione mensum accidat fastidia cibi, distinguitur causa horroris ac febris aduentu, nam si hæc appareant, non concepit: se cus, signum est eam concepisse. At hoc non dicit Hippocrates, quod fastidia non prægnantibus accidant: et si generale erat retentionis mensibus signū, quorsum meminisset apparet

enim in longo sermone & completo, superfluum esse adducere hoc signum: quāto magis in Aphoristica breuitate? Apparet igitur, fastidium hoc cibi, quod Græci Picam uocant, & ab Hippocrate ut signum cōmemoratum conceptionis, & experimentū id ita esse docet. Nam aliæ quidē ut cōceperunt, prorsus cibos omnes abominantur: aliæ uerō car uones, calcē & carnes crudas appetunt, ergo id cōtingit, quod in his quæ utero gerunt, tria sunt, quæ non in alijs, in quibus menses aliter retinentur: operatio seminis in sanguinem: separatio dulcioris partis pro alendo fetu, et ut transmittitur ad mamas: & effusio reliquæ partis prorsus excrementiciæ in uteri cavitatē, unde uapores redundantes non solum ad uentriculum, sed etiam ad iecur, utiant omnino appetentiā ciborum, quorū nullū cum sit in causis alijs retentionis mensū, cibi fastidium aut omnino nō est symptoma generale retentionis mensū: aut fastidium illud leue est, nō quale grauidæ apparet.

APHORISMVS LX.

Quæcūq; frigidos & spissos uteros habent, non cōcipiunt: & quæcūq; præhumidos uteros habent, non cōcipiunt, extinguunt enim in eis genitura, & quæcūq; siccos magis & adurctes, nam ex defectu alimentī corrumpitur semen. Quæcūq; uerō ex utriusq; medio crē habent temperaturā, hæc fecundæ sunt.

COMMENTARIVS.

¶ Dixit antea, signa earū quæ cōcipere possunt, & quæ nō: hic docet causas, & Galenus se cōtorquet in reddēdo causam, cur dixerit spissos: quandoquidē spissi uteri sūt propter frigiditatē, uerū nō animaduertit Hippocrate per spissum magnitudinem frigiditatis de clarare, neq; enim quæuis uteri frigiditas sterilitatē facit: sed quæ tanta est, ut uterū reddat spissorem. Quo nam pacto uerō frigiditas sterilitatem pariat, plenè & eleganter describit Galenus, quinque modos docens: Primum, per se extinguendo seminis in utero calorem, illumq; cogendo. Secundum est, quod dum cogit uterum, semen recipi nequit in illum, atq; ideo generationis principium deest. Tertius, uenarū ora occludendo, ne sanguis possit in uterum emanare pro nutrimento fetus. Quartus est, sanguinem efficiendo aqueum. Quintus, pituitam generando.

Sed de humido ponit causam Hippocrates, ex tinctione genituræ, quæ fit nō à qualitate sola, sed

B etiam

etiam à copia materiæ per se suffocantis genituram: quod non accidit in alijs intemperibus. Nam præhumida intemperies non potest esse per se & sine materia, ut reliquæ. non enim datur humida intemperies evidens, nisi præ sente materia. Verùm siccitas etiam impedit conceptum, si inmodica fuerit, deficiente alimento: calor uerò idem agit, absumendo ipsum. Quòd uerò dixit: Quæcunque uerò ex utrisque, medicrem habent temperaturam: refertur ad coniugationes, non ad qualitates. coniugationes enim duæ sunt, qualitates autem quatuor: si quidem ad construendum plura requiruntur, ad destruendum sufficit unum. Nisi ergo uterus tam in humido & sicco, quam in calido & frigido fuerit temperatus, non poterit esse fecundus.

Porro eadē in uiris causæ esse possunt sterilitatis. Sed non solæ illæ, uerùm etiā aliæ, ut in libro de Aere & aquis: A principio morbi utraq; uenam retro aures incidunt, quo factò, multo sanguine promanante, somnus eos corripit præ imbecillitate, sicq; obdormiscunt. Quorum quidam aliqui depulso somno sani exurgunt, aliqui uerò mirimè. Atque mihi sanè uidentur ea medicatione seipos perdere. uenæ enim retro aut res sunt, quas si quis fecerit, sterilitatem inferat his quibus secantur: quare etiam id ipsis ex earum incisione accidere certum est. Sunt et aliæ causæ sterilitatis, unde Princeps proponit in tertio loco, non de hoc tractat, tria experimenta. Primum quidem sumptum à Rasi uigesimo secundo continentis, ut proiciantur semina super aquam: & quod supernatat, sterile est. Sed colligere semen mulieris, est difficile. Aliud eiusdem, ut uirina utriusque spargantur super radices lactuæ: & cuius fuerit exiccata radix, in eo erit causa sterilitatis. Aliud Galeni, de Passionibus mulierum: Sumantur septem fabæ, & septem grana tritici, & septem grana hordei, & ponantur in uase figulino, & super illa mingat alter coniugum: & post septem dies si nascantur, non est sterilitas ex causa illius, sed alterius. & dicit Princeps, quod semē uirile quod est secundum naturam, est album, tenax, splendidum, ad quod accedunt muscæ, & comedunt ex eo, & odor eius est ut florum palmæ & iasemini, scilicet ualde suauis.

De Mensium autem natura ac qualitate egit in primo de Morbis mulierum. Sed uidetur hic potius de naturali statu uterorum, ibi de aduenticio loqui. Sed qui de masculorum sterilitate Aphorismum subiecerunt, præter Hippo-

cratis opinionem, alia subiecerunt haud congruentia. ut corporis raritatem: quæ est aliquid facit ad imbecillitatem generandi, non tamen est causa ualida, & per se potens ad sterilitatem, ut membrorum generationis in mulieribus & uiris intemperies, quomobrem pauca de feminis eiactatione dicere necessarium est. Nam & longitudo uirgæ nimia efficit, ut lentius eiactatum semen haud sit prolificum: & nimia breuitas eius, ut ad os uteri non pertingat. et si non bene tendatur: per obliquam enim uiam delatum nõ potest peruenire ad uteri cavitatem. & si homo herniosus sit, aut castratus, difficulter generare potest. Ob hoc igitur, quibus non tenditur uirga uehementer, non longè potest proijci semen, uelut in semibus. At eiactatur semen hoc modo: uas illud uaricofo annexum dum prope collum uesciæ accedit, per parastatas acino uicæ similes effundit semen, nõ quidem siatu, ut etiam nos docet Galenus in Comento, sed uibrationem tensionis nerui, unde tenta firmiter uirga longius procedit. Exemplum habeto, cum quis exprimit ex linteo succo aliquem premendo partes posteriores, anteriores distendendo atq; dilatando, longius eiactatur illud. Sic contingit de parastatis, unde etiam illud accidit, de quo dicebat Philosophus, contento spiritu emitti semen, nam nõ nisi illo contento distendi pars, alia ex aduerso cõprimi potest uelut in loculis uulgatis fieri solet. distentis enim laqueis constringit, quo cõstricto fundus tenditur atq; inflatur, ut si quid humidum sit intus, exprimi possit. Quæ ratio etiam in torcularibus seruari solet. extruditur autem pars tenuior sine expressione aliquando ante coitum, quæ effluit sponte, nec longius tendit: nec est semen, sed seminis ichor quidam: effluit autem absq; dilatazione glandosi corporis. uirga autem tenditur, quoniam fungosa est ex materia non carnea, sed dura ut neruus, quæ impletur spiritu à corde delato.

Cur autē in semibus & debilis erectionis uiris, crepitus ueris erectione persæpe soluat: id fit, quoniã cum cõprimeretur à flatu in recto intestino, prohibebatur exire spiritus è uirga, ut etiam è pilis inflatis. & locus etiã reddebatur angustior: quo dilatato, tensio cessat.

Cæterum oēs intemperies cum immoderate ualde fuerint, tam in masculo q̃ in femina sterilitatē efficiunt. Quæcũq; uerò ad calidū uel humidum declinat, successu temporis corrigi possunt: quæ uerò ad siccū & frigidum, nequaquã, sed post iuuentam sunt deteriores. Sicut & quæ

ex com.

ex cõpositione pendent, nisi manus auxilio tollantur: quæ aut moderatæ sunt, si cõtrariæ contrarijs unguantur, ut masculi frigidi calidis mulieribus, & humidæ mulieres siccis uiris, ut plurimum generant: nisi alio modo impediuntur. Ideo mutatio coniugiorū ad generationē utilis ac cõmoda est: quæ Romani maximè tum ob id, tum ob contrahendas affinitates uti solebāt. Hoc autem est, quod dicitur libro de Natura humana: Si nõ calidum ac frigidum, siccum & humidum moderatè ac æqualiter inter se haberent, sed alterum alterum multum præcelleret, & ualidius debiliori præstaret, non posset fieri generatio.

APHORISMVS LXI.

Ac dare caput dolētibus, malū: malū uerò & febricitantibus, & quibus hypochondria suspensã murmurant, & siticulosi: malum autē, & quibus in febribus acutis biliosæ sunt deiectiones. & quibus sanguinis multi deiectione facta est. Conuenit autē & tabidis dare, qui non ualde multum febricitant: & in febribus longis & paruis, si nullū ex supradictis lignis affuerit, & præter rationem consumptis.

COMMENTARIVS.

Ab initio ad 17. con trad. Si ea quæ in quinto libro Contradictentium Medicorū cõscripsi, rursus hic repetere uoluerò, longissimã cõficiam cõmentationem, & frustra chartã implebo: at si rursus nihil adducã, neque eorū quæ ibi dicta sunt meminero, maximã partem expositionis necessariò omitta. Necessariū igitur existimo, lectorē, quandoquidē illa omnia propediē sum editurus, ad illa remittere. Igitur postiquã de Mulieribus affectibus bucusq; locutus est, mulieres autē & femine animalū lacipsum generat: ob id uisum est Hippocrati, ut lactis naturã ex illius generatione declararet. Vna aut uidetur Aphorismi ratio, et de uno. De uno quidem, scilicet lacte mulierū principaliter. hoc enim ob id insinuat, quod tractationi de mulierū affectionibus, statim hinc subieci Aphorismū, & exinde de omni lacte cuiusuis animalis natura homini cõuenientis intelligeretur: nõ de lacte catiblepæ, si modò uera est historia eius monstri, nec leonarij. Vnde cõtingeret dubitatio, an lac ullū esset natura uenenosum? nõ aues, nec serpentes, lac nullū edūt: nec meminit huiusmodi exempli Aristoteles, aut alius uir à seculo cõditio. Sed aelphinorum lac, & orcadū ac balenarum per-

niciosum esse non crederim: prauū tamen ualde, & difficile concoctū, & ad certos morbos utilissimum, cuiusmodi est elephantiasis, esse coniecto. Quadrupedum aut quorundam prauum, uenenosum autē uix, aut omnino perniciosum. Generalis autē ratio est, ut facillè corruptatur, ex se optimū, & facilis coctionis, & naturæ nostræ familiarissimum. Quocirca, inquit, confert tabidis, & longis febribus paruis, & consumptis præter rationem. Similiter patet, cur febricitantibus, id est febre putrida manifestè laborantibus, & siticulosi, & in acutis, in quibus biliosa fuerit egestio, palam enim est, in omnibus adesse signa bilis atq; putredinis: ac diuersa ratione, quã dictum est de illis, non conuenire.

Reliquum est ut uideamus, cur neq; caput dolentibus, & quibus illa suspensa murmurant, & quibus sanguinis fluxerit multitudo. Huiusmodi enim habent dubitationem non paruum. Videtur aut Hippocrates certo numero omnia distinxisse, nescio an cõsilio, an fortuna. tres enim ordines proponit, & in singulis tres casus. In primo ordine conuenit lac certa ratione, in secundo nõ conuenit certa ratione: in tertio non conuenit, sed non adeo manifesta ratione. Ut sint nouem casus in tres illos ordines distributi. Dicamus igitur, quòd lac primum nõ conuenit caput dolentibus, quoniã in libro de Dentitione ait: Qui multum lac sugūt, somniculosi sunt. Palam est ergo, quòd lac caput petit, & illud aggravat. & rectè fecisset Galenus si hoc docuisset, quod assumit: scilicet quoniã lac capitis dolorē affert, & sanis palam est igitur, quòd iam laborantibus dolore capitis noxium est. & ideo contingit hoc ratione casu admitti, ut in secundo de Dieta: Caseus robustus est, & æstuosus, & alit. robustus quidem, quia proximus est generationi alit autem, quia carnosæ reliquæ sunt lactis: æstuosus, quia pinguis: alium autē sistit, quia sicco & coagulato compactus est. Idem concordat cum his quæ in libro de Ratione uictus in acutis inquit: Caseus flatum & astriktionem facit, & ciborum accensionem, cum crudum sit & incoctile edulitū: pessimum autem est, repletos ipsum inter potum edere. Videtur ergo lac graue capiti, quoniã caseum admissum habet: ipse aut longè magis capiti nocet. Quòd uerò sit flatuosum, & his quibus hypochondria tenja sunt, ac murmurant, in cõmodum: propterea quòd duplicè, ut Galenus dicit, corruptione facillè incurrit, uidorosam & acidam: ubi ergo hypochondria & tenja fuerint seu suspensa, & murmurant, & inflatum magis

B 2 addit,

Fen. 21. tra-
cta. 1. cap. 9.
r. 6. cap. 1.
fol. 230.
col. 1.

pag. 11.

ad. it. & propter uentriculi frigidam intemperiem facilius corrumpitur, ita dupliciter ob causam illis magis noxiū est. at magis suspensa habentibus. hypochondria, inquit Galenus, quam quibus murmurat. his enim quandoq; lactis aqua cum melle & sale, dum materiam educit flatu, utilis fuit. Hæc quidem satis plana, sed de sanguinis copia Galenus ne uerbum quidem: ut suspicer uel omnino oblitū, uel defuisse in textu. Dicamus igitur, quod Hippocrates censet in multa sanguinis deiectione calorem immodicē esse refrigeratum: quare cum per se lac flatuosum sit, & in acidum facili conuertatur, ubi calor cōcoquens deficiat, euacuato plurimo sanguine, quauis causa utriusq; noxæ periculum adesse ex lactis potu. Neq; obstat, quominus exhibeatur in his, qui ex peccatore ac pulmone sanguinem reieciunt, ut Alexander Tralianus: cum nihil sit salubrius, & ob ulcus & ob tabem, de qua etiam hic agit. nam per tabidos intelligit phiboen, uelut per Præter rationem consumptis, cæteros qui hec tica aut atrophica detinentur, aut alijs morbis occultis, per quos corpus extenuatur. Sed neq; prohibetur per hoc a dysentericis, quibus lac uel recens multū, uel cum aquæ quarta parte decoctum, uel lapidibus ignitis ac candentibus extinctis dari solet, ut apud eundem non enim symptomatis, id est fluxus sanguinis ratio habetur: sed morbi, id est, ulceris causæ, id est erodentium humorum.

Galenus hoc in commito ter sigillat Hippocratem. primum quod dixerit, Malum autem, & quibus in febrib. acutis biliosa sunt deiectiones. nam unū ex his sufficiebat. ut ita legēdum esset: Malum autem & in febribus acutis, & quibus biliosa fuerint deiectiones. Videtur autem mihi utraq; scriptura uera esse, nam febricitatibus omnibus acuta febre, noxiū est per se lac, & in biliosis deiectionibus: non tamē omnibus febricitantibus acuta febre; neq; omnibus quibus biliosa est deiectione, cum copiosum lac aliquando datum talia eduxerit excrementa. Vnde septimo Epidemiorum: Bibenti lac asininum coctum nouem heminarum Atticarum mensura ad duos dies, biliosa purgatio uehemens oborta est, & cessauerunt dolores, & ciborum appetentia accessit. Quamquam diceret aliquis, nondum incepisse biliosam deiectionem. Præcesserant tamē, cum antea dixisset: Quam autem non desinerent egestiones, & semper biliosæ essent. uerū si utraque hæc affuerint, uetat omnino Hippocrates laetis usum. Quod autem dixerit, Qui non ualde multum; dicit Galenus potuisse omitti Val-

Lib. 7. cap. 1. in fine. Lib. 8. cap. 7.

Pag. 3. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45.

de, sed nequaquam. nam Hippocrates illud excitauit, ueros tabidos duplici febre laborare, fixa & putrida: & tamen necesse est his per se pe lac dare: uerū cum omnino inualuerit, cessandum iubet. Aliud igitur est proferre, ualde multum affirmando; aliud est dicere, non ualde multū. hoc enim excessum solum tollit, illud explicat: quo raro opus habemus. Tertio loco arguit eum, quod dicat, Si nullum ex supra dictis signis affuerit. alicui enim uidetur, inquit Galenus, ab Aphoristica breuitate. Sed ego Galenū interrogarem, qualis sensus esset. dabis in tabidis consumptis, aut paruis longis febribus: nō dabis, si caput dolet, aut si hypochondria suspensa sunt. De clauauit posse plus signa quæ prohibent in febribus longis paruis, quam quæ indicant: non ita in tabidis. præterea adiecit, In illis qui non ualde multum febricitant. Ut usum huiusmodi doceret, maxime conuenit lac tabidis: deinde febribus longis paruis: quoniam ibi etiam adest calor & siccitas. demum Præter rationem consumptis: his enim solum ob siccitatem conuenit.

Propterea sciendum, quod cum proprietates optimi alimenti sunt, generare optimum succum, id est sanguinem, uel pituitam quæ facili in sanguinem uertatur, & facili cōcoqui, & pauca excrementa gignere, & difficulter corrūpi, & multum nutrire (etenim non idem est hoc cum eo quod est pauca excrementa gignere. nam bubula caro multum alit, multumq; gignit excrementorum: & surculi funiculi parum nutrium, parūq; gignunt excrementorum, cum sint leues, et a natura nostra alieni) lac multum nutrit, & bonum præbet alimentum, & facili concoquitur: multum tamen generat ferosi excrementi, & facili corrumpitur, ideo omnibus consumptis utile est. quod enim facili concoquitur, etiam celeriter necessario nutrit: & quod bonum præbet alimentum, non facili uitatur. uitatur autem facili, antequam concoquatur. Atq; in hoc utrumq; attingit extremum. nihil enim celerius ac facilius corrumpitur, antequam alat: nihil serius, postquam nutrierit, aut difficilius. Vnde etiam raro lactantibus infantibus, antequam cibo uti incipiant, generantur uermes. ob id etiam nocet lac omnibus morbis, quibus exiguum alimentū conuenit: cuiusmodi sunt abscessus omnes, præcipue calidi. quam ob causam & febris acutæ nomine, & suspensorum hypochondriorum, ab eiusmodi affectibus lac prohibuit.

Porrō murmur in hypochondrijs minuit periculum,

riculum, quia causam esse flatum significat. Dicebat Hippocrates quarto Epidemiorum: In detris tumores eleuati, si quidem si quis plurimū ac maxime premat, submurmurant, non ualde maligni putandi sunt. Vbi uerō a flatibus cum mollicie hypochondrium eleuatur, lac medicamenti loco etiam conuenire potest: ut ibidē habetur. Verum aliud est dare copiosam quantitatem purgandi gratia, aliud loco cibi aut reficiendi causa: q; scopus hic Hippocrati præcipuus est.

APHORISMVS LXII. Quibus tumores in ulceribus apparent, non conualluntur ualde, neq; insaniunt: uerū his euanescentibus, derepentē quibusdā a tergo cōuulsiones, & distentiones fiunt: quibusdā ante infania, uel lateris dolor acutus, uel suppuratio, uel difficultas intestinorum, si tumores sint rubicundi.

COMMENTARIVS. Legitur hic Aphorismus secundo Epidemiorum his uerbis: Quibus tumores in ulceribus non ualde conualluntur. His autē derepentē distipatis, quibus quidem ad posteriores partes, conuulsiones cum doloribus: quibus autē ad anteriores, aut infania aut dolores lateris acuti, & dysenteria rubra. Nonnulla hic docetur clarius, nonnulla ibi: uelut illud, Quibus quidem ad posteriores partes: respōdet illi, Conuulsiones & distentiones fiunt. & illud, Quibus autē ad anteriores, aut infania, aut dolores lateris acuti. Laborat Galenus in docendo, quo nam pacto, si ulcus in parte posteriore sit, cōuulsiones & distentiones magis adueniant, quia ea pars magis neruosa sit. Ipse tamen dicit, quod in coxa est chorda ualida in parte anteriore, unde etiā poterit conuulsio & distentio accidere ea in parte. At tantam confusionem hic uir parit in omnibus, ut difficile sit euadere. Primum quidē conuulsionem & distentionem pro uno quasi cōsumdit, cum tamen conuulsio in parte anteriore sepe accidat, distentione nunquam uiderim. Si igitur uulnus sit in parte posteriore, dicit Hippocrates conuulsiones & distentiones uecare solent ægotantem: si in anteriore, etiā accidit conuulsio, sed raro: quia conuulsio hæc quæ uulnerum causa oritur, distentionem solet sequi. At nō datur emprosthotonos, nisi rarissime, si modo datur: igitur neq; conuulsio. Quod autē non datur emprosthotonos, sic ostenditur: Nervi enim in

Sec. 2. in fine.

33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45.

anteriore parte cerebri non inmiscetur musculis, nisi facie, & sunt molles: igitur non possunt adeo tendi, ut faciant emprosthotonū, nisi in facie: & uix perfectum. At nervi spinalis medullæ, si anterus tendantur, ut in coxa, non faciunt distentionem, nisi ut a spinali medulla tenduntur ac distrahuntur: igitur tunc facient etiam emprosthotonum. Ideo Hippocrates intelligit de affectibus magis qui sunt, quam de causa, ut sic dicamus. Si materia illa quæ in tumoribus ulcerū derepentē euauit, posterius tendat, ubicunq; sit uulnus ac tumor, excitatur distentiones atq; conuulsiones: sin autē ad anteriores, desipientiæ ac lateris dolores: si enim ad cerebrū, fiunt desipientiæ. Enarrat autē pulchra historiam de hoc Brasauolus, Raphaelis Hebræi, uiri in sua lege eruditissimi, qui ex tuberculo in collo ad grauisimam insaniam deuenit. Tales enim materia cum sint exusta, & sanguini mistæ, si ad caput ferantur, mentem mouent: at si ad pectus, efficiunt morbum lateralem: quorum, utrumq; malum ualde est. Si autem ad uentrem, efficiunt dysenteriam cruentam. Dicebat in libro de Coacis prædictionibus: Quibus ex dysenteria acuta, & rursus: Dysenteria subrubra, limosa, largæ alui egestiones in flammis ualde rubicundis coloribus solutæ, infania timorem inducūt. Hic describit duo genera dysenteria, acutiæ & cruentam, quæ facili ad infaniā uertitur. & de eadem dicit primo Epidemiorum: Populariter grassabantur dysenteria per æstatem: & quibusdā qui ægotarunt, quibusq; etiam sanguis erupit, ad dysenteriam transitus factus est. de eadem infra: Lienosis dysenteria adueniens, bonum. & rursus: A furore dysenteria bonū. & illud: Sanant podagricos optime dysenteria, si successerint. Pulcherrimè uerō de ambabus agit paulo post, dicens: Dysenteria quæ cum febre inuaserint, aut uarijs alui egestionibus, aut cum hepatis aut præcordij aut uentris inflammatione, aut dolorose sunt aut cibos intercipiunt, sitimq; inducunt: hæc omnes prauæ sunt. At quæ commodæ sunt, his malis carent: uerū sanguine & ramentis egestis desuerunt septima aut decima quarta, aut uigesima uel quadragesima die, aut intra hæc tempora. Atque hæc morbos sanant antiquiores ac recentes: hos citius, illos serius, adeo ut etiam utero gerentes alleuent, & scius corroborent, perducantq; incoluemes ad partum, si nihil horū affuerit. At si quicquid horum adfit, nisi prima die desinat, aut paulo post,

Pag. 20. 6. Aphor. 7. Apho. 5. Prædic. 2. Pag. 6. 10.

Handwritten notes in the right margin.

lo post, facti quidem perniciem, praeagnanti autem periculum adfert: ut in uniuersum duo sint eius genera. Vnum, per quod corpus exoneratur, salutare: aliud, quod ex materiae erodentis influxu accidit, de quo hic non est sermo. quam et id contingat. Distinguantur autem, quia innocuum cum sanguine est plurimo, ideoque uocauit dysenteriam rubram, et sine seuis symptomatibus, corpusque alleuiat: illa uero debilitat, et prauos ostendit colores ac ramentata, seuisque symptomatibus iungitur.

APHORISMVS LXIII.

Si in uehementibus uulneribus & sprauis tumor non appareat, ingens malum.

COMMENTARIVS.

¶ Vtinam Galenus omnes alios Aphorismos ita explicasset ut hunc, certe nos hac tam prolixa cura liberasset: uerum uix duos alios aut tres tam perfecte enarrauit. Nam primum illud pulchre consideratum est, ingens posse annecti tumori, id est, tumor ingens, si non appareat, malum est, ut sit sensus: tumor si non appareat, malum est ingens: uel utriusque, ut legatur, Si non appareat ingens tumor, malum significat ingens, probatque secundam lectionem. Verum Hippocrates secundo Epidemiorum ait: Si in uulneribus uehementibus tumor non appareat magnus, malum. Legitur enim

Sec. 3. in fine.

πύρρον, κακόθυ, πύρρον κακόθυ. Prima lectio Hippocrate dignior. Vehementibus enim uulneribus ingens tumor debetur. Tertius omnino absurdus est sensus, quia falsus. Declarat etiam quae sunt uulnera uehementia, seu πυρρότα. Quod sunt illa, de quibus dixit quarto Artis curandi: Vbi enim ten-

Cap. 6.

dones et nervi et carne uacua et ossa loca sunt, hic doloris, uigiliarum, conuulsionis ac delirij periculum insit. Adderem uero perlibenter, quae ille idem ibi subiungit: Cum enim trifaria, inquit, non haec modo uitia, uerum etiam reliqua omnia grauius magna, reddantur uel propter afflictam nempe partem praesentiam, uel propter affectus magnitudinem, uel quonia sunt cacothetis. Quin etiam illud utiliter adjicit, male facere medicos, qui huiusmodi uulneribus cacothetis, id est in locis tendonum ac neruorum factis, asstringentia et refrigerantia medicamenta admovent, repellentes humorem qui ad membra principalia postmodum delatus repente occidere solet. Sed et id conuenienter, quod reddit rationem, quare malum ingens sit, repulsa enim materia ad membrum principale aliquid recurrit et interficit.

Illud sane ad perfectionem solum debeat, ut cau-

sam redderet eius, de quo haud dubium est experimentum, scilicet cur materia cum ad uulneris locum non defertur, ad principale membrum recurrit, cum tot sint loca ad quae derivari possit. Causa est, quod materia huiusmodi a membris principalibus transmittitur. non enim potest esse minus alterius membri, quam principalis. sunt enim membra principalia, quia administrant corpus. Si igitur materia non transmittitur, necessario uel membrum principale est imbecille, ideoque stante prauo et uehementi uulnere manet ingens periculum: uel impeditur transitus, et ita periculum imminet, ne recurrit ad ipsum impellens, ea enim est natura eorum quae mouentur, ut in impellens prohibita impetu faciant: sic pileae, saxa, aqua torrentis, et similia. Hippocrates sexto Epidemiorum inquit: In Sec. 3. uulneribus sanguis coarctatur: opitulandum est igitur, ut uacuum expleatur. Illud etiam recte a Galeno additum, in huiusmodi casibus debere admoeri calefacientia et exiccantia, quae ille enumerat: sulphur, euphorbium, terebenthina, succus Cyrenaeus, opopanax et sagapenum.

APHORISMVS LXIII.

Molles, boni: crudi uero, mali.

COMMENTARIVS.

¶ Secundo Epidemiorum longe aliter legitur post priorem, ut hic, Aphorismum. Subiungitur enim: Laxi boni, sursum passentes peius. Nimis

tenuiter Galenus explicat causam dicti Hippocratis, nam quod crudi, id est duri, contumaces sint concocti, satis clarum esse arbitror: at molles, faciles. Sed quid ad rem, et quo modo, non ostendit. Primum igitur cum materia confluit, et tumor mollis est, signum est naturam moderate impellere humores, locum recipere et extendi, nec a dolore prohiberi, non esse prauos humores qui influant, nec magnam redundantiam a sanguine enim atro tumores sunt duri, et cum conferunt influunt humores uel ob redundantiam illorum, uel ob uehementiam doloris, et cum particula prae dolore extendi non potest. Atque haec signa mala. contra tumor durus prohibet concoctionem in ulcere, et suppurationem. At declaratum est superius, ulcera quae non possunt ad suppurationem perducere, uel omnino mortem asserere, uel transire in callosa atque chironia. Sed neque probantur, qui sursum prorumpunt tumores ea ratione. Igitur cum tumores probasset in ulceribus, quales hic ostendit, ut ratio continuitatis cum praecedenti Aphorismo manifesta sit.

APHO.

APHORISMVS LXV.

Dolenti partem capitis posterioriorem, in fronte recta uena incisa prodest.

COMMENTARIVS.

¶ Par est, ut hic primum coniungam hos Aphorismos simul, quod ab initio factum me perueni sum pollicitus, etenim usque ad illud, Quibus tumores in ulceribus, continuata exposita est, is uero continuatur secundo, sequens illi, ut et alius qui hunc antecedit. At praesens illi: Mulieri si uelis menstrua cohibere, ergo hic diuertere cum euacuatione docet. Quomodo multis morbis curandis optimus existit. Reuulsiones etenim, quae ad longinquissimas partes fieri solent, tarde operari solent, cum tutissimae sint: Euacuatio ex loco praesens auxilium asserere solet, sed non tantum: sola haec quae fit per communes uenas, et a contraria parte iuta est, et celerem asserit utilitatem. Dices: Cur non ergo semper ea uiuimus? Quoniam non ubique uenae sunt huiusmodi, sed in fronte ac ceruice, et in dextro latere aurga, et in brachio, etenim iugulares uenae diuiduntur singulae, ramumque emittunt ad aures, inde ad occiput, alium ad partem frontis anteriorem, quae in fronte coeunt in unam: ea recta diuidit frontem, post in duos ramos diuiditur, ut a Vesalio libro tertio de Humani corporis fabrica habetur. Eadem ratione fluxiones oculorum, Galenus detracto sanguine per cucurbitulas ex occipitio curasse ait. Solent autem in eisdem sericeo sunt per ceruicis musculos traiectione, ubi prius rudenti ferro illos traiecerint, spinam non tangentem, antiquos defluxus curare. Hoc tamē ut saepe prodest, raro sanatur. Est autem reuulsio quatuor generum et octo specierum: ante retro, retro ante: sursum deorsum, deorsum sursum: dextrum sinistrum, sinistrum dextrum: inius extra, extra inius. ut cum in scabie corpus a serosis excrementis per alium pingamus, ut Galenus et Oribasius referunt. Videtur autem hic Aphorismus ex sexto Epidemiorum translatus, ex experimento, sic: Dolenti partem capitis posterioriorem, uena frontis recta secta profuit. Sunt qui uenam nasi per apicem immisso ferro diuidunt, et effusa magna sanguinis copia a diuturno frontis dolore homines liberant. haecque deriuatio est.

Aphor. 62.

Aphor. 63.

Aphor. 47.

Fig. cap. 6.

Lib. de Reuul. cap. 2.

Lib. 8. cap. 19.

Par. 2.

APHORISMVS LXVI.

Rigores incipiunt mulieribus quidem ex lumbis magis, et per dorsum ad caput: sed et uiris parte posteriore magis corporis quam anteriore, ueluti femorum, cubiti. Sed et cutis rara, indicio autem est pilus.

sum ad caput: sed et uiris parte posteriore magis corporis quam anteriore, ueluti femorum, cubiti. Sed et cutis rara, indicio autem est pilus.

COMMENTARIVS.

¶ Hic Aphorismus sic describitur sexto Epidemiorum: Rigores incipiunt mulieribus quidem magis a lumbis, et per dorsum, et tunc ad caput: sed et uiris posteriore magis parte corporis quam anteriore. Horrem enim magis exterioribus quam interioribus corporis partibus: uelut, cubitis, femoribus, sed et cutis rarior. Indicat autem pilus, a quibus autem alijs rigent, fortassis ulceribus, incipiunt a uasis. Ratio huius est quadruplex. Prima, cur in mulieribus: inde, cur in uiris: deinde, cur in parte posteriore: inde, cur ex lumbis. Quod uero additur, cutis rara: ad anteriores refertur, quonia subiecti: Indicio autem est pilus. Quasi dicat: Partes haec sunt pilosiores, ideo rarioris cutis. Decretum est illud ostendere, frigidiora magis horrere calidioribus. hoc autem triplici exemplo, et mulierum in comparatione ad uiros, et partium posteriorum ad anteriores, et earum quae exteriores uocantur ad interiores, ut in brachijs et cubitis magis quam sub alis, in genu quam poplite. Vocat autem cubitum et femora, partes exteriores: interiores dicere poterimus femina, alas, et ita de his quae teguntur a seipsis: uel a pannis magis, ut uenter magis quam crura, uel quoniam natura sunt calidiora uel frigidiora, uel uenter dorso, et maxime partibus quae iuxta spinam sita sunt. ea enim pars exanguis est, et tota spina frigidior. Rigores igitur incipiunt mulieribus magis ex lumbis, uel magis quam uiris, uel utroque sub sensu: quod ostendit uerbum, Sed et uiris. Quasi dicat: Mulieribus rigores sunt magis hoc modo: sed et uiris si stant posteriore magis corporis parte, ut ex lumbis per dorsum ad caput, ubi magis illos ascendere quam descendere indicat, ergo frigidioribus abundant magis, et parte posteriore quam anteriore: et partibus, detestis quam ceteris: et ab inferiore quam superiore. Partes enim quae sunt circa lumbos, magis frigent, et remotae sunt a motu, a membris principalibus, et carne minus operantur. Propterea rigor ab illis partibus in febribus ab extremitatibus extremorum tum nasi inchoare solet: non autem rigor in his, neque frigus in illis: quonia lumbi non possunt adeo frigere ob proprietatem intestinorum: nec extrema rigore adeo accuti per se, cum non ad sint musculi magni in illis, neque etiam adeo commode partem angustas uenas materia

B 4 acuta

acuta & mordax permeare solet. Ratione igitur raritatis masculi feminis, & anteriora posterioribus, rigere facilius deberent: atque id contingit nonnunquam, ab externa causa, uerum Hippocrates de interna loquitur. Dicitur in Coacis prædictionibus: Rigores ex dorso molestiores sunt. Quomodo, cum sint magis secundum naturam? intelligit, quod magis propagatur loco opportuno.

pag. 1.

APHORISMVS LXVII.

Quartanis capti, non admodum à conuulsionibus capiuntur: si uero prius capiantur, & quartana superuenierit, liberantur.

COMMENTARIVS.

¶ Multa circuloquitur hic Galenus: sed an rectè, an non, non est hic cõsiderandum: sed potius Hippocratis mentem assequi decet, qui uult, quartanam non solum prohibere aduentum conuulsionis, sed factam iam curare. Atque ea miratio uidetur, quod cõuulsio sit à lento humore frigidus & humido, nam frigidum, cum sicco coniungitur, facit crassum: & cum humido tenue, ut primo de Alimētis.

cap. 2.

Quartana ergo ratione febris, aduersatur frigori: ratione siccitatis, humido: ratione frigiditatis et siccitatis, lentori. Quamobrem tamè ob causam materię quartanę, tum ob effectum, quartana prohibet conuulsionem factam ne adueniat: & quę iam facta est, curat ac soluit. Manifestum est autem, quod qui quartana laborant, conuulsionibus ex uacuitate laborare non possunt: nec si eisdem prius laborent, quartana potest superuenire, neq; enim oppressis mortali morbo uacat laborare quartana. Quamobrem de conuulsione, quę ex repletionem sit, solum est necessarium intelligere.

Sec. 6.

Est autem generale dictum, uelut sexto Epidemiorum: A quartana correpti, à magno morbo non corripuntur: si uero prius correpti fuerint, & quartana succedat, liberantur. Seu enim de comitiali morbo intelligatur, ut Galenus ibi exponit: seu ut nos censemus, de omni magno morbo intelligatur, liquet correptos quartana, huiusmodi non corripit. nam si per magnum morbum quemcumq; intelligamus, liquet sub eo cõuulsionem cõprehendi. est enim conuulsio planè morbus non leuis, sed magnus, ut superius uisum est. Si aut comitialè intelligat, cõuulsio est pars comitalis: si ergo prohibet comitalis morbi euentum, & curat eum, idem de cõuulsione dicendū erit. Nos aut generaliter intelligi debere docuimus.

APHORISMVS LXVIII.

Quibus cutes circumtenduntur aridæ & siccæ, sine sudore moriuntur: quibus uero laxæ & raræ, cum sudore moriuntur.

COMMENTARIVS.

¶ Videtur prima fronte Aphorismus hic satis alienus ab arte Medica, cum ipsemet in se tamen non ita est, sed prædictionem diligenter distinguere docet, ut in libro de Ratione uictus in acutis: Mortuis ex laterali morbo per intempestiuam pitianę exhibitionem, solet latus liuidum apparere, tanquã si plaga illata esset. Quod si animaduertent medici nostri temporis, cum oua & carnes conuulsas exhibent his qui postmodum moriuntur, intelligerent se toties homicidij miserorum coargui, quoties hæc concederent ægris. Sed & uarios modos mortis prædicere docuit sexto Epidemiorum, uelut illud: Quibus sanguis erupēbat, morientes fronte non excudarunt, sed uelut contracti præ siccitate erant, & anhelosi, ac cum sudoribus peruenies male habebant. Quomodo autem hæc utilia, in alijs ad causas dignoscendas, ut ibi Hippocrates omnino genus auxilij in angustis febrientibus, tametsi non profuerit. & quoniam qui sine sudore moriuntur, conuulsi moriuntur. dixerat autem in præcedenti Aphorismo, quartanam liberare à conuulsione, uult nos intelligere, non tamen ab ea quę sit à siccitate, nec lethali. Assumit autem ad ostendendum hoc, cutes aridas, siccas & distentas, quod signum sit calorem illum potuisse tēdere cutim, & ea esse natura ut prius consumat quàm colliquet, ideoq; tales ex resolutione uirium aut conuulsione pereunt: epponit uero circūtenduntur, laxas: & aridæ ac siccæ, raras, id est madidas ac molles. In his ergo præternaturali calore spiritibus, resolutis paruus mador quibusdam ante mortem apparet, ut multis ex peste morientibus. Alij uero per assiduos sudoris riuulos disfluentes, cum & multa est materia, & contumax, dissoluiturq; prius uitale humidum ac sanguis, quam obeunt. Atque hi dum solum serosa sanguinis pars effluit, leuari manifestè uidentur: unde narratur de medico illo à Galeno primo Prognosticorum, quod adolescētem in initio sudoris demisit in balneū, & periit, cum medicus & astantes sibi prius de hoc gratularentur: at ille tum prius syncopi corripiebatur.

pag. 2. & 4.

pag. 3.

Sec. 7.

Sec. 4.

Com. 4.

Paruo.

sed

sed medicus ille insanus in proposito perseuerauit. Talem casum ego perambulans urbem uidi. & ego curabam piscatorem, qui in febre perpeuis tribus diebus sudauit & periit. & quibusdã ex his profuit cohibuisse sudorem: alij nihilo secius perierunt. Sicut & quosdam seruam ex urina profuuium, proximos morti, cum medici quidam stulti uererentur retinere: alij etiam stupidiore, immodicis huiusmodi profuuijs gauderēt. Certè hæc duo proritasse, cum abundant, nunquam profuit.

Scribitur hic Aphorismus sexto Epidemiorum, sic: Quibus cutes circumtenduntur aridæ & duræ, pro sicca.

APHORISMVS LXIX.

¶ Vi regio morbo laborant, nõ multum uentosi sunt.

COMMENTARIVS.

¶ Sicut quartanam utilem esse conuulsioni docuit, ita regium morbum flatu abundantibus, atque sic continuatio perspicua est. Neque cogimur extorquere sensum inæquales, tanquam non de arquato morbo seu regio loquatur: sed bile abundante dici necesse sit, ut ex primo interitum Epidemiorum ostendere nititur. nam cum ea uox Arquatos omnes significet, tametsi omnibus etiam biliosis conuenire posset, non tamen efficeret ut liberarentur à contradictione, scilicet quod morbus regius siccam hydropem, quę flatu constat, sepe pariat: tum quod contingere possit ex obstructione, à pituita. Eiusmodi interpretationes curiose sunt, laboriosęq; & mali Rhetoris argumētum, cum secundaratio primam, ut hic, perimit. Quapropter de ue-

Aegro. 2.

ro morbo regio est intelligendum, qualicumque ex causa sit. seu enim ob nimium calorem accidat iccoris retenta bile & calore illo, flatus dissolui par est: seu ex obstructione pituitæ. nam & tum retenta bile, corpus incalcescit. At quidã corripuntur sicca hydropem, quæ ex flatu constat: quid uerius? uerum est, sed non hos uentosos appellat, uerum illos qui flatu eructant, quorum nullum comperias in huiusmodi morbum incidere. Quod est et etiã uelut per uentosos tympaniticos hoc intelligere, excusat uerbum illud, Non multum id est, raro in eum morbum incidit. Quandoquidem non natura pituitæ, quam necesse est minui ac mitigari, possunt eum morbum incurere: uerum potius imbecillitate calor in nati membrorum nutritionis, præcipuè uentriculi, sicuti ascites iccoris, euenire id soleat. Quapropter Galenum Eufhsium, bene excusantem Hippocratem, si modò excusatione dignum uult esse, turpiter damnat. Ita

In uitium uitij ducit figa, si caret arte.

Porro de his intellexit sexto Epidemiorum, cum dixit: Ventriculo calidi, carne frigidi & tenues, hi eminentes uenas habent, & iracundiores sunt. Abundante enim bile circa uentriculum, tales etiam bouinas carnes, & quæcumq; dura & crassa edulia, modò sicca omnino non sunt, conficere solent, ut bilis concoctioni non paruum auxilium afferre soleat, uerum parum hi uiri nutriuntur, & graciles euadunt: & contracto intus calore, frigidi sunt exterius. tument autem his uenę, seruata copia bilis sanguinisq; calidioris, unde iracundiores euadunt. nam mores animi humorum dominium naturæ liter sequi solent.

HIERONYMI CARDANI MEDICINAE DIOLANENSIS MEDICI IN SEXTAM Aphorismorum partem Commentariorum LIBER SEXTVS.

APHORISMVS I.

¶ In longis leuitatibus intestinorū, si ructus acidus fiat, qui prius non erat, si qui bonum.

COMMENTARIVS.

¶ Cum declarasset in quinta parte horum Aphorismorum Hippocrates, diuersorum affectuum, & maxime muliebrium causas: in præsentia ostendit signa, quæ plerumq; portendant a-

liquid: & sunt signa partim utilia ad prædictionem, partim ad curam. Incipit autem à ructu acido in intestinorū leuitate, quia ructus sit à flatu: & in præcedenti Aphorismo locutus fuerat de flatu. etenim quid aliud dixerat in eo, quàm morbo regio laborantes paru eructare: hic uerò docet, ructum acidum in longa leuitate intestinorum esse bonum. Proponit ergo quatuor conditiones: quod leuitas intestinorum longa sit, quod

quod eructet, & ructus sit acidus, nec antea se-
lulus fuerit illum edere: ex his omnibus cõcludit,
quod erit signum bonum. Atq; omiſſa inſeſtatio
ne inutili, nomina imponentium dico, quod leui-
tas inteſtinorum appellatur, quoties feces ſub for-
ma ciborum aſſumptorum odore coloreq; emit-
tuntur. nam ſubſtantia quandoque permutatur
ſola dentium attritione; & ideo multum refert,
ſi quis diligenter mandat cibum, antequam deuo-
ret. Quandoque igitur adeo ſimiles ſunt feces
ingreſtis, ut ſint perinde ac ſi ſtatim deuoratum
cibum uomitu reieciſſet: quandoque autem ſunt
cibi immutati, ſed non perfecte. Et quomodis
accidat, leuitas inteſtinorum dicitur: quanquam
hec minus mala ſit. Fit autem triſariam: uel quia
non concoquit uis uentriculi, licet debito tempo-
re retineat: uel quia concoquit, ſed non tam diu
retinet ut perfecte concoqui poſſit: uel quia nec
concoquit, nec retinet, quæ quaſi ex priori-
bus compoſita eſt. At non concoquit, uel ob im-
becillitate propriam, uel circumiacentium & au-
xilantium membrorum: ut de omento, quarto de
Vſu partium: & in quibus multus fluxerit ſan-
guis, ut ſupra dictum eſt, corde & epate refrige-
rato: uel impedimentum, ut de adoleſcente, pri-
mo ad Glauconem & alibi clarius. At in quibus
non continetur cibus, hoc accidit uel ob imbecil-
litatem uirium, aut ob humorem fluidum, aut ob
moleſtiam, ſicut in acerbis humoribus uel ulceri-
bus. Oportet autem dare cibos leues & non al-
bos, ut ſcias quantum mutantur. piſana enim quod
chilo ſimilis ſit, dubios nos reddit: et in quib; ob
acredinem hæc contingunt, ab acerbis offen-
duntur, & dolorem ſentiunt: conſequentur &
hanc ſpecie leuitatis ſæpe abraſiones inteſtino-
rum, inde etiam difficultates inteſtinorum. Ru-
ctus aut acidu triſaria ſunt, aut incipiente coctio-
ne, ac non potente abſolueri illam: aut ex acida
pituita, aut ex atra bile, ut ſimilia ex ſimilibus. ue-
rum qui ab atra bile ſit, potius acerbus eſt quam
acidus, aut cum acido acerbus eſt. Si ergo ob
pituitam acidam ructus acidus ſit, ſemper ad-
eſt: ideo non eſt bonus, quoniam deeſt illud
qui prius non fuerat, cum ſemper adſuerit. Si
etiam ex imbecillitate quæ ſuperuenit, & ex
quæ ſit leuitas inteſtinorum, ab initio contingit.
Quare non eſt (ut proponitur) in longa
inteſtinorum leuitate: reliquum eſt, ut cum ad-
uenit, leuitas iam diuturnæ, ut fiat reſtituta in
concoquente. Quod ſi pars reſtituta eſt, ſpe-
randum eſt facilius longe totum reſtitutum iri.
Seu enim humor in cauſa ſit, ſeu imbecillitas

Cap. 9.
Par. 4. A-
phorismo-
rum 27.

Cap. 8.

uentriculi, ſeu irritamentum, neceſſe eſt fa-
ela eſſe minora quam prius. Quod ſi perfe-
ueret, ſcriptum eſt in libro primo de Morbis, pag. 2.
parere aquam intercentem. Præua eſt & quæ
interficiet, ſecundo Prædictionum: ſi quæ eici-
untur, cruda ſint ualde, aut nigra, aut leuia, &
malè olenia. Quam nam autem appellet lien-
teriam, ſeu inteſtinorum leuitatem, apparet in
libro de Affectionibus: In inteſtinorum, in-
quit, leuitate ſeccedat cibi non putrefacti, liqui-
di, dolor autem non adeſt: & corpus attenuatur. c.
In libro autem de Viſtu ſalubri, id eſt tertio de
Diæta, dum inquit: Succedit iſſis cibus liqui-
dus & incoctus, tum reliqua. Porro de
hoc etiam ſupra egimus in tertio. Nunc recen-
ſeamus auctores, qui ferme Hippocratis au-
thoritate fuerunt, quibuſcunq; tantum fidei
habendum eſt, quantum Hippocrati etiam, ex
Galeni teſtimonio. Recenſet autem in commen-
to Ariſtonem, Philſtionem & Pherecidem: at
in primo de Alimentis addit Euriphontem, &
Philitam: alibi addit Phantem, & Dioctem:
poſt quos ſunt Polybius, gener Hippocratis, &
duo illius filij Draco & Theſtabus: & ex his duo
nepotes, ambo prænomine Hippocratis appella-
ti, Dioſcorides, Praxagoras, & Herophilus, e
teris omnibus infeſior.

pag. 10.

pag. 8.

pag. 7.

Aphor. 30.

Cap. 1.

APHORISMVS II.

Quibus nares natura humidio-
res, & genitura humidior, mi-
nus integra ſanitate fruuntur: qui-
bus uerò contraria, ſalubrius de-
gunt.

COMMENTARIVS.

¶ Et hoc eſt ex his quæ probabilia ſunt,
nam & muli contraria natura ſunt morboſi,
attamen ſinis, cuius cauſa ſcriptus eſt Aphori-
ſmus, eſt demonſtratiuus: ſcilicet quod ſi nares
ſiccantur, & etiam genitura, multum profue-
rit. Habet autem ex initio & primo intuitu du-
plicem hæc dubitationem. Prima quidem, an ita
ſit intelligendum, ut qui nares habent humidio-
res, habeant etiam genituram: an potius, qui
utramque habent, tales ſint. Alia, an per humi-
diores intelligat humidio abundantes, an quorum
humidum liquidum ſit. Scribitur hic Aphori-
ſmus eodem modo ferme ſexto Epidemiorum:
Quibus nares natura humidæ ſunt, ac geni-
ura humidior & abundantior, hi ægrius ſanita-
tem agunt: quibus uerò contraria, pluri-
mi ex his non ſunt morboſi. Vbi duplex diſcrimen
declarat

Sec. 6.

declarat mentem Hippocratis. Primum, quo-
niam coniuget debent hæc partes, nõ ſubſequi. e-
uariant enim nares natura humidæ ſimpliciter,
& genitura abundantior. Secundum eſt, quod
dum dixit, Humidior et abundantior, declarauit
non debere intelligi per humidiores: abundan-
tiam humidu, ſed aqueam magis ſubſtantiam. in
quorũ utroq; Galenus fallitur, refugiens ad tem-
porum ſimilitudinem, quæ nulla eſt cum hoc, ſed
afferamus primum rationem, quare duo hæc con-
iunxerit. Morbi quidem pluri, inquit Hippocra-
tes, & uolentiſſimi ſunt ex cerebro. In epiſtola
ad Demetrium regem: at cerebrũ per nares ex-
purgare ſolet excrementa ſua, genitura uerò o-
mnium membrorum inferiorum eſt iudicium: a
nariſus ergo atq; genitura totius corporis argu-
mentum ſumere licet. Quibus ergo talia ſeroſa
ſunt, ut ab ipſo Galeno habetur, ſecundo in ſex-
tum Epidemiorum, cum ichores ſint materia om-
nium morborum, hi multis morbis atq; diuerſis
ſubiiciuntur. Et mihi ſane poſt longam illam ta-
bem a nariſus aliquando pura aqua marina,
quod ad colorẽ attinet, ſimilis, ſtillauit ad quan-
tatem unciarũ nouem: aliã etiam, ſed non tan-
ta: niſi ſumodi fuerat materia tam lægæ deſtillatio-
nis. Vidit alio qui p circuitus difficultate ſpirã
di corripiebatur, fluxiſſe impoſito medicamento
ẽ ſutura cõmuni ſagittatã atq; coronali ad libras
4, aut 5: ut uix caput tantũ ſine cerebro cõtine-
re potuiſſet. ligã ergo hæc, argumentũ hãud du-
biũ ſunt morboſe nature. cõuertitur autẽ cũ præ-
cedenti, quoniam ibi de ructu, hic de muco agi-
tur.

Com. 39.

20

30

APHORISMVS III.

In longis difficultatibus inteſtino-
rum, cibi faſtidia malum: & cum
febre, petus.

COMMENTARIVS.

¶ Cum egreſſet in primo (neque enim parue
ſollicitudinis res fuit Hippocrati ordinẽ hunc re-
tinere, ut pote quod primus ſe cundo & tertio di-
uerſis rationibus cõnectatur) de leuitate inteſti-
norum, hic de difficultate egit: longis autem u-
triuſq; Cũq; cibi faſtidium in omni morbo malum
ſit, quemadmodum in illo, in quo uis morbo men-
te cõſtare, & ſe bene habere ad oblationes bo-
num, contrarium uerò malum, ſecundo Apho-
riſmorum: nihilominus in morbis, in quibus mul-
ta ſolent eici, in dies neceſſitate quadã appetere
ſolent cibos, at in hoc morbo non appetere, ſi-
gnum eſt omnino affectu repugnã, atq; ideo ma-
lum. Eſt etiam malum ut cauſa, nam, cum reſe-
ctione indigeant, deficientem non ſolum appetitum

ciborum, ſed illũ abominatẽ ego, neceſſe eſt ſer-
me ut moriatur. In initio tamen affectu non nihil
mirũ redundantib; circa os uentriculi, aut propẽ
prauis humoribus: at in fine aut neceſſe eſt con-
ſumptos eſſe humores, aut etiã cum illis appetũ
cibos, licet alienos a ſalutarib; ob neherentẽ ne-
ceſſitatem uirũ. & cum febre quidẽ hoc ciborũ
odiũ ſimiliter deterius eſt, ſigni quidem ratione,
quoniã abſceſſus aut inflammationis aut ulceris
prauũ ſignũ eſt: cauſe, quoniã febriliteres maiore
indigent reſtauratione. Habet aut in hoc morbo
peculiarẽ malũ febris: quippe cum, ut alibi dictũ 6. Contra-
eſt, duplex ſit difficultas inteſtinorũ, cruenta, in-
dift. cont.
qua multus ẽ icore prodiſt ſanguis: & non cruen-
ta, in qua erodũtur inteſtina, febris putrida (nam
de hac eſt ſermo) cruenta & adharrens inflammationis
icoris ſignũ eſt: nõ cruenta autẽ, iam perfora-
ti inteſtini, ulcerisq; profundi in illo. Scribitur
autẽ 6 Epidem. his uerbis: In longis difficultati-
bus inteſtinorũ cibi faſtidia, mala, tum aliã, tũ
ſi inſuper febriliter. ceterum cibi faſtidium nõ ma-
gis uentriculi quã ipſius icoris uirtũ eſt, in nõ ſo-
lus, dicente Galeno primo in tertium Epidemio-
rum: Vnde collectis quæ dicta ſunt, perſpicuum
eſt, mirẽ fuiſſe icore affectũ principũ uetetratri-
cis & naturalis animæ, cuius oteſtũ eſt qua-
tuor eſſe uirtutes, attrahendi, nutriendi, cõmu-
tandi & expellendi, quib; corporib; nutrimentũ
et incrementũ ſuppeditat: & hac affectu, mirum
in modum appetitus perit, ut mori malum quã
cibum guſtare ægri ſuſtineant. Si tamen in di-
ſenteria erodente contingat, ad uentriculũ con-
ſenſum referri poterit. Eſt autem triplex hoc fa-
ſtidium, ut habetur ſecundo in tertium Epidemio Tex. &
rum. nam cum dixiſſet Hippocrates in textu: Com. 37.
Quoſuis cibos hec toto tempore faſtidium, nec
appetit quicquam, non ſunt neque eſtatu dignũ
quicquam bibebat. Dixit Galenus in Cõmento: c.
ſumo hæc, dixit: ſignificans odio illi ueniſſe ci-
bos, ut ne deſiderium quidem ueniret cuiuſquam: c.
quo quidã, cũ perdidit appetentia, cum illa re-
cordatur, quib; aliquãdo ſunt oblectati, tenentur. c.
Nonnullos enim in morbis occupatos conſici-
mus, ſimulatq; quicquam guſtarunt, illud auerſa-
rũ: quoſdam uerò ne guſtare quidem auſos. attã-
men hi requirentibus ex ſe, ecquid appetant re-
ſpondet certa edulia, quibus ſe recordatur quon-
dam gauſos eſſe. Sane maximum tibi ſit facil-
tatis ſignum ciborum appetitricis ſemel emorien-
tis, ſi parata hæc quæ deſiderare dicebant, ut
guſtarunt, culpent, nec etiã edant. Qui, tamen ſi
habeant peſſimẽ, deteriore tamen ſunt in ſtatu, c.
qui

qui

qui nihil appetunt: extremam indicantes naturalis facultatis, qua cibum & potum appetimus, extinctionem. Quarendum igitur esset, de qua specie loquatur hic Hippocrates, & mihi uideatur sane clarum de omni intelligere: deteriorem tamen speciem maius significare detrimentum, & certiorum ac celeriorum mortem, quam primam. Porro eos qui non appetunt, & vitæ uocant: qui uero respiciunt, & πεινῶντες, primo in primum Epidemiorum.

Com. 29.

APHORISMVS IIII.

Vlcera circum glabra, maligna sunt.

COMMENTARIVS.

¶ Si pili cadant, aut etiã, quod maius est, cutis desquametur, necesse est erodentes humores circa ulcus esse: sed si hoc accidat, nõ poterit facile ad sanationem peruenire. Eiusmodi aut dispositio minatur ignem sacrum: cuius, siue adsit siue timeatur, ut in libro de Vlcerebus, nõ est negligenda cura. Atq; hæc iuxta Galeni sententiã, uerum uix uerisimile uideri potest, materiã adeo prauam ad ulcus confluere, ut in sana parte pilos eradiceat in ipso ulcere, alia nõ edat signa, per quæ euidens illius prauitas quàm per casum pilorum non significetur. Ideo melius est sic intelligere, ut uulnus ipsum prauum ob intemperiem pilos cadere cogat, & extirpet. Vlcera enim dupliciter sunt cacothæ, ut etiam quarto Artis curandi habeatur: aut ob intemperiem illius, aut succi in fluentis prauitatem. Itaq; glabra ulcera, si non aliter affecta sint, potius leci intemperiem prauam solum, aut cum humoris defluxu indicant, quàm solius humoris in fluentis prauitatem. Præterquam enim in Gallica lue, nullam scio humoris prauitatem, quæ pilos possit extirpare, quæ se uia non sit: cadunt enim pili in elephantiasi, impetiginibusq;. Sed quid si ob solam intemperiem sicca hoc accidat: nam illa non impedit, sed inuauat ulceris sanationem: at in nouo ulcere tanta sic citas fieri non potest. Melius est ergo, ut existimemus corruptum esse succum carnis circumiacentis, seu ob uulneris, seu succi influentis, seu utriusque prauitatem. Porro quæ ob succi prauitatem non consolidantur, purgatione indigent, ut in libro de Vlcerebus, sed si succus ibidẽ corruptitur, permittatur sanguis effluere: si non inflammatio adeft, cataplasmate: si non purgatur, præsciendandum: si aut non sanatur, quia crudum est, intemperies mutanda, & ad suppurationem deducendum. Quinq; his modis ulcus nõ sanatur,

Cap. 2.

Pag. 2.

totidem corrigitur. Appellat Hippocrates propriè ulceram maligna serena, de quibus libro de Locis in homine, exscriptus est & hic Aphorismus ad uerbum ex sexto Epidemiorum. Constat enim, ut ibi uidebitur, Hippocratem, dum iunior esset, aliosq; sequeretur medicos, scripsisse Epidemiorum libros: ultimos autem fuisse primum ac tertium, sed tertium postremum fuit, tumq; ex sententia egit secundo uenam in Anaxione, medici, quos comitabatur, erant ex se Æta quam Erasistratus secutus est, sanguinem non mittentes, cæterare et Ætã agebant. Quocirca cessat admiratio Galeni, qua Hippocratem imperitiã aut improbitatis accusat: uerisimile est autem, iuuenem artis operum studiosum ex hac obseruatione initium duxisse. Nam tentasse hoc, ut morborum naturam proderet, proditoris potius quàm siccarij munus fuisset. Dicimus hoc, quia quosdam ad diuinus tentasse: qui & quod sperabant nõ sunt affecti, & magnis calamitatibus laborarunt, cum infamia & uitæ periculis.

APHORISMVS V.

Dolores qui sunt in lateribus & pectore, atq; alijs partibus, an multum uariant, perdiscendum.

COMMENTARIVS.

¶ Dixi, omnes hos Aphorismos esse probabilis generis: quod ut intelligeretur, luce clarius hoc ipse docuit: cui nihil dicat aut affirmet, sed tantum admoneat, ut attenti simus, an in lögum dolores pcedãt: qui primus sensus est, aut an sint uehementes & graues, qui secundus: aut quo ex genere sint, seu lacrent seu grauent, purgent ue. Hippocrates sexto Epidemiorum & huic scripsit, ut duos, uelut dixi, præcedentes, his uerbis: Dolorum in lateribus & pectore, & alijs partibus, tempora an multum differant, considerandum est. Quamobrem si Hippocratem per Hippocratem exponere operã precium est, palam est, quandoquidem hoc solo uerbo differunt tam Latine quàm Græcè τὸν ὄρατος, quod est tẽpora (ἄρα enim tempus anni est) idem in utroq; loco sensisse, eundemq; esse sensum. At præter id est, quod solus hic sensus Hippocrate dignus est, cū duo illi Galeni sint inartificiosi, quanquã uiles. Quis enim tam rudis est medicus, qui non querat ab ægro, an dolor magnus sit, an paruus, & qualiter eum afficiat? tum uerò, cuius speciei sit? an pungat, terebrete, mordeat, lancinet, grauet, tendat: Quæ sex sunt differentiæ principales dolorum per se, nam dolor torpidus & dulcis, quem

Sec. 7.

Sec. 7.

Sec. 7.

Sec. 7.

Sec. 7.

Sec. 7.

Sec. 7.

Sec. 7.

Sec. 7.

Sec. 7.

Sec. 7.

Sec. 7.

Sec. 7.

Sec. 7.

Sec. 7.

Sec. 7.

Sec. 7.

Sec. 7.

Sec. 7.

cis, quæ Galenus ridet, nos tamen sepius sumus experti: tum calidus aut frigidus nõ propriè dolor, sed symptomatũ subsequentiũ sunt differentiæ. Etenim tendens status signũ est, grauius multitudinis aut crassicie materia. Atq; bilis, uel omnino exusti humoris est, q terebrat: qui pũgit, flauæ bilis: pauca, sicut multæ, quod lancinet: mordax proprius est animalibus, ut uermibus. Vrigo uerò doloris species est, partis ratione, nõ causa. Etenim exteriorib; mēbris cõuenit solũ nõ interiorib;: at externis etiã reliquæ species dolorũ cõueniunt. Est etiã differētia à persuerāia eorũ, & diuturnitate. Sed quanquã hæc pulchra scitu sint, cū tamẽ nõ doceat hic Hippocrates, id de quo admonet, uulgare est. At si in primũ sensum incidat, habes primũ naturã tẽporis, quæ plerumq; similis est naturæ doloris. Æinde illud libro de Natura hominis: Itaq; quũ hæc sic se habeant, quicũq; morbi hyeme augetur, si state desinere solent: quicũq; uerò Æstate augetur, hyeme finire cõsueuerunt, nisi certo dieũ circuitu discedant. De circuitu aut dieũ rursum dicam: Quicũq; aut morbi uerẽ sunt, ad autumnũ eorum discessum fore expectare oportet. Quicũq; postremum autumnales morbi sunt, eorum discessum necesse est uere fieri: quicũq; uerò morbus hæc tẽpora transgressus fuerit, eum annuum fore scire oportet. Sed & per ὄρας intelligit morbos, q ex cõstitutione anni fiãt, atq; uulgares, in quibus idẽ dixit nõ esse mutandã uictus rationẽ, sed potius regionem. Quid ergo est, ut nõ malimus legere sic: Cum dolores adueniunt, maxime cõsidera tẽpus anni. Primum, ut intelligas ex qua materia aut causa fiant. Secundum, ut si dissimilis materia sit anni tẽpori, cognoscas curã esse difficilẽ. Tertium, ut si uulgariis sit hic dolor, scias aliter esse curandũ, q si ex sporadicis esset. Quartum, ut cognoscat quãdã sperandã salus sit ex temporis mutatione. Ergo & illud considerandũ, quo nam pacto indicat hũc Aphorismũ, uerba illius sint sexto Epidemiorum, ante ipsam: In Perintho uere plurimi ægrotarũ simul: causa fuit tussis, per hyemẽ populariter uagata, & alijs quicũq; diuturni sunt morbi, nam & in ambiguis cõfirmati sunt. Quibusdã uerò diuturni non sunt oborti, uelut his q dolores cenales habent. Sed & alijs, uelut homo ille ad quẽ Cyniscus me adduxit. Si q; structurã consideret, ex cõstitutione tẽporis morborũ naturam & exitus uenabatur. Is enim fuit sensus, quod in Perintho multi ob hoc simul ægrotarẽt, quoniam tussis & alij diuturni morbi populariter hyeme antecedeẽte uagabatur. Omnes igitur, quos huiusmodi diuturni morbi corripuerant, ferme ægrotarunt. Causam reddit: quoniam qui iam ferme sanati erant, ab eisdem morbis grauius occupati sunt. Sed & alios inuasit, qui non diuturnis morbis oppressi erant, uerum solis doloribus: demum etiam sanos, ita ut quatuor fecerit ordines eorum, qui iam tussis uel alio morbo diuturno correpti fuerant per hyemem, quos ex sequentibus uerbis intellige eisdem morbis laborasse: eorum inde, qui iam penè ex eisdem conualuerant. Sed morbus redijt, quos uerisimile est pauciores fuisse prioribus eorum, qui doloribus tantum non admodum periculosis, ut renium, qui adhuc pauciores extiterunt ceteris: demum & quidã sani. Inde subiicit, quod ob id oportet considerare dolores qui adueniunt, quo tempore adueniant, & maxime si populariter uagantur. Verisimile enim est, temporũ uarietate succedente iuxta similitudinem causæ doloris eos in morbos transituros: ut lateris, in lateralem morbum: pectoris, in peripneumoniam: uētris, in intestinorum difficultatem. Cur autem præcipue lateris & pectoris dolores expresserit tum maxime, quod diuturni cum spiradi difficultate, & intestinorum præcipue leuitate in tabem finiuntur, etsi cum febre diuturna, suppurationem: & si cum lumborum dolore, ad morbum regium transit, ut in Coacis prædictionibus. neque enim in ulla corporis parte tot mēbra, tamq; diuersa sunt, ossa, membrana, cor, pulmo, inane.

APHORISMVS VI.

Renum uitia, & uesticæ, quicũq; dolores, in senioribus difficulter sanantur.

COMMENTARIVS.

¶ νεφριτικὰ, morbos & uitia renũ intelligere oportet, ἀλγυμῶντα κατὰ τὸν κότυ, dolores uesticæ, ut iam distinguat Hippoc, cõparans uitia renũ uesticæ doloribus. Ad dũ præterea, ὀνόσα, quicũque: ut intelligamus omnia dolorum genera scilicet, & uriginẽ. insinuat nobis magnitudinẽ morborũ uesticæ, qui quatuor ferme continentur generibus, abscessibus, ulceribus, lapide, & læsione in operatione, seu fit in cõmentaria seu difficultas, aut suppressio, uel urigo. oēs enim hi morbi nõ solũ in senibus, sed in cũctis ferme, aut prorsus sunt insanabiles, aut difficulter sanantur, cum enim dico, Aut prorsus insanabiles, aut qui difficulter sanantur, tres modos euentũ intelligo: aut quia nõ omnino sanantur, aut raro, aut cũ magna difficultate. Morbi aut uesticæ plerũq; doloribus definiuntur renũ, nõ ita quod substantia illorũ parũ sentiat, Vesicæ igitur morbi insanabiles,

C les,

2. Apho. 39.
1. Apho. 14.

les, cum cōfirmati fuerint: dolores autē in senioribus. In senioribus quoq; morbi non prorsus oēs sunt insanabiles, sed diuturni plerūq; & acuti etiam periculosi, ut etiā superius uisum est. Quales igitur erunt morbi renū & uesicæ, qui inter acutos acutissimi, inter diuturnos longissimi existunt? Ob hæc igitur de uesicæ morbis nō locutus est, cū sub generalitate cōprehendatur. Iuniorib; tamē hæc scire expedit, quæ ad rē faciūt, & nō adeo profunde ex generalibus excipiscari sciūt propria. Sanantur in senibus morbi, qui mites uocātur, ut tertianæ, ephimeræ, dolores in testimōrū; quoniā medicamēta faciliē ad illa deferriūt, et excremēta exeunt. Itē qui ex acutis cōuertuntur, quoniā nec uim acutorū, nec longitudinem diuturnorū retinēt. Cæteri raro sanantur. Sed ut dicit Galenus rectē, senectutem nō tam ætate quam robore metiri oportet.

Causæ cur morbi renū & uesicæ dolores difficulter sanentur, sunt, assidua cōcoctio, attractio, expulsiō, ut ne uel horula una in toto die gessēt: serosa quoq; substantia, quæ acuitate irritat, natura labefacta mēbra, & sanari ulcera uetat.

Quæ autē sanari oportet, quiescere debēt, & exsicari. Angustæ quoq; uicæ ad hæc mēbra sunt, & locus remotus ab ore. Vnde Galenus: Pulmo

2. ad Glau.
cap. 2.

& renes a uētriculo longissimē absunt. Propinquissima sunt ori uētricus & stomachus, ideo in his solis nihil ad uires addere oportet, in illis maximē. Silentio præterijt uesicæ, quod illa sicut & rectū intestinū aliunde etiā q̄ ab ore auxiliū suscipere possit, ac solcat: nihilominus medicamēta multo difficilior per uirgā injiciūtur, quam p̄ anum: tutius etiā per anum, quam per uirgā injiciuntur. Vtrobiq; etiā iniecta minores uires habent, quam quæ per os sumuntur. Demonstratum enim est in libris de Subtilitate, nihil quod uitæ careat, uires habere, nisi animalis comparatione. animalis autem comparatione uires habere propterea, quod à calore eius in actū deducuntur. Et cū calor exterius sit imbecillis, item in uesicæ & iuxta anum, ideo non tantum posse quæ mittuntur, quantum si per os sumpta fuerint. Omnium igitur membrorū cum uesicæ sit ab ore remotissima, & situ inepta, ac forma ad injiciendum, & substantia maximē sensibili ac exanguis, & quæ difficillimē possit consolidari, & non consolidata mortem asserat: sequitur ex omnibus his, ut uesicæ morbi omnium pessimi existant. Si igitur hi morbi in omnibus difficulter sanantur, quanto magis in senioribus, cum sint morbi illis proprii renum passionēs, urinæ

Aphor. 18.
& 19. huius.

Aphor. 37

Senioribus, id est, in senibus omnibus, etiā ab initio senectutis incipiendo, perabsurdū enim est, difficulter sanari morbos in primo senio, deinde in extremo faciliē. quod autē p̄ seniores, principii senij intelligat, forsā quis dubitabit, cum cōparatiuū positiuū excedere debeat. Id uerū est, si adijciatur, uelut, Ego sum cādiolior Antonio. At cū simpliciter profertur, uelut ad mediū relatiū, positiuo inferius est: uelut, Iunior, senior. id est, media ætate. Sic sapientior, formosior, referuntur ad mediū. Indicat hoc uerba Hippocratis sexto Epidemiorū: Renū morbos supra 70 annū sanatos nō uidi. id est senij initium. mens enim uidetur, eisq; robustior fieri: ultra autē sapientior, non robustior. Cū corporis enim uiribus augetur, & per se: per se quidē semper, cū corpore aut ad annos 30, aut quinque amplius, in uniuersum igitur, ad annū usq; 50. ἀνορύσονται igitur intelligere oportet. factus ergo senior, id est, ubi constantem excessit ætatē, & seniores qui illā excesserunt, etiamsi uel semestri spacio excesserint. His modis cōparatiuum positiuo minus est, & ineficacius. nam ad aliud refertur.

Cæterum quod dixerit, ἀνόσα ἀλγυμματα, quicūq; dolores: uirgines noluit cōprehendi, nam uesicæ propriē et frequētius his urgetur. Quamquā Epicurū aliās docuerim doloribus uesicæ perijisse, & Petriū Mantuanū, philosophos: nō tamē satis mihi cōstat, quo dolorū genere. Dolorū si quidē genera, ut Galenus antea hoc in libro nos docuit, ex tribus sumuntur differentiis: magnitudine, ordine & qualitate. magnitudine, uehemens aut exiguus, diuturnus ac breuis. Ordine, continuus, intermittens, æqualis aut inæqualis. Qualitate, pungēs, tendens, grauias, stimulas, erodens, feriēs, torpidus. Videtur uirgo sub eo doloris genere cōtineri, qui fit dū pungitur aut diuiditur cutis ac caro. nam & has causas dolorū cōmemorat Galenus primo de Symptomatiū cau-

sis. Verū ipse sibimet negociū facefit, qui tertio de Locis affectis uult dolorem capitis factū, ex flaua bile, in uētriculo cōtenta, mordentē ac exedentē esse. At cōstat hūc nō esse quē uocam⁹ uirginē. uirginē enim in mēbro nullo interiore experimur, præterquā in uētriculo & uesicæ: neq; forsā tota, in collo certē, in exterius aut mēbris uirginem tantum, non dolorem, seu uratur pars, seu diuidatur, seu loris cadatur, experiri licet. Quod si tundatur, dolet quidem, sed nō caro, & multo minus cutis: sed pars subiecta, uel peristōn, seu membrana os circundans.

Galenus satis, ut mihi uidetur, anxie hæc rem pertractauit: sed cum sæpius cū sub manibus habuerit,

Cap. 6.

Cap. 7.

Cap. 8.

Cap. 9.

Cap. 5.

buerit, præterijt. Secūdo enim de Locis affectis inquit: Neq; enim cū acū quisiuā uulneratur, alio affectu laborat, q̄ si ab acri humore facta fuisset erosio, & tamē non animaduertit hūc affectum qualis sit: uerū tamē, ut paulo post dicit, acūs & uirginē ab initio, & dolorē, cum profundius immittitur, excitat, sed ipse de uirginē loquitur, nec tamē quid sit animaduertit. & rursum clarius ibidē: Verū si lapis dolorē excitauerit, interdū solus, interdū uia cum cruore excernitur. etenim radit ea corpora per quæ transit, maximē si uel asper uel acutus fuerit. Non potuit latere eum, quantum esset discriminis, si per renes & ureteras deferretur, dolorem excitando, aut per uesicæ collum & uirgam uirginem intolerabilem faciendo. Quo nam pacto igitur talia confundere potuit? Rursus secundo de Medicamentis secundum locos: Dolores mordaces humorum uel uaporū acrium, noxam significant: cum grauitate, multitudinem: cum pulsatione, inflammatione: cum grauitate & distentione, humorū multitudinem intra membranas contentorum. Multa talia cum Galenus prætermisisset, prima dolorum genera de speciebus disseruit.

Cap. 2.

Rei ueritas ita se habet: Membra sanguinea uirginē sentiunt. Est autē uirgo dolor, qui fit cum motu aeris atq; contactu: si uerò durum duro tangatur, aut absq; aere fit, dolor igitur in membrīs exangui. & in occulto propriē fit, ut sint membranae, tendonesq; in carne & cute uirgo, quoniā ibi aer præsens est. Tria igitur sunt dolorū prima genera: dolor, uirgo, pruritus. Dolor intrus fit, & propriē in neruis, mēbris ac exanguiibus: unde etiā in dentibus uirgo nunquā. Fit etiā necessariō, ubi aer nō tægit, unde cutis nunquā dolet: quo fit, ut forsā quidā dicta Aristotelis nō rectē de capitis cute sint interpretati. Virgo fit in his quæ aeri exponuntur, sanguineisq; mēbris: unde etiā in collo uesicæ, & præputio. talia enim aeri proxima sunt, & sanguinea: itēq; in uentriculi imo, ac in pulmone nō fit, licet sanguineus, & aeri expositus. qua enim parte aeri exponitur, nō sentit. Post uirginē dolor sequitur, ut in flagellatis, & uirgæ ardore (sic enim liceat comuni consensu appellare) atq; tūc finitur dolor, quæ enim latebat in exanguiibus partib; atq; intimis noxa, ob uirginis magnitudinē ea recedente detegitur, sentit, & dolorē ostendit. cōpressa igitur aut siccata, uiri desinit: uerū dolore afficiuntur. Pruritus uerò uirginis species est, sed moderata: quo fit, ut nunquā in mēbris internis sentiantur, tamen si uesicæ scabie laborare soleat: atque

hic morbus cū ex ulceris genere sit, sed nō profundus, nō sanatur unquā. ob id dixi, morbos oēs uesicæ esse insanabiles. Cæteri uirgo & pruritus quādoq; iunguntur atq; miscētur, ut in his quos urtica tangit: uirgo uerò nō diuiditur in species, quanta acutior sit quæ ex pūctione, q̄ quæ ex sectione fit. Dolor autē, ut dictū est, in plures species distinguitur. Quod si obijcias, eū q̄ acu pungitur, uirginē ac dolorē sentire: uerū est, cū acūs paulo profundius mergitur, aut si phlegmon excutitur, phlegmon enim cū in internis partibus fiat, citra uirginē est, & cum dolore. Hæc sunt quæ Galenū potius attigisse præsumisset, quam Archigenem tam pertinaciter oppugnasse.

Nunc uerò ex his magnæ difficultatis solutionem inuenire licet: & est, cur qui ulcera in uesicæ patiūtur, aut lapidē, nō in uesicæ, sed in colis glande uirginē sentiūt. & quibus lapis in uesicæ est, his membrū tenditur, nā, ut demonstratū est, neq; uirginis neq; pruritus uesicæ est particeps, quamobrē affectū eō usq; fertur, scilicet ad membrū sanguine præditū, & aeri expositū est, scilicet membri uirilis glande: atq; ibi primū, atq; ab initio tentigo & pruritus sentiuntur: ex quo uerū, ut in tractatibus tenditur. cū uerò lapis creuerit, uirgo, dū mingitur, iam sauciata uesicæ: demū crescēt malo, lapidē scilicet, cū ulcere dolor etiam, nō iam in ipso præputio, quemadmodū in pruritu & uirginē, sed in imo pubis atque uesicæ ipsa. Atq; hoc est, circa quod uiri frustra laborarunt: quoniam ueris principijs, quæ à nobis inuenta sunt & propolita, caruere.

APHORISMVS VII.
Dolores & tumores uētris sublimes, leuiores: qui uerò non sublimes, uehementiores.

COMMENTARIVS.

Totus hic sermo ex hoc uerbo μετέωρα pendet, quod est superius, & æquam habet difficultatē. Nihil autē absurdius, imò ne audit quidē dignū interpretari, sublimes: id est, supra peritoneum. Quid enim est supra peritoneū, in quo cōsueuerit gigni dolorē an cutis, quæ uix unquā dolore afficitur, nisi ex externa causa? an tenuis membrana, quæ uix dolet unquā? aut pinguedo, expeys doloris? At musculi per absurdū omnino, quandoquidē istud in controuersia non uocabatur. Propterea mirū hoc, sed non mirū, quandoquidē si cæcus cæcū ducat, ambo in foueam cadunt. Oēs tam absurdū sensum secuti sunt, propterea sublimes iuxta corporis longitudinē intelligo, Et quamuis dicat Princeps sextadecima

Tract. 1.
cap. 3.

tertij, quod ulcera tenuioru intestinorum dolores faciat uehemetiores quam crassiorum: dico quod prae supponit pares, morbū & causam. sed cum in uentre superior pars contineat uentriculū, iecur, lienem, duodenum, & partem coli laterē: inferior autē ileon & partes intestinorū angustiores & monoculū, & trudi soleant quae superius infestant ad inferiora: ideo dolores superiores sunt experimento frequentius nō ita graues ut inferiores, ubi etiam renes & uesica. Et licet abscessus in ileo sit grauior, & magis molestus quam in colo, tamen ileos intestinum positione est in inferiore parte uentris, & coli pars maior in superiori. Et etiam, ut dixi, hoc non est adeo generale. dixi uerō, quod hic loquitur de his quae secundū plurimum contingunt, nō quae secundum rationē sequi debent, ac certa quasi demonstratio deduci possunt. Superiores enim partes uentris ut longē frequentius dolorib. afficiuntur, ita inferiores cum afficiuntur, saeuus cruciari solent. Membra etiā inferiora cū magis exangūia sint, superiora calidiora, magis a doloribus uexantur.

APHORISMVS VIII.

Aqua intercute laborantibus, ulcera in corpore facta difficulter sanantur.

COMMENTARIVS.

Quod ulcerū sanatio sit exiccatio, docebit infra Galenus, & docuit quarto de Medicamētis secundū genera, et tertio & quinto Methodi. nihil enim plus facit medicus, q̄ prohibere ne humore superfluo impediatur naturae opus, aut solida pars colliquetur. Nam generatio carnis non medici, sed naturae opus est. ob id aqua intercute laborātes, humiditas habet palam carnes, et ob id exiccari difficultius possunt: ideoq; etiam ulcera eorum sanari. Verū eadem ratio prohibet laborantes alba pituita, & si non magis, tamen certius. Si enim aqua intercus in uentre solū sit, crura autem aut brachia sine humore, quid prohibebit in his sanationem? Quare, tametsi quis respondere possit, in huiusmodi aegris totum corpus esse humidius, afferam tamen causam aliam euidētiorem q̄ humidi abundantia: tametsi neq; in alba pituita neq; aqua intercute censeam deesse humidum praeter naturam in toto corpore. Verū dicam quod magis ad rem facit, & quod iuuat ad curationem, ac ad praferuandū se ab hoc morbo: nec non ad intelligendum, quomodo hic morbus generetur. Dico ergo primū, quod ulcera in aqua intercute difficultissime sanantur proprie

Com. 43. Cap. 6. Cap. 3. Cap. 1.

ob humoris serosi prauitatem solā. Constat enim ex colore, odore, effectu bus, ac ratione ipsa: q̄ humor qui in aqua intercute diffusus est per crura & uentrem, est similis urinae putrefactae. Et quomodo serosa pars tam diu contenta loco arcto et calido, & immobilis, potest nō putrescere? Imō ab initio ipso putrida est. Aliter, cur est quod uidemus aliquos qui parū mingūt, fieri hydropicos? alios, ut ego iam diu ac multi alij, q̄ supra sexaginta uncias urinae quotidie mingūt, nunquā fieri hydropicos? At dices forsā, quia urina illis intercipitur. At si intercipitur obstructione, cur non supprimitur ex toto: at ea ratione qua unciae 10 fluunt in singulos dies, ea ratione etiā quadraginta profluere deberent. Quinetiā cur non expellitur sudore, quod urina nō potest? Cur multi hauriūt aquae amphoras plenas, nec corripiuntur hydropē alii sex uncias aquae frigidae epotis confestim morbus inuadit: cur in eiusmodi uiris prauus color, & multi etiam regio morbo laborantes, in eum morbum decidunt? cur sicuti ante hydropem? nō solū, ut quidā falso putat, dum iam correpti sunt, neq; ullum certius signum hydropis, quam sitis leuis quasi perpetua, absque causa manifesta. Etenim talis sitis si perseveret, aut tabis aut hydropis a quoque certum est signum in omnibus ferre. cur in hydropē ex flatu non ita sicuti, etiam uehementer laborantes? Non nisi, quia in temperie frigida manifeste laborant. Cur his succus cichorii noxius est, illorum plurimos breuī sanauit? nec est auxilium ferre praestantius. Ergo aqua intercus sit, quoties iecur serosum humorem non auget (in alium enim effectum profluuij urinae aut sudoris incidunt aegrii) sed corrumpit, ac quasi putrefacit. Vnde, quamuis ad renes pellatur, illū non recipiunt, impleunturq; demum redundat in uentrem, de quo suo loco dicemus. Cum uerō iam ceperit, difficile ob id curatur, quoniam uenis iam repletis causam suam adauget, sitq; morbus ob id circularis, de quo Hippocrates in libro de Ratione uictus in acutis. Palam est igitur, cur talibus ulcera difficultissime, quouis loco sint, sanentur. Sed obijcies ex quinto de Locis, quod in scirrhis iecoris statim aduenit aqua intercus, quos palam est non nisi refrigerare iecur: quinimo factam intercutem ex ea causa concludit esse insanabilem. Quod si ab alia intemperie quam frigore fieret, nec statim scirrhum iecoris ascites sequeretur: nec si sequeretur, esset praesens insanabilis.

7. Aphor. 49.

Pag. 3.

Cap. 7.

certē

certē demonstrationes propter dicta simpliciter continere non debemus. Ego primum id uerum non esse puto, quod tam constanter affirmat. existimō enim plurimum esse, quibus duricies sunt in iecore, & ascite non corripiuntur: uerum tunc solū, cum sanguinem iecoris repurgari prohibuerit ea duricies. Vnde non minus ex duriciebus splenis, quam iecoris, ascites generatur. Narat Hippocrates quarto Epidemiorum de uiro metallico, cui praecordium dextrum erat intentum, cum aluo intenta, subdura: & decolor fuit, ut uitium iecoris uideri posset, nec tamen in aquam intercutem incidit: & in filio sororis Apemanti. Sed fac ut causa sit, quando quidem imbecillitatis certē causa est, forsā etiam corruptionis erit. cum enim duricies adfuerit, compresso uiscere corrumpetur sanguis reuentus, & ipsa serosa pars putrescet: atque ita in idem redit. Et ideo potus aquae non est causa hydropis, sed sitis: quae est causa potus aquae, cum fuerit imbecillitati iecoris, ostendit causam esse iam praesentem hydropis. & si dicas, quod Princeps ait in quartadecima tertij: Et prohibitio a misione aquae, nedum a potu ipsius. Respondeo, quod hoc non est ante

Tract. 4. cap. 13. in princip.

3. de uictu in Acut. Text. 40.

conceptum morbum: sed quia aqua, ut dicit Hippocrates, nullam habet uim in excernendo, neque alium neque urinas, & quod tarde permeat: & non ob id damnat quod frigida sit, imō ostendimus experientem esse omnium qualitatum: quinimo quod ad qualitates attinet, biliosam inde, biliosissimam ibi appellat. Verum dicit Hippocrates, lienem & iecur auget: hoc autem bifariam. primum, flatus in his generando: deinde, quod si frigida bibatur supercalesceto iecore uel liene, scirrhum promptē in his generat, atque ob id ad hydropis generationem promptissima est: non quia frigida sit potentia, sed quia actū, & ideo in iecore excalesceto, & non consueto potui aquae. cum enim calescit iecur, & inflatur, ut in lebetē ius: inde contrahit plurimum sanguinem ad se, quo plenum, si aqua repente multa & frigida, & crassa praesertim, & infuso epota superueniat, atque quam sanguis diffugiat, cogitur & refrigeratur sanguis & scirrhus in icū ferre oculi generatur, non a frigidityte naturali, sed a decepta. Ideoq; qui timet hydropem, cibus debent frigidis uti, enduuiā, cichorea, plantagine, rhabarbaris, potu uini albi aut aquae destillatae. nam tutor est haec longē q̄ uinum nigrum, praecipue astringens. Quod si

quis dimidium talis uini frigidityte aequalis, qualis fuit aquae, bibat, multo celerius scirrhu concipiet, quam ex potu aquae. Est igitur causa propria ipsius ascitis, intemperie calida iecoris, cum illius imbecillitate. Verūm huius persuasiōibus decepti, putant esse calidā. morbus tamē est frigidus & humidus: quia collectus humor serosus, quantitate uincit etiā putredinem. Propterea succus cichoreae & enduuiā ac fenchibi, plantaginis, utilissima sunt, & praeseruant: ut contra uigilia, cibi pingues, crassi, calidi, uinā, nigra & acerbā, eam inducūt. Ceterū quid per aquā intercutem intelligat Hippocrates hic, an solūm anasarcon, ut uidetur Euchsus, inferius explicabimus. Quod uerō dixit Galenus, explicatū esse ab Hippocrate, ulcera esse siccanda, si per duci debeat ad sanitatē, in libro de Ulceribus idem per haec uerba: Siccū sano propius est, & humidum non sano. est enim ulcus humidū, quod uerē sanum, est siccū. Propterea ulcera uniuersa praeter quā in articulis, nisi uino humedare nō oportet.

Aphor. 14. In princip.

APHORISMVS IX. Atque pustulae non admodū pruriunt.

COMMENTARIVS.

Hic satis est Galeni Commentariū adhaesisse. Sicuti tubercula omnia duplicē labē cōferunt, quoniam quaedā tendunt in acumen, et alia tendunt in latitudinem: quaedā ad maiorem extenduntur locum, nō tamen in altum attolluntur: sic & pustulae nonnullae sublimes, nonnullae latae sunt: sublimes autē pustulae atq; tubercula a calidiorē humore generantur, humiliores autē a frigidiorē. Quare ob duplicē causam latae pustulae non admodū pruriunt. Diffiantur enim in latitudinē extenta, & facientem ipsas humore minus acrem habent. Ergo si omnia sic explicasset, & sibi gloriam ingentem peperisset, & nos a tam graui labore liberasset. Verū non omnia possumus omnnes, ut ille dicebat. Multa praecleara scripsit Galenus, quae cum alias quae nam sint exposuerim, hic etiā repetere non pigebit. Primū, admirabile illam medēdi Methodum, post quinq; priores illos de Simplicibus medicamentis libros. Tertio loco utiliores, sed nō tanta diligentia, libros de Medicamētis secundū locos, quibus solū inferiores utilitate sunt libri de Medicamentis secundū genera. utiliores sunt libri de Locis affectis, atq; ingeniosiores: uerū minus absoluti, quod maiorē artem expostularent. Itaq; in suo genere plus de ficiunt prioribus, ipsi per se praecleari. Post sunt

APHORISMVS X.

Commentaria in Epidemia, certè nobilia: & libris de Vsu partium summa laus accederet, si in principali, id est, enarradis partibus corporis, ut se haberet, nõ defecisset. At a multis alijs tẽperare poterat, ut tractatione de Pulsibus tota, a libris de Placius Hippocratis & Platonis, a typis, a libris cõtra Erasistratios & Erasistratum, Iulianũ: de Sophismatis in uerbo exortetibus, ab Anatomicis, modò Marini scripta nõ defecisset: a Cõmentarijs his, & etiã de uictu in Acutis & Prognosticorũ, & generaliter earũ partium, in quibus multiscripser: a libris de Symptomatum causis, & naturalũ facultatum, quos ille tamen & multi nunc suspiciunt, cum enim multa cõtinuant optima, sane ob uiri auctoritatẽ paucis erroribus plus offendunt, quã multis bonis præceptis inuent. Sitamen quis legat instructus acri Diãlectica, qualẽ nos tradimus, secernendo pauca, sed periculosa, admirabilem cõsequi ex illis poterit utilitatem. multa enim sunt præstatis uiri, qualis ipse fuit, dogmata. Sed nihil deterius arte curatiua ad Glauconem, quam & breuem fecit, & breui tẽpore cõscripsit, habet enim multa periculosa dogmata, quã uiri factu solo magni sequentes, plurimos perimunt ægros. Cæterum ut breuiter absolua, omisis his in quibus philosophũ agit, aut logicũ, in quibus teritur sine fructu tem pus, maxime libris de Dogmate Platonis & Hippocratis, & de Pulsibus, ac præcipue libris duobus ad Glauconem, tum Anatomia: cæteri libri oēs si cum iudicio legantur, atq; a uiro præstanti, utilissimi sunt. Et Commentaria in Hippocratem omnia etiam, præterquam in Aphorismos, magnam utilitatem asferre poterit. Priores aut quinq; ab omnib; & sine delectu, sani enim sunt undiq;. Sed ut ad rem redeam, Hippocrates sexto

Sec. 2.

7 Epidemiorũ inquit: Latæ pustulæ nõ ualde pruriginosæ sunt. Quales Simo habebat hyeme; qui ubi ad ignem inungeretur, aut calida lauaretur, opem sentiebat: non quod pruritu leuaretur, sed quia minuebantur, aut sanabantur. pruritus enim satis leuis erat. Leuabantur enim tum effluentibus uaporibus, tum concocta materia quæ intus erat: unde morbus minuebatur. Sed id dubium est, an acres humores pruritus magis excitent? Videntur enim hoc falsi facere, acres autem erodere cutim, ac dolorem efficere. Itaque latæ pustulæ minus profundæ sunt: & si scalpantur, statim totus humor exit: cessat ergo pruritus. Et ideo ab auxilio remetiuntur homines.

Caput dolenti, & circumdolenti, pus uel aqua uel sanguis, effluens per nares, aut os, aut aures, morbum soluit.

COMMENTARIVS.

¶ Tres habet partes consideratione dignas: Prima, quid intersit inter caput dolere & circumdolere. aliqui dixerẽ, uehementer dolere: quod omnino absurdũ est, & nõ solum a Græca lectione, πρὸς τὸν ὄντα, alienũ, sed etiã a modo loquẽdi, & Hippocratis maiestate. At caput dolere dicimus, cõpars illius dolet: circumdolere, cum in toto ambitu, nõ flatu, sed ob materiã, quæ totũ quasi in doloris cõsensum trahit. Nec est ut dicas, nõ solum morbu a flatu uno, ex his fluente, hoc enim dixit, qui ignorat logicã. Hippocrates enim nõ dicit, Caput dolenti & circumdolenti soluitur morbus per fluxũ puris, aquæ uel sanguinis per nares & reliqua (esset enim hoc falsum) sed si fluat, inquit, soluitur morbus, præsupponit iam quod fluat, at nõ expellit natura hoc in dolore, nisi cum sunt causa morbi: quæ pulsa, pars est morbu solui. In Galeni Cõmentario aliqua desunt, aliqua deesse suspicamus. Deest sanguis, quæ causa fuit ut interpretatio esset obscura & anceps: neq; ego multũ ad sanandã partẽ hunc Aphorismũ pertinere arbitror. Primũ, quod scire nõ possumus, quid ex his tribus in causa sit: deinde, quod aliud est naturæ opus facile, & medici uolentũ: deinde quod natura solet, cũ expellit, huiusmodi totum expellere, medicus hoc uix faciet. neq; enim scit an sit præparata, nec potest illã totã in unũ colligere. Adde, quod nullũ membrum est, quod difficiliter euacuari possit capite. Medicamenta enim epota purgã totũ corpus, nõ aut caput (oporteret enim per palatũ educere in uentriculũ) inde per intestina: quare melius per apophlegmatismata, quã per alium. Quod si consensu uenarum trahunt, primũ uiolentiissimum esse medicamentum oportet, cuius exhalationes ex uentriculo per palatum id possint efficere: aut si per uenas uis defertur, oportet in uentriculũ, iecur, caua uenã, & porarias, inde in cerebrũ ingredi, aut per iecur cor, arterias. Propterea & hic Hippocrates docet, quomodo caput sit expurgandum. Sed admonet in libro de Vsu, prius totum corpus esse purgandum: & in libro de Glandulis, totum corpus in caput remittit: ipsum uerò, nisi ægrotet, denudò in ipsum corpus. Et alibi: Inflamantur fauces ex destillatione, &

pag. 2.

Ibidem.

Cap. 15.

ne, & excitatur tussis, ex qua materia ad fauces deriuatur, ipsum uerò caput a toto corpore trahit. Sed & Galenus ipse purgationẽ capitis per propria loca ostendit potius q̃ per medicamentum, ut primo ad Glauconem. Sed neq; per uenã sectionẽ, educere enim sic quicquã non licet è cerebro. Sed deterius longe faciunt, qui ex uena iecoris sanguinem mittunt. Omnino enim stultum est, trahere primum ex iecore sanguinem, ut illud trahat ex caua, & caua ex cerebro. Sed reuellant primum quæ in naso, inde quæ in fronte, & quæ post aures, ac demum ex brachio superiori a iungulo. Similiter nec pus nec aquam medicamento trahere non licet, pus nullo modo: aquam quæ trahunt, etiam ex uentre pleraq; uenarum natura proxima, scilicet aëris, elateriũ, lathyris & thymalus, ac similia. Quare satis sit intellexisse et prognosticum per hunc Aphorismũ, & modum curandi, si quando s̃ sit posse corpus curare: & præterea qui nam humores in capite dolore aut morbum efficere maxime soleant. Et tamen caput si purgandum sit, optimè euacuabis totum corpus, & materiam quæ eo rapitur, & quæ ipsum maxime ledere solet, catapotijs Galeni in quinto Artis curandi, ex aloë, agarico, bdellio, colocynthida & scamonio. Et si materia calida fuerit, & totũ corpus sanguine plenu, sic ut duas sectiones sustinere possit, a iecoraria primum, inde cephalica sanguinẽ copiosè detrahant: si non, incipiã ab ipsa cephalica. Vbi s̃ s̃ affluerit caput purgandũ, Galenus tertio decimo Artis curandi, nõ solum per nares & palatũ (nam in aures, incõmodum est ac incertum medico trahere materiam) sed etiam per balnea et emplastra, maxime spondyliũ & serpillum.

Cap. 14.

Cap. 22.

33 Pus uel aqua uel sanguis.) Rarò a pituita, nisi modum excedat, ob familiaritatẽ et innocentia naturæ, sit morbus in capite. Sed uel ab humore qualicunq;, uel crudo et aqueo excremento in his, in quibus nõ fit cõcoctio, quod adeo abundat aliquando, ut dixi, uidisse plusquam a toto capite contineri possit, quod etiã in archiepiscopo B. Andreae in Scotia, dum ad pulmones singulis octo diebus uidere pro miraculo licuit. At si ex flaua bile aut nigra uel sanguine morbus seu dolor sit ab initio, stultè credideris extra uenas contineri, unde fluente sanguine liberantur. Sorditates enim, quæ sunt ex bile, in acutis morbis cõtingunt, reposita bile cũ modico sanguinis in cerebro: inde ad concaviũ, quod est inter cerebrũ et aures adhuc in uenis: unde salutis hoc ple

runq; signũ est. Quod si è uenis materia in cerebrum uel men. branas derinetur, uincat uerq; natura, tunc ad suppurationem deuenire necesse est. Quare uerq; igitur ex materia morbus sit, uno ex his tribus consistere illũ oportet. Vnde natura secundũ rationẽ agente, ægrũ liberari necesse est. Quod uerò per nares, palatum aut nares dixerit, loca explicauit, per quæ materia copiosa expurgari solet, ac intus, nam per oculos in lacrimas uertitur, & oculos lædit: neque præter aquam ex oculis quicquam emanare natura dicitur solet, & est etiam periculosum. Vnde etiam in libro de Iudicatione idem ferme reperitur, sed uerba subscribere: Caput circumcirca dolenti ac negotanti, si pus per nares aut per aures fluxerit, soluit morbum. Itaque aliud est secundum naturam fluxiones numerari, ut ait Hippocrates libro de Glandulis: Fluxiones de capite usq; ad secretionem contingunt per aures secundum naturam, per oculos, per nares, atq; hætres sunt. Et aliæ per palatũ in guttur et in gula: et aliæ per uenas in spirale meacillam, & in sanguinẽ. Quæ omnes septem numero existunt, liquet ergo, tam quæ per palatum sit, præter naturam esse: quæ per nares, secundum naturam: quæ per aures autem, communiem. oculi ergo secundum naturam expurgant cerebrum, sed ad exonerandum illud minime sunt idonei. Quod si obijcies ex Coacis prædictiõibus: Capitis dolorem soluit pus per nares & sputa crassa, & non olentia: soluit item ulcerum eruptio, quandoq; somnus: & alii fluxus. Et in libro de Iudicationibus: Caput circumcirca dolenti, quicunque ex superius locis doluerit, cucurbitam affige, soluit dolor ad coxas & genua, & anhelatio, quicquid horum factum fuerit. Et rursus in libro de Locis in homine: Medicamenta caput purgantia, quæ quidem ualida sunt, a toto corpore ducunt: quæ uerò debilia, ab oculis, & hinc a uicinis naso partibus. Sunt etiam alia plurima, quæ possent adducere in hac causa: sed his dilutis quæ pro nobis sunt, cum contraria uideantur, uiam præmonstrabimus ad reliqua. Vltima auctoritas palam est de erythinis, quæ debilia trahunt a naso & uicinis partibus: tum si ualidiora paululum, ab oculis: at ualida, a toto capite. Nam si per medicamenta purgantia intelligeret, ualidiora esse oporteret quæ ab oculis & propinquis naso partibus, quàm quæ a capite toto: ut constet Hippocratis sententia, cerebrum per nares, non per medicamenta, quæ deuorantur, expurgari debere. In libro autem de Iudicationibus, reuulsiõis modos, & a

C 4

medico

medico qui in usu est, et a natura docet: at in Coacis predictionibus docet capitis dolores trifaria posse solui, concoctione, reuulsione seu decubitu materiae, et purgatione. Vt ibi de generibus curationum a natura, hic autem de speciebus unius generis, scilicet expulsionis ipsi ut materiae loquatur. Nam demonstratio quam attulimus, ostendit sub hoc genere non posse plures species contineri.

APHORISMVS XI.

Melancholicis haerentium uitio laborantibus haemorrhoides superuenientes, bonum.

COMMENTARIVS.

¶ Et hoc est ex his quae communiter eueniunt: et, ut dixi, ad praedictionem ac curationem simul conferunt: sed alia magis, alia minus, ut in praecedenti diximus. in hoc enim magis agitur de curatione, sed tamen praedictio securior est.

Quod autem dicat Galenus, quod non solum con-

ferunt haemorrhoides ratione euacuationis, sed etiam humoris qui euacuatur: indignum est tanta doctrina, quasi omnis euacuatio talibus mor-

bis profutura esset. Clamat enim Hippocrates

1. Aphor. 25. 23. sapius: Si qualia oportet purgari, purgantur, con-

fert, et bene ferunt. Et rursum: Deiectiones non

multitudine sunt aestimandae, sed si qualia oportet

purgari, purgantur. haec, melius est, ut dicamus

sic: Non solum ratione humoris euacuari haemorrhoides iuuant in melancholicis, et uitio renum

laborantibus, sed ratione ipsius euacuationis, qualiscumque sit, nam in melancholia, id est animi uitio, dum a capite auertunt, minuunt ipsum affectum: in renum uitio exonerando, partem propinquam, liberiores ac temperationem reliquit.

At de melancholia nil mirum est iuuari eos, quando quidem euacuetur proprius adeo humor, ut ex humore affectum nuncupauerunt. De uitio autem renum Galenus debuit causam referre, cum perinde non sit manifesta. Propterea Hippocrates docet in libro de Internis affectionibus, quatuor esse principales morbos renum: lapillum, rupturam uenas, erosionem, quam dicit fieri ab atra bile, et in qua maxime uerus est Aphorismus, ut pote purgato humore qui causant morbi praebet: et dolorem ex pituita et bile in tribus reliquis, profecto haemorrhoides solum iuuant exonerando locum, et dilatando aequandoque, imperantem: cum etiam exonerent, dum morbus ex atra bile fit, ut tum duplici sint auxilio: sed et in quarto plerumque conferunt, cum e-

pag. 8. bus, quatuor esse principales morbos renum: lapillum, rupturam uenas, erosionem, quam dicit fieri ab atra bile, et in qua maxime uerus est Aphorismus, ut pote purgato humore qui causant morbi praebet: et dolorem ex pituita et bile in tribus reliquis, profecto haemorrhoides solum iuuant exonerando locum, et dilatando aequandoque, imperantem: cum etiam exonerent, dum morbus ex atra bile fit, ut tum duplici sint auxilio: sed et in quarto plerumque conferunt, cum e-

nam atram bile exonerent haemorrhoides, etiam flauam et pituitam euacuant (nam omnem ceco chymiam purgare solent): quo fit, ut mirum uideatur multis, cur in copia illarum euacuatione, malus tamen permaneat habitus. Quamobrem id contingit, cum quotidie recreatur praeus humor iam uicta temperie iccoris, uel cum totus sanguis inaequalis est: sicut autem solum biliosus, atro manente, atque haec duae fluxiones redduntur inuiciles. Caeterum mirari contingit, cur si tanta in haemorrhoidibus commoda, tam pauca medicamenta illas prouocent: ut tria uel quatuor, iac, ficus, fel taurinum, cyclaminus radix, et mucus porri succus. Sed ratio non ea est, ut prouocare salutarem, et sanguinem multa prouocant: sed labor est uenas illas implere, cum in plerisque, etiam non ad sint: quod si non adiunt, aut plenae non sint, locus exculceratur sine uilitate. Quamobrem male faciunt, qui hirudines ei loco applicant, si uena ille uel tum primum non tumeant, uel alias non ante fluxerint, sanguinem enim ex propagibus ramorum descendendum ex stolonibus cauae, quae crura nutriunt, detrahunt. haec enim ad quatuor annosculos delegatae sunt. At hoc facere, primum est: cetera haemorrhoidas, difficilimum.

APHORISMVS XII.

Adiuturnis sanato haemorrhoidibus, si una non seruatur, periculum est aequam intercutem uel tabem aduenire.

COMMENTARIVS.

¶ Qui nostra principia non intellexerunt, multum laborant in huiusmodi explicandis difficultatibus. Ostendimus enim nos, aequam intercutem fieri non ex frigida iccoris intemperie, sed potius calida, tum sicca, cum defectu tum caloris inuati, cuius indicio est sitis. Et ob id cum in haemorrhoidibus atra bilis fluere soleat, retenta corrumpit calorem iccoris, aut excedit pulmonis substantiam, aequamque intercutem parit, aut tabem. Dixit autem de periculo, quoniam et multis haemorrhoides fluunt, sanguinem clarum deducentes. Verbum igitur, sanationem quae a medico fit, non sponte factam, ostendit: nam desinente humore, interquiescere possunt. Similiter nec de sanatione quae per purgationem fit, Hippocratem intelligendum, palam est. Quomodo enim uersuabitur, alijs siccatis: Nihilofecius, etiam si sponte sanentur, quandoque haec, et si non tamen frequenter, eueniunt: ob id nos monet Hippocrates, non debere eas sanare.

sanare. Et si sponte sanentur, maximam habendam curam in uictus ratione: sed multo magis, cum arte sanantur. Exemplum uero quod Galenus adducit de multitudine lignorum et igne, hic non est satis ad propositum. nam atra bilis non est apta accendi ut ligna, sed naturali calori aduersatur. Maior tamen est error, cum dicit haemorrhoidas non fieri nisi ex multo crassoque humore: imò per sepe, ut in mulieribus, gignuntur ex crudo sanguine ac tenui, si experimentis credere oportet: tum ob alias causas turpes, uel quia sint hereditariae. Scribuntur in libro de

pag. ult. Humoribus ad amplificationem huius Aphorismi haec: Qui haemorrhoidas habent, neque pleuriam, neque peripneumonia, neque phagedaena, neque tuberculis terebinthi figuram habentibus, corripiuntur, fortassis neque lepris, fortassis neque uiliginibus. Multi tamen intempestiue curati, non tarde correpti sunt, et sic perniciosae habuerunt.

APHORISMVS XIII.

A singultu habito, sternutatio superueniens, liberat.

COMMENTARIVS.

¶ Perinde est ac si dicat, omnem singultum cui superuenit sternutatio, ab illa solui. Nec est ut excipiamus eum qui ab initione fit, cui non superuenit sternutatio. sternutatio enim motus est uehemens, hic autem debili aegro non potest superuenire: at debilis est aeger, quicumque a singultu ob initionem corripitur. Verum quod singultus maxime ex repletione fiat, indicant pueri, qui cum uoces sunt, maxime singultiunt: et frigis ac rigor, qui causa sunt singultus, humore in tunicas uentriculi infarcto. Sed quomodo haec liberatio succedat, nemo dixit. fieri enim ob uehementem motum concussionis ex sternutatione educto humore, simile prodigio est. Et si homo sternutamentum cieat, non protinus liberatur, sed si sponte sternutat: quam uis etiam aliqui sic liberentur: nec liquet, quo nam materia illa procedat, si detruat eam fateamur. Infra uidebimus quomodo fiat sternutatio, dicente Hippocrate: Sternutamentum fit ex capite calefacto cerebro, aut humectato, eo quod in capite est inani. aer enim intus contentus extrahitur: pituita sonat autem, quoniam per angustum ipsi est exitus. Galenus ibi docet, sternutamentum fieri attracto spiritu a pulmonibus, magnaque compressione facta, Verum in hoc fallitur Galenus,

7. Aphor. 46. eto cerebro, aut humectato, eo quod in capite est inani. aer enim intus contentus extrahitur: pituita sonat autem, quoniam per angustum ipsi est exitus. Galenus ibi docet, sternutamentum fieri attracto spiritu a pulmonibus, magnaque compressione facta, Verum in hoc fallitur Galenus,

quoniam putat eum aerem attrahi a pulmonibus, ut fiat sternutatio. Sanè bene fecisset, si hunc modum docuisset. Sed contingit sternutatio ob id, quod uentriculi cerebri dilatantur, et attrahunt aerem, ut illum cum impetu expriment: et dum attrahit cerebrum per nares, cogitur etiam pulmo attrahere: sed spiritus, qui a pulmone attrahitur, nil facit ad sternutationem, sed solum qui a cerebro. hic enim repente per angustum compressus, edit illum sonitum. Indicio est, quoniam uidemus, quod ante sternutationem aer per nares trahitur: et si trahatur solum per os obturatis naribus, non fit sternutamentum, aut leue, et imperfectum. Ratio igitur Aphorismi huiusmodi est: dum singultus manet, uapor ille uellicat uentriculum: hic idem attenuatus, ascendit per os et palatum, pungitque cerebrum, et tunc mouet sternutamentum: igitur sternutamentum superueniens singultui, non est causa, ut credit Galenus, liberandi a singultu (hoc enim nunquam, quomodo fiat, ostendere poterit) sed est signum satis certum, quod uapor ille qui singultum faciebat, et materia illa iam resoluta est. et ideo etiam patet causa dicti in libro Prognosticorum: Grauedines et sternutationes in omnibus circa pulmonem morbis et antecessisse et succedere, malum est: at in alijs morbis lethalissimis sternutationes profunt. Nam, ut dixi, robur cerebri significat: at in pulmonis morbis trahi aerem uehementer a cerebro, reluctante pulmonis natura, indicium est, non parum laborare cerebrum, ut sit et signum malum, et causa. ut neque hic, neque ibi, uel etiam in septima Aphorismorum, affectus sit ueram sternutamenti originem. Fit enim tuftsus in pulmone, uelut sternutamentum in cerebro, attracto aere, ut quod noxium est expellatur. Verum tuftsus per loca latiora materiam trudit, nec necesse est aerem ad cerebrum trahi, dum trahitur ad pulmones: at si trahitur ad cerebrum, eo modo atque impetu ad pulmones deferri necesse est. aliter enim per nares respiratio fieri non posset, nisi hoc contingeret. Quod cum Galenus non animaduertit, egregium inuentum esse existimauit, aerem ad pulmonem attractum causam esse sternutamenti, cum ad id parum aut nihil pertinet.

APHOR.

APHORISMVS XIII.

Aqua intercute habito, si aqua e uenis in uentrem defluerit, soluitur morbus.

COMMENTARIVS.

¶ ὕδωρος, aqua intercute uerterunt. Sed quid sit ὕδωρ ab ὕδωρος, nemo uere docuit. Pariratione aquae intercutis nomen sub eadem ambiguitate reliquerunt. Celsus libro 3. tres species facit, ut etiam Princeps: cum colligitur aqua in uentre, uocaturque ascites: cum flatus, tympanites: cum humor in ambitu totius, anasarca, seu leucophlegmatia. Sed quis sensus erit, si dicamus aqua collecta in uentre, si e uenis in uentrem defluerit, soluitur morbus? An ὕδωρ, forsitan species tantum est, ut Galenus ait in libro de Lin-

Cap. 21.

guis Hippocratis? aut per hoc uerbum (e uenis) ad leucophlegmatiam solam contrahitur. Sed haec de locutionis modo. Illud magis arduum, quo nam pacto si in uentrem defluerit, soluitur morbus? Quidam dixerunt, oportere ut e uentre ducatur postmodum: sed hoc non est sententiam Hippocratis ueram reddere, sed falsam. Alij dixerunt, priorem morbum solui non simpliciter: sed hoc primum artificio caret. deinde uerum haud est, cum ex hydropo in hydropem decidat, cum utraq; species sub communi nomine coineatur. Dicendum est igitur, quod aliud est defluere, aliud deriuari aut descendere. Quoties defluit, cum impetu in uentre peruenit, et eodem impetu euacuatur et sanatur aeger: si aut, ut ita dicam, sensim instillari, reuerti potest, et mors sequi. Plinius secundus de Medicina ponit tres species hy-

Lib. 3. cap.

dropis hoc modo: uult autem in omnibus communem esse tumorē uentris, in qua tumet uenter ex flatu et humore: uocatur, si humor superet, ascites: si flatus seu spiritus, tympanites: si autem cum uentre totum corpus tumeat, leucophlegmatias. Verum si quis conferat quae scripsit libro de

pag. 13.

Internis affectionibus, inueniet leucophlegmatiam esse pituitam albam ad unguem, quod Graecum unum sit, alterum Latinum nomen. Et transitum hunc sensum quandoq; fieri, tuncq; medici auxilio indigere. uerba eius sunt haec: At si antiquior sit pituita (appellatur autem pituita alba) haec patitur, grauat hominem magis, et speciem a populari uidetur habere pallidiorē, et totum corpus laxo tumore intumescent. et facies rubet, et os siccum est, et sitis tenet: et cum comederit, spiritus densus incidit. Inde subiicit: Ab hac in aquam intercutem transitus fit, hoc modo: Pinguedo colliquescit, et a calore qui in pituita est

fit aqua. Cognosces autem hoc, an quis sanari possit, aut non. His intelligitur, per hydropem intelligi hic albam pituitam, quae in aquam intercutem proprie desinit repente.

APHORISMVS XV.

Alongo alui profluuiio habito, spontaneus uomitus superueniens, morbum soluit.

COMMENTARIVS.

¶ In libro de Locis in homine, haec scripsit. Pag. 14.

Et sic quidem per uomitum uomitus sedatur. Rursus autem, propterea quod sedatur, quia inferne deduxit id, ex quo uomitus fiebat, atq; ita contrarijs ambobus modis (scilicet a simili contrarioq;) homo sanatur. Quod cum uerum sit in artificiosa sanatione, multo magis ac securius contingit a spontanea. Atq; id quod ita fiat, et cur ablata scilicet communi causa utriusq;, conspicuum est in artificiosa, in naturali autem non

20

perinde: quonia per artificiosam etiam alui profluuium recens sanatur. Per naturalem autem adiecit longum profluuium sanari. Causa est, quod in cholera alui profluuium iungitur uomitus: nec tamen aeger sanatur, sed utrumque perseverat, tum ob summam repletionem circa uentriculum, tum ob influxum uehementem, qui fit ex toto corpore ad illas partes. At in longa diarrhoea non est uerisimile plenum esse uentrem, neq; totum corpus, quare nec humorem alium transmissum ad eas partes: sed humorem contentum in uentriculo detrusum per locum conuenientem: cum ibi coactus ob leuitatem ad inferna, et quia ipsi uentriculo annexus esset antea, non potuerit euacuari. Scribitur quinto Epidemiorum: Biantipugili, cum natura uorax esset, coegit ut in cholericis affectiones bilis sursum ac deorsum ex-

Cap. 10.

unitis incideret, ex carnis esu, maxime uero ex porcinis crudioribus, et ebrietate uini odorati, et placentis et dulcarijs ex melle, ex cucumere, pepone et lacte, et polenta recenti. In cholera enim utraque pars uentriculi et facultas iritatur, et leuia ac cruda magis per uomitum eijciuntur, reliqua per aluum: atq; haec uel ab initio, uel ex causa externa. Secus in profluuiuo uentris diuturno. Pariter ex fluxu uentris curatur diuturnus uomitus, cum in colo intestino materia resederit corrupta aut biliosa, qua parte uentriculum supersequitur. Scribitur hic Aphorismus aliter in primo de Morbis, per haec uerba: Pag. 4.

40

A profluuiio alui ualido correpto, uomitus superueniens, bonum. Hic dicit ualido, pro diuturno, quod etiam congruit. nam tum non ex multitudine

dine

dine contingit, ac repletionem, sed humoris prauitate maxima, qualis est ueneri. Ideo superueniens uomitus liberat. etenim in ualido profluuium non facile natura conuertere se ad actionem contrariam potest, nisi humor ille iam separatus aut euctus naturae uentriculi cedat: sicut nec in longa alui deiectione ob consuetudinem. Duo enim sunt, quae permutari non sinit operationem magnitudinem, aut consuetudinem operationis. Non solum autem uomitus et alui profluuium sic sanantur uicissim, sed ubi utrunq; adsit, ut in cholera per ea quae euacuanti utrinque, uelut per eleborum: quinto Epidemiorum, de uiro illo Athenis curato. Sed et quomodo uomitus et aluum astrictum soluat, et fluentem astringat, docuit

pag. 2.

in secundo de Dieta, cum dicit: Ventrem compactum uomitus soluit, et egerentem magis quam

pag. 2.

oportet sistit: illum quidem humectans, hunc uero siccans. Quum igitur aluum quis sistere uolet, auidē deuoratum cibum euomere oportet, priusquam humescat, et infra detrahatur, et

pag. 2.

bis acerbis atq; austere potius quam alijs uti.

20

Haec igitur de mutatione uicili proposuit facta a natura a decimo usq; ad praesentem Aphorismum, nisi quod duodecimum interseruit ob continuam narrationem de haemorrhoidibus: nam cum in undecimo utilitatem superuenientium haemorrhoidarum proposuisset, in sequenti de trimenta subnectit suppressarum. Decimus autem pendet ad nono, quoniam in reliquis ab initio usque ad nonum manifesta est continuatio. describit enim, qui morbi iuxta essentiam aut naturam patientis, aut coniunctionem cum alijs, aut iuxta alias condiciones mali sint et graues aut mites, quia cum dixisset, quod latae pustulae non admodum pruriunt, supple quia distantur per insensibilem euacuationem: in decimo docet, quod per sensibilem euacuationem multo magis morbi ipsi mitescent.

APHORISMVS XVI.

A Morbo laterali uel pulmonia habito, profluuium alui superueniens malum.

COMMENTARIVS.

¶ Semper hic noster Galenus Hippocratem sigillat frustra. cum enim generaliter dixisset Hippocrates, quod profluuium alui superueniens in morbo laterali et pulmonia est malum: addit Galenus, si uehemens sit morbus, nam si medicus sit, et maxime concocta materia, haud malum erit, sed bonum, cum materia expulsa natura alleuetur. Hic uir uidetur immemor eorum quae

scripsit sexto de Locis, nam de hoc uberius in 10 Cap. 4. in fine. con- trad. 54.

scripsit sexto de Locis, nam de hoc uberius in 10 Cap. 4. in fine. con- trad. 54. Contradicentium medicorum egimus satis, Hippocratem hic loqui de asidentibus signis malis, cum hucusq; de bonis tractaret. Est aut hoc signum malum, quod neq; parte materiae expurgat natura, et tamen iecur adeo male afficitur ex consensu, ut fluxus subsequatur. Libenter aut audire ex Galeno, cur in magno morbo malum sit hoc signum, in mediocri possit esse bonum, idem dico de causa.

Sed mittamus illum, et quaeramus potius, cur ex laterali morbo aut pulmonia adeo iecur afficiatur, ut soleat sequi alui profluuium: et non solum iecur, sed uentriculus male afficiatur. Id primum contingit ex uigilia, unde cruditates oboriuntur: inde ex in temperie calida et humida praeter naturam. calida quidem praeter naturam semper profluuiorum est causa, si non siccitati iuncta sit: humida uero qualiscumq;, profluuiorum est causa, inter sanguinea enim membra, ut sunt cor, pulmo et iecur, maxima est coniunctio. Pulmone enim uitiato cor patitur: unde uenae omnes, et origo uenarum iecur, grauius afficiuntur. Dico ergo profluuium alui esse malum in his morbis, quoniam signum est quod uel iecur male affectum est, uel uentriculus: nihil melius si perperam graua natura tentet se exonerare per eum locum. Et si materia concocta sit, magno uirtutis dispendio, paucissimi sic liberantur.

APHORISMVS XVII.

Lippientem alui profluuium corripit, bonum.

COMMENTARIVS.

¶ Citra suspicionem affecti iecinoris ex lippitudine aduenit alui profluuium, similiter affectus uentriculi. Sed si profluuium incidat, contingere solet materia, quae ex iecore ad caput ascendebat, ad intestina relegata: quod accidit, quoniam materia ea mitescit: aut quoniam uic quae antea oclusa erant, ad intestina tendentes, sunt reuerata: uel quia auxilij prohibita materia ne ad caput ascenderet, uiolenter retroacta sit ad iecur, et ex eo ad intestina. est ergo causa bona, quoniam reuclluntur a de cursu in patiente locum materia. Indicant aut haec omnia curandi ratione, cum opus naturae medicus perfecte imitari potest. Debet ergo medicus naturam imitari, cum illa morbum sanat, atq; ea uia quam medicus potest assequi. Ideo et hic Aphorismus praecedentem sequitur: docens, contraria ratione, licet in eodem morbi genere, contrarium effectum consequi.

Plurimum

Plurimum autem potest purgatio in oculorum morbis, & longè præstantior est sectione uenæ: quoniam humor qui ad oculos deriuatur, licet per uenas descendat, rarò tamè est sanguis, sed potius bilis aut pituita, aut ichores, uebementius reuellit: nec adeò egrum debilitat: quia tamè oculi breuitempore magnas incurunt calamitates, tum ob contentorum teneritudinem, tum ob multiplicem compositionem, & ob locorum angustiam & operationis nobilitatem, sepe præsentanea auxilia sunt necessaria, inter quæ est sectio uenæ. Atque eam ob causam medicamentis opus est ualidissimis in huiusmodi morbis: et quoniã necessarium est prius totum caput purgare, atq; ante illud & uniuersum corpus: quæ omnia tum ob id quod purgatur, tum ob multiplices operationes, longo tempore indigent.

ὀφθαλμικές uocant Græci lippitudines, atque hæc duplices, humidæ, quæ minus malæ, et sic cæ, peiores, quòd humor in oculis continueatur. Diximus autem de hoc in tertia particula. Morbus hic fuit familiaris Horatio:

Aphor. 11. 12.

Hic oculis ego nigra meis collyria lippus illinere. — Traducitur & ad fauces, Plautus in Curculione:
Os amarum habeo, dentes plenos, lippunt fauces fame.

Cap. 16. Erat sanè alius morbus lippitudo apud Roma nos, ab ὀφθαλμικές Græcorum, quæ est inflam-

matio. Inquit enim Celsus libro sexto, dum de oculorum agit inflammatione: Aspitudinè aut inflammatio oculorum ferè sequitur, interdum maior, interdum leuior: nonnunquam etiam ex aspitudine lippitudo fit, deinde aspitudinem ipsam auget. Quod etsi nos alios secuti sumus antea errando, nolimus tamè latere quid esset lippitudo, quid ὀφθαλμικές. At lippitudinis futuræ signum est, inquit Celsus libro primo: Si tempora sæpe ipsam dolent, & noctu corpora insudant, et frons prurit. Est ergo lippitudo, pruritus cum rubedine: & antequam pruritus ille uebemens sequatur, aspitudo appellatur, in qua palpebræ crassæ ac duræ sunt, & asperæ, inde aspitudo dicta est.

Cap. 6. Excerptus est hic Aphorismus ex libro de Iudicijs, sed & in libro de prædictionibus Coacis.

uerum additur, Sua sponte prodicens: fieri enim potest ut per medicamentũ adeò exagitetur corpus, ut etiam lædatur: superuenire autem febrè, aut capitis dolorem, cæcitatem indicat. Sed & febris mortem affert, quoniam dolor capitis tantam significat esse materiam, ut necesse sit ocu-

los, antequam finiatur, corrumpi. Febris autem cum ex eadem fiat materia, ex qua lippitudo, ut Aristoteles innuit prima Problematum: ea superueniente indicat abundantiam materiæ maximam, quæ si in capite sit, cæcitatè gignit: si in toto, mortem: in utroq; utrumq; ut ibi dicebat Hippocrates. Sed si materia lippitudinis in febrè transeat, hoc bonum est. nam lippitudo ipsa finitur, ut ibidem etiam docet. ὀφθαλμικές ergo

Græci tumores appellant oculorum, libro de Glandulis. Dicebat in libro de Visu: Ad lippitudinè annuã et popularè cõducit purgatio capitis & uentris inferni. Et si corpus habeat, sanguinis detrahitio ad quosdã huiusmodi dolores confert. cõferunt & circumbitæ circa uenas affixæ: circibus modicis, panis, & aquæ potus. Verum (subiungit) post acra medicamenta, quæ ad dolorem illuminantur, cataplasmata imponere post dolorem cõducit. Ex quo apparet, ὀφθαλμικές esse tumorem cum dolore, id est abscessum, qualisq; sit illius cura. In sexto Epidemiorum hoc habet: Tumores in palpebris relicti, dum alia circumcirca gracilescunt, reciduas faciunt. In extremitate uerò subribicindi, duri & ualde tenaces, & insurgentes ac inhaerentes in his sunt, uelut Pharsalio Polymedi erumpentes tumores aut liuores in lippitudinibus aut ulceribus, quia signa sunt, ubi loco, in lippitudinibus habet ὀφθαλμικές: ut uideatur in ophthalmia superuenire posse tumores: generalisq; esse apud Græcos nomẽ, quàm lippitudo apud Latinos, nõ aliud omnino. lippitudo enim aspitudinem terminatur.

Sec. 7. seu tabella parua.

Sed postquam in secundo Prædictionum dixit ὀφθαλμικές, eosdem habere circuitus, quos & febres, lippitudines autem etiam annuæ sunt, apparet lippitudines non esse ὀφθαλμικές.

APHORISMVS XVIII.
Uesica discissa, aut cerebro, aut corde, aut septo, aut aliquo extenuioribus intestinis, aut uentriculo, aut iecore, lethale est.

COMMENTARIVS.
¶ Verbum διακοπήντι, Galeno & Philotheo teste, profundius discissum significat. Sed ego malo legere solum discissa, tum quia dictio illa non proprie id decernit, tum quia sensus Hippoc. peruertitur. Nam etsi per Lethale, quod plerumq; mortem affert, intelligas, etiã non profunda uulnera in quocunq; horum membrorum lethalia sunt. De corde enim palam est, & ipsimet fatentur, non plerumq; solum, sed semper, uulnera mortem asserre, de cerebro etiam rarissimè contingit,

625 H. CARDANI COMMENTARIVS. 626

tingit, ut uel exiguo uulnere tactum mortis causam non asserat, corpore partim resoluta, partim conuulso. iecur quoque qua parte profundius mortem affert, eadem etiam uel exiguo uulnere, licet non tam celeriter: uentriculus uerò, & gracilia intestina atque uesica potius ob consensum neruorum & cerebri: & quia non coalescunt, mortem asserunt, quàm ob profusum sanguinis uel separationem partium, unde etiam in ipsis parua uulnera lethalia sunt. Quod si lethale pro omnino mortè inferente intelligas, neq; ullum horum membrorum præter cor (quod, ut dixi, uel exiguo quantumcunq; uulnere certam mortem affert) profundius uulneratũ certæ mortis causam præbet. Recitat Galenus, Smyrne in Ionia uulneratum in uentriculo cerebri adolescentem superuixisse: quod etiã ad miraculum refert. De duobus alijs in Commento refert, quibus etiam Smyrne cerebrum diuisum fuit, & superuixerunt: si tamen ambo cerebri uentriculi diuidantur, dicit in octauo de Visu partium, ne momento superuiuant. Brasauolus autem de hoc sermone habens, inquit: Nos autem in cerebro uulneratis miramur, in uno primum, qui patricijs Valengijs seruiebat, tanta enim illi cerebri substantiæ quantitas exiuit, quantum est gallinæ ouum, tamen euasit: licet deinceps probe loqui & expedire non potuerit: stupidus quoque & ineptus reliquo uitæ spacio, quod tamen triennium non excessu superuixit. Alium uidimus ex Corsica militem, cui ferme capitis dimidium cum sua cerebri portione ablatum fuit, conuulsiq; sed neq; recordabatur, nec loqui poterat, sed stupidus nihil ad proposita respondebat: stercus & urinã demittebat in lecto, nec comedebat nisi quæ in os imponeretur, infantis omnino mores habens: cumq; à socijs in patriã deduceretur, nescio an superuixerit. His itaq; uiris credo ob doctrinã, non secus ac mihi: neq; fuerunt aut sunt, quales aliquando in patria inueni, qui neq; per se inuenerint: & mihi querenti, & in publicã utilitatem insudanti, canum more obstreperunt. Atq; ex his nõ omnes (sunt enim & probi) sed unus mortalium pessimus, alter paulò melior: quo esse factum est, ut cum antiquo tempore, & nuper, ut recitauit, Ferrariae industria ac diligentia medicorum euaderent, etiã præciso cerebro: apud nos neq; membrans uulneratis, imò ne offe capitis prfus (res incredibilis) ferè oēs pereunt. Cui rei cum bono publico, quod causam intelligi, uellem occur-

Lib. 8. de Visu par. cap. 10.

rere, obstitere quidam, nolentiq; laboris ac industriae meae gloriam & fructum ad imperitissimos transire, ne me uel particeps factò. Quod ego intelligens, quamuis forsã alijs secus uideatur, nec probi hominis lege, nec Christiani teneri, excusauim uel pessimis ac malignis uiris talia comunicarem. De probò uiro non dicam, quando nec Christianus, qui probò uiro nõ solum melior est, sed simpliciter optimus, non tenetur. Inquit enim Lucas, de Christo loquens: Non potuit nisi pauca miracula in patria sua facere ob incredulitatem (ut uocabulo lurisiculi utar) eorum. At nõ potuisse ob id nemo dubitat, cum fide illorum uis Christi haud indigeret: immo reuerentibus ergo indignum excusauim. Sed ad ordinem redeo. Ni q; iecoris uulnera etiã magnas esse Galeno, profus mortalia sunt, imò præcisã extrema parte effusa digna aliqui superuixerunt: quoniam in his neque præ dolore, neq; ob aliud mors, q; ob sanguinis exitum, contingit. Quamuis Brasauolus recitet, duos Ferrariae à se curatos perisse ex uulnere iecoris: alium resentiẽ ex ulcere, quod ad suppurationem peruenerat: dum ex calce equi in iecoris gubba percussim, ut ex dissectione apparuit. Vt concludat, omnia in Lethera & ulcera iecoris, quod ad experimentum attinet, lethalia esse.

Forsã aliquis nos insimulabit, quod amicitia causa Brasauoli experimenta in medium adducam: uerum decipitur, nam hominem nunquam è facie notui, nunquam epistolam ab eo accepim, uel illi scripsi: nunquam, quod sciam, ille ullo in opere suo, quod multi, quibus debeo, imò omnes faciunt, me inseruit. Sed cum in publicam, ut dixi, utilitatem scribam, in his quæ mihi uidere non contigit, eorum testimonio uti cogor, qui experimenta multa, & cum iudicio scripserunt. Quod & si dem fecisset Ruchsius, nec adeò solis antiquorum uerbis interpretandis incumberet, aut Cornarius, aut amicus noster A. Vesalius, quod mihi ex usu foret, ab illis numerem, modò pari iudicio & diligentia scriberentur. Itaque ut ad rem redeam, & parua iecoris uulnera non sunt absque uita periculo & grauissimo, & magna, nisi aliquid uas magnum fuerit discissum, non omnino sine uitæ spe esse possunt: in uesica uerò & intestinis gracilibus ac uentriculo par ferme est ratio, nisi quòd cum hæc sint pura uasa, & tenuia, non ob magnitudinem uulneris sunt maxime lethalia: sed multum interest, an transuerberentur,

ventur, quoniam tunc nec excrementa contineri possunt: nec si non continent, consolidari: nec si transmittant, perpetuo superviuere homo potest. ob id si quid horum ita uulneretur, interit homo ferme semper. Tantum uero abest ut magnitudo uulneris offendat, ut sic uulneratis quanto angustius sit foramen, citius & certius pereant. similiter, et si ualde amplu: mediocria, securiora. Hec igitur, non ut Galeno contradicere, & antiquis: sed ut Hippocratis sententiam, quae uerissima est, rebus ipsis accommodare. Quod si quis obiciat, sic intellecto lethalis nomine non fuisse ascribendum cor, quod semper uulneratum mortem asfert: Respondemus, Hippocratem hic solum ostendere, quae membra uulnerata mortem asferre soleant: nec si certo cor inuitabilem asferat, ob id falsum esse illius dictum, cum uulnera omnium illorum membrorum lethalia dicat: falsum tamen dictum fuisse, si horum omnium uulnera, quamuis profunda, certo lethalia dixisset. uerum & ex his clarum esse, haec uulnera quo profundiora fuerint, maiora, aut punctum illata, eo esse lethalia, quandoquidem toto genere iam lethalia sint.

Cap. 26.

Brasauolus his membris alia quinque adijcit: fellis uesicam, cordis inuolucrum, pulmonem, lienem, & medullam dorsi prope cerebrum. Celsus libro quinto addit, pulmonis mediam, renes & uenas atq; arterias magnas circa fauces, ac spinalem medullam: lienem uero, & uesicam atque uterum, & crassiora intestina, ac cerebri membranas inter membra magni periculi collocat. Nos in Antonio Oligate ablatam partem pericardij uidimus, & sanatus est: sed sspira alta ducebat, nec multis annis superuixit, functio tamen cum ignobilis sit, mortem non necessario infert. Quatuor enim modis membra sancata mortem inferunt: uel necessitate officij, ut pulmo: uel praestantia naturae, ut cor: uel sanguinis profusio, ut iecur, arteriae magnae & uenae: uel symptomatum prauidate, ut ueruosa, uentriculus, uesica. Nam quod insanabilia sint, ridiculum est dicere lethalia, ossa enim & cartilaginea & ligamenta sic uulnerata mortem inferrent. Pericardium ergo non per se lethale est, sed quia uulnerari non potest, quoniam multa alia membra nobilitate laedantur. Ex pulmonis uulneribus neminem sanati uidi ad hanc usque diem, non tem merbi magnitudine, quam ut et Ele Galenus hic inquit in Commento quodam medicamenta comode illi ad-

hiberi nequeunt. Antiquo tempore sanabantur, ut colligitur secundo de Morbis, etsi Hippocratis liber ille non sit, uisione: nunc, ut dixi, auaricia medicorum, & negligentia Principum talia amissa sunt, nec mihi licet chirurgi officio fungi: scientia autem absque experientia in talibus nulla est. Antiquo ergo tempore medium solum pulmonem, nunc totos pro lethaliibus subijcere oportet. Indicio etiam est, quoniam Celsus ut medium pulmonis, ita pulmonem connumerasset inter lethalis offensae membra. Tunc enim & ob gladiatorum munus, & ob frequentia bella non rarum erat exemplum, quinimo tanquam de re nouissima Celsum locutum fuisse credendum est. De liene & uesica fellis non tam facile adducor, nisi quia perperam nunc omnia tractentur. Nam ratio uix subscribit, nisi uas in liene aut uesica fellis pertundatur. Atque sic uerisimile est, humore effluente post diurnam tabem eos mori, ut forsam ita melius sit dicere. Eadem autem ratione, qua de uesica urinae locutus est Hippocrates, intelligendum est de fellis uesica. Et cordis inuolucrum his meretur adnumerari, cum uix uulnerari queat, quin aliquid etiam nobiliorum membrorum laedatur. Et pulmo a lien ob curandi difficultatem, & artificum imperitiam & spinalem medullam: quam Hippocrates praetermisit, quoniam resolutionis, non mortis prima & principalis causa sit: renem uero & uenarum atque arteriarum magnarum non simpliciter lethales esse, sed cum aliqua adiectione, uelut uenas & arterias interiores magnas, & renes profundius lesos, & pulmonis medium, non pulmonem, ac talia.

Parum autem inuat scire, quae membra discissa lethalia sint, cum non sciuerimus, quando sunt discissa. Celsus omnium horum luculentius meminit libro quinto his uerbis: Vesica uulnerata dolent inguina, quod super pubem est intenditur: pro urina sanguis, aut ex ipso uulnere urina descendit: stomachus afficitur, itaque aut bilem ueniunt, aut singuliant, frigus, & ex eo mors sequitur. Cerebro autem, aut membrana uulnerata, quae illum ambiit, sanguis per nares, quibusdam etiam per aures exit, fere quae bilis ueniunt insequitur. Quorundam sensus obtunduntur, affellatiq; ignorant: quorundam trux uultus est: quorundam oculi quasi resoluti, huc atque illic mouentur, fere quae tertio uel quinto die deliria accedunt. Multo etiam merui disceduntur. Ante mortem autem

uulnera regnum non uidentur quae uulnera sunt

autem plerique fascias, quibus uulnus deligatum est, lacerant, ac nudum uulnus frigori obijciunt: corde uero percusso sanguis multus effertur, uenae languescunt, color pallidissimus, sudores frigidissimi, maliq; odoris tanquam irrorato corpore, oriuntur: extremis quoque partibus frigidis matura mors sequitur. Paulus ad lib. 6. dit. telum non in uacuum directum uideri, sed duriori substantiae impactum: & nonnunquam pulsatilem motum edit: & si uulnus apertum fuerit, sanguis niger effluit, animoq; languentur aegri. At si septum transfuersum percussum fuerit, praecordia sursum contrahuntur, spina dolet, spiritus rarus est, sanguis spumans effertur. Ieiuni uero intestini, & uentriculi uulnerati communia signa sunt, cibus & potio per uulnus exiens, praecordia indurescunt, nonnunquam bilis per os redditur. Ieiunio tantum sedes inferior est: caetera intestina intacta, uel stercus uel odorem eius exhibent. Iecoris autem uulnerati nae sunt, multus sub dextra parte praecordiorum profusus sanguis, ad spinam recedens praecordia, in uentrem cubandi dulcedo, punctiones doloresq; usque ad iugulum, iunctumque ei latus scapularum, os intentum. quibus nonnunquam etiam biliosus uomitus accedit. Sin autem pulmo, spirandi difficultas, sanguis ex ore spumans, ex plaga rubens, si multus, etiam spiritus cum sono fertur, in uulnus inclinati uenae, quidam sine ratione consurgunt: multi si in ipsam uulnus inclinati sunt, loqui possunt: si in aliam partem, obmutescunt. Si uero stomachus percussus est, singultus & bilis uomitus insequitur. Si quid cibi uel potionis assumptum est, ea redditur cito. Venarum motus e languescunt, sudores tenues oriuntur, per quos extremae partes frigescent. At liene ictu, sanguis niger a sinistra parte prorumpit. Praecordia cum uentriculo ab eadem parte indurescunt, sitis ingens oritur, dolor ad iugulum, quem ad modum in iecore uulnerato. Rembus uero percussis dolor ad inguina testesq; descendit, diffusilem urina redditur: eaq; aut cruenta est, aut cruor effertur. Quod si uulna percussa est, dolor in inguibus & coxis & femoribus est. Sanguinis pars per uulnus, pars per naturale deuenit, uomitus bilis insequitur. Quaedam obtumescunt, quaedam mente labuntur: quaedam sui compotes, neruorum oculorumque dolorem urgeri se consuntur, morientesq; tandem eadem quae corde uulnerato patiuntur. Medulla uero, quae in spina est discissa, nerui resoluuntur aut

distenduntur, sensus intercidit: interposito tempore aliquo sine uoluntate inferiores partes sensum uel urinam, uel etiam stercus excernunt. haec Celsus.

Verum Paulus inquit: Facile est dignoscere, si qua pars nobilior ex interioribus percussa fuerit. Nos autem animaduertimus peculiare signum esse, si aliquandiu uiuat, febris rigorem atq; eum sepius repetitum eadem die: quoniam cum materia non potuerit perfecte intra uenas tam breui tempore putrescere simul, & quia nerui laesi sunt, & maxime in uulneribus neruofarum partium rigor, natura materiam putrescentem expellente, incidit: & quavis febris sudore soluantur, nihil secus tamen recurrit ob offensa magnitudinem. Contingit etiam hoc quandoque in cordis uulneribus, nam non statim ex his, ut quidam opinantur, intereunt. Brasauolus refert, abscissa parte mucronis cordis, animal per aliquod spacium uiuere posse. Suemq; in cordis cuspide uulneratum, qui per horam superuixit & comedit: & nisi iterum uulneratus fuisset, non tam breui interitum. Quin etiam Galenus 2 de Decretis Hippocratis inquit: Victimam erepto corde in quibusdam solitis sacrificijs arisq; iam imposito respirare, intentem clamare, fugere tantisper donec per sanguinis profusum conciderit. Et quinto de Locis, uulneratos gladiatores in sinu cordis statim occidisse, maxime in sinistram: in quibus uero uulnus non usq; ad firmum penetrauerat, fuerunt se quosdam non solum per eam diem, sed etiam sequentem noctem, & rationis compotes, donec inflammatione uoborta interirent. In his igitur etiam febris aduenire solet. Hi uero quibus calculus exciditur, sanari possunt: quoniam non uesica, sed illius collum secatur. neque necesse est febre cum rigore illis oriri: sed si oritur, non bonum est signum, non tamen lethale. quidam enim seruati sunt, nemo tamen absq; illa mortuus est.

Iam ergo sententia Aphorismi declarata est, per quam intelligimus, quae membra maxime lethalia sint. primumq; cor est, inde cerebrum & iecur, uelut principaliora, post uero uentriculus & intestina gracilia: inde septum transfuersum, & uesica. Pulmo similitudine septi, medulla spinalis cerebri, uesica fellis & uterus, uesica urinae, renes iecoris, inter membra lethalia connumerari possunt. Sub uentriculo stomachus uel eius pars continetur. Et ea uulnera quo profundiora fuerint, eo lethalia abiq; dubio. Quae caesum, quo maiora: sed deteriora quae punctum illa

lata fuerint. Atq; hæc ex Hippocratis sententia. sed si quis uelit diligentius illum interpretari, ex Celfo cum eius aetate & Romæ plurima experientia haberentur, nõ solum in prælijs, sed ex multiplici ludo gladiatorio, erunt sic determinan-

Cap. 16. in da: Seruari non potest, cui basis cerebri, cui cor, priu. ferè.

- » cui stomachus, cui iecinoris portæ, cui in spina
- » medulla percussa est, cuiq; aut pulmo medius, aut
- » ieiunum, aut tenuius intestinum, aut uentriculus,
- » aut renes uulnerati sunt: cuius circa fauces græ-
- » des uenæ, uel arteriæ præcisæ sunt. Vix autem
- » ad sanitatem perueniunt, quibus ulla parte pul-
- » mo, aut iecinoris crassum, aut membrana, quæ
- » continet cerebrum, aut lienis, aut uulua, aut ue-
- » fica, aut ullum intestinum aut septum transtuer-
- » sum uulneratum est.

Reliquum est uerò, quoniã Hippocrates, ut dixi, ex uno nos plura docere solet, ut uideamus an idem quoque, quod in uulneribus dictum est, in ulceribus etiam sit intelligendum: & si ita sit, quæ peiora sint ulcera aut uulnera, magisq; lethalia. Constat enim ulcera etiam absq; uulneribus fieri ruptis abscessibus, & ex humore erodente. Et ut uno uerbo rem absoluã, longè deteriora sunt ulcera, quo ad sanationem, quoniam sensim facta, & cum mala intemper-

Lib. de Lo- cis in ho- mine, pag. 12.

rie. Inquit enim Hippocrates: Morbi antiqui difficiliter sanantur q̄ recentes. Oportet aut ex antiquis recetes facere, ut sanentur, unde liquet, eum de uulneribus atq; ulceribus loqui. Vulnere uerò periculosiora & magis lethalia, quia maiorem subito mutatione in corpore faciunt, unde dolores & conuulsiones oriuntur. Ex ulcerum conuulsione rari aut nulli omnino leguntur: ex uulnerum multi, similiter de febre. Galenus de gallo & simia recitat, qui in corde scirrhum alter, alter aquã habuit uescicis cõtentam. Talia si uolentia cõtingere possent, statim occiderent animal. Cæsar Barbauara iam diu uescicam ulcere perforatam habet, nostrog; beneficio uitam ducit aliquot annis: qui si uulnus ulceri æquale suscepisset, ne uel mensẽ implere potuisset. Vt uerò lethaliora sunt uulnera, sic maiorem sanationis spem habent, quoniã uolenter inciderunt: ulcera autem ut sanatione sunt difficiliora, ita lentius mortem afferunt. Verũ quoniam omnino sanationis spe carent, absolute peiora sunt. Erysipelas quoq; ad cutaneum uulnus referri debet.

APHORISMVS XIX.

CVm discissum fuerit os, aut cartilago, uel neruus, uel gens particula tenuis, uel præputium, neque augetur, necq; coalescit.

COMMENTARIVS.

Postquam declarauit membra, quæ diuisa mortem afferunt: sic docet illa quæ nec restaurantur, nec consolidantur uerè. At prior Aphorismus præcedenti cõtinnabatur, ob id, quod antea locutus erat de his membris, quæ ex superuenientibus ad bonum uel malum mutari poterant. at in his duobus de his loquitur, quæ mutari minime possunt, nam primũ genus si lædatur, mortem affert: secundum est insanabile. Proponit ergo Hippocrates quinque genera partium simillimum, quæ nõ augentur neq; coeunt, sicut in præcedenti septem composita, seu quæ instrumenti uice funguntur. Hæc diffosui Hippocrates per ordinem, non ut priora: siquidem os minus cartilagine, & cartilago neruo, ut neruus minus gena, & gena præputio. Conatur Eriehsius, nihil ueritus autoritatẽ Hippocratis, os sedere ex Galeno libro Artis medicæ cap. 91. esse in pueris coalescere posse, ac uerè restaurari, quod mollia sint. impedimentum autem restorationis ex siccitate oritur, ut etiam quinto Methodi. Secundum, est paucitas materiæ seminalis, quæ non permittit ut membrum tam citò restaurari possit, quin à carnis generatione præoccupetur. citatq; Galenum in Arte medica, & in libro de Semine: licet non hanc solum, sed etiam aliam. Dicit enim in primo eiusdem, Aristotelem redarguens, non consolidari ossa, nec neruos, carnem autem sic: quia materia ossis & nerui deest, quæ est semen: carnis autem suppetit, quæ est sanguis. Sed hæc omnia falsa sunt, præter id quod Hippocratem damnant. Primum enim ostendimus in Contra Lib. 12. C. 6. dicentibus, membra omnia ex seminis actione in sanguinem generari: carnem autem ex sanguine ipso citra actionem seminis, sed membrorum quæ ex semine generantur. Si igitur sanguis perpetuo in corpore nostro est, & semen etiam, non deesse potest materia restorationis deperditæ partis, multo minus agglutinandis diuisas si quæ sunt partes, maxime cum perexigua requiratur. Sed ut ibi docui, duæ sunt causæ cur non restaurantur. Vna est, quia aliud est gene-

generatio, aliud restauatio. Cum ergo membra sint genita in uentre matris, quomodo poterunt iterum generari, si pereat pars? neque enim modus est idem: in generatione enim partes extenduntur æqualiter, at restauatio fit per partem post partem. Et ita dico de modo restorationis. nam illa fit in ossibus concocto humore per multos menses, nec dicam dies: quomodo ergo poterit tam citò materia illa perfici, tum maxime iam læsa particula atque detrita? Imò corrumpetur prius os, si non restauetur caro, aut aliquid simile: ergo prius præoccupabitur restauatio, aut corrumpetur. Quod si fieri potest hoc, & non factum est à natura, peccauit. At fieri potest: quoniam nihil prohibet, ne materia seminis undequaque confluat ad locum læsum, uelut etiam sanguis. Galenus ergo non excusat naturam, sed damnat, cum dicit, in pueris hoc fieri posse, quia materia non deest: at cur non effecit id in uuenibus, in quibus est abundantia materiæ absque dubio seminalis, plus q̄ in pueris? Et ideo dico, quod dictum Hippocratis est uerum. Et non consolidatur nec os, nec cartilago, nec neruus, aut aliquid illorum profusis. & hoc paulo post uidetur uoluisse Galenus in eodem libro primo, ubi tres causas assignat, quare uenæ & arteriæ cum semen ipsæ generent, omnino tamen à semine possunt restaurari. Prima est, quod confertur illa materia, ut oporteret, non suppeditatur à natura: quæ ratio nulla est, ut nec reliquæ duæ, scilicet quod non adest uis quæ format inus permeans: nec etiam calor uteri, quod si ita esset, quare ergo dubitat, an in pueris possint restaurari, cum omnino non possint? Hoc uitium ei contigit, quoniam existimauit omnes suas cogitationes esse aureas, & nihil debere perire quod non scriberet. Liquidò enim constat, nihil horum, ut Hippocrates dicit, posse augeri, nec coalescere. Atque in hac sententia debuit permanere. Omissit etiam, ut dixi, quartam causam à nobis adductam, de diuturna mora humoris necessaria, in loco ubi consolidatio fieri debet. & similiter quintam adductam, scilicet quod in generatione totum fit simul perficiendo, & hic pars post partem. Dico tandem, quod non restaurantur ossa, nec cartilagine, nec nerui: quia nerui non restaurantur, igitur multo minus reliqua. nam nec in senibus coalescunt, nec in nuper natis: quanto minus ergo augentur? nam præciso neruo, si uel mo-

Cap. 13.

Cap. 7.

Cap. 11.

Lib. 12. C. 6. trad. 29.

mento non cohereat, sensus & motus perit: igitur dictum Hippocratis est manifestum. For san (quod expertus non sum) si statim partes committerentur, posset sanari: nõ quia coalescat ex materia superueniente, sed ex propria substantia, qua uix quicquam sensibile requiritur: sed ipsi substantia coalescit sponte. Hoc tamen necdum etiam sum expertus, reliqua sunt nugæ Galeni, ad terendum tempus frustra.

Illud solum scire præstat, quod ossa agglutinantur per materiam duram, & sic calulus. Idem de cartilaginibus, & alijs. & causa est, quia materia quæ deberet transire in os, per longam coctionem cruda coegitur in callum, ideo res est clara: & si non sic consolidentur, per carnem duram uergunt & in uenis ac arterijs, huiusmodi consolidatio uocatur à Galeno & uisgiorum: qui cum proficteatur se non curare de nominibus, nullus tamen plura inuexit: adeò ut in ossẽ diuisionem, uocet fracturam: perforationem, carnem: in neruo autem conuulsionem, rupturam in musculo, uulnus in carne, ut in de Causis morborum. Sed uult conuulsionem & rupturam esse citra uulnus, tertio Methodi: & apostasiam in ligamentis, segna uerò & thlasma in uasis & musculis ex uolento icũ. Præterea ecchymosis, cum rumpitur aliquid ex contusione, & tumorem concipit seu in musculis seu uenis, quod etiam euenit ex anastomosi, & est apertio oris uenarum: at cum uena eroditur, dicitur anabrosis: quarto Artis curandi. Diapedesim autem dicit fieri residante san guine, uel si exigui uasis os aperitur, quinto Methodi. uocant autem interpretes persultationem, quinto de Medicamentis secundum locos. Docet autem in tertio de Symptomatum causis, quod in diapedesi non sanguis, sed sanguinis serum solum transcolatur. Hanc curiosam & sublimem diligentiam non nituperò, sed quod (cum libet) ipse nituperet pro arbitrio, non laudo: ut alijs nihil, sibi omnia licere uelit. Scribitur hic Aphorismus aliter primo de Morbis in hunc modum: Neruus dissectus non coalescit, neque uescica, neque ali quid ex tenuibus intestinis, neque uena sanguiflua, neque tenuis gens pars, neque pudenti pellicula. Hic posuit, quasi ambos Aphorismos simul, & hunc amplificauit. Libuit autem hic multa præmittere, ut intelligere-

Cap. 11.

Cap. 1.

Cap. 1. in

Cap. 1.

Cap. 1. in initio.

Cap. 2.

Pag. 5.

scu post medium.

Pag. 5.

mus de intestinis, quia nervea sunt natura: & de uenis, quod sint uasa e femine. Multa hic coactus sum dicere, que nollem propter Galeni importunitatem. nam si sin pliciter dixissem, nec illius dicta redarguissem, nemo mihi ob eius auctoritatem credidisset: quandoquidem nec defuturos scio ad multos annos, qui non credant ob imperitiam. At contradicendo illi, cum ille sibi contradicat, mihi ipsi etiam uidebor contradicere. At quanto plura dicenda essent, si non in Contradictionibus de his locupletius disputassem: uolo tamen prater morem meum hanc disputationem totam in epilogum redigere: Nullum membrum quod ex semine sit, potest augeri, si uulneretur, aut coalescere. Sunt autem ossa, cartilagine, ligamenta, membrana, nervi, uenae, quae pulsant, & quietae cuius praepitij, & genarum uentriculus, intestina gracilia & uesica, tum cerebrum. Indicio est, quod uero disijcto per transuersum sensus & motus secundum illum perit. Causae asignantur quinque, Quod sunt sicca, hoc non est uerum in infantibus, nec cerebro, nec uenis. Quod deficiat materia, ex qua genita sunt, hoc falsum est, quoniam semen est in uiris copiosum. Quod non sit copiosa in loco illo, quanta esse debet, hoc est accusare naturam: quia licet non adsit, posset tamen transmitti pro oportunitate ad locum. Verae igitur causae sunt, quod tempus deest ad longam coctionem: & quod formatio sit tota simul, quoad figuram, & sensim quoad crassiciem & perfectionem: & in augmento restorationis sit sensim secundum figuram, & tota simul secundum quantitatem & perfectionem: & has duas causas Galenus omisit. Duas alias causas adducit uerisimiles, quae tamen falsae sunt. Una, quod uis illa quae format, penetrat in totum, dum infans est in utero matris, & in restoratione non adest: & alia, quod in generatione adest calor uteri, qui non potest adeste tempore restorationis. & non recordatur, quod talia membra crescunt per totam adolescentiam, & tamen non sunt in utero: & si uis, quae fingit, est in eis, quid prohibet quod ad hoc attinet, ne possit etiam in uulnere augere quod perijt, si non aliunde causa est impediendi? Ex septem igitur causis, quae assignari possunt, quinque, quas uideat, falsae sunt: quae uerae causae sunt, & sunt duae, eas non uidit. Hippocratis sententiam corrumpit: & quod dicit, falsum est, uel etiam i-

pro teste. Unum, quod recte adijcit, non praeteribo, scilicet quod in genis & praepitio cutis non coalescit, non solum ob naturam nerveam, sed quod labia uulneris in huiusmodi partibus multum distare solent.

APHORISMVS XX.

SI in uentre sanguis praeter naturam effunditur, necesse est suppurari.

COMMENTARIVS.

Quum dixisset in praecedentibus, quod membra illa diuisa mortem afferunt, alia sunt insanabilia: hic docet, quid eueniat cum sanguis diuiso membro in uentre collectus fuerit. Colligitur autem trifariam, cum e uenis exierit, uel in concauitate magna, ut pectoris, uentriculi, uteri: uel parua, ut in ecchymosis, scilicet inter musculos: uel in minutissimis concavitatibus musculorum, ut in phlegmonibus tantum, pariter aliarum partium. Vbiunque ergo collectus fuerit, necesse est suppurari, id est corrumpi, nam non suppurant particulae, cum copiosae fuerit, & ipsi causae, sic ut in uerum pus sanguis transmutetur. Scribitur tamen hic Aphorismus primo de Morbis aliter: Si sanguis ex uulnere aut uena effluerit in superiorem uentriculum, necesse est suppurari. Ex hoc exemplo regulam fecit generalem. Ideo enim corrumpitur, quia cum non possit fluere, cogitur & congelatur, ideo quae putrescit. Dixit autem praeter naturam, propter eum qui in uteros descendit, nec tamen corrumpitur. Et rursus in eodem: Si contingat ut crassarum uenarum aliqua sancietur, & sanguis introfluat ac euanescat, suppuratus fit. Vnde mihi uidetur demonstratio in hoc consistere, quod cum sanguis fluit ex uena magna in concavitatem, congelatur totus, aut pars: sed ubi uentres, ibi calor magnus: & ubi calor magnus, facit supurationem: & ideo patet ueritas Aphorismi. Nam si flueret in intestina, non suppuraret: nec in renibus nec in uesica non suppurat. Intellegit ergo de uentribus, qui sunt tres: capitis, pectoris, & naturalium membrorum. in omnibus his necesse est ut ad supurationem deueniat, nisi per uomitum ex uentriculo reiecit. Cum ergo hoc litera doceat, uerba illius unde accepit,

pit, & sensus ostendat, manifestum est non debere distorqueri bisariam, & per uentrem intelligendo cauitatem omnem, et per supurationem quamcumque putredinem seu corruptionem. nimis enim durum est in eodem dicto bis committere solcissimum: neque enim schema esse potest, aut tropus. Sed ut ad rem redeam, cum sanguis diutius in uentre aliquo, etiam in uteri concavo retinetur, in pus transit, tamen si non omnino praeter naturam ibi consistere uideatur. Dicebat Hippocrates in libro de Natura pueri: ubi lunares purgationes quinque aut sex mensibus in utero retinentur, putresfactus in pus transit: & quibusdam etiam pus exiit, quibusdam tuberculum circumdendum excitat. Non ergo improprie locutus est Hippocrates.

APHORISMVS XXI.

IN infanientibus si uarices uel haemorrhoides superuenerint, insania soluitur.

COMMENTARIVS.

Palam est hunc esse ex genere decimissimi Aphorismi, cum ex his quae superueniunt iudicium sit. Est autem uarix, ut colligitur ab Hippocrate libro de Ulceribus, uenarum in cruribus tumor. Adijciam autem quae ibi dicit: At ubi uarix inest in tibia aut costis, aut in crure, & tibia est nigra, & uidetur habere opus sanguine ab ipsa defluente: talia nequaquam pertundere oportet. plerumque enim magna ulcera ex fissuris fiunt propter uaricis influxum: uerum uaricem ipsum alias atque alias compungere oportet, ubi opportunum esse uisum fuerit. Antea uero descripsit tumores in pedibus, qui ab influentibus uenis fiunt, nec cataplasmate sedantur. sed curam eandem. penes similem docet, scilicet compungendo: nec tamen uult esse uarices. Ut uarices solum appelleret, cum cutis tumet cum nigrore. atque id accidit modo plenis uenis in superficie, modo in profundo. Dicebat in libro de Aere, & quibus & locis, unum singulare, loquens de his qui palustres ac lacustres aquas, sed stabiles, bibunt, quas necesse est calidas esse, crassas ac male olesentes, uiris uarices & ulcera in tibijs accidunt: quare fieri non potest, ut sic longae uae naturae sunt, sed ante tempus senescunt.

Varices ergo cum ex humore crasso & melancholico accidunt, translata in oppositum materia insaniam solunt. Differt autem insania a stulticia. stultos enim uocamus, qui quando aberrant grauius: insanos autem, qui propemodum in erroribus perstant, adeo ut insania sit perpetua stulticia: stulticia, temporanea insania. Sed cur eadem etiam soluant gibbositatem, ut in libro de Articulis: Verticula uero spine quibuscumque in gibbum trahuntur, ex morbis pleraque ut soluantur, fieri non potest: insuper & quae supra septi transversa iuncturam gibba fiunt. quae uero infra, eorum aliqua solunt uarices in cruribus oborientes: magis autem uarices illae, quae in uena iuxta popitem fiunt, quibuscumque gibbositas contigerit, eam solunt. sunt autem & in uena circa inguina. Galenus ea in parte exposuit, uarices fieri ex humoribus melancholicis, nonnumquam ex alijs crassis humoribus (scilicet crudis) & quae in uenis crurum, quod latiores sint, maiores esse, & ab humore crassiore: quae in popliibus, angustiores, cum sint a tenuioribus, ideo & ob distantiam maiorem, & quod tenuior sit humor, saluis magis spem afferunt. Nec est idem haemorrhoides & uarices sponte oriri, aut alijs morbis succedere, nam sponte natae uarices, ut dixi, breuem uitam significant. si ex insania fiant, aut gibbositate, non idem: quod in omnibus est obseruandum. Dicebat etiam secundo Epidemiorum: Vocis gracili ranem soluit uarix ad sinistram & dextrum testem: absque horum altero fieri non potest ut soluantur. Magni, calui, balbi, gracili uoce praediti, boni. Morbos autem habent balbus, aut caluus, aut gracili uoce praeditus, aut hirsutus, uehementer atrabilarios. Consensus igitur cum sit & ex materia, quae melancholica est, & ex loco genitalium cum membrum anhelitus: liquet, depulsa materia solui morbum. Diximus autem de hoc, cur aliter solui non possit, loco suo: dicemus autem & de hoc paulo post.

APHORISMVS XXII.

Quaecumque rupta ex dorso ad cubitum descendunt, uenae sectio soluit.

COMMENTARIUS.

¶ Non solum derivata a natura dicit, sed per arte ritè solvunt morbos, cuiusmodi in hoc deprehenditur exemplo. Antea enim de solutionibus, quæ a natura fiunt, dixerat. Quomodo autem fiat ruptio, libro de Flatibus apparet, dum inquit: Cum violentia quadam inuicem discedunt, et funduntur carnes, fissuram subtercurrit spiritus, ac dolore affligit: dum autem ipsi flatus carnes prægressi, meatus corporis rarefecerint, sequitur post flatus humida substantia, cui viam iam antea aer præstravit. Irriguo itaque corpore ab ea facta, liquefiunt carnes, tumores que in furas descendunt, atque morbus fit, qui aqua intercus appellatur. Hic ex ruptura generatione pituitæ albæ declarat. Sed antea rupturam ex uenis docuit, dicens: Sane contingit citra spiritum rumpi: nonnunquam sponte, et nonnunquam propter dolores. Sponte quidem, cum aer ultra intra uenas receptus, sanguinis meatus coarctat. Multitudine namque sua compressus sanguis meatus perfringit, quia eius copia maxime prorumpit: effusione autem facta uenæ rursus spiritu complentur, et ex eo dolor sequitur. necesse est enim affectum locum spiritui occupari. Quod etiam in primo de Morbis est, et clarius, dum inquit: Quibusdam, cum debiles facti fuerint tractus, in carnibus aut uenis non suppurant, sed fiunt diurni dolores, et uocantur ruptiones. Docet etiam, quantum intersit inter ruptionem, ruptionemq; uenam, cum laceratur distenta, sanguineq; in carnes effuso, uel confertim in pus transit: uel si tenuis sit scissura, post tempus ut omnino suppuret. Et in Coacis prædictionibus ait, ex ruptura crassarum uenarum. Et in libro de Locis in homine: A ruptura febris non amplius corripit, quam per tres aut quatuor dies: si uero corripit, et quis putet se à ruptione, ab alia sanè quapiam causa corripitur, et non oportet ipsum tanquam à ruptione curare.

Sec. 1. Quid intelligat per ruptum, habet secundo Epidemiorum: Per ætimum ruptiones, quæ quidem circa pubem fiunt ut plurimum statim, sunt innociæ: Quæ uero paululum supra, umbilicum in dextra parte, hæc dolorosæ sunt et anxiosæ, et stercoreis uomitum inducunt: uelut etiam Pittaco accidit. Fiunt hæc à plaga, aut uulsura, aut alterius insultu. Vult ergo per ruptum, quod ex ruptione fit, intelligere: quod cum descendit, ad

cubitum secta uena dissoluit dolor, et materia quæ in musculos fluebat auertitur: atque sic statim soluitur morbus. Palam autem est, illum in Epidemijs de ramicibus sermonem habuisse. Quæ etiam rupta intelligat, docet in libro de Internis affectionibus.

APHORISMVS XXIII.

Si timor atq; mœsticia longo tempore perseverent, tale est melancholicum.

COMMENTARIUS.

¶ Galenus amplificat statim dictum: Quoniam si absque causa fuerint, etiam quod non sint diuturna, melancholiam præsepiunt. Sed si cum causa (modò scilicet ea non adfit) diu perseverent, etiam melancholiam prænuiciant: quod se experimèto didicisse affirmat. Sed quid si causam habeant dubiam? Certè natura hominis in hoc consideranda est: mulieres enim et pueri magis timent quam pro ratione. Et certè timor præter omnem rationem solus est signum melancholiæ. Cum ergo addat, Longo tempore: etiamsi non omnino sit præter rationem: mœror autem debet esse plus quam pro ratione timoris, atque is melancholiam significat: unde autem in melancholia fiat timor, dictum est a Lib. 6. Coac. trad. 55.

Illud etiam considerandum, an possit esse melancholia sine timore? Etenim si ob nigredinem fieret timor, esset omnis melancholia cum timore. Certum est autè aliqd esse melancholiam cum audacia et furore. Dubium est etiam, an Hippocrates loquatur de signo, an causa. Celsus Lib. 2. cap. 7. putat illum de signo potius loqui: et addit uigilias, ut sint tria signa quæ separari nequeant. quod Brasauolus obseruasse affirmat. Videtur sanè omnis melancholia esse cum timore: uerum quam uocant maniam, non perpetuò, sed cum furore: et hoc est quod dixit Princeps: Cumq; melancholia componitur cum rixa et saltu et cõtentione seu pugna, mutatur eius nomen, diciturq; mania. Et species illius licet sint numerosæ, magis tamen famosæ sunt quinque: Melancholia, furor, amor, rabies, et hydorolcos: quam Princeps uocat Cutbut, Græci Lyeaonè, id est, lupinâ. Sed hydorolcos rectius dicitur, quod sit riuulorû araneus quidam in superficie aquæ stans, uenaturq; muscas: nec unquam eandem uiam tenet, sed per uias diuersas graditur, ut faciunt qui laborant hoc morbo. nam quoties alicui

APHORISMVS XXIII.

Erysipelas ab exterioribus uertit ad interiora, non est bonum: ab interioribus autem ad exteriora, bonum.

COMMENTARIUS.

¶ Simile est hoc Aphorismo illi, Ab angina habito, si tumor fiat in collo, bonum. Etenim materia ad locum uiliorem si propellatur, naturæ uictoriam, robur ac rectam actionem significat, ut sit bonum signum, bonusq; effectus. Hoc igitur de materiæ genere est in illo de loco. Ut sit sensus: Quacunque materia et loco, si ab intus ad extra protrudatur, bonum est. Diximus supra, cum de translatione anginæ ad pulmones loqueremur: nec pigebit ex libro Progenoficorum adducere uerba illa: Anginæ diuturniores, et ex quibus maxime euadunt, sunt, siceruix et pectus ruborem habeant, et erysipelas ignis sacri non intro recurret. Et paulo infra: Securius est tumorem et ruborem, quam maxime foras uerti. Et in Coacis prædictionibus: Erysipelas foras quidem accedere, commodum est: intro autem uerti, lethale conuertitur autem intro, cum delitescente rubore pectus grauatur, et æger difficulter spirat. Quibus uero anginæ ad pulmonem uertuntur, partim in septem diebus pereunt, partim per suppurationem euadunt, si non eductio pituitosa sursum ipsis fiat: ut tres modos hic declarat, et omnes geminatos. Primus est, intro, et hic semper malus: et si sit ad membrum ualde uide necessarium, et materia praua, lethale est: sit autem benigna, longum morbum. et si ab intus extra, semper bonum: at si materia benigna sit, securum. Si uero fiat translatio ad simile, tunc si sit ab intus ad intus, et ex nobili in nobilius, lethale est: si in ignobilius, periculosum tamen. Si autem in ignobili, membrum indifferens dici potest: si autem ex nobili in ignobili, bonum. De hoc autem in adducti Aphorismi expositione inferius dicemus, quem Par. 6. locum ut plenè præsentem intelligas, consulere te oportet.

Est autem Dialectica regula, de qua sepe dixi, ad demonstrationem utilissima, ex specie ad genus, cum ratio fuerit uniuersalis. Velut, si erysipelas fertur extra, igitur materia à natura uincitur: igitur in quacunque materia hoc uerum est. Sed quia facilis assumpta oratio sensu declaratur in hac materia, quam in initio

occurrunt, declinant ab eorum occurfu, atque ita per aliam uiam incedunt, et allidunt pedes lapidibus, et ambulant tota nocte, amantes solitudinem. Et est morbus similis rabiei in pluribus: sed raro occidit, ut illa semper. Rabies uero est omnium specierum pessima, et uix unquam sanatur, et de ea locuti sumus in quarto de Secretis: nunc autè dicendum est, quantum ad cognitionem morbi pertinet. Et est, quod omnes morbi prauis ualde, et qui non multitudine perimunt, sunt ex genere atre bilis, quod ad materiam attinet. Et hic humor abundat, quoties homo uel per ætatem uel per morbum uel uenenum morti appropinquat: et corruptio hæc est multiformis, ideo diuersis modis occidit. Et huiusmodi homines tristes sunt, et post aquam formidant: quia canes illam formidant, à quibus uulnerati sunt. Simile enim simile generat. Et interficit ob immoderatam siccitatem, coniunctam corruptioni et putredini: et corrumpitur humidum, quod est in uentriculis cerebri, ideo intra quartum diem occidit: et ægri conuelluntur, at ratio multum perturbatur, et propter hoc multum refert, quod quis in neruo uel in capite morsus sit. Et hæc est causa, quod aliqui facillimè sanantur, et pene nullo auxilio, et aliqui nullo prorfus auxilio sanantur. Si enim laborans humore atro et corrupto abundet, et canis sit uehementer rabidus, et morsus in neruo uel capite uel cartilagine, et parum aut nihil fiat de sanguine, uix sanatur. Et propter hoc Baldustris nostra ætate Iuris consultus, non ille Perusinus, morsus est post quatuor menses, Tridenti: quoniam uenenum sero per cartilagineum permeauit, et rabies canis erat nõ uehemens. Et si morsus fuisset neruo infixus, qui est calidior et rarior, mortuus fuisset intra uiginti dies. et ideo latuit ut non sentiat, quia iacet in humido membri semimalis, nec inficit sanguinem. Et in effluxu multi sanguinis eluitur spuma illa, sicut ab aqua calida: et cum permeauerit ad cerebrum usq; corrumpit spiritus, et cerebri substantiam, et mouet conuulsionem, et occidit. Et hæc est causa, quod curetur ab igne candenti: et, si esset uenenum in arterijs uel uenis, parum aut nihil prodesset.

re humore, ideo non fit peitio eius quod concluditur: sed si uisus feratur ut euacuetur per alium, tunc si omnino fiat sine molestia, bonum est: quia expulso ad eum, & translatio, est signum mediocris dominij naturae supra materiam, expurgatio perfecti, tertio de Crisi. At si cum aliqua molestia, tunc malum est: quia ratio finis licet bona sit, est tamen motus ille periculosus ob media. Ex quo patet, quantum aberrant medici, qui in huiusmodi affectibus hominem purgant, adhuc fiante fluxione. Nam nec tam tuto medicus hoc potest facere, ut natura cum uim afferat illi: nec scire potest quando perfectè coccocta sit materia, nec quam lata sit uia, nec tam perfectè materiam ipsam educere potest. At dices: Eadem ratione periculosissimum est, etiam mittere sanguinem. nam trahemus materiam à superficie corporis ad intima. Respondeo, quòd refrigeratur ex hoc sanguis, nec attractio est adeò necessaria. Et si quis uelit securissimè pro uita agere, utatur pluribus cucurbitulis, & magnis, cum profunda incisione: & singulis diebus utatur aqua lactis, cum tamarindis. Atque altera ratio curandi per uenae sectionem multo est compendiosior: sed aliqui interficiuntur.

APHORISMVS XXV.

Qui in febribus ardentibus tremores fiunt, delirio soluiuntur.

COMMENTARIVS.

¶ Vtiam Galenus nunquam Aphorismo- rum opus exposuisset, nam & gloriae suae magis consuluisset, & nobis minus inuidiosa foret haec expositio: qui liberam nacti docendae rationem, non uideremur nec illi contradicere, nec eum accusare. quorum uno nobis inuidia consistatur, tanquam manes clarissimi uiri in se etanti: altero difficilium fidem integram assequimur apud illos, qui non perpensis rebus, solum ambitioni auctorum celebriorum student: sufficit, eis dixisse, hoc Galenus sensit, tanquam Galenus deus aliquis fuerit, & non homo multis modis impeditus, ut modestè loquar: cuius Opera & erroribus scateat, ut nullus alterius classici auctoris. Neque enim Hippocratem, aut Aristotelem, uel Theophrastum, uel Auicennam tot inuenies in locis lapsos, quod seu Dialecticè ignorantia acciderit, seu ambitione et nimia lucri et honoru cupiditate, quod uerius est,

oseitanter huiusmodi tractauerit: siue studio contradicendi & antiqui, & his qui gloriae co tempore florebant: seu, quòd nimis ingenio suo sibus, relegere, considerare ac castigare sua scripta contempserit, aut quòd malis principijs ac falsis innixus fuerit: seu, quòd uersimillimum est, omnibus his ex causis contigerit, adeò mendas totam artem compleuit, & ueterum dicta peruerterit, ut paucarum rerum cognitio absoluta relinquatur. Quòd si quis inspiciat inter reliquas expositione natus praesentis Aphorismi, quam late ra, in falsa sit, ipsius Hippocratis non leui miseratione comouebitur. Vnus uult, quòd de rigore loco tremoris loquatur: alius, quòd dicat tremorem soluere febre ardentem: quòd ne Hippocrates quidem somnauit. Alius dicit, non debere dici Soluuntur, sed ips delirium succedit: ad unguem ferme contrario modo uertendo, ut si calidum dicat Hippocrates, nos frigidum exponamus. Alius uult, ut pro Delirio soluiuntur, non solum à tremore, sed etiam à febre ipsa ardente sit intelligendum. Coactus sum insanire cum insanientibus, ut si possem, tandem uos ad sanitatem reducerem: aliter enim intelligo, quam inaptum sit tot stulta commenta comemorare. Sed quòd magis nos male habet, est tremoris causa, à Galeno tanquam certissima & ex oraculo Apollinis habita, descripta.

Iam ergo uidemus unde tremor fiat. Dicit 1. de Symptom. cau- lis cap. 2. Galenus, fit ex duobus motibus contrarijs: imo membri praegravantis inferius, altero facultatis ex aduerso sursum trahentis. Sed id est tremoris, qui coniungit in febribus, qui aut motus non est: aut se sit, ferme est insanabilis. at tremor qui fit in febrientibus, cum etiam, ut dicit Comicus, aduersus octo astutos audaces uiros ualentes tremunt, an ille motus erit ab imbecillitate? an tantum pondus additum est corpori illius, ut tremere possit tanto impetu? Nuper uidimus uxorem Io. Angeli de Monte, mercatoris diuitis, quae in tremore adeò concutiebatur, ut tres uiri illam continere non possent. An ergo hic tremor ab imbecillitate fit? cum quo etiam cor ipsum uehementer palpitabat. Quantum res à re differat, hic fit in inuenibus uatiis ille in febribus imbecillibus: hic accessiones habet ut comitiales & conuulsio, ille continuus est: hic uelocis est cum motu, & uix cõteri potest, ille lentus & exiguus, ac uix conspicuus: hic si membru quiescat quomodolibet, nihilo minus agit membrum ipsum, nec ob id cessat: ille autem superposito tabulae membro, non amplius hominem uexat.

Rogo

Rogo uos qui haec legitis, quantum & quantum errorum talia cause sunt? cum paucis ante annis dux uelut Zapanta in manus meas uenisset, huiusmodi morbo correptus, solum ea ut reliqui faciunt cogitans, quae scripserat Galenus, ac toties repetierat per eadem, ut etiam in libro de Tremore, & primo in tertium de Morbis uulgaribus, tum alibi, ad satietatem usque: non existimaui aliam esse causam, atque ita incuratus remansit: qui forsitan ex his quae scribentur, non leui lucro meo, & incremento gloriae, tum illius utilitate, sanari potuisset. At forsitan occurres ex his, quae scribit in libro de Tremore, exemplo Getulorum, quibus sub magnis ponderibus crura tremunt, quamuis aliqui robusti. Sed hoc ad rem nihil: fit enim tremor, de quo Galenus loquitur, uel sublati uiribus, ut in timore, senibus, & aegris, post multam sanguinis effusionem: uel praegravata magno pondere uirtute. At cum neuro isororum, quomodo fieri possit tremor ille à Galeno descriptus, non uideo. Cum uero Hippocrates tertio Epidemiorum dixisset, ab initio Pythionem laborasse febre ardente, cum tremore manuum, hunc tremorem Galenus in repletionem neruorum trahit. Erisi dicit, pondus illud magnum in robusto fingi posse, ex modica repletionem in principio motus, uelut de pondere in cuspide lanceae, & impedimento in hypomochlio: Respondemus, quòd uires tunc impeditae non poterunt moueri cum tanta uelocitate, & tanto impetu, ut in istis apparet: & etiam quia si sic esset, motus ille tremulus esset solum sursum & deorsum, non in latera: & tamen hi mouentur plerumque in latera.

Dicemus ergo, quòd sunt duo genera tremoris, Vnum, quòd fit ab imbecillitate facultatis, & istud in senibus debilitatis: uel addito pondere membro, & est tardum, & cum parua concussione: & si membrum quiescet, in loco debito cessat: & est aliud uelox, quòd fit magno cum impetu, & per accessiones contingit, & fit ex corruptione functionis motricis, non debilitate. Manifestum est ergo, quòd fit etiam tertium genus ex his, ex utroque scilicet mixtum. Causa igitur corruptionis istius functionis (postquam uidemus, facile cessare & reuerti) est uapor quidam stimulans & pungens neruos. Et hoc apparet ex duobus exemplis. Primum in conuulsione, cum sunt illi motus inordinati ac repentini, similes tremori, & etiam uidemus, quòd si quis pungatur,

tremet repente: & ille tremor est motus ualidus. Ergo idem accidet, cum neruus ex uapore punctus erit. Sed dicetis: Cur fit cõtinuus iste tremor, si est à uaporibus? Dico, quòd punctio illa fit ex continuo ascensu uaporum, & etià quòd membrum concitatum non potest quiescere: sed mouetur. sicut etiam uidemus in illis qui currunt: stimula enim facultas, etiam sublaeta causa stimulante, adhuc perseverat aliquandiu in motu. Ergo isti uapores ascendunt ad cerebrum: & nonnunquam etiam à cerebro, non solum ad neruos, sed etiam ad cor & ad pulmones transmittuntur, & inducunt palpitacionem cordis, & spirandi difficultatem, etiam praeter tremorem: ut contingit in illa uoxore mercatoris, quae iam triennio subijcitur huic affectui. Et fieri potest quòd sit ex laesione ex frequenti partu, quindecim enim filios peperit, quorum undecim uiuunt, & necdum exegit trigessimum tertium annum. Et huiusmodi casus, quòd ad palpitacionem & spirandi difficultatem attinet, describitur in libro de Sacro morbo, Pag. 5.

Hoc uiso, Aphorismus iste scribitur ad uerbum in libro de Iudicatione, & in Coacis praedictionibus, ut non sit dubitandum de illo. Demonstratur ergo sic: Tremores si sunt in febribus ardentibus, contingunt, quia uapores peluntur ad cerebrum: & antequam in uentriculos possint penetrare, transmittuntur ad principia neruorum, unde ex illorum punctione tremit illud membrum, uel medietas illa dextra uel sinistra: at si delirent, uapor ille in uentriculos penetrant: igitur non est repulsus ad neruorum principia: ergo tremor soluitur. Non dicit quòd febris ardens: quis enim tam amens est, qui dicat, superueniente delirio? solum febre, & cum delirium uix ex illa alia causa, uel sine febre, unquam fiat. Sed dicetis: Cur ergo non fit loco tremoris conuulsio, & in quo haec duo differunt? Respondeo, quòd in tremore materia omnino traditur ad neruos extra cerebrum, in conuulsione uapor ille manet in cerebro: ideo est solum conatus protrudendi uapores, non effectus. Sed & ob id tremores, si qui citra rigorem fiunt, conuulsiois periculum nuntiant. Atque haec satis pro cognitione rei. Verum quia nonnulli sunt, qui uel inuitum Galenum seruare student, dicentes talem motum esse palpitacionem, operæ precium est ostendere, non esse huiusmodi motum palpitacionis. Dixit enim in secundo de Symptomatum causis: In palpitacionibus enim membru, nec quòd nota- bile sit

Handwritten notes in the left margin, including 'natura' and 'natura'.

bile sit extendit, nec inflectitur: concutitur autem quodammodo huc atque illuc, quoad musculi palpitare cesset: ad eum sanè modum motu obito, quo etiam in tremore. Atque si hæc tantum dixisset, opinionem afferre poterat, quòd ita sentiret. Sed uide quæ statim subiiciat: Eo autem differt, quòd per magna fiat interualla, cum tremor incidat per exigua. Siquidem palpitans musculi cum satis notabili magnitudine est, dum dilatatur, sæpenumero totum membrum secum attollat: dum contrahitur, ueluti rei inanimi deorsum totum ferri perimitit, ita ut totus motus præter naturam sit, non autem sicut in tremore missus quodammodo, & compositus: sanè qualis est palpitantium membrorum motus, paucus simul tardusq; & rarus. Et rursus in libro de Tremore & palpitatione: Siquidem quæ in palpitantibus particulis elevationes depressionesq; apparent, distentiones quædam sunt corporum, quæ ceu replentur: & eorundem subsidentia, quasi rursus inaniantur. Quæ uero tremoribus accidunt, totius membri motus est: qui interim deorsum quidem uergit, rursus ad superiora fertur, sed non dilatatur, neque contrahitur. Ea propter sanè tota pars tremit, cum aliquid facere aggredimur, nullo eorum quæ in ea habentur manente immobili: similiter ut musculi, ita arteriæ & uenæ, nerui, ipsaq; ossa & cutis nunc sursum nunc deorsum feruntur. Palpitant autem non omnia, neque enim neruum aut os, aut aliquid huiusmodi quod uentre non habeat, uideas palpitare. Et rursus, ut ad priora redeamus: Palpitatio est distensio quædam & subsidientia præter naturam: tremor autem, partium motus præter uoluntatem, quo sursum ac deorsum uicibus permutatis feruntur. At non idem est dilatari ac sursum ferri, nec contrahi & deorsum uergeri. Etenim quæ sursum & deorsum feruntur, prior loco relicto in alium transeunt: quæ autem dilatantur ac contrahuntur, ueterem sedem conferuantia, partim ambientem regionem occupant, partim relinquunt. Inde clarius: In his qui membrum totum in motu propter musculos palpitantes retinent, proprijs & sensibilibus extremis, uterque motus circumscribitur: tremor uero affertus talis non est, sed altero adhuc motu incipiente, ut ita dicam, contrarium ipsi conuergi deprehendes, ut ad superiora tendentem latius, semper ea quæ est deorsum excipiat, atque hanc illa. Differt

APHORISMVS XXVI.

Quicumque suppurati, aut aquam intercutem patientes, uruntur aut secantur, si pus aut aqua uniuersim effluerit, omnes moriuntur.

COMMENTARIVS.

Duplicem curandi hos morbos rationem habebant antiqui: unam, per sectionem: alteram, per unctionem. Diximus autem modum superius in quinto libro, & signa tabidorum in tertio, ut commemorasse sufficiat uolenti ea legere, repetere superfluum sit: nunc ea quæ sunt necessaria adiciamus. Dicebat Hippocrates sexto Epidemiorum: Hydriopicos citius secare oportet, tabescentes urere statim, caput secare, & huiusmodi. Vi cum uideatur duo auxilia proposuisse hydriopicos & suppuratorum, atamen hydriopicos sectionem magis conuenire docuit, tabidis exustionem. Neque uero idem sunt suppurati & tabidi. Tabidos enim uocat, quibus ulcus est in pulmone: uelut suppuratos, quibus sanies est in pectore. Atque de suppuratis hic intelligit, non tabidis, quibus sectio nullo modo conuenit, sed uestigio sola. Sunt enim multi suppurati, nondum tabidi: & alij tabidi, qui non ex abscessu sunt suppurati. De his ergo intelligit, aut similibus, de quibus antea dixerat: Quicumque morbo laterali laborantes, in quatuordecim diebus non repurgantur, ij ad suppurationem uertuntur. In qua sententia dicitur in libro de Internis affectionibus, quem Galenus citat in Commento, appellans librum magnum de Passionibus, alios illum inscribere de Suppuratis: Si in latere uerbericulum nascatur, & suppuratus fiat, quod in quadraginta diebus, aut paulo prius accidit: atque ex eo dignoscitur, quod cum suppuratus sit, non tamen pus reuomit, nec expuit: hunc, cum sic habuerit, uicibus timor de se significacionem præberit, secato aut urito, postea

Aphor. 58.

Aphor. 19.

Aphor. 10.

Sec. 7.

Aphor. 8.

postea pus paulatim emittit. totamq; exponit curandi rationem. Vbi duo hæc habes, & quòd secabantur & urebantur suppurati, & quòd pus sensim emittere conuenit. Similiter quòd hic tantum de magnis suppuracionibus intelligit, præcipue autem pectoris: cum ex illis uacuato uniuerso pure necesse sit aerem ingredientem non solum ob spirituum resolutionem, uitiare cor & pulmones, ut mors sequatur. Similiter de hydriopico, quòd & secarentur nonnunquam, nonnunquam urerentur, docuit in libro de Locis in homine his uerbis: Cum hydropis quis laborauerit, medicameta in potu exhibenda sunt, quæ aquam purgent, & edulia quam pituitosissimam offerenda: si uero neque sic leuior fiat, inurenda sunt crustæ quam tenuissimæ, & quam maxime in superficie, quòd aquam continere possit circumcirca umbilicum, & una in umbilicum, & emittere singulis diebus. cum enim morbus periculo sissimus sit, in his periclitari oportet. Si enim successerit, sanum faciet: sin minus, quòd etiam alias futurum erat, id ipsum perpetuitur. Cæterum in puero hydropem sic curare oportet: Partes humidæ & aqua plena aperienda sunt scalpello, & frequenter ac parum educendum est. Educendum autem est à singulis corporis partibus, & fomentis utendum: & semper locum apertum unde eduxeris, calefactorio medicamento illines. Hic palam est, ueram curandi rationem Hippocratem tradidisse, quam nemo cum obseruet, nil mirum est si omnes pereunt: tum potissimè, quòd Hippocratis mens est in his uerbis expressa, ut confertim medicamentis euacuentur, nec ante urantur aut secantur quam experti fuerimus medicamentis: ubi illa non contulerunt, statim uult ut ad sectionem uel unctionem ueniamus, nec expectemus uires esse labefactatas, & uentrem immodicè creuisse: quæ ambo cum medicinis temporis expectent, tum maxime quòd etiam in curando aberrent, manifestè ægros inquare dici possunt, non curare. Nec mirum est neminem etate hæc sanari. Has duas auctoritates tam appositè Eriehsius adduxit, ut si se similem ubique præstitisset, nos ab hoc labore liberaffet, neq; enim, quòd forsitan multi putant, hunc mihi laborem relictum puto, cum horum loco multa magis præclara absolueri potuissem. & mihi longè utilius fuisset, inuenisse scriptum in hac, tum in alijs disciplinis, ac medicinæ partibus, quam conscripississe. Nec similis sum ouibus, quas referunt lenius currere, quòd credant de futuram illis terram: aut bufoni, quæ

ob id in edendo luto referunt præparcum esse. Immensa, imò profusis infinita est materia condendorum librorum: & si quæ nunc ego condidi, condita inuenissem, me meosq; seruasssem, & nihilominus ad gloriam post mortem multò magis præclara monumenta relinquere potuissem. Quamobrem odio non leui prosequor illos, qui ante nos, cum segetem amplam haberent rerum inueniendarum, solum alienis suffurandis aut reprehendendis incubuerunt. A quo uitio ut maxime alienum uideo Ptolemæum, Aristotelè, & omnibus etiã magis Theophrastum, ita (habeat modò quotuis præcones) Galenum reprehensione dignum iudico. Sed sequamur. Brasauolus citat auctoritatem aliam non ineptè libro de Affectionibus, quem aliqui uocant de Affectionibus externis, ut quasi pars sit reliqua medicinæ à priore, quæ Galenus citat. Volunt autem quidã esse Polybij, sed nõ est hic locus hoc declarandi, sed suo in commentario id expositum est. uerba autem planè sunt hæc: Aqua porro sic fit, cum carnes à pituita & tempore & morbo, non purgata immundicia & mala curatione ac febribus corruptæ fuerint, liquecunt & sunt aqua: & uenter quidem non distribuit aquam in seipsum, uerum in circuitu circa ipsum constitit. Si quidem igitur à pharmanis, effluuiis ratione æger utilitatem percipiat, & uenter ipsius euacuatur, bene est: sin minus, sectione facta aquam emittit. Secatur autem uel iuxta umbilicum, uel retrò iuxta lumbos, effugiunt autem & hinc pauci. Porro rationem curandi absque sectione antea præscripserat hoc modo: Hunc si à principio curandum acceperis, priusquam aqua aut pituita purgatur: bilem uero ne moueto, cibos autem & potus, & labores ac deambulationes constituito, à quibus gracilis ac siccus uadit, & carnes quam robustissimæ fiat. Morbus autem est lethalis cum alijs, tum si uenter aqua repletus fuerit. Ecce alium errorem eorum qui rhabarbaro bilem principaliter mouente illos purgant, adductis falsis rationibus, quòd iecori conferat. Sed uideamus, cur dixerit Omnes: oportet autem demonstrationem inuenire huius communis nominis. Narrat Brasauolus, uidisse mulierem præuideo ex aqua intercutè uentre, cui cum à circulatore tota aqua repente extracta foret, statim obiit. Alum etiam, cui in spatula ulcus saniosum callosumq; cum esset, detracta tota sanie, simul confectum & ille obiit. Exclamat autem

E autem

autem contra huiusmodi homines, quasi & ipse nunquam in huiusmodi errauerit. Nec est discrimen nostris temporibus inter medicos hac in parte, & circulatores, nisi quod medici uelant facta sua leuibus quibusdam rationibus, & Galeni auctoritate semper in utranque partem accommodata illi nesciunt. Quippe Galenus in Commento ad hanc habet, contra Hippocratis sententiam:

1. Visione igitur indigent, qui plurimum habent puris, adeo ut defferent per spatulationes posse expurgari: hos uero ipsos & difficultas anhelitus uehementer infestat ex loci angustia, quae & nos cogit ut eos iramus. Eos autem qui aquam intercutem patiuntur, per punctiones potius quam uisionem medici curare consueuerunt. Ex quibus uerbis facile intelligitur, ipsum nunquam hanc curacionem exercuisse, sed solum circa eas curaciones uersatum, in quibus plus ualerent uerba quam facta. Etenim totum contrarium obseruari debere, & ratio suadet, & Hippocratis sententia docet. Pueros enim ascite laborantes sectione curamus, quia igne reformidant: sed longe utilior est ustio, ut quae sit secura et moderata. Similiter in magna multitudine puris, quae utilitas uisionis, cum siccat, cogat puris, & anhelitus difficultatem auget? Hoc etiam docet Hippocrates facere, secundo de Morbis. non enim urit, sed fecat. Sicut in aqua intercute non fecat, sed urit: libro de Internis affectionibus.

Pag. 16.

Pag. 15.

Pag. 9. & 10

Et quia in tercio de Morbis dicit, saepius (de suppuratis loquens) fecato aut urito: possem illud dicere, librum esse Hippocratis minoris, Hippocratis nepotis: sed non contendo. tamen si clarum sit, ubi Janes pauca sit, urere debemus: & ubi timemus de fluxu sanguinis, ob artificis imperitiam, ustio enim in omni casu securior est, & terribilior, non tamen in suppuratis utilior est: in liene autem suppurato urere debemus, quoniam perforamus uentrem, non pectus: & ideo ustio securior est, & utilior. Suppurati enim in pectore debent uitare uisionem, dico quae illud penetrat, & ob puris naturam, ne siccat, & ob compositionem ipsius pectoris ex tot ossibus, cartilaginibus, nervis & membranis: quae tanto sunt inimica magis igni, cum sunt sana, quanto illis, cum corrupta fuerint, ignis utiliore est ferro.

Ceterum ut ad rem redeam, dicit Galenus, in suppuratis mortem contingere, referatis oculis arteriarum, quae ob puris acredinem & distantiam partium conuulente abscessu aperta erant, sed a pure tanquam opercula conclusa difflato spiritu & calore una cum illo naturali ex-

halante. Quam eandem causam refert esse mortis, si aqua confertur in hydropo euacuetur. Sed & aliam in hoc praeter eam esse docet mortis causam, uisceris duricie (et licet dicat σκλήρωσιν, legerē αὐτόν, id est grauitas) quae subducta aqua, a qua sustentabatur septum transuersum, cum membrum pectoris deorsum trahitur. Refert autem ex Erasistrato huiusmodi sectionem consequi solere febrem, atque inde mortem. Ut uero primum dictum comprobaret, affirmat non solum hoc uerum esse in suppuratis, sed in quolibet magno abscessu: ut ex exemplo uisceris in spatula, ex Brasauolo retulimus. Nos autem cum uideamus non solum id contingere in his, sed in mictu urinae, in fecum exitu post longam retentionem, scimus non euenire ob id: est forsitan & illa causa aliquid faciat: sed effectus tam generalis generalem oportere esse causam. Et est duplex resolutio iam in uirtute debili, ex longa compressione facta, quidquid sit quod exprimitur: & aeris frigiditas in locum iam adeo calidum ac confertum uaporibus putridis, ex quo illi truduntur in arterias & cor, atque ita occidunt: cuius experimentum est, quod si quis calefactu multum, & in balneo etiam postmodum repente in frigidissimum locum trahatur, moritur: ut alias recitauimus de illis quatuor, quidam nouam fornem sub terra ingressi sunt, statim perire: quanquam nec uires in his sunt imbecilles, nec calor ille sit putridus, nec adeo feratur per intima ut in his. Iudicio enim esse potest, quod a mictu adeo quandoque perhorrescimus, si multam continuerimus diu urinam: quanquam per paucas horas rem naturalem non adeo calidam, nec latus sit uirgæ meatus, per quam aer fertur: ut opinio Galeni sit speciosa, uerum ridicula. oportet enim magnam esse utilitatem euacuationem, quae interimat citra affectionem prauam alicuius membri principalis. Cui etiam opinioni innumera consensit experimenta eorum, qui ex specubus lethalem hauriunt spiritum. Quod si obijcias: Antequam fecatur, multo plures & acriores uapores contineri, quam secto abscessu: Respondeo, quod non truduntur, sed dissilantur perpetuo, & calor naturalis ex altera parte resistit. Pro causis autem mortis specialibus in hydropo, & ut intelligas Hippocratis dictum in libro de Locis in homine: scias, quod aqua in ascite continetur inter abdomen & intestina, & statim penetrat omentum cum creuerit, & post circumdat uentriculum, renes & iecur cum intestinis: et cum ascen-

derit

derit ad septum transuersum, iam sunt prope mortem: antea ergo non solum impedit operationes horum membrorum, unde efficit urinam cruentam, quamuis morbus non sit ex renibus debilitatis illis: unde urina cruenta est signum, quod ascites est ex renibus: ac est malum ualde. uel quod aqua iam corrupta renes, & hoc est pessimum: sed etiam putrefacit illa membra, maxime omentum & iecur ob teneritudinem unam, alteram quod humidum sit & calidum, & ideo corrumpit utranque coctionem. unde etiam si sanentur, semper habent debilem utranque coctionem, uitiosamque. Et ideo nullus est morbus, in quo magis debeamus esse solliciti de celeri cura, quam ascites.

APHORISMVS XXVII.

EUnuchi neque podagra laborant, neque calui sunt.

COMMENTARIVS.

Cum de bonis ac malis mutationibus in duobus ante praecedentem Aphorismum, quae a natura sunt, in praecedenti autem ab arte: nunc conuincio ne quorundam operum inter se, seu a natura seu quouis alio modo contingant, enariare aggreditur: & quibus unum horum est quod hic dicitur. Continet autem duas partes, quarum una ad naturam consensum & sanitatem pertinet: altera similiter, sed euidentem habet rationem, scilicet cur non podagrici fiant eunuchi. Sunt autem duorum generum, aliqui sic nati, alij praecisione facti: quidam a puercia statim, alij iam grandiores nati: & quidam praecisis genitalibus totis, ut nunc apud Turcas: quidam solum exemptis testiculis, ut apud nos curandae herniae causa. Error Galeni & sequentium, qui putant dictum Hippocratis non esse uerum nostra aetate, ex hoc prouenit, quod non animaduertunt Hippocratem intelligere de his quibus genitalia desiciunt tota, seu a natiuitate, seu paulo post. Etenim etsi inueni iam tota adimas genitalia, cum Venereis iam sit usus, latus poterit habere uias, quae ad articulos deducunt, & nihil sciens in podagram incidere, ut in libro de Natura pueri, similiter etsi a natiuitate uel paulo post excidit sunt testes, maneat tamen uirga & scrotum, Venere uti poterit, sed non generare. Ut apud Martialem: Cur tantum eunuchos habeat tua Gellia, quæris Pamice? nulli futuri Gellia, non parere. Si igitur coeunt, cur a podagra debent esse immunes, Castrantur autem trifariam, compressio testiculo, aut euulso per scrotum, ut docet Paulus libro sexto, quibus modis nullus perit. Ter-

Cap. 68.

tius modus est, quem docet Nicolaus, quo circulatores utuntur in hernia intestinali, aut testiculorum, & trahunt testiculum supra, & cum uasis seminis extrahunt supra in inguinem, quae operatio periculosissima est ac uiolentissima. Cum tamen Rasis uigesimo quarto continentium doceat, curare herniam intestinalem sine exedione testiculi, & uasorum seminis: solum compressis intestinis, duro puluinari cum uinculis ferreis in modum freni adurere super inguen locum, per quem descendere solebant intestina, atque consolidare, ita ut interim per quadraginta dies supinus maneat, nec moueatur, nec intestina descendere permittantur: & ustio fiat cum candenti ferro, & usque ad os pubis, ut docet idem Nicolaus. Et est longior cura, sed longe securior & melior. Et potest, ut dicit, fieri in timidis cum medicamento adurente: sed non est adeo tutum ob longitudinem, unde patet, quod medici nostrae aetatis nihil sciunt rerum nobiliorum. Nunc demonstramus ueritatem Aphorismi. Ad podagram faciendam quatuor requiruntur, imbecillitas artuum, latitudo uenarum, materia cruda, & uis impellens, maxime flatus. Vnum horum si desit, non fit podagra. Coitus aperit uias has: eunuchi coire non possunt, igitur nec podagra pati: quia metus habent artuum, sed nec habent spiritum impellentem facile. Causae autem, cruditatum sunt, desidia, crapula: impulsus autem uina postea, & coitus, hic uero, ut dixi, etiam latitudinis pororibus: ut sint quatuor causae in uniuersum in ratione uictus. Sed ut redeam ad institutum, dubium esse potest, an qui excidit solum testibus sunt, semen emittant, uideatur enim quod non, exciso meatu qui defertur ad glandulam feminalem. Oppositum apparet ex eo: quod huiusmodi uiri principibus mulieribus sunt gratissimi, & olim excindi curabantur iam adultos, ut membrum uirile magnum esset. Vnde illud Satyrici:

— Ac iustos crescere primum Testiculos, postquam ceperunt esse bilibres, Tonforis tantum damno rapit Heliodorus.

Neque enim adeo delectarentur mulieres, si nil emitterent. Secundum est, quod non sunt calu. nam caluities a siccitate cerebri fit, nec potest adeo exiccare cerebrum, sine Venere, ut caluities causa sit: at eunuchi Venere sunt expertes. Et ut proposita solua quaestione, licet emittant quipiam, fieri tamen non potest ut semen, cuius maxima pars a cerebro descendit, iuxta Hippocratis sententiam in libro de Aere & aquis calicis, inquit enim: Venæ enim retro aures sunt, quas si

Tra. i. cap.

li. 7. Tra. 2.

3. Sum. 2.

cap. 39.

Pag. 18.

E 2 quis

quis fecerit sterilitatem inferat his quibus fecantur. Et paulo post de eisdem quibus secta sunt ille loquens, ait: Quando igitur postea uxores ad-

10 Pag. 10. eunt, impotentesque se factos esse, ut cum illis concumbant, animaduertent. Vnde patet, non solum illum de sterilitate, sed impotentia ad Venerem loqui, quam facit uenari post aures sectio, quod semen e cerebro descendat. Haud me later, aliqua posse hic adduci in contrarium: sed cum constet iam apud illum, semen ex omnibus partibus

10 Sec. 3. in princ. decidi nostri corporis, ita ut, ait, ex macrocephalis macrocephali gignatur, cum et cerebrum simile sit substantia femini, ac colore magis quam ullum aliud ex principalibus membris, et etiam caput magna portio corporis nostri liquet et semen uenimiliter debere decidi magna ex parte a cerebro, praesertim cum uideamus post Venerem nihil magis hoc ipso consumi atque debilitari. Quod uero assumpsimus, scilicet caluicium fieri a siccitate cerebri, docuit ipse sexto Epidemio-

30 Pag. 6. rum his uerbis: Cerebri consumptio, quapropter et caluicies (sic enim debere legi, non ut diuisus est sermo in exemplaribus, docet et ratio et Galenus locum recte exponens) consumpto enim cerebro, ut in senectute, abscedit ab ossibus, exciscatque, osses et cute, decidunt capilli, hoc ergo cum ob humidum abundans neque mulieribus neque pueris nec eunuchis accidat, merito nulli horum caluicies contingit. Verum longe aliam ipse Hippocrates huius rei docet rationem, in libro de

30 Cap. 3 iuxta finem. 3. Contra d. 13. Naturae pueri, dicens: Quod in cerebro est multiplicitas, quae a coitu exagitata corrumpitur, et radices capillorum exedit, atque ita caluicium efficit, non putat Hippocrates cerebrum posse adeo exciscari, ut huius merito debeant capilli cadere. Nam et toto capite caderent, et somnum amitterent caluicium: quod tamen uerum non est semper, propterea melior mihi uidetur opinio Hippocratis. Esti modo alia adeo placuit Galeno, et his qui illum secuti sunt, huius saltem meminisse debuerunt, uel ut uerisimilis, et iudicium lectori relinquere, aut expugnare, modo cum neutrum fecerint, excusationem legitimam non habent. Similiter Aristoteles quinto de Generatione animalium, aliam tertiam causam adducit, frigiditatem, nam semibus hoc accidit, et hyeme plerisque arboribus, dum frondes amittunt: et superflua Venus refrigerat corpora, sed de hoc in Contradietionibus. Sciendum, quod caluicies iuxta Hippocratem maxime fit a consensu cum genitalibus, et ab atra bile: et uarices, ut superius uisum est, sunt ab atra

10 Aphor. 21. bile: mox quoque consentit cum genitalibus, ut mox

ostendam. Ideo haec quatuor, genitalia, uarices, caluicies et uox, quodammodo simul connexa sunt. Quapropter secundo Epidemiorum inquit: Vocis grauitatem soluit uarix ad sinistrum et dextrum testem, absque horum altero fieri non potest ut soluiatur. Magni, calui, balbi, gracili uoce praediti, boni. Morbo autem habent balbus aut caluus, aut gracili uoce praeditus, aut hirsutus aut hementer, atrebilarios. Et rursus: Varices caluorum si non magna sunt, furiosi sunt. haec uolui adiecisse ad intellectum illius loci, et etiam ut intelligeremus apud Hippocratem caluicium maxime signum esse atrae bilis, et ab ea fieri solere. Quamobrem eunuchi raro in eum morbum incidunt, et parum de eo humore generant.

APHORISMVS XXVIII. **M**ulter podagra non laborat, nisi menstrua defecerint.

COMMENTARIVS.

Huius et sequentis continuitatem, nisi admodum rudis sit, cum praecedente Aphorismo non requirit. Inficiatur Galenus more solito, hoc esse uerum: sed Hippocratem non intelligit. Verbum εκεχειρα, significat apud illum, ut nulla ex parte deficiat, neque quantitate, neque qualitate: quomodo dicere solemus aliquem defecisse in officio, id est, non exhibuisse, aut minus quam oportuit, aut non tam diligenter, idque uerisimum est: nulli enim mulieri, podagrae menses fluere pro ratione uidebis. Quod uero uelint excusare Hippocratem de incontinentiae eunuchorum et mulierum posteriore etate, absurdissimum est, cum nulla etate fuerint uoraciores. Nam Milonem referunt, iuuenem, quem humeris detulerat, una cena comedisse, quis huic uoracitati comparari queat: Extat Boriei poetae epigramma, cuius initium et finem tantum ex Athenaeo adscripsisse sufficiat:

Talis erat Milo, qui inter certamina Olympi Quadrimum e terra sustulit ante e bouem. Inde in fine:

Non taurum tulit in carnem, qui coniugis expertus, quem cadens solus edit et ille die. Et Thasius similiter athleta, ut Posidonius ait: Foedus erat quamuis, estus mihi Maeoniis bos.

Constat et Herculem et Vyssem fuisse uoracissimos: et ebrietatem et temulentiam non solum in usu, sed in honore fuisse. De usu inferius uidebitur de honore plura sunt testimonia.

Inter sympotum calices cum sepe feruntur, Dulcia nugantem, uinum potare sedentem Est opus, Tum illud;

Nestora

Cap. 11. Nestora non latuit clamor, tamen ille bibebat, Et illud:

Cap. 9. Vina senem cogunt minime saltare uolentem. Et illud:

Arcadionis habet tumulus hic ossa bibacis, Ereclusque, uis proximus ille uice huic. Charmylus et Dorci posuerunt. Mortuus est uir, Dum magni calicis ebibit iste merum.

Communia autem: (cens Plurima edens, per multa bibes, mala plurima dicitur. Ipse uiris, iaceo hic Timocreon Rhodius. Et ne fortuito haec quisquam dici putet, subiicit: Tres minas feret elixorum, aliud dic, rostrulum, Pernam, sullos et pedes, o Hercules? Bouisque, tres, gallinam, Apollo: caetera Dicit sic uinum minas duas, quantum simul Refer bibisti? bis meri, senas cotylas Apollodore, et Sebaei.

20 Quin etiam ipsi reges, Philippus et Alexander filius, ebrii: certabantque calcibus. Mithridas ter Pontici rex, ne quid deesset ad cumulum, uoracitatis palmam meruit in conuiuio: ut credam Galenum symposio illi Athenaei, quantum ipse eum adscribat, non inter fuisse. Sedenim nos haec per Natalem de Comitibus Venetum translata huc retulimus, nec ulla querela maior. Cessent igitur ista nugari, cum mundus mundus semper fuerit, et homines homines, id quod etiam affirmat Hippocrates quinto Epidemiorum, de Biante pugili.

APHORISMVS XXX.

Per podagra non laborat antepusum uenereorum.

COMMENTARIVS.

Non idem est articularum morbus, atque podagra. Hoc si docuisset Galenus, melius fuisset, quam immerito Hippocratem toties insectari. Arthriticus enim non paucos uidemus pueros, podagricum nunquam uidi: nec qui uiderint, legisse me memini. Dicebat Hippocrates in libro de Affectuionibus: Podagra uiolentior est omnium eiusmodi circa articulos morbis, atque longissimus, et difficiliter cedens. Et in articulo morbo, ut ibidem docebat, dolor ex articulo in articulum transit, ac mouetur, non sic in podagra: transit enim, sed non spargitur. Viscum est autem supra, quo nam pacto arthritides, non autem podagrae, nisi in his qui eis obnoxij sunt, febres subijqui soleant. Cum enim humor liquatur, desluit ad articulos, non e uenis expressus sanguis, sed iam corruptus: ac per modum cuiusdam puris fit arthritidis, non podagra. Ideo ar-

30 Pag. 9. throitis non reuertitur ut podagra: quoniam materia illa aliena est a natura sanguinis, nec propterea parata semper ut desluit ad articulos: ob id arthriticus morbus non reedit, nisi post febres: podagra reedit. In his uero quibus arthriticus morbus absque praecedente febre aduenit, materia etiam illa pituitosa est ex lassitudine calesceta atque corrupta. Dicit, Ante usum uenereorum, Alphonsum Tassonum et Claudium Rangonum splendidos adolescentes laborasse podagra quinto decimo anno, Brasauolus uidiisse affirmat. Quidam etiam pueri ante tertium decimum per lasciuia atteruntur: quos excipit Hippocrates.

30 Partic. 4 Aphor. 31. Vinum debet, ut Aetius docet libro septimo, esse acre, fuluum, tenue, antiquum, odoratum, quam non omnium meminerit. Quandoque ad ciliandum sonum, dulce, flauum, potens: tale autem crassum necessarium est. At sectio uenae, qualis a Galeno refertur libro de Sanguinis missione: E 3 Dolentia

throitis non reuertitur ut podagra: quoniam materia illa aliena est a natura sanguinis, nec propterea parata semper ut desluit ad articulos: ob id arthriticus morbus non reedit, nisi post febres: podagra reedit. In his uero quibus arthriticus morbus absque praecedente febre aduenit, materia etiam illa pituitosa est ex lassitudine calesceta atque corrupta. Dicit, Ante usum uenereorum, Alphonsum Tassonum et Claudium Rangonum splendidos adolescentes laborasse podagra quinto decimo anno, Brasauolus uidiisse affirmat. Quidam etiam pueri ante tertium decimum per lasciuia atteruntur: quos excipit Hippocrates.

APHORISMVS XXXI.

Dolores oculorum potio, aut balneum ante fomentum, aut uenae sectio, aut medicamentum epotum soluit.

COMMENTARIVS.

Postquam docuit, qui nam morbi alijs succedentibus morbis aut signis soluantur, et quonam pacto ars non semper recta, agendo recte agit, sed modum requiri: deinde qui morbi aut morbis aut naturae alibus dispositionibus prohibeantur, curationis modum specialem uno appositione exemplo docet. In quo demiror satis Galenum, qui dixerit nulla ratione, sed quod ita accidisset, illum conscripsisse: tanquam aliquid esse possit, quod causam non habeat: aut si habeat, quae nulla possit ratione in digitos, ut dici solet, ponit. An quod ipse inuenit, inueniri ab Hippocrate potuisse negare audeat? Sed rem paucis accipiet: Qui oculorum doloribus laborant, aut influxum ex corpore patiuntur, aut ex cerebro solum. Si quidem ex toto corpore aut secreti humoris, aut misti et concreti in uenis, aut uaporis. Si quidem secreti humoris, purgatione tollitur, et auertitur: sin autem concreti, sectione uenae euacuatur, et diuertitur: sin autem uaporis, balneo, eadem ratione bisariam patiens inuatur. At si materia solum in cerebro concreta fuerit, si quidem crassus sanguis, meri potione dissoluitur: si tenuis aut aquosa, fomento super frontem imposito, quod semper nobis iam purgantibus prius corpus bene cessit, sistitur.

Vinum debet, ut Aetius docet libro septimo, esse acre, fuluum, tenue, antiquum, odoratum, quam non omnium meminerit. Quandoque ad ciliandum sonum, dulce, flauum, potens: tale autem crassum necessarium est. At sectio uenae, qualis a Galeno refertur libro de Sanguinis missione: E 3 Dolentia

659 Dolentibus oculis humeralis uocata uena, quaę
 660 ex ea derivata est, in cubito incise, luculentius ce-
 leriter comodum afferunt. Et rursus ibidem: O-
 culorū persępe dolores grauissimos, e directo ue-
 naę quam humeralē nominant seċtio, intra horę
 661 unius spaciū consecuit. Quantū uerō detraxe-
 rit sanguinis, post docet dicens: Hora quinta ad
 me uenit, librasq; tres sanguinis detraxi, hora no-
 na unam. Quod ad fomentū attinet, duplex est.

Cap. 17. Vnum, quod solum sistit, frontiq; apponitur, e
 sanguine draconis, bolo armeno, albo oui rosis
 & aceto. Aliud, quod super oculos ponitur e fer-
 tula campana & chamemelo coctis cū aqua &
 sapa, addito scenogracco, rosisq;. Illud animadu-
 662 tendū diligenter, cuius nos Galenus admouet,
 medicamenta omnia que stuporem inducunt, ui-
 sum hebetare: quamobrē ab illis, quantū fieri po-
 test, cauendū. De fomentis etiā aliud nobis præ-
 ceptū dat Galenus: si profunt, & in melius persi-
 ciāt, purgandū esse corpus, atq; in eis perseueran-
 663 dū: si aut postea dolor grauior reuertatur, amo-
 uēda purgandūq; corpus, quod nō sit exquisitē
 purgatū: aut dicas caput salē. Tertiū præceptū
 est, ubi acria medicamēta oculo admonere pro-
 positum est, oportere corpus esse exquisitē mun-
 dum. Ego, etiā si nō omnino refertū sit, sed purū,
 eo in casu nouā purgationē ad diuersum motū in
 humorb; ciendū faciendam suadeo. Quod etsi nō
 tam expressē præcipiāt medici, faciūt tamē pro-
 664 pter mēbr̄n̄ nobilitatem, & strieturę tenuitatē,
 ac, ut ita dicā, fragilitatem: cū uerō ab omnibus
 immodicis lædatur, ut in libro de Carnibus, &
 665 in obscuro collocadus est æger dū curatur, et in
 pollinē redigi debent ea quę immittūtur colly-
 ria: solent aut grauari, dicebat Hippocrates, mor-
 666 bi oēs oculorū ad noctem. Purgatio, inquit in li-
 bro de Locis in homine, sit quę attenuet, id est,
 ualida, cuiusmodi cū elleboro, sed quę nullo mo-
 do uomitū cieat, balneū uerō, quod lachrymas
 667 uberes eiere possit. Multos aut oculorū morbos
 defluxu lachrymarū curari, docet ibi Hippocra-
 tes: tum magis, si eadem aqua per nares possit pur-
 gari. hoc enim melius esse putat. In libro de Vete-
 668 ri medicina, concoquendā esse docet, & ut cras-
 secat, hoc aut, postquam materia fluere desi-
 erit. Medicamentum tamen illud in fine libri de
 669 victu in acutis, tametsi bonum sit, Hippocratis
 non est, ut nec reliqua. Nec te moueat, quod in
 septima particula corruptus Aphorismus in hęc
 modum adiectus sit: Dolores oculorum post me-
 670 ri potionem, & aquę calidę balneum, uenę se-
 ctione curato, Reddē enim ā Galeno reijcitur:

Post 43. in
 nostro or-
 dine.
 Pag. 1.
 Pag. 2.

Et cum maxime, quod Hippocrates non solet
 de eadem re duobus modis scribere. Porro quod
 non meminerit uisionis, quemadmodum in libro
 de Locis in homine, et de Visiua factum est, quo-
 671 man uisio longis morbis conuenit: hic autem de
 doloribus uelimentibus agit, qui non adeo sunt
 insanabiles. Subijcit autem pro intellectu eorum
 que dicta sunt, in hunc modum: Sanguinis detra-
 ctio ad quarundam lippitudinum dolores con-
 672 fert. Et cucurbiturę circa uenas affixæ: eibus mo-
 dicus, & aquę potus: decumbat modō in dex-
 trum, modō in sinistrum latus, procul ā fumo &
 igne. Et loquitur de populari morbo: sed tamen
 omni oculorum dolori utile est.

APHORISMVS XXXI.

Albi ab alui profluuiio maximē capiuntur.

COMMENTARIVS.

τρωλοισ̄ Latini nō habent: & λειμῶν
 autem balbutio: & λεμισμός, balbuties, &
 673 & λεμιζέδνα, balbutire. Balborū fuit familia Cę-
 ceronis ætate, Romana ciuitate donata ā Pom-
 peio, cū esset ex Hispania oriūda. Cuius Corne-
 lius fuit senior tāto opibus, tāq; insigni felicitate,
 ut in affirmatum Cęsaris Pompeio relictio, cū om-
 674 nia debeat. Et ne quid se cūda fortunę deesset,
 nepotē habuit Corneliiū iuniorē, sui similē. Ex-
 taticq; ut ferunt, etiā inter rara uetustatis monu-
 675 menta Romę domus integra superstes, tantum
 potest utiū. At τρωλοισ̄ solū sunt, qui se profer-
 re nequeunt. Quę uerō speciei conueniunt, nō
 uerē dicūtur de genere: uelut, Si parricidis ecu-
 leus debetur: uerum non erit, homicidis illū eun-
 dem deberi. Neq; ergo si τρωλοισ̄ maximē ca-
 676 pi soleant longo alui profluuiio, de balbis hoc idē
 generaliter intelligendum erit: sed de his tantum,
 qui se simul proferre non possunt, nā & λεμιζέ-
 δνα proprie est se non posse proferre: has ut
 677 nimis molles, illas ut nimis duras. Ex ἀγκυλω-
 678 σία etiā, quę est duricies, sit ἀγκυλωόλωσος, 29-
 lingua uitiū, teste Paulo Aegineta & Aetio, cū lib. 8. cap.
 679 lingua hæret radici, uel adnata, uel ex ulcere ob-
 ducta cicatrice. Et μογίλας, hæsitantia in
 uerbis, uelut hi qui ex ira aut timore impediūtur.
 Fit ergo uitiū hoc, ut etiā refert Erasimus in Chi-
 680 liadibus, in & & quidē in λ cōmutant: quo ui-
 tio laborasse nō natura, sed mollie refert Alcibiades, σ uerō in & mutant: unde illud, & λεμιζέ-
 δνα pro πικροδία est, balba nō credit, cum sonet, Balba nō persuadet, nō ergo τ & π
 duræ sunt, sed & σ, quod liquida plena sit.

Pag. 6.

9. Epidem. 1. 2. 14.

Pag. 6.

Pag. 3.

Pag. ult.

651 nā mollis est, alij ergo circa alia elementa colli-
 dunt, aut hæsitant. Sunt qui proferre non possunt
 statim: sed ubi ceperint cōtinuare sermonē, libe-
 660 rē loquūtur, ac feruē sine impedimento ullo. Ari-
 stoteles seċundo de Partibus animalū ait: Sermo
 qui uoce promitur, literis cōstat. quod si lingua
 661 agilis esset & humidā, labra aut eiusmodi nō es-
 sent, maxima pars literarū exprimi non posset:
 662 quippe cū literę partim lingua producūtur, partim
 663 labris exprimūtur. Et paulo post: Ad literarū
 664 etiā explanationē & sermonis expressionē, lin-
 665 qua mollis, lata & absoluta accommodatior est.
 666 quippe quę cōtrahere, producere, dilatate, de-
 667 nig; affirmare uariē maximē possit. Patet hoc
 668 in his, in quibus nō satis absoluta est, blæs enī,
 669 & balbi & torti sunt: quod uitiū, literarū defes-
 670 ctus est. Et rursus in quarto de Historia anima-
 671 liū. Locutio, nō nisi uocis per linguā explanatio
 672 est. Vocales igitur literę ā uoce & gutture, cō-
 673 sonantes lingua & labris profertur, quibus lite-
 674 ris omnē locutionem confici nulli dubium est.
 675 Quamobrē quibus animantiū lingua libera ab-
 676 solutaq; nō est, ea neq; uocem emittunt, neq; ser-
 677 mocinantur: at sonus elidi uel alijs partibus po-
 678 test. Quod ut intelligatur, quia perdifficile est,
 679 paucis explicabo. Vox est animalū perfectorū,
 ut eorum & animū: sermo hominis, & si quę
 680 aues loqui dicuntur. In utriusq; ergo lingua di-
 stinguit uocem, quoniā in uoce consonantes etiā
 681 sunt. Quibus ergo lingua libera nō est, nō est ser-
 682 mo, nec uox, quia solas uocales proferre possent,
 quę uocē nō persciūt. Voluit ergo ex demonstra-
 683 tione hac ut intelligeremus, & quod in uoce con-
 sonātes necessariū sunt, & quod perfecta anima-
 684 lia cōsonātes profertur: & quod ubi lingua libera
 nō est, uox non est: quę ut cognoscatur ā cognatis
 685 animalibus, facta est. Sed ad rem redeo, idē
 686 Probl. 30. undecima Problematū: Imbecillitas linguę nō so-
 687 lūm hæsitantiam, sed balbutiē atq; blæsitate m fa-
 688 cit: quippe cū blæsitas sit, literā quandam expri-
 689 mere nō posse, eamq; nō quamlibet, sed certā: bal-
 690 buties uerō, literā præmittere, uel syllabā: hæ-
 691 sitantia aut, alteram alteri syllabā iungere pro-
 692 perē non posse, quę uitiū omnia imbecillitate e-
 693 ueniunt. Lingua enim subministrare intelligentię
 694 nō potest, lideiq; etiam uiolenti & senes ma-
 695 gis inuenibus afficiuntur. Pletat autem, ut nomi-
 696 nibus Græcis potius utamur, ut pro blæsitate,
 697 τρωλοισ̄: pro balbutiē, λεμιζέδνα: pro hæsi-
 698 tantia, ἰσχυροφωρία dicamus. Nam & his utitur
 699 Aristoteles, et blæsitate nō admittit lingua Lati-
 700 na, quando uix blæsum, id est, non perfecte pro-

ferentem uerba. Est aut uitiū cōmune, ac uox
 cōmuni prolationi imperfectæ. Hoc ipso differ-
 660 res balbus ā blæso, quod balbus quādā proferre
 nō potest, aut aliter: blæsus omnia utio se, nihil
 nō potest. Hippocrates secundo Epidemiorū -
 661 quit, quod huiusmodi homines sunt boni. Verba
 662 eius: Magni, calui, balbi, gracili uoce præditi, bo-
 663 ni. Nō est intelligendū collectim, sū quia paucissi-
 664 mi tales inueniuntur, uidereturq; dictū pro se-
 665 metipso: & quoniā quādā repugnant, ut calui-
 666 cies, quę ā siccitate fit: balbuties, quę ab humido
 667 abundate, ut uidebimus. Causam præterea hæc
 668 habet euidentem, cū cerebrū sit instrumentū sa-
 669 pientię, ut cūq; frigidū & humidum fuerit, mo-
 670 deratos, modestos & bonos facit, seu ob distan-
 671 tiam, ergo ā corde frigidū fit & humidum, ut in
 672 magnis; seu ob resolutionem caloris imati, ut in
 673 caluis, qui naturam senilem ante tēpus ferūt: seu
 674 ob imbecillitatem testium, qui solui sunt exurere
 675 cerebrum, unde barba: quod declarat uer ex gra-
 676 cili uoce, seu ob abundantiam humidū, ut in bal-
 677 bis, omnes sunt mites, prudentes ac boni. & cer-
 678 tē in pluribus hoc animaduerti. Et Antonius Pe-
 679 zomus Hispanus, uir nobilis, cum aliquater bal-
 680 butiāt, optimus uis est, & splendidus & libera-
 681 lis, ac amicitie, si quis alius, cultor, ac gratus:
 682 præterea etiam cultor bonarum artium. Unde
 683 uitia quę ab humido & frigido contingunt, bo-
 684 nos ac simplices efficiunt: cuiusmodi, quę dicta
 685 sunt. Contrā, quę ā siccitate immodica, aut ca-
 686 lore, ferinos rapacesq; uiros indicant: cuiusmo-
 687 di strabi, claudi, gibbi, parui, sicci, crispī, atque
 688 eiusmodi. Fieri enim traulos ob abundantiam
 689 humidū, & quoniā cerebrum immodicē sit hu-
 690 midum, tum ex Aristotelis, tum ex Galeni sen-
 691 tentia deprehenditur. In hoc enim uitiū inci-
 692 dunt: quoniam, ut Galenus inquit, in proferen-
 693 do oportet linguam simul & extendi ad den-
 694 tes anteriores, & dilatari: unde tum ob dupli-
 695 cem motum, tum quia gracilesce cogitur, imbe-
 696 cillitas primō obstat: secundo humidum abun-
 697 dans, unde traulos esse necesse est. In hac autem
 698 abundantia humidū causam duplicē adesse putat
 699 Galenus. Alteram naturalem, quę efficiat pro-
 700 fluuia alui longa, scilicet humidam uentricu-
 701 li substantiam, quę eadem est cum tunica i-
 702 pfusa linguę: humidum autem uentriculu-
 703 par est consequi longa alui profluuia. Altera
 704 causa est, humidum superfluum, quod ē ce-
 705 rebro manat, impediens musculos linguę, ne fun-
 706 gantur officio promptē & expeditē, ut par
 707 est: simul etiam nervi ipsi, qui ex septimo pari
 708 proficiē

Cap. 16. in
 huc.

Cap. 17. in
 prin.

Cap. 9. in
 prin.

Probl. 30.

Chil. 1. Cē.
 6. Adag. st.

9. de Vfu Par. cap. 12.

proficiscuntur: atq; hi soli exquisitè duri sunt, quæadmodū ait Galenus, ex cerebri neruis: maxima pars aut post coniunctionem cum sexto pari ex illis, inde separationem linguæ inseritur. Hoc igitur uitiatio, ut inquit etiam libro quarto de Locis affectis, motus illius uitiatur. sitq; resoluta modo dextra, modo sinistra parte: tuncq; inquit, pars cerebri anterior læditur, qualæsa etiam lædi uentriculum eiusdem partis, & cum eo rationem ipsam, necesse est. Quod consideratione dignum est. at magis, si etiam sensus citra humorem, quem constat ex tertia conuagatione neruorum cerebri oriri, ut ibi docet: hi autem admodum molles sunt. Sed illud mirum est, quomodo etiam dentes sapores, inquit, discernunt, sextodecimo de Vfu partium: sicut & omnes alie, dicit, oris particule. Sunt autem in lingua uenæ, arteriæ & nerui, maiores quàm in cæteris particulis: ipsa uerò illius caro fungosa, secundo de Alimentis. Et in eius radice duæ glandulæ, decimo de Vfu partium, in quibus salua generatur. Musculi quoq; sine tendonibus, quoniam ij nullum os mouere debent, ideoq; nec tendonibus opus habuerunt: ut primo de Motu musculorum scribitur. Sunt autem musculi illius, ut in libro de Musculorum dissectione tradidit, nouem: duo longi ac tenues, qui ex belonosideon incipientes, in transversas illius partes in ferti, eam in transversum agunt, reliqui ex hyoædis seu lambdoædis ossibus: & qui è superiore hyoædis in rectū, sicut qui ex obliquis eius partibus in obliquum. Qui uerò unicus est, bifidus est, & ex superiore parte hyoædis oritur, nec linguam mouet, sed retrahit os hyoædis sursum ad maxillam: quo retracto, & quinque musculi, qui ab eo oriuntur, & ipsi elati ores euadunt. Ut uerò ex Vesalio habetur, os hyoædis, id est, u literæ

Cap. 2.

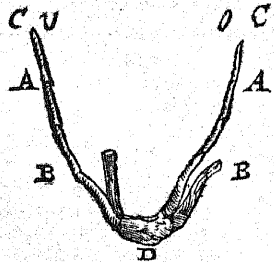
Cap. 5.

Cap. 11.

Cap. 3.

Cap. 14.

lib. 1. ca. 13.

Græcorum simile, seu lambdoædis, id est, a simile ita conficitur, ut A A lambdoæden, B B hyoæden propriè conficiant. & lambdoædes apicibus fermè tangit belonosiden seu acus, qui sunt

processus ossium temporis: ima uerò sedes sub la ryngæ posita est, D ltera notata, ut sit hoc os solarium, et inter ossa uelut inter maria Caspij: cuius inum crassum est, parte anteriore tuberosum, posteriore cauum. Primum igitur par musculorum ex acubus seu belonosidib. oritur, quod sursum, & ad latera linguæ trahit: secundum, ex supremis partibus lambdoædis: tertium, ex infima sede eiusdem: quartum, ex inferiore maxilla, ubi molares innascuntur dentes, quod linguæ inferius contrario motu primorum trahit. Ex mentiregione solus ac latus musculus, ab inferiore sede mandibulæ tum crassus ac carneus oritur. Peculare autem est omnibus linguæ musculis, cum reliqui omnes unico genere fibrarum contextantur, ut ex omnibus componantur, quemadmodū Vesalius in secundo libro ait. Est uerò uinculum linguæ substratum, latum, quantum ipsa est, atq; membranofum: quod si uel tãtillum decurtetur, aut longius euadat, & mandendi & loquendi functio impediretur, ut Galenus refert undecimo de Vfu partium. Huic tamè membranæ alio tenui ac membraneo uinculo plus iusto alligari solet, quod in medio constitutum, in infantibus ab obstetricibus ungue duntaxat abrumpi solet: atq; hoc uel illo non iam τρωαλοί, sed βλαί euadunt, de quibus non meminit hoc loco Hippocrates. His igitur tot musculis & tam uariè fabricatis, lingua omniformi genere motus distenditur, atq; contrahitur, ut primo de Musculorum motu docet Galenus. Est autem animaduertendum, quod Anatomici os hyoædis & lambdoædis cõfundit sæpius, utroq; nomine quod longius est significantes, Fallopius hoc tertium par in homine inueniri tradit, in reliquis cū Vesalio fermè cõcors: causa est quod Fallopius primum musculum, qui est nonus apud Vesalium, usq; ad os hyoædes extendit. In uniuersum ergo cum ob humidū abundans in cerebro musculi per cõsensum afficiuntur, par est & omnes partes similiter oris, & usq; ad uentriculum affici: & ideo tales obnoxios esse longis alui proflujs, quoniam de breuius nemo fermè non obnoxiosus est ob alias causas. Atq; ita ex morbo quasi naturali, morbum fortuitum docet, contrario modo ei qui de Eunuchis in

10

20

30

40

30

40

40

APHORISMVS XXXVI.

Quia acidum eructant, non ualde de morbo laterali cortipiuntur:

Cap. 19.

Cap. 10.

Cap. 3.

Fol. 74.

Aphor. 37.

COMMENTARIVS.

Contrario hoc ut in priori ex naturali morbosa constitutione incolunitatem, ut etiam superius de Eunuchis, ostendit. Hunc Aphorismum sic Galenus inducit: Pituita acida solet morde re uentriculum, & intestina & excretiones irritare, atque ita redundantiam tollere humorum. Inflammationes autem ex illorum abundantia fiunt: quocirca qui talem eructant humorem, ad nullum abscëssum sunt facile parati, multo minus ad morbum lateralem, qui est abscëssus sub membrana subingente costas, at non facile aditū pituitæ illa membrana exhibet, ut nec humoribus crassis alijs. Ob id, duplici ex causa qui acidum eructant, non facile abscëssu sub costis corripuntur. Morbus sanè hic biliosos corripere solet, at ructu acido qui laborant, duplici ex causa à biliosi humoris copia absunt. Diximus autè supra de hoc, Enarrat Brasauolus, lateralem morbum, qui fit à pituita, esse longum: eosq; qui ex illo curantur, post sanitatem facile dolore illius loci corripuntur: quod ob raritatem membranæ contingit, quæ fituitosum humorem transmittere cogitur. locus etiam ille frigidus, à frigida materia deterius habet. Quod autem Galenus dicit

In expofitione pri. Aphorismi huius.

Pag. 3. in libro de Aere & aquis, sic se habet: Pleuritidis des & peripneumoniae, & febres ardentes, & quicunq; acuti morbi putantur, non multum proueniunt. Neq; enim fieri potest ut morbi huius geant, ubi alii liquidæ existunt. Imò etiam existimant iam fermè laterali morbo prodesse alui fluentem, iuxta illud: Quibus in febre dolore lateris oboriente aluus multa aquosa ac biliosa egresserit, hi alleuantur. Sed & hoc transtulit Auenzoar ad opus medici, dicens: Concordati sunt medici, quod in habendo uentrem mollem sanitas conseruatur. Hippocrates in libro de Affectionibus ait, ructum acidum fieri ex pinguiibus, caseosis, mellitis, & sèfamo paratis: quæ eadem solent gignere repletionem, tormen, flatū, bilisq; fluxum superne ac inferne: utq; eadem fiunt, cum quis plus ederit quàm concoquere potest. Quare liquet, in huiusmodi hominibus parū transiūmi ad uenas: et ob id etiã raro in phlegmonas incidunt. Ut in summa dicam, ructus acidus eorum est, qui sunt in defectu: lateralis autem morbus eorum, qui sunt in excessu coctionis.

In Coacis prædic. Pa. 3.

In ca. generali, et de præferuatione ad regem.

Pag. 12.

APHORISMVS XXXVII.

Quicunq; calui sunt, his magnæ uarices nō fiunt: quib. uerò cal

uis magnæ uarices superueniunt, ij rur sus fiunt capillati.

COMMENTARIVS.

Et hic est eorum, in quibus docet ex mala naturæ constitutione securitatem à morbo, ut in præcedenti: sed hoc habet plus, quod etiã morbum, curam esse morbi indicat. Diximus autem supra, quod de uera caluicie non solo defluio capillorum caluicie simili hic loquitur, tum in Contradictionibus. Sed qui culpant Hippocratem ex hoc, non intelligunt illum, nam caluicies duplex est, uera etiam dico. Vna, quæ fit senectutis uitio, & hæc est insanabilis, ut etiam reliquæ, quorum causa est senectus, non quia talia illa sunt. Alia, quæ est ob aliam causam, quæcunq; illa sit, arte quidem insanabilis, à natura tamè sanari potest. Quomodo autem hoc deprehenderit Hippocrates, nec Galenus nec alius uspiã intellexit, cū nemini qui uerè caluus esset, uideret uarices magnas cõtingere. nam post defluuuium capillorum, etiam adueniunt: aduenientibus autem uaricibus solui caluiciem, animaduertent: ueram caluiciem ex hoc, non ementitam, & pro capillorum defluuio acceptã solui cognouit: contraria enim contrariorum sunt auxilia, quod delet uarices, est caluicies, nō defluuuium capillorum, igitur uarices contrariæ sunt caluicie. Aduenientibus igitur uaricibus, caluicies soluitur. Et hoc est unū eorū quæ à natura fieri possunt, nō ab arte. Velut restitutio luxati ossis arte fieri potest, nō aut à natura. Ergo caluiciem propriè accipit, cessatq; prima accusatio. Secūda, quod caluiciem sanari posse dicat Hippocrates, demirrò de Galeno, qui tã inconsultè hæc prodiderit: imò non miror, est enim illi consuetum, negantem propositionem quomodo probabit? aut si probare potest, quare nō probat? sufficit enim illi dicere aduersus Hippocratem, ita est. Quæ nam potest caluicie esse talis causa per se (dico per se, ut senectutem excludam) quæ caluiciem faciat insanabilem? humor malus tolli potest, siccitas cutis potest humectari, astrictio illius potest aperiri. Nascitur pilus in cicatricibus casu uel uolente ex medicamēto, cur nō in caluicie? Deficit humor, cur ergo non totum caput, sed partem duntaxat anteriorem, neque totum neq; à lateribus occupat? cerebrum, ut inquit dehiscit. Quæ fabula: et si antè dehiscit, cur nec post, nec à lateribus? Vna ergo est causa, quod in senibus humiditū est cõsumptum, nec restitui potest, ideo nō possunt sanari: at in alijs restitui potest, igitur sanari possunt.

Aphor. 77. lib. 3. con. trad. 13.

Quarices nō fiunt: quib. uerò cal

possunt. Tertia accusatio, caluis magna uarices fiunt: nec est uerum, non fieri. At miser uidet, quod legi debuit diuisim, coniunctim legit, & Hippocratem prorsus stultū facit. Nam dicit Hippocrates: Caluis uel nū accidunt magnæ uarices: uel si accidant, caluicium soluitur. at Galenus ita legit: Caluis nunquam accidunt magnæ uarices: & si caluis magnæ uarices accidat, caluicium soluitur. Quid opus erat dicere, Et si accidant uarices, caluicium soluitur: si caluis uarices accidere non possunt? Decepit illum modus loquendi Hippocratis, quod non interponat, ita ut legatur hoc modo: Quicumq; calui sunt, his magnæ uarices non fiunt: uel, Si caluis magnæ uarices fiant, capilli renascuntur. Quarta accusatio, quæ tertiam interimit, est hæc: Falsum est quod, si caluis uarices magnæ fiant, capilli renascantur. Quomodo hoc probas? cur non aliquē adducis in mediū caluam, cui cum uarices magne acciderint, caluis tamen manserit? An uis hoc solo credi tibi, quod caluicies sit morbus insaniabilis? at de hoc ipso est tota quæstio. Oraculum reuelauit, quale? Auctoritas, cui maior quam Hippocrati? Ratio, quæ nā? Experimentū, non adducit. At per caluiciem intelligo, quibus nō renascuntur capilli: sic omnia obtinebis. Pauper nullus ditabitur: per pauperem intelligo, qui nūquam diues futurus est. At tu me dicis cōnuere? facile. Nullus est morbus, qui toto genere sit insaniabilis: non carcinoma, non tabes, non elephātiafis, quomodo uis ut morbus in capillis toto genere sit insaniabilis? Deinde, cur non explicasti, in quo tua hæc caluicies à defluuio capillorū distinguitur: ut intelligeremus quid hoc esset quod posset sanari, & quod nō posset? Caluicies, dicitis, est profluuium capillorū omnium. falsum est. nā multis senibus aliqui relinquuntur capilli in ipso loco: & necesse est ut saltem per misia calui aliquos habeant capillos, si non toti simul excidere debeant: quod est monstro simile. quibusdam etiam, quibus omnes exciderint, renati sunt: nō igitur caluicies. Caluicies, dicit, à siccitate fit, ut secundo de Temperamentis: sed defluuū ex humorū prauiitate. Verum primò de Compositione pharmacorū secundū locos, ponit auxilia ad caluiciem. Idē in principio dubitat, an caluicies ab initio sit sanabilis, an non? Quid tandem nō est sanabilis, dicit, quia à siccitate prouenit: at defluuium sanari potest uaricibus, quia humores praui ad contraria deferuntur. Nihil minus, ecce ruditatem, non est hic error in uerbis, sed in re. Nō hoc unquā cogitauit Hippocrates: Hæmorrhoi-

Cap. 6. iuxta mediū.

Cap. 7. Sec. 9. iuxta mediū: & ca. 2. Sec. 1.

des fluentes, ulcera crurum, purgationes natuum, lōgē magis diuertunt à capite: nec tamen de illo horum dixit Hippocrates, nec experimentum docet, quod caluis capilli renascantur: sed ob retentionem & collectionē terrei humoris circa genitalia nascuntur capilli caluis, ut etiam in retentione mensū mulieribus quādoq; barba, ut sexto Epidemiorū. At quod maius miraculū, caluis capillos nasci, an mulieribus barbam? qualem ego uidi. Fit ergo ex retentione & collectione terrei humoris circa pudenda, non distractione: qui est purgaretur, non is humor educeretur, qui corrūpit radios capillorum, nempe salsa pituita, sed alius.

Cap. 1. S. 1.

Par. 8. in fine.

APHORISMVS XXXIII.

Qua intercute laborantibus, tufis superueniens, malum.

COMMENTARIVS.

Quam ridicula sit rursus expositio Galeni hac in parte, ut uelit Hippocratem loqui de ea tufi, quæ superuenit aqua iam ingressa arterias, non est ut dicam, cum uel puero hæc patere possent. Primum, quid absurdius quam malum uocare, quod lethaliusimum est? Deinde, quis eō peruenit unquam, ut in asperas arterias aqua permeet, superato sic septo transuerso, ut totum obruatur, & immobile reddatur, & statim ob id homo suffocetur? Et quis hydropicum aquam expuere uidit? Non ne prorsus hæc anilibus fabulis sunt similia? Itaque neque si dicat Hippocrates lethale, uerum dixerit, cum nemo eō usque perueniat, ut aqua in asperas ingrediatur arterias: in lethaliusimo autem morbo dixisse malum, longe absurdus. Hæc sunt Galeni uitia, aliō manum, aliō mentem, dum scriberet, applicantis, adeo ut in re clarissima & nullius negocij etiam caligauerit. Inquit igitur Hippocrates secundo Prædictionū, eum qui ab aqua intercute correptus est, si superstes esse debeat, oportet bonis uisceribus esse præditum, ita ut natura se exerat, simulq; faciliē cōcoquat, & bene spiret, sitq; sine dolore, & totum corpus equaliter tepidum habeat, & non circa extremas partes colligatū. Melius est autē, ut tumores habeat in extremis partibus. Optimum uerò est, neutrum horum habere. nam molles ac graciles conuenit esse extremas partes: itemq; uentrem ad contactū mollē. Tufim uerò adesse nō oportet, neq; sitim, neque linguam resiccarit: tum reliquo tempore, tum post somnos, quando hæc ualde fieri solent. At cibos libenter accipere oportet, & cum quantum satis est,

Pag. 4.

tis est comederit, non affligi. alium autem ad medicamentum celerem habere, & reliquo tempore recrementum egerere molle efformatum. Vrinam autem apparere conuenit pro potuum ratione, et uinorum mutatione, transitioneq; laborem quoq; faciliē perferre oportet, & lassitudinis esse expertē. Optimum autem est, si horum nihil deficiat. securisum enim resitui poterit sanitati. Si plurima autem ex his habeat, spes etiā est: si nullum, sed contraria, is desperatus est. Si pauca bona, exigua spes. Cum ergo inter tot signa tufim reponat, lethale non est signum, sed malum, indicat enim creuisse aquam, & corruptam esse, adeo ut uaporibus & consensu qualitatis læsus pulmo ad tufim excitetur, nō quod aqua ipsa eō usq; attingat.

APHORISMVS XXXV.

Angina habito, si tumor fiat in collo, bonum.

COMMENTARIVS.

Verba illa, foras enim morbus deducitur, tamen uerissima sunt, & causam dicti reddant: Hippocrates tamen grauitate indigna sunt, & reliquis sententijs imparē continent sensum. Diximus autem supra de hoc: nunc quod reliquum est doceamus. Videtur primum inconstans sermo Hippocratis in libro Prognosticorum, cum inquit: Angina quæ similiter dolorem exhibent, atolluntur autem, & in faucibus rubores faciūt, perniciose quidem ualde sunt, uerum prius magis diuturnæ, si rubor fuerit malignus. Quibuscūq; uerò fauces & ceruix simul rubræ fiunt, hæc angina diuturniores sunt: et ipsis euadunt maxime, si & ceruix & pectus ruborem habuerint, & erysipelas ignis sacri non intro recurrerit. Videtur ergo non sufficere, quod materia extrā protrudatur ad ceruicē, sed exigit ut rubor ad pectus usq; extendatur. Sed dicendum, non hic solum de rubore, sed tumore loqui Hippocrate, qui rubore securior est. Sed si quis animaduertat illius dicta, quatuor constituit genera expulsionis, ab intus extrā. Primum, cum nullo manifesto rubore, nec tumore in eisdem, tunc morbus protrahitur: sed tamen æger perit. Hic dubitandum esset, an posset dici signum bonum, cum mors producit, nihilominus æger moritur? Dico, quod Hippocrates hoc signum non appellat bonum, quia ipse non est captiosus: & ridiculum est dicere signum bonum, quod mortem significat, est enim, uel dici potest minus malum. Secundum est, cum fauces

Aphor. 24.

Pag. 9.

(intus enim esse dicitur respectu cutis, & quia non tanguntur ab aere, & extrā comparatione spinæ dorsī, circa quam iacet angina materia) & ceruix rubræ sunt, & hæc incipit sunt indicij, & nō tamen securæ, nam ob materiae abundantiam & partes illius minus prauas, pars etiā ad ceruicem detruī potest absq; naturæ magno robore. Hic tamen modus est ab intus extrā, partim primo modo, partim secundo. Tertium est, cum rubor extenditur ad pectus, & ita non solum extrā secundo modo, sed etiam procul materiae portio truditur. Atq; hic modus proximus securo est, non tamen securus prorsus: quoniam & robur uirium, & multitudinem materiae decernunt. Quartum significatur per illa uerba, Et erysipelas ignis sacri non intro recurrerit. Et est, cum tumor apparet in collo, & fit tertius modus expulsionis foras, scilicet materia ipsius: & est signum bonum, ut hic etiam in textu, non tamen est omnino tutum. Quintum genus, quod est per se manifestum, & est quartus modus expellendi, ut cessante dolore & difficultate omni, circa guttur ceruix tumorem cōtrahat. hoc enim est signum prorsus securum. Ex quo patet, quāuis sicco pede Galenus, & qui eum secuti sunt, tam pulchra documenta præterierint. Et si quis dicat, quod hæc sunt explicata tertio Prognosticorum: Dico primum, quod non ut debebant: deinde quod spectabat ad illud tantū, ex eo loco traducere ad hūc, ut Aphorismus planē posset intelligi, uel melius erat omnino nō exponere, quāuis sic exponere. nā Extensus trifariam dicitur: uel extra intima, ut in fauces: aut extra corpus ad cutim, ut in collo: uel procul, ut usq; ad pectus. Et unusquisq; modus bifariam dicitur: uel ut etiam materia expellatur cum tumore, uel solum ut color diffundatur. Et rursus quilibet bifariam: uel ut relinquat priorē locum, uel ut remaneat etiā in illo. Et unusquisq; etiā bifariam rursus: uel ut simul protrudatur in utruq; locum, uel ut prius materia intus cōsistat, inde extrā trudatur. Ut materiae, quæ truditur extrā, sint uiginti quatuor modi. Sunt præterea alij modi modi, de quibus dictū est alijs, & tanguntur ab Hippocrate loco adducto, cum intus ex loco in locū propellitur.

Quibus uis, considerandum in phlegmone erysipelatode faciet, qui morbus est quasi endemicus ciuitati nostræ. an conueniat sectio uenæ, atque purgatio? huiusmodi enim in usu sunt apud illos medicos. Et uidetur quod non, quoniam, utrumque horum auxiliorum trahit ab extrā intus, ideo

instans periculum, affigere cogimur. APHORISMVS XXXVI. Arcinomatia occulta omnianō cureant melius est. curati enim citō pereunt: nō curati uerō, lōgius tempus perdurant.

cap. 4 & 5.

Aphor. 24.

Contrad. 70.

tus, ideo malum est: & tum maxime, quoniam adest tumor exterius. Opponunt ipsi, quōd multi breui sanantur his auxilijs, quos certum est in longum producidos sine his: quandoquidem nullus breui sanetur, si nihil horum agas. Foran etiam perituros. Deinde quōd febris uehemens adest, & continua & sanguinea, quae indiget uena sectione, ut aperte habetur nono cap. 4 & 5. Artis curandi. Praeterea in his apparent uigilie, dolor capitis atque delirium, si ergo nec purges, nec uenam seces. periculum est ne in abscessum cerebri deueniant, nam materia illa non tam repit ad faciem, quam ad totum caput, ut indicant Symptomata. Dictum etiam hoc Hippocratis intelligendum esse de motu ad extra, cum iam materia fuerit intrā: sed in hoc morbo non prius fertur intrā, inde extra, sed simul intrā & extra. Respondeo, quōd oportet distinguere. Velenum materia fertur solum extra, & sine ulla symptomatibus: & tunc adhibende sunt cucurbitulae, ut dictum est supra. Vel iam intus erat, & forās transmittitur, & fit tumor magnus: & tunc eodem modo solum adhibendae sunt cucurbitulae, & purgandum, ut ibi diximus. Aut materia fertur simul intus & extra, uel ab extra intus, & eo in casu considerandum est an sit materia pestilens: quod dignoscitur ex multitudine pereuntium, & tunc est etiam reuellenda cum cucurbitulis, ratione dicta in decimo Contradictentium, dando alexipharmaca lenientibus, si ea necessaria sint, iuncta. Sed si materia pestilens non sit, & hoc modo feratur, aut etiam feratur solum extra, sed adsint indicia copiae magnae sanguinis, aut febris sit uehemens, aut magnitudo caloris: tunc quod est in uenis curam postulat, & ideo sanguinem mittere oportet. Et quoties in huiusmodi casibus mittere sanguinem conuenit, manifestum est quōd magnam copiam detrahare oportet. nam sanguinis detractio in huiusmodi casibus non conuenit ratione motus, sed damnū affert: igitur oportet tanto magis detrahare, ut noxae motus per quantitatis diminutionem satisfaciamus. Qui ergo parum detrahunt, omnino damnū in quous casu afferunt. De cucurbitulis autem manifestum est, quōd nō in loco phlegmonis, sed prope sint affigende, uelut in spatulis aut maxillis, non tamen prope guttur in ceruice, ob anginae periculum, maxime uerō in humeris & brachiorum parte superiore. meliores enim sunt quam in spatulis: quanquam & illis, ob magnitudinem morbi, &

COMMENTARIVS. Non cancri, qui sunt ulcerū corruptiones, ut à Celso: Si quando autem ulcera oris cancer inuasit, considerandum est, num malus corporis habitus sit, deinde ipsa ulcera curanda. quod si in summa parte id uitium est, satis proficit ambigē. Et rursus inquit: Timues autem ad ignem sacrum uel ad cancerum. Et rursus: Haec cura cancerum sunt, qui cum in reliquis partibus, tum in his quoque uel praecipue ulcera infestat. Clarissime tamen ibi: Omnis autē cancer non solum id corrumpit, quod occupauit, sed etiam serpit. Deinde alijs atq; alijs signis decernitur. nam modō super inflammationem rubor ulcus ambit, isq; cum dolore procedit: & οὐδὲ λας Graeci uocant. modō ulcus nigrum est, quia caro eius corrupta est. Carcinoma autem est uerē, quod Graeci, & hoc in loco Hippocrates λέγειν οὖον uocant, dicente Celso rursus: Carcinoma fit maxime in superioribus partibus circa faciem, nares, aures, labra, mammam feminarum. E iecore autem aut splene hoc nascitur. circa locum aliqua quasi puncta sentiuntur, isq; immobilis atque inaequalis tumet, interdum etiam torpet. Circa eum inflatae uenae quasi reuertuntur, haecq; pallent aut liuent: nonnunquam etiam in quibusdam delitescunt, tactusq; is locus alijs dolorem affert, in alijs dolorem non habet. Et nonnunquam sine ulcere durior aut mollior est, quam esse naturaliter debet: nonnunquam ipsam omnibus ulcus accedit. Interdumque nullam habent proprietatem, interdum simile his est quae uocant Graeci λανθωδὲ μαζα, aspredine quadam & magnitudine sua, colorq; eius ruber est, aut lenticulae similis. neque tuto fertur: nam protinus aut resolutio neruorum, aut distentio sequitur. Saepe homo ictus obmutescit, atque eius anima deficit. Quibusdam etiam si id ipsum pressum est, quae circa sunt, intenduntur & intumescunt. Ob quae pessimum id genus est, fereq; primum id sit quod λέγοντες à Graecis nominatur. Deinde ex eo id carcinoma, quod sine ulcere est: deinde ulcus, ex eo thymum. Tolli nihil nisi λέγοντες potest, reliqua curantibus irritantur. Et quo maior uis adhibita est, eo magis quidam uisi sunt medicamentis adueni.

no.

aduentibus. Quidam ferro adusserunt, quidam scapello exciderunt. Neq; ulli unquam medicina proficit, sed adusta protinus concitata sunt, & incrementum, donec occiderent. Excisa etiam post induriam cicatricē tamē reuertuntur, & causam mortis attulerunt: cum interim plerique nullam uim adhibendo, quia tollere id malum tentent, sed imponendo tantum leuiam medicinam, quae quasi blandiantur, quo minus ad ultimam senectutem perueniant, non prohibentur. Discernere autem carcerones, quod curationem recipit, à carcinoma, quod non recipit, nemo scire potest, sed tempore & experimento. Haec non tam uolui adduxisse, ut declarare καρκινώου apud Hippocratem, esse carcinoma apud Latinos: sed quoniam tam bellē Celso hunc locum explicat, ut parum ad interpretationem, & ueritatis demonstrationem addi possit: nisi quōd uideatur unum atq; aliud dicere, atq; in primis καρκίνωλον facere speciem carcinomae cum ulcere, potest modō diuersum quippiam, sed facit καρκίνωλον proculdubio carcinomae esse, nō tamē uult omne ulcus καρκίνωλον esse carcinoma, sed omne carcinoma cum ulcere, licet dicat quaedam esse καρκίνωλον id est flexis digitis in pugnum similia, καρκίνωτον appellat. Discernere ergo καρκίνωδης à carcinomae uocabatur, quae proferus sunt insanabilia, cum illa sanari, etsi difficulter possint, non possumus. Patet etiam ex hoc, quōd per curare intelligit, quod dictum est supra, ferre uel igne. Praeterea uerba illa, Curati enim citō pereunt, & reliqua: indigna sunt Hippocratis breuitate. Cōstat sane, referente Galeno, nō fuisse in codice Artemidori & Dioscoridis, cum per se ex illis prioribus sint manifesta. Si enim melius est non curare, clarum est quōd non ob aliud, quam quōd celerius perimunt. Sed modō si admittatur ea, Curati enim citō pereunt: omnino alia quae sequuntur, Hippocrate sunt indigna. quā uobrem existimandum est, ab aliquo in margine adiecta, inde textui curata: Monet praeterea Galenus triplicē difficultatem. Prima est, postquam in intimis partibus curati citius ad mortem perducunt, & nō solum in intimis, sed etiam in palato & ano, & muliebri uulua, dubiū est, si in superficie corporis extent sine ulcere, dicantur occulta, atque ita curari nō debeant. Secunda, si ulcerata sint, nec possint cum radicibus auelli, an praestet curari? Tertia, an dato quod possint auelli ex toto cum radice, an curari debeant? nam refert, claros medicos huius esse opinionis. Videtur autem de non ulceratis

omnibus intelligere Hippocratem, quoniam ea operatio multum ex cruciat, & debilitat aegrotantem, nec finit morbum, cuius sedes est in interioribus: quae ratio uidetur esse in eo cludere de omnibus generibus carcinomae. Et si quis dicat, quōd possunt curari in ebra, ex quibus originem ducit, ut quartodecimo Methodi. Sed & ulceratorū & nō ulceratorū uidetur uel le admittere curationem, cum dicit: Caterum si quando carcinoma per chirurgiam curare auerit, cecepisse quidem ab uacuando per purgationem melancholico humore oportebit: ubi uerō totum quod uiciatum est, profusus excideris, sic ut nulla supersit radix, sine effluere sanguine, nec prope eum in hibebis, imō premēdo potius quae circum sunt uenas, exprimes ex his crassiores sanguinem. Et septimo Epidemiorum: Cui carcinoma in faucibus exystrum est, à nobis sanus euasit. Antonius quoque Castellioneus, patricius Mediolanensis, paternus amicus, cum ex calli curatione per allium impositum in carcinoma digiti minoris pedis dextri incidisset, praefixo digito plane sanatus est. Respondeo, nulla carcinoma debere curari per ignem uel per ferrum, nisi quae iam ulcerata sunt, & abscondi omnino cum sua radice possunt, & aduenientur ex mala cura: & talia si curentur, sic celerius sanantur: sed omnia eiusmodi etiā sine praefictione curari possunt purgatio exquisitissima, et super ulcus, aut etiam si ulceratum non sit, apponendo medicamentum Plinij secundi: Thyrsium & folia uiridis cucubi herbae cum duplo herbae pastelli tundes, & cum panis medulla in formam emplastrī redige, & frigidum impone mane & sero. Est autē pastellus herba, quae ex una radice prodit, & in quatuordecim aut plures ramos spargitur super terram. Est ē genere, imō ipsū polygonon masculū, carcinetris uocata ob id, quanquā Plinius addubitauerit, quōd masculum quōd uae feminae sit in hoc genere. Iuuat sane hoc: uanquam nō ignorem contra Plinium intellexisse carcinomae ac debuit à Celso, causamq; alijs praebuerit erroris, Hippocratis dictum & experimentū Castellionei de carcinomae ulceribus, quae carcinomae similia sunt, intelligendum est, unde Celso imponi iubet his acria medicamenta. At non ex ulcere, sed duro abscessu, uerum oritur carcinoma: ex ulcere autem male curato, carcinomae similia sunt, intelligendum est, unde Celso imponi iubet his acria medicamenta. At non ex ulcere, sed duro abscessu, uerum oritur carcinoma: ex ulcere autem male curato, carcinomae similia sunt, intelligendum est, unde Celso imponi iubet his acria medicamenta. At non ex ulcere, sed duro abscessu, uerum oritur carcinoma: ex ulcere autem male curato, carcinomae similia sunt, intelligendum est, unde Celso imponi iubet his acria medicamenta. At non ex ulcere, sed duro abscessu, uerum oritur carcinoma: ex ulcere autem male curato, carcinomae similia sunt, intelligendum est, unde Celso imponi iubet his acria medicamenta.

revertuntur tamen. Vnde Dominicus Senus, chirurgus Patavinus, amicus meus, narravit quendam, fuisse peregrinum, qui circumiret urbes, & carcinomata curabat, praescindendo oliua surculo in aciem formato, oleoq; chalcantii illito, qui coadjuerit omnib; tamē post annū uel biennū rediisse morbus, qui sanari non potuit. Hippocrates tamen hoc cum non dixerit, qua lemcunq; uitam meliorem laudat. In profundis autem nulla est melior uita ex curatione. Quinimō in illis blandiendo, & in alijs curādo interim filij nasci possunt, ac superuenerē, non ut in tabificis, quorū filij non superuivunt, aut omnino ægerrime. nam puella Hieronymi Tiboldi superuivit in intervallo siccati ulceris genita, licet ægrē; nō sic in carcinomate. at nos omnes quid aliud agimus quam uitam trahere? Quæ aut iuuant, præter dicta in carcinomate, sunt, succus solam in plumbeo mortario, ficus ualde pingues, & cancerorum fluuialium cinis. Oritur ex atra bile, scilicet exusta, ut apud Paulū libro quarto. Et ob id in rarioribus corporis partibus, ut mulierū mammas, præcipue suppressis mensibus. Idē libro sexto Hippocratē interpretatur, generaliter per occulta carcinomata, exponēs etiam quæ in corporis sunt superficie, modo nō ulcerata. Cū igitur ex atra bile gignantur, usus cancerorū in lacte asinino coctorū, & raparum, & origani orientalis, atq; epiti hymi præseruat, & cum eodem lacte Theriaca. Et oleum resacē cum eodē lacte extrinsecus appositū, cōducit. Aetius uerō ulcerata curare docet ex Leonida. Et dolor eius qui est in mammas, similis est morbo is canum.

Cap. 16
Cap. 45

Li. 16 ca. 45

APHORISMVS XXXVII.
Conuulsio fit ex repletione, uel ex inanitione: ita uerō & singultus.

COMMENTARIVS.
Galenus docet rectē conuulsionem fieri, uel quadā trahentibus neruis, ipse putat ad principium retrahi; sed utrumq; contingit, scilicet ut et contrahantur, & ut cerebrū trahendo conuellant, unde conuulsio dicta est. Sed & id rectē, quod uelut in fidibus & a siccitate & humore imbutæ, sponte disrumpuntur, factæ breuiores ab utraq; causa. Impletæ enim liquore dū dilatantur, breuiores fiunt; atq; id perspicuū, sed cur ex siccitate idē contingat, cum sensui, dum ad ignē coria exponantur, pateat, ratione non est adeo compertū, beneq; fecisset Galenus inter tot quæ scripsit docere. Dicamus ergo, quod quæ siccantur, primum flectantur, ideoq; cum recta sit bre-

uissima ab extremo ad extremū, ut Euclides docet: inflexa ergo breuior euadet, itaq; si extremis cōiunctur, disrumpitur. Hæc aut plana sunt Geometris, alijs contrarium inferre forsā existimabuntur. Filum enim rectum si flectatur, breuiore spacio capita illius distabunt. Et licet tensum sit quod siccatur, dum siccatur, flectitur tamen calore, ad se quod propius est humidū trahente. Alia causa est, quod humidū dū extruditur, foramina quæ illud continebant, concluduntur, eo quod aer non potest ingredi ob humidū, quod adhuc adest. quare subleuatis locis uacuis, necesse est, quod siccatur, de curtatum euadere.

Est autem conuulsio motus quidā, qui attrahit, sed duplex, alius occultus, & tunc distentio uocari solet, cuius triplex est genus: Empirothotonos, in anteriora: opisthotonos, in posteriora: & Tetanos, in utraq; partē. Quinta enim Aphorismorum τὰ ἀνω, uerit distentionē. Differentiam autē esse inter utriq; apparet quarta Aphorismorum: τὰ ἀνω, ἢ τὰ πρὸς τὸ νοσηρὸν, ἢ τὰ πρὸς τὸν ἰσχυρὸν. Hippocrates ergo conuulsionem solū appellat eam, quæ familiaris est pueris, quāq; cū motu sit manifesto, & est uitū cerebri neruus contrahentis: τὰ ἀνω, aut distentionem in neruis. Vnde clarum est, Galenum confudisse duo morborum genera in unum: cum neq; causæ una sit, nec forma, nec exitus. Quippe conuulsio celerius soluitur, & occidit; distentio autem difficilior est morbus, & non potest, ut conuulsio, in longum protrahi. Ergo de conuulsione ipsa agamus, de qua in primis quinque Aphorismis quintæ Particulæ egit; considerantes, quod cum uideatur fieri ex quinque causis, duodecimo Artis curandi, Repletionē, erosionē, frigore, siccitate atq; inanitione: clarum est, quod dixi causas remotas, non propinquas, ut Hippocrates. nā siccitas per se, & frigus & erosio ad inanitionē referri debent. Cur ergo & non dolorem connumerauit, & metum, & uermes? ut fiant propemodū causæ infinitæ. Frigus enim, eo teste, si modo frigus conuulsionē facere potest (quin potius facit distentionem) astringendo exprimit, & facit inanitionem. erosio quoq; eodem modo. Sed forsā hæc somnia sunt, cum distentionum hæc sint causæ, non conuulsionis. Fluctuque uerō, cū clarissime Hippocrates locutus sit, Galeni error processit, ut puerorū affectū tam uulgari, quæ Hippocratē conuulsionē appellare haud dubiū est, non audeamus nomē imponere; atq; id, quoniam existimamus cōuulsionē esse distentionem,

De Diebus
Ludic.
Pag. 2

stentionē, non tam quod Galenus in hoc erret, quam quod perplexē loquendo, & unū sepe pro alio contra Hippocratis doctrinā accipiendo, cōfusionis causam manifestā attulerit. Est ergo distentio morbus per se proprius neruis, nō cerebro: cumq; nūc distenditur neruus, iā cōtingit, ut uelut in planta uno ramo uehementius attracto trahitur caudex: ita attracto uno neruo uehementē, aut tota medieta anterior uel posterior uel utraq; trahitur. Ergo conuulsio morituris & pueris familiaris est: in morituris siccato cerebro, & tunc impossibile est ut prorsus sanetur: at distentio cum non in cerebro siccitas uigeat, propter cataplasmatibus & unctiōibus humectando, quamquam raro, nonnunquā tamen sanatur: conuulsio autē quæ in pueris fit, ab humido replete semper feruē fit, & a superueniente febre nonnunquā liberatur: nonnunquam ob nimiam repletionē, & maxime statim a febris initio augetur, & occidit. Et distentio quidē iuxta Galeni (sed ille, ut dixi, cōfundit cū conuulsione) fit in musculo et in neruo, ut quarto de Differtis pulsuum habetur: in neruo quidem ratio ne originis detrimenti, quæ cerebrū trahit, & diuisiōnis in musculo aut, quod ad sensum & attractionis ratione. Et licet conuulsio ex siccitate, sit species eius quæ ab inanitione est: tamen longæ deterior, quæ a siccitate solidas etiam partes euacuat à proprio humido. Est etiam notandum, quod distentio sepe sibi associat, cum confirmata fuerit, conuulsione: nam diuisio cerebro fit cōuulsio, conuulsio etiam aliquando, transmutata materia quæ in cerebro erat, parit distentionem: nec tamen sunt idem morbus, ut nec angina & lateralis, qui tamen inuicem transmutari solent: aut hectica & putrida, exemplo propiore, cum unā in aliam mutata, non cesset reliqua. Contingit autē conuulsio frequentius in neruis cerebri, et anteriore parte, quod laxius ibi sit cerebrū: distentio uerō in neruis, à spina exorientibus. Nam nerui musculis non inserit, non possunt mouere, ob id quod non habēt proprium instrumentū, nec tendere membrum ob molliem: ideo conuulsio maxime uiget circa faciem, distentio in membris magnis: conuelluntur tamē & manus & pedes, quādo materia adeo uexat spinalem medullā, ut contrahat neruos. Erunt ergo conuulsionis duo genera. Vnum, a cerebro: aliud, à spinali medulla, & totidem distentiones, cum tenduntur nerui & musculi, orientes a cerebro: & cum

Cap. 6

Cap. 3

tenduntur nerui, orientes a medulla spinali.
Ex hoc querendum est, cur omnis conuulsio sit cum motu, non autem distentio nisi occulto? Et respondeo, quod conuulsio cum sit affectus in cerebro nimis repleto, uel nimis exiccato, uel in spinali medulla, contrahitur principū, sed non potest diu permanere contractū ob neruos uicissim retrahentes: qui cū sint duri & carni alligati per longum spaciū, non possunt diu manere contracti, ideo fit uicissitudo, ergo motus. Nec contrahi existimes totum cerebrum aut medullam, sed partem solam, neruo qui contrahitur propinquam. Igitur cum nerui ferant distentionem, non fit ibi motus: & etiam quia nerui toti conuelluntur, non sic in cerebro: sunt enim nerui res parua & gracilis in comparatione ad cerebrum. Ideo distentio cum interficit, gignit conuulsionē: conuulsio autē non semper (et si interficiat) distentionem. Motus ergo pinarum nasci, cum immodicē dilatantur, prænuiciat conuulsionem, ut habetur libro de Ratione uictus in acuis. Vbi nescio quo modo Galenus reprehendit Hippocratē, dicens quod motum cōuulsorium appellat conuulsionem: imō conuulsio nihil est aliud quam motus ille, ut dixi. nam quæ affectio sine motu est, distentio dici solet. Igitur operæ precium magis fecisset docere, cur in ampla illa dilatatione, qua multus aer è naribus exsufflatur, conuulsio originem ducat: neque enim Hippocrates dicit eam dilatatiōē esse conuulsoriam, sed conuulsionis futuræ indicium: id uerō contingit iam concalescēto cerebro: unde diu perseverante calore, siccitas succedens conuulsionem parit. Ita etiam uigilia & dolor capitis uehemens, mortis cum cōuulsione, non distentio ne, indicia sepe sunt.
In quo uerō differant conuulsio & distentio à resolutione, nunc dicendum est. nam resolutio est omnino sine motu, & nerui elongantur, & non fit nisi à repletionē. Sed conuulsio & distentio sunt ab inanitione etiam, quanquam illud de inanitione ad distentionem non extendatur, secundū Hippocratē, & credo esse commentum Galeni: iux enim possum imaginari, distentionem neruorum posse fieri ab inanitione: quādoquidē quid est quod debet homini alioqui sano adeo exsiccare neruum, ut distēdi ipsū necesse sit: humectari enim primo principio consentaneum est. Ergo in duobus tantum resolutio à distensione, in tribus à conuulsione differet. Sed à distentione etiam differt dolore: a conuulsione autem non differt;

Pag. 17

cū sit cū uehementi motu. Sed omnia hæc affectus sunt neruorū, et cū cerebro participat: singultus autem est affectus uentriculi, et ab ipso origine sumit, ideo recte conuulsioni comparatur: cum et ab eisdem causis fiat, et eodem modo, scilicet ex repentina contractione principij sui in conuulsione quidē cerebri, in singultu autē uentriculi. Vnde narrabat Galenus de seipso, quod cū deuorasset piper, et biberet insuper uinū, confestim singultu corripiebatur. Assimilatur etiam qui ab inuentione fit singultus conuulsioni in periculo, sed non ex repletionē. nam conuulsio ob eam per sepe lethalis est, singultus uix unquam.

APHORISMVS XXXVII.

Quibus dolor circa hypochondriū fit absq̄ inflammatione, his febris superueniēs dolorē soluit.

COMMENTARIVS.

Aphor. 33. ¶ Hic Aphorismus ex his est qui curam morbi per morbum docet, ut supra docuimus. Etenim cum doloris propriū sit excitare inflammationem, libro de Veteri medicina si non excitetur, necesse est ut frigida sit causa: cum ergo frigida fuerit causa, febris superueniens duo semper habet bona, nōnūquā autē tria. Primum, quod caliditate sua intemperat, propter quam fit dolor, temperat et tollit. Secundū, quod tuta est, neq̄ enim inflammationē significat, cum plerūq̄ inflammationibus succedere apta sit. Tertium, quod absunt materiam, quæ est causa doloris, seu ob intemperatē, seu flatum generando, seu obstructionē. hoc autē nō semper, ut dixi, neq̄ enim cū in alia materia quā quæ fecit dolorē, accensa fuerit: sed et tunc materiam etiā frigidam calore suo ac siccitate dissoluit, attenuat atq̄ diffilat. Opportunē ergo in huiusmodi casibus, febris dolori superuenit,

Cap. 10. Et si non superueniat, censet Celsus libro tertio, similibus utendum auxilijs, quæ calefaciunt, et sic cant atq̄ discutunt. Verum non tam tuto administrari illa possunt, quā febris tutum est auxilium: si quidem caliditas illa ei loco solum admota, dum plenum est corpus, multo plus materie illuc trahere potest, et morbum reddere deteriorē, nec somētum exterius id potest, quod calor intimus: sed resoluta tenuiore parte crassior rem relinquere, quæ postmodum dolorem efficiat, qui nunquam finiatur. Præterea febris flatum discutit undequaque, et meatus cutis aperit: at calida medicamenta, tum lintea, sepe illos obstruunt, et augent flatus, ut deterior fiat conditio priorē. Quamobrem si flatus sit, tutiora sunt tepida calidissimis: si frigiditas, contra, ob

id etiam qui recte consulant, in huiusmodi casibus potius humida fomenta et ex oleo, quale est lini semine, admouent, quā sicca. Illud operæ precium fuisse, si id quæ sissent, quamobrem Hippocrates dixerit, circa hypochondria et non generaliter: et an uerum etiam sit de capite et pectore, alijsq̄ partibus. Neque idem puto intelligendum in pectore, neque capite: cum membra naturæ plurimum habeant caloris, periculi minimum: pectoris plurimum periculi, et plurimum caloris: ut capitis minus caloris, et minus periculi, quā pectoris, ob id dolores in naturalibus membris melius habent a febre, quā illi alij facile enim concocto illo humore febris excitatur: at in capite et pectore periculum est, ne ipsa doloris acerbitas suscitet febrē, quod si fiat, nihil est quod laudare eam debeamus. Etenim doloribus diuturnis in pectore factis, quos constabat ortos ex materia frigida superueniens febris hoc attulit commodū, ut interirent. suppurationem enim collectio illa, nec exitum habēs, hominē ad talem deduxit, unde mors subsecuta est. Sunt enim in pectore quædam calidissima, loca quædam frigida, quæ non sunt in uentre. Eadem ratio in capite. Ex longo enim dolore auris, superueniente febre Cydis filius tandem obiit. In capite enim præter cetera neq̄ tantum est calor, ut securus sis de concoctione: nec locus adeo patens, ut materia educi cōmodē queat. Quare de solo uentre, uel alia ignobiliore parte intelligendus est Aphorismus.

APHORISMVS XXXIX.

Quibus cumq̄ suppuratio in corpore facta non innotescit, sijs ob loci crassitudinem nō innotescit.

COMMENTARIVS.

¶ Videtur Galenus dupliciter hunc Aphorismum inuenisse conscriptum: posteriores uerō ex duplici lectione, utraque iuxta illius sententiam cōmendata, unū sub diuisione constituerat. at perspicuum esse debet, non posse tres modos dicendi ueros esse. Si enim uerus est hic, quod lateat propter puris crassiciem: non potest uerum esse, quod ob loci, et si loci, non puris. Et quocumque eorum pro uero assumpto, fabulosa est illa coniectio. Quomodo loci crassiciem pus abscondat, satis manifestū est ratione et experimento: quomodo autē puris, e re fuisse, et nobis stupidijs, et Galenus, et qui eum sequantur, docuisset. cū enim in corpore dicat Hippocrates, suppurationem pectoris excludit. Neq̄ consurgendum ad signa illa superius ab eo conscripta: Dum pus cōfuerit,

2. Aphor. 47.

fuerit, dolores ac febres magis sunt quā iam confecto. Præter reliqua enim, illa nec docent certum locum, nec ea nunc prodesse uult, postquam iam supponit suppurationem non innotescere. Ipse in primo de Morbis hæc de suppuratis habet: Cæterum in inferno uentriculo suppurati sunt, maxime quidem cum pituita aut bilis acruata inter carnem et cutim collecta fuerit. Fiunt autē et a conuulsionibus, cū uenula conuulsata perta fuerit, sanguis effusus putrescit, et suppurationem facit. Si uerō caro cōuulsa, fuerit aut conuulsa, sanguinem ex uenis sibi ipsi propinquus trahit, atq̄ hic putrescit, et in pus transiit, ijs si quidē foras de se significationem præbuerit, et pus eruperit, sanantur: si uerō sua sponte intro proripit, pereunt, at uerō diffusum pus in uentriculo inferno, ueluti in superno dictū est, generari haud quamquam poterit: sed ueluti a me dictū est, in tunica et in tuberculis innascitur. Et si quidem intro notas habuerit, cogniti difficile est, neq̄ enim ex cōcussione cognoscere licet, cognoscitur autē maxime ex dolore, ubi fuerit. Et si terram fingulam aut aliud quid huiusmodi imposueris, breui id resiccet. Manifestum est ex hac serie, non nisi profundam loci obesse ad cognitionē. Quod si dicas per illa uerba, secundū de Morbis: Si uerō præ crassitudine et copia pus strepitum non edat, quo illud dignoscere possis: indicari profus, crassiciem puris ob stare quin innotescat. Respondeo, etiam illud de multitudine obijci posse. Quare illud dictum ad suppuratos in pectore solum pertinet, ubi multum colligitur puris. Hic ergo intelligit de alijs locis suppuratis, maxime de uentre: admonens nos nō debere abstinere a dissectione, sed eam efficere profundiorē, donec pus exeat, tamen si tactu non deprehendatur propter loci crassiciem: ut cum lateat sub paucis a peritis chirurgis magna cum astutium admiratione, cum constaret certē illos iam morti esse deuotos. Talia docuisse expositores præstabat, non nugis in uerbis. Demiror etiam hac in parte medicorum ignauian, qui suppurationum ipsarum exteriorum signa non docuerint, sed ea aucupantur ex præcedente inflammatione, cum plures ad frigidos abscessus sequantur, quale illud in Prognosticis: Tumor in præcordijs durus cum febre, si utriusq̄ post uiginti dies manserit, ad suppurationem deuenit. Et rursus: Molles tumores et doloris exortes, qui quidē cedunt, diuturniores iudicationes faciunt. Inde ponit signa suppurari post sexaginta dies. Et illud: Tumores in uentre minus faciūt abscess-

3. Pag. 2. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

sus, quā qui in præcordijs continentur: minus etiam, qui sunt sub umbilico. Et rursus: Omnium autem tumorum diuturnorum circa hos locos suppurationes considerare conuenit. Inde docet, quod earum quæ extrā uertuntur, parua, eminentes et fastigiata in acutum, minimo cum periculo sunt: quæ uerō magna, lata, nec in acutum tendentes, pessimæ. Atque hæc facile dignoscuntur, si antea in cura fuisti, et duriciem percipisti. At ut nobis accidit, cum delatus fuisset Patricius Nouariensis Mediolanum, chirurgici hæsitabant an suppuratio facta esset, et seniore Gabriele Cuneo affirmante et incidente effluxit sanies, sed ille ea die obiit. Sequenti aperuerunt eum, et inuentus est totus uenter sanie plenus, et corrupta etiam pars uiscerum. Quoties affui, dum disputarent de hoc, an in uentre esset suppuratio? Et cum seisti fuissent, omnes perierunt, quod constaret ante longē factam suppurationem, quā si incidissent tempestiue, dum litigabant, liberati proculdubio fuissent: litigabant autem, quia certa signa deerant. Paulus tria uidetur commemorare, molliciem cum inundatione quadam, cui maxime Chirurgici omnes confidunt: oportet autem tactu atque iudicio præcellere: tumor fastigiatus in mucronem: et cutis, quæ in uertice auellitur. Sed hæc in suppuratione ex phlegmone. Brasauolus præter primum signum, ponit splendorem quendam albicantis cutis. Sed et ipse in eandem foueam, in quam Paulus et Princeps, decidit, uerum accuratius Princeps sanē, ut sui moris est, sed non suo loco hæc signa posuit: ut cum pluribus digitis comprimeret ad inundationem deprehendas, et cutis colorē corruptum. Veritas ergo est, quod inundatio est signum præcipuum: inde seiscitari de duricie, ubi phlegmon non præcesserit. Cutis quoq̄, colorem ad circumuicinæ comparare, interrogare an pōdus in loco sentiat, et pruritum quendam intus.

APHORISMVS XXXX.

Morbo regio laborantibus, si fiat epar durum, malum.

COMMENTARIVS.

¶ Demiror ubique Galenum adeo oscitanter huiusmodi Aphorismos tractasse. nam cui dubium esse poterat, durum epar semper esse malum? quare ergo dixit, hoc specialiter in morbo regio laborantibus? Neque est idem dicere, quod morbo regio laborans habeat durum epar. hoc enim non adeo malum est, quando simul et duricies et regius morbus inchoauerint, ut supra uisum est: et, durum fieri epar ex morbo regio. Fit duricies in hypochondrio

lib. 4. cap. 18. in fine.

3. Quart. Trac. 1. ca. 29.

4. Par. A. phor. 64.

dextro quinq; modis: uel in musculis, et de hac nō intelligit, cum explicet epar in litera: uel ob inflā mationem: meq; de hac. nam consequi ur febris acuta, & quum uis fiat, lethalis est morbus ualde: & etiam febris ipsius meminisset: & ex abscessu duro, & ex duricie substantiæ solum absque tumore, refrigerato ipso iecore, & condensata illius substantia etiam, & impletis uenis sanguine crasso atq; melancholico. Palam autem est, quod, ut dixi, durities omnis iecoris mala est. Sed cum dicit malum, in aliqua mutatione, Hippocrates s̄ mper intelligit ultra id quod est ex natura ipsius morbi. omnis enim morbus, etiam Hippocrate non dicente, malus est. fieri ergo epar durum quomodouis istorum trium modorū, ex regio morbo, dupliciter malū est, & ratione signi, & curationis. Curationis quidem, quoniam in iecore duro debentur calida & sicca, quæ attenuent & calefaciant: hæc autem maxime aduersantur regio morbo, qui est a flaua bile, & in quo iecur est supercalefactum, & exiccatum. Ratione autem signi, quia omnis morbus causæ contrarius, & perse factus est malus, eo quod non potest fieri nisi per corruptio nem naturæ, ut in hoc casu, & in hydropo ex febre, & in ardore ex humoribus frigidis. non enim fieri potest, nisi quatenus suffocant. Fit autem epar durum in huiusmodi, quandoq; ex in tempestiua uenere uel ebrietate, & transit in inflammationem, ut in libro de internis affectio nibus. Distinguntur autem hæc: Si inflammatio adfuit, adest febris acuta, tussis sicca, dolor, & furculam pertingens, singultus etiam plerunt que. Si in musculis, separatur tactu a profundo, & color non est malus. Si durities sola, caret gra uitate, et dolore omnino, atq; tumore. Si scirrhus, adest tumor, grauitas & durities maior: sin au tem durities per se est cum dolore leuissimo, & pondus ac magnitudo maior a sunt duritie, & le uatur a medicamentis. Differt durities a scir rbo, communi illa ratione, quod in duritie ma teria est in uenis, in scirrbo iam detrusa ex tra illas.

Sciendum, quod in morbo regio urinae tenues plerumque significant abscessum in ieco re. Et colligitur in Prognosticis: Quicumque u rinas tenues & crudas mingunt multo tempo re, si alia uelur superstitibus futuris signa fue rint, his abscessum expectare oportet ad locos, infra septum transversum. Si uero urinae tales fuerint ante regium morbum, illum significant, etiamsi diu nō perdurauerint. ut in Hermocrate,

Pag. 17.

Pag. 5.

tertio Epidemiorum. Sunt autem morbi regij, in quibus urina plurimum tingitur, ut etiam libro de Internis affectio nibus: raro, cum obstructio est inter iecur & uescicam fellis, frequentius au tem in alia obstructio, inter uescicam fellis & intestina: quoniam tunc materiam est separata a sanguine, & habet rationem excrementi. Reduendo ad propositum, cum morbus re gius calidus sit & siccus, si ex eo fiat durities in iecore, oportet adeo absumptum esse calorem naturalem, aut siccatos humores, ut in eam du ritiem peruenerit: quorum utrumque malum est, cum epar sit calidum & humidum: & ta le etiam esse oporteat, si sanguinem debet ge nerare.

APHORISMVS XLI.

Quicumque lienosi a difficul tate intestinorum capiuntur, his longa superueniente intestino rū difficultate, aqua intercus aut le uitas intestinorum superuenit, & moriuntur.

COMMENTARIVS.

Quod sepius facere sum aggressus, & nunc communis utilitatis causa facere non des istam: scilicet ut ostendam, Galenum, inde alios, solum corticem sensus Hippocratis fuisse affe ctum. Cui enim imperio non aridebit hæc Galeni præsens ac speciosa enarratio in hunc Aphorismū, in qua primum ordinis coarguit Hip pocratem, quod non ante hunc scripserit il lum: Lienosis difficultas intestinorum superue niens, bonum. Quod non reprehendo, neque laudo: sed satis friuola sceltari uidetur. Velim tamen ut quisque etiam, dum hunc uel illum le git, reliquum etiam legat. Deinde quod memi nerit causæ, cur hanc difficultatem intestino rum quandoque longa sequatur difficultas: & cur illam leuitas intestinorum, aut aqua inter cus, nimirum addere debuit: cur etiam post al terutrum horum mors sequatur. At mihi uide tur, quæq; obuiau erant, et facilia, sceltatus: quæ ad rem maxime spectabant, & erant difficilima, omisisse. Cuius indicio est, quod uix un quam continuationem assecutus est: eam igitur primum sic accipito.

Dixerat ante: Quib; dolor circa hypochondriū fit absq; inflammatione, et reliqua. Deinde docet in sequenti, q. aliquādo eiusmodi dolores nonnūquā ueniūt ad suppurationē. Dixi enim, q. Aphorif mus ille, Quibuscūq; suppuratio in corpore facta non in

Langue 21. coust. Pag. 20 & 21.

46.

Aphor. 38. Aphor. 39.

non in

Aphor. 40

non innotescit principialiter, factus est ob suppu rationes quæ duriciebus uel etiā obstructio nib; in uentre fieri solent. Post dat exemplū de iecore duro pro parte dextra, in præcedenti hic de si nistro loquitur hypochondrio, lienem durū sup ponens. tales enim lienosos appellat, ut etiā Phi lotheus ille Græcus, dicens lienosos appellari, qui in liene habent tumorem ex melancholico hu more natū. Et rursus in eo, Quibuscūq; suppu ratio, docet morbū hypochondrii febre nonnūquā finiri plenē, nonnūquā uerō in aliū transmutari morbū, esse ille sensus non pareat. In præcedenti aut morbū morbo quādoq; malē superuenire: uelut & in illo, Aqua intercutem laborantibus, tussis superueniens, malū, sed ibi de Symptomate, hic aut de morbo. De morbo aut, ut in illo: A morbo laterali uel pulmonia habito, profluuium alui superueniens malū. In præsentī aut docet, morbū morbo quādoq; superueniente immodi cē mortē afferre: eundē aut modicē, salutē, ut dixi.

Aphor. 34 Aphor. 16

Aphor. 46

4. de Vtu par cap. 15

Circa expositionē uerō Aphorismi, cū lienos us ater sanguis plurimus adsit in liene, si defluxio cesset, & lien, quod continetur in eo, concoxerit. habet enim maximas arterias, ut dicebat Gale nus, & multas ad hoc ipsum institutas. Si ergo uiuicitur natura illa, dysenteria cruenta non ero dens exoritur, in qua sanguis niger & crassus eijciuntur, sicq; finitur uterq; morbus non longo te pore. At si plenus lien non habet quō amplius re cipiat, cogitur exonerare nihilominus quandoq; se: quādoq; præ imbecillitate non recipit, quia eij cere non potest, tuncq; redudat humor adiecu r, fitq; aqua intercus satis lethalis, eadem ratione qua etiam quæ dysenteriam subsequitur. Non nunquam lien satis robustus est, & qui transmit titur humor modicus: ideo tales uiuunt, infelicē satis ducentes uitam, nam & egre spirant, & immodicē appetunt cibum, aut prorūsus non appe tunt, & color totius corporis uitatur, & totū corpus arefcit, hi quandoq; quinq; aut sex an nis uiuunt iuxta robur, & uitæ regimen: quos tamen necesse est aut sanari per dysenteria, aut quartanam, aut morbum regium nigrū, aut per medicamentā, digesta in halitum materia: aut ingrauescente morbo incidere in aquam inter cutē, ut prius, aut dysenteriam prauam, in qua sanguis effluit tenuior. Hæc differt a priore quæ salubris est, quia sanguis tenuior est, & paucior est, dolores maiores comitantur, nihil concretū exit, æger non alleuatur, lien non detumescit: Habet modos iam, quibus dysenteria hæc fit & dignoscitur, ut eam lethalem dicere possis.

Nunc quomodo leuitatem intestinorum, aut a quam intercutem sibi asciscat, doceamus. Lien enim exonerato, non tamen perspicuum est unde hæc iecoris imbecillitas oriatur, quæ causā est aquæ intercutis. Vnde Galenus bifariam & manifestē peccat. Primum, quod dicit ad hanc dysenteriam sequi intestinorum imbecillitatem, ex qua etiam iecoris: nec probat illum horum, cur uel quomodo contingat. Secundum, quia di cit quod huiusmodi fluxum & imbecillitatem intestinorum mors sequitur. Et in hoc uno dicto rursus bifariam peccat. Primum, quia Hippocra tes non dicit mortem sequi ad dysenteriam, seu imbecillitatem ex ea factam, sed ad leuitatem intestinorum, aut aquam intercutem, quæ ex difficultate intestinorum orta est. Secun dō, quia non est necesse ut imbecillitatem ex dysenteria factam in intestinis mors sequatur. Primum, quia uidemus epaticum fluxum, cum quo est maior, necessariō debilitas ieco ris, & magna intestinorum, qui durat per mul tos annos. Adeo ut Bernardus Caluscius biblio pola, amicus meus, & qui causa fuit omnis mo stræ in edendis libris existimationis, labora uerit per quinquennium fluxu epatico, & sanatus est iam multis annis a Thoma Iseo Brixia no medico, amico nostro: tamen si ex secula esset empericorum. Imō dicebat Rasus tertio decimo Continentium, Iudæi auctoritate, quod fluxus melancholicæ non excoariat intestina, nisi post quadraginta dies, & sepe multo serius. Deinde quæ ratio esse potest efficax, quæ me doceat, quod post longam dysenteriam lienis causa factam, & etiam ubi æger ad summam peruenerit imbecillitatem, non possit finitū morbo sanari, cum illud uideamus in febris & omnibus alijs morbis? Et accidit Galeno atq; alijs expostitoribus, quod accidit equis conducticijs, qui in initio itinervis satis strenuos ostendunt: post emensum spacium, necdum ter tiam itinervis partem cumattigerint, egre admo dum ambulat, calearibus opus est, nec sufficit: & si uia uel minimum impedita fuerit, cadunt. Primum quidem particulam satis egregie expo suit, & secundam satis etiam mediocriter, tertia etiam tolerari potest: in reliquis, quod putaret paucos eo peruenturos, miserē sane se gessit, uer ba pro rationibus exhibens. Sed iam rem do ceamus, nam constat Hippocratem uelle, quod hi qui eo perueniunt, moriantur. Quod igitur aqua intercute occupati, & dysenteria & lie nis tumore, nullo horum imminuto, perire de beant;

Cap. 1. fol. 152. col. 4.

beant, satis apertum est. Similiter et leuitate intestinorum, cum difficultate eorudem, et lienis tumore nullo horum imminuto, et illud apertum est: quandoquidem si potuerunt hae cause hos ultimos morbos generare, quanto magis fouere et augere, donec perimatur. Reliquum igitur est ut doceamus, quomodo necessario horum alterum pariat longa difficultas intestinorum: et quod, dum haec parit, ipsa nec duricies lienis immutatur. Tunc enim mortis causam uenabimur, et si quid praestantius ex hoc conijcere licebit. Sane quod dysenteriae morbos inter longos sua natura adnumerentur, docuit Hippocrates in primo de Morbis: ut nihil sit ex longitudine periculi, sed ex causa. Cum enim, ut dixi, humor ille crudus sit, ac frigidus, corrumpit intemperie sua intestina, et erodit etiam, quod concoctus non facit: unde ex consensu, et etiam quoniam lien uentriculum tangit, et scyrrhosus est, corrumpit concoquendi uim, quae calido constat innato, quare necessario in leuitatem intestinorum transeunt, ex qua non nutrito corpore et assiduo surgendi labore ac uigilijs mori tandem necesse est. Quod si uis uentriculi ualidior sit, nec lien recipiat quantum oportet ex transmissio a iecore sanguine, iecore ob sanguinem impurum ad imbecillitatem et corruptionem adducto, sequitur aqua intercus. Diversimode igitur sequitur leuitas intestinorum, et aqua intercus ad intestinorum difficultatem. Aqua intercus solum signi ratione, nam ostendit adeo degrauiatum lienis corpus, ut cum per dysenteriam non possit se exone rare, uel omnino non recipiat atrum sanguinem, ob illius nimiam copiam, cogaturque iecur succumbere, atque aqua intercus superuenire: aut ut recipiat lien quidem, immodiceque ad intestina effundat, atque inutiliter, quia cruda: et tunc signum est, iecur satis ualere, quod propellat quicquid nocet. caeterum defatigatum uentriculum ex lienis uicinia, et consensu refrigeratorum intestinorum, et plerumque exculceratorum (nam cruenta dysenteria longo successu necessario in ulcerosam transit) desitui concoquendi facultate oportet, unde leuitas intestinorum ut eueniat necesse est.

Fig. 2.

In his omnibus praesupponit Hippocrates omnia per acta, quae iure peragi debuerunt: cumque ita sit, necesse est ut non aliud sit huiusmodi dysenteria, quam emanans cruor, uelut a rupto carcinomate. Quod si id insanabile est etiam in exterioribus partibus, ut iustum est, quanto magis in liene? Itaque, uides uerissimum esse, quod dicitur:

phat. 361

Sed si cura nulla interim adhibita sit, non est necessarium hominem interire. Dicemus autem de hoc suo loco.

APHORISMVS XLII.

Quibus ex stillicidio urinae ileos superuenit, in septem diebus pereunt, nisi febre superueniente fatis urina fluxerit.

COMMENTARIVS.

Et hic Aphorismus praecedenti similis est, in quo ex morbo superuenienti morbus nonnumquam, nonnumquam et salus accidit. Stillicidio enim urinae, de quo saepius sermo habitus est, superueniens ileos mortem affert in septem diebus: nisi tertius morbus accedens, febris cum symptomate, id est, urinae profluuio, uniuersos soluerit morbos, stillicidium, ileon, tandem et febrem. Accidit autem hac in parte Galeno, quod equis et hominibus ociosis, ut cum exercere se cogantur, mirum in modum torqueantur, insuetus enim attingere difficultates, quae in alijs erant Aphorismis, atque illorum sensus, non uerba exponere: sic cum nimis turpe esset rem quasi praestigiosam non attingere, delasatur rei imaginuadine. Et certe in hoc indulgentia dignus esset, ut qui supra humanas quasi uires sit, si se in alijs urum praestitisset: uerum ea dignus non est, cum Grammaticum in alijs agat, non medicum.

Adeo ut ahus sit dicere primo de Fracturis, commentatoris officium non esse, demonstrare, quae dicuntur ab auctore, esse uera, aut illum a calumniatoribus ueri, posse tamen nos id facere. Et primo de Victu in acutis: Nam si quis demonstrationes inter exponendum scripserit, expositionem protrahet. Et alibi: Officium boni expositoris non esse, demonstrationes dictorum afferre: sed solum quae ab illo dicta sunt, uerba explicare. Interrogo te, o Galene, in quo opus est medico ad interpretationem librorum medicinae, si solum uerba auctoris sunt explicanda? nam si de dictionibus agendum est, ac sensibus, Grammatici hoc opus est. namque et Seruius et Priscianus, omnesque alij insignes Grammatici, quantum opus fuit, in omnibus scientijs attingere. Hoc idem de logico, de rhetore et architecto dicit Vitruuius.

Com. 1. in initio.

Com. 3.

lib. 1. cap. 1.

Sed uide hominis stuporem: an quae so omnia sine inquisitione rationis sunt legenda? aut si non, ad quem pertinet eam reddere, nisi ad expositorem? Sed quid ad hoc coegit Galenu, ut omnia in suos libros coegeret, dissimulato eo a quo didicerat? Nos aut duplici laude ob hoc digni sumus, et quod

et quod Hippocratis scripta redenda omnia suis locis illustrauimus, et quod gratia illi reddimus per quem proficimus. Sed hoc ille fecit inopia inuictorū, ut cui nihil profus suū esset, sed omnia ab alijs surrepta: nisi forsitan Methodus illa medendi, et medicamentā examinandi, in qua certe plurimū ualuit. Nec est ut qui in ea proficere uelit, aliquid quaerat ut imitetur, cū in ceteris et inutilis et negligēs et ridiculus uideatur. At illud sane, quod merito illi tribuo, maius est quam hoc totum, quod nunc hi decepti adscribunt. Sed ad rem redeo (cupio enim his Commentarijs homines ad infinium illud sapientiae pelagus incitare, ut exētes ex hac obscura sicuta scientiae catasta liberatiq, ne dula ignorantiae discutiāt) ileos, dolor est tertij intestini tenuis ac inuoluti colosuperioris, dū nihil per inferiorē partē potest excretionē aut excretionē aut ob phlegmonē, uel tumorē durū, aut stercus, aut crassam pituitam. Quo concessio, nō quidē ex stercore uel duro tumore, si fiat ileos, febris illū sedabit: sed neq. de phlegmone est intelligendum, quā semper acuta consequitur febris, ut nō sit necessariū superuenire: sed de pituita crassa intelligendū est. Nō est ut reprehendā Galenu hic, qui censet febrē nō posse esse bonū signū, si ileo superueniat, sed solū remissam uel solutā, sed uel: superius de hypochondrio, quandoquidē haec ipse met uerba subiungat: Melius est igitur, ut fateamur nos ignorare, quae in hoc Aphorismo scripsit Hippocrates, quae nec rationi nec experientia consentiūt. Sed audi quae etiā diximus supra, dū explicaremus Aphorismū illū: Eunuchi neq. podagra laborāt, neq. calui fiunt. Antiquo tempore uoraces erāt, et cibos deuorabāt crudos et crassos, ut etiā in libro de Veteri medicina. Unde uolētissimi morbi his accidebāt, quos nec posterior aetas uidit: ut de Critone in

Aphor. 38.

i. Epidem. languē. 9.

Fig. 11.

Thafo, et de Aristone, septimo Epidemiorū: et de alijs multis, maxime circa dentium corruptiones. Igitur intestinū ileon cum repletur, pituita crassa, antequā obtinetur, dolorē facit nullū, praesertim si potius sit humor quidā crudus terreus, medius inter pituitā feruē ac melancholiam: in cuius maxima copia pars deferitur ad uesicam, et urinae facit difficultatē. Quod si cū hac affectio totū impleatur intestinū, obturato meatu, et quod in loco calido sit, dolores insurgunt acerbissimi, et uomitus fecis, et reliqua quae sequi solent talē morbū, unde aeger omnino stragulat, suppressa omnino urina ob dolorē et cōpressionē intestini: et quomā totus uenter flatu distenditur, et ob uesicae dolores obstruitur omnino

meatus intestini ad inferiora, unde fit morbus ualde acutus et perniciosus, nisi febris ualida superueniens dissoluat pituitā crassam utrinque, et urinam multam emittendo, primum uesicae tumorē dissoluat, ut nec cōprimat intestina, nec cōprimatur ab illis: quo impedimento sublato alleuiata natura, pars pituitae a iecore tracta per renes et uesicā, expellatur tenuior scilicet, crassior autē colliquata per intestina descendat: atque tandē cū fecibus cōpresso a musculis uentre exeat, et plane a morbo aeger liberetur. Queris forsitan, quae febris excitabitur? Ephemera sane, ob doloris uehementiā, et ob cruditates, et ob malos uapores qui in uentre retinentur. palam autē est ob tot causas febrē semper superuenturā. Sed an tanta ob uirū imbecillitatem, quae possit colliquare pituitā, urinam multam excernere, dubiū est. Morientur igitur cōualescentes senes, quibus multa uenere uis fuerunt, et huiusmodi. Videtur autē haec opinio proxima Philothei opinioni: sed ille in hoc decipitur, quod putat obstructionem iecoris esse causam stillicidij: sed hoc est falsum, bene enim diceret, quod pauca mingitur urina, at non bene dicit, quod patitur aeger difficultatem mendi, quandoquidē urina in hoc casu colligitur in uesica, deinde ubi ad iustam peruenit quantitatē, liberē eijcitur. Sed nec hoc modo necesse esset fieri morbum adeo seuerum, quia nec uesica premeret ileum, nec ileos uesicam: cū tamen causa maxima periculi sit, quod membrum maximē dolēs comprimitur, quod qui non credit, experientur: non enim cōduplicatur, sed decuplatur dolor. Haec tamen opinio post nostram, et nostrae ueritati proximior existit. Quod uero dixit Princeps sextadecima Tertij: Nisi effundatur sudor plurimus, uult dicere, urina plurima. Et clarum est, quod ipse non errauit, nec reprehendit Galenum: sed dicit, quod ignorauit causam huius, et uerum dixit, cum ipse met illud fateatur. Sed iam factus sum similis his quos reprehendo, sequens friuola: quam obrem ad utiliora transeamus.

Trac. 4. ca. 29.

Quale illud, quod monet nos Hippocrates, ut cū sentimus grauitatē et frigiditatē uentris cū quadam alui duricie, et sequitur difficultas in mendiendo, statim debemus cauere, ne in ileum incidamus, quia esset morbus maximē lethalis. Et quod dixit de ileo, de colica etiam uerum est, hoc tamen rarius accidit, quod ad hanc attinet causam: quia colon ratione uenarū, nō est ita e regione iecoris. alijs autem ex causis, ut propter lapidē, frequentissime hoc contingit, ut colica sequatur.

sequatur stillicidium urinae. Sed non est adeo le-
thale propter crassiciem coli, & illius latitudinē
in comparatione ad ileum.

APHORISMVS XLIII.
Vlcerā quæcūq; annua sunt,
aut etiā diuturniora, os abscē-
dere est necessarium, & cicatrices fie-
ri cauas.

COMMENTARIVS.

¶ Tria fuere ulcerum genera antiquo tēpore,
quæ nomen propriū habuere. Herpes, cū sum-
mam cutem d. pascendo ulcus amplificatur: pha-
gedæna, cum carnem ipsam profundius inuadit,
atq; ulcus dilatatur eroſa carne: & antrax, cū
feruet particula, & ulcus quasi igne exustum
escharas gignit: reliqua genera nomine uni-
uersali ac communi ulceris significantur. Cum
ergo in annum producantur, corrumpitur os, ita
ut totum uel pars uel squamma abſcedat, unde
ulcus consolidatum cauum redditur. Dubitatur
ergo p̄imum, an hæc necessitas abſcessus oſis
ac corruptionis (unum enim ex altero pendet)
fiat ob temporis diuturnitatem, scilicet etiā quod
productio sanitatis ab errore contingeret: aut
dolo medici, quod non raro contingit, omnino
hoc sequi necesse sit: aut solum, ubi omnia rite
peracta fuerint, nec tamen ulcus potuerit conſo-
lidari ob propriam prauiſitatem, quæ contingat
merito affectæ partis, uel influentis per circuitū
humoris. Secunda dubitatio est, si hoc acci-
dat uitio humoris, cur sibi amispacium præſcri-
bat ad oſis corruptionem? Tertia dubitatio,
cur quamuis os abſcedat, non possit caro tantum
superexcreſcere, ut æquetur reliquæ parti, atq;
sic nulla sequatur cauitas. adijcere etiā deberet
continuacionem ad præcedentia. Et non obscu-
rum est, quod his ex natura morbi temporis au-
xilio causam illius uenatur, & ex causa succes-
sum dictum est enim, quod liber hic de consequē-
tibus ac signis est, & totus ferme prognosticus.

¶ De prima dubitatione, dicit Galenus loqui
Hippocratem de ulceribus bene curatis: adeo ut
uideatur nolle, ut temporis diuturnitas ullam
exhibeat indicacionem. quod manifestè docet
quarto Artis curandi: Tempus (inquit) ad curā
di rationem nullam habet indicacionem. Cum er-
go impeditur curatio ulceris propter ignem sa-
crum, tunc oportet purgare ualido medicamen-
to, ut in libro de Viceribus, per inferna uel su-
perna. necesse est igitur ut in anni spacio cure-
tur ulcus, nisi corruptum sit os subitus: ut annuū
tempus sit signum corruptionis oſis, non autem

Cap. 4.
post princ.

pag. 2.

causa, nam de causa, non declarata est ulla nisi
cum detegitur. necesse enim est ipsum desquam-
mari, ut in libro de Fracturis, aut abſcedere. in-
quit enim: Quæcūq; ossa repositionem effuge-
runt, & quæ à carnibus penitus nudata sunt, ea
abſcessura scire oportet. quædam quidem post
sexagesimum diem, ut tibia: quædam octuagesi-
mum, ut femoris, libro de Articulis. Signum est
nigredo. Intus uerò nullum est signum, quod cor-
ruptionem oſis futuram indicet, præter fracturā
abſque repositione. Præſentis autem est dolor in
loco, qui nullis sedatur auxilijs: inde etiam cor-
rumpitur caro circum ambiens locum. Et si ſen-
tatur punctio fixa, nil certius: & si læditur ab
astringentibus, et sequitur eam phlegmon. Cau-
sa igitur corruptionis oſis est, quia non nutri-
tur (et hoc ſenſit Hippocrates loco adducto) &
non nutritur, quoniam mala intemperies impedit
facultates naturales: & illud impedimentum ad-
uenit ex fractura uel aere, cum enim caro ab os-
se separatur, os propriam amittit temperiem.

Ad secundam dubitationem respondeo, quod
fieri potest, ut ulcus non sanetur ex mala fluxio-
ne, quæ foueatur à tempore, & ita cogimur ex-
pectare, si sumus in æstate, hyemem, & illius ſi-
nem: & inter initium ætatis & finem hyemis
sunt decem menses, & antequam sanetur ulcus,
requiruntur aliquot dies, & ita peruenitur ad
annum: multo tamen ante potest detegi oſis fra-
ctura, & desquamatio. Sed dices: Non ne po-
test esse ulcus Chironiū abſque oſis corruptio-
ne, ob callum quod non poterit consolidari? Pau-
lus libro quarto distinguit in fistulis, quoniā quæ
ad os finiuntur post annum, necesse est os abſce-
dere: at si non finiuntur, non est necesse. Quis
enim dicat ulcus in pudendo non sanari, aut in uē-
tre, nisi os excidat, cum nullum subſit os? Hippo-
crates in libro de Locis in homine, docet huius-
modi ulcera curare putrefaciētib. medicamētis,
inde deducto callo astringere ac nutrire corpus,
ubi mundum fuerit ulcus. Dico quod in huiusmo-
di locis non potest ulcus tam diu, si bene cure-
tur, perseverare, ut annum superet. Et demonstra-
tio huius est, quia uel impedimentum sanationis
est in humore influente, uel in parte in qua est ul-
cus: si in humore influente, necesse est ut rectè
purgando, mittendo sanguinem, uictu exquisitè
utendo sanetur intra annum, aliter morbus erit
in sanabilis, morborum enim continuorū sana-
bilitum spaciū, quod longissimum est, est unius
anni. Si uerò sit in parte patiente, cum caro per-
petuò fluat & refluat, in uno anno & ante tota
mutabitur

pag. 12.

pag. 34.

Cap. 49.

pag. 12.

mutabitur ac generabitur, præſertim in ulcere,
quod deprehenditur ex quæſitate fluentis saniei:
igitur sanabitur rectè curatus, tum maximè, g. li-
cet abducere callū ferro & igne, quæ celeriter
operatur, & citius medicamento putrefaciēte.
Galenus existimat ulcera chironia & cacoethe
& telephia eadem esse, licet non apertè expresse-
rit. nam cacoethe genus est: telephiū, ab eo qui
passus est: chironium, ab eo qui sanauit: secundo
Methodi, Quarto enim de Cōpositione medica-
mentorū secundū genera, ulcera cacoethe uel
de praua & maligna, & quæ difficillimè sanan-
tur, chironia uocantur. Vbi uerò minus malignū
est ulcus, oræ uerò prætumida & dura, à Græ-
cis (inquit) uocatur Ochthodeis, sed quod Ga-
lenus non expresseſt, Paulus apertè docet, chiro-
nium & telephiū idem genus esse ulceris.

Cap. 2.

Cap. 4.

Lib. 4.

cap. 46.

Cap. 5. in
fine.

pag. 13.

3.

tionem & oſis & aliarum partium, ex quo e-
tiam infirmus forsan morietur: sed ut Galenus
docet, siccatō ulcere, debes ad os ipsum perue-
nire, atque ipsum curare separando medicamen-
tis, uel ferro, uel igne (quod optimum est, ut pes-
simū ferrū) partem corruptā à sana. nam prop-
riū hoc est ignis in ossibus curādis, ut * quan-
quā id obseruandū quod Hippoc. docet, igne esse
neruis inimicum. Porro & illud considerandū,
quod dicebat in libro de Fracturis: Si caput of-
ſis excidat, necesse est membrū euadere breuius.

Lib. de Ar-
tic. pag. 6.

pag. 19.

APHORISMVS XLIIII.

Qui gibbi ex asthma aut tuf-
ſi fiunt, ante pubertatem mo-
riuntur.

COMMENTARIVS.

¶ Non quibus gibbus breuis est uitæ: cū qui-
dam, imò plerique nimis longa senectū tales e-
uadant. Qui autē gibbi ante senectutem fiunt,
sed iam aucto corpore (utar autem uerbis Hip-
pocratis) multū sanè iam facili, ac ut sani mor-
bum usq; ad senectutem sustinuerunt: & maxi-
mè hi qui carnosiore ac pinguiore habitu corpo-
ris fuerunt, pauci tamen talū 60 annos trans-
gressi sunt: pleriq; uerò breuioris uitæ fuere, qui
busdam etiam in latus aut hac aut illac uerticula
obliqua fiunt. & omnia aut pleraque talia pro-
pter colleccionem intra spinam fiunt: quibusdam
uā cum morbo etiam figuræ insuper cōferunt,
ad quas reclinari cōsueuere. Processu autē æta-
tis huiusmodi uiri aliquid ex ipsdē incommodis
cōtrahunt: quæ qui ante incrementum absolūū
gibbi facti fuere, subire solent, quanquam minus
malignè afficiantur. Qui enim ante perfectū au-
gmentum gibbi euadūt, siquidem supra septum
transuersum gibbi fiunt, his & costæ in ampliu
dinem augeri nō solent, sed in anteriorem partē:
& pectus acutum fit, sed nō latum: ipsiq; & dif-
ficulter spirāt, & stridulā faucium asperitatem
habēt. Nam uentriculi qui spiritū suscipiunt ac
emitunt, minorē amplitudinem habent. Sed &
iuxta magnū uerticulum uerticem repandā ha-
bere coguntur, ut nec caput ipsius pronū sit. Mul-
tam igitur angustia faucibus exhibet, etiā hoc os
intrō uergens. Nam & his q; natura rectū sunt,
spirādi difficultatē hoc os inducit, si intrō uer-
gat, donec regressum fuerit. Ob talem igitur
gurā eiusmodi homines emittuntur, sed curan-
di ratio. Namque ubi uideris non sanari ulcus
post annum, quamuis omnia ex arte egeris, tunc
non debes procurare sanationem. excidabis e-
nim phlegmonem, & maiorem induces corru-

Lib. de Ar-
tic. pag. 17.

G com.

comunionem habent. Quibus uero infra septum...

Sec. 4.

Verum ista non sunt ex æquo perfecta, ueluti cur omnis sinatio angustius peccus reddat...

est bona, quia Hippocrates in primo de Morbis, ubi ponit signa tuberculi pulmonis, dicit: Dolor exilis ab initio et tussis sicca...

pag. 22.

Lib. 6. cap. 7.

augetur ob obliquitatem et pondus capitis. ligu enim incuruata facilius ad maiorem curuatatem educuntur...

40. 41. 42.

APHORISMVS XLV. Quidam uena sectionis uel purgationis cum medicamento conuenit...

COMMENTARIUS.

Tria cum sint genera hominum, sanorum, et aegrorum, et neutrorum ad morbos paratorum...

estas succedens periculum euacuationis affert: et restitutum melius ab euacuatione potest prima Aphorismorum...

Iam uero quod dicat, Biliosos humores in sine ueris...

biliosos humores in sine ueris, pituitosos in initio. Galenus ob hoc uidetur dicere, quod a neutro horum in alia parte ueris periculum imminet...

Com. 7.

G 2 nita est.

Paulus lib. 3. cap. 79.

Venus, & valida exercitatio adiungantur. ut cōtra, si sic habito aqua tepida epota rejiciatur totum quod sentitur, nec antea edat q̄ fame pre- matur, securissimū est. illa semper deuitādo. Atq; hęc longē meliora sale & oleo inunctis mem- bris, quę pati solita sunt. nam ubi genita fuerit materia, nullibi minore periculo potest deriuari quām ad solita loca. At curationem eius in die una, quę non fallit (unquam demonstratione e- nim a me inuenta est, & experimento confir- mata, quę etiam sola tutissima est, & producit uitam) in libro de Dentibus scripsi.

Cæterum duo hac in parte difficillima esse uidentur, & a Galeno posita, scilicet nō cōuel- li. Superius dictum est hoc ad rem nō pertinere, sed nō pati distentionē podagricos: quod uerissi- mū est. Ob id arbitrat Galenus, & ex eo po- steriorēs oēs, in ipso cōcavo articuli, nō in tendo- nibus fieri inflātionem. At cōstat in tendoni- bus fieri, nō in cavitāte. nam primū experimen- tum docet fieri, ut dixi, etiā in musculorū tendo- nibus, ubi multa est cavitās, & nihilominus di- stentionē non pariūt. Et etiā quoniā materia ma- nifestē deferitur per uenas ipsas, quę nō in cavi- tates, sed in tendones, quos palām nutriūt, leuim- tur: & etiā sensus podagrę incipiētis & reliqua symptomata id ostendūt. Nō negarim illis imple- ris materiā, & etiā multam per sepe in cavitates recludare: sed prius tamē impletur & inflāman- tur ligamēta, & nerui etiā. sed iurē instat Gale- nus, cur ergo nō ut in uulneribus opisthotonos, aut tetanos sequitur? quod tamē nunquā in po- dagra uisum est. Resposum est ad hoc superius, quod distentio non fit ex abscessu, sed cōtracto neruo ob malam qualitatem frigidam. De cura autem podagrę suo loco dictū est.

Com. 37. Aphor. 20. Prædict. Pag. 6.

APHORISMVS XLVIII.

Quibuscunque præciditur ce- rebrum, ijs necesse febrem & bilis uomitum superuenire.

COMMENTARIVS.

¶ Duorū quę proponit Hippocrates, Gale- nus alterius nullā reddit causam, scilicet cur fe- bris superueniat: alterius siquidem uomitus so- lam affert experientiam, quocirca labor hic no- bis, ut plerique in alijs, relinquatur. Dicamus au- tem prius de secundo. Constat fieri posse uomitum bilis quadrisariam: uel cum meatus ex sel- le ad uentriculum in ipsum effundit illam. Sed Hippocratis dictum generale est, hic meatus in quā paucissimis hominibus inuenitur, ut Ga-

lenus secundo de Temperamentis, & Vesal. Cap. 6. lius in quinto libro docet: ipsa quę experientia testis est, quare non sic contingit euomi bilem. Alter modus est, ut ex uenis, quę a iecore ad uentriculū ueniunt, deferatur. Sed hic obstant plurima. Primum, quod uena illa usque ad cauam uentriculi partem non pertingunt: de- inde, quod sanguis ille qui deferitur per eas, pu- rus est, & a bile defecatus, non solum in sa- nis, sed etiam plurimis morbo regio laboranti- bus. Quandoquidem iecur regium est mem- brum, & ualidam habet uim expultricem, ut nisi omnino corruptum sit, aut obstructioni- bus magnis laboret, non uelit aut possit reti- nere sanguinis ulla incrementa: præterea quod bilis illa sanguini admista esset, uel sanguinei co- loris. Tertius modus est, ut genia in uentri- culo iam euomatur. nam præsertim omnium con- sensu, multorum etiā arguinosā in uentriculo generatur. Hic modus etiam quæsitio non satis- facit, quoniam rarō, non semper, hæc bilis gene- ratur ibidem, præsertim in hyeme. nam æ- state quandoque & ob horarios fructus, & potum aquę, & uigilias, & aeris calorem gene- ratur. Aeris enim calor corde calefacto arte- rias calefacit, & exacerbat caloris uim: is re- percussus a frigidis tam potestate quām actu, ut aqua & horarijs fructibus, tum uigilijs cru- dos humores, quorum copia nunquam deest in corpore, exasat atque exurit, unde in bilem uertit. Hinc est quod manē sepe fructibus in ce- na assumptis amarus quidam sapor, nō ut absun- thij, sed ut glandiū acerbarū in ore sentitur. Ac- cidit hoc corrupta multis modis cōcoctione, & aere externo putrefaciente, quod corruptū est.

Omnia enim quę putrescūt, amara fiunt. Quā- obrem hoc symptoma febres solet generare, si perseueret, aut diarrhœam. Reliquū est ut dica- mus de quarto modo: & est, ut ascēdat ex duo- deno per pylorū in uentriculū: quod etiā accidit in ieiunio, maximē picrocholis. Et hic deside- ramus causam, cur materia hæc tam horribilis trabatur ad uentriculum, solent enim utilia & iucunda trahi. uerū & in tertianis solet hæc materia (non ita atra bilis, quę minus malum habet saporem, & cuius uas est propinquius uentriculo) in illum eructari, adeo copiosē cum seroso quodam humore eructari. Quamobrem necesse est fateri, serosum illum liquorem esse in uenis mesarai, per quas bilis tum transit, atque in uentriculum ascendere. Cur autem tunc ascendat, cum aliās solet ad intestina descen-

descendere, & cur eijciatur, quæstio duplex est. Atque secunda sanē non est admira- tione magna digna, hunc humorem ut leuem, calidum & irriabilem a quauis causa iecur concutiente, perturbari. In tertiana quidem cum putrefcat, effunditur, ut abominandum a natura & confertim, cumq; seroso humido: nec descendere potest totus, sed pars uelut in lebetē feruente ebullit: quodq; spumofum est, ascendit impediētibus intestinorum circumuolutioni- bus, tum fecibus, ne totus ad inferiora transeat. nam nihil ad inferiora transire penē miraculo si- mile esset: tum etiam, q̄ in multis per accessiones alius mouetur nō secus ac uomitus, & in omnib. generaliter feces crocæe atque biliosæ ob id appa- rent: cum uerō sanissimus, non feruet, & sensum emittitur, unde adimum petit, & cum fecibus euacuatur. Cum ergo cerebrum præcidi- tur, necesse est membranas etiam grauiter uul- nerari, ex quibus, uel etiam si membrana solæ, sed non adeo generaliter (neque enim dixisset, præciditur cerebrum, sed in capitis grauibus uulneribus, & quę ad interiora penetrant,) ob dolorem & arteriarum magnū consensum ne- cesse est cor affici, & iecur, quod cum utrisq; consensu, uibrariq; corpus: neruis autem sexui paris, qui maximi affectus ob cerebri consensum simile quid accidit, ac si quis quippiam horridum deuorasset: accidit, tumica ipsi uentriculi si- milis titillatio, qualis in his qui pennam auis in gulam immittunt, tum etiam cum hoc motus tre- mulus, omnia uomitus irritamenta, quamobrem uehementer uomitus excitatur. Est autē inditiū cuiq; particulæ, ut eum humore ad se trahat, qui tamen ad illam actionem sit accommodatus, cum ergo bilis uomitui apta sit, maximē. unde illud Prognosticorum: Quicumq; in febre non lethali dixerit sibi caput dolere, aut etiā præ oculis ob- scurū quiddam apparere, si et ofculi uentris mor- bus accesserit, et biliosus uomitus aderit. Et primo de Morbis: Pleriq; quod ex bile est in uentricu- lo, primis diebus per uomitum eijcitur. Trahit igitur natura uentriculi bilem ad se, atq; cum ea serosum humore, qui cum bile mistus, cum iam per se saluus sit, amarus totus efficitur. Concutitur etiam ob hoc corpus, quod offenso cerebro respi- ratio uitatur, atq; ideo cor. Repetitur hic Apho- rismus primo de Morbis: Si cerebrum sauciatur fuerit, febrem necesse est superuenire, & bilis uomitū, & aliquam corporis partē syderari atq; perire. At in Coacis prædictionibus, quas Gale- nus negat Hippocratis esse, mercurius scriptus

Pag. 9.

Pag. 14.

Pag. 2.

Pag. 22.

est hic Aphorismus sic: Quibus cerebrū uulne- ratur, febres plerūq; ac bilis uomitus accedit, et cæ corporis syderatio: atq; tales perniciosē habent. Quin etiam in secundo de Morbis uult, cerebro corrupto sanguinis uomitū sepe subsequi. Quę omnia uera sunt. Accipit autem, ut dixi, quod frequentius accidit. nam uomitum subsequi læ- sis uel etiam membranis cerebri, ipso autem ce- rebro longē certius experientia edocemur, idq; statim aut prima die contingit: bilem autem euo- mi, ut si pauca sit in uestica, non est necesse: sed, ut dixi, quodcumq; obuiam fuerit in uentriculo, eijcitur, seu bilis seu pituita, aut serosis humor, aut cibus, ob rationem dictam. Bilem autem uo- cat, quodcumq; inutile ibi est: ut etiam dixit, om- nes febres a bile fieri.

Cæterum febris sequitur non necessariō sta- tim, sed quandoq; usq; ad quartū diem differtur. Putridam enim ipsam prima die fieri nō est pos- sibile, nisi sit humor ipse iam paratus: quamobrem uel ad quartum diem usq; illius aduentus differ- tur: uel, quod plerūq; fit, anticipat ephœmera, quę etiam quandoq; perpetuō perseuerat, nulla succedente putrida, nam si purum sit corpus, & uulnus exhalet, non potest tam parua sanies ad cor deferri, sed calor solus: qui toties repetitus, quoties sanies generatur (dum pus enim con- ficitur: febres fiunt, dicebat Hippocrates) con- tinuat ephœmeræ plures, putridæ continuæ i- maginem præbent. sed & has solet horror & rigor intermittens subse- qui lethaliſſimo signo. Porro huiusmodi uulnera mortem sequi, supra docuimus. Verū quę isti addunt signa, ut Cel- sus & Paulus, de sanguine exeunte per nares uel aures primum, non sunt incisi, sed contusi potius, ut in bobus, cum malleo percutiuntur: unde etiam oculi rubri sunt, atque sanguinei. Casus quoque in terram neque proprium est, neque in- separabile: quidam enim cerebro uulnerato, multo plures membranis, non cadunt: multi uerō ca- dunt in capitis uulneribus, etiam non perforato offe: qui tamen plerūque pereunt, ut offensa cerebri, non uulneris illius signum sit. At non uidere, non audire, nec intelligere, non tam uul- neris cerebri signum est, quām magnæ uentri- culorum offensa, etiam si cerebrum non sit uul- neratum: ut in his qui grauem ictum securi excipiunt.

Pag. 4.

2. Apho.

Aphor. 18.

Lib. 5. cap.

I. lib. 6. cap.

26.

28.

APHORISMVS XLIX.

Quicumq; sani dolore capitis repente capiuntur, & statim muti

muti fiunt, & stertunt: in septem diebus pereunt, nisi febris apprehenderit.

COMMENTARIUS.

Admirabilis sane Galeni interpretatio, qui uult Hippocratem intelligere de attonito morbo, cum plurimi intra momentum, nedum intra paucas horas aut dies septem pereant, nec ullus uideatur a febris liberari: quinimo cum difficultate maxima spirandi laboret, celerius febre correpti intereunt. Nec defuisset Hippocrati nomen, quo usus est in secunda particula, rei proprium, ἀποτονία, sine tam longa circulo cutione. Et certe male fecit Galenus, relinquens nos in tanta rerum obscuritate sine duce, praesertim quod aetate sua Hippocratis libri magis integri erant, & sermonis consuetudo, & expositorum copia bonorum, qui ob Galeni famam immerito exciderunt. Nam quid mirabilis, hoc intellexisse Hippocratem, cum intra paucos

Aphor. 42. Aphorismos bis repetat nomen ἀποτονία. Sane eum esse, cuius meminit secundo de Morbis, haud dubium est, cum inquit: Sanum repente dolor circa caput inuadit, statimque uox intercipitur, stertit, & os hiat: si quis ipsum uocet aut moueat, solum suspirat: nihil autem intelligit, & multum mingit, & se mingere non animaduertit. hic, si non febris ipsum corripit, in septem diebus moritur: si uero corripit, plerumque sanus fit. Et rursus de eodem, & explicatus: Repente dolor occupat caput, & uox intercipitur, & sui impotens fit: hic in septem diebus moritur, si non febris inuaserit: si enim haec inuaserit, sanus euadit. Partitur autem hoc, cum atra bilis ipsi in capite commota fluxerit in partes, ubi uenae plurimae sunt: in collum inquam, ac per

Etus. posttridie autem ἀποτονία fit, atque impotens, sanguine nimirum perfrigerato. Unde liquet, ab initio hunc morbum non esse attonitum: sed qui si perduret, post unam diem in illum transire posse. Hic idem Aphorismus eisdem

penae uerbis in libro de Decretorio scribitur. At in tertio de Morbis inquit: Quum a capite initio sumpto, dolor acutus statim uocem intercipit, tum aliàs, tum si ex ebrietate hoc contingat: qui sic affectus est, septima die moritur: minus tamen moritur qui ex ebrietate tale quid perpepsi sunt, & uoce priuati permanserunt. nam si eadem die, aut postera, aut tertia uocem edant, sanum euadunt, faciunt autem hoc aliqui ex ebrietate, & neutri moriuntur. Et rursus quod ex ebrietate fieret, uisum est supra, & in secundo de

Morbis: ut clarum sit, hunc morbum non fuisse apoplexiam seu attonitum, sed speciem caros, quae erat frequens antiquis ob ebrietatem, adeo ut non solum postmodum ebrijs ipsis adueniret, sed etiam illis eisdem, etiamsi ebrijs non essent, alijsque, qui ab ebrijs descendissent: fuisseque morbum endemium illi regioni, in qua tum degebat Hippocrates: idque recte animaduersum est a Brasauolo, qui etiam auctoritates has citat. Verum ut ad rem redeam, morbi hi non tam fuere endemij aetati ac regionij Hippocratis, quin etiam nostro tempore appareant. Neesse est igitur ante septimam diem interire, quia ante tertiam deueniunt in attonitum morbum: attonitus autem non ultra quartum diem uiuere hominem permittit, ante septimum igitur mori hominem neesse est. Sed si superueniat febris, antequam in attonitum deiciat morbum, incalescit qualiscumque crudus humor fuerit, seu pituita seu melancholia: quam obrem ut euadat neesse est, nisi in abscessu materia cogatur per febre, dum liquefacta est: atque tunc nihilo secius perit, non tamen necessario ante septimum diem. euadit autem in lethargum, si fuerit pituita, & quandoque etiam sanantur: & alioquando in catalepsiam, si fuerit atra bilis, & moriuntur. Cura igitur partim ex his, partim ex illis quae dicta sunt ab Hippocrate secundo de Morbis, duobus iam adductis locis habetur. Verum non tam tutum est febre excitaré (id autem fiat quam celerrime) ut si a natura generetur.

APHORISMVS L.

Portet uerò & considerare oculorum in dormientibus inspectiones, nam si quid alium commisisse palpebris subinspicitur, neque ex alui profluuiio, aut medicamenti potione istud contingat, malum est signum, & lethale ualde.

COMMENTARIUS.

Neminem tam rerum mearum iniquum estimatorem esse crediderim, qui me coarguat continuationis in huiusmodi Aphorismis: quam & si relinquere, ut manifestam relinquere: neque enim dubium esse potest, ut prior Aphorismus de bene superueniente morbo esse, ita hunc de male accidente symptomate. Exscriptus est hic Aphorismus ex uerbo, ut dici consuevit, ex primo Prognosticorum, ubi tamen additur (aut nec ita dormire solitus est) uerum Hippocrates cum

cum aliquid in Aphorismis semper adimat, adiciat autem uix unquam, nihil est quod potius adimere posse existimari illis uerbis: satis intellegens, quod quae nobis naturalia sunt, aut firma consuetudine iam familiaria, ut stertere in somno, hiare ore, strabum esse, lamentari & flere, nihil absurdum significant. Merito uero adijcit (neque ex alui profluuiio, aut medicamenti potione) quoniam in loco, ex quo deceptus est, haec aderant, & ibi iam antea commemorauerat, oportet autem per haec duo exempla, omnia talia quae siccant corpus, & debilitant, non solum debilitant, ut Galenus exponit. nam Hippocrates excipit duntaxat illa, quae siccando debilitant, uelut coitus nimis, sanguinis fluentis copia, inedia & uigilia. Exiguus tamen est hic Galeni error, quandoquidem pauca sint quae debilitent, nec siccant. Sunt tamen quaedam, e quibus principale est balneum: tum uero soporifera medicamenta. Hic uero duo peccata Euchsij detegere neesse fuit, ut haemines uno intelligentiam, altero diligentiam animaduertent. De diligentia illud, quod cum in Brasauoli commentarijs iaceret, primo Prognosticorum 14, & debeat dicere 11, qui fuit (ut ror) lapsus aut scriptoris, aut impressoris: Euchsus recitans eundem locum, adscribit etiam 14 pro 11, ut appareat, de quo minime dubio, exscriptisse omnia ex ipso Brasauolo: neque enim si memoria commentarios Hippocratis de Prognosticis, ac diuisionem illorum tenuisset, aut saltem uidere locum uoluisset, in eandem numerum erratum incidere ullo modo poterat. At hoc parui momenti est, sed supina tamen negligentiae signum. Verum illud magni est momenti, & ex quo sensus totus Aphorismi plane peruertitur: quod cum dicat Hippocrates, & αὐτὸν δὲ χεῖρ, quod est, considerare uerò seu autem oportet: uisum est sapientissimo Euchsio, d. Eticnem illem esse, seu autem, esse superfluum, cum Aphorismi iuxta plurimorum imperitorum sententiam sint sermones seiuncti & praecisi. Sed non est ita, ut ostendi, quinimo continui sunt: atque id tantum refert in hoc casu, ut uoluerit Hippocrates, quod & Philotheus animaduertit, hunc Aphorismum praecedenti procijs coniectere, & uerum effecere, qui alioquin falsus foret. neque enim dictum hoc de oculis uerum est, nisi ubi morbus in capite sit, et cum fibre. Vnde cessant dubitationes Brasauoli: quoniam hoc signum in pueris est fallacissimum, sed non quia in pueris,

sed quoniam morbus in capite non est, sed a uerbis, uel alijs causis, alioque in loco.

Causam huius symptomatis, dicit Galenus esse siccitatem, uel imbecillitatem. De siccitate dicit Galenus, quod hoc accidit, quia membrana palpebrarum est natura sicca: & iure quidem, ut esset durior pro oculi custodia: quae cum tenuissimam sit, & nulla carne, aut omnino exigua, sed sola cute obducta, nihil mirum est si quauis minima causa contrahatur. Est enim membrana tenuis, quae toti obducitur palpebrae: inde circulus quidam arctus in fine earum, ubi una alteri committitur, plane cartilagineus, ut in primo de Fabrica humani corporis a Vesalio habetur. Musculi uero duo sunt, quorum unus oritur, unde musculus oculi, qui recta sursum illi trahit, a caluaria, ex dura membrana (cuius inuentor fuit Fallopius) & latiore chorda implantatur cartilagini superiori, oculique palpebra superius trahit: alter autem in palpebrae inferioris medio originem habet, & per minorem angulum praereptat, inferiturque cartilagini eidem superioris palpebrae, ut illam cum opus est, & uolumus, deorsum trahat. Etenim cartilago illa obducta extrimitatibus palpebrarum, tres evidentes habet utilitates. Prima, ut illis partibus, superiore & inferiore pili ciliarum implantentur firmiter. Secunda, ut dum palpebra superior sursum aut deorsum trahitur, tota simul & equaliter trahatur. nam si ex molli esset substantia, & toti palpebrae circulo musculi inferi neesse fuisset: nec tamen satis fecisset, quonia obliquae partes illae clauderentur. Tertia, ut simul palpebrae aequales inter se & ad oculum essent, atque eorum motus et usus, musculosque. Idem attingit in 2. libro, aliquid etiam de cartilaginis usu in primo. Mouentur enim palpebrae contrario modo, quam genae. in genis enim superior semper quiescit, & inferior manifeste mouetur: at in palpebris superior manifeste mouetur, inferior quiescit. nihil minus quia, ut dixi, musculus qui superiorem palpebram trahit deorsum, inferiori palpebrae ad medium implantatur: & omne quod mouet, mouetur in corporibus, neesse est ut dum musculus insitus in inferiore palpebra se contrahit, ut superior palpebram ad se trahat, ut inferior palpebra se infra paululum diducat: & ita non occurrat superior, dum oculus clauditur, sed paululum diffugiatur. Hinc est quod Oribasi, quae (ut dixi) post Hippoc. omnibus longe praeponebat, utinam illius scripta Galeni loco, si minus non posset, inueniretur, negat lib. 25. Collectionum, musculum illum in angulo ma-

Cap. 35.

In obseruationib. Anatom. fol. 66.

Cap. 10. Cap. 2. in princ.

Cap. 29. iore

iore inueniri, qui palpebrā superiorem deorsum trahat, neque in incisionibus loci, neque uestionibus equilo parum, quae angulo illi adhibentur, motum contractionis palpebrae ad superiora deperire. Causa igitur quod alba oculorum appareant, non est sic citata tunica oculorum, quia oporteret prius siccati carnem & cutim, quam membranam illam. deinde cum non sint annexae cerebro, sed foras promineant, oporteret esse uehementem siccitatem in cerebro: & ideo Galenus satis inconsiderate hoc dixit, ut pleraque alia, & fallitur. Est enim causa, quod musculus qui palpebram superiorem sursum trahit, cum oriatur a dura membrana cerebri, & ipse tenuis facile exsiccata membrana, uel nervo secundi paris qui ei adiunctus est, ipsam palpebram superius trahit, & ita non potest perfecte claudi. Et si etiam inferior trahatur ob siccitatem (quod raro accidit) quia, ut dixi, implantatur exterius, nec oritur a membrana cerebri, nec a caluaria, sed in inferiore palpebra: tunc non solum apparet album oculorum, sed etiam obliqua fit superior palpebra, et foras illud per quod uidetur oculus in dormiente est sinuosum: & uocatur ab Hippocrate palpebra retorta, καμπύλος. Et manifestum est, quod hoc est longe deterius quam primum, cum proueniat ex duplici contractione, scilicet superioris musculi, ut in priore: & inferioris, quae est longe peior. Et hoc peius est, si oculus ipse proprio distorqueatur.

In Prognost. pag. 2.

APHORISMVS LI.

Desipientiae quae cum risu fiunt, securiores: quae uero cum studio, periculosiores.

COMMENTARIVS.

Quod aliud sit atra bilis, id est exusta, & ater humor, quem melancholiam falso uerterunt quidam, cum nihil aliud sonet Latine quam eandem atrā bilem: propterea Graeci cum μελαγχολία uerba dicunt, χυμὸν addunt, usum est septimo Contradictentium. Quod etiam ex qualitate morbi praedicere doceat, uelut in priore ex symptomatis qualitate, & id perspicuum est. Reliquum est ut uideamus sententiam Aphorismi. Galenus in Commento tria facit genera desipientiae, cum risu mitiorem, cum studio deteriolem, surribundam, pessimam. Ita etiam illarum statuit triplicem materiam: quae cum risu, a sanguinis fece: quae cum studio, bile flaua: quae autem surribunda est, a flaua bile superassata. Singulae harum fieri possunt compatiēte cerebro, quod minus malum est: uel materia in cerebro ipso morbum

Contra dict. II.

faciente, utrum uero ex sola intemperie, absque materia, indiscussum reliquit. nam exemplum eius quae fit ab ebrietate, licet ostendat desipientiam, quae sine materia fiat in cerebro: fit tamen a uaporibus & materia uini, quae humoris habet rationē. Haec ille satis confuse, & sine demonstratione.

Verum Hippocrates hoc non sentit, & suo more extremarum meminit, ut medias intellige remus. Quae cum risu fiunt, fiunt cum affectu perturbante rationem: quae cum studio, absque affectu, & illae sunt pessimae. Surribundae autem & lachrymosae, ut deteriores sunt prima, quia affectum habent deteriolem: ita minus male sunt his, quae cum studio fiunt. nam affectu omni carent. Propterea non uapores qui mutant & mouent, sed impressam ostendunt qualitatem. omnis enim desipientia fit intemperie in cerebri substantia, ut colligitur septimo de Decretis Hippocratis & Platonis. Ego uero uidi ex surribundis desipientiam plurimos euadere, ex studio paucissimos. nam cum dixit securiores, palam est quod loquitur de febribus, non de melancholia, quae est morbus sine febre. Et hoc etiam non est animaduersum a Galeno, aut saltem praetermissum. Deterior etiam est illa quae est cum tristitia multa, & cogitatione mortis inter studiosas: quae uero est cum lachrymis & magna perturbatione, deterrima est earum quae fiunt ab affectu, & non cum studio. Si desipientia generatur nomine distinguere uelim, rem aggrediar infinitam: et neque hic locus est, sed in Contradictionibus, & in Commentarijs primi Praedictionum. Dicamus autem hic generaliter, enumerando species affectuum, quibus homines desipiunt. Quarum prima & mitissima est hebetudo, cum quis non intelligit intelligenda, fatuumque huiusmodi hominem dicimus. Secunda, cum uidet non uidentia: estque initium facultatis, quae imaginatur, quandoque oculorum. estque id minus: nam ratione tunc peccare non est necesse, appellantiq; alienationem mentis. Cum uero nihil noui affert, sed male iudicat de his quae recte cognouit. Stulticia dicitur: estque tertia species. Quod si in utroque peccet, siquidem perpetuus sit affectus, insana apud Latinos dicitur, at in febricis delirium. Sexta species est, cum timor adest, & mceror, uocaturque melancholia: quod si adsit ira & audacia, dicitur furor. Porro fatuitatis cum a frigore fiat, duae sunt species. Una, qua parum cognoscunt quae cognoscenda sunt, rudesque uocantur: alia, qua cognitum parum

Cap. 3.

recte

recte ratiocinatur, cuius propriè est nomen fatuitatis: sicut & illius, in qua parum cognoscit, et minus ratiocinatur: uocant etiā huiusmodi homines stupidos. Cum calor mentem percellit, qua parte imaginatur, nec perpetuò adest, sed uelut ex febribus uel uino (dico autem intermittentibus) fit alienatio. Perpetuus non potest esse hic affectus, quin rationem concutiat. Si tamen fit, melancholia sub nomine continetur. Si calor turbet cogitationem, nec sit perpetuus, desipientia: si perpetuus, ut dixi, stulticia. Mentis quoque percussae in utraque uel uicia, quae diximus, a calore ortum habent. At si materia biliosa sit, furor facit temporaneos, ut in delirijis & mentis alienatione: si uero atra bilis, fit furor, sicut & melancholia ex sanguinis fece. Desperatio uero ultima fit exusta fece sanguinis, & haec plerumque insanabilis.

APHORISMVS LII.

In acutis passionibus, quae cum febre fiunt, lucuosae spirationes, malum.

COMMENTARIVS.

Similitudinem captauit Hippocrates more magnorum uirorum, qui & ipsi aliquando remissioribus animis aliquid dicunt, uulgarem, si ad priorem Aphorismum hic praesens referatur. nam cum antea de risu, sed ille est symptoma animalis uirtutis: hic agit de lectu, qui est symptoma uitalis. uerè tamen coniungitur illi, docens symptoma hic superueniens, sibi symptomatis differentiam de morbi exitu iudicare. Sexto Epidemiorum uocat illam duplam spirationem, dicens: Dupla intro reuocatio uelut superinspirantibus. Quae uerba referuntur eodem modo in Partic. 3. secundo. Dicebat in Coacis praedictionibus: Extendens & uirgens et obscurus, & dupla intro reuocatio uelut superinspirantibus. Et post etiam: Spiritus qui cum suspirijs extrahuntur. Pag. 23. De hac igitur potius quam de dupla hic intellexisse reor, cum antea iam de ea egerit. Sed dicas eundem esse: quid lucramur? & necesse facere Hippocrate obliuiosum, aut nugatorem. Deinde quae ars, cum dixerit conuulsionem significare: hic non dicit, nisi malū: cum etiam hic addat acutas esse febres, ibi non. aut igitur excimere hunc oportet ut minus generalem, & absque causa commemoratione, aut quod alius sit praesupponere.

Partic. 2.
Partic. 3.
Pag. 10.
Pag. 23.
4. Aphor. 68.

Aphorismo egit: & minora sunt intercepto spiritu. Eunt autem suspiria quandoque ex melancholicis cogitationibus atque tristitia, quandoque ex calore cor praefocante. Dicebat Hippocrates: Quae suspiriosum in febrili spiritu emittunt, abortiunt. Sunt etiam quidam morbi suspirio familiares, & praecipue tussis, ut apud Plinium Tussim ueterè cum suspirio. Dicit ergo in acutis passionibus, ne non intelligeremus asthma, ut dolores podagricos, in quibus suspiria sunt quasi pathognomica: quae cum febre sunt, ut attonitum morbum & comitalem accessionem excluderet, in quibus suspiria nihil portendunt eadem ferme ratione. Sed cum sunt hi morbi natura suspiriosi, nihil nouum praedicunt. Quosdam etiam morbos cum febre nec acutos esse constat, uelut regius: quandoque & ulcera pectoris atque pulmonis, & renum & uentriculi plerumque, de his non loquitur. An uero de Ardentibus febribus, incertum uideri posset, quia praesupponit alium morbum ultra acutam febrem: uerum credo fuisse modum loquendi. nam seu suspirium fit ob cogitationem malam, cum simus in casu desipientiae, quae non est cum risu, ualde malum est. omnis enim desipientia, mala est: cum febre, peior: cum mcerore, pessima, uel cum studio. Si uero sit ex calore circa praecordia, significat impotentiam uitalis facultatis, aut impedimentum, quo tempore aeger liberiore indigeret refrigeratione: quod malum est. Demiror de hoc qui scribit, in operibus artis minimè exercitati, cum non hoc rarum sit, sed frequentissimum, suspirare scilicet in febribus, ut sit malum signum, adeo ut paucos euadere uiderim. Dicebat Galenus secundo de Spirandi difficultate: Qui in lectu sunt, suspirant calore circa praecordia collecto duabus ex causis. una, quod calor ob tristitiam intus coit: altera, quod obliuiscuntur ob curas respirationis.

Coac. prognost. pag. 24.

Lib. 20. cap. 9.

Cap. 6.

APHORISMVS LIII.

Dolores podagrici uere & autumno magna ex parte mouentur.

COMMENTARIVS.

Dolores podagricos fieri natura excernente, quod molestū est a locis icori uicinis ad iuncturas, haud dubiū est: sed neque illud dubium est, humores modo qualitate, modo quantitate uel utroque modo esse molestos. Et illud quoque condonemus, hyeme plurimos humores & qualitate etiam peccantes generari, unde uer maxime podagras excitat: aestate autem, etsi pauciores gene-

generentur humores : tamen qui qualitate sua in festent, præcipue ob eorum fructuū, ideoq; etiam autumno podagras generari, sed pauciores quam uere. Vnde et inter ægritudines ueris, ut Galenus inquit hic in Commento, Hippocrates tertiam Aphor. 20. Aphorismorum commemorat articulorum morbos, sub quibus podagra continetur: licet etiam Aphor. 22. ibidem, dum de autumno loquitur, connumeret coxendicium dolores, qui et ipsi sunt e podagræ genere. Cum uerò morbos ad res præter naturam, tum etiam naturales comparauerit, hic ad res non naturales etiam confert.

Verum dubitationes plurimæ supersunt. Prima, quomodo natura sentiat illam molestiam seu de multitudinis, seu qualitate? Secunda, cur non potius expellat illos humores extra corpus et ad cutem, quæ est imbecillissima, quam ad iuncturas? Tertia, cur non potius æstate quam uere, cum plures sint humores colliquati, podagræ excitentur? Quarta, cur in his et illis podagra excite tur, non aut omnib. Quinta, qui nam magis singulis temporibus sint obnoxij? Sexta, de auxilijs generaliter. Quod ad primam attinet, dicebat Hippocrates quarto de Morbis: Trahit unumquodq; de terra alimentum, quale etiam ipsum existit. nam et rosa de terra trahit talem humorem, qualis ipsa potentia existit, et allium pag. 3. similiter. Idem in libro de Natura pueri: Vnumquodque ad suam similitudinem abit. Et illud in libro de Alimento: Naturæ omnium nullo doctore usæ sunt. Quasi dicat, quæ conueniunt, trahunt, contrariarq; expellunt. hic est ergo sensus naturalis. Et huiusmodi expulsio in animalibus habet instrumentum, scilicet uillos, cum tamen et in plantis fiat, de quo alijs. Ad secundam dico, quod humor non expellitur extra corpus, uel propter malam dispositionem, ut quod sit uiscida uel crassa, uel ob locum, qui sponte trahit, ut in dolore et caliditate: uel ob consuetudinem factam à natura. Hippocrates in libro de Aere docet, tantum posse consuetudinem, ut homines mutant formam naturalem capitis in generatione: uel ob impedimentum in uia uel actione, ut si quis alium astringentibus utatur. Cur autem potius uere quam æstate: Dico, quod in æstate fit multa resolutio ad partes exteriores, ideo nec ratione motus, nec materię apta est æstas ad podagræ. Cur uerò hi uel illi magis sint obnoxij, plurimas causas alijs adduximus.

Nunc uerò rem planam facere ex toto uolumus. Est enim forma humoris podagram facientis cruditas, facta ex raritate caloris natu-

ralis, ut in libro de Dentibus docuimus. Fit autem calor rarus aut ob partem pinguiorem quæ educitur, ut in coitu, et multa sanguinis effluxione: aut ob dissolutionem à calore, uelut hi qui frigus nullum experiri uolunt, et qui aromatis et uinis potentibus utuntur: uel ob id quod ei permiscetur non coctū, ut in desidijs, et crapulae deditis: aut enim adijciunt quod adijci non debet, aut non consumunt humidum aqueum. Et non uidetur plures esse posse modi. nam uel ex seipso fit rarius, ut à calore: uel per detractionem utilis, uel additionem inuulilis. Videtur autem detractione utilis causa difficilior, quæ curam uix admittat, nam quod rarefcit, potest densari: et quod impurum est, purgari: at quod est deficiens, non potest restaurari. Vnde uidemus multos podagros pingues: nemo tamen potest esse tantæ uitæ, quantæ esset si podagra non laboraret: nihilominus sunt uiuaciores reliquis hominibus, quoniam plus faciunt uitam abstinentia, quam noceat caloris raritas: si tamen fuerit magna raritas caloris, uix possunt sensere. Securiores ergo sunt, qui ex ocio et crapula ad illam deueniunt, quam qui ob resolutionem partis pinguis caloris. Si ergo calor sit potens, et humor crudus, minime siccus, poterit concoqui: et ita per incediam tales multum commodi consequentur, et incommodi parum aut nihil. Hæc igitur cruditas potest euenire in quacunq; parte sanguinis, et ita sunt podagræ generæ iuxta numerum humorum. Quibuscumq; igitur cruditas aduenit in bile, fit podagra æstiuæ: et si in pituita, hyemalis: et si in omnibus humoribus, uere: et si in humore excusto, in autumno, qualiscumq; humor fuerit. Sunt et alie causæ uarietatis temporum, utpote in imbecillibus fit in hyeme ex ratione uentorū. et Brasauolus bene dicit, quod apparent omni tempore. Vbi enim materia plurima congeritur, nisi succedat auxilium, necesse est ut podagræ deueniant in podagram. Dicit autem Hippocratis est generaliter uerum, quia istis temporibus maxime rarefcit calor naturalis, quia expanditur: et licet in æstate rarefcatur, à calore tamen aeris concoctio inuatur, non in quanto, sed in quali. nam ex ratione quantitatis et perfectionis sine dubio melior fit in uere quam in æstate, prima Aphor. Ex quo patet, cur aliqui obnoxij podagræ, trāsueniant à Mediola no uersus Romam sanantur: et redeuntes Mediolanum, iterum corripiuntur. sicut contigit fratri Pauli Taegi iurisconsulti. Et ex hoc patet, quod morbus iste est maxime hereditarius,

Aphor. 15.

tum propter raritatem caloris, tum ob debilitatem iuncturarum, tum ob consuetudinem transmittendi, dicebat Philoprophus exemplū de cane uenatico, filio uenatici canis.

Cum igitur podagræ uir dicatur trifariam potestatem, et est qui habet calorem naturalem rarum in iecore primum, et suis uenis: secundo etiā in corde. nam quæ est raritas caloris in uentriculo, non facit ad podagræ nisi ratione præparationis: et ideo omnis talis est sanabilis. Secundo modo præparatione: et est ille, in cuius uenis est humor ille crudus et genitus. Tertio modo actus: et est ille, ad quæ podagra iam peruenit: et hoc est, quia iam habet debiles iuncturas, latic uias, et consuetudinem recipiendi humores, uel tres primæ ille cause cõputata cruditate suppletur pro consuetudine. iuxta hos ordines quaeritur sanatio. Dico ergo, q. si sit ex crapula et quiete, poterit sanari per longam abstinentiam et exercitacionem quæcumq; ætate, ut legitur apud Porphyriū de senatore Romano. Et similiter si sit à raritate propter calorem aeris uel ciborū, quandoq; poterit sanari, si sit iuuenis, ex habitatione in frigida et sicca regione, uel ex diuturno potu aquæ. et hoc secundum affirmant medici, sed primum obseruauerunt. Et quando raritas fuerit magna, non curatur à podagra ex his auxilijs, sed adijciunt alios morbos deteriores: Si uerò sit ex resolutione, ut dictum est, non sanabitur.

In uita Plotini.
22. tertij Tract. 2. cap. 23. et Alexander de Cura fanguineæ lib. II. ca. 1.

Ut uerò prohibeatur præparatio, oportet ut tantum possit lenitas cibi, quantum raritas caloris: excerceatur ergo, fricetur, dormiat, bibat aquam, comedat cibos unius generis, carnem bubulæ, quia parū nutrit, et ualde coctam, tum quia facilliter subigitur. et nos diximus præter naturalem calorem locum naturalis subire, tum quia per se dura est: quies post cibum: quæ roborant uentriculū, abstinentiam cibi.

Quæ autem prohibent, sunt quæ humorem educunt, quæ auerit et repellunt, et quæ iuncturas cõfirmant. Equidem maxime exacerbatur fluxio his quæ excalefaciunt: unde à uino potenti, tum propter aquam ardentem quam cõtinnet, et dum uentriculus in concoquendo laborat: ideo hac concoctione cibi, et maxime durioris, crescit dolor.

Quæ uerò educunt, securiora sunt: reliqua tria, nisi paucula, morbum ad iecur et lienem, et pulmones et uentriculum præsentem uitæ periculo retrahunt. cū enim materia genita fuerit, quorsum minore periculo, si non euacuetur, aut ad cu-

tum trahatur, deriuari potest: Inuāt autem, quæcunq; humorem illum crudum educere possunt. Oportet autē raro id facere, quoniā ex gibba in cauam iecoris cum maximo periculo traducere oportet: quamobrem et maximā copiam, ut in plures annos sufficiat. Itaq; et exercitacionibus et frictiõibus, et inedia et attenuantibus, et dissecantibus, et somno, præparandus est, Medicamentum autē, elleborus aut colocynthib; cū uino mombasio dulci colliquata. Auertunt fomentationes sub genibus turo, tū uerò frictiones: quæ uerò prohibent nulli sermē sunt usui, nisi quatenus dolore etiā materia non cruda trahitur: et ne nimis cõferim descēdat, ut locus sit interim auxilijs: sit aut ex aqua, aceto et surfure. Inuēturas cõfirmamus, si admodū debiles sint, non ut repugnent, sed ut non trahant. In ipse accessione ubi sedata est fluxio semper, plerūq; antea exterius reuocare licet. Ceterū sectio uenæ et cæcubitus et hirudines, ut præsentem uidentur esse auxilio, cū sectio uenæ aueriat sanguinē, refrigeret, et quandoq; materiā minuat: cæcubitus uerò uehiculū subtrahant, et etiā auertant infinitatē curandæ ratio est, et calor semper sit rarior, et mēbra debiliora. Sed neq; antidota illa adeo celebrata prodesse possunt nisi ad tempus. mutat enim calorem, sed non restaurat, sed atq; podagra cū alijs morbis peruenit, eā præueniunt, non fugiūt: mutatio tamē aeris in calidā et siccā regionē, et uictus, ut reliquos magnos morbos quædoq; sanare potest. Qui autē uere purgato, aut sanguinē detrahendo curare aggrediuntur, nisi delicta uictus, crapula et ebrietatis emendare uelint, non propriū naturæ lapsū, non recte agūt, quanquā inuare uideantur. Præsertim eorū fit manifestus error, quib; sub fine æstatis uel hyemis podagra præoccupat: id cõtingit, cū multa materia abūdat, uel ob uictus errores, uel naturalem plenitudinē, uel intemperie magnitudinē. Cū uerò materia pituitosa est et crassa, quouis modo citra magnā purgationē aut fõmētationes podagra cessauerit, periculū est ne lapidis morbo æger cõstictetur. Securissima aut podagra est, cuius accessiones per breues sunt, et operationes naturales non uitiātur: sed manet bonus color, corpus carnosum, appetentia sine siti, somnus quietus, urina bona et ualde clara, splendida et cutis facillē exulceratur, tum maxime in loco affecto. Pessima autē est, in qua cutis fit coriacea, id est crassa, dura, nigra: et post ipsam cui subest cedema, minus mala, et cum abscessus manet. Quæ uerò cum sudore resoluitur, non est digna nomine

H mine

mine podagrae. Securissimus aut sanandi modus est, ut homo exerceatur ieiunus usque ad sudorem uehementem: inde ponat se in lecto calido mutata interula, et sudet cotectus panis quousque potest: hoc faciat quotidie, uel bis aut semel in hebdomada, et prandeat parum, et in loco frigido ac sicco et persflato: sed dum ipse adest, concludatur locus uireis fenestralibus: et ipse sit cotectus bene uestibus, et continuet per annum. deget enim sanus, et forsitan curabitur in perpetuum. densat enim calorē naturalem, euacuat materiam podagrae, auertit naturae consuetudinem transmittendi ad iuncturas, et illas confirmat. Quod si mens sit renouare podagram propter deteriore morbum, ponatur in balneo calido, et inungantur pulsus oleo sulphuris. Haec uolui scribere uberius, ut intelligant homines, non esse podagrae cognitam rationem: nec mirum esse, si non curentur.

APHORISMVS LIIII.

In morbis melancholicis ad haec periculosi decubitus, apoplexia corporis uel conuulsionem uel furorem uel caecitatem significant.

COMMENTARIVS.

3. Apho. 19. Intelligit, quod morbi quidam sunt ex mala uictus ratione, de quibus non dat exemplum, quia sunt conspicui, locutus tamen est: alij ex temporibus, ut podagra, de qua in praecedenti Aphorismo. Et dedit unum exemplum, quia erat res nota, et de his distincte supra. alij ex alio morbo, et hoc declarauit in praesenti Aphorismo per plura exempla, quia non erat a deo conspicuum. alij sunt ex aetatibus, et dedit exemplum in sequenti Aphorismo de apoplexia, nam apoplexia sola ferme est morbus aetatis: quoniam nullus est morbus qui non adueniat omnibus aetatibus praeter apoplexiam, ea enim non fit in pueritia, neque in iuuentute, sed in aetate quae est a quadragesimo usque ad sexagesimum annum, adeo ut etsi inclinata aetas ad mortem pronior sit, non tamen eius morbi ratione. Et de hoc etiam supra, adeo ut

3. Apho. 14. & sequentibus. comprehenderit hic morbos omnes enarratos ab illo Aphor. Morbi omnes quidem in omnibus temporibus sunt: uerum non explicuit hic primum modum, neque ibi tertium, qui est, cum morbus fit ex morbo. Insinuat ergo, quod morbi melancholici, si proprie et male terminentur, quadrifariam terminari possunt: aut in apoplexiam corporis, translata materia in uentriculos cerebri, aut in furorem corrupta, et trans-

lata ad cerebrum et membranas eius, aut conuulsionem longius propulsata ad nervorum initia, aut caecitatem transmissa ad nervos caecos oculorum. Appellat autem apoplexiam corporis, quoniam hoc nomine apoplexia cum tria intelligerentur aetate apud Graecos, ut nunc apud Latinos resolutionis nomine, totius medietatis et partis, uoluit ut intelligeremus de proprio significato, id est totius, quam uocamus attonitum morbum. In hoc Aphorismo praeterea uoluit nos docere Hippocrates, quod etiam praeter sequentem continuit usque in finem totius libri: unum scilicet, quod morbi sunt saeui, uel ratione patientis particulae, uel ratione materiae peccantis. Porro in melancholia afficitur cerebrum, quod maxime periculosum est, tum ob nobilitatem, tum ob teneritudinem: propterea dicebat Hippocrates, quod cerebrum est

In epitola ad Demetrium regem. bis. Quo ad materiam, nulla potest esse deterior melancholia, cum utraque qualitate sit inimica naturae, et insuperabilis: et uidemus quanta mala producat quartana, tamen si affligat tam longis intervalis, et sit mitissimus morborum melancholicorum. Et si quis quaerit, cur tamen pauci ex infantia moriantur? Respondeo, quod omnia membra principalia depellunt melancholiam a se, quantum possunt: et plerique morbi qui accidunt, sunt ex consensu et uaporibus, et non ex substantia. Nec substantia melancholiae ingreditur membrum ullum principale, nisi repleto iam toto splene, uel ex aliquo magno casu: et ideo natura fecit meatum a iecore ad splenem magnum, ut non posset obturari: et in supplementum addidit uenas a iecore ad anum, quae uocantur haemorrhoides, ut tumultuarie posset efferrri. Fecit etiam splenem magnum, non solum ob causam dictam a Galeno, sed principaliter, ut posset multa materia recipi antequam membra regia infestarentur. nam cum illa ingreditur, uix ullus euadit. Quin etiam quod malus est, adeo extenditur substantia huius uisceris, tam laxa est horum metu, ut ad pubem quandoque deueniat. Hic etiam Aphorismus est continuatio ad septimam particulam sequentem, in qua docetur transmutatio et generatio morbi ex morbo: licet plerumque addatur aliqua conditio, ut malum, uel lethale. Galenus uero dicit, quod unus ex his morbis solus est et proprius, scilicet furor. nam attonitus et conuulsio et caecitas possunt fieri ex pituita, sed magis ex humore crudo. Et hoc ex parte uerum est, nec est contra

pag. 22.

centra Hippoc. Quod uerò dixit, significant, ut legamus, Periculi: de cubitus significat, intelligit de decubitus speciebus malis, de quibus in Prognosticis ait: Decumbentē agrotū a medio deprehendi cōuenit in laeum dextrum, aut sinistrū, et manus, et collū, et crurā modicē inflexa habentem, et totū corpus flexibile situm. ita enim plerumque ex sanis decumbūt. Optimi autē sunt decubitus, qui sanorū de cubitibus similes existūt. At uerò supinam iacere, et manus, et collū, et crurā extensa habere, minus bonum est. Si uerò eū pronus iacēt, et de lecto ad pedes delabatur, magis bonum tenet: si uerò nudo pedes, habere cōparatur, hoc admodū calidos: et manus, et collū, ac crurā inaequaliter dissecta ac nuda, malū est. anxietatem enim significat. lethale est, et hanc semper dormire, et crurā subiectū ualde incuruata esse ac cōplicata. At in uentrē decumbere, si quis nō sit aduersus dum sanus sit, ita dormire de huius significat, aut dolorem oculorū circa uentrē. Ceterum erectum sedere uelē agrum in morbi uigore, in omnibus morbis acutis malū est. Haec igitur sunt quae de decubitus, tum aliā etiā dicta intelligere oportet: neque enim omnia uidecūq; traducere oportet.

APHORISMVS LV.

Apoplexia autē sunt maxime a quadragesimo anno usque ad sexagesimum.

COMMENTARIVS.

Demior sane uecordia tot expositorum, qui Hippocrate a Galeno bis iniustissime in hoc Aphorismo, tanta etiā cū humani generis iactura, accusatū nō uindicaerunt. Censet enim Galenus, ut Hippocrati cōtradicit, quē errasse gaudet, non quod illū oderit, sed ut restituisse et excusasse uideatur apoplexia, magis aduenire post sexagesimū annum, q̄ a quadragesimo ad sexagesimū. deinde ut uideatur defendisse Hippocr. intelligendū ducit esse de ea apoplexia tantum, quae ab atra bile fit: ut longe turpior sit excusatio Hippocrati, q̄ accusatio. Quod enim dicens genus est, apoplexiae sunt maxime a quadragesimo anno usque ad sexagesimū id est, Licet pauciores sint quae sunt apoplexiae a quadragesimo ad sexagesimū, earum tamen quae sunt ab atra bile, ut a maxima pars fit a quadragesimo ad sexagesimū annum. deinde dicit, quod plerumque apoplexia fit a pituita, et non ab atra bile: ut quasi fugillet Hippocratem, qui uideatur innuere per illud uerbum Autem, quod coniungit duos Aphorismos, praesentem cum praecedenti: ut sit

senfus unus, quemadmodū Galenus in Commento frustra tot uerba repetens scribit, hoc sensisse. Piget me adeo loquū esse, sed ueritatis amor, et utilitas humani generis, et ignorantia tot autorum qui uicinis oculis illum secuti sunt, ad hoc nolentē me adegere. Quid enim uulgatius, quam quod apoplexia fiat a pituita? et tamen falsum est. nec me laet tamen, in ea sententia fuisse quotquot post Galenum in Medicina ex Graecis, Arabibus, Latinisq; scripsere. Vides quantā fides, in quibus discutunt, aut pauci idem sentiūt, sit adhibenda, postquam ea in re in qua omnes idem sentiunt, toto caelo aberrant. In causa est summa ambitio uicini uiri, qui prope ranter multa scripsit, et quae nec emendare, nec constanti animo, sed ut alijs contradiceret, multum quae per suadens sibi scire, quorum uis rudimenta prima attingerat, in quibus tamen se excellentem putabat: uerum cacodemone ad moenente, ut rediret rebus praesentibus humanis, somno delusus, cum id spectare ad magnam gloriam existimaret, deum de Vsu partium praesertim suam prodidit infantiam: cum uero qui illum secuti sunt, Paulus ex professo se eius nomini totum deuouit, qui propter claritatem, breuitatem et ordinem orationis factus, magnam iniecit cupiditatem Galenum legendi: ut similis fuerit his mercantibus, qui ex Sarmatia ueniunt, pulchrasque pelles deferentes, pauculosq; speciosos lapides, uotum ingenerant hominibus, Sarmatas inuisendi: apud quos cum peruenerunt, nihil inueniunt quod iucundum uisū sit, praeter hoc ipsum quod ipsi uiderunt, sed omnia horrida, squalida, foeda: et neque hoc ipsum quod hic uiderunt, tam facile inuentu, quam hic. Alexander uero Trallianus, hostis quidem, sed ignauus et purus empiricus, uelut et Aetius: Arateus parum felix: Ioli Oribasius et Aetius paulo post Galenum floruerunt, atque ideo Marini, Praxagolae, Agatini, Herophili, Erasistrati, Herae, Dioscoridis, Serapionis, Asclepiadis, ceterorumq; uirorum insigniorum scriptis inmixti, nec a Galeno detrahere, nec plus quam illi deberetur tribuere: uerum pensitatis omnibus illum secuti sunt, non admirati. Caetera turba Arabum cum nihil inuenisset praeter Galenū, et Ruffum quendam, altera Galeni simiam, Galenū nō pro medico, sed pro deo coluit. cuius facti autor ferme primus fuit Rafis: inde Arabica lingua illa Halibbas, male comperta, et Princeps: sed Princeps et Auenzoar et Auerrhoes non tam oculis clausis

sis assensu sunt, uerum Auerroes suo Aristote-
li intentus erat, Princeps parum uoluit, Zoari
parum erat quod obijceret: ita uenit ad Latinos
is, ut prius admirarentur illum quam intelligen-
rent. Hæc igitur historia rei est: nunc uerò ag-
gredior quod sum pollicitus. Dico nullam fieri
apoplexiam ex pituita: proximū huic, oēm apo-
plexiam ex atra bile fieri. Cūm dico nullam aut
omnem, intelligo modò medico, nō geometrico.
neq; enim negauerim in centum unam aut alte-
ram ex pituita fieri, non ex atra bile, quod sic o-
stendit. Morbi uolentissimi sunt ab iniectis hu-
moribus ac pessimis: sed atra bilis pessima est, &
apoplexia morbus uolentissimus. conueniet igitur
atrabilis apoplexia, & non pituita. Deinde
infantibus plenum est cerebrum pituita, ut nulli
alij ætati: & tamen nunquam uisus est infans
(quanquam etiam comitialibus morbis tot ex
his sint obnoxij) qui correptus sit apoplexia.
Præterea si apoplexia ex pituita præcipue fie-
ret, & hi maxime fenes corripentur apople-
xia, qui pituita abundantem in cerebro, atque ita
soliti grauedinibus & raucedinibus laborare:
sic & aquæ potores, & non uini: somnolen-
ti, & non uigiles: at nihil minus horum. acci-
dit enim hic morbus uinolentis, sollicitis, uigi-
libus, capite carnosio, sed non pituita redundan-
te ex naribus, nec ex palato. Quod si omni-
mo fieri uelis à pituita, ad eò replente uentricu-
los: cur non antequam in hunc morbum inci-
dant, grauedinem sentiant? neque enim tanta
fieri repletio potest confestim, sed multo indi-
get tempore: at hoc non uisum est, quin potius
ante & per multos dies sentiunt acutos dolo-
res capitis, teste Paulo. Signa quoque alia à
cap. 18. Paulo ibidem descripta, id non attestantur, ue-
narum sphagritidantū, id est soporiarum toru-
li eleuantur: oculis tenebræ modò, modò splen-
dores obseruantur: urina æruginosa & atra.
quid hæc rogo cum pituita: si nō ultima primis
miscere uolumus. Rursus si pauca materia col-
lecta est, cur dolores magni? si tota, cur non
colliquefcitur? est enim quasi principium in me-
dicina & philosophia, humidum à calido col-
liquescere. Rursus, si pituita est causa apople-
xiæ, cur iubent mitti sanguinem? cūm nec ra-
tione loci, cūm sit extrã uenas: nec qualitat-
is, cūm sit ualde frigida: nec originis, cūm orta
sit in cerebro, & non illuc deducta per uenas
& arterias, conueniat? Cūm etiam pituita de-
scendit per nares & palatum, deberent alle-
uari, sicut in comitiali. At tantum abest quod

allevientur, ut signum sit lethaliſſimum, materia
illac descendens. neq; enim talis pituita est ma-
teria morbi, sed humidum ipsius cerebri, quod
colliquatur ex atrocitate morbi: sicut etiam in
morientibus ex acutissimis & siccissimis febr-
bus, in quibus sentitur recmon: quod nō tam est
causa mortis, imò leuis causa, quam certissimum
signum: quia significat colliuationem substan-
tiæ cerebri, & ideo nullus horum profus au-
dit, aut uidet. At illi qui patiuntur recmonem ex
destillatione pituitæ, licet propter illius multitu-
dinem moriantur, uident tamen, audiunt, & ra-
tione pollent. Modò intellige quantum referat
hoc scire, si quis paratus sit ad apoplexiam: uel
quia maiorum aliquis ex hoc morbo interierit,
uel quia in ea regione plures ex eo morbo mor-
riantur: uel quia eo tempore consulunt isti in-
clyti medici, sequenti suum Galenum, ut utantur
carne, ouis, uino, parum indulgeant somno,
abstineant ab aqua & piscibus: tamen ex il-
lis generatur hic morbus, cum his tribus impos-
sibile est decidere in eum, nisi præoccupauerit.
Quo ad ætates, & uidi & obseruari, esse ue-
rum dictum Hippocratis, & à sexagesimo ad
octuagesimum annum nullus ferme moritur, ni-
si qui sunt in extremo uitæ: ita ut uelint ap-
pellare finem uitæ, & mortem naturalem, apo-
plexiam, quia utraque repente contingit. sed
apoplectici ut primū ceciderunt, sunt calidi, &
respirant aliquantisper: qui moriuntur morte
naturali, postquam ceciderunt, non respirant, &
sunt frigidi iuxta carpos, pedes & pedes, cum
tibijs, uelut in syncope. Sed quod decepit Gale-
num & sequaces, est, quod aliqui moriuntur ex
caro, quod uocant Arabes subeth, post sexage-
simum annum, & idem morbus certè sit à pitui-
ta, sed multum differt ab apoplexia, licet pleriq;
medici propter imperitiā credant eundem esse
morbum, sed est magnum discrimen: quia qui la-
borant caro, sentiunt tormenta, mouent etiā ali-
qualiter mēbra, & præcipue palpebras, & ster-
tunt: apoplectici uerò patiuntur recmon, & nec
sentiunt tormenta, nec mouent nisi pectus: &
hoc pauci, & parum, etsi sanentur utriq;, discrimen
etiā apparet manifestissimum, nam qui ex
caro resurgunt, remanent stupidi, & non reso-
luti: ut Hieronymus Archibius iurisconsultus,
patricius Mediolanensis, & qui resurgunt ex a-
poplexia, remanent resoluti: sed non adeo stu-
pidi, ut pater Ioannis Angeli Ferni. Et caros,
licet sit grauis morbus, aliquando tamen ac-
cidit ex solo consensu uentriculi, & sanatur
facillimè,

Lib. 3. cap. 18. Paulo ibidem descripta, id non attestantur, ue-
narum sphagritidantū, id est soporiarum toru-
li eleuantur: oculis tenebræ modò, modò splen-
dores obseruantur: urina æruginosa & atra.

1. 3. Tract.
4. cap. 12.
& 2.

facillimè, & etiam quod sit ex cerebro proprie:
multi tamen sanantur adhibita diligentia, si ro-
bustus æger, & medicus peritus sit.
Cūm uerò dicat Galenus, & hoc (ut uisum
est) sentire uideatur Hippocrates, quod apople-
xia fiat ex atra bile, & atrabilis duplex: natu-
ralis, quæ est frigida omnino & mitis: & calida
atq; exusta, fures. Vnde illud cūm dixisset Phi-
losofophus trigesima Problematum, cur sapientes
omnis generis fuerint melancholici, & distin-
xisset atram bilem in naturalem, & eam quæ
præter naturam est, causam solam morborum:
naturalem in duas species distinguit, frigidā sci-
licet, & calidā, ex frigida stupidos & attoni-
tos solim generari refert: at ex calida sapientes,
fridentes, artifices, poetas. In Rhetoricis aut ad
Eudemum, cūm ad feruorem intenderint, qui ex
illis progenerantur, ad insaniam degenerant, ue-
lut qui ab Alcibiade & Dionysio priore origi-
nem duxerunt: si uerò ad frigiditatem ex sta-
bilibus patatisq; ingentis partem sapientum, in
stoliditatem & ignauā, uelut à Cimone, Peri-
cle, Socrate. Ut uideatur tam calidam quam fri-
gidam atram bilem, naturalem cōstitueret. Gale-
nus autē naturalem semper frigidam, quam uult
esse sanguinis lumum ac fecem, Secundo de Na-
turalibus facultatibus: querendū est, de qua in-
telligat? Et sanè mihi uidentur nō de naturali in-
telligere, quoniam illa qualibet ætate fit ac gene-
ratur: nō à quadragesimo anno ad sexagesimū,
imò nec magis, ne forsitan eò recurras: sed quan-
to magis homo senescit, potius. Quinimò gene-
ratur illa præternaturalis ea ætate in calido &
siccio iecore. Quamobrem de his præcipue in-
telligendus est Aphorismus.
APHORISMVS LVI.
SI omentum excidat, necessariò
putrescit.
COMMENTARIUS.
Res raras collegisse, & admirabiles in his
libris Hippocratis, sepe diximus: inter quas est
hæc, quod cūm tot sint membra interna, & ali-
qua etiā molliora omento, utpote cūm sit mem-
brana: nulli tamē imposita sit hæc necessitas cor-
ruptionis, uelut omento. Est omentum res notis-
sima, membrana adipis plerunq; multo redundans.
Omnis uerò membrana fibris omnis generis re-
ferta est, ut docuimus in quarto Contradicen-
tium, continens intestina, uentriculo etiā ac alijs
partibus adhaerens, miraculū quibum Arabes uo-
cant. Sed de miraculis ipsimet ambigunt, cūm tres
essent tunica, illi duas tantum existimarent. Pe-

Probl. 1.

Lib. 2. de
Nobilitate
agens.

Cap. 9.

Cap. 41.

Contra-
dict. 9.

ritoneum siquidem & omentum & membrana
carnea, quæ totū corpus ambit passim obducta
musculis. Excidit etiam quandoq; in scroto,
cūm distenditur, ut superius uisum est. At non
hic de illo casu intelligendus est Hippocrates,
sed ubi ex uulnere prociedit, etenim etsi fran-
gatur, uulneretur, loco exeat, modò non exeat
sic ut ab aere lædatur, non putrescit. At non
uiolatum ab aere si tangatur, tamen corrumpit-
tur, cuius corruptio ostendit ipsum reserari o-
portere. Modum ponit Galenus sexto Metho-
di: eo amputato, quod non sine periculo sit san-
guinis effusione, inter sinum minus firmiter conti-
nentur, & totus uenter frigidus reddatur, præ-
sertim uentriculus, quod si adhuc ex parte
quæ etsi non amputetur, amputatione tamē al-
terius partis læditur. Nota est historia gladi-
atoris, qui ob hoc lanas multas deferre cogebat
super uentriculum, quia male concoqueret
præcisâ uulnere parte omenti. Est etiam illud
obseruandum, celerius putrescere intra resosi-
tum, quam si extrã maneat: certius tamen cor-
rumpitur, cūm diu extrã manserit. Causa est,
quoniam extrã si maneat, magis afficitur à cau-
sa quæ ipsum ad corruptionem adigit, & ob hoc
certius est putrescitur iri. Si autē remittatur in-
trò, celerius putrescit: quia cūm iam sit corrup-
tionem obnoxium, à calore celerius putredō i-
psa absoluitur. Quod aut per uerbum Excidat,
de uulnere intellexerit, ostenditur ex contextu
in primo de Morbis, ex quo loco Aphorismus
hic desumptus est. Excidit autem, quoniam in-
feriore parte non est annexum corpori: lacera-
retur enim in prægnantibus, uerum obtenditur
omnibus intestinis, dum uiuimus, ut ea foueat.
Sed omnes anatomici cūm soleant suspensos &
seciri percussos diffecare, cōtractum ferme ad
umbilicum inueniunt: cūm constet mihi, in mor-
bo extinctis frequenti experimento ad pubis os
extendi. Verum his descriptis, ad causam Apho-
risimi deueniamus. Nam chirurgi id obseruant,
ut omentū, quando liuidum est aut nigru (quod
tamē celeriter euenit) excidant: fecus, reponāt.
neq; enim, si reponatur celerimē antequam ui-
tietur, putrescit, sed restauratur, quod ex sen-
tentia Galeni est: uidetur. Brasauolus autem his
contigisse dicit. Causa ergo est, quia omentum
est calidæ & humidæ substantiæ propter pingue-
dinem annexam, & tenuis substantiæ. Ca-
lorem autem habet ab alijs membris, non ex se:
& est quasi masculinum fordicie intestinorum:
ideo cūm ad aerem prodierit illa fordicis, cor-
rumpitur.

Apho. 44:
quinta
par.

Cap. 4. in
sue.

de Vfu
par. cap. 9.

pag. 2.

runpitur, & putrefcit, & ea putrefacta corrup-
 piur pinguedo, inde membrana. & si quis bene
 cogitet, sicut illud de corruptione est speciale in
 omento, ita etiam causæ. Quod uero quandoq;
 non putrefcat, non agam more illorum qui perti-
 naciter, ut hominum placita tueantur, in per-
 niciem humani generis consentiunt. Dico quod
 in Thracia hoc uerum erat, non autem in nostris
 regionibus: quia aer ibi est corruptioni magis
 obnoxius, idem de Thessalia: & hoc comperi-
 tur ex narratione, quæ habetur ab Hippocrate
 tertio Epidemiorum, cui in nostris regionibus,
 quanquam fuerint pestilentia maxime lethifera,
 non tamen eo unquam uentum est ut frusta
 membrorum exciderent, ac si essent arborum
 rami qui putrescerent. Est enim ille aer &
 corpora sicciora, quæ cum putrescunt paulu-
 lum, adeo corrumpuntur ut excidant. & hoc
 non mirabitur quisquam, qui uiderit Mediolani
 uulnera crurum difficile curari, capitis contra
 facilius: quod aer sit crassior Papiæ, crurum
 facile, capitis perniciosiora ob tenuitatem: &
 tamen non distant plus quam uiginti
 miliaribus.

APHORISMVS LVII.

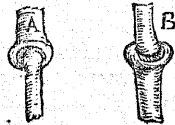
Quibuscunque à coxendicum
 dolore diuturno molestatis
 excidit coxa, & rursus incidit, ijs mu-
 cores superueniunt.

COMMENTARIVS.

Ex situ & natura membri docet præ-
 dicere. Sed ut historia melius intelligatur, adij-
 ciam anatomem partis illius, ad uerbum descri-
 ptam ex Vesalio, in primo de Fabrica humani
 corporis, hoc modo: Femoris os magnitudine
 cunctis humanæ fabricæ ossibus præstat: in au-
 bus autem, & omnibus ferè quadrupedibus ti-
 biæ ossi & fibulæ (quam hæc adest) longitu-
 dine cedit. Hoc supra quidem coxendicis ossi,
 infra autè diuersa articuli ratione ossi tibiæ co-
 arctatur. Superiori enim parte, qua similiter at-
 que inferiori appendice donatur, robustissimum
 caput obtinet, proluxæ quidè cervici ad interio-
 ra inclinata adnatum, coxendicisq; ossis aceta-
 bulo exquisitè congruens. Vniuersum hoc ca-
 put læue & cartilagine incrustatum uisitur: at
 in sui medio nonnihil inferius, quam ipsius uer-
 tices (ut sic dicam) centrum consistit, angu-
 stum profundum que & inæqualem common-
 strat sinum, cui teres ligamentum à coxendi-

cis ossis acetabulo enatum, ualidissimè implan-
 tatur. Ex hac descriptione liquidò apparet os
 coxæ, quod est in superiore parte iunctum os-
 si pubis antè: ilij autem post, cui firmiter im-
 plantatur (ut ab eodem habetur, uocatur in
 dem etiam coxendix) habere acetabulum, quo
 excipiat ab inferiore parte ossis femoris caput
 seu appendicem, sicut aliud in superiore, quo ilij
 os, unde hoc præsidio coarticulationis, tum etiã
 ualidorum musculorum quasi immobile manet,
 femoris autè circumagitur. Mirum spectacu-
 lum præbet hic Euchsus, dum persequitur uer-
 ba quædam Brasauoli. Tursionem, quem ego in
 Neustria uidi, imitatur. is enim prægrandi na-
 stog; corpore, non sui memor, dum lupum non
 satis magnum sequitur, in piscatorum manus a-
 qua in littore desitutus incidit. Inquit Euch-
 sius: Dearticulationem iuncturam ossium Gal-
 lenus appellat articulum, non sinum, sed ipsum
 caput quod sinui inseritur. Et iam dixerat, ar-
 ticulum coxæ potius esse intelligendum, non
 os ipsum quod incidit & excidit. ex quo pa-
 lam est, arbitrari Euchsium, qui forsitan nun-
 quam uidit anatomiam, coxam esse quæ capi-
 te intrudatur femoris cavitati, non femoris ca-
 put, quod coxæ sinui dearticuletur. Tales er-
 rores parit ardor nimius alios insectandi, qui
 homines exæcat.

Merito autem dubitandum esset, cur na-
 tura non potius coxæ os intrusit femori, fir-
 mius futurum in tanto pondere, quam femo-
 ris coxæ ossi? Causa igitur est, quoniam lon-
 gè facilius sic mouetur, quam si femori tan-
 tum pondus immineret. fieri enim non pos-
 set ut celeriter moueretur: quare homo cur-
 rere non posset. at multo magis confert hoc
 ad motus facilitatem, quam ad luxationem
 obsit. nam de firmitate postmodum natura
 multis modis prospexit, ut etiam Galenus do-
 cet tertio de Usu partium. Dices forsitan, cur
 A facilius mouetur quam B? Quia quod mo-
 uetur, uicem agentis retinere oportet. at tam
 in A quam B mouetur pars inferior. oportet

igitur, quod, inseritur, facilius moueri, quam
 id cui inseritur: & ob id A, quam B. Atque
 hæc ratio naturalis est, alia Mathematica.

CXXX

Cum A imminet, non adeò se coaptat: sed ut faci-
 lius elabatur, ita facilius etiam diuersis partibus
 occurrat: quare nec tanta fit impressio in cavi-
 te, nec adheret adeò. quare nec motum impe-
 dit. diuiditur enim pondus iuxta latitudinem.
 Sunt & aliæ subtiliores rationes, sed difficilio-
 res: de quibus nunc dicendum non est, sed ad sua
 loca relegantur.

Nunc autè uideamus quid de luxatione huius
 articuli senserit Hippocrates. in lib. igitur de Ossi-
 bus hæc de illo scripsit: Femur foras & in an-
 teriore parte incuruum est. Caput autem eius
 appendix est rotunda, ex qua neruus, qui in co-
 xæ acetabulo est, nascitur. Subobliquus autem
 etiam hic annexus est, minus uerò quam bra-
 chium. Coxa uero magno articulo, qui iuxta
 os sacrum est, ex ligamento cartilagineo ac ner-
 uo usq; adheret. Et de defluxione ipsa hæc
 habet in libro de Glandulis: Alius morbus ori-
 tur ex defluxione capitis per uenas in spina-
 lem medullam: inde autem in sacrum os im-
 petum facit, quò medulla ipsa fluxionem per-
 ducit, & in coxendicum acetabula siue un-
 cturas deponit: & si tabem fecerit, homo mar-
 cescit, atque hoc modo contabescit, & uiuere
 non expeit. Statim enim scapulæ dolent, am-
 boq; pedes ac crura consequuntur, & semper
 tandem pereunt multo tempore curati, atque
 sic deflorescit homo ac moritur. Excidit au-
 tem femur quadrisariam, ut inquit Hippocra-
 tes. Sed quid melius, quam ut ipse ait, dicere
 possunt? sunt autem uerba eius libro de Arti-
 culis: Si uerò femoris articulus ex coxa excide-
 rit, excidit autem iuxta quatuor modos: in-
 trò quidem sæpe, foras autem præ alijs sæpe:
 uerum in posteriorem ac anteriorem partem
 excidit quidem, sed raro. Illud notandum, quòd
 quanquam parerga dici possint, diligentia ta-
 men Hippocratis magnum est argumentum, &
 ad intellectum rei facit, quod paulo post subdit:
 scilicet femoris os esse ita coarticulatum, ut ad
 genu extendi non possit, nisi etiam ad coxam
 extendatur, aut totum crus multum eleuetur.
 Et similiter, inquit, inflectere articulum circa
 genu non possunt, nisi superiorem articulum e-
 tiam inflectant. Quo Galenus in loco causam
 per pulchre reddit. Sed ad rem redeo. Cum igitur
 & ante & post, raro etiam per uim ossis
 femoris caput extra acetabulum luxetur (ut
 uisum est) accidit ut luxationes, de quibus
 hic agit, frequentius accidant in partem exte-
 rioram, crurisq; breuius appareat, ut ibidem do-

cet: inde in interioram, & inter se differunt,
 quòd non tam bene ferre corpus possunt (est e-
 nim grauior luxatio) reliquæ autè, ut dixi, gra-
 uissimæ, ut etiam rarissimæ. Demiror Brasauo-
 lum, alioquin oculatum uirum, duos errores hic
 admisisse. Vnum, cum uult luxari frequentius
 intus femur quam extra, contra Hippocratem:
 alterum, cum dicit, Hippocratem intelligere de
 elongatione articuli coxæ, non exitu femoris.
 cum dicat Hippocrates expressè, quòd excidit
 coxa: & quòd clarius est, cum curam doceat in
 sequenti. Sed mittamus hæc: & doceamus, quòd
 causabuius est, tum etiam generaliter cuiusque
 luxationis spontaneæ, ex humidi abundantia.
 Vnde ibidè: Multos uideas quæ deò humidifunt,
 ut quando uelint, articuli ipsi citra dolorem
 excidant, & citra dolorem etiam resituantur.
 Et paulo post docet, quòd hoc contingit maxi-
 me, cum mucosus abundet in articulis. Est au-
 tem hoc proprium discrimè exterius luxati,
 interioris, ab Hippocrate positum, quòd inter-
 rius luxati obliquè magis incedunt, & minus
 crus eis luxatum decurtatur: exteriorem au-
 tem in partem breuius habent crus magis, sed
 rectius incedunt. De hoc morbo agit in libro de
 Affectionibus, dicens: Coxendicum morbus
 cum sit, dolor corripit coxæ iuncturam, & sum-
 mas nates ac coxendicem, tandem uerò etiam
 per totum crus dolor uagatur. In libro etiam de
 Internis affectionibus proponit huiusmodi loci
 morbos quatuor, contractum à sole, à bile, pi-
 tuita, & sanguine. Demonstratio ergo constat
 in hoc, si dolor affuit, & femur excidit, non
 nisi ab mucosum humorem id cõtingere potest,
 quoniam longius factum est crus: at dolor po-
 tius contrahit. Atque hoc dixit, non ut in cæ-
 teris, ad prædictionem solùm, sed ad cu-
 ram, quemadmodum in se-
 quenti.

APHORISMVS LVIII.

Quibuscunque à coxendicum
 dolore diuturno uexatis ex-
 cidit coxa, his crura tabescit, & claudi-
 cant, si non urantur.

COMMENTARIVS.

Triahic proponit ex priorè assumpto: as-
 sumptum est autem, quòd afficiantur diuturno
 dolore in loco illo, & quòd femur excidat ex
 coxa: hoc enim idem est, seu dicas coxam è
 femore, seu femur è coxa excidere: tunc
 H 4 crus

Sec. 3. cõst. temp. pestil.

Cap. 30. in initio.

5. de Arti- culis. com.

99.

Pag. 26.

Pag. 1.

Pag. 4.

Pag. 24.

40.

50.

Cap. 29. in prin.

10.

20.

30.

Cap. 9.

50.

Pag. 27.

Pag. 3.

Pag. 4.

Pag. 25.

Pag. 9.

Pag. 29.

crus primum tabescit, scilicet quoniam nutriri nequit bene. Hoc etiam dictum est in libris de Articulis, ubi Galenus ponit duas causas huius. Vnam in primo; & est, quod membrum non exercetur, & ideo refrigeratur, & refrigeratum non nutritur. omnes enim operationes fiunt a naturali calore: non exercetur autem propter imbecillitatem, & quia emotum est e suo loco, & ob doloris metum. Dico non exerceri, id est, more solito nec motibus ualidis, nec diurnis. Altera causa ponitur in tertio libro: & est, quod ob dolorem & imbecillitatem generantur mucores, qui coctionem ipsam impediunt. De claudicatione exposita est causa, & est triplex: breuitas, exitus e loco, & imbecillitas: quo fit, ut necesse sit ut claudicent. Dicit, Si non urantur. Modus uestionis, dicit Galenus in Commento, est uelut in brachio. De brachio autem habetur in libro de Articulis, et consistat in his preceptis: Trahatur cutis ad partem, in quam facta est luxatio, non ex aduersa parte, atque uratur candentibus ferramentis, ob longis, non ualde crassis neq; caluis, ut quam celerim e cutem penetrent. Quod si sit lata cutis, transfodienda est candenti ferro, atq; etiam in medio urenda, sic ut omnino periculum non sit ne committantur ulcera: quod si coingeret, tamen sedius uisu esset, quam inuitile aut periculosum. Cauere autem oportet primum, ne omnino nervos ladas (esset

enim maxima iactura) inde, ne uenas magnas excalescias: tertio, ne glandulas tangas. crustas autem ulcerum tegere oportet, & membrum mediocriter extendere, sic ut ulcera & cicatrices dum coalescunt, non disrumpantur: cum uero crusta ceciderint, & ulcera pura fuerint, membrum quietum, & ut pondere suo seipsum non distrahatur, continere oportet. Et tendines quidem calefacere, sed non tangere debemus: cutim calefacere, & tangere glandulas, ut dixi, & nervos & uenas magnas, neque tangere neq; calefacere. Aetius libro duodecimo dicit faciendam uestionem prope locum. Celsus praecipit, ut super coxam fiat: non dicit, in articulo (nam hoc definitum non est ab Hippocrate) additq; preceptum, ut duntius consolidatio ulcerum differatur. Paulus tamen libro tertio dicit, quod super articulum urere oportet, idem quoque repetit in sexto libro. Et quanquam dicit, Vetiustae autem luxationes coxae nullo modo consanescunt: intelligit, & est uerum, cum iam diu femur extra locum suum fuerit: non autem, si ex diuturno dolore articulus tamen nuper luxatus fuerit. tunc enim non solum igne, sed etiam alijs auxilijs, quam non adeo certe, sanatur. An uero hoc sit ultimum, non solum efficacissimum auxilium in hoc morbo, ut Celsus ibidem dicit, in fine sequentis libri dicitur.

Cap. 3. Lib. 4. cap. 22.

Cap. 77. in fine.

Cap. 76.

Cap. 118.

Aphor. ult.

HIERONYMI CARDANI MEDICINAE DIOLANENSIS MEDICI, IN SEPTIMAE SECTIIONIS Aphorismorum Hippocratis librum septimum Commentariorum,

PROOEMIUM.

Alinitio cum declarassem Hippocratem in exilium actum, in Larissa Thessaliae, ubi etiam mortuus est cum filijs ac genero Polybio, consensuisse: non perperam, ut neque alia multa, a me commemoratum est: sed longo examine ex omnibus libris, quae pulchriora erant, & non tam obuia cuiq; esse possent, extracta atque in unum collecta fuisse, ad exercitationis commodum non solum suum qui senex esset, sed etiam filiorum atque generi, tum etiam nepotum duorum qui Hippocrates ambo uocati sunt, cum omnes medicinam exercebant, praeter primam sectionem, quam to-

tam continuato cursu uelut librum unum composuit, ac praeposuit cum prooemio totius medicinae: tamen si Galenus aliter, ut quibusdam qui bene hoc animaduertentur contradiceret, senserit. Per absurdum nimis, nescio quid illud reiciens, ut neque hic, neque in libro de Morbis, ubi maxime conueniebat, esse uoluerit. Sed haec obiter: illud ex proposito, curasse diligenter Hippocratem, ut hi libri, qui coronidem medicae artis continebant, essent perquam emendati. Itaq; & loca ex quibus exciperetur, uoluit uicem obtinere Commentariorum: quae autem hic scriberentur, possent memoriae commendari. Quod non animaduertens Galenus, & Hippocratem quasi nugam

cem facit, & praecipuam ansam interpretationis omisit. Etenim Hippocrates cum utriusque Philosophiae tam naturalis quam moralis, tam medicinae principaliter fuerit studiosus, omnes suos libros, tres ad fines conscripsit: aut ut medicum in moribus instrueret, aut in principijs philosophiae naturalis, aut in artis ipsius medicae operibus. Quocirca de moribus quidem quinque conscripsit libros, uno argumento contentos: scilicet Iuramentum, de Lege, de Medico, de Decenti ornatu, atque Praecepta. In naturali philosophia quinque proposuit sibi fines, primum, ut de omnium rerum initijs disputeret; idq; in primo de Dieta ostendens, quod & nos declarauimus, nihil corrumpi aut interire, sed omnia manere: tria quidem quod sunt elementa, terram, & aquam, & aerem, sed diuidi ac segregari: unum prorsus immortale, quod ignem seu calidum uocat, seu caelum, quod aperte in libro de Carnibus docet, in his uerbis: Et uidetur sane mihi, id quod calidum uocamus, immortale esse, & cuncta intelligere & uidere & audire & scire omnia tam praesentia quam futura: huius igitur plurima pars cum turbata essent omnia, in supernam circumferentiam secessit: & uidetur mihi ipsum ueteres aethera nosse. Altera pars inferna appellatur terra: frigidum quid, & siccum, & multis motiombus obnoxium: & in hac sane multum calidi inest. Tertia pars aeris medium locum occupauit, calidum quid ac humidum est. Quarta uero pars proximum terrae locum cepit, humidissimum quid ad crassissimum, scilicet aqua. Unde nos ab illo non discrepasse de elementorum numero ac substantia, quamuis tum haec non sciremus, tum etiam de ceteri qualitate satis perspicuum est. Post principia mortalium rerum, ex quibus haec componerentur, docuit: atque ea quatuor, in libro de Humana natura, elementa siquidem seu calidum, frigidum, humidum atque siccum: seu quatuor humores, qui in hominibus pluribusq; alijs animalibus uicem quatuor elementorum obtinent. Nec tamen idem est huiusmodi partes in corpore animalis, & quae his respondent in alijs mistis inueniri, atque in orbe esse elementorum moles segregatas numero, & qualitibus similes. Ab his tota philosophia Peripatetica deflucit, adeo ut quaequid habemus traditum ab Aristotele de huiusmodi sensibus principijs, id totum ipsi Hippocrati debeamus. At uero tertiam compositionem animaduertit, animalibus quidem pro-

priam, ut ex continentibus, contentis atque impetum facientibus constituerentur. Atq; in primo genere de simplicibus quidem partibus tres scripsit libros: de Ossibus, ubi etiam de neruis ac uenis egit, de carnibus ac de glandulis: de compositis autem in libro de Rejectione, de locis in homine, de corde. In secundo, de Humoribus: in tertio, de Flatibus. Quintam in ordine omnium seu Quartam naturalium de origine naturae conscripsit in quinque qui extant libris, in quibus se praestitit inimitabilem, non in omnibus, sed in duobus, scilicet de Natura pueri, & de Septimestri partu: reliqui tres sunt de Natura feminis, de Octimestri partu, et de Superfectione. Sexta classis est de Natura moribusq; gentium & hominum: in libro de Aere, aqua ac locis. Post sunt libri pure medici una in parte, sed classibus decem diuisi: atque haec classis quatuor particulis continentur, namq; in prima, in qua tantum est una classis, duo sunt libri in quibus probat medicinam artem esse: hi sunt, de Arte, & Veteri medicina. Sed in libro de Arte medicinam probat esse artem: atque omnes qui sanantur, Medicinae beneficio sanari. In libro autem de Veteri medicina, quomodo medica ars inuenta sit, ostendit. Secunda pars aliam classem, & ipsa solam continet. Intentum est per unius morbi qui maxime superstitioni obnoxium uidentur, omnem ex medica arte superstitionem tollere atque id in libro de Sacro morbo, quamuis aliud agere uideamur. At tertia pars sex continet classes, quarum prima est de Sanorum conseruatione atque custodia, id uero agit in duobus libris de Dieta ultimis, et de Victu priuatorum, de Alimento, de Humidorum usu. Secunda de cura generali in quatuor libris de Morbis, nec non in libris de Affectionibus, atq; etiam de Internis affectionibus: tum etiam in libello de purgatione. Tertia est de morbis, secundum etatem aut sexum de Dentitione, morbis mulierum & uirginum, de Natura muliebri ac sterilibus. In quibusdam horum se inimitabilem praestitit, ut in libris de Morbis mulierum, quos nec tota posteritas potuit plenè uel imitari, uel intelligere, ut nec librum de Articulis, qui ad quartam pertinet classem, scilicet chirurgicam, ad quam & liber de Medici uulnerarij munere, de Fracturis, de Capitis uulneribus, de Ulcerebus, de Fistulis, haemorrhoidibus, de Exsectione foetus, de Visu. Quinta, est ab eo condita ante omnes, de Morbis uagantibus, quamuis serò absoluta, contineturq; septem libris Epidemiorum: quoru tres solum

solum ut scripti sunt, iacent. Quartus, quem non emendavit: primus & tertius, quos emendavit. Reliquorum quatuor quod post venire, ut carius viderent Ptolemaeo alijsq; viris operum studiosis, quae in secundo erant, ad sextum transferuntur: quae in sexto, ad secundum, ut mutuis incrementis auferentur. Forsan quae in neutris erant, a diuersis, in secundum & sextum addita sunt, ut qui imperfecti haberentur. Quae ratio etiam obseruata est in quinto & septimo: adeo ut si e septimo quintum detrahas, iusta magnitudine septimus euadat, qui nunc maximus praeter consuetudinem habetur. Fieri potest ut is sit, in quem Hippocrates omnes obseruationes usque ad extremum uitae congesserit. Sexta classis est de Acutis morbis, in qua non ut in caeteris alios secutus est, scilicet Cnidios: nerum spasmas illorum sententias collegit, inordinatasq; in ordinem redegit. Quod uero maximum fuit, errata illorum (quae plura erant quam dogmata) castigauit: hunc librum uocamus de Visu in acutis. In quarta parte duae classes generales continentur. una, quae est de Praedictione, multos habens libros: de Praedictione, Prognosticorum, Coacarum praedictionum, de Injunctis, de Iudicijs, de diebus Iudicatorijs. In Prognosticis atque Coacis praedictionibus rursus se inimitabilem adeo praestitit, ut dicere possimus cum Horatio Flacco:

— Ceratis ope Daealea
Nimur peinus.

Ultima classis est Selectorum dictorum, septem digesta sectionibus, ut dixi: ex omni congerie operum Hippocratis selecta, praeter primam. Quo fit, ut cum Aphorismum aliquem alibi exscriptum inuenimus, illinc uera sit expectanda interpretatio: si uero nullibi inueniatur, perijisse librum illum, in quo scriptus erat, credendum sit. Velut liber de Septimanis, tum etiam alij non pauci, qui ab ipso met recensentur Hippocrate, & de quibus suo loco dictum est. At septima haec particula cum exigua esset, quidam repetitis alijs Aphorismis, ut non iam Aphorismi ex libris seligerentur, sed ex Aphorismis Aphorismos conseruauerunt. Itaque ne quis praetermissos huiusmodi Aphorismos admiretur, cum plane iidem essent prioribus, quidam etiam nec percepti: Galenus uero cum audacter quosdam non repetitos subtrahat, demiror cur huiusmodi, qui nulla ratione relinquere poterant, ta-

men reliquerit. Itaque ut ad hanc usque particulam nobis satisfecit communis liber, quod iidem numero essent & in Textu quem Galenus exposuit, & in alio Hippocratis germano: ut in hac ipsa, quam exposuimus, parte, aliquos superaddere necesse fuit, nec tamen multos. licet enim post sexagesimum primum in communi numero, seu quinquagesimum secundum ex praesentibus, tres alij inter serantur in codice Hippocratis, illos tamen expunxi: & post sexagesimum quartum nulli, e quibus sexagesimum octauum & septuagesimum, atque alios quinque, tum duos qui ascribuntur a Galeno expositi, adieci. Ut Tex. 19. sit omnium qui extant ex hac particula Aphorismorum summa, sexaginta quinque. Tot igitur exponemus. Horum autem omnium summa collecta est, trecentorum octuagintaquinque, qui in septemlibros diuisi sunt.

APHORISMVS I.

In morbis acutis frigus extremarum partium, malum.

COMMENTARIVS.

In morbis diuturnis, qui praesertim sunt sine febre & hyeme, & aetate senili, partes extremas corporis, uelut pedes, manus, nares, aures frigidas habere, nihil absurdum. at in acutis non leue malum existit. At superius dixerat: In febribus non intermittentibus, si partes exteriores frigidae, interiores urantur, & sitim habeat, lethale est. Melius profecto fecisset Galenus, si hunc scrupulum exemisset, quam alios culpae expositores breuitatis in fine, cum ipse nec satis longam fecerit expositionem: nec superfluos exemerit Aphorismos: cum alios damnet, quod id non fecerint. Cum ergo praetermittat illa interiora urari, & sitim habere: nec dicat lethale, sed malum: palam est, alium longe hunc Aphorismum habere sensum, quam habeat ille alter, et quam Galenus illi tribuat. Nec modo loqui, Cum abscessus urit, interna & extrema refrigerat: uerum loqui de hemitritae cuius generis, uelut de semitertiana in uoxore Theotimi, septimo Epidemiorum. Et tertio in primum de Morbis uulgaribus, habuit in textu hoc: In febre, quam semitertianam uocant, cum morbi eueniunt acuti, tum praeter caeteras haec est lethalis. Ac tabidi, qui alijs longis morbis detinentur, hac maxime agrotant. Et supra etiam dixerat: Nonnullae

nullae semiterianae sunt. Et in secundo super primum etiam in textu habuit, semitertianas febres a tertianis synceris distinctas. Et in Frimo super eundem: Febres horridae, continuae, acutae, omnino non intermittentes: modus erat semitertianus uero die leuior, altero grauius iterum inuadentes. Porro non omnes febres continuae cum frigore etiam constanti, lethales esse docuit, cum dixit: Frigebant hic multum extremitates, ac uix calor eis reuocari poterat: non tamen dixit quod omnes interirent. Vocat autem Galenus in libro de Morborum temporibus τριταξιας. Cum uero in secundo de Febrium differentijs constitisset quatuor species hemitritae, ex mitione biliose febris cum pituitosa, scilicet continua pituitosa cum continua uel intermittente tertiana, & intermittente rursus pituitosa cum intermittente aut continua tertiana: solum deinceps Hippocratem uult intelligere per febrem horridicam continuam semitertianam, quae fit ex continua quotidiana cum tertiana intermittente, eam uero quae ex duabus intermittentibus constat, non uult esse hemitritae, quod non sit continua. Recte inquam fecisset, si duos modos diffecit, ex quibus postea nemo se explicuit, dissoluisset: & Agathinum seu nugantem, ut ipse ait, seu recta dicentem, omittente, cum utraque ratione esset cmitendus. Primus, cur non febrem ex atra bile his miscuit? fuisset enim duodecim species, non tantum quatuor. Quod si ex duabus intermittentibus non poterat fieri uerus hemitritaeus (nunc de nominibus non pugno: scio enim, illas febres hemitertiae potius esse nominandas) saltem nouem species fiebant. Sed etsi tres illas, in quibus utraque continua est, excimere uelis, quod horridicae non sint: erunt saltem hemitritae seu hemitertiae, seu compositae febris, seu malis appellare asinum, non cur tertiana continua cum intermittente esse non possit? Atque itidem dico de febre ex atra bile aut pituita, ut futurae sint nouem omnino compositarum ex continua & intermittente species. Omitto modo alias tres species, quas imaginari licet, cum sanguineam febrem intermittenti coniunxerimus. Talia quae ad artem pertinebant, docere praestitisset, & non in infinitum cum Agathino iam mortuo ad fa-

stidium usque, & absque uulnitate certare. Sed eos libros iuuenis ualde, atque ferme ante omnes alios conscripsit. at nos de his suo loco dicemus: neque enim omnia cuique loco congruunt. Sed ad contradictiones nunc, quantum est opportunum dicamus. Hippocrates in primo Epidemiorum haec habet: Plurimi autem quarta die maxime laborabant, & sudores plerumque subfrigidi, extremitates ad calorem non redibant: sed liuidae erant & subfrigidae, & neque stitabant. Haec autem exitalia signa, & moriturorum iam dixerat, ut in summa omnia colligamus, frigus extremorum bifariam lethale est: uel cum fuerit cum aestu maximo interiorum uiscerum, & siti: uel cum fuerit cum sudore uiscerum, & liuore eorundem. Aliter licet non sit lethale in acutis, semper tamen est malum, & tunc distinguere oportet: nam si sit in omnibus extremitatibus, & non perseveret, pathognomicum est signum febris compositae, cuius etiam meminimus Galenus primo ad Glauconem: & iudicium est iuxta naturam febris, nam si quartanis circuibibus affligat, aut exacerbationes sint quartanae, quod deterius est, lethale est. Sin singulo die, malum ualde: si autem alternis diebus, minus exitiale. Cum uero fuerit sine siti & magnis symptomatibus, & superiora multum calescunt, & inferiora refrigerantur solum: tunc est signum breuitatis morbi, quia significat materiam tenuem, quae rapitur ad superiora cum paucis calore naturali, & facile exoluta: quae cum adsint, res non uacat periculo, & ideo est etiam signum malum. Ex hemitritae autem, qui fit ex continua pituitosa, & tertiana intermittente, leuissimus est. Post hunc est, qui fit ex continua pituitosa & quartana intermittente, & est tabificum genus febris, & occidit per hydropem, ex se tamen non est admodum lethalis. Qui fiat ex tertiana continua, & quartana uera, rarissimus: & rarior etiam quam ex quartana continua, & tertiana intermittente, qui ualde malus est, & plerumque perimit. At ex continua tertiana & quotidiana uera non frequens est, quoniam si pituita potuit expelli, cur bilis retinetur? accidit tamen, & est deterior primo: caeteris ut frequentior, ita mitior. Ex continua etiam biliosa & intermittente, qui accidit, non

pag. 6. in
const. tem-
poris 3.

Cap. 5.

4. Aphor.

43.

cc

40

pag. 19.

Tex. 5.

Tex. 2.

nullae

APHORISMVS III.

A Vomitu singultus & oculorum rubor, malum.

COMMENTARIVS.

¶ Si causa quae morbum solvere consuevit, illum irritat, malum est: uelut fluxus febrem aut crudatam, tremor delirium: aut contrā, uomitus singultum. Singultus ergo cum similibus sit affectus (non dicam conuulsioni in toto, hic enim error est Galeni: accidit enim toti distentio, non conuulsio) conuulsioni in cerebro, uel inflammationem uentriculi, uel nimiam ex uomitu uacuitatem, aut cerebri phlegmonem significat. At oculorum rubor non ex simplici inanitione fieri potest: reliquum est ut existimemus, aut inflammationem uomitus & singultus causam fuisse, cum in uentriculo fuerit: aut ex longo uomitu & uiolento affectu neruis sexti paris inflammationem in cerebro (non dico proprie appellatam, id est abscessum, sed feruorem absque tumore) excitatam: aut quod reliquum est ex inflammatione cerebri uera, uomitum, singultum, & oculorum ruborem excitatum. Sed hic modus febrem, cuius non meminit, praesupponit, uelut etiam uentriculi phlegmonem. Ex quatuor igitur causis tribus euerfis, phlegmone cerebri, uentriculi, & eius nimia uacuitate: reliquum est ut dicamus ob nimiam conturbationem uexatis partibus uentriculi, & neruis ad eas ueniens, cerebro conalescēto, & singultum, & in oculis ruborem superuenisse, quod malum est, & conuulsioni indicium. Dicebat in Coacis praedictionibus: In meracis uomitionibus singultus malus, similiter & conuulsio. Loquitur de inflammatione, quae fit propter uolentem motum. nam ad uomitum concurrunt solum tunica exterior uentriculi, cum suis fibris (caret enim musculis uentriculus) ad deglutitionem trahit, etiam gula & grauitas cibi & potus ad descensum iuuat: unde pronus sinus conducit ad facilem uomitionem. Cum ergo meracae sunt quae uomuntur, difficilius mouentur, & sua qualitate praua etiam uexant uentriculum: & ideo si singultus accidat, malum est. Quod uero ibidem dicitur, Ex uomitibus anxietates, clangores, oculi concretionem lanuginosam habentes, furiosa, uexationem ab excisa bile hoc significat, & inflammationem cerebri, ut diximus.

Porro consensum cerebri & uentriculi, superius alio exemplo explicauimus,

Par. 6. Aphor. 48.

APHORISMVS IIII.

A Sudore horror, non bonum.

COMMENTARIVS.

¶ Signa decretoria quae non decernunt, mortem aut morbi longitudinem significant: secundo Epidemiorū. Sudor est signū decretoriū: horror significat nō decreuisse, sed manere materiā, quae febrē facit: igitur sudor aut mortē significat, aut morbi longitudinem. Quare ergo non dixit, Malū: et nō, Nō bonū: quia cōingere potest in duplicibus tertianis, cū sine unius accessionis, alterius inuicē excipit. tunc enim malum nō est, quia decernit pro primo morbo: non est tamen bonū, quia tantū mali ostendit succedens accessio, quantū boni praecedens quae soluitur. Quare liquet, Galeni nō exponere Hippocratem, sed expositoris fingere personā. Accedit, quod nō oportebat dicere, A sudore horror: sed suffiebat, A sudore febris nō soluta, cum enim dicat horror, aliquid maus inuacat. Sedenim neq; illud perspicuū est, an uelut sudorē cōtinuū ut horror subsequatur, uelut uerba significare uidentur: an iuxta rationē dētū sufficiat, quod post duos aut tres dies horror subsequatur, uelut in Epicratis uoxore, primo Epidemiorū: et in Cherione, tertio eiusdem, nam omnino & id uerum est in his, sed uidetur aliquid plus significasse Hippocrates, nec exōpla sunt adeo huius frequentia, ut in prioribus. Eurymachis filia post sudorem in septima a indicatione riguit non multū, inquit Hippocrates, & mortua est post hanc nona die. Expressum exemplū habemus de muliere, quae in uicidacū foro decēbebat, de qua ait in undecima: Sudor, rigor, ea autē mortua est in quatuordecima. Rursus in secundo ordine aegrotū de Perio in Thaso dicit: Undecima sudauit nō per totum: circumfrigit, uerūm breuī rursus incaluit. Cōstat enim cētēsimā uigesimā die perisse. Itaque uidetur mihi Hippocrates per illud Non bonū, potius uoluisse aliquid maus significare, quā per Malū: id est, nihil profus boni hoc habet, nec quicquā continet in se uel uile uel spēi, quod etiam ratione docetur: nam contrariū contrario succedere, et maxime frigus sudori, cū iam aperti sunt meatus cutis, magnam naturae perurbationē atque iacturam affert. Si enim solum febrem manere post sudorem, mortem aut morbi longitudinem significat: quāto magis, si horror succedat? Indicat & hoc ratio, nam horror succedens alijs eua-cuationibus, tamen si malus sit, non tamen adeo malus est, ut in multis aegris uidere licet, maxime

primo Epidemiorum. Et specialiter uirgini illi in Larissa, tertio eiusdem, cui in sexta contigit fluxio sanguinis copiosa & naribus, inde rigor: et tamen cōualuit statim. Quod si dicas Nicodemum in Abderis die uigesima multū sudasse, inde eadem die horrore correptum etiā delirasse, & tamen in uigesima quarta iudicatū: Dico, quod fuit febris intermittens, unde etiā dicit, Visus est sibi a febre liber esse. Et etiam dicit, quod exacer-bationes erant in diebus paribus. & ideo illa fuit dies accessionis, quia par: & sudoris, quia indicatua sudauit enim in uigesima quarta sudore copioso: praeterea horruit, sed non riguit. Quid uero dicendum de indicatione, de qua toties Galenus, maxime secundo de Diebus criticis, & super uerbis illis memoria dignis Hippocratis primo Epidemiorum: Quam dolores post indicationē fierent, & urinae tenues prodissent, parum sanguinis profundere ceperunt: uerūm circa quartam & uigesimā abscessus ad sanguinis eruptionem fiebant Antiphonti Critobuli filio, quae sedata est, & perfectē indicatus est circa quatuordecimam. Si ergo uulcanius sudor appareat in undecima, ut per sudorem copiosum indicari debeat in quatuordecima, & si febris semitertiana, cuius accessio incidat in undecimam diem: rigor ex ordine morbi succedat sudori, & nihil absurdum significabit, praeterea dicit, Non bonum: ut utrumq; significaret sub uera ratione, scilicet utquam hoc esse bonū, quā nihil cōiunct bonitatis quādoq; aut leuiale est, quādoq; neq; malū. haec autē declarata sunt ab Aristotele in Categorijs.

APHORISMVS V.

A B infania difficultas intestinorum, uel aqua intercutem, uel mentis alienatio, bonum.

COMMENTARIVS.

¶ Tres magnos morbos proponit, in quos si cōuertatur infania, bonū esse dicit. Querat forsitan quispiam, quomodo bonū dici possit morbis lethalibus, cum maxime cū dicat Hippocrates in libro de Affectioibus: Cū morbus unus alteri succedit, plerūq; occidit. Propterea scicidit, quod tribus modis morbus morbo succedit: uel casu quoda, & tūc semper malū est, quoniam uirtus afflicta iam est. Dico, cōparando ad secundū morbum, cum per se oritur: uelut colica succedens fluxui, deterior est quā quae per se oritur, data aequalitate in ceteris. Secundus modus, cū morbus morbo succedit praui-tatis ratione, ut supra uisum est in aliquot exemplis: ut cum melancholia succedit apoplexia: & qui gibbi, ex asthma

Languens 22. ibidem.

Languens 20. ibidem.

Cap. 5.

Constit. 3. seu pag. 5. ab initio.

Pag. 7.

cc

cc

I te: &

men non habuit, quandoquidem tertiana extensa sit simillimus: sed tamen longe grauior, atque huiusmodi etiam in alijs. Sunt autem mediae febres inter mistas & simplices natura & periculo. Decet autem maxime frequentes obseruare. & sunt, pituitosa cōtinua, & biliosa intermittens: inde contraria, continua biliosa, & intermittens pituitosa: post, singulae continuae cum suis intermittentiibus, & quibus biliosa, inde pituitosa aliquando uidentur: tertium genus nondum uidi. Inde quartana continua cum tertiana, quod frequentius est: aut quotidiana intermittente.

APHORISMVS II.

In offe aegrotante caro liuida, malum est.

COMMENTARIVS.

¶ Quid mirum, si caro liuida est signum aegrotantis ossis, si aegrotans os efficiat carnem liuidam? Sed intelligit per os aegrotans solum laesum, non corruptum. Putrescentis enim ossis caro liuida, signum est pathognomicum. Dicebat in libro de Fracturis, loquens de ossibus discessuris: Quorundam superna pars denudatur, quorundam carnes circūcirca mortificantur. Con-tigit, ut inquit in septimo Epidemiorum, Phantasia Euergetis filio, ut liuescēt ossibus & febricitanti cutis ab offe discederet, & pus subtus depatebatur: et dum perforaretur, egressa est sanies ex ipso offe tenuis, serosa, sub pallida, graeolens. Ex quibus (licet extra propositum uideatur his qui non ex actū assequuntur a nobis dicta) intelligitur, cum os corrumpitur, cutim & carnes liuescere, aut separari: cum uero corruptum abscedit, succrescere bonam carnem. Sed ut facilius rem declarem (plures enim sunt indocti quā docti) omnis liuor in carne fit ex extinctione naturalis caloris, is uel in toto uel in parte extinguitur: si in toto, mortem significat: si in parte, cum praesupponatur non contusa caro, (aliter non ex offe, sed contusione liuesceret) significat os putrescens. at hoc est malum: igitur utrius modo malum est. Os enim putrescens uel abscindere necesse, uel excimere oportet. licet autem os male affici ex causis alijs, nec tamen putrescere discessum, fractum, perforatum, collisum, loco motum, desquamatum, teredine uitiatum, nudatum membrana ingente, existum, nimio plus refrigeratum,

Pag. 24.

Pag. 10.

10

20

30

40

50

Sec. 1.

Languens 5. Primig-nationis. Languens 6. ibidem. Languens 12. ibidem. Languens 1.

Pag. 25.

Pag. 24.

Par. 6. Aphor. 48.

te: morbo regio laboratibus, durities epatis. Et in sequentibus: A pituita alba, aqua inter cutem: & rursus ab alui profusio difficultas intestino riu. Tertius modus est, cu fit per uia crisis imper-

6. Aphor. 54. Aphor. 44. 6. Aphor. 40. 7. Aphor. 53. 7. Aphor. 54. Tusculana 3P485

6. Aphor. 54. Aphor. 44. 6. Aphor. 40. 7. Aphor. 53. 7. Aphor. 54. Tusculana 3P485. Græcè, Græci κωϊαυ unde appellant, non facile dixerim: eam tamen ipsam distinguimus nos melius quam illi. hanc enim insaniam, quæ iuu- & a stulticia patet latius, a furore distinguimus. Græci uolunt illi quidem, sed parum ualent uerbo: quem nos furorem, μαλακχολιαυ illi uocant, quasi atra bili solum mens, ac non sepe uel iracundia grauiore, uel timore, uel dolore moueatur. quo genere Aethamantem, Alcmeonem, Aiacem, Orestem furere dicimus. Qui ita sit affectus, eum dominum reru suaru esse uentat: uodecim Tabulae. Ita; non est scriptu, Si insana sit, sed, Si furiosus esse incipit. Stultitiam enim censuerunt, id est inconstantia sanitate uacante: posse tamē ueri mediocritate officioru, & uite communem cultum, atq; usitatu: furorē autē esse rati sunt, mentis ad omnia cecitate. quod cu maius esse uideatur quam insaniam, tamē eiusmodi est, ut furor in sapientem cadere possit, non possit insaniam. Reliquu est ut uideamus, cur morbi per se lethales, succedentes alijs morbis, uia crisis sanari possint. Et dico quod causa est, quoniã materia illa iam emicta fuit: & licet transmittatur ad membru nobile propter cõsensum, tamē & antequã figatur, expellitur à natura. Fallitur autē Galenus, qui putat fieri aquã inter cutē ob atram bilē in icore (esset enim lethalis omnino) sed fit ob malã temperiem relicta in icore, propter transi- tũ atræ bilis super illũ: & hæc est magna claus in actu medēdi. nã solum hoc, sed multos uidi infantes, qui in extenuatione corporis uenerunt ob morbũ comitalem; & tamen sanati sunt: quia non fuit ob retentionē illius materiæ (perissent enim) sed ob transi- tũ: ideo sanati sunt à nutri- entibus & calefacientibus atq; humectantibus, nec indigerunt purgatione.

APHORISMVS VI. IN MORBO DIUTURNO FASTIDIũ CIBI, & DEIECTIONIS SINCERÆ, MALũ. COMMENTARIVS.

6. Aphor. 3.

¶ Diutũ est in superioribus: In lãgis difficultatibus. intestinorũ cibi fastidia, malũ: et cũ febre, peius. Ibi speciem addit morbi, scilicet difficultatē

intestinorũ: hic addit aliud, deiectiones sinceræ. neq; enim separatim intelligendũ est, tum quia sit per se illius esset Aphorismus sexta Particulæ. nã si fastidiũ cibi est malũ in omni morbo diuturno, quis dubitat quã in longa difficultate intestinorũ malũ non sit? tamen quia non solet Hippocrates hoc modo diuersa signa cõungere (essent enim duo Aphorismi) sed alio sermonis genere uirtut: ut in eo Aphorismo, Lac dare caput dolentibus malũ, malũ uerò & febricitantibus. Oportebat igitur Galenũ hæc duo signa in unũ cõungere, & nõ separatim rationē reddere. nõ sinceræ deiectiones appellat, quæ nihil habent humidi (ut ita dicã) utilis secũ. Meracæ egestionis sepius meminit in Coacis prædictionibus, ut cũ dixit: Viscosa meraca aut alba alui egestio, mala est. Et paulo post: Egestionis desinetes in summo fas meracas, oes quã exacerbam: cõmillos autē etiã ualde. Ex talibus abfcessus iuxta aurē emergunt: at quæ ualde liquidæ sũt, & rursus cõpactæ, meracæ fieri coracæ egestionis. longiudine morbi significat, inde illud etiã: Alui egestio pura superueniens, solum febre acuta cũ sudore. In tertio Porrbitici habet rursus, quod dictũ est in Coacis: Sinceræ desinetes purgationes, alibi quidē exacerbates: his uerò & ualde si fuerint, ex talibus parotides exurgunt. Antea quidem, ut (his) referatur, dixerat: Virine detentio, & quibus rigores, ex his & cõmillos. Vbi patet, quod Galenus per sinceræ, prauas exponit, quæ postmodũ in mites desinere possunt, sed cessantes antequã debeant: cõmillos quã magis exacerbant, quã reliquos, omnes tamē exacerbant, & in parotidas desinunt, cõsensu earũ partiu, ut aliã dictũ est, cũ duo. Et illud etiã secũdo Epidemiorũ: Finis in meraciora desinetes, putrefactionē significat, uelut Dextippo, Ex his cõiectari facile licet, uerum esse quod hic & in frã dicit Galenus: & partim, nõ ad unguẽ sic debere intelligi, sed per sinceræ et meracas egestiones, quæ sunt omnino sine humore, nõ solum alio, sed et prorsus sine fece. Et cũ dicit meracas ster coracæ, contrario modo, quæ prorsus sunt sine humore. Constat enim tales longiudinem morbi significare, cum nihil euacuetur eorum quæ illius sunt causa. Sensus ergo est: Meracæ deiectiones corruptionem humorum significant, qualem ut in primo de Venenis. Nam si ex sola putredine ichorum humores descenderent, cum ichoribus essent permisti, quippe solum super calefacti: cum ergo mera descendunt, humor corruptus est: qui si nõ resolutus sit humidũ, uehementer seet, ut in colliquatis; sin uerò humidũ exhalatũ, haud seent,

Quinta A. Phor. 6.

Page. 27. 28.

In ultimis uerbis.

Text. 102.

Text. 17.

4. Aphor. 28.

Sec. 2. in princ.

Aphor. 2.

Cap. 7.

tenit: ibi dedimus exẽplũ de carie ligni. Cum ergo ad tantam peruenerint corruptionem humores, ut quo tempore maxime ob morbi longiudinem corpus indiget cibo, cibum fastidiat: eueriam ob corruptionem non solum functione, sed etiam facultatem significat: quocirca et morbum esse lethalem, plusquam malum, non tamen pronunciauit lethalem absolute: quoniam ratione speciei morbi fallere id potest.

APHORISMVS VII. EX multa potatione rigor & desipientia, malum. COMMENTARIVS.

¶ Quod in præcedenti Aphorismo animaduertere Galenus debuit, eod usq; distulit, scilicet ut in hoc Aphorismo primum intelligeret, duo signa simul cõplecti ad pronunciaudũ de periculo. differunt hæc à præcedenti, quod hæc soleant à contrarijs fieri causis, rigor uerò quã à frigore, & est mediũ inter horrore & tremore, ut docuit in primo de Morbis: Tremor enim ab extremo, horror ab exiguo, rigor à magno fit frigore. Desipientia autem, id est, repentina deliria à calore omnia sũt. Cũ ergo utriusq; causa sit una ebrietas, docet nos nõ hoc solum, sed quotiescũq; ab eadẽ causa duo sũt cõtraria, prauaq; symptomata, malũ significare. nã unũ per se fit: aliud non, nisi succubete natura, necessario accidit, ob idq; malum indicat. Propterea philosophus de hoc

Page. 11.

Probi.

Cap. 3.

tertia Problematum querit, cur multa potatio uini primum frigus pariat, cum uinum calidum sit? Respondetq; quod humidum plurimum non calefacit, sed sponte refrigeratur, ut sudor ex ueste calida cũ plurimus fuerit. Ergo cum ob multitudinem à calore naturali uinci non possit, ad naturam suã, qualem habet antequã hauriretur, redit: sicq; totũ corpus refrigerat, atq; hæc est una causa, quam solum uidit Galenus tertio de Temperamentis. Per alia enim uerba idem explicat dicens: Proinde nec uinum ipsum semper calefacit animal, eque ut nec oleum flammam accendit, tametsi apissimum sit ignis nutrimentum: imò, si imbecille & exigua flammæ confertim multum oleum infundat, suffocabit eam, prorsusq; extinguet potius, quã auget. Sic igitur & uinum, ubi plus bibitur quã ut uinci possit, tantum abest ut animal calefaciat, ut etiam frigidiora uitia gignat. Differt aliquantisper hæc ratio à Philosophi ratione: sed quanto differt magis, eo est absurdior, neque enim par exemplum est de oleo extinguente flammã, quia illam suffocat: & de uino in corpore nostro, quod non

nisi quia frigidum, refrigerare potest, non prohibere respirationem & exhalationem, ut oleum in igne sanus mente dicat: At de uino loqui Hippocratem hic, planum est, cum addat desipientiam, illa nanique ab aqua nunquam fiet. Intelligitur autem non solum de uino, uerum de omnibus quæ inebriare possunt potibus, à nobis in libris de Subtilitate descriptis: scilicet & etho, mignol: & destillata aqua & granis segetum, ut oriza, maxime cum uino quod ex palmarum fructibus conficitur, potione ex oriza & Scotorũ hala, item potu illo quod è floribus ericæ conficiebant, tum alijs multis. neque enim numerus tallium assignari potest. Sed maxime omnium uinũ, & quod destillatione è granis conficitur, inebriare potest, & huiusmodi pãreue symptomata. & de his etiam proprie Aphorismus intelligitur. Sed, ut dixi, Philosophus, cum hæc de causa frigoris dixisset paulo post, cur etiã rigor idẽ potus pariat, qui est frigoris species, querit: eadẽq; reddit causam, quã de frigore: immerito tamẽ sũgillatur à Brasauolo, tũ de hoc, tum etiã de his quæ nunc subiiciã: cũ non eadem quæ fuerit, sed in uno de frigore, in alio de rigore, & in alio de tremore. Quamuis de tremore duo problemata conscripserit, atq; in posteriore quædam etiã addidit. Proponit ergo in his tremoris causas alias duas quã prius, sed ita, ut nõ de quantitate multa, sed potius de ui loquatur. Harum altera est, quod calor uini extinguit calorem naturalem, sicut sol flammã, cũ sint alterius generis: altera, quod uinũ potens consumit humidum, tenue, copiosum, quod est fomenũ caloris naturalis: atque ita refrigeratur corpus, sicut in senectute & a ueneno: ita si sit multum, erunt tres causæ cum prima. In secundo aut Problemate præsupponit, multum & potens esse uinum: res uerò eod tenet, ut secundam causam & tertiam approbet, quoniam de potenti uino loquitur. Sed cum non sit hic locus ut de his agamus, nisi quantum satis est: dico quod desipientia fit super calefacto cerebro, rigor refrigerato corpore: quod si uel ob motum sanguinis fiat, quod minus est de trimentum, seu extincto imato ob abundantiam præternaturalis, magnum malũ est.

APHORISMVS VIII. Tuberculi intus ruptione, exolutio, uomitio, aut animi defectio fit. COMMENTARIVS.

¶ Tuberculũ quid sit, in secũdo libro docimus: hic tria sub diuisione & quasi alternando

Probi. 15.

Com. 15.

pponit. Cū tuberculū rūpitur, exolutionē, quādo materia ad cor fertur, aut tuberculū fuerit magnū. propter uehementē enim expurgationē ac repentinā, uires exoluūtur. At si mediocris fuerit, aut uioleta disrumpit, animi fit sola defectio: sed si in locis iuxta uentriculū, & etiā in caua icoris, redūdante sanie, uomitus fit, nō tam saniei quē eorū quæ in uentriculo cōmuentur. Nā si tubercula solū quæ in uentriculo sunt, uomitus conseruetur, rarissimi omnino uomitus apparerēt. In quo etiā differat exolutio seu syncopis ab animi defectio, in alijs locis usum est. Appellat aut tuberculū φύμα, quod uerius dixisset φμαρύμα, id est suppuratorem, dicit Galenus. Sed & quādoq; tubercula rūpuntur, uelut sexto Epidemiorū, absq; suppuratione, & nihilominus sequitur magna detrimenta tū, uel post. Experimento aut cū didicerit ita esse Hippocrates, uidēdū est, an in methodū aliquū redigi possit hæc doctrina: siquē ita euenire cōstat, et quāminus mirū tū etiā, sepe ruptis externis tuberculis homines animo linquātur. Ergo si prope magnā cōcauitatē frāgantur, uomitū excitare solēt: si in intimis et circa cor, exolutionē: si remotius, animi delinquitū. Illud animaduersione dignū, quod animi deliquitū iuxta Hippocratē non fit, nisi cōmunicato detrimento cerebri ipsi corā. Quod si animi deliquitū obsecutur oculorū accedat, dicebat Hippocrates in Coacis prædictionib. cōuulsione sequi: quod uerissimū, ubi post animi deliquitū ea obscuritas maneat, aut antecedat, nā semp comitatur.

APHORISMVS IX.

Profluuiū sanguinis desipientia & conuulsio, malum.

COMMENTARIVS.

Scriptū est suprā: Vbi sanguis multus fluxerit, singultus aut cōuulsio superueniēs, malū: ita ut uideatur ijde, cōmutata desipientia in singultū. Duo igitur sunt explicada: primū, cur repetierit de cōuulsione: secundū, id quod ad desipientiā attinget. Dicebat ergo Galenus in Cōmento, quod hic Aphorismus utilis est ad intelligendū, quod desipientia aliquādo sit ex defectu, uelut & tre mores manū & pedū, dicitq; esse desipientiam hæc, mediocrē insanā, qualis in delirio. Nā insanā mediocrē, id est ἡμίμαρτος ἰσάνης, appellare Hippocrates solet λεγόμενον, id est, delirium. Ut uerō cōuulsim legatur, Galenus suadet: quod suprā etiā docuimus, atq; ita a superiore differt, in quo pro (ε) ante legitur. Malū igitur est: ac si dicat, ualde malū, imō prope lethiferū. Est enim mos Hippocratis, cū se referret ad superio-

ra. Si enim conuulsio sola ubi sanguinis fluxerit multitudo, malū est: si cōuulsio accedat, pessimū erit. Vel sine distortionē uerborum ac sententiæ Hippocratis, distingue, ἀμαρτος πολλῶς ἐκφυτος: quod est, a sanguinis effluxu copioso, ab ἄδιαιμαρτος φύσει, quod est, a sanguinis profusione: ut nō supponatur hic ita effluxus factus, sed siens: ideo indiget desipientia & cōuulsione, ibi iam factus altero eorū, scilicet singultu aut cōuulsione. At dices, Cōuulsio hæc nō ne erit ex inanitione, ideo p se mala? Dico, nō necessario. poterit enim ex cōmōtione fieri: ubi iam effluxerit, non ita. Sed ita ostēdamus, quomodo ex defectu fiat desipientia. Fuchsius grauius peccat, putās ob siccitatem id accedere. cōstat enim, nullā desipientiā facilius curari, quā quæ ex effluxione sanguinis, epoto enim ouo aut prisana statim respicit, ut etiam si fuerit ex imedia. At affectus ex siccitate, difficillimi omnes sunt. Neg. etiam in hoc Galeno non consentit, qui cum exemplum afferat de pedū & manuum tremore, nihil adducit simile siccitati: imō uerō causam docere non est ausus.

Verūm nil mirū: quippe quod nō nisi altissimis ex principijs id possit intelligi. Ut ergo a Prisciano Lydo habetur, internæ facultates animæ, quas Galenus rectrices uocat, tres sunt, omisso intellectu q parū cōsideratur a medico: Memoria, ratio, & uis imaginādi, quæ phantasīa Græci uocāt. Cōmunia sunt duo singulis earū: unū, ut sint in actu primo & secūdo, quod etiā dicit Aristoteles secūdo de Anima: & quod unaquæq; ad actū secundū uenit, uel ex imaginibus prius seruatis, & ex primo actu, uel ex imaginibus a sensibus ad animam nuper uenientibus. Quæ igitur per sensum fit cognitio, dū sensus spiritibus abundat & ex se & ex iudicio interiore, distinguitur falsa species a uaporibus representata, & uana a uera, quā efficiunt sensilia: ideo si spiritus desint, uacuosq; sit sensus, uapores imaginem sensiliū animæ referūt. ob idq; homo fallitur: ut appareret in usu, postquā uires uel lōgo morbo aut inedia supflua, aut sanguinis euacuatiōe defecerint. At hūc sentiēdi modū, in quo sensus ipse decipiuntur, Galenus refert in nimis exquisitū sentiēdi uim, primo de Symptomatum causis. quod quomodo intelligi debeat, non satis perspicuum est. Fit enim sensus error, deficit spiritus. At forsitan excusari potest, q illa exquisita sentiēdi natura principij quoddā sit, ac quasi materia sensus falsi, non ipse sensus, nec eius causa plena. Etenim ad sensus deceptionem duo modō, modō tria requiruntur, pro ut duplex est falsus sensus. Primum

In libro supra per Theophrastū de Sensū & Phantasia. Cap. 1.

Ca. 2. post medium.

Primum est uapor, qui sub imagine sensilis mouet sensum, in oculo quidem ut rei uisæ: quem admodum etiam & nubes, diuersas animalium dū sunt in aere, imagines referunt: & in auditu sonorum, & in olfactu odorum. nam reliqui sensus nō adeo ex quibusq; falluntur, quod inuiti nō obuiet huiusmodi uaporibus, olfactus enim exigit, ut uapor in illius instrumentum incumbat: & gustus etiam, cum præter id latet in abdito. Priores autē tres sensus omnino etiam procul sentiūt: & ita etiam falluntur, quasi procul sentiant. Secundum est, ut spiritus sit exiguus atq; uis in oculo, ut non possit discernere falsum sensibile a uero: & tunc fallitur sensus exterior. Quod si sensus interior uigeat, non fallitur homo, sed exteriorem sensum solum falsi dūdicat. Atq; id non iam est delirium, sed sensus uanus. Quod si cū hoc etiā imbecillus sit interior sensus, iam falsum sensum pro uero existimat, & deceptus delirare homo dicitur. Cum igitur ex euacuatione sanguinis superfusa contingere possit, ut & sensus exterior, & ut interior uiribus destituantur: apparet etiam, quomodo ex illa hæc prima uia delirium contingere possit. Sequitur secundus modus longe difficilior, dum ex imaginibus iam seruatis, & ad mentem reuocatis delirium fit. Nam seruari imagines in memoria, inde ad actū deduci, patet in nobis, dummodō nil cogitamus de carminibus Vergilij, quæ iam didicimus: inde, cum de illis cogitamus ac recitamus: atq; in huiusmodi iam manifestum est discerni, cum idem eodem modo ex actu primo ad actum secundum deducatur. At enim esse hunc actum primum aliquid liquet: quia quæ didicimus, dum uolumus, recitamus: quæ non didicimus, non possumus. At in alijs duabus facultatibus, actus quidem primi & secūdi discernimen est manifestum: ut assumptio specierum dubia est. quidam enim existimant, imō pleriq; ex memoria cuncta sumi: aliquid ex propria uis, ut imagines quibus uis imaginandi utitur, in ipsa facultate imaginandi repositæ sint: hoc præcipue argumētō, quod multi qui memoria parum ualent, promptè tamen imaginantur, atq; id melius est, atq; conuenientius, quā: duo genera memorabilium consuetudine, quod necessarium est his qui has imagines in memoria collocant. At facultati quæ ratiocinatur, non est necessarium imagines ulla proprias tribuere: quandoquidem uel inter ea quæ imaginati sumus, iudicat, uel quæ non sumus imaginati. Est enim ratio iudicium, uelut si dico, Homo est iniquus, uult me decipere: ratio iudicat, uel quod

conectuntur, uel quod non. Non est igitur aliud ratio, quā iudicium. Quod si obijcias, aliquos ratione ualere, qui malè iudicent (hoc enim in hominum opinione communiter insitum est): uerum nō est omnino: sed quos in ratione ualere putas, hi celerem habent cogitationem, sed nō bonam. Aliud enim est, equum esse celerem, & securum in ambulando: & aliud est, oculum proficere longius, & exquisitè uidere. Dicatur igitur, rationem & iudicium idem esse proculdubio, nec indigere imaginibus seruatis in propria facultate, sed in memoria uel φαντασία habere tamen utrumque actum: primum, cum potest, sed non operatur, uerum quietè; ut in profundo somno: secundum, cum operatur cogitando. His sic acceptis, bisariam etiam ex inanitione delirium ab interna causa contingit. nam sumptis imaginibus ab altera facultate, perperam connectit quæ separata sunt, aut separata connexa proprijs destituta uiribus: atq; ita iudicat, filium, quod habeat gladium, illum uelle interficere. Nam iudicat id rectè, quod qui gladium habet, interficere potest: sed ob imbecillitatem nō rectè iudicat, quod filij primum nō est interficere patrem: nec etiam, quod est filius non esset, non est coram tot testibus ut patrem interficiat. Cum ergo ob imbecillitatem uacuitate spiritū factam omittat has duas iudicij partes, & una duntaxat utatur, ut delirare uideatur necesse est. Alter modus est, ut uaporibus dominantibus imagines eleuentur, sed a uis sua non possunt contineri ob imbecillitatem, atq; ita malè imaginetur uel memoretur: uelut qui lapidem quidem eleuat, at neq; ipsum retinere possunt, nec ut decet continent. Ita uides, quomodo quadrifariam delirium contingat: bisariam scilicet ex exteriore, bisariam ex interiore principio, & quomodo in singulis facultatibus interioribus seorsum, alijs non læsis, ex sola superflua euacuatione cōtingere possit: & quomodo omnia hæc deliriorū genera statim cibo assumpto possunt & consueuerint aboleri, aut interquiescere. tum uerō quod ratio & iudicium unum sunt: & quod bene Galenus egit, qui ut huius rationem redderet, nō se intronisit. Neg. enim omnibus datū est, ut rectè dici solet, adire Corinthū.

APHORISMVS X.

Ab ileo uomitus, singultus, desipientia uel conuulsio, malū.

COMMENTARIVS.

Hic tria illa quæ ex duobus Aphorismis in præcedenti citatis commemorauit, uomitū præ-

Par. 23. Et 2. 41.

Sec. 4.

de Morbis pag. 2.

Pag. 9.

Partic. Aphor. 3.

Com. 6.

terea adiectio, in unum coniuncta, ut tamen singillatim intelligerentur, nam Græcè ñ, quod est uel, seu aut, ubique interponitur: interpretari autem ob Latinæ elocutionis formam sufficit, ut ultimam inter atque penultimam disjunctionem illam poneret. Est autem ileos morbus, ut usû est, suavisissimus: quocirca unum horum symptomatum ad mortem significandam sufficit, seu uomitus seu singultus, & cætera. Singulorum igitur rationem reddere oportet, cur scilicet magis in illo quam in quouis alio morbo mortem significent. Nam horum quatuor signorum unum est per se perniciosissimum, scilicet conuulsio, et est etiam morbus & symptoma: aliud desipientia perniciosa est, non tamen adeo ut conuulsio, & est symptoma, morbus tamen non est: uomitus symptoma, & contra naturam etiam, non tamen per se perniciosum. Singultus uero per se symptoma etiam, quod sanis nobis contingere solet. Effet igitur forsitan eadẽ ratione id uerbum Ma lum, iuxta horum naturam distinguendũ: at non distinguit Hippocrates, propter comparationẽ morbi ad illa, sunt autẽ omnia symptomata & præter naturam, & signa: atq; in his tribus inter se conueniant, in cæteris differunt. Dicamus ergo primũ, cur uomitus malũ sit signũ, inquit Galenus in Commento: In ileis nihil descendit ad inferiora, & hoc est proprium inseparabile huius affectus: uomitus autem non semper adest. Reprehenditur perperam a Brasauolo, qui contendit omnem ileon esse cum uomitu. At hoc falsum est, quinimò & falsum est nihil in ileo descendere ad inferiora: sed propriũ ilei est dolor eius intestini quod longissimũ est omnium quæ sunt in corpore, nec satis crassũ. Secũdũ, ut difficilius descendant excrementa. Secundus ordo est, ut non descendant excrementa, nec tamen euomantur feces: sed solũ si quid superingeratur, quod necessariũ est, si nihil prorsus descendat. Tertiũ est, ut uomitus sequatur fecum, quod dicit Hippocrates esse malũ signum. Et Galenus tertio de Locis dicit, uix unquam euadere agrum ex huiusmodi morbo. Quod si Græcè intelligamus dolorem eius intestini ex phlegmone, ut plerumq; Galenus ipse accipit hoc nomen, & nil descendere & euomere, necessariò consequentur nõ obstructa uia (hoc enim impossibile est) sed natura uerita aliquid super locum adeo dolentem admittere. Quo in sensu dixit tertio de Naturalibus facultatibus, ileon fieri cum intestinum phlegmone laborat, ut nec pondus nec acrimonia sustineat excrementorum. Atq; in hoc etiam error est:

6 par. 42

Cap. 2

Cap. 13 ante mediu

non solum enim ex phlegmone contingit, sed ex erysipelate, ex tuberculo, ex carbunculo, ex an thrace: imò frequentius contingit iste morbus, nam nec febris ualida associatur, nec uenæ amplæ ad intestinum illud ueniunt: nec quæ ueniunt, sanguinem calidum aduehunt, sed imperfectum. Quinimò frequentius contingere solet ex duris fecibus, aut crassa pituita: hac quidem per se, & etiam impediẽte transitum fecum: ex illis uerò dominante flatu. In omnibus uomitus indicat præclusam esse uiam omnino ad inferiora, atque ob id rem esse in magno discrimine: deterius tamen longè, si febris adsit, nam sine febre phlegmonem adesse quis dixerit? Quod si febris adsit, ut etiam in uentriculi morbis similibus, nihil melius est exquisita inedia. Sed si non adsit febris, & sitis magna urgeat, refrigerantibus potionibus utendum est: aliter oleum molle & pingue auxilio est. Præsupponitur autem, ut dixi, uomitus excitari aegro bene curato, id est nil dando copulentum, imò nec for bitionem, sed solum potum; atque eum per exiguum.

Secundum symptoma, est singultus hic, si fiat ab ileo, non cum ileo: ideo dixit rectè, Ab ileo uomitus uel singultus ex conuulsione fiet, ut declarauimus antea: ideo iam processisse morbum ad perniciem denunciat, uentriculumq; superatum, cerebrum autem consentire: aut ut ante uisum est, ex iecoris inflammatione. & hoc idem dicit infra, solet enim ileos obstructa inferiore uia, & ob dolorem plurimũ corrumpere iecur: unde urine in his inflammati solent, uelut & in colicis doloribus. si uerò fiat acri humore, ac quasi sanie ad uentriculum redundante, uelut secũdo Prorrhiticorum dicit Galenus, cum uentriculus quod continet, eijcere non potest, adhuc malum est.

At desipientia & conuulsio affectus neruis sexti paris sunt atq; ex uaporibus qui ad cerebrum ascendunt, sunt autẽ perniciosam hoc morbo, eo quod magis aliena, namq; intestina a cerebro procul absunt, oportetq; graue esse detrimentum quod cogat illud affici. Quod si delirium cum singultu accidat, in huiusmodi morbo lethalius est, ut in Coacis predictionibus.

APHORISMVS XI.
Morbo laterali, pulmonis inflammatione, malum.

COMMENTARIVS.

Alias dictũ est ex libro de Affectibus: Cum in morbis alter alteri succedit, plerũq; occi

6 Par. 37

5 Par. 57 Aphor. 17

Com. uel

Page 3

dit. Rursus dictũ est, cũ deterior minori, malũ: cũ magnus morbus succedit alteri, malũ. At his & morbus morbo succedit, ut fatigatum inueniat corpus, & magnus morbus: & deterior mitiori, unde indicium est naturã perperam agere, itaq; malũ nõ esse nõ potest. Habet & hic textus aliũ sensum, quæ Galenus adducit in Comẽto: scilicet quod a morbo laterali sepe subsequitur pulmonis inflammatiõ, quæ facillè ex costis trãsuntur in pulmones: ut cõtra ex pulmonibus ob duriciõ succingẽtis mẽbrane, rarò in costas materia deriuatur. Sed hic sensus nec uerus est, nisi rarò, nec Hippocratis ordini cõueniens. Quãuis Celsus libro secũdo dicit: Post lateris dolores, pulmonũ uitia: post hæc insania. Verum de angina illud dixit in Coacis predictionibus: Quibus uerò anginae ad pulmonẽ uertuntur, pars in septem diebus pereunt: partim euadentes suppurati sũt, si non educitio pituitosa ipsis sursum fiat. Hoc idem ex quinta particula superioris sumptũ est. Sed cũ pateret ibi modus, quo talis trãsmutatio fit, hic haud liquet, quomodo cũ pulmo a pectore sit seunctus unde quæq; nisi per fibras in lateribus materialia ex membrana lateris ad ipsum trãsumi possit. Nam quomodous legatur Aphorismus, hoc sci re intererat, hocq; Galenum declarasse. Per fibras illas defertur tantam copiam sanguinis, uix uersimile uidetur. Quod si dicas, prius effusam materiam in concuum pectoris exugit: nec hoc esse potest, nam excerneretur per tussis, aut fieret phthisicus potius quàm quod inflammatione corripereur. Melius est ergo, ut quemadmodũ ibi dictum est, id cogitemus, quod etiã ad Aphorismi præsentis intellectum facit: scilicet ut materia illa dum pectus redundat sanguine, per uenas retrusa ad guttur perueniat, & inde descendat in pulmones, & efficiat inflammationẽ. Alter modus, qui mihi uersimilior uidetur, est, ut inflammati pectore, nec potente se dilatare quantum oportet, inflammetur pulmo, & supercale fiat: & cum sit totus refertus sanguine, oppressis feruente sanguine uenis extrudatur portio in carnem, quæ laxa est, & fiat phlegmon, neq; enim locus ullus ob tres causas huic morbo aptior uidetur, redundantiam sanguinis, laxitatem carnis, magnitudinem caloris. Experimento compertum est, eos quibus pulmo anterus annectitur, plerumque ex morbis ad pulmonem pertinentibus interire.

Cap. 7

Page 15

Aphor. 10

COMMENTARIVS.
Phrenitiã aliquãdo uocat abcessũ in cerebro, nõnunquã assiduũ delirium. Habet ergo Aphorismus quadruplicẽ sensum: ut ex pulmonis inflammatione subsequatur delirium, ut ex pulmonis inflammatione subsequatur abcessus in cerebro, ut post pulmonis inflammationem subsequatur phrenitis: qui solus sensus absurdus est, & indignus Hippocrate. Galenus secũdũ recipit tantũ: qua ratione, nõ dicit, cum nec ille sit uersimilis: ut simul constante peripneumonia, accidat abcessus in cerebro. Hoc tamen contingere sic putat, ut materia calida uapores ad cerebrum mittat ex pulmonibus, faciatq; phrenitim. Contingere etiam istud bisariam potest, uel ut uapores illi in unũ cõcreuant, uelut in nubibus: uel, quod uersimilius est, ut inflamment cerebrum, & ex ea inflammatione abcessus exoriantur. Virum autem peripneumonia fiat a bile, in undecimo Contradictentiũ uidimus. Verũ alia uia potius hoc contingere crediderim, dicẽte Hippocrate: Quibuscumq; ex inflammati pulmonis morbis abcessus circa aures sũt & suppurantur, aut ad infernas partes, ac fistulantur, hi superstites euadunt. An ergo hoc ex uaporibus? Per uenas igitur id contingit. Modus autem est, ut ex corde transmitti solius sanguis, per carotidas uenas ascendat.

APHORISMVS XIII.
Aestibus ualidis conuulsio aut distentio, malum.

COMMENTARIVS.

Quantum interfit inter conuulsionem atque distentionem, et quomodo, diximus in præcedenti particula. Intelligit autem ualidos aestus febriles, nam de ambiente, licet Galenus hũc sensum non repudiet, absurdum est cogitare, non enim causam diceret Hippocrates, sed casum, quod alienum est ab illius grauitate. Morbos enim connexos nemo ignorat tam magnos esse, quantum quisq; est. Podagra enim & uulnus unũ quodq; pro sui magnitudine indicat, utrumq; aut pro illorum aggregato. Et similiter quod referatur ad uisiones, quamquam hoc sit proprius, leuis scilicet neruis, nec tamen credẽdum est. Ut ergo ad aestus februm referatur, bonum est, cũ enim in mitibus febris hoc ex humorum multitudine contingere possit, in aestuosos solũ ex siccitate fiet, atq; ob id perniciosum hoc erit signum.

Dictum est aliã, per Malum intelligi debere propè perniciosum. Nam de aestate non numerantur hi morbi inter proprios, tertia Particula:

Contrad. 7. In prognost. pag. 7.

Com. 37.

APHORISMVS XII.
Pulmonis inflammatione Phrenitiã, malum.

Aphor. 21. nec in libro de Humoribus, cum dixit, Aestate biliosam sequuntur splenetici: non dicit, conuulsio, neq. distentio. Sed quomodo distentio fiat in aestu febrium, siccato humido neruorum, satis est specuum est: raro tamen accidit. De conuulsione autem in morituris, cum prope mortem sunt, generale est exemplum.

APHORISMVS XIII.

Capitis ictu obstupescencia & desipientia, malum.

COMMENTARIVS.

¶ In libro de Capitis uulneribus haec habet: Nam magis ac minus laesiua signa haec sunt: si uulneratus soporem alio rem incidit, & offusa caligo fuerit, & uertigo, & ceciderit, inde, dum morituri signa recitat, interponit delirium. Caullatio est illa, quam Brasauolus obicit Hippocrati, scilicet quod ex illa signa fiat nobis non cognoscenibus, desipientia uero cognoscenibus, ut quasi alternatim sit legendum. Constat enim ex ipso rerum euentu uere, quod inclinante stupore illo decidunt in desipientiam: & desipientia quasi cessante, superuenit stupor. Dico stupore nunc, non qui proprius est corpori, sed communis anima cum corpore, constat enim unum quasi continuum symptoma efficere cum desipientia. Similiter & illud absurdissimum, cum putant posse legi & hoc modo, & sine adiectione, Malum ut uidetur Celsus legere, scilicet, Vbi caput uulneratum est, delirium. At non animaduertit, quod si utraq. lectio admittatur, A' capitis ictu obstupescencia & desipientia, malum. & rursus: A' capitis ictu obstupescencia & desipientia, sequetur confestim a capitis ictu malum: quod est absurdum, & agricola, nedum Hippocrate, indignum. Et Galenus ob id recte monet nos in Commento, etiam si non adesset hoc uerbum (Malum) adijci debere, scilicet ut sic intelligamus: A' capitis ictu si contingat obstupescencia aut desipientia, cerebrum esse affectum: indicat & magnitudinem passionis eius. Quod probat, & demitur cur superior hunc eundem errorem non subter fugerit. Neq. enim plus potest legi, A' morbo laterali, pulmonis inflammatio, malum: & A' morbo laterali, pulmonis inflammatio: quam, A' capitis ictu, cum gemina illa significatione, nam ut hic sequitur, ut dictum est, omnem capitis ictum esse malum: quod aut falsum est, si pro malo periculosum intelligatur: uel ridiculum, si malum in suo accipiatur significato. sic in illo sequitur, omnem morbum lateralem esse malum: quod ut dixi, uel falsum est, uel ridiculum. Cate-

rum cum dicit Galenus, ostensum esse, in cerebro esse animae principatum, nihil minus. hoc enim est euertere ueritatem philosophiam: est enim solum cordis instrumentum. Sed de hoc alius diximus. Nec solum huiusmodi sunt mala signa, sed in secundo Praedictionum haec habet: Porro ex capitis uulneribus lethalisima sunt, quae ad cerebrum pertingunt. Graua etiam sunt, in quibus os magnum nudum, aut insartum, aut disfractum. Sed & si uulnus paruum fuerit, et ossis fissura magis processerit, periculosus est. Et etiam grauiora sunt haec omnia, si iuxta futuram sint: ex lobis quoque periculosiores, qui in summo capite existunt. Caeterum in omnibus memorabilibus uulneribus, interrogare oportet, si adhuc recites fuerint plaga, aut etiam iactus, an ceciderit homo: anq. in soporem alio rem sit collapsus? Si enim horum quippiam factum fuerit, ampliore custodia opus habet, nimirum cum cerebrum tunc uulnus per ceperit. Habet autem exemplum ex Epidemijs, & ex Quarto: In Aeno quicunque capite uulnerati, horriderant. & in Quinto: Autonomus in Omilo ex capitis uulnere in media aestate accepto, lapidis ex manu iactu, die decimafexta mortuus est. Fuit autem uulnus in futura media sinicipitis, primum quidem ad clauiculam, postea ad latus ualde doluit, & ex utraque parte manus conuulsa sunt. Oportuit autem secari celerius, nam quintadecima die solum illum dissecui, quod laeso iaculi in futura cum esset, ab imo me latuit. Et in septimo: Qui lapide in capite percussus est a Macedone supra tempus dextrum, ita ut scissura facta dissectione aperuisset, uertigine affectus, & cecidit. Tertia die uoce destitutus erat, anxietas, febris non uhemens, pulsus in temporibus uelut caloris tenuis: nihil audiebat nec sapiebat, nec quiescebat: humida frons, & sub naso ad mentum usq. quinta mortuus est. Apparet ergo, non necesse esse etiam moriuos in capitis uulnere, nec obstupescenciam, nec multo minus desipientiam pati: sed si accidant, esse mala signa.

APHORISMVS XV.

Sanguinis sputo, puris sputum.

COMMENTARIVS.

¶ Duobus in casibus pus non consequitur sanguinis sputum. Primus, cum non ex profundo pectoris, neque pulmone: sed ex ore, capite, gutture. Secundus, cum phlegmonem praenit sanatio, quinto Methodi. Ergo si pus exeat, &

in profundo ulcus est, & non potuit probe curari. quare malum est. Neq. enim, si non curatum est, dum recens esset, uulnusq. non ulcus, cum iam factum est, ulcus curari poterit. Obstat enim perpetuus motus, necessitas tussendi, si expurgari debet: oportet autem expurgari, si debet sanari: & stilla decidua, & longitudo uiae, per quam medicamenta ex uentriculo, ad ipsum praesertim pulmonem deferuntur, ut secundo ad Glauconem. At uero de his satis in tertia Particula diximus, quo loco etiam multa ad sequentem Aphorismum pertinentia continentur. unum satis est coniunctum esse sequenti, nec debere adijci malum.

APHORISMVS XVI.

Puris sputo, phthisis & fluxus: cum uero sputum retinetur, moriuntur.

COMMENTARIVS.

¶ Dixit, sputum saniei sequi sanguinis sputum: hoc autem phthisis, quam alij phthoen uocant, sequitur, & moriturus. Fluxus autem uel alij, uel capillorum intelligitur: Superius loco adducto, necessitatem unius ex altero docui ab Hippocrate descriptam. hoc interest, quod fluxus alij, uel ut & phthisis, non tam est signum, quam etiam causa: defluuium autem capillorum, solum signum. Non necessarium fuit hoc loco (malum) addere, quia ipse edocet, dicens: Cum uero sputum retinetur, moriuntur. Et modum mortis, & signum, & cautionem, & auxilium, uno uerbo docens. Modum quidem, quia sputo retento suffocatur: auxilium, quia ob expectorantibus opus est, incidentibus, lenientibus: signum, ut cum uidemus sponte sisti, mortem proximam iudicemus: cautionem, ne ut imperiti medici uidentes sputum imminuti, eo gaudeant signo, quo maxime mors aduenire aegro declarat. Porro & an insanabilis hac in conditione sputi puris morbus sit, satis loco allegato dictum est.

Conscripti sunt & duo alij Aphorismi supra in quinta Particula in eandem sententiam: Quibuscumq. tabe laborantibus, capilli a capite desunt, si alij profluuio superueniente, moriuntur. Et: A' tabe habito profluuio alij superueniens, lethale. Quomodo autem fiant purulenti, & ex purulentibus, & phthoe laborantes, & consumpti, in primo de morbis longa serie ab Hippocrate declaratum est: quorum quidem uerborum ut in praesenti maxime necessarium, &

exemplar subijcere placuit. neq. enim melius Hippocrate dixisse, mihi persuadebo unquam. Quicunq. suppurati sunt pulmone, aut superiori uel inferiore uentre: aut tubercula habent sive in superiore uentre, sive inferiore, aut in pulmone, aut ulcera intrinsecus, aut sanguinem uomunt aut spuunt, aut dolorem aliquem habent uel in pectore, uel in dorso: haec omnia habent ex his quidem quae in corpore insunt, a bile & pituita: ab externis uero, ab aere insito, calori ammixto, sed & a laboribus ac uulneribus. Et quicunq. quidem pulmone suppurati sunt, ab his sunt. Si peripneumonia correptus in iudicatorijs diebus non pugetur, sed relinquatur in pulmone sputum ac pituita, suppuratus sit. Et si quidem statim curatus fuerit, ut plurimum effugit: si uero neglecta fuerint illa in pulmone, corum, pituita, illis & inhaerentibus & putrescentibus: ulceraturq. pulmo, & suppuratus sit, & non amplius intro ad seipsum nutrimentum memorabile trahit: neque quicquam depurgatur ab eo sursum, sed suffocatur, & semper amplius difficulter spirat: & respirando stertit, & respirat illinc sursum ex pectore: tandem uero obturatur a sputo, & moritur. Fit autem & suppuratus, si pituita ex capite ad pulmonem destillet, & primum quidem ut plurimum later paulo amarius solito, & aliquando tenuis: ad est calor. Temporis autem progressu exasperatur pulmo, & intus exulceratur a pituita inhaerente ac putrescente, & grauitatem exhibet pectori, & dolorem acutum ante & retrò: caloresq. acutiores in corpus incidunt, & pulmo a calore trahit ad se pituitam ex toto corpore, & maxime ex capite: caput uero calefactum ex corpore, & hanc putrescentem subactam sputum. Quanto uero magis tempus progreditur, tanto magis pus sincerum sputum, & febres acutiores fiunt, & tussis frequens ac fortis, & inedia uexat, & tandem alius inferne turbabatur: turbatur autem a pituita, pituita uero ide capite descendit. Hic qui ad hoc peruenit perit, quemadmodum dictum est in superioribus purulento ac putrido pulmone, aut uentre infra erumpente. Fit praeterea & ab his pulmo suppuratus, quum uenula uidelicet aliqua in ipso fuerit rupta (rumpitur autem a laboribus) & ubi rupta fuerit, sanguinem fundit: si quidem crassior fuerit, amplius: si tenuior, minus: & sanguinem quidem ipsum partim confectum sputum, &

Cap. 2. pag. 4. Aphor. 9.

1. Contrad. 5. Et in Arte medendi parua. pag. 1. pag. 8.

pag. 9. pag. 6.

pag. 9.

11. Sect. 4.

Cap. 8. in pro.

partim uero nisi uena adstringatur, in pulmonē funditur, et in ipso putreficit: ubi putrefactus fuerit, pus facit, progressu uero temporis aliquando pus sincerum, aliquando pus subruentum, et liquando sanguinem: et si magis repleta fuerit uena, ipsam sanguinis copiam acruatim a se ipsa reuomit, sputurq; pus crassum ab accessoria et intus putrescente pituita. Hic si anticipetur incipiente morbo, priusquam uena sanguinem fundat, ac uehementer laxetur: et priusquam attenuetur, et in lecto decumbat, et caput corruptum incipiat, et reliquum corpus colligari, superstes ab hoc morbo euadit. Si uero neglectus fuerit, et hæc occupauerint, ut ea perpetiatur, aut omnia, aut plurima, perit: perit autem hic, aut ex ipsa dem quæ superius dixi, aut à uomitu, sanguine multo, multoties per uomitum reiecto. Si uero uena omnino quidem rupta non fuerit, uerum acutus tractus in ipsa fiat: fit autem maxime uelut uarix, qui etiam statim, ubi factus fuerit, dolorem quandam tenuem inducit, ac tussim aridam. Si uero diu durauerit, et neglectus fuerit, priusquam quidem sanguinem modicum ac subnigrum dimittit ac reijcit, deinde uero adhuc copiosiorē et sincerissimum, deinde pus patiturq; quæcumque in superioribus dicta sunt. Conducit autem talibus, si ab initio curandos suscipias, ut et uenæ de mambus sanguinem emittant, et diæta, et quæ quam siccißimus et exanguissimus fiat. Eodē porro modo etiã uenæ in latere afficiuntur, quæ intus in superficie sitæ sunt. Quam igitur affeclæ fuerint, uaricollæ, factæ, et intus eleuata, et neglectæ fuerint, hæc perpetiuntur. Erumpunt et sputant de se sanguinē, et aliquando etiam uomunt, et suppurati fiunt, et ut plurimum pereunt. Si uero curentur incipiente morbo, rursus in loco uenæ confidunt ad latus, humilesq; fiunt. Et pulmo quidem ab his suppurationibus redditur, et ab ipso etiam talia perpetiuntur, et sic moriuntur. Ceterum superiore uentre suppurationi multipliciter fiunt. Nam quum pituita de capite copiosa et acruatim in superiorem uentrem fluxerit, putrefcit, et in pus uertitur: putrefcit autem maxime in diebus uiginti una. Hic si uratur aut secetur, priusquam diuturnum fiat pus, sanus plerunq; euadit. Fiunt autem et superiore uentre suppurationi ex pleuritide, quum magna fuerit, et in indicatorijs diebus neq; putruerit, neque sputo reiecta est, sed latus exculceratum fuerit à pituita affixa, et bile: et quum ulcus factum fuerit, reddidit de se pus, et ex uicinis locis præ caliditate in seipsum pituitam adducit,

et hæc computruit, pus sputur: aliquando uero etiam ex uenis sanguis, si in ulcus ingerit, et putrefactus pus fit. Hic si euestigio assumatur, sanus plerunq; fit: si uero negligatur, perit. Fiunt et præterea suppurationi etiam, si pituita de capite de lapsa, ad latus adglutinata fuerit et putruerit. Tunc enim latus uelut in inflammatione, et patitur eadem quæ ex pleuritide suppurationis. Fiunt et quum præ labore, aut exercitijs, aut alio quopiam modo, uena ante aut retrò fuerit rupta: et sic rupta, ut non statim sputur sanguis, sed in carne acutus tractus siue uarix fiat, et caro tracta ac conuulsa humiditatem modicam traxerit, et subliuida facta fuerit: et statim quidem sic affectus non percipit præ robore ac bona habitudine: aut si etiam sentit, nihil molesti esse putat. Hic ubi deprehenderit, quum iam præ febris, aut potu, aut uenere, aut aliqua alia re correptus fuerit attenuatus, caro sauciata subreficatur et sublesca, et humiditatem in seipsam à uicinis tum uenis tum carnis trahit. Vbi autem attraxerit, intumescent et inflammatur, et dolorem exhibet tenuem, et tussim raram et siccam priusquam: deinde adhuc magis trahit in seipsam, et dolorem inducit uehementiorem et tussim frequentiore. Et primum quidem suppurulentum sputum: aliquando uero liuidum et subruentum. Et quanto magis tempus progreditur, amplius in seipsam trahit ac putrefacit: et de ipsa carne quæ tum ab initio liuidum erat, hoc pus fit, et dolorem acutum exhibet, et febre, et tussim multam ac frequentem, et per sputum sincerum pus expuit. Quinque morborum ac symptomatum genera proponit Hippocrates, ex pectoris partibus sumpta: suppurationem, ulcus, sanguinis sputum, tubercula et dolores. hæc duo ultima, ut extra proposuim, præsens nunc relinquo: ulcus uero sanguinis aut saniei sputum comitatur: quapropter Hippocrates uerba de suppuratione præcipue facit, et sanguinis sputo, prout ulcus aut non significant. Triplicem autem inuinit suppurationem: primam, quæ fit in pulmone: secundam, quæ cum ulcere aliarum partium pectoris, sed non in pulmone tertiam, quæ neque in pulmone, neque cum ulcere aliquo fit. Has duas ultimas misceat, nam prima illa est, de qua proprie loquitur hic Aphorismus, et ad quã phthisis et fluxus et mors sequitur: ut dictum Aphorismi præsentis proprie de puris ex pulmone sputo intelligatur. Quocirca et prior Aphorismus legi poterat distinctus ab hoc: sed oportebat addere, Malum, ut plerique legunt, aut coniunctus huic, ut nos fecimus.

cinus, nam clarior est sensus, dum puris sputum illud solum phthisim et fluxum ac mortem affectum est. Declarat enim Hippocrates, ulcus in pulmone fieri, et suppurationem primæ speciei quatuor modis: Ex peripneumonia rupta, non purgata: ex pituita à capite descendente, ac in pulmone putrescente: ex uena rupta in pulmone, seu magna seu parua: ex uarice rupta in pulmone. Addit et quintum modum, qui perducit et ipse ad tabem, licet non faciat ulcus in pulmone. At uero suppurationi in superiorem uentrem, id est, in pectore, non in pulmone proprie, quæ non per se lethalis est, fit quinque modis: ex defluxu pituitæ à capite, dum putruerit: ex laterali morbo, dum non repurgatur: ex uena in pectore aperta: ex morbo laterali pituitoso: ex uarice in pectore. His ergo uis, constat, puris sputum non semper phthisim parere, ut si suppurationi sit in pectore. Quare hic Aphorismus præcedenti coniungendus erit. Sed neque in laterali morbo, licet fiat à sanguinis sputo: quia cum dixit, A sanguinis sputo saniei sputum: intelligit citra febre, laterali autem morbo semper est annexa febris. In reliquis aut casibus, et sunt duo, posteriores primæ diuisionis, et casus etiam uaricis in latere. Et tertio ac quinto secundæ diuisionis, alij magis necessariò, alij minus afferunt mortem: præcipue autem tertius primæ diuisionis, et quartus: post tertius secundæ diuisionis.

APHORISMVS XVII.

In icoris inflammatione singultus, malum.

COMMENTARIUS.

Aphor. 56.

In quinta Particula dixerat: Hepati inflammationem patienti, singultus aduenit. quomodo ergo dixit, quod singultus superueniens, malum sit? Concluditur enim, ex hoc absurdum, scilicet ex inflammatione icoris simpliciter malum, quod, ut dixi, absurdum est, seu malum absolute intelligatur (hoc enim nemo nescit) seu malum, id est mortale, quod et falsum est: et si uerum esset, non ob id malum censeri deberet, quia singultus res prope ridicula superueniret. Non enim ob singultum tales pereunt: at singultum mortis esse signum in pluribus morbis, sparsim scripsit Hippocrates. Causam refert ergo in abscessu magnitudinem et prauitatem, cuius consensus, seu, ut dicit in Comento, comprimendo, seu bilem ef-

fundendo, seu neruorum sexti paris transitu, excitatur singultus. Hos breuissimos ex secundo Epidemiorum appellat Galenus. Verba eius Sec. 4i sunt: Duo uero nerui à cerebro sub os magni uerticuli, ex supernis, et ad quam magis ab utraque parte arteriæ descendunt, et uterque in seipsum incidens uni similis, ubi uerticula septum sunt, ibi desinunt. Et quidam ambigui ex hac societate, ad epar et splenem ipsos tendere putauerunt. Videtur autem mihi consensus potius quidam naturæ, cum uentriculo iecur quasi imperet, et eo affecto uentriculus afficiatur. facultatis enim quæ uentriculo inest, iecur auctor est. Manifestum est ergo, Aphorismum quintæ Particulæ significare non actum et necessariam conuulsionem: sed si morbi uerint, quæ nam symptomata consequi soleant.

APHORISMVS XVIII.

In uigilia conuulsio, uel desipientia.

COMMENTARIUS.

Supple, malum. In quibusdam Galenus exemplaribus, bisq; fidelibus, dicit, legitur solum Conuulsio. Vt cumq; sit, in diuersum trahit sensum, dum uult ex uigilia desipientiam fieri, et conuulsionem: quorum utrumque falsum omnino est, et absurdum, nam si sic esset, semper ad longas uigilias utrumque aut alterutrum sequeretur: ac, ex longissimis neque ullum horum quandoque sequitur. Quare ex, seu uult, non causam, sed terminum significat, hoc modo: Si post uigiliam desipientia aut conuulsio subsequatur, malum. Nam signum est, uigiliam, ipsam causam habere, quæ hæc possit parere symptomata. Cum enim diu constiterit, nec causam habuerit externam, internam huiusmodi habeat necesse est, potentem, fixam, ualidam, immutabilem, ex qua aut desipientia, aut conuulsio fiat. Videamus ergo, ex quot causis uigilia fiat. Et constat, quod præcipue ex curis et tristitia, ut primo de Symptomatum causis: ubi etiam docet quod à calore et siccitate. Unde tertio de Locis: Vigilia et somnus primum à calore et frigore fiunt, inde ob qualitates passiuas siccum et humidum. Et quomodo docebat secundo de Locis, dicens: Calor uigilias excitat, quia motum. Quarta causa est cruditas, seu cibi intempestiue exhibiti, ut secundo Porruici. Maxime à cibus potestate calidis, quia dicebat, ipsæ calidæ sunt, secundo de Victu acutis,

Cap. 8.

Cap. 5.

Cap. 9. in fine.

Com. 29.

Com. 4. 4. aculis. Et à fluxionibus, maxime ad loca sensu magno prædita, ut ad fauces, ubi molestiam afferre solent: septimo de Compositione medicamentorum secundum locos: nemini dubium, quod etiam à doloribus. At ex his septem causis quatuor externæ dici possunt, dolor, cruditas, cibus potestate calidus: & affectus animi, ut tristitia, ira, metus, curæ, spes. Tres autem causæ sunt morbificæ interior: calor, siccitas & fluxio. Immoderatus calor amentiam facit etiam in sanis, atque eo magis, si siccitati unctus fuerit, ut docet Galenus super illo Aphorismo sextæ particula. Idem, ut ibi docet, facit aut facere potest bilis: ut etiam in tertio in sextum de Morbis vulgaribus. Sed uult, quod sit causa tantum per accidens, vapores eleuando. Et libro, Cap. 4. in fine. Quod animi mores corporis sequantur temperantiam, ait Galenus: Hippocratis filij à Comitis mordentur, tanquam quod ob immodicum calorem insani essent. Conuulsio similiter fit aut à siccitate, aut ab acri humore sicco: duodecimo Cap. 3. cimo Artis curandi. Et in tertio de Locis affectis docet, per exemplum piperis conuulsionem Cap. 7. & singulum excitari: & quarta Aphorismorum docet, conuulsionem ex siccitate fieri aperiunt, ut in ardentissimis febribus. Si ergo dicat: Non ne etiam sine uigilia conuulsio & insania sunt malum signum, & malum symptomata? Respondeo, quod uerum est: sed cum uigilia declaratur huiusmodi affectus à siccitate provenire. Quare, ut dictum est duodecimo methodi, esse propemodum insanabiles affectus, morientur que perirent: quod non accideret, si adessent, absque uigilia. Possunt enim esse ex alijs causis multis, ut repletionem, tum humoris motu: at diuturna uigilia cum causis minus periculosas excludat, symptomata praua esse dicitur.

APHORISMVS XIX.

In olsis exutione, Erysipelas.

COMMENTARIVS.

¶ Diximus ubique, quasi continuato sermone, malum intelligi, ut etiam in præsentem non enim exuto osse tam prouum est superuenire erysipelas: quam superueniente erysipelate, malum esse signum. Quamuis tamen intelligi debeat, non tamen, ut temerariè Euchsus facit, addendum in textu, ut ille fecit tam Græco quam Latino. Itaque quomodo ossa exuantur, dicen-

dum est. In libro enim de Capitis uulneribus, Pag. 3. docet, ossa capitis cum denudata fuerint, afferre periculum, ne etiam coacta sint, & profundius læsa, & scissuram conceperint, aut omnino fracta sint. atque hic est primus modus. Secundus est, cum carne confusa & putrefacta os denudatur, ut in libro de Fracturis, dum inquit: Nunquid datur uerò quorundam superna pars, quorundam uerò carnes circuncirca mortificantur. Pag. 18. Tertius modus est, cum caro eroditur, & membrana quæ circumambit os ipsum, uelut in libro de Ulceribus: & in ulceribus excedentibus, quo parte pbagadana fuerit, uehementissimèq; depascitur, ac edit ea regione ulceris circumfusæ, pars colorem habebit nigrum aut liuidum. Et in utroque sensu illud sextæ particula, Ulcera quacumque annua aut diuturniora, os abscedere est necessarium. Quartus modus est, cum os cariosum subtus sit: tunc enim carnem abscedere est necessarium. Tractat autem de carie in osse, de Morbis secundo: at de erysipelate etiam suo loco diximus. Satis est, quod os denudatum cum erysipelate, indicat corruptum alimentum carnis: quæ cum iam os denudatum duplici malo afficit, & ipsa similiter afficitur dupliciter, & ab osse, & ab erysipelate: & os ab aere & a carne, quare malum utriusq; duplicatur.

APHORISMVS XX.

Berysipelate putredo, aut suppuratio.

COMMENTARIVS.

¶ Dictum est in præcedenti, tum etiam in octauo Cōtradictionum, de erysipelate, quid sit, & quomodo curandus: in hoc diligentius agendum est, id docendo scilicet, an erysipelas sit cum putredine. Videtur enim ex præsentem Aphorismo, quod non. Fit autem à flaua bile, prima Aphorismorum, & secundo de Simplicibus medicamentis: Exquisitum erysipelas fluxio est biliosa. Dicebat Galenus quartodecimo Methodi: Erysipelas & phlegmon in tumore & calore præter naturam conueniunt. differunt in colore, quoniam erysipelatis color est flauus & pallidus, at phlegmonis rubens. Erysipelas propriè purum & bene curatum quiescit sine putredine & suppuratione, ut ibi habetur: at in tredecimo docet, phlegmonem propriè, modò magnus sit, suppurari aut putrescere. Ergo putredo omnibus fluxionibus aduersa est, suppuratio autem erysipelati cum natura sua postulet resoluui quo fit, ut (malum) subintelligendum sit. Nam erysipelatis proprium non est suppurari aut putrescere, quia in sola

1. de Differtis Feb. cap. 6.

Lib. 5. cap. 26. de Cura erysipelatis.

in sola cute fit. Fit autem putredo, cum particula corrumpitur, & ad interitum tendit: suppuratio, cum ad salutem. Cum ergo suppurat erysipelas (nam nunc corruptionem, ut rem manifestiorem, prætermitto) necesse est ut profundius sit, & in carnes penetret. Abscessum igitur qualemcumq; in carne suppurari, malum est: sed ex bile flaua, pessimum. Alia ratio, quæ à Celfo colligitur, est, quoniam humoris biliosi ob siccitatem proprium est, ut non putrescat, nec suppuret. cum ergo alterum horum superuenit, causam putredinis præpotentem esse indicat: quo fit, ut tum Celsus consulat locum exurendum, ignis enim omnem putredinem, & etiam intemperies fini etiam calidam, dicebat Albucafsis.

APHORISMVS XXI.

A'Vehementi in ulceribus pulsu, profluuium sanguinis.

COMMENTARIVS.

¶ Non in phlegmone, ut putat Galenus, uehemens fit illa pulsatio, id est magna ac ualida: si enim arteriæ parue subiaceant, quomodo uehemens esse, id est magna, poterit, aut ualida, cum sit icetus non ualidus? Sed si magna sit arteria, quæ subest: & impleatur sanguine multo, cum hoc etiam compressus phlegmone, uel etiam solis pulsusculis, tunc fiet uehemens pulsatio. cui & (licet rarò) effusio sanguinis copiosa succedere solet, nihilominus non semper: sed si succedat, sæpe hominem interimit. Quod uerò phlegmone iam factò difficulter sanguis ex uena effluat, clarum est. nam ora uenarum in phlegmone cōstringuntur inflatis circumiacentibus partibus: & ideo non sæpe fluit sanguis, sed rarò: antequam autem phlegmon fiat, tunc sanguis copiosus effluere solet. Quinimò si more aliorum intelligatur, patebit ratio admodum exquisita hoc modo. Pulsus in uulneribus ostendit abscessum: abscessu factò, si immodicus sanguis fluat, difficile occurrerem sanatione: neque exurendo, cum dolor maximus auxilium recuset: neque per ea quæ agglutinant, quoniam loco applicari non possunt, atque ideo malum est.

Est & alius sensus, quod pulsus in ulceribus uehemens, significet aduentum plurimi sanguinis ad locum: arterialis dico, nam alius uim non habet pulsandi, quare cum ulcus minime

consolidatum sit, erumpit sanguis copiosus, non ratione phlegmonis excitato pulsu, sed ob sanguinis ad locum defluentis multitudinem. Tunc igitur cum sit arterialis, magno impetu fertur, & fit profluuium eius. Tertius sensus est, quod corde uehementer pulsante ex ulceribus sanguis copiosus erumpit, quod ego sæpius obseruauit. Et causa est, quod cor ob motum sanguinis uehementem palpitat uehementer. Atq; hic sensus, & primus, non tam uidentur esse ex Hippocratis sententia, quam secundus, licet omnes uerissimi sint. Hippocrates in primo Prædictionum inquit: Uulnera sanguinem fundentia, exudantia, maligna: sic affecti, loquentes moriuntur. Idem in Coacis prædictionibus, sed pro exudantia habet, insuper rigentia. & φουδούτρα habet prior locus, posterior ἐπιπέφουόυτρα, atque ita ex Græca lectione originem hoc dicit. Ibidem dicit: Moriantur maxime ex uulneribus, si fauciata uena crassa fuerit. & secundo Prædictionum: Uulnera magis lethalia sunt, quæ in uenas crassas in collo ac inguinibus insiguntur. Deinde, quæ in cerebrum & in epar: postea, quæ in intestinum & uescicam. Sunt autem hæc omnia perniciosa ualde, non tamen ita ut nemo ex his eadem modi. Multum etiam differt corporis ipsius structura. & paulo post: Moriantur enim homines ab omni generis uulneribus. Multa enim uena sunt, & tenues & crassa, quæ sanguinem fundentes occidunt. Post paulum sic concludit: Quæcumque igitur uulnera tenuis nanciscuntur, aut corpus & mentem huiusmodi, aut ita gliscentem sanguinem, aut magnitudine tanta fuerint, ut homo ad curatiorem adduci non possit absque contemptu, ab his quidem discedere oportet. Obseruat autem tria pericula, febres, in his serpentes nomas, & sanguinis eruptiones: ut non solum Aphorismus sit prognosticus sanguinis fluxuri, quod ad qualitatem morbi attinet, sed etiam morbi aut sanitatis sperandæ. Tum uerò illud obseruandum, quod præcipit Hippocrates libro de Fracturis, ne tertia aut quarta die soluantur. Nostra ætate etiam uitant, ubi periculum fluxus sanguinis, ne soluant ipsum uulnus, unde præsentem hoc signo, seu pulsus sit in arteria, seu corde, non adhibent manum uulneri. Sæpe enim accidit, ut in huiusmodi casibus & in alijs lethalibus uulneribus, ut æger in ipsis manibus medici pe-

Sec. 5. reat. Propterea etiam dixit in sexto Epidemio-
7. & com. rum: In vulneribus sanguis concurrit: propte-
12. rea opitulandum, ut vacuum expleatur. Re-
cipio autem ultimam Galeni interpretationem,
scilicet quod oporteat linamentis & unguen-
tis implere cauum vulneris, ut sanguis effluat.
Sunt autem modi plures sistendi sanguinem,
cum seu palpitauerit cor, seu in vulnere ipso
sit pullatio, non qualis in abscessu, sed calor
sentitur magnus absque dolore, & plenitudo
quædam. Cum igitur hæc apparuerint, non
soluimus vulnus, sed lintea aceto madefacta
in circuiu imponemus: & emplastra parabi-
mus sistentia sanguinem, cuiusmodi sunt è sar-
cocolla, thuris cortice seu marmia. gypso, ster-
core asinino, partim lentore suo glutinantia,
partim astringentia. Diuertemus etiam cu-
curbitulis, uenæ sectione, si exigat, uinculis, at-
que huiusmodi. Quæ ratio in pulmonis uena-
rum ruptura tenet, & uitillatione dignosci-
tur. ita ut sint tres differentie signorum, in
corde palpatio, in pulmone & consimilibus
uitillatio, in uulneribus pulsus: atque hæc om-
nia sine dolore, præuincia effusionis sangui-
nis. Hoc autem maxime circa uenas magnas,
& præcis arterijs. Quibus quandoque suc-
currimus comprimendo digito, alijs uas uinculo
exciendo, quandoque adurendo.

APHORISMVS XXII.

A Ventris dolore diuturno, sup-
puratio.

COMMENTARIVS.

Si quis dolorem qui per circuitus redeat,
intelligat, uocetque diuturnum, fallitur omni-
no: nam is à flatu fiet. Sin uero continuum,
distingueret oportet, utrum cum febre sit, & in
qua uentris regione torquet. Inquit igitur Hip-
pocrates primo Prognosticorum: Abscessus
in ilijs durus & dolens, pessimus est, si in om-
nibus ilijs fatiget: si uero altera parte infestat,
sinistra minori cum periculo est. Talis uero ab
initio periculum moris cito futuræ significat.
Quod si uigessimum transcendit diem, & fe-
bris detinet, & abscessus non desistit, in suppura-
tionem uertitur. Accidit his in prima circui-
tione, sanguinis è naribus fluor, atque admo-
dum iuuat. Sed requirendum est, num doleant
caput, an hebetudines subeant oculorum. Si
quid enim horum fuerit, eò tendet. Magis ta-
men in iunioribus quinto & trigesimo anno san-

guinis fluorem expectare oportet. Si uero mol-
lis abscessus est, nec dolet, & p. effus digi is ce-
dit, diuturniorem efficit iudicationem, ac mino-
rum cum periculo est: si uero prætereat sexage-
simum diem, & febris detineat, nec desistat ab-
scessus, fore suppurationem hoc loco & reli-
quo uentre significat. Quicumque ergo ab-
scessus dolens, durus & magnus est, periculum
mortis breui fore significat: quicumque uero mol-
lis, non dolens, diguis cedit prementibus, diu-
tius immoratur. Abscessus qui in uentre sati-
gat, minus facit abscessum, quam qui in ilijs:
minime uero partes subter umbilicum in sup-
purationem uertunt: sanguinis uero fluorem,
maximè de supremis sedibus expectare oportet.
Vniuersusque abscessus super sedentis quod
in his fatiget sedibus, suppuratio consideran-
da est. Suppuratio inde proueniens, ita consi-
deranda est. Quæ enim foras uertitur, opti-
ma est, si parua est, maximèque egreditur, &
in mucronem est fastigiata. Si uero magna est
& lata, minime que in mucronem contracta,
pessima est: quæcumque uero intrò rumpitur,
optima est, si cum exteriori sede nihil commu-
nicat: sed adducta est, nec dolet, & omnis ex-
terior locus unicolor apparet. Hæc ille. sed ce-
dematis nomine utitur abscessus loco. Gale-
nus cum ibidem uerè de hoc nos admonet, sa-
tius duximus rem ipsam sublata ambiguitate ser-
monis explicare, quam uim uerborum conser-
uando sententiam reddere ambiguum, aut dif-
ficilem.

Vt ergo ad rem reuertamur, sententia Hip-
pocratis eo in loco hæc est: Abscessus in uen-
tre quidam perniciem statim afferunt, quidam
suppurantur, & quidam in scirrhum transeunt.
Eorum qui cum febre ualida, sunt deteriores, qui
in utroque latere: post qui in dextro ilio: mitio-
res, qui in sinistro: cum diem sexagesimum tran-
scenderint, si non finiuntur, & febris permaneat,
suppurantur. Hoc est ergo, quod per diuturnum
intelligit hic, id est ultra diem sexagesimum. O-
stendit etiã febre quandoque finiri abscessu ma-
nente, tuncque in scirrhum transiit. Quoniam enim
modis quilibet finitur abscessus, scilicet uno ex
his, aut enim crudus perimit, cum magnus, du-
rus & dolens fuerit: tunc enim celeriter perimit,
& tanto celerius, quo fuerit maior, durior, &
cũ dolore maiore. Magnitudo enim febris &
caloris excitat uehementiã, duricies contuma-
cem reddit ad coctionem & transmutationem,
qui duo sunt modi solutionis abscessuum: omnino
autem

autem resolutioni tam magnitudo quam duricies
ineptæ sunt. dolor uires posternat, materiam
ad locum trahit, & febre excitat. locus quo-
que, scilicet ut sit in profundo, & in dextro la-
tere: sic enim in iecore erit. Si uero ante uige-
simum diem, cum talis fuerit, non tamen occi-
dat, suppuratur. Neque enim ante eum diem, sed
post, & usque ad sexagesimum, potest & oc-
cidere & suppurari, & resolui & transmutari,
& in scirrhum uerti: sed à sexagesimo die
febris & abscessus maneat, suppuratur: sin-
autem febris abscedat, in scirrhum uertitur ne-
cessario. Ante uigessimum diem & usque ad se-
xagesimum resolui potest. atque hic tertius est
modus, cum abscessus fuerit mollis, paruus, &
uirtus ualida. Solutur, cum non durus, fluxu
sanguinis narium, cum uirtus ualida fuerit, &
ætas florens. Quod si uirtus fuerit minus ua-
lida, & materia crassior, transmutari solet, at-
que id intra diem sexagesimum, non autem post.
In lateribus suppuratio facilius, & frequentior
quam eregione uentriculi, quia calidus est iecur,
& lien uentriculo: ob id etiam facilius
in dextro quam in sinistro ilio, in imo autem uen-
tre nequaquam suppuratur, ob eandem ratio-
nem: frigida enim est ea pars. Eorum qui sup-
purantur abscessuum, meliores qui exterius rum-
puntur, quam qui interius. Ex his qui exterius,
melius se habent in mucronem tendentes: parui,
non profundi. ex his qui intus, minus prauis cum
dolorem non afferunt: cutis est concolor, &
cum exteriori sede non communicat. Talia sci-
re expedit eum, qui præsentem Aphorismum
sit interpretaturus. Nò dicam ego, neque teram
tempus in describendo contentiones imperito-
rum: quod Galenus iræ impatiens, dum facit,
sepius quasi medici sui temporis nobis & poste-
ris noti futuri essent, obliuiscitur uilium præce-
ptorum. Satis esse debet, ut exemplo nostro, cum
incidissimus in duos medicos: quorum alter erat
imperiissimus, & asinus purus, alter contentio-
sissimus & ambitiosissimus, nunquam sententiam
Hippocratis, quamuis me docente, percipere po-
tuerit, quin imò uerba mea perperam interpretã-
tes in contradictione irabere nos conabatur. Sic
enim surebant, & inuidia premebantur, ut nec
intelligerent: nec tæpus quod ego illi offererẽ, ad
studendum recipere uellent. Quid igitur attinet
hos reprehendere: quasi errandi non sint in fini-
te uia: aut desituri sint unquam, qui malignitate
& ignorantia aut ambitione cuncta peruertant.
Sed ueritas cum in medio iaceat, quasi ad libra

mentum ponderibus pressa, semper ubi semel
innotuerit, exurgit. Cum igitur in uentre, id est
spacio quod ab ensiformi furcula per illa tota
utrinque ad pubem extenditur, diuturnus dolor,
non per circuitus (ne in casu sinus eius Aphorif. lib. 4. Aph.
10. m, Quibus tormina & circa umbilicum dolo-
res & lumborum dolor, qui neque medicamen-
to neque aliter soluitur, hic in hydropem siccam lib. 6. Aph.
38. firmatur) sed continuus: diuturnus autem, quo-
niam superius dicit, Quibus circa hypochondria
drium absque inflammatione sit, is febris super-
ueniens dolorem soluit. his necesse est esse ab-
scessum, non humorem crudum tantum, aut flatum,
aut malam intemperiem frigidam. quare o-
portet ut tandem materia quæ in scirrhum eous-
que abire non potuit, nec transmutari, nec excha-
lare, ut in suppurationem conuertatur. Solet e-
nim hoc quædam tabifica febris, ac lenta, tũ in-
æqualis & uaria comitari. Oportet autem dolo-
rem in uno loco firmum esse: aliter diuturnus do-
lor non dici debet, neque enim tunc erit unus, si
sedem mutet. Sic ergo diuturni nomine continen-
tur firmus, & continuus. Diligenter autem ani-
maduertere oportet, quod Galenus uera dicit
de flatu, intemperie & acri humore, quod dolo-
rem diuturnum afferre non possunt. si rite cura-
tur: sed non omnes causas enumerat, quibus diu-
turni dolores contingere possunt, præter absces-
sum: nam & à crudis humoribus, sed non perpetuis,
& ab ulceribus, sed hi conspiciuntur signum
habent sanguinem & sanie, fieri solent. Id igitur
diuturnos & continuos intelligere oportet.

Manifestum uero est, his antea & tunc em-
plastra conuenire, quæ aut resoluant aut coco-
quunt materiam. Sed se dicas Hippocrate nolle ut
infra umbilicum suppurentur: Respondemus,
uerbum Minime non pro negatione, sed compa-
ratiuo sumendum, seu superlatiuo eorũ quæ sup-
purantur, uelut si dicamus, Status minime poe-
sim sapit, hoc autè ex emphasi uerbi dignoscitur,
& quoniam præcessit iam comparatio: nam qui
in ilijs sunt, maxime suppurantur.

APHORISMVS XXIII.

A Syncera deiectione, difficultas
intestinatorum.

COMMENTARIVS.

Addunt aliqui, malitiam contra Galeni senten-
tiam, & utriusque Græci codicis fidem. Quod au-
tem syncera deiectione mala sit, & quid sit, usum
est superius, reliquum est ut docemus. cur diffi-
cultas intestinatorum facile sublegetur deiectione
synceram. Est syncera deiectione, cum humor
ipse

A' textu 29. ad 40

ipse aut separatur, aut excuritur quod liquidum est atq; humidissimum; atq; hic modus deterior est, quoniam erodit intestina, seu flava seu nigra bilis excussa sit: unde etiã per se lethalis est, lib. de

Cap. 3. Attrabile. Intelligit autem deiectionem synceram, quæ diu perseverat, nam si semel eueniat, non est necesse ut pariat difficultatem intestinorum, nam multi emissã atra bile postmodum moriuntur: quarta Aphorismorũ. Quod si difficultas intestinorum ab atra bile incipiat, lethalis est, ut uisum est suprà. Seu ergo subsequatur seu non, difficultas intestinorum nigrae bilis exitus lethalis est: et si superuixerint, subsequi solet. At ex minus acribus, flava bile aut æruginosa, aut salsa pituita, cum sinceræ fuerint, et perseverarint, fieri difficultates intestinorum uerisimile est. Eodem modo et à uenenis hæc subsequantur, et magis in teneris corporibus, uelut pueris talia eueniunt. Non solum igitur deiectiones synceræ solent parere difficultates intestinorum: sed et eas quas pariant, efficere lethales. Nec solum in huiusmodi, sed in spuitis et uomitibus syncera excrementa mala sunt, non tamen peculiarem morbum faciunt. Est autem maximè consideratione dignum, quod dicitur secundo Prædictionum, dysenterias scilicet cruentas, et longis et acutis morbis, imò etiam utero gerentibus esse salutes: at quæ cum dolore adijunt, et maximè si signa quæ ibi enarrat, affuerint, perniciosiores. Sunt autem, febris, abscessus in aliquo membro naturali, maximè in iecore, ætas puerilis usq; ad quinquennium uel si relictus, cibi fastidium, dolor magnus, sitis, aut si uariae sint egestionis.

APHORISMVS XXIIII.

In ossis præcisione, desipientia, si in uacuum apprehenderit.

COMMENTARIVS.

Desipientias fieri posse præciso, cum uulnus totum os præcides usque ad uacuum intro descenderit. Nam ut Galenus rectè dicit, tunc noxa communicatur cerebro per membranas: sit enim desipientia necessario ex mala temptomatum causis habetur, uidetur autem, quemadmodum et in præcedenti, significare pronã consequentiam, et cum consequentia etiã perniciem. Velut in superioribus: A puris spuito phtisis et fluxus, Duo præcipua signa comedere ex: uulnere uel iclu, et in soporem de cide-

Cap. 7. perie in cerebro dominante, ut secundo de Symptomatum causis habetur, uidetur autem, quemadmodum et in præcedenti, significare pronã consequentiam, et cum consequentia etiã perniciem. Velut in superioribus: A puris spuito phtisis et fluxus, Duo præcipua signa comedere ex: uulnere uel iclu, et in soporem de cide-

Aphor. 16. morat Hippocrates secundo Prædictionũ, concidere ex: uulnere uel iclu, et in soporem de cide-

re, scilicet ut sine sensu iaceat. Veruntamè in lib. de Capitis uulneribus, cum pessima signa illorũ enamerant, subiicit: Et desipiens homo moritur. Galenus tamen inuere etiã uidetur aliam causam amissionis, rationis et sensus, septimo de Decretis Hippocratis et Platonis, effusionem scilicet copiosam animalis spiritus. An ergo ex solo uulnere id contingere possit, nulla facta interperie, potius est curiosi quàm sapientis uiri. Mihi sanè persuasum est, quod non, nam statim tamen si diuisum sit membrum, non delirant. At aliud est sensum amittere, et stupidos manere: aliud est delirare, atq; insanire. Sunt quaedam exemplaria huiusmodi: In ossis capitis præcisione desipientia, si in uacuum apprehenderit, quod est idem, sed clarius.

APHORISMVS XXV.

Ex medicamento potione, conuulsio lethalis est.

COMMENTARIVS.

Non idem est hoc ei: Conuulsio ex helleboro, lethalis est. Nam ibi præter purgandum, helleboro qualitas inest acris, qua nervos et uentriculum offendens, excitat conuulsionem. Prætere nec ei: Ex superflua purgatione conuulsio et singultus superueniens, malum. Nam hoc ex immodica purgatione cum eueniat, ut ex aperta causa, non adeò est uerendum. Si igitur nec ex acrimonia, nec ex superflua purgatione homo assumpto medicamento, seu purgante seu non, sed maleficio, conuulsio exciteretur, lethale est. Docuimus enim in primo et secundo de Venenis propriũ illis esse conuulsionem excitare, esseq; singulũ id maximè lethale. Violentus enim (cum omnes per se male sint) conuulsiones resugit Hippocr. Quæ enim in medicamento mali, ut colocynthide solitaria et castorei corrupti, et anacardorum, et solani, et cicuta, et apijrisus potione eueniunt conuulsiones, ex malefica qualitate cerebro communicata, non ob purgationem humorum et illorum uitium, cerebrum enim non secus ac ex iclu, peregrina affectionum qualitate non respiciunt. At si ob conuulsionem humorum id fiat, oportet illos et multos esse, et uehementer malos, quinondum commoti id agant: quare si non educantur, spes est eorum ex huiusmodi prauitate interitum.

APHORISMVS XXVI.

In uehementi dolore uentris partitũ extremarum frigiditas, malum.

COM.

Quatuor modis ex uehementi dolore uentris frigiditas euenire extremorũ potest, atq; in singulis malum est signum. Primus est, cum abscessus in uisceribus generatur, de quo actũ est suprà. Secundus, cum propter dolorem calor reuocatur intus, trahit enim dolor ut cucurbitula: hoc uidetur sentire Hippocr. de Veteri medicina, et clarius Galen. libro de Sanguinis missione, et quinto Methodi: Nihil est quod fluxiones magis excitet, et phlegmonas faciat, quàm dolor. et in tertio decimo, dum reddit causam, cur dolor phlegmonas excitet, dicit quod natura conatur expellere ac detrudere quod contristat, cuiusmodi est dolor. Huius ergo causam dũ uult exprimere, cõprimit circũcinctas loco dolenti partes, atq; ita exprimit circũcirca partes oes, in mediũ locum dolentem aliquid detrudunt.

4. Aphor. 48. Pag. 9. Cap. 8. Cap. 4. sanguinis et humoris. et in Arte medica: Omnis dolor fluxiones mouet. Idem secundo de Febrim differẽtijs. et generaliter reducit fluxionem causas ad duas, calorem et dolorem, ut etiam tertio decimo Methodi paulo post locũ dictum: Sed hæc miramur, et de dolore solũ loquamur, de quo dicebat Hippocrates libro de Victu in acutis: Quis dolores accesserint, atra bilis et acrim fluxionũ affluxus fuit. Tertius est, ut resolutio calore ob dolorẽ, siquidẽ dolor uires exoluit, duo decimo Methodi, et tertio de Victu in acutis. Quartus modus est, ut ob copiam humorũ calorem naturalis obruatur, atq; ita refrigerentur extrema. Porro humores illi abundat aut à dolore attracti, uel quia dolor ipsi excitet. Mirabile dictũ, Galenus sugillet Hippocratem, quasi debuerit: In uehementi dolore uentris totius corporis exterior pars refrigerata, malũ. Contentũq; eadẽ ratione, quæ extrema refrigeratur, et cutim totã debere refrigerari. Quinimo censet sic generalius dictũ, ego uerò in utroq; illũ falli puto, experientia docet, sæpe quidem refrigerari ob dolores uehementissimos extrema, partẽ autẽ exteriorẽ uniuersi corporis nequaquã. Præterea dictũ generalius illud mihi uidetur, in quo pauciora assumuntur, ad ostendendũ quod proponitur: at minus est dicere, Extrema refrigerari, quod totius corporis partẽ exteriorẽ. Ideo dubiũ nõ est, dictũ Hippocratis sic prolaturũ esse generalius Galeni adiectione: nec scio, ubi ille hoc inuenierit. Certè si hoc est ex his quæ posita sunt in libris de Demonstratone, nouũ est genus Dialecticæ. Sed manes insignes omitam. Extra propositũ planè est, quod adducit Euchsus de primo Aphorismo huius particule: neq; enim dolor morbus

est acutus, cum adhuc dubitari solet an sit morbus. Plinius existimat uehementissimos esse dolores calculi, pũctũ uentris, inde capitis: quòd ob huiusmodi dolores, nõ ob alios, homines sibi conseruierint mortem. Brasauolus ilij et uentriculi maiores putat, quod plures et citius perimant: sed hoc non ostendit maiores esse dolores, sed lethales. quod contingit ob particule præstantiam, nam dum caput dolet, non cerebrum, sed membranæ ipse dolent.

APHORISMVS XXVII. Imulieris utero gerenti tenesimus superuenerit, facit abortum. COMMENTARIVS.

Uinum Græco nomine potius quàm Latino, ad ambiguitatẽ declinandam. Ant tenesimus ex pituita fiat, disputatum est à nobis sexto Contrad. centum. Hippocrates sic illum describit primo de Morbis: Tenesimus est uoluntas egerendi inuitabilis, isq; transit in dysenteriam, illa in læuitatẽ intestinorum, hæc demum in aquam intercutem. Et in libro de Affectionibus: Tenesimus ubi apprehenderit, secedit sanguis et mucus, et dolor fit in uentre inferiore, maximè ubi ad cessum deuenit. Et paulo post: Et fit quidem ab isdem, quibus et dysenteria uerum diuior, et breuis, et non lethalis. Verum abortum excitat duabus causis, Prima, quòd eodem impulsu quo feces eijcere conatur, cum una sit substantia reuoluta cum utero, etiam uteris ipse nexatur uoluntate illa expellendi, quòd continet, et à musculis uentris cõprimitur. Secunda, quòd sæpius surgere compellitur mulier, unde saugiata abortit. Galenus autem nescio cur omissa prima, tantum secundæ meminit. Palam est ergo, longè periculosiorem esse illum tenesimum, qui ex abscessu fit, eo qui fit ex pituitæ acris descensu, qui plerumq; secunda aut tertia die sanatur.

APHORISMVS XXVIII.

Vi alba pituita detinetur, si uehemens fluxus uentris superuenerit, à morbo liberatur.

COMMENTARIVS.

Inferius scriptum est, A pituita alba aqua intercutem superuenit. Cum enim in ambitu totius pituita alba colligitur, fit leucophlegmaticus morbus: qui idem Græcè sonat, quod alba pituita. Vocatur et anasarca, et ab Arabibus hyposarca. Dictum est autem superius aliquid de huiusmodi morbo, tum in quarta tum in sexta sectione: nunc uerò sat fit adijcere quæ necessaria sunt.

ria sunt. Galenus primo de naturalibus facultatibus, uolens docere differentiam inter adiectionem & agglutinationem, dicit: Cum nutrimentum adijciatur, sed non agglutinatur, fit species illa hydropis, quam anasarca dicimus. Est igitur ex uitio tertie concoctionis, quanquam mihi potius functio quam facultas uitata uideatur. Neque enim imaginari possum, quomodo uitium idem possit esse in omnibus membris, brachijs, pedibus, dorso, uentre, quo nutrimentum non possit agglutinari: quod si non agglutinari, nec assimilari. Et si dicas, quod sit solum in pedibus, igitur erit oedema, non anasarca. Quod si dicas esse in toto, sicut hecicam ratione cordis uita contracta causa ob frigidam & humidam intemperiem cordis: igitur & icterus eadem laborabit intemperie, meliusq; erit tribuere hoc uitium cordi aut icteri, quam membris. Ut ut sit, potius functio quam facultas dicitur in his esse uitata: uerum fieri potest ut soli pedes, tanquam a caloris fontibus remotissimi, debilitentur, atq; ob id pituita illa alba impleantur: inde sensum materia auerta ascendat: & cum hoc refrigeret etiam crura, inde coxas, tandem uentrem etiam repleat, & icterus per consensum refrigeret, & ita per uitium unius partis totum pereat. Fieri igitur potest leucophlegmatia hoc modo, & per intemperiem in icere. & tunc fiet ubique simul, & per uiam oedematis in uno membro solo: sed resoluitur, antequam augeatur: & ita non ulterius progreditur. Ex quo patet, quomodo per contemptum, et maxime in senibus, homo potest mori ex ulcusculo male curato, dum sit oedema, & ex oedemate anasarca in pede, crure, & alijs. Et haec est causa, cur fortes in cruribus producant uitam, dum euacuant humorem illum superfluum, qui solet demitti ad crura ob ictericis debilitatem. & rursum patet, cur conclusis fontibus, qui diu aperti manserint, contingat anasarca, & inde mors. Et quod exercitium, dum praeseruat ab hac imbecillitate, in senibus producit uitam: item, quod senibus conferunt cibi ob id siccis, ut carnes auium grana comedentium, & non humidi, propter hoc periculum.

Vbi ergo materia collecta, ut dixi, uitio potius unius partis, & malo regimine, quam cordis aut ictericis imbecillitate, detrudatur in uentrem, non destillet sensim ut fiat aqua intercus, quemadmodum ab initio praefatus sum, depulsa per mesarai uenas ad intestina, fluxum uentris facit, ex quo liberatur aeger. Et quoniam

hoc sit a robore ictericis (ipsam enim est fons omnium operationum naturalium) ideo etiam fit illo non uitatio: ipsum enim uitatum non percipit noxam, nec potest quod nocet expellere. Ideo talis operatio est bona ratione causae, dum materia faciens morbum expellitur: & ratione signi, quia significat robur ictericis, & illius etiam sanitatem.

Quis autem sit morbus, in libro de Affectio Pag. 6. nibus dicebat: Pituita alba corpus totum intumescit albo tumore, & in eadem die alia parte melius sibi uidetur habere, alia detur: & tumor aliam in alia corporis parte maior & minor fit. Et postquam curam proposuit, subiicit: Morbus autem hic fit a pituita, cum quis ex febris turris, qui pituitosus natura impurgatus manserit, & pituita ad carnes conuersa fuerit. Et non est haec pituita albidior alia, uerum corporis color albidior apparet. Sanguis enim pituitae copia albidior euadit, et non inest ipsi bonus color: quapropter albidiores apparent, uocaturq; hic morbus Pituita alba. Ex quo demiror, cur Galenus de hoc nomine dubitauerit, cum non sit nomen hoc album pituitae, sed nomen integrum morbi, qui sic appellatur pituita alba id est, pituita quae album reddit corpus, seu cutim ipsam. Meminit eius etiam secundo de Morbis, dum dixit: Intumescit totum corpus albo tumore, & uenter ad contactum crassus est, & pedes ac femora tumet: tibiae item ac serotum, & acruatim respirant, faciesq; rubicunda est, osq; siccum, & cum siti: & ubi cibum accepit, spiritus fit frequens: & quandoq; die eadem melius se habet, quandoque deterius. Cui si ab initio morbitur batus fuerit uenter sua sponte, proximus est sanitati: si uero non turbatur, tu medicamentum propinato quod deorsum euacuet, ponitq; reliquit curae. Ex quo patet, hunc Aphorismum etiam curam rectam nos docere, nam huiusmodi morbus facile medicamentis exciscatur, si quis ab initio statim occurrat. Est autem familiaris hyemi & mulieribus: & in regione in qua bibunt stagnantes aquas: libro de Aere, aquis & locis. & reddit mulieres ipsas steriles, ut ibi dicit. Et facit illius duas species libro de Internis affectionibus: sed priorem quam uocat popularem, non uocat pituitam albam, quia recens est: sed antiquam, id est diuturnam, constat enim morbum longum esse, de quo inquit ibidem: Grauat hominem magis, & speciem a populari alienam habere uidetur pallidorem, & totum corpus laxo tumore intumescit. atque eadem

10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50

1. de Hist. planta. cap. 10. Theophrastus.
6. de Hist. plan. cap. 2.
7. de Hist. plan. cap. 7.
Cap. 25.
Cap. 2.
Lib. 21. cap. 9.
Cap. 3.
Plin. lib. 4. cap. 9.

781
eadem subijcit, quae ex secundo de Morbis recitauit, nisi quod post illa uerba, Melius se habet, haec subijcit: Aliquando repente dolor ei aduenit, & sibi mori uidetur. Similiter & post illas Quod deorsum euacuet, Cneoro, aut Hippo-phae, aut cnidio grano, qui lapide magnesiae. Plin. lib. 4. cap. 10. Galenus libro de Linguis Hippocratis, non solum lappago nominatur, sed & carduus & stybum. Est autem lappago similis anagallidi, nisi esset ramosior, ac plurib. folijs aspera, rugosa, asperioris succi, granis odoris: quae talis est, molligo uocatur, similis, sed asperioribus folijs asparago, cuius succus pondere denariorum undecim cum uini cyathis duobus quotidie sumitur contra podagras tam calidas quam frigidas. Constat igitur, inter purgantia esse medicamenta. De carduo notus est. Stybum autem frutex est, quod carnosum habet folia. Sed quidam per i scripserunt. Cneorum describitur a Theophrasto, eius est album, quod ualde est odoratum. Itaque notum est, neque enim notum dici debet, quod inuenitur, sed quod perfecte ab antiquis descriptum est, cum periculum non sit ut natura deficiat, ubi enim plane notis descriptum est aliquid, notum dici debet. Quod si cum hoc etiam nobis offeratur, notissimum dici potest. At quaedam nota non sunt, quae plene qualia sint, non sunt explicata: cuiusmodi costus, iuncus odoratus: sed iuncus a generali forma tum odore dignosci potest, tum ratione loci ubi nascitur, uelut & calamus odoratus. Sic narcaphthum & multa alia, quae adeo concise descripta sunt ab antiquis, ut illa uere & merito ignota dici possunt. At cneus, carthamus ab Arabibus uocatur, granum est candidum cum canaida medulla, gratissimum pftittacis, flore croco simili admodum: hoc granum purgat pituitam optime, ut merito conueniret pituitae albae. Sed cnidium granum a cnico differre uidetur, tertio de Simplicibus medicamentis. Item in primo aperte. Constat ex illius historia, granum fuisse album, quod pituitam abunde, sed uehementius purgat: ut constat eiusdem ferme fuisse naturae, tum uero notissimum, ut cneorum, quod & cneium appellatur. est quae coronaria herba, apud Plinium in nono, de compositione medicamentorum secundum locos, uocat Chamelaeon. Est autem a leo odorata, ut Hyginus Cassiam appellare solet. Magnesia Thessalica annexa est. Magnetis Aethiopicum genus e quinque unum, Magnesia mittit, ut Plinius auctor est. Quod satis recte respondet

782
Dioscoridi, de illa dicenti: Datur trium obolorum pondere ad crassos humores expurgandos. Est autem obolus, grana duo decim. Quod sitentiam loco stybi apud Galenum stybium legas, habebis praeclearissimum illud etiam Matthioli inuentum notum fuisse Hippocrati: quod tamen ob praeparationem non credo.

APHORISMVS II. 29

Quibus in alui profluuijs excrementa spumosa sunt, his ex capite pituita defluit.

COMMENTARIVS.

Quibus in nullibi alijs in praesenti Commentario ob difficultatem Commenarii Galeni solutus sum, hic facere decreui, nam Hippocratis sententia plane aperta est. Reprobare nititur, quae hic dicit Hippocrates, toris uiribus. Primum, quod trifarian spumosa excrementa fieri possunt: uel si materia huiusmodi e capite in uentriculum deulat, uel si ex alijs uasis (quae autem sint, aut esse possunt, haud exponit) uel si in ipso uentriculo spumosa fiat, non igitur ex solo cerebro. Praeterea, quod ubicumque fuerit causa continens spumae, ibi spuma generari potest. Subijcit ergo: Est autem huius pituitae causa coentiuia flammosus spiritus, dum humori commiscetur, uehementem habens motum inaequalem: ita ut & ipse dirumpatur, & pituitam frangat in multas a: paruas partes. Talis uero motus ipsius causa est, & propria natura, & calor nonnunquam multitudo. Dicitum est autem de his libro tum secundo, tum quinto. Sed prosequar.

In tertia parte Galenus oppugnat eos, qui dicunt etiam ex pulmombus ad uentriculum spumosa pituitam deferri posse. Hoc enim alicuius celebris expositoris, Hippocratem etiam carpentis, dicit un fuisse uerisimile est. id uero tribus rationibus. Prima, quod in fluxionibus a capite ad pulmones, cum spumosa emittuntur, non tamen exaltiones spumosa apparent, quae apparere deberent. Dicebant autem hi (ut ex Galeni argumento apparet) quae e capite ueniebant, ideo spumosa in excrementis apparere, quod per pulmones transirent, superiore auctoritate ex quinto libro freti. Quibus sic occurrit Galenus. Quomodo id contingere potest, cum per sepe etiam quae spumant e capite ad pulmones, defluxit spuma carent: quanto magis si ex uentre excremantur, ubi ubi

Lib. 36. cap. 10.

Lib. 5. cap. 105.

Aphor. 43. Aphor. 13.

ubi in uia à pulmonibus ad intestina spuma definet. Secunda, quia nec sanguis ipse è pulmone excretus per spūmū semper est spumofus, nisi ex eo ipso principaliter ueniat: nec si ex morbo laterali, & quod maius est, inquit, ex pulmonis etiam abcessu nequaquam est spumofus. Tertia, quòd si materia ex capite descendens ad pulmones potest efficere spumofam fecem, oportet ut ex pulmone in cor deferatur, inde ex corde in cauum uenam, & ex ea in gibbum iecoris, inde in concauum, pòst in intestina descendat: uel, ut postquam in cor peruenerit, per arteriam magnam feratur in mesaræum. Quorum utrumque refutat, dicens: Quomodo fieri potest, ut per tot uenas transiens spumofum maneat? Sed hæc missa faciamus, difficiliora quàm utiliora: sed uolumus ostendere, illos qui se Galenicis profitentur, Galenū haudquaquam intelligere, ubi difficilis est, aut feriores tractat. Quam feliciter autem? planum est iugulare, ut dicit solet, mortuos. At uerò quòd indignè, ut solet, arguat Hippocratem, ferendum non est. nam è tribus causis spumæ quas adducit, una est Hippocratis in textu: aliam, ut dixi, non docet: tertia est, quòd in uentriculo spumofa pituita fiat. Dicimus uno uerbo, experimentū & rationem esse pro Hippocrate. Experimentum quidem, quia uidemus ita semper esse: rationem, quia pituita quæ in uentriculo cogitur, non est adeò tenuis, ut efficere possit spumam illam, qualem in salua uidemus: nec uentriculus respicit, ut cerebrum & partes oris, quæ continuo spiritu flant & reflant. Ad id, de causa per eadem, nec materia nec efficiens abundè suppetit: materia enim crassior est, & spiritus deficit. Præterea, etsi semel aut bis id contingere posset, non tamen in longo processu. Sermo autem Hippocratis, ut manifestum est, cum excrementa spumofa diu perferant.

APHORISMVS XXX.

Quibus in urinis fiunt sedimina, ueluti farina crassior, longam egritudinem significat.

COMMENTARIVS.

Cum hic liber sit totus prognosticus, hic de urinis agere, præcipua parte prædicendi, incipit. Sufficiet autè in hac expositione proposuisse quæ ab alijs dicuntur, & primum ab Hippo-

crate in libro Prognosticorum, non rectè à Fuchio citata: Subidentia in urinis crassiores, farinæ partes referentes, præuæ sunt: his autem peiores sunt laminosæ. Addit pòst, quòd hæc & aliæ quas ibi adducit, incoctum significant morbum. Alia auctoritas citatur à Galeno in primo Epidemiorum: Decimo mixtur multum, subcrassum, quod in matella euadebat: quod subsidebat, erat simile farinæ crassiori, album: undecimo obijt. Tertia auctoritas est eiusdem in tertio Epidemiorum adducta à Galeno: Secunda die urinae tenues, uariæ, in medio pendens quiddam, habentes minutim differsum, uelut farinæ crassiores & genituræ similes. Ex quibus colligit Galenus, huiusmodi urinas lethiferas esse, si quidem uirtus ualida sit post longum tempus. Quamquam qui in Dealecis habitabat horto, quadragesima die, & tanto pòst illam urinam sit liberatus: si autem sit imbecillus, paulo pòst moritur æger. atque ita Hippocratem accusat. Sed rei ueritas est, ut dixi, quòd Hippocrates intelligit de urinis persenerantibus huiusmodi, non si semel excernantur, ut in Sileno. Casus enim quidam fuit, & tunc longum morbum semper significant, & crudum scilicet, & robur uirium, ex quibus longitudo morbi necessario declaratur. Hoc autem statim intelligemus, cum causam sedimenti huiusmodi docuerimus. Galenus secundo Prognosticorum duo genera docet sedimenti farinæ similis, tenuioris & crassioris. Crassior proprie fit aut affato sanguine, aut caribus consumptis: pars relinquitur affata, uelut in sartagine, ideoq; dura, tenera enim pinguedine, ac noua, inde uetustiore, pòst noua carne, inde uetusta, demum solidis ipsis particulis etiam squammæ excernuntur. Hoc uolui adduxisse, ut intelligerent lectores, quàm absurdum quandoque sit Galeni expositio: quàmq; perniciosa humano generi, qui illam ita pertinaciter tuentur. aut enim non intellexit: aut non, cum Prognostica uel Aphorismos exposuit, sed alibi, neque enim omnia omnibus in locis auctores intelligunt. Quam melius Actuarius, cum inquit: Verumtamen non ignorare oportet, interdum humorum crudorum concretorum effigiem quandam apparere, uergentem ad species similes prædictarum hypostasum. De huiusmodi sermonem habuit Hippocrates, docens semper longum futurum morbum, qui nõ nisi serò concoqui possit, & uiribus cum inualidis non fiat.

APHORISMVS XXXI.

Quibus autè biliosa sedimina supra tenuia, acutū morbum significant.

COMMENTARIVS.

Inanire uidear, si errata Galeni profeguendo, qui Hippocratem non intelligens accusat, longiorem efficiam expositionem. At ille, se nunquam uidisse tenuem, id est aquosam urinam supra cum sedimento bilioso. At ego nunquam nisi tenuem aut tenuissimam uidi: nam si per tenuem, aquosam, id est album intelligit urinam, quid absurdus? cum sit contradictio in ipsis primis uerbis. Quinimo cum talè intelligit, adijcit, decolores, ut in tertio Epidemiorum: In secundo ordine urinae tenues, & decolores. At quòd tenuem esse necesse sit, demonstrare possum, si enim contentum biliosum est, idem est & tenuis: at si tenuis contentum, & urina tenuis erit. Quid ergo si uelut Galenus hac in parte, certè nescio: raro cum tenuibus contentis, crassa est urinae substantia. Longior essem, nisi de his peculiari demonstratione in opere de Urinis locutus essem. nunc ergo quòd præfens est, tam clarum est, ut penè non indigeat demonstratione. Est autem huiusmodi: Cum biliosa sedimina fuerint, & etiam tenuia supra, id est, biliosa ratione contentorum & substantiæ, acutum morbum futurum decernunt. Quæ enim ex materia tenui fiunt affectiones, periculosæ sunt, & breues, at tales sunt acutæ, ut docebat Galenus prima Aphor. Sed cum materia calida est & sicca, est etiam tenuis, ideo patet quòd dicitur, Hippocrates primo Epidemiorum ferme similem urinam in Cleana. Et uide figurauit, cum dixit: Urinae tenues, sed nõ decolares, uel non uoluerit tenues omnes sine colore esse, nec absq; sedimento: ut in tertio, dum de eo qui in Dealecis horto habitabat, urinae tenues & subsidentiam habebant. Sed & Actuarius primo de Causis urinarum docet, hæc sedimina fieri uel ex humoris biliosi redundantia, uel copia cibi consimilis, significareq; eiusdem humoris abundantiam in tertia coctione: quòd quàm falsum sit, apertè intelligitur.

APHORISMVS XXXII.

Quibus autè urinae distantes sunt, his turbatio in corpore fit.

COMMENTARIVS.

Urinarum substantiam diuisam esse, ut pars à parte distet, quid absurdus? Propterea bene fecisset Galenus, tam absonæ interpretationis

nec meminisse, quin potius trium (quas omnes prætereunt) quæ quotidie spectantur. Sita enim est siquidem quæ rarius contingit, ut substantia omnino diuersa sit, utpote superior pars tenuis, atque infima crassa, cuius exemplum nullum memini apud Hippocratem legisse, nec unquam plane uidisse, reliquarum trium interpretatiuum omnium exempla non desunt. Prima siquidem, ut contenta plurimum inter se distent loco, cuiusmodi in primo Epidemiorum Philiscus: Languentia quedam in urinis rotunda, genituræ similia, dispersa. Secunda, ut ad uaria tempora referatur, ut ibidem urinae uariæ. Et in Philini Languet. uxore, Urinae tenues ab initio decolores: cum loqueretur de illis quæ usque ad quintam reddebantur. Deinde paulo pòst, dum de his quæ in undecima die: Urinam autem reddebat cum conuulsionibus acruatam, multam illis autem partem urgenibus, crassam, album, qualis est ex his quæ subsiderunt, ubi multo tempore sita, fuerint conturbata: non subsidebant, color & crassitudo talis qualis iumentorum. Tertius sensus est, ut referantur contenta ad urinas, ubi cum tenui substantia crassa continentur. Velut tertio Epidemiorum in Psychione: Urinae ab initio usque ad octauam tenues, decolores, in medio quiddam nubilosum pendens habebant, & huiusmodi plura. Quin etiam omnes ferme malignæ febres tales sunt, substantia tenues, continentq; crassas nebulas, quas globosas uocare solent. Hæc sunt pertrita, generalia, uulgata: quorum res quasi inauditas quæreret nam quòd dicunt, esse in urinis ob circulum partes distantes, colore, substantia, concoctione (plurima enim hoc uerbo uaria intelliguntur) à reliqua urinae parte, nihil est, cum semper hæc adsit diuersitas, ut non oporteat dicere quibus. Et ea magna non sit ut distantes dici possint: cum sit manifestum, circulum uiridem & liuidum non nisi in urina quæ talis sit, apparere posse, quamuis non adeò reliqua pars liuida sit, aut uiridis. Pauca ex innumeris in his adduxi exempla ex Hippocrate, & in re quæ experimento notissima est, curiosius autem fuerit errores expositorum aliorum, tum maximè & falsas conuersiones duorum horum Aphorismorum Fuchij profequi, cum nec quantū satis est, Galenum reprehendamus.

APHORISMVS XXXIII.

Quibus in urinis bullæ insident, morbum renalem & longum significant.

Langue. 6
Languen-3
primi ordi-
nis.
Cap. 16.
de iudic.
Cap. 16.

Com. 28.

1. de Causis
pul. cap. 10.

¶ **Vulgata illa de spuma in urina**, significante pituitam in cerebro, si in ambitu sint: in peccatore, si in medio, ex hoc Aphorismo reprehenduntur, cum ad renes illam Hippocrates referat. Siquidem spuma diu manet, necesse est flatum gigni, & ex lenta crassaque materia: quod uero crassum est et lentum, frigidum est necessario, idemq; morbos longos necessario etiam procreat. Paucam est igitur, bullas diu in urinae superficie manentes, longum morbum declarare: & quanto bullae maiores fuerint, atq; diutius manserint, eo longiorem morbum significare. Nam pueri solent lixiuo admiscere saponem, ut palea efficiant ampullas. quod enim lentum est, multum extendi potest, & in magnum spacium: oleum autem quod saponi immistum est, absumpta iam tenuiore parte, maxime cohaeret. Regula etiam est Dialectica: Quodcumque tale est, maxime sitale sit, effectum eo maiorem 20 producit, ut, si frigidum aut lentum morbos longos efficit, quod frigidum est maxime, aut lentum, longissimos efficit morbos. atque haec de secunda Aphorismi parte. At de prima, cur magis in renibus par sit, quod obscurum erat, Galenum declarare. nihil enim prohibere uideatur, quin materia illa ex qua fiunt bullae, non ex capite aut pulmonibus, aut uentriculo ueniat. neque enim bullae illae, quod arbitratur Galenus, in renibus ex spiritu generantur, quan- 30 doquidem uideamus ipsis oculis urinam absque spuma prorsus exire, nec ex spiritu flammoso, ut ille credit: sed dum meijtur, gignitur. Ita uidetur hic uir aliquando rudis, ut qui nunquam literas didicisset: quod tamen ei ex imperitia non aduenit, sed quod minimum curae rebus adhibuit, contentus solum uel alienos praecepisse labores, uel mira ambitione contradixisse, seu iure, seu etiam, ut persepe, iniuste & perpetram: nonnumquam bene dicta antiquorum in alienum ac ualde absurdum sensum trahens, ut contradicere illis honestius uideretur. Fit ergo spuma ipsa, dum urina exit: indicioq; est, quod quanto maiore impetu eijcitur, eo fit maior: semper autem fit, sed ex uiscida materia manet: et tenui & minime uiscida, statim dissoluitur. Quod si quis caput uirgae urinae immerserit, ac primum faciat ut matulae inum contingat, sicutq; sensim urinam effluere, nulla prorsus fiet spuma, etiam si morbus renalis sensissimus in- 50 festet. Debit ergo huius dictionem adde- dere, non ita difficulta omnia sicco pede pra-

terire. Est enim ardua admodum questio, ut uides, nisi si quis Hippocratem relinquere uelit. Quo circa dicendum mihi uidetur, tamen si materia illa cruda longius ueniat quam a renibus, aut omnino necesse esse ut generetur morbus in renibus ex tam uiscida materia: aut non posse esse uiscidam materiam, nisi in renibus consistat, & morbum generet. Mihi sane uidetur, quod bullae quae diu insident & magnae sunt, ex materia uiscida in renibus necessario fiant, aliter attenuata iam essent transiui longo per uenas: atq; ita Hippocratis dictum uerum esse, nec debere aliter intelligi.

Propterea Aetnarius primo de Urinae 18. Cap. 18. rum differentijs, proponit quinque distinctio- nes bullarum. quarum Prima est, quod quaedam apparent in corona, quaedam in medio urinae, uel utrobique: in corona autem tota, uel dimidia, uel parte tantum. Secunda, quod bullae aliae sunt simplices, aliae multae commixtae in latitudine, scilicet medium uersus: aliae non commixtae, tamen si multae sunt. Quae diuisio eadem ratione de bullis iuxta altitudinem intelligi debet. semper autem quae sublimis sunt, & quasi alias inequantur, ad medium extenduntur: his a quibus oriuntur, sunt minores. Quarta diuisio est, quod bullae aliae sunt paruae, aliae magnae. Quinta, bullarum aliae albae, aliae coloratae. Idem secundo de Causis 4. Cap. 4. urinarum: Bullae significant dolorem capitis & renium, & defluxum materiae ad pulmones. Bullae enim cum in superficie urinae generantur, significant materiam spiritu depulsum ad sublimiorem corporis partem, id est caput usque. Si ergo paruae sint, difficulterq; soluantur, materiam ualde lentam, quae nec plurimum extendi possit, nec considerat extensa. Atque haec si circa coronam huiusmodi bullae fuerint: cum uero iam concocta fuerit materia, resolutio spiritui, decidit circa mediam superficiem urinae. Cum autem materia multum agitur circa renes, uescicam, seminaria uasa, obuiarum illarum angustiam, tunc bullae generantur compactae simul, atque cum illis colligationes aut capilli, aut talia. Agitatione igitur maiorem, bulla bullae adhaerens, aut insidens significat: at materiae crassae, si diutius permanserint, magnaeq; sint. Idem secundo de Uicibus 14. Cap. 14. dem: Bullae in corona solae insident, & integra serie dispositae, dolorem capitis & effectum illius non leuem significant. Si uero non eorum ubique in corona, minora haec significat, nisi

Galeni, nisi colorem aureum praeseferant. namq; magnam nocui spiritus prauitatem ostendunt. Quod si albae fuerint, & non continuae, dolorem quidem paruum: sed si cum tenui fuerint urina, magnam declarant innati caloris imbecillitate. Quod si sine hypoflasti etiam fuerit urina, obstructionem portendit renium: in medio autem si sit, non in corona bullae, imbecillitate caloris naturalis, crudorum humorum abundantiam & obstructiones. Sed in febrilibus, 10 si antea non apparuerunt, declarant initium coctionis adesse. In circulo etiam quandoq; seminis fluxum, quinetiam negat bullas fieri cum rubris aut candidis admodum urinis: quia in una frigus, in altera calor nimis exuberans, impedit illarum generationem.

APHORISMVS XXXIIII.

Quibus insidens pingue, ac si multotum, ijs renium uitium 20 acutum significatur.

COMMENTARIUS.

¶ **Et hoc est difficillimorum** Commentariorum Galeni unum: expedit aut illius sententia potius q; Hippocratis declarare. Carpit ergo primum Hippocratem, cum dicat absolute insidens pingue significare morbum renium: cum si sit in alui excrementis, colligationem alibi significet, quam in renibus: quod uerissimum est. Propterea 30 ut iniuste accusat Hippocratem, ita etiam parum apposite excusat. nam etsi legatur phrenitica pro nephritica, non magis uera erit secunda lectio quam prima: cum in urinis nephritica, non phrenitica sit: uel quod passionis renium iam genus praesupponat, in quo non uideo quid ad rhombum, si in egestionibus appareat pinguedo. propterea nescio quo modo in re clara tantam obscuritatem & ambiguitatem, aut cur inue- 40 nerit. Lege enim sic, & uidebis sensum Aphorismi clarum: Quibus in urinis bullae insidens, morbum renalem & longum significant: si uero pingue, ac simul totum uitium illorum acutum significabit. Imo si quis animaduertat, ex oppositis constat oratio: Si in urina bullae adsint, morbus disturnus in renibus significatur: si pinguedo disturnum, acutum. Verum dices pro Galeno, etiam si sit pinguedo in urinis, dicit Galenus, non significabit morbum in renibus, quia poterit decidi a toto corpore. At nec pariter 50 phreniticum potest esse signum. Deinde ut Hippocrates adijcit, non erit simul totum: ideo

his relictis, ad declarationem deueniamus: quans doquidem uideatur Galenus rem ipsam quans attigisse, & in fine Commentii praecedentis Aphorismi satis meminisse, ut huic respon-

Quod igitur dicat simul, totum ad tempus referri affirmat: siquidem e renibus cum prope ueniat, totum pingue simul exit: at ex uniuerso corpore cum per plurimas uenas deferatur, sensim ac paulatim exit. Verba quidem speciosa & pulchra, sed quae non declarant, an intelligat Hippocrates (simul) id est, in una die: an simul, id est semel tantum in die: an simul, id est semel tantum. Hos enim tres sensus recipit. Et non docuit Galenus cum sua experientia, quomodo ex his tribus sensibus & sub quo ex illis sit intelligendus Hippocrates: sed neque quod dicit, satis explicat. Afferamus igitur demonstrationem huiusmodi, ut totum sermonem illius plene intelligamus. Sit, ut hodie ex corpore Socratis colligetur uncia pinguedinis: & planum est quod primum decima pars, exempli causa, eius quae colligatur a renibus & prope renes, exhibit cum prima urina. Secunda uero pars, quae ex iecore & circumuicinis partibus, prodibit in secunda urina: quae uero ex corde & pulmonibus & coxis, cum tertia urina: & quae ex iugulis & genibus, cum urina nocturna: & quae ex collo & tibijs, in cras manet. Ita quae ex partibus capitis exterioribus & talis, cras media die. Inde etiam ex membranis cerebri & parte externa pedis, calcaneo & dorso, donec ultima, gratia exempli, perendie ex summa digitorum pedis parte, at ex oculis confluat. Itaque uncia haec pinguedinis prodibit sensim, & non simul, propter uiae longitudinem in decem uicibus, ac tribus diebus, & perseuerante causa semper quasi eodem modo, nisi quod ordo paulatim superuenientium, partium confusionem asseret. Quod si ex solis renibus tanta quantitas colligetur, utpote uncia una singulo die, & cum descendere breui, id est, in una die necesse est, non tamen totam simul, sed iuxta cause magnitudinem. Docet hoc igitur, non quod tota simul exeat, sed confertim simul, aliquando pars magna: alijs autem uicibus parum aut nihil per interualla. Et hoc est quod experientia docet, non quod Galenus dicit, nec ausus est explicare, quia forsitan minus quam hoc uidit. Pinguedo ergo, quae deciditur a renibus, sensim et ipsa deciditur, ut quae a toto: quia causa quae dissoluit, & ipsa sensim dissoluit & per

per plures dies, sicut quæ ex toto. Neque enim uerisimile est, seu fuerit inflammatio in illis, seu abscessus, seu labor, ut una die finiatur (quamquam labor aliquando una die finiiri possit) sed hoc habet, quod è renibus inæqualiter excernatur, multa quidem a uices, deinde alijs in urinis pauca uel nulla. Forsan dicit aliquis, cur non æqualiter, cum in singulis temporibus excernatur? Respondeo, quod propter lentorè partes inuicem hærent, donec ob multitudinem & grauitatem tota simul separetur & exeat. Vides quæ exponuntur, nec adeo esse facilia, ut Galenus putat: nec ab illo (cum uenia dictum sit) planè intellecta: unde nil mirum, si etiam suus Fuchsius ueritate ipsa coactus, tanquam inuolutū & sibi contradicentem deserat. Atq; hæc de expositione generali, modo specialiter de pinguedine agamus. **Cap. 17.** Actuarius siquidem primo de Urinarum differentijs meminit triū urinarū, quæ sunt in superficie pinguis. Prima, quæ habet uelut telam aranæ continuā, sed uirgulis quibusdā crassioribus rectis distinctam, ut etiam sunt telæ aranearum. Hanc tantū abest ut non uiderim, ut singulis diebus in urina mea iam quadraginta annis sine ulla noxa, tum in alijs plurib; uideam. Fitq; cum tenuis est, ex quodā humido admodū tenui colligato, pingui tamē, ut nunc docebo. Secunda est, in qua apparent & in medio & in circulo ut olei puncta et granula, aliquando plura, aliquando pauca: aliquando maior a uel minora, & splendens, & sunt coloris auri ut oleum; diceres olei pauculum infusum, sed oleum infusum supernat & diffunditur, hoc in: granula colligitur, & non supernat, nisi media & superiore parie. Hoc bis uidi, nec in quibus morbis satis memini, est tamen res rara & mira. Tertia est, cū colligitur quod à Græcis uocatur γράνυς, & est ut crustula pinguedinis, uelut in lebetibus cum ius concreuit à frigore. Et hoc sæpè uidi, et in magnis colligationibus hecticarum. Est tamen aduertendum, quod in his quæ conturbantur, & concreuant, quia refrigerantur non solum in suprema superficie, sed in tota urina & urceò ad hærens apparet huiusmodi tela crassa, pinguis, sine significatione ulla hectice: si tamen contingat sine concretionè urinae, uidi non apparere nisi in colligantibus febrilibus. Ergo de hoc intelligenda sunt uerba Hippocratis secundum Prognosticorum, non de prima, cum dixit: Si pingue desuper natans aranearum speciem referat, dammandum est significat enim consumptionem. Vide Galenus in Comento: Quale pin-

guioribus iusculis refrigeratibus supernat, uocata à multis crustula, tale in urina ex consumptione existit. Inde admonet nos, ut caueamus ne uesicæ uitio decipiamur. Manifestum est ergo, non de telis illis tenuissimis intelligendum Hippocratem, quæ forsitan in uesica fieri consueuerunt, sed de pinguedine concreta. Quartum genus urinae pinguis est, cum substantia talis est: nec est perspicua, sed uiri similis. Et hoc sæpius uidi in hecticis et phibijcicis, in quib; quamuis nihil supernaret, proximi tamē erāt morti. Et est quasi deterior urina omnib;. Assuesce igitur uideri iusculū in uitro, ut etiā huiusmodi urinas deprehendas. Urinarum autem oleacearum Actuarius, in primo de Iudicij urinarum, tres facit species: quæ olei speciem refert, quæ similis est oleo colore, & quæ ipsa substantia. Quæ oleo similis est colore, tantum in splendore febrium colligantium accidit: quæ splendorem refert olei, ac plenè colorem in incremento: quæ uerò oleo prorsus assimilatur, & ideo minus, ut dixi, perspicua est, hæc in uigore talū febrū mingitur. Et singulæ harū specierū etiam renum uitio contingere possunt. tunc repetina fit ad illas mutatio, & cum calore ac dolore, et renū laxitudine, at si ex febre, sensim, & sine renū læsione uel la. Meminit urinarū ex colligatione tertio Epidemiorum: & Galenus infra, ubi docet, oleaginearum urinarum apparere, cum calor naturalis nutrimentum deserit, ex opinione Sabini. Apparuit enim in Pario, die sexta, qui post obiit die centesima uigesima.

APHORISMVS XXXV.

Quibus autem morbo renalila borantibus prædicta accidunt signa, doloresq; circa spinæ musculos fiunt: si quidem circa loca exteriora fiant, abscessus quoq; exterius futuros expecta: si uerò dolores magis circa loca interiora fiant, etiā abscessus interiori futuros expecta.

COMMENTARIVS.

Cum docuisset indicia morborum renum acutorum & diuturnorum in duobus proximis Aphorismis: in hoc declarat exitus illorum non omnium prorsus, sed quorundam, scilicet eorū qui cum dolore sunt, ut regula generalis sit: Vbi dolor, ibi abscessum expectare oportet. Superius de loco generaliter hoc dixit, hic aut specialiter de partib; exteriorib; atq; interioribus:

Tex. com. hoc intelligenda sunt uerba Hippocratis secundum Prognosticorum, non de prima, cum dixit: Si pingue desuper natans aranearum speciem referat, dammandum est significat enim consumptionem. Vide Galenus in Comento: Quale pin-

terioribus: nunc ergo de musculis ipsorum renum agamus, de quibus Vesalius libro secundo dum agit, eos solū accipimus, qui iboraci & lumbis communes sunt, namq; cervicis & osis sacri & coccygis musculorum commemoratio hic minime necessaria est. Videntur enim uniuersi spinæ musculi octo partibus contineri. Quatuor paria superiorum ad renes nihil pertinent, nec eos attingunt: potissimè autem duo paria quintus & sextus, sed & septimus & octauus: tum uerò musculi femur mouentes, qui magis exterius protrahuntur, uelut spinæ omnes ferè interius, ut ille infra docet: quamquā solus sextus femoris ad altiora loca extendatur.

Tabula 8
& 14 Secū.
lib.

APHORISMVS XXXVI.
Quibus euomunt sanguinē, si sine febre quidem, salutare: si uerò cum febre, malum. Curare uerò astrictorij & refrigerantibus.

COMMENTARIVS.

Postquam egit de signis sumptis ex excrementis naturalibus: hic ponit signa sumpta ex his quæ non secundum naturam transferuntur, tū in sequenti. Quod ad expositionē attinet, sanguis omnis qui ex ore reijcitur, aut simplici spiritu descendens è capite, sed confertim tunc uel ex ore, aut uomitu ex uentriculo & icore ac naturalibus cæteris membris: aut tussi, ex pectore aut pulmone uel a spera arteria: quandoq; etiam ex capite fluens, in asperans, arteriam descendens tūssim mouet. Cum ergo uomitu reijcitur, ex uentriculo aut membris naturalibus educitur. Plerumq; tamen ex icore, quod uenas habet amplas, & sanguine plenas. Vnde primo de Morbis mulierum inquit: Si mulier ex partu sanguinem uomat, hepatis fistula sauciata est. Est autē triplex modus exitus sanguinis: 1. id est rupturæ: & adæσωασις, id est oris alicuius uenæ apertio. Cum ergo ex naturalibus membris citra febre accidit sanguinis reiectio, non nisi ex apertione uenæ contingere potest, cum à fractura febris subsequatur: ab erosionè parue uenæ uomitus non accidat sanguinis, sed in uomitu sanguis apparet: in magnæ autem febris præcedat, erit huiusmodi reiectio salutaris: quæ curanda erit cum στυγνολογία, id est astringentibus, ac refrigerantibus. Vnde subit dubitatio in illo uerbo στυγνολογία, id est salutare (duplex enim habet significatum, quod salutare est & utile, & quod seruari aut sanari potest) ut per hoc distinguatur ab eo quod est cū febre, et est malū. Vide

tur enim & hoc malū esse, primum quod doceat curandum. quæ enim curatione indigent, mala sunt. Et rursum: Quæ sunt præter naturam, non uidentur esse salutaria.

Hinc super sunt duo dubia. Primum illud quod in Particula, Mulieri sanguinem euomenti mensuris erumpentibus, solutio, unde uidetur uomitus sanguinis morbus, etiam si sit necessarius. Dico, aliquis morbus, comparatione alterius morbi maioris, salutaris dici potest: ut hæmorrhoides in infamētibus, ut supra uisum est: ita uomitus sanguinis suppressis mensibus, & multo magis si fiat è naribus, ut quinta Aphorismorū, uerum maior est difficultas in Aphorismo illo: Sanguis quidē supra qualiscumq; fuerit, malum: infra autē mora deiecta, bonum est. Dicitur autem de hoc tum in expositione Aphorismi illius, tū etiā in primo Contradictentium.

Verba autem ille, Curare astrictorij & refrigerantibus, possunt & ad primam partem referri, ut rationi conformum est: & ad secundam ex sermone uerum: potius ad rationem Galenus respicit, nam si inflammata particulam astringere ac refrigerare perrexeris, maiorem longè efficias phlegmonem, aut in cirrhum illū conuerter, quæ enim inflammata sunt, suppurare oportet, at, quod si sine febre sint, etiam phlegmone uacant: intelligis etiam ex his quæ dicuntur in quinto Methodi, non enim solum pulmo

nis, sed cæterarum partium interiorum acuta febris phlegmones comitatur. Liqueat etiam, quod quæ sanguinem cohibent, quinq; sunt generum: Alia quidem, quia lenta sunt, aut astringunt, quæ ambo Galenus quarto de Simplicibus medicamentis, uocat emplastica, alia, quia minuūt sanguinē, qui est fluxurus ad locū, in quo genere sunt quæ diuertunt, cucurbitula, seëuo uenæ, inedia, alia quæ ui obducunt impedimentum: ut uincula, compressio cum manu, quam uocant bucellatio nem, & isticio, sed hæc interius adhibere rarissime licet. Sunt demum quædā quæ sanguinem ipsum continent, alia quia congelant, unde Philonium in cruentis sputis: aut naturæ proprietate, ut emplastrum ex scarabeis. Referunt esse radice, quæ admota his quibus sanguis è uulnere prodit, illū redire atq; intro se contrahere cogat.

APHORISMVS XXXVII.

Distillationes in uentrem superiorem, intra uiginti dies, ad suppurationem perueniunt.

COMMENTARIVS.

Quod diem uigesimum, non sequentem obseruare

Aphor. 31.

6 Aphor. n.

4 Part. 25. Contrad. 100

5 Methodi.

Cap. 15

Cap. 6.

seruare oporteat, et nos docuimus in libro Contra dicentiu. Ceterum neq; ob id quod Galenus alibi dixit, neq; locus erat hic de hoc habendi sermonem, ut derelicta expositione difficillimi Aphorismi, ad tam longè distitam narrationem transferretur. Quis enim tã adductus Galeno, perfrictæq; frontis esse potest, qui audeat bic illum tueri, ac contendere expositionis huius Aphorismi uel uerbum habitum? Quod si omnino negocijs impeditus, hoc præstare non potuit, quanto melius fuisset omnino inexpressos relinquere, ut dici posset, præuentum morte nõ potuisse perficere? nunc quis illum iuste tuebitur? Nam si Hippocrates de plegmone partiu pectoris loquitur, cur appellat desillatione? Si de pituita desillante, cur utitur uerbo τρωαυδρα: quod est, ad suppuracionem peruenire? Cum uerò dicat νετραε φοι, desillatione uidetur intelligere Hippocrates pituitosam. Sed et de uentribus in prima Aphorismoru particula abundè dictu est. Reliquu igitur est ut doceamus, quomodo abusus, ut quasi hoc uerbo τρωαυδρα. Diximus in undecimo Contrad. 25. Contradientiu, differentia inter coccoctionem ac præparatione: nunc aut uidentu, quomodo suppuratio de alijs dicitur humorib. à sanguine. nã desillatione coccoqui, palam receptu est ab Hippocrate libro de Prisca medicina. At aliud est coccoctio, aliud suppuratio, uidetur aut suppuratio nõ esse nisi sanguinea materiae, cū dixerit in Prognostico: Ex suppuracionib. quæcũq; adhuc, dũ spu biliosum est si ut, perniciosæ ualde sunt, siue biliosum illud in parte, siue cū pure simul exuat. nõ enim uidetur uelle, ut possit suppuratio fieri in humore bilioso. In libro de Locis in homine, hæc habet: Suppurati ut plurimu sũt, cum fluxus in idẽ uelut in bile cõtingit: sed in bile quidẽ multu defluit, et ubi defluit, sedatur: suppuratio uerò minus defluit, et nõ sedatur. Fuit etiam suppurati cū minus excreat, quam influit in pulmone, hoc enim quod in pulmone cõsistit, et quod influit, pus uerò in pulmone et in thorace collectu, ulcerat et putre facit. Hic manifestè declarat materiam descendente ad pulmone et thorace, suppuracione pati. Quod etiã manifestius, et quasi pro expositiõe præsentis loci docet libro primo de Morbis, dũ inquit: Ceterum superiore uentre suppurati sũt multipliciter: Primum quidem, cum pituita de capite copiosa et acernuam in superiore uentre fluxerit, putrescit, et in pus uertitur. Idq; accidit maxime in diebus uiginti et uno. Scripsit hunc librũ, ut alius dixi, unior, cum nondum rationem exactam

dierum decretorium inisset, septaretq; formari uigessimam primam diem ex septimanis: non autem septimas ex uiginti numero dieru, qui sũt dimidium nonæ partis totius anni. Distinguendum est igitur sic, quod suppuratio proprie dicitur de sanguineo aut misto humore collecto, qui in uerũ pus uertitur, nec intus contingit citra febrem hæc actio. Generaliter etiã dicitur de pituita, quæ est affinis sanguini, eo etiã quod odorẽ et colorẽ recipit puris: sed hæc cõuersio potest fieri citra febrẽ. Puri aut reliqui humores nõ recipiunt suppuracione: sed uel immoti et incorrupti manent, atq; euascent, aut erodunt particulam: aut corrumpuntur, et exitalem illi noxam pariunt. Sed quid dicemus de Aphorismo illo, Graue dines et raucedines in ualde senibus nõ maturantur? uidetur enim erogione pugnare. sed de hoc alibi dictu est. Nũc igitur admonuisse sat fuerit celerrimè ad suppuracione puenire, quæ sunt in superiore uentre, ob magnitudinẽ caloris cordis: quin etiã et quæ inferiore, quanto altius decumbunt, eo celerius suppuracione admittunt. Vnde in Prognosticis: Ceterum tumores in uentre minus in abscessu uertuntur, quam hi qui sunt in præcordijs: minime uerò qui sub umbilico sunt, ad suppuracionem uertuntur. Manifestu est aut, hæc debere intelligi, ubi noua materia superuenies nõ impediatur: aut mala ratio uictus, uelut aer frigidus. Vnde etiã illud cõsiderandũ, si materia non simul, defluat, an dies illi à fine fluxionis sint numerandi, quod uerisimilius uidetur, ad uerba Hippocratis respiciendo: an à singularum partiu materie defluxionis tempore, prout est consentaneum magis rationi. Et sanè uidetur mistu quidam esse, scilicet partes diuersimodè concoqui, totum tamen non absolute cocctum dici posse, nisi uigesima dies uel quartadecima uel alia à fine computatur. APHORISMVS XXXVII. Si lingua repente incõtinens fiat, Saut aliqua pars corporis stupore elanguit, tale est melancholicum. COMMENTARIVS. Incõtinentem linguam uocat, cum plura loquitur quam deceat. et æperns enim incõtinente, intemperantem et impuru significat. Galenus et reliqui expositores sensum Hippoc. nõ intelligentes, uersa dictiõe legerunt et æperns, quod est infirmu. at sic facile esset omnia accommodare. Illud mirum quod nec sic potuerunt Hippoc. ueridicum facere: quare satius fuisset, ut nos fecimus,

Nam parũ antea finẽ.

7. Aphor. 40.

3. Cõtrad. 15.

pag. 3.

pag. ult.

40.

50.

797 M. CARDANI COMMENTARIVS. 798 mus, multos illum numero Aphorismorum eximere: aut ferri se non assequi sensum, atq; inexpressum relinquere Aphorismum, quam literarum per uertendo etiam ipsum Hippoc. damnare tanquam absurda scribentem. Sensus igitur est: Si quis absurda et turpia loquatur repente, non ex composito aut aliqua parte, id est non toto aut dimidio corporis, hoc est melancholicum, id est ex imaginatione, quæ ex atro humore proficiscitur. Dicebat author septimi Epidemioru de Androphano iam agro tante: Mente motus est, et lingue affectiones similes. Itaq; potest atre bilis nobis declarant, seu enim nõ sentiãt, seu se non sentire sibi persuadeant, ab atra bile ac mentis motione hoc proficiscitur. Qui autem talia non uiderit, miratur, patiuntur enim tortores et ignes persepe, et nihil moueri uidentur. Obscurum igitur, scilicet partis stuporẽ ad melancholicum pertinere ex manifesto, quod est turpiter et præter propositum loqui, ex melancholico. Id est: A mentis affectu tali: declarauit. APHORISMVS XXXIX. Si febris non ex bile habeat, multa aqua capiti superinfusa, solutio fit febris. COMMENTARIVS. Hunc Aphorismu si quis intelligere uelit, non aliter quam si quæ in libro de Natura humana legat, cum dicit: Febres plurima à bile fiunt. Species ipsaru quatuor sunt, præter eas quæ ab oculis humorib. generantur. Nomina ipsaru sunt: Continens, Quotidiana, Tertiana, Quartana. Continens itaq; appellata, à plurima ac mentis bile prouenit, et indicationes quam breuissimo tempore facit. Corpus enim nullo tempore refrigeratum citò colliquescit, nimiru à multitudine caliditate calfactum. Quotidiana uerò post continentem à plurima bile generatur, et præ reliquis celerrimè discedit: uerum longior est continente, quanto à pauciore bile prouenit, et propterea quod requirẽt habet in ipsa corpus, in continente uerò non quiescit ullo tempore: tertiana aut longior est quam quotidiana, et à pauciore bile generatur. Quanto uerò longiori tempore in tertiana corpus quiescit quam in quotidiana, tanto diuturnior hæc febris est quam quotidiana. At uerò quartanae reliquæ iuxta eandẽ ratione habent: sed tertianis diuturniores sunt, quanto pauciore bilis parte participant, unde caliditas augetur, et propterea quod corpus in ipsis plus perfrigescit, id quod ab atra bile ipsis contingit superflue, ad ut agere frigus depelli possit. Atra enim bilis

inter omnes corporis humores uiscosissima est, et sedes diuturnissimas facit. Quod aut quarta nã febres atra bilis participes sint, uel hinc condiscere licet. Autumno enim maxime homines à quartanis corripuntur, et in ætate à quinq; et uiginti annis usq; ad quadragesimũ quintu. Hæc aut ætas præ omnib. alijs maxime à bile atra infestatur, et autumnu tempus omnium anni temporu ad eandẽ aptissimum est. Itaq; cum febres quatuor desinantur generibus, hæctica, ephemeræ, putridæ, et quæ ex abscessibus: hæc autem non febres principaliter sũt, sed accidentia morborum, ut prima Quartæ putridæ aut omnes à bile sint, ut de claratum est: uel quoniam, ut Galenus inquit, ex febre humor conuertatur in bile, ut etiam secundo de Februm differentijs, cum in sanguine putrescente dicat fieri bile flauã ex tenui parte, ex crassa autem atram: liquet quam multa capiti superfusam soluere febrẽ. Hoc enim à nobis declaratum est in Arte medendi paruis, hæctica omnẽ balneo sanari posse, ubi humidus uictus adhibeatur. Sed cur non dixit de balneo totius corporis, sed de capite, cum alioquin clara uincitura esset oratio? Respondet Galenus in Commento, Hippocrate in primo Epidemioru diuisione de Metone: Capiti lotionibus usus est, antea uerò dixerat, insomnis delirauit. Ab his ergo subiicit, Dormiuit, respiciebat, ut propter deliriu et uigiliã potius quam ob febrẽ adhibita sit lotio capitis. Melius forsitan ex Paulo, ut etiã Bysauiolus, secundo libro in cura Diaræ, ex seruore et adustione, consulit enim caput perfringere aqua, atq; lauare, ut postmodu etiã totu corpus fricetetur. Quocirca mihi uidetur Galenus exemplo illo confirmasse, quod etiã in sanguinea hæc lotio conueniat, ut generate fiat dictu: Si febris non ex bile habeat, multa aqua capiti superinfusa soluit febrẽ. Sed ut rẽ diligentius assequamur, uideamus quæ nõ comoda et incõmoda balnei capitis afferat. Princeps secunda Primi declarata comoda balnei: sed non capitis proprie, ut indeatur hæc lotio qua nostris temporibus utimur pluribus fuisse ignota. Celsus enim licet consulat multa calida, inde frigida perfundendũ caput, nõ tamen de lauro sanoru loquitur, sed ubi excusius quis in sole sit. Solus, quod sciã, Auenzoar præcipit feruentissima aqua abludũ caput: nec tamen de lincio loquitur. Olim erant tonsores, sed tondendi causa, nõ lauandi, in balneo enim lauabantur. Ex recetioribus quidã meminit in sexto libro Epistolarum: sed, ut solet, nihil ad usum uulgare addens: Amatus Cæcilia tertia fingit in

Trat. ca. i

Cap. 9.

Languen. 7

Cap. 16.

Doc. 2. 5. Pa. cap. 19

lib. 1. cap. 3

Epistola 4.

Cur. 1. Doc. 1. Cap. 5.

hecticis irrigatione capitis a tepida, credo quod uereatur ne cocitet desillationes. Cui enim Primiceps numerat utilitates balnei generaliter, somnū conciliare, aperire, detergere, concoquere, resoluere, nutrimentum ad cutis superficiē atrahere, uentris sistere, et lassitudinē remouere: detrimēta uero, cor imbecillus reddere, nauisū excitare, humores quietos mouere, et illos putrefacere, et ad mēbra debilia traducere, unā etiam abcessus excitentur: peculiaria duo habet hæc consideratio, quod de solius capitis ablutione tractamus, et cum lixiuio: sed præsens solum primam. Dicamus ergo de ea quæ fit cum lixiuio ablutione, quæ plurimum quidē detergit et siccat cerebrum: at neque somnos conciliare potest, neque concoquere, forsā nec plurimum cutis foramina aperire. Quod si a temperato lixiuio in caliditate fiat, certē non adeo exiccabit. Auenzoar autem cupit hoc suo feruore uim illam in cerebri profundum penetrare. Quo magis ego diligerem lotionem cum aqua calida simpliciter, inde cū frigida, ut Celsus præcipit. Quod si minus sordes detegantur, sapone utendum censeo. Ablutio enim illa Celsi non nisi morbosus capitis debetur. Ergo in febribus, ut ad intentum reuertar, ablutio capitis cum non explicet (quæ) de tepida intelligendo, somnū conciliat, uapores exhalare facit, nam in febribus ut tenuissimam ad caput tendunt. In libro de Humidorum usu, inquit: Somniferum et in caput et in alia. Legitur usus est somnium ex hoc Aphorismo et humedicationem quassisse, quibus febris quæ sicca est (si non aliud obijet) soluitur.

APHORISMVS XLI.

Mulier ambidextera non fit.

COMMENTARIVS.

Cap. 3. Aristoteles in libro de Comuni animalium gressu inquit: Motionis origo ex dextra parte est, illaq; mouere, ut sinistra moueri, apta est. Videaturq; assignare huius causam tertio de Partibus animalium, dicens: In cordis dextro uentriculo plurimum et calidissimum sanguinem generari. Cap. 4. Et quarto de Generatione animalium: Pars dextra longe calidior est quam sinistra. Causa uerior est, quod cor est in medio, et iecur a dextro latere. Sed Aristoteles cum nollet admittere iecur esse principium, confinxit uentriculi dextri, imò trium uentriculorum historiam. Vnum satis constat experimento ita esse, et quod duo sunt principia animalis, cor ut perfecti, iecur imperfecti. Et ideo quætere primum oportet, quid sit ambi-

dexterū, neque enim est, quod quidā putāt, ut sinistra pro dextera (hoc enim est frequē): et cum nouū quasi sit nomē, nō habet nec Græcum, nec Latinū. opīs opā enim et felicia et sinistra uocabant, quod a sinistra auspicia bene ominantur, habitantibus enim in Septentrione, dū solet aspiciūt, oriens est a sinistra. Qui uero sinistra uiuuntur apud nos, dextra uti nō possunt: neque ego hominē uidi ambidexterū præter unū, cū plurimos uiderim qui sinistra præstaret: quos, ut alius dixi, constat esse deterioribus naturaliter moribus. Cur id accidit, dū de causis agemus, explicabitur. At ambidextros, seu potius æquidextros (Latinā enim uocē nō habemus, Italicā habent, Mancinū, uel Senesiterū) facit usus potius quam natura: sed illa admittit. Plato id probat, argumento sumpto ex pedibus, nam sinistra æque ac bus dextro utimur. Itaque inquit: Cū natura omnes fecerit ambidexteros, nutrices dimidio roboris atq; agilitatis nos fraudant. Atq; ea ratione Hippocrati aperte contradicit, cui magis tamen credendum est quod experimentum id doceat, nam cum quidā infantes læua pro dextera uterentur, uinētū a parentibus ut læua non possent uti, nihilominus corrigi non potuerunt. Id etiam significat Aristoteles, Hippocrati concors, qui negat mulierem posse esse æquidextera. Quod uero dextra sinistra in motu præstet nō solum in manibus, sed etiā pedibus, nō in sensibus, uidetur uel le clare trigesima prima Problematū: ubi etiā dicit, quod oculus sinister facilius dextro contrahitur. At uero Plato refert Scythias esse ambidexteros: et de sceminis idē ceterē uidetur, ubi uigintimillia ad mille ducētos quinquaginta. d. g. h. hac ratione. Si sceminæ in habitibus toto genere sunt, et ex uigintimillibus, sublata medietate ad decē millia redigetur. Et quibus pueri dimidiū sunt, omnium reliquorū dimidiū sunt senes: qui etsi non sint tot quot uiri, pueri tamen ita plures dimidio sunt, nā bellicæ arti Plato ceteri primū utiles esse debere. a uigesimo quinto anno: ablati igitur ætate decem milibus, quinq; milibus pueris, duob; quoc; ac quinq; gētis pro senibus, relinquētur bis mille quingenti uiri solū utiles militiæ: quorū dimidiū si auferas, quod dextra solū utatur, patet redactū uiri numerū ad mille ducētos quinquaginta. At si utraq; manu singuli utantur assumptis etiā mulieribus, erūt quinq; millia. At si a decimo septimo anno milita more Romanorum inchoet, ut auctor est Cæforinus, sicut in populo septē penē millia militū. Quod quantū conferat Reipub. manifestum est per se. Ego uero mulierē neque utraq; manu pariter, neque

Problem. 12 & 13. Problē. 25

de Reipub.

Fig. 12.

ter, neque sinistra tanquā potiore utentē uidi. Galenus et alii. Siqu potius, iuxta Homerū, eū qui utatur utraq; manu uocandū censet: qualis fuit Aſteropeus, quā æquidextros. Verū Aristophanis et Hippocratis auctoritate Hippocrate ab Homeri auctoritate tuetur, nec ad alia aptior quā ad interpretationē uocū iuxta poetas, maxime de quib; tot edidit libros. Causam autē nūitur assignare imbecillitatē sexus foemine: iugando quidē nec Amazones sufficerēt ex Hippocratis sententiā ad pugnae robur dextra sola, nisi dextra mām præcisa cādenti ære. Verba enim eius in libro de Aere et aquis ac locis sunt: Dextram autē mamā nō habet, nā puellis adhuc infantibus matres ære instrumentio in hūc usum parato, igneque cādefacto eā auferūt, ac exarunt, ne iterū succrescere cōtingat, atq; ut omne robur in humerū ac brachiū dextrū deferatur. Diximus ubi, exponētēs historicos, nō ob id ceterē auferri mamā: sed ut cōmodius arcum tendere, et pelletam seu securim liberius uibrare possent. Profundior est Hippocratis causa, illa manifestior. Sed Galeni causa ad ambidexteras forsā sufficit, quamuis non admodū grauitate Hippocratis iam sensis, ut qui ea ætate maxime hanc septimam sectionem Aphorismorum scripserit, digna: uerū ad id quod mulier nulla sinistra, tanquam potiore utatur, nequaquā sufficit. Quid enim uetat, ne tota uis in eam parie illis consuetat: tametsi diuisa nō sufficere possit utrique parti. Quapropter censendū est, aliorū fuisse Hippocratis sensum, atq; a ueteribus alijs cognitū: sed a Galeno nō intellectū, quod ex origine illud pendeat, quam ipse falso ad androgynos trāsferit. Ea est scilicet, ut masculi genitū in sinistra uteri parte, sinistra partem habeant dextra ualidiorem, aut æqualem: unde uel sinistra tantū utantur, paruo discrimine ob incuriā nostra ætate in usum et maximum discrimen euadente: aut oblata occasione, ut antiquo tempore ob educationis diligentia, quæ ex Rerum tempore, administratione exoriebatur, ad æquale usum utraq; manu redacta, ut æquidextros aut quod dextros efficerentur. At sceminæ cū in dextra parte gignēbatur, dextrā iusto ualidiorem adipiscēbatur, cū naturaliter dextra esset calidior atq; mobilior: cum in sinistra etiam, quoniā loco proprio genitæ nō degenerant, robustiore etiam habeant partem dextram. Quod ut clarius intelligas, masculi in dextra, foeminae in sinistra ut naturaliter ortæ, ualidiorē habent partem dexteram sinistra. At foeminae in dextera, ut dextera, quā natura fert, ha-

bent robustiore: ita masculi in sinistra, sinistram habent reliquis robustiorē, dextrā imbecilliorē: quo fit, ut pariter hac aucta, illa diminuta, uel æqualiter utraq; utantur, si diligentia educationis adhibeatur: uel aliquanto magis sinistra. Nullus igitur modus relinquitur, quo sceminæ æquidextros esse possit: ut nec masculo, ut partem dextrā multo robustiorem sinistra habeat: quod in aliquibus sceminis euenire necesse est, quas palam est, ex ratione, et ex hoc effectu, quod dextrā partem solæ ualidiore habeant sinistra, ut in masculis generaliter euenit: uiragines esse, et en ses ferunt et pugnant. Viris igitur generaliter et secundū naturā maius est discrimen roboris inter dextram partem et sinistram, quā foeminis. Liqueat etiā ob hæc, cur qui sinistra utuntur, mali sint, sunt enim quasi androgyni, et effeminati, et improbi ac fallaces, ut mulieres. Quod palam Galenus nō intelligens de moribus dictū, tam insulse ad sexū, de quo nec antiqui somniant, traduxit. Itaq; ob causas dictas facilius usu foeminae ad usum utriusq; partis traducerentur: quā mares, ob paruā differentia. Et propterea Plato, q. in Scythias foeminae accidit ob causam dictā, credidit in masculis etiā fieri posse. At natura contrarium euenit, ut dicit hic Hippocrates: Viri enim quidam æquidextros oriuntur: foeminae sic nasci, omnino impossibile est.

APHORISMVS XLII.

Quicunque suppurati uruntur aut secantur, si pus purum fluxerit, & album, euadunt: si uero subcreuentum, & foeculentum, & foetidum, pereunt.

COMMENTARIVS.

Trifaria colligitur materia in pectore, quæ spirandi difficultatem parit: primo de Morbis. Primus, cū pituita defluit in illud, et coaceruatur et putrescit per quosdam circuitus, et tunc sufficit intrare locū exterius: ut tradunt etiam Celsus atque Aetius, de quo etiam uidetur intellexisse Galenus in Commento, cum ab Eryphonte usum ait Cinefias. Non proponam modum, quandoquidem loca ipsa scripserim, ut ab ipsis auctoribus illum ad amissim excipere ualeas: tum maxime, quod in inter ceteros sit iustissimus, adeo ut etiam medicinosi nostri temporis auri sint illum tentare. Secundus autem est, cum copiosa materia pituitosa, uel etiam collecta sanguinea in pus conuersa, uel in morbo laterali, ut in Aphorismis, sed citra tamen ulcus illum

Fig. 6.

lib. 3. c. 22. lib. 8. cap. 57. in Haem.

Partic. 5. Aphor. 8 & 15.

fuerit: quo in casu illam educere sufficiat & necesse sit. Sufficiat quidem, quia nullum ulcus ad-
 est: necessarium autem sit, ob multitudinem. quocir-
 ca nullo genere uisionem nec exteriori nec inter-
 iori opus sit, sed sola sectione, quia pus educatur.
 Tertius est, cum pus ex pulmonis ulcere colligi-
 tur, quo in casu ipsum educisse minime sufficiat,
 manente causa, quae illud sit denuo coaceruata.
 Itaque hoc in casu non solum educere pus, aut inu-
 rere exterius sufficiet, sed etiam oportebit pul-
 mones ipsos candenti ferro inurere, educito iam
 prius pure uniuerso & peccatoris cavitata. Atque huc
 modum uisionem uocat Hippocrates, non exte-
 rioris uisionem. Vt in tertio de Morbis. inquit
 enim: Secato aut urito. Et iterum: Ceterum ubi
 secare uel urere. Et in sexto Epidemiorum: Ta-
 bedentes statim urere. Vt constat luce clarius,
 educi pus, iude uti candenti ferro locum, nam ul-
 cera malefica igne sanari solent. Paulus libro
 sexto haec habet: Alij, ut tradit etiam Leonides,
 ferro mucronato candenti per medium spaciū,
 ubi abscessus est, addito usque ad pus uisionem
 moliti sunt. Nonnulli etiam hos curare ausi sunt
 transuersa linea inter quintam & sextam co-
 stam dextrae, & cute paululum obliquè diuisa: de-
 inde sic scalpello membrana, quae costas subcin-
 git perforata, pus excreuerunt. uerum an fieri de-
 beat, in decimo Contradictentium medicorum
 dictum est. Nunc adiecit huius parti sufficit, u-
 sionem conuenire in suppuratione, sic ut effluat
 pus: quamobrem non sufficit exterius tangere
 cadenti ferro, & quod ulcera maligna uelut car-
 cinomata excutere solemus. De modo ac causis
 eodem te remitto.
 Nunc quoad ad rem pertinet prosequamur.
 Opponit album subcruento, ut purum faeculen-
 to & fetido. Puris enim conditio est, si bonum
 esse debet, in Prædictionibus, ut sit album, & qua-
 le, leue, minime grauitè olens. igitur cum pri-
 mam conditionem pro prima sustuleris, & ulti-
 mam pro ultima (hoc enim modo procedit Geo-
 metria) relinquatur illud faeculentum, contrariū
 æquali & læni. Igitur pus album & purum eua-
 dit, ut cognoscitur ex primo Prognosticorum,
 cū natura partis eius perfectè euicerit materiam
 in loco eo contentam. Quod dignoscitur ex op-
 positis qualitibus. Subcruentum sit pus, cum
 naturalis caloris actio impeditur, seu quia sit e-
 xiguus, seu quoniam alio modo non possit perfec-
 re operationem suam. Vnde pus omne absque
 dubio ante sanguinem substantia constat, ac si-
 mili illi, ex quo natura conatur reparare mem-

brum. Ob id si plurimum sanguinis ad partem
 confluat, quia parum iam effluxerit, aut minus
 quam opportunum tunc fuerit, aut ex dolore, so-
 let pus esse subcruentum. Et ideo semper ac ne-
 cessario inæquale, quoniam in omni actione in-
 choata necessario, si non perficiatur, inæquali-
 tas contingit: ut si in mammis lac non perficia-
 tur, aut pus in uulnere. Cum enim pars quaedam
 albefcat, aliter non inchoata esset operatio: pars
 rubra sit, aliter esset perfecta necessario, inæqua-
 litas in subiecta materia apparet: & non solum
 in colore, sed etiam substantia ipsa. Cum enim
 calor diuersa ratione agat in substantiam san-
 guinis, si sit illa inæqualis, euadit: magis etiam
 diuersa, si æqualis omnino diuersa etiam. Con-
 coctio enim crassius reddit: quarto Meteororo-
 rum. & crassa attenuat liquefaciendo quod
 est tenuissimum & aqueum resoluunt, ut aliis
 nobis demonstrati est. Igitur si non perficiatur in
 una parte, apparebunt illius uestigia, scilicet
 dealbata: in subcruenta non ita. Vnde sciend-
 um, quod ut colligitur primo de Febrium diffe-
 rentijs, quatuor modis concocta uariantur. Aut
 enim omnino calor naturalis euincit materiam
 non putridam, sed utilem, & sit nutrimentum:
 aut corruptam, & sit pus absolutū, leue, non a-
 sperum, æquale, crassum, album, ac minime feti-
 dum: ut sint quinq; conditiones. Sed uerius rem
 æstimando, operatio caloris est primū iuxta
 genera: naturalis, non naturalis, ac eius quæ est
 præter naturam seu putridi. Manifestum est e-
 nim, quod calor feruidus & sicca exurit, ideo
 non est naturalis, nec præter naturam, quia non
 putrefacit. Vt ergo uicerit calor naturalis reli-
 quos duos in materia iam corrupta, sit pus albū,
 non faetidum, æquale, crassum ac leue, ut dixi.
 Si autem uicerit non naturalis, sit faeculentum ob
 excustionem: hoc autem non est faeculentum neces-
 sario, sed inæquale, nigrum, non leue, partim ten-
 nue, sed maiore ex parte crassius quam sit ne-
 cesse. Ideo dixit faeculentum lethale esse, quia in
 periculosisimo affectu medicus lapsus lethalis
 est, & lethale signum. Et faeculentum ex ca-
 lore ualde putrido, & hoc male olens pus effi-
 cit: & mortem non solum instare denunciat, sed
 etiam breui admodum, in suppuratione. Ideo cum
 narratū esset mihi hoc de M. Antonio Maiora-
 gio, amico meo, dixi quod parum aberat à mor-
 te: & ita intra quatuor dies obiit. Et hic modus
 est quartus Galeni, quem supra omisimus, in
 quo calor præter naturam prorsus naturalem
 euincit. Tertius uero est compositus, ut ille ima-
 ginatur,

pag. 10. Sec. 7.

Cap. 4.

Contrad. 29.

pag. 3.

Com. ult.

Cap. 2.

Contrad. 24.

Cap. 6.

Aphor. 14.

Contrad. 30.

ginatur, quasi æqualiter ex utroque calore, natu-
 rali scilicet & præter naturam (nam, ut dixi,
 non naturalis haud meminit). Et in hoc apparent
 signa mista, uelut non album perfectè, sed ciner-
 rei coloris, parum inæquale, & asperum. Vt e-
 nim declarat Philosophus in Prædicamentis. A-
 sperum est, quod partes inæqualiter positas ha-
 bet: leue autem, quod in recta linea. Quamuis
 sit aliud asperitatis genus, quod est cum sit in
 una recta linea: sed partes tamen sunt aliæ du-
 re aliæ, molles, sed hoc non sentiunt nisi comprime-
 do. Sic ergo huiusmodi cum sint infinitæ spes-
 cies, ut etiam quarti, uelut dixit Galenus: in hoc
 tamen modo sunt duo genera, unum, in quo na-
 turalis calor uincit putridum: & aliud, in quo
 putridus naturalis, in quo omnes suppurati mo-
 riuntur, ut dixi: quia morbus per se periculosiss-
 simus est. At diuersa ratione in alio, non tamen
 omnes seruantur: sed si naturalis calor plurimum
 superauerit, & cum hoc uires ualide fuerint.
 Differentia autem inter naturalem calorem
 & uires, supra ostendisse me in prima Particula
 meminimus. Seu ergo pus faeculentum effluxerit ra-
 tione corruptionis caloris, seu siccitatis eius, seu
 ratione partis ex qua uenit, ut in sequenti A-
 phorismo liquet, lethale est signum: sed non
 æqualiter, ut in sequenti Aphorismi exposi-
 tione dicam.
 Sed ita non facere expositioni poteram,
 nisi esset unum ad salutem ualde necessariū mul-
 torum: scilicet quod si sequantur, aut uruntur,
 aut qui angusto foramine uulnerati sunt, seu in-
 tus penetret (sed tunc magis est necessarium)
 seu non omnino intus penetret, ex doctrina pe-
 nitiorum chirurgorum uidi, maxime necessariū
 ut foramen exterius multum dilatetur, intus au-
 tem mediocriter, nam neque arctum retentio pure
 sanationem admittit, neque ualde amplum: refri-
 geratis partibus, quas expedit esse calidas, sicut
 præcipue pulmone, qui non solum in sua, sed etiā
 spongie dilatatur, ut declaratum est a nobis deci-
 mo Contradictentium Medicorum. Exterius au-
 tem, ut liberior sit tum effluxio, tum operatio ma-
 iorem, expedit intus esse foramen. Solent autem
 exhiberi, quod ego feci in uxore Io. Pauli Syrti-
 ri, mercatoris olim, decocta ex erithrodano cau-
 libus rubris garophylata, quam aliqui uocant
 sanamundam, cuius radix est in usu garophy-
 lum redolens: folia autem agrimonie, id
 est uero, uo existimant, eupato-
 rio similia.

Q uorum epar suppuratum a-
 duritur, si pus purum fluxerit,
 & album, euadunt (in tunica enita
 pus continetur) si uero qualis amur-
 ca fluat, pereunt.

COMMENTARIUS.

Cum dixisset in precedenti Aphorismo,
 faeculentum pus exitiale esse: declarat exemplum,
 quandoq; pus faeculentū fieri ob particulae patiē-
 tis substantiam, uelut si iecoris substantia absces-
 sum cōtrahat, ita ut corrumpatur illius caro, pus
 necessario faeculentū euadit: cū nullus calor possit
 esse tantus, qui substantiam iecoris in pus opti-
 mum uertere queat. Hac ratione igitur pereunt,
 pereunt & quod uis ignis ad man iecoris sub-
 stantiam penetrat, unde uenæ contrahantur. Vu-
 rebant antiqui in suppurationibus, quod ignis pu-
 tredinem finiat, ut colligitur sexto de Medica-
 mentis secundum locos: habeatq; commune id cū
 incisione, quod euacuet quod putridum est, a sa-
 me enim solet in membro uis quaedam serpente
 linqui, quæ illius facultatem uitæ hanc ignis sua
 exuperanti caliditate finire solet. Quocirca par-
 tes propinquæ quæ sanæ sunt, nutiri debent lin-
 teis imbutis succo aipoi, plantaginis, atq; huius-
 modi ualde refrigerantiū: ipsa uero pars exulsa,
 ubi sanata fuerit, humectari debet, quoniam &
 humido uti aliquid ablatum esse necesse est. An
 uero refrigerari? Certum est quod non multum,
 nam absumpto humido omni præter naturam, calor
 omnis qui est substantia, necessario finitur,
 remanet sola impressio: hæc finitur moderate frigidi-
 tidis, ne calor naturalis patiatur: tum etiam, quia
 humectato membro calor naturalis confirma-
 tus intemperiem tollit.
 Manifestum est autem ex hoc, quod etiā dixi-
 mus in priore Aphorismo, scilicet quod uisio us-
 que ad profundum antiquo tempore deducebat-
 tur: tamen si in leuioribus morbis solerent exure-
 re iecur, libro de Interis affectionibus, dum in-
 quit: Quū maximū iecur euaserit, sic ut promine-
 at multum, nec medicamenta profuerint, exure-
 re ipsum oportet, buxice fusis oleo feruenti intin-
 ctis, aut fungis. At cū educatur pus, candenti fer-
 ro exurere oportet. Membrana igitur iecur cui cu-
 cingi declarat Galenus, quarto de Usu partium:
 Et Vesalius libro quinto. Quæ tenuis admodum
 est, peculiaris quidem illi: ceterum orta tamen
 ex uinculis utriusq; ex peritoneo deductis, ut no-
 peculiaris dici possit. Solus autem Celsus hu-
 ius operationis mentionem fecit, cum iecur

Cap. 2. in 8.

pag. 18.

Cap. 14.

Cap. 7.

lib. 4. Cap. 8.

lib. 9. ca. 75.

C. 1. fo. 182 col. 2.

Fol. 186. col. 3.

uonica laboraret, sic ut dupliciter inter pretari locus queat, uno modo, quod ferro candenti locus perforetur: altero, ut, quemadmodum Celsus dicit, locus ferro aperitur non cadenti, inde uonica intus aduratur, et inter Arabes Haliabbas. Adducitur etiam Aphorismus hic decimo septimo Continentium, ubi adicit: Galenum hoc censuisse, sed non uideri sibi tutum auxilium. De Graecis usum est in priore commento ex contra dictione. Fit etiam ex sententia Rasis ibidem in ciso, cum per se rumpitur uonica in epate, et educitur sanies. Sed Hippocrates dicit, Continetur: non, Contineatur.

Quod uero dicat Galenus, exponens uerbu (Amurcani) esse incoctam putredinem epatis: liquet, ut dixi, quoniam ob calorem putridu coliquatur substantia carnis, et fit substantia humidior carne illius. Ex quo apparet, carne esse concretam a frigore: quae ubi dissoluatur a calore non sicco, humidior euadit. Apparet rursus calorem putridu non esse siccum, sed humidum. Sed et in suppurationibus omnibus uidemus fieri substantia priore liquidior. Quod ego arbitror fieri ob sanguinis missionem cum suis humoribus atq; ichoribus: unde cum phlegmon fit, extruditur sanguis ex uenulis qualiscunq; et similibus, plerumq; diuersis humoribus cum ichoribus eorundem, et ipse putrescit a calore qui in eo est, ab ambiente tamen insfusus. Quod si sanguis satis purus sit, ea coctio ab eode uiuatur: fit autem coctio a calore circumiacenti uicinaru partiu, ab utroq; aut suppuratio. Quare colligatio illa ex permissione potius accidit, quam natura ipsa aut qualitate caloris, qui adeo humidus sit ut possit hoc facere. Fit autem ut amurca, ideo magis fusca quam caro iecoris, eo quod cum no concoquatur aduritur, unde fit color qualis sanguini decocto, hic autem in liquidis amurcam refert.

39. 40.

Porro cu hi duo Aphorismi prognostici sint, etiam curare docent: quocirca et sequenti annectuntur, ut duo solu uideatur interpositi: quorum prior superiori annectitur. quoniam cum de melancholia, qui est morbus cerebri, locutus esset, docet multos morbos, quos non existimamus, uelut febres, non ex bile, ad cerebrum ipsum pertinere. Eam uero rationem curandi ut admirabilem censuit, ita et aliud exemplum ex uinaturae admirandu subiecit, desumptu ex partium, ut dixi, connexione: atq; ita ex continuatione exhibet ansam interpretandi. Tamen si aperte appareat, multos hac in Particula fuisse Aphorismos interfectos, hoc (ut reor) modo:

quod qui ad propositum uidebantur, Aphorismi praecedentes ab aliquo immemore carpm ascripti sunt in margine, uelut huic praesenti ille maximus: Aqua intercute laboras, si a iusti corripitur, desperatus est.

APHORISMVS XLIII. Stillicidium & urinae difficultatem, uini potio & sanguinis missio tollit: incidere uero oportet internas uenas.

COMMENTARIVS.

Tam celebre Aphorismu, aut XXXVI praecedenti libri, que nos cum Galeno adiectu ab alijs existimantes reliquimus, expediebat diligenti exponere: cum, ut supra dictu est, morbi uesicae maxime difficiles sunt, et pleruq; lethales. Morbi ergo, quibus urina difficulter redditur, tres sunt, ut in Medico habetur, uel enim supprimitur ex toto, diciturq; ischuria:

Lib. 6. A. phor. 6.

Cap. 15.

uel redditur cuserim qd. sed cu difficultate, uocaturq; dysuria, aut solu guttatim, uocatur spazyselia, stranguaria. Haec tres sunt species. Una, in qua difficulter urina redditur, et cum ardore: alia, in qua cu ardore, sed absq; difficultate, quonia acris est urina, et musculu qui uesicam continet, erofit: tertia, cum inuoluta rie effluit, quo morbo mortuus est pater meus LXXX ingressu annu, seu potius cu eo, na minime hac letalis est. Docet aut Galenus sex

30 de Locis affectis, huc morbu fieri resolutu in seculo collu uesicae coplectente, unde senibus hic morbus familiaris est, nec uocatur recte nomine stranguariae. Ceteru, ut recte inquit Galenus, Hippoc. ex singularibus gener alia praeccepta colligere solet. Atq; ita ex dysuriae curatione ischuriae curatione habebis. Sanguine igitur mittere docet Hippoc. ob morbi magnitudinem, et inflammationis periculū seu praecedentis, seu imminētis.

Cap. 6.

3. de Artic. com. 80.

Quinetu ob ardore in stranguaria caro solet erodi, quae du coerescit, cicatrice obducens meatu urinae obstruit, et in ischuria deducit. Cu uero maximu auxiliu in his sit balneu, praesertim in dysuria, inde clyster, ultimo cathetera: manifestu est, in omnibus his uena sectione multu prodesse, tum ad morbum, tum ad securitatem.

Proponatur igitur aliquis cu urina suppressa ob uitiu in uesica (nam de superiore parte obstrueta aut impedita alibi sermo habebitur) Primum quidem sanguinem mitemus, et iuxta Galeni sententia libro de Sanguinis missione, ex talo aut poplite, inquit enim ibi: Porro quemadmodum in morbis qui supra septu transuersum sunt,

Cap. 12.

secta

secta in cubito uena prodest: ita in his qui infra ipsum sunt, quae in poplitibus aut malleolis. Sunt aut infra, coxendix, uterus et uesica. At renes, cui parti adscribi debeat, ambigunt. Misso sanguine, in balneu aeger usq; ad umbilicum ponendus est. Incoqui aut praestat, si tempus adsit, parietaria, creffones, porrori barba, urtica: et generalliter herbae plantaq; quae ex miris et maceriebus ac lapidibus prodeunt, ut etia caprificus. Post lignea parte radices petroselinu, et iunco, oleo amygdalino illitis tentanda est uia: immittendum quoq; oleu per clyster seu canalem, aut fistula exigua, multu enim facit ad urinam proliciendā, licet urere no paru solet. At lac coira ardorem lenit, paru urinae prouocat. Aqua uero maluae maioris quasi medijs uiribus est. Quod si nullu horum prosit, tentanda est cathetera, quae et facilius immititur, et tutius, post haec omnia quam ante: breuissimu aut temporis spaciū inter haec omnia fluat, atq; interim aeger seuius maneat, et omnino a potu seperet, ut diutius retentione loij ferre possit. Comendari solent inter praecipua uesicae mustelarū siccata, et hermodactyli in potu sumpti, et cuculi axugia cum pelle imposta super pectem: et cimices et pediculi uirgae impositi. Causae ischuriae, dysuriae, et stranguariae si stranguaria pro impedimento, non incontinentia accipitur, cum ischuria sit dysuria confirmata, et dysuria leuis ischuria, decem sunt. Nam est a uirtute, cum retenta urina, ut in negocijs fieri solet, tenditur nimium ulli uesicae, atq; ita comprimere nequit. Hoc autem tribus ex causis contingit. Prima, quia uesica ob abundantiam humoris comprimere nequit, uel neque manus pomum magnu uelut paruum. Secunda, quia distenti ulli uim omnem amittunt solua copagine. Tertia, quia nimium repleti tum ob distentionem, tum ob plenitudinem proprium temperamentum amittunt. Duae aliae causae sunt a membris ipsis, uelut phlegmon uel ferribus, et caro excrescens, caro quidem solet sequi fluxum seminis spontaneum, et urinae ardorem, ab utriusque enim erosa carne intus alia superexcrescit, uelut in ulceribus oriri solet, alia obducta cicatrice, quae meatu urinae impedit. Duae aliae ex humoribus, sanguine scilicet coeetro, aut pituita crassa uel lenta. Duae aliae ex rebus non naturalibus, lapidibus aut arena: sed lapides si magni sunt, raro ischuriam, sepe dysuriam faciunt, et pellunturq; facilius cathetera. Si uero uesicae collum ingrediantur, quia paru sunt, licet difficultus repellantur, spes tamen est aegrum posse liberari, seu mutatione si-

cus, seu attritione aliqua. Oclaua est a flatu, quam Galenus affirmat, etsi meo iudicio raro accidat. Fit et aliquando ob ulcus, dum natura timet serosum humorem super laesam partem transmittere.

In presentia com.

Difficillima est quae a carne, post a lapillis. Galenus uero meminit et eius quae ab intemprie fit, maxime sicca uel frigida, quamquam haec stranguaria saepius parere solet. frigida quidem intempries in musculo incontinentiam potius parit quam dysuria, aut ischuria, in ipsa aut uesica ischuria et dysuria. Ergo ischuriae causae principales sunt septē. na ulcus dysuria potius facit, no potest aut supprimitere urinae, ut neq; sola intempries: quae si hoc faciat, ad uirtute reduci debet. flatu quoq; ischuria facere raro contingit. V I sint ergo causae, uirtutis imbecillitas in uesica, caro et abscessus, lapis, et arena, sanguis et pituita. Ischuria et dysuria solet ardor urinae consequi, non quia urina ultra modu retenta putrescat (nam in sanis id no contingit, ut du urina retinetur, ardore experiat dum mingunt) sed quia materia quae obstruit, aut putrescit, aut erodit, dum diutius retinetur. Ardorem retentio non subsequitur, nisi postquam caro ob id creuerit, aut quia idē sit utriusq; causa, ueluti lapis aut arena: diuturnos ardores aut stranguaria consequi solet. Distinguntur certis signis causae dysuriae. na a lapide facta insignis magnitudinis cognoscitur, ut dicebat Galenus: quoniam aegro respicio, si cocutiatur, urina

6. de Locis cap. 4.

prodit: si paruus extiterit, cathetera immissa sentitur lapis in collo uesicae ob strepitū. Si aut arena, dignoscitur ex exitu, quamquā raro, si humor lentus no adsit, sola obstruat. Si sanguis concretus, liquidus solet antea effluere: si pituita, lenta et ipsa, du excernitur, apparet. Si ex uirtu imbecillitate, praecessit aut diuturna retentio, aut frigus uehemēs: si abscessus, dolores et febres praecesserūt, et etia ad sunt caro, tophus, callus, difficultus dignoscitur: solet tamen subsequi ardore urinae, et dysuria paulatim facta cu urina clara. et fluxu seminis, et cathetera impositione laboriosam, et morbū indicū. Calculi signa proprie sex sunt, quoru quatuor Galenus comemorat primo de Locis affectis: Urina aquea, sed imen arenosum, pruritus in praeputio, et tensio ueretri. ut enim ulcus ardorem facit in praeputio, ita pruritus ex lapidis motu in uesica, pruritus in praeputio. Cum uero magnus iam euaserit, et pedem concutiendo, et repente sedendo, sentitur laesio in peclinis imo, et uirgae radice: arena euicitur, quonia pleruq; lapis atteritur, neque

Cap. 2.

lib. 13. Aphor.

Sec. 11. 6.

que enim ex arena lapis, sed ex lapide arena fit: cuius tamen contrarium plerique existimant. Cum uero lapis in ulcus exciderit, aut carnem, tunc signa confunduntur. Curatio ergo, ut ad rem reuertar, cum in remotione cause consistat in lapide, arena & lapillo, una est, scilicet ut protrudantur cum his que talia potentius solent comminere: qualia sunt lapis Iudaicus, & cancrorum lapilli, & balsami succus, & cinis scorpionum. Sed si lapis magnus sit & durus, excidatur, si uirtus ferat. Modum curandi post describemus. ligandi uulnus. Galenus, seu potius Heliodorus in libro de Fasciis. In his plus conferi unum quam sectionem uenae, in his qui uino non profusus sunt assueti. Vnde animaduertendum, olim unum potius pro medicamento quam pro potu in usu fuisse, & propterea que ab Hippoc. de uino scribuntur, tanquam de medicamento accipienda: nec nobis illud in usu habemus, tantum prodesse. Præterea Hippocratis regio, utpote calidior & magis inæqualis, uina longè potentiora fert, quæ admodum Mombasium seu Creticæ seu Maluaticæ, quod flauum est, potens, si uae, & Græcæ. Falleris o homo, o medice, hæc deteriori nomine utar: in modo infans, qui hæc ex uappa nostra (taliam enim sunt nostra uina, & præsertim que in campis nascuntur) expectat. Quis enim ad talia respiciens, in his que tamen sunt uerissima, delirare Hippocratem non existimet? Non sunt nostra uina, nisi solo nomine. Itaque si dysuriam patienti unum uel Mombasium uel Græcæ dederis, aut etiam quod amabile uocant, intelliges in plerisque Aphorismum esse uerum, quamuis etiam nos uino simus assueti: in lapide tamen fortuna quadam hæc proderunt. Sed si refrigerata sit uescica, aut imbecillior distentione facta, non frustra tenta. Iuuabit etiam seu caro addita sit, seu sanguis concretus, seu pituita lenta impediatur. In phlegmone tantum nocebis, quantum sectio uenae proderit. Vides igitur hæc auxilia pluribus in causis communiter plurimum prodesse: in omnibus autem, alterum eorum. Medicamentum autem minus tutum est clystere, cum ad locum trahat, & non euacuet ex uenis propè uescicam. liquet igitur, Hippoc. sententiam ab alijs obscuranter tractatam. Quod si nulli securo auxilio ischuria sedatur, sit aut propria, id est non facta suppressio supra uescicam, oriri questio solet, an cathetera potius per uim sit immittenda, an sectio in loco ubi lapis extrahi solet, administranda, an escharoticum medicamentum superponendum, inde locus perforandus? Semper enim in deploratis casibus

quælibet ratio quæuis non tuta, modo in ea spes aliqua sit, tentanda est, quam certè morti ægrum destinare præstat. Itaque ex cathetera per uim immissa dolores, ulcera, phlegmonesque excitari solent: escharoticum medicamentum serius agitur, quam occasio postulet: sectio incerta est: ob id plurimum refert quam præstans sit lithurgicus, quæ mûdum sit corpus, quam sanguine plenum, in omnibus ratio excessus habenda est. Nos tamen uidimus perforatam cathetera carnem in Francisco Læzæ uerta patricio optime cessisse, tamen si sanguinis & saniei multum profluxerit. Sed si callus sit, sectio expeditior, in imperitis artificibus, tutius est escharoticum. Quæret forsai aliquis, cur Hippoc. balnei tam præstans auxilij non meminerit: siquidem balneum primum est in ordine, quo ad uires attingit, soluentium dysuriam & ischuriam. Galenus in libro de Cura & dignotione affecluum, renum hoc auxilium tanquam ultimum relinquit, quod uehementer uires exoluat. Ob id forsai Hippoc. prætermisit, quæquam utilissimum uel quia non nisi purgato corpore omnibus modis adhiberi cõueniat. In ischuria tamen & dysuria cum quæramus curam potius symptomatis quam morbi, tutius adhibetur quam in calculo.

APHORISMVS XLIIII.
Quibus cerebrum cõcussum est, in tribus diebus pereunt: si uero hos euaserint, sani fiunt.

COMMENTARIVS.
 Quæ Galenus hic & secundo de Locis, quæ quædam dicitur, docet, refutatur a Brasauolo experimento: nec sic interpretandus est Hippocrates. Et nos uidimus cõcussio ex saltu, ex casu, ex ictu cerebro uidemus per sepe, ubi lesio sit magna, homines & animalia reliqua ui mortua concideret: quæ si cerebrum præter cõcussionem corruptum fuerit aut dissolutum, aut diuisum, oes perire intra tria die, absurdum est enim credere, corruptum cerebrum, uelut carnem quæ nullum habet usum, sed solum utilitatē, posse restitui, neque si cerebrum corruptum aliter quæ ut concutatur, sed uelut ex uulnere uel ictu non grauioris rei, qualis est malleus, later, patientem intra triduum mori, dicere Suetonio in Caligula: Curatorem munerum ac uenationum per continuos dies in conspectu suo catenis uerberatum, non prius occidit, quam offensus putrefacti cerebri odore. Quis ergo adeo insanat, ut putet cerebro incipiente corrumpi, mortem intra triduum sequi? uel si enadat eos dies, postmodum sanari? At uero quomodo id dignoscere potuisset? omitto de mortuis ex dissectione: quæ quæ

lib. de Capitis uuln. pag. 3. pag. 5 & 7.

Cap. 4.

Cap. 2.

Cap. 7.

lib. de Capitis uuln. pag. 3. pag. 5 & 7.

et hoc tamè operosum fuisset. Neque enim nunc cum maxime concedatur libertas dissecti corpora, quoscumque dissectare licet, eos qui non sunt mortui, quomodo dignoscere potuit sphaçelo cerebri lahorasse, cum nulli minus uerisimile? Est autem hoc inter oracula numerandum, cum ratione habeat obscurissimam, quam uenari præstitisset potius quam nugari. Nos tamè id agemus: sed prius eos docebimus modos, qui cum uideatur cõprehendi sub Aphorismo præsentis, haud tamè cõprehenduntur: uelut cum uenula aut ossis squamula disrupitur, aut membrana laceratur, nam in his est non statim mors subsequatur, tandè tamen oes, aut magna pars perit, ut Hippocrates testatur, & experimentum docet. ibidè quoque colliges signa tria præcipua sphaçelati ossis, scilicet cum a casu uel ab ictu aut saltu uerigo primum, inde sopor, demum etià quod in terra decidat, acciderit. Clarum est igitur, eos qui sic afficiuntur, nec ob sphaçelum perire, sed rupto ossis, uel uenula, uel membrana corrupta seu interiore, seu uiculis qui per suturas trañeunt putrefactis, estate post septimum diem, hyeme post quartadecimam atque serius, prout iuuenes aut seniores fuerint, interire. Vnde cõmuni usus obtinuit, ut iudices usque ad quadragesimum diem si perierit ui uulneris, aut ictus perijisse censetur: si aut post, alia causa. Ex quo liquet problematis solutio, cuius alius non adeo mihi cõperta ratio fuit: scilicet Cur quidam concidat uelut mortui ex ictu uel casu aut saltu, inde resipiscunt ante tertiam diem: & tamen post aliquot dies etià moriuntur. nam bis cerebrum sphaçelatum est, sed non adeo ut mori debeant ex hoc uerum præter uenula, aut membrana disrupta est. quæ admodum uicio membrorum inferiorum, uelut renu aut iecoris aut uentriculi periret, præsertim si in uentrem ceciderint. Signa ergo ex sphaçelo perituri sunt, si nullo modo ante diem tertium resipiscat, et magnitudo cause, ut casus ex altissimo loco, pondus grauisimum quod in caput incidat: tamen si mollis res sit quæ incidat, ut laua aut gossipij moles coacta atque defata. Et si fluat sanguis è naribus, & si oculorum uenæ impleantur, peritque subsequitur mors breui. Non tamen adeo certum est signum, sed si cum hoc protuberent oculi, & si minorè amittant, aut si conuellantur: moriuntur enim statim. Cur ergo triduum definit hoc periculum, causa est, quod si noxa sit grauisima, tertia die, qui est primus circuitus, nec cessant occidit: aut si non occidit morbus, non est grauisimus, sed miset. igitur non est ex illa collisio facta cõtinua solutio, nec ulla pars corrupta. Multa tamen in oppositum adduci possunt: atque

primum Galeni auctoritas secus interpretatis, quam negligere piaculum uidetur: nec certè sine ratione manifesta relinquere potest, tum maxime quod infra ait: οὐδὲ σὸς αἰετὶ ἂν οὐδὲ ἐγκέφαλος σὲ ἀδῆν. id est: Quibus cerebrum cõcussum est: hic uero, οὐδὲ σὸς αἰετὶ σφρακκλιδῆν ἢ ἐγκέφαλος. Vt non idem sit, σὲ ἀδῆν ἢ σφρακκλιδῆν. Altera ratio est, quod proposito hoc ut eadem sint, non conueniunt, malum fieri & perire. ibi enim subiungit ὡς ἀγχι ἀφ' ὧν οὐς γυμνῶν ἰσχυρῶν. Tertia, quonia Hippocrates secundo de Morbis habet, ἢ σφρακκλιδῶν ἐγκέφαλος, seu in cerebri sphaçelismo dolor ex capite spina occupat, & ad cor animi deliquit procedit, & sudat, & somni expers est, & ex naribus sanguis fluit, & pe etiam sanguinem uomit. Σφρακκλιδῶν δὲ ἐγκέφαλος τὸ πῶς τοῖσδε. Id est, sphaçelismo, contrahit autem hoc modo, quum aut nimium calefactum aut perfrigeratum fuerit, aut biliosum pituitosum uel plus solito factum. Vbi aliquid horum plus solito perpesum fuerit: etiam spina lem medullam super calefacit. Et cum etiam hæc percalefcit, dolorem inducit. Animo uero linguatur homo, cum pituita aut bilis ad cor consistit: consistere autem necesse est commotis ac humectatis. Sudor autem fit ob dolorem: sanguis uero uomit, quum uenæ quæ sunt in capite, à cerebro fuerint calefactæ: quæ uero circa spinam sunt, à spina: spina autem à spinali medulla: medulla uero à cerebro, unde origine trahit. Quum igitur calefactæ fuerint uenæ, & sanguis in ipsis efferverit, quæ quidem in capite sunt uenæ distribuunt ipsam ad nares, & ad os: quæ uero circa spinam sanguifluæ, in corpus. Hic tertia aut quinta die plerumque perit. Et infra: σφρακκλιδῶν ἐγκέφαλος. Quod ille uertit, & satis bene in hoc proposito: Si corruptio cerebrum inuasit, dolor tenet maxime anteriore parte, & paulatim etiam intumescit, & liuida fit, & febris ac rigor apprehendit. Et in tertio rursus: ἔνδε σφρακκλιδῶν ἐγκέφαλος. Id est: In cerebri sphaçelismo, dolor caput tenet, et per collum ad spinam procedit: æger non audit, et frigus ad caput deuenit, totiusque intumescit, & uoce priuatur: ex naribus quoque sanguis fluit, et liuidus fit. Quod si morbus leuis fuerit, ubi sanguis effusus est, melius habet: sin autem uehemens, cito perit. Notandum tamen, quod in eodem secundo, tertio repetitur huiusmodi morbi descriptio: Si cerebrum corruptum fuerit, dolor ex ceruicis neruo ad spinam tendit, & ad cor frigus descendit, et derepente nouus sudor adest, & per nares sanguis

Aphor. 8.

pag. 2.

pag. 8.

pag. 2.

pag. 7.

3 sanguis fluit, uomunt quoq; multi, hic triduo mo-
 3 ritur: si uero septem dies transgrediatur (pleriq;
 3 aut no transgrediunt) manifestum est autem di-
 3 scrimen a superioribus, conuenit tamen cum his
 3 quae dicta sunt in Coacis praedictionibus: Cere-
 3 bro corrupto alij in tribus, alij in septem diebus
 3 moriuntur: hos uero si effugerint, seruantur. Ver-
 3 tum, ut dixi, eadem est difficultas in uerbo σφα-
 3 κελος. Vt sit sensus: quomodo cumq; cerebrū af-
 3 ficiatur, sic ut sanguis profluat ē naribus, et per-
 3 saepe euomatur, etiā obiectum seu casum seu sal-
 3 tum, uel etiam morbum, cum doleat usq; ad spi-
 3 nam & cor, animo liquitur, intra triduum mori-
 3 tur, si autem quantum diem, aut ad summum septi-
 3 mum superauerit, euadet omnino. A' tertia autē
 3 die usq; ad quintam, uel septimā, euadere potest.
 3 Pro quo uide decimo Contradicentium. Ad id
 3 de concussione dico, quod muti sunt in sphae-
 3 lismo necessario, non tamen necessario moriuntur.
 3 concordatq; cum illo quintae particulae: Si
 3 ebrius quisquam repente obmutuerit. Vide etiam
 3 49 que in eo sextae Particulae, Quicumque sani do-
 3 lore capitis, dicta sunt.

APHORISMVS XLV.

Sternutamentum fit ex capite ca-
 3 lefacto, cerebro autē humectato:
 3 eo quod in capite inani. Aer enim
 3 intus cōtentus extrā erumpit: sonat
 3 autem, quoniam per angustum ipsū
 3 est exitus.

COMMENTARIVS.

3 Cum locutus si de signis a cerebro male
 3 affecto ualde sumptis, in praecedenti Aphorismo,
 3 tum alijs, antea interposita cura stillicidij & dif-
 3 ficultatis urinae, tum suppuratorum, ut sint tres
 3 continui Aphorismi: transit ordine exacto ad af-
 3 fectum cerebri praeter naturam, sed minus ma-
 3 lum, imo quasi leue symptoma. inde prosequitur
 3 per continuos quatuor alios Aphorismos, illud
 3 in omnibus intendens, quod seu per artem seu a
 3 40 natura morbos symptomatq; a repletionē facta
 3 materiae contentae expulsiō sanat. Diximus au-
 3 tem nonnulla circa praesentem expositionem in
 3 3 superiore Particula, ad quam te relego. Nunc o-
 3 pinationem Galeni prosequar secundo de Sympto-
 3 matum causis, cum inquit: Cuius generis & ster-
 3 3 nutatio est, ad persequenda protrudēdaq; ea quae
 3 3 nares offendūt, instituta. Quae ipse quoq; respi-
 3 3 ratus sunt uiae, a natura inueniunt: quippe expur-
 3 3 gat spiritus sibi ipsi uolenter & cum impetu de-
 3 3 latus, uias non aliter quam tibias & fistulas ex-
 3 3 purgant harum opifices. Et paulo infra: Porro

3 eos humores qui in arterijs contumaciter habet,
 3 & qui difficulter reijciuntur, magis expediunt
 3 sternutationes: utpote in quibus maior etiam est
 3 spiritus impetus, quam in tussi: causa uero genera-
 3 tionis altera, quippe propter ea quae in naso, non
 3 propter ea quae in arteria aspera offendunt, emit-
 3 titur in ijs spiritus uehementer. Emissionur autē
 3 cum eo, etiā ex prioribus cerebri uentriculis a-
 3 liquid: atq; idcirco tusses quidē caput nihil inuadūt,
 3 sternutationes (si tamen ex catarrho non sūt)
 3 maximum remedium capitis halitu repleti, sunt.
 3 Nec mirū uno impulsu, tum a pulmone, tū a capi-
 3 te spiritum emitti. Monstratum enim est, ubi de
 3 ijs differimus, caput quidē pectori motus prin-
 3 cipium tradere: pectus autem pulmonem & dila-
 3 tare, & contrahere. Cum igitur quae in naso of-
 3 fendūt, persequi propterea utriusq; emittēdi spiri-
 3 tus uisi simul uittur: altera quidē ea, quam ipsum
 3 per se facit: altera, quam per neruos, ueluti per
 3 quaedam longa brachia, quae in pectus descendūt
 3 (quippe per hos id contrahit) halitus uisum aut spi-
 3 ritum per colatoria ossa, ipsum per se exturbat.
 3 Atq; haec quidem symptomata uoluntariae sunt
 3 facultatis. Propius sanē quam alibi ad naturā &
 3 usum sternutationis accessit, non tamen clarē
 3 explicat: sed nos ut diximus superius, sternuta-
 3 tio fit spiritum confertim attrahente cerebro,
 3 inde simul protrudente. Et quoniam non potest tra-
 3 hi, nisi simul trahat & pulmo, ideo uidetur etiā a
 3 pulmone protrudi, sed cerebrum uerō est princi-
 3 30 pium protrudendi, attrahendi autē inuittū. Cae-
 3 terum propter illud pulmo trahit, quod obscurē
 3 nimis ipse proponit. Ceterum Aristoteles multa
 3 de sternutatione proponit, quae nos ut uera col-
 3 ligemus atq; supponemus, sunt autem haec: Homo
 3 solus, quod natura erectus sit, adde calidissimus
 3 & humidissimus, grauedinibus tentatur, nō ul-
 3 lum aliud animal, sunt enim omnia alia prona.
 3 ues tamen quod magis erectae sunt, natura graue-
 3 dine, licet exigua, nō raro corripuntur. Sternu-
 3 unt autem quacumq; grauedine corripuntur, si
 3 quidem sternutamentū est ad propulsandam ce-
 3 rebri laesionem: unde grauedine oppressi, uolun-
 3 tate quidem tenentur sternuendi, sed nō possunt:
 3 uerūm sternuunt maxime, uel incipiente, uel dis-
 3 soluta iam ex parte grauedine, aut saltem conco-
 3 cta: antea uero desiderio magis tenentur, quam
 3 affeū ipso corripiantur. Alijs etiā ex causis
 3 cerebrum obledere solent, sternutamentū exo-
 3 riri solet: ut sit actus cerebri offensam propelle-
 3 re conantis, status propulsi medio: unde etiā sin-
 3 gultus tollitur, solet enim singultus & tussis ce-
 3 rebri

3 rebri uellicare, ut cerebrū ad propulsandam
 3 noxā incitetur. Atq; in tussi cur sternutamentū
 3 tussim soluat, saepe iam diximus: quoniam ex pul-
 3 mone spiritus uehementis delatus per purgata uia:
 3 at in singultu, cum sit ex uentriculo haec noxa,
 3 ut decipi uideatur, quod ad hoc attinet, Philoso-
 3 phus sanatio fit e ratione quae superius in alio li-
 3 33. Probl. 2 bro diximus: sed iuxta Aristotele, quoniam uici-
 3 nitate loci ex motu uehementi calefit uentricu-
 3 lus, calor autē dissoluit flatum, statusq; materiam.
 3 Indicio est, quod etiam cōtenta spiritu solum aut
 3 foto uentriculo itidem soluitur singultus. Sed
 3 4. Probl. 4 prosequor Aristotelem institutum. Indicio est ster-
 3 nutationem fieri a molestia, & praesertim a ca-
 3 lore, quod intus in sole, & titillatio narium,
 3 atq; odor rerum calidarū, praecipue piperis (con-
 3 disti uocati) euphorbij, & talium, uehementes
 3 15. Probl. 15 concitat sternutationes. Ea q; ratione dormien-
 3 tes non sternuunt, quoniam cerebrum refrige-
 3 rat, & quiescit, calore intus ad cor reuocato:
 3 8. Probl. 8 Sed & confricato oculo, dum calor & molestia
 3 foras auocatur, & maxime quousque lachryma
 3 effluit, intus quiescit, & sternutatio non moue-
 3 7. & 9. & 11. Probl. 7. & 9. & 11. tur. Sed sacram rem existimauerunt ueteres hanc
 3 operationem, quae ex principe parte procedit:
 3 uerūm meliora sternutamenta esse putant, quae
 3 a meridie ad mediā noctem eueniunt, quam quae
 3 a media nocte ad mediam diem.

3 Deueniendo ergo ad Aphorismi expositionem,
 3 postquam constat sternutamentū fieri ob ca-
 3 30 loris principaliter, tum ob humiditatem replentis uen-
 3 triculus cerebri molestia, ut in grauedinibus, pa-
 3 tet expositio primae partis Aphorismi, & cōcor-
 3 dia Hippocratis cū Aristotele: tum causa cur in
 3 comitali sternutamentū est signū aduentus ac-
 3 cessionis in principio, & in fine liberationis.
 3 Quod est generale etiā in consimilibus affecti-
 3 bus, grauedine, attonito morbo, atq; huiusmodi.
 3 Et ego uidi iuuenē, quem solū eo morbo affectū
 3 uidisse me memini, qui conciderat eo morbo, ex
 3 40 quo, ni oblitus sum, altera perijt die: quem astan-
 3 tes dicebant, uesperī praecedente sternuisse plus
 3 quam tricies, & nihil emittebat, idq; uerē, nam
 3 magna molestia affectū esse cerebrum, indica-
 3 bant tot inania sternutamentā: ex quo patet, quod
 3 quanto plura & sicca atq; inania, eo peiora. &
 3 si magna & ualida sint, eo deteriora, cum uali-
 3 da fuerint uires: & quanto debiliora, cum debi-
 3 les. Ideo nuper Ioannes Ludouicus Bouius, an-
 3 50 num agens sexagesimum quartum, post multa si-
 3 gna mala affecti cerebri, cum longo morbo de-
 3 cubuisset, sternuit manē uno forsā uiginti quin-

3 que uicibus leuiter & inani effectu, itaque ter-
 3 tia die periit. e ratione, contrarijsq; causis pau-
 3 ca & plena seu humida, & quae crassam edu-
 3 cunt materiam, faciliatq; optima, & signum o-
 3 ptimum, unde Aristoteles dicit, quod plerumque
 3 33. Probl. 3. geminantur.

3 Aer enim intus contentus, extrā erumpit, &
 3 Docet causam efficientē sternutamenti, tacens
 3 causam causae. calefacto enim cerebro, ut refri-
 3 geretur cōfertim, attrahitur confertim aer: et si
 3 militer repleto inani humido, ut expellatur idem,
 3 eodēq; modo attrahitur: unde ante omne sternu-
 3 tamentum sentimus nos aerem attrahere celeri-
 3 ter, & copiosum, quo attracto, cum ibi sit praer-
 3 30 ter naturam, extrā erumpit.

3 Sonat autem, quoniam per angustum illi est
 3 exitus. Reddit causam, cur adeo resonet. Dicit,
 3 Quoniam per angustum locum fertur spiritus,
 3 scilicet per meatus ossium, qui sunt supra nares:
 3 6. & 12. Cap. 6. & 12. ut a Vesalio libro primo, ac septimo.

3 Galenus hoc in Aphorismo ter reprehendit
 3 Hippocratem. Primum, quod dictum illud non sit
 3 generale: sed intelligi debeat de sternutamento
 3 solo, quod fit uitio capitis, nam in reliquis quae
 3 sunt, gratia exempli, ex narium titillatione, non
 3 est necesse ut fiat uel supercalefacto cerebro, uel
 3 repleto inani ab humido: uideturq; haec accusa-
 3 30 tio toleranda, quoniam est quasi expositio Hip-
 3 pocratis potius quam accusatio. Atq; utinam ta-
 3 liter se gessisset ubiq;. Secunda autē est, strepitum
 3 illum fieri solum ex aere excusso a cerebro cre-
 3 dere (supple, ut Hippocrates credidit) est mani-
 3 feste falsum, quandoquidem uideamus etiam fieri
 3 propter aerem protrusum a membris pecto-
 3 ris: praeterea quia aer ille attrahitur a cerebro
 3 ante sternutationem, non solum excutitur qui in-
 3 40 tus erat, hoc enim experimentum docet. Ter-
 3 tia, non sit sternutamentum repleto inani ab hu-
 3 mido, nisi humidum illud in flatum conuertatur:
 3 aut sit acre, quod stimulet cerebrum, uideamus
 3 modo de istis accusationibus. Nam et si intelli-
 3 gamus de sternutamento factō a solo cerebro,
 3 adhuc hoc modo non esset uerum, quod fieret a
 3 calore, uel repleto inani ab humido solum: quan-
 3 doquidem facta ex uaporibus tali molestia, qua-
 3 50 lis concitatur ex narium titillatione, fiet sternu-
 3 tamentum, nec tamen ab illis causis. Ob id di-
 3 co generaliter intelligendum Hippocratem ex
 3 demonstratione dicta, scilicet quod titillatio &
 3 reliqua non mouent sternutamentum, nisi cale-
 3 facto cerebro. neque enim dubium esse potest,
 3 quin titillatio in naribus non possit esse causa
 3 318 M propria

propria & coherēs sternutationi, sed causa tantum causae, quae causa est caliditas cum motu in uentriculis cerebri. Ex quo patet, non esse absurdum credere, quod olim interirent ex unica sternutatione, unde nata sit consuetudo bene ominandi à sternutamento: seu illa orta sit ex opinione, quod sternutamentum omen faciat bonum, aut malum, ut precemur bene sternutantibus, satis est potuisse quoni humorem adeo acrem, qui uexauerit cerebri uentres, ac statim interfecerit: non quia sternutamentum occideret, sed erat signum causae, ex qua interitus accideret. De secunda accusatione, illa uerba (Aer enim inter contentus) non sunt intelligenda de aere qui in cerebro antea continetur, sed qui contractus est dum sternutat. Siluit autē secundam partem tanquam notam, cum explicasset primam & tertiam, scilicet causam sternutamenti effectricem primam, & post proximam. De tertia calumnia dico, quod humidum illud est (ut dixi) causa attrahendi aerem, quo fit, ut sternutatio. Fallaciam enim facit Galenus reprehendendo Hippocratem, qui non dixit quod humidum & calor semper faciant sternutamentum: sed quod sternutamentum semper fit calefacto cerebro, aut humectato. ideo manifesta est calumnia. Quod enim humidum acre falsum ue moueat sternutamentum, uerum est: sed hoc non est ad propositum. sed illud oppugnare debuit, quod sternutamentum fit ab humido. neque enim generaliter hoc est intelligendum, cum ipsemet dicat, quod etiam fiat calido.

APHORISMVS XLVI.

Quibus inter uentriculū & septum pituita repōita est, & dolorem afferet, exitum non habens, neq; ad alterū uentrē, ijs p uenas ad uesicā pituita uersa, soluit morbus.

COMMENTARIVS.

¶ Sermones antiquorum uel euidenter cum rebus ipsis consensum habere debent: aut si id non possumus, potius quam per difficillimas rationes, nec satis certas alienū uelle expiscari sensum, propriam tueri sententiam, modo uera sit. Neq; enim dubium esse potest, quod si uellemus per septum transfusum legere omentū, quin clarissimus esset sensus, atq; euidenter contineret ueritatem, uel artem. At hoc nolumus, quocirca dubitarunt merito tum Marinus, tum Galenus, quomodo pituita possit ibi decubere, absque eo q; non defluat usq; ad ossa pubis? Galenus respondet, quod non ubiq; id coniungit, sed in ea tan-

tum abdominis parte, quae ad epigastrium attinet. Ridicula Euchsij expositio, intra peritoneum, quod iuxta abdomen est: id est, Pituita, quae est iuxta phlegma. adeone putauit imponere nobis caligantibus oculis, ut nesciremus abdomen idem esse Latine, quod Graecè peritoneon? alludit ergo Hippocrates ad illud quartae Particulae: Quibus tormina & circa umbilicū dolores, & lumborū dolor, qui neq; medicamēto, neque aliter tolluntur, ijs in hydropem sicca firmatur. Ergo lumborū dolor fit crudo ex humore in uacuo illo usq; ad os pubis descendēte, id est, ad regionē illi propinquā: dolores autē, & tormina ex parte quae superius quiescit, & retentus est. Si ergo regionē inuenerimus inter uentriculū et septum transfusum, in qua consistere, aut comōdē contineri, aut saltem firmiter positi haerere, habemus intentū. Videtur autē mihi, q; ea sit quae supra septū transfusum est. ibi enim uentriculus supereminet ea parte, quae est prope os. Et hanc uidi in patricio Briuo dissecto Mediolani, cum iam tamen copulatus fisset, erat autē in uinculis, ac prope ea quibus iecur superius alligatur. ostēdit autē hoc Hippocr. cum dixit: Exitū non habens neq; ad alterū uentrē. Ad quē rogo uentrem, si infra septū transfusum iacet? Propterea docet modū curandi, cum neq; adeo facili ad intestina deriuari possit tunica utraq; & inani intermedio, neq; per sanguinē aut sudorē toto corpore, neq; per uomitum eisdem rationibus firmē, quae ueiant ut per alium educatur: reliquum est, ut unica spes & a natura & ab arte super sit, scilicet ut per urinas educatur. nam in gibba iecoris ob propinquitatem transfunditur, à quibus ad urinas deriuatur. In tam claris ergo rebus caligant antiqui, & Galenus praecipue ad interpretandum potius quam interpretandum Hippocratem, hac in parte duntaxat natus: ut etiam in carminibus, quae operi praeposui, testatus sum.

¶ Caeterum quod de transumptione humoris ex uacuo in uenas & ad urinas memini Galenus,

nus, uerissimum est: eaq; exempla bellè proposita sunt accommodata. De transitu materiae per ossa, dum illa etiā extenduntur, abscessumq; contrahunt, quod magis mirum est: de exitu sanguinis ex cute, ac carne sana redundantis, in ossiū fracturorū coagulatione: de pure in cavitatē pectoris contento, & in pulmones transumpto, ut comōdē per tussim eiciatur. Sed nihil mirandum est, scientibus nobis ab Hippocrate commemoratū, quod corpus nostrum totum est transpirabile, & in unum consentit, ut in libro de Ali-

mentō, cum dixit: Cōfluxio una, cōspiratio una.

APHORISMVS XLVII.

Quibus iecur aqua plenum in omentum eruperit, ijs uenter aqua repletur, & moriuntur.

COMMENTARIVS.

¶ Eis dictio, in apud Latinos significat: & licet alia multa significata iuxta annexas dictiones habeat, cum sequatur τὸ ἐπιπλεῖν, significat in omentum: quod tamen est, ad omentum, ut, Vado in urbem, id est ad urbem: feror in hominem, id est, ad hominē incitatus accedo. sunt enim formulae quaedam loquendi, quas explicare longū esset, ijs qui linguam callent solum nota. Sicut & illud in Verrem: quantum differt ab hoc, in domo sum, in coetu, ut stultus clamitabat. Dissectio autem nobis ostendit, aquam hydropicorum primò inter omentum & peritoneū contineri, post exeso omento inter illud etiam & intestina, sed & ante illud. licet enim solidum sit intus, tamen penetrat. unde quatuor tempora. Primū, cum inter omentum fuerit, et peritoneū, tuncq; sanabilis semper est morbus, ni causa uel aliud obster. Secundum, cum in omentum penetrat, sed illud tamen integrum est: difficileq; iam sanantur, quoniam ea pars non adeo per urinas excerni potest. Tertium, cum ibi est, et exesum est omentum, tuncq; sunt insanabiles, nisi omnia profus egero opituletur. Vltimū, cum iam ad septū ascēderit aqua, tussimq; excitauerit: quo tempore sunt deplorati profus, & breui uita finiūt.

¶ Quod uerò adiecit (Et moriuntur) scientibus nobis, q; omnis aescites lethalis est: nō adiecit frustra (Et moriuntur) nisi ut intelligeremus, oēs ex hac causa interire, tametsi et in huiusmodi accidit nostra & sanationes admirāde, sed rarissimē: seu ex causis ignotis nobis, seu ex caelo, seu quod alius sanationis modus supra naturā & ex miraculo, de quo nō est dubitandū: & praeter miraculū, ordine Dei ita disponēte, ut etiā esset aliquid in nobis naturaliter supra naturam cōstitu-

tum, de quo saepe dubitauit. Causa autē, cur omnes ex hac causa intereūt, est, quod in huiusmodi hominibus, iecur imbecille est, & excoriatū, & iam cōtraxit intemperiem, ex aqua cōtenta p intemperie, qua illam genuit, ut sint in hac cōstitutione quatuor causae offendētes iecoris cōlionē: unde uerissimè est, tales aegros nunq; posse liberari. Fit enim aescites uitio semper iecoris, at illud duplex est: per se, & per cōsensum. Per se quidem quinq; modis, aut ob abscessum durum in eo magnum, & tunc est insanabilis, ut etiā illius causa: aut propter materiam cōtētam in eo malā, aut propter ulcus, aut propter malam intemperiem, aut defectū caloris innati. Ex materia quidem in eo contenta, uel eiusdem generis, ut aqua: uel alterius, ut atra, uelut in Aphorismo supra. Similiter mala intemperies per se, aut orta a causis internis, aut potu aqua uel deleteriorum putrefacientium, qualia sunt cicuta & opium. Sed ex consensu fit multis modis, principaliter tamen quatuor: à pulmone, ut in difficultate spirandi graui: à liene, à renibus, & ab utero. Est etiam modus praeter hos duos à malo regimine, copia cibi, potus, uigilijs, madafectione uestium & pedum, decubitu super terram. Est quidam modus absq; uitio iecoris, cum aqua in uniuerso corpore ob imbecillitatem coaceruata intus pellitur, quasi per crisi, ut infra. Hi duo modi ultimi profus sunt sanabiles. ex duobus etiam superioribus, qui fit uitio uteri, facile sanantur: post qui à liene: qui à pulmone uix unquam curari potest. Qui à renibus, si ex fractura emulgentis uenae, nunquam: et si ex scirrho ipsorum, si ex imbecillitate, nec facile: qui uerò ab intemperie iecoris, uel a materia in eo, uel ex defectu caloris innati, ni aliud ob sit, facile non dicam, sed non admodum difficulter sanatur. Ob id igitur iurē ad iecur in hoc casu: Et moriuntur.

APHORISMVS XLVIII.

Pandiculatio, oscitatio, horror, uinum aequale, aequali potum, soluit aegritudinem.

COMMENTARIVS.

¶ Mira socordia conscripta & interpretata cūcta sunt. cum enim Graecè Galeno teste, scriptum esset, ἀλκή, χάσμα, φρίκη: uerterunt eam orationem in ἀλκή, χάσμα, φρίκη, non solum Euchsius, sed etiā codices Aldi utriq; ego tamen malim credere Galeno, priorem probanti testantiq; scripturam, quam illis. Quod si omnino nolint eam admittere, ad quid eam Galeni accusationē extra omnē sensum reliquere?

Scilicet σολοικοφανώς εικόςτος ενίοις εδοξεν ειναι το ογμα... Κατ' αὐτοματίας πώσεως ετραχυν αλυκην...

Quaeritur: quae tamen superflua omnino sunt Aphorismi: quae tamen superflua omnino sunt...

Quaeritur: quae tamen superflua omnino sunt Aphorismi: quae tamen superflua omnino sunt...

Quaeritur: quae tamen superflua omnino sunt Aphorismi: quae tamen superflua omnino sunt...

Quaeritur: quae tamen superflua omnino sunt Aphorismi: quae tamen superflua omnino sunt...

Quaeritur: quae tamen superflua omnino sunt Aphorismi: quae tamen superflua omnino sunt...

superq; nunc queramus, cur pandiculatio, non pandiculatioem, et reliqua eodem modo scripserit...

APHORISMVS XLIX. Vibus cerebri aliqua ex causa concussum fuerit, necesse est statim mutos fieri.

COMMENTARIVS.

Superius de hoc Aphorismo fecimus mentionem: diximus et de mutis in quinto libro...

enim oblaesos in labijs non perfecte loqui. Erunt omnia quae ad hoc concurrunt, duodecim. At impeditur sermo ex musculis intercostalibus...

APHORISMVS L.

Corporibus carnes habentibus humiditas, famem adhibere conuenit, famem enim corpora siccant.

COMMENTARIVS.

Magna Dialectica hic opus est. Neque enim statim sequitur: Carnes humidae sunt, igitur siccae...

procr. Causa morborum sunt plerumque fluxiones: at fluxiones ex abundantia humido sunt. quod etiam docuit in libro de Locis in homine...

Nunc modo uideamus, cur potius fame, quam solum per accidens illa siccant, quam alijs auxilijs id fieri inbeat. Sed primum id discutiamus...

cap. 5. In fame enecto animali, cor et iecur non tabefacta uidentur. Sed iam per singula discurremus...

pag. 13.

pag. 8.

pag. 15.

pag. 2.

Contrad.

95.

Lib. 6. Aphor. 42.

10

20

30

40

50

826

pag. 10.

pag. 5.

pag. 5.

pag. 9.

pag. 3.

pag. 5.

Cap. 5.

corpus. Balneum ex aqua humectat, caldaria
 & πυρρὰ ἢ ἕλασα ἰσχυρὰ inflammant corpus, et fluxio-
 nes movent. Vigiliæ certè siccant, sed cerebrum
 multum, reliqua parum, & concoctiones impe-
 diunt. Medicamenta exsiccantia non quod opus
 est, siccant, nec æqualiter: sed uentriculum, de-
 inde iecur, reliqua non ita. Sola igitur fames tu-
 to, æqualiter & sine agitatione id facere po-
 test: quare ad eam confugiendum consulit Hip-
 ocrates. Quod si obijcias illud ex libro de Ve-
 teri medicina: Fames magnam habet potentiam
 in naturam hominis sanam debilitandi & occi-
 dendì. Respondeo, quod moderata sanat, & de
 hac intelligit Hippocr. nam quæ debilitat, uehe-
 mēs est: quæ occidit, longa et diuturna, de qua nō
 est hic sermo: sed neg. de uehementi, sed moderata.

10
 15
 20

APHORISMVS LI.

Quibusque cruda ex aluo se-
 cedūt, ex atra bile sunt: si plu-
 ra, copiosiore: si pauca, pauciore.

COMMENTARIVS.

Hic Aphorismus nō est inter illos qui à Ga-
 leno exponūtur, est tamen in Aldino textu, &
 etiā infrā exponitur ab eodē Galeno. nam ab om-
 nibus expositoribus antiquis probatur. cuius
 sententia uera utilis est, rara & breuis. Humor
 crudus alius est longè à pituita, cum sit omnino
 præter naturā: pituita autē unis ē quatuor humo-
 ribus, atq; hanc differentia docuit ipse Galenus
 primo de Alimentis. Sed & humorē crudum ex
 atra bile generari docet, id quod usu euenit in cu-
 ratione Quartanæ, cum Galenus exhibet dia-
 trion piperis, & sinapim, & dicit: si quotidie
 piper cum aqua biberent, beneficerent. primo ad
 Glauconē. Causa huius est (cum neq; piper ne-
 que sinapis conuenirent ratione materiæ, multo
 minus morbi ratione: sunt enim sicca) quoniam
 crudus humor, qui multus in his generatur, impe-
 ditur, curā, dissipatur. Generatur autē ob hanc ra-
 tionē, quod atra bilis crudus generat humores:
 & si quis in quartana illū negligat, raptim dese-
 ruit miser ægri in hydropē humidā aut siccā.
 & querūtur medici nō successisse curationē, quā
 existimārit ē peregrisse calefacientib. & hume-
 ctantibus. Docet, in quā, igitur Hippocrates cru-
 da per aluū eiecta fieri ex atra bile. Differūt autē
 plurimū cruda per aluū eiecta, & crudæ deie-
 ctiones. nam deiectiones crudæ, liquæ sunt &
 diluæ, ut colligitur libro de Symptomatu differē-
 tijs. Dicit enim, q. deiectio quæ celeriter eijci-
 tur, humida necessariō est. At crudus humor in

hoc differt à pituita, ut dixi, ex Galeno, primo
 de Alimentis, quod crassus sit. Vtroque tamen
 modo contingit ex melancholia cruda deijci &
 humorem quidem crudum: & crudas, id est li-
 quidas deiectiones. Si plura, copiosiore. Vbi a-
 tra bilis superabundat, magnas fieri cruditates
 est neceffe, ob impedimētum maxime coctionem: si
 autem pauca, parum impedita coctione, parum
 etiam deijci ex humore crudo. Est autem tri-
 plex cruditas: una, in qua crudus humor gene-
 ratur ac deijcitur: alia, in qua cibus incoctus de-
 ijcitur, uelut in lysterijs: tertia, cum crudus
 quidam succus generatur, qui acidus est sapore,
 & persæpè eructationes mouet: & est crudi-
 tatis indicium, quæ Hippocrati maxime nota
 fuit, parum Galeno cognita. Diximus tamen a-
 lias Aetio notam: cuius hodie multa sunt exem-
 pla, uigetq; magis epoto uino quàm aqua. et hæc,
 si quis ad Galenum eam referat, causa est flam-
 mosæ melancholice, ut in idem recidat. Et huius-
 modi expositio, ut dixi, est secundum mentem
 Galeni infrā, & eius sententiæ conformis.

APHORISMVS LII.

Si quis cibum febricitanti dederit, ut sano robur, ita laboranti, morbus.

COMMENTARIVS.

Hic ferri accusatio Galeni tam anxia po-
 test, postquam & hunc & alios multos Hippo-
 cratis esse negat. Verum si sine iracundia per-
 ferre dictum possumus, uidetur mihi sanè expo-
 situs ab ipso eodem in primo de Alimentis, cum
 dixit: Si quis exercens utatur oleibus & pitisa-
 na, breui uires collabentur, & corpus ipsum sic-
 ficet, & sumpsit ab Hippocrate, prima Apho-
 rismorum dicente: Alioquin corpus absimitur.
 Voluit Hippocrates declarare, quod nulli a-
 libi quàm iacturam faciat cibus assumens pro-
 constanti, quod uulgus prædicat, scilicet ci-
 bum addere robur uiribus, Dicit Hippocrates:
 Verum est, sed ægotantiibus ex febre addit ro-
 bur febri. Et hoc est quod dixit Galenus se-
 cundo de Naturalibus facultatibus: Cibus non
 concoquitur à calore febrili, sed corrumpitur ab
 illo. Docet ergo detrimentum esse, quod cibus
 ille duo mala facit: scilicet quod non auget ui-
 res, ut in sanis, & auget morbum. Vulgares e-
 nim putāt quod utrumq; adaugeat: sed uires ma-
 gis quàm morbum. ipse docet quod in febribus
 nullo modo uires adaugeat, sed ipsum morbum.
 Quia cibus in febricitante tria magna mala
 facit, fatigat naturam, & calefacit hominem:
 & hoc

14.
 15.
 16.
 17.
 18.
 19.
 20.
 21.
 22.
 23.
 24.
 25.
 26.
 27.
 28.
 29.
 30.
 31.
 32.
 33.
 34.
 35.
 36.
 37.
 38.
 39.
 40.
 41.
 42.
 43.
 44.
 45.
 46.
 47.
 48.
 49.
 50.

Lib. 6. cap: 5. post prin cap.

Cap. 2.

Cap. 2.

Cap. 2.

hoc, quia in cōcoquendo natura, quæ est de-
 bilis propter calorem putridum, & quia est im-
 pedita, fatigatur sicut uis imbecillis, & impedi-
 tur sub magno onere. Secundum, quia impeditur à
 coctione materiæ facientis morbum. Et ideo natu-
 rali cir cū adueniunt dies indicatiui & de-
 cretoriij, in quibus cogitur pugnare non prepara-
 ta materia: atque ideo succumbere. Ideoq; si ma-
 teria benigna fuerit, optimum quod ei posuit eue-
 nire, est, ut transferatur ea pugna in sequentes
 decretorios producto morbo, & ipsa languid-
 iore facta, ex quo persæpè etiam mors sequi-
 tur. Nam si antea, dicemus cum Hippocrate:
 Cruda uerò & incocta, & in malos abscessus
 conuersa, aut indicium nullum futurum esse o-
 stendunt, aut dolores, aut diuturnitate, aut mor-
 tem, aut reciduas. Tertium est, ut dixi, incre-
 mētum materiæ ob malā coctionem. Quicquid
 enim subterfugit coctionem, aggregatur mate-
 riæ facientis morbum. Et hoc eo deterius, si fue-
 rit nutriens, ut octauo Artis curandi: Atque id
 magis, si durus fuerit. ille enim pessimus: libro
 de Veteri medicina. Demum, si fuerit pote-
 stas similis causæ morbi, aut morbo,
 aut utriusque.

1. Epid.
 Pag. 4.
 2.
 3.
 Cap. 2.
 Pag. 3. in fine.
 Cap. 3.

APHORISMVS LIII.

Quæ per uescam excernuntur
 inspicere oportet, si talia, qua-
 lia sanis excernuntur. Quæ igitur
 his minimè similia sunt, morbosiora
 sunt hæc: quæ uerò sanis similia, hæc
 minimè morbosa.

COMMENTARIVS.

Longior sanè esse cogere, nisi esset quod
 in sexto Contradictorium demonstrari, quo-
 modo ab initio morbi urina debeat esse conco-
 cta in substantia: licet non in contentis, si non
 morbus difficillimus futurus sit. His uerò osten-
 dit generaliter de his etiam qui non habent conco-
 ctas urinas, & de contentis simul, dicens:
 Quod quæ non sint similia sanis, sunt morbo-
 siora: quæ uerò similia sunt sanis, minimè mor-
 bosa: cum hoc stat quod morbus adsit. per mor-
 bosum enim intelligit, quod sua natura morbum
 adaugeat. Similiter intelligendum illud idem de
 de fecibus: non potest autem intelligi hoc de a-
 lijs ullis excrementis, cum quæ sunt secundum
 naturam, tantum duo sint, urina & feces. nam
 quis dicat sudorem similem sudori sani? Scripsi-
 mus etiam libros quatuor in hoc genere, scilicet

cet de Vrinis, ut non sit decens repetere quic-
 quam. Et si omissem ibi ut huc traducerem, se-
 cissimè doctrinam imperfectam. illa enim est iuni-
 us generis, cui nihil sine turpitudine de esse pos-
 sit. Etenim honestius est ut ex hoc loco ad eos
 libros transmittamus, quàm ex illis ad hunc: ni-
 hil enim absurdus. Vnum sat fit his animaduer-
 tisse, urinam sanam, aut excrementa alui sana
 quadrifariam dici: uel quoniam sunt similia sano-
 rum urinis aut excrementis, & hoc significat
 morbum mitem: & de hac loquebatur Hippo-
 crates in Prognosticis. Vel quoniam absolute
 sana sit, & tunc significat morbum ad urinam
 non pertinere, uelut in dolore iuncturarum ab
 intemperie. Vel quoniam natura nō pugnat, nec
 aggreditur materiam morbi, ut in pestilentia fe-
 bre: tertio de præfagio ex Pulsibus. Demum,
 cum est similis sanæ, sed uerè multum ab ea di-
 stat, ut cum pro hypostasi capimus pituitam. re-
 nuem. Et si eam consideramus in febre sæ uien-
 te propter causas, de quibus diximus ibi: aut
 cum non perseverat.

APHORISMVS LIIII.

Et quibus deiectiones, si stare
 permiseris, & non moueris, ue-
 lut strigmenta subsistunt: & si pauca,
 paucus est morbus: & si multa, mul-
 tus, ijs confert alui purgatio. Quod
 si aluo non purgata dederis sorbitio-
 nes: quanto plures dederis, tanto ma-
 gis nocebis.

COMMENTARIVS.

Huius & trium præcedentium Aphorismorum
 continuitatem adeo perspicuam esse pi-
 to, ut quamuis non sint Hippocratis, certè eius-
 dem omnes sint autoris. Cum enim dixisset in
 præcedenti, Quod si quæ exeunt, non sint si-
 milia sanis, quod sint morbosiora: declarat id, exem-
 plo in excretionibus alui. Hoc habens saltem
 Hippocraticum, ut exemplum accipiat diuersum
 in specie ab eo quod proposuit antea in genere:
 ueluti in præcedenti de urina locutus est, hic de
 alui excrementis. Et quia dixerat antea, Si quis
 cibum febricitanti dederit, ut sano robur, ita la-
 boranti morbus, hic id docet quomodo, dicens: Si
 aluo non purgata his de aeris sorbitiones, quan-
 to plures dederis, tanto magis nocebis. Simile
 est illud, Quibuscumque cruda ex aluo se-
 cedunt: ante proximum dictum, ex magnitu-
 dine enim effectus magnitudinem causæ ue-
 natur, Quod autem hoc non sit ex præfati
 Hippocra-

Hippocratis aperte assentior, nam facilius dignoscitur mendum in similibus quam dissimilibus. Hic enim cupiebat similes se ostendere Hippocrati: sed huiusmodi doctrina reflexione & participatione caret, quibus tota Hippocratis oratio ubiq; referta est. Galenus quidem agnovit phrasim non esse, appellatq; sermonem hunc enigmatum, quia sibi ipsi repugnet. nam deiectiones, ad excrementa alui referuntur, verba autem illa si slave permiseris, & non moueris, ad urinas potius quam excrementa alui pertinent: rursus verba ea (ucluti strigmenta) ad alui excrementa magis quam ad urinas: subsistunt autem ad urinas deniq; potius quam alui deiectiones. Ut enim in urinis facile subsistunt quae continentur, & facilius dignoscuntur, ita in alui excrementis neutrum facile contingit. Praeter ea neque uerum est: omnes in quibus strigmenta contingunt in excrementis purgatione uuari, nam si quicquid est bilis, fuerit euacuatum, purgatione non indigent: & si eos sorbitionibus nutrias, non propter id laedentur. Multo minus haec uera erunt, si de urinis intelligantur. Praeterea ipse etiam reprehendit illos, qui uolunt non sorbitiones damnare Hippocratem, sed copiam illarum. quasi non omnibus copia nimia non sit importuna. In aliquibus autem uidetur alius Aphorismus loco huius insertus, quem nos supra exposuimus. Sed illum damnat Galenus, quamuis Herophilus, Baecchius, Zensis & Heracides primi huius operis expositores approbauerint. Sed ut sententiam meam in hoc praferam, autor hic intelligit, ut dixi, de alui deiectionibus: quae si sint ut strigmenta, cum habeant materiam erodentem, corpus significant indigere purgatione.

APHORISMVS LIII.

A Pituita alba, aqua intercus superuenit.

COMMENTARIVS.

Et hic, & tres sequentes legitimi sunt, & omnino Hippocraticam scripturam redolentes Aphorismi: tamen si Galenus existimet, unum ex his partem esse alterius alibi scripti, in sexto libro, ut suo loco uidebitur. nunc ad rem accedamus. Textus habet: ἰδίαν λευκὴν φλέγματι ὑπερβολῆ ὑδρῶν. Diximus alias, λευκὸν φλέγμα esse anasarcam, & albam pituitam, & idem λευκοφλέγματιαν. Scribit enim

Fig. 1. in primo de Morbis, iniquens: ἰκ λυκὸ φλέ-

ματι & ἰδίαν λευκὴν φλέγματι. Manifestum, cum dicat ex multis ut morbos transitum fieri, proprio sub significatio utriusque nomen intelligi. Deinde quis hic esset abusus, certam rem ex incerta docere, quod quotidie experimento deprehendimus, relinquere? Est autem duplex alba pituita. Una, quae insanabilis est, & consequitur ad morituros & mortuos omnes ferme: eiusmodi esse uidemus praecipue tabe ceteris. & de hac loquitur Hippocrates in libro de Internis affectionibus, dum dicit: Tertia tabes ab hac, haec patitur: Medulla ipsius spinalis sanguine plena fit, uersit autem similiter & a cauis uenis, haec uero pituita hydropiformis & bile repletur. Patitur autem eadem ab unis: tandem tabescit, & hinc statim niger fit, ac subumidus, & partes sub oculis pallidae sunt. Reliqua signa non subijcio, quia ibi describitur species, non genus albae pituitae. Vnum satis est, hanc ab altera quae non exitialis est admodum, & de qua hic loquitur, ibidem distingui, quod haec non est exquisita candida illa de qua hic loquitur, quae in ascitem transsit, alba pura est. Cum enim corpus tabescit, aut homo ad mortem properat per quemcumq; morbum, nutrimentum in ambitu corporis coarctari non potest, siq; tumida motum & molle, & prauis coleris ob interperiem febrilem, aut morbi alterius: & candidum ob pituitam, & quod dealbatum est a solidiori membrorum ut, atque ob id homo uidetur laborare alba pituita. Sed in acutis morbis est stans color, in tabe pura, quae est absque putredine & ulcere pulmonis candidior, non tamen adeo ut in pituita alba uera: de qua proprie agit in libro de Affectionibus. Dicitur est autem supra, quod haec soluitur a largo uentris profluuiis: sed si non sic soluitur, necesse est ut uel detrudatur materia illa in uentrem, & fiat ascites: uel non detrudatur, sed quemadmodum alibi docuimus, sensim iecoris uim corrumpendo efficiat eandem ascitem. Per pituitam albam ergo morbum anasarcam intelligit: & per aquam interuentem, ascitem, ut sermo sit proprius, uerus, & medico atq; agro utilis. Medico scilicet, uera absque erroris periculo praedicenti: a gro, ut fecit, dum tunc est, curare seipsum. neque enim illa species est ascitis facillior curata, quam quae ab alba pituita dicitur initium: illa enim absque scirrhotecoris fit. Quanto magis igitur, antequam ad ascitem deuenierit, facile curabitur morbus? Hic igitur strigens est uberrimus huius Aphorismi. Vide

Fig. 7.

Fig. 6. Aphor. 23.

Vnde cauere debent senes, & maxime principes, ab his inijs, cum pleriq; huiusmodi morbo, & ab eodem initio pereant. Nec curam adduco, tum quia non est hic locus: tum quia locum docuimus ex Hippocrate in libro de Affectionibus, ubi eam curare docet. An ergo haec meliora sint, quam nugari circa uerba, cuiuslibet iudicandū relinquo. ubi enim Galenus in aciem illā quatuor praecedentiū in compositam incidit, totum quod posterius descriptum erat, neglexit. At non id faciendum erat, sed naturae exemplum negligenda negligere, non negligenda exponere.

APHORISMVS LVI.

A lui profluuium, difficultas intestinorum.

COMMENTARIVS.

Dixi in praecedenti, quandoquidem si quatuor Aphorismi eandem praxin redolent, duplicem unicuiq; sensum, & litera ratione & experimento tribui posse. Nam ut uerum erat, quod alba pituita per rursus in ascitem transmutari poterat, & rursus alter ex altero morbus generari, priore non recedente: ita & in hoc ipso fieri potest sane, ut morbus in morbum transmutetur: fieri etiam potest, ut unus ob alterum accedat, priore non finito. Quod quoties uideant medici, non est ut dicam. Hoc autem interest, quod in priore sensu cum id acciderit, liberationis indicium est: in hoc autem secundo periculum praegrat. Videtur autem ex contextu praesentis Aphorismi potius ortū morbi ex morbo, quam transmutationē significare. Nam cum difficultas intestinorum superuenit, iam non desinere profluuium alui tum solet, sed manet: igitur consequentiū se morborū potius quam transmutationū praeccepta haec erunt. Cum uero commutationes omnes in meliora bonae sint, accessiones omnes proripsum malae: necesse est et medias esse, cum manētes, sed immunito principali leuius quiddam accedit, ut tympanii alba pituita. Vide autem hoc necessarium in commutatione, ut prius accedat quam ex toto minuat. Ergo si aequaliter crescat, aut minus bonum est. Sin autem plus consideranda est ratio, aut enim uitio curatienis est, aut quoniam transmutatio non est, sed uidetur ob id quod iam debili priore membro aliquid aliud membrū debilius est. Aliud est aut hoc, quam quod antea dixerat supra: A deiectione sincera difficultas intestinorū, malum. Nam hic non dicit, malum: sed manifestū est, quod dictum dicto respondet. A profluuium enim uentris

difficultas oriri intestinorū solet: at a deiectione sincera in profluuium uentris, si oriatum difficultas intestinorū, malum est. Vnde frustra Galenus hic Hippocratem reprehendit. At ueris argumentis suo, neq; enim quotiescumq; aduenit alui profluuium, homo cadit in difficultatem intestinorum: hoc uerum est. Sed quod addit Euchsus, Diuturno & sincero: primum est falsum, diuturnum enim profluuium alui non transmutatur in alui difficultatem, seu in intestinorū. Reliquum, ut dixi, est Galeni, nec est simplex dictum. Si enim incidat, malum est: non aut incidit quasi necessario. Ut enim tum diximus, si cum incidit, malum est, non semper incidit.

Videamus ergo, quo nam pacto profluuium alui difficultatē intestinorū adducant, quandoquidem nec diuturnum, imò minus illa, quia ex materia sunt minus calida, ac rorodente. nec ex sincera materia: tales enim malae sunt. Et etiam, quod causae dysenteriae sunt plures quam humor syncerus, uel ipso teste Galeno, nā cum tertio de Symptomatum causis tres species cruetae dysenteriae enumerasset, a toto, a iecore ob imbecillitatē, & a liene se exonerante: quartā speciem, in qua dolor adest ex intestinorū abrasione, quam solam propriam dysenteriam sexto de Locis esse affirmat: ibi bilem acrem, in ante dicto aut loco ulcus in causa ponit. Vnam etiā speciem esse atram bilem, supra tum ex Hippocrate tum Galeno uidimus: ut iam sunt tres. Sed princeps ponit longē plures: materiam biliosam, sanguineā, acuatā, uirulentam, saniozam, ac feeces acres. Didicimus & ex ueneris fieri: & rursus, uenena ipsa etiam in corpore generari. Quapropter multis modis difficultas intestinorū ex alui profluuium etiam generari potest, sed hoc de ichoribus, q. possint abrade re intestina, si ab iecore profluat, Galenus sexta Aphorismorū fatetur. Princeps uero ad longuū diem temporis retulisse uisus est, cum sic mentem huius Aphorismi interpretatur: Si profluuiū a bile fiat, in 14. dies exulcerat intestina: si a salsa pituita, intra mensem: si a melancholia, intra 40 dies. Igitur cum profluuiū uentris adfuerit, plerumq; dysenteriae oriūtur. Sed hic sensus non est Hippocr. tamen si uera dicat Princeps. Est enim ac si dicat, Via ad dysenteriam est ex uentris profluuium, quoniam non est dysenteria absq; illi: uel ut dicimus sine morborū esse mortē, non quod morbi oēs sint lethales, sed q. sine morbo nemo moritur. Hoc aut habet plus hic Aphorismus, q. etiā plerumq; profluuium uentris in dysenteriam terminatur. Quia

Cap. 2.

Fig. 7.

Cap. 2. in prin.

Fig. 5.

4. Aphor.

24.

Com. 3.

16. 3. Tract.

1. cap. 2.

pag. 7. tur. Quid lucri ex hoc? Sanè ut intelligan, qua-
le debeamus præcanere periculū. Neq; enim al-
ui profluvia per se occidit, nisi uel pestifera sint,
quale illud tertio Epidemiorum: Secessus autem
biliosi & pingues & tenues & aquosi, malus
quidem ipse morbus ad hoc decubuit, & sine fe-
bribus & in febrilibus cum doloribus tormina, et
uoluit maligni, multorumq; in corpore erant,
& suppressa erant exitus et exeuntia progressa
dolores non soluentia, & his que offerebantur
difficiliter cedentia. nam purgationes plurimos
amplius lædebant. Ex his autem qui sic habe-
bant, multi quidem citò peribant, multi uerò lon-
gius uitam debebant. Et in summa, omnes & qui
longis morbis ægrotabant, & qui ex acutis, ma-
ximè ex his que per aluū se cedebāt, mortui sunt.
Equidem constat multos, etiam sine febre, inter-
rūisse. Alij moriuntur cum febre, etiam si pesti-
fera non sit constitutio: demum cum conuerti-
tur in intestinorum difficultatem. Primum igitur
periculum erat manifestum, secundum uerò
præcens, tertium solum est quod præscire iuuat
in aquam ignotum iam, & ut arceamus ne eue-
niat. Id ergo nutrimento ac medicamentis refri-
gerantibus tum humectantibus, tum ne moram
trahant excrementa: sed & enematibus & ci-
bis intestina uesitientibus, & his que moderatè
putrefaciunt humores, ut non possint adeò esse
acres, que obstupescere dicimus: uelut man-
dragoræ & papaueris cortices, & magis his op-
pium, atq; eiusmodi. Tot igitur & tanta uoluit
Hippocrates, que Galenus præterijt hoc ipso rã
quam percussus, quod parū legitima sit hæc Hip-
pocratis libri ultima pars, quod & nos fatemur:
sed non tantū obest etiã illius, si sit spuria, inte-
gra pagina, quantum emolumentum afferūt quatuor
prædicta uerba, aut etiam totidem subsequētia.

APHORISMVS LVII.

Difficultate intestinorū, leui-
tas intestinorum superuenit.

COMMENTARIVS.

41. Aphor. Galenus dicit hunc esse partem Apho-
rismi illius: Quicumque lienosi à difficultate in-
testinorum capiuntur, his longa superueniente
intestinorū difficultate, aqua intercus aut læui-
tas intestinorum superuenit, & moriuntur. Ve-
rū aberrat toto caelo, quod ex euidētia ipsius
rei demonstratur, siquidem tam procliuē est in om-
ni diffyentia lienteriam superuenire, ut nil
frequentius. namq; ex diffyentia primū debi-
litantur intestina, quorum consensu inde uen-
triculus, & ex eo lienteria. Alia causa est, quòd

326 natura irritata dolore, & ob metum excucit
cibum incoctum. Cum ergo in omni diffyentia
lethali, & in omni graui, necesse sit subsequi li-
enteriam, tum uerò etiam in multis que ad salu-
tem terminantur: patet hunc Aphorismū nihil cū
illo habere cōmune, multo min⁹ illius esse partē.

Scribitur hic Aphorismus primo de Morbis
hac serie: Ad diffyentia tenesmus transit ex dy-
ffyentia in lienteriam, ex lienteria in aqua in-
tercutem. Hic si quis animaduertat, ex profusio
uentris loco tenesmi diffyentia sequi docuit. Sed
dices, Libro de Victu in acutis, commemorantur
omnes diffyentia tenesmus, & non ponitur lientē-
ria. Nam ad febres, inquit, continuas aut tertian-
nas, ad abscessum aliquem seu tumorem in testi-
bus, aut uarices, aut dolorem coxarum uel cru-
rum, aut sudorem, aut crassas urinas albas & læ-
ues. Respondeo: Loquitur de transmutatione. at
lienteria est de superuenientibus. Dices rursum:
In secundo Prædictionū, cum numeraret signa
mala & bona, superuenientia aut asidentia dy-
ffyentia, lienteria non meminit. Dico: Intelli-
git in eo quòd dixit, uarijs alui egestionibus, aut
uentris inflammatione, aut que cibos intercipi-
unt. Aut dic, quòd, ut antea docui, lientēria
nō est signū neq; bonum neq; malum: sed fermè
pathognomicū, cum diuturnas fuerit diffyentia.

APHORISMVS LVIII.

Corruptione, abscessus ossis.

COMMENTARIVS.

Superuenit, dicit Galenus, & rectè, de-
bet intelligi. Sed admiror subtilitatem, laudat
utrumque sensum, sed non docet usum. Verūm
est, quòd à corruptione ossis id necessarium sit
separari: uerūm est etiam, quòd à corruptione
carnis os quòd subest, necessarium sit separari.
Primum quam habeat utilitatem, nunc dicam:
secundum, quare & quomodo. Percussus fuit
olim Phratrus quidam ob inuidiã ab alio Phra-
trio baculo grandi, os corruptum est: & cum
soleat intra quadragesimam diem frustum ossis
capitis separari, dilata est separatio ad diem se-
ptuagesimam, eratq; corruptum, & uidebatur
manifestè: & cum miteretur chirurgus auelle-
re, & non posset, hortabar ego illum ut ui uel
terebro separaret. Ille usq; doctus dixit, ex-
petendū potius quòd omnino etiã per se esset dis-
cessurū: sed timere, cum nimis hæreret, ne sanies
subgenita perderet ægrotantē. nam seram conie-
ctabatur futurã separationē. Consulij ergo ipsi,
ut ceratū Apponēsi ei applicaret, quòd nō solū
os separat, sed etiã saniem extrahit, Applicauit

Dissecta
181.

itaq; & sanatus est. nam os LXXVII die
separatū est. Quòd si ui auulsum fuisset, iuxta
consilium meum: quamuis ego electionē illi pro-
ponerem, non iuberem: maximo malo conflicta-
tus fuisset, & forsan mortuus. De ossibus ergo
diffyentis carne corrupta, inquit Hippocrates:
Quecunque uerò ossa repositionem effugerunt,
ea diffyentia esse noscere oportet: itemq; ea que
carnibus penitus nudata sunt. Nudatur autem
quorundam suprema pars, quorundam uerò car-
nes circum circa mortuales fiunt. ut liceat uidere
quando corruptio carnis afferat necessitatē dis-
cessus ossis, scilicet, cum nudata prorsus carne ob
corruptionem ossa fuerint. Sed quòd addit pau-
lo post, dubitationem affert: Aliqua eo quòd non
dissedunt, resiccata & marcida effecta de-
squamantur. Intelligi, quòd fieri potest, ut cor-
ruptio non sit in toto osse, sed in superficie: &
tunc solum desquamantur, non abscedunt, quòd
etiã uerum est in dentibus. cum enim anno præ-
terito dens dexter superior ex anterioribus nu-
taret, & non possem aliquid tangere ob dolo-
rem & imbecillitatem, applicato auxilio ex lib.
de Dentibus, tandem discessit caro, & pars tota
dentis detecta, & ita desquamatus est à dex-
tra parte, nec abscessit reliquum. Ita eo anno
cuius initium fuit à Calendis Iulij ad hanc usque
diem, omnia ex pertus sum mala, à quorum par-
te ut præsentij & febre & phlegmone faciei, &
surditate auris dextræ, & morbo nepotis insan-
tulari, ipsa se liberauit. Porro ab insidijs ma-
leficis, ut reor, uenenis, & alijs, manifestum, ut
ita dicam, Dei miraculum, quòd alijs enarraui: à
uolentia uerò & necis periculo, Mauricius
Quadrus, dux militum, gentis Hispanicæ de-
cessit, cuius memoriam celebrabo, à falsis ac-
cusationibus optimi antistites, innocētia mea, se-
natus etiam. Verūm ob oppressionē & multipli-
cem illam lerneã hydram coactus sum more A-
ristotelis & Menedemi, patriam in senio dese-
rere: sed illi iudicium timentes, ego alia, ut potius
Lycyrgum aut Solonem, aut Demetrium Phale-
reum, aut Pythagoram, qui omnes inuidiæ metu
patriam liquerunt: Solon in Cypro, Pythagoras
Metaponti, Lycyrgus in Creta, Demetrius apud
Ptolemæum. Sic mihi necesse fuit, ut tutius
iuerem, postquam neq; iudicia neq; insidiæ oc-
cultæ ualere, in aliam patriam cōmigrare. Itaq;
hoc ipso anno tua in signi clemētia, Pie pontifex
maximè, natus deno sum, ac mihi ipsi tua sa-
pientia restitutus, implem⁹ numerū præcepto

328 consimilem: cuius indicio sunt tot à me, nun-
quam ante aliàs, uno toto anno uertente à me e-
dita uel, absoluta tam bene: quamuis & ipsius
non exigiam partem in ipso itinere consumpse-
rim. Primum quidem præsentēs Commentarios,
quorum magnam partem perfecij, totumq; cura-
ui ut rescriberetur. Deinde tres libros qui se-
quuntur, de Venenis: & consilium illud de pro-
uidētia ex constitutione temporum: nec non
Proxenetam libellum de dentibus, magnamq;
Cōtradictentium medicorum uoluminis partem,
totiq; alia, nam & emendauit libros omnes de V-
tilitate capiēda ex aduersis. Theogonstion tran-
scribi curauit. Hæc inquam, ut intelligant docti,
si quid forsan apertius exit, id totum atque uni-
uersum tibi, sanctissime Pontifex, tuisq; deberi:
quamquam bono consilio tum illi, tum ciues hu-
ius præclaræ urbis, nostriq; conciuēs, humanis
rebus, & bonarum literarum studijs dum nos
euehant, id egerint.

Ceterum ut ad rem ipsam redeam, dicet
aliquis: Si os corruptum, non necesse est totum
abscedere, sed solum desquamari: qui fiet, ut si
solum caro computruerit, abscedere os necesse
sit? Respondemus: Ossis corrupti tantam partē
abscedere necesse esse, quāta est quòd corruptū
est: sed si caro circūquaq; marcida sit (non dico
ex una parte tantum: nam tunc desquamari il-
lud solum necesse est, ut in capitis uulnerib. cum
producuntur diuini, uidentur) totum os corruptum
pi, quia etiam totum refrigerari, & alimento de-
stitui necesse est. Ob id neq; in uulneribus auul-
sa carne semper desquamatur, ne dum corrup-
tū, sed solum si refrigeratur. Quòd igitur
corrumpitur, & marcescit, et quantum, tantum
dem abscedere necesse est. Porro marcescit cor-
rupta carne: quoniam & dum tegitur, & dum
detegitur, refrigeratur: sed si circum circa ma-
rescat caro, aut detegatur, etiã iuxta singulas
dimensiones, atq; ideo profundè etiam os mar-
cescere & abscedere necesse est. Plurimum igitur
iuuat, cum alimento non destituitur, os ne
corrumpatur, calidum fouere, tum aere ipso,
tum igne, tum lanis: atque etiam medicamentis,
maximè potestate calidis, ut terebint hi lachry-
ma, thure, eleni gummi: que etiam bene re-
dolent. Atq; hucusq; extenditur, quòd à Galeno
expositū est in codicibus consuetis: at is qui subij-
citur, etiam Galeni expositionem habet. reliquū
tantum in Aldino exemplari tum Græco tum
etiam Latino sine Galeni expositione inueniuntur:
quos etiam delectu habito ob id adieci.

Et. præcep-
tum Pro-
xenetæ de
patria lin-
quenda.

APHORISMVS LIX.

IN lethargo tremor, malum.

COMMENTARIVS.

Lethargus, Galeno hic in Commento teste, abcessus est pituitosus in puppi cerebri: sed si alibi fiat quam in puppi, non uideo quomodo sit appellandus. Illum enim uidetur sequutus morrem, qui constituerunt memoriam in parte cerebri posteriore, ad hoc rei euentus conformarunt: at postquam uident obliuiosos fieri, quacumque cerebri parte fiat pituitosus abcessus, memoriam etiam in toto quidem cerebro, seu uentriculis potius, et uerius in anima ipsa, sed certa in temperie constituere. At de duplici memoria alibi plene dictum est. Nunc ergo appellasse suscipiat lethargum, morbum ex abcessu pituitoso in cerebro: aliter per inexpressibilem somni necessitate, dicitur et propter hanc causam, hoc est ab obliuione: Veterius, aut torpor Latine, quamquam Cel-

Lib. 3. cap. 20. sus neutro horum, sed Græco tantum nomine eum dignetur appellare. Ergo sermones et propter hanc causam, et Hippocratis maiestate indigni fiunt, primum cum id adijcitur quod per se tale est: ut si quis dicat, Ex lethargo attonitus morbus aut resolutio, malum. Nam attonitus morbus et resolutio cum per se sint insanabilia ferme, non est quod dicamus, malum, si contingant a febre uel a lethargo, Secundum, cum generaliter malum est: omnis enim morbi ad morbum accessio, mala est. Quis enim ignorat, quod febris sit mala, aut morbus quibus grauis? Unde superuenire febrem, aut coli dolores cuius morbo, ut ille non soluitur, malum est. malum ergo dicere, caret artificio omni. Tertium est, si sub uno sensu malum sit simpliciter, sub alio solum ut symptoma, uelutque simpliciter id intelligere, uelut hoc in casu tremor duo significat, symptomam acutis: et morbum diuturnum, ac penè insanabilem, præsertim in senibus. Si ergo quis intelligat de morbo, omnino erit extra propositum, cum debeat intelligi de symptomate. Quartum est, cum est penè consequens affectui, uelut phrenitidi, nam tremor in illa licet malum sit, non tamè ponitur pro malo signo, cum sit ferme pathognomicum. Quintum est, cum falsa est oratio: ut si quis dicat, tremorem esse malum in febribus, nam hoc non est uerum, quinimò aduenit tertianis et quartanis: et melius est pati intermittemtem cum tremore, quam continuam absque tremore. Sextum est, cum conditio addita

minor est quam pro re, ut malum pro lethali: cuius solum Hippocrates quandoque est negligens. In hoc ergo casu, ut fugiamus et propter hanc causam, necesse est ut intelligamus de tremore, qui est symptoma morbi acuti: est enim acutus morbus, lethargus, ut Celsus ibi docet, et Hippocrates libro de Victu in acutis, licet in codice Basilæ excuso Cornarius perperam præterierit.

Rationes igitur duas Galenus huius dicti affert. Prima, si ex lethargo molles fiant nerui, sed non adeo ut resoluantur: tunc ob imbecillitatem neruorum ipsorum mollium, cum membrum non possit liberè attolli, sequitur tremor. Hæc causa speciosa est, sed non uera, neque enim membra à neruis attolluntur, sed à musculis: ideoque mollicies illa neruorum non impedit per se motum membri, sed ob id quod spiritus liberè non possunt per illos transire: deinde, quod affectum mala intemperie humida, musculis uim moriendi absolutam tribuere non possunt. Secunda est, quod materia illa in flatum conuersa, membranas ac neruorum principia concitat, unde tremor exoriatur. At hæc causa parum certa est ad perniciem: et etiam non satis constans, ut melius sit primæ inherere. Liqueat autem quod hoc signum malum est, quia conuulsiois periculum portendit.

APHORISMVS LX.

Quibus in febribus quartanis sanguis ex naribus fluxerit, malum est.

COMMENTARIVS.

Quartanæ sanguinis è naribus eruptiones ægrè iudicant: dicebat ipsemet sexto Epidemiorum, ubi Galeni expositio desideratur, cum eundem locum in secundo declarasset. Verum ut doceamus quod ad præsens attinet: Quæcumque uiliter fiunt à natura, uel signi boni uel causæ rationem habent: causæ quidem, uel quoniam materia, quæ quartanam efficit, euacuatur: aut quoniam intemperies contraria corpori accedit. signi uerò, quod naturam rectè operantem indicet. Nullum autem ex his tribus euenit ex hac actione, namque sanguine è naribus fluente, corpus exsiccat et refrigeratur. at horum utrumque minus necessarium laboranti quartana, quæ per se corpus refrigerat et exsiccat. Sed neque materia illius hoc modo euacuari commodè potest, nam quartanarum crises non hoc modo fieri solent: neque humor qui quartanas efficit, facile potest per eum locum euacuari, cum sit crassus et fri-

et frigidus: huiusmodi autem nec ascendit facile, nec in eas uenas detruditur.

Quocirca dubitandum esset, quo nam pacto febres intermittentes, cum materia earum sit extra uenas, per fluxum sanguinis narium indicari possint? Et si iudicantur, quid profunt iudicationes, quæ sunt singulis accessionibus? Sin autem solum tenuè per accessiones extruduntur, ubi nam interim usque ad statum tanta materia tuto seruatur? Si autem expellitur in singulis accessionibus quicquid etiam corrumpitur, in quo differt uniuersale iudicium à iudicij singularum accessionum? Deinde quid expellitur in iudicij, si materia quæ antecedit, quomodo in accessionibus sine finem autem quæ iam corrupta est, quomodo exuenis, cum iam sit foras detrusa? Atque utinam Galenus, qui tanta de Crisibus usque ad satietatem scripsit, aliquid etiam de his dixisset, nisi forsitan etate sua nullæ erant febres intermittentes. Certe nostra nihil frequentius, præsertim melioribus annis, nec pestilentibus. Diximus autem nos in Arte medendi parua, tunc nunc satis sit monuisse, crises fieri rarissimè in quartanis per sanguinis narium fluxum: et si fiunt, ægrè decernere, nec sanari: quoniam materia quæ excernitur, licet in uenis sit (nã quæ extra est, per accessiones expellitur) antecedens ad materiam, quæ putrescit, in accessione frigida est, sicca, crassa, quæ non potest ascendere ad caput: et si ascendat, nõ potest bene separari, unde sanguis tenuior fluit, materia ipsa morbi relinquitur: quocirca potius finitur per putredinem ipsam in accessionibus, aut transmutatur in abscessibus. Unde raro fiunt crises nõ solum in quartanis, sed etiam omnibus febribus intermittentes. Quod cum Galenus nesciret, nec ausus est scribere de his: et necesse fuit ut ualde imperfectam, quam tantum iactabat doctrinam, de crisibus relinqueret. Id autem contigit, quoniam intactam hanc traditionem ab antiquis inuenit: ipse uerò iudicio quidem multum, tum ratione ualuit, inuentione prorsus caruit. Non enim cuncta uni concessa sunt.

APHORISMVS LXI.

Sudores in diebus iudicatorijs Soborientes uehementes et ueloces, periculosi sunt: qui expelluntur ex fronte uelut gutta, et aquæ salientes, et frigidi ualde, ac multi. Necesse est enim talem sudorè prodire cum uiolentia, et doloris excessu, ac expressione diuturna.

COMMENTARIVS.

Vna coniunctione (Et) addita per incuriam interpres corruerat totum sensum, qui clarissimus est. Iacet enim litera: γινώσκοντες σφοδρότερον ταχέως ὑδρὶν ἰσχυροῦς. legerat ὑδρὶν ἰσχυροῦς. ut totum illud, sudores in diebus iudicatorijs oborientes uehementes, et ueloces, a parte subiecti sit, inde dicit, tales sudores esse periculosos. Quod uerò dicit, Qui expelluntur usque ad id (ac multi) dupliciter legi potest, uel coniunctum, ut expositio præcedentium, ut sit sensus: Qui sudores in diebus iudicatorijs oborientes, ueloces ac uehementes expelluntur ex fronte, uelut gutta, et aquæ salientes, et sunt frigidi ualde, ac multi. Alius sensus Hippocrate dignior, ut tanquam tres partes habeat, quæ omnes referantur ad id Periculosi, hoc modo: Sudores in diebus iudicatorijs uehementes et ueloces, uel si expellantur a fronte, uelut gutta, et aquæ salientes: uel si frigidi ualde sunt, et multi, sunt periculosi. Hoc enim totum cum uerum sit, et generale magis, dignum est Hippocrate: et etiã uerius ac clarius, ideo sub hoc sensu est intelligendus. Quæ autem uerior sit hic sensus prior, patet. nam qui fieri potest, ut sudores multi profuant a fronte, præsertim cum iam in prioribus uerbis dixerit: Quæ uelut gutta, et aquæ salientes.

Ergo sudores, tum reliquæ euacuationes, sed maxime hi, cum superflui sunt, et ab immo deratis exercitijs boni etiam aliquid educunt, ut tertio de Symptomatum causis. Variatur enim excrementa, præcipuè sudores, ratione multitudinis, qualitatis, temporis, atque hæc communia, tum locum eorum, considerare præterea oportet morbum, in quo accidunt. Dicebat Hippocrates in Prognosticis: Pessimi sudores sunt frigidi, et tantum circa caput, faciem ac cernicem oborientes. Hi enim cum acuta quidem febre, mortem prædicunt: cum mitiore autem, longitudinem morbi. Et qui per totum corpus fiunt, similiter significant his qui circa caput. At uerò milij fortis, et solum circa collum exeuntes, mali sunt: qui uerò cum guttis fiunt, et euaporant, boni sunt. Considerare porro conuenit sudores in summa: sunt enim aliqui propter corporis exolutionem, et aliqui propter inflammationis uigorem. Verum si hæc series constaret, haud dubie haberemus declarationem præsentium: at Galenus et alij uir eruditi, qui locum illum exposuerunt, non putant ab illis uerbis, Et qui per totum corpus, usque in finem, esse legitima: et ego ita censeo, quæ

do quidem nec integrum retinent sensum, sed pugnant. M. hiformem enim sudorem difficile est distinguere ab eo qui cum guttis prodit. Sed et quae ad ultimam partem pertinent, suo loco exponuntur, ut melius sit ad propria accedere. Intelligamus ergo frigidus, et qui solum circa cervicem prodeunt, et qui nondum cocta materia, omnes malos esse. Qui circa caput solum prodeunt, dicebat Galenus, locum illum exponens, syncope futuram minantur: sed si frigidi sint, iam praesentem atque inchoantem, non tamen reddit rationem, ubi maxime locus reddendi erat eam. Et quanquam et nos alibi clarius loqui potuissimus, explicando Aphorismum illum: Frigidi sudores cum acuta quidem febre, et reliqua, liquet, Galenum non intellexisse causam frigidi sudoris, nam putat esse cutis frigiditatem, ut licet a calore colligetur sudor, quia tamen per cutim transit frigidus, idcirco frigidum esse. Quod si ita esset, frigidus sudor solum prodiret cum frigida cute: et etiam non semper frigida cute fieret frigidus sudor, cum a ferventi calore extruderetur. Quid ergo dicendum? Sudorem fieri colligato humido a calore, ut in ardentibus febribus, cum omnia calida sunt, et tunc proculdubio calidus est. Non nunquam fit ex doloribus, et ex vehementibus semper, atque is palam frigidus. Cur ergo? Quia spiritus naturalis resolutur, et ab aere frigido cogitur: non igitur mirum si sit frigidus, quandoquidem a frigore coactus sit. Ergo in doloribus talis esse debet, in febre acuta praesertim: si fiat, nihil ex materia febris colligari, sed spiritum vitalem extingui docet. Vtraque igitur ratione lethalis est huiusmodi sudor, et lethale signum. Ob hoc synopes huiusmodi sudores accedunt, et magis necessarii, ut visum est, consistuntur. Apparet igitur Galenum, quem adeo quiddam admiratur, nihil horum intellexisse. In pestilentibus, ergo febribus, et quae ex maligno abscessu viscerum contingunt, tales solent sublevari sudores. Cum ergo sudores in cervice facieque oboriuntur, maxime accidunt in frigidis, quod haec partes plurimum abundant spiritu, et rarior ibi sit cutis: pessimi igitur hi sunt. Calidorum autem alia est ratio, neque enim a spiritu moderate calido, coacto ab aeris frigiditate, sudor calidus manere potest. Hi ergo sudores fiunt, quoniam eo plures feruntur vapores: et quoniam rarior est ibi cutis: non quia coacta sit materia, ob id imbecillitate naturae significant: ob idque, non boni, licet non mali, quoniam exolutione non significant.

101b. 35. Non me laet, Aristotele eadem particula assignare aliam causam, quae philosopho digna certe est,

et longe melior quam Galeni. Inquit igitur Philosophus: Vbi multa est materia, multum secernitur a calore, et ob id incallescere non potest: quapropter mortem in acuto morbo, in alio lengeiudicium morbi significat. Vbi autem pauca materia, si prople et minus cruda, quod secernitur, incallescere necesse est, prodireque calidum sudorem. Cum igitur sudorem frigidum sequitur urinum exolutio, fit ob spirituum resolutionem: si manent vires intergrae, dicendum est abudare materiae peccatam. Galeni igitur ratio omnino absurda est. Simile est illud in tertio de Symptomatum causis: Sudoris retentio et expulsio fit ex imbecillitate urinum in carne. Nam quae probare nititur, similitudo per absurda est. Vesica enim retinet per musculum, ventriculus per illos, utrumque per eosdem expellit, non sic caro vapores. Illud non inepte, rigo rem esse causam sudoris, tum exprimentem, si fiat cum frigore: aut saltem agitando, si sine eo. Sed ut ad rem redeam, Philiscus tertio in primum Epidemiorum, sudavit perpetuo, atque toto morbo sudore frigido: atque ideo ab initio ob materiae redundantiam, in fine ob utraque causam, scilicet redundantiam materiae peccatae et naturalis utilis resolutionem. Quinimo addit Hippocrates in textu, frigidum fuisse: quasi nos vellet intelligere, potuisse esse calidum cum sudore frigido. Quo circa quis non videt absurditatem rursus Galeni, quarta Aphorismorum, exponentis illud Hippocratis? Sudor multus, calidus aut frigidus superfluens: exponit, Calidus significat materia calidam, frigidus frigidam, et ob id maiorem morbum. Quis hoc recipiat, quod maxime dubium est? At exponit Aristoteles: calidus paucam et tenuiorem, frigidus multam et magis crudam: tunc liquet, cur frigidus magis significet morbum. Est enim propositio per se, Maior materia facit maiorem morbum, si sit eiusdem generis: quanto magis, si deterior? Alias vero ex primo de Morbis Hippocratis sententiam de hoc explicavimus. Quod vero dixit, Vehementes et veloces: id indicat, quod copia multa sudoris mala sit, quoniam excoluit vires, secundo Prorrheticorum: umquanto magis si vehementes et velox fuerint: nam mutatio quanto magis subita, eo magis etiam prostermit vires: tum maxime, quia indicat caloris praeter naturalis vehementiam. Quod autem adiecit, In diebus indicatorijs: duo voluit nos intelligere. Primum, quod non obstat dies indicatoria, quin malus sit sudor. Secundum, quia in alijs diebus potest esse ex causa aliena a morbo: et tunc non significaret malum ullum, licet esset malus per viam causae. Unde regula colligenda

Colligitur generalis: Quae non sunt vi morbi, possunt esse mala, sed non possunt esse signum malum. Vtraque autem malum erit signum in febribus, quae sudore non solent solvi. Nam biliose maxime sudore, solumitur, septima Aphorismorum: in phantasia ergo et melancholica deterius etiam erit hoc signum, ostenditque, proflus solui substantiam caloris naturalis. Vbi etiam animadvertendum est, quod ibi dicitur a Galeno: quodque, verum est, scilicet sudores a capite exoriri, licet cum non ulterius procedunt, malum, ut dixi, sunt signum.

Est etiam illud consideratione dignum, cur aliqui ante mortem, vel per horam sudet sudore calido, et vehementer: quod ego animadverti. Nam si non sunt nisi duo illi modi sudoris, unus calidi et morbi materia, alter frigidus, et est a morbi materia inuncta, aut resolutione humiditatis: unde erit ille lethalis feruens, qui similis est guttus aquae? Respondeo, illum esse a calore igneo ipsius morbi, colligante vitalem humorem statim. Differt a frigido actione, quoniam in isto humidum naturale dissolvitur a qualitate prava, adhuc seposito calore in materia: in calido accessus ignis velut in candela, cuius elychnium ardet, dissolvit quicquid est humidum boni ac mali, exhalatque, tum vero cogitur ab ambientis frigore. Quod si post abundantem et calidum paucis aut frigidus manet, nec tamen causa sudoris minuitur, tunc hoc in aegro deterius est: quandoquidem refrigerari, excrucari, exhaustumque corpus et calorem naturam ostendat, ut secundo de Sanitate tuenda docet Galenus: atque id plane lethiferum est. Animadvertendum est, sudorem a sudore distinguere, substantia, colore, sapore, odore, qualitate, aut quantitate, sed de his dictum est. Sapore autem, alius acidus, alius salis, alius amarus: sicut etiam colore, palidus, flavidus, ac medius: odore, lutosus, virulentus. Haec Galenus quarto de Tuenda sanitate parum methodice, qui alijs nil aliud quam methodum illam suam incuciat, sed verè tamen. De substantiae autem ratione constat, lentos esse quosdam, qui solent prodire vel ob materiam crassam, vel ob resolutionem urinum, quibus praedixit tertio de Methodo Galenus Theogenem moriturum: quos et Hippocrates agnovisse visus est.

APHORISMVS LXII.

EX morbo diuturno etiam alui defluxus malum.

COMMENTARIVS.

Quam dicit etiam alui defluxus malum, intelligit duo. Primum, ne morbus diuturnus per defluxum alui: tunc enim esset malum. Secundum,

H. CARDANI COMMENTARIVS. 7 446

quod superveniens alui defluxus malum praecipuum assert. Signum enim est vires labefactas, cum tum magis opus esset implere corpus, non posse retinere: ideoque morbum factum seiorum. Deinde, cum corpus languidum ex morbo nunc bifariam debilitetur, malum id esse valde. Verbum autem ὑγιανῶν et natura longos morbos magis nominat verbo μακροῦ, ut in primo de Morbis. De longis igitur casu potius hic intelligit. Desumptum autem est exemplo illius Aphorismi antea expositi: A puris spatio, phthisis et fluxus. Est autem fluxus subsequens morbos plures, ut profluvium alui fluxum, ut superius in contextu Cornarii. Dicitur profluvium, conciliatus fluxus, quoties impetu maximo, et sine quiete, natura emittit, seu per alium, seu per alia loca.

APHORISMVS LXIII.

SUDOR multus, calidus, vel frigidus semper fluens, humorem abduci, robusto quidem supra, debili vero infra, significat.

COMMENTARIVS.

Hunc Aphorismum etiam exposuit Galenus ultima parte. Nam tria cum proponat Hippocrates, primum autem superius in Quarta particula sit declaratum: secundum est, multitudinem sudoris indicare repletionem evacuantem: quod antea docuerat. Et aut dubitatione dignum, cum natura non secundum rationem, sed incoacta morbi extrudat sudorem, an ad alias partes reuocandus sit humor? Et si febris non adest, facere praestat, quoniam humores crassi facilius per alium expurgantur quam per sudorem, tenuis enim solum humor per sudorem excernitur: libro de Atrabile. Et sudor ipse excoluit vires, facitque syncopeim, primo ad Glaucanem, etiam in robustioribus corporibus. At si febris adest, facere uetamur ex prima Aphorismorum: Concocta medicari. Tum forsitan mitior sit febris, paulatim poterit materia morbi educi. Tertium, quod proponit, est, ut robusti per superiora, imbeciles per inferiora expurgentur, quod Galenus ex indicationibus scriptis in Quarto libro sumentis indicationibus iubeat. Verum illud constans est, Purgationem per superiora magis robustas vires exposcere: per inferiora, coctiones. Equidem omnium purgationum mitissima est, quae fit per alium, ceteris paribus: cum tot non solum diebus, sed et mensibus et annis quotidie ferre homines videamus, non ita reliquas (sola enim

Com. 2. 1. Prognost.

4. Partic. 37.

1. Probi. 10.

101b. 35.

Ca. 2. in febr. ne.

2. de Symptom. causis cap. 5. ante med.

Tex. & Com. 18.

Com. 48.

Cap. 12.

Cap. 4.

Cap. 18.

Com. 13.

10 Morbis.

16

78

20

40

A. 4. ad 20. fermè.

Pag. 1.

16

78

Aphor. 65.

42

44

Cap. 4. Cap. 14. Tex. 22.

A. 4. ad 20. fermè.

est secundum naturam aut maxime, propter excretionem etiam urinarum.

APHORISMVS LXIII.

Quæcunq; non sanant medicamenta, ea ferrum sanat: quæ ferrum non sanat, ea ignis sanat: quæ ignis non sanat, ea incurabilia existimare oportet.

COMMENTARIVS.

Merito hic Aphorismus hos omnes claudere debuit, ut primus etiam primæ particulæ omnibus alijs anteponi. Nam cum sint tria medicamentum, ratio uictus, medicamentum, et manus operatio, libro de Decentiornatu: quæ ergo non sanantur uictus ratione, medicamento indigent: quæ non sanantur medicamento, ferro. Manifestum est, quod per ferrum non intelligit cucurbitulas, aut uenæ sectionem: quanquã enim hæc manu administrantur, tamen non dicuntur ferro fieri. Sed ferrum dicimus, cū quod corruptum est, aufertur: aqua intercus, pus empyematis, lapis in uesica, strumæ, lapis in rene, nebula in oculo depressa, uarix gibbus, luxatio, fractura, hernia, carcinoma. Et est medicatio omnium propria, uelut etiã in abscessibus. Sectio enim uenæ et cõcurbitula, communia sunt auxilia, et generaliter iuuant totum corpus. Hæc igitur non comprehenduntur sub nomine ferri. nã hoc posterius esse debet medicamentis, cum sectio uenæ sit prior: sexto Epidemiorum. Ratio uero generalis est etiam, quoniam ferro dicitur curari, quod præscinditur: at hoc est extremum,

cum sit periculosissimum, aut maximam afferat iacturam, aut utrumq;: igitur hoc posterius esse debet medicamentis omnibus. Tacuit comparationem rationis uictus ad medicamenta, nam per sepe se concomitantur hæc auxilia, nonnunquã etiam utimur medicamentis aut sectione uenæ absque dietetica. Porro de ferri curatione multa sunt præcepta in libro de Fracturis, de Articulis atque capitis uulneribus, tum alijs in libris, sed præcipue in his. Et per ferrum etiam æs intelligere debemus. Nam et incisio quæ fit cum ære, præstantior est in quibusdam casibus, et quibusdam rationibus, quam quæ fit cum ferro. Utimur autem igne, quando non solum oportet auferre quod peccat, sed circumiacentes partes emendare ac temperare: aut ob timorem effluxionis sanguinis. Per ignem enim intelligit corruptionem, quæ fit ab illo, nam quandoque utimur igne ad remouendum intemperiem absque incisione, ut in libro de Internis affectionibus, de Iecore et liene. At de hoc non intelligit, sed uelut in carcinomatibus. Intelligitur autem trifuriam ignis. candenti ferro: et hic est melior quam æris, aut auri ignis. et cum oleo, uel ligno, uel fungis: sed cum oleo post præcisionem membri, dicit Princeps, optimum est ad generationem carnis, et detrimenta incisionis remouenda. Tertiõ, cum potestate excurrit aqua separationis optima est, oleum chalcantibi, caputellum uocatum. Dicitur autem ultimum ignis, quia est maxime inimicus nervis, ut ait Hippocrates.

Pag. 3

10

20

30

Pag. 17

4. r. cap. 27.

Lib. de Art. tic. pag. 6.

COMMENTARIORVM H. CARDANI IN Hippocratis Aphorismos Finis.

HIERONYMI CARDANI MEDICI MEDIOLANENSIS, CIVISQVE BONONIENSIS, Medicinamq; supra ordinariam in florentissima academia Bononiensi publice profitemus, de Venenis libri tres: Ad Pium Medicem Pont. Max. eius nominis Quartum, Prefatio.

LXARAVERAM, Beatissime pater, iisdem ferme diebus tres libros de Venenis, quos cum salutare admodum humano generi existimare, cui potius quam tibi dedicare? ut in altero magnitudinis amoris erga te mei, ut qui nihil maius dare potuissem, experimentum præbueram: in hoc ipso, fiduciæ in humanitate tua darem, qui nostra quamuis exigua non aspernaris. Vale igitur, & quicquid est, non pro ingenij mei, nec uirium tenuitate, sed pro Maiestate tua, & benignitate, perpusillum hoc munus, ac tanquam accessionem metiare. Nonis Quintilibus, felicissimè tui Pontificatus Anno quarto: Bononiæ.

TABVLA TRIVM LIBRORVM De Venenis.

PRIMI LIBRI, QUI EST de uiscentia, et causis eorum	16	De ueneno illito, aut ex contactu; odore, umbra.
PROEMIVM.	17	De ueneficio, fascino, præstigijs.
1 Venenum quid sit, & quomodo à Iuriconsultis accipiatur.	18	De ueneno epoto.
2 Medico an liceat tractare de uenenis, & quatenus, & quomodo cum principibus se excusare debeat.	19	De ueneno calido.
3 Quot sint cognoscenda de uenenis.	20	An detur uenenum frigidum.
4 Quæ propria ratio agendi uenenorū.	21	De ueneno à substantia.
5 Prima diuisio uenenorum, ex ratione ortus.	22	De ueneno tabefaciente.
6 De ueneno per se genito.	23	De ueneno putrefaciente.
7 De putredine & corruptione.	24	De ueneno erodente.
8 De natura corruptorum.	25	De ueneno ab occulta qualitate, & quæ nam sit hæc.
9 De ueneno contracto ab aere uel aqua, & causis, & differentijs eius.	26	Tertia diuisio ueneni, in præsentaneum & temporaneū: & de causis eius.
10 De febribus uarijs ex corruptione eorundem.	27	Quarta diuisio ueneni, in lethalem, & non lethalem.
11 Secunda diuisio uenenorum, in contagiosum & proprium.	28	Quinta diuisio ueneni materiæ ratione.
12 Quæstiones & problemata de contagio.		LIBRI SECVNDI, QUI est de Signis.
13 De quinque partibus nostri corporis, quibus maxime contagium communicatur.	1	De signis generalibus ueneni, dum est præsens, dum deuoratur, dum iam assumptum est, congeniti, & prognosticis.
14 De peste bubonica, & quibus rebus potissimè communicetur.	2	De signis ueneni assumpti iuxta species suas: & etiam temporanei.
15 De morluctu & uulnere uenenato.	3	De signis uenenorum, & de speciebus & potentia illorum.

4	Signa morsus & ictus uenenati. ubi de cane rabido.	11	Cura morsus canis rabidi.
5	Signa animalium uenenatorum.	12	Cura uulnerum uenenatorum, & in quo differant à morsibus & ictibus.
6	Signa uulnerum uenenatorum.	13	Cura noxarum ex inunctionibus, & suffitibus factis cum hydrargyrio.
7	Signa ueneficio & falcino affectorum.	14	Cura uenenorum illitorum, odorū uenenatorum, umbrarumq; lethiferarum.
8	Signa latitantis in re ueneni, aut ueneficij.	15	Cura ueneficiorū, philtorum frigidorum, præstigiatarum & fascinatiorum.
9	Signa morborum pestilentium.	16	Cura ueneni temporanei.
10	Signa aeris & aquæ corruptorum.	17	De modo tractandi uenena sine noxa.
11	Signa buboniæ pestis.	18	De cura Indicæ luis, elephantiasis, scabiei, pediculorum, pthifis & similiarum.
12	Signa mortui ex peste.	19	De præseruatione ab aere pestilenti.
13	Signa mortui ex ueneno.	20	De cura febrium pestilentium ab aere uel aquis.
14	Alexipharmaca quæ sint, atq; illorum cognitio.	21	De cura pestis buboniæ.
LIBRI TERTII, QUI est de Cura.		22	De custodia tractantium huiusmodi ægros.
1	Custodia à ueneni.	23	De alexipharmacorum compositioe, & numero.
2	Ea quæ nos defendant à noxa uenenorum.	24	De succidaneis.
3	De cura generali uenenorum.	25	De laterali morbo pestifero.
4	Cura ueneni calidi.	26	De cura dispositionum ueneni succedentium.
5	Cura ueneni quod frigidum appellat.		
6	Cura ueneni à substantia, & tabefacientis.		
7	Cura ueneni putrefacientis.		
8	Cura ueneni erodentis.		
9	Cura ueneni à proprietate agentis.		
10	Cura morsus & ictus uenenati animalis.		

HIE

HIERONYMI CARDANI ME

DIOLANENSIS MEDICI, CIVIS QVE BONO-
niensis, de Venenis liber primus: qui est de Essentia &
causis illorum. D. E. Q. O. M. M. D.

253

PROE MIUM.

254

Libro de
Respir. ca.

MNE S homines uno
ex quatuor mortis generi-
bus perire solent, aut enim
naturali interitu finiuntur,
natio absumpto humore:
eantiq; mortem sine dolore

peripnat Aristoteles, & ex cessatione motus
pulmonis iam siccari. Quod ut mitissimum est,
ita rarissimum. Forfan Sophocles unus in tam
raro exemplo numeratur. Secundū est uiolen-
tum, cum ferro, lapide, ruina, homo cadit: in
quo plerumque, est compositio uitari solet, non-
nunquam tamen ex sola intemperie etiam mors
accidit: ut in his qui in aquis suffocantur. Atque
hic modus longè plures primo absumit. non ta-
men tam multos, ut pleriq; credunt. nam in ma-
gnis prælijs, ubi collecta gens fuerit undiq;
uix unū è mille in urbe desiderari uidebis. Ter-
tius multo plures perimit mortales, per morbos
proprijs unicuiq; & maximè qui per tempora
euenire consueuerunt. Febres cōtinuæ, hecticæ,
dolores colli, laterales, fluores alui, renum & ue-
sicæ cruciatus. Nec tamen hoc modo maxima
mortalitū pars occidit. Sed quarto potius gene-
re, cum causa ignota quodam modo perimit, ta-
met si causa ipsa nota sit. Etenim hoc primum mo-
do intereunt qui ex pestilenti febre, qui ex uera
peste, qui morsibus aut ictibus uenenatorum, qui
ueneno epoto, qui haustu lethiferi uaporis, qui
philtis, ueneficij, fascinatione, qui umbra praua
plantæ, toxicæ, oleandri, pomorum mortis, nucū,
qui illito medicamento malo, qui uicinia serpen-
tis, atrocis insecti, qui laterali morbo uenenofo,
nec uulgari, aut fluore alui huiusmodi, aut excan-
tati, aut uulnerati telo infecto, aut suffitu con-
tactu ue, aut enemate lethifero, ut legatarius à
tonfore, moriuntur. Ob id, quid sit Venenum,
uideamus.

quod ista repugnantia est sicut ignis & aquæ,
scilicet ob excellentē qualitātē calidi, frigidū, sic-
ci, uel humidū. Et hoc est, quia Galenus existimat
qualitates primas esse substantias rerū natura-
liū. Et ideo sexto in sextū Epidemiorū, uolēs po-
nere differentiam inter Venenum & medica-
mētū purgās, tum alexipharmacū, quia etiā hæc
occidit, dicit: Nō occidit hæc nisi copiosius sum-
pta, uenenu aut in parua quantitate occidit. Vo-
catur aut uenena ibi ab Hippocrate, ut etiā Gale-
nius exponit, malefica medicamēta. Hanc definiti-
onē secutus est Princeps Secunda primi: sicut
aliā in secundo libro, quæ est, quod Venenu est
medicina quæ corrūpit temperaturā, non sola
qualitate, sed naturæ proprietate. Hæc exponit in
libro de Viribus cordis, hac sententiā: Medicina
quæ proprie uenenu appellatur, est, quæ corrū-
pit spiritus per contrariā qualitātē quæ est in ea.

Sed uerè hæc definitiones nō sunt secundū id
quod nūc intelligi uolumus: nūc nō dico de illarū
ueritate. Prima enim præsupponit, quod uenenu
non patitur à corpore nostro: at hoc falsum est.
in agentibus enim quæ cōueniūt in materia, dicit
Philosophus primo de Generatione & corru-
ptione, Omne agēs à patiēt e aliquid patitur: igitur
uenenu etiā patitur. Sed hoc nō concludit in
causa, quia hic intelligimus per pati, id quod ma-
nifestè mutatur: quomōdō medicus artise est, sen-
sui inuitens: & nō negaret uenenu nō pati, sed nō
pati iuxta sensum, & manifestè: quod uerū est.
Sed quid dicemus de modica quantitate cicutæ?
an dicemus eam nō pati à tanto calore, quātus est
humanus? Et etiā, quia si operatur in nostrū cor-
pus, prius actum recipit à calore? Etenim & hoc
est ex concessis ab his qui definitionem ipsam
scripserunt. Et experimentum docet, quod nil o-
peratur nisi frigida, quæ refrigerant corpus: ue-
lut lapilli, nisi soluantur in partes minutissimas.
Experimentum etiam docet, quod ipsa transit
in feces, ideoq; corrumpitur, quare etiam uebe-
menter patitur. Præterea quod maius est, defi-
nitio hæc non est generalis omnibus uenenis: ne
que enim conuenit his quæ agunt ex manifesta
qualitate, neque etiam pestilentibus febribus, ut
quantumuis bona sit, nunc non conueniat propo-
sito nostro.

VENENVM QUID SIT,
& quomodo à Iurisconsultis ac-
cipiatur. Cap. 1.

3. de Tem-
peramentis
c. 4. post
e. 1. prin.

Venenum definire solēt, quod sit illud quod
corpus nostrum mutat, nec mutatur ab
eo. Et addit Galenus, quod est contrarium natu-
ræ nostræ substantiæ ratione. Et post declarat,

Secūda quoque definitio nō cōuenit euphorbio, nec cicuta, nec isiusmodi, sed potius conueniret atræ bili. Scamoniū quoque uenenū esset, & cucumer anguinus, quod nemo dixit. Et ideo, ut cōprehendamus omne uenenū sub una definitione, dicimus, quod Venenū est quod a primum est nocere uehementer nobis occulta agendi ratione, tamen si causa nota esset. Velut canis rabidi morsus est cognitus, qua ratione nocet, ut uulnus efficitur: nō autē ea qua deducit hominem ad rabie. At dices, opium, euphorbium, & uirum non erunt uenena? Respondeo, quod uirum sub hac definitione haud comprehenditur, licet hominem interficiat. Opium etiam interficit non ob frigiditatem, sed occulta quadam ratione, ut dicemus. Euphorbium quoque, nō quia calidū est occidit, sed quia urit: et forsā proprietatem habet aliquam occultam, per quam occidit. Neque enim piper dixerō inquam uenenū esse, tamen si nimio caloreo cecideret. Dico ergo, quod si euphorbium non occidit quia calidum, ipsum uenenū non esse: nec de hoc erit sermo in hoc libro. Dicemus tamen aliqua de uirō & calidis medicamentis, licet uenena non sint, quia multos perimunt.

Dig. lib. 10.

Tit. 2. 14.

Venenum tamen à Iuriscōsultis aliter accipitur, dicente Ulpiano: Mala medicamēta & uenena ueniunt quidem in hoc iudicium: sed in ueteribus in his interponere se non debet, boni enim & innocenti uiri officio eum fungi oportet. Appellanti autem non uenenū simpliciter, sed uenenū malū, ut libro decimo octaueso Iuriscōsultus Causis. Sed & idē alibi ad legem duodecim Tabularum, de uerberorum significatione ait: Qui uenenū dicit, alicere debet utrum bonum esset, an malum. nam & medicamēta uenena sunt, quia eo nomine continetur omne quod adhibēt, naturam eius cui adhibetur est mutat. Cum id quod nos uenenū appellamus, Græci φαρμακον dicant: apud quos tam medicamēta quā uenena nocent, hoc nomine continentur. unde additione nominis distinctio fit. Admonet & nos summus apud eos poetarum, Homerus sic dices: φαρμακον πολλα μ' εδδλε, μεμυραδα, πολλα δε λυγρα. In qua sententia Virgilius: Ille malum uirus serpentibus addidit atris, Tum illud:

—Nec Aſyrio fucatur lana ueneno.

Inde de uenenarijs à Callistrato lata lex: Venenarij capite plectendi sunt: aut, si dignitatis respectu agi oportuerit, deportandi. Appellanti ergo uenena Iuriscōsulti, quæcumque exhibita no-

lib. 48. Digestorum. Tit. 19. leg. 28.

cere plurimum possunt, non autē conferre. Ideo & uirum & euphorbium apud illos uenenū erit: seu etiam illitum id possit, seu tabefactū, seu mentem moueat solum. Omnia hæc uenena mala à Iuriscōsulto appellamur. Sed quid si amatorium poculum det, non animo nocendi: insanum autem reddat illum, non amatorem? Tunc uidentur est, quo animo dederit: si enim ut solum amaretur, forsā non meretur: uerū hæc ad Iuriscōsultos relegetur. Vnā sat est definitione hæc ueneni, quæ uirū & adamātis cuspitem, si modō uerum est, sub se non comprehendit, non excusare: quin qui uirum dederit in cibo, ueneficij reus non sit, quandoquidem in duobus collegijs sacrarum uirginum plures perierint ex uiri esu. unde qui illud dat, uenenarius est: uirum autem nullo modo uenenū est, ut nunc uenenū dicimus, quandoquidē in puluerem redactum, tutō bibatur ad extendendum lapides renū, & uesciæ etiam: quanquam ueneficium inesse quidā existimant. Similiter & quod insaniam mouet, uenenū proculdubio est. An uerō quod nullo modo perimere potest, abest tamen ab usu hominum, & nocere solum potest, & eo animo datur, uenenū sit appellandum? uelut, si quis alumen scissum seu plumā in lecto spargat ad pruritum excitandum, aut uinum ex anguilla putrefacta ad odium uini iniiciendum, aut salem uino ad inebriandum, aut gentiananibis ad abominationem illorū, aut ellebori albi parum in cœna sine ad uomitum excitandum, aut echinatus castanearū calyx ad pedutis, aut scilla affricata latrinæ sedili, quæ pruritū et uriginem facit? Respondeo, quod non, nam alterutro opus est: aut factū, aut uoluntate, quorum utrūque cum desit, puniri tanta pœna non debet. Venenū tamen esse potest, ut à nobis definitur, si uehementer noceat, etiamsi perimere non possit, ubi ratio qua nocet, incerta sit. Venenū quoque ab Hippocrate sexto Epidemiorum sic describitur: Maleficorum (supple auxilium) lac, allium, uinum seruetafactum, acetum, sal. Galenus ibi exponens, per malefica, uenena intelligit. Sed lac, ut uidebimus, propriè uenenis aduersatur: reliqua uenenosis, cuiusmodi plurimæ sunt plantæ, quæ tamen prorsus non sunt uenenū. Per malefica igitur, uenena, uenena atque, & ueneno participantia intelligit: cuiusmodi primum sunt multæ plantæ, latibyrus, thymalus, pityusa, rhododendron, peplium, scamoniū, ricinus, chamaelæa, narcissus, atypum, apios, colocynthidis, rutha agrestis, solanum, dryopteris, mercurialis, elleborus,

Sec. 6. 7. com. 5.

rus, coriandrum: & quæ potestas deteriora fiunt, ut castoreum, nuxes, baccæ lauri: & quæ senio, ut lactuca, portulaca: & quæ semiputrescunt omnia, caro, oua, panis, lac: & quæ nimis acris, semen rubræ siliquæ Indicæ, uel staphisagria, uel serpentariæ, uel urtica: et quæ frigidā concipiunt qualitatem, assa contecta, pisces frigidī, sanguis bonis. omnia igitur hæc sub maleficorum nomine ab Hippocrate cum uenenis cōprehensa sunt.

MEDICO AN LICEAT TRACTARE DE VENENIS, & QUATENUS, & QUOMODO CUM PRINCIPIBUS EXCUSARE SE DEBEAT.

Cap. 2.

Cap. 7.

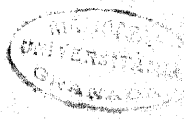
AN uerō deceat medicū cognoscere docere, uenena, dicebat Galenus secūdo de Antidotis: Licet quidē illa cognoscere. Et ratio est, quia nisi cognosceret, nō posset ea deuolare. sunt etiā uenena utilia ad cōpositiones salutare, ut Tiri caro seu uiperæ ad theriacā, opiū ad phylonia: euphorbiū, cantharides, ad medicamēta peculiaria, ipsæ per se ad hydropem, napellus ad lepram, Exterius & spuma argenti, ærugo, tum pleraque, metallica. Sed tradere cōpositionem uenenorū ad interficiendū homines, dicit, est hominis improbi, non medici. Adducit tamen multos egregios poetas, qui hoc ratione nescio quā adorti sunt: Orpheū theologū, Aratū, Heliodorū Atheniensē, & Horū Mendesiū: eosque metuentes leges, ne plecterētur: & multitudinē, ne lapidib. obruerentur, iurasse in inijs operū se nō premio neque amicitia inductos de illis scripsisse: sed ob id, ut possint curare, dicit Galenus. hæc ratio insulsa est: quia cognitis simplicibus, cognoscitur etiā cōposita, quo ad signa & medelas. Et certè nō fuit propter id, quāuis forsā bono animo id agere se existimarent. Verū Galenus libro de Medicamentis purgātib. dicit, quod nō licet docere medicamēta ulla quæ interficiant: & narrat, fontem illum ductum ad supplicium uinctis oculis. Et dicebat in libro de Causis procatartidis, quod nouerā misit quendā emptum uenenū à medico, et dedit seruo qui propinauit priuigno, mortuus est ille: detectū scelus, oēs quatuor dedere pœnas, nouerca, medicus, nūcius, & seruus ipse. Tamē Galenus passim nominat plura uenena, ut pote sexto in sexto Epidemiorū, ubi meminit hydrargyrii, spumæ argenti, aconiti, leporis marini. Vbi notādā duo sunt. Primum, quod aliis dixi, aconitiū aliud esse à napello, quanquā aconitiū sit acre uenenū, ut in libro de

Cap. 4.

Cap. 3.

Com. 5. in fine.

Simplicibus medicamētis ad Paternianū, ubi etiā describitur illa plāta. Alterū est, quod Galenus testatur se cōposuisse librū de Medicamentis à proprietate operātib. ubi multa uenena docuit. Respondeo igitur, medicamēta simplicia, quæ sunt incognita, nō debent doceri, ex auctoritate Galeni, adducta in libro de Medicamentis purgātib. quia homines nō debent comedere herbas, quas nō nouerint. & ideo male faciūt isti qui comedūt herbas mistas, quas nesciūt quæ sint: & quāquā nō essent uenenū exactū, sunt tamē multæ uenenosæ, & quædā nocēt iccori, & aliæ uētriculo, & aliæ renibus ac uesciæ: & oēs herbæ quæ faciūt lac, & sunt calidæ, nocēt ualde iccori: & ideo licet nō occidāt statim, uitā tamē efficiūt breuiorē, & morbosam totā. Et scio quendā nobilē Paternianū, qui cū edisset tortā ex herbis, quib. immista erat cicuta, pro petrosilio ab ancilla (est enim ualde similis ei) mortuus est sequenti nocte. sed si simplicia sunt cognita, debemus tūc docere illa ad curationē faciorem, quia omnino nota sunt. & similiter si sint uenenosæ, quāuis incognita, debet medicus docere: quia omnino inimicus non audebit uti his quæ omnino interficiunt, nisi in maxima quantitate: & tamen docendo homines abstinebunt etiā à pauca quāuitate, quæ illis noceret. Secundū præceptū est, medicus non debet docere aliquid quod augeat uim ueneni: quia tūc fieret magis irreparabile & insanabile. Tertiu, nō debet medicus docere ea quæ abscondunt qualitates prauas ueneni: illud enim est maximum. Quartū, non debet medicus docere præparationē ueneni, ut fiat tēporaneū: quia per hoc fit magis perniciosū, & irreparabile. nā prius acquirit uires, & enecat hominē, quā cognoscatur. Quintum, medicus nō debet scire neque discere præparationē ullā ueneni, ut sit ualidius: neque, ut differat opus, neque, ut occultetur. Præterea medicus nō debet cognoscere uenena exotica, nisi solo nomine, et uiribus. Nā si cognouerit, distinctè poterit ex animi perturbatione propinare illa, ut excogitare aliquid subtilius in eis, uel ob affectū alicuius cōiunctū aut amici docere eum, & ita esse in causa mortis alicuius. Venena autem notissima regionis, & medicamēta uenenosā primum perdiscere debet, ac tenere, ut dici solet, in digitis: non solum quod iam omnibus nota sint, absque eo: & quod turpe esset eum ignorare, quæ omnes norint, adeo ut eius ignorantia potius supina dici posset quā cuiquā bono: sed etiam, quod sic plus esset commodū in auxilijs, quā periculi in scientia. Et ideo debet sci-

bet scire ea diligenter, & signa & damna & custodia ab illis, & alexipharmaca tam communia quam propria, adeo bene, ut doceat homines usum uenenorum ipsorum in perniciem nec posse abscondi, neque etiam quicquam profuturum ad necem, sed uel minimam posse inferre noxam. Præterea ad utilitatem & gratiarum, ut dixi, & compositionem magnorum medicamentorum, in quæ plerumque solent ingredi uenena mortifera. Præterea ut sciant homines uitare lathyrum, cicutam, ficus acerbos, fungos, anguillas, ranas, rutam mentem, & Lunij, & Lunij, & Lunij post mediu Maij, & siliquam arbuti fructum, ac palmarum mala insana, nucleis pini, mercurialis, caules, semina rapæ, & zinnij, sifamij, fenugrecij, succi omnes ex quibus constat intinctus: medullæ cerebella, iuniperi fructus, chelidonia, & omne quod aliu mouet uehementer: & omnis planta habes succum non uiridem, ideo fraga, mora etiam, & lactuca, quæ iam semè pro dixerunt: & frumentu est ex magnis uenenis, quod multipliciter perimat: & omnia putrida, semiputrida, corrupta.

Et scire ac docere, scribereque, diuersa sunt. Quæcumque enim scire malij est, docere deterius est, scribere aut pessimij. At multa possumus docere amicum sapientem, & probum, quæ scribere omnino nefarium est. Condiscere etiã plura licet, ubi de tua integritate considerare possis, quæ docere non licet nemo enim tam certus de alio esse potest, quæ est de seipso. Porro scire uenena & qualia sunt, atque integrè discernere, multis modis utile est. Primum, ad medicamentorum compositionem: secundum, ut illa deuotare queas: tertium, ut certior sis quod assumpserit æger: quartum, ut cognoscas quantum nocere possit: quintum, ut melius curare illa ualeas: sextum, ut cum ratione tenes qua nocent, modum ex ea seruandi etiam inuenias. Itaque refert multum, quibus moribus medicus præditus sit. Venenosa igitur omnia noscere decet medicum, uenena aut uulgata, ea ratione quæ dicta est.

Quomodo autem se debeat medicus excusare cum principibus (peri culosum enim est cum petat ad eum ut auerget, cum interrogaretur ab Hali quodam tyranno, quid esset quod posset inimicum suum perire: illeque se scire negasset, ob id in carcere contentus est, multisque incommodis affectus, biennio ibi permansit, quod ille diceret factum consilium sui secreti) palam est, quod negare oportet se scire, ideo etiam cauendum est ne te iactes: tum enim obnoxius eris periculo. Quod si res sit cum uiolento tyranno, dilatione sumpta pro compositione quantâ sufficit ad filios amandandos, collectis charioribus,

rebus, fugæ te dedas. Nam præter id quod sit immanis hominis, arte contra præceptum Hippocratis tanto uitare flagitio, etiã tibi exitum paulo post manifeste paras. Te enim duplici ex causa occidet: et ut sceleris tollat, ut Solymus Turcarum princeps, cum Daiaque et patre fraude sui medici Hebraei sustulisset: & quod tibi ut proditorium hosti det, nec amadare, aut alteri post habere audebit.

Difficultas maxima est in hoc, quod necesse est medico cognoscere uenena, et quæ circa ipsa sunt, modos, uim, speciem, qualitatem, si debet recte curare. Et si debet hæc scire, oportet ut doceatur ergo uenena doceri oportet. Sed si non doceatur, nulla erit ratio recte medicandi. Et etiã quibus pharmacopola plus sciet medico, si doceatur publice, plus erit iacturae in cognitione ueneri, quam in scientia alexipharmacorum, adeo ut sit uia tantum, uelut etiã in cognitione philosophiæ, sicut dicebat Auerroes: Hæc non sunt inquit, de anima loquens, mundo Deo, reuelata uulgo. Videmus eruditos philosophos bonos esse, quæuis non credunt ea quæ faciunt ad corinendos animos in uirtute: & hoc contingit, quonia mens est perfecta: & quod perfectum est, etiã in mortalium genere esse immune a uitijis. Deinde, quod cognoscit non esse utilem, nec preciosa esse quæ per uitia parantur, adeo ut ex æquo contemnant præmia uitiorum, & falsa promissa: hæc ut falsa, illa ut uilia. Et ideo non sunt hæc propalanda nisi subtilibus ingenijs, in quo homo falli non potest, & probis: sed in hoc falli potest. Nam si subtiles rationes declaraueris, & illi intelligent, quonia erunt profunda scientia, non erunt mali. Et si non intelliget, obesse non poterunt: quinimo confundentur, ergo priuatiim pauci docendi sunt. Laude dignum multo minus censeo, qui acutum ad uenena inquirenda, uelut Theophrastus partim docet, qui docet fieri posse: & ut ille qui phœnicia docuit medicamenta. Satis est in intelligere finem, & quod cosequi liceat, aut alios affectuos, belle enim introducti sumus. Deterius est potuisse, nec uoluisse: quam uoluisse, nec potuisse. Verum quis non aberrauit in hoc instituto? Et nos ob difficultatem, & quia proficere maxime ob angustiam temporis posse non uidemus, sequemur more aliorum. Sed si recte tradenda esset hæc doctrina per symptomata, numeranda essent auxilia, non uenena, nisi quæ casu occidunt, ut morsu aut ictu, hæc enim in hominis potestate non sunt: cætera priuatiim. Nos autem parca de omnibus, quod nihil horum tractauerimus: & ne plus docendo remedia noceamus quam iuuenemus, ut Helychius cum Phario, quid aliud egi quam

quam ut ad querendum homines incitaret? Sed bona fortuna nunc perijt uenenum, cum ipsa compositione olim Aegyptijs nota. Sed ad feras commemorabimus elleborum, aut helenium, non illud odoratum, sed Heliconium elleborum, quo sagitta imbuta lethale uulnus afferunt ceruis ac alijs animalibus, quæ postmodum uoto edi possunt, & ipsa uenena tractari: alia pro amuletis appendi, quale illud de busone siccato admirabile, ad indefinentem hæmorrhoidarum sanguinem. Quamquam breui postmodum perierit amicus noster Iulianus Pontius, seu alia causa, dolore scilicet mortis filij: seu suppressis ex toto hæmorrhoidibus, seu ueneficis apius amuleti uitæ. Vtrum autem medicus debeat contra hostes patriæ uii ueneno, declaratum est secundo Contradicentium.

QUAE SINT COGNOSCENDA DE UENENIS. Cap. 3.

Quæ igitur in uenenis cognoscere principali oportet, hæc sunt: Primum, quot sint generum, quod agendi modi ratione, uelut, quod alia quidem per uim, & calefaciunt, alia erodunt, alia putrefaciunt: tamen si ipsa proprietates qua perimunt, occulta sit, neque enim aliter, ut dixi, uenena essent. Expedit autem scire, quomodo occulta ratione perimant: quæuis enim eis proprium sit, ut perimant occulta ratione, namque occultum dicitur, quod uel sciri non potest, uel non facile, uel quod aliud est ab his quæ uulgata sunt, & pertrita: in quo genere nunc dicimus uenena perimere occulta nobis ratione. Deinde quot ex rebus uenena sumantur, uelut animalibus, plantis, metallicis: & magis specialiter, quibus ex partibus eorum, aut omnino distincte, quonia quædam ipsa corruptione talia euadunt. An uero quod corruptum, magis sit uenenum, an quod ex corrupto iam genitum est: præterea quot modis unumquodque uenenum dignoscatur, uelut substantia ipsa, scimus enim na peli & aconitum, leporæ, marinum, uenena esse solo rei genere: uel ab his quæ illi contigerunt, uelut putredine, agitatione, ut qualitates augetur. Ab effectuibus, ut quæ debilitant, & uertiginem tracta moriet, uel muscas perimunt contactu uel spiritu. Tum uero colore ipso, seu generaliter, seu in ipso genere rei: ut colocynthidis, & agericus niger, & castoreum albu. Similiter ex odore atque gustu, cum tamen quædam non minus haud tutum sit odorare, quam prægustare. In lethiferis enim ualde ueneris, aut alterum, aut utrumque non leuiter periculosum, imò nonnunquam lethiferum.

Post agendum de prouidentia, ne ab eis attingamur. Et si contigerit ut in illa incidamus, custodiam adhibeamus ne omnino lædatur. Post hæc agemus de signis assumpti ueneri, aut attacki, aut in nobis ipsis genitum id generaliter, tum etiã ut singulas illorum species ex accidentibus & symptomatibus, tum etiã cõieturis inter noscere discamus. Atque eadẽ erit ratio fascinorum, ueneficiorum, philtororum, præstigiatorum, excantatorum, frigidorum, umbrarum noxiarum, timorum, ut in nocturnis laruis: quæque omnium sit ratio, atque hæc generaliter, tum per singulas species distinguendo. Demum de cura eorum ad omnium tam speciali ac singillatim, quam etiã generaliter: nec non cum alia accesserint, quæ oppositam ac contrariam curandi rationem exposcunt, inuim a generalissimis facientes.

QUAE PROPRIA RATIO AGENDI UENENORUM. Cap. 4.

Quid sit uenenum, & quæ nam sint de illo cognoscenda, nuper hic docuimus: quæ uero ad illius agendum modum spectant, partim alias declarata sunt in nono Contradicentium, partim nunc explicabuntur. Inquirere autem id ratione experimẽtoque, tum autoritate, proclue omnibus id est: at tradiducere ad unum omnia principium, prout alias docuimus, forsitan a nemine hucusque factum est. Accipimus ergo definitionem, uelut unum principium superius expositum, scilicet: Venenum est, quod est aptum nocere uehementer nobis occulta agendi ratione, tamen si causa nota esset. Ex hac intelligere oportet, quo nam pacto uenenum occidat, deinde quomodo ad actum deducatur, demum qualiter trahatur a corde. Nisi enim uenenum qualitate mortifera habeat, eaque ad actum deducatur, & ad cor ipsum perueniat, non occidet. Equidem Galenus de Venenis locupletẽ librum conscripsit, ut ex ipsius relatione sexto in sextum Epidemiorum, et eum uidisse Rasius fatetur trigesimo quinto Cõmentarii. Et ideo si librum illum haberemus, forsitan inuenerimur. At postquam illud nobis uetustas subripuit, aut etiã in aliquo angulo latet. Refert enim Bessarion Cardinalis in epistola ad Venetorum Rẽpublicam, ex ducentis uiginti millibus librorum, qui ætate Plutarchi, ut ille recitat, in Apamæ bibliotheca inueniebantur, uix mille sua ætate erat. Reliquos uerisimile est in ædibus priuatis, in thesaurisque regum superesse maiore ex parte. Omnia nunc quæ de proprietate dicta sunt secundo Contradicentium: quadoquidẽ de generali ratione agatur, non specialiter. Conciliator id solum est tribus attingit, quomodo a corde trahatur, cum illi sit inuenerimur.

Cõtrad. 5.
Lib. de Venen.
no.
Cap. 1.
Com. 5. in fine.
Trac. 1. ca. 1. fol. 497. col. 1.
Cõtrad. 2.

at nos prius, quomodo perimat, docebimus. multa enim trahuntur ad cor quam celerrime, quae tamen non occidunt, etsi sint calida, sicca, frigida, & etiam corrupta. Veneni igitur generalis (omitto enim nunc quae purgatio, aut exulcerando, aut phlegmonem incerta parte excitando occidit) proprius est, intima dissolvere substantiam, calida enim, sicca uero, aut quaeuis alia est superficie in ima penetrant, minusque calefiunt extrema quam medium. Sed corruptio ueneni ima attingit, non cortice; substantia, non qualitate sola. Declaramus enim, quod in febris non pestilentibus soli ichores corrumpuntur, non humorum ipsa substantia, quo fit, ut omne uenenum necessario calidum sit, tametsi nihil minus sit quod obicit in eo ueneno, quam caliditas. Omne etiam uenenum nisi sit erodens (tale enim non magis uenenum dici debet quam uirum uel acus, neque enim omnia quae perimunt, sunt uenena; sicut neque omnia uenena perimunt, alioquin frustra in lethale diuideremus uenenum, atque non lethale) subtile habet substantiam, atque id est adeo proprium, ut a se ferme id dicere, omnem substantiam admodum subtile esse uenenum: aut saltem eiusmodi, ut uineta chalcum, uel minimum malefico medicamento in uenenum statim transeat. Sunt autem quaedam quae cito penetrant, ob substantiam subtilitatem; alia uero ob humiditatem adiunctam, alia demum ob similitudinem. His omnibus rationibus constat ueneni naturam, si uni eorum adieceris quod noxium sit. Nam sunt uina antiqua, & aqua ardens, tenuia quidem; sed pinguis non sunt, nec noxia. addatur ergo illud, ut sit pingue, non ut uenenum sit, sed tanquam proprium speciei ueneni, quod uehementius sit.

Cap. 16. Quo na pacto uero ad cor trahatur: quidam existimant ex sententia Galeni, primo de Semine, uim illam quasi contagiosam, & materia carere tem. duobus enim his modis illius dictum interpretari potest: sed primus uerior, secundus magis ad Galeni mentem, quoniam dat exemplum de fulgore, qui per totum aerem tam subito spargitur. Sed si sic esset, non corrumpere, nec adeo ageret in materia. Videmus etiam, quod partes propinquiores loco affecto magis afficiuntur, & humores, & reliqua. Deinde uidemus corruptos humores ipsos in huiusmodi malis, & in uenenis paulo magis materialibus, quam sint aculei uel scorpionum uel crabronum: utpote in moribus, qui per salicam lethales sunt, & in deuoratis corrumpi plene humores, & non aequaliter: uis autem materialis est inaequaliter spargatur, non tamen ma-

gnum est discrimen inter partes, cuiusmodi est inter humores infectos. Sed sit quomodo uis, seu propagatione, ut ego reor, seu ut non materialis, cerium est diffundi uenenum ex tam excipuo aculeo, & sparsa qualitate in totum corpus: qua ratione etiam ad cor ipsum permeat. Et haec est opinio Apponensis in suo libello de Venenis. Cap. 3.

Ut autem doceat hanc esse ueram opinionem, quia prima uidebatur dicere, quod uenenum trahitur a corde necessitate uacui, dum dilatantur arteriae, sicut etiam aer: & uidetur confirmari ex sententia Galeni secunda Aphorismorum, dum narrabat de muliere, quae in balneo exolebatur haustis uaporibus ex lignis uitiatis, ac uenensam habentibus qualitate, succensis, nam undequaque cum arteriae haurirent hunc uaporem in ambitu corporis, ad cor deferrebat: atque ita in syncopim incidebat. Par, dicit haec opinio, ratio erit in haustis per os, aut per uulnus, cum cor aequaliter ab omnibus partibus trahatur. Tertia opinio est, quod utroque modo trahatur a corde & ipsum propria uirtute permeat. Contra utraque haec, quia conueniunt in hoc quod trahatur a corde, adducit rationem: est, quod illud quod trahitur, uel est simile uel, cotarum, non simile, quia non interficeret: nec contrarium, quia solum illud trahitur a membro aegro, uel in hemitritateo. Prima Quarti, cor autem hic supponitur esse sanum. Et experimentum, quia cum quatuor

30 homines ueneni in cena comedissent, unus mortuus est breui, duo post longum morbum tandem euaserunt: unus breui, & parua cum noxa liberatus est, qui erat calidi cordis. Quod si uenenum traheretur a corde, par erat illum qui cor habebat calidum, mori citius, etiam primo. Ad hoc, quia tertia opinio, cui uidetur assentiri, est melior, dicendum esset, quod forsitan minus edit: aut edit plus de cibo, aut ob robur temperaturae, quod non negat, & ob id facilius euasit. Cum ergo duplex sit attractio: Vna, naturalis pura, quae duplex est, sine uillorum auxilio, ut in icore: & cum eo, ut in corde: Alia uacui necessitate, seu ob raritatem, quae est animi uis, & in corde per arterias (omitto modo tertium genus, uoluntariam, tanquam extra hoc propositum) uenenum quidem peruenit ad cor natura sua, dum se diffundit, ut dixi, altero duorum modorum: & trahitur a corde, ut alia etiam docui, attractione quae fit per arterias raritatis causa, non autem naturali attractione: quia illa solum per se attrahitur uis, scilicet simile a sano membro, & contrarium ab aegro

Cap. 3.

Com. 4.

Trac. 4. ca. 19.

ab aegro, & ita in hoc casu neutro modo uenenum a corde trahi potest. quare patet ad rationem, quod non assumuntur omnia membra diuisionis, neque omnes modi quibus aliquid trahitur in corpore nostro ab aliquo membro.

Vltimum autem quaesitum difficilium uidetur, a quo ad actum deducatur. Et non habet tam difficultatem in moribus & ictibus, quos quis diceret a calore animalis uenensos per dentes, aut aculeum infixo diffundere uenenum: sed in deuoratis aliud est, cum non adsit nisi calor naturalis hominis, qui non debet agere contra se. Haec autem quaestio duo habet capita. Vnum generale: & ad hoc respondeo breuiter, quod agentia naturalia agunt contra se per instrumentum commune: utpote, Homo descendit ex alto, & occidit se inuis: quia hoc agit per grauitatem, quae est instrumentum commune. Et ideo per calorem etiam dissoluit pituitam in cerebro, quam melius esset permanere concretam, quia dissoluta quandoque perimit. Verum per propriam operationem nunquam agit per se contra seipsum, ut quia trahit semper simile & utile, non contrarium: quandoque tamen plus trahit quam oporteat: & hoc, ut dixi, ratione instrumenti, cum calor fuerit abundantior quam debet. Et hoc modo renes faciunt diabetem, & perimunt hominem, & ex consequenti seipso: sed, ut dixi, hoc contingit aut per accidens seu fortuito, aut propter sum instrumenti ualidiorum quam oporteat, aut utrumque. Alia uero quaestio est de uenenis, quae frigida illi uocant, de quibus seorsum suo loco agemus infra.

Cap. 21.

PRIMA DIVISIO VENENORUM EX RATIONE ORTUS. Cap. V.

Prima igitur diuisio uenenorum est ab ortu, id est modo quo originem ducit ad laedendum corpora nostra. Quaedam enim primum oriuntur in nobis proprie, ut habetur sexto de

Cap. 5.

Com. 4.

ad maleficiu, excitatio: si ad utilitate, praecantatio. Quae uero materia nullam subiectam habet, si speciem solum demostrent, praestigiae uocantur: si immutauerint, deuotiones, ut M. Crasso tribunos plebis. Quae uero substantiam habent, alia insensibile, ut odores: alia uero quae sensibili constant materia, sed tamen occulta, nisi quis mentem adhibeat, ut unguenta, olea. At quae manifesta constant substantia, alia quidem citra dolorem occidunt, uelut quae solo contactu necant: ut salina carnis rabidi, pestis contagiosa, dryinus serpens, atque alia multa. Quae uero cum dolore nocent, alia ex hominibus, ut tela, sagitta ueneno infecta: alia autem ex animalibus, quorum quaedam dentibus, ut canes & serpentes: alia aculeis, ut crabrones & uespa: alia cauda, ut scorpiones, animal quod uenenatis unguibus, nullum adhuc innotuit, nisi in ipsa lacerando, ut leones & ursi.

Singula uero horum occidunt qualitate manifestata, occulta tamen ratione, ut dixi: uelut calida, sicca, erodentiaque, alia uero manifesto quidem effectu, occulta tamen cause ratione: ut quae putrefaciunt, quae cogunt, quae frigida alij appellant, cicuta, opium, hyoscyamus, mandragora, solanum maniacum. Alia substantiae ratione, ut obstruendo, gypsum, spuma argenti: aut in frigidando, ut argentum uiuum: aut singulariter aliqua parte erodendo, quod in cantharidibus, perspicuum est. Alia occulta etiam effectu ratione, ut quae spiritus perimunt uenena armeni, ac oniti olim, nuc napelli atque similia: quorum tamen sensus est in materia ob accidentia. Alia omnino obscura ratione: ut fascinum, excitatio, deuotio. Summa igitur istorum modorum est decem, ex quibus constant copositum: nec est ut in re tam obscura ea de fides claritate, quam in alijs rationibus: qua tamen si habere uelis, ex Dialectica expetenda erit.

Sunt etiam uenena non proprie, quae particulam corripendo perimunt: uelut cantharides uesica, lepus marinus non in hoc genere est: licet enim pulmonem petat, petit etiam cor. Quocirca duae sunt dubitationes. Vna, quare plerumque uenenorum cor petat: alia, cur aliqua certum membrum, ut cantharides, quae uesicam, non ita alia membra exulcerat. Ac prima quaestio dubitatio facilis est admodum, dilatantur enim arteriae uersus cor, & ipsum uim habet attrahendi ualidissimum, seu per illos, quos habet durissimos & robustissimos: seu per calorem, qui in eo est potentissimus, unde uelut animalia quae escam deuorant & hancum, ob id una dico non solum pisces, sed prudentiora longè lupos atque uulpes: ita cor, dum optimum trahit

6. de Locis. cap. 8 & 15.

trahit sanguinem, trahit & secum uenenum, quo perit, maxime aut putredine contractum. ut non recte dicant, qui censent uenenu cor petere: sed trahitur a corde. Quae uero perimunt, quoniam uentriculi erodunt, aut iecur: non ob id illa erodunt, quia ad ea membra sponte comigrent: sed hoc quidem in uentriculo sua grauitate retinetur, illud ad iecur pergit tanquam leuius, sed ulterius procedere non potest: crassum autem cum sit necessarium, retinetur in uis angustissimis, quas dicit Galenus adeo esse tenues inter cauam & gibbam iecoris, ut non possint uisu percipi. nec satis constat an ea loca peruia sint, quo fit ut ibi retenta erodant: ut in filio Hieronymi Bertolij apparuit, in quo & uentriculi inum erosum, & iecur in ambitu nigrum instar carbonis apparuit, ut etiam lingua erat: & praeter id sicca, scabra & arida. Cum uero sua subtilitate penetrat, ut cantharides, auida natura pellendi quod est noxium, detrudit recta uia ad renes & uescicam: ideoq; ibi erodit amplius attenuatum membra illa, non quod quicquam cum illis habeat constitutum plusquam cum alijs: nam & multa alia uirginem mouent, tamen si uescicam non possunt erodere. Quod uero alia in intestinis dolorem pariant, ut pisca & cucurbita, eadem est ratio. non enim e casulis coli exire possunt: & pisca quidem ob duriciem putrescunt, cucurbita ob frigiditatem dolores mouent, lepus autem marinus, nescio quoties experimentum Galenus uideri: fertur Dioscorides penes cantharidibus simile facte, huius proprietatis non meminit, sed qui meminerunt, ut Princeps, causam generalem ei tribuunt, uelut quod inflammatus spiritus membris difficiatatem spirandi patiuntur, unde facile in sanguinis sputu per uisculam decidunt. Non negarim tamen, postquam Galenus in libro de Medicamentis secundum genera, id affirmat, fieri posse, postquam hoc minime proprium est, uenenu membro proprio inueniri posse, uelut Herculeo lapidi, ut ad orientalem boream tanta circuli portione dirigatur.

DE VENENO PER SE GENITO. Cap. VI.

Venenum aut per se generari in corporibus haud dubium est, ut antea diximus. Differunt ab his quae uel aqua uel aere generantur: sponte genita, q; neq; in pluribus, neq; statim, neque ob generales causas generantur: propterea in quibusdam primis haereditario iure, ut podagra & lapis in uescica contingunt. Plurimaeq; sunt stirpes, quae hoc uitio per multas aetates laborarunt,

cum enim calor humores non seruat, & eosdem corruptos, crudos ac calidos generat, in angustis uis puris humor generatur, non secus ac uermes q in quibusdam plurimi, & ad adultam aetatem usque, in alijs ne infantibus quidem innascitur. Alijs aut ater humor, adeoq; praue exustus, ut ueneni referat similitudinem, siquidem pessimi ex eo morbi fiunt, ut in eo Aphorismo sexta Parti 54. culae: In morbis melancholicis, ad haec periculosi de cubitus, apoplexiam corporis uel conuulsionem uel furorē uel caecitatem significant. & trigesima Problematum Aristoteles multiformes uires illi tribuit, sed hoc tamen non proprie ad uenenum spectat: uerum cum computurrit ichor illius (nam ichores in febris, non humores putrescunt, sexto Epidemiorum) facillime in ueneni qualitate transeunt, in morbo praecipue lethali. Idem contingit in oesophago, & ceruicula, & uiridibile. Tertia causa, est corruptio ipsa ciborum, loci sordes: ut hi qui diu per mare nauigant, quique coalescunt edere cibos corruptos, & putridas aquas bibere, unde orta est species illa morbi indici adeo prauea, & qua longe deterior est morbo natuo, qui ibi paululum distat a scabie: ita morbus hic accidit in biliosis, qui corruptis uescuntur cibis, & sordide uiuunt, nec se exercent. Quarta, est ex cibis, ut secundo de Alimentis, ubi appellat febres malignas, quae fiunt ex esu cucumerum: & in libro de Succorum bonitate & uitio: Inter fructus (inquit) censentur cucumeres quoque & pepones, & melopepones, quorum nulli succus bonus insit, eo quod nisi alium statim subeat, ibi corrumpanitur, humoremq; ex corruptela hac faciunt, qui non longe a mortiferis uenenis absit. In fructibus huiusmodi sola est cucurbita, quae culpa uacet. Sed & leguminum crudorum nutrimentum, maxime immaturorum, proximum est ueneno, quando cocta & matura nec probatum exhibeatur. Caterum generatio istorum reductur ad naturam, casum, & uictus rationem. uictus ratio dicitur, cura ex quibus uenenu in corpore generatur, & odium & ira, odium enim ex tristitia & ira copositum est: ira aut eodem excalescit humores, ut febres accendat, ut primo de Tuenda sanitate, & de Causis morborum. Imo, dicebat in secundo de Humana natura & in libro de Exercitatione paruae pile ad Opigenem, non minus (ne magis dica) mouet corpus, ut morbos citant, aut salutem animi, q corporis effectus. Odium ergo, ut dixi, accerime corrumpit humores si quid aliud. nam ira excalescit, tristitia refrigerat,

Cap. 8. circa media. Cap. 2. Ibidem. Cap. 1. Cap. 2.

quarto de Causis pulsuum. Hoc ipso motu contrarij fiunt & in qualitate, & loci ratione: Unde multi hoc ipso abditis morbi causis, ut putant, pereunt. Diuturna quoque uigilia humores corrumpit, cibiq; ut dixi, mali seu specie ipsa, ut fungi, seu aduenticia qualitate: tum uero crapula, & ciborum ipsorum contraria natura, ut lac cum piscibus uel acidis, aut lac coagulatum cum radica: sed neq; hordei prisana aut polenta cum oriza & lacte, nec pingue aliquid debet in uero uase manere: corrumpitur enim, & aeruginam uim imbuit. Et quae torrentur in uerui, & magis super prunas, a lignis praui afficiuntur: ut sunt smilacis, oleandri, buxi, ricini. & permixtio multa ciborum, & maxime contrariarum qualitatum: ut mala insana cum saccharo, oua cum tritico: & exercitatio assidua, inde refrigeratio: quae cum perseverant, generant humores pestilentes. & maxime, si utatur multo uino nigro. Et uinum ipsum potens cum fructibus horis, cuiusmodi nominauimus. Et uesci maleficis herbis, multum facit ad generationem ueneni: uelut sunt, cicuta, hyoscyamus, papauer, eruca, caepe, solanum, portulaca, & sunt pleraeq; grauem odorem habentes: & fungi maxime sunt ex illis, etiam salii, & anguille.

3. 1. Doc. 2. cap. 7. iuxta finem.

Et generatur malus chimus in uentriculo, uelut etiam ex porris, unde prassina illa bilis: inde aduritur & corrumpitur in iecore, non tamen adeo, quin permisceatur sanguini, & trahatur ad uenas: demum adueniunt causae, quae illos corrumpunt ex permixtione, uel ex putredine, uel ex adustione, uel ex qualitatibus animi, uel ex repletionē aut uigilijs, aut obstructione uel febre: & hoc est maximum, quia corrumpit, exurit, & habet secum obstructiones multas. Et dum quiescit in uenis, persape uix sentitur: sed motus, aut quod sequitur ex motu, est causa ut sentiat, morbum efficiat, & ut homo etiam pereat. & uersari in locis humidis, & cloacis, & sentire prauos odores, & quiescere in locis conclusis, omnia haec faciunt ad huiusmodi generationem. Et potestas horum humorum non solum est ad generandos lethales morbos, sed etiam ad fascinationem, ad malas opiniones de dijs, & circa mores, ad mala somnia, ad corrumperendū aerem. Et sicut habitare inter serpentes est malum, ita inter homines in quibus abundant corrupti humores & ueneni. Et horum quidam sunt cum putredine, & contagiosi: quidam sunt solum ue-

nenosi, quia cum parua corruptione sunt ualde calidi atque tenues.

DE PUTREDINE ET CORRUPTIONE. Cap. VII.

Cum sit putredo interitus proprii caloris ob calorem externum, ut ait Aristoteles quarto Meteororum, ideoq; dicit: Necessesse est omnia quae putrescunt, externo calore incallescere, & innato refrigerari, ac demum exiccari. Cum igitur humidum necesse sit esse quod putrescat, aut aqueum illud erit, aut pingue solum, aut cum tota substantia. Dico totam substantiam, quia in his quae uiuunt, aliud est quo nutriuntur, aliud quo constant, sicco plurimo misceum. Est aut in unoquoque genere horum magna multitudo specierum, uelut humorum sanguinis & humidorum, quae in substantia corporis transmutantur, nec tamen sunt transmutata: cum uero putredo in quodam sit actu, non potest cessare, donec ad ultimum peruenit, aut finitur. Atq; in quibusdam fit exhalatio humidi, in quibusdam non. Concipere aut quaedam perfectam putredinem, quaedam non: & non solum sicca, sed etiam pingua, clarum est: siquidem oleum & farcina rancent, nec putrent. Quod igitur siccum est, cum putret, animal generat: inde in lapidibus & lignis nascitur uermes, a quibus substantia integra exceditur, uocaturq; quod superest caries. Cum enim intumescit, nec possit exhalari, necessario calefit. In omni aut calore est anima, ideo animal uel biata generatur. Si aut exhalat calor, refrigeratur, nec possunt conformari animalis partes, filiq; caries, & in uiuentibus marcor. In pinguibus ualde, ut oleo & adipe, quia terrea pars deest, nec perfecte putrescunt, non generatur animal: si quidem animal misum est ex terra & aqua, sicco & humido: ideo non generatur ex oleo, neq; adipe: & tamen ex aceto, urina, caseo, nam in aceto & urina terrei aliquid, in caseo plurimum. Sed neq; perfecte putrescunt, quia humida sunt: & quae perfecte putrescunt, si pingua sint, calent: at haec incallescere non possunt, ob humidam abundantiam, quae eiusmodi rancia euadunt, non putrida. Haec autem quae sicca sunt, cum non generant animal, corrumpi dicuntur, & corrupta, non autem putrida. Putridum dico, in quo quicquid est substantiae, perfecte corrumpitur: corruptum aut, quod imperfecte putridum euasit, uel ob reluctante siccitate, quae a calore non patitur: uel ob humidam copiosum, quod prohibet concallescere perfecte, quod corrumpitur. Caseus ergo perfecte & putrescit, & carnes: quoniam plurimo pingui humido &

Cap. 1.

Contrad.

14.

terreo abundant. quæ uerò ultimo putrefacta sunt, non amplius putrent, quoniam motus finem accepit: nec putrida planè sunt, ut septimo
 Contrad. Contradicècium docuimus, sed animal aut plantam generat. Quæ enim aquea sunt, plantas generant, quoniam natura facit omnium præstantissimum eorū quæ facere potest. cum aut utrūq; humidū mistū fuerit, aut in fumo & ceno & plantæ & animalia generantur, & similiter quæ sub diuo sunt generant plantas: quia nō adeo incalescūt: & quoniā ut solis humidum pingue siccatur, ut potè iam cōcoctum, aqueū aut contrā concoquitur: in opacis aut & cōtēctis locis, & quæ sub terra sunt, sepulchris, cauernis, animalia. Si uerò nō pingue humidum, sed aqueum, corrūpitur & exhalat, adhæret & concreuit, fitq; mucor, seu situs: ut in terra pluuia nuper madefacta, in pane atque huiusmodi. Vnde situs leuissimum 20 genus est corruptionis, tum quia aqueum tantum humidum putrescit, tum quia exhalat: ideo quæ mucent, sicciora euadunt. Ea igitur quæ corrumpuntur, quinque sunt generum: sicca parum humidi habentia, & quæ multo abundant humido pingui aut aqueo, & humida pinguia & humida aquea, ex quibus plantæ generantur: nonnunquam etiam animalia, quia à sole uel calore multo concoquitur aqua. Quantum uerò genus est uiuentium, in quibus partes parti- 30 bus respondent, ut in mundo, & calor qui inest præter naturam, uelut etiam in corruptis operatur. Similiter corruptio quæ dā est, cum exhalat quod corruptum est, aut cum retinetur. Quædam non perfecte putrescunt, uel quia nimis humida, ut oleum & pinguedo: uel quia exhalant, ut panis & aqua. Poma etiam pleraque nō putrescūt perfecte, quoniā frigida sunt, & nimis aquea, ideo nō facile animal gignunt. auellane aut putrescunt, quia generant. Quæcunque 40 etiā perfecte putrescunt, animal, si pinguia: aut plantā, si aqua sint, generat. Salita aut & multis odoratis condita ancecūt, non putrescunt: quoniā humidū aqueum absumptū est. Illud enim facilius corrumpitur, & uia præbet corruptioni pinguium: quocirca pinguedo cocta, & caro in sole siccata, & haleces in fumo, quāuis multū habeat pinguis humidi, nō putrescūt: quæcūq; autē putrescūt, & nō perfecte, corrupta appellamus. Corrumpuntur aut quadrifariam res: uel quia hu- 50 midum exiguū est, ut ossa & lapides, quæ nunquam perfecte putrescūt: aut quia calor, qui est

causa putredinis, est exiguus: nihil enim agit ultra propria qualitatē. Quæ enim corrumpuntur ob uiciniam semiputridæ rei, semiputrida solū euadūt, ut in malis punicis, quæ prius exarscūt & putrescūt, ideoq; solū corrūpuntur: uel quia humidum nimis abundet, ut de oleo dixi: uel quia pars quæ iā corrupta est, exhalat, ut in mucidis. Nec uidetur, tamesi in mucidis exhalet, in rancidis retineatur, idē humidū esse in causa: sed rancidorū pingue, mucidorū aqueum, ut in pane, uel pingui aqueū mistū, uelut in caseo. mucescit enim, tamesi pingui abidet humido. Sed quæ profunda sunt, putrescūt: mucescūt, quæ in superficie, quapropter ab ære mucor existit. In quibusdam aut fit separatio pinguis humidi, in quibusdā uerò totū putrescit. Etenim in fimo humidū in unum cōfluit, & generatur ibi uermes: qd uerò relinquitur, sicū est, & exors prauū odoris. Duplex igitur genus pfectæ putredinis. Si ergo in intem- 10 nis, & lōgo tēpore putredo fiat absq; separatione, animalia magna & pfecta & uicacia generari solēt, ut bufones, caucris, serpētes: ut ille qui inuentus est in sepulchro in æde B. Simpliciani Mediolani. Vinū aut & lac nō putrescūt perfecte, quia nō possunt incalescere, sed modū aliū corruptionis induūt, & fiunt acida, ut fit diuersus modus à rancidis, quæ oīa sūt amara. Erunt igitur quinq; modi corruptionis: rancidū, mucidū, acidū: & duo q nomē nō habēt, nisi marcorē in siccis, uelut lapidibus & ossibus: atq; humidis, uelut malis punicis. Et hi sunt inferiores tribus prioribus, quia saporem retinent minus malum, & odorem acidum, cum aliæ corruptiones malū retineant odorem: putredo uerò etiā deteriore, licet cariōsa sit minus foetida quā pinguis. Manifestum est enim, q; sunt duæ tantū species putredinis: cariōsa in siccis, & scēda in humidis. Sunt aut omnia putrida, amara etiā: sed sicca sunt amariora, humida uerò acrius quia sunt calidiora. An uerò aer possit putrescere, uisum est in Contradictionibus.

Nunc uerò ad corpora humana reuertor, quæ iuxta similitudinem in diuersis partibus putredinem & corruptionē sentiunt, nam iuxta caput canescunt capilli, uelut in situ. humidū enim ab ære refrigeratur, & nō admodū pingue est: quod uerò in corde est, non putrescit ob abundantiam, sed fit uelut rancidum, & ita cum ex sanguine fit bilis, rancescit enim. Et cum feces putrescunt, quia constant humido aqueo pauco, & multo pingui: & sunt reconditæ, & breui putrescunt, generantur animalia, scilicet uermes. & est

Lib. II. Contr. 71.

Cap. de Sale.

Com. 57.

Cap. 5.

Cap. 2.

in princ.

& est putredo absoluta. Et sanguis cum corrumpitur leuiter, & similiter chilis transit in acidū saporem. & ossa cum sentiunt teredinem, corrumpuntur, & non perfecte, ut dixi, putrescūt. Et ichores cum putrescunt, præparant sanguinē ad putredinem: non tamen generant animalia, quia non sunt pingue humidum. Ideo generatio talium ostēdit humidū pingue putrescere, quam obrem & febrem esse pestilentem. & nō generantur plantæ: quia, ut dixi, putredo huiusmodi fit in penitioribus partibus corporis, non in loco aeri exposito. Putredinis igitur & corruptionis differentia & causa multiplices sunt, & à magnitudine, & à natura eius quod putrescit, & ab exhalatione atq; retentione. Commune est his quæ putrescunt & corrumpuntur, mutare odore, colorem, saporem, & omnia in deterius, ad primam naturā non simpliciter. forba enim meliora sunt corrupta, & anguiū quorundam stercus bene olet, cum ipsi angues nō ita: propterea quæ nobis bene olent & placent, corrupta malè olent & displicent: quæ uerò displicent, & grauius olent, alia sunt meliora, alia deteriora. & eorum quæ placent, propriū est horriditas, unde alius est sapor lactis acidi, alius eius quod natura tale est, ut oxalis. Quæcūq; aut à calido sicco corrūpuntur, minus putrescūt, quia magis exhalant: quæ uerò ab humido, magis putrescūt: minus enim exhalant. Ergo si siccitas maior sit caliditate, nō putrescūt. uidetur ergo putredo esse calidi propriū, non humidū exhalatio: non esse tamen est putrefacta siccari, quia calor conuinit etiā humidum. Sed quomodo calor à calore dissoluitur, si humidū manet: quoniā humidum illud liquecūt, ac ob id exhalat inatū humidū. Quæcūq; igitur putrescunt, rariora euadunt. Estq; alius utriusq; caloris mod⁹, ut hominis ac leonis: uidetur enim formæ diuersæ, & animæ. sunt enim instrumenta animarū: & ut lupus leporem exedit, ita calor calorē: quodq; uni naturale est, alteri putridū: sed nō simpliciter, sed cum impeditus nihil generat. Dicimus & oua ab ignis calore corrumpi, sed non in hoc significato, est enim hic corruptio, uia ad putredinē, non qualiscūq; rei interius. Quæ aut uerè putrescunt, superfluum habent humidū, & substantiā minime solidam: undecimo de Simplicibus medicamentis, quanquā & ipsa ossa sanie praua corrosa quandoq; putrescant, tertio de Fracturis. In uniuersum, putredo è calido fit & humido, ut habetur 50 quarto Methodi, & tertio de Medicamentis seu cundum genera. Caliditatis autem causæ ponuntur in libro de Causis morborum, uicinia motus, & putredo. Putredo igitur est causa caloris, in eo in quo est: calor autem externus, est causa putredinis.

DE NATURA CORRUPTORUM. Cap. VIII.

Sunt corruptorū hæc propria, ut sint à natura ali statu aliena, & horribilia. nam calefacta, refrigerata, siccata, licet mutent saporem & odorem, nihil tamen retinent horribile. Sed & dum manduntur, quæ generare animal nata sunt, strident sub dentibus: quæ autem plantam, sunt terrea in humido: ut quæ animal, humida terreaq;. In platis enim omnib. humidū, ut dixi, crudū est, & à terreo uincitur: cōtrā in animalibus. Quare in omni animalis generatione est aliquid terre: ideoq; uermes in imo aquæ generantur, non in medio. Propriū quoq; est corrupti cuiuslibet, corrūpere, omnis enim caloris humidi actio propria est, & cum anima cōiuncta. Est enim triplex calor, igneus, qui siccus est, & corrumpit: nihil aut generat, quia solū separat humidum à sicco, estq; misceat tenuē à crasso. Humidus aut calor ubi terreum & crudū superat, generat plantam: ubi uerò concoctum humidum & igneum loco terre (dico aut terram, assatū) animal generat. Quapropter omne quod corrūpit, habetq; excuperantem calorem, seu quod corruptum est, corrūpit etiā plus iusto seipsum, donec aut dissoluitur, aut planè uincatur à forma propria: & tunc fit alimētum, uelut uitellus oīi in pulli generatione: & quatenus corrūpit, etiā proxima uiuat. Sicut ergo candens ferrū, est ferrum & ignis, quoniā utraq; formam habet, sed imperfectā, ut quædā partes tenues prorsus sint ignis, aliæ crassæ prorsus ferrum, sed calefactum tamen: ut sit calor in his tanquā in materia, non in forma. nam repugnat, formā utraq; esse: sed est ueluti calor ignis in manu, & magis cum sit iam igneum ferrū: et calor in manu nō est, nisi in eo quod est præparatū, nec uincit: quædam autē partes sunt ex æquo ferrum & ignis, ita etiā de putridis. Materiam enim totam inuasi putredo: formam aut non totā, sed tenues quidem partes obtinuit, quæ prorsus putridæ sunt, crassas non, mediæ sub utraque forma ferme sunt ex æquo: unde nō tutum est cohabitare cū corruptis, & multo minus uesci illis: nec limēis aut uesibus uti, quæ corruptione imbutæ sint, seu aliorū fuerint qui corruptionē patiuntur: seu sordidæ sint, seu diu gestatæ sint ab eodem: maxime si corpus immundū fuerit, sudaueritq; in eis, tum puluere

fredate sunt, & madefacta aqua uel liquore ul-
 lo. Satis constat mediam ex duobus esse natu-
 ram, cum semicorrupta est pars mediocris sub-
 stantia: uelut in pomo, & dulci diluto aqua,
 quod minus dulce inspidumq; redditur. est e-
 nim in quantitate diuisio, compositumq; ita e-
 tiam in gradibus & formis, licet impartibiles ui-
 deantur. Omitto nunc disputationem de sub-
 stantia, an suscipiat gradus & magnitudinem,
 Redeamus ad sensilia. Lac aqua dilutum, quomo-
 do mistum sit, declaratum est aliis: nunc satis sit
 ostendisse, substantiam aliquam inesse ad gene-
 rationem animalis, uelut fetum: in quo cum sit
 transitus a semine ad animal, dicemus ut in Theo-
 gnosto, esse quidem tandem animam & formam
 & substantiam, sed ex potentia ad actum per-
 uenit: uelut infans potestatem habet ambulandi,
 nec uariatur, nisi ut ad actum perfectum aut per-
 fectiorem deuenit. atque haec perspicua sunt in
 xta nostra principia, quae sunt facillima. Peri-
 pateticis autem: infinita relinquuntur dubitatio cir-
 ca ea quae inutilia sunt, ut retardentur in cog-
 nitione magis utilium. Verum quod difficilius est,
 cum uel ob sicum uel ob frigidum impeditur ge-
 neratio, siq; sola corruptio. Frigidum enim est
 priuatio, & priuatio non est animae neque sedes
 neq; uia, neq; ut instrumentum, quare oportet in
 hoc constituere formas plures, & aggregatum.
 Cum enim calor praeter naturam impeditur, se-
 paratur: & ideo plures formas generat simplicio-
 res, uelut terram, aquam, uaporem. Cogitan-
 dum est igitur (atque id solum ex tanta dubita-
 tione restat) quo nam modo calor praeter natu-
 ram corrumpat, ac simul generet aliud: nam id
 fit, uel quoniam intercedit aliqua alia operatio,
 ueluti separatio: uel quia anima, cuius calor est
 instrumentum, corrumpit ut generet, at haec
 altiora sunt quam ut quaesito conueniant. Satis
 est, corruptum omne aut ad generationem ten-
 dere, esseq; partim in potentia, partim in actu
 sub forma seminis: dico autem semen ab anima-
 li aut a calore formatum. Indicat enim non esse
 semen, nisi ab anima, quoniam est etiam in his quae
 non gignuntur a simili, quocirca forma materia
 carens praecedat materia: & est, ut dicebat Pla-
 to, prius anima quam animatum aut instrumen-
 ta, non enim quia homo est, ideo rationalem ha-
 bet animam: sed quia anima rationalis est, ideo
 sibi aptum fabricauit corpus: uelut in quercus li-
 gno turris (scabeo simile animal efformatum
 industriè. Aut si non ad generationem tendat,
 aceruum fieri, & ut uia dicam, materiam quasi

lutosam atq; cenosam. Porro corruptio eo de-
 terior, quo ad formas inimicas naturae tendit.
 Sic ergo pediculi generantur, foeda omnia &
 horribilia, nauseamq; cuncta, colores etiam tra-
 hunt tetros, liuidum, fuscum, uiridem, album sine
 splendore: cum autem splendent, putredinis
 efficacioris indicium habent. Fiunt quoque, ut di-
 xi, leuiora & rariora quae putrescunt.

DE VENENO CONTRA-
 CTO ab aere & aqua, & causis &
 differentijs eius. Cap. Ix.

Febres pestilentes fiunt, aqua uel aere cor-
 ruptis. Aer corrumpitur ob siderum dispo-
 sitione, aut uetos, aut aquas, aut casum, ut in ira-
 ge hominum, in abundantia locustarum mortuarum, in
 copia reptilium, & q. ad sidera attinet, Ptolemaeus
 hoc refert maxime in eclipsis luminarium: et hoc,
 cum loco dominatur malefica. Et cum haec scri-
 bere, facta est eclipsis Solis iugissima lunij, & lu-
 na fuit in nodo australi, & fuit in octaua parte
 Cancris: & Iupiter ac Saturnus fuerunt occiden-
 tales in ipso Cancro, et proculdubio non est bona.
 Sed alij referunt in magnas coniunctiones, & u-
 trig, dicunt uerum. Nam uidimus ex coitu Satur-
 ni & Iouis in Cancro, anno 1504 inchoata fe-
 bre pestilenti cum maculis, pulicium maculis simi-
 lis: quae, ut ait Eraclastoreus, satis bonus ob-
 seruator talium, erat morbus antea solum endemius
 Cypri & uicinis insulis, ut anno 1505 saeuierit
 in Italia. Et ex alio congressu eorum de cum alijs o-
 mnibus planetis, anno 1524 per totum orbem, adeo
 anno 1528 inuolueret, ut memoria illius anni mul-
 tis fecit: sit celebranda. Cum uero congressus fue-
 rit in signo piscium, patet trigonum aequum totum
 esse huiusmodi morbis corruptionis obnoxium.
 Ab anno autem 1544 in Scorpione conuersa est ad
 disidit: potius legis, ex quibus euerisa est tota Gal-
 lia. Modò praesenti anno transit haec magna con-
 iunctio ad trigonum igneum, signumq; leonis. Est
 igitur eclipsis haec ex his quae pertinent ad mor-
 bos pestilentes in proprijs locis. Et anno 1484,
 ostendit aduentum pestis Indicae, quae subsecuta est
 generalis, & inuisa nostro toti orbi. At ex uen-
 tis Austris, non ob id q. humidi sint, aut quia tran-
 seant per Arabiam (nam semper exitiales essent)
 quanquam non negauerim, cum calidi sint & hu-
 mido, calore non caelesti, & humido non con-
 cocto, labefactare corpora nostra, esse graues,
 & febribus accendendis ob putredinem aptos.
 Sed proprie sunt pestiferi, cum magna multi-
 tudo locustarum mortuarum, quod ibi frequen-
 ter ac-

ter accidit, aerem corruerit: aut serpentum,
 aut cum transeunt super quaedam stagna aqua-
 rum putridarum, & in quibus animalia ueneno-
 sa & monstrosa malignitatis degunt. Et quod
 non sit fabula, constat pestem illam Galeni tem-
 pore ortam, quae ferme tertiam totius humani
 generis partem absumpsit, initium duxisse ab
 arcua aurea in templo Apollinis Seleucia urbis
 provinciae Babylonia consecrata, quam milites
 Anidij Casij ob auaricam aperuerunt, existi-
 mantes preciosum aliquid in ea contineri. Itaq;
 flantibus, his uentis, & in huiusmodi constitutio-
 nibus latere securus est, cum scire non possumus
 quales habeant qualitates, alioqui semper noxij,
 ut de fungis inter cibos diximus. hoc autem ge-
 nus celeriter agit.

Tertius modus est ex aquarum corruptione.
 Aliquando aquae sunt pestiferae, non aer, cum sa-
 lutares uenti spirant: corrupta tamen est non gra-
 uiter ubiq; aquarum natura, quandoq; aqua aere
 inficiunt, & aquae ipsae sunt bonae, sicut contin-
 git in urbibus quae sunt apud stagna & paludes,
 quae tamen communij bibunt aquas cisternarum,
 aut fluminis alicuius qui alluit urbem: ut si id a-
 gant Mantua, Rauenna, Pise, nam haec habent cor-
 ruptum aerem ob paludes adiacentes. Quod si u-
 trumq; adsit, tunc redduntur morbosissimae. Et
 de his proprie agit Hippocrates in libro de Aere
 & aquis, ubi: Quaecumq; igitur aquae palustres,
 Quartus modus est ex casibus, sepulchris,
 cloacis, aquis stantibus, cadaueribus in strage,
 cementis putrefactis, erucarum abundantia,
 obsunt etiam bombyces, latrinae: in Anglia ac
 Belgica sordes illae ex petho, & impura uiuen-
 di ratio: & ubi sunt lanionum tabernae, ob ui-
 scera illa animalium putrefacta: & aeris cau-
 lum putridorum, & herbarum prauarum. ne-
 que enim, ubi multa cicuta, apollinaris, man-
 dragora, buxus, nucis iuglandes, & napel-
 lus, atque aliae herbae male olerentes oriuntur,
 crediderim aerem posse esse salubrem: imò dico,
 nec innoxium. In huiusmodi ergo putrilagine
 uaporum aut aquae, oriuntur pestilentes febres,
 cum maculis praecipue similibus pulicum mor-
 bus, quas dico esse contagiosas, & non con-
 tagiosas, contagiosas quidem, quia sunt ex hu-
 more putrido: sed omne putridum, ut est de-
 monstratum, contagiosum est: igitur omnes
 febres quae sunt ex aere, sunt contagiosae. Di-
 co modo non esse contagiosas, quin si adeo es-
 sent contagiosae, ut ex conuersatione astantes

afficerentur, ultra id quod contingit ex aere,
 oporteret ualidam esse putredinem: sed ualida
 putredo in aere uel eius uaporibus, statim interfi-
 ceret, igitur huiusmodi pestilentes febres statim
 interficerent. Ergo tales febres sunt omnes con-
 tagiosae: nemo tamen inficitur ex conuersatione
 cum talibus aegrotantibus. sicut urina nostra
 cum effunditur, est calida, in balneo tamen ne-
 minem calefacit: quia homines sunt calidiores
 quam pro urinae ratione. Fallit regula in his ca-
 sibus. Primus, cum febris iam inualuerit, uapor
 ille ob caliditatem magis imprimi, quam uapor
 aeris: & etiam est pinguior & densior: ideo
 qui uersantur cum his aegris, afficiuntur male,
 qui alioqui degerent sani. Secundus est, cum in
 corpore fuerint humores mali, corrumpuntur
 humores magis quam pro natura aeris. Et ita
 plurimi moriuntur in una domo, ut uidi Medio-
 lani de quinque, cum tamen in alijs domibus om-
 nes ferme euaderent. uerisimile est enim, fuisse
 unum ex illis adeo putridis humoribus, ut alios
 infecerit, & ita illi periere maiore morbo quam
 qui ex aere fiebat. Tertius est, quod multi pe-
 reunt ob timorem, & cogitationem: qui si non
 uiderent illos mori, non solum non morerentur,
 sed nec aegrotarent. Ex hoc patet, quod non po-
 test esse febris contagiosa ex aere, nisi in pesti-
 lentia lethali: quia si uehemens sit febris
 pestilens, ex aere non fiet contagiosa, nisi quia
 sit uehemens quam constitutio: sed constitutio
 occidit intra quartam diem: adiecto ergo con-
 tagio, in quanto tempore occidet? Et si occidit in-
 tra 24. horas, palam est quod erit lethali-
 ssima.

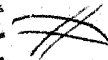
Galenus, ut alijs dixi, non uideatur uim hanc
 contagij ob hoc magnificisse, nam aliam quae fit
 sine aeris uitio, ut dixi, non agnouit. Propterea
 in primo de Differentijs febrium dixit: Consue-
 tudo expirantium secundum odorem, ut in tabidis ac pe-
 stilentibus, non est tuta. Et addit: Quinimo ma-
 gna ex parte febris pestilens incipit ex aeris cir-
 cunstantis inspiratione, a putrida euaporatione
 infesti. Ergo huiusmodi febres si ex uaporibus in-
 cipiant, primum corrumpuntur illi humores: quia
 licet sint densiores, sunt tamen quietiores & hu-
 midiores, inde primum accenduntur spiritus, &
 fit ephemerata: et ex ea concalescit humorum cor-
 rupti, et fit febris primo putrida in ichoribus, post-
 modum in ipsis humoribus, et ita sunt tres febres.
 Et si calor sit magnus, humores corrupti cito icho-
 ribus, & illorum impetu ac tenuitate adiuti flu-
 unt in aliquam particulam, & inde fit anginae,
 phreni-

21. Contra-
dict. 30.

Lib. 4.

2. Quadri-
par.

Pag. 4.

Cap. 2. & 4.

Cap. 5. in

Cap. 21.

Cap. 3.

7. Aeneid.

Contra.

75.

Sec. 4.

77.

79.

3. Thaisir.

Traet. 3.

Cap. ult.

lib. 3.

phrenitides, morbi laterales, pulmonia, atq; huiusmodi: & moriuntur ob duplicem causam. Prima, quia abscessus ille tum ob dolorē, tum quia, brem peculiarem sui generis, debilitat vires: tum quia, ut dicebat Galenus decimo Artis medendi, in abscessibus internis, iecoris præcipue, & ventriculi. Vna salus est in robore virium, quoniam nutrire illos non licet. quod etiam repetit in undecimo & duodecimo. at pestilens febris, ut videtur debetur infra, cibum & nutritionem requirit: ideoq; talia lethalia sunt, si superuenerint.

Magnitudinem autem potentie corruptionis aeris declarant spiritus illius antiquitatis celebrati, Plutonium in Phrygia iuxta Hierapolin, & non infra ætate etiam iuxta Agnani paludem inter Neapolim & Puteolos celebratū illud Virgilij: Hic specus horrendum, & sæui spiracula vitæ, monstrantur, ruptoq; ingens Acheronte uorago Pestiferas aperit fauces. —

Amsanctum uocauit uetustas, id est undique sanctum ac deuotum. in bonam enim ac malam partem ex æquo accipitur. Neq; tamen aer generaliter ob motum ita corrumpi potest, & maxime media uia torrida, ut totum genus hominum sanguineorumq; animalium corrumpi possit. An uero putrefcere possit, dictum est undecimo Contradicentium. Ex aqua autem aut com-

muniibus cibis sunt morbi etiam communes, iuxta illud secundi Epidemiorum: In Aeno ex asiduo leguminum esu, foemina & masculi crurum impotentis facti sunt, ac permanserunt. Sed & his qui eruo uesciebantur, genua dolebāt. Ad hoc etiam genus reducitur, quæ ex fame contingit pestis, tum quia in illa humores aduruntur, tum quia homines edunt agrestes herbas. Et dicebat circa hoc Auenzoar, quod etiam aliās relictas, homines in fame eruisse ossa à sepulchris (quod nescio an credam) & extractis medullis deuorasse illas, confestimq; interisse. Corruptum igitur cibi mali omnes humores, sicut uenenum, & iecur inficiunt, & uenenum illud ad cor præreptat, & interficit: non tamen adeo celeriter, ut aer, nam aer potest interficere in momento, cibi autem in hora una uel duabus. Et in aere non corrumpitur color corporis: & si euadunt, quod raro accidit, remanent sani: at illi remanent ob læsi toto tempore uitæ suæ. Et de hoc agemus infra. Et morbus qui proprie relinquatur, est regius morbus, ut dicemus.

Aer autem in genere quadrifariam corrumpit spiritum nostrum, & interficit. Primus mo-

10 dus est frequens, cum fuerit plenus malis uaporibus corruptis, ex quibus afficit spiritus cordis & cerebri. Secundus est, cum ipse est motu priuatus, ideo non purgat cor neque cerebrum: atque id contingit, cum fuerit ob longam quietem concretus, & factus crassior. Tertius est, cum fuerit calidus immodice, aut frigidus, sed etiam siccus atque humidus. In omni casu corrumpit spiritus & uitam, & parit simile quiddam pesti: & non est pestis uera, nec contagio ulla participat. Quartus, cum est corruptus aut putridus omnino, & hic est deterior omnibus, & contagiosus modo dicto superius, quem admodum etiam qui à uaporibus corruptus infectus est.

Plura de his aliis dixi in libris de Subtilitate, tum alibi: sed nunc quæ opportuna sunt huic loco, & ad ipsum referuata, adijcere decreui. Vtrum res casu an consilio constent & naturales & humanae, alibi disputatum est: atque summa eorum fuit, consilio regi omnia, sed casum esse in materia. Verum an casus ille etiam subijciatur consilio, dubium cum magis esset, determinatum est, quasi sub consilio generali esse. Itaq; aerem & aquam putrefcere, & consilio quidem necessarium est, quoniam eorum natura talis est, & casu, ut hoc uel illo tempore contingat. Ceterum quæcumq; transmutantur, trifariam transmutantur: uel à ui celesti ad finem rectum omnia dirigente, ut cum ex semine & sanguine sit animal: uel à ui caloris, ut cum per raritatem aut densitatem ex aqua fit aer: aut cum marcescit, putrefcit, corrumpitur, ut in præsentis narratione propositum est. Est autem hic calor, cum desinit uterque primogenius: celestis, qui generat & ab eo uolentis, qui exurit, putrefcere enim quicquam ab altero eorum non potest. Corruptur ideo minuta animalia, & ab humana natura non aliena, ut oues, sues, in aquarum & aeris putredine. Et loca ob id non perspirata, & silentia magis, quam perspirata & ex celsa: & quæ nec calida sunt, nec frigida uehementer, & humida, quam sicca. Et aeris pestilentia duplex est, unius regionis, & totius continentis: aquæ autem nunquam est generalis. Et aquæ tardius occidit, & difficilior sanatur quam aeris. Et aeris forsitan nunquam à memoria hominū uisa est: quæ uero est à uaporibus, serpit, & breui temporis spacio ex regione in regionem, ut in peste sub Antonino, philosopho appellato, Imperatore, & anno Domini MCCCXXXIX.

Quod si ita est, à plurimo uapore, & maxime fecdo,

fecdo, maxima fiet pestis, plurimum autem uapor ab humido loco, ut in stagnis, et cum multum pluit: et à maximo calore, ut cum sol prope nos est, & post longas pluias, nullæ sunt nebulæ, nullus decidit imber, plurimamq; putredo generatur: uelut cum nullis uentis persflatur aer. Atque hæc ferme est sententia Aristotelis. Quod si ad has tres causas accesserit quicquam quod putredinem possit exacuere, fit uolentissima, uelut serpentes, locustæ, cadavera, herbæ maleficæ. Ferunt, nescio an credam, aliquando serpentes in Tyberis latitantem ripa, Romæ excitasse pestem, idq; diui Gregorij ætate. Difficile hoc est, quoniam pusillus efficere non potest, magnus uene non lethali caret. At in magnis siccitatibus contingit huiusmodi, exhausta à sole terra, cum turbulentus quasi aer est. Itaq; ualles per sæpe peste laborant, dum montium cacumina sunt saluberrima: sed si eo serpat, nunquam licet diuturna obuetos, uolentissima et acutissima, ut dicitur, esse solet. Perimit & inuadit non uno modo: alia cum tussi, alia cum sanguinis modici sputo: quædam cum sternutamento, quædam cum dolore, abscessu, fluxu alui, uermibus, cordis palpitatione, infania, milleq; alijs modis, sic nonnulli sunt qui fame conficiuntur, alij siti, alij sudoribus, alij absq; manifesta causa concidentibus uiribus.

Sunt qui in demones & iras deum retulerunt, quod non contingant strages sine Dei prouidentia, qui eiusmodi etiam per signa antea ostendere uideatur: inde etiam, quod per sæpe sol ui uideatur sacrificijs potius quam humana ope. Pestilentiam Davidis ætate Hierosolymis sedauit angelus, gladium uagine intrudens. Romæ Aesculapij simulacrum, cum serpente è Græcia auertum. Exaudiuntur uoces inconditæ in triuijs: omnes religio tenet eo tempore. At ego nigram bilem eo tempore in hominum corporibus abundare scio, quæ huiusmodi ostenta demones sequi consentaneum est, & in longa fame. Diuina itaq; uisionem suo loco sinit: sed cum euadere uiros improbos, perire pauperes, timidos & intemperatos, tum mali habitus uideam, tamen si aliqui pios, cogor existimare, plerumq; hæc, ut reliqua, à naturalibus causis proficisci. Verum hæc ita gubernante Deo, ut in eadem incidant tempora, in quibus indicio diuino ob impietatem plectantur improbi. Cæterum acutiores fiunt in posterum, quam iam ducentis annis, quoniam magna coniunctio ignea signa peragratur: ut uero in parte horum elementorum

rum uitium accidit, non iam pestis appellatur, sed uenenum.

DE FEBRIBVS VARIIS, ex corruptione eorundem.

Cap. X.

Ergo ex horū corruptione fiunt uarij morbi, atq; omnes pestilentes, non tamen omnes perniciosi, hoc enim infra declarabitur. ubi autem sit hæc putredo? Galenus sentire uidetur, quod in corde adducit, duas rationes. Prima, urina in his est bona, igitur iecur & uenosum genus affectum non est: cum ergo breui intereat æger, necesse est ut cor afficiatur. quod etiam sensu Princeps prima Quarti, Secunda, pulsus parum recedunt à naturali statu, cum tamen æger tendat ad mortem, & cum febriant contenta, aut substantia cordis est calidior. Ergo si contenta sunt frigidiora, cor est tanto frigidius: aut si contenta sunt frigidiora, cor est tanto calidius: igitur febris hæc per essentiam est in corde. Huc oppugnat Erasistrateus in opere de Cõtagio: & adducit duas rationes. Prima est, si putredo esset in corde, statim occideret, cum multi ad septimam diem euadūt, longe plures ad quartam, aliqui ultra septimam, & ex his quidam etiam sanentur. Secunda, si hæctica aliqui interirent breui, omnis hæctica esset insanabilis & breuis. Respondeo, quod illa putredo licet ratione subiecti occupet totum cor, non tamen est perfecta & extrema, diffantur etiã partes: ideo, ut ostensum est, possunt non solum supuere aliquot dieb; sed etiã sanari. Ad aliã hæctica illa non est hæctica, ratione caliditatis et siccitatis in subiecto solido, sed subiectu est solidu, qualitas aut putredo ideo una est insanabilis, et cito perimit, ut supra ostensum est: alia aut diuturnus est morbus, & etiam sanabilis. Ideoq; in hæctica pestilenti idem est morbus cum subiecto, scilicet substantia corrupta: in hæctica alia, calor & siccitas non sunt substantiæ, sed qualitates. Est etiã febris alia in spiritibus ephemera putrida, quæ occidit intra 24. horas, et est frequens in Anglia, & Gallia Belgica: ut febris pestilens non species sit, sed genus: & sub ea, quemadmodu sub alio genere, tres sunt species, quæ in solidis, quæ in humoribus, & quæ in spiritibus. Et pprie in hac somn; ut minus est necessaria ob breuitatē, ita est perniciosissima. Solet in hac febre sentiri dolor in parte aliqua corporis, qui est quasi quidam fluxus ex spirituum corruptione. Sūt quoq; ex putridis his quæ in humoribus, alie quæ maculas secū habēt, alie autē sine illis.

Cap. 28

Tertio de Prælag. ex pul. cap. 4.

Traet. 40. Cap. 2. Lib. 20. Cap. 3.

Porro cum putredo in humoribus accenditur, &

11. & 12.
 tur, & perse occidit, solet pestilens ab omnibus appellari: sed sunt quæ occidunt cum alii fluore, aut laterali morbo, aut angina, & similibus: & has uocant fluores alii pestilentes, aut morbos laterales, aut anginas. Est tertium genus, cum usq; adeo latitat uis pestifera, ut tanquam morbo speciei causa mortis tribuatur: atque eo magis, si plures sanentur: quemadmodum ter-

Ante med.

10. Erat autem constitutio febrium ardentium hoc modo: Ab initio soporosi, anxij, horridi: febris acuta, non ualde stuicilosi, non deliri. De moribus parum stillauit. Exacerbationes plerisque diebus paribus. Circa exacerbationes obliuio, exolutio, & uocis priuatio. Extremitates manuum & pedum semper his frigidiores, præsertim circa exacerbationes: & rursus tardè ac nõ bene recalescebant, rursusq; intelligebant & loquebantur: deinebat etiam ipsos sopor continuus, non somniculosus, aut uigilia cum doloribus. Plurimis horum alii turbulenta, secessibus crudis, tenuibus, multis; urinæ multæ, tenues: nihil neque iudicatorij neque boni habentes. nec uerò aliud aliquod iudicarium ita habentibus fiebat, neque enim sanguis bene erumpebat, neque alius aliquis consuetus abscessus iudicatorius fiebat. Moriebaturq; unusquisque pro ut contigit erroneo modo, plerumq; circa iudicationes: quidam uerò diu uoce priuati, multi sudantes. Et his quidem qui perniciosè habebant, hæc accidebant: consimilia uerò etiam phreniticis. Sine siti autem hi erant. Neque quisquam phreniticus in saniuit, uelut ex alijs, sed alia quadam mala ac lenta in somnum delatione grauius peribant. Hos ergo morbos uulgos non putat esse pestilentes: sufficit tamen Hippocrati, ad hoc declarandum connumerasse eos in constitutione ipsa. Nam Hippocrates inscripsit eam pestilentem constitutionem. Moriebantur autem huiusmodi agri ex corruptione partis tenuioris humorum non perfecta, quia erat in ichoribus magna ex parte, & cum exhalatione. nam febres illæ erant compositæ ex ardentibus ualidis, & leuiter pestilentibus: & erant abscessus cerebri ferme in omnibus. Quamuis Galenus locum exponens, non meminerit abscessuum, sed uoluerit collectionem esse crudorum succorum. Contingunt & in huiusmodi febribus uermes, licet cum putredo calorem coniunctum non habet, illos non generet. Propterea dicit Galenus tertia Aphorismorum: In puerulis uermes non generantur, quia calor non niget. Sed quomodo calor

3. in 3. Epid. Com. 45.

Com. 26.

uigere non potest uigente putredine? Ristoro deo, quod hoc contingit, quia materia est in cauitate magna, ideo plus exhalat quam accendatur. Alius modus, cum putredo fit in longo tempore, potest esse magna, & calor paruus. SECUNDA DIVISIO VENERI, in contagiosum & proprium. Cap. XI.

10. **M**Orbus contagiosus ex putredine fit, atque ea duplici, ut dictum est: in pingui, tum aqueo humido. Et qui in pingui humido, contagiosus est euidenter, dicitq; At in aqueo contagiosus est, quia tamen quod aqueus est, non ualde putrescere potest (exhalat enim) & tenuis cum sit, ideoq; haerere parū potest, ob id putredo in aqueo, qualis omnium communium febrium, tametsi contagiosa sit, minimè tamen talis dicitur. omnem aut putredinem contagiosam, & quanto uehementior sit, eo magis etia esse contagiosam: & omne etia contagiosum, putridū esse, hac demonstratione accipe. Putridum enim est, in quo natiuus calor ab externo corrupto humido proprio exhalat, ut supra uisum est ex Philosopho. At omnis calor cū motu est (declaratū enim est ibi, q; quæ iam putruerunt, et sine motu accipere, non amplius putrent) ubi ergo magnus calor, ibi motus uehemens. et enim calor in his inferioribus uel à motu est, ut à celo: uel cum motu, ut naturalis, igneusq; tū putridus. Vbi igitur putredo uehemens, ibi motus uehemens. at in omni motu est hoc propriū, producere sibi simile: ignis ignē, aqua humectat: putridum igitur uehementi motu cum habeat calorem alienū, quod pulsat putrefacit: & eo magis, quo uehementius, densius, plurimumq; fuerit quod fecerunt: hoc aut in humido pingui, quia plurimus uapor segregatur, & densus, & maxime putret, quonia parū exhalat, ut etia apud ignem. Quod etia uidit Galenus primo de Simplicibus medicamentis. Quo fit, ut quæ putrent maxime, est pinguius sint, maxime sint contagiosa. Secundo loco, quæ nõ adeo putrent, sunt tamen pingua, atq; huiusmodi sunt ut in elephantiasi. Indica lue uelut primi exemplum est febris pestilens. Tertio loco, sunt ualde putrida & aquea, cuiusmodi in impetigine & nulligine (nam in pfora, lepra, scabie, aliquid etiam tenuis pinguis commistum est) non enim stare crustas faceret. nam tota in sartagine, ex pinguis crustas manifestè faciunt, si aqua sola adhibeatur: etiam si triduo torreretur, crustas non faceret. Plus ergo facit materia natura ac genus, ut quod pingue sit ob densitatem, & quia

Cap. 7.

Cap. 14.

Com. 71. Com. 31.

& quia plurimum fecerunt, & quia magis haeret, & quàm putredinis magnitudo, in aqueo humido. Ob id ergo in febribus uerè pestiferis, ualde pestiferis, nihil fecerunt præter uaporem ipsum: quæ autem se cernunt, sunt iuxta magnitudinē febris coniunctæ cõmuns, quæ in ichoribus accessa est cū pestilenti. Inde colligatio nõ unius caloris aut febris signū est, sed uehementis febris, communis, in ichoribus coniunctæ cum pestilenti. Non ergo sunt febres quæ colligunt citra pestiferam qualitatem & putredinem, neq; citra uehementem calorem alterius febris cõmuns: quocirca in pessima putredine & febris pestilenti nec sapor nec digna secretio apparet. Omnis igitur pestilens febris contagiosa est. Sed & si contagiosa sit, febris putrida ut sit necesse est. nam calor simplex non potest haerere nisi substantiam habeat annexam: at febris simplex non potest substantiam humoris dissoluere, nec in balitum digerere, quare nec contagiosa esse. ut omni enim contagione necesse est tam diu substantiam substantiæ misceri, donec eam corrumpat: iccirco contagiosum est solum, quod putridum est. Tria igitur hæc, pestilens, contagiosum, putridumq; conuertuntur, ut non sit unum absq; alio inuenire. Cum uerè sermo de morbo, tra-

10. mones alius, ut tabidorum: in cutim, ut scabie: in oculos, ut ophthalmicorū & lippitudinum, diuersa enim sunt, & è genere pestilentium, ut tertio Aphorismorū dicemus, et de hoc infra. De his ergo quæ rariora sunt substantia, quod duriora non inficiant: tum etiam de proprijs unicuique membro, causam docuisse difficile nõ est. At uerò cur, gratia exempli, uapor ex boue oues non inficiat, tenerioris substantiæ: & ex corde non inficiat neq; oculos, neque pulmones, neq; cutim: quanquam ad uulgatā illam sympathiā recurrere liceret. Respondeo, q; uapores cordis, ut habent inæquale (exempli gratia) proportionē in calore ad substantiam pulmonis, cum proportionē putredinis ad eandem substantiam: & ideo cum ex proportione cordis ad cor sequatur putredo, igitur ex proportione cordis ad pulmonem non sequetur. Et ita de alijs, demonstrauimus enim alibi in hoc Opere, quod putredo non agit in siratione caloribus sibi coniuncti. Ita uidemus, quod malum macianum adhaerens malo maciano corrupto, celerius putrescit quàm se cotoneo: quamuis substantia cotonei densior sit quàm mali maciani. Ex hoc sequitur, quod non omne contagium est lethiferum, uapore lippitudo & scabies: et hoc ob duas causas. Prima, quia membrum quod suscipit, non est uitæ necessarium: secunda, quia modus ac mensura putredinis non est tanta, ut possit deducere ad mortem. Et si contagiosus morbus in proprio subiecto non potest perimere, quanto minus in alieno? Sed & hac ratione neque sub ardore feruidissima æstatis, nec sub profunda hyeme propagatur pestis, calor enim ille immensus dissoluit fomentum putredinis, & absunt humidum pituitæ: & frigus acre hyemis, prohibet dissolui substantiam putridam, & eleuari uapores. ideo his temporibus non propagatur pestis. Et similiter si febris sit ualde ardens, consumit putredinis subiectum. Ex hoc etiam patet, cur pleura, uenena ebibita non sint contagiosa (nam occidunt sine putredine, ut uisum est) sed solum quod putridum est, est contagiosum: ergo talia uenena nõ sunt contagiosa. Quæ uerò uenena dicuntur à Galeno putrefacientia, nõ rectè appellantur: sed corrumpunt solum, quia in his exhalat humidū, atq; ob id non sunt contagiosa: longo tamen tēporis tractu, et prope mortē quædā sunt contagiosa, quia non dissoluantur, refrigerato calore. In moribus autem quia adest maior putredo, & maxime male olentium serpentū, ut de dryino, propagatur, & fit contagiosum. Ex quo patet,

QUAESTIONES ET PROBLEMATATA DE CONTAGIO. Cap. XII.

ERgo nil mirū primò est, si etiā in arcis, ne dū lineis, pestis semina per multos annos, nõ solum menses, & phthores & similia seruentur: uapores enim illi ex humido pingui consistat, & cõcreti, ut apparet experimento, in ipsum conuertuntur: ideo etiā si oleo quopiā odorato tabula inungatur, per multos menses odorē seruabit: & si ualde pingue sit, etiam in annos. Eadem igitur ratio est de peste, cæterisq; contagiosis illiis. Diutius etiam hæc quàm odores: quonia pestis, ut declaratū est, fundata est in substantia calida & humida, & odor calida & sicca: hic etiā plerumq; in tenui, illa in crassa: quo circa odor celerius quàm contagiosus uapor soluitur. Vñ quod quæ autem genus suam originē non minus quàm insectorum seruat: ideoq; hic uapor propagatur in oues, non homines: in boues, non oues: in pul-

20. patet, 30. patet,

patet, cur multi morbi Epidemij non sint contagiosi, quia sunt citra putredinem: qui autem sunt ex putredine uaporum, necessarii sunt contagiosi,

Probl. 7. ut prima Problematum, non tamen ualde contagiosi: quia si essent ualde contagiosi, esset magna putredo in uaporibus, sed uapores ualde putridi statim occiderent. Ergo sola pestis ualde exitialis ex aere, est manifeste contagiosa: reliqua genera sunt contagiosa, sed non ualde. Animal quoque mortuum refrigeratum non potest esse contagiosum, nisi ratione pellis aut uestimentorum, quia refrigeratum nihil exhalat: partes tamen illae pingues si incallescant, exitium afferunt. Quaecumque igitur corpora calida sunt et humida et immunda, aut etiam dicebat Galenus primo de Differentijs febrium, sunt parata putredini, ideoque contagio: ut contra, frigida, sicca, munda. Itaque senes magis sunt remoti a contagio, quam iuuenes: et iuuenes pueris, et masculi foemina. At dices: si contagium est cum putredine, et putredo facit febrem, et omnis morbus pestilens est contagiosus, erit omnis morbus pestilens cum febre: at hoc negare uidetur Hippocrates, tertio Epidemiorum. Respondeo, quod ibidem declarat de quibus intellexerit, cum dixit: Alius est iofa, pinguis, tenuis, aquosa, atque ipse morbus multus erupit citra febre, et in febre. Tormia cum doloribus, malignae uero resolutiones: multorum quae in corpore inerant, suppressae erant, exitus: quae autem exibant, dolores non soluebant, multaeque erant corporis partes affectae. Quibus ergo putredo uiget aut in extremis corporis partibus, et a corde remotis, aut in cavitatibus internis, magnis, ut uentriculo intestinisque, quae parum ad uenas attinent: aut si, dum fit, putredo statim euacuatur: non est necesse consequi febrem. et tamen morbus poterit esse non solum pestilens, sed etiam lethalis. In elephantiasi etiam, quamuis non exeat humor, et sit in uenis, et sit pestilens et lethalis, non tamen adest febris: quia est corruptio, et non perfecta putredo. Sequitur etiam, elephantiasim non esse carcinoma uniuersale, est hoc dicit Paulus Aegineta, et Princeps, nam carcinoma contagiosum non est, elephantiasis autem ex maxime contagiosis est. nihil igitur elephantiasim non esse carcinoma: sed potius elephantiasis Indica lues est persimilis, et utraque tamen febre persaepe caret, quoniam fit separatio, et ideo refrigeratio, atque ob id perfecta putredo absolui nequit. Sequitur etiam febre contagiosam esse minoris putredinis, quam factam ex aere. nam licet nunquam contagiosa

sit, ut dixi, quia utraque cum putredine: quia tamen quae est ab aere uel uaporibus, est parum contagiosa, erit etiam parum putrido ex humore. sed quae ex maiore putredine est, seu bubonica, non est multum calida, nec euidentis: tum quia siccitas est lima caloris, et febris putrida est a calore humido, ergo non multum acuto. Item, quia si calor esset magnus, consumeret humidum: ergo non fieret magna putredo. Ob hoc febres omnes contagiosae, specie omnes sunt ualde mites. quandoque tamen accidit, ut febris contagiosa sit etiam ardentissima: hoc est, quoniam ab initio ichores etiam acceduntur: et ideo apparet uirinae turbidae, et fiunt abscessus fluente materia. Sed sunt duae febres. Febris etiam maculosa magis affligit nobiles et diuites, quoniam iungitur febre ex ichore bilioso: potentes autem ob cibos odoratos et calidos, et uina potentia, curas, libidinem, luxum, ouas, carduos, sarcimina, plus generant bilis, ideo magis subiunguntur febre maculosa: illa uero alia magis fit ob contagium, quo faciliusprehenduntur pauperes ob immundiciem, loca occupata, et reliqua incommoda. Sunt etiam ex contagiosis haereditarij, et non haereditarij: et ex haereditarijs contagiosi, et non contagiosi: contagiosi breues, ut pestilentes, non possunt esse haereditarij. Homo enim prope mortem constitutus, quomodo potest generare: nec etiam fortuiti, qui adueniunt ex constitutione, quia non possunt uitare membra generationis. At longi etiam confirmati uiuant semen, ideo sunt haereditarij: sed quia aliqui ex his debilitantur, generant dispositiones sibi dissimiles, ut pediculi, lendes. Sed cum fuerint ualidi, generant similem prorsus morbum. Haereditarij autem omnes putridi, contagiosi sunt, propterea podagra contagiosa non est, fit enim a cruditate, ut demonstrat in libello de Dentibus. Ex hoc patet, quod podagrae duae sunt genera, cum putredine, quod est difficillimum, non enim potest finire nisi sedata inflammatione, ut dicebat Hippocrates sexta Aphorismorum: sed non potest sedari inflammatione, cum est cum putredine, nisi concocta materia: igitur hoc genus podagrae prope est insanabile. Virum uero morsus et ictus uenenosorum sunt contagiosi, dictum est quod sic, in aliquibus, ut in arjino: sed et in cane rabido, qui rabidi sunt, homines mordendo rabidos etiam efficiunt, ut affirmat Dioscorides in sexto, et Princeps in Quarto: ubi docet, quod non solum canes, sed mulpetae, uulpes et muli rabie morfi contrahunt: sed et lupi, et equi, et alia etiam.

10

20

30

40

50

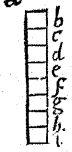
Cap. 26. Fen. 3. Tra. 6. 4 cap. 7.

non

Cap. 6. non tamen scio animal quod occidat, praeter canem et lupum, quia sunt eiusdem speciei, ut de clarauit alius. 9. de Subtilit.

Quomodo autem simile a simili generetur et augetur, quemadmodum de fimo columbino dixit Galenus libro de Causis morborum, et repetit in primo de Differentijs febrium, licet euariant inter se exempla illa: in hoc tamen conueniunt, quod ex calido accendebatur, et citra aliam causam aut antiperistalsim. Dico igitur, quod ut usum est superius ex Philosopho: Putredo fit a calore externo, ergo quod putrescit, incallescit. Verum ubi causa permanet, aetio omnis intenditur. Et sit a ignis, qui in una hora accendat b lapidem, dico quod in secunda hora accendat plusquam c, quia in prima hora calefecit etiam c, igitur c minus resistet in secunda hora, quam b in prima: igitur ex Aristotele

Cap. 8. quarto Physicorum, citius quam in hora accendatur e, et in una hora plus quam e. In motu etiam (omitto experimentum clarum de nauis, quae uix mouetur a uento in initio, et post eodem a uento celerissime mouetur) fit ut a moueatur ex b in c in hora, dico quod in alia hora mouebitur plusquam ex c in d. Nam cum iacimus lapidem, uis illa deperditur sensim, et tamen motor abest: quanto magis si a mouetur ex b in c per singula momenta, retinet aliquod prioris uis: seu fit

in moto a, seu in aere circumstante, nihil enim potest subito desinere, ut neque oriri et fieri. si igitur supra uim relictae motus ex b in c accedat tanta uis, quanta fuit ab initio in a, a mouebitur celerius, et maiore cum uis: quod est propositum. Ex hoc patet unum patet ergo, sed tamen notatu dignum: cur omnis motus naturalis sit uelociter in fine quam in principio. Moueatur ergo a ex b in i, et quoniam quod mouetur, et quod mouet, est idem semper, augetur uis motrix: igitur a semper uelocius mouebitur. Cum igitur quod putrescit, incalescat ab externo calore, ut usum est: calor rarum faciat, ut ex raritate fiat motus: necesse est ut ad unguem, quemadmodum in igne calor flamma et motus perpetuo incalescat in putredine, licet obscurus: et hoc modo causa non deficiat, aut partes calidiores exhalent: aut fomes, quod est humidum, absumatur. In omni igitur febre, qualiscumque sit, immatum est incrementum per se: licet aut per euacuationem educto semite, aut apertis meatibus, et diffuso spiritu, aut per frigiditatem su-

1. Caeli. cap. 8.

peruenientem, possit contrarium contingere, et extinguatur etiam, ut saepe accidit. Ex hoc possunt deduci multa corollaria ualde utilia, utpote quod omnimodo transpiratio et quies sint procuranda in febribus: rursum, quod extincto semel calore, totius febris decursus abrumperitur: et huiusmodi, utpote quod omnis febricitans est in aperto uitae discrimine. Sed illud iure merito admiratione dignum, cur canis rabidi morsus, postquam patiens iam in rabie deuenerit, efficiat ut alios mordeat: et qui morsus sunt, et ipsi rabiosi fiant. Et qui ederint reliquias cibi, uel potus biberint, rabie corripantur: nec quicquam melius in hoc, quam quod ubi iam laborare ceperint, statim desinant edere et bibere, in alijs morsibus ictibusque non ita? An quoniam canis magis similis est homini serpentibus, ideo rabies contagiosus est morbus, cum quasi pestis quadam sit. Simile enim a simili, per similes affectus et substantias, generatur.

DE QVINQVE PARTIBUS nostri corporis, quibus maxime contagium communicatur. Caput XIII.

Propagantur autem maxime contagia quinque modis, communi scilicet per aerem attractum, non solum per os, sed per oscula arteriarum, diffusa in ambitu totius corporis: ut nono Methodi, et primo de Differentijs febrium. Et hic est celerissimus, eoque modo communicantur omnes morbi, cordis, pulmonis, pectoris, et cerebri. Sed cordis minus quam cerebri, et cerebri minus quam pectoris, aut aequaliter: pulmonis autem maxime, quia primus occurrit aeri. Et licet uideantur morbi cordis magis contagiosi quam cerebri, contingit hoc per accidens ob pulmones, qui facile afficiuntur, cum his affectis etiam cor facile patitur. sic ergo prohibitis communicatur. Secundus est per concubitum, quo morbi diuturni qui totum corpus occupant, cum putredine communicantur, ut elephantiasis, et lues Indica, ob seminis retentionem. Febris enim licet sit morbus communis toti corpori, non tamen causa est communis, sed pars ichoris tantum corrupta est: et corruptio illa est potius ignea quam putredo. Tertius est ex communi cibo, ac magis potu, quo morbi qui saluam insciunt, communicantur: phthoes, interum apthae, tusses, ac huiusmodi. Quartus, per

Cap. 1. Cap. 3.

42

P per

Cap. 6.

1. Habetur Sec. 3. Tex. 60.

Tex. 55.

Lib. 4. cap. 1. in prin. 3. Quarti Tra. 6. 3. cap. 1.

per contactum, & per lintea uestesq; infectas, quo omnes morbi cutis inficiunt sanos: ut elephantiasis, lepra, scabies, pediculi, lues Indica, & quam uocamus capitis tineam: impetigo etiam, sed minus, quia est ab humore frigidiore et sicciore. Quintus est, cum per radios contagiū propagatur, ut in ophthalmia & lippitudine, neque enim sunt prorsus idem, nam constat huiusmodi morbos ex fixo intuitu comunicari, & i-
 10 deo Fracastorens credit eos propagari per radios. nam si propagarentur per uapores, nil obesset fixus ille intuitus. sed non est uerum: radij enim cum sint immaterij, non possunt esse causa per se morbi: at hic uidemus quod sunt morbi cause per se, quia idem sit a suo simili, & lippitudo a lippitudine, & sicca a sicca. Igitur generatio horum morborum fit a uaporibus, non a radijs. Causa autem quod magis propagetur ex intuitu fixo, est, quoniam oculos magis aperimus, ideoque etiam magis excipiunt
 20 uapores.

Modus aut ille, consensus ex foedis linteis cum carnes tanguntur, est ualde communis omnibus, nam pestilentes & phibij morbi, & elephantiasis, & Indica lues, & scabies, & lepra, & morbi ex contactu hominem inficientes, & lippitudo, si quis oculum fricat linteo lippientis, aut peccat caput peccine laborantis tineae, & breuiter omnibus modis praeterquam ter-
 30 tio, inficitur per lintea. Pestis autem omnibus modis, ut quae putredinem secum habeat maximam, & calorem tenuem comunicatur. Itaque dormire in lecto, in quo laborans peste dormierit, non solum maximum affert periculum: sed etiam in Indica lue, si non lintea lixiuio de more integre fuerint expurgata. Tot igitur modis homo cum homine participat. Verum in huiusmodi plerique morbi contagiosi pluribus quam uno modo comunicantur, nam lues Indica & edendo, bibendo, dormiendo, non solum concubitu ex uno in alium transmigrat. Et
 40 tabes & pleraque alia, ut tutissimum sit non uersari cum huiusmodi uiris: quod & Moses prouidit in Leuitico. At contagium ex Venere, ut magis haeret, ita non tam facile concipitur, ut si prolatur locus ad aliquot horas, non comunicet. leuis enim est putredo. Quae uero facillime concipitur, & cito perimit, & cito sanatur. Haec igitur quatuor in unum conueniunt: comunicari, augeri, perdere atque sanari. At certissime inficiunt, quae materiam praebent, & intus ingrediuntur, uelut quae con-

cubitu & quae salua contagium afferunt: non ita quae spiritu, aut inspiciendo, aut linteis & sordicie externa propagantur. Omnibus autem commune est, non comunicari a robustis corporibus, densis, uel exercitio assuetis, mundis, ac temperate uiuentibus. Et si naturarum sit dispar ratio, ut raro inter homines & aues, aut canes aut equos. Ea ratione a senibus omnes aetates contagio afficiuntur, & infantes ab omnibus aetatibus: ut contra infantes alia uix attingunt, nisi propinquitate sanguinis (haec enim plurimum potest) & senes a nullis. Sic a masculis feminae, a feminis non ita masculi afficiuntur. Iuuat & regio, & tempus anni, & constitutio, si pestilens fuerit, aut non: si aestas uel hyems, aut contra autumnus uel uer, facilius enim comunicantur & graui tempore & humido: & magis in uallibus quam planicie, magis que in hac quam montibus: & si quis sordide uiuat. Et timidi, dum imaginantur, facilius corripiuntur quam fortes, & de rebus alioribus cogitantes. Et quaedam horum inficiunt humores primum, alia spiritus, alia membra, sed raro.

DE FEBRE BYBONIA, & in quibus rebus potissime comunicatur.

Cap. XIII.

Febris bubones consequens pestiferos, duplex est, alia quidem, quae bubones proprie sequitur: alia, quae carbunculos, cuius memorabimur infra. At bubones huiusmodi tum cum in omnibus partibus corporis fieri soleant, maxime tamen, inquit Princeps, sub alis, post aures, & in inguinibus. Et qui sub alis, peiores sunt omnibus, nam cor laborare principaliter indicant: deinde qui post aures, quos uocamus parotides, & sunt a cerebro, qui uero in inguinibus, a iecore. & plures ab his liberantur, quam ab alijs: & si non liberentur, seruis pereunt. Et sunt bubones in omnibus etiam alijs partibus. Mater enim mea dum esset puella, passa est bubonem praelongum in mento: quo execto euasit: & mansit cicatrix caua, donec uixit. Mundo Byzach: areno apparuit anthrax sub genu dextero, & obiit in quarta die. Et apparent in pluribus locis, simul cum materia fuerit multa: & ob id securus est, quod est unum & procul a membris principalibus, magnum & rubrum, aut nigrum uel album.

Lib. 3. cap. 21. in fine. 3. 4. Trac. 1. cap. 17.

non uiride uel ceruleum, aut luridum. Nam cum sit unum, non significat tantum materiae, ut non potuerit euinci a natura, sed coacta sit ea spargere: & quoniam est procul a membro principali, significat uim illius ualidam. Et licet magnitudo significat multitudinem materiae contentae, est tamen securus magnam ob id, quoniam significat nil esse relictum, quod non transmissum sit a natura ad locum, & maxime cum cessauerit cum hoc febris. Et colores albi sunt suppuratae materiae, & rubri sanguinis puri, aut cum bile minus mala misti: & niger, finem actionis & excussionis: qui cum sit in extremo corporis, non significat nisi prauitatem ulceris, non periculum. a luridus & uiridis & ceruleus, symptomaticam fuisse expulsiōnem scilicet, uigente maxime materiae prauitate, & ad hoc ueneni qualitate dominante.

Comunicatur autem morbus hic omnibus modis, atque statim ac periculosissime spiritu ipso. Sed & commercio, cuius etiam meminit Aristoteles prima Problematu: unde demiror Galenum, qui tanto post floruit, nec uideatur huiusmodi pestem plene agnouisse, ut in
 20 Cap. 4. primo de Differentijs febrium. Verba Philosophi haec sunt: Cur morbus pestilens solus ex omnibus uitijs eos afficiat, praecipue qui ad laborantes eo morbo prope accesserint. Quamquam cum de hoc in esilio de Constitutione temporum egerim, nunc satis sit modos contagij enumerare. Primus ergo est ex aere circumstante, non solum qui per os trahitur, sed, ut dixi, per arterias in ambitu totius corporis: ideo non sufficit continere spiritum, nec quod plurimi faciunt, ori apponere spongiam aceto imbutam, nam aer totus est, qui laborat: & totum corpus est, quod haurit illum undequaque. Secundo loco sunt pelles, post pluma & lanae uestes: quarto loco lintea & linteae, quibus succedunt canes, feles, equi ob pilos, post coria, inde ligna: lateres etiam ac metalla, inter quae minime ferrum. Aues uix contrahunt contagium, licet pluma tingantur, ob illarum caliditatem ac siccitatem uehementem. De equis ac bobus exemplum non inuenio, quod per haec animalia contractum sit contagium: ubi tamen statim, postquam incaluerint, ac infectis pannis quis insederit, existimo contagium haud dubie inferre posse: ubi refrixerint, non: quoniam calore & antipathia soluitur uenenosus uapor. Audiu tamen a fidedignis, magnae pestis tempore, quae fuit anno saluti M. C. C. C.

LXXXV, equos, qui corpora & uestes mortuorum ex peste deferrent, bubones contraxisse: sed qui eos non ultra laederent, quam pro tumoris magnitudine, ut nullus febricitarit, nedum perierit.

Sed quae tanta uis huic morbo peculiaris? Audistis nil esse quod agat, nisi medio caloris ac motus. uterque enim penetrat in intima, uterque inmatum dissoluit robur, dum corpus rariius redditur. Propterea hoc interest inter motum exteriorē & interiorē: quoniam interior quidem dissoluit compagem, & accendit: exterior, resolutio humido superfluo densat ac temperat. Exteriorē uoco, qui fit per externa membra, crura, pedes, manus, brachia, manifestum est enim, eo tempore quiescere interiora, nec incallescere, sed potius reuocato interiorē humido toto exinaniri, refrigerariq;. Quod si quis eo procedat exercendo hominem, ut etiam interiora incalescant, deteriore illius efficiet conditionem: nec solum rarefaciet membra illa, sed etiam ad abscessus praeparabit: quos si effugerint ob nudum corpus, aut quia frigus calori succedat, nihilo minus imbecilliora quam prius essent, euadent. Dices: Cur igitur exercitio extrema membra confirmantur, euadunt crassiora & densiora, interiora non ita? at de hoc primo de Sanitate tuenda dictum est: nunc satis sit nos eod referre, unde sermonem deduximus, scilicet calorem & compagem dissolui a motu calore que interno: cui cum qualitas putrescens immista fuerit, intro penetrabit, dico in substantiam sanguinis, atque spirituum hausto uapore per externa oscula arteriarum, quae sunt in cute: unde sanguis totus primum effervesce incipit, & uenenum ad cor porrigi: febris que inuadit primum quidem, ut par est, ephemera: deinde paulo post etiam putrida, continenti similis, quod si maxima fiat concussio, & interioris phlegmonis initium, concutitur iecur, & ut alias dictum est, rigor magnus exoritur, qui tamen non postea redit: sed omnibus eueris uiribus, adeo iecur afficitur, ut ex consensu uentriculus, qui & sensum habet & motum euerisionis, quibus iecur destitutum est, ad similitudinem facultatis que in cerebro est, & sentit & mouet, cum ibi solum actus sit, non anima, neque uis animae: uelut nouacula, quae tondet, cum in ea tantum sit actus eius potentiae & artis & rationis quae in anima est: fit nausea in uentriculo, & cibi abominatio grandis. quod uitiū est

Cap. 11.

In Arte mendendi parua.

Com. 13. est iecoris, non uentriculi, ut optime sensu Galenus primo in tertium de Morbis vulgaribus. Inde faciente fluctuatione, ardentibusq; ichoribus, una cum humoribus, dum spiritus extinguatur, uis animæ naturalis ac utilitas nullam quietem habet, sed perpetuas patitur uigilias, abscessus crudus plerunq; urget, insurgit natura, quæ male sub spe aliqua pugnare, quam inulta & in defensa proprus periclitari: & ut cæcus in tenebris aliquid propellit materiae, efficitq; carbunculos atque bubones.

DE VENENO A MOR-
SU, ICTU, UULNERE.

Cap. xv.

Dubium est, cur morsus aculeis sint magis uenenati? Et respondeo, quod aculei sunt sicci, & ideo non possunt continere uires, sicut dentes: & ideo non possunt tantam noxam inferre. quia dentes sunt imbuti spuma, & halitu oris, qui ex corde & cerebro prouenit. Circa quod tria notanda sunt. Primum, quod ponitur a Principe sexta Quartii, & est ex Galeno: Punctura scorpionis (dico idem de alijs, tum morsibus) si sit super arteriam, facit syncopim persæpe. Dico longè deterius est, si super uenos: quia sunt exangues, & dolent ualde, & principium eorum non est adeo ualidum, aut calidum, ut cor: ut docuit superius ex Galeno, sexto de Usu partium. Secundum est, quod de tarantula araneæ genere aliàs a nobis dictum est. habent enim aculeata omnia etiam in eadem specie diuersas uires. Est aculeus pastinacæ uenenosus, & draconis piscis, & scorpionis, & araneorum, & crabonum, & hæc omnia magis nocent diebus canicularibus, quam alio tempore: tum quod magis sint effecata, & corpora hominum sicciora & imbecilliora. Tertium est, quod aculei sunt uel in lingua, dicebat Philosophus quarto de Historia animalium, ut in muscis & culicibus ac pulicibus: aut in alio, ut apibus. quia dicit quarto de Partibus animalium: Formicis ac uestis dentes sunt, aut in cauda, ut scorpionibus: his enim in alio frustra ad tutelam datus esset, cum alis careant. Sicut uestis, si extra cauda promineret, grauarer uolantes: si extra & sine cauda, facile corrumpetur. Sed cui usui, cum offendant, tantum non se tuta reddant ob hæc? Quis enim scorpionum lapide uel fuste non atterat, aut pede magis ob odium, quam id mittat ob pericu-

lum? Sed hæc alibi, nam apes, uespas, crabrones deuitamus ob id, præsertim multitudinem. Sunt & animalia forsitan quæ aculeum scorpionis timent. Omnes præterea serpentum morsus grauiores sunt, ut Celsus ait, cum ieiuni sunt: atque ideo longè magis, cum oua incubant: & si ieiunus sit, qui læditur.

Obseruandum est diligenter, quod dicitur à Rasi trigesimo quinto Continentis, quod si læsio sit in arteria, facile perimit, & incidit patiens in syncopim: & si in uena, putrescent humores ac membrum, & ideo fiet uride: & in neruo conuelleretur, aut etiam comitali morbo corripitur. Et si extra hæc loca, nec eregione principalium (nam supra cor, aut uenos, uel musculos temporum, quandoque illico occidit: & supra iecur corrumpit habitum ipsius corporis) detrimentum erit longè minus, ac serius mouetur, si sit perniciosum. Ostensum est autem planè in undecimo Paralipomenon, rabidi canis morsus non per uenas, neque arterias propagari, sed sensim per neruos ipsos proropere. Atque ideo talia occidunt per uulnus: neque, ut dixi, per quodcumque uulnus, sed ubi neruus ipse lædatur. alias periculosiora sunt, quæ in uenas inciderint: in quo casu si sistas, retinetur uis lethalis in corpore: si nimium effluat ob imbecillitatem, periculum est ne pereat. Quod ergo diffunditur uenenum, aliud quidem statim uagatur: ut scorpionij, & pastinacæ, & draconis marini aculei: qui omnes tamen magis per nerueam feruntur substantiam, quam per uenas & arterias. Atque id uerisimile planè est. Siquidem Galenus, & rectè, primo de Locis affectibus uult, uim illam qua sentimus, à cerebro, ut solis lumen diffundi ac permeare statim per neruos ipsos, atque ad extrema usque. unde etiam ab extremis ipsis statim ad ipsum principium remeat. Atq; idem de ueneno ipso dicendum est. receptum enim per cavitates ipsorum neruorum solita uinaturæ eorum, transgreditur ad prima principia, maximeq; cerebrum, quod etiam in simplicibus punctationibus ferro uel acu uel spina duriore factis, sentimus: tamen si ueneno uacent. Non negauerim aliàs esse uenena, quæ aliter insciciendo sanguinem prodeunt. Quorum omnium est statim inscere ipsam iecur, & morbum regum procreare: sicut quæ petunt cor, syncopim, sudores frigidos, palpitationem cordis atque liuorem unguium & extremorū. Tum ergo uidetur triplex ratio ueneni, triplexq; sym-

lib. 5. cap. 27. Sect. 8.
Traet. 2. cap. 3. fol. 384. col. 4.

Sec. 1.

Cap. 7.

ptoma seu morbus: quod per neruos perreptat, & cerebrum petit, efficitq; conuulsiones: quod per uenas pulsátiles, petitq; cor faciens syncopim, & ea quæ ista sunt, atque horum utrunque celeriter perimit: & quod morbum regium creat, aut etiam albam pituitam, quæ quasi eregione morbi regij constituta est, petitq; iecur, & serius perimit. At quædam uiolentissimorum medicaminum duo aut tria horum faciunt, ut celerrimè & nulla cum spe auxiliij perimant. uelut napellus, & quæ his sunt similia: unde omnium malorum origo. Quæ uerò sensim præreptant, nihil horum faciunt symptomatum, donec eò peruenerint, ut afficiant membrum principale, & ideo temporanea sunt. quæ enim de his medicamentis etiam e potis dicuntur, & cum eò peruenerint, idem agunt quod præsentanea. Sed cum præsentanea ferme sint omnia lethalia & immedicabilia, cum tamen totum ferme corpus sit integrum, & auxilia cordi ac cerebro transmittat: quanto magis erunt immedicabilia, quæ cumque iam temporis progressu contaminarint totum corpus, præsidia que sustulerunt? Ob id omnia talia, ubi coeperint esse uenena, statim interficiunt. Nec hydrophoni, qui à cane rabido morbi originem ducunt, ultra quantum superuivere possunt: atque ita temporanea uenena omnia quæ ad principalia tendunt, ut quæ putresciant, quæ insanice quoduis genus lethale gignunt, quæ per syncopim aut cordis palpitationem occidunt, paucis in diebus postquam hæc symptomata genuerint, occidunt, cum uim morbi soleant diu durare, aut saltem non adeo citò perimere: ut hoc signum sit ueneni satis certum. Quæ uerò temporanea redduntur, quia particulam aliquam erodunt aut inflamment, uelut etiam quæ tabem inducunt, & citius morbos ipsos produciunt, & symptomata peculiariora morbo gignunt, & seipsa detegunt, & serius tandem occidunt.

Sunt præterea ictuum & morsuum ac uulnerum duo genera uniuersim. Primum, cum simplex qualitas est in causa: secundum, cum materia. Et uterque modus duplex est: cum uenenum proprie est ut in aculeis ac dentibus leonis, & in telo preparato: & est, cum non est maleficum uulnus, nisi ob formam, uelut in ensibus limatis, & dentibus piscium: & hic modus proprie non est uenenum, uelut nec de sagittis quæ auelli nequeunt, & quæ lacerant. At si ueneni substantia adsit, duplex, ut dixi, e-

tiam modus consurgit. Vnus, cum est res tenuis, uelut in dentibus uiperarum, & canis rabidi, ubi dens est illius salua uenenosa: & in feris occidendis: ut de elleboro apud Hispanos, pro consiciendis ceruis in uenatione, affirmat Ioannes Langius. Sed mirum, quod de hoc Amatus Lusitanus nihil dicat, & præsertim quod elleborū Hispanica lingua uocatur Verdegambre: Langius autem Pedegambre, uel Ysambro. Vt cunque sit, ex eorum genere est, & causa diuersitatis nominum est, quod Amatus posuit nomen commune Hispanicum: Langius Lusitanorum & Gallie uicinorum incolarū, quos Nauarienses appellamus. Sed mitamus hæc, etenim pro exemplo, digno tamen, ascripta sunt. Quædam tela inclusam habent ueneni substantiam, ut id quo occisus est Sigens Galleranus: in sagitta enim foramen erat, atque in eo uenenum, quod tamen parum nocuisse crediderim. nam profundo uulnere perijt potius quam ueneno. nam uenenum illud corpulentum facile extrahitur, & parum operatur. Credo id illum fecisse deteriore causa, quam prodita. Ergo talia uenena multiplicia esse possunt, sed artificium in huiusmodi à natura uincitur. Paucis enim illa rerū omnium magistra finem suum assequitur: diximus tamen, plus posse artem in huiusmodi, quam naturam. Sed aliud est quod communiter fit, ab eo quod fieri potest. Ferunt enim, Turcas ueneficia habere præsentanea, quæ solo attacku eadem die interimant. idq; frequens est apud illos: sed tamè solum mandante principe. quanto celerius nociturum, inditum uulneri. De his uerò uenenis quæ per uenas & sanguinem quacumque uulneris ratione præreptant, dubitatio longè maior est, quomodo possint tam celeriter inscere totum corpus. cum enim uis illa materialia sit, & sanguis perpetuò fluctuet, necesse est aut statim equaliter diffundi, aut sensim quamuis celeriter. Quod si statim id fiat, cum subiectum non constet, & uis illa putrefaciat, difficile est intellectu consequi, quomodo procul eandem uim retineat, nec magis agat in propinquam materiam quam remotam: uelut calor, frigus, amarum, asperum, atque huiusmodi. Quod si per partes successio fiat, corrumpetur longè magis propinquior sanguis remotus. At id non semper uerum est: quinimò si uulnus sit in pede, oculi magis quam crura colorem regij morbi induunt. Neutra igitur harum opinionum ue-

Epistola 68. Lib. 4. cap. 152.

ra mihi uidetur, sed quemadmodum, si qui populo mulcām indicere uelit, primum cogitur eam pratori significare: ille autem onus eius ciuibus distribuit: ita si uenenum debet propagari, necesse est ut membrum principale, id est iecur pro uenis inficiat, ex eo post modum in uniuersum corpus illud expandit. Quapropter neque regius morbus absque iecore, nec syncopis absque corde, nec conuulsio absque cerebro affecto fieri potest. Cur autem? Omitto, quod in promptu esset, quod hi affectus sint principalibus non ortis, aut alijs peculiare, hoc enim uerum est: sed adhuc relinquatur dubitatio, cur iecur prius afficiatur (exempli gratia) quam crura, cum illa sint pedi quam iecur magis propinqua. Equidem id contingit ob plures causas. Prima est: quoniam non quiescunt, donec eo perueniant: quae autem mouentur, minus imprimunt. Præterea sit duplex motus, attractionis et accessus, attrahunt enim omnia membra principalia ad se uehementer, quoniam ea est Prima functio: cerebrum, ut sentiat: cor, ut uiuat: iecur, ut nutriatur. Exemplum apparet in testibus, qui quamuis inferiores cæteris principalibus, adeo in omnibus per superfluae uenis occasionem attrahunt, ut corpus contabescat. Alia est ratio, quod licet omnis humor generetur in suo principio, uel propè, corrumpatur autem ubique: attamen corruptio omnium humorum etiam in loco principali necessario fit: ob id seu uenena non prius corrumpant humores quam ad principale uirus illorum membrum peruenierit, seu corrumpant, nõ possunt omnes humores ab alio quam principio corrumpi.

DE VENENO ILLITO,
aut ex contactu, odore, & umbra. Cap. xvi.

Incipiamus quidem à manifestissimis, & fabularum oppugnatione, more ueterum. Esse enim uires quasdam, tum magnas, in his quæ illinuntur, apertum est: ex his præcipue quæ ex argenti uini inunctione accidunt, de quibus eleganter Fracastoreus in Syphilo ait:

lib. 2. Sic fatur, simul argenti ter fonte salubri
Perfundit, ter uirginis dat sumina palmis
Membra supèri, uenè toto ter corpore listrat.
Mirantem excunias turpes, & labe maligna
Exutos artus, pestemq; sub amne relietam.
Placuit, quantum in nobis est, hominem laboribus
& ingenij felicitate dignum, immortalitate donare, & si suis scriptis illustris etiam sit:

*Unguentum in uulnibus
ante dicitur.*

uerum rem hanc nec iam ut poeta auxit, sed maior est dicto ipsa res. Constat enim, ossa ipsa eijci, atque carnes, unguiculae, membranas, curum, tanquam excunias serpentes, si uiguitur tantum potest uigentium ad salutem, cur non erit presentaneum etiam aliquid aliud ad interitum? De umbra satis aliàs dictum, arboris pomorum mortis quam noxia sit, & de rhododendro similiter in insula Sardinia, ut expertum se ait Conciliator, adeo ut etiam aqua quæ sub umbra eius, transeat. Et de his Plinius dabat unam regulam pulchram, dicens: Omnis arboris, cuius folia adeo sunt densa ut umbram opacam reddant, umbra noxia est: ut iuglandis, pineæ & picæ. Et si aqua non perueniat, ut etiam in his, stilla in alubris est. Nemo stupidus adeo sit, qui existimet umbram ipsam huiusmodi esse, quæ sola est carentia lucis: sed uapores ex arbore profucentes. Quæm leuiter & occultè quis feriat, animaduerteret qui colocyntidam frerit, præsertim paulò uetustiore, si enim aperto id ore agat, intelliget quantum sit amara, etiam si non degustauerit. Eadem erit ratio & in odoribus, rectè agunt Principes, qui nil admovent naribus, nisi acceptum ab his a quibus etiam tuò cibos potiusq; assumere sibi posse uidentur. Osiendunt specus naturales, & in quibus reconditum fuit uriticum foueæ, quantum halitus possunt.

Iam uerò eousque processerunt, ut etiam solo usu quædã noxia esse erellant. Plinius in octa no libro, meminit basilisci ac catablepæ, quæ referunt usu solo, auditu uocis, transitu quoque propè homines interfecere. quoniam etiam Galenus in libro de Theriaca ad Pifscem illius meminit, uirumq; suarum, atque ipsum sic describit: Serpens parumper flauus, tres eminentias habens in capite, quod etiam mortuum solo coriectu hominem occidit, uinum uerò & uisu solo et uoce. Inde sibiicit de dryide, quod maxime in quercubus latet, sic uocatur: quod si quis ipsum calcet, excoriantur illi pedes: & qui curare agrotantem agoredietur, & ipsi pedes iudem nõ solum, sed & manus excoriantur. Et si quis serpentem illum occidere nitatur, omnia bene olentia, scetida (contracto scilicet spiritu elido) uidentur. Et Aetius similiter. additq; de dryidino, quod frequens est iuxta Hellepontum, obesus, duorum cubitorum: cum maximus est: quamuis armatus, ualde foetidus, ut odore solo se prodat, ob idq; facile deuietur ab hominibus.

In libro de Venenis cap. pro. lib. 17. Cap. 12.

Cap. 21.

Cap. 2.

lib. 13. cap. 29. & 33.

De ba

De basilisco autem, quod omnes serpentes illius congressum fugiant, nec audent ad pabula ire, uel aquas, adeo exitialis est: unde ille id præsentens, ubi eis occurrerit, sponte se retrahit, quamuis famelicus, ut etiam ob hoc nonnunquam fame nullo siti pereat. Tantum nugarum ille scripsit. Sed & Princeps, sexta tertij, tanquã illum uidisset, eum descripsit, dicens: quod est duorum palmorum, acuti capitis ualde, oculorumq; rubentium: & quod abundat in Nubia, & terra Turcarum: quæ tamen tantum abest à Nubia, quantum Italia à Sarmatis. Et ut in miraculo certare omnes uideantur, præter dicta ab alijs, addit: Quod si lancea tangatur, (hoc autem est & in quibusdam alijs uerum) qui tetigerit, perit. Et si animal iuxta ipsum transeat, obstupescit, inde moritur. Et quod plantæ omnes in illius circuitu pereunt, hæc tolerabilius, sed quod, si quis uolet supra illum foueam, concidit, manus est fide. Addit & ille suum socium, ut Graeci dryidem, Itali catablepam: sic Princeps armenum, parum inferiorem basilisco uiribus. At esse nugas, ostendit primò Galenus, qui decimo de Simplicibus medicamentis, negat se unquam tale animal uidisset, nec ego uidi, nec alium qui uiderit audini: sicut cõtingit in rebus alijs admirandis, dico de basilisco pro serpente, non prodigioso illo galli gallinacæ filio. Neque enim primo uersimile est, naturam procreasse genus animalis adeo omnibus exitiale (nam de monstris o illo cum in genus non redigatur, esse potest, ea enim licentia quasi naturæ est, non norma) ut ab eo reliqua omnia deleri possint. Deinde, si uidentur & audiendo illius uocem homo moritur, quis uidisse aut audiuisset ferre potest? Præterea Dioscorides ex Erasistrato cum dixisset, quod est bestia, quæ raro sese offert oculis hominum: proponit effigiem morfus eius dicens, Quod plaga est aurei coloris, & quod curatur castoreo epoto pondere drachmarum trium. Quare constat, non adeo esse lethiferum animal, cuius etiam uulnus curam admittat. Eadem etiam à Paulo confirmatur, quæ à Dioscoride relata sunt. Sed & illud mirum, quod Rasis experientorum curiosissimus indagator, & qui in Africa habitauit, huius tanti miraculi non meminerit. Quocirca cum Matthiolo ipso, qui exponens Dioscoridem, hanc ut fabulosam historiã irridet, dicens: Cum tam paruum sit hoc animal, & eius spiritus ac præsentia tam exitialis, quis adeo (ut referunt)

Trac. 3. cap. 21. 22. & 23.

Cap. 1.

Lib. 6. cap. ult.

Lib. 5. cap. 20.

eam minutim considerare potuit, aut ausus est? Basiliscum serpentem esse scio exiguum, quig; in ambitu suæ latebræ plantas enecer, & prope etiam aerem inficiat, adeo ut quæ illi appropinquant animalia, uelut specubus mortiferis pereant, non ex usu aut auditu illius. At de basilisco ex ouo galli gallinacæ, imago illa lapideæ Mediolani in porta templi extra postea B. Mariae ad portam: & ouum illud galli in Saccenti oppido discissum anno MDXXIII. fidem faciunt, cum tota maiestæ naturæ tale aliquid generari posse, uiribusq; admirandis, cui suam etiam alexipharmacum. Et ad uiribus suis, & quæ uiribus, & exitiale malum ac in promptu paratū esse existimo. At u occulta aliqua enã solo cõtractu occidere, ex eplo remora & torpedinis, et tot aliorum, intelligere possumus.

Cæterum hausta arterijs alia quidem ad cerebrum feruntur, statimq; perimunt: & magis olfactu ipso, quod cerebrum sit exarmatum, & aliquanto serius ad cor ipsum delatã. Cuius rei non aliud manifestius dædero indicium, quam pestem ipsam, quæ attacktis uestibus enecat tam citò homines. Omnia huiusmodi uenena esse ex putrefaciendum genere, uersimile est, aut ex his quæ cogunt. Nam aspidem ex hoc esse genere uersimile est, qui sine dolore mortè asserunt, ut Dioscorides ibidem recitat, & sana pu blica est. Omnium ergo ferme eadem ratio ac similis uis: quæ uerò pessima in hoc genere, sunt indita uestibus, & in uerulis maxime.

Quæ autem nocent multum contractata, ut corni & sanguinalis uirgulta, nam reuocant rabiem curatam ualidioribus auxilijs: & Matthioli sæpè hoc experimento comperisse ait. Hoc plus est, quam ut illium sit aut contactu, aut umbra. Nam calefacto ligno, simulq; membris ipsis uehemens fit attractio per oscula uenarum atq; arteriarum, unde exitiale uenenum contrahitur. Cur uerò reuocare possit, & quomodo extinctum uenenum, dubium est. nam si non prorsus extinctum erat, cur non repullulabat per se? si extinctum, quomodo rediuuum factum est? Vnica igitur ratio assignari potest, extinctum: sed uelut ignis in carbombus, quamuis prorsus extinctus, sic citatem relinquit, ut facile rursus ardeant: ita uenena semina relicta, ad actum similitudine uirum reduci possunt: ipsa uerò membra sic cæta, facilis ad perniciem agunt patientem. Est autè seminis uis in attrabile. Nam etsi non reuocata sit

Cap. 54.

rabis patri meo, quod huiusmodi plantarum
& umbram deuteret: attamen fatebatur a
morfu canis illius rabidi nunquam, ut antea,
perfecte mente conuenisse. Anima leonum
virus graue est, inquit Plinius: usi autem pe-
stilis. sic ubi angues iacent, & precipue dry-
ini & aspidēs: & sub densis cicuta umbris,
& apollinari atque mandragora: magis etiam
sub napelli plantis.

Porro odor nullus occidere potest, nam sen-
silia perturbare possunt sensum, euertere non
possunt, aut corrumpere: quæ autem sensibus
coniuncta sunt, id facere possunt, ignis cor-
rumpit tactus instrumentum, solis lux obca-
cat: odores prauis, propter uapores qui eis iun-
cti sunt putridos, homines statim enecare pos-
sunt. Cauere debent hæc, qui timendi causam
habent: sed ea ars non est, quoniam artificii
nimis exitialis esset, aliter non usque nunc latuis-
set: tanta est perfidia quorundam, auiditas mul-
torum, stulticia scribentium. Quidam uenenum
nunc prodidit, exitiale sane non parum: nec scio
toto illo uolumine, quod non exiguum est, tan-
tum boni contineatur, quantum mali in eo me-
dicamento. Peruersa hominum iudicia, & anxia
nimis cura. Summa sapientia est scribere auxilia,
non prodele deleteria, in quibus quandoque no-
cuit uel scuisse, quod fieri posset. odore noxia
tanto celerius occidunt, quanto illa efficacius:
contactus utriusque inferior, quanto etiam umbra: mi-
nimè, ut dictum est, uisus.

Cum uero in uenenis tot sint differentiæ com-
munes, palam est & in eisdem esse, sed non adeo
manifestè, nam temporanea ex umbra nucis læ-
pe uidimus in rusticorum pueris, qui sub illa dor-
mierunt: sic & unguenta, & suffitus. De con-
tactu eadem ratio suadet, non tamen uidere huc-
usque contigit. In eo multum refert, qua parte
tangas. Prope arterias non leue periculum, &
ubi nervi temporum deteguntur, & 40
eregiõne cordis. Longè magis ex illius. Quidam pro-
dunt hæc, ut legantur ab improbis malefacien-
di causa: boni, ut cauere norint: curiosi, ut de-
lectentur. Ita improbum eum tabellionem Pog-
gij imitantur, qui duo scripta fecit. Vnum, quo
qui creditor non erat, peteret: alterum, quo
qui nil debebat, tanquam soluisset, absolueret-
tur. atque ex utroque pecunias exegit. nos au-
tem ea arte hæc construximus, ut in quibus
modum proderemus, res ipsa ignota esset: cum
res nota esset, modum occuleremus. Maio-

ris artis, non constantia solum, posse inter tan-
ta, quod nos impetrauimus: non posse, etiam si
uelimus, scire.

DE VENEFICIO, FASCI-
NO, præstigijs.

Caput XVII.

10 FASCINUM esse receptum etiam ab anti-
quis, constat. Calcagninus recitat ex uetu-
sto, auctore uerba apud Ciceronem: Ne pellici-
unto alienas segetes excantando. Et apud
Virgilium:

— Vix ossibus hærent

Nescio quis teneros oculus mihi fascinat
agnos.

Baptista Pius super uerba illa Sidonij Apo-
linaris, in epistola ad Domitium: Nisi quid tu
fascinum uerere. quoniam iactabat concor-
diam cum suis domesticis: aut potius, quod Ro-
manorum more, nomina in uocales desinentia,
fascinum afferrent: ut olim Beneuento, unde mu-
tatum in Beneuentum. hic autem Abitaci. Nam
creditum est, nomen ficularum canearum ob-
fuisse M. Craffo in Partbos eunti. Vtunque,
ueteres magico susurramine in hominis caput
ex locuto paricidalis lingua reddebant, ex pin-
gui & bene habito exlucum, macerrimum at-
que strigosum. Hæc est illius sententia potius
quam uerba.

Sunt autem fascini proprie tres principales
species: quæ a metu oriuntur, mala timendo, at-
que imaginando. Cuius curatio est, confirmare
mentem. Ex alienis uerbis, & huic occurramus
bene ominando: unde mos ueterum. Quod si a-
liud non esset, depulso timore, effugata supersti-
tione, corde atque animo confirmato, cuncta me-
lius cedunt. Alia quæ a modo agendi, tractandi,
percutiendi, intentius respiciendi. Intentius respi-
ciendo terrentur pueri, ut quandoque in comitali
morbu incidant, quod male fice mulieres norunt:
& maxime uetule, & strabis oculis, ac tor-
uis: inde opinio nata strigarum. Et certe of-
fendunt. tabescunt enim ex comitali mor-
bo, ut aliàs declarauit. Et idem accidit ex fe-
lium aspectu. intentè enim inspicunt, ac lucen-
tibus oculis, unde infantes terrii fascinantur, in fine.
& inde moriuntur. Ex eo nata fabula de lamijs,
uerti lamias in feles: quod hoc animal, non fe-
cus ac malefica mulieres, intuitu infantes per-
dant. Quid uero id mirum? cum sæpe accidat,
uiros etiam fortes alia cogitantes, ex felium a-
spicien-

7. Aphor.
Com. 5.

spicientium oculis terreri. Simili modo in ma-
nus despuendo, seu telo quenquam ferire uelis,
seu puerum flagris cadere, seu quadrupedem
saxo percutere, longè acerbior fiet ictus, &
plaga magis urit: contra, si post ictum despuas
credunt leuari dolorem: non sanis comperta
causa, cum acerbitas non obscura sit, scilicet
firmiter apprehendèdi. ut enim qui pede inmit-
tur rei stabili, grauius feriunt: qui inconstan-
ti, parum efficaciter: ita si despuat, augebitur
uis ictus, qualiscunque sit. Similiter morsus ani-
malium fascinant plantas, ut arefcant. Et idem
possunt hominis dentes ob saliuam & antipathiam.
Ita stringere plantam uinculo, fascino ad-
uersatur.

Quæ uero sunt imaginibus, suffosis uel sub
limine quibusdam rebus, tum præseginibus ca-
pillorū & unguium, ac huiusmodi, ad ueneficia
pertinent. Meminit in lusu suo Apuleius: ne-
scio an irridere, an docere, an scire se uideri hu-
iusmodi cuperet. Sanè talium aliqua sunt exem-
pla altioris cuiuspiam tractationis potius, quam
presentis. Sic putant arcei a concubitu eos
qui in cubiculo sunt, si sigillum quod uocant
Salomonis, gladij acie in hostio nunquam a-
moto gladio describatur, ueroque nomine uoca-
to, ubi responderit. quod ob suspicionem fa-
cile accidere potest. qualiscunque enim timor in
Venere non legitimus, facile penem deiecit. Sunt
præter hæc excantationes, quæ per uerba tan-
tum fiunt, sed non sacra: deuotiones autem e-
tiam sacrificijs indigent, & sacris carminibus.
Præstigijs admittit Plinius, dum de Nerone lo-
quitur.

Mirum forsitan uideri poterit, huiusmodi om-
nia ignota fuisse medicis pariter atque philo-
sophis, uel neglecta. Si neglecta, cur non & a
me cõtemnuntur? si ignota, unde mihi tanta ac-
cessio: Sed nos dicimus, hoc uisum fuisse Alca-
rabo, dum de comitali morbo ageret, in Primo
libro eius partis quam Practicam uocauit: nec
dixit: Et quibusdam medicorum usum est, quod
melancholia contingat a demonio: sed nos non
curamus, cum naturalem scientiam docemus, si
id contingat a demonio, uel sine eo: postquam
perspicuum est hoc morbos, si fiunt, a melan-
cholia primùm fieri, seu post modum illius me-
lancholiae demon causa sit, seu non. At o ge-
nerose uir (nam & quandoque bonus dor-
mitat Homerus) si curatio morbi, est causæ ab-
latio, ut inquit Galenus in libro de Optima

secta ad Thrasylbulum: & causa melancholiae
demon sit, quomodo manente demone sana-
bimus affectum, cuius causam extinguere non
possimus?

Aetius libro sexto, omnino putat horum
nihil esse, sed opinionem demonum: propterea
tres opiniones de huiusmodi habentur. Una, quæ
negat omnes præstigijs ac ueneficia, nisi epota
sint, aut uulneri iniecta: cuius sententiæ uiden-
tur fuisse Græci omnes, ac ex Arabibus etiam
pleriq; medici. Secunda, quæ philtia & uene-
ficia ac deuotiones admittit, sed sine demonum
presentia: quæ cum uerior sit, paucos tamen ha-
bet defensores: cum qui hanc magiam fatentur,
Platonici sint, mirum in modum additæ demon-
num confessioni. Tertia ergo illorum est, in qua
etiam Apuleius fuit, neque medicus neque philo-
sophus, haud forsitan sanæ mentis uir. Verum
cum uideamus quotidie multa horum exempla,
& maxime in lectis tot formas uarias, quæ non
negarim ab ipsis uenditoribus plumarum immit-
ti, ut pondus augeatur: alias etiã cogi sudoribus,
mictu puerorum confici, nihilo minus tabescen-
tibus illis qui in eis cubant, & incerta causa &
exiit, non habeo tam quod in medium afferam,
quam quod negem. Deuotum scimus ex histo-
rijs, a Tribuno M. Craffum, & perijisse cum fi-
lio & toto exercitu. Deuotum Gaspareni
Vicomeratum, nobilem patricium, & obijisse.
Multos etiam alios male ob id perijisse. At quod
nos tueri potest, id esse debet, quod hæc cura-
re alterius sit opus quam medici. Magia perijt,
magia curantur. Plura de his alibi scripsimus.

Amantia Plinij, & auaricia medicorum, hæc ars
amissa est. Non male uertit quod uenefica, sed
quod benefica. nam quid attinebat Plinio ne-
gare, quod nesciret? Agyptiarum commen-
ta non recipio: Cicirco medica ars uana est,
quoniam tot fabulas in ea scripserit Cælius,
Aurelianus, Octavianus, Horatianus: & quod
turpius est, scemina Hildegardis. An astrologia
uera non est, quia Cauricus eam scèdauit, Pici
maledicant, et plura proferantur mendacia quam
oracula? Dicitur magiæ creduntur partes, diuina-
trix atque operatrix. Operatrix alia, quæ ad medi-
cinã pertinet, laudabilis, quacumque naturæ in pro-
cedat: uenefica omnino abominanda, & heu-
uæsmã, id est admirabilium operum effeatrix: et
walyria seu pægnia, ludicra. Diuinatoris
partes aliàs; ut dictum est, naturales sunt se-
ptem: Astrologia, Physiognomia, Naturalis,
quæ per consequentia fit, ut ranarum & re-
ptilium

Lib. 16. de
Rerũ uar.

De Afino
aureo lib.

Tract. 1.
Sec. 2. cap.
34.
Tract. 4.
cap. 18.

40

Cap. 25.

pillum multitudo, pestem, & maxime quæ per fluxum ventris grassatur, nunciat. Et signa in galla, quæ abundantiam aut sterilitatem nunciant. In hoc genere præcipua etiam sunt terrormotus, maris æstus, siccitates, fulgurum casus, monstrosi partus, animalia non visa. Hægo-
 τούρα, quæ per aerem fit, & visa in illo. est autem duplex, quæ ex illius constitutione alia prædicat, ut ubertatem, pestem: atq; docens ueris ipsam constitutionem. Prior rursus diuiditur in eam quæ per naturalem statum significat uentos, nubes, solis cadentis aut lunæ surgentis, aut stellarum colores, niues, grandines, fulgura, tonitura: alia, quæ per rarò uisa ac miraculis similia, cometas, irides, halonas, parelias, duplices lunas, multiplices soles, caumata, faces, lampades, cadentes stellas, aut die splendentes, uortices, acies armatas, animalium imagines, aut duorum cruces, aliq; huiusmodi. Quanto loco est somniorum interpretatio. Atque hæc puræ naturales sunt: reliquæ duæ chironantia & metoposcopia superstitioni, quam naturali sapientiæ proximiores. Superstitiosæ sunt, sed non æqualiter, sed magis quæ à nobis sunt quam quæ à natura: ut geomantia superstitiosa, minime pyromantia, medio modo hydromantia. Hæc autem deductæ ab elementis uulgaribus, sensui notissimis: geomantia à terra, per puncta: pyromantia, per ignem ardentibus, maxime lauri folijs: hydromantia concussa aqua per circulos per similes geomantiæ, id est superstitiosæ admodum. Alpbhitomantia, per farinam: & eleuromantia per triticum, farinamq;: tyromantia, per casei hiatus foramina formam: astragalomantia, sors ex alea in pictas figuras, apud fœminas in usu: Axinomantia, per secures, Homero cognita. Magis naturales sunt, tripudium solistimum, è pullo-
 rum cibatione: coscinomantia, per forcipem & cribrum: siernomantia, à pectoris habitudine: ptormomantia, à sternutamentis: capnomantia, à fumo: aeromantia, à figuris nebularum: catoptromantia, cum puero ad speculum: xestomantia, quæ fit per urcum aqua plenum, in quo uidentur pueri uidere imagines. Hæc ambæ, & lecanomantia, næcyomantia, psychomantia, sciomantiæq; nefariæ & superstitiosæ habentur, à naturali ratione longius abscedentes, uelut & sortium qualicumque Virgilianarum, Prænestinarum, lexicomantiæ, uanitas manifesta. Securiores & ad naturam accedentes, aruspicina, per exta, & cum aues

in solita in solio loco uidentur: & botanoman-
 tia, per uerbenas. Propè diuina est, quam Deus immittit uocem. Sed engastrimyhi non uidentur ad diuinationem pertinere, uerum potius ad naturæ miraculum.

Ut uerò ad ueneficia & præstigias, ac talia deueniam, non aliàs melius ludens Lucianus enarrat, ubi Bachis Melitam admonet. uide etiam quæ Cælius Calcagninus scripsit. Verè autem imaginibus, præseginibus, telis, astrorum obseruationibus ac uenenis, unde nomen habent, constant.

In Magia amatoria.

DE VENENO EPOTO.
 Cap. XVIII.

VENENI epoti ratio, differt à ueneno quod ex morfu aut punctione aduenit, indicio est, quod quæ intus assumpta, perimunt, exterius admota non idem agunt, neque enim auripigmentum album, neque argentum uiuum sublimatum, nec gyssum, admota ulceribus hominem interficiunt, tametsi uehementer disrumpunt dolore. Sed neque contrariaratione, serpentis aut uiperæ salua in potu data interficiunt. Hæc, inquam, Galenus, quæ omnino falsa sunt: neque contendere cum illo propositum est, sed docere ueritatem. ille, ut aliquis esse uideretur,

Admiranda canit, sed non credenda, poeta:

Quod enim quæ intus assumuntur, non semper exterius admota perimant, præter experimentum, etiam ratio ipsa suadet, quoniam minorem uim habent: quod uerò uenenorum, quæ exterius admota perimant, ullum interius non occidat, assumptum nondum inueni. Napellus, aconitum, cantharides, & quæ exterius admota occidunt, serpentis uirus, intus assumpta omnia occidunt, ac celerius. Narrat Matthioli de rustico, qui cum morsum aspidis fugeret repente mortuus corruit in terram. De spuma canis rabidi, ac huiusmodi, ipsi qui negant, uellem potius ut periculum facerent, quam ego qui id credo. Quod si quæ infra scribuntur ex Galeno & Celso, quod obijciat: habebit etiam erogene positum quid respondeat. Quod aliqua exterius perimant, non ut uenena, sed ut dolorem intolerabilem mouentia, qui cum uulneris noxa perimat, id sanè crediderim. At mirum planè esset, si uera essent quæ ille refert, ex tanta materia unam aut alteram inueniri

Lib. 6. in Procemio pag. 2.

Lib. 3. cap. 3.

niri plantam, aut aliud quippiam, quæ uenenum non esset, & telo affricata perimeret. huiusmodi sunt paradoxa uiri illius, planè specie pulchra, re ipsa nihil ueri contentia. Neque nūc usque inuentum, nec in posterum usque in æternum quicquam inuenire licebit, quod interius assumptum non perimat, uulneribus admodum perimat tanquam uenenum. nam ut à Δουρῶν φατεορ esse & Δουρῶν, uelut scillam, capas, allia, quæ uulnera efficiunt sæuiora: ita nego quicquam horum uenenum esse, aut uenentam ei inesse qualitatem: nec opus esse ut corpus ob id curemus, sed uulnus tantum, nisi ob immodicum dolorem fluxionis periculum adsit.

Venenorum autem ebibitorum ratio huiusmodi est, quedam interimunt, quia calida sunt: alia, quia sicca: alia, quia erodunt: alia putrefaciunt, alia quod qualitatem habeant per se contrariam humanæ naturæ, uel quoniam tabefaciunt. Sed ratione singula membra distinguere oportet. Quæcunque igitur deuorantur & occidunt, seu tum seu multo post id agunt, uel quoniam substantia ipsa noxia est, uelut terra, lapis: atque in hoc genere sunt argentum uiuum & gyssum, aliq; huiusmodi, aut natura seu qualitate, atque hæc adiuncta substantiæ erodens facit: si uerò substantia est, non autem cum illa agit, proprietatis est. Separata autem calida quidem exurit, & eo magis calida & sicca: frigida uerò dolores mouet, & paulatim extinguit. calida & humida putrefacit: sed & humida, frigida & sicca, & sicca sola tabefaciunt. Iam ergo septe uenenorum genera esse constat, nec pauciora esse posse simplicia, neq; plura.

Eadem quoque ratio erit in externis uenenis, de quibus eadem manet dubitatio, quæ de his quæ per os sumuntur, scilicet an dentur uenena frigida. Morsum enim aspidis cicuta succo, quod ad symptomata attinet, simile esse dicuntur Dioscorides cæteri q; . Et Princeps, dum de scorpionum ueneno agit, & reptilium maris, in sexta Quarti. Verum de uenenis quæ bibuntur, ostendemus paulo post, frigidum nullum eorum esse: alterum igitur duorum esse necesse est, uel nullum ictum, nec morsum esse frigidum ex uenenatis animalibus: aut non esse similia. Sed certè stupor qui ex torpedine contingit, non est à frigore, ut neque opij: quare nec aspidis. Refrigeratio enim quæ contingit, post morsum non est, quoniam uenenum frigidum sit, sed quia spiritus absorbit, Quæcunque

Lib. 6. cap. 11. & 54. Tract. 5. cap. 3. & 26. Cap. 21.

igitur uenena calorem temperaturum habent, pro frigidis habentur, quoniam sine caloris sensu perimunt. At non est ita, sed omnia calida sunt: uerum quia calor non percipitur ex eis, & per resolutionem etiam patientes frigore afficiuntur, ideo frigida esse creduntur. At si talia essent, dolorem magnum afferrent: at non afferunt, sed leuem ac dulcem: quomodo ergo frigiditate occidunt?

Epotum ergo uenenum si qualitate sua occidat, quia calidum uel frigidum sit, uel erodens, statim uentriculum uexat: at si proprietate aliqua, aut quia calidum sit & humidum, non statim neque in uentriculo, uerum uelut & reliqua omnia cum primùm effundit cœperit calor (contingit autem post quartam horam, & usque ad sextam) iam sanguinem permeat, & iecur afficit: Indicium uerò est, hoc tempore primùm uenenum ad iecur permeare, quod podagrici, quorum quies est, dum uentriculus uacuus est: & maior, dum calor contrahitur ad uentriculum eodem ferme tempore: & tum demum ad duodecimam usq; horam, aut propè ingruente morbo laborant. Post hæc à iecore ad cor per cauiam, & exinde per totum corpus ferme eodem momento per uenas & arterias. Quod uerò statim uentriculum dolore afficit, aut nauſæ, consensu neruorum sexti paris, etiam statim cor & cerebrum afficit. Quodq; exitiale ualde est, cor statim per se inuadit, ut uinum.

DE VENENO CALIDO.
 Cap. XIX.

VENENUM calidum percipitur plerumque sapore acri: ut si sit euphorbium, & siliqua Inda rubra antequam matureſcat, & chalcantibi oleum, & pleraque olea ex his. Et aqua ardens sæpius destillata & æstum mouet in uentriculo, & ardorem, & sitim, & post hæc excoriat linguam & guttur: & mouet dysenteria & dolores in uentriculo et intestinis, & febrè excitat, & regium morbum: & hoc modo deiectioni appetendi, & doloribus ac uigilijs, febre fluxuq; interimit. Et per sæpe talia excitant singulum, & est malum: & scinachiam, & est peius. Et ex eo genere sunt anacardi et thapsia. Verum anacardi parū Græcis cogniti fuisse. Est etiã his propriū, mentem mouere, & resolutionem membrorū parere, continent hi fructus, qui dum sunt recentes, sanguini assimilantur, & formam quasi cordis animalis referunt: mel rubrum, quod uenustate

tustate nigret, acre ualde, & in medio candidum nucleum cortice tenui obductum. Oritur hæc planta in Sicilia iuxta loca illa quæ ardēt, & in Aetna monte, fit medicamentum ex eo, quod memoratæ prodesse multum creditur.

Verum illud sciendum, quod elaborata igne omnia uenena calida sunt, & quanto magis, modo nõ diffuāt, diffuunt autē aqua, et quæ ex eius natura sunt. Sicca uerò in naturā ignis transeūt: & aromata magis, & metallica & lapides, & cerealia & legumina. Sulphur autem dum in oleum transit, astringentem recipit saporem primum, inde se exhibet odore & gustu feruidum. Quocirca uidetur quiddam tertium inter gustum & olfactum, quo feruida percipiuntur: cum tenuis substantia ita gustum afficit, ut non sit acris: sed in halitum tota soluitur, caputq; petat. Calidissima animalium partes, fel & coagulum: plantarum semina, succi, radices: metallicorum, quæcumque per adustionem fiunt in terreo sicco, ut calx & auripigmentum: licet non ardeant. Petroleum namq; sulphur & bitumen ardent, quia humidum pingui abundant, non quia sint calidissima. At nitrum ardet, quia siccum: sed nec ipsum pingui caret humido, sed tenui.

Præterea in hoc genere reponi uidentur, quæcumque uehementer purgant. unde iocuis ille salsus Neronis, largius purgandi amittam: tum præcipue, si corrupta sint, colocynthidis igitur nigra, & agaricus niger, & elleborus albus nigrescens, & condisi similiter, seu herba lanaria nigra, & lac tithymalorum, uel rancida, ut castoreum & anacardi, mel, quoniam pinguis sunt: & quouis modo corrupta, elleborus niger, scilla, cyclamen, elaterium, & chamelea & thapsia, sunt magis uenenosa. Et quid mirum? cum nices rancidæ uenenum sint. Euphorbium autem & herba lanaria purgant, ut Dioscorides docet libro secundo. Omnia igitur uehementer calida ex plantis purgant, mouent sternutamenta: & si corrumpantur, in acre uenenum euadunt.

AN DETUR VENENVM frigidum. Cap. xx.

Quod maxima in controuersia positum est, illud esse, scilicet an detur uenenum frigidum, quædæ esse dicunt opium, hyoscyamum, cicutam, mandragoram, solanum, coriandri succum. Conciliator in libro de Venenis narrat, pharmacopolam æstate cum sitiret, noctu haussisse urceolum hydrargyri, cum manē mortuus

esset inuentus, dissecto corpore, apparuit quod erat: sanguinem quoq; in corde coagulatum, tum ipsum cor, ideoq; frigidum uidetur. Et de hoc scripsit differentiam, sicut etiam de cicutâ. Est aliud argumentum, quia ipsum est frigidum actu, & non lædit nisi pondere, ut Dioscorides libro quinto refert. ubi dicit Matthiolum, quod mulieres dant scrupulū difficulter parientibus, & non offenduntur: & Brasauolus dabit infantibus desperatis morbo uermium, & liberabantur. Præterea libro sexto, cum declarasset detrimenta spuma argenti, dicit quod eadem operatur hydrargyrium: sed spuma argenti est frigida, et damna quæ affert, sunt frigoris: igitur & argentum uiuum frigidum est. Matthiolum ibidem censet frigidum esse & humidum, unde ob id putrefacit sanguinem. indicium sumit a fetore illorum qui eo inunguntur. Et licet quis dicere possit, quod fetet illis ob materias morbi

indici: diceret Matthiolum, & uerè, quod etiam in alijs idem faceret, licet non tantum. Illud quoque maximum est, quod omne metallum est frigidum & humidum, plumbum, ferrum, forsitan de ære dubium esset: sed æs istum est, igitur & argentum uiuum, quod sulphuris non est participes. Offendit etiam neruos & cerebrum manifestè, & facit contractiones, tremores, syderationes, qui omnes sunt effectus frigoris. Similiter de cicutâ nihil est uulgatum, cum mortem inferat cum torpore & sine dolore, ut apparet apud Platonem de morte Socratis, qui exinctus fuit ueneno: & succo cicutæ. Præterea illud uenenum est frigidum, quod ut occidat, ut frigidus sit, eligitur: ideo dico de humido, sed cicutam dicit Theophrastus, ut efficeret uenenum quod sine dolore occideret, eligebat Thrasys, natam Susi prægelido & opaco loco. Simili ratione, quod cum aqua tantum tufam darent detracto cortice, id indicat frigidum fuisse uenenum, & humidum, nam calidum & siccum ab aqua temperatum redditum fuisset. Dioscorides quoque & Galenus de Simplicibus medicamentis in tertio ordine infrigidantium illam collocarunt. Serapio quoque in libro de Simplicibus medicamentis, & Princeps secundo Canonis, ponit frigidam in tertio ordine usque ad quartum. Præterea multa sunt alia uenena frigida, de quibus nõ est dubium: mandragora, hyoscyamum, opium, solanum, spuma argenti, & huiusmodi: igitur datur uenenum frigidum. De opio præcipue, cuius antidotum est piper, ut secundo de Antidotis: & piper etiam cum castoreo, uelut apud Pau-

151. 150.

Cap. 69. in fine. Com.

Cap. 27 & 28.

Lib. 9. cap. 17. de Historia Plant.

Lib. 4. cap. 31.

Lib. 7. cap. proprio.

Cap. 33. Cap. 66.

Cap. 7.

lum, & apud Principem sexta Quarti. Si ergo alexipharmacum est temperantem contrarium ueneno, ut infra uidebitur: & etiam nono Contradictentium: liquet opium esse frigidum temperamento, sed etiam ualde frigidum. At res non sic se habet, neq; enim generatim concedi uenenum frigidum potest: neq; dum singula inspicimus, illum illorum frigidum aut ratione deducta

ex principijs, aut ex sensibus inuenimus. Ergo primum omne uenenum, quod suscit sanguinem, atq; congelat, ob id illud agit, quod uis eius totū penetrat sanguinem: sed hoc est opus caloris, non frigoris: quia frigus, ut rectè dicit Princeps prima Primi, non ingreditur opera naturæ. Igitur omne uenenum quod congelat, & stupidum reddit hominem, calidum est. Ratio etiam quæ adducta est, iisdem medijs probat opium esse calidum, quibus probat esse frigidum, nam si piper, aut piper cum castoreo, alexipharmacum est eius ex locis ad ductis: & clarè ex quinto de Simplicibus medicamentis, esse opium in extremo caliditatis, cum alexipharmacum sit natura mediū inter naturā hominis et ueneni. Et ad hoc facit experimentum adductum in Contradictione, de qua dixi superius. Has duas rationes parum ualere uelim, prima ex communijs est: secunda, ut dixi, in contrariū transsferri potest, ad proprias ergo & euidentes uenenas. Prima est sumpta a gustu, omnia huiusmodi quæ frigida esse dicuntur, acris sunt, aut amara ualde: sed sapores acres omnium sunt calidissimi, teste Galeno quarto de Simplicibus medicamentis: amarus etiam sapor a calido est, ut ibidem testatur. Ostendo autem, quod talia omnia sint acris uel amara. De opio quod sit ualde amarum, constat sensu ipso: de cicutâ quod sit acris, fatetur Apponensis, & manifestè inquit. Sed & Auerroes & Constantinus calidum in tertio ordine esse dixerunt. De solano cum ualde cieat urinam, octauo de Simplicibus medicamentis, quis audeat frigidum dicere. Demiror, cum tenuium partium illud esse dicat, ac utile icori, rembus, uescicæ, quomodo frigidum ausus sit pronunciarè: Sed hoc solo falso argumento deceptus est, quod somnifera omnia frigida esse putauit: sed non quia frigida, somnifera, sed quia calorem naturalem corrumpunt. Omnia etiam uenena huiusmodi, præsertim solanum, hyoscyamum, morion, anentiam & insaniam giugunt, teste Dioscoride: sed & cicutâ ipsâ, seu eius succis. At hoc nõ est frigidorum medicamentorum, sed potius calidorum, quæ in furorē agunt: tum quia nihil manifestè frigidum

Lib. 5. cap. 43. Trac. 1. Summa 3. cap. 1.

Lib. 5. cap. 14.

Contrad. 17.

Doc. 6. ca. 3. post principium

Cap. 18.

Cap. 18. Cap. 19. in principio.

5. Collecta neor. cap. proprio. Lib. 2. Pra.

Cap. proprio.

rum hoc facit, uelut lactuca, portulaca, endiuia, plantago, rhus, rhamnus, cucumeres, citrulli, pepones, quos uocāt angurias. Omnia enim hæc cum frigidissima sint, neq; insaniam mouent, neq; stuporem, neq; somnum.

Quoniam etiam cum talia refrigerent palam, dolores mouent acerbissimos, uix calefiant in uentriculo, sum extinguant: odorata bene sunt, atq; recreant hominem, quorum nihil est in his somniferis: sed omnia grauius olent, fastidium mouent, & undiq; naturæ humanæ ingrata & insuauia. Et postquam a dolore quis conualuerit, cucurbitarum, cucumerū frigiditas manifestè, & cruditas relinquitur in uentriculo & intestinis: at ex huiusmodi medicamentis stupor mentis, tarditas, obliuio, somni desiderium, quod uocant semisomnum, soporem, αἰσῦντρον Græci dicunt, tantum autem abest ut dolorem inferant, ut etiam illum tollant, & contra dolores adhibeantur. Quapropter nullum horum frigidū censeri debet, nec ullum frigidum medicamentum somniferum esse, ita ut uiolentum somnum inducat. Quæcumq; etiā coagula, calida sunt in terrore, & coarunt: sunt etiam sicca, ut apud Galenum decimo de Simplicibus medicamentis, & apud Principem secundo Canonis: hæc uerò manifestè cogunt sanguinem, ut coagula lac: constat igitur ea istiusmodi calida esse, non frigida. Quod si quis pertinaciter Galeno hæere uelit, fateatur oportet duas esse substantias: alterā quædem calidam & tenuem, qua sanguinem dissoluit: alteram crassam & frigidam, qua illum cogit. Nā ut habetur primo Meteororū: Aqua calida celerius cogelatur quàm frigida, quia rarior est.

Præterea odores omnes calidi sunt, & a calido: Aristoteles in libro de Sensu & Sensili, & expresse Galenus quarto de Simplicibus medicamentis. Et probat hac ratione: Quæ odorata sunt, aut multum uaporū, aut tenues reddunt uapores, qui ad cerebrum pertinere possunt: sed si uel multum uel tenuē uaporē emittant, calida sint necesse est: igitur omnia odorata calida. Quæ enim inodorata sunt, parū remittunt, & crassum uaporem ob frigiditatem: at mandragora, hyoscyamum, & opium, ac talia non solum olent, sed grauius olent: igitur talia omnia calida sunt. At quia hoc enim ad dignoscendam uenenorū substantiam facit, grauius olent, & malè, a crudo humido id fieri necesse est.

Modus ergo quo talia uenena interficiunt, & somnum etiam inferunt cum stupore & amentia, est, quod talia medicamenta tenui calida

Cap. proprio. Cap. 368.

Cap. 12. Ca. 5. ante & post medicum. Cap. 22.

Q tale

tate penetrant sanguinis & spirituum substantiam, eamq; corrumpunt: ideoq; hebetatur omnes sensus, & sanguis a motu cessat & coagulat: ideoq; etia reliquū spiritū extinguunt, unde postmodū sequitur mors. Et si euadant, transeunt in malū habitum, extinctis spiritibus, ut nō deficient a concoctione, sed corruptos generent humores.

Cap. 368.

Quinto de Simplic. med. cap. 19.

Sed de argēto uiuo Aggregator posuit ipsum calidū, cū dixit, Quod corrodit quicquid est ob uū. Galenus aut uidetur ipsum numerare inter uenena, quae tota substantia agūt: & uidetur etiā sententia illius nō solum calidū esse, sed etiā tenuiū partū. Vnde decimo Artis curādī: Nullū exquisitē frigidū potest esse, tenuiū partū. hydrargyriū est tenuissimā partū: igitur nō potest esse frigidū. Argumentū tenet a positio quod negat simpliciter, ad superlatiuū, quod negat illud. Vt si dicamus in prima figura: Omne tenue est non exquisitē frigidū, seu particeps caliditatis: & cōuertatur, Omne tenuissimū est calidū: inde subiu gamus minorē, hydrargyriū est tenuissimū substantia, igitur est calidū. Deductio prima habetur ex Dialectica nostra. Si enim tenuitas est ab aliquo calore necessario, sūma tenuitas est ab excellenti calore, aut saltē superāte. Præterea uel tu uis loq de hydrargyrio, ut extra corpus, et sic est frigidū in actu: sed piper etiā æstatis tēpore, aut dū est de ductū ad actū in corpore nostro, & ita impellit materias multas: hoc aut est opus caloris: igitur hydrargyriū calidū est. Dico ergo ipsum esse pxi mū tēpore amento, nec occidere ut calidū, uel frigidū: nisi sit destillatū. nā cū destillatur, uel salī ammoniacō, uel chalcātō solet copulari: unde tū societate, tum destillatione, ut in aqua separationis experimentū docet, calidissimū & siccissimū euadit. Opus aut illud quod agit in scabie, nō solum in Indica lue, fit ab eo tanquā calido & humido, & ideo segregate, & putrefaciēte, et abominabili naturæ nostræ: cuius indicium est, quod omnia metallica (ni forsan aurum excipiat) etiam sulphuris oleum tam incundum sapore, & odoris expers, si rite fiat, uomitū statim mouent. Vnde qui hyeme inuigūti, si differatur expulsio, manifestum periculum uitæ afferunt.

DE VENENO A SVB-stantia. Cap. XXI.

Venenū quod substantia perimit, aliud quidē uentriculū propriē afficit, ex quo genere sunt, sanguis omnis crudus animalis, multis præditi si bris, quo ex genere est taurinus maxime, hic enim epotus, nihil triste habet: uerū ob

fibras cōcrescit in uētriculo, magnaq; mole cor frigiditate sua uexat, & suffocat pulmones. Celebris est hic morte duorū, ut fertur, insigniū uirorū, Coriolani, Themistoclisq; quorū uterq; exul, ne uel patriā cōsilio euertere, uel fidē frangere cogentur, mortem elegit celerē, et quasi fortuitā, quamuis in ipsa, ut par est, multū discretentur. Aliud est, quod certē lentum est magis, uelut gy psum, hoc enim refrigerat et obstruit uenas, quæ a iccore ad intestina ferūtur, unde primū tabes gignitur, et cacœxia, inde fluxus epaticus longis, & hydrops flatus, seu sicca generatur, ex qua tandem perem. Nā ex fluxu a si duo, dum postea retinentur quæ eici consueuerant, calor naturalis opprimitur: & qui præter naturā est, auge tur: unde flatus materia & causa efficiens in tumorem redactō uentre, omnem functionē illius impedit atq; occidit. Sæpē autem in robustis hoc malum propellitur: in alijs, cum uenæ lateæ admo dum fuerint, ad renes, ultrāq; transit uenenum, cuius etiam quandoq; portio defertur ad pulmones: atq; hinc lapides, illinc tabes gignitur, priore deterior, scilicet siccato pulmone. Referunt, Græcos perfidos huiusmodi ueneno totū Christianorum exercitum, qui contra Turcas ibat, in illorum auxilium sustulisse, ut ē centum millibus hominū pauci superfites euaserint. uix eorū numerum, quos superfuisse dicūt, referre audeo. Atq; ea fuit gratia, unde etiam nunc meritas lue re posteri penas uidentur.

Tertiū genus ueneni, quod a substantia est, perniciosum (cū natura omnia frigida sint, quæ ipsa substantia nocēt) est, quod substantia & forma potius nocet, quod nō est propriē ueneni: uelut nitrū, & ferrum, & æs. incidunt enim ac fecant etiā uentriculum & intestina. & huiusmodi noxa nō transit ad iccur: plurimum tamen periculi est a forma quæ diuidit, & acutam habet cuspidem, unde pessimū est nitrum: inde crystal lus, gemmæq; omnes. nec uideo quid præcipuum habeat adamas, neq; enim duricie illa indigemus ad sectionem uentriculi, uel intestinorum.

Quantum genus propriē non dicitur a tota substantia perimere, sed potius a proprietate, quæ totā substantiā sequitur: cuiusmodi erit id de quo infra dicemus. Nunc uerō de ipsa substantia agitur, nō quidem ut pura est (etenim nullum habet opus) sed ut expers est omnium qualitātū primarum, & a primis ortarum, nam magnitudo, & forma, & corpus, insunt substantiæ sine qualitatis ratione: leuitas autē & grauitas nō. licet enim sint quasi formæ elementorū, Secūdo de Anima dicebat

Cap. 19.

Com. 168. 2. Cōn. 7.

2. de Hist. animal. cap. 6.

dicebat Anerros: caliditas tamen & frigiditas sunt quasi formæ: & ipsæ elementorum, ut a nobis est demonstratum, ideo de his non ago. Vel si libet grauitatem huiusmodi, causam mortis cōstituerē, ut in argento uiuo, non erit sine manifesta frigiditate. Relinquuntur igitur quatuor genera iuxta hoc ueneni, a tota substantia. Primū enim ad magnitudinem referuntur, tamen si quidam signa proponant, tanquam proprietate quadam interimat: non tamen uideo, quod si non congeletur, detractis scilicet fibris (ob has enim solum cogitur, teste Philoopho) quod interimant. Secundum, ad corporeitatem, quatenus eam retinet, nam alia quæ non sunt ex hoc genere, dissol uuntur. Tertium uerō ad formam, Hucusq; proprie a substantia uenenum sumptum dicitur. Relinquitur quod a frigiditate, id est a densitate, at quia de hoc sermo non habebitur inferius, quod enim frigidum a Galeno dicitur, alterius est generis, uel omnino a putredine, uel saltē ex calido frigidūq; mixtum. Omnium autē uenenorum proprie a substantia dictorum minus noxiū est, quod a corporeitate interimit, & minus etiam quā quod a grauitate. Idq; solū, ubi curatum etiam fuerit, uesigiū nullum noxæ relinquit in corpore: ut contra maxime, quod a forma & a frigiditate: quod uerō a magnitudine, quasi medium est. Verum omnibus uenenis a substantia accidit, cum non magna fuerint, ut tabefaciunt. Inest autem hoc magis uni quā alteri, scilicet secundo generi: propterea de tabefaciēte statim dicendum est.

DE VENENO TABEFACIENTE. Cap. XXII.

Iam uerō quod nullum sit proprium genus ueni tabefaciētis, demonstratum est: sed & quod omne uenenum, cum sensim hominem ad perniciem egerit, ex tabefacientium sit genere, declaratum est. Non solum ergo quod a substantia perimit, sed & quod putrefacit aut erodit, aut caliditate colliquat, aut proprietate destruit, tabefaciet: sed & quod est, uelut opium atq; cicuta, ut iam (ni fallor) nouē sint genera. Addatur & decimum, quod siccatur, at hoc omnibus magis proprie tabefacere dicitur, cū tamē nec illud proprie tabefaciat. exicat enim in uniuersum, quod siccatur: & quod obstruit, magis proprie tabefacere hominē dicimus. Quæ autē refrigerant, dolores mouent: tabes autem propria sine dolore est, quæ stuporē inducūt, inducūt et sensū hebetudinē, & alia quæ nō sunt propria tabidorū, imō potius malum habitum & albam pituitam, quā

tabem. Quæ excalfaciunt, uix longo tempore absq; corpus esse sinunt. Quæ aut erodunt, & quæ diuidunt membra, dolores mouent: quæ putrefaciunt, & quæ a proprietate interimunt, cacœxias potius quā tabes efficiunt. Magnitudo illa uix diu sine alijs symptomatibus esse potest, quin dura dolorē efficiūt, at mollia dissoluitur: inueniuntur tamen dura lenia, lenia quæ sola tabefaciunt, quale in bobus ouum tandem. & si, ut dixi, omne uenenum cum lentē admo dum egerit, tabefacere possit, tria tamē proprie dicitur tabida, quod obstruit, quod siccatur, quod leue corpus ac lenis, sed durum & magnum, præcipuē rotundum gignit. His quartū additur, cum genitus fuerit abcessus aliquis durus, maxime in cordis tunica: primum ut narrabat Galenus, gallo quē dissecuit, accidisse: & etiam de aqua contenta in eadē, ut de simio qui contabuit. Hæc enim eadē homini accidere posse affirmat. Post est pulmo si quid horum ei accidat: inde de uentriculo, nam in iccore, quoduis horum accidat, ad aquam potius intercutem spectat quā ad tabem. Ergo si ista per se accidere possunt, cur non etiā ex malo medicamento, tamen si ad hoc ipsum non exhibitō: eset enim perquam difficile talia nisi, experimento fortuito consequi.

de lo cis cap. 2.

Ergo primi generis uenenum iam duplici modo tabem efficit. Primum, cum obstruit uas quæ sunt ad iccur, & tunc uentris fluxū necessario gignit, qualis est epaticus: seu a me laræo sanguinolentus scilicet: itaq; corpore nō nutritio, palam est necessariō tabem consequi. Huiusmodi morbi non proprie tabē, sed uentris fluxū potius appellabunt. Secundus modus est, cum obstructio acciderit in uis quæ sunt a uenis ad membra, unde proprie atrophia gignitur. Et siccitas est proprie causa atrophie, dum membra consumunt proprium nutrimentum: aut si sit in iccore, consumit alimentū totius corporis. Et proprie siccitas cordis est causa illius: quia ut exemplo apparuit, etiam ratio id ostendit: totus sanguis qui in uenis est, a calore sanguinis arterialis male temperatur. Et tertium genus efficit, ut homo non concoquat: & cū chilus non fuerit bonus, non generatur ex eo bonus sanguis, & corrumpitur nutrimentū corporis. Et hoc si moderato cibo omnino utantur, alter in duos morbos simul incidunt: atrophiam scilicet, atq; albam pituitam. Et quādoq; generatur lapis in uesica felle, sicut apparuit in cadauere Papiæ dissecto: & tūc accidit scabies insanabilis ex eo, cum atrophia. Et gignitur atrophia ex lapide in uesica magno: sed

hæc est cum cruciatur. At quæ fit ex cordis affectu, uel membrorumque necessariorum, excruciant, corpus, ob id quod sanguis uenarum non pulsantium non nutrit, nisi ut ad actum deducitur à sanguine arteriarum, ut demonstratur.

Contrad. tum est à nobis in septimo Contradictum.
10. Illi autem abscessus, qui sunt in uentriculo, idem operantur, quod moles illa leuis, de qua dixi. Sunt autem tria genera in huiusmodi, scirrbus, tuberculum crudum, & aqua. quibus potest addi interperies frigida, sicut in febribus ex defectu caloris naturalis, quæ coctionem impedit, dolore tamen non generat. Est & quintus modus, cum sanguis adeo terreus sit, ut nutrire membra non possit, uelut in melancholicis: aut iusto calidior, uelut in morbo regio laborantibus. Et tabes omnis mala est, utpote quæ sit uia ad senium & ad mortem: sed quæ est cū lepra & scabie, est deterior. Et est status infelicium, nam præter id quod corpus non nutritur, humorum adest magna prauitas. Sed scabies cum bono habitu, est ex his quæ hominem perducunt incolumem ad longam senectutem, natura se exonerante per eam uia à corruptis humoribus. Et uenena præsentanea, cum quis eis occurrerit, nec perfecte illa potuerit superare, aut in cura non perseverauerit, uel trāsierit ad tabem, uel ad morbum regium, uel albam pituitam, uel scabiem, & sordida ulcera. & hoc est minus malum: & maximum est alba pituita, & deterior quam tabes: nisi fuerit cū austeritate, & difficultate spirandi.

DE VENENO PV-
trefaciente. Cap.
XXIII.

Quæcumque uenena putrefaciunt, etiã phlegmonas excitare, aut erysipelata solent, iuxta propriam naturam ac uim, nempe uolenta celerime & magno cum aestu: temporanea autem serius, & magis putrida, atque id in mollioribus partibus atque sanguineis: quæ ratione maxime in pulmonibus, sunt enim molles atque sanguine multo & calidioræ præditi. Porro cum omnis putredo contagiosa sit, ut demonstratum est, omne huiusmodi uenenum etiã contagiosum erit. Inde etiã putrefactis pulmonibus tabes fit, & sanguinis sputa: iecore autem morbi regij ac febres, tum uerò hydrops. Manifestum est autem, quod omnia talia calida erunt, quoniam à calido externo fit omnis putredo. Sed si contagiosum est in ipso homine, atque ad mortem perducit, querendum est iure merito, cur quem-

admodum & in Indica lue, non serpit ad alios homines, cum ualidior morbus sit, magisque exacta putredo? Vnde illud admiratione dignum, quo nam pacto in eodem homine aliquid, & non leui cū impetu serpere potest, & tamē in aliū hominē migrare non potest: huiusmodi dubitationes minime leues sunt, in quibus ratio unum docere uidetur, aliud ostendere experimentum.

Quod si negare uelimus esse putredinem, queritur rursus, quomodo contagiosa sit, ac serpat ex una parte, ueluti iecore, in uniuersum corpus? Hæc proposuisse uelim, ut intelligerent homines, Galenum multa prodidisse obscurius, ac etiam quæ defendi non possunt. Putat enim ille, arsenicum, leporē magnum, hydrargyrum, fel Cap. 18.

saluam, uenenatorum, quæ quinto libro de Simplicibus medicamentis commemorat, putrefacere, ut existimo: tamen si aperte id non consistatur. Quamobrem omne uenenum propagari necesse est, si lethale esse decet. Omnia quoque propagantur ut lumen ipsum & homines, tum ignis: nec tamen quisquam adeo ineptus est, ut omne uenenum quod producit, contagiosum esse dicat: aut si contagiosum esse uelit, audeat rursus affirmare, omne uenenum contagiosum putrefacere. Quod ergo dicimus putrefacere, corrumpere dicemus: atque ita non erit necesse, ut omne uenenum huiusmodi olida faciat, ac ualde foetida excrementa: neque rursus, ut ex uno in alium serpat hominem. Ergo cum uocauit Galenus putrefaciens medicamentum, communi id ratione intellexit, id est, quod corrumpet substantiam hominis, humores siquidem atque membra. Ergo illud rursus dubitatione dignum, cur si uenenum ex hominis parte in partem serpit, cur non ex homine in hominem: diximus enim antea, contagium fieri calore. Omnis enim productio à calore fit, sed alia à naturali: ut, homo hominem generat, hæc autem generatio multis & exquisitis indiget. generatio autem ignis, & putrefactio, non multis indiget, quoniam informis est. Quodcumque igitur putridum est, ut Indica lues, etiã in aliud subiectum transit: generatio autem non ita. Sic scorpionis uenenum in eodem homine serpit, & usque ad cor, & usque ad cerebrum, & uiperæ, & aspidis, & argenti sublimati seu destillati, ipsum quæ hominem interficit, & breui: ex uno tamen homine in alium progredi, haud uisum est. Sed & corrumpit manifestè unumquodque horum, & excrementa, & urinas, & sudores

sudores & sanguinem, & corporis partes, si ita contigerit, ut aliqua excidat, non tamen putrefacit. Innatum est ergo omne id in quo calor est, progredi ac ampliarī, multiplicariq; in eodem subiecto: quod tamen putridum non est, non potest in aliud commigrare. Sed & huius, quem admodum aliorum nostrorum dogmatum, causa est manifesta, quoniam antipathia hæc cum sympathia minime coniuncta est. neque enim scorpis aut uipera eandem habent cum homine substantiam, multoq; minus arsenicum, aut hydrargyrum: quo fit, ut putredinem efficere nequeant. Liqueat etiã, maiorem fieri corruptionem à uipera quam à scorpione: & à scorpione, quam napello: & napello, quam arsenico, sunt enim hæc remotiora à natura, atque substantia humana. Vnde etiã aliqua serpunt, & propiora sunt putredini exactæ, uelut dryini, quod anguis fit multum habens sanguinis: atque eo magis canis rabidi, est enim canis naturæ humanæ quam anguis propior, atque ita de alijs. Putrefaciunt ergo maxime febres buboniæ, quoniam inter hominem & hominem sunt, ideoque celerime perimunt, quod ad putredinis naturam attinet (alia enim proprietate deteriora sunt) & maxime propagantur, & excrementa habent maxime, rursus foetida: aeris autem corruptio ad putredinem maxime accedit, propter eam quam nactus est in nobis familiaritatem. Ergo ex animalibus & sanguineis medicamenta, quæ putrefaciunt, sumantur iuxta antipathiam.

DE VENENO ERO-
dente. Cap. XXIII.

Erodens autem est duplex, ob id, uel quod ob acredinem erodit, ut cauchalis, puyocæpre, salamandra: & quod ob substantiam quæ putrefacit, corrumpit, uelut ex rubeta & marino lepore. Vtrumque etiã bifariam contingit, uelut in sensu præditi corporibus, uelut in uentriculo & iecore. Sed secundi generis nullus est sensus neque in uentriculo, neque in iecore, ut sunt tria membra seu genera erodentis ueneni: quod acredine sua erodit membra sensu prædita, quod erodit membra non sensu prædita, quod putredine ueloci erodit. Porro membra sensu non prædita, nisi in ambiente circum tunica sunt, quæcumque parenchymate constant, sed non ex nerua substantia: uelut pulmo, iecur, renes, & cerebrum. In his maxime sine sensu grassantur erodentia uenena, ex quo genere etiã lues Indica. Sed non est uenenum erodens: non in-

tendo litem de nominibus, modo intelligas, bifariam excidere partes membrorum & sensu, absque sensu, & cum sensu, & quomodo, & cur. Est autem hoc in his admirabile, quod erodit uerè putrefacit, & uenenum erodens uerius dicitur putrefacere: quàm quod dicitur putrefacere. Etenim in erosionibus solent membrorum partes excidere male olentes. Quæ igitur uenena ualde putrefaciunt, eadem erodunt, & uerè inquam putrefaciunt. Vnde & in tertio Epidemio rum meminit Hippocrates huiusmodi putredinis, qua membra quasi erosa excidebant: cuiusmodi etiã in ignibus sacris, & in sphaelis cernitur. At cum ex his quæ erodunt, alia sint talia substantia, ut ærugo, arsenicum: alia uero, ut lepus marinus, atque cantharides: quicumque uero sola talia sunt, huiusmodi propagantur, reliqua non ita, sed ibi solum erodunt, ubi corpora eorum adherent. Oportet autem huiusmodi hæerere. Hærent autem propria sordicie, & pondere ipso. Hæc autem longè deteriora, & plerumque lentiora. nam facilius est qualitatem frangere, quam corpus ueneni educere. At facillè utrumque euitatur, quod illud à quo erodit fit, acce necessario est: quod putrefacit, male olet, neque enim fieri potest, ut magna fiat corruptio ab eo medicamento, quod putredinem magnam potestate non continet: nec potest continere, nisi id etiã male oleat. at quod acre est, acriora habet, piper Indicum & comune: quod etiã amarum est, amariora, gentianam & aloen ueneni expertia. at ærugo acris est, & amara ualde: hoc autem in nullo alio medicamento dispari inueniri potest: nisi in hoc ipso, aut sibi simili. nam si amarum est, terreum est: si acre, igneum: si ergo acre & amarum, igneum & terreum, igitur & erodens. Talia erodunt sunt quæ erodunt medicamenta, uelut & alia: sed quæ uero sola interimunt, gustu nullum excellentem habent: lepus tamen marinus, ut dixi, ex tertio genere est. erodit enim, quoniam putrefacit. Scripsimus & de hoc alias consilium, cuius exemplum in Hispania delatum est, sed omnia illa tamē his ferme libris continentur. Hæc uolui adieci, ut intelligant homines, si unquam in illud inciderint, nostrum quidem esse, sed compendium. Ut ad rem ergo redeam, & inter erodentia quod à figura agit, reponi potest et nitru, nullum autē est genus ueneni, quod non maxime fallax sit, sed hoc præcipue. Nos uerò ita rem obscurauimus, ut ad auxilium quantū oportet, sufficeret: ad rei intellectum plurimum eo longius abfuturi sint ab eorum inuentione, quo propior

res se existimabunt. Verum quod notissimum est, hoc genus est quod uulgos etiam nouit materia-
rum: ex argento uiuo destillato, arsenico, erugine, aqua separationis, atque huiusmodi. Vtrumque autem piper nigrum scilicet & rubrum ex India in uenenum non transeunt: quoniam cum terra eorum substantia pauca sit ac tenuis, a membrorum superatur antequam urant. Vrant ergo solum quae terra substantia crassiore sunt: quocirca quae praesentanea sunt, uescas excitant, inde erodunt intolerando uentriculi dolore: cetera quae sunt temporaria, adherent membris, & sensum exiguu, cum dolore idem efficiunt: difficiliusque ob id, ut minus intellecta, sanantur. Est etiam aliud discrimen in temporaneis, quod quaedam illorum escharam suscitant, quoniam crassiora sunt, siccantque plus quam erodant: quod exemplum habes in humore scabiem faciente, simul enim partes aliquas liquefacit erodendo, & escharam gignit. Est autem eschara humido illo iam coliquato exusto, exemplo ab igne deducto, ut quinto Methodi, tenui enim humido euanescente, quod terrenum est cogitur in unum, idque uidere licet in his quae oleo fricta, ut pisces, diutius excoquantur. Quapropter escharas gignunt misy, sory & chalcitis, ut nono de Simplicibus medicamentis. Est etiam aliud escharae genus, cum cutis antequam dissoluatur aduritur, nec soluitur in his crassis, quae a capitulo et gallico saponem excitantur. Quae etiam ibi inquit Galenus, tenuiora sunt substantia, minus mordicant, atque circa experimenta & propiores causas uir hic fuit admirabilis. Ceterum & erosio ipsa maxime fit in mollioribus corporibus, atque idcirco magis in pulmonibus, & minime in femibus. In uescis etiam facile fit, & magnos infert dolores. Hoc quidem, quia magno est praedita sensu: illud, quod urinae habeat societatem rei acris, & in uescis diuturnam habeat moram. Quae uero autem cantharides magis quam piper exulcerent, cum tamen piper acrius sit, ac magis terrenum: causa est substantiae diuersitas, in cantharide quidem terra & crassa, in pipere uero terra atque tenuis, ita ut a calore natiuo prius dissipari possit, quam partes interea adurere incipiant.

DE VENENO AB OCCULTA QUALITATE, & quae nam sint haec. Cap. xxv.

Vtrum haec uenifica & diuersa qualitas occulta detur, dubitatione dignum est. Nam si homini uenifica est, contraria est: & si contraria substantia, substantiae contraria erit.

at substantiae nihil est contrarium, ut inquit Aristoteles in Praedicamentis. Praeterea si occulta qualitas uenenum est, erit illa qualitas, aut forma, si qualitas, non potest esse occulta: si forma, non est occulta qualitas, nec proprietas aliqua. At contrarium primo uidetur ex hoc decerni, quoniam Galenus illam esse fatetur, ut sexto in sextum Epidemiorum: & nos secundo & undecimo Contradicentium eam tractauimus quaestione, quam ut legas hortor. Aliud est argumentum ab experimento. Cicuta, ut autor est Theophrastus, et aspis ille somniferus, ut Dioscorides affirmat, occidunt sine ullo doloris sensu. At hoc non potest contingere citra occultam & propria qualitatem deleteriam, nam quae mutant, ut contraria in qualitate, & repente dolorem excitant, ut Galenus fatetur libro primo de Symptomatum causis. At huiusmodi non excitant dolorem, igitur non sunt contraria in qualitate. Sed neque in substantia, tum quia substantiae nihil est contrarium, ut dictum est, tum quia substantia non agit. Videmus ergo non solum apud Platonem, Socratem sine dolore extinctum: sed etiam id docet ex Thraschia Dioscorides, dicens, quod breui extingueret hominem, & sine sensu doloris. Idem refert Plutarchus de Cleopatira, & ut dixi, refertur a Dioscoride. Oportet igitur uim inesse occultam rebus illis, quae extinguunt spiritus. Sed adhuc dubium est, quae nam sit haec uis, nam si est ut in opio, erit uis frigida, aut quae putrefacit: si putrefacit, non est uis occulta, nam omne putridum putrefacit. Querendum est etiam, si putrefacit quod non est putridum, quae nam sit illa uis? Sin autem sit frigiditas, multo minus est qualitas occulta. Aut ergo uirus serpentis erit putredo, & hoc non: quia nullum animal consistit calido putrido, licet ab illo possit generari: aut simile non a simili generabitur. Praeterea esset serpens febris pestilens, et omnes morsu a serpente laborarent pestilenti febre, nam putredine semper febris, & necessario consequitur, ubi inualuerit: inualescit autem, si hominem occidit, & celeriter. Dioscorides uidetur ad frigus retrahere uim aspidis, dicens: Congelatur sanguis celeriter in uenis, & ex uulnere modicum nigri sanguinis exit. Sed si ex frigidityte esset haec congelatio, sentiret patiens frigus in maxima corporis parte, tum maxime quod conuulsionis signa appareat: congelatur aut ab extinctione spirituum sanguis, ut superius docui. Nam de opio quis dubitare potest, cum dicat Dioscorides, uementem pruritum excitare, tum etiam calere. Unde ergo illi frigus? Propterea aliud dicendum est de plan-

Ca. de Substantia.

Com. 5. in fine. Contrad. 74.

9. de Hist. plant. 17 Lib. 6. cap. 54.

Cap. 6.

In Phedo. 90.

In uita M. Antonij.

Cap. 20. Lib. 6. cap. 17.

de plantis, aliud de animalibus: in plantis causa mortis est putredo, opio scilicet, cicuta, mandragora: licet sequatur frigus, contingit ob extinctionem caloris naturalis. At in animalibus, cum dicemus, sympathia sit, dum communicant in substantia, & contraria sunt in qualitate: antipathia, dum contraria sunt in substantia, conueniunt in qualitate: sicut serpens contrarius homini per antipathiam secundi generis, ceruus autem primi. Constat ergo primum, quod cum ubi proprietates & occulta qualitas occidens, ibi antipathia, at non inter plantam & hominem antipathia, nec sympathia: igitur contrarietas nulla in occulta qualitate aut proprietate. Neque enim homo & planta conueniunt in primo genere, at serpens & ceruus conueniunt in genere: & disident in prima differentia ratione essentiae, ideo antipathiam habent. Est ergo antipathia duplex, serpentis ad ceruum, ob substantiam: & ad hominem, ob substantiam & qualitatem: & ideo serpens uincit hominem, & ceruus serpentem. Nam serpens est in ultimo ordine siccitatis, & ceruus similiter: & cerui natura est robustior, quia sanguinea: igitur ceruus uincit serpentem. At serpens cum conueniat cum homine in genere, & discrepet in prima differentia, habet antipathiam: & cum sit in extremo siccus serpens, homo non, ideo licet serpens occidat pari antipathia, facilius tamen serpens hominem occidit quam homo serpentem, quia uis aliquando occidat. Et eadem ratio est in plantis ac metallis, inter se. Sed uidentur modo, quomodo etiam caro uiperam sympathiam habeat cum homine, aut etiam antipathiam uidetur enim utrumque, uerum. Nam caro mortua non est caro, quia tum actu habuit antipathiam: ubi ad actum per hominem deducatur, antipathiam assumit, & liberat a ueneno. Et hoc est ac si uiueret, iuxta rationem proprietatis.

His propositis, dico quod haec occulta proprietates in similibus non est aliud quam perfectum ad imperfectum, uir ad puerum, & uir ad mulierem, et Hercules lapis ad ferrum, & est sympathia. Deinde in contrariis erit, cum principia sunt incommutabilia inuicem, sunt enim similia & dissimilia in substantia, & eorum actio est per qualitatem, quae seu sit similis, seu dissimilis, nil refert. Dices, cur asinus non habet antipathiam cum homine: quia nimis similis. Cuncta ergo animalia exanguia antipathiam habent cum homine, sed non cum uulpe: quia homo est in extremo latitudinis sanguineorum animalium, nullum enim animal plus habet sanguinis homine. Et etiam quia homo est in quarto genere mistionis refractorum

elementorum: demum quia est mollioris substantiae, non tamen est quoduis exanguie animal illi uenenum ob imbecillitatem, ut pote muscarum & uermium, sed tamen operatur operationes medias. Ratio autem quae demonstrat hoc, praeter id quod consentit omni experimento, est haec: Omne agens naturale agit medio qualitatis, quam habet, assimilando sibi passum: sed in ualde distantibus id est assimilare passum, et destruere praecedentem formam: igitur omne agens naturale, agit destruendo formam in principijs a sua disidentem. Verum animalia omnia habent calorem suum actu: igitur omne animal destruit aliud animal quod disident in principio: & non destruit ita plantam, quia non est similitudo cum ea in principijs, cum animal sit tertij ordinis refractorum, et planta secundi: & ideo non recipitur calor ille animalis in plantam, ut in alio animali. Et haec similitudo in materia cum contrarietate in principijs, uocatur Proprietas occulta, ex quo patet, quod omnis occulta proprietas est comparatiua: ideo magnes trahit ferrum, nam recipitur ratione similitudinis, non carnis.

Remanet solummodo una dubitatio non leuis, quae est: quod uidetur etiam aliqua uenena ab occulta proprietate enecata in plantis, uelut de hali cacabo cum scorpione, ut dicemus inferius. Propterea dicendum, quod huiusmodi communicant in materia insecta enim se habent ad plantas, ut sanguinea ad insecta: sed sanguinea habet antipathiam cum insectis: igitur et insecta cum plantis. Ex hoc patet, quod insecta cum insectis, & plantae cum plantis & huiusmodi habent sympathiam.

Sed rursus dices: At ex hoc sequitur duo absurda. Vnum, quod planta non poterit habere antipathiam cum planta, quod falsum est, nam uideatur olea, ficus, caules. Alterum, quod inter diuersa non poterit esse sympathia, at elleborum eodem loco albus refert scorpiones mortuos ad uitam restituere, atque haec iam manifesta ex dictis esse uidentur. Respondeo ad primum, quod antipathia proprie est, ut dictum est: sed et in plantarum genere est discrimen, uelut animalium: uino sae, ut uis: et oleosa, ut oliua: & ita etiam ficus, neque enim e genere pomorum est, aut nucum. Vitis praeterea est in plantarum genere, ut homo in animalium, obtinet principatum: et ut animalia sanguinea ad hominem, ita mala, et maxime punica, ad uitam, sympathiam enim habent. Caules uero herbae sunt, sed caules principatum quidem obtinet, ut in fabulis: cum ergo duo habent principatum in suo genere, et iam communicant in materia (sunt enim plantae, et ambo robusta sunt) agunt inuicem uehementer, igitur si similia sunt, sympathiam

Lib. 2. ca. 5.

8. de Subtil. in prin:

thiam necessario habent: si dissimilia, antipathia. Quae enim in materia communicant, et vitam habent, habent et sympathiam uel antipathiam: sed quatuor obstant ne detegatur. Primum est, si unum fuerit ualidum, alterum imbecille, ut dixi de musca et homine, et idem dico de glyce-
 20 riza et quercu. Na est una succu habeat dulce, alia amarum, non tamen apparet antipathia. Secun-
 dum, cum discrimen similitudinis et dissimi-
 litudinis leue fuerit. tunc enim latet, ut inter ple-
 25 rasq; arbores: et hoc in genere et specie, in ge-
 nere quidem, ut inter salsum et uinosum, dulce
 et amarum, acre et pingue: in specie, cum ex-
 celluerint uel fuerint paucissimi, et exigua fue-
 rit qualitas. Tertium, cum natura soli non po-
 test pati ambas plantas, quae tamen sympathiam
 habent tunc, nec una aliam potest fouere ob soli
 naturam: nec destruit, cum sint similes. Quartum,
 cum qualitatibus primis fuerint contrariae, et
 natura ualde similes, tunc non facile deprehendit
 30 sub qua differentia continentur. Vitis ergo
 et brassica deteguntur in antipathia, ob saporis
 genere ualde contrarios, scilicet salsum et
 uinosum. Ad secundum dico, quod inter ellebo-
 rum et scorpionem est antipathia, sed non sim-
 pliciter, uerum contraria in qualitate ad radicem
 halicacabii: illa enim frigida est et humida uehe-
 menter, ellebori calida et sicca ualde: et ideo so-
 35 piro scorpione (nam non credendum est, quod
 mortuo prorsus, cum ellebori uis contraria sit na-
 tura halicacabi radice) sit alexipharmacum illi,
 et resistit ad uitam. Et si dicas: Cur non omnes
 radices calidae et siccae? Dico, quod radix ellebo-
 ri, praeter temperamentum, uim habet propriam
 ad cerebrum et neruos peculiarem, qua potest
 stimulare, et etiam confouere principium anima-
 40 lis. Praeterea dico, eo quod plures aliae radices id
 possunt: sed non sunt adeo uulgatae ut elleborus.
 Et ideo causa erroris principalis, et quod tam
 diu lauerit natura sympathiae et antipathiae,
 est, quod putarent eam esse uim absolutam quan-
 dam, cum sit solum comparatiua. Secundo, quia
 crediderunt esse unius ad unum, ut Herculei lapi-
 dis ad ferrum, cum sit unius ad plura, et generis
 itidem persaepe totius ad totum aliud genus. Ter-
 tio, quod crediderunt esse unam causam tantum,
 cum sint plures. Quarto, quod existimauerint
 antipathiam et sympathiam esse a qualitatibus,
 uel perfici opus eorum sine illis: quorum utrumq;
 falsum est. Quinto et ultimo, quod leues sympa-
 45 thias et antipathias non animaduertunt, quia
 ignorant illud principium, quod inter duo quae

cumq; uita praedita, et genere communicantia,
 alterum eorum necessario semper intercedat. Na
 hoc superius est demonstratum.
 DE TERTIA DIVISIONE VE-
 ueneni in praesentaneum et tem-
 poraneum, & de causa eius.
 Cap. xxvi.

ET uenenoꝝ quidem temporanea alia sunt,
 quae post longum tempus interimunt, aut
 10 tabefaciunt saltem: alia autem statim, id est ipsa
 die, uel post unum uel duos, aut pauculos dies.
 neq; enim quae post tres aut quatuor dies nocent,
 solemus temporanea appellare, tamen si magis te-
 poranea sint quam praesentanea. Dubitari igitur
 solet, an dentur huiusmodi uenena. nam si non no-
 cent, nec nocent, inquam, nec uenena erunt:
 si nocent, statim ergo cum nocent, temporanea
 dici non poterunt. Experimentum tamen illud
 20 maxime ostendit in his quos canis rabidus mo-
 mordit: quorum quidam sanato ulcere non solum
 per plures dies, sed etiam menses et annos qui-
 escunt sine noxa: inde subito rabie deprehensi,
 nulloq; praesidio adiuui moriuntur. Galenus
 tertio de Simplicibus medicamentis, quae putre-
 25 faciunt medicamenta, huiusmodi esse censet, ut
 dum sanguinem corrumpunt, ad quandam usq;
 metam non sentiantur prorsus: licet ubi postmo-
 dum procefferint, inenitabilem mortem afferant.
 Alium ibidem tetigit modum in erodentibus, quae
 30 cum terrea sint, adheret uisceribus, atq; interim
 minime sentiuntur: tandem hominem ad mortem
 tamen deducunt. Talia uidetur intellexisse Prin-
 cepti sextae Quartae, cum dixit: Et omne quidem
 quod interficit cum permutatione temperaturae,
 35 aut putrefaciendo, aut aduentu ad membrum
 aliquod, potest effectum suum post tempus pro-
 ducere. Licet quod putrefacit, quanto diutius in
 corpore manet, eo effectum deteriorem produ-
 cat. In quibus uerbis tertiam praeter erosionem
 40 et putredinem, scilicet intemperiam, Princeps
 super assignatas a Galeno adijcere uisus est. Per-
 trus Cartariensis in sua quaestione de Venenis,
 conatur tribus rationibus ostendere, non solum
 dari uenena temporanea (nam hoc experi-
 45 mento per se notum est) sed ad certum definita
 tempus. Est igitur prima ratio huiusmodi sumpta
 ex autoritate Principis prima Tertij, cum dicit
 de morbo loquens comitiali: Et causa eius quaedam
 est sanguis, aut humor retentus in membro, qui
 50 propter obstructionem extincto calore natui
 putrefit, et uapor ex eo ascendit per circuitum
 temporum. Secunda ratio: Omnium eorum quae
 a natura

Cap. 11.

Tra. 1. cap. 2.

Tra. 3. cap. 8. circa med.

Cap. 10.

Cap. 16.

Cap. 20.

Sec. 1.

a natura et in natura sunt, finis ex initio pedet.
 Et est sententia Aristotelis quarto de Generatio-
 ne animalium. Igitur uenenu a sumptu cu naturali
 bus uiribus agit, praestitutu habet finem. Tertia
 ratio: Mors aduenit co sumpto ac siccatu humido:
 sed humidu ad medicameu uenenofo potest habi-
 taratione ad hominem exiccari certa ratione; ut
 pro dimidio, aut pro decē annis: igitur possumus
 deducere homine ad definitu uitae tepus per uene-
 nu. Iste rationes declaratae sunt a nobis uberius
 in primo de Fato. Et certe quod ad coclusionē at-
 tinet, no est dubitandu, est illa no prorsus con-
 cluderent: uerū difficultas est, utru istud possit
 sciri. Et ad haec adducit rationes quasda, sed par-
 um constantes: ego aut duas satis euidentes osten-
 dam, quarū prima est: Cir cuius insunt omnibus
 affectibus naturalibus, ut clarū est ex his quae ab
 Hippocrate in medicina sunt demōstrata, et ex
 his quae ab Aristotele prodita sunt: sed nihil no-
 20 bis est naturaliter ignotū (na no esset animus no-
 ster potētia omnia quae sciri possūt.) Sicut enim
 crises et tempora crisi cognoscimus praedictioe
 mirabili, ita et in ceteris, sed lucru fecit excoli
 medicinā, no ita alias artes diuina. Et sicut sunt
 res quaedā abditae sensibus nostris, quae tamē co-
 gnosci possunt: ita et rationes earundē licet occul-
 25 te uideatur, abditis tamē modis ac regulis im-
 mōtē. Alia est ab autoritate, siquidē Theophras-
 ti nono de Historia plantarū, qui inquit, de aco-
 30 nitu loquēs: Cōpōni aut ita ferūt, ut certis occi-
 dere teporib, possūt, uidelicet bimestri, trimestri,
 semestri, anno completo, nonnullū etiam biennio.
 Pessimē illos de uita discedere uolunt, qui pluri-
 mum teporis resistere possunt, paulatim enim ta-
 35 bescat corpus, et laquore diutino pereat est ne-
 cessē: facillimē illos, qui confestim obeūt, Reme-
 dium nusquā esse comertum, sed falso dici quod-
 dam aliud illi resistere.
 Et licet Galeno uideatur in libro de Theriaca
 ad Pisonē, q uenenu in his qui uulnerantur, per
 sanguinē permeet, adeo ut si sanguini no miscea-
 tur, nec etiā occidat: et dabit exemplū de Hele-
 40 mio, quo infectae sagitta occidit homines et cer-
 uos, cū tamen ille liber Galeni hauidubiē no sit,
 in quo fateatur amphibiaenae duo esse capit a, sce-
 minam uiperā abscondere caput masculo, et in
 quo tam turpiter Pisoni adulatur: ideo illius sen-
 tentia possit haberi, dico quod, ut docui in unde-
 45 cimo Paralipomenon, uenenum canis rabidi ser-
 tur per neruos ad cerebrū, et non per uenas. Et
 cū putredinis femina egerit, propagatur ascendē
 do uersus cerebrū: et ita ratione loci, teporantiae

et maliciae ueneni, celeriter aut tarde moriē af-
 fert. Cū uerō magnitudo quāuis qualitatē sit du-
 plex, ratione subiecti et gradus, ut dulce, dulcius,
 dulcissimum: ut mora, ficus, mel: et partes candi-
 50 das exigua parte, dimidia totus uenena aut iux-
 ta utraq; rationem cum putrida fuerint, propa-
 gatur: et cum excesserint, morbos mouent: cū
 uerō adhuc magis inualuerint, perimāt in incre-
 60 mēto iuxta subiecti quaēritatem, nulla est difficul-
 tas: de gradu aut no leuis est dubitatio. Multis id
 probantibus, quod nihil possit seipsum ultra me-
 tas, nisi casu, euehere, ut obstructionē faciendo,
 aut febrē excitādo, aut mora putredinē augēdo:
 utru uerō corrupto sanguine, licet non perfecte
 neutro horū modorū, an latere possit. Si quidem
 latere no potest, nullū erit uenenu teporaneū. E-
 quidē difficillimū uidetur latere posse, quin uires
 imbecilliores sentiatur spiritibus paucioribus fa-
 ctis, aut agrotatibus: corpus enim itidē imbecil-
 65 lius euadere necesse est. At latitare noxam ante
 rabidē, ante febres pestilētes, imō etiā in elephan-
 tiasī inchoante per annos existimo, quod cor ua-
 lidissimū natura sit maxime in trabedo: sexto de
 70 Vsu, inde no solum trahit, sed fecerit, ut quarta
 Aphorismorū Galenus: quo fit, ut in fame raro
 uel ipsum uel iecur co sumpta aut gracilia inueni-
 tur, quicquid boni in toto corpore est attrahenti-
 bus, ut in libro de Tabe, ob haec ipsa latitare ue-
 75 nenu teporaneū posse crediderim. Porro et simi-
 lem pisanā, candidiusq; sanguinē et uiridē me-
 uidisse, et alias scripisse memini: albu bis, simile
 succo betarū semel: quam uerisimile est diu affe-
 80 ctū ueneno cū multo antea hauisset, tum uerō
 paucis ante diebus solū agrotabat. Porro lapis
 in uetriculo res rara, et in uestica adeo frequens,
 exempla sunt ueneni et ipsa temporanei.
 Vtrū ergo certum praestituere tempus con-
 ueniat, non facile dixerim, postquā iudē morbi in
 his diutius, in alijs minus durant, iuxta robur cor-
 85 porū: itaq; in huiusmodi longē maior erit diuersi-
 tas, non solum roboris uirium ratione, sed tempe-
 raturae, co positionis, et atis, consuetudinisq;: cū
 alia statim hos enecet, alios serō ac uix. Adde di-
 scrimen a quantitate. eorū enim duodecim qui
 ballarate uenenum sumpserunt (sicut; singulare
 exemplum) quod et alias retulimus, cū uisus
 90 tum euaserit, quia ex torta lactea no ederat, qui-
 da post quindecim dies obiere, quida post mēsem:
 quida cū Romā inuisit, ut ueneficu persequerentur,
 uix post tres menses, cū iam in patriā redij-
 95 sent, obierūt. Quis ergo audeat praesumere tepus
 in incerto, in quo nec quae ingrediuntur a potētia
 sunt

Cap. 8. & 13 in prin. Com. 22. Cap. 5.

sunt scire possumus, cum in eodem medicamento experimentum ostenderit quanta uarietas successus fuerit. Omnes tamen insanabiles fuere, & medicus ipse miser obiit: & omnes eodem morbo febricula quadam, quam eschara crustaque in capite, uelut in Indica lue antecedeabant. Cetera nescio symptomata qualia fuerint, cum essem ualde puer uix undecim, ut reor, annos natus. Ergo temporanea uenena dari, & quae omnino perimant, nisi certa ratione auxilia sint adhibita, certisque terminis inclusa temporum, haud dubium est: at definita ad diem, stultum & fabulae propius censendum est. Pleraque autem tabifica in annum proferruntur, inde eo ferius, quo fuerint temperatiora. Nā tabes, ut Galenus docet, scilicet phthoe, terminum habet, ut intra annum perimat. Forsan & natura aliqua huiusmodi sunt & lapides, & partes animalium, & similia collo suspensa, neque enim fide caret. Et ego ita esse, certis rationibus existimo.

4. de Locis cap. 8.

DE QUARTA DIVISIONE ueneni, in lethalem & non lethalem. Cap.

XXXVII.

ET rursus uenenorum quaedam sunt quae perimunt omnino: alia non omnino perimunt, sed nocent, nec perimunt, nisi casu quodam, cum tabem aut putredinem ad extremum deduxerint. Et quae longo post tempore etiam perimunt, ut elephantiasis & lues Indica, non tamen dicuntur temporanea duabus ex causis. Prima, quia plerique euadunt ex his, ut ex temporaneis uicissim plerique pereunt. Et in temporaneis licet mors differatur ut in istis, tamen nec adeo diu: & differatur non solum mors, uerum et sensus laesio: in hoc uero laesio non differatur, mors licet differatur. Neque elephantiasis coloris prauitatem, uulnus sceditatem, granitatem corporis, pustulas differt: sed cum his longo post tempore occidit. Ergo lethiferum dicitur uenenum, quod cor extinguit. Primum enim & ultimum est, quod moritur: quoniam solo eo mortuo moritur animal, quinto de Locis. Bisariam autem contingit mori animal: extinctis spiritibus, non corrupto corde, ut in his qui uenis incisis moriuntur, uelut Seneca & Lucano contigit: uel cum cor ipsum patitur. Nam & detrah potest, inquit Galenus, animal clamante post, atque ambulante: an utroque modo, quod uerisimilius est. Videtur autem quae Soricica, de qua in Paralipomenis actum est. Sed non occidentium quaedam sunt etiam pestifera & contagiosa, cuiusmodi lipitudo, tamen si enim putre-

Cap. 11.

1. de Placitis cap. 4.

lib. 12. Sect.

1.

dine consistunt, non tamen occidunt loci ratione. Sic scabies, & huiusmodi. Contra alia quae perimunt, & pestifera sunt. quaedam in toto corpore sedem habent, quaedam autem in uno solo membro: ut peripneumonia, morbi laterales, phrenitides, anginae, quae ex putrido humore generantur. Pestiferum ego nunc non appello, ut Galenus, quod commune est, & ex maiori parte perimunt: sed quod est commune, a putredine ortum habens, & contagiosum. Et similiter lethiferum, quod non necessario perimunt, sed quod plerumque. Et sunt uenena quae non omnino perimunt, sed sunt ad debilitandum tantum: cuiusmodi usam ferunt Olympiadem erga priuignum Andaeum, ut regno esset inutilis, proli generandae non esset inutilis: & quod ad amorem facit, quo Cleopatra creditur Antonium affecisse: & quod ad inania, quo Caesarianam ferunt coniugem Caligulam euerisse. Et nostra aetate uidimus iuuenem sic affectum per sex menses, & euasit, & resciuit ueneni compositionem, quam palam referebat, nescio an uere. Ut sint in uniuersum quatuor genera uenenorum non lethaliu: Amatorium, manicum, contagiosum ad metam, & quod debilitat. Sed hoc est ex genere uere manici, ut sint tantum tria. Aridus enim mente non constabat. Venena ergo quae perimunt, uim suam proferrunt: haec autem continent, & non laedunt membra uita necessaria, scilicet cor, neque, iecur. Unde sciendum, quod cor & iecur cum male afficiuntur, perpetuo semper efficiunt breuiorem uitam: at cum afficitur cerebrum, non ita, multi enim cum nota insaniam, uel obliuio si facti, uiuunt ad extremam senectam: sed si laesio magna sit, tunc celerius in cerebro quam in iecore perducit ad mortem, & certius: de corde autem non certius, nihil enim ad mortem certius laesione cordis, sed celerius per sepe, neque enim morbus illus est, qui adeo celeriter occidat ut apoplexia, quae est morbus cerebri. Post tria principalia, sunt duo quae inferunt: pulmo et uentriculus. Post est uesica, inde renes. Reliquorum nullum est necessarium uita, nisi accipiamus septem transfusum pro membro. Si igitur necessarium aliquod magnam detrimentum accipiat ex ueneno, uenenum illud lethale est: Si uero non sit uita necessaria, uel non sit tanta laesio, non est lethale. Dubitatione igitur dignum est, unde limes, cur enim putredo non plane corrumpit, cum motum habeat, & motus ex demonstratione habita superius. Dico quod repugnantem calore naturali reprimunt: & quod illa demonstratione ostendit in his quae non uiuunt corporibus,

Cap. 12.

bus, ut continue sunt debiliora. Ex quo patet, quod morbus natura non lethalis, si sit ex putredine, semper in senio, nisi profusus sanetur, lethalis euadit, ut lues Indica, & elephantiasis: & eodem modo, sed non tam necessario ex mala uictus ratione, ideo multos uidi senes ex lue Indica perire, qui ante morbum illum pertulissent.

DE QUINTA DIVISIONE ueneni, materiae ratione.

Cap. XXVIII.

MATERIA autem ratione alia quidem ex metallis, alia ex animalibus, alia ex plantis, alia arte, & alia putredine: & rursus alia natura, alia casu, alia arte. Ars plus potest cum natura, quam quicquid natura per se possit. Dixi alias ex Ioanne Leone, uendi in Nubia uenenum, quod grani pondere decem homines perimit, hominem autem statim. Natura per se plus potest quam ars: sed uicta, plus est in arte quam in natura: uelut etiam in musica. Mediocri uoce praeditus, cum artis excellentia praestantior est: quam mediocri arte, natura autem excellentia. Quocirca dubitatur, an ignis acuat, an debilitat uenena? Videtur autem quod debilitat, quandoquidem substantiam illorum corrumpat: ex qua pendent omnes proprietates rei. Et experimento etiam id deprehenditur, quandoquidem auripigmentum crudum interficat, coctum uero ita. In oppositum Tranquillus in Nerone: Locustas coxit iterum uenenum, & ita haec dum post quinq; horas occidit. Inde coxit ac recoxit, donec porcellum subito exanimauit. Ergo dicendum, ab igne semper extinguitur uenenum: minus tamen uenenosum, citius per sepe interimit ob substantiae tenuitate. An uero putredinis sit putredo, an non, cinis enim non comburitur, carbosaepeius: & cinis saepius uritur, sed non ignescit. Quae autem ex animalibus, alia sunt quasi a-

de Subtili.

ctiones, ut morsus & ictus: alia transeunt in materia, ut fel & salua, quae sunt excrementa: & caro & sanguis, ut partes: & quaedam nocent intus magis, ut cicuta quaedam extra, ut salua uiperarum & aspidum: quaedam utroque modo, ut argemum uiuum, & similia. Ex plantis desumuntur folia, semina, radices, succi, & mel: & metallicis autem, ipsa tota. Singula autem recensentibus inferius. Omnium efficacissima sunt in animalibus fel & pinguedo: praesentissima autem, salua & spiritus. Et ex plantis succi, inde semina, post radices, ultima sunt folia. Quaedam transeunt in uenenum casu, ut lac quod coagulatum mistum est, ut affirmat Dioscorides, nam ut epotum fuerit, concreuit in uentriculo, & suffocat.

Lib. 1. cap. 2.

Lib. 6. cap. 26.

Venena praeterea ratione deprehenduntur, ut serpentes, qui putruerunt iam, & fungo: & si uenenum ueneno addium est. Et quae ex locis aridis, plus quam ex humidis, exceptis paucis: & ex montibus, quam planicie: & locis calidis, quam frigidis. Et adulti, nuper natis ac paruus. Et ungula, & cornu, & color uiridis, splendens & caeruleus, & uariis, & in oculis ruber. Et motus uehemens, & cum saltu, & similis motui caudae lacertae ualidae, nuper abscissae, declarant uenenum esse perniciosius. Et locus proprius, quidam enim serpentes in sepulchris inuenti, mortem attulerunt praesentaneam. Et quomodo non, cum tandiu tulerint tetrum illum odorem: necesse igitur est, ut fuerit natura eorum ualde contraria naturae humanae. Et os, pili, ungues, sterces, non sunt materia ueneni, nisi rarissime. Et unde ignis manifeste prodit, non est uenenum. Et nullum animal sanguineum, & rari pisces perfectae formae: sed nec pluma, nec squama. Et flores plantarum uenenatarum, nec uenenati omnino sunt, nec a ueneni qualitate immunes.

LIBER SECVNDVS DE Venenis.

DE SIGNIS GENERALIBUS ueneni, dum est praesens, dum deuoratur, dum iam assumptum est congeniti: de prognosticis. Cap. I.

habeant saporem. Referunt tamen, Colchibus ueneni, dum est praesens, dum deuoratur, dum iam assumptum est congeniti: de prognosticis. Cap. I.

Lib. 4. cap. 86.

Cap. 1. in 8.

VENENA deprehenduntur colore, natura, sapore, odore, effectu, & coniectura rationata. Sapore quidem omnia ferme amara aut acra sunt, etiamsi mistum alium

antem sunt prauis odores noti, sterces, assa foetida, caro putris. Videntur enim haec tria esse omnium pessimi, ac grauissime oletis, odoris: in spe

Cap. 14.
Com. 7.

cci autem uidentur totidem esse mali odores quot boni, nā bonos in tertio de Rerum uarietate explicauimus. Circa colores autem uiridis est & pallida putredo, ut tertio Prorrhitici. Veritamen colores sunt fuscus, liuidus, ferrugineus & albus, non candidus, nec splendens. Verum in uiuentibus colores splendidi sunt deteriores, ut in fungis ac serpētib; est etiam color non splēdidus, quocumq; splēdido colore deterior. Ex sa poribus acres perniciosi sunt: sed si cū tenui substantia iungantur, urinas proliciunt: si cum crassa & terrea, erodunt interiora: unde patet nō esse erodentia uerē uenena, aut non saltem quæ potesteficiant. Quōd ad tactum attinet, putredo comes est calor acris, mordacis: secundo de Differentijs februm. Ideo dicebat Galenus primo in tertium Epidemiorum, quōd febris acuta est comes putridi humoris. Quālis autem sit hæc, dicebat quarta Aphorismorum, quōd ea est acuta & indefinens. Quāuis, ut in secundo Contra dicentium, Galenus sibi ipsi uideatur aduersari. Natura notissimum est, serpētes, scorpiones, araneas, fungos, leporem marinum, aconitum, nappellum, auripigmentum, argentum uiuum, cæteraq; huiusmodi uenena esse: ut etiam rabidicanis spūmam, tum quæcunque cognita sunt: effectus uerō, quōd muscæ gallinæq; pereunt, tum cætes ac reliqua animalia. Et si homines ex eodem perierint, & si gustata sequitur inflatio linguæ, labiorum, gutturis morsus, nausea, palpitatio cordis: & si odorata sequitur uertigo, dolor capitis, suffocatio. Quāuis neminem talia odorare suaferim. Coniectura uerō, quōd ad illa muscæ non accedunt, neque aliud ullum animal: & ubi tracta ueris, horror quidam sequitur. Aut si computruit diu sub terra, & magis in sepulchro: aut si in illa egit uehementer ignis: aut si iuxta ea coiuere aut adnati sunt serpētes, aut si ea deuorauerint.

Dum uerō deuoratur, guttur lædit omne ferme uenenum, & gulam quasi iuxta fauces astringit, & antea saporem præfert tetrum aut odorem: & ut dicitur, pruritum, aut æstum, aut inflationem parit in partibus oris, aut sub dentibus: dum manditur, stridet: deuoratum autem iam, perturbationem aut nauseam excitat. Quōd ietiam dolorem excitat in uentriculo uehementem, aut palpitationem in corde, perniciosissimum etiam est, & præsentaneum, necesse est autem ut in coctione, uel si tale sit, postquam adeo naturæ humanæ aduersatur, etiam ante coctionem contingere aliquid huius-

modi. Tertium, ructus olidi & mali saporis atque odoris, qui non solum uenenum esse produnt, sed quale sit. Quartum, sunt uomitus, aut saltem nausea perferens, cordis palpitatio, dolor uentriculi: tum intestinorum, fluxus uentris, frigus extremorū, liuor unguū, conuulsio, syncopis, sudor frigidus. Vomitus autem etiam quæ sit substantia ueneni, prodit tum: sapore, odore, si sit ater. Et si illum subsequitur dolor uiscerum, sitis, ardor, æstus, singultus, inquietas, anxietas. Caveat tamen, ne ob errorem ista contigerit: uelut si crudus adhuc cibum sumpsit, aut si se nimium ingurgitauerit, si uarios cibos deuorauerit, uelut olera cruda, lac simul & legumina: & præcipue uarijs condita modis, ex aqua, iure, tosta super prunas, fixa: tum male affectus, & semilanguens ante: & si graueolentia sumpsit, allia, cæpas, caules, porros: tum agrestia olera, fructus, & hos semiputres, præsertim popones, cucumeres, mora. Et si feruentia uel frigida, calida, tepida: si aquam multam, crudam, præcipue ex lacuna, palude, stagno, turbidam: aut in qua animalia quæ pedes habeant multos, ut ranæ, testudines, cancri, & quod his peius est, salamadræ uiuant. Et lac corruptum per se, & pisces frigidi, quandoq; ueneni symptomata referunt. hoc in me expertus sum, dum essem iuuenis: illud, alij fide digni. Commune est omnibus, a uomitu solum omne malum. Temporaneorum aut signa sunt præcipue ex lingua, quōd iecore, pulmone & uentriculo ex quo ferme afficiatur. at horum unum aut plura sumpto ueneno effici necesse est. Quæ enim pulmonem uitiant, tussim siccam, ariditatem, sitim, inde tabem adducunt, & sanguinis spūm, & per uapores atq; saliuā lingua cōtaminatur. Quæ uerō uentriculum, ad nauseā, dolores, inflationem, fluxum alui, aut strigmentum: & eorū cōsensu cū lingua est, & per tunicam, & per saliuam. Et ego agnouī uirum qui uxorem reliquit, et ab ea se separauit, & dedit ei uenenum, quo facta est tympanitica, & superuixit paucis annis, forsā sex aut septem: & ego curauī eam, sed sanare nō potui. lecur aut per uenas corrumpit colorem linguæ, & perducit ad lentas febres, & facit morbum similem naturæ ali. Et ego uidi Hieronymū Bertolium ita laborasse, quasi esset amphimerina: sed quia eō peruenit ut lingua esset fuligine omninigror, et adeo aspera ac arida, ut appposito oribcalco non posset auelli, ideo existimari esse uenenum. Eoq; dissecto, apparuit uentriculi innum quasi excoriatum, & iecoris superficies tota quasi

conuexa nigerrima. Omnibus inest suis inextinguibilis: sed alijs magna, alijs parua: imō ferme nulla, & uix ulli coloris lingue proportionerespondens. Ergo cum talis sit, tam præcepssuariaq; natura uenenorū, ad unum peruenisset, nec prohiberi posset: sed lege naturæ uniuersali cum ad id perueniret, subiacet legibus humanis, atq; retunditur, deciditq; unā tota moles multis constructa annis, ut omnia per circulum in idem redeant: quæ norma cōmunis est etiā in mortalibus, ut finita infinitis, atque ideo parua magnis cōæquarētur. Aliter ab hac pernicie nihil immune esset. cautū per hoc plebi. unus homo multis millibus maior, multa millia unum nō possunt æquare hominem. Sed hos numē regit, minima cuius pars accendere solet totum orbē. Sed nunquid malum a numine? aut non fieri potest, ut in lineis & uicibus?

Signa uerō genitii in corpore declarabuntur exemplo hysteriarum: in quo uerum uteris generatur uenenum frigidum, & describuntur sexto de Locis. Cum igitur illius tres sint species, in prima, dicit, quæ est uehemētissima, amittit pulsum, & omnem respirationem, dicit Galenus: ac refrigerantur toto corpore, nisi quōd medio, id est, circa uentrem & pectus, exiguum relinquatur. & solet ad dignoscendum an spirat apponī lana, gossypium (ipse dixit lanam, sed hoc est leuius eregione narium, & urceus aquæ super os uentriculi: & si aliquid superest respirationis, mouentur hæc, aliter non. Signum quartū est, quōd amittunt motum, quintum, amissio sensus: nihilominus etiam cum his euadunt. Secunda minor species, dicit, est, cum manet sensus, & ægre spirant: mouentur tamen, & pulsus est paruus. Tertia, cum etiam mouent crura. adeo ut sint quinq; signa, si quis recte consideret. Sextum signum, quod effectus ostendit, nec ibi meminit, sed tertio Prorrhitici, ubi dicit Hippocrates: Cō-

Cap. 5.
in princ.Tex. 8.
Com. 27.Traff. 4.
Cap. 17.

uulsiones in hysteriis sine febre faciles sunt, ut Dorcadi. & id experimentum docet. Est autē, ut in priore auctoritate, duplex causa, retentio feminis: & est deterior, dicit: & mensium: utrorumque tamen in naturam ueneni transeuntium. Cuius indicio est exemplū, quod dat de phalagij icu, inde etiam scorpj. Princeps uigesima prima Tertij, ponit differentiam inter hysteriam passionem & syncopim primō, & dicit, quōd hysterica passio est grauior, quia illa syncopis antecedit. Est discrimen in hoc, quod in syncopi manet respirationis, & sensus aboletur: quanquā in hysterica passione, ualida etiam, sensus percat.

Ab attonito morbo, quia manet sensus in hysterica affectione plerumq; & non adest stertor, & non refrigeratur corpus. In comitiali differentia plurimū laborat, sed non potuit emendare librum. Sed differentia est facilis. nam extrema hysterica affectio non habet cōuulsionem secū iunctam, ut comitialis: & nō extrema habet sensum, igitur differūt. nam dum redeūt hysterice, recordatur omnium eorū quæ uiderūt. Vnde illud notandū, q. dicit ibi, Spuma in hysterica est signū salutis, in alijs præfocationibus lethale: ut secunda Aphorismorū. A lethargo distinguitur febre. A uenenis frigidis, dico, quod tribus maxime distinguitur: quia non sudat, nec habet liuorem unguum, & extrematum, et syncopis, ac deliquium animi, sunt longiora. nam hæc si ad sint in uenenatis, moriuntur. Sunt etiam in uenenatis aut uomitus, aut icus, aut dolor internus. Aliorum autem signa referemus ex Conciliatore. Gypsum dealbat labia, dentes, gingiuas, linguam, difficultatem spirandi facit, dolorem in uentriculo, alium sistit.

Cerusa uerō uomitum album efficit, dentes tamen nigros, dolorem uentris quasi ex pondere, sanguinem egerit, & patitur tinnitum.

Plumbum ustum efficit labia, linguam, dentes plumbei coloris; anhelitum impedit: uox illius obtusa est, suffocatus moritur.

Argenti autem spuma uomitur magnum cit, & alium astringit: adeo ut naturæ ordo perturbetur. urinam retinet, & quandoque intestina exulcerat. Eadem penē argentum uiuum efficitur.

Squamma æris dolores in uentriculo & intestinis efficit (pungit enim illa) & uomitum aut alui fluxum excitat. Idem facit squama chalybis.

Vitri autem schidia dolores acutissimos in uentriculo & intestinis: inde patietur similia abscessibus locorum prædictorum, sanguinem emittunt uomitu uel abscessu, & breui moriuntur.

Rubigo excipiat paulatim corpus cum modica punctione, & est uenenum temporaneum: erugo autem præfocat uehementer, & erodit uentriculum & intestina, & dolores excitat in eis: & perducit ad ulcera, & detectionem sanguinis, & saniei.

Herculeus lapis perturbat mentem, & melancholicos efficit. Idem ferme lapis lazuli dicitur: sed & hic nauseam mouet, & uentriculum subuertit.

Cinnabaris uel minium, omnia rubra efficiunt: astringunt uentrem, & uomitum mo-

uent, & efficiunt spirandi etiam difficultatem. Arsenicum uomitum mouet magis quam argentum sublimatum, stringit uentrem, erodit uentriculum, & facit sitim & aestum, exciccac corpus & iuncturas. Et eadem facit arsenicum citrinum seu croceum, sed uehementius. Argentum autem sublimatum omnia haec uehementius praeterquam in uomitu, quo caeteris est ferme par: ardet, sitim mouet, omnia excoriat, exciccac linguam, ut expuere non possit, inde etiam syncopim facit. Et cum effectum produxerint omnia haec, excitant febres prauias.

Aqua separationis erodit intestina & uentriculum, & quae sunt illi consequentia efficit: acris est & astringens, linguam, os & guttur albis uescis replet.

Opium reddit odorem in uomitu, somnum & hebetudinem sensum facit, & mentis stuporem. Idem faciunt mandragorae succus, radix, poma: sed & amentia addit, & ruborem oculorum & faciei. Sensus eodem modo perturbant, & stupidos reddunt, coriandri succus, lte apollinaris herbae semens: sed & magis membrorum motum impedit. Cicuta uero eadem ferme facit, uertiginem excitat, strangulat uehementer, & conuellit. Eadem in psyllij semine, sed motum impedit magis, quasi exsoluit uiribus, & exhalante natiuo calore: eadem in succo carpassi, papaueris, cornuto: opio enim similia. Taurinus sanguis praefocac, & impedit cibum ne deuorari possit: & in 30 ginguis frustula eius cernitur, lingua rubra. Eadem ferme in lacte, cui coagulum fuit permistum. sed rubri loco caedidum adscribe, perneccant breuiter conuulsiones mouendo: sed magis taurinus sanguis, quia magis concreuit.

Fungi mouent dolores in uentriculo & intestinis, urinam supprimunt & strangulant, ac praefocant: naribus uero admoti, nonnunquam etiam occidunt. Strangulat & cyclaminis succus, & musci.

Apium raris est ramunculi genere est, sed densioribus germinibus: mentem mouet, & conuulsiones, unde dictum est risus, quod morientibus os in morem ridendum diducatur.

Cucumeris affini succus, scammonium, guttur excoriat, & intestina & diarrhoeam ac dyenteriam mouent: sitim, febrem, cordis defectum & syncopim: sed magis scammonium. Et eadem ad unguem facit succus chamaeleae & thimaleae: tum uero rucinarum & lathyridis & tichymalorum omnium: sed rucinarum & lathyridis uomitum uehementius mouet. Ellebori aut utriusque, &

utriusque, sesamoidis, tum pepelij succus ferme eadem potest: sed ellebori maior uis, atque item notior, strangulat magis quam praecedentium, & magis conuulsiones mouet: in reliquis conuenit cum superioribus. uomitum album magis, per inferna nigrum educit: quantoque facilius plura educunt, tanto minus periculum est ne conuellantur: si tamen a multa purgatione conuellantur, lethale est. Colocynthis autem solitaria aut nigra dysenteriam, uomitum, & aestum, dolores maximos in uentriculo, adeo ut nonnunquam breui perimat.

Euphorbio fit inflammatio in uentriculo, & guttur uritur, & morsus, & singultus, & fluxus uentris, & anacardi, maxime, eorum mel idem facit. Sed ut non soluunt uentrem, ita eius loco amentiam procreat: castoreum uero nigrum, foetens, phrenitidis symptomata mouet, deinde strangulat, & ipsa die quandoque interficit. Condisi uero seu radice assiduum mouet uomitum, & excalescit. Viuis alba & nigra succus superpurgat, uertiginem & amentiam facit, suffocatque: cornua autem & succus oleandri, quae notissima sunt, mentem mouent, rugitum faciunt in uentre, & syncopim faciunt. Cornua uero bedeguar, id est spinee albae, quae cornu quaedam fert, et in montibus nascitur, cuius meminit Dioscorides libro tertio, deglutienti impedimentum afferunt, quoniam plurimum adstringunt: sic cornua spicae Celticae (sunt aut nota cuius) mouent tormina & nauseam. Semen quoque, aris, & specierum eius, dentium stridorem facit, gutturis punctioem, & aestum.

Ficus Pharaonis in Sardinia nascuntur, teste Conciliatore: febres tot mouent, quot quis fructus ederit, praeterquam lassitudinem mouet, et imaginantur aegri se esse hydropicos. Nux autem uomica appellata, uomitum uehementem cum uirtu dissolutione efficit: ita & nucis utraeque rancidae, & lauri baccae rancidae eadem efficiunt, 40 quod uomica nux: sed maiore pariunt abominationem cibi, & minus educunt uomitu, & ob id non adeo uires dissoluunt. Semen autem urticae urit guttur, linguam, uentriculum, uescicam.

Napellus est princeps uenenorum nostrae aetate praesentaneorum: ideo assumptum linguam inflat, cordis defectum & syncopim statim parit, corpus totum denigrat, uenter intumescit, oculos conuellit, strangulat & interficit. Aconitum autem princeps uenenorum temporaneorum antiquo tempore, uertiginem mouet, & lachrymas, & spirandi difficultatem, & pedibus multos

multos emittere cogit, dulce est & astringens, leuiter gustu.

Lepus marinus proximus huic est, stranguriam facit, dolores ac tormina in uentre, uomitum bilis, & intermistum sanguine, odor est piscis corrupti, dum editur, reserit: sudorem exprimit etiam foetidum: & abominantur qui eum sumpserint, omne genus piscium. Rubeta morbum regium, et albam pituitam nigram facit, anhelitum foetidum facit, suffocat, singultum excitat, & nonnunquam gonorrhoeam. Fel autem uiperae, & fel leopardi, & extremitas caudae cerui eadem efficiunt quae napellus: sed sunt debiliora. Fel tamen uiperae forsan est ualidius etiam illo.

Laceratarum corpora, & sanguis menstruus, & aluri cerebrum, amentiam gignunt: et uidentur lunatici, ac praestigiati, sed cerebrum aluri facit uigilias, et sanguis menstruus corrumpit sanguinem, & generat amorem heroicum.

Caro stellonis in uino corrupta, efficit uinum uenenosum, & generat dolores in uentriculo uehementes, & dicunt, quod oua bubonis occidunt in una hora: sed credo quod albarbe sit aliud, nam Princeps comparat animal hoc stelloni, & forsan est bufon: quia dicunt quod est animal uenenosum: & forsan est salamandra, nam promittit se dicitur inferius, & non nominat nisi haec duo, nec post, cum loquitur de morsu serpentum, nominat illud.

Cantharides faciunt difficultatem mendi, & fit mictus sanguinis, et aestus, & dolor in uentriculo, & abscessus in partibus uentris cum tumore simili hydropisi, & ardor. Eadem ferè salamandra et staphisagria, sed staphisagria mitior est, salamandra autem magis perniciofa.

De morsibus autem canis rabidi, & serpentum, loquitur specialiter in locis suis.

Signa autem prognostica sumuntur tum ex causis, tum ex symptomatibus, tum ex proprijs differentijs ipsius morbi, uelut tabes omnis mala atque periculosa est: sed insanabilis prorsus, si sputum malum omnino fuerit, aut copiosum ualde, aut collapsis uiribus febris uelleuis societur, aut etiam si febris per se ualida fuerit. Contra, si sputum paucum, non foetidum, exigua febris, corpus quadratum ac robustum uires, insanabilis prorsus non est. Dolor autem uentriculi magnus, at si statim mutatio coloris adueniat, aut cordis palpitatio uel uertigo, lethalia sunt: quoniam indicant membrum principale uehementer esse affectum: uerum uertiginem oportet manere, & stabilem esse. Spuma autem ad os conuul-

sio, oculorum rubor, pessima sunt: sed propiora morti, syncopis, sudor frigidus & strangulatio. Ex certis autem signis, & quae non sunt uulgaria, sed multo ante significant mortem quam adueniat, est tumor uentris, & inflatio: quae si non adueniat inclinante morbo, mortis certum est indicium. nam si sensim uentriculus & iecur ad flatuosam hydropem deueniant, nil mirum: difficulter tamen sanantur, & longo post tempore. At ad illam statim peruenire, praesertim stante febre, quae status dissoluere solet, quid aliud est quam tantam euerfionem in uita fundamento esse factam: ut quod pro nutrimento esse debet, in flatum transeat? Deteriora autem sunt haec signa ex ueneno quam ex morbo, cum uenenum iam fuerit propagatum: ante autem cum sit spes curationis, per uomitum atque purgationem ualidam, non est adeo periculosum. Ratio autem, cur post periculosius sit uenenum quam morbus, est, quoniam iam morbo assueuit natura, non medicamento. Praeterea materia morbi symptomatis causa est, quia mouetur, & aliquando expellitur: at in ueneno hoc non contingit. Ex aduerso signa decubitus in membrum ignobile uiribus auctis, aut si ad cutim per modum scabiei, & generaliter cum totus morbus in unum se confert, nec exitialem aestum, hoc est salutis signum. Et uomitus, & alui purgatio copiosa, cum non fuerint propria symptomata ueneni, sunt signum salutis. Praeterea singulorum uenenorum uim, & hominum naturam ac qualitatem considerare oportet, ipsius quoque morbi proprias differentias: uelut difficultas intestinorum ab atra bile, lethalis est, ut dicit Hippocrates quarta Aphorismorum: at cruenta sine febre, sine dolore, salutaris: Quaecumque autem signa talia, uelut sanguinis puri excretio, uel multitudo humoris synceri, ferme non mali, aut ualde mali, neque ut circa medium consistere, sed mortem aut salutem propè esse denunciat. Et conuulsio partis anterioris, uelut in morbis, & praecipue pupillae oculi, deterior est quam posterioris. Et cum lingua tumescit in omni ueneno sicco, & morbo similiter, exitiale est. Et casus pulsus est generale signum mortis, & propinqua: sed magis in uenenis, cum perseverauerit. Et signa quaecumque contraria, ut proprie lingua magnitudo, & fluxus uentris simul, sunt indicia ueneni assumpti. nam secus, fluxus partes superiores extenuat.

6. 4. Trac. 2. cap. 5.

Cap. 123

DE SIGNIS VENENAS, sumpti iuxta species suas, & etiam temporanei.

Cap. II.

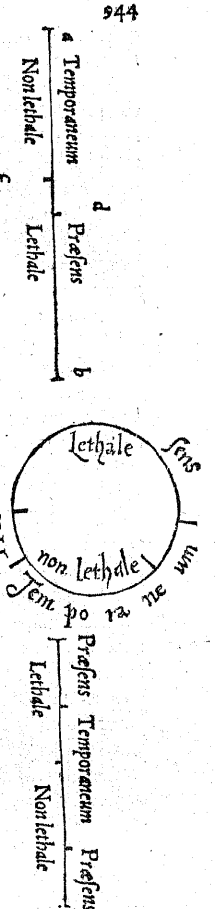
Temporanei ueneni peculiaria signa sunt. Fastidium in uentriculo, sitis quædam asidua, licet leuis molestia cuius causam non percipit, & quæ tamè somnij quietem corrumpit: color faciei & unguium liuens: & lingua nigrescit aut scædatur. Et cum plus profunt alexipharmaca, quæ præparationes, uenæ sectio atque purgationes, iam est ex eis. Et generaliter cõsumptio corporis præter rationem, & malus habitus, indicat uenenum temporaneum. malum habitum aut dixi duplicem, albam pituitam, & regium morbum. Præter rationem aut dico, si quis robusto corpore, sanisq; parentibus natus, nec intemperatè uiuat, nec molestia animi opprimatur, nec percussus fuerit in membro ullo uitæ necessario.

Contagiosi ueneni signa sunt: cum plures ex eadem domo ægrotant paulo post: aut si qui ægrum tractant, male afficiuntur: aut cum sensim serpit ex una parte ad aliam. Primi quidem generis sunt uelut pestis utraq;: secundi autem, ut qui morfi sunt a dryino, nam qui curant, afficiuntur. Tertij autem generis uelut elephantiasis, scabies, atque huiusmodi, neque enim dubium est, cum serpant ex membro in membrum, esse ex genere contagiosorum. Et quia omnes hi cum putredine sunt, commune est omnibus illis febris, foridices, atque huiusmodi.

Præsentanei aut ueneni indicia sunt: uehementia symptomatum, & numerus, & cum perseuerant: et maxime, cum sint cõiuncta cù caliditate uehemèti. Et ideo liquet, quod cum opium & cicuta sint præsentanea, quæ sunt etiã, ut dixi, calida: quæ uero non appetunt membra principalia, sunt temporanea plerumq;: nam quædam sunt adeo uiolenta, ut cantharides, ut breui mortè casu quasi inferant. Quæ igitur in summa superficie corporis serpunt, & in membris extremis, omnia sunt ex temporaneorum genere. Et quoniam quibusdam forsitan uideri posset, quod non lethalia idem essent, quod temporanea & præsentanea lethalia, atque ita tertia diuisio cum quarta coincidere: dico quod sunt diuersa, quia lethale diuiditur in temporaneum & præsens. non omne enim uenenum temporaneum est lethale. Proponatur uenenorum tota latitudo: a b, & scetur bifariam in c, ut b c lethale sit, a c autem non lethale. Et in d, ut a d sit temporaneum, b d præsens: Quia ergo palam est quod

temporaneorum quodam est lethale, ut canis rabidi morsus: quodam non, ut scabies: constat quod omnè præsens est lethale. Lethale igitur diuiditur in temporaneum, & præsens. Pars enim c d sub lethali est, non tamè sub præsentanti. Quod si quis obijciat, esse uenenum non lethale, & tamen præsens, quia semper nocet: & statim, nec tamen lehiserum est, uelut urtica & thapsia exterius, echini castanearum intus: proprie autè bulbus uomitorius,

et lauri bacca. Respondeo, quod talia nullo modo sunt ueneni genere. atque hæc simplex est solutio. Sed si dicat, hæc esse ex uenenorum genere, ut quicquid maleficæ qualitatis particeps sit, ac uenena, sub ueneno contineatur: tunc oritur difficultas generalis, quomodo singulorum membrorum utriusque diuisio bifariam diuidi possit, uelut temporaneum in lethale, atque non lethale, & præsens iidem: & rursum lethale, & non lethale, in temporaneum & præsens: & tunc res circulo describitur. Inrecta autem, necesse erit uno membro in medio constituto alteri ad extrema diuidere. Igitur, ut ad rem redeam, non lethalia temporanea sunt, uelut amor & præstigia, quæ ad insaniam potius quàm ad mortem perducunt. Omnium igitur talium proprium est, nec principalia membra multum ledere, nec uitæ necessariã aliquã operationem aut ualde utilè impedire, uelut somnum, cibum, mictum. Materie uero ratione scire primum oportet, Aetium multa ex innumeris per singula genera connumerasse: ex his quæ puri-
serpentium omnia genera: ex his quæ puri-
gunt scorpiones, phalangia: & omnia quæ aculeum demittunt, uestigia, crabrones, apes: inde

uulnera omnia uenena, quæ suo loco describemus. Desumitur etiam uenenum in potu, & ad uulnera inficienda ex cantharidibus, buprestis, pitrocampis, salamandra, rubeta, lepore marino, uermibus rutæ innatis, hirudinibus, felle & salua omnium serpentum, cauda cerui. ex felle leopardi, ex cerebro eluri, ex omni colluue non sanguineorum animalium, ex putredine medullæ, & partium sanguineorum animalium. Ex seminibus autem, hyoscyano, cicuta, coriandro, psyllio. Ex succis, opio, cicutæ, carpassi, thapsiæ, aconiti, elaterio. Ex radicibus, napelli, mandragoræ, aconiti, Colchici, ixiæ. Ex plantis ipsis, fungus, taxo, oleandro, sardonio, apio, solano furioso, papauere cornuto, ruta syluestri. Ex familiaribus, mel Heracleoticum, Ponti urbe Heraclea factum. Ex metallicis, gypsum, argentum uiuum, santaracha, auripigmentum, cerussa, calx, arsenicum, spuma argenti. Ex artificio factis, aqua separa-
tionis, & olim Pharicum.

Omnium autem cognitio sic habetur: Quæcumque ni ignis facta sunt, acuta & feruida omnino sunt: quæ uero ex animalibus, omnia fetida, horrida sapore, corrupta, nauisam mouentia. Quæ ex metallis, uomitum cieunt, strident sub dentibus, & strangulant. Quæ ex plantis, non unius & eiusdem generis sunt, sed omnia tenent terri odoris, aut amara, & horribilis saporis: aut si omnino utraq; nota careant, nauisam mouent. Quæcumq; præterea febrem post aliquos dies excitant, & pustulas, aut sanguinis corrupti sputum, ualde perniciosa sunt, & ex genere eorum quæ putrefaciunt. Narrat Aetius, si quis sphaeragidem cum iuniperi fructu cõponat in melle, sumptum medicamentum innoxium esse, nec quicquã mouere: at ubi uenenum quis supra sumperit, uomitum insuper cõmoueri. Atque id optimum, si uerum & persimile clauis nostræ: quam si quis seræ ignarus tractandi includat, extrahi non potest: ita auxilium hoc detegit, & curat simul: diuinum prope, cuiusq; contigerit, nam idem euenire assumpto peccar affirmant.

Ergo cum sint morbi qui uenenum sequuntur maxime, & præcipui, gutturis strangulatio, lingua inflatio, dolor uentriculi & intestinorum, uomitus, difficultas spirandi, difficultas intestinorum, urigo urinae, palpitatio cordis, sudor frigidus cum ardore interiore, syncopis. Post hæc etiam symptomata, pulsus amissio, lingua nigricies, luor unguium: Et si morbis uis addere conuulsionem & distentionem, non aberrabis, &

singula ex his à propria etiã causa sequi possunt: propterea considerandum est primum, si adueniat sensim, non sunt ex ueneno: si confertim, sunt. Et si adueniant sine causa ulla, sunt ex ueneno plerumq;: & si ex mala uictus ratione, non est adeo suspicandum. Tertium, quod est potentius omnibus, cum coniunguntur in cõiuncta, est uenenum: uelut si dysenteria cù spirandi difficultate, & uomitus cù luore unguium: & tumor lingua, cù urigine urinae. Et si sint se cõsequentia, non est indicium, difficultas intestinorum ex materia flaua post icterum, uel ex nigra post lienis tumorem: & difficultas intestinorum post diarrhæam, & tumor lingua post strangulationem.

Singula igitur sic distinguemus: ueneni signa sunt, primum strangulatio cum ardore, uel cum sapore & odore graui: uomitus ostendens materiam ueneni, uel uehementissimus post cibum, et qui ex uomitu non sedatur, cum ante cibum nauisam non teneretur, & ardor in ipso uomitu, cum bilis nullum appareat signum. Linguae inflatio, cù ariditate & siti, nulla præcedente destillatione. Dolor uentriculi cum siti & ardore, & qui exitu flatu non alleviatur: & non est tendens, sed arrodens & pungens. Difficultas spirandi cum ardore, & sine destillatione. Difficultas intestinorum sine febre, & cù dolore magno, & in qua exit aqueus primum cruor, nec humor ullus, maxime biliosus: & cum non sentitur caliditas in exitu, sed intus punctio manet: & cum à lacte statim inuatur. Et urigo urinae cum sanguine, uel cù impedimento meiendi statim superueniente, nec tamè breui cessat, cordis palpitatio in non consueto, cum pulsu malo: & statim à cibo cù nauisam uel multo post, sed sine ea: & qui fit cum unguium luore aut sudore frigido, aut syncopi, est ex ueneno. Et sudor frigidus cù ardore interiore sine febre, semper est certum signum ueneni: & præsertim si adsit dolor uehementissimus in intestinis, uel nullus. Syncopis uero cum non præcesserint alia signa, non ex ueneno, nisi ex odore uel aere. Sed ubi syncopis aduenit sine febre ac dolore, est signum ueneni. In eodem ordine est pulsus amissio cum imbecillitate maxima, aliter erit ex obstructione. Et lingua nigricies quãto magis per se fuerit, tanto magis significat uenenum. Et cum facta fuerit sensim, & homo molestiam sentit quasi incerti generis, tunc significat uenenum temporaneum. & in eodè casu est luor unguium magnus, qui in dies augetur, aut tendit ad nigriciem. Et cum post uomitum sequitur conuulsio aut distentio, & non adsunt signa repletionis

Lib. 13. cap. 47.

Lib. 13. cap. 45.

magna, tunc est signum ueneni. Et signa mala cuiusque sunt signa illorum morborum posita ab autoribus: et malum regimen in morbis, maxime exhibitio vini nigri prebet suspicionem ueneni sape, et non est uenenum. Alij etiam illitu argenti uini aut sublimati ad curandam scabiem, uel liem indicam, eodem modo decipiuntur. eadem enim ferme, quod ad signa atinet, efficit illitum uenenum, quae et interius sumptum.

DE SIGNIS VENENORVM
& specierum, & potentia illorum. Cap. III.

Candida omnia uenena, si splendorem habent, nec sunt perspicua, calidissima sunt: uelut calx, argentum uiuum destillatum, et quod uocant arsenicum. Quae uero aut splendore carent, ut cerusa et gypsum: aut perspicua sunt, licet splendida, ut nix, alabastrum, lapis specularis, et nitru (quanquam nitru natura, sed figura non occidat), frigida sunt: hoc enim demonstratum est a nobis in libro de Coloribus et gemis. Nam primi generis terrea sunt, et ignea, quia terra non splendet, aqua aut perspicua sunt: aerea non sunt uenena, calidissima igitur sunt. Quae uero in secundo genere terrea, quae in tertio etiam aqua: palam igitur est, omnia talia esse frigida, quae cum occidunt, aut substantiae ratione id agunt, aut ob immo derantiam frigiditatis. Palam igitur est, Galenum in his quae a prioribus non accepit, inuentione caruisse. Existimauit enim colore temperiem non posse deprehendi: argumeto sumpto, quae alba quaedam calidissima sunt, alia frigidissima. Sed non animaduertit, frigida esse uel perspicua, uel non splendida: calida uero uirru, exposcere, et quae splendeant, et quod non sunt perspicua. De lapide aut speculari, cuius materia transit in gypsum, Plinius diffusse egit: et agnouisse uisus est id genus, quod silici ad nascitur in Bononiensi agro, nec aliud desideratur nisi usus, nam pulchra res et aeterna sui natura: uerum neque ad fenestras, neque ad specula utilis, quod scindatur facillime in lammas tenuissimas. ideoque tum ob tenuitatem etiam ab aura frangitur. neque enim tanta latitudo cum tam tenui corpore diu persistere potest. Diuiditur etiam fissura recta, et secundum lineam admodum rectam frangitur absque ullo labore, di cas regula factum, quod casu accidit. Perspicuus est, non proprie specularis, nisi a tergo aliquid opacum ponatur. Habeo ego plurima frustra, quod crassum est, satis durum est, multisque corticibus constat. Vilis est ob immensam copiam: et, ut dixi, ignotum illius usu. Si derudas, pul-

uis adeo tenuis excidit, ut collyrii uice fungi possit, est enim omnino leuissimus, ac etiam candidus. Cum uero nullus puluis perspicuus esse possit: nec mirum, si nec hic ipse. Ipse lapis in aqua merfus splendor euadit, et magis perspicuus, ut uirum, multique lapides candidi, et ex alabastris genere omnes. Ratio est, quod nitor nitori additur, et perspicuitas adiuuat perspicuitate, et splendor ac lux penetrat in id quod iam perspicuum est. Aqua autem natura sua splendet, nitet et perspicua est. Puluis qui ex eo deciditur, gypsum est, idque optimum: ut Plinius paulo post testatur. Vi uero sciamus cur splendet lapis hic coactus, dum puluis est, candidus sit: ut omnium quae splendent, crystalli, nitri, intelligere oportet, cur nullus puluis possit esse perspicuus. Pulueres enim albi, ut uisum est in libro de Coloribus et gemis, ob aerem sunt candidi: qui si plurimus in eis continetur, non solum albi sunt, sed etiam lucent in nocte, uelut nix et calx: quae autem aerem solum ob puluerem recipiunt, id est inter illius partes, nocte neque lucent, neque alba uidentur. Qui ergo pulueres non sunt, ex materia perspicua terrei sunt: ob id neque perspicui, cum in puluerem redacti sunt, qui uero est crystallo, uirru, lapide speculari, sale purgato, perspicui sunt: quoniam aqua congelata substantia constant, ut in glacie uidemus, quae est aqua coacta, at cum in puluerem uertuntur, plurimo adueniente aere dealbatur necesse est: at nullum alibi potest esse perspicuum, ut ibi est demonstratum. Ex odore autem, qui grauis est, uenenum ostendit, quod putrefacit ac cogit: uelut opium, mandragora, solanum, apollinaris, cicuta: omnium enim acutus est odor, tum grauis ac foedus, non tamen ualde fetet. Quae uero putridum exhalant odorem, deteriora sunt, corrumpunt enim non solum spiritus, sed et humores: et ex genere sunt contagiosorum. Quae uero odore suffocant, lethalissima sunt, et quae perne care statim possint, natura humanae aduersissima, nec tutum fuerit talia experiri, ut nec quae plurimum aerem et prauum spirant odore, talia enim calida sunt, ac putrefaciunt: corrumpuntque, non solum spiritus et humores, sed etiam membra. At uero quae odore carent, omnino frigida sunt: ut cerusa, gypsum, gypso enim refert Plinius extinctum C. Proclitium. Augusti familiaris, cuius historia legitur. Similiter et casu corrupta sunt: et ex contagiosorum genere, quae ad mota naribus uomitum mouent.

Sapores autem aeres, non fetidi, caliditatis indicia sunt: fetidi autem, etiam putredinis: at amari

amari et horribiles, ac quasi incerti, putrefacientium uenenorum sunt indicia, et fel quidem uiperae acuti et amarissimi saporis. Et ut quaedam sunt uenena gustu incunda, uelut superius de Colchico diximus: ita multa sunt dulcia, uelut aconitum, quod erat, ut dicit Dioscorides, dulce, atque astringentis saporis. Doronicum quoque, lactis refert imaginem, ut ille refert. Mel autem Heracleoticum dulce est, sed et alienum refert saporē: at poma mandragorae et ipsa dulcia sunt, odorisque incundi: uelut Sardonicum apii, reliquo apio non ita simile forma est, quam etiam gustu atque odore. Pharicum autem, de quo etiam diximus, sapore et odore non inuicandum fuit, nempe simile aegrethi (ut refert Dioscorides) nardo: ut uideatur natura nos uoluisse etiam fallere, ne dum uim inferre.

Licet et ex forma, quaecumque dura sunt ualde, et in aciem praecutam finiunt, loco ueneni habenda sunt: ut adamas et nitrum. Sed nitrum magis, quoniam maiora et longiora habet frustra et schidia: ita et crystalli, aliaeque gemmae. Terra, ut gypsum, splendore ac stridore sub dentibus deprehenduntur, et ponderē: et quod difficulter primum est uentriculo excernitur, et tarde, et laborem illi infert et frigus, nam frigidum uenenum et nos esse concedimus, quodcumque terream, saporis expers: sed non ut mandragora, ut opium, ut hyoscyamus. Ergo his quinque, notis gypsum, quod difficillimum est, deprehenditur: quae ferme et in silice trito, et marmore, et nitro animaduertenda sunt: sed gypsum ut efficit candidius, ita lucidas aliquas retinet partes, silex efficit nigru. Ponas ergo et in his, et stridor, et quod non facile desiccatur, et uentriculum refrigerat: sed et nigricies aut splendor necessarii adsunt, nam quae ualde candida sunt, ut demonstratum est, ubi lumē transierint, nitent aliquantulum. Dices, cerusa non huiusmodi, sed grauis admodum, et dentes dealbat manifeste. Diligent et accuratum esse oportet in huiusmodi, cum de uita agatur. Similiter si conieceris loco mora uirru aliquid contraxisse putredinis: et maxime si tum natura talia sint, uelut dictum est de fungis, cucumeribus, pepionibus et melopeponibus. Sunt qui tubera falso adnuerent, neque enim a corruptis, modo odor et sapor ferri possit, magni mali quicquam succedere uidi, multo minus a recentibus et integris. Ergo in caribus et medullis maxime putredine uereberis. Sed quid si quis uiperae carnes casu uel dolo iuri incoerxit cum alijs caribus? primum quidem, cum fugere oporteat sapores odoresque tetros,

in omnibus, tum maxime in iuribus, uino, aqua, lacte, quod eorum quantitas magna solet sumi: tum uero quod in iure ob suauitatem, in lacte ob dulcedinem, in uino ob incunditatem latere solet. Itaque, ubi primum aliquid sumperis, ex iure illo, nauſea excitatur: neque ferri potest ut si parum coquantur sanguinis, et uirus uestigium non appareat: sin autem multum, sapor horridus, et odor quidam insuauis, cum ergo uel minimum uestigium senseris, abstinere oportet. Nec, ut dixi, credas Galeno, quod huiusmodi sumpta per os uenenum non sunt, sed non adeo acres: quia non pars illorum peior incocta est, dentes, os, fel. Fel quidem amaritudinem excitat intolerandam, os et dentes primum se forma produnt, deinde coctione uim amittunt, et parua quantitas in multo iure dissipatur. At magis haec uenena esse etiam intus quam extra, ostendit experimentum, cum ex caribus innoxiarum uiperarum (si modo uiperae sunt quae in aqua degunt, et ueneno carent) homines depilantur, et glabri euadunt. Summa igitur diligentia cauendum est, ne carnes aut pisces, sed hoc minus: deterrimae autem sunt coctileae, et ranae magis morticinae, ni coquantur cum cibis, ne dum ut in cibo sumantur. Accidit enim illis idem quod de cucumeribus Galenus dicebat, seculo de Alimentis: ut est tunc non occidant, imo ne obesse uideantur, habitum tamen corrumpant: et ad unam duarum, ut dixi, principium affectionum deducant, scilicet albam pituitam uel nigram, et morbum regium, flauum aut nigrum, quae sunt matres omnium aliorum morborum.

Ex operationibus uero distingues: quaecumque sumpta excurrunt linguam et uentriculum, calidissima sunt: quae uero astringunt guttur, uenena mala et perniciosa, qualia napellus, et quae putrefaciunt. Quae nauſeam mouent, putrefaciunt, aut est metallicorum genere sunt, omnis enim metallicus puluis uomitum commouet, aut saltem excitat nauſeam: quae autem dolores in uentriculo sunt est genere erodentium et elaboratorum, ideoque pessima plerumque esse solent. Quae linguam et dentes dealbant, frigida, et ex metallicorum genere. Quae malum odorem faciunt oris, corrupta et putrida, et perniciosa ualde: quae odorem referunt, ex his sunt quae stuporem inducunt: ut opii, apollinaris, mandragora. Quae regium morbum, etiam in mensa quandoque praesentanea sunt. Quae cordis palpitacione, proprietate et antipathia aduersantur, ideoque statim occidunt. Eadem ferme de extrinsecus aduenientibus.

Lib. 6. cap.

7. Ibidē cap.

Cap. 19.

Cap. 24.

Lib. 1. cap.

Cap. 6.

lib. 36. cap.

22.

40

50

10

20

30

40

50

Ictum morsus uulnerum uenentorum eadem
Ipe sunt indicia, nisi quod uulnera non se pro-
dunt, nisi proprijs signis. Primum igitur inspi-
cere oportet, an uiceris uestigium adsit, et an
sentiantur punctio intus cum quadam distentione,
cum lior laborum et loci. Et si tumor durus,
rubens, et inflammatio: aut si cum his inflam-
mationis loco frigus sentiantur, et horror, et la-
bium friget et tremit, et sequitur uomitus, et
mutatio caloris totius corporis, et molestia qua-
dam intus, omnia haec punctio uenentosa si-
gna sunt. Sed si accidat palpitatio cordis et syn-
copis praeter haec, signum est perniciosissimi ue-
neni. Et si animal sit ex genere serpentium, aut
eorum quae ex ouis propagatur in se et oru, quod-
cumque contingat symptoma maius quam pro na-
tura uulneris, animal ipsum indicat esse uenena-
tum. Et nullum animal pedibus duobus aut qua-
tuor praeditum, hucusque in nostro orbe inuentum
est, quod morsu lethum afferat, nec ullum animal
ex putredine genitum, et maxime quod paruū
sit, aut quod serpenti aut ranæ terrestri non assi-
miletur. Et iure quidem esset enim uita humana,
quae secus miserima est, etiam longe inferior.
sed neque ullus, quod sciam, piscis: aculei tamen
pastinacæ et draconis, et aranei et leporis ma-
rini caro uenenata sunt. Et si ex morsu uelictu
animalis natura uenentosa aut dubij uulnus uire-
scit, statim animal est uenentatum. Quod si ani-
mal tale non sit uenentato cibo usum, constat aut
rabie offeratū esse. Sus enim cum bufones edat,
et lucius piscis et uulpes, si dum in uentriculo ad-
huc cibis ille est, aliquem momorderint, lethale
uenentū uulneri inferunt. Idem de ciconia et pa-
uone. Et spuma ex ore profluens, uenentū indi-
cium est, et perniciosum, ut supra uidimus.

Porro signa morsus canis aut alterius anima
lis rabidi, sumuntur ex tribus: ex cane ipso, qui
uulnus intulit: ex qualitate uulneris, et sympto-
matibus. Signa canis rabidi per quae intellige-
mus de uulpe, lupo, mustela, mulo, equo, cerco-
pytheco sumuntur ex natura, ratione uictus et ac-
tionib. Natura quidem, hirsuti, non magni, qui
parū lairant, senescentes, colore ferrugineo et
uarij, qui quasi oblique ambulant, pilo crasso, et
in dorso erectione pedum anteriorum hispido, ac
quasi diuulso, qui parum blandiuntur, et paucis
facile corripuntur: et si in genere sint canum ra-
bidorum, et si caput est macilentū et quadratū,

et in motibus praecipuus, nec libenter ingreditur
aquas. Contra blandi pingues, tenui, molli, lon-
ga et flexo pilo, senes, iuueni culi, ne, qui in aquis
sponte proluunt, albi uel rubri: uel si dentibus,
dum laetaret, primus caudæ nodus praecipuus sit,
rarō admodum, uel nunquam rabie corripuntur.
uictus ratione, ex longa fame aut siti, aut edulij
calidis aut putridis, ex aquis corruptis: et in ma-
gnis caloribus per astatem sit rabidus, et etiam
succedente autumno: et in magnis frigidibus
per hyemem, et succedente uere: et cum pro-
uocatur ad iram aspidum: et cum sit scabiosus,
inde sanatur, non mutato malo uictu. Et ideo ue-
natici canes maxime corripuntur rabie, ob hoc,
et quoniam in uinculis detinentur. Ex actioni-
bus, cum iam corripuntur, primum leuiter abhor-
rent aquam, postmodum etiā omnem cibum et
aquam fugiunt: post demittunt caudam, inde ag-
grediuntur externos, et mordent, et alios ca-
nes: post discedunt et domo, et oblique feruntur
currentes, et mordent omnes obuios, praeter do-
minum: et tunc spuma iuxta os abundat, nec ob-
seruant uiam aliquam. Et praecipuum signum illo-
rum est, nullam edere uocem, et si grauius per-
cutiantur. Et eius oculi rubri sunt, et toruē inspi-
ciunt: et linguam exerit, os apertū, materia muco-
sa et naribus fluit, et cōtorquetur in latus quasi
esset lignū obliquū, maneque in ea forma, nec que-
scit, et aures demittit. Et si modo latret, uox e-
ius est rauca. Et canes fugiunt ab eo: sed si eua-
dere non possint, blandiuntur, donec euadant. Et
sunt sexdecim signa.

A uulnere imbutur sordē illa panis, et cani
offeratur: si rabidus est, quamuis famelicus, non
gustat illum. Et si nucis ponticæ nucleus suppon-
natur per diem naturalem, inde offeratur galli-
nae, non comedit: quod si per os eius iniicias, mori-
ritur. Ex his autem symptomatibus quae sequun-
tur, uigilat, tristatur sine causa, uidet somnia ma-
la: apparent nonnunquam formæ canum, praeci-
pue patienti, in urina. Et fugit lumen, et societa-
tem, et terretur sine causa, et uox eius est rau-
ca, et extrema quasi conuelluntur: et sicut
et lingua est arida, et patitur inquietam magnam,
et rubet facies. Cum uerō iam corripitur, odit
aquam uel tanquam scdam, et quae ei nauicam
commouet: uel quia imaginem canis mordentis
in ea uidet, inde etiam cibum omnem: post la-
trat, et mordet. Inde strangulatur, syncope ar-
ripitur, frigidum sudat, ac moritur. Et si a the-
riaci et auxilijs sanguinem mingit, optimam
est signum, et euadit, Et rarius in rabiem deue-
niunt,

SIGNA ANIMALIUM VE-
nentorum. Cap. V.

Et uenentata quidem animalia sunt uel ex
genere noto, uel uiperæ, armenus: aut igno-
to, ut quae ex putredine generantur. Constat e-
nim infinita esse uermium genera: quorum qua-
dam sunt uenentata, ut uermes qui in uita gene-
rantur: et quaedam non, ut qui ex simo, et sub ter-
ra uermes geniti. Et quaedam sunt ex notis, sed na-
tura non uenentatis, sed casu, ut in praecedenti ca-
pita, cane, lupo, uulpe, mustela, equo, mulo. Et Ita-
lia non est ferax generū, sunt autem praecipua
tria: phalangium, scorpium, et aspidem. Proprium a-
spidis est, quod cum conuge uiuat, diliguntque se
adeo inuicem, ut, si Plinio credendum sit, alter al-
terius necem persequatur etiam in ciuitates et
conuentus hominum. Oculi huic animali à late-
ribus sunt, ut aegre prospicere possit: praeter-
tim, quod parum uideat, sed auditu praestat. quo-
circa mirum illud quod referant, cum excantat-
ur, aurem unam terrae affigere, alteram cauda
occludere, ita miraculū ex miraculo confingit.
Quis enim credat uerbis excantari serpentem,
qui procul absit, cum praesens etiam nihil intelli-
gat, sed fugiat, aut ulcisci conetur? Et nos cogi-
mur uicinas narrare. Sed breuis est: et apice cau-
dae, quasi unguē dentes interius habet inflexos,
ut cibum continere possit: sed duos habet pra-
longos exterius prominentes, cauos, quibus ui-
rus illud ei aculatur, ut hominem intra tres ho-
ras plerumque, nonnunquam etiam celerius con-
ficiat. Colos cineritius multus. Et alij alia sunt
longitudine, uelut et species: diphas, cenchris,
haemorrhoidis, praeter, saeps, hypnalis: atque aliae
quae à Solino narrantur. Vario modo perimuntur
de et nomen celebrant. hypnalis morte Cleo-
patrae reginae Aegyptiorum, quae somno interi-
mit: diphas, sicut haemorrhoidis, quod morsus unde-
quaque fluat sanguis: cenchris à similitudine mor-
sus, ut militum: cerastes, qui latet in puluere insidioso:
et dryinus, quasi quercinus. Meminit et
Olaus Magnus in historia Getarum, et descrip-
tione Borealis regionis: quo fit, ut autores nomi-
ne aspidis non unum genus serpentis, sed omnia
ferme exitialia comprehendisse uideantur: sub
uiperæ autem mitiora. Illud utinam obseruassent,
an aspidem uiperarum sit genere uel est, ut ex ouo
in uentre concepto fetum uitalem excludat, quod
illi proprium est, Princeps sapientū unū facit ge-

neris aspidum solū, octauo de Historia animalū:
cuius morsus, inquit, non est auxiliū: quod etiā ma-
gis est praesentaneū, eo quo uestitur improbis ci-
bis: quod omnibus generale est morsibus. ad eum
Ludouicus Vertomanus in sua Historia referat,
tyrannū quendam, qui cū ueneno uesti solitus es-
set, cum uellet noxios occidere, mandabat nescio
quid, inde spuebat in damnatū: quo spuito ille bre-
uiter cōficebatur. Resert ergo Aristoteles, aspidem
proprie in Africa inueniri. Ex eorū corporibus
uenentū illud (quod tum notissimū fuisse credendum
est) exitialia confici, quod corpora putrefaceret.
Ita ut sentiat caloris ingētis hoc animal esse: non-
nunquā tamē, ut dixi, in Italia inuenitur. fuit ca-
niculae dieb. cū et canes in rabie feruntur. Et si-
bilis indicium est in serpentibus, toruēque aspe-
ctus, et incessus cum impetu erecto capite, in-
dicia sunt magni ueneni.
Proximus, sed longē dispar forma, uehementia
ueneni est scorpium: qui et ipse raro in Italia exci-
tialis est, deterior regione et tempore calido ac
squalido, ut reliqua omnia uenentata. Et qui nodos
septē habet in cauda: nam plerisque tantū sex. Fe-
runtur aliquando per aerā flantibus, nescio an ulli
pennigeri. At in aculeo ictus uis, referuntque fun-
di candidum uenenum. Notissimum animal, et
quod pereat raphano, reuiuiscat elleboro albo, tra-
didit Plinius rursus. Sicut aspidem torpescere ha-
licacabi radice mirū in modum, uelut ruta, maxi-
mē aceto aspersa omnia uenentatorū genera. Et si
imponatur, languescunt: unde frans circulatorū.
Phalangium aranei genus exitialia quod Ara-
bes rutelam, nostri tarantulam uocant: Plinius
breuiter eum describit, paruum, acutum, uarium,
assultum ingrediens: hoc somnum profundū exci-
tat, et uocatur Rutela uespalis, id est, uesti: a simi-
lis, ut habetur à Principe sexta Quarti. Sed Ra-
tis distinxit rutelā uespālē à tarantula, cuius mor-
sus interficit breui. Et sunt symptomata ex eius
morsu pessima: dolor uentriculi, retentio fecum,
stranguria, frigus, tremor, uigiliae, lachrymae, re-
gus morbus, uomitus, et secessus aquosi, sudor
frigidus, genitalium inflatio, uenturatum con-
tractio similis conuulsioni. Et mors statim post
haec, et à principio breui. Et quod mirum est,
sicut de cane rabido diximus, in excrementis
utrisque apparet simile telae araneorum. Sed ut
dixi, ex ratione etiam curādā apparet temporib.
nostris, quod tarantula earum inducit: uenenta-
ta aut ignota ex colore dignoscitur, et forma.
nam serpentū habentium oculos, nullū est tutū.
Et cum motus est cum impetu, et magnitudo,
quanto

954
10
20
30
40
50
Lib. 8. cap. 23
Plinius lib. 11. cap. 27. pag. 5.
Lib. 21. cap. 31.
Lib. 11. cap. 24. Tractatu 5. cap. 6.
35. Contia. Tract. 2. cap. 3.

quanto minor in perfecto animali: et pelle habente durā, eo deterior. Et similiter odor spiritus, spuma et motus incerti, sunt signa ueneni ex casu.

SIGNA VULNERVM VENENATORVM. Cap. VI.

VT uulnera non late re possunt: ita signa, uenenata quod sunt, cognoscere difficillimum est. Magnam huius argumentum est, dolo- ris uehementia, unde Galenus sexto in sextu Epidemiorū inquit: Dolores ex ueneni maligni, liuor præterea labiorum, uulneris et putredo et odor grauis, propria etiam indicium præbēt. Et si exurgant, iuuantur plus quam ex medica- mentis: et anxietas, et cordis palpitatio, sunt ex eis quæ docent uulneri ueneni inditum esse, et telum uenenatum. Vulgatum fama est, telo expposito aeri sub diuo, aut ense, quo quis percussus est, uulneratum torqueri grauius: tanquam non satis sit, potuisse ledi nobis uidentibus, aut saltem præsentibus. Et contra esse unguentum, quo si telum aut ensis, cum quibus uulnus illatum est, illinatur, non secus leuari ægrum, quam si ipsi uulneri salutare imponatur medicamen- tum. Et ut fidem faciant, rei descriptionem etiam addunt. constat autem thure, croco, myr- rha, bdello, moscho, humana pinguedine, aut saltem ose, sarcocola, aloë, centaurio, seu eius succo, lachryma abietis seu laricis, gumi eleni, styrace, pæoniæ radice, panacis succo, pice liqui- da, iride Illyrica, uerberna, betonica, cocco, bras- sica rubra, ozymo, ulmi folijs, lachryma sycomo- ri, sordē balnei, uino, melle, sale: nec telum aut ensē deterfisse oportet. Sunt qui dicant, quatuordecim tantum constare medicamentis. Itaq; hæc ad signa potius quam curationē pertinent, cum etiam absente afficere liceat.

Est etiam genus ueneni, ferrum desquamatum et rude: et si ferrum sagittæ erui nequeat, omnia enim ad non consuetam curandi ratio- nem pertinent. illa siquidem intus relicta, dolo- res excitat intolerandos: quamobrem et ab- scessus et uigilias efficit. Dignoscuntur huius- modi ex doloris acerbitate, et caro fit liuida. Præterea si sagitta extrahi nequit, aut duriori corpori affixa est, aut alata est. Extrahi posse referunt, duobus indicibus digitis apprehensa il- la, cum forcipibus ferreis non cedat: et si cesse- rit maximo cum dolore, hoc modo nullo pror- sus. Dubitandū igitur, an uerū, et an liceat. Quæ sympathia sunt, non uerborum uī, in dæmonas referre præiudiciū est. Nam si herculeo lapide, carne ranarum, radice arundinis, resina laricis,

lacertis, limacibus, narcisso, diptamo, siluro pi- sce, bulbo, aristolochia rotūda, sinapi, conficitur emplastrum, quod sagittas reliquas extrahat: cur non eadem uis hominis digitis inesse potest? ut qui sub quouis temperamento, et substantiæ similitudine esse possit, ut demonstratū est a nobis in Naturalibus. At emplastrum ut ad acūm deducatur, spacio aliquot horarum indiget, nec motum habet: at digni hominis actuum suam retinent, cum partes sint uiuentis: et motū præ- terea habent coniunctū, unde statim dexterita- tis etiā auxilio telum uel sagittā prorsus sine do- lore eruere possunt. hoc autem uni, non alijs, et sine fraude aut conceptis uerbis concessa esse o- portet. Ut contra quibusdam chirurgicis manus sunt pro napelli aut aconiti radice, qui quotquot curauerint, inficiunt quasi lethali ueneno, per- duntq; contra alijs, etsi non ad extractionem te- lorum sufficiant, admodum salutare.

Quod autem uenenum per uulnus inditū est, maiorem longē uim obtinet quam epotum, modo uenenum sit, multiplici ratione: adeo ut exigua quātitas in telo sufficiat exhibitā, in potu eadem quantitas ne noceat quidem ut sentiat. Pri- mum, quia quod in uulnere est, iam in ægri cor- pore est, quod languet dolore, uulnere, sanguinis effluxione, abscessu aliquo: præterea timore, tri- sticia, ira, affectus est animus. horū nullū inest ei qui bibit, præsertim cum ignoret. Ob id medi- ci cauere debent, ut quæq; auxilia exhibeant ad uenena, ne ægro id significant, nisi magna neces- sitas cogat. Præterea ueneni illud in uentriculo coquitur, cibis tepetur, iterū coquitur in ieco- re, retinetur societate reliqui alimenti ita debili- tatum et immittitū, cum pars permeat ad intesti- na, cum fecib. ad cor peruenit: in uulnere statim per eleuationē assiduā alternatā, nec medio ho- ris spacio ad cor permeat. Indicio sunt uulnera- ta animalia, quæ statim cōcidunt. nā si post duos aut tres dies cōficerentur, quis esset usus talium medicamentorum? Præterea uenenum in uen- triculo diuiditur propter amplitudinem spaci, colligitur autem in uenis uel arterijs: quamob- rem ut longē efficacius sit oportet. Multum au- tem refert diuersitas corporum in hoc, uelut diuersitas inter hominem et ceruum. ceruo in telo elleborus est uenenum, ob siccitatis im- moderantiam: homini non ita. Sed et uenena quæ ad neruos præreptant, efficaciora multo sunt ex uulnere, quam ebita: uelut canis ra- bidi uirus. Parati ergo ex uulnere uenenato magna noxæ sunt, qui plenum habent corpus prauis

prauis humorib. tumidi, imbecillia habētes mem- bra principalia: cum locus minimē carnosus, sed in articulis, et iuxta capita musculorū, cum pau- co fluxerit sanguis, et uulnus profundum. ui- tiatur autem etiam in feris, uenenato uulnere oc- cisis, tota caro circa uulnus: etiam si uenenum il- lud homini uenenum non sit.

SIGNA AFFECTORVM VE- neficio, & fascinatorum. Cap. VII.

Fascini indicia sunt, color malus, oculi tri- stes, et demissi cum lachrymis, aut nimium sicci, suspiria, cor triste, uigilia, insomnia mala, macies in toto corpore. Et hyacinthus rubens, et coralus, in fascino impalescunt, nitoremq; amittunt. Et si annulum digito immiseris ex asini ungula, sitq; latior post aliquot dies, fascino uel ueneficio affectus est.

Præstigiati uana loquuntur, uaniora imagi- nantur, extra mentem sunt, oculos habent luci- dos: et ut cogitantium intentē, uigilant, macent et gracilescent in dies, floridus color euanescit.

Deuotos curæ magnæ exagitat, semperq; ti- more et audacia agitur, tristes et iracundi, con- filij inopes, Deos aspernantur, et superstitione tamen laborat. nihil infelicis hoc hominū gene- re, quod etiā nocturnis terrorib. agitari solet. in omnib. rebus suæ miseriæ imagine atq; experi- mentū uident: crudelēs, auari, sibipis parū fiden- tes, odiosi etiā suis. Horum plerūq; tametsi E- picuræos, laruæ tamen et monstra nocturna exagitant: id sit seu per atrū humorē cōcepto ca- rodæmone, seu per deuotionem eiecta ē sede mente ac ratione.

Excitati sunt, quos multi dæmonio laborare credunt: quanquā non negarim aliquos dæmonio laborare. Sunt qui narrent mirabilia, et nomina dæmonum referant. Et de scientijs disputant, et linguis loquuntur, quas nunquam didicerūt. Ex hoc genere sunt, qui pactis certis dæmonib. se deuouerunt: et uidentur conuiuia celebrare. Horum intuitus toruus: hanc dæmonum adora- tionem magni faciunt, uel quasi musant, seu ob metum legum, seu uenerationem, seu uanitatē.

Veneficio etiam contabescunt quidam: et quale sit, et in quo differat a fascino, superius dictum est: commune tamen utraq; est, ut dixi, tabesce- re. Vnde si myximi annulo incluseris, excidatq; annulus sponte ex digito, ueneficiū est: sed si di- giti fiant crassiores, et boni habitus, fascinatō non est, sed timor solium.

Porro omnibus commune est mentiri: atq; hæc omnia in mendacio et errore posita sunt. Quidā uerē mentiūtur, quidā falso uera se dicere existimant. fascinatō solū morbus est in cor- pore, ab initio cum processerit, etiam ad animam usq; præreptat. Atq; eadē ex morbis contingūt. Sed si ex causa exteriorē, quasi repente in hæc mala decidūt: sin autem ex morbo sensim, cumq; statim et sine causa mores in deterius mutantur, ueneficiū indicium est. Alias sæpē docuimus, creditum a Cæsonia id factū in Caligula esse, nō tam dolo quam necessitate, cum in cūctos quan- to essent chariores, desuere acerbis: id ergo excogitatū pro tutela. Itaq; et philtre ostendit amoris maiora incendia, uelut in M. Antonio erga Cleopatram: et nostra ætate creditur in So- limano Turcarū principe, ab uxore uocata Ru- bra. Sed frigidus declarat euentus. At qui natura sunt tales, ad nullas arrigunt: qui casu, non ad ul- lam, præter unā: qui maleficio, ad omnes, præter unam. Nam maleficium prohibet, ne ad illam possit accedere, sicut metus, et cogitatio et abo- minatio. uix autem maleficium uidebit ad- tus: quia si antea non poterat, maleficium potens fieri non potest, neq; ad illam. Frigidis quibusdam potus nō arrigitur, quibusdam arrigitur: sed cum tractatur, paululū elanguescit: alijs usq; ad opus perdurat, sed immittit nō potest, præsertim si ma- gnus sit, arcta uulna: alijs, quod raro cōiungit, se- men non effluit: pluribus, antequam immittatur, effluit. Contingit hic affectus maxime his qui ingenio plurimum ualent, studiosis literarum, pi- etorib. et sculptoribus egregijs: et qui plurimo tempore a concubitu abstinnere. Qui autē a go- norrhea proficiscitur, aut illi cōiunctus est, mor- bus est, nō ueneficiū. Magna res est cōcubitus: q; ad conseruationē generis sit: ideoq; multis modis a natura illius appetitus ornatus. Et ubi finis nul- lus est ad metam, ibi nec est inuenire terminum uoluptatis. Et in concubitu ipso uoluptas, est in illecebris, dum exercetur. Est, dū absoluitur: est in meditatione, est in memoria. Et dolor et uoluptas in patiente delectant, seu pudeat, seu ultrō se offerat, paria ferme sunt. Ipsa forma, quæstus, modus, tentigo, seminis ef- fusio, omnia ex æquo incunda, iuuat occur- rentem ultrō uidere, iuuat occursum declinan- tem, iuuat ē rimula aspiciere: ubique est quod præferas, nudam, ornata, semicomptam, omnia libidinis stimulos accendunt. Si in domo sit, gaudes commodo, gaudes ludis: si extra, gaudes furto. Si humilis sit conditio, quod

omnia tibi liceat: si nobilis, quod diligaris ab illa. Si publica sit res, quod cuncti tuae felicitatis participes sint: si occulta, quod plus habeas quam existiment. Nil mirū est igitur, si ob hoc ipsa maria terraeq; perturbentur: & in ipso tot fascini, philtrea, veneficia, tot affectus, & corporis atque animae passiones sint constitutae.

SIGNA LATITANTIS IN rebus ueneni, aut ueneficij.

Cap. VIII.

Haec eadem sunt sex signa, quae superius dicta sunt: natura, coniectura, experimentum, color, sapor & odor. Et natura quidem deprehensi sunt in medicinis homines admiscuisse uenenum, quia arsenicum descenderat. Et ego quidem interrogatus sum aliquando à Principe, quid nunc obij, an uenenum ullum posset uino admisceri? & ego dixi, me nescire. & ipse dixit ridens, quod adamas non poterat admisceri illi. Et ego transiui in aliud propositum: ipse tamen plurima nouerat in hac causa, sed credo tentasse illum me. Ergo, ut ad rem redeam, arsenicum descendit in his quae bibuntur ad inum, & candidum est. idem agit sublimatum, quod uocant argentum uiuum, & album est, & lucet: sed soluitur. Indicium est ergo à pondere etiam, & à gustu. Ita à gustu & odore rubet & salamandra & uiperæ etiam uino mersæ se produnt. Et in huiusmodi uenenis pinguis neque color neque claritas constat: etiam splendida, uarij coloris, cum uel modicum quieuerint, in superficie obducunt: ut deprehendere talia facile sit, nisi ignauis, & ad omnia commiuentibus, adeo ut sublimato argento nil deterius sit. Sed & illud quantum amittit de colore, eo acriorem succum reddit, cui immixtus est: ideo ab acribus ualde cauendum, & in mensis principum maiora mala, latitate ueneno in aromatum abundantia.

Coniectura grauis est omnis animalis, quod sponte perijt, caro: aut enim repente mortuum est, atque id nisi à nitro necatum: sed & sic contabescit, ueneno perijisse suspicandum est, ideoque permicosum edere. Narrat enim Amatus, filiam Ceturia 2. Aribæ tabefactam ad mortem, quod carnē gustasset gallinæ arsenico enectæ. Longè ergo intius edatur carnes occisi telo animalis, licet infecto, quam intus sumpto. Quamquā & sic enecti, uulneris carnem late præcindi antea sua serim, nec sanguinem degustari: at uerò si longo morbo perijt animal, contabuisse & semiputrem car-

nem esse necesse est. Quid ergo boni inesse potest? imò quid tutum? Ideo statuit antiquitas, & rectè: non solum abstinendum ab huiusmodi animalibus, quæ sine manifesta causa perire, sed etiam occisorum spectanda uiscera. ideo non solum quadrupedum, sed etiam pullorum exta inspiciant: & cum iecur totius corporis hac in parte, quæ ad sanitatem & morbum attinet, fons esset, illud præcipue inspiciant. Sed cum uilesceret hoc negocium, & opinionem nimie molliciei apud plebem ipsorum potentium etiam usque ad seditionis periculum pareret, uelo religionis obtenderunt, dicentes etiam futura prædici hoc posse. Quod seu demoniorum auxilio, seu casu contigerit, fidem habuit multis ex euentibus: quoniam & in pluribus, uelut & in alijs fucus subest, fefellerit. Adiuuauerunt rem edictis cum poena, religionis autoritate, dolis, ambiguis responsis, rumoribus, ita difficile fuit falsa deprehendere, mansit tamen malus fructus superstitio, siquidem aruspicum & obseruatio iecinoris, ab optima planta, scilicet carniū animalium salubritate aut morbo, ortus. Est aliud coniecturæ genus, cum, ut dixi, optima & multo aromate condita, ac faccato, in mēsa, & sub sine conuiuij, cum iam saporis cognitio in lingua ob ciborum multitudinem ac uarietatem obtusa est, tibi offeruntur, præcipue spectatim. Itaque surculam ex optimo orichalco Germanico, quod ut aurum splendet, habeto sociatam, gladijs auratis: ut lateat, quantum fieri potest, cautio: atque attinge ossam interm quasi oblitus, aut audiendo, aut sermoni operam dabis. namque interim rubiginem contrahet. Quod si eueniat, noli tentare fortunam secundo, sed totus sermone incumbens, ac ex industria incalescens sinito, nil degustando, conuiuium absoluitū eū qui apposuit, obseruato. Reliqua extra hæc artem. Experimento propè alio, muscas, si quæ sunt, obseruato: & ab eisdem abstine, quibus & illæ leue est, sed tamen aliquibus profuit, ut referunt. Ceraſti dicunt quatuor adesse cornicula, Plin. lib. 8. certum est unguulam quadam aspiciam cau- cap. 23. da inesse, quæ inclusa auro pro gemma, creditur sudore prodere uenenum. Creditum est de myxici, de monocerotis cornu. Vas è porcellana, quam dixi esse myrrhinum antiquorum, uel etiam ex electro natiuo, non facticio, ut superius dixi. Sed hæc omnia aliquid sunt: generaliter tamen uera esse nequeunt. Color sanè plurimorum ex his uenenorum præsentia uitatur: atque utinam non etiam ex alijs. Effet enim quorundam

rudam certum argumentum. Debes præterea facies inspicere inferentium. dici enim solet: At quam difficile est crimen non prodere uultu.

Obserua insolitas blanditias & sermones incertos, nec coherentes, atque abstine: tum uerò & mutuos aspectus, nutus, mictationes, ad ministras, & in cibis ipsis colorum uarietatem. Varia hæc uidebuntur quibusdam, sed in magnis sceleribus difficile est omnino se continere: Et exigua inuersione omnia pereunt.

SIGNA MORBORVM pestilentium.

Cap IX.

Signa autem febris pestilentis cuiusque propria ac generalia sunt tria. Primum est, fetor exentium intolerandus, quia refecantur ex re putrida, ut dictum est: & hoc in calidis morbis: in frigidis autem dum egeruntur solum, & sunt pingues, sanguinea & nigra. Secundum est, quod sit quieta exterius, cum seuisimis tamen symptomatibus, & cum pernicie plurimum. causæ iam dictæ sunt. Tertium, quod maxime pertinet ad contagium: ut scias primum distinguere genus à secundo, id est quod sit ex consuetudine solū, ab eo quod sit ex aere, quod est, cū uideris post unius mortem alterum ægrotare, atque deinceps inter familiares, & eos qui uisita uerunt, in alios uerò distantes non: tunc est ex contagio primi generis. similiter, si adsint bubones. tertium est, si mors sit ualde præceps, ita quod uideantur bene se habere, & læti sedent in lecto: inde intra duas uel tres horas moriuntur. & unumquodque eorum est certum signum pestis contractæ ex tactu. Per contrarium singulorum ostenditur, quid sit morbus communis ex aere: scilicet si semper crescat, si sine bubonibus, in locis glandosis, & inuadat in pluribus locis diuersis simul, & etiam qui inter se non conuenerint. Sed huius signa sic Galenus tradidit: Color corporis inæqualis, partim ut in erysipelate, partim ut in herpete, spiritus fetens, calor exterius circa pectus. Dico non magnus, sed mordax: qualis in hecticis, quem neque ipsi sentiunt: & tamen non possunt ferre uestes, neque integumenta ulla, hoc enim in sexto Epidemiorum docuit. Urinæ autem sanorum urinis similes, aut sine contentis, aut turbidæ: aut cum contento colore simili telæ araneæ, ac in modum cumuli lanæ coactæ. A balneo etiã siumunt non parum, cibumque respiciunt: cum reliqui ægri soleant ab illo minus laborare siti, & cibum appe-

tere: tum uerò oculos habent flammeos, & calidos. Pulsus plerumq; sano similis. Ferrelius autem dicit expertum esse, quod & nos experti sumus, immoderatam uigiliam atque perennem. Nostro autem tempore maculæ per totum corpus, maxime in dorſi parte superiore, & humeris: & quandoque circa renes uestigij morsus pulicum similes apparere solent, atque hæc rubræ, purpureæ, nigra, fusca: sed omnium pessima nigra. uidi citreas, alij referunt etiam uirides se uidisse.

Et præter pestilentem febrem puram, sunt innumeri alij morbi, qui communes sunt, & lethales, maximeque dicti. A membris pectoris, peripneumonia: morbi laterales, sanguinis sputa, febres sudorificæ, ut in Anglia dictum est: à cerebro, cynæche seu angina, phrenitides, insaniam: à iecore, morbi regij, atque dysenteria, tum carbunculi prauj. Omnium horum præter propria signa uniuscuiusque morbi quandoque communia, quæ sunt multitudo languentium, & mors maioris partis, & propria etiam signa pestilentis febris iam dicta. adest quartum genus signorum, proprium unicuique generi: ideoque definiti non potest. Nam in Anglico sudore adest punctio non grauis, in quadam parte corporis non determinata. Sic in peste illa CCCXLVI: de Sub- præter bubones aderat sputum sanguinis: & in ea Constantinopoli, cædi ab alio: & generâ teritus propria, atque similia. Cum ergo ultra morbi propria signa signum aliud adest, quod omnibus conuenit, ac si esset pathognomicum, tunc morbus est pestilens. Verum certò scitur, cum ad mortem tendunt patientes: aliter erit epidemius, ex intentione Hippocratis. nam ego pestilentem dicam ex corruptione aeris, aut aquæ, licet non tanta sit ut interimat languentes: quo in genere collocauit Princeps uariolas & i. 4. Trac. morbillos, cum peste. Signa autem communia 4. cap. 6. &c. illorum atque illarum sunt, efferuescentis sanguinis, uelut spirandi difficultas, rubor faciei & oculorum, dolor capitis cum grauedine, tussis, febris ualida, dolor dorſi, oscitatio & pandiculatio, & tremor pedis, dolor in pectore, uocis raucedo, lacrymæ, inquietas, & aestus magnus. Et signa lethalia sunt, cum aduenit angina uel diarrhœa cum aliquo malo sympto mate: & huiusmodi morbi raro interficiunt, quia sunt generales toti humano generi: paucissimi que euadunt ex his qui ad ætatem deueniunt perfectam, quin utroque morbo ex his corripantur, quia sunt ex duobus excrementis sanguinis crassi ac tenuis a

3. De Præ- sag. ex pul. cap. 4.

Com. 29. Sec. 1.

nus à principio generationis. Et aliquando corripunt hominem plus quam semel & bis.

Et scias, quod omnis febris quæ ab initio de-
tegit naturã venenosam, est minus mala ea quæ
post aliquot dies; non solum quod medicus in cu-
ratione non errat, sed quia genus veneni est mi-
nus prauum, & habet ortum quasi ab externa
causa. Et quanto plus distulerit, eo peius.

SIGNA ABRIS ET AQUAR
CORRUPTORUM. Cap. X.

Flementa hæc multis modis corrupta di-
gnoscuntur: ratione propria, non propria,
signis proprijs, ab effectu, signis communibus,
causibus: aqua autem etiam sensu. Ratione pro-
pria ex dictis Aristotelis prima Problematum,
cum scilicet aer plenus est uaporibus: inde tota
illa constitutionum pestilentium series descri-
pta in libro de Providentia, ex temporum anni
constitutione. Non propria sumitur ex astris,
& hæc est triplex. alia quidem per luminarium
defectus, cum maleficæ præferunt: & si etiam
color malus fuerit, ut secundo Quadripartiti, qui
modus est communis cometis ac stellis fortui-
tis, cum magnæ fuerint, diuq; perdurauerint. Et
ideo fuscus, & niger color, & plumbeus pestem
portendunt. Tertia coniunctio Saturni & lo-
us in signis aeris: ut in ea quæ fuit causa pestis
antea descriptæ, quæ inchoauit anno M. CCC.

Cap. 8. & 9

XLVI, cum eodem anno fuisset coniunctio in
Aquario, ut refert Matthæus Villanus: non ta-
men potuit permanere in una regione plusquam
quinque mensibus, & occidit tertiam partem hu-
mani generis. Et post has sunt coniunctiones
Saturni & Martis, præsentis Sole aut Luna in
eisdem signis, maxime Libra et Aquario. nocet et-
iam Scorpius. Signa autem propria sunt, quod
panis expositus uespero aeri mucescit in una no-
cte: caro in die una corrumpitur: aer ipse pulueru-
lentus uidetur, ut Princeps prima Quartæ, et in
cap. hyeme maxime, & nebulae graues sine pluuia in

Lib. 1. cap. 1.

40 æstate. Et in die magnus calor, in nocte frigus,
quoniam corpora humana non illam ferunt
mutationem. Et urbes quæ sunt obnoxie
huius mutationi, sunt etiam obnoxie pestilen-
tentiæ: ut Roma olim, cum uix unus aut duo
anni possent continuare sine peste, nunc muta-
to situ, beneficio Pontificum, tamen si obnoxia
sit eisdem rationibus pestilentie, multo tamen
minus ac rarius quam antiquo tempore. Ab ef-
fectu autem, quoniam homines uidentur suffo-
cari, uigilant nocte, lassitudinem sentiunt, pe-
cudes moriuntur & sues: & apparent in homi-

Trac. 4.

50 nibus lippitudines multæ & melancholiæ, &
mulieres abortiunt, & parientes & abortientes
moriuntur, si fetus sit magnus: & apparent sca-
bies, & pueruli multi pereunt: & apparent fe-
bres continuæ multæ: & mors auicularum, &
fuga earum ex regione, & fuga etiam murium.
Ex communibus aut signis sunt, ranarum mul-
tudo, & magis serpentium, & erucarum, &
limaciarum, & reptilium & talium: uelut etiam
locustarum multitudo, quarum uita penuriam
parit, mors corrumpit aerem. Et casus multiplex
est: primum, si contingant in autumno ignes &
faces & flammæ: & nebulae puluerulenta: an-
te solem & lunam & sidera maiora: Canem
& Pleiadas & Hyadas & Orionis cingulum,
quæ pluribus diebus appareant. Et in aere quasi
profundi specus sine nebulis. Et tristitia homi-
num, & tumor, & nouæ superstitiones, & par-
tus foedi. In secundo genere sunt clades magnæ,
20 terræ motus, uentorum exhalatio malefica, in-
undationes, & hoc præcipue. nam cum siccan-
tur, corrumpitur omnino aer: ideo in Aegypto
hoc est frequens. Et sepulchra antiqua aperta:
et pluuie multæ, quibus magnus succedit estus,
& penuria magna, cui succedit abundantia ma-
gna. Tertij casus sunt, multitudo hominum, at-
que improbitas, sed hoc altius est repetendum.
Quod ad præsentia atinet, dubium non est mul-
titudinem hominum exhauriri peste aliqua aut
penuria aut sensum, cum pauciores nascantur
quam moriantur: contraria enim ratione creue-
runt. Præterea ortus plurium infantium, & præ-
sertim puellarum, & uno partu, signum est pe-
stis: natura quasi præoccupante defectum fu-
turum humani generis.

Verum casus admirabiles sunt, uoces, stre-
pitus, somnia, aliq; terribilia signa. Quidam au-
diunt currus euersti ante domum maximo cum
streptu, ac si tabularum magna moles simul
caderet: alij uident funeream celebrari pom-
pam. De his autem alijs dictum est. Dubita-
re tamen contingit, an talia uera sint, et an uera
saltem, qui dicunt, dicere se credant? an omnia
conficta à nascitis & improbis: quibus non sa-
tis est malefacere, nisi etiam irideant bene sen-
tientes de pietate. Sed neque, quod alijs di-
sputatam est, quærere hic propositum est: sed
si modò admittantur, quomodo naturalia esse
possint? Difficillimum est de his tractare: tum
quia in principijs homines disident, nec quic-
quam incertius: deinde, quod tenuia sint hui-
usmodi principia, ut nec ex illis propositum de-
ducere

Lib. 4. De
Arcanis Ae-
ternit. cap.
13. Et 4. De
Fato cap.
10. & 16.

Lib. 4. De
Arcanis Ae-
ternit. cap.
13. Et 4. De
Fato cap.
10. & 16.

50 quæ ducere liceat. Demum, quia in experimentis est
magis dubitatio. Plures, ut dixi, causa irridendi
alios talia confingunt: alij simplicitate aberrant.
Sed rei ueritas est, quod his temporibus tum ob
aeris corruptionem, tum ob metum maximum,
tum ob tristitiam charissimorum amissorum ab-
undat ater humor, q; refert has imagines & stre-
pitus, & somnia uera, constat enim, quod in Pa-
ralipomenis discussum est, humorem illum atrü
dæmonis naturam sapere. Ergo nõ omnino falsa
sunt huiusmodi: sed uidentur, audiuntur, ut ab his
qui se imaginantur principes, aut damnatos ad
mortem. Et tales sunt medij inter insanos & dor-
mientes. Causa ergo est, quod homo in uigilia
nõ sentit, nisi à magno sensibili quoniã spiritus est
in perpetuo motu. & diu dormit, sentit alias affe-
ctiones: quoniã spiritus quiescit. Et quies est cau-
sa facilitatis sentiendi, ut motus impedit: & ideo
ater humor cũ sit frigidus & siccus, sistit spiri-
tus, & ideo facit ut recipient impressiones, quæ
sunt à cælo, uel ab anima, uel à dæmone nobis cõ-
iuncto, uel ab ordine uersu, seu fato. Videtur
ergo, quod ibi dictũ est, potius referendũ ad mo-
dũ operationis quam ad principũ præcognoscẽ
di futura. nam humor ater est principũ solum re-
cipiendũ species illas, nõ autem prædicendũ: imò
quantum est ex sui natura, est causa potius erro-
ris, propterea insani & homines sanæ mentis, pe-
sistentia tempore uidentur & dicunt multa falsa.
Quod si cui possit stabiliri spiritus absq; illo hu-
more, ut contingit in his qui pacato sunt animo,
& boni, sine perturbationibus, & quorũ cogita-
tiones sunt fixæ in Deo & uitis, necesse est ut
præideant multa, & omnia uera, & hæc est
summa felicitas humana. Humor igitur ater,
est causa sentiendi absque sensibilibus: non au-
tem prædicendi futura uera. & ideo cum ta-
les prædictiones, uisiones, strepitus que ap-
parent, signum sunt corruptionis aeris, aut a-
quarum.

Lib. 7. Sec.

corruptio, ut dixi, nisi cum morbi interficiunt. Et
similiter ut mors mundorum animalium, & pi-
scium, & bonarum plantarum, & uilium homi-
nibus, est indicium corruptionis aquæ: ita gene-
ratio immundorum, ranarum, uermium, eruca-
rum, asilorum, muscarũ, multipedarum, araneor-
um, & ignotorum insectorum, tum serpentium,
est indicium eiusdem corruptionis. Et eadem est
ratio in aere, cum corrumpitur. Et oculis uide-
tur offuscatio, & in aqua quasi puluis sparsus,
& quædam pinguedo in superficie: & dum bibi-
tur, sentitur humidũ adhærens palato, & uiden-
tur colores in ea. uirescit enim, fusca fit, flaua. Et
animalia, maxime boues, & post equi non atin-
gunt, nisi ex magna siti, & quasi præalibant: inde
abstinent. Et conferunt se ad aquas flumiorum
currentium. nam tales raro, uel nunquam cor-
rumpuntur. Et similiter in aere sentitur odor
quidam sine causa, & lingua fit stituclosa, & ho-
mines abominantur cibos. Et fit lingua quasi
cænoza quadam illuue fœda & turpis. Et ex a-
qua & aere corruptis generantur herbae uene-
nosæ: maxime cicuta, hyoscyamus, napellus, ti-
thymalorum genera, & si non profusus uenena-
tæ, saltem tetri & mali odoris, ut cotula uo-
cata fœtida, urtica agrestis, atque huiusmodi.
Et similiter generatio plurima fungorum, &
perniciosorum: & aeris prauitas detegitur in
nocte & crepusculis. Et si liquor melius degat
in cubiculo concluso, quam perflato. Et cor-
rumpitur aer in uallibus, & locis quietis, & a-
qua, ubi non est profunda, sed iuxta terræ su-
perficiem.

SIGNA PESTILEN-
tiæ buboniæ.
Cap. XI.

Bvbonia pestis ac contagiosissima signa,
sunt eadẽ quæ etiam in omnibus pestilenti-
bus comunia, sed præcipua bubones. Inter quos
qui sub alis sunt, omnium sunt pessimi: inde, qui sub
meto, uel parotides: ultimo, qui in inguinibus sunt,
atq; in his obseruare oportet, an alleuietur ex
his morbus. Et parui sunt deteriores magnis: &
nigri, fuscæ, liuidi, cærulei, uirides sunt ualde ma-
li. Et naturales colores sunt, albus & ruber, post
quos est pallidus: reliqui mali, sed nõ pessimi. Ad-
est palpitatio cordis asidua, et dolor capitis cum
sensuum interiorum stupore, & nausea quam uo-
mitus non sedat: etsi, ut dictum est, plures ex ea
dem domo pereant, aut saltem febre simili labo-
rent, Hypochondria tenduntur, & tumet uen-

SIGNA PESTILEN-
tiæ buboniæ.
Cap. XI.

40 bus comunia, sed præcipua bubones. Inter quos
qui sub alis sunt, omnium sunt pessimi: inde, qui sub
meto, uel parotides: ultimo, qui in inguinibus sunt,
atq; in his obseruare oportet, an alleuietur ex
his morbus. Et parui sunt deteriores magnis: &
nigri, fuscæ, liuidi, cærulei, uirides sunt ualde ma-
li. Et naturales colores sunt, albus & ruber, post
quos est pallidus: reliqui mali, sed nõ pessimi. Ad-
est palpitatio cordis asidua, et dolor capitis cum
sensuum interiorum stupore, & nausea quam uo-
mitus non sedat: etsi, ut dictum est, plures ex ea
dem domo pereant, aut saltem febre simili labo-
rent, Hypochondria tenduntur, & tumet uen-

ter. Et alius demittit fetida, nigra, cruda, colli-
quata, aut pluribus ex coloribus mista: aut quæ
non unum retinent colorem, sed uariantur, pin-
guia. Et cum adest, dolor capitis est uehementis-
simus. Et hoc, quia si uires constant, causa est ual-
idissima: et si non constant, non omnino sentit.

Cap. 9.

Et ad sunt, ut dixi, in signis morborum pesti-
lentium signa propria quædam unicuique gene-
ri. Et mors, quæ accidit passim, non permittit du-
bitare de re, cum iam bubones apparuerint. Sed
dubitatio est antea quam prodeant. tunc ergo o-
portet considerare omnia quæ superius dicta
sunt. nam in hac sunt uehementiora, ut dixi: quia
cum in hac non adit alia causa constans quam
morbi, et tamen celerrime interficiat, necesse
est ut omnia symptomata sint longè ualidiora
quam in illa.

Signa autem mortis sunt ferme eadem quæ
in uenenis generaliter, sed loco doloris uentri-
culi magni adest nauſea, et abominatio cibi ma-
gna: et tumor in uentre, non declinante morbo
est, ut in uenenis: sed loco spumæ ad os adest u-
rina aut turbida ualde, ac fetens. Nec adest mu-
tatio coloris statim, ut in uenenis, uerum eius
loco mentis alienatio. Reliqua quinq; sunt ut in
uenenis, cordis palpitatio, oculorum rubor et
conuulsio: sed hæc minus in peste quam uenenis,
syncopis, sudor frigidus, et strangulatio.

Signa salutis in huiusmodi morbis nulla sunt,
sed exitus rei demonstrat: maximum tamen est,
si quis bubonem emittat satis magnum, et fe-
bris remittatur, et cibum appetat. Et signa e-
tiam lethalia non sunt adeo certa, ut in alijs mor-
bis: quia sunt quasi pathognomica ob febris ue-
hementiam, et putredinis magnitudinem. Et
crisis in his affert celerem mortem, etiamsi bo-
na uideatur: quæ tamen est cum anthrace, et
disruptur, ut mihi accidit per stuporem, sta-
tim liberat. Et quæ non est adeo secunda, est cum
morbus permittatur per crisim ualidam in an-
thracem, et uires non debilitantur. Tertia est,
cum in crisi solùm anthrax exit: at quæ per stu-
porem sunt, uomitum, lethales sunt: quæ uerò
per alui profluuium, meliores: his meliores per
urinas, cum tamen plerique pereant ex omni-
bus, uelut etiam ex ea quæ per sanguinem na-
rium. Et liuores nigri circa faciem, et ubique:
tunc uerò uestigia, ut in flagellatis in dorso,
omnia lethalia sunt. Et sunt in ea anthraces,
et sunt minus mali, post bubones pallidi: his de-
teriores sunt abscessus similes colore pru-
næ, et forma piscibus.

SIGNA MORTVI EX
peste. Cap. XII.

HI qui ex peste uera et contagiosa mo-
riuntur, carbunculos aut bubones habent,
iuxta ea quæ diximus in præcedenti capite: et
caro pendula aurium nigra efficitur, et nasus si-
militer a lateribus iuxta partem latiorē: et
quandoque emittunt uestigia nigra solum, absq;
ullo tumore. et hoc non accidit ex uarietate na-
turæ morbi, sed quia transmutationem præuenit
illius maxima uolentia. Et cum plures sic mo-
riuntur, est pestis ex aere maligna, et buboniæ
similis. Et cum celeriter ualde mortuus est, nec
apparent signa uenenis, nec abscessus interioris,
est pestis: et maxime cum plures sic pereunt, et
pestis ualde malæ. Nam cum morbus citò peri-
mit, aut ob abscessum interiorē, aut ob uene-
num exhibitum, aut genitum, aut contractum ex
contagio, id agit: sed sublato abscessu interno, et
ueneno exhibitio, necesse est ut sit uehemens et
putridus, ideo contagiosus: quare ex buboniæ
pestis genere.

SIGNA MORTVI EX
ueneno. Cap. XIII.

Galenus non in hac parte quam alijs dili-
gentior, signa posuit mortui ex ueneno, sed
mortem repentinam, cum bono regimine antea
uteretur, corpus liuidum, aut uariū, aut nigrum,
præcipuè dorsum, sub hoc etiam repente mori
intelligas, syncopim pati frequentem, extrema
refrigerari, et frigidum seruire totum corpus,
aut faciem solam cum ceruice, unguium luor,
et conuulsio: præterea nauſea perpetua, et dolor
in uentriculo erodens, unguis nigri post mor-
tem, qui facile auelluntur: et capilli qui sponte
decidunt, adeo ut aliquibus integri manipuli auel-
lerentur, nullo labore aut nixu, atque id signum
ex quarto signo Galeni pædet, cum dixit: Quod
caro diffluit, aut male olet. hæc enim accidunt,
cum uenenum putrefecerit carnes: secus, non id
potest. Ideo hæc signa quæ a Galeno posita sunt,
meliora fuissent, si dum homo ægrotaret, præ-
scripsisset, in mortuis enim parum utilia sunt, nisi
ad litem intendendâ forsan pro hereditate. Et mi-
rum est, quod nec ullus eorum qui Galenum se-
quuti sunt, ea posuit. Nisi dicamus in specialib.
quæ Princeps sexta Quarti posuit, etiam gene-
ralia, et aliquid plus contineri. Quanquam con-
tingat ueneni signa exhibitu cogno-
scere: et quale sit tamen
nescire.

ALEXI-

ALEXIPHARMACA QUAE
sunt, & eorum co-
gnitio.

Cap. XIII.

Alexipharmaca dicuntur proprie, et ex
ui nominis, quæ epotis malis medicamen-
tis aduersantur. aduersus, arceo et auxiliior. Ale-
xiteria autem, seu alexiteria, quæ obstant, au-
xiliantur, ab illis præseruant, cum duosq; ser-
pens sit, Galenus quinto de Simplicibus medica-
mentis (omissa hac exigua differentiâ) alexiphar-
macorum tria genera ponit: quæ contraria sunt
qualitate, ut castoreum opio: quæ caliditate in-
psium uenenum distrabunt: et quæ ipsum attra-
hunt et euacuant. attrahunt autem substantiæ
similitudine, quæ dicit media esse substantia in-
ter humanam naturam, et ueneni. Dico ergo,
quod inuenitur quartum genus, quod resistit
generaliter etiam uenenis, et uocatur bez-
abar apud Arabes, cum sine adiectione profer-
tur: et cum refertur ad uenenum certum, di-
citur bezabar eius, ut napelli moschus, sexta
Quarti. Galenus ergo commune alexipharma-
cum non nouit, scilicet cerui lachrymam: sed ne-
que smaragdum, ut resistit omnibus uenenis, spi-
ritum uitalem et animale confirmando: igitur
bezabar Arabum non idem est, quod alexi-
pharmacum Græcorum. Idem Galenus uide-
tur alexipharmaca proprie credidisse medicamē-
ta, quæ exhibentur intus, et sunt contraria na-
tura, uelut castoreum opio: at alexiteria, quæ
extrâ applicantur et trahunt uel substantiæ si-
militudine, uel ob calorem, tenuemq; substan-
tiam: quæ uerò intus exhibita proprietate natu-
ræ uenenis resistent, uelut dixi de smaragdo, et
infra ubi numerantur alexipharmaca, non ui-
detur Galenus agnouisse, aut libri illi eius ad
nos non peruenire. Vnde nunc duplex labor in
singulis, rem scilicet docendi, et ostendendi an
illud Galenus cognouit. Et si dicimus quod co-
gnouit, quamuis non cognouerit, tamen silent:
sed si negemus, oportet integras scribere illiadas,
quasi nefas sit dicere, Galenum pauca ignorasse:
cum Aristoteles dicat, maximam partem eo-
rum quæ scimus, esse minimam illorum quæ i-
gnoramus. Et certe quotuisquisque non infinita

ignorat, paucissima nouit? Sed uinum hoc est
temporis, imò auariciæ medicorum, imò pec-
catorum nostrorum pena gratis. Plurima igno-
rauit Galenus præstantissima auxilia, manna,
rabarbarum, horum inquam usum solum: ta-
marindos autem, et castiam nigram, et multa
alia, et longè pluram in dies: sicut et diuerso balsa-
mum nouit, et cinamonum, et animum, quæ
nos ignoramus. Ignorauit Indicam luem, pestem
buboniæ, curam ueram pestilentis febris, ue-
ram naturam uini: quædam notata digna in ana-
tomia, uelut pylori situm. at si quis hæc conse-
rat cum tot illius pulchris antiquorum inuentis,
quæ eousque perdurauerunt, nos quidem imperi-
tos et stultos esse ostendit. Imperitos siquidem,
qui pauciora plures, et tot librorum auxilio
sciamus, quam ille norit: stultos, quod adeo anxij
simus pro falsis opinionibus, et indigna laude
unius hominis: qui quantumvis præclarus fue-
rit, non tamè pro deo habendus est. Horum au-
tem quædam ut simplicia, alia ut composita sunt.
Simplicium autem quædam, ut etiam inuunt. Re-
ferunt aryngij radicem attractu occidere sala-
mandram, seu in aqua sit, seu extrâ. Sed ut ad
rem redeam, celebrantur inter generalia ale-
xipharmaca, sordes oculorum cerui urosi odo-
ris, quas seruant uenotores in Sicilia, ut ait Scri-
bonus Laryus. Sed in regionibus calidioribus,
et maxime in Africa concresecunt in lapidem:
et hic est qui ab Arabibus bezabar dicitur,
et eum cognouit Auenzoar etiam. Est et Pe-
zar lapis, qui ex India aduehitur: pro quo nesci-
mus idem repetâ, uide quæ a nobis scripta sunt,
tum ab Amato in secundum Dioscoridis. Sma-
ragdus autem et mus napelli, pro herba quam
putant esse zeduarium nostram, sunt longè infe-
riora his. Generaliter autem omnia adnata ue-
nenis potentissimis, non casu, sed natura et sen-
per, et partes ipsorum uenenorum, et excre-
menta, cum non occidunt, necessario sunt opti-
ma alexipharmaca, si sint ex plantis aut me-
tallis: aut alexiteria, si ex animalibus.

Causam differentie horum a-
lias attulimus.

S 3 LIBER

Tract. 1.
Summa 2.
cap. 1.

6. De locis
cap. 5. pag.
7. de Sim-
med. cap.
18.

Cap. 163.

7. de Subti-
litate.
17. de Rerū
uarietate,
cap. 97.
Cap. 39.

9. Con-
trad. 17.

LIBER TERTIVS, DE CV-
ra uenenorum.

CVSTODIA A VENE-
nis. Cap. I.

 Portet eum qui se uult custodi-
re a uenenis, fidiſſimos habere
famulos & ancillas: & magis
pueros quam iuuenes, & iuue-
nes quam ſenes, niſi ſint ſpecta-
tæ iam ſid ei, & nobiles genere. Et ob id Princi-
pes, licet huic periculo ſint maximè obnoxij, ob
nobilitatè eorum quorū opera utuntur, raro pe-
riclitantur. Quāuis referant Alexandrū magnū
à Caſſandro aſſectū ueneno, ſed iuſſu patris: &
ob id etiam quanto paucioribus miniſtris utetur,
eo ſecurius deget. Seneca cum timeret à Nero-
ne de ueneno, nullius opera in cibus utebatur.
Habeat præterea ueſtes, & maximè interulas
plures ſub clauibus bene ſiccas: et dū lauātur
ſiccantur, quempiã è ſuis ſidis apponat: et dū con-
duntur, ſpargat eas ruta & ſcordio ſiccis: &
dum induere uult, multa ſtama ſiccet, & odore
ac fumo belzoi eas imbuat, quod & ad gratiã fa-
cit. Tertiuū eſt, ut deuict cõiuita omnia, nemi-
nem patiatur uerſari in coquina, in uinaria cel-
la, iuxta cubiculū, iuxta menſam, niſi è proprijs
familiaribus, quibus fidit. Sciāt familiares ſuos
ubi diu uerſentur cum aliquibus, & lōgos ſerāt
ſermōnes, cū quibus id agant. Tristes & cogita-
bundos, & uerba cum riſu præter ſolitum tecū
miſcentes, amanda. Præterea luſoribus minus
fidas quam ſuribus, utriq; enim proditores: ſed
luſores aliquatō audaciores, & repentina perſi-
dæ. Nullum cibū peculiarem edas ex conſue-
tudine: nec ſolus, ſed omnia oēs: nullū locum cer-
tum in menſa, quibus duobus Principes priuatis
uiris ſunt inferiores, & et ſi præguſtent, qui ui-
num & cibos exhibent, parū eſt ei ſi non ſit qui
præguſtet, hominem unum plus occidere, qui eſt
eſt audacia, ut decreuerit occidere Principem.
Si dolus ſit in miniſtro ipſo, mille ſunt fallendi
modi, poteſt præmittis accedere, parum eſt
quod ſumit dum præguſtat: alia ex parte ſumere
poteſt. Propterea ceremonia potius, quam cau-
tionis loco habenda eſt hæc inſtitutio. Loci mu-
tatione panis, quod ingens eſt periculū, euitabis.
His quæ tractantur plures oculos præponere
oportet: ſed nullas manus, aut quam paucas, ut
dixi. Cornua cerastes ſudare præſente ueneno
referunt. Sed & electrū: at electrū metallū
id eſt, eſt & electrū myrrhinum, ſeu id dicamus

porcelanā: ita ex metallo ad lapidē, imò ſiguli-
num opus trāslata eſt hæc uis. Auric halcū etiã,
ut alijs dixi, ne pauperibus ſui præſidiū denege-
tur, miro modo ab omnib; uenenis metallicis mu-
tatur: ſed & ab alijs potentibus, præfertim ſi ca-
lidū ſit cui immergitur: eligi debet ualde ſplen-
didū & purū. Et niſi etiã ab omnib; ſuccis acri-
bus aut acidis uitaretur, rem abſolutā uidequa-
que haberemus. Sunt & q; catulos meliteos, ſe-
les, aues, maximè pſittacos, q; ſunt pamphagi, ho-
rum gratia alant. Rurſus eum qui uelit huius-
modi pericula deuicare, oportet ut abſtineat à
ſerculis ualde miſtis, tortis, farcimib; empha-
ētis, inimētibus, botellis atq; iuribus, quale eſt
nigrum Laconicū de herbis: tum uerò à uehemē-
ter odoratis: dulcibus quoq; atq; acribus. in hu-
iusmodi enim ſolent abſcondi exitalia uenena.

Tum uerò in edēdo ſummā adhibere oportet
diligentiam, ut de nulla alia re cogites, & cum
primū cibū in os mittis, odorē explora. nā extrā
ut malè oleat, nō eſt faciētis, ſed p̄dentis uenenū.
Quod ſi quid naturæ inimicū cõtineat fordidū
putridū ue, diuq; lingua ac dētibus tractaueris,
abominaberis buccæ: eadē quaſi hæreat, impedi-
mentū afferet gutturi, ut p gula demitti nō poſ-
ſit. & ſi ſapor aliquis aeris ſentiat, reiectetur
uelut ſenſiſſes ſtridere ſub dētibus, nihil enim hu-
iuſmodi ne uel huiusmodi deuorare ſolent. Maior
eſt fallacia in potu: & ideo etiã maior adhibēda
cautio. non igitur hauries unquā potū, ſed primū
præguſtabis & exſuges. Legatus Solimani prin-
cipis, dū potū à Barbaroſſa claſſis præſecto, et Lu-
liæ Caſareæ in Manritania tyrāno exhibitū ex-
plorat, pitiffatq; uita ſeruauit et amicitia adeptus
eſt illius, tū grātia muneræ expreſſit ab eo in uer-
patrati ſceleris. Qui a ueneno tument, ouis ue-
ſcuntur: ſed ibi periculū maius, ubi maiorē putas
eſſe ſecuritatē. nā & in ouis abdiuenenū facil-
limè poteſt, hauriturq; eo magis improuidē, quo
difficilius exiſtimatur poſſe immitti. Dicere ſo-
lebat Carolus, q; & alijs recitauit, non niſi gulo-
ſos ueneno cõfici poſſe. nam ſola cõfidentia la-
tère poteſt uenenū. Ideoq; nec famelici, nec ſiti-
bundi ad menſam, maximè alienam, accedemus.
Vitare decet fungos, & quæcumq; ſunt ſimi-
lia uenenatis, ut anguillas & ranas: non ſolum
quod & ipſa uenenoſa eſſe poſſint, ſed quod ma-
leſici ſub ea occasione uenenū exhibeant: quem-
admodū et ægris princeps Iſtonij et Bonrom eus
antiſtes

antistes ueneno sublati sunt fungis deuoratis: duo
patricij mihi noti, dum ranas edissent, nullus, ut
puto, ex his ui ranarū fungorū ue. nota hiſtoria
de Claudio Cæſare. Nec apū, quod ſimile ſit a-
pū riſus, nec petroſiliū parū cicutæ perſimile.
Bononia ignotas herbas miſcēt. cauere oportet
διωξόορ, prudētē habeas, qui è ſitula, nō phiala
aquā, è cõmuni cirnea uinū. Creditur Ludouiciū
Belzoiſiū Barbaniū è principib; noſtræ ciuita-
tis periiſſe aqua è phiala ſumpta: eiq; porrecta
gladiū appoſitū deterge. Acte gladij ſi quid dēt,
altera parte edito, aut non edito. Sic pro conſtā-
ti habetur, Franciſcum Sfortiam ſecundum ue-
neno debilitatum, ut poſtmodum ſterilis euase-
rit, & parum ſuperuixerit.

Securitatē autē ab animalibus præſtant e-
ducata, quæ illa edunt, ciconia, pauones, æluri,
muſtelæ. Quæ alliciunt & detegunt, ut ignis.

6. 4. Trac. Quæ odore ingenti fugant, ſtyrax, aſa, ſerapi-
ni, pix, cedria, aſphaltum. Et quæ ſapore acris, al-
8. 2. cap. 4. ad 10. liū, ſerpentaria, ſeu aron. Et quæ proprietate illis
aduerſantur, cornua cerui, folia cupreſſi, pini, iu-
niperi, mali pumici, arboſ tota et umbra fraxini,
triſolij, aſphalticū, ruta: ut contrā, ſaluia eos den-
ſitate foliorum allicit. Fugant & quæ illis ue-
nena ſunt, auripigmentum omne, raphanus ſeu
radicula, & elleborus. Sub hædera tutō & libe-
ter iacent, nec ullibi frequētius: ſed ſemiculū cre-
do fouendū uis gratia diligunt. reliquæ plantæ
quoſi ſunt indiſſerētes. Sed ſi ſub morſifera plan-
ta anguis lateat, lethaliſſimum uenenum habere
ſolet. nam plerunq; pigra animalia iſſe ſub plan-
tis latitant, quibus uel ſcuntur.

EA QUAE NOS DEFENDUNT
à noxa uenenorū. Cap. II.

EA quæ nos à uenenorū noxa defendūt, a-
lia ſunt alexipharmaca: unde illud oſtēdit
exemplū Mithridatis regis, q; ad eō ſua Mithrida-
tica cõpoſitione proſecit, ut cū uellet ſeipſum ue-
neno perimere, nō potuerit. Et de Agrippina, quā
filius Nero uenenis illis ad eō exquitiſtis tētare nō
eſt auſus, quod ſentiret antidotis præmunita, ut
inquit Suetonius. Neq; exiſtimandū eſt, cur an-
hanc ac ſolicitudinē oportere eſſe inſinitam, ſed
habitus corporis in contrarium tranſit. ut non
malè Martialis dicat ludens:
Proſecit potō Mithridates sæpē ueneno,
Toxica ne poſſent ſæua nocere ſibi:
Sic tu cauſti cœnando tam malè ſemper,
Ne poſſes unquam Cinna perire fame.
Quanquā hoc ad uſum potius uenenorū ille re-
tulerit, quam antidotorū. Venenū etiam ueneno

alexipharmacum, ut mēſtrui ſanguinis, uiperarū
caro, et multorū uenenorum, ut inſtrā dicemus,
cantharides. Lac præterea, butyrum, ruta, oleū,
theriaca præcipuē, allū etiam, hebetat uim om-
niū uenenorū, ſi quis huiusmodi aſidua utatur:
uerū tamen theriaca uita breuiat. Sunt & anu-
leta quæ collo appenſa hebetant uenenū, uelut ſe-
rum de achate lapide, pezar etiã geſtatū, et ſma-
ragdū & lachrymā cerui aduerſus uenena pluri-
mū prodeſſe crediderim (habet enim rationem):
ſed et coralū, et quæcumq; mutantur, quia mutant.
Et ex familiarib; auxilijs quæ uenenis omni-
bus reſiſtunt, ſi cū illis edantur, aut paulo ante: ſed
in eadē cena, aut etiã paulo poſt, ut diebus ſequē-
tibus antequā ſentiat, ſunt radicula, folia cū o-
leo & ſale. Vulgatum eſt de theriaca illa Mithri-
datis minore, ſcilicet quæ ex nucẽ plurima & fi-
cubus, tū ruta modico, et ſalis grano cõſtat, quod
præſumpta cibus tutos à uenenis præſtat: quod
ui cõpoſitionis potius quam ſingulorū natura ac-
cidit. Sed & nucẽ ponticas, & rutam orienta-
lem, & ficus itidem elgere oporteret.

Inter præcipua quæ uim uenenorū frangunt,
muſtela etiã à Galeno numeratur: credo potius
impoſita, quam in cibo ſumpta: ab Autē & oar ſmara-
gdus: antithora etiã, cui perſimilis eſt thora: ſed
uenenū hoc, deſcribiturq; à Mattheo Syluatico In dictio-
his penè uerbis: Duæ herbæ una orientes ſolijs ne Antitho-
re cyclaminis: ſed rotundiorib; modicè inciſis, flo-
ra, ſeu Antho-
ra.
thoræ uiolaceus. Videtur Geſnerus eas agnouiſſe,
qui & tra ctatū de eis edidit. Exiſtimant quidā
thorā napellū eſſe: antithoram, & edoariam, ſeu
napellum Moysi, aliū eſſe dicens: at non eſt. uerum
post inquit: Zedoaria melior eſt quæ cū napello
creſcit, cuius uicinitas uires napelli debilitat. Et
eſt theriaca non ſolū illius, ſed etiã uiperæ, &
omniū aliorum uenenorū. Sed ſi eſt antithora
& edoaria, erit thora napellus: at non eſt. uerum
fexta Quarti dubitant, an geduar, & bis mus
buba ſint idē aut diuerſæ. Sed & mus napelli, &
napellinæ muſcæ, uſæ ſunt à Matthiolo Senenſi:
et omnia hæc debilitāt, ut dixi, uenena. quia ſunt
ex uenenorū imperſeclorū natura, ideoq; etiam
alexipharmaca. Sed et pezar meminit Amatus
libro ſecundo in Dioſcoridem, ponitq; illius duo
genera, nos unum tantum uidimus: ſatis eſt & i-
pſum frangere uim omnis ueneni. Sed dubium eſt
de alexipharmacis generalibus, quomā ſi media
ſunt natura inter humanam & uenenum, cum
uenena ſint diuerſa: igitur non poterit eſſe u-
num generale alexipharmacum. Præterea ſi
S 4 alexi

6. 4. Trac.
8. 2. cap. 4.
ad 10.

20

30

40

50

In dictio-
ne Antitho-
ra, ſeu Antho-
ra.

2. Can. c.
500.
Cap. 745.

Trac. i.
cap. i.

Cap. 39.

alexipharmaca sunt media inter naturam humanam et uenenum, non erit cura uenenorum per contrarium: quod est contra regulam generalem. Respondeo, quod alexipharmacum generale nullum potest dari secundum mentem Galeni: sed dantur medicamenta quae roborant vires omnes, et excitant uomitum cuiuscunque rei noxia: non tamen sunt alexipharmaca iuxta principale significatum, et sunt duodecim. Dico Galeni aduersus pestem, bolus armenus: the- riaca generalissima, ut apud eundem de Theriaca, ad Pisonem: et de illius usu, ad Pamphili- lum. Quatuor Principis, et edaria, mus napelli, et sphragis, et medicamen compositum ex semine sancto, quod est absinthii Aegyptii, et radice ac folijs asse scetidae: et describitur post illa.

Et tria sunt Auenzoar: smaragdus, lachryma oculi in cervis, et sterco columbinu. sed hoc solum ad pestem. Et adducit rationem Galeni: Est enim quodammodo simile putrido humori ex peste corrupto. Tria Italorum, pezar Amati, musca napelli, et oleum scorpionum Matthioli.

Ceterum quae prohibent ueneni impresio- nem, sunt: esus lactucarum multarum cum butyro: atque hoc circulatores utuntur. Verum omnis uenenorum consideratio circa tria uersatur genera: custodiam, defensionem, et curam. De cura proximè agendum est, cuius septem sunt praecipua iam non dubia: quorum sex in se- quenti capite, septimum in ultimo huius libri declarabimus. Quinque uero dubia, an cibus plurimum nutrens dandus, secundo uinum? an calidus aer conueniat? Et si non potest uenenum educi uia qua ingressum est corpus, an uena sectione, quod per os educendum sit: demum an somnus conueniat, cum somnus omnes euacuaciones retineat, praeter sudorem, secunda Primi. Dicemus autem nunc.

DE CURA VENENORVM generali. Cap. III.

Communis omnium uenenorum intentio est, reuocare per eam uiam qua corpus nostrum est ingressum: ueluti si assumptum fuit per os, uomitum: si per clysterem, clyster alius educens: si ex ictu aut morsu, uulnere ue, ex- fugendo, ob id ergo uomitum facilem efficere utilissimum est: adeo ut nihil sit securius, ac per- stantius. Movere etiam uomitum per ea quae et redundantia eum cieunt, et quae proprietate. Redundantia, ut oleum, lac, liciuum, butyrum, nat- ura, elleborus albus, stros genista seu sparti, ane-

thum, et nucis illa quam metel uocat, quae uoni- ca est uere. Ego autem floribus genista, ane- thos, thlaspi etiam, aut staphisagria, si ueroq; papauere, si eius copia detur, libentius utar. Com- moda quoque in his quaerere oportet, quae praeci- pue quatuor sunt, ut facilia sint: unde elleboro quod per se uenenum ferme est, uix utar: ratio etiam staphisagria. Secundum, ut uenenum era- dicet, unde oxymel utiliter additur: uero li- xiuum lacti praestat. Tertium, ut ueneno adhe- retur: cui uero pulueres omnes etiam ex saccharo uomitum cieant, commodissimus erit lapis pezar atque smaragdus. Quartum, ut substantia hebetet, ut pingua omnia, oleum, butyrum, lac. Quanto igitur detergendo liciuum praestat, et oleum hebetando, ac facilem pronocando uomitum, tanto lac multitudine ob facilitatem. Mani- festum est aut, q. et multa ex his permiscere li- cebit, ut lacti oxymel ac theriaca. Princeps se- xta Quarti, butyru cui aqua lacti praeponi. ui- detur enim magis posse hebetare uim ueneni, tu uomitu ciere. Oportet aut tadium in uomedo per se ferare, quoad usq; nec sapor, nec odor, nec mor- sus, nec nausea, nec anxietas sentiat, quae sunt quinq; indicia propria reliquaru ueneni. Quod si uomitus difficilis sit, aut non potuerit exqui- site purgari per ipsum, tunc medicameto ualido, si non ultra gibba iecoris penetrarit, purgatus est. Et est regula Principis, adeo ut inuenit clysteria et medicameta quae purgat utringq; uelut thla- spi, elleborus, et similia. Uuat et per se multu, duos a pollice primo digitos gutturi immittere.

Sed si morsus sit, aut ictus, exfugere uulnus oportet. Et qui exfugit, non habeat ulcus in ore, nec in gingiuis, aliter maximo in periculo uersa- retur, cum secus sit securus. Unde Celsus: Venena animaliu exfugere loco calido et aegro pro- cliui decet. nam non sunt uenena, nisi gingiuae aut palatum exulceratu sit. unde P. illis nihil praeci- puu, praeter audacia. colubra enim tutu estur, i- eius eius occidit. Ex quo colligitur, uenenu id ab animalib. praetenu esse, quod in uentriculu ua- cuu receptu prius absumitur, quam permeet: con- tra auripigmentu crassu, adeo ut nunqua per- meare exterius infusum uenas possit, intus atte- nuatur et occidit. Quod uero etia morsus eoru no nocet, contingit, quia medicameto dentes ser- pentu obstruunt, unde patet, litera Principis in Trac. 3. et Quarti. Et no habeat dentes corrosos, debere emedari: Et no habeat ulcus in ore. Praestat aut ut oleo rosaceo uel niolaceo colluat antea os, post aut uino odorato: quana neget Celsus ullis esse pericu-

9. de Sim- pl. Medic. cap. de ter- ra Samia. Cap. 16. Cap. 3. 6.4. Tract. 1. cap. 4. & 5. In princ. et dum de ue- nenis agit. & 3. Thei- fir, Tract. 3.

Doc. 2. Summa 1. cap. 13.

Lib. 2. con- trad. 23.

periculum, modo sanae sint oris partes. Quod si dicas, superius contradictum fuisse aperte huic opinioni: Dico, in contradictionibus responsum esse: si uero non adsit qui exsugat, secundum locum obtinet cucurbitula, maxime lata, cum multo igne: et si etia incidatur locus minutim, non erit abs re. Tertio loco sunt quae superimponuntur ex simili- bus, ut gallinae pullus, et haedina aut ouille carnis nuper iugulatum frustum, ut calor ille naturalis attrahere non solum uenenum, sed uim illius eneruare possit. Similiter uiuiscuiusq; caro multu prodest ictu suo, uel morsu superposita, eum et sympathiae ratione trahat, et uim uene- ni molliat: quod ut Galenus dicebat, alexiphar- maca natura sunt media inter hominis ac ueneni natura. Sic uiperæ caro, uiperaru morsibus: et iecur rabidi canis, canis rabidi morsu, eiusde praeci- pue: et scorpis, scorpis ictu, atq; eade ratione. Quarto loco sunt emplastra ex attrahentib. ue- hementer, uelut radice arundinis, carne ranaru arborearu, limaciarum ue, silurij, piscis, tum la- certaru, et plerq; bullose radices, tum sinapis, aristolochia, diptamisy, Crete sis, angallis, ac si- milia. Quintu ac sextum locu obtinent, imo pri- mu u. sed horreda sunt, incisio carnis ad os ipsum usq; tu quae excutit ex candenti igne, aut Brutia pice liquata et superinfusa. Consulit aut Celsus, ut calidus semper locus foueatur, quod uenena ple- raq; frige facere soleant. Quanto magis quae acu- leo poru quam morsu perimut, sunt enim huiusce modi exaqua. An quae ueneni omnis sit, natuu extinguere calore. Sed et iubet, ut si bibant atq; euomant, asidua ius asferunt, haedinu aut ouil- lum, quamquam uenenu exterius aduenerit: repel- li tum motu, tum ui uenenu ad exteriora, putat.

Secundum praesidiu est ex alexipharmacis cominibus, tum intus tu extra. Extra quid est oleu Matthioli, nostruq; huiusmodi: 12. olei ex- pressu est semine iuniperi et napi libra una, ruta montana, hypericoni s iam semen concipientis, singula manu quantu bis potest capi: contundan- tur, et per decem dies in ardenti sole cu oleo ex- ponatur, inde expressis ruta et hypericone, de- nuo tantu atq; tantu demum: tertio addatur eade ratione, post uinaces scorpis, magniq; in eo nume- ro centu extinguantur. His addantur olei e flo- ribus uerbasci et sambuci facti in sole, singulo rum uncia dua, croci orientalis uncia dimidium. Quod si theriaca optima habes, adde: si sole uti non potes, balneu Mariae decem die ru loco per u. nu diem adhibebis. Intus aut recipe seminu iuni- peri, napi, rutæ, smaragdi orientalis (magna enim

est copia) boli armeni uulgaris: sed tamè que uo- cant orientale, diptami Crete sis, scordeon, singu- lorum drachma: scobis ex ebore de arso scrupu- lum, excipe mombasto et melle simul eatenus fer- uentibus, donec despumari possint.

Tertiu est, ut homo multo exenterato, capite prominente, statim dum adhuc feruet, sic infera- tur, ut tadium in eo iaceat, donec liberetur a uie- neni: quod si unus non sufficit, alter iterum exen- teretur. Atq; hoc modo constat Valentinu Bor- giam, pontificis Alexandri sexti maximi filiu, so- lum hoc praesidio euasisse, multiq; annis egregia facta, aut potius scelera admisisse, cum pater a- lij, oes qui ex eo uino medicato biberat, obisset.

Porro uictus ratio odoratis optimisq; edulij, et cor cofirmantib. constat, iuribusq; praeci- pue cum succo mali medici coctis. constat enim malu medicu adeo uenenis aduersari, ut Athenæ refe- rat, ut etia infra citabimus locu ex Theopompo Chio historiaru scriptore, Clearchu Theracleoia Pöti tyrannu, q multos cicuta necauerat, ubi re- sciuerit uim citri, illo praegusto, nemine e domo solitu discedere q eu no assumeret. ibi etia aduer- sus oes ictus serpentu illu extolui. Verum quod de aconiti alexipharmacu, qua ille potius quam cicuta interimere ciues suos solebat, potius ad meam quam ad citriu est referendu: uidetur q; locus ille quoquo modo quibusdam uerbis necessarijs mancus. Sed ad re reuertor. Lac in potu ac cibo esse praestantissimu, praeter ratione, et auctori- tem Dioscoridis lib. 2, quam refert Princeps in secundo Canonis, qui referut illud conuenire om- nib. uenenis ferme: ut ardetibus, quod extinguat: erodentib. quod mitiget eoru uim: frigidis ab his appellatis, uelut hyocyamo, adeo ut eos rationi restituat. Illud ego apertissima experientia didici, cum aegrotarent quinq; filij Euangelista Syrtiri, mercatoris Mediolanensis, obissetq; in mani- bus duoru medicoru, quos uulgus clarissimos exci- stimabat: hos uero etia pro deploratis reliquisset, existimantib. illis febre esse pestilentem, cum tamè nullus alius tota urbe eo genere febris coarpetus diceretur, intellexi esse uenenu omnib. ppriatu. ideoq; oes pau lacte, ille fuit cib. potusq; adeoq; fortuna me iuuit, ut oes seruati fuerint: cum tamè puella inter caeteras esset; ut reor, paru trima- tu maior, quam intra media noctem expiraturu putabat, cu esset tu hora uesperima. Reor ex his quae nuc colector, fuisse argentu uiuu distillatu.

Vtru uero a uenem contagio somnus sit utilis, hoc solum dubitatione dignum est. Princeps sexta Quarti, inquit: Et oportet ut non dor- miat

Cap. 63. Tract. 2. cap. 44. in fine.

Tract. 1. cap. 4.

5. de Sim- pl. Med. cap. 18.

Trac. 1. cap.

Lib. 5. cap. 27. sec. 3.

cap. 1.

miat omnino, & nō dimittat seipsum sic, ut dormiat: imò oportet ut euigilare ipsum faciant prorsus, rideantq; & clament in circuitu eius. Et causa huius est triplex, prima, quia tales indigent auxilij, et uomitu etiam, quæ in somno adesse non possunt. Secunda, quia oportet ut cognoscamus detrimēta illa: sed ista latē magis in somno, ideo præteribit tēpus auxilij. Tertia, quæ est euidenti or, est, q; interim uenenū trahetur super membra principalia, et interficiet: quæ causa cum sit communis etiam cibus, moribus, febribus pestilentibus, palam est, in nullo ueneni genere cōuenire somnū, donec extinctū fuerit uenenū, et in declinatione. Et quando morbus est breuis ualde, tūc facile est, et purū præfidū, ut in Anglico sudore: quia finitur plerunq; intra 24 horas. Deterior autē hora somni est, cum uenenū adhuc est in uentriculo, post, cum fuerit in uenis mesaræi & intestinis: post, cum fuerit ultra iecur. Cum autē fuerit iam in corde, uel propē, necessariū erit, si uirtus sit imbecillis, ut permittatur dormire: sed si uires non exigunt, melius est ut uigiles usq; ad morbi inclinationē. Erictiones etiā ab initio sunt malæ, donec uenenū fuerit citra caua paritē iecoris & antē, post autē sunt maxime utiles ad reuocandam materiā ad partes externas. Et quod dixi de somno, idem fermē iudiciū erit de potu uini. Verū uinū potest ultra somni occasione cōpetere trifariam. Primum in casu, ut sit materia uomitus. Secundū, ut detur cum illo alexipharmaca potentia. Tertiū, ut obruat uim ueneni per se, ut de cicutā. Nota est historia illorū, qui cum furtū fecissent, timentiq; deprehendi, secum cicutā uenenū attulerāt, uasq; uini, quo id mali sanabatur. Quintum præsidium est, ut quā diligentiſsimis rationib; natura ueneni propria, ut illi occurrere possimus per sua alexipharmaca. Quæ tamē nota sunt a libris, tū ratione dicta: sunt enim media natura inter uenenū & naturā hominis, ut aduersum propriā illorū actioni. Napellus cor petit, lepus marinus & cantharides exulcerant, acornitū tabefacit: ærugo erodit, sanguis menstruus putrefacit. Sextū, quod nō contemnendū est, autoritatib; rationeq; id docētibus, est ualida urinae pronocatio, sed solum hac in parte non generalis, cum adhuc uenenū est citra gibba iecoris. nam & in morsu canis rabidi cantharides exhibēt, et in alijs uenenis: & cum uenenū est in uenis, quo alio præsidio melius aut efficacius auerti poterit a principalibus membris, quā uehemētī medicamēto, quod illud ad urinae uias auocet. etiā si cantharides biberit, erit throdano et glycyrrizæ cura

bitur. Censet autē Galenus, attractionē ad exteriorem in omnib; uenenis utile esse: inter ea uerō quæ intus pro antidoto exhibētur, prætulit quod ex sanguinibus constat, secundo de Antidotis. Cap. 3. in fine.

CVRA VENENI CALIDI. Cap. IIII.

Illud ut certū statuere debemus, uniuscuiusque ueneni, modō non citō perimat, esse curā, atq; ideo omnīū temporaneorū. Sed tria maxime obstant, quo minus omnes curari possint. Primum, quod nesciamus ueneni qualitātē: secundū, q; temporanea anteq; innotescāt, iam totū hominis corpus deprauarūt. Tertiū, q; uolentia sua homines perimāt, uelut & uulnera graua, & icūs: uelut illud quod argēto uino & aqua separationis constat, sed nō nisi uini exhiberi potest. Datū fuit, ut audiui, in uinculis posito ac dānato, ut experirentur medicamētū circulatoris, quod ille frustra iactabat, statim enim miser illo cum medicamēto periit. Ergo ueneni cura p̄ cōtraria fieri solet, sed mediocria primū facultate, actu uerō etiā tepida, ne cogitantes extinguere incendiū cogamus, ut quandoq; contingit, dum ignē ex oleo uel bitumine accensum aqua conamur restinguere. Ita, exhibebimus aquā lactis, & uinū granatorū, & succum citruli, & cucumeris, & endiuæ: & refrigerare cor et iecur cum santhalis, et capbura, & rosis, ac uiolis. Et potus ac cibus sint iura pinguis, et cū p̄tisana hordeaceæ cremore, et succo pomorū acidorū. Et omnia sunt frigida, tam actu quā potentia: adeo ut exterius aliquādo necesse sit adhibere aquam niuis. Et sapa spissa, & butyrum, & decoctio dactylorum, sunt ualde bona. Et calidorum uenenorū generaliter exustio interiorū, & ardor, et inflamatio sunt symptomata: sed peculiariter pleraq; ex his lethifera, diarrhœa & dysenteria generāt: unde astringentibus indigent, & cibus q; nutriāt, et tēperēt uim medicamenti. Et aer frigidissimus & humidus, et in uomitu adhibeatur lac aut p̄tisana frequēs: et a purgatione per inferna abstineatur, et somnū magis cōuenit quā in alijs: et quiescat omnino. Et cum peruenierit ad uētris fluxū, theriaca aut Mithridatū utile erit. Et tēstudinis sanguis, & ciconia, & anatis uideatur esse utilia in huiusmodi affectionibus, quando excurunt potius quā aluum mouent: aliter ius illorum pingue. Et balneum in hoc casu multum uiuat multis modis, & somnum conciliat, qui solum his generibus uenenorum conueniens est: sed & pleraque calida uenena purgant uehementius, curaq; est per eadem fermē, quib; calida uenena curantur.

Quiete,

Quiete, somno loco frigido, balneis dulcis aquæ astringentibus, confirmantibus uires, nutritis mollibus, pinguib; iuribus, lacte. Et debent exhiberi quæ substantia consent, nec adeo diffuant. Et ab initio etiam, quæ uomitu interficiūt, uelut elleborus albus, uomitu curāda sunt: sed uomitus debet esse cum pinguib; uomitus enim non tam uentriculū labefactat, et uentris fluxus intestina, quantum uoluntas irrita uouendi. Et cum euacuatū fuerit totum uenenū fermē, tunc uiuanti inus & extrā succus cotoneorum, & malorum bene olentium: ut sunt, appiana, & succus pyrorum moschum redolentium. Et est mirum, quod odor moschi in pyris sit antiquus, & moschus ipse sit res incognita antiquis Grecis ac Plinio. Et confert etiam uinum malorum puniceorū, & ribes, etsi incognitus antiquis fructus: uelut & uua crispina, & omnibus his uis inest omphacij, conferuntq; non parum uentriculo. Et in his (non in calidissimis medicamentis) confert mithridatum plus quā etiam theriaca. Et differentia inter mithridatum & theriacam est in tribus. Primum, in his quæ ingrediūtur, quo rum numerum inferius explicabimus: sunt enim longē plura in theriaca. Secundum, quod in theriaca ingrediuntur pastilli ex carne uiperæ: in mithridato non. Tertium, quod & theriaca confert longē plus uenenis serpentum. Verū dico, quod mithridati compositionem non habemus, quoham Andromachus senior unam posuit, a liam Antipater & Cleophantes, tertiam Damocrates, ut secundo de Antidotis. Intererat & Galeni docere, quæ nam fuisset Attali & Mithridatis regis: at hoc cum non fecerit, suspectam omnem compositionem reddidit. Quidam præferunt descriptionem Andromachi ob uiri autoritatem, alij Antipatri & Cleophantis ob simplicitatem, & quod non uerisimile sit ambos mutasse ueterem rationē: alij etiam quæ Damocratis, quod ob carminis leges errorem nō admittat. Certe eam præferre decet, quæ constat quinquaginta quatuor rebus: ut Plinius, qui ante Galenū fuit, Lib. 29. cap. 1. quæ Antipatri, uera essentiam LII. componitur medicamentis: & si uincum odoratū a rotundo distinxeris, erunt LIII. Sed unum non admittit: quod si admitteret, perfectus esset numerus. nam quæ ad Andromachū refertur, XLIII. tantum constat medicamentis: quæ uerō Damocratis, XLIX. statim. quod si dicas in carmine deesse unū, erunt L. Et ideo legerē apud Pliniū cao. 24. LIII, uel illa uerba de uino nō imponēdo, super

Cap. 1. & 2.

Lib. 29. cap. 1.

Pli. lib. 20. cao. 24.

flua sunt, aut aliquid deest in tātā uetustatis caligine. Est etiā theriaca Antiochifacilis, cui tamen parum tribuo.

CVRA VENENI, QVOD FRIGIDUM esse dicunt. Cap. V.

Pro cura autē uenenorū quæ frigida uocantur, et uerē putrescētia debent appellari: dico q; peculiariter debemus quietē imponere, cōtrario modo quā aqua Platoniē, siquidē inquit: Nihil aliud ages quā ut statim a potione inambules, donec granari crura tibi sentias. postea uerō iacere supinū, contectū primū: deinde cū refrigeratur detegant eum. Hæc igitur ratio cōueniens est eius quod ille dicebat. Id mirū, q; tam breuē necaret id ueneni genus: siquidē uesperidum fermē occideret sol, assumpsit, paucis post horis, dico duabus aut tribus periit. nam intra mediā crura inflari uerisimile fuit: post autē quantū uixerit haud constat. certe si longus fuisset mortis cruciatus, omnes securim potius percoptassent. Ergo in hoc casu uinū copiosum dulce & potēs dandū est cum pipere, castoreo, gentiano atq; pistacijs. In aere frigido ipsum consistere oportet, uomitumq; etsi nihil uomat, perpetuū irritare. Et cū crura intumuerint, et caput grauaur, cucurbitula cum multo igne sunt applicanda. Et dicebat Galenus tardando operationē illius, sit ut nō uiceat, & procraftinatio est cura. Dico tamen q; Galenus potius quadam ratione persuasua egi quam solida, uel experimēto. Primum quod credidit paruam quantitātē non obesse. hoc est falsum: quandoquidē cicutā Atheniensū ita rectē tēperata erat, ut drachma in tribus horis occideret: quod nec napellus facere potest. Deinde credit non officere si uincatur: imò præparat ad malos morbos cerebri, attonitū, conuulsionē & tales. Tertiū quod sanati remanēt cum dispositione ad hydropē, & cum principio illius priuati cicutā. Et hoc, quia cicutā, ut dixi, & reliqua huius generis corrūpūt spiritus nō ob frigiditātē, sed ob putredinis naturā: tū maxime quia, ut demonstrari in libris de Subtilitate, frigiditas est sola priuatio, et nullā habet actionē p̄ se, sed agit impediendo. Queret autē quispiā quare talia uenena cōuulsionē excitent cum interficiūt? Et respōdeo, q; huiusmodi exiccāt cerebrū ob frigiditātē, et ideo cōtrahitur. et hæc est causa quare moriētēs oēs cōuellūtur: cerebrū enim anteq; congeletur naturali sensu, cōtrahit se, tanq; a causa lædente se conetur tueri. Sic et aqua cōtrahitur dum gelaſcit, remanētq; obid mortui oculi rigentib; ob eā causam: soluitur enim prima uel secūda cōuulsio, quæ cerebrum

3. de Sim. pli. Medici. Cap. 18.

cerebrum extenditur, quamvis contra causam contrahentem, demum euctum se contrahit. Cur igitur fit per assam foetidam proprie: acetum, absinthium, & syrupus acetosus, undecumq; causa fit, origanum, ruta, sal & allia, & sulphur, nucas, mel, oleum rosaceum, & theriaca, & cinamomū, & uinum antiquum, tenue, odoriferū, in multa quantitate extinguit talia uenena: & exci tetur sternutamentū cum conditi, & trahantur capilli, & non permittatur dormire. Et cicuta est deterior opio: opij enim drachmā duā occidunt solum in duobus diebus & per somnum: cicuta autē reddit deprehensum, & cum cōmate uigilante. Et inungat tempora cum oleis de lilio, & calidioribus etiam, & odoret castoreū, moscbū, rutā, & sedeat propter conuulsionē in balneo aque dulcis, & utatur iuribus pinguib. Et si talia nō putrefacerēt, sed refrigerarēt, nihil esset deterius. Et nuc methel est media inter opiū & cicutam. nā aureus in una die interficit, & fricare oportet extrema cū linteis asperis. Et cū potest moueri, & iā relictus se habet, exerceat se donec sudet. Et uomitus in frigidis ueneris debet esse cum nitro, & tartaroadbo. Sed & in putrescente, & omnibus quæ nō sint extreme calida.

Et curatio nostro tēpore optima, sed antiquis ignota, ex qua nemo perit, nisi ante admotū medicamentū iam planē sit cōclamatus: fit cum elyfir uitæ, cuius descriptiones cum sint in numero, facilem tamen & potentē adducam. Recipe uini mombasij libras XL. mellis optimi X. rutæ, sampsuchi cum seminib. chelidoniæ cum radice, singulorum libram unam: pyretri libram mediā: gar yophylorū, utriusq; cardamomi, piperis nigri & longi, cinamomi electi, gingiberis, ligni aloes, maceris, nucis myristicæ, & edoariæ, saluæ, cum radice betonicæ, stipitum rorismarini, gentianæ, iridis llyricæ, thlaspi, corticis medij fraxini, baccarū iuniperi, spondilij, serpilli, singulorū uncias tres. thuris, myrrhæ, belzoi, opoponacis, bdelij, styracis, chalbani, croci orientalis, singulorum uncias duas: baccarum lauri uncias quatuor, caphuræ sexquilibram: terantur omnia, & misceantur, & sub fimo equino ualde calido condantur per 40. dies. demum destillentur secundū artem, sic ut prima aqua clara colligatur ad usum: secunda, quæ feculēta est, ad unctiōnē locorū arteriarū seruetur. Præcipua pars est oleum tenue, rubrū ardentis saporis, cuius usus est intus ē tribus guttis usque ad quinque, & extrā: nigrum extrā.

CVRA VENENI A SVBstantia, & tabefacientis.

Cap. VI.

OMnia quæ tabefaciunt uenena, tēpora nea sunt. tabes enim sensim procedit, & longo post tempore interimit. Est aut tabes multplex, nec est unius modi, alia enim tabefaciunt uetriculi functione euerfa, alia iecoris: alia quia obstruunt: quædam immodicē calefaciunt corpus, & regium morbum inducunt: alia refrigerant, alia ulcus in pulmone inducunt: quædam dolores, quædam uigilias mouent: quædam pruritum, qui sedari nequit: quædam, quia siccant nimum. Ut uideatur non unus modus tabefacientium uenenorum, cum quædam fastidium etiam moueant: ita nec unus modus temporaneorum morborum. Sed alia erodunt, alia tabefaciunt, alia putrefaciunt, alia proprietate sua tandem interimunt. Cum ergo ita sit communis curatio, est scobs auri uel chalybis, si, ut plerumq; contingit, metallica sint. His, cum alijs, radiculæ folia, radix, succus, auxilio sunt: theriaca, & diacematōn. Ita oportebit non solum uenenum temporaneū per genera, sed etiā species curare, generalē enim præter hæc curatiōne habet, quā inferius docebimus. Quæ uerō propria est & sufficiens, est aqua terræ, & illius aer, oportet autē eligere quæ aduersetur natura ipsa ueneris: uelut ex Leno, Melita, Armenia. Et constat experimento: id deprehensum esse, (oleo enim ponderoso unguentur) & si non sufficit, aquā bibunt: reuomunt enim omnia molesta naturæ, & uis ipsa, ac cū eis uenenui uolenter trahunt. Oleū igitur graue est huiusmodi: olea aut destillatione confecta, leuia sunt generaliter. Quod uerō adiuuat ueneri actionē, calor est: calor aut instrumentū, nō uenenui. Instrumentū quidē naturæ, ut Princeps ait, nō ueneri: sed dum natura in illud agit, etiā illud agit eodē medio in naturā. Quocirca in ualde semibus irrita fit uenenorū natura, quoniā calor extinguitur. Venenui igitur agit, cum naturæ agit: sed & eodem modo alexipharmacū. antea ergo exhibitū, ut aliās dictū, ueneri um irritā reddit, quoniā illius uim membrū, & calor qui in eo est, celetius extinguit uim eius, quam accendat: paulo post aut assumptū, dum uires adhuc ualent, calore iuuatur. ita calor ueneno & alexipharmacō auxiliatur: at sero, cum ueneri uis obtinuit, si sumatur alexipharmacum, a calore nō deducitur nec ad locum, nec ad actionem: sed obfesso membro, calor sit exiguus, prodesse nequit.

Curatio singularis, & ad omnes tabidos magna ex

gna ex parte sepius experta. Recipe carnis ceruinæ, testudinis cū interioribus, nō cute omiſsa, & cortice, sanguinis suilli, carnis anatis uel ciconiæ uel anseris, limaciarum, chelarum, & caudarum cancrorum fluminaliū, aut astacorū, ranarū, anguillæ excoriatæ, sed anguilla & testudo coqui debēt, donec cutis separetur: sed ante coctiōne caput abijciatur) radices raphani, singulorū librā unā, cōtundantur omnia, & coquatur sola in balneo Mariæ, donec fiat sicut ius, inde destillentur in eo usq; ad extremū, & de hac aqua capiat patiens ab uncijis quatuor usq; ad sex, cum uncia media sacchari tepidū in aurora, & superdormiat. Et post quatuor horas edat panē cū lacte asirino, uel caprillo: & post horas nouem comedat carnes testudinis, aut pulli, aut pisces petrosos, aut suillam: sed ante cappares ex oxymelite. Et post tres dies illa aqua si fiat densior, aut odorē contrahat, destillatur. Item detur aqua destillata eodem balneo excoriet melle, post hæc per quatuordecim dies. Præterea scire debes, quod curatio per aquam aut aerē non confert adeo, cū ab initio non fuerit administrata. Post hæc conuerste te ad cognoscendum causam tabis, & ei adhibebis propria alexipharmacā, ut infra.

Cap. 23.

Quomodo autē medicus probus possit cognoscere causas uenenorū omnium, & genera illorū, & modū operationis illorū in corpora nostra, & ex hoc auxilia, & omnino nescire uenenorū compositionē, tacere decreuerā iam, ut aliqua alia admiranda: sed dicere cogor, eiusmodi sum usus arte. Nūquā uolui discere operationē aliquā, utpote ut destillarē, adurerē, miscerē, putrefacerē: sed solum omnia ratione concepi, & deductis omnibus ex principijs, certē in inueniendo aperte sunt res admirandæ, donec ad incredibilia perueni: & ex his perueni ad inuentionē auxiliorū, & ex usi principia illa: & ita remansi. Deo uolente, duplici modo sine cognitiōne uenenorum: tum quia deleui principia, tum quia exercitatione carui. nam in huiusmodi nō solum plurimū potest exercitatio, sed est necessaria: alter homo primū se, quam alios, in tā uolētis ueneris cōficiet. Est ergo hoc, ac si quis rotas illas uersatiles apparet, et cū his loricæ et arma plura utilia saluti hominū construat: post rotas omnes cum toto artificio periculo destruat: ita decet uirum, præcipue medicū, probū facere. Eos uerō qui hæc principijs deducere nequiverint, satis erunt quæ nos tradidimus circa auxilia. nā non nisi ex Dei uoluntate ad illa peruenitur: etiam postquam publicauero Dialecticam, Paralipomena, & reli-

qua huiusmodi. Fama publica est, esse quendam uirū senē Veronensem, nomine Martelofsum, nō alioquin paruæ existimationis, Venetijs degente: & ob detectas quasdam cōiurationes aduersus eorū Rempub. præmia & pensiones ab illis annuas cōsecutus: qui uenena omnis generis factitaret, & experietur miro exemplo. sed nunquā tamē audiui illos tali auxilio usos, sed ne tentasse quidem, neq; in insensissimos hostes, nec periculossissimos temporibus. Alios noui alibi, quorum opera regulos quosdam usos fuisse constans fama est: sed boni genij fuit, tales non eō sapientiæ peruenire posse.

CVRA VENENI PVTRÉfacientis. Cap. VII.

CVra eius quod putrefacit ueneni, in eo quod putredimire sistit, reposita est. quale maxime est scordii. at illud non in pestulentibus, forsan quod uel frigidū, uel purgatorum esse necesse sit: quorū neutriū cū in scordio sit, ob id scordion in uenenatis quidē ichibus omnibus amorsibus maxime prodest, tum uerō in ebibitis medicamentis: uelut primo de Antidois in pestilēbus morbis nō eandē retinet uim. Videtur autem laudari smaragdus & stragis, coagula etiam leporis aut cerui uel bædi, tum ebamapitys. Inde quæ sudorē prouocāt, succus radices cyclaminis, lignum sanctum rorismarini, uel parthenij eius, quod ambrosiā, tanacetū, uulgus Danaedā uocat, decoctū tamē amarantibi florū, seu lagopoi. At inter aquas destillatās, solani, smyrnij, cardui benedicti, quam herbā Turcam uocāt, florū sparthi seu genistiæ. Illa uerō foris olei pyretri, urticæ ues, tum radices logæ aristolochiæ, uel abrotanij: organū quoq; intus atq; extrā, sed orientale præcipue, quodq; acre est. Excitatur & sudor laboribus & exercitationibus, ut in tarantulæ morsu, sed hoc in alijs saltē periculossissimū. Cel-

Cap. 11.

Cap. 16.

Cap. 10.

Cap. 18.

Verum in hoc genere est aqua & aer terræ minor, quæ à cornu ceruino destillantur. namq; cornua cerui tyrocnesii comminuta, maxime iuuenum, destillantur balneo Mariæ, & ut cinamomum, exitq; aqua minor, quæ uenenum potius auocat, reliquum destillatur in oleum per duplicem ollam sub terra conditam, quo loca articularum inunguntur. Modum hunc planè docuisse me meministi: est autem ceruus tota sui natura contrarius omni uenenorum generi, causam autem demonstrabo. Et primum, quod siccissimum sit omnium sanguinorum animal: idq; tribus certis rationibus constat. Prima, quod omnium animalium maxima pro corporis magnitudine cornua gerat. Quod si de ungifero opponas, ille non est animal commune toti orbi, ut ceruus: sed neque illius maiora sunt cornua, licet plura, nec minus ramosa: & forsitan, quod ex eorum genere est. Sed etiam ceruus solida habet, & que singulis annis, si Aristoteli credimus, mutet, certè sæpe mutare, ostendunt cornua passim inuenta, nam multi credunt non posse tantam molem singulo anno excrescere. Indicio tamen est pro Philoplopho, omnis magnitudinis cornua in magnis etiam ceruis inueniri: sed, ut dixi, creditum est, ramis à mutatione annos numerari, ut cum absoluta fuerint, tum decidant. Secunda causa est, quod felle careant, ut idem autor est.

Cap. 15. Vnde amarissimum illi intestinum, ait. Et achænis (genus id est ceruorum, non à regione dictum) in cauda, quare hi uenenum in cauda ferre dicti sunt, atque hi soli, sed non fel, uerum uirus quoddam & uenenum, ut quidam dicunt, lethaliissimum. Tertia, quod plurimum se exercent, atque hæc procul à dubitatione. Quod si addamus etiam prodita ab alijs, ceruos edere serpentes cauernis spiritu eorum extractos, nil superaddi potest, nã quod oderint serpentes, quod è cauernis extrahant, dixit etiam alibi. at quod edant, etiam Scribonius autor est. & quod illis esitatis, ad aquas confugiant, ab eodem dictum est. Minus sanè mirum uideri poterit, uerba Aristotelis cõsideranti: Cerui, inquit, à phalangio icti, uel consimili animali, caneros edunt. Ergo si ita est: primum qui edat carnem ceruorum assidue, nil mirum sit si perpetuo febre cariturus sit, quod etiam Plinius in posteriore loco testatur: sed et si siccitate tanta sunt, diutius uiuunt, quamquam de hoc Aristoteles addubita- uerit. Plinij uerba sunt loco citato: Vita ceruis in confesso longa, post C annos aliquibus captis cum torquibus aureis, quos Alexander Ma-

2. de Hist. Animal. ca. 8.
 8.
 2. de Hist. Animal. ca. 15.
 Plinius lib. 28. cap. 9. Lib. 8. cap. 32.
 9. de Hist. Animal. ca. 5.
 6. de Hist. Animal. ca. 29.

gnus addiderat, adopenis iam cute in magna obesitate. Quod si siccissimi sunt, & sanguinei, serpentes autem & insecta siccitate sua uenenum fundunt, cum participent in qualitate, distideant in materia nobiscum, contra constabit antipathia primi generis. Quare omnium uenenorum ex animalibus ceruus erit alexipharmacum. Et non solum dormire sub eorum pelle, aut cornua excurrere, nos tutos ab huiusmodi animalibus præstabit, quod omnes auctores fatentur: sed etiam si quis carnibus eorum uescatur, tanquam Psyllus aut Marsus euadet, nec subijcitur periculo putrescentium uenenorum. Et si bibat perpetuo ex uase facto è ceruino cornu. Demum, ut dixi, aqua & oleum illis quibuslibet uenenis ex animalibus, tum etiam putrescentibus, seu metallicis sint, seu plantæ, egregiè erunt alexipharmacum. Nec uera erunt quæ Celsus putat, Marsos & Psyllos sola contra serpentes præstare audacia. Ex hoc patet etiam, quod ceruum cerui auxilium est maximum destillationibus. Et scias, quod agaricus purgat omnes humores putridos ex natura sympathiæ, & per modum alexipharmacum. Est enim inter putridum & syncerum medius, & ideo propriè purgat eos humores ob substantiæ similitudinem.

Lib. 9. de Subtilitate

CURA VENENI ERUDENTIS. Cap. VIII.

Venenum erodens pinguibus & purgantibus indiget, propterea olea & pinguedines ab initio multum conferunt. Postquam autem erosio facta fuerit, pinguis, etsi dolorem sedent, putredinè tamè augent, ut tertio Methodi habetur. Igitur & siccantibus indigent, & sedantibus dolorem, & alexipharmacis utemur, hoc enim inferius declarabimus. Sed non licet, ut in exterioribus, uti medicamento ex erugine, cera & oleo, neq; enim cera aut erugo interius solent administrari. An quia interiores partes imbecilliores sunt, quam ut possint hæc medicamenta ferre: sed non id, sunt enim ualidiores: an quoniam, ut dictu est supra, quæ crassæ substantiæ sunt, ut erugo, uenenis sunt intus assumpta: exterius non nocent, quia non attenuantur, & etiam temperata sunt oleo atque cera: Venenum igitur erodens his indiget, quæ mordacità minime sunt, quale est ioseu melilotum: & tamen siccant, atque detergunt. Erit ergo curatio ulcerum interiorum, admistis alexipharmacis. Ea igitur erunt, quale centaurium, thus,

Cap. 2. Cap. 26.
 Cap. 5.

thus, & eius manna, garophyllata, solanum, polygonon, spondylon, iussilago, aloes, iris, cyperrus, uua passa cum aniso, rhu, balastium, melroseum: sed nil præstantius sbragide, & radice cyclaminis, & aristolochiæ maxime longæ, & cinis cancerorum, chrysololla, dracunculus. Et in assiduo usu sit radícula, quam raphanum quidam dicunt. detegit enim non solum saniem, sed etiam uenenum, atque ulceris causam. Sarcocolla autem, ob miram uim quam habet in carne consolidanda, nomen traxit. Sunt & alia multa à posteris inuenta efficacissima: sed & Armenia gleba etiam, quæ in usu est, multum prodest in huiusmodi casibus. Radix quoque panacis & silicis, inter optima numerantur: propterea in eiusmodi casibus etiam alia adhibebitur intentio: ut scilicet medicamentum adiciatur, quod ad illud membrum quod erosum est, dirigat, itaque ad uentriculum sufficit, quod non abducatur, absinthium, menta, cotoneum: ad iecur, lupi iecur, agrimonia, quæ eupatorium & cicorium: ad renes, eritrodanum, haliacabum & cantharides. Liqueat ergo, uenenorum in huiusmodi non paruum esse usum. Iam uerò post hæc quinta consurgit intentio confirmandi quod laborat membrum, si necessarium sit uitæ. Liqueat autem, quod in hoc opere principalissimum est iecur, nam cor uerè principale est: quia rex totius corporis, in quo uita: ideo & anima in eo esse, sed falso dicitur, cum in corpore non sit, neque enim est in loco, quia corpus non est. Cerebrum autem, quod ad operationes, principale est, ac uelut uicarius regis: siquidem cor sibi uiuit solum, cerebrum autem fungitur munere cordis: at iecur est minister, & uelut quæstor totius corporis. Hæc distributio parum æquis auribus accepta, medicos in errorem trium principalium membrorum deducit: & exinde, quod maius est, etiam trium animarum. Si igitur principale dicas uitæ fundamentum, uelut rustici in ciuitatis constitutione, non aliud quæras quam iecur ipsum: at si de cerebro ut fungitur omnibus operationibus, principale dicemus. unde si tactus uel alius sensus esset in corde alio modo quam in uidentis, cor non esset cor. quod tamen uidet, audit, cogitat, cor est. Maxima igitur est habenda ratio iecoris. Si uerò erosio sit in pulmombus, difficillimè sanatur: facilius tamen, quam si ex causa morbi propriæ: difficilior tamen, quam si ex Gallica lue aut ictu. Non est ut comparemus has ambas, quoniam sunt in diuerso genere. Nã ex Galli-

ca lue mitissima est, & sanari facillima: ex ictu difficilior: sed ex ictu cum est recens, mollis est, ex Gallica lue semper est antiqua. Si ergo medicamenta inuenerimus, quæ omnes habeant uires opportunas, aut plures: & quanto plures erunt, meliora aut optima, quod melius à natura compositio fiat, quam ab arte. Aliter autem utemur medicamentis compositis ad huiusmodi laudatis, qualia quæ ad phthisicos, ad renum & uesciæ ulcera, ad dysenterias ferme deploratas, cuiusmodi nono de Medicamento secundum locos celebrantur longa narratione, ut ibidem sit petendum auxilium. Nec unquam theriacæ obliuiscemur, in huiusmodi negocijs. Oportet autem ut sit optima, nec quid simile inuenitur. Porro totum corpus purgare, sicca regis, ac ad optimum habitum reducere conueniet. Et maxime iuribus ranarum, testudinis, anatum, anserum, cicorianum, & ceruinæ carnis. Et comedet butyrum assidue, & uias passas: & ex oleribus symphytum & betonicam, & lac potabit.

Cap. 7.

CURA VENENI A PROPRIETATE AGENTIS. Cap. IX.

Venenum, quod proprietate sua occulta interimit, spiritus, ut dictum est, extinguen- do, id agit, ob id illius cura est generalis utroque modo: scilicet, per ea quæ illum euacuant, & quæ resistunt. Euacuant autè alia quidam substantiam, ut uomitus, purgationes ab initio, & post sudores, urina, quæ uim illius, & quodiam affectum est ex humoribus, distrahunt ac minuunt: ut non sit necesse, quod ad hanc partem attinet, proprium aliquod auxilium commemorare. At in his quæ resistunt, alia quidam communi ratione, qua calorem naturalem fouent. Atq; hæc iam toties dicta sunt, ut stultum sit ea commemorare. Relinquitur solum, ut de his dicamus, quæ proprietate uim eius comminuunt, tanquam contrarium contrario oppositum. Ergo illud in dubium solum reuocatur, an proprietas proprietati posset esse contraria: nam de qualitatibus istud est manifestum: de proprietate autem non. In animalibus nihil adhuc uidetur esse contrarium, neque enim quipiam herculeo lapidi contrarium est, quatenus aut dirigatur ad boream, neque quatenus ferrum trahit. Sed de adamante fabulantur, de capa autem palam est, quod id agit comminatione, quia acris est ualde, idem allium, & quæcumque

991
Aristot. in
Prædic. ca.
de Substã.
Libro 2. ca.

huiusmodi sunt. Præterea substantiæ nihil est contrarium, uidetur autem proprietates consequi substantiam ipsam. Quod si quis opponat, quæ iam dicta sunt superius de alexipharmacis proprijs, nihil est adpropositum, cum sint talia media natura, non contraria: quæ autem contraria qualitate, nõ natura a talia sunt. Dicitur est autem
Cap. 25. uberior etiam de ea in primo libro: oppositum tamen uidetur ratio docere, nam, ut dictum est
Lib. 2. cap. superius, scorpiones raphano excaniantur, al-
25. 5. ob eleboro reuiscunt: & ratione identidem. Cum enim proprietates iam concedatur contraria (nam istud dictum est) qui fieri potest, ut non sit similis etiam: nam contrarium unum unum
Cap. 2. solum est contrarium: primo Cœli. Et ideo cum simile etiam sit unum unum genere, dico, necesse est quæcunque similia sunt hominum naturæ, esse contraria proprietate ueneno lethifero. Multa igitur numero, quemadmodum uiro uir, frater et uir, & puer & femina, & equus, sunt similia: cõtrã dissimilia, uenenũ basilisci, armeni, aspidis, hypnomalæ: atq; hæc illis, illa his contraria. Ut non laborandum sit multum in quærenda proprietate occulta uenenis, quæ & ipsa proprietate perimunt. Namq; hæc eadem genere, specie & numero eadem sunt his quæ corporis uires similitudine adauget. duplici ergo ratione, unica tamen u. hæc alexipharmaca uenenis resistunt, & ut natura contraria illis, & ut calorem confirmant naturalem: ideoq; promptè eorum seges se nobis offert. Dicam ergo, quod smaragdus, hyacinthus, margaritæ, coralus, aurum, argentum, ceruini cordis os, inula, buglossum, borago, pæar, theriaca, uinum, oua, & quæcunq; talia, proderunt, & resistunt ueneno, ut contraria. atq; hic primus modus curandi.
Alter sit per alexipharmaca propria, quæ media sunt natura, ut educatur uenenũ. Quære-
dũ est ergo, utrum inter cõtraria secundũ substã-
tiam mediũ esse possit: nam esse oportet, si alexi-
pharmaca sunt. At nõ uidetur, quoniã Aristote-
les in Prædicamentis ait, mediũ nõ esse inter ea
Cap. de Op. opposita, quorũ alterũ semper subiecto illi inesse
positus. necessarium est: & dat exemplum de sano et æ-
gro. At simile & dissimile ita se habent, nõ igitur
mediũ est ullũ. Sed salimur: quoniã mediũ hoc
sub uno genere cõiunetur, scilicet dissimilis: sed
non adeo dissimilis. An ergo tutum erit exhibe-
re huiusmodi medicamenta, quæ certam habent
uim ueneni qualitatem augendi, educendi non a-
deò certam: Videtur sanè mihi hoc dubitatio-

ne dignum: atque utinam Galenus hoc expli-
casset uel uno exemplo, sed nullum tale habemus, nam caro uiperæ in theriaca medium non est natura, sed prorsus uenenum, & prorsus simile: at cohibetur, atque coniungitur alijs, quæ theriacæ compositionem ingrediuntur. Ob id ergo dixerim, scripsisse Galenum has in parte aliena potius quàm propria, ut uerecundè loquar. In qualitatibus enim piper dare ei qui euphor-
bium biberit, esset laborantem enecare: aut qui arsenicum sumpserit, dare cantharidas: ut ei qui cãtharidas, dare buprestin aut pituocampã, ne id quidem sani fuerit cerebrũ. Ita ergo intelligendum est in his solum quæ exterius applicantur: ueluti ferunt de carne cuiusque animalis uenenati, uiperæ scorpionis, iecore canis rabidis interius tantum cum purgantibus medicamentis, & ueneno natura contrarijs, non medium, sed ipsomet uenenum, aut simile iunctum fuerit, familiaritate certè attractionem adiuuante.

CVRA MORSVS ET I-
ctus uenenati animalis.
Cap. X.

Generalè horũ curationem adungũe ex-
plicauimus suprà: postquam autem uene-
num eduxeris, cogita quod fieri non potest, ut se-
curus sis de exquisita illius educatione: ideo ne
properes ad consolidationem, sed singulis die-
bus sugas, aut imponas cucurbitulas, aut car-
nem mustelæ, aut pullum dissectum, aut frustũ
carnis ouillæ uel hædinæ: atque etiam quæ ex-
tinguunt uenenum ex proprijs aut generalibus,
uelut oleum scorpionũ pro scorpionibus, & pha-
langiũ si inueniatur, & stellionũ pro uiperis, tum
cancer marini & testudinis marina sanguis, &
rana, & oleum laurini, & scilla ex Dioscori-
de, & generaliter, ut dixi, a partibus iuxta na-
40 scentibus, a contrarijs, ut scorpio, & eius oleum
in punctura araneorum, cum sint inimici, ob an-
tipathiam: & araneus ipse mortuus, ob sym-
pathiam, & cascus antiquus. Generalia uerò quæ
extinguunt, ut mandragora: quæ trahunt, ut sil-
phur: quæ resolunt, & sunt calidissima & sub-
tilissima, uelut petroleum. Sunt igitur ex his sal, fel
taurini, acetũ, sinapis, calx, silymbrũ, calamitũ
fluuiale dictũ, & caprillũ ster cus etiã ebibitum.
50 Atq; hæc, donec prorsus dolor & reliqua sym-
ptomata circa locũ cessant, uirus, malus color, et
iam apparet optimum pus: tunc uerò curanda
sunt

Cap. 3.

Dioscor. li.
3. cap. 116.

Libro 2. ca.
162.

993
Cap. 48.
Cap. 117.
Lib. 6. cap.
40.

sunt cura ulceris: nunquam ergo neq; in princi-
pio, neq; in fine, cura uulneris.
Intus autem propriè conuenit semen barm-
la, uidi hanc herbam apud Ioannem Daum An-
glum, mathematicum insignem. Folio est rutæ
exiguo, inuenitur, sed rara, ut refert, in Italia: fre-
quens in montibus, quorum nomen excidit: cre-
do esse inter Germaniam & Italiam, aut ab Ita-
lia non procul. Dicebat epotũ primò inebriare,
inde stupefacere: adeò ut doloribus podagricis
singulari esset auxilio, et asphaltici trifolij ambo
à Dioscoride descripta libro tertio: Allia, capæ,
porri, mel, uinum plurimum, opium, cicuta, myr-
rha, piper, crocus, gentiana, endiuia, dicit Dio-
scorides, astragalus, erica, propriè baccæ lauri,
cyminum, ruta, semen porri, & theriaca, tetra-
pharmacum. Non præscribitur autem tempus in
his, sed in principio exhiberi debent, ut uenenũ
a uulnere diffusum per corpus repellant: postquã
aut diffusum fuerit, ut extinguant, et irritũ red-
dãt: ubi id extinctũ fuerit, ut detrimenta quæ in-
tulit, tollant, ut infra uidebimus. Itaq; in huiusmo-
di laudatur à Principe sexta Quartii, coagulum
leporis, post ceruic, butyrum uetus, & ius ranarũ.
Et propterea in omni morſu aut punctura uehe-
mentis ueneni, ut basilici, armeni, hæmorrhoi,
cerasta, aspidis surdi, dipsadis, ac similibus: aut si
iam inualuerit uenenum, quanquam non sit natu-
ra uehemens, sed ob moram tale euaserit: curan-
dus est patiens, ac si bibisset ipsum uenenũ, ideo
dandum est, ut ibi Princeps, oleum aspidu, &
uomentũ, inde etiam clysteribus educendum est
uirus. Et sufficiunt quæ ducunt feces & aquam
ut aloes, oleum rosacẽ, soldanella, mercurialis,
bilitum, malua, mel. Et ita uides, quomodo mor-
sus & punctura transeunt in medicamenti ebibi-
ti curam, & cur. Ergo supremum in huiusmodi,
& ex omnium consensu est theriaca optima, &
pæar, quod dicam, aut sordes oculi ceruini. Est
& tertium genus, quod forsã fit ex sorditie illa
ceruini oculi durata, & est lapis, quem describit
Conciliator his uerbis: Bezoar, est lapis ru-
bens, puluerulentus, leuis ut sponsia, & fragilis
ut gypsum.
Propriè autem morſu uiperæ conferunt, po-
tus uini puri, & allia comesta. Et dicunt, quod
morſu araneorum confert ferrum superimposi-
tum, & endiuia: morſu autem rutelæ, balnea
ualde calida, & sedere in cinere, & bibere se-
men melanthij: punctiõni autem apum, bolus ar-
menus, & caphura cum aceto. Aduersus mor-
ſum aspidis, est potus aceti, dicit Celsus. Punctio

Lib. 5. cap.
27. sec. 4.

ni crabronum, frigidum ferrũ superimpositum:
scorpionum ictui, semen heliotropij herbae bibe-
tum: aduersus ualde uenenata animalia, trifo-
lium, asphalticum, mentastrum, panacem, cũ a-
ceto dabis.

Per genera autem sic: Omnia uenena quæ
magnam sitim mouent, uelut dipsas, & canis ra-
bius, urina prouocantibus sunt curãda. Omnia
uenena quæ corpus ipsum refrigerant, ut scor-
pij & uiperæ, uinum, balneum & medicamen-
ta calida. Aduersus ictus qui putrefaciunt, cura
est, ut fluat sanguis multus, & superponatur
stercus caprinum cum aceto ab initio. Et den-
tur in potu theriaca in magna quantitate, & la-
pides qui conferunt cordi: post administrantur
emplastra, quæ conueniunt ulceribus putridis:
Cum autè dentes serpentis in uulnere hæserint,
si ualde uenenosus sit, excindere oportet carnẽ,
& adurere: sin autè non sit ualde exitialis, fricẽ-
tur locus cum oleo & cinere, inde apponatur
emplastrum ex fermento & cinere: Serpentes
uero qui sanguinem multum è uulnere exire co-
gunt, curantur semine raphani, aut radice lilij,
& papauere, cum uino in potu: exterius autem
portulaca, chamedaphne, plantago, & quæ ui-
cem gerunt canteriũ, ut porri, ruta, urtica, cũ hor-
dei farina & albumine oui. In his etiam quæ ce-
lesteriter occidunt, quod ex symptomatum scẽntia
dignoscitur, oportet statim præcindere mem-
brum, & si fieri non possit, ligetur strictè ual-
de: inde incidantur uenæ, & permittatur sanguis
fluere, & aduratur locus uulneris. Et dicũt,
quod bibere urinam propriam, secundum à mor-
ſu, est alexipharmacum in omni morſu & i-
ctu uenenoſo.

CVRA MORSVS CA-
nis rabidi, Cap.
XI.

Vra morſus rabidi canis, est uelut cetero-
rum morſuum uenenatorum, nisi quod su-
ctio periculosa est: oportet ergo uenenum ad
locum ipsum attrahere. Et si æger sustineat, can-
denti ferro, nihil melius est, aut tutius. Quod si
non sustineat, proximum est ut cucurbitulæ cũ
multo igne super locum apponantur, ac incidan-
tur uesicæ, & secetur caro uulneris, & sepius
admoneatur ignis cum cucurbitulis. Et attractio
prima est optima & potentissima. Et inde, ut
fecit felicitis memoriæ pater meus, superponatur
cæpa cruda, & hoc per quadraginta dies, bis in
die mutando. Et cum ego superposuissem morſu
T 3 canis

canis non rabidi, non sum expertus quod nocuerit, inouit. Et ideo est auxilium tutissimum. Et post hæc conuertemus nos ad peculiaria auxilia, dando primum cinerem cancrorum fluuialium, quem paratum tenebimus, quia non ubiq; inueniuntur: Bononia quidem non semper, Mediolani nunquam. Est tamen immensa copia astacorum fluuialium, illorum qui prælonga sunt cauda. Et admiscere gentianam, sicut faciebat Galenus. Et manifestum est, quod etiam bonum esset comedere asidue ex illis. Et theriaca in hoc ueneno minus confert, quam in alio ullo ueneno. Et cura fit per quadraginta dies, quia raro post, tamen si aliquando fiant rabidi post illud tempus. Et secundum auxilium, est elleborisimus singulis quatuor diebus exhibitus. Et hoc est indicium, quod iste morbus, ut dixi, præreptet per nervos, et elleborus nervos purgat. Et non describo modos, quia medicamentum est cinere cancrorum declaratur undecimo de Simplicibus medicamentis. Et elleborisimus describitur in libello Orisafij, qui adnumeratus est inter libros Galeni, cui titulus est, Quos et quando purgare oporteat. Tertium auxilium est à cantharidibus, quæ ut per se uenenum sunt, ita egregium sunt alexipharmacum canis rabidi. Præter enim quod educunt illud per urinam, excicant adeo uirus illud, ut reddant effectum. Sed hoc mali est in illo, quod cum sit uenenum per se, non oportet ut exhibeatur, nisi affectus morbo: quia, ut dixi, ualidum debemus, non quemadmodum in alijs, efficere medicamentum. Si ergo sit remedium canis rabidi, opitulatur, et minus nocet: si autem canis non rabidi morsu adhibeatur, nocet longe magis, quia natura non se exonerat à malo, et cum hoc nihil iuuat. Quartum præsidium, quod etiam multum iuuat eos qui iam ad timorem aque deuenierunt, est radix cynorrhodii et est commemoratum à Plinio, et leges historiam apud illum. Sunt autem duæ plantæ: cynosbatos, id est, caninus rubus: et cynorrhodos, rosa canina: quia, ut reor, utraque aculeis est durioribus, et tamen hoc est commune utrique, ut ferant spongijis quiddam simile: sed cynorrhodos sæpius, et in illis uermiculus est frequens in singulis casibus, ut sunt apum aluearia: unus albus, qui deuorati plurimum profunt comitibus: ideo res magnam habet rationem. Sed difficultas est, quia nil uolunt bibere nec edere tales, ideo sunt cogendi coniecto uase, ita ut nares contineantur,

Ca. de Carcinis uitis pag. 2.

Libro 25. cap. 22.

et sint uincti, ut deuorare cogantur. ideo primis solum horis quibus tenentur eo timore, prodesse potest. nam, ut dixi, hic morbus nunquam excedit quartam diem. ideo si conatus fueris sic exhibere secunda die, aut post, stragulatibit æger in manibus ministrorum, aut omnino rejiciet medicamentum. Et debet esse recens radix, et siccata statim, et læuigata optime, ut omnino ad cor, inde cerebrum, uis illius deferatur. Est aliud auxilium Celsi, de mergendo patientem in aqua: quod credo esse imaginarium. Debit enim in tanta re, uelut Plinius, addere historiam aliquam successus. Est etiam illud consideratione dignum, cur tam in hoc ueneno quam alijs moribus locus sit religioni, aut superstitioni: non autem ita in alijs morbis. Sanè constat multos sanari solo tactu clauium ferrearum, etiam si non sint calefactæ: cum quid contingat in tam multis, necesse est fieri aliquid esse proficere hæc auxilia. Contingit ergo hæc ratione, quod animus opinione confirmatus exhilaratis illis depellit uim ueneni per sudores et halitus. Unde uenatores et milites forti animo, raro ex hoc casu pereunt: sed uiri et pueri timidi, segnes, quieti.

Lib. 5. cap. 27. l. 2.

**CVRA VVLNERVM VENE-
natorum, & in quo differant à
moribus & ictibus.**

Cap. XII.

Porro cura uulnerum uenenatorum, eadem penè est quæ aculeorum et morsu uerum cum in his persæpe accidat uenas artériasq; diuidi, nervos præcidi aut pungi, non solum curam de se indicant, sed persæpe præcipuam utq; in uenis astringentibus utamur, quo in casu plerunq; lethalia esse censentur. Et duo uidentur in huiusmodi cõmunia auxilia, uincula et ignis. Vtrumque prohibet uenenum serpere, utrumque dolorem finit aut lenit, utrumque sanguinis prohibet effusionem, Et in huiusmodi casibus præcidi solet membrum, et uiri. Et permittere sanguinem fluere necesse est: sed non si uires aperte minuantur. Et super cor refrigerantia, odorata imponere oportet, et exhibere patienti alexipharmaca potentia, ut theriacam, et præcipue cum uino. Et cibos dare paucos, frigidos et siccos: sed tamen qui plurimum nutriunt, ut alas pulli cum acetos rosaceo.

Specialiter autem et per singulos modos, ut superius docuimus, ita res tractanda est. Pri-

Lib. 1. ca. 15. Lib. 3. ca. 3. mium

Li. 1. ca. 15. Lib. 3. ca. 3.

Lib. 2. ca. 6.

Cap. 5. Cap. 19.

Cap. 23.

mum si spiculum infixum fuerit, uel quoniam lignum exciderit, uel quoniam ferrum sit alatum, emplastro attrahente, quali ad uenena dictum est superius, ex ranis, limacibus, et arundinum radi ces, sed et multo herculeo lapide, addito emplastro, extrahendum est. interim uero sanguis ex aduersa parte, si corpus sit plenum, detrahendus, inde ex eadem, si non ex eadem, deriuare bonum est, ut in capitis uulnere, ex cephalica eiusdem lateris, etenim pars detumescit, et dolor non ita acerbus est, ut facilius ferrum medicamento cedat, et minus sit periculi ne phlegmone corripatur. Præterea si homo inueniatur, ex his, qui duobus digitis educere solent, ferrum adhibeatur, declaratum enim est superius, quod id naturale est, non præcantatio ulla. Tertium præsidium est, ut generalibus præmissis auxilijs, et carne circuncircata incisa detrahatur ferrum maxima uis. Oportet autem illud maxime considerare, ne frustra uexes: qualiscunque uis, modo irrita non sit, ferri leuius solet, quam si mita- tris incassum. Sed et illud animaduertendum, ut ne detrahendo ferrum, uenam magnam frangas, aut neruum. Pro his autem luculenter scripta à Celsi libro septimo consules. Meminerat et prius in Quinto de emplastris extrahentibus: commemoratq; sex descriptiones, à Diadaphnide incipiens. Quod si uulnus excerrato ferro sit, et cuius scobs in ipso concludatur, emplastris commemoratis utendum est, et sanguis mittendus: laxantia non adeo sunt necessaria, ut cum ferrum teli in uulnere remansit. Multo magis autem herculeo lapide utemur: quod si optimus sit, etiam integer, excimere poterit squammam ferri. at uero hoc iam quasi præterpropositum. Cum uero uenenum aperte in ferro fuit, per propria alexipharmaca, quæ subijciemus, erit extrahendum. Quod si ignotum sit, ranarum caro et mustelularum optime erunt. nam auocant et uenenis, cum hoc etiam sunt salutare. Sed et stelliones oleo incocti, et aristolochia longa præcipue. Aut si horum copia non fuerit, quæ uehementer trahunt, theriaca sunt admiscenda. Intus autem exhibenda, quæ etiam in morsibus ac puncturis uenenatis, præsertim autem per ar seu bezoar antiquum: si non, nouum: si non, sor des oculorum cerui. Post hæc sunt theriaca, et Mithridatum, et sbragis, et smaragdus. Quod et ubi ista defuerint, os monocerotis etiam iuuat, raro tamen et ipsum inuenitur. Sed et si non habeatur, supponemus scordeon, diptamum Cre-

tense falso creditum à Dioscoride, quod flore careat, ut Poeta medicum superauerit: barmala, gentianam, et eduarium, longam aristolochiam. Verum ubi nullum sit uenenum corporeum, sed uel uis tantum, aut succus quidam, ad ignem confugiendum. ille enim, ut sæpius dictum est, omnes qualitates finit, ultimam naturalem ex alienis à sua relinquit. Sed cauere oportet, quod aduersissimus est neruis. Ob hoc, si non maximus uitæ metus sit, emplastris eisdem est utendum. Mutare autem oportet auxilia, quæ prodesse debuerunt, cum non profunt, plusq; experimento quam rationi tribuendum. At si periculum sit uitæ ingens, perdat membrum igne, ut totus æger seruetur. Iam uero intus tum danda sunt omnia, quæ maxime uenenis resistunt. At si periculum non sit ingens ex ueneno, sed dolor urgeat, adhibenda est caro callida pullorum, agnorum, hædorum, mustelarum, murium, asidueq; immutanda. Præcipue autem in uenenatis uulnerebus hoc est considerandum, præter morsuum serpentum curam, aut canis rabidi morsum, aut ictum ex aculeo, quod in huiusmodi ratio nulla uulneris habenda sit, sed metus omnis ex ueneno. At in uulnerebus raro uenenum magnam uim habet, nam si aspidis saliuam cauo telo intrudas, uix nocebit, uia enim ex uiuis prodire debent: plurimum potest dentis ipsius præsentia. Tum uero magis licebit exsugere, quod longe tutius sit, et plus conferat etiam sympathie ratione, quam si ullum emplastrum adhibeas. Quod si uenenum cum hoc diffundatur, et homo periclitetur, maxima auxilia adhibere conuenit, ut scilicet mulo intrudatur. Sed et balneum pluribus profuit. Cauendum tamen est, ne calore aeris balnei uires dissoluantur. Sed et homines sunt tam propitij in hoc, quam serpentes aduersi, ubi ex serpentibus uenenum sit: sed si ex metallicis, nil profunt.

**CVRA NOXARVM EX INVEN-
tionibus & suffutibus factis
cum hydragyro. Cap.**

XIII.

Hæc quidem ad libros de morbo Gallico manifestè pertinet, ubiq; descripta est: sed non mei moris est, bis eadè de eisdè scribere. Hic ergo, quod par est, describemus remedia alia parata facilia, quemadmodum oleum hypericonis completum, et de baccis lauri. his curati sunt, quicunq; conuulsione ac doloribus detinebantur.

tur. Porro inungere oportet loca patientia, atq; spinam dorsi bene, & pingui manu, diuq; fricare, & ex calidis bis unaquaq; die: agrumq; ut in ceteris periculosis morbis, tenuissimè, quòd ad quantitatem attinet, alere, prohibereq; à uini potu omnino. Exhibere autem panè coctum ex iure pulli paucum, & loco calido continere. Ceterum noxam hanc primùm communibus auxilijs auertere docet, uelut si mulo includatur, aut balneo, & corpus totum alexipharmacis muniatur. Cõueniunt optimi cibi atque potus: non tamen uinum, quòd hoc metallicum neruos offendere maximè soleat. Causa est, quòd cum calefcit, attenuatur, & ut in officinis uidemus, ascendit, ac summa petit. Et ut ibidem uidemus, ex aeris frigidityte rursus in metallum redit, ita in homine ex cerebri & ossis, i-biq; consistit, adeò ut usum sit quibusdam per nares integrum emanasse: aliorum, in caluaria longo post obitum tempore collectum, inuentum sit. Nocet autem maximè cerebro, quòd cerebrũ exanguè sit, & à frigore patiat, à calido autè inuetur: at argentum uiuum dum in cerebro est, ut dixi, cogitur, & frigiditate sua uehementer nocet, atq; inde etiam transmittitur ad neruos: unde s̄siderationes, & resolutiones graues, & contractiones: in corde autem præcipuè, cum dissoluatur ob caliditatem, & tunc calidissimum sit. Offendit uehementer etiã antipathia primigenis ratione, quamuis non cõmunicet in substantia, nisi quatenus à natura euictum est.

Ea igitur ratione omni studio aditendum est ut educatur, & ut noxa capiti illata, ac neruis emendetur. Quæ educunt, communiam dicta sunt, proprium autem nihil inuentum est. Communia quidem sunt emplastra, quæ uehementer trahunt, Et frigiditas facit, ut cogatur & descendat. Et calor attenuat ipsum, & extrahit. Ex proprijs est ipsummet: simile enim ad simile ferme. Et metalla omnia illud combunt. Si ergo asidue quis se exerceat, argentum per poros exhalabit. causa tamen est hæc difficilis attractio argenti uiui, uigilium, doloris capitis in morbo Indico affectis, cum putent esse symptomata morbi. Et in corporibus mortuis quandoq; effluit è naribus, quoniam ob frigus necessario cogitur. Eadem autè est ratio cinnabaris, & minij, quæ argenti uiui res enim redit ad idem. Noxa uerò emendabitur iisdem, quibus curari solent resoluti & contracti, maximè cum metallicis. Balnea igitur sicca, & quæ sulphure, sale & bitumine constant, non solum confirmant neruos, & ex-

crementum quod ex mala coctione redundat, purgant: sed etiam argentum uiuum euacuant: quocirca asphalto fouendi sunt.

Quidam uerò ex his tremuli euadunt, hos omnes, & qui ob id difficulter spirant, purgabimus medicamento è s̄tibio, neq; enim quicquam melius est, inde consouebimus corpus totum, & præcipuè tremula membra sceno uiridi, dum in pratis sole siccatur. Alij cæci, alij surdi sunt. Plurimi ex his ob sudorem copiosum media æstate ex ligni sancti decocto curantur. In uniuersum, cum frigidum sit hoc medicamentum, calefacientibus, concoquētibus, digerentibus, ac uires confirmantibus eò usq; curari debet, donec alexipharmacum occurrat. Bene fecisset autem Galenus, si huius & aliorum alexipharmaca tradidisset. Palam est autem, quòd sumenda sunt ex conuictis in generatione terræ generibus.

Præterea multis collabuntur dentes, gin-giua inflammantur, strangulatur cum anxietate, appetitus cibi abscedit, atq; hæc etiam post purgatam copioso s̄puto morbi materiam. Hos restitueret decet medicamentis ex similibus, uelut decocto ex alumine: metallici enim est, antipathia enim, ut dixi, & sympathia ex eodem genere sumenda sunt. sympathia quidem ex similibus patienti, ut decocto cornu ceruini, cõtrarijs autem qualitati peregrinæ: antipathia autem ex similibus substantia causæ morbi, cõtrarijs autem in qualitate. Plurimum ergo in hoc casu confert aqua separationis: iuuant & coralijs affricati, qui etiam gingiuis conferunt. hominis autem causa mel rosaceum. Appetitus autem deiectionem restituit exacta euacuatio. Palam autem est, quòd argentum uiuum, dum coactum est, frigidũ est: destillatum autem, calidum & exurens: coactũ uerò, quale in unguentis, & ad minima diuisum, haud certum est cuius nature sit. Siste illud fumus metallorum, sulphur, salua. Vi enim ad minima redactum fuerit, cuiuscunq; lento humori misceatur, immobile redditur: mistum eadè ratione plumbo firmatur. Prius ergo cum frigidissimum, & ab omni calore alienum, postea uerò calidissimum, & ab omni frigore remotũ, eo in statu erit actũ frigidissimum, potestate autem calidissimum.

CVRA VENENORVM ILLI-torum, odorum uenenatorum, um-brarum & lethiferarum.

Cap. XIII.

Unguentum unguento oppositum: Olei de scorpionibus & hypericonis completi, singu-

singulorũ libram mediã: bufones uiuos magnos tres, uerberatos uirgulis, donec uirib. uidetur au-geri: uiperã orientalem, quæ morsu pullum statim exanimet: rutæ semina & scordij, singulorum ℥ij. coquatur in balneo per horas duas, inde ma-neant diu in sole ex quo inungantur.

Ad malos suffitus, recipe rutam, rorem mari-num, hypericorem, capas, succinũ: coque in ace-to acris, & suffumiga quotidie bis. Mali suffitus per antipathia odore optimo terræ tolluntur, nã mali è fungis, ut dictum est, sunt: boni ergo con-traria ratione. Succinum aut, & ambru, & asphalium, sulphur, myrrhites: & quæ redolent gemmæ suffitæ in usu esse debent, haurire autem funum naribus, nõ ore, quippe cerebrũ afficitur: atq; ambrã cum succino, & moscho secũ ferre.

Quæ uerò lepram inducunt, mala sunt & pe-riculosa: si tamen occasio detur celeriter occur-rendi, Recipe absinthij, lupulorum, rutæ, capra-riæ seu herbæ gallicæ, soldanellæ, sonchi uiridũ, singulorum acetum unum. sulphuris uiui in acerrimo safco per tres horas infusi: seminis corticum, succi, citrij, singulorũ drachmas duas: ellebori nigri drachmam unam & mediam: ex herbis prioribus quinque detrahito succum: post additis reliquis, præter theriacam, coque omnia in balneo Mariæ: post addita theriaca conficies medicamentum, de quo capiet drachmam unam & mediam bis in die per horas quatuor ante ci-bum. Interius inungito hoc unguento. Recipe axungia porci non salita libram unam, olei hypericonis completi libram mediam, pingue-dinis uiperarum uncias tres: misce, fiat unguen-tum. Et si urget res, addito cantharidarum dra-chmas duas. Porro tota ratio uitæ constituen-da est in sudore, exercitatione, balneo, proho-cantibus urinam: idq; tamdiu faciendum, quoad uenenum profus explo-datur. Plerumque enim, ut alias diximus, huiusmodi uenena contagio-sa sunt. Et quandoque necessarium est curare illos affectus inungendo arterias cum argento uiuo extincto, & medicamentis cordi conferen-tibus, & habentibus sympathiam. Medicamen-tum nostrum. Recipe argenti uiui extincti dra-chmas duas. inulæ, bezoi, soldanellæ, singulo-rum drachmam unam & mediam axungia por-ci masculi nõ saliti uncias tres: olei de lilio cum speciebus, olei hypericonis, singulorum unciam mediam, medullæ cerui drachmas sex: misce, fiat linimentum. Iuuant & ad hoc olea nostra in hoc libro descripta.

Non accedas in his casibus ad medicamenta

uiperarum, quoniam nõ est labefactanda natura multis uarijs cõtrarijsq; rationibus: sed neq; uio-lentis purgationib. corpus euacuandũ, quales ex elleboro fuit, sed leuibus: ut lupulis, fumarijs, ro-sis, aqua lactis, quæ sanguinè purgat, uelut & ta-marindi, uiolæ, atq; ius galli mercurialis etiam. Omnium autem una ratio, quam inferius explica-bimus, admiscenda alexipharmaca leuia medica-mentis, ut scordion proprie, & buglossum & melissam. Et existimant aliqui, quòd margaritæ plurimum possunt in hoc: & oxalis etiam utilis est utriq; causæ scilicet & symptomati. Et myro-balani, & coralus est ualde utilis in hoc. Et sic-cinum, & lapis lazuli, & ribes, & fericum ma-ximè cocco tinctum, & santhali.

Sed si medicamentum omnino lethiferũ sit, tunc ualidioribus auxilijs opus est. oportet igitur ut statim hominè nudũ, uelut & in ueneno epo-to, intrudas mulo exenterato, exhibebisq; alexipharmaca cõmunia cũ cantharidibus: aut si ti-mes infamiã, cũ erythrodano. Et si deficiunt ui-res, dabis uinum copiosum cum & eduarua. Et si non potes mulum habere, nec equũ, pone eum in balneũ, & permuta aquã calidã sepe. Et da illi theriacam, & reliqua alexipharmaca cõmunia: sed præstãtior hoc in casu est theriaca. Et si non habet, uel nõ iuuant, da ei myexini subtiliter con-tritũ, & allia contrita & diluta. Et da carnes uiperæ decoctas: sed tutius est, si tempus habe-as, dare carnem pullorũ, qui pasti sint ea carne. Et fac ut exerceat se assidue, nec dormiat. Et ra-rò euadunt tales omnino incolumes.

Vmbrarum autem malarum cura est, per ea quæ occurrunt comitiali morbo: igitur in hoc casu exordiri oportet rationem curandi comi-tialem morbum. Et in hoc non me extendam, sed sufficit commemorare smaragdum inter re-liqua, pæoniam, rutam, & huiusmodi. Verum umbræ quæ terrent, homines aliquos mutos reddunt, aliquos expilant, aliquibus ungues cadunt: quidam ægrotant, aliqui etiã ex eis moriuntur. Umbræ autem tribus modis appa-rere possunt: uel, ut una res sub alterius spe-cie appareat, quod frequenter accidit: uel ut imaginetur, quod nõ est, et præ timore illud uide-re sibi persuadeat: uel, ut uerè à dæmone aliquo spectrũ se offerat. Nõ est autè locus, ut hoc deter-minemus hic: sed dicamus, quod cum homo timet propter umbram, calor reuocatur ad intima, & mens perturbatur, ideo homo amittit uocem. Et si timor magis urget, extrema refrigerantur & contrahuntur, & pili cadunt. Et si adhuc magis

uelut in frigore, corrumpuntur ungues, & de-
nigrantur, & cadunt. At si, cum hoc corpus ple-
num sit malis humoribus, grauius egrotant: &
si uires sint imbecilles, aut aliquod impedimentū
ex membro aliquo imbecilli uitae necessario, mo-
rietur aeger: si non necessario, siderabitur. Opor-
tet igitur timorem esse magnum & dururnū, &
hominem insuetū & solum: aliter qui nauigaret
in tempestatibus, post eas interirent. Causa est,
quonia ubi est aliquid spei, uel ubi sensim timor
inuadit, nō est metus ille adeo perniciosus: quo-
niā ubi sensim cōtribuitur sanguis, spiritus seruā-
tur, nec cor opprimitur: sed quem recipit sangui-
nē, remittit ad uenam arterialem, atq; ita impletur
pulmo, & ob hoc à metu multi sunt tabifici: ubi
non possit plus remittere, non recipit, sed repe-
lit: atque ita non suffocatur. Similiter, si adsit
spēs, motus ille reatus sanguinis tardatur, &
non suffocatur homo. Ex quo patet, quod aliqui
mortui concidunt ex metu, dum cor nimis im-
pletur, ut non possit dilatari. Et rursus, quod me-
tus repetitus periculosior est, & deterior quā
expectatur. Et quod multis qui pro mortuis elati
sunt, & postea uerō sunt mortui: si quis statim
sanguinem misisset ē uena, redissent ad uitam.
Illud etiam ex hoc patet, quod in umbris, quae
metum incutiunt, prima curandi ratio debet esse
à missione sanguinis, & quā celerrima. Postea
sunt inducendi in balneum, sic ut respiret patiens
frigidum aerem: & fricandi artus atque extre-
mitates aqua calida, donec rubescant, & liberè re-
spiret. Post danda sunt, quae cor confirmant ac
refrigerent: uelut rosae, santhali, endiuia, & ta-
lia: & alium subducere oportet, & ut maneat in
loco temperato.

Pueris autem hae umbræ terribiles, ob id so-
lent mouere comitiales morbos, quod sanguis
ex timore contrahatur: & fit suffocatio in cor-
de: inde concusso primo principio & inflam-
mato, repente cerebrum, quod imbecille est, in
illis impletur superfluo humore & cruditatibus,
& ex eo incidunt in comitalem morbum. Vnde
curatio eadem esse debet. mittendus est sangui-
nis per cucurbitulas, fricanda sunt extrema, po-
nendus est in balneo aquae calidae: danda sunt
quae comitali morbo puerorum aduersantur,
smaragdus, craneum hominis à uiuente aut occi-
so excisum, & statim siccatum: semen cupres-
si, uermes spongiae, cynorrhodi. Abstinere in hu-
iusmodi morbis uris à uino necesse est, pueris
uerō adhuc magis.

Porrò odores cum aliquando statim occidat,

sicut & timor, unguenta autem intra diem u-
nam: exemplo sumpto à peste ipsa bubonia, quae
quandoque intra diem occidit. at unguenta ipsa
uehementior a esse necesse est, si occidere pos-
sunt, cum non inficiant aerem: igitur celerius oc-
cidunt quauis peste. Similiter & odores, cum ce-
rebrum feriant. Contingit illud idem, quod
Hippocrates dicebat septima Aphorismorū: Qui
bus cerebrum concussum est, in tribus diebus

44
10 percunt: si uerō hos euaserint, sani sunt. non po-
test cerebrum externum incommodum diu fer-
re: & quanto magis est incorporum, quod detri-
mentum infert, eo uehementius oportet esse, &
statim occidere, aut omnino non occidere, sed
conuulsionem mouere. Itaq; cum talia sint ferre
omnia praesentanea, oportet antea munire cor-
pus ac cerebrum, ne obesse possint. Magis autem
nocent, ubi quis ieiunus fuerit: iuuant autem nō
solum quae naribus admouentur, sed etiam quae
manduntur. Non oportet odorare fungos, non
capsulam ubi serpentes iacuerint: nocent odore
putrida omnia, apollinaris, opium, mandragora,
cicuta, Et ubi multae rubetae aut uiperæ habita-
runt, aut serpentes perniciosiores species, ubi re-
conditum fuit frumentum, adeo ut repente occi-
dant: & sepulchra antiqua, & arca cum pannis
recondita. Et locus oclusus per aliquot dies cal-
ce illitus, & fumus argenti uiui, & lignorum
rhododendri, & fumus carbonum, si locus sit
occlusus, & calce illitus: & metallicorum quo-
rundam fodinae. Singula horum quandoq; repen-
tē occidunt. Contra consistunt cerebrum, rosae
& flores odorati, et mala appiana, & rubra quae
odorem remittunt, cotonea, pyra, santhalarum
omne genus, gummi animae albae, uioleae purpu-
reae, lilia, nymphaeae flos croceus, lignum aloes,
geryophyli, moschus, muscus, zibethum, ca-
phura, sed pauca, crocus: & in suffitiis, bel-
zoi, thus, styrax, myrrha. Sunt & alia plura,
& maxime nunc ex nouo orbe. Et mors quae
contingit ex odoribus prauiis, est similis apople-
xiae. Et dux Galeazius Maria uicecomes, qui
tot urbes Mediolanensi regno adiecerat, ex il-
lito ueneno creditur extinctus: quamuis morbus
ex quo obiit, fuerit diuturnus.

**CVRA VENEFCIORVM
philtorum frigidorum, praesti-
giarum & fascinationum.
Cap. xv.**

50
A Deos qui cōcumbere nequeunt, Apuleius
(si qua fides huic uiro adhiberi potest) ita
scriptū reliquit: Leontopodij frutices septē abs-
que

que radicibus decoque, & luna decrecente la-
uato eum qui frigidus est, & teipsum, ante li-
men suae domus prima nocte. Et suffumigato
herba aristolochias, & redi domum, illum nequa
quam respiciens. Aliud uerisimilius. Ex pugione
quo homo sit occisus, tres facies annulos, unum
gestabit collo appensum, secundum in digito, ter-
tium cervici subdat. Iuuat & pugionem ipsum
supponere cervicali. Plinius mirum in modum cō-
mendat abrotonium, adeo ut etiam pularinari sub-
ditum, prodesse putet. Putant generaliter omni-
bus his generibus prodesse centauryum deuora-
tum. duplex genus minius, cuius herba in usu est:
maius, cuius radix rhaboptici sub nomine uena-
lis est. Inde moly deorum, ab Homero appella-
tum, cuius Plinius describit figuram, medium
quasi inter cyclamen ac scyllam: huius habet fo-
lia, illius radicem. Sed & cyclamen ipsum si se-
ratur in domo, & uerbena si suspendatur, quam
ob id hierobotanem, id est sacram uocant her-
bam, plurimum prodesse creditur. Huic succedat
betonicae semen, quod qua die homo degusta-
rit, negant posse ulla genere ueneficij tentari.
Inde semion à Plinio colore pennarum pauo-
nis: & heliocallis, quibus Persarum reges in-
tus priore, extra posteriore uti referunt. Post lo-
ros, id est, fertula campana. Inde semen filicis,
quod apud me est. Decimo loco scylla: haec a-
uerruncant.

30
Ad philtra & amorem heroicum, stercus
anatae, nesciente illo impositū, cum odoris fec-
ditatem senserit, amor soluitur. Soluit amorem
magna auxilia, sectio uenae copiosa, purgatio cū
elleboro, uenus assidua usq; ad de laffationem, la-
bor magnus, inedia diuturna, uerbena, longa pe-
regrinatio, timor magnus, aut magna tristitia,
Pudore, reprehensione non tollitur, sed conta-
bescit homo. Studio tamen laudis & gloriae, qui
ingenui sunt animi liberantur, dum alterum pe-
rire necesse est. Vnde fertur, Agesilaum, cum in
castris puerum haberet aegrum, quem plurimum
amabat, motis castris eum reliquit, dicens: Diffi-
cile esse amare ac regnare. Ludus quoq; aleae &
latruncularum assiduus multum iuuat: & mar-
garitarum puluis, & mandragorae radix sepius
ebibita, sic ut obliuionem inducat, non insaniam.
Et ebrietas ex uino dulci, hac in causa etiam per-
utilis est. Et moschus & inula, conueniunt omni-
bus philtis ac ueneficij.

50
Fascination infantem suffumiga filicis her-
ba, ita iubet Apuleius. Opiulantur fascinatīs,
quae cūq; cor cōfirmant: smaragdus, hyacinthus,

theriaca. Inungatur patiens succo artemisiae, &
suffumiget ea: uerbena aut suppendatur in cubi-
culo, suffitus ex auro, thure, myrrha, quae bibita
etiam sanant comitiales. Item ex succino, sangui-
ne accipitris, & aquilae aut colibae. Et dormire
in pellibus lupi: sed longē melius sub calcitra pel-
lis leonis. Et carbiculus grauatus magnus, ardē-
ti prunae similis, & quasi soli collo appensus. Et
comedat assidue buglossum, petrosilium uulgare:
& muniat animū philosophiae praecipis. Et le-
gat Theonoston. Et mutatio regionis ad hoc cō-
fert. Et unctio frontē corio frōtis asini, creditur
utilissimū ad fascinū. Et sapyrion herba cū radi-
ce, si edatur, aut appendatur. Et paeonia masculae
radix plena luna. Praestigiosus, & qui terrentur
frustra per somnum, ut aliis diximus, sanat ada-
mas sinistro adalligatus brachio, ut carnes tan-
gat. Corallius etiam ualde ruber, suspensus ere-
gione oris uentriculi: amethystus quoq; chelido-
nius & gagates appensi: & ispis orientalis, to-
paziusq;. Sed praeter caetera carbūculus albus,
gemma alba: sed sic dicta, quia nocte splendeat,
omnes enim tales gemas, cuiuscūq; sint coloris,
carbunculos appellare solemus. Praeterea gesta-
tus in digitis caeruleus lapis intercanibus au-
reis stellis, res pulchra, tamesi rara. Ex amule-
tis, nō lapidibus, mumia, paeoniae radix, tum mo-
schus, densq; longior lupi, uel canis. In cibis caro
lupi, & magis illius cor: auri scobis tenuissi-
ma, allia, caepe; fraxinus, olea: purgare quoque
corpus cum elleboro, uel armeno lapide. Man-
dragorae succus ex duobus obolis, id est, gra-
nis uigintiquatuor. Est enim alexipharmacum
magnum, sicut & quae comesta & appensa, ue-
lut dictum est: moschus, hyacinthus, topazius.
Quae uerō ob siccitatem cerebri multo elleboro
indigent, & assiduo usu eius, tum caerulei lapi-
dis aut armeni, balneisq; & margaritis. Et co-
medant butyrum recens plurimum, & lac bi-
bant ouillum longē plus, & edant cerebra gal-
linarum, & amygdalas recentes cum saccharo.
Deuotū hominē delustrabis aqua fontana, immi-
stis radicibus siccis asparagi, Apuleius. Ad idem
tutius, & quod differt, quamdiu manserit: omnia
conuertentur in bonum ex Dei auxilio, qui tibi
praefecit, quo serueris. Auxilium ē supernis fal-
lax nō est: consistit aut in perfectione summa, id
est triplicata. Et sensus, & uerborū, & elemen-
torū numerus in hoc conuenit. Nunquā amoue-
bis à te, neq; mente, neq; uerbo, neque corpore.
Serua cor sincera erga Deum, & illius uita
te tuebitur. Peniteat, cupiat, delibet, confidat,
que

qui à deuotione liberare se uelit. Quod referūt de Psalmo illo, Indica me Deus, & discerne causam meam: credo uerū non esse, quoniam nō iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. Melius ergo solum tutus inuiti. Et umbra sapientis ac felicis defendit hominē, nō deuotū diuinis uerbis ob sympathiam. Deuotum autem magicis carminibus atq; opinione, confirmat adamas gestatus in brachio sinistro, uelut dictum est de præstigiatis. Differunt, quoniam præstigiati medicamētis mouentur à mente, deuotire diuina, aut demone, uel astrorum uel opinione. Ad deuotos plerūq; cōferūt, quæ ad præstigiatis. Et huiusmodi hominibus confert edere corda luporū, & os cordis eorum, ac leonum: & cubare sub leonis pelle.

Ad ueneficia autem, quæ, ut dixi, potionibus & substratis, aut contactu maxime inuituntur, celebratur asphodeli radix, tum etiam planta tota. Sed & aquosifolia, ubicunq; sata fuerit, arbor est. Rostrium quoque lupi, & ceruicis pellem integram gestare, amuletum creditur aduersus illacius etiam galli, aut gallinacei ueteris, ex agrestis mustela ebibitum. Hæc magis rara, quæ subsequuntur: cynocephalia, quam puto Iosephus Baras uocat. Sanæ eius loco quæcumq; planta noctu splendet, gestabitur amuleti loco. Edidit de his opusculū Gesnerus, & de Antithora. Amiatēs persimilis est gypso splendido, seu lapidi speculari: uerū filis plenus est, resistitq; ignibus, hic gestatus, creditur ueneficijs resistere. Forsan si quis talchū esse dixerit, cū parū natura disideat, nō aberrabit. Vterq; enim splendet, ignibus inuictus, & sūa habet, sed longiora amiantos. Generaliter aut profunt quicunq; ad præstigiatis, & similia facientes faciunt: uelut moschus, theriaca, syrpus, nymphaea, caro ipsa uiperarū, absisso capite et cauda. Balneū asidūū, & ellebori potus cū pinguibus, cōfert plurimū. Referunt inter amuleta plurimū prodesse chelidonū lapidem suspensum: sanguis quoq; caninus ob sympathiā, inter alexipharmaca numeratur, maxime cum hyacyntho, smaragdis, margaritis.

DE CVRA VENENI temporanei. Cap.

XVI.

Per hæc ad temporanea uenena, quæ quantum periculosa sint, & difficilia, non oportet tamen animū remittere, sed fortiter resistere. Sunt autem quatuor generum: quæ putrefaciunt, quæ obstruunt, quæ erodunt, quæ à proprietate agunt, ut canis rabidi morsus. Quæ

igitur putrefaciunt, aut à proprietate agunt, curanda sunt prouocantibus urina uehementer, & sudores. Et ex sudorem prouocantibus sunt, quæ dicta sunt: principaliter autem etiam uenenis resistunt, radix aristolochiæ rotundæ, radice scordiam, rosmarinus, cardui benedicti radix, quibus potest addi lignum sanctum. Quæ autem urinam prouocant, Eriothodani radix, spica lnda, petrosilium: & si necesse est, cantharidarum modica pars adiciatur. Frangemus & ueneni uires antidoto hoc: Recipe theriacæ optimæ nondū fermentatæ, libram mediam, terræ Lēniæ drachmas tres, smaragdorū orientalium drachmas duas, per oar grana quadraginta: succi cyclaminis, id est, radicum eius recentis unciam unam: aut si fermentata sit, concreti unciam mediam: albæ partis stercoris columbini drachmam unam & semis, cantharidarum drachmam semis, cineris cancroū drachmas duas, radice gentianæ scrupulos duos, teratur subtilissimè, et misceatur, datur scrupuli duo cū aqua destillata ad balneū Mariæ: solani, uel rosmarini, uel herbæ Turcæ uocatæ, ad quadraginta dies integendo corpus. sudorem enim aut urinam prouocat, & frangit ueneni. Si uerò fuerit erodens, cordium exhibe asidū, & radiculam agrestem, & oleum copiosum, nam uides quod Galenus tertio Artis curandi dicit, quod oleum prohibet æruginis erosionem, sicut

30 ærugo olei uim putrefaciētem in ulceribus: & antequam putredo incalescat, pinguedinibus utemur: si iam eroso multa sit, nitro, & albo tartaro, & corali puluere. At si obstruat medicamentum, chalybis limatura, aceto & aqua abluta toties, ut in formā argenti splendeat, tenuissima cum saccharo rosaceo molli utemur, nihil in mentes nec morbum, nec auxilium. Sunt qui auri limaturam adhibeant: quæ si proffit, etiam in reliquis utilior est.

40 Quæ uerò erodunt, statim curanda sunt multo butyro, & radica, & tartaro, & aphro nitro. Et caro bubula, & lac, propriè resistunt erosioni.

50 Quæ autem proprietate interimunt, multo lacte frangenda sunt, & alexipharmacis, per zar, scobe oricis, multa theriaca, multoq; smaragdo, & si scias suum proprium adhibere antidotum: quæ uerò mole sua, iam dictum est de gypso, hydrargyrium autem purgante medicamento & saltu indiget (descendit enim) oleiq; aut pinguiū iuriū, si displiceat, immenso potu atq; asiduo, sit aut calidū. Inde cū suo antidoto. Sed si in

Ca. 2. ante med.

Lib. 9. Cōtrad. 15.

aurem immissum sit: facit autem dolorem auris, inde capitis, post conuulsionem saluæ debet extrahi. De hoc alijs diximus. Satis est quod optimum est, ut manu contraria apprehendat anulum, & super partem illam, ubi est argētum uiuum, se inclinet, et saliat asidū, donec totū excidat. Est spuma argenti parum a gypso dissimilis, eisdemq; auxilijs curanda.

Quæ autem tabefaciunt, propriè aconitum, & multa alia, theriacis, & balneo, & ficibus, & multo lacte curari debent. Et sanantur, nisi repetatur. et aqua limaciarum est optima in hoc casu.

Quæ autem uasa frangunt, thure, aloë, mucilagine psylli, citoniorum. Et antidotum eorum, est oleum balsaminæ, & bolus armerus, qui est in usu, & camecisi & plantaginis succus, et portulaca: & generaliter omnia frigida, quæ tenacem habent succum: & ærnatites Hispanis. Et herba Sicula, & quam uulgus uocat liliaceam.

DE MODO TRACTANDI uenena, sine noxa. Cap. xvii.

Forsan quispiam hoc in malam partem uertere poterit: nā si docuerimus tutò tractare uenena, poterunt confici odore lethalia, quale illud circulatoris, nesio in uerum, quod Matthiolus enarrat, & quod attacku solo, de quo ambigendum non est. Illud sanè atrocius, cum neque tutum sit obiuatis naribus talia tractare, quando quidem & ad cor permeant. Esse eiusmodi, docet uis illa seu pestis bubonice: propterea nil tam sacrum, quod uiolari non possit: & paratæ falces in usum agri, conuerti in arma latronū. Itaque cum timere sit necessarium à cibus non solum, sed attacku atq; odorib. (uelut de filio Turcarum principis, qui adolescens cum ingressus fuisset balneū, (ut referunt) exspirauit.) & cubacula sint suspecta: ne quis ingreditur, nisi perfato loco, suaserim: nec ignibus aut odoribus fidat: quin etiam præmittat imbecilliores, & qui facile examinantur. Armatus sit undique chirothecis, obstructis naribus, mandet garophyllum, aut rutam agrestem cum aceto, & imbuta oleo asæ dulcis. Et ut denique dicam, suspecta non attingat, nec odoret. Quo demiror, cum illi circulatoris manifestè inimicitias exererent, quomodo ille odorem floris hausserit. Tertium præceptum est, ut optimæ theriacæ magnam quantitatem præsumat: aut si nō habet, mediam, ut in succidancis. Post hæc bene potus mero ac-

cedat. Oportet autem, ubi attigeris, rejicere chirothecas, locum multa aqua frigida cum cinere abluere. Vbi quis ex odore nocetur, sternutamentum, lanaria, radica pipere, ruta ex aceto excitet. post ubi senserit se recreatū, odores florum cum aceto, & moschum, maxime & succinum. Et ubi sub diuo signa relicta sunt destillationum, nil attrectet, nec ibi consistat: sed more ueterum, uestibus omnibus excutis atque abluis, se ipsum lustrabit.

DE CVRA INDICAE LVIS, elephantialis, scabiei, pediculorum, phthifis, atq; similia. Cap. xviii.

Porro phthifis curatio, quanquam difficilis sit ob distantiam loci, recta uia à gula, & asiduum motum pulmonum, tū quia tussi expurgari locum necesse sit, huiusmodi est, si spes sub sit. Alatur caribus auium, aut ouillis, aut piscib. cartilaginei generis semel in die, uomatq; ex lenticaula decocto (id enim iubet Hippocrates secundum de Morbis) singulis quatuor diebus. Per interualla autem dabis ellebori albi totam quantitatem: aut si uires minus ferant, dimidium. Purgabis quoque lacte asinino, in multa quantitate. Et si male oleat sputum, suffium parabis huiusmodi, quod ad ulcera praua & chironia conueniat: uelut radice aristolochiæ longæ, halliopsis, myrrhæ resina, cadmia usta, diphryge, rosif, centauro, sarcocola, squamma argenti, chrysocola. Quandoque autem necesse est transire ad minium, æruginem, litrum tostum, calcem uiuam, etus cum urina pueri impolluti. Facit & erysimum, & cinis cancrozum, & terra Sarda, qua tinctoris utuntur cum sauo bubulo. Canaleontis etiam nigri, & gallæ immaturæ, et chalbani, & ammoniaci, alia quoque quæ etiam in ore teneri possunt: squammæ æris leuigatæ 3s, resinae larcis sicca 3s, manæ thuris 3ij, melle crudo mūdo excipito: teneat in ore, et sine melle suffumigato: potes & diphrygem addere. Aliud: Ichthyocollam cum acerrimo aceto dissolue, & ei adde squammam æris, & terram erythriadem, et melle excipe. Tenere autem oportet asidū in ore. Quædā etiam deuorari possunt: uelut cinis cancrozum leuigatus, ut sumantur 3s pro uice cum zucaro rosaceo. Betonica quoque, & lappa maior, & irion, & quam uocant brancam ursum: in cibo autē hanc assumere præstat. Facit & ad huiusmodi tussisago, & succus radiculæ agrestis, Hippocrates autem nos iubet, si quæ

Page 17.

V

si quicquam ex cerebro in pulmones defluat, per nares deduci debere. In omnibus autem bonum est, ubi curatus fueris iuxta Galeni præceptum, ægrum & lacte asinum, & mutatione aeris ad locum eminentem recreare. Sunt etiam inter auxilia carnes eriorum, uulpis, testudinis: sed uulpis maxime pulmo. Iuuat & ossa maxillarum lucij, tartarum album cum saccharo rosaceo. cucubali folia, & thyrsum (est autem descripta à Plinio) partem unam: pastelli, quam describit Plinius Secundus, partes duas: infundes in uiuo, aut succum exprimito, & cum pane imposito foris: tum uerò etiam intus edendum dato, & contineat etiam in ore. Optimum autem est, quod est secundum sympathiam ex pulmonibus, ut pote uulpis: & ex his quæ ulcera sanant insanabilia, uelut quæ ad fordida ulcera & carcinomata & chironia, & habentia labia dura: ex metallicis, & herbis, & oleis destillatis, uelut chalcantibi.

DE CVRA.

DE Indica autem lue, tum elephantiasis, curam ut proponam specialem, locus non est, cum ad eam uix sufficiat octo libri à me instituti: uerum solè gener aliter horum capita attingam. Quæ quod ad uictum attinent, constant in exiccatione, & moderata caliditate aeris, cibi & potus pauci: & natura sicci, exercitationis & sudoris, & euacuationis assidua cum elleboro nigro, & sanguinis detractioe cum somno longiore ob coctiones, & ut opponatur siccitati reliquorum. Et unguentis ex napello & hydragryrio, & minio, & cinnabari: tum suffibus, & ligni utriusque Indici usu, tum cyna & sarza parilia, & alijs etiam efficacioribus. Quanquam ligni sancti decoctum, cum sit acre id lignum, ualde amarum, pingue & odoratum, paucis cedat: reliqua sunt temperatiora, cyna & sarza parilia, & mundicie.

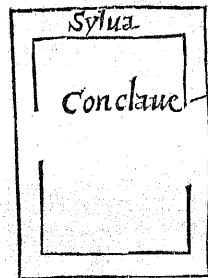
At scabiei & pediculorum ac similibus per aerem ualde calidum & siccum esse debet, ac perflatu, cibos qui parum nutriant, & sicci sint: & paucorum excrementorum: auicula tosta, pisces petrosi assati, cum aceto & cinamomo communi, mel, saccharum, amygdalæ contrite & coctæ, exercitatio, sudor, frictio longa, summa mundicies, mutare interulam, & quæ carnes tangunt quoidie. Sudor in balneo sicco, inde lauare se cum aqua in qua abrotonum decoctum fuerit. Purgatio assidua cum myrobalanorum decocto in gallo ueteri, citrimorum chebulorum uel emblicorum & nigrorum. Et si non

sufficit, pascantur gallinae et galli, qui etiam sunt meliores fursure, & elleboro nigro, & soldanel la: se d sensim assuescant, ne pereant: inde coquantur plenè origano, thymo & mercuriali, & sumatur ius illud. Et inungantur pulsus & uolæ manuum, & plantæ pedum, oleo ex sulphure & ex baccis lauri, addita myrrha odorata, aut styrace. Et fiat terra Cambili huiusmodi. Recipe sulphuris, æruginis, singulorum librâ: squamæ aris, chalcantibi, aluminis, salis & nitri, auripigmenti citrini quod uocant rofagalium, picis naualis, resinæ laricis, baccarum lauri, staphisagriae, radicem lapathi, singulorum libram mediam: hydragryrij destillati, cantharidarum, singulorum uncias duas. trita omnia subtilissime ponantur in uitreo uase securo & oblioto luto, aut sigulino uitreato, ex his quæ ignibus resistunt, & coquantur in fornace nitri aut laterum per tres dies, & extractus cinis subtilissime teratur: cuius usus multiplex erit. Primum pro pauperibus, & pro canibus & umentis misceatur cum oleo è lini semine, unciaè duæ cum libra, & coquantur per tres horas super cineres: & inungantur pulsus, & loca affeeta, ac uolæ manuum et pedum: inde inuoluantur linteis calidis, & bene te etus decumbat. antea cena sit laeta cum carnibus pullorum, & aromatis, & uino flauo, potenti, copioso: & hoc alternis diebus, sic ut ter repetatur. Post laet se in aqua decoctionis tartari & oxalidis, in balneo. qui ordo etiam seruandus erit in omnibus. Modus secundus, pro nobilioribus, idem fiat in oleo roseo pigmentariorum, & tantundem coquatur in balneo Mariæ, & coletur. Modus tertius, pro delicatioribus, in aceto destillato aut succo limumij per tres dies maneat: inde coletur, & erit pinguis, sed bene exprimitur, & addatur moschus. Aliud facile. Recipe olei laurini ʒij, olei ex sulphure ʒ s. ellebori albi læuigati, tartari albi, lachrymæ iuniperi, singulorum ʒ ij, lactis tithymali uel alterius similis, quanto plus colligere poteris, aceti destillati ʒ ij, styracis ʒ s. confice unguentum. Ad acrem scabiei. Recipe olei ex tartaro albo ʒ ij, caphuræ ʒ ij, misce & inunge. Est tartarum album, sex uini albi, quæ concreuit Bono niæ, et Romam uersus, uel propter alumen quod ei miscent: uel quia uini natura lapidea est, & salsa, unde, quomodo cumque id accidat, huiusmodi uinorum potus, quæ splendidam fecem gignunt, ubi uidi, calculos generat tanto efficacius, quãto pulchrius est. Tartarum Mediolani non concreuit in lapidis duritiem, tantu abest ut in splendidam

didam materiam, ubi istum fuerit, & in calcem candidissimam redactum, uase marmoreo, uel etiam spòite, loco humido soluitur in oleum. Chymistæ, ut celerius conficiantur calcem eius, ardentem aqua excipiunt: & ubi solutum fuerit, aquam igne absumunt: sed hoc impurius est. At ut ad rem redeam, qui acris scabie laborant, maluam et herbam purpureæ uiolæ affatim edant, & lupulos, & femina peponum. Et præ panis confert huiusmodi morbis, quia sicior est, & minus nutrit triticeo, & tenere in arca cum interulis sacculum croci recentis & staphisagriae, prohibet generationem pediculorum in his qui interulis illis utuntur.

DE CVSTODIA AB AERE pestilenti. Cap. XIX.

CVstodia à pestilenti aere multiplex est, ac prima quidem uersatur circa ipsius aeris partes, uelut mutationem regionum, maxime ad montana, ubi enim assiduus est uentorum flatu, neque corrumpi aer, neque uapores corrupti diu uim suam retinere possunt. Iuuat etiam cõclauè eiusmodi habere apertum in sylua ex odoratis plantis, quale uides. Sunt autem, malus medica, ex platis hortensibus arancia, limonia, myrtus. Ex arboribus, laurus, cupressus, iuni perus, rosæ, picea, etiã pinus ac larix, & quæ cunque uirent tota hyeme, et sunt odoratae. Ex herbis autem, sampsuchus, oxiimum, uiolæ, & quos uocat garophylos: cumq; è terra uapor prodit, altiora cubilia sunt utiliora: cū mucescit panis in illis, inferiora. Qui uerò non tam potentes sunt in cubili circumuestito, è tabulis cupressi, aut saltem piceæ ad amissim se condunt. At simor am nõ patiatu res, odoribus atque suffibus, locus est munienus. Sunt autem è suffibus, urina hirci, & asa dulcis seu odorata. Ex his quæ citra igne odorè reddüt uehementissimum atq; uicundum, sunt moschus & crocus integer, tum garophyli cum camphora, & rosæ siccata in umbra, aquaq; rosacea conspersa, & eadem recentes, tum lilia. Et ex fructibus cotonea, & mala medica. Refert Athenæus in

tertio Dipnophistarum, citrium & per se &

melle conditum aduersari omnibus uenenis, tum soluere uentrem: quæ ratione etiam ad præseruandum ualet, uelut & aspergere pavementum aceto, maximeq; rosaceo, tum etiam ablundo corpus.

Alia est ratio circa corpus ipsum, ut aer non noccat, ac primum præfertur exercitatio. narrat Rafis ex Galeni auctoritate, cõtigisse ut in quadam peste, in qua omnes periere, soli seruarietur uenatores, ob assiduam exercitacionem. exiccatur enim corpus, uelut et Ruffi catapotia, quæ aloe, ammoniaco & myrrhæ dimidio pondere constant (aliter describuntur ab Arabibus) ex quibus ille affirmat neminem obiisse, qui quadraginta perpetuis diebus usus fuerit, sumuntur cum uino diluto. Laudatur theriaca à Galeno, & bolus Armenus, ut nono de Simplicibus medicamentis: et purgatio ac uenæ sectio, quorum meminit Princeps prima Quarta, & sumpsit à Galeno in primo de Februum differentijs: sed ipse non meminit sectionis uenæ. Et in eodem genere est, quod expertum est, deferre auripigmentum album super cor. Et forsitan iuuat ex antipathia, seu sympathia. utrūq; enim dici potest: sympathia ad genus, antipathia ad speciem referri potest.

Celsus præterea iubet, ut alternis uicibus aqua & uino utamur: additq; quod peregrinatio & nauigatio optima sunt, de quo dubium non est. Verum de purgatione, uenæ sectione, atq; alterna uini potione, etiamsi ad dies referatur, difficultas est non leuis. uidetur enim primum sectio uenæ imbecillius reddere corpus: præterea purgatio mouet humores tempore adeo periculoso. Similiter & alterna illa potio quantum obesse possit, quisq; uidet: quantum inuare, non intelligo, nec uideo. Propter hæc dico, quod præceptum illud de uenæ sectione intelligendum est, quando cunq; corpus fuerit robustum, & dispositio aeris nondum inualuerit. Et ideo ista sunt facienda ab initio, cum constituto nondum multos cogit ægrotare: ubi autem inualuit, non est tutum. Purgatio autem securior esse uidetur, & maxime cum his quæ à proprietate resistunt præua qualitati humorum, in quo casu laudari solet trisera Persica. Sed non est hæc regula etiam tuta, quia, ut usum est, adueniunt etiam in pesti tempore fluxus perniciosi, quo in casu minime tuta esset purgatio: sed potius danda sunt quæ prouocant urinam. & hæc sunt securissima, tum ratione generali, ut usum est in cura generali uenenorum & canis rabidi, tum ratione auersiomis.

Olei quoq; usus copiosus eadem ratione quæ

lib. 27. cap. 8. in fine Lib. 2. cap. 3.

30. C6cin. Tract. 13. cap. 2. fol. 420. col. 2.

Paulus lib. 2. cap. 36.

De usu Theriacæ ad Pamphyllum, cap. 1. Cap. de terra Samia. Tract. 4. cap. 4. Cap. 4.

Cap. 5.

dicta est, præservat à putredine, non enim cale-
scere possunt, quæ non siccantur, sed refrigeran-
tur. Tormentillæ quoque radicis usus videtur ad-
versus aeris iniurias salutaris tum uerò & quæ
dicta sunt generaliter aduersus uenenas, & quæ
dicuntur aduersus contagium: sicut hæc, ad-
uersus illa, sed non tam propria. Inter reliqua au-
tem quæ utilia sunt, & iucunda, est serapium ex
succo limoniorum, si quis eo assidue utatur, post
quem est syrupus ex succo citrij. Verum usus ho-
rum copiosus esse debet, atque assiduus. Et di-
cunt, quod spiritus eorum non sinit corrumpi
aerem, ideo uersari in illorum stabulo bene mun-
do (nam finis coinquinat illum) est salutare, se-
curumque. Et dicunt, quod uti carne columborum
assidue, aut gestare hyacinthum orientale, præ-
seruat perpetuo ab utraque peste.

DE CVRA FEBRIS PESTI-
lentis ab aere. Cap. XX.

Primum igitur incipiendum esse à sectione
uena, iubent medici. cuius causa tamē non
id conuenit, sed in duobus tantum casibus, pri-
mus est, cum habitus id exigat, etiamsi nulla fe-
bris adsit. Nam Galenus libro de Sectione ue-
nae, iubet illam sanguinis multitudinem redige-
re ad temperamentum, inedia, balneo, frictioni-
bus, atque huiusmodi: sed in pestilenti febre, cum
non det tam longas inducias, & periculum adsit
ex plenitudine, etiamsi nulla adsit febris, necesse
est statim sanguinem mittere. nam uiuat ratione
habitus præter naturam, & materia febris et-
iam nocet ratione qua pestilens: quia ut
pestilens est in toto sanguine iuxta quantitatem,
licet non iuxta perfectam qualitatem: igitur duo
commoda debent præferri uni iacturæ, & mitti
sanguis. De hoc igitur legas in undecimo Con-
trad. 76

Contrad. 76

tradicentium. Dubitatio relinquatur solum, quan-
do cum plenitudine exacti fuerint aliquot dies,
& tunc quoniam febris ex pestilenti aere totum
sanguinem corrumpit, & quatenus illum cor-
rumpit, non est facienda sectio: igitur ubi magis
corruerit, eo minus est facienda sectio: quo er-
go aer magis fuerit contagiosus, et corruptio ma-
ior, tanto minus conuenit, si differatur. Si ergo
pestilens fuerit aer & febris, aut morbus fue-
rit ex eo genere qui perimat quarta die, non li-
cebit mittere sanguinem ultra primam diem: nec
forsan si multitudo non fuerit nimia, ultra duo-
decim horas primæ diei. Sed si perimere consue-
uerit in undecima (rarò enim exeunt dies iudica-
torios) non nisi in secunda die: & si in quartode-
cimo, usque ad tertium. nam hæc perinde se ha-

bet ad quartamdecimam, ut primus ad septimam,
ex regula Dialectica reflexa. Nam octauus dies
tantum distat à quartodecimo, quantum primus
à septimo: sed si in octauo facta est corruptio me-
dia & maior die una, igitur per primam regu-
lam debet retrahi ad quantum diem: sed in quin-
ta cum sit paritas ex ratione materiae, uires sunt
debiliores duplo, ac magis quam in prima, cum
morbus mortem est allaturus in septima. septi-
ma enim pars est minor dimidio tertia parte:
igitur tertius qui est medius inter primū et quin-
tum, se habet ad quartumdecimam, ut primus ad
septimum in morbis, in quibus septimus & quar-
tusdecimus pariter sunt exitium allaturi. Pari-
tione usque ad quartum, cum morbus est exci-
tialis in uigesima: maxime, quod in quinta non
licet, aut raro, ob accessionem mittere sanguinē.
Sed si non sint exitiales, uerum plures et adunt
ex regula Dialectica, licet ulterius extende-
re tempus sectionis uenæ: & quanto plures eua-
serint, igitur & in secunda, si ex dimidio ferme
seruentur: & etiam in tertia, si plus quam ex di-
midio. Secundus casus est, cum febris pestilenti
abscessus iungitur, uel ipsa febris pestilens per
abscessum perimit: oportet autem cum esse ex
interioribus, dicemus & de hoc peculiariter in-
frā. Porro ubi adsit necessitas, nec liceat sangui-
nem mittere per uenæ sectionem, cucurbitulas
applicabimus, tum maxime quod natura eò cri-
sim, id est ad exteriora dirigere solet: tum quia
materiam non trahit super membra principalia:
tum quia non miscet sanguinem, nec debilitat ui-
res quantitate, de qua sit curandum.

Circa purgationem autem, cum in his uideat-
ur materia turgere (certè ubi non turgeat, non
est purgandum, cum omnia detrimenta quæ in
non pestilenti obstant, augentur) sequi oportet
rationem generalem, & purgare oportet. Pesti-
lenti ergo faciunt, qui in materia quæta minuere
conantur, cum nihil utilitatis afferant, sed multa
incommoda: augent febres, obstructions, debi-
litant uires, mouent materiam à loco, ut tardius
corrigi aut concoqui possit. Præterea addunt
peculiare damnum, appetitus deiectionem: quod
perniciosum est, ut dixi, in huiusmodi morbis. Et
est sententia Hippocratis tertio Epidemiorum: Pag. 7.
& qui ex longis morbis, & qui ex acutis, om-
nes alui purgatio sustulit.

Quod ad nutritionem attinet, uidentia sunt
primum ea quæ in sexto libro Contradicentium
scripsimus. Et breuiter, uti oportet, uti qui ali-
quo modo nutriant: & quanto febris est minor,
& mor-

& morbus magis pestilens, nam causa morbi
non est, quæ coctione impedit, sed morbus: &
iactura uirium postulat cibū: quanto ergo febris
fuerit minor, & prauitas maior, eo magis nutri-
entia conueniunt: contra, minus. & ita de duo-
bus alijs mēbris. Nam si febris & prauitas ma-
xima fuerint, seu dederis seu non dederis, omni-
no morietur. & cōtra, si febris & qualitas pe-
stilens remissa, utroque modo æger facile serua-
ri poterit. Eandem quoque rationem obseruare o-
portet in temporibus morbi, plus nutriendo in
declinatione quam in statu. Quo ad quantitatem
aut, sequi maxime cōuenit calor is naturalis ma-
gnitudinem (hic enim à uiribus multū differt) &
consuetudinem, circa numerū aut cibandi consue-
tudinem præcipue, ut in prima Aphorismorum.

3. Contrad.

20.

Aphor. 17.

Circa aerem, dubium relinquatur, an calidus
an moderatus sit utilior. Frigidus enim magis re-
sistat spiritus, pro quo generaliter disputatum
est secundo Contradicentium. Certum est, quod
aer siccus esse debet, purus & odoratus: cali-
dissimus autem est utilior, tum quod prohibet om-
nino putredinem, tum quod dissoluit eam quæ
iam facta est subtracto fomite. Quin imò ad-
ueniente feruore æstatis, non solum cessat pestis
multiplicatio, sed ex his qui ægrotant, plurimi ser-
uantur: igitur calidior aer in extremo salutaris
est. Ignibus ergo & suffribus est calefaciendus,
ac siccandus. Et succinum, acetum ex garyophy-
lis, & xilaloos, optima sunt, & similiter cor-
pus optime uestibus integri debet: eodemque in situ
manendum, nō solum ut materia foras euocetur,
& meatus arteriarum in cute aperiantur: sed et-
iam ut calor auctus putredinem extinguat. Et
si obijcias illud Principis, Et oportet ut infrigi-
des domos eorum: Respondeo, quod exponit
semet ipsum de frigiditate, quæ fit per odores, a-
liisque potestate non actu frigida.

Contrad. 21.

20.

1.4. Trac.

4. cap. 4.

1. Aphor.

71.

Pag. 11.

3.

Pag. 12.

12.

Pag. 17.

17.

17.

17.

17.

17.

17.

17.

17.

17.

17.

17.

17.

17.

17.

17.

17.

ris, & abscessu obierit. Præterea abscessus sunt,
inquit Galenus, nō præcedente urina concocta, sed
in huiusmodi morbis non fit concoctio: ideo
terminari non possunt, nisi per abscessus aut de-
cubitus. Apparet etiam ex tertio Epidemiorum: Pag. 6.
Plurimis igitur ipsorum abscessus ad suppurationes
contigerunt, carniū ac neruorum elapsus ma-
gni. Erat autem et fluxio collecta, non puri simi-
lis, sed alia quædam putredo, & fluxio multa ac
uaria. Quibus igitur circa caput horum aliquid
fieri contingit, his glabrics capitis ac menti fie-
bat: & ossium denudationes ac elapsus: & mul-
tæ fluxiones tam in febribus, quam etiam sine il-
lis. Erantque hæc horrida magis, quam mala. Qui
bus enim ad suppurationem talis maturatio per-
uenit, horū plerique seruabantur: quibus autem in-
flammati, & ignis sacri discessit, talem autem
nullum abscessum fecit, multi perierunt. Et ad hoc
facit dictum Principis in Quarto libro: Et oportet

Pen. 1.

1. Trac. 4.

cap. 4.

1. Trac. 4.

cap. 4.

1. Trac. 3.

cap. 3.

1. Trac. 3.

cap. 3.

1. Trac. 3.

cap. 3.

1. Trac. 3.

cap. 3.

1. Trac. 3.

cap. 3.

1. Trac. 3.

cap. 3.

1. Trac. 3.

cap. 3.

1. Trac. 3.

cap. 3.

1. Trac. 3.

cap. 3.

1. Trac. 3.

cap. 3.

1. Trac. 3.

cap. 3.

1. Trac. 3.

cap. 3.

Fig. 8. colligationes mala. Ex his, omisis illis que Fra-
castoreo sine experimēto, ratione et auctoritate
dicuntur, sex occurrunt que maxime probatur
Bolus armenus, theriaca, ut supra, & smarag-
dus, ut etiam Auēzōar, & nos feliciter experti
sumus. Tria reliqua, sunt cantharides, que fer-
me in omni ueneno, ut dixi, profunt. Et stercus
columbinū, quod adeo laudatur ab Auēzōar in
purgationib. Et auripigmentū albū, quo utebatur
Aloysius de Vicecomitibus, cū bolo Armeno &
Lemnia terra. & si non habeantur hæc, poterūt
loco eorū addi hyacinthi & margaritæ, & hu-
iusmodi. Et quāuis dicerent quod interficeret æ-
gros: nō negarim sanē, q̄ aliquos, sed ualde pau-
cos, forsan ui medicamenti non occideret: nihi-
lominus, post quā plures longē seruabat quā cæ-
teri medici, clarū est non fuisse rectē dictum, q̄
occideret: sed fuisse calumniā ab alijs medicis in-
iunctam. nā in uerē pestilentib. non puris popula-
ribus hoc utebatur auxilio. At si multi seruentur,
mitionibus est uendū, quale est etiā oleū de scor-
piombus Matthioli, & nostrū, et quæ dicta sunt.
Et ut experientia comprobātū est, uelut cuiq; ue-
neno sūt conuenit alexipharmacū, ita unicuiq;
pestis speciei, quo inuento oēs fermē sanantur.
Porro de his in sequenti agā Capitulo, nunc satis
fit difficultates commemorare, que impediūt quo-
minus facillē huiusmodi febres curari possint. At
que harū prima, est causa potens ac permanens,
acer scilicet, qui cū morbū generare poterit, et il-
lū seruare & augere longē etiā facilius poterit.
Ipsa contagiū ratio, que sine nullū admittit, nec p-
uenæ sectionē, nec medicamentū, nec inedia:
que tria potissima sunt, & sola medicorum usi-
tata præsidia. Denique febris ipsa addita, que
in ichoribus accensa est, concoctionem postu-
lans, & inedia, que nō patitur huiusmodi febris.

Erit ergo forma uicētis, ut speciatim subiiciā,
hæc: Pullus oxalide, capreolis uitiū, berberis re-
cētibus, rū omphacio, labrusca, inula, melissa, pe-
trofilio, boragine, buglosso, bibinella, cotoneis,
auro, margaritis, hyacinthib. smaragdib. succoq;
limonij, citrij arantijq; conditus: tū etiam endiuia
pro cibo erit, usq; ipsum pro potu. citria quoq;
tota comedat. si potest, cū pane in eodē iure ma-
desactio: nonnunquā & lenticula odorata pro fer-
culo cū pullo cocta, aceto insuper addito, utatur:
uel in potu syrupū de aceto duplicato acetosum
cū decocto tormentillæ: nonnunquā uini à malis
punicis, aqua destillatæ cū tormentilla uel oxa-
lide miscetur. Quandoq; si caput non lædatur,
uel syncopis timeatur, unū albū, odoratū, leue
cū aqua, clysteres molles, frictio, alexipharma-

ca, uigilia perpetua, donec inclinauerit morbus,
magis necessaria quam in intermittentiū accessio-
nibus. oportet siquidē cū hoste, qui assidue nos ur-
get, etiā nos assidue acriterq; pugnare. Vnde &
cucurbitulas affigere siccas in singulas horas, et
aerem siccare succino dulci, assa, & hirci urina
oportet, maxime cū uel palpitationē cordis sen-
tit, aut anxietatē, uel animi deliquiū, uel cū extre-
ma refrigerantur, aut nauſeabundus est. hæc e-
nim quinq; uia sunt ad interitū. Porro sub anxie-
tate, inques, cōprehenditur & suffocatio: quod-
cumq; horū adfuerit, uel si utraq; p̄ius, anxius di-
citur. Ergo in singulas sex horas (tot enim fieri
solent mutationes, uel in anno à Sole, et in mē-
se à luna) accipiat hoc decoctū: Bz ficus pingues
excoriatas tres: scordij, floriū lupulorū, foliorū
uiridiū, cardui sancti que uocāt herbā Turcā, sin-
gulorū ʒ. i. s. radicis feniculi ʒ. ij. s. lentiū excoria-
tarū ʒ. vi. rhu seu rhois ʒ. j. lactæ electæ ʒ. ij. co-
quantur lentes primō in libra aquæ ad consum-
ptionē medietatis, inde addantur reliqua præter
scordion, quod in fine adijci debet: cola & expri-
me, & propina cum ʒ. j. syrupi acetosi. ex aceto
duplicato. Singulis aut duabus horis immisce sac-
charo & florib. boraginis, aut syrupo, succo citrij,
puluerē ex bolo Armeno nostro, sed optimo, &
smaragdo oriētali parib. portionibus: quibus ad-
datur oryctis aut eboris scobis, & os ceruini cor-
dis, tertia ex parte foliati auri decima. in polli-
nē hæc præter deraſam scobem redigatur. Loca
pulsuum in carpis pedū, manūū, & in temporib.
& cordis munitur oleo supraſcripto. Et licet im-
miscere oleū asæ dulcis, seu belzoi deſtillatum,
& nō abs re fuerit oleo & sambalis atq; roſis im-
misto regione iecoris inungere, et uentriculi: imō
optimum esse duco. Super cor sacculū deſerat è
nymphææ & croci floribus integris, tū roſis, xi-
loaloes, santhalis citrimis, garophyllis, capſura,
belzoi, sepius aspergatur aceto rosaceo. Super
rius docui suffumigium ad malos suffitus: cui ad
dito flore sambuci, fiet egregium ad pestem.

DE CVRA PESTIS
buboniæ. Cap. XXI.

Cap. 14. A quanto morbus ipse præceps & conta-
gum maius, adeo ut omnes societatem etiā cha-
rissimorum refugiant, uix parentes filiorum æ-
gorum consuetudinem sustinent. Quandoque
una pestis tertiam partem hominum absumsit.
Proprie conueniunt, que uires reparant. Et
aqua rosacea in potu, boraginis, petrosilij, scor-
deon. Et potus multi olei in hoc inuat, sed in
siti magna loco aquæ exhibendum: pingui ut
accen-

accendunt calorem, ita putredinem, ut dixi, re-
stringūt. Referunt esse ignis speciem, que aqua
magis accendatur, oleo extinguatur. credo esse
flammam oleo ipso accensam. aqua enim, ut uidi,
talem flammam irritat. Sed & potus multæ a-
quæ frigida p̄ sepe curat eos. Et aqua filipēdu-
læ multi collaudat. Medicamē nostrū acceptū
à patre meo Facio Cardano, expertum ualde,
quo uti debemus singulis sex horis. Bz aloes par-
tes duas, gētiane radicū, chameleæ albæ radicū,
centauræ maioris radicem, diptami albi, quo
utuntur pharmacopole, roſarum albarum &
rubrarū, santhalarū itidem alborum, rubrorū et
citrinorū, myrrhæ, bē albi, foliorū fenæ, scor-
dij, sphaſragidis, boli Armeni orientalis, quo utuntur
pharmacopole, singulorū partē unam: obis cor-
dis ceruini partē mediā, scobis eburnæ tertiam,
croci duplū, scobis auri foliorū partē decimā: re-
digantur in pollinem, & dentur cum uino dra-
chma una prima uice, inde mediā: ut seruetur, re-
digatur in massam cū melle rosco: quantitas dra-
chmæ duæ primū, post drachma. Exterius cu-
curbitulis, si qua parte doleat, aut inflari incipiat,
cucurbitulis materia est auocanda: tū emplastris
supra dictis, ammoniaci lachryma, fermento
quog; tum bubonij radix, quam adeo collaudat
Cap. 7. Fracastoreus lib. tertio de Morbis contagiosis,
hoc modo: Folia angustia digiti longitudine, uren-
tia, subaspera: surculi multi ex una radice, in syl-
uæ modum: atq; in eorum summo purpurei flores
plurimi, qui in medi o lutei sunt, & ob id speciosi.
referunt enim chamemælū imaginē, iuxta Bena-
cum lacum frequentes.

Propria uerò curatio in hoc genere est per ea
quæ exterius trahūt uenenū, & bubonē ipsum, et
citō eū cōcoquūt: et sunt hæc uaria in singulis spe-
cieb. Constat enim quod anno M. C C C C L I.
pestis illa nullū recepit auxiliū, nisi ex ramis uiuis
superpositis: & cum moriebantur, applicabāt a-
lias, donec cessarēt symptomata prorsus omnia
ueneni. Et ideo debem⁹ experiri cum his, tū muri-
bus, gallis, palumbis: inde cum lacte, cæpis, ruta,
ficibus, fermento: tum etiā cancris, piscibus, &
per singula genera rerum, que uersimili ratione
prodesse possint. Princeps tertia Quartilaudat
cap. 18. emplastrū ex lupo salictario, attriplice, capillo ue-
neris, radice altheæ, cū pauco ammoniaco et mel-
le ac uino: tum etiā radice cucumeris anguini cū
pice brutia, aut pice aqua sicciorē fluit. Sed in prio-
re exēplo Paulus, ex quo deſumpsit, loco lupi sa-
licitarij habet parietaria, sed et secundū ad rūpen-
dum est, uelut & lupini amari cum aceto dissolu-
ti, & capparis radix, aut niurū cum fermento uel

ficis. Et quod optimū uidetur, dissoluit, ac trahit,
aster Attic⁹, de quo supra: ob id dictū bubonion,
ut reor, non quidē q̄ referat stella flore, ut cōmu-
niter creditur, imō folio potius, frequens in locis
aridis. In quo etiā consentit Matthiolus, afferens Lib. 4. cp.
chamemælo similem esse, passimq; inueniri. Ci-
tantur ex Virgilij monumentis appositē ab eo hu-
iusmodi carmina: 122. 4. Geor-
gis.

Est etiam flos in pratis, cui nomen amello
Fecere agricolæ, facilis quærentibus herba.
Nanq; imo ingentem tollit de cespite syluam.
Aureus ipse, sed in folijs, quæ plurima circum
Fundantur, inolæ subluccet purpura nigræ.

Deinde paulo post:

Asper in ore sapor. —

Illud non ferendū, quod Princeps iubet in hu-
iusmodi repelli, ambiguo sermone: cū Paulus di-
cat apertē, si nō adſit febris, febrē enim nō ades-
se, & morbū non esse pestilentē, se consequitur.
Quod etsi latitare febrē cōingat, ut repellendo
falli possit, respondebit quibus Dialectica quan-
tum opus est instructus: ut hoc rarō acciderit, ita
rarus error contēni in tam magna mole potest.

Sed ad uictus rationē redeo: Cū in hoc mor-
bo ab initio purū ab impuro segregatū sit, conan-
dum est totis uirib. ne uirus serpat, ideoq; uomi-
torijs, clysteribus, frictionibus agendū est, tum
cucurbitulis, ac si quiquā uenenū iam haufisset,
quod partim citra iecur esset, partim ultra. Et q̄
uiriliter in hoc agunt, plerunq; euadunt. Quod
si motus uehementis sentiat, purgabis cum ellebo-
ro: & si quieuerit motus, urina prouocanda est
cum his etiā que uenena educere solent, ut sunt
phu seu Valeriana, apū, iuniperi fructus, et rape-
semina, betonica, & similia. celebratur et ab em-
pericis ruta capriaria, seu Gallica herba anagal-
lis, liquistica radix, eius quōd Angelicam uocant,
tum ari. Cauere in his oportet ab initio pinguib.
& quasi media hæc est febris inter uenenū et pe-
stē, ut abstinentia utilis in eis sit. Et ut uenire pul-
li exili macroq; , ac bene cocto, & permutato cū
ijsdē fermē, de quib. antea dictū est. Et Princeps
iubet ab initio imponi cucurbitulas loco dolēti, et
scarificari: quod à ratione alienū nō est. Et sectio
uenæ & purgatio eodē fermē modo se habēt, ut
in ea que fit ab aere, uerū in hac sunt minus pe-
riculosa, quamuis uideatur contrariū: quia plures
ex hac quam ex alia pereunt, ob morbi scuitiā.

Decarbunculi autem cura cum fumo colum-
bino, tum alijs (nam de eius essentia in secundo
Contradictentiū actum est) nō malum forsitan ue-
rit ascripisse carmina Quinti Sereni præcipua:
Hunc ueteres quondam uarijs pepulere medelis.

Cap. præce-
denti.

Cap. 3.

Cap. 3.

Cap. 7.

Cap. 14.

Cap. præce-
denti.

Tract. 1.
cap. 18.

Lib. 4.
cap. 22.

Contrad.
22.

Tertia nanaq; Titi simul, ac centesima, Liui Charta docet, ferro talem condente dolorem Executum, aut potio vaporum femine pulsum.

Inde paulo post:

Dulcaridium, laicemq; cumini femine iunges, Atq; simum pariter Paphie compone columbae: Hinc line duratas partes, & clausa uenena. Praeterea triti referant adoperata lupini: Nonnullus calcem uiuam dissoluit aceto, fumantemq; niuem papulis apponit acer bis. Est qui gallinae perducit stercore corpus: Allia uel piperiparce commista linuntur, Pythagorae cognata leui condita cumino Proderit, & madida fermentum polline turgens.

Primum aut auxilium ex T. Liui, ut dicit, de cerptu charta cetissima tertia, praestatisimū est.

DE CVSTODIA TRACTANTIIUM huiusmodi aegros.

Cap. XXII.

Cap. 13. Galenus undecimo Artis curandi, breuissime me omnis putredinis curam atq; custodia quatuor uerbis descripsit, dicens: Putredini contraria sunt euacuatio, uentilatio, perfrigeratio atq; cococtio. Ideo fontes, qui talia tractant, sibi faciunt: et profuere multis non solum in hac peste, sed ea quae fit ex aere. Et similiter urinae proycocatio: cum quibus autē, iam sepius dictū est. Purgatio uero per alium tuta non est, nec utilis: at sanguine cire, aut uomitu, hoc ipsum pessimum est. Ergo fontes in syluestri brachij parte, aut sub gemibus facere consueuerit. Accedentibus ad aegros, mandere corticem arantij utile fuit. Et inter duos ceeros magnos acensios, uentilatio hac in parte suspecta est. Nam arteriae aerem corruptū attrahunt. Neq; ergo nimis aperire, neq; coccludere poros: sed in hac aperire, in ea quae ab aere fit poros occludere magis conuenit. Perfrigeratio autē utilis est: sed facere, quam dicere, difficilior, praesertim quod multi ob id solum seruati esse creduntur, quod allia & cape asidue esitarent, & aer frigidus plenus sit uaporib; multis, ob id frigidam actū corpora seruare decet. Caeterum cape & allia euacuati per balitū & urinas. Vnde etiā scabies utilis: cococtio autē generali ratione est necessaria, ut ne quis crudo cum uentriculo aut ieciore motus suscipiatur.

DE ALEXIPHARMACORVM compositione, & numero.

Cap. XXIII.

Principale alexipharmacum omnium compositione est theriaca, ignota antiquis Latinis, Celfo Eroinlia, seu Eroti Iuliae (sunt enim libertus eius medicus, Augusti aetate) Trotula sal

so appellato, & Scribonio Largo ipsius Augusti medico, Primus enim eius inuentor Andromachus tempore Heronis, teste Galeno, primo Antidotis: qui aliquot commutatis, inter reliqua uiperarum carnes addidit Mithridatis descriptio ni, qui & ipse utebatur compositione sua mithridatica, licet non adeo efficaci: comprobata tamen in nocentibus, per singula uenena singulis auxilijs. Testis est Celsus, libro quinto eam de-

scribens. Constat XXXVI medicamentis, melle excepto. Apud Andromachum secundo de Antidotis, mithridatica habet Radicem dul-

cem, salem, scordium, cypheos, foeniculum, nardum Indicum, meu, lachrymam Arabicam, scincum, pbu, uinum: unde eam plus quam apud Celsum, quae uere fuit mithridatica. Desiciunt quinque: cuminum, rhaponticum, sagapenum, iris & longum piper: ut sint XLII simplicia. Supra ergo mithridaticam Andromachi, eius theriaca habet pastillos uiperarū, et scyllae, & hedychroū loco cypheos, napi semen, agaricum, schbenum, diptamum, stechadē, apium, marrubium, calamētum, chamepitum, anomum, pentaphyllum, chamedrym, sphaeragidum, chalcitum, cetaurium, carpobalsamum, ammin, asphaltum, aristolochiam, quae sunt XXXI. Si quis ergo mithridaticam componeret ex descriptione Celsi & Andromachi, seniore semper intelligo, contineret simplicia XLVIIII. quia utrumque piper, uelut et in theriaca, apponitur, longum & nigrum: quibus additis XXXI, fierent omnia LXXX. at non sunt nisi LXXIIII. omisit ergo Andromachus primo de Antidotis, sex, ex his quae in mithridaticam suam uel mithridatis recipiebantur, cypheon, acorus, cuminum, sal, scincus, spica nardi. Sed mirum est, quod in mithridatica ponat Andromachus nardum Indicum, & spicam nardi, quasi duo. Sed iam tempus est, ut quorundam praceptorum reminiscar. Primum, ut antidotum utranque, id est mithridaticam & theriacam, conficiamus iuxta Andromachi senioris descriptionem, non Galeni: cum priores expertae fuerint a Caesaribus, adeo ut Suetonius referat, Neronem non ausum tentare matrem uenenis, quod sentiret munitam esse antidotis. Et Galenus ipse non suam, sed Andromachi confecit. Haec etiam antidota, dicebat Galenus, praesumpta longe plus possunt, quam si post quintuplum aut sextuplum sumant. Vnde patet, quanto celerius, tanto melius, ubi post contingat accipere. Illud etiam animaduertendum, theriaca duo esse principalia fundamenta, crocum & uiperam: quae si non optima sint, labor totus per-

rit. nam

2. de Antidotis cap. 1.

1. de Antidotis cap. 1.

rit. nam

rit. nam uiperam carne proprie restituit uenenis: croco autem deducitur statim medicamentum ad cor, ideo haec eligi debent summa cum diligentia. Constat etiam theriaca medicamentorum pondere sibi proportione respondentibus, scilicet XXXIIII. XII. VI. III. II. I. unde ponderis ratione scyllitici pastilli praevaleant, inde theriaci, opium & piper longum, & hedychroum. Post haec erunt scordium, rosa, napi semen, iris, agaricum, cinamomum, succus dulcis radice, opobalsamum. Iuxta hoc ergo componemus median theriacam ualidiorem primam, sed non adeo tutam. Recipe pastillorum scylliticorum par. XXXIIII. pastillorum uiperarum partes XII. agarici, cinamoni, scordij, rosarum, seminis napi, iridis, succi radice dulcis, opobalsami, singulorum partes VI. croci partes III. mellis partes CCLXXXVIII. uini XCVI. Quod si ademeris ea quae subponere sex partium adiiciuntur, mel aut CXLIII.

partibus, unum XLVIII. fiet theriaca potentissima, sed minime tuta. Perfecta ergo theriaca, ut dictum est, constat LXXXIII. medicamentis: media, XCVI: minima, VIII.

Ut uero uiperam eligas, facile id assequeris, si foemina gravidam inuenias. nam sola est serpentibus animal parit: parit autem ad XX. nec mater aut proles cibum capta gustat: maxime tamen parus auiculis est nido sublati, & musculis gaudet. Superuivunt tamen sine cibo ad triginta ferme dies. Vbi genus inuenieris, praestat locis calidis, siccis, aridisq; eligere masculas. haec duos tantum caninos habent dentes, ut libro de Theriaca ad Pisonem: sub ueris sine, fulvas, uiuaces, lato capite, uentre propenlo, toto corpore sinuosas, meatum habentes excrementi: imo caudae proporem, mobile, uiuacem: quae plurimum a plano se attollat, ardentibus & toruis oculis, inde coege singulas crus, aut sub ala pullū morde re: & qui celeriter expirabunt, eorum uiperas elige.

1. de Hist. animal. cap. 6.

Cap. 13.

De proprijs autem singulorum Alexipharmacis tabulam hoc modo, uenenis praepositis, subiungemus.

Table with columns for Alexipharma and Alexipharmia, listing various medicinal substances and their uses.

38	Felleopardi	Mus napelli	15	Mus napelli	Muscæ napelli
39	Menstrui sanguinis	Viperarum caro	16	Smaragdi	Hyacinthus
40	Aeluri cerebrum	Moschus	17	Xylobalsami & carpobalsami	Viola albæ radix
41	Fungi	Allium	18	Theriaca	Mitridatum
42	Scamtonio	Ribes succus	19	Terræ Lemniæ	Terra Melites
43	Tithymali	Mumia	20	Antithoræ	Zedoariæ
44	Ficus Pharaonis	Cucumeris semina	21	Anseris sanguis	Anatis sanguis
45	Ellebori	Nymphaeæ flos	22	Chalbani	Opopanax
46	Apij risus	Melissæ succus	23	Trifolium odoratum	Hypericon
47	Nucis Metel	Butyrum	24	Angelica	Tormentilla
48	Canis rabidi morsui	Cynorrhodi radix	25	Napifemen	Iridis radix
49	Vulneri uenentato	Mustela imposita, uel stercus humanum	26	Asæ fetidæ	Belzoi
50	Crabrorum ictui	Ferrum frigidum impositum	27	Cervi urinæ	Arihemisia
51	Excoriationi a uenenatis, uel ruta	Iuniperi foliorum succus, uel endiuicæ	28	Myexis	Coralius
52	Cicutæ	Gentiana	29	Adamantis	Topazius, id est, piradotus
53	Hyojcyamo	Pistacia	30	Chameleæ albæ radix	Diptamus noster
54	Coriandri succo	Vincetoxicum	31	Moschi	Zibethum
55	Incertorum	Pezar, cervi oculorum sordes, smaragdus, oryctis cornu	32	Croci	Buglosum
56	Omnium	Aqua, & aer maior & minor.	33	Indici ligna ad uenena	Gentiana

S VCCIDANEBORVM COMMUNIUM alexipharmacorum nostrorum.

Cap. XXI III.

1	Pezar	Cervi oculorum sordes
2	Oryctis cornu	Eboris scobs
3	Balsami	Stercus capræ ustum
4	Margaritarum	Concha margaritarum
5	Laferis	Platani fructus
6	Armenij luti	Samium lutum
7	Scordion	Diptamus Cretenfis
8	Ciconiæ uentriculus	Caninus sanguis
9	Mustelæ	Testudo
10	Alysi	Asclepiades
11	Ben album	Diptamus albus
12	Iuniperi fructus	Lauri bacca
13	Cynorrhodi	Cancrorum fluminalium cinis
14	Absumbij Aegyptij	Ruta capraria

30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45
Chameleæ albæ radix	Moschi	Croci	Indici ligna ad uenena	Muris magni	Columbi agrestis stercus	Fraxini	Myexis	Cardui benedicti	Ambrae	Rhapontici	Rutæ	Radiculae agrestis	Inulae	Harmala	Theriaca
Diptamus noster	Zibethum	Buglosum	Gentiana	Gallinae cerebrum	Columbi domestici uel gallinae stercus	Trifolium asphaltites	Coralius	Maluae semen	Succinum	Rhabarbarum	Perficorum nuclei	Radicula cum sale & aceto	Citrium	Ruta agrestis uel capraria	Theriaca media, uel minor: pezar, sordes oculi cervi, smaragdus, harmala.

In omnibus alijs meminisse praestat, quod domestica pro agrestibus substitui possunt: & quod Dioscorides ita simplicia sua collocauit, ut proximè succedens pro antecedenti, aut antecedens pro subsequenti substitui potest. Sed & substitutorum Galeni & Pauli Tabula est eiusmodi, eorum quæ non adeo aduersus uenena praestant, ut priorum: sunt tamen nobilia pharmaca.

DE LATERALI MORBO pestifero curando. Cap. XXXV.

Colligere oportet intentiones principales curandi utrumq; morbum, febrem scilicet pestilentem, & lateralem morbum. Febris pestilens curada capta superius redegitur ad rationem uictus non exquisitè tenuè, sed cum iurib, crassis, ut ille uocat: dat præterea alliu, pisces salitos, cappare, præterea uinum absinthites. Et nos embamata ex succo oxalidis, & mentæ, et gingi bere: at in laterali morbo succo pitifanæ ex aqua aut mims, Et in potu uitanda sunt uinum, amara acriq; danda insipida & dulcia.

De aere in peste, debet eligi calidissimus aut frigidissimus: in laterali aut morbo temperatus, in hoc etiã humidus & purus: in pestilenti aut morbo purus, sed siccus. Debeiq; ob id suffiri ladano, styrace, belzoi, succino, quæ omnia aduersa sunt patientibus abscessus circa membra spiritus.

In pestilenti febre non conuenit sectio uenæ, & maxime post inittu illius in morbo laterali, si sit in superioribus costis, conuenit non solum, sed est necessaria admodum, & donec ad sputu peruenierit, & usq; ad sanguinis mutationem (secundo de Victu in acutis) ut pro rubro liuidior, aut pro naturali rubidior exeat, atq; ideo copiosus admodu. raro enim hæc mutatio fit citra sanguinis copiosam detractionem, uelut duarum librarum, certè non ante uinuis. Cucurbitula autem tempore inittij procul a loco, & status super locum communes esse possunt.

De purgatione in laterali morbo superiore nõ conuenit, in pestilenti cum materia turgente conuenit, ut dictum est. uicissim in laterali morbo, cum dolor est in costis spurjis conuenit: in pestilenti non ex materia turgente, omnino lethalis est. contra ergo conuenire possunt, ut in turgente & morbo laterali in spurjis costis: & contrario modo, conueniunt in hoc, quod in nullo casu decet mouere materiã cum leuib, medicamentis.

De prouocantibus etiam urinam, ubi ad empyema morbus lateralis transierit, conueniunt in utroque: atque eo magis, cum materia non expuitur, aut parum de ea. Et etiam ante empyema: sed in eo casu non conueniunt, quia in morbo laterali debiliter aucentia, ut semina melonũ, conueniunt, & dulcis radix: in uenenis autem ualida, ut dixi, uelut cantharides. Et si adsit sputum, etiam nullo modo talia quæ siccant, ut erythrodanu & spica, haud bona sunt. Præterea in morbo pestilenti conueniunt, ut dixi, quæ auocant

exterius: at in morbo laterali solum in principio, ne coctio impediatur: & in statu, ut dixi, quandoque, quando morbus in musculis, non in membrana fuerit. Præterea non ubiq; sed in morbo laterali duntaxat, in ea parte ubi adest morbus, uel è directo in pestilenti ubiq;.

Demum cura febris pestilentis debet fieri per exiccantia, ut smaragdum, theriacam, scordion, & omnia huiusmodi, inter quæ solus bolus Armenus conuenit, etiam morbo laterali. loquor de uocato orientali, licet hic non sit uerus bolus Armenus Galeni, sed potius terra Samia. Et in hoc expertus sum, in Philippo Maluetio patricio Bononiensi, & in alijs expertum uidi, quod non astringit pectus: imò autores plerique dicunt de hoc præfenti quem habemus, quod respirationem liberiozem reddit: & licet non sit bolus Armenus Galeni, tamen multum confert in febre pestilenti ab aere, absque dubio. Et nunc deferuntur diuersorum colorum, ruber, luteus, pallidus: & luteus uidetur in casu magis accommodatus, dum æger laborat duplici morbo.

Quibus expositis, illud quod adiungitur pesti, uel est naturale, ut ætas, gestatio uteri, consuetudo aliqua, contrarium aut simile indicans, temperatura, morbus quidam naturalis aut imbecillitas: aut res non naturalis, tristitia, uigilia, crapula quæ præcebit, ebrietas, labor, coitus, seruitus, malum cubiculum, & plane frigidum & humidum, paupertas, solitudo: aut res contra naturam, scilicet morbus, morbiq; causa aut symptoma. Ex morbis autem quidam consequuntur febrem pestilentem, ut hoc anno morbi laterales, & de quibus dicebat Hippocrates tertio Epidemiorum: Multis autem in febris, & ante febrem, & ex febris ignes sacri incidunt. Et paulo post: Lyenterici, multi dysenterici. Et infra: Soporosi uerò maxime phrenetici, & febre ardente laborantes erant.

Et in secundo etiam meminit de angina pestilenti. Sed discrimen est in cognitione ex tribus. nam morbi qui consequuntur ad statum aeris, sunt multi, sporades autem rari. Pestilentes accidunt, dum milium sæuit, constitutio: sed si leuis fuerit, sporades existimandi sunt. Præterea ex natura morbi. diximus autem hos, in consilio de Prouidentia temporum, qualiter ex natura membri principalis dignoscuntur: & ex eo quod retinetur materia, aut protruditur, aut colligitur, ut cum sint membra principalia, fiet nouè genera morborum pestilentium, species aut plures: sed quæ nõ continentur sub genero.

2. de Victu in Acut. II.

Page 6.

Page 7.

Sec. 2. ante finem.

generibus, neq; erunt inter species adnumeranda. Sunt autē præcipue, si caput infestetur, lippitudines siccae et humidae, furores et atrae biles, et morbi comitiales, et attoniti, et resolutiones, et anginae, et parotides: et si cor, morbi laterales, peripneumoniae, febres ardentes, tabes, aestus: et si iecur, uomitus, henteria, dysenteria, morbi regij, caecoexis, aqua intercus. Circa curationē ergo primum consideranda sunt, an intentiones sint similes, an contrariae, an neutro modo. Et si similes, nullam habemus difficultatem, quia augēda sunt quae præcipiuntur, uelut in diarrhoea pestilenti, haud dubie cibus ualde nutrens erit exhibendus: et in ardente febre putrida, syrupus de limunijs. Et similiter si fuerint imperimentia: uelut quae prouocant sputum, et dulcia in morbo laterali pestilenti. nam auxilia talia debent, quae non sibi aduersantur, adhiberi. Difficultas tota est, ubi contra indicauerint: et tunc quatuor erunt præcipue consideranda. Primum, si aliquod auxilium diuersa ratione utriusque conueniat, uelut dixi de bolo Armeno nostro, quod facilem efficit spirationem, et febris pestilenti aduersatur. Et de huiusmodi auxilijs non est dubium quod debent adhiberi. Secundum, an morbus coniunctus pendeat ex constitutione, an sit ex sporadicis, et fortuito illi adiunctus: quod etiam licet coniectari ex causa externa: uel si eadem morbo sit assuetus, ut podagrae, diarrhoeae: qui sunt morbi multis familiares. Tertium, ex quo maius moris periculum imminet. Quartum, an unum sit causa alterius secundum materiam, aut etiā sine quo aliud sanari non possit: et quod nam illorum sit principale. Si igitur morbus pendeat ex constitutione, datur una regula generalis: Omnes tales morbi sanantur, curato morbo principali: imò debent curari curatione morbi principalis. Et hoc est quod inuuit Hippocrates

Sec. 7. sexto Epidemiorū, dum dixit: His ita pressis nihil memorabile proderat, non uentris turbatio, non uenae sectio, nec quicquam aliorum quae tentauit. Secū enim uenam sub lingua, quosdam et sursum purgauit. Nam haec cum essent auxilia anginosorum, non proderant: quoniam morbus erat pestilens, et cura pestilentis morbi curari debuit. Memini me sanasse filium Io. Petri Pufiani ex sputo sanguinis, quod erupisset illi ob Indicam luem: ea sanata per sua auxilia, additis paulis leuiter astringentibus, cum aliqui futurus esset morbus ille insanabilis. Curatio ergo prima in omnibus morbis, qui pendunt ab aeris corruptione, debet esse pestis: additis leuiter quae conueniant morbo illi proprio. Quod si sporadicus morbus sit, qui coniungitur, uelut quis incaluit, et exercitatus est à cibo, inde in aura refrigeratus tempore pestilentis morbi uagantis, in quo plures ex fluxu pereunt, et quispian corripitur morbo laterali: et hinc ad decem horas antequam uoceris, uides urinas turbidas, et fluxum uentris iam coepisse: tunc tu intelligis quod is correptus est sporadico morbo, scilicet laterali, et pestifera febre et morbo, qui est etiam pestilens: tunc clarum est, quod morbi hi habent contrarias indicationes, quo in casu consideranda sunt tria. Primum, de quo dictum est, scilicet quis nam morbus sit periculosior ex conditione generis: ut pote si plures moriantur ex pestilentia, aut pauci, si primum maior intentio debet adhiberi ad morbum pestilentem: adhibebimus itaque cucurbitulas cum scarificatione, in extremitatibus frictiones, eo dum ut morbus languescat lateralis, coquemus ptisanam cum iure non crasso, sed tamen bono pulli: dabimus in potu decoctam tormentillae cum oxymellite: aerem calidum reddemus cum suffitijs leuibus. Siccantibus: dabimus lac à nucleis persicorum cum saccharo: fricabimus corpus quotidie, sed non adeo assidue aut uehementer, uelut si esset febris sola: dabimus smaragdum cum bolo Armeno, et saccharo, boraginis floribus condito plurimo. Si autem pauci ex pestilentia moriantur, postquam prima dies non est exacta, mittemus sanguinem ex uena usque ad mutationem illius: dabimus ptisanam cum aqua et saccharo interdiu saccharum cum floribus boraginis conditum: adhibebimus aerem temperatum. Eadem ratione considerabimus in ipso effectu, quis nam morbus sit maior, febris et fluxus, an morbus lateralis. Et hoc ex proprijs signis, urinae confusione, dolore sub costis, aestu magno, angustia et difficultate spirandi. Febris ipsa ferme communis est. Factore excrementorum, pulsu ferrino, casu urinum, et appetitus cibi, et tussi ipsa. Et iuxta id quod magis urget, adhibebimus ualidiora praesidia, et iugiter, altero tamen non neglecto. Secundum, quod est consideratione dignum, est, ut cum curamus morbos contrarios, uel curabimus per medium, ut in calida iecoris intemperie, et frigida uentriculi, dabimus temperata, quae sunt utriusque contraria. Secundum est, ut ratione uariarum uirium proficit idē contrarijs, ut dixi de bolo Armeno, quod siccitatis et frigiditatis ratione conuenit pestilenti morbo: proprietatis autem natura, omnibus peccatoris morbis. Et ita myrtus ut astringit, pro-

10
20
30
40
50

DE CVRA DISPOSITIONUM UENENIS SUCCEDENTIUM. Cap.

XXVI

Cum uenenum ex morsu sparsum est, corrumpit sanguinem, et per se non occidit ut uenenum, sed ut causa alia quae morbum induceret: et ideo tunc datur occasio secandi uenam, quare dixit Princeps sexta Quarta: Et Trac. 3. e. u conueniens horarum sectionis uenae est, cum scitur quod uenenum est iam sparsum in corpore, et non est ex eis quae attrahuntur: et proprie in eo qui est repletus. Sunt autē dispositiones, quae uenena sequi solent, haec ferme: Malus habitus totius corporis, et ex genere leucoplegmaticae, morbus regius, quod etiam testatur Auenzoar: tabes quaedam, et phthisis, strangulatio et synanche, casus dentium, melancholia et tristitia, uigilia, furor, mala coctio, alui durities, intestinorum et uentriculi dolores, tunc difficultas seu dysenteria, splen tumidus, spirandi difficultas, resolutio membrorum, et durities iuncturarum: sicut de arsenico rubro, quod uocant Arabes Re algar, uulgus autem Rosagallum, recitat Conciliator, cum curasset iuuenem, qui eum sumplerat. Et febres frequentes inordinatae, defectus cordis, et oculorum debilitas aut prominentia, et conuulsio ac dolor totius corporis: uelut in arthritide, et urinae flagrantia, seu urigo aut difficultas, et uerigo et nausea, et oblitio, et alia: sed praecipue antedicta. In omnium horum cura illud diligentissime obseruandum, quod cura mista esse debet ex cura principali, et cura morbi: hoc, quia tales morbi sanantur subtilata causa: et causa est, uel impressio facta ex ueneno, uel illa est causa causa. Velut si ex napello aliquis incidat in phthisim, expulmonis ulcere, curatio erit triplex et mista: ex cura phthisis purae, scilicet ulceris pulmonis cum his quae dicta sunt superius: et cura ueneni putrefacientis per propria, ut etiam ante illud: et cura putredinis et abscessus iam facti, et hanc etiam superius diximus. Et ita uides, quod hoc caput constitat ex cura morbi propria, tradita in libris suo loco: et duobus capitibus, quorum unum est caput de cura illius ueneni, et aliud de cura modi, quo uenenum illud interficitur. Et habet hoc primum legium morbus ortus ex ueneno, ex peste, ex lue Indica, quod curato ueneno, sanatur morbus ille qui ex eo fluxit, etiam quod esset ex genere insanabilem. Et ita curatus fuit bubo mger in illustri Marchione (Regulum dicunt Latini) Vigle-

Cap. 18. Cap. 7.

Cap. 11

X

reanib

nr uenena

cr

Cap. II. in fine.

re ani, quia ortus erat ex peste: quamvis bubones alij nigri sint natura insanabiles, & e genere carcinomatum. Et spiritum sanguinis ex pulmone in Puffiano, quia ortum habebat ex Indica luce: licet huiusmodi sputa diuturna, quale illud erat, sint insanabilia, teste Galeno quinto Methodi. Sic facile resolutionem. imò lacte ipso in filiabus Baptistae Syriti, quod ex hydrargyri destillati potu coigisset. Atq; alia omnia huiusmodi, modò uirtus ualida sit, & corpus adhuc succulentum. Et secūdum præceptum est, ut in morbis, omnibus qui ex ueneno relinquuntur, sit cura per eūdem modū, qui est ipsius ueneni, non solum per eadem medicamenta. Ut sit exemplum, balneum generaliter oculorum debilitati nocet: quia tamē euocat ad exteriora, debilitatē uisus ex ueneno factā curabimus balneo. & ita dentibus nihil erit melius, quam auocare ueneni ad exteriora.

Ad albam pituitam miscemus theriacam, ut conuenientē ueneno: & rhubarbarum morbo, & semen harmala, de quo supra, ut conueniens utriq;. Et exercitium conuenit omnibus morbis ex ueneno relictis, præcipue autem frigidis: quia propriū ueneni est, calorē naturālē minuere, humores & membra corrumpere. sed exercitium confirmat calorem naturālē, & humores corruptos educit per haliū aut sudorem, & membra confirmat. Verumtamen in morbo regio non conuenit misileue, & ut deambulatio. Ad regiū morbi: Recipe endiuicæ aut cichorii, haliacabi seminum, singulorum partes duas, harmala decimam partem, uel eius loco rutam caprariam, ut dictum est, uel agrestem rutam. Sed in uenenis caprarie non fiderem, hoc in casu probò moschi, quantū optimē redoleat. In hoc genere etiam est radix cardui sancti, tum aqua herbæ illius. Ad dentiū casum inligatur totum corpus oleo hypericonis, & de baccis lauri, succino suffumigentur dentes, coralio quoq; lapide fricentur. Est enim antidotum ranae lapideæ & æruginis tum similitum, ut supra uisum est. Melancholia & tristitia quæ ex ueneno oritur, ualde mala est, & plerumq; perne car: tristitia autem, est melancholia leuis. neque enim potest quis tristitiam maximam pati, quin despiat aperte. Huius igitur cura est sectio uenæ cum copiosa sanguinis detractio, elleborus freuens & magna in quantitate exhibitus, uiolenta, sporiferæ, inde margaritarum usus copiosus, & melissa atq; boraginis, merumq; dulce, ac Venus cum puellis lætis atq; iucundis, inde balnea, lociq; ameni. Eadem penē furoris remedia sunt. Deiectionem coctionem instaurabimus aspiduo.

cotoneorum usu, cum coralij & moscho: iuniperi fructus per se commendantur, inde pistacia, endiuia, menta, absinthium, echini marini ac buccina, cum aliquibus ex his: scilicet cinamomum, inula, eruca, piper, anisum, pulegium, echinus terrestris, sal. Ad alui duriciem, origano in iure galii uitior: oleo quoq; plurimo, & agarico. Ad dolores & tormina, cumino atq; ruta. Si uero dyfentericæ reliquæ remanserint, spbragide: nihil melius. post smaragdo, agarico, oleo omphacino, iure castrati. Ad splenis tumores, haliacabi semina, ruta cum aceto, semen iuniperi, spica celtica, iris illyrica, & fraxinus. Et in synanche & strangulatione utemur stercore canis, theriaca, sale, mittemus sanguinem ex humeraria: post etiam sub lingua copiosum: applicabimus cucurbitulas, dabimus iridem illyricam copiosam, si licet, & synanchicis insusflabimus: & quod ad moniti sumus per somnium scribere, eregionē glandulas in brachio fricabimus, prementes adeo ualidē ac diu, ut intumescere brachio, ac dolente non mediocriter, gula omnino obliuiscatur. Non dico glandulas, glandosas carnes: neq; enim illæ esse, uel ab Hippocrate, uel alio quouis anatomico connumerantur: sed tumentia ibi musculorum colla. Ad spirandi difficultatem, inula, iride illyrica eadem, croco, theriaca eadem ratione. Ad resolutionem, unguatur oleo ex floribus sambuci & hypericonis & baccarum lauri cum theriaca. Intus conferunt iris eadem, cardamomum, theriaca, iuniperi semen, balsamum, inula, nec maior ullus consensus. Ad iuncturarum duricies, isdem ferme oleis, addita pinguedine anatis, cuius descriptio est huiusmodi: Magna anas excenterata & depilata, uel ciconia, impleatur carnibus uiperarum & aspidum recentibus & semine iuniperi sicco, non cariolo, belzoi, enula, canino sanguine, carne testudinis marinae, opoponaco, galbano: & assetur in ueru, & perpetuo igne colligatur, quod exprimitur, aquosum illud primum quod effunditur superfundendo, donec purus adeps non sanguini, non aquæ admixtus sit. Itaq; ignē & aqualē esse, et mediocrē oportet. huius decimā partē theriacæ admisceto: facit et ad podagrā. Ad febres inordinatas, uratur inula in cibus, endiuia, cichorio cum pipere, origano, aniso cum ptisana. Et per interualla sumat agaricū cum mullā ex descriptione Dioscoridis. In termedijs autem diebus & theriacæ cū succo potrosilij, aut citrii mali, totum contundendo. Cordis defectus isdem curatur, quibus uenenum. inde sylua, Theriaca, smaragdus, os cerui.

ceruini cordis, hyacinthus, coralus, margarita, inula, flores boraginis cum saccharo cōditū: rosæq; similiter. Ad oculorum imbecillitatem ruta utatur, ac rosif, tum iecoribus anatū & anserū, ac eruca. Vbi sede sint excussi naturali, parum profunt auxilia: theriaca tamen cum cardamomo & longo pipere & smaragdo, spondylis, serpyllo, quæ etiā pro emplastris admoventur. Ad articulorū dolores atq; cōuulsiones, utatur elleborismo, nec non inula, & cardamomo in cibus. Habet & unguentum descriptum, quod discutit & emollit. Uuat & ut notum est, uulpinum oleum, quod & in duriciebus uicem obtinet superius expositi, sed longē inferius. Ad urinae iriginem, difficultatem, iuuat quæ extinguunt ueneni uim, & præsertim haliacabi semina, malua & cyperi decoctum, tum ammus & lithospermis: locum oleo de scorpiombus, & est propriū. & theriacæ usus aspiduus. In huiusmodi enim morbis longis, et sine abscessu, theriaca nihil melius est, modò bectica nō sit: etiamsi a ueneno originem non habeant, quanto magis si habeant. Vertiginis eadem ferme cura, quæ & resolutionis: sed & uentriculi ratio habenda est. Profunt cardamomū, ruta, spica, bdellium, cinamomū, cortex citri, agaricus præcipue, betonica, salua, rosa, rosamarinus, calamus aromaticus, acorus. Et de nausea eadē est ratio, quæ & de uertigine, ut a uentriculo ortū habet: &

de obliuione similiter, ut a cerebro. Elleborus, agaricum inter ea quæ purgant. Et dicitur, quod anacardinum antidotum confert memorie: & creditur quod scobs eboris & melisophylli puluis eidem conferant, & mel inter familiaria: & debent exerceri, & in locis amoenis spaciari, & in aere libero. Iuuant & castoreum, peucedanum, spondilium, sinapis, uitex, samfuchus, & cerebra gallinarum, & leporum, & pulli columbini. Et inter amuleta, smaragdus collo suspensa. Proprium est autem ueneni, relinquere morbum quandam peculiare ex tertio genere crassi morbi, quod sit a pituita putrefacta, seu illi abunde simili: quem uidi in pluribus qui a ueneno conualuerant, & maxime patre meo Facio Iurisconsulto, qui quotidie de eo conquerebatur. Eruclat acidiū, statu multo abundat, uago dolore hinc inde torquetur, ac saltatorio, ut ita dicā: modò e pede cōfestim in oculū, modò in uentrem, aut ex aure in manum. Mortuus est cum eo, non ex eo; neq; graue est symptoma, morbus autē dici non potest. Curatio ex theriaca, smaragdo, electuario, ut aiunt, Alchermes, coctionem procurare. Hippocratis ratio in purgatione cum elleboro per superiora constat, & hippophæ, id est lappagine, de qua Plinius, per inferna: uicinus totus ex lacte. Credunt aliqui hoc ipsum symptoma demomem esse, aut ab illo.

LIBRI DE VENENIS TERTIJ Finis.

Lib. de In. Af. pag. 28. Libro 26. cap. 10.

HIERONYMI CARDANI MEDI
DIOLANENSIS MEDICI, DE PROVIDEN-
tia ex anni constitutione, Liber.

INTER RE-
liqua mune-
ra quæ De-
Opt. Maxi-
musq; mor-
talibus con-
cessit, quæ
quamplura
sunt, ac præ-
stantissima,
illud pro-
fus diuinu atq; incomparabile est, quo
ea quæ futura sunt, humanæ providen-
tiæ subiecit: seu in actionibus nostris
per prudentiam, seu in naturæ casibus
per tot artes, inter quas primum fermè
locum medicina sibi uendicat. Etenim
ex anni cõstitutionibus qui futuri sint
morbi, quales, quati, quado, ubi, quàm
perniciosi, & quibus in etaribus, tempe-
raturis, uiuendi consuetudine, sexuq;
præscire licet. Quorum auctor atq; in-
uentor, mortaliu decus Hippocrates,
nisi multis iam annis illius scripta la-
tuissent, tam claram ac perspicuam do-
ctrinam nobis reliquerat, ut nihil desi-
deraremus. Iam primum nũc annus tri-
gesimus octauus absolutus est, ex quo
opera ac diligentia Aldi Manutij cuius
Romani factu est, ut Italis Europæisq;
omnibus Hippocrates restitueretur. Vt
nil mirum sit, si tam breui tempore res
quæ iam in desuetudinem abierat, resti-
tui non potuerit. Accedit, quod quæ
Hippocrates scripsit cum in Thesalia
ultimo, antea in Coe esset, non ita ad
unguè quadrare nostris regionibus po-
tuerunt. Verum neq; tantum discrimen
est locorum, ut possit impedire diuina-
tionem. si quidem non tam Hippocratis
dicta (quæ fateor esse propria magis)
quàm illius rationes, quæ toti orbi sunt
communes, expendere oportet. Quæ-
runtur igitur hæc: Primum, quales na-
tura morbi fuerint, qui humanu genus
anno præterito uexarunt, & unde pro-
cesserint: quiq; etiam nunc magis uig-
eant, & qui nam futuri sint eiusmodi,
à generalibus causis procreati. tum uerò
etiam in omnib. his temporibus duo
alia communia: scilicet quæ loca magis
minusue obnoxia, & quæ uarietates
morboru, & generis, & magnitudinis

- ratione: tum uerò & illud tertiu, in sin-
gulis temporibus an contagium ullum
accedat. Quibus pro coronide adijci-
tur, quanto tempore timendum sit ab
huiusmodi generalib. cõstitutionibus.
- 1 Morbi præteriti cuius speciei fue-
rint.
  - 2 Morbi præteriti quibus in locis ma-
ximè, & quæ causa propria.
  - 3 Morbi præteriti an contagiosi.
  - 4 Morbi præsentés quales, & cuius
speciei.
  - 5 Morbi præsentés quibus in locis
causas proprias habent.
  - 6 Morbi præsentés an contagiosi.
  - 7 Morbi futuri cuius speciei.
  - 8 Morbi futuri quibus in locis quales
uigebunt, & causa.
  - 9 Morbi futuri an contagiosi.
  - 10 Morboru generalis cõstitutio hæc
quousq; perseverabit: & qualis sci
licet, an mutabitur.

Digeramus ergo singula, & sient de-
cem Capita. Ut uerò causam reddamus
omnium, auctoritate & ratione, tum ex
perimento utendum est. Auctoritatem
ex Hippocrate sumemus. Ergo cum po-
steriores non solum his quæ Hippocra-
tes tradidit, nihil ad diderint: uerum ne
que illa quæ tradidit, plenè sint affecu-
ti: dico Galenum, Aetium, Paulum, Ra-
sim, & Abenseni seu Auicennã: liquet,
ex Hippocrate omnia desumenda in hoc
casu esse. At hæc quidem Hippocrates
tractat in libris Epidemiorum, & tertia
Aphorismorum, & libro de Aere aquis
& locis. Videndum igitur, cum ex
libro de Aere aquis & locis, ac tertia se-
ctione Aphorismorum satis constet, eos
esse legitimos, de libris Epidemiorum,
& in quibus maximè hæc tractatur ma-
teria, & qui sint legitimi: & rursus con-
stat, tertium, inde primum, & præcipuè
huic proposito peritiles esse, & etiam
legitimos: in cæteris septimũ & quin-
tum maximè spurios affirmat Galenus
primo in sextum Epidemiorum: quar-
tum autem similem primo & tertio, lo-
quendi forma, sed contemplatione ual-
de inferiorem. Quam sententiã confir-
mat tertio de Difficultate spirandi, & se-
cundo de Diebus creticis. quaquam de
quinto addubitare uideatur, in eadem
tamen

Com. pri.

Cap. pri.

Cap. 4. in
fine.

Pag. 2. & 4.
Pag. 7. in
fine.

Pag. 3.
Com. primo
post Proc-
mium.

Lib. de Ae-
re & aquis &
locis, pag. 2

tamen descendit sententiam. Quid plu-
ra? ex primo sumemus tres constitutio-
nes, ex tertio non habemus nisi unam:
ex secundo duas, prima & tertia sectio-
ne: ex sexto unam, in septima sectio-
ne: ex quarto duæ, sed ualde imperfectæ: ut
sint omnes quæ ex Epidemijs (nã quin-
tus & septimus non habent constitutio-
nes) nouem. Ex libro de Aere aquis ac
locis, habentur sex, è quibus sunt qua-
tuor illæ numeratæ in Aphorismis, &
duæ aliæ additæ. Quam obrem cum plu-
res sint, & diligentius explicatæ quàm
in Aphorismis, sufficere illis uti. Appel-
lo autem cõstitutione quæ quotidianam,
numerum dierum propè sexaginta cõ-
plectentem, quasi unam è septem par-
tibus anni: ut à Galeno ex Hippocratis
sententia in libro de Septimanis, ut pri-
mo in primum Epidemiorum explica-
uit, consimilem & æqualem, uel in pri-
mis qualitibus tantum: uel in sereno
& imbre, uel in natura uentorum: quo-
rum omnium Hippocrates proponit e-
xempla tertia Aphorismoru. Qualitatũ
quidè in eo, quado æstas sit ueri similis:
serenitatis & imbrũ in illo, ex anni aut
cõstitutionibus quod in totũ dixerim,
uentoru uerò aliquanto post in eo: Quo-
tidianæ autem cõstitutiones Aquilo-
niæ quidem. Ad demus in super conside-
rationem à situ locoru ex eodem libro:
& est quadruplex, ut etiã quæ est à uen-
tis. & sient omnia ex quibus coniecturã
accipere possumus, decè & nouem, ex-
cepto ortu & occasu siderum: qui cum
sit cõmunis, non sunt rationes horum
illis tribuendæ, sed quatenus solum au-
gent aut minuunt. Hæc uolui ascri-
pisse, ne sæpius repetendo, longiorem
facerem tractationem: aut omittendo,
fidem dictis non facerem.

Constat igitur, annum hunc præteri-
tum habuisse æstatem calidã, & siccam
uehementer, ad eũ ut à Calendis fermè
Maij ad mediũ Septembris, uix ter aut
quater, nec copiosè imbres ceciderint.
Quod etiam ex astrorum cõstitutione
facilè intelligere possumus, quoniam
Mars occidit & borealis iuxta eccli-
pticam, ab eo tempore fermè usq; ad fi-
nem Septembris, Soli asiduus comes
fuit: & eum antecessit, sub eius radijs.
itaque quod ad primas qualitates atti-
net, haud dubium est, ex astris hoc pen-
dere. Vnde Hippocrates: Cum enim tẽ-
porum mutationes, & astrorum ortus

ac occasus obseruauerit, quemadmodũ
singula horu eueniant, prænoscet utiq;
& de anno qualis hic sit futurus. hoc
nanque modo si quis rimatus fuerit ac
præcognouerit temporum occasiones,
maximè de singulis sciet, ut plurimũq;
sanitatem assequetur, & recta uia proce-
det non minima artis suæ gloria. Quod
si cui hæc diuiniõra uideantur, is si ab
hac sententia discedat, discet sanè non
minimam partem conferre ad rem me-
dicam, ipsam astronomiam: sed omni-
no plurimã, cum unã cum temporibus
& uentriculi in hominibus mutentur.
Quod uerò dicat Fracastoreus, cum mul-
tæ erraticæ ex eadem parte coierint, sic-
rimorbos uagantes, & contagiosos: si-
quidem intelligit mediõ primaru qua-
litarum, rectè dicit, & cum Hippocrate
& philosophis: sed si intelligit quod in-
fluant, hoc est solum dogma Astrologo-
rum, quos pro nũc mittamus: quando-
quidem sufficiunt nobis præcepta Hip-
pocratis ad ueritatem eruendam. Cum
ergo ex dicta cõspiratione Solis & Mar-
tis in Cancro, Leone & Virgine, signis
æstiuis, fuerit æstas immoderatè cali-
da & sicca, inde per discessum Solis à
Marte, factõ Marte Orientali in Libra
casu suo, & alijs rationibus fuerit factus
Autumnus immoderatè humidus: &
uenti æstiu fuerint Austrini, sicci par-
tim, & partim Vulturini: autumnales aut
Cori & Thraciõ, liquet grauem factam
esse mutationem in corporibus nostris.
Et quia morbi ab aere trifariã sunt, pri-
mũ sensim ex cõstitutione aeris, ut
tertia Aphorismoru (Æstate febres con-
tinuæ, & ardentes) cum enim calor est
immodicus, ut primo de Natura huma-
na, generat bilem plurimam: quæ cum
non possit regi à natura, putrescit eius
pars aquosa, & acceditur, & humor in-
flammat, & sit febris iuxta naturam
temporis. Secundus modus est ex
congenitis humoribus in priori tempo-
re, uelut in Aphorismo illo, Autumnus
morbi acutissimi: dicit Galenus, quia
autumnus succedit æstati, in quo multi
humores sunt superaffati, ideo sũt mor-
bi acutissimi. Tertius modus è ratio-
ne, sicut dicebat Hippocrates in eadem
particula, cũ inquit: De temporibus, si
quidè hyems sicca & Aquilonia fuerit.
Hæc causa multo potètiõr est alijs, quia
corpus percellitur, & post secundã, inde
prima. Sed dubitatur, an quando tem-
pora

Aph. 9.3.
partic

Ab. 11. ad
14. Apho-
rismorum.

Com. 11.

pora contraria sibi succedunt, pariant morbos tunc? Et dicit Galenus in tertia Aphorismorum, quod non: imò potius intemperies corrigitur. Velut si hyems fuerit aquilonia, & frigida & sicca, & uer australe, calidum & humidum, dicit Galenus quod erit uer illud temperatum. & ratio est ex uerbis Hippocratis in libro de Aere & aquis, huiusmodi: Si uerò hyems quidem sicca sit, & Borealis, uer autem pluuiosum & australe, necesse est æstatem febriculofam fieri, & lippitudines inducere. Quò enim nimis æstas derepentè accedat, terra humida facta à uernis imbris, & ab austro, necesse est æstatum duplicatum esse, & à terra irrigua ac calida, & à sole urente: quum uentres in hominibus nondum constituti sint, neq; cerebrum resiccatum. Non enim fieri potest, cum uer tale existat, ut corpus & caro non humore fluida fiant, aded ut febres acutissimæ in omnes irruant: maximè autem in pituitosos. At dysenterias par est fieri & mulieribus & uiris humidioribus. Solum id restat dubitatione dignum, cur, si æstas superueniens madida ex uere, terra sufficit hæc gignere: quorsum adijcit in singulis contagionibus unum tempus, ut hic hyemem? qualiscunq; enim fuerit, omnino idè sequi esset necesse. Hæc non disputandi causa, sed ut intelligamus perfecte rationem temporum. Præsupponit ergo Hippocrates primum statum, & non (ut Galenus) simpliciter interpretatur, non animaduertens sequentia uerba quæ sunt hæc: Si uerò hyems australis & pluuiosa & clemens fuerit, uer autem sicca boreale & tempestuosum, pituitosis & mulieribus & dysenterias fieri uerisimile est propter naturam humidam. Vnde ergo humidum hoc in uere boreali ac sicco? Dices, ex illo uerbo Tepestuosum. At nō est ex textu, sed quispam addidit loco cōtrarij *aduersus*, quod est tranquilla seu clemens: *ναὶ χαμῆς*, id est tepestuosum, cum in tertia Aphorismorum nō adsit, nec Græcè, nec Latine. Fuchsius autem solita temeritate etiam in textu Græco sustulit *aduersus*, quod tamen adeest, sed nō *χαμῆς*. Dico ergo: Vnde humidum illud, nisi ex copia congeste in hyeme pituitæ? cū neq; in uere quod supponitur siccum & boreale (sic enim legi debet) neq; in æstate cum sit calida & sicca, sumi potuerit. Ergo Hippocrates duo tempora, non unum (ut Galenus

putat) ad prædicendum, de tertio præsupponit. Quandoq; ergo unum tempus præsupponit, ut de illius morbis prædicat, uelut secundo Epidemiorum: Carbunculi in Cranone æstiu, pluebat in ardoribus aqua larga. Contingebat hoc per totum, & maximè ab austro: & oriebatur sub cute sanies. Quandoq; ex duobus temporibus uenatur tertium: semper autem primum assumit æstatem aut hyemem, & sequens autumnum pro æstate, & uer pro hyeme, & pronunciat de futuro, ut in Aphorismis, & libro de Aere & aquis, & secundo Epidemiorum. Quandoq; assumit quatuor tempora, ut pronunciet de toto anno: uelut in primo & tertio Epidemiorum. Sed in tertio non solū quatuor tempora assumit uerum quinque. Vt mirum sit, quod in alijs locis duorum tantum meminerit. Videndum est igitur, quando uelit tempora esse salubria, quado morbosa: & quando morbosa, quor tempora assumere necesse sit: & post, qui morbi ex quibus temporibus fiant: demum applicabimus hæc proposito. Et repetam, quod dixit Galenus tertio in tertium Epidemiorum, statum esse temporum alium naturalem, alium præter naturam, qui sit causa morborum: & illum tribus (ut dixi) modis, ratione humorum præparatorum alij temporibus, ratione propriæ intemperiei, & ratione ipsius mutationis. Cum uerò considerauit duos annos, ut anni pestilentis prædictionem conficeret, legere oportet tertium Epidemiorum sub hoc sensu. Cum totus annus fuisset pluuius, & austrinus: id est calidus & humidus, & austrinis uentis flantibus, sed ita ut omnino tranquillus, & sine uentis sentiretur. Vt totum illud proponatur loco tituli, hoc modo, quod ab aliquo interprete factum puto.

ANNVS AVSTRINVS PLVVIVS, à uentis in totum silens.

Cum paulò superioribus anni temporibus squalores præcessissent, sub Arturum flante austro, multum pluit. Autumnus nubilosus, umbrosus, largè pluit. Hyems, austrina erat, humida, & lenis: multo post solis reuersionem circiter æquinoctium aspera erat extrema hyems: & iam sub æquinoctiu Boreæ spirauit & ninxit, non ita diu. Verus austrinum sine uentis, pluit multum, & continenter ad canem usq;: Aestas serena erat, & calida, magni erant æstus.

In primis.

Sec. 2.

Constitut. n. 2. & 3. in constit. int. pestilentis.

In primis.

3. in 3. Epidemiorum cetero prim.

Tex. 30
Tex. 50
Tex. 56
Tex. 71

Etetisæ paræ dispersim spirarunt. Sub Arturum rursus spirante Borea, multum pluit. Cum esset totus annus austrinus, & humidus & lenis per hyemem, salubriter quidem egerunt, præter tabidos, de quibus modò scribemus. Ante uer, unam cum frigidis consecutus, sacri ignes multi. Et post peruenit ad illa uerba: Vere longè plurimos exercebant sacri ignes, tenebantq; æstate, & sub autumno: æstate carbunculi multè, & putredines. Cumq; posterius tempora comperisset inuicem, demum cōcludit hoc modo: Omnibus quos supra descripsimus, uer erat infestissimum, pluiasq; sustulit: æstas commodissima, paucissimiq; periè: autumno rursus, & sub Virgilians multi interierunt.

Τεταρτατον.

Vocat autem annum ex toto silentè, licet sub Aequinoctio Boreæ, & Etetisæ flauerint per æstatem, quoniam cum essent uenti ordinarij, & necessarij tamè, in primo addidit: Non ita diu, in secundo: paræ dispersim. Liquet autè quod ab hyemis sine prædictionè inchoat, & extendit ad autunnum. Ve ad totum annum desit solum prima pars hyemis. Nec miraberis qui legis hæc: nam totus labor consistit in castigando textum, ut exemplar habeamus purgatum à mendis. hoc autem quantis laboribus, quisque intelligit qui expertus est, ex illa profunda caliginè uetustatis eruere ueritatem, & lucidam interpretationem. Sed iam ad rē ueniamus. Quatuor sunt genera constitutionum anni, tum partium eius: primum est extremè salubritatis, de quo dicebat Hippocrates libro de Aere & aquis & locis: Si signa fiant in astris orientibus & occidentibus secundum rationem: & in autumno decidunt pluuiæ, & hyems sit moderata, nec ualde clemens, nec modum excedens in frigiditate, uere uerò & æstate temperate: intelligitur pro ratione consuetudinis illius regionis, Romæ suo more, & Bononiæ suo, & Mediolani proprio. Quòd si excedat ad humidum, illud deterrius est inter simplices intemperies, inter compositas calida & humida. Deterior enim est humida quàm calida: quia humida per se, & humida & calida, & humida & frigida, facit morbos. Ethoc est quod dixit Hippocrates: Ex anni autem constitutionibus siccitates imbris, sunt salubriores, & minus mor-

tiferæ. Calor autè per se non facit graues morbos: nec etiam multum cum siccitate. Cum uerò in omnibus quæ eduntur & bibuntur, calida & humida sint optima, solus aer (quod natura uere, dum purus est, frigidus sit, & siccus) cum fuerit calidus & humidus, pessimè est: aut enim huiusmodi uaporibus plenus est, aut substantia eius (quod uix accidere potest) corrupta est. Humida ergo, & calida aeris temperies, pessima est, inde humida & frigida: aut humida simpliciter, post calida: uel calida & sicca: inde optima est frigida, & sicca moderata. Nam cum aer sit ad temperandum calorem naturalè qui est humidus, & turbidus ob excrementa, optimus est qui est frigidus & siccus moderatè, & purus ualde. Dixi moderatè, quia nimis immoderata intemperies mala est, & excessus exiguus in qualibet qualitate nō potest parere morbos. Propterea dixit Galenus, cum cōstitutio partu uariat à naturali statu, non sunt morbi: & maximè si ad licum uel frigidum. Considerare etiam decet, quod dicebat Hippocrates libro de Aere aquis & locis, in cognoscendis futuris ac natura presentium, statum anni: scire oportet situm, & rationè uictus. Status anni duplex, naturalis & præternaturalis: situs constat ex positione ad uentos, aquarum natura, & loco elato uel humili, terra arenosa, mōre, fluijs, litore maris, boream prope aut austrum. Scire etiam expedit, qui morbi ab unaquaque qualitate dominante fiant: hoc docuit Hippocrates tertia Aphorismorum. Demum cur, cum aliqua constitutiones pessimæ fuerint, uelut secundo in primum Epidemiorum, cum dixisset quod hyems Aquilonia, imbres multi, largi, magni, post brumale solstitiu Aquilo multum spirabat, ningeat, pluebatq; plurimum, & continenter: & reliqua. nihil tamen dicit accidisse in signe circa morbos, quinimo subijcit: Cum totus annus fuisset frigidus & humidus, & aquilonius, per hyemem comòdè ferè se habebat. Cum ergo tepus fuerit pessimè dispositum, id est uehementer pluuiosum & calidum, tunc statim & in ipso tempore accidit morbi, quod dixit & in secundo Epidemiorum: Carbunculi in Cranone. Tertiu genus cōstitutionis est, cū fuerint duo tempora similia. & dat duo exèpla Hippocrates libro de Aere aquis & locis, dicēs in

Page. pri.

Tex. 3. & 4.

Text. 4.

Page. 4.

primos.

11 primo: Si æstas pluviosa sit, & Austro multū perfletur, similisq; sequatur autumnus, necesse est hyemem turbidam esse, & his qui pituita abundant, & his qui quadragesimū annum excefferint, febres ardentes fieri verisimile est: qui uerò bile abundauerint, lateris & pulmonis inflammationes. Secundum exemplum est huiusmodi: Si neq; sub cane, neq; sub arcturo pluiiæ sint, autumnus autem Borealis & siccus, cōfert pituitosis, reliquis autem infestissimū est hoc tempus. Quartū genus est, de quo est nunc dubitatio, cum tempora à natura sua euariant. Solum restat ut doceā, quare cum immoderata sunt tempora, nonnunquam homines tamen per tempus sani degūt, & hoc maximè per hyemem. Duæ sunt causæ (quarum unius apertè, alterius obscurè meminit Galenus secundo in tertiu Epidemiorum) aperta est, quòd cum tempora uariant, sed tamen uergunt ad naturalem temperiè, ut hyems iusto frigidior & humidior, æstas calidior & siccior, autumnus imbriferus, tunc corpora quædam contraria scilicet temperiè affecta, melius se habent: reliqua paulo deterius, ut in casu subobscura quæ uergūt in hyemem, & ad frigidam, quia frigiditas aeris iuuat ad salutem: tum primū, quia roborat calorem naturalem (prima Aphorismorum: Ventres hyeme & uere natura calidissimi) tum quia humores congelat, & congelando sistit fluxiones: tum quia prohibet putredines, quòd rarò afferunt morbos. In ea autem constitutione ambo hæc iungebantur: idèd quamuis esset immoderata, non apparuerunt interim morbi uolenti, neq; multi. Ex quo sequitur, quòd licet ob causas tales non egrotauerint, neq; statim, neq; per hyemem, seruatis tamè humoribus plurius & prauis per hæc tempora, succedente uere & æstare, & reliqua parte anni morbi plures ac uolenti aduenerūt. Ex hoc etiam patet, quòd Hippocrates refert causam totam morborū in annū præcedentem, & non indiguit explanatione qualitatis temporū, in quo morbi ipsi acciderunt: quoniam sufficit natura temporis conueta paratis humoribus ad progignendos morbos: quod declarauit in libro de Aere aquis ac locis, loco iam adducto, cuius est initium: Si uerò hyems quidem sicca sit. Et si quis obijciat, Non ne posset succedere

aliquid, quod augeter aut minueret hoc? Respondeo, quòd si successisset, & fuisset magnum ualde, tunc commemorasset illud Hippocrates: Velut æstas frigida. Sed si non est tantum quod possit euertere naturam propriam temporis, tunc non est in cōsideratione, cum iam ad sint efficiens temporis, naturalis temperies, & materia humoris, scilicet congeniti prioribus temporibus. Itaq; liquet, quàm difficilis esset hæc ratio: & quòd personati isti medici scdār artes, dum pronunciat de rebus difficilissimis, tam leuiter eas tractantes. Ideo nunquã reuèd pronunciant de rebus. Vr uerò de singulis locis dicamus, fieri non potest: illis primū, quia oporteret singulas urbes adisse, & situm earum spectasse: deinde, quòd cū causæ generales ex astris sint eisdem, & situs locorum diuersus: igitur necessariò effectus erit diuersus. Et ut inquit ille, *Limus ut hic durefcit, & hæc ut cera liquefcit, Vno eodemq; igni.*

Propter hoc satis erit, si dicam de Roma: excusatum tamen me habebunt, quòd Romam non uiderim, sed si uera est imago antiquæ & nouæ urbis: Auentinū montē habet ab occidente & meridie, Celiū à meridie, & Almū fluuiū, aquāq; Crabram. Palarinū montē in medio ferme, sed partis magis cultæ: à meridie: Tyberis totus ad occidentem positus (etsi pars sit urbis, non enim me latet, quæ Transiberina dicitur) à septentrione fertur ad meridiem, unde zo. ferme M.P. in mare ingreditur. Esquilinus & Quirinalis ad orientē ambo positi: Tarpeius autem & Capitolinus, partes Saturnij montis (ut auctor est Philander Castillioneus, Romanus ciuis) ad septentrionē & occidentem partis magis frequētata: magnitudinis autē respectu, ad medium positi sunt. Viminalis prope aggerem Tarquinij Superbi. Liqueat ergo, intercurstantib. tor collibus, uentus, ne latè prodeant, impediri: ipsosq; ob id acutius ferire, uelut solent & gladij. Tum uerò circiter horam æstus, scilicet diei, nonam, ut laterales morbi facillimè excitetur, & pulmonie. Ipsum quoque solum metallicum est, unde exhalant uapores prauī, & aquæ puteorum corrumpuntur, argumento improbitatis terræ: & ipsæ (prætereo quòd inuiles) exhalat ppetuos uapores, cerebro, cordi, pulmonibus ac pectori inimicos. Ipsa

Strabo Geograph. lib. 5.

Lib. 4. cap. 74

Ipsa Tyberis aqua praua admodum, licet secus alijs uideatur. Diligenterq; animaduertum ab erudito medico, memoriatq; mandatum: cum plures excipiat fluuios, quorum aluei & ripæ terra colorata constant, metallicam illis facultatem inesse. Quamobrè tametsi limus & puluis mora petat fundum, etiam si decem annis maneat, nunquam spoliari potest metallica facultate: quæ etsi perexigua sit, cum omnia metalla imperfecta noceant pectori (ob sulphurèa uim, & uentriculo) icori ac renibus, illa quòd hydrargyrij sapiat uim, hi quòd terræ: necesse est amnis illius aquam esse insalubrem. est etiam à septentrione posita, ut dixi, in qua parte cruda necessariò est. Vnde ex hoc liquet, non solum Tyberis, sed cuiusuis fluminis magni aquam, præterquam Nili, esse malam: quòd magna flumina omnia, ut Padus & lster, multo recipiant fluuios. Dixi, Nilo excepto. is enim purus è montibus suis fluens, uix unum aut alterum excipit fluuium, excoctus candentis fideris radijs fertur in mare. Itaq; Roma ad occidentem & septentrionem sita est, ut Felsina ad septentrionem, nanq; Apeninum à meridie habet, qui cum excurrat in latera, ab oriente etiam & occidente hyberno testā dicitur. Quamobrem cū duobus modis urbes ad regiones comparentur, sitq; hæc utroq; modo ad Boream sita, scilicet contacta à tribus partibus alijs, & prona ex meridie, ac pendula quasi in Boream: necesse est, hyemalem illam habere sitū, & aerem crassum. Licet egregij medici quidam aliter persuaserint. Indicio etiā est, quòd solum bituminosum est: hoc enim à nobis declaratum in libris de Subtilitate. Quapropter & aquæ puteorum prauæ sunt, & exhalatio corrūpit aerem, ut de Roma dictum est. Aqua uerò Rheñi nec ipsa salutaris, cruda, & quæ calculos in renibus, & urinæ impedimenta gignat. Itaq; ut ad rem redeam, de Roma solum dicturus sum, cuius exemplo singularium urbium statum intelligere licet. Illud tamen admonens, cuius Galenus meminit in primo Epidemiorum: cum natura loci constitutioni fuerit similis, adiuuat ad morbos procreandos. Velut Cranon Austrina ex constitutione deterris affecta est, quòd in ualle esset, & Austrinis uentis exposita: ita Roma à calida & humida constitutione plurimum

Plin. lib. 3. cap. 6. & lib. 16. cap. 36.

Sec. prim. com. prim. in fine.

lædetur. Calida enim & humida, in calido & humido loco, dicit Galenus, maximas putredines, statimq; cōcipiunt. contrā Thalus Boreæ, & in edito exposita. Ita Bononia frigida & humida est: est enim Boreæ, sed in ualle exposita. Cum ergo fluxiones fuerint ex cerebro in thoracis partes, id fuit conceptus longo calore ac siccitate humoribus tenuibus in capite: siquidè (ut dicebat Hippocrates) caput supra sitū est cautum ac rotundum, humidum ex reliquo corpore contrahens, & corpus simul uapores omnis generis sursum in illud mittit, quos caput rursus in frā demittit: non enim immorari ac manere potest id quod influit, non habens ubi sedem firmet, nisi sanè caput ægroter: tunc enim non remittit, sed isthic retinet. Postquã uerò attractionem remiserit, fluxio uergit in glandulas, & nullam molestiam affert: donec pauca & moderata fluxio fuerit, & ipsæ glandulæ ualidæ extiterint: si enim multa & acris extiterit, mafferitq; acris & glutinosa, inflammatur & intumescit, atq; sic collum distenditur, & ad aurem progreditur. Et quarto de morbis: Caput ut cucurbitula corpori incumbit, & quod ingestum est, cum ipso corpore, ex uentriculo ad se trahit: intelligens uapores. Cum ergo materia illa hoc anno immoderato ex calore & siccitate ascenderet, ut in mundo hic inferiore ad superiores partes, unde qui libet prudens uir largos & cōtinuos imbres expectabat: ut etiam post quoscūq; cometas: omnes enim cometae immoderatas siccitates primū, post autē largos imbres decernunt: unde qui dicūt, cometas parere siccitates, uera dicunt: & qui pluias & imbres, etiam uera dicunt: ordine enim certo & siccitates primū longas, & ob id necessariò largos etiam imbres: & ob id rursus necessariò morbos communes, de quibus suo loco dicam, non solum prænuunciant, sed etiam faciunt: & inde mortem potentiorum & regum: propter id (quod dicam aliquando, neq; enim hic est locus) expectare oportebat in hominibus hanc collectionem, scilicet seroforum humorum, & tenuiorum in capite, & biliosorum exustorūq; in toto corpore. Ergo facta collectione, dicit Hippocrates, uel retinentur, uel dimittuntur: si retinentur, uel putrescunt, uel non putrescunt: si non putrescunt, dicebat sexta Aphorismo-

L. de Glan. dubi. pag. 2.

pag. 3.

risinorum, sunt melancholice, aut apoplexie, aut cæcitates, aut conuulsiones, aut furores. Hi morbi ergo uerè expectandi sunt, & maximè comitiales in pueris, & furores in adultis, & apparuerunt iam aliquot. Verùm magis hi qui sunt ob putredinè, lethargi & phrenitides. licet enim per humidum autumnū, ut dicam, facti fuerint morbi ex fluxione: illis tamen quibus non fuerunt fluxiones, incumbit periculum ne materia re-
 tenta fiant morbi de quibus dicemus. In uniuersum ergo hac æstate non erūt expectandi multi morbi, quia licet cōcurrerēt è tribus causis quæ pariūt morbos præfentes, in constitutione scilicet tranquillitas à uentis magnis, per quos aer non solum à uaporibus purgatur, sed etiam temperatur à qualitate maximè frigida, & adesserit immoderata & perseuerans intemperies calida & sicca: deerat tamen tertia conditio, scilicet quòd esset intemperies calida & humida, cum fuerit sicca. Ergo hac æstate, præter febres ardentis aliquas & tertianas (mor-
 bos tempore cōsuetos) & sporades, non fuerunt morbi cōmunes. At in autumnō fuerunt pluuiæ multæ, unde necessarium erat ut fierent fluxiones, non morbi in capite, quia nō potest cōtineri diu multa materia. Sed animaduerte, quia illæ fluxiones debuerunt esse hyeme, non autumnō: quia, ut dixi, duo tempora saltem requiruntur ad præparationē: sed quoniam tam immoderata fuit utriusq; temporis intemperies, & æstatis calida & sicca & diuturna, & autumnī humida, nō potuit tāta materia, & tam tenuis, diu cōtineri, quin cōfertim flueret sub fine autumnī, & magis in ciuitatibus humidioribus, nec calidis (ut Man-
 tuæ, postmodum Felinæ: sunt enim urbes ualde humidæ, & humidioris uicinis) quare necesse fuit fluxiones fieri.

In autumnō igitur necesse fuit fluxiones fieri: at fluxiones è capite (dicebat Hippocrates in libro de Locis in homine, & clarius in libro de Glandulis) sunt septem: tres dicuntur conspicuæ, ad nares, aures, oculos: quatuor occultæ, ad pectus, uentriculum, uenas, & spinam. Videamus ergo, ad quas partes debuerit esse defluxio. Et clarum est, quòd cum materia est mediocris in multitudine, & temperata, tunc regitur à natura, & mittitur per loca minus periculosa: scilicet nares: post aures, inde ad oculos.

pag. 5.
pag. 3.

In his ergo quibus caput erat robustū, facta est fluxio ad hæc loca. & mihi fluxit ad aurem dextram aded copiosa, ut timuerim de furditate: quia sum iam senex. & his diebus per Padum ueneram, atq; ob id natura nō potuit mittere per nares, quod erat optimum auxilium: quanquam non leuis pars per eas etiam fluxerit, & aliquid etiam ad uentriculum. Neque fieri potest ut quisquam, cui probè fluxerit materia per nares, perierit. At uerò qui materiam multā con-
 gesserunt, aut prauam, aut imbecilles fuere, his necessariò serosum illud fluxit aut ad uentriculum, aut ad pectus, aut uenas, aut ad spinam. At fluxio ad uentriculum mitior est inter interiores, sicut ad nares inter manifestas. Quæ igitur multa est, & mala, fluxit aut ad pectus, aut ad uenas: quæ ad uenas, facit morbos laterales, & pulmonias, & præfocaciones, quæ citò interimunt: dicebat Galenus cum Hippocrate tertia Aphorismorum. Et hoc, dicit, accidit maximè senibus: unde plures senes quasi repente interierunt. Et in hoc medici pleriq; aberrauere, eas fluxiones existimantes esse ex earum genere quæ possent per tulsim expugari: & laborabant cum bechicis medicamentis, frustra uexantes naturam, & non parum nocentes. Et ex simili morbo cum perisset nobilis Cæsar Brippius Mediolani, quòd serò aduocatus essem, dissecuramus illum: & inuenta est sanies multa in uinculo quo iecur annectitur costis: & non erat pus bonum, sed liquidum: & superuixerat plus quadraginta diebus cum hoc morbo. Et similiter dissecuramus Petrum Casatum, puerū quatuordecim annorum, qui obierat extra urbem, & ideo non potui illum inuiserum dum esset æger: & quoniam erat diues ualde supra quadraginta millia coronatorum, suspicabatur de ueneno: & inueni in pulmone saniem tenuem è latere dextro, quæ eius partē exederat: & pronūciaui, quòd non perierat ex ueneno, sed ex fluxione, sicut primus. Et aderat huic spectaculo Gabriel Cuneus, chirurgus egregius, qui dissecurat. Dicam autē quod etiā accidit Comiti (hæc est Longobardica potestas) Aluifio Gonzaghe: ad quē cum uocatus essem quarta die, prædixi, non superuicturum ultra septimā. Itaq; mortuus est sexta die. uespero. Et nos (eram enim quatuor medici) disse-

dissecimus illū, inuenimusq; non esse abscissū: sed omnia uasa pulmonis ex triplici genere. magis tamè asperæ arteriæ ramī erāt, plenissime simili lacti, aded ut nullus adesset prorūs sanguis. & huic dissectioni, tum etiā primæ, adfuit Melchior medicus eruditus. Quid plura? Fluxio illa non erat ut duæ priores, sed pulmonia mēdosa. Quo genere morbi mortuus est, qui uice legati fungebatur olim, Daniel Rizius Venetus, uir egregius, apud Insulubrum præsidem: sed illum non dissecuri. Differt hic morbus à pulmonia, quòd abscissus nō est. Hac etiam ætate ad finem dissecuri puellā tredecim annorum nobilissimam, quæ cū esset prædiues, ad sexaginta millia coronatorum, & unica matri suæ, suspicantes de ueneno, ob magnitudinem patrimonij, cum non potuissem adesse ægrotanti, aduocatis à me in re tanti momenti octo alijs medicis, cognoui illam ex defluxione repentina obijisse, non ex ueneno. atq; ita omnes medici in unum consenserunt. Erat enim puellæ morbus iam diu in capite, & suppressa purgatione per ulcera, nec aduentantibus mensibus, correpta febrī, cum alioqui non uideretur grauitè ægrotare, imò contenti fuissent duob. familiaribus medicis, repente tanquam siderata interijt. quo casu percussus, suspicabantur de ueneno. Omnes autem huiusmodi fluxiones necessariò adducunt febrem æstuosam, nō tamè ardentem, nec ualde siticulosam: quoniam materia, ut dixi, putret propè cor, & implet uacuum pectoris, & est humida, & creditatibus permista: demittit autem cerebrum in pectus, propterea quòd guttur non est contactum, & est eregionē, libro de Locis in homine. Sūt autem morbi cerebri uiolentissimi atq; acutissimi, nec non lethales, ac difficilis sanationis, ut dicebat in libro de Sacro morbo. Et illius fluxiones ad pulmones & pectus procliuēs. Vnde in libro de Carnibus: Similiter etiā ubi cerebrū ipsum de seipso plurimum liquefecerit, in palatum, & fauces, & pulmonem, ac reliquum uentri. Cognoscunt autē hoc homines, & ex capite destillare dicunt, destillat autem & in reliquum corpus. Mors autē contingit in senibus ob imbecillitatem, & quibus pectus angustum fuit, & immoderatis in ratione uictus, pleriq; ramen euasere. Sed cur magis Romæ, & Mantuæ plures perierint: Mā-

tuæ, materiæ copia occidit: est enim inter paludes, Eridano etiā proxima. Romæ uerò, & multitudo ob Tyberim & alias aquas, & anras pernecantes, & soli & aquarū quæ in puteis sunt corruptio-nem. Atque hæc de autumnī, & initiū hyemis statu, seu constitutione communi morbosa. Quo ad causas primas, liquidum est, fuisse aeris intemperiem utriusque temporis contrariam, ex siderum maiorum situ: proximas autem fluxiones omnibus è capite, sed diuersas, per uenas intimas perniciosissimas, & citò pernecantes: per cōmunes uenas, unde abscissus pectoris, pulmonis, & partiū circumiacentiū: per palatū, ex quibus peripneumoniam mēdosam, & cararri, destillationes uel cū tulsis: ad dentes præterea, aures, atq; huiusmodi: ad partes externas, unde multi uexati sunt dolore pectoris & dorsi. Et ita fuerit quinque generū: sed prima tria solū cum uicē periculo, reliqua duo omnino sine periculo: & quòd senes, mulieres, pituitosi magis fuerunt in uitæ periculo, quam uiri robusti, exercitati, biliosissimi; & quòd adueniente hyeme ualida cessauit. Et cur etiam loca humidiora prius occupauit: loca autē ubi aer est deterior, magis uexauit, atq; ibi plures perierunt. Quodq; paucos uiros insignes: nā cū causa morbi sit, ut dixi, cerebrum, qui cerebrū habent ualidū, non sunt obnoxij talibus morbis qui à cerebro originē ducunt: at uiri insignes armis, literis, prudentia & negociatione, ualidum omnes habent cerebrū, ideo in talibus constitutionibus pauci perierunt, sed uilis plebs. At si iecur & uentriculus, euadunt uiles, & pereunt in clyti uiri: ut in febribus maculosis. Si uerò cor, omnes sunt in discrimine: ut in peste, quanquam in hoc diuites sint ex accidenti securiores, scilicet ob commoda.

Reliquum est ut dicam, an morbi isti contagiosi sint: Ignoscetis, si paulo longior hac in parte fuero, quam nemo alius explicauit, aut etiam intellexit: tum maximè, quod ex horū intellectu multa & præclara deducuntur, quæ ad curationem tum generalem, tum singulorum pertinent. Et quoniam non soleo quicquam bis repetere, ea solum cōmemorabo quæ in libro de Venenis, quem diebus istis cōscripsi, ut in hūc libellum referre prætermisi: reliqua in libro illo, si quis uolet diligentius rem hanc scire,

inueniet. Causa, quod sit contagium, omnibus medicis incognitum est: quod cum duplex illud sit, praesentes medici unum tantum genus, quod consuetudine contrahitur, norunt: quod ex aere, non sciunt. Antiqui contra, quod ex aere contrahebatur, cognoscebant: quod ex consuetudine, ignorabant. At ut quis uerè sciat quid sit utrunq; oportet ut unum ad alterum cōparare norit. at hoc per se inuenire nō possunt: ab antiquis, qui alterum genus ignorabant, discere non potuerunt: propterea ignorant. Et ut id non sine causa dixisse uidear, Hieronymus Fracastoreus (uir nostra ætate insignis, & præter medicinam, etiam in Mathematicis rebus subtiliter exercitatus, & huic negotio totus intentus, ut qui tres libros in hac materia luculenter scripserit, inscriptos de Morbis contagiosis) ne umbram tamen contagij assequi potuit: cum tamē ex ingenio proprio multa inuenerit, atque in libris illos retulerit, & uera, & non aspernanda. Doleo tamen, quod multi quæ hīc scribuntur, cum non uiderint librum de Venenis, cogētur potius his credere, quàm ut demonstratōne (quod mei esset muneris) persuadentur. Sed quando liber illam iam me sit absolutus, & cū Aphorismorum Commentarijs proximè proditurus in lucem, hæc tanquam alibi demonstrata subijciam. Ergo cum omnes morbi communes à re aliqua cōmuni proficiantur: quatuor autem nobis tantum sint communia, Cælum, aer, aqua, & terra: cælum autem non nisi per aerem agat, etiam teste Ptolemæo: terra autem cōmūnis dici non possit, quoniam immobilis sit: constat, contagium commune non nisi ab aere uel aqua contrahi posse. quod etiam testatur Hippocrates secundo de Humana natura. Ergo de aere dicamus, quādo quidem multa breuitatis causa omittere cogor. Si igitur ille causa sit morbi, cum maxima in copia hauriatur à nobis die noctuq; & per asperam arteriam à corde & pulmone, & per nares & palatum à cerebro, haud dubium esse potest, si insignem prauam aliquā qualitatem haberet, cōfessim nos interituros. Propterea dicebat Curtius, sed pauci illum intelligebant: Malle se habere prauam aerem, quàm prauas aquas: quia aeris prauitas ubique adeo exigua est, ut facile emendetur, aquarum non ita. Cum

ergo prauitas non possit esse nisi admodum exigua, neque etiam magna corruptio ues efficere potest. neq; enim magnitudine qualitatis interficere potest, sed diuturnitate temporis totos corrumpere humores, atq; ita occidere. Si ergo hoc non nisi longo tempore, quāto minus in breui? Porrò aquæ, & per se ebibitæ, graues noxas inferre possunt: & quod, ut dictum est, exhalationes aerem corrumpant. Idq; uidere licet in hyeme, cum tanquam fumus ascendat, & perpetuò, & multus ab unoquoq; puteo: neq; credendum est, quod æstate ob frigiditatem non exhalet uapor ex aqua, cum calidior sit aqua æstate quàm hyeme, etsi non uideatur. Causa est aer calidior, qui illam dissipat: sic etiam respirationem uidemus hyeme, non æstate, eandem ob causam. Sed intemperies hæc aeris cum fuerit manifesta, & ex primis qualitibus, non est contagiosa: cū uerò aliquam qualitatem corruptionis habet, necessariò est contagiosa: ut declaratum est in libro de Venenis. Si ergo aer est per se contagiosus, & qui respiratur ab ægro habet contagium, & morbi, & cōmune: sequitur ut cuiusuis morbi communis, qui non ex primis sit qualitatibus, natura contagiosa sit, si quicum ægro uersetur diutius. atq; id primum. Secundum, cum declaratum sit, morbos qui sunt circa pectus, ob respirationem maximè & celerrimè esse contagiosos, ut morbos laterales, & pulmonias: horum omnium quicumq; occidunt sine phlegmone, sunt magis contagiosi, quia periolam qualitatem parentem cōtagij interimunt. Ergo peripneumoniæ non uerè, in hoc casu pessimè erūt: & febres quædam præfocantes, & aliæ hecicis similes. Cum uerò, ut dictū est, qualitas hæc praua, necessariò sit exigua: sequitur, ut contagium quod ex consuetudine contrahitur, exiguum sit, nec efficere potest quicquam effatu dignū: quia fermè tota uis est in ambiente. Quod etsi multi inuisendo ægros & proximos & notos pereant, id contingit potius ex timore quàm ex contagio. & ob hanc causam medici paucissimi ex pestilentia communi moriuntur: ex ea uerò quæ sit per consuetudinem, omnes fermè, si inuiserint. Et ideo antiquo tempore etiam Hippocrates & Galenus inuisebant in pestilentia ægros, sine discrimine. Animaduertendū est circa duo: Primum,

Prim. quadri partiti c. 2. in princ. seu tex. cap. 10.

Tex. com. 4.

Primum, quia dixi, quod aer non potest esse ualde prauus unquam, sed exiguā necessariò habet qualitatem, quod regula hæc uera est de aere libero & quieto. nam aer specuum, qui repente occidit, & sepulti frumenti, & sepulchrorum, & aer pestilens qui fertur per uentum ualidum etiam in pestilentia communi, id est ab astris, potest occidere in trib. uel quatuor horis: quia motus auget impressionem qualitatis. & ita etiam aer ualde frigidus post aerem ualde calidū, potest asserre breui mortem. Secundū, quod cōtagium ex cōsuetudine, si pendeat ex pestilentia bubonia, id est, quæ non pendet ex aeris dispositione, illud poterit interficere breui: quia est res propagata sicut uenenum, & occidit per se ratione uaporū, & est cum perfecta putredine. & est aliud genus, ualde diuersum à primo, quod incognitū fuit Hippocrati & Galeno. Quibus uis, considerandum est, an ex peste cōmuni quæ sit ab aere, possit fieri pestis contagiosa, ut isti credunt communiter? Et dico quod non: sed contingit per accidens, ex multitudine corporum in sepulchorū, ut eleuentur uapores, qui efficiant pestem buboniam. Et ita post magnas clades præliorum, & non solum hominū, sed locustarū, si putrescant, fieri potest pestilentia bubonia. Quare concludo, quod generalis pestilentia aeris non potest generaliter facere pestem buboniā, sed potest ex effectibus producere causam pestis buboniæ: id est, quæ ex conuersatione contrahitur. Et hoc fecit Deus Gloriosus: quia si pestis cōmunis posset per se transire in buboniam, cum quæ ab aere sit aliquādo sit communis toti orbi, (ut de illa quæ fuit tempore Antonini & Galieni, & ea quæ fuit anno M. CCCXXXIX. & perseverauit quindecim annis) posset & secunda esse cōmunis toti orbi: & ita interiret totū humanum genus, quia non possent se tueri ab uno & altero simul. Et cum hoc accidit in una provincia, destruitur fermè tota. Imò, quod maius est, plerumq; una prohibet aliam, quia absument corpora parata ad cōtagiū: & ita reliqua cū robusta sint, non facile peste corripitūtur. Ex hoc patet, quod qui ægrotat in principio cuiusuis sæuæ pestilentie alterutrius generis, omnes fermè moriuntur, & circa finē seruantur multi. Omitto quod constitutio in cōmuni sit facta im

becillior in fine, in contagiosa ex consuetudine hoc non accideret: sed contingit in utraq; quod primò afficiuntur corpora imbecillia, & cacochyma: & ideo eua dere nō possunt in fine ualde remota tū robore tum puritate à cōtagio, ideo euadunt. Præterea corruptiones illæ aeris in bubonia, cum panem dicit mucefcere, non cōtingunt nisi ex uaporibus, qui sunt proprii illi regioni, utpote ex clade, uel sepulchro recluso, uel exhalatione terræ, uel si mortui non sepeliuntur bene. nam nō possunt pertinere ad constitutionem aeris: ideo apparent ignes, & aer puluerulentus. Et breuiter, contagij buboniæ est in uaporibus. & proprius uni regioni, & cōmunis in aere ipso, & est generalis. Et si coniungantur, ut dixi, ualde mala res est. Ex quo liquet, quod datur tertium quoddam genus pestis, quod est quasi medium inter buboniam & cōmunem: quia cōmunis est in aere, bubonia solū in hominibus ac uersibus: media est, cum adeo sauiorit bubonia uel cōmunis, ut ex cadaueribus, aer corruptis uaporibus repleatur. Sed unā transire in aliam, est absurdū. Et quia dixi, quod aer in cōmuni pestilentia leuè necessariò adipiscitur corruptione: dixi quod generaliter uerum est. neq; enim me later, aliquādo contingere in multis annorū periodis, ut qui sunt in medietate citra æquinoctij circulū uersus Boream, pereant fermè ad unū ex cōmuni pestilentia, corrupto aere ualde: sed alij in cōtraria parte seruantur, quia non est eadem cōparatio casuali. Cum ergo queritur, an morbi sint contagiosi: dico, habet quadruplicem sensum hoc quæsitum. Primum, an fuerint morbi qui ex aere proueniant? Et hoc modo dico quod sic, quia fuerunt morbi communes: ergo cū non fuerint nisi ex aere, igitur fuerunt contagiosi sub hoc sensu. Secundus sensus est, utrum fuerint contagiosi, id est, consuetudine propagati: & respondeo quod sic, quia fuerunt morbi cōmunes ex latente, & non manifesta qualitate: ergo cum corruptione aeris, ergo contagiosi: sed, ut dixi, leni modo, adeo ut hoc cōtagiū non debuerit esse in consideratione. Tertius est, an fuerint cōtagiosi, ut sunt bubonij: & dico quod non, sed si mortui sunt aliqui hoc modo, contigit ex timore. Dico tamen, quod uersari cum ægris cuiuscūq; modi parum est utile, præcipue cum la-

borant partes pectoris, uel cum consuetudine lecti. Quartus est, an præter uim aeris alicubi essent contracti uapores ex putredine: & respōdeo quod non, ut de claratum est in libro de Venenis: neque enim fuit aliqua putredo, prout putredo est perfecta, sed corruptio tantū. Fuerunt tamen uapores ex prauitate aeris: quia cum corrūpitur aer, necessarīo corrumpuntur uapores, non tamen contrario modo.

Hæc satis de præteritis: de præsentibus pauci ob causas dictas ægrotant. & qui ægrotant, maximè lateralibus morbis corripitur, & lethalibus: quoniam, ut dixi, diu exarsata destillatione fiunt.

Vt uerò de futuris dicā, cum ex multis adductis ex Hippocrate ostenderimus, hyemis decursum nō reddere nos tutos à morbis ueris, neq; æstatis, neq; aliorum temporū: omitto modò quod posset succedere *ei putredine* aliqua magna interperies aeris, quæ morbos generaret in uere: dico ubi omnia rectè luc cedant, adhuc expectandos esse aliquos morbos cōmunes pro ratione locorū. Et ratio est, quia segregata materia tenet ex defluxionib; & etiam per uictus tenuis rationem, nihilominus fex illa relicta est in corporibus ex immoderata & longa caliditate & siccitate, quæ primum augebit morbos Romæ familiares, qui duo erant Galeni tempore, defluxio pituitæ à capite, secūdo de Temperamentis, & hemitritæi. Vnde secundo de Differentijs februm: Quotidie ferè nos huiusmodi febrem uidemus, potissimum Romæ, sicut enim alijs in locis alia, sic in illa ciuitate hoc mali abundat. Et primo in primū de Morbis uulgaribus: Quæ ex sola bile generatur, eiertianæ nomē est: quæ uerò partem assumpsit crudū humorē, exquisita efficitur semitertiana: Romæ illa incolis frequentissima, ut quæ sit illius urbis familiarissima. Causa fuit olim, ut colligitur quarto in sextū de Morbis uulgaribus, quod non aqua Tyberis, quæ prorsus mala est, ut dixi (neq; enim tot Imperatores latere id potuisset, quod defacata esset bona) fed fistularū, ut Tiburtina alijq; uerentur, quæ quāuis limpida & clara, sine odore ullo iucūda sint: attamen non ut fontū concoctæ, sed ualde crudæ erant, & quib; uix legumina coquerentur. Ex horū igitur genere morborū sunt omnes febres compositæ, &

Cap. 6. an. 1. med. cap. 8. com. 25.

Com. 10.

laterales morbi, qui cum similibus, uelut læuitatibus intestinorū, in senibus plus iusto, uere, pro ratione temporis, quod saluberrimū esse solet, erūt. Ratio ne cōstitutōis, attoniti morbi aliquot, & resolutiones, & fuiores, aut melacholia: nihil tamē magnū aut populare, sed magis febres, propter rationē dictā, laterales morbi perniciosi, quod hyems clemens (talis enim dicitur hæc) arg; austrina, nō ab austris flantib; sed suspirantibus: ut tandē discant medici, præsentis temporū status, cū adfuerit: nā pleriq; sola nomina norūt. Si ergo *ei putredine*, quæ intra quinq; uel sex dies in choare solet, ut tardissimè intra duodecim, frigora sæua euenierint, tūc erunt sacri ignes maligni, & febres ardentes, & phrenitides, lethargi, lippitudines, carbūculi, alui turbatæ, ciborum fastidia: atq; in huiusmodi urinæ turbatæ, multæ, malæ, & maculosæ febres: quoniam iadiu fæta sunt endemiæ his regionib; & laterales morbi endemij tēpori & regioni. nā & tertio Epidemiorū per hyemē bene se habuerūt: & fuerat, ut hæc, humida, mollis, & austrina, & post arcturū aquæ multæ: & æstas fuit serena, calida, cum æstibus magnis. Hoc est ergo primū periculum, si admodū frigida fiat *putredine*: & similiter si uer, sed non tantū, quia frigus nō aded magnū esse potest, neq; diuurnū, ut in *putredine*. Secundū, ubi uer esset humidū ualde, æstate carbūculi & febres pestiferæ exorirentur, ut declaratū est in libro de Venenis: & hoc circiter decimā Iulij, per caniculæ dies, atq; eo magis si feruida esset, & uulturni leues flarent. nam turbulenta esset, neq; sicca, neq; pluuiosa, sed nubilosa. Tertiū est, ubi uer esset aquiloniū, ualde frigidū & siccū, tunc essent morbi attoniti plures & frequentes. mortes repētina, maximè Florētici & Romæ, etiā nō paucē: Florenticū quidē, propter aerem siccū, & temperaturas melancholicas: Romæ, ob humidū ex aquis aerē, qui est impurus. Nec hæc sibi contradicūt: aer enim humidus secūdū substantiā esse debet, & siccus: id est, pur⁹ ratione uaporū. unde Romæ & Florentiæ malus aer: Romæ ad morbos magis paratus, Florētici ad uitę breuitatē. Generaliter dico, cū desit etiā signū Georgij, hoc anno nō est timendū à peste quæ ex aere ortū ducit, ulq; ad uer.

Et ut exquisiti⁹ res hæc posset haberi, sciendum quod Hippocrates plerūq; in mu-

3. Aph.

in mutationibus temporum non assumit nisi unum tempus anni medium, ut diiudicet de sequenti, uelut in Aphorismo illo: De tēporibus, siquidē hyems sicca & aquilonia fuerit, uer uerò pluuiosum & australe, necesse est æstare, &c. non assumit uer. Galenus uerò non animaduertit, quod non assumit nisi ueris, non hyemis constitutionem: sed suscipit humidum præter naturam, cum calore æstatis naturali, ad pronuncian- dum de statu æstatis. Vt ergo hoc maximè & apertissimè declararet, assumpsit hyemē non solum naturalem, sed etiā contrariam: aded ut liceat inferre, si hyems fuerit secundum naturam, uer autē Austrinum & humidū, erunt etiam hæc maiora, & efficaciora. Quod si hyems fuisset etiam australis & pluuiosa, tunc non solum fieret morbi acutissimi, & febres malæ, sed etiam pestilentes. Hoc autem declarat in illo Aphorismo: Si uerò aquilonius & siccus. ubi ex immoderata frigiditate & siccitate, quamuis hyems nō soleat parere morbos graues acutos, tamen dicit febres acutas fieri, & atras bilis. coniunxit autem immoderatā qualitatem congruentē duorum temporū, sed saluberrimam, ut pote siccam & frigidam, & tempus saluberrimum, saltē quod ad acutos pertinet morbos, scilicet hyemem, & tamen pronunciat de morbis grauib; Propterea in libro de Aere & aquis, iungit duo, scilicet constitutionem temporum duorum similitium, & morbosam, sed non in tempore morbofo, & tamē hæc habet: Si autem æstas pluuiosa sit, & austro multum perfleret, similisq; sequatur autumnus, necesse est hyemem morbidā esse: & his qui pituita abundant, & qui quadagesimum annum excefferunt, febres ardentes fieri uersimile est: qui uerò bile abundant, costarum inflammationes, & pulmonis. Vnde constat, quod si hæc inciderent in æstatem, tunc adessent omnia quæ necessaria sunt ad morbos perniciosissimos, & plurimos. sed hoc declarauit in tertio Epidemiorum. Vbi ergo temporis constitutio fuerit morbosa, & incidit in tēpus cuius qualitas alia non fuerit morbosa, tunc iubet Hippocrates expectari tempus succedēs, uelut uer austrinum & pluuiosum habet qualitatem humidam morbosam: sed quia non habet calorem, sed temperamentum in actiuis qualitatibus, morbi dif-

sec. 3. constitutio non pestilens.

ferentur, donec uenerit æstatis initium, ut calor humido iungatur, & efficiat morbos. Sed si in tēpus incidat, quod habeat qualitatem ad morbos faciendos idoneam, tūc erunt morbi in eodē tempore. Vnde dicebat in secundo Epidemiorū: Carbūculi in Cranone æstiu, pluebat in ardoribus aqua larga: continebat hoc per totū, & maximè ab austro. Quia tamen non erat nisi unum tempus uitiatum, non fuerūt morbi pestilentes: & similiter si duo tempora succedentia, unum qualitatem unā, aliud aliā: ut si uer humidum, æstas calorem subministrēt, fiunt morbi: sed neq; pestilentes. Sed si tria tempora coeant simpliciter, ut hyems, & uer humidum, & æstas naturalis, fiunt morbi maligni. Sed si tertium tempus alia qualitate propria quomorbūm facit exuperet, fiunt morbi pestilentes. Et similiter si duo tēpora congeminentur, fiunt etiam pestilentes, ut si uer sit austrinum, pluuiosum, & ualde calidum, & similiter æstas, fiunt morbi pestilentes. Scire autem decet, quod Hippocratis mens est, quod talia eueniant necessarīo, & non sint coniecturalia & dubia, ut isti putant: Et ob id passim addit, Necesse est hæc & illa euenire. Et ratio id ostendit: quoniam aeris constitutio, cum nos die noctūq; aerem perpetuò hauriamus, & ex corde, & ex cerebro ut nostrum corpus immutetur. Et præsertim ad quatuor genera morborū febres, ob cor: abscessus in pectore & pulmone, quia ed trahitur aer: & gutturis, synanchē uocant: & cerebri, & ophthalmias, quia cerebrum haurit aerem, & oculi facillimè patiuntur ob copiam sanguinis, & spirituum qui ad illos deferuntur. ophthalmiæ enim febrib; proportionē respondent, ut etiā Aristoteles prima Problematū: sic abscessus pectoris cerebri abscessibus: & in his maximè consistunt pestilentia. Sequitur ergo, constitutio pestilens erit: ergo & pestilentia sequetur. nam humanū consiliū generaliter ob tot errores & necessitatē non potest resistere constitutionib; aeris, ideoq; pronunciat Hippocrates, ad iiciens hoc uerbū, Necesse est. At si constitutio non minetur pestem, nō possimus tamen securè dicere, nō erit pestis: sed dicimus, non erit generalis in tota prouincia ex aere: sed, uel si succedat, erit nō generalis: ut si ex cadaueribus in prælio, uel aperto aliquo ingenti specu

Probl. 8.

prauo corrumpatur aer in ea regione: aut erit citra aeris corruptionem, propter famem, quæ non solet ad eum esse generalis, quanquã & ad omnes perueniat, ut dictu est in libro de Venenis, seu potius in primo libro (sunt enim tres) aut propter contagium, quod etiam ponitur ab Aristotele, & fuit illi cognitum: ut prima Problematu. ex quo miru est, cur quasi latuerit Galenum, qui post illum fuit. Sed ibidem hæc declarata sunt. Ex hoc patet, cur Hippocrates modò unu tantum tempus assumit, in pronunciando de morbis, ut secundo Epidemioru: modò duo, ut in libro de Aere & aquis, & tertia Aphorismoru, cu præcedens fuerit contrariu primo assumpto: modò tria, ut in eisdem locis, cu præcedens fuerit simile, ut hyems ueri: modò quinq; cu uult pronunciare de ingenti peste. Et quod necesse est assumere plura tempora in duobus casibus, uel cu uolumus pronuciare de magna multitudine morboru, ac prauitate: uel cum tempora paru recedunt a naturali statu, & ad qualitates minus morbificas, ut frigus & siccitatem. Propterea dixit in quinto Epidemiorum: In illa media constitutione (no enim numeri illam inter constitutiones, quod imperfecta & mutilata esset) siccitates multæ post Fauonium factæ sunt, usq; ad æquinoctium autumnale: sub Canem æstus ualidi, calidi uenti, febres sudorificæ, tubercula iuxta aurem multis oborta sunt, Fauonium siccus uentus post æstarem. Verisimile est auctorem loqui de æstate anteriore conuerso modo, ne interponeret hyemem totam, & uer, & medietatem primæ æstatis. Neque scribit quando fuerint febres sudorificæ, & tubercula. Verum credendum est, in ipso æquinoctio, & post subsecutos imbres: idè ex corruptione aeris immodicè sicci, & prius etiam calidi, exurentis humores, quasi diluto ueneno in multo humido ex imbris genito, factas fuisse febres sudorificas, & tubercula. Sed iam declaramus unu pro exemplo ex difficilioribus, quod est Georgij scilicet: Cur uer præter naturâ loci uehementer frigidum, faciat pestè sequenti æstate, quod etiã est Hippocratis tertio Epidemiorum, cum inquit: Quu autem esset annus austrinus, humidus & mollis, per hyemem quidem sani degabant, exceptis tabidis. Ante uer autem, simul cum orientibus frigidibus, sacri

ignes multi quibusdam cum occasione, quibusdam non: atq; hi maligni multos peremerunt: multis fauces doluerunt, uoces uitiatæ, febres ardentes, phrenitici, ora ulcere feruido affecta: in pudendis tubercula, lippitudines, carbunculi, alui turbatæ, ciboru fastidia. Inde non multo post subiicit: Cœperunt igitur febres ardentes ante uer: itemq; phrenitis post facta frigora: & plurimi tunc ægrotarunt. Nec refert quod in primo dixerit, Ver autem frigidu, aquiloniu, aquosum, nubilum. Nam non fuit nec siccu, nec cum magnis frigidibus. Nec quod post: Circa æquinoctiu hyemes maxime uer aquilonium, siccitates, pluuia paucæ frigida: circa solstitium æstiuum aquæ paucæ, magna frigora usq; ad Canem. Nam hyemes, id est tempora humida fuerunt, & quod subsecutu est maxime frigidum, ut neq; ante propter humidu, neq; post propter frigus, morbos generare potuerit. Sed audi illum in quarto: Circa solstitium hybernum aquilonares uenti erant, morbo regio corripiebantur, abundè colorati, & partim horridi, partim non, lingue combustæ tertia die. Ut clarum sit, frigus ipsum uehementer cu uentis aquilonaribus etiam hyeme obesse, quanto magis uere? Nã coacto humore intus copioso, & ultra metam, aduruntur: quoniam calor non potest exhalare, idè putrescunt uehementer, & morbos generant pestilentes. Si enim uer secundum naturam, & cum hoc quod exhalare facit humores, generat furiosos & atras biles, & morbos comitiales, & attonitos: quales generabit morbos, cum ipsos humores exhalare prorsus phibuerit, & præter natura fuerit? Certè longè plures, & lethalius imis lethaliore. Ex aeris autè præsentis qualitate, Aristoteles docet turbulentum, qualis est iuxta lacunas & stagna, in hyeme, si perseueret æstatis tempore, uel etiam autumnu initio, dum adhuc calet aer, pestem breui futuram prædicere. At ex ortibus, & occasibus siderum (ut iuber Hippocrates in libro de Aere & aquis ac locis) ut dixi, obseruatum est, quoties Pleiadu matutino sub occasu, qui fit autumnu, Sol, Venus & Mercurius simul fuerint in Scorpione, cum Saturno aut Marte, uel Saturnus iuxta Mars inter Pleiades tunc fuerint: aut regio illa talis fuerit, ut alter eorum sit in Leone, & meridie, dum Sol

Probl. 7.

pag. 121.

Const. pesti. lenti.

Const. 2.

Const. 3.

pag. 2.

3. Aplis. 20.

Pri. 1. proble. 21.

pag. 2.

oritur, ex Marte quidem per pestilentes & acutissimos morbos plurimos ipso eodem tempore interire: ex Saturno autem, acutos non simpliciter, sed & diuturnos, eodem modo. Oportet autem saltem per octo dies permanere. Ex huiusmodi igitur rationibus facile est, ut liquet, præscire cuncta quæ in annis euentura sunt, præsentem medico, uel philosopho, circa morbos, præcipuè quatuor illos iã dictos, cu pestilentes futuri sunt, aut no, cõsiderare atq; præscire, prædicereq;. Sed iã ad institutu redeamus. Quartum periculum est ex annonæ caritate, in qua tot pauperes moriuntur. Nec est quod quis putet, ut quidam simplices aut improbi credunt, aut credere simulant, quòd debeant perire fame, id est defectu ciborum proflus: hoc enim uix unquã accidit, sed moriuntur fame, quod coguntur edere cibos malos naturæ, & etiam corruptos. Vnde Galenus in libro de Cibis boni & mali succi, longa serie docet, quòd cum primo omnia cerealia defecissent, potest etiã legumina, rustici coacti sunt edere radices & germina agrestiu plantaru, & herbas etiam incognitas, unde uere & æstate facta est pestilentia illa generalis, sed non contagiosa, nec primi nec secundi modi: quæ tamen tandem transijt in pestem contagiosam, non buboniam, ex qua passim moriebantur, rã qui bono quam qui malo essent usq; regimine. Quod licet Galenus ibi non aperte dicat, cognoscitur tamen ex historia Eusebij Cæsariensis, & ex dictis ipsius Galeni, qui plures nobiles, & seipsum fatetur correptum esse, ut dixit in libro de Libris proprijs: ut solum id in dubium reuocare liceat, cur post famem pestis succedere soleat, & afficere etiam non tantum illos qui malè uixere, sed qui bene. Et dicam quid sentiam. nam & Eusebius refert, Christianos, qui tunc in uillis habitabant tempore pestis Maxentij, quæ fuit posterior pestilentia, cuius meminit Galenus (nam ob religionem, ab urbibus prohibebantur) multo minus uexatos, quamquam fame premerentur ob paupertatem, quam qui in urbibus. Causa erat, quonia (omitto modò, ut ille rectè dicit, quòd Deus suis faueat) qui in uillis degut, magis subiicitur pestilentia communi non contagiosa: qui in urbibus, bubonia. nam qui in uillis sunt, primu uberiorè habet copia

10

20

30

40

50

50

Y 3

dictum

germinum, & herbarum ac radicum, & recentium & incorruptarum, & liberio rem aerem: ideo morbos plures contrahunt. & quia robusti sunt, si materia protrudatur ad cutim, sunt carbunculi, & pustulæ, & euadunt, ut Galenus ibidem dicebat: neq; est aliquid ex terrarum quod possit gignere buboniam pestem, præter fungos, & hoc etiam raro. & ideo raro ad illam deueniunt. ac qui in urbibus, primu herbas & germina semiputrida comedunt, & præter id carnes corruptas, salitas, recentes, & animaliu non elui aptoru: præterea sanguinem, pisces, caseu, corrupta: at ex his bubonia & deterrima pestis generatur. Et hoc latuit Galenum, quia non nouit pestem buboniam. ideo propagatur tempore famis, in urbibus maxime, ubi aer non est corruptus, contagium consuetudinis, & corruptionis aeris ex uaporibus: in ruribus autè, pestis ex cibis. Ex quo patet, quòd sunt quatuor genera pestis: Cõmune, quod fit ex corruptione aeris, uel aquaru, quod (ut dixi) est contagiosum, id est ab aere: & etiã a consuetudine, sed leuiter, & est impressio ab astris, & non potest gigni (ut putant stulti) neq; ob inopiam rei frumetarie, neq; alia causa, sed est à Deo, & cælo. Secundum est ex cadauerum multitudine, exhalatione terræ, & locustis: & hoc fit ex uaporibus, & est contagiosum ab aere, non a consuetudine, sed per se generat pestè buboniam. differt à primo, quia est in uaporibus, non in aere, uel aqua. Tertiu est ex consuetudine, & contactu, & est bubonia pestis: & est cum uilima putredine, & potest generare secundum genus, & insicere aerem uaporibus, & est pessima celeritate mortis, & multitudine morientium: & quia pauciores seruantur. Quartum est, quod fit ex fame: & si comedant cibaria agrestia, non permutatur, nisi quãdoq; in secundum genus, si autem comedant res corruptas, & maxime ex animalibus, permutatur in buboniam. Et recitat Auenzoar, quòd aliquando fuit tanta fames in Africa, ut homines eruerent ossa è sepulchris (horribile auditu) & comederent medullas, & statim mortui concidebant. Et de his non est dubium, quin facta fuerit pestis bubonia, ex tanta putredine. Et sicut primum genus non potest fieri ab alijs unquam, sed potest esse causa omnium alioru, ut

Theistr. Tract. 3. cap. de feb. pestilenti.

dictum est: ita bubonia pestis necessarid fit ab una aliaru semper, & per accidens. Et hoc declarat, quia cum non fiat a celo, nec aere, nec sit perpetua: igitur oportet ut oriatur casu ex alijs, uel etiam per putredine linctorum sepulcorum, uel exhalationis alicuius corruptae. Et nullum genus etiam, praeter primum, potest esse generale toti orbi, sed uni prouinciae tantum. Dico ergo, quod ob diuturnam famem quae perseverat, periculum est ne succedat unum ex tribus generibus pestis: & forsitan possent coniungi duo, uel tria. Et tandem ut dicam quod sentio, ubi perseverauerit fames, necesse erit ut hoc contingat.

Propterea sciendum, quod humores gignunt prauis in corpore, ex cibis prauis: qui si sint ex plantis, non eod corruptionis deueniunt, ut faciant pestem buboniam, quia non perfecte putrescunt. quod apparet experimento: si caulis & caro putrescant, odor caulis parum sentitur, nec est horribilis: at carnis est foetidissimus. Corruptio ergo humorum ex plantis genitorum, diu seruari potest, & ad extremam putredinem non peruenit: ouorum, piscium, carnis, & eorum quae lacte constant, ad summum peruenit putredinis, & statim ut etiam concoctio optima est. Deus enim recte cuncta dispensauit, optima pessimis opponens. Aqua non bona, non mala. Vinum optimum, pessimum: olera non bona, mala parum: caro optima, pessima. Ergo concepti iam humores cum aduruntur, morbos lethales efficiunt: attamen pestem buboniam non gignunt. Non enim, quod medici falso putant, exustio ad uera pestem, quae est putredo & contagium primi modi, deducit, sed ad contagium secundum. Voco primum & secundum modum, ut in libro de Venenis, quoniam quae ardent, sic cantur, sicca minus perfecte putrescere possunt. Seruantur autem humores diu in tenuis, & si in constitutione praua possunt ferme per duos annos, aut saltem plus quam per annum seruari: quanto diutius, si tempora non declinent multum a suo naturali statu? Et ideo ad propositum ueniendo, fieri potest ut humores ex mala constitutione geniti seruentur ad multos annos, & tandem periant. Et dedi exemplum de alimento ex cucumeribus, in libro de Venenis. Si ergo non fuerit fames causa pestilentiae, non uideo aliam causam, loquendo de

pestilentia alia a primo genere. Et haec de generali dispositione, & quo ad Romam. nam fieri potest ex his quae adducta sunt, ut in aliquibus urbibus atque oppidis contingant euentus quidam admirabiles: quod non solum uerisimile est, sed necessarium, propter tot causas: fame, constitutionem praeteritam, rationem uictus in pluribus locis malam, & tot fortuita quae contingere possunt. Solet enim dici: Qui sepe iacit, aliquando colimat. Velle autem haec specialiter quaerere, nec est in petitione: & laboriosum esset mihi inter tot occupationes. Et etiam Hippocrates secundo Praedictionum, iubebat nos abstinere, quantum possemus, a praedictione futurorum. Super sunt autem solum duo dubia.

Primum, quia forsitan dicit aliquis, Cur non censendi sunt morbi pestilentes qui praesentent, cum tam multos interemerint? & si pestilentes, etiam contagiosi. Respondet deo, quod morbi epidemij non dicuntur pestilentes, cum multi moriuntur: sed cum maior pars egrorum: gratia exempli sit, ut in una urbe egrorum decem mille uiri, & moriantur tria millia ex his: in alia autem egrorum mille tantum, & moriantur septingenti: prima urbs dicitur laborasse epidemio morbo solum, licet plures perierint. & secunda pestilenti: est enim pestilentis morbi, quod in multis uiguerit, & plures perierint qui seruari potuerint. Ideo si triginta solum in una urbe ex eodem morbo pereant, etiam si nulli alij aegrotauerint, non dicitur pestilens morbus: quia ut sit pestilens, necessarium est ut sit epidemius & ut sit epidemius, ut sit magna parte habitantium: & non sit consuetus. aliter dicitur Endemius, non Epidemius. Ideo dico, quod fuit morbus epidemius, non pestilens.

Secundum dubium est, Quae nam febres fuerint, quae hos morbos concomitatae sunt? Quidam dixerunt, continentes, & synochas, at constat tales esse arduas, non lenes, ut plerumque fuerunt. Deinde quae periere multi ex suffocatione, non ex uel febris. Materia etiam erat maiori ex parte pituitosa. Et peripneumoniae in hoc differunt ab erysipelate pulmonis, quod maxima ex parte sit ex pituita: ut in undecimo Contradictum docuimus. Propterea ad pauca respicientes, de facili pronunciant. Non negauerim, aliquas fuisse febres, continentes, sporades: nam etiam in singulis constitutionibus. comunibus eueniunt morbi.

morbi Endemij, id est, loco uel tempore proprii, & sporades: sed morbi Epidemij habuerunt febres infra medio critatem. Et pulsus non eleuabantur ad symmetricam, quod est proprium continentium. At & hic medici refugiunt ad suas febres occultas, & sepultas: uere utrumque, occultas illis, & quae ad sepulchrum deducebant. Dico ergo breuiter, quod huiusmodi febres erant ex his quae consequuntur collectione, ut declaratum est a nobis in Arte medendi parua, quam nos confecimus. Et non sunt hecticae, nec putridae, nec ephemerae. Et si dicant (quod scio statim dicturos) ex primo de Febrium differentijs, non possunt esse plura subiecta, ut ex Hippocrate sexto Epidemiorum, quam continentia, contenta, & impetu facientia, seu membra, humores & spiritus. Dico, quod ibi Galenus diuidit febres per se. Si tamen uelisse esse febrile unius ex his generibus, ut Galenus tertio de Praesagio ex pulsibus, reducit pestilentem ad haec genera eadem, ut etiam uelit quandoque esse hectica, admitto: sed eadem lege, ut accidentia non habeat eadem, eritque in humoribus. Sed sicut in pestilentia, & pulsus & urinae contra naturam putridarum sunt ferme sanis similes, & cito perimunt, contra naturam hecticarum: ita etiam febres haec consequentes, collectiones sunt proculdubio in humoribus collectis: ut etiam in morbo laterali, non autem uniuersis: & habent peculiaria signa, & curam. At cum obstinate quidam imperiti medici prosequi uelint tanquam Synocharum, aegros ferme perdunt, nec animaduertentes aliam fuisse mentem Hippocraticam, Galeni, & Principis, in hoc uino consentientium. Ex hoc patet, quam facile esset, si recte intelligerentur haec, occurrere generaliter pestilentibus morbis, ut referunt Hippocrates & Acronem medicos fecisse: quorum alter totam Graeciam, alter Athenas duntaxat, a se ueniente in alijs locis lue liberarunt: tum uero etiam specialiter singulis, non solum ob causam inuentionem, quam docuimus, sed multo magis quod omnium unus sit modus proprius unicuique morbo contagioso, quemadmodum & ille unus est: alius autem a generali ratione medendi consimilium (ut in libro de Venenis docuimus) quae quisquis inuenierit, & intellexerit, omnes ferme seruat. Ex contagio autem primi modi etiam multos,

imò plurimos, qui non nouerit, plus medendo quandoque nocebit quam iuuabit: seruabitque aegre non multos, nisi ex eo genere morbi sint quod non sit lethale, quamquam grauis: uelut Hippocrates recitat de illis aegris primo Epidemiorum, qui uehementer conflitari euadebant. Neque hoc ignorat uulgus, qui plus his empiricis tribuit, quam medicis. Nos autem de his, quod nondum ingruant, nec interrogati sumus, dicere superfedemus. satis enim est eam curam me expli casse in tertio de Venenis. Itaque & horum, & illorum scilicet qui ex aeris uitio morborum sunt, per singula genera curam enarrauimus. Nam nihil precipiti nimium morte perimat, ut ea fuit pestis quae ab anno M. CCCXXXIX, quindecim praeteritis annis totum peruagauit orbem: prudenis medici munus erit, obuiam ire tum in singulis, tum in uniuersis. At in huiusmodi securior est custodia, quam cura. Quamquam, ut dixi, & cura, per ea quae proprie opponuntur, admirabilis sit. Nos itaque per genera, ut diximus, singillatim eam tractauimus. Liqueat enim ex coniugationibus temporum, simplices pestilentes cum his quae sunt ex duorum coparatione, & annuas, ad numerum mille septuaginta octo peruenire. Quod facile sic colligimus: In aere octo possunt esse simplices intemperies harum singulae & per se, & cum borealibus uentis, uel austris iungi possunt, ut sint sexdecim. Eius quibus sunt humidae, quae possunt esse imbriferae atque serena: itaque sex illis duplicatis, fiet duo decim: additis autem decem reliquis, fient uiginti duae, quae ueri cognoscere possunt. Vnaquaeque harum singulis aetatis iungi potest. Ductis igitur uiginti duobus in se, fient constitutiones ueris, comparati ad aetatem, CCCCLXXXIII. totidemque autumni ad hyemem collati, eruntque in uniuersum CCCCLXXXIII. Quibus si singulorum temporum simplices, octuaginta octo, sunt enim quatuor tempora: & totius anni uiginti duae addantur, fient omnes coniugationes temporumque constitutiones mille septuaginta octo, praeter eas quae imperfectae appellatur: uelut in sexto Epidemiorum: Tusces (in quo) coeperunt ex frequentibus australibus & aequilonariis, & nimborum transmutatione. Est & una in constitatis temporibus, de qua Hippocrates tertio Aphorismorum: In temporibus, quando eadem die modo calor modo frigus sit, autumnales morbos expectare oportet.

Cap. pri. sec. 8.

Cap. 4.

Prima 4. tract. pri. cap. pri.

Contrad. 7.

Sec. pri. pag. pri.

Cap. 20. de. 18. & 19.

Sec. 3. in prim.

re oportet. Omnes igitur *MLXXIX.* Quæ ad tria genera reducuntur. Leues unius temporis, uelut in Aphorismo illo: De temporibus, siquidem hyems sicca & aquilonia fuerit. Duorum temporū, uelut in sequenti. Trium temporum, ut cum ex duobus in tertio secundum naturam prædictio fit. ut in illo: Si uerò a quilonius & siccus. huiusmodi numerum non augent. dicuntur enim duorum temporum cōstitutiones, quia tertium tempus secundum naturam est. Etenim quæ duorum temporum sunt, aliæ habent tempus secundum, iuxta naturam suam; & dicuntur mediæ inter eas quæ sunt unius temporis, & duorum. adnumerari tamen debent constitutionibus unius temporis: ut quæ in Cranone, Epidemiorum secundo. Similiter & quæ in duobus, aliæ quidem in secundo tempore morbos decernunt, quæ non tam ualidæ ut quæ in tertio secundum naturam: uocantur tamē duorum temporum, quia solum duo tempora à naturali statu euariant. Ita eunt quinque genera constitutionum apud Hippocratem: Mitissimum, cum in uno tempore fit permutatio & morbi: Mite, cum in uno tempore fit mutatio, in sequente autem secundum naturam, morbi: Medio cre, cum in duobus temporibus mutatio fit à naturali statu, sed in secundo eorum sunt morbi: Vehemens, cum mutatio fit in duobus temporibus, morbi in tertio, quod secundum naturam sequitur: & Violentissimum, cum mutatio à naturali statu fit in toto anno, & est tota similis & uniusmodi. aut etiam si plus duret, morbi autem in sequenti anno apparent, postquam constitutio præter naturam cessauit. Vnde etiam illud animaduertendum, quod tempora præter naturam quandoq; præfentes faciunt morbos, cum calida & humida fuerit cōstitutio, aut uenti mutantur in contrarium frequenter: aut si ualida est multum: secus autem sunt morbi illi succedunt. Inconstantem ex uentis australibus & borealibus. consecutæ sunt angina, sexto Epidemiorum: è quibus mortui sunt qui febricitabant, cæteri

seruari sunt. Oportet autem solum tamen eas obseruare, quæ euidenter habent qualitates, & conspicuas constitutiones ualidas & firmas, ac diuturnas: ne pulcherrimum inuentum Astrologorum more fecerit. Quas cum quis diligenter obserauerit, & ad causas suas retulerit, non solum securè & tuto, sed magna cum admiratione de singulis temporibus prædicere poterit. Etenim si quis diligenter animaduertat, cuiusque harum prædictionem exemplo cōmonstrauimus: modò ne desit ingenium, solersq; cura. Sed & utiliore inuento etiã singulis edoctus, per ea quæ diximus in libris de Venenis, occurrerit. In uniuersum enim septem sunt natura pestilentium morborum, ex aeris constitutione. nam cum tria sint membra uitæ principalia, cor, cerebrum, iecur: hocq; solū non respicit: duo reliqua ab aeris constitutione inficiuntur. aut igitur materia in cerebro collecta facit abscessum, fitq; phrenitis: aut spargitur, oriturq; atra bilis: aut emittitur ad oculos, guttur, uenas soporarias, fitq; lippitudo, angina, attonitus: aut circa cor colligitur, fitq; lateralis morbus. ac peripneumonia: aut spargitur, oriturq; acuta febris: aut expellitur dum prope iecur est, fitq; difficultas intestinorum ex causa, & urine ex gibba: aut in ambitu, gignunturq; carbunculi, & sacri ignes. Manifestum est autem, quod ex his quæ dicta sunt, finis hyemis, & ueris initium, laterales morbos & pulmonias habere debet: æstatis autem initium, si uer humidum & australe perseverauerit, febres acutas, intestinorum difficultates, lippitudines pestilentes secundum modi, iuxta naturam aeris constant: omnis enim immoderata qualitas partium anni pestilentes morbos parere nata est, præsertim calida, & humida, & aquosa, & frigida, & sicca. Hæc sunt, uir Illustrissime, quæ mandate amplissimo uiro Gubernatore huic us almæ Urbis, inter multas occupationes sex dierum spacio abfoluimus: ut Summo ac Beatissimo Pont. tibi satisfacere mus, & communi utilitati pro uiribus consuleremus. Nonis Martij,

M. D. LXXIII.

F I N I S.

RERVM ET VERBORVM IN OMNES SEQVENTES DD.

Hier. Cardani libros Index, non sine iudicio & industria copiose collectus. In quo prior numerus paginam, alter uersum indicat.

Abderea urbs 48
 Abdomen 332.21
 Abortientes quare matres octauo mense plerumq; moriantur 318.9
 Abortus aut sit sensim, aut repente 568.
 39 futuri signum 538.30
 15 quibus temporibus maxime fiant 240.
 abscessus facit balneum 799.10
 abscessus quilibet quinque modis finitur 45
 45 mortis periculum breui significationis 9
 9 uesciæ 603.42
 pleuræ membranae 396.26
 ex lue Indica 423.12
 in febre continua quomodo cognoscatur 49
 in ilico gratia uis est 607.11. et 77.43
 crudus, durus, dolensq; citò perimit 772.46
 pestilens 423.12
 rupti signa 498.45
 sub colitis quos corrumpere soleat 665.16
 abscessum in carne suppurari, malum est 769.7
 cum incoabit, materia dicitur turgere 100.18
 profundum excedentū ante maturitatem 423.7
 soluit urina multa, crassa & alba 450.30
 abscessu calido uiscerum laboranti non conuenit purgatio 127.24
 abscessus interiores quot habeant fines 490.18
 in uentre quomodo finiuntur 772.35
 in uisceribus lethales 422.50
 maligni 422.40
 abscessus omnes facti ante coctionem mali sunt 439.29
 & tubercula disferunt 404.36
 qui ad primas indicationes non soluantur, in febribus longiudinem morbi significant 418.20
 qui cum febre ualida sunt, quales sunt 772.47
 abscessuum cause quæ 193.22. et 101.49
 circa 511.30
 interiorum febres 49
 multiplices differentie 773.20
 eorum qui suppurantur, qui sint meliores 773
 abscessibus quæ corpora obnoxia sunt 180.36
 sanantur plerumq; in febribus pestilentibus 359.24
 absinthium roborat uentriculum 721.38
 quando uitandum 859.12
 usus in uehemētibus purgationibus 341.42
 abstinentia à cibo 24
 quid possit 721.39
 ad uitam multum potest 720
 podagrae remedium 721
 acerbæ podagrae quæ sit 705.39
 accessio quælibet habet sex tempora 135.
 34 in morbis quid indicet 61
 accessiones per circuitus habentibus quid

dandum sit 89.20
 stimuli naturam 34
 incitantes
 accessionū ratio est habenda in cibo præbendo 85
 causa in febribus 39
 initium 34
 tempora. ibid.
 accessionibus qualis uictus ratio accommodata sit. ibid.
 acida sunt omnia terrea 360.42
 acetabula quid sint 550.3
 acetii usus ad oculos 659.12
 acidum eructantes raro pleuritide corripiuntur 664.50
 acidi ructus quot modis fiant 595.37
 aconium aliud est à napello 857.50
 princeps uenenorum temporancorum 940.50
 est acre uenenum 857.51
 acres, igneum est 92.25
 acres humores quid faciant 611.46
 dulce est 949
 acrimoniae signum caliditas est 398.4
 & 513.33
 aculeus in alio 895.44
 in lingua 895.40
 sicci sunt 895.20
 aculeis magis sunt uenenati morsus 895.18
 aculeata diuersas uires habent 895.34
 acutus morbus perpetuo augetur 23
 in utero gerentibus lethalis 315.18
 ex constitutione pestilenti 20
 acuti morbi signum 25
 acuti morbi & febres acutæ quid differant 263.39
 qui 263.40
 an sine febre esse possint 529.11
 habent statum breuissimum 357.46
 non facile sunt ubi alui liquida sunt 202.15
 qui magna ex parte lethales sunt 263.42
 acutis morbis in statu uictus accommodatus 24
 acutorum morborum non sunt certæ pronunciationes aut salutis aut mortis 149.21
 proprium 20
 remedium est sudor 388.23
 acutorum media natura in utrunq; extremum conuertitur 19
 acutæ febres variis sunt senibus 63
 ex bile 25
 acutarum febrium cibus 14
 Aethariis qualis autor 726.38
 adamas perspicuus 448.40
 adiantum 547.44
 adoleui quæ possint 575.28
 adolescentia 54
 adolentes optime degunt prima æstate 271.16
 ad pōr 141.42
 adulatorem agnoscere difficile 308.37

adulatores rebetores qui 308.40
 edificando uentos obseruandos 217.2
 æger obedire debet & quiescere 164.39
 ægri curatio quibus perficiatur 3
 officia 5
 uires in nutriendo expendendæ 18. & 28
 ægro seruientes quales esse debeant 5
 ægri in acutis morbis quadrifariam perirent 110.13
 quomodo rescitendi sunt 126.30
 ægris quoties cibus dandus 82. & 83
 cibus & potus dandus quem concupiscunt, si non damnum consequitur 179.6
 ægrotare differt à subijci morbis 180.41
 Ægyptus intemperata 257.47
 æqualitas exacta non potest intelligi 64
 quando summa 210.2
 æquinoctium autumnale magis est periculosum morbis 206.5
 uernum ueris initium 208.26
 æquinoctij tempora temperata 324.5
 æquinoctia, quantum ad morbos periculosa sunt 206.4
 æluri cerebrum 941.16
 aer calidus aperit cutim 298.30
 frigidus densat cutim 198. & 298.29
 causa generationis atræ bilis 357.13
 corruptus in momento potest interficere 879.44
 in caldarijs uitiatus 78
 matutinus est rossidus 221.2
 nutrit spiritus 129.25
 ob quas causas corrumpatur 876.14
 occidentalis qualis 221.3
 per arterias attrahitur 890.30
 purgatur per ualidos uentos 217.48
 præbet indicationem medico 60
 quadrifariam corrumpit spiritum hominis 879.51
 sitim excitat 526.33
 uitiatus humores corporis corrumpere potest 78
 aeris cōstitutio quid operetur in medicamentis 340.37
 combusti usus 518.23
 diuersus & temperaturæ sunt causa quod omnes morbi in omnibus temporibus fiunt 272.10
 frigus longaiores efficit morbos 160.34
 locus & qualis 737.30
 mutatio quid possit in magnis morbis 722.50
 ratio quo pacto habenda 212.45
 aerem esse frigidum 216.19
 in supremo loco mouere 241.44
 æruginosa bilis aliquando causa est erroneæ febri 278.14
 ex atra bile nō fit 354.51
 quid differat ab atra 366.31
 æruginis

I N D E X.

argenti rase usin 518.25
Aesculapij quare a Ioue fulmine percussus sit 114.16
Aesculapij filij 113.70 simulachrum Romae sedavit pestem 881.35
Aestas aestuosa quando fiat 243.3
Aestas conformis 230.23 duos gignit humores tenues 322.43
mica infectis 230.27 in Germania saluberrima 271.42 quare non apta sit ad podagris 719.47 quot sit dierum 209.3 ueri similis quid in febribus faciat 221.30
Aestatis duae partes 209.4 initium 280.27 morbi qui potissimum sint. 275.42 uigor quando 210.8 pars maxima ardens 323.13 temperies 42
Aestati congruit maximè tertiana 42
aestatem esse fermè quatuor mensium. 37
aestate augendus potus 89.10 cibi difficiles latu 87 per superna purgandum 320.51 qui melius se habent, frigidi sunt 211.35 quo loco homo debeat se exercere 195.48
aestatis feruidus mors facit ab Arietate ad Libram 250.1 quando temperatae 247.30
aestium ortus est ualde borealis 219.1
aestium morbi breues 159.12 ab autumnalibus quid differant 280.12 causa 272.42 sunt in autumno 214.3
aestium solstitium periculosus est hyberno 206.3
aestus fortis circa uentriculum in febribus, malum 441 quando maximus fiat 210.6 quorum morborum sit causa 276.17
aestus ualidi febriles 758.35
aetas indicat rationem uictus 54. adolecentiae 491.12 decrepita 291.46 in morbis multum potest 184.7
aestatis consistendi anni 56 flos 54 crescentis uires 71
aetates aliae alia temperiem habent 303.10 extremae inediae non ferunt 85 uini 288.33
aethera quid ueteres nominarint 737.27
affectiones multae iunioribus multis modis indicantur 294.4 ex materia tenui periculose sunt 785.30
affectus difficilissimi curantur qui sunt 19
affectuum species quibus homines desipiunt 716.35
Africa mons tempestuosus Atlas 251.12
Agathinus medicus 726.40
Agathini inuenta 513.18 de pulsa 414.13
agraricus citat uonitum 337.10 niger 861.46
opuntius 339.5
agrarici uires in purgando 338.39

agentia naturalia agere contra se 865.15
agglutinatio et adiectio quid differant 779.3
agitatio extenuat corpus 164.37
agitatio maior que significant 788.46
Agnani palus 879.16
Agrylarum commenta 906.38
Aiachi furor 747.20
aizoi folia 508.52 succus ualde refrigerat 806.26
alba à frigiditate 448.38
Albucasis consilium in abscessibus curandis 423.4
Alcibiadis proles infana 729.19
Alcmaeonis furor 747.19
albarbae 941.23
alienatio mentis 716.42
alendi ratio infantes 63
Alexander Trallianus empiricus 726.37
Alexandri medicamentum in renum doloribus 462.4
Alexandriae qualis sit finis ueris 229.49
alexipharmacum cotrarium ueneno 913
aliqua parum nutrit 334.11
alimento tripliciter dici 88 immo dicum morbum facit 139.40
midium quibus conueniat 129 huiusmodi ad reficiendos uires optimum 81 optimum panis 198.27 sibi contrarium irabii pulmo 213.24 uelox est odor bonus 129.25
alimento simili omnia gaudent praeter pulmonem 213.24 qui potissimum indigeant 56
alimenta quando copiosiora exhibenda 71
allia gignunt atram bilem 356.50
aloes uenas haemorrhoidarum aperit 703.315.47
Alosa carpiones 147.24
alpiromantia 907.32
altercum quibus inimicum 504.7
aluminis rotundi usus 518.24
usus 518.14
alium humida est semper seruanda 202.43 dura saepe causa mortis 387.4
fluens in laterali morbo 663.31 quomodo siccanda 474.32
quod humecta, quibus siccata sit 150.36 quomodo soluenda 326.14
sicca mala est febrientibus omnibus 202.34 suppressa causa est conuulsionis 202.33 turbata 432.34
alui profluum ex qua causa fiat 277.32 in tabe laborantibus quando lethale 494.20
alui profluum maxime capiuntur balbi 660.16 qui pereant 494.50

alui profluum quando penitus mala sint 476.22
alui humidae utilitas 202.29 defluxus ex morbo diuturno, malum 845.47
dura ex Boreae flatu 217.8 egea stione cognoscitur coctio 102.44
quibus humectentur 449.50
aluum moventes cibi 141.43
aluum uomitum sistere 326 subducentia 77 subducentium tria genera 104.22 subducentia medica uera 95.12
aluos duras aquilonia efficit tempestas 215.12 humidos habentes iuuenes melius degunt quam qui sicca habent 151.10
alvum 822.46
alvum uenenum 856.58
Alzarabium de comitiali morbo 905.39
amarum est terreum 921.35
amara sunt omnia quae putrescunt 708.37
amarus sapor à calido est 913.32
amabile uinum 144.8
amaritudo oris ex febre est 344.36
amatorum uenenum 932.23
Amazones ex qua causa sint habiles bello 801.10
ambidexter homo raro 800
ambidextros usus facit 800.13
ambitione homines stultos fieri 323.38
ambra 575.32
ambulatiombus matutinis corpus exero 195.2
amentia facit immoderatus calor 767.20
amebyllinus color 434.4
amianthum 879.20
amici Hippocratis 113.7
ammonum membrana 540.39
ammonum 527.43
astrorum tres operationes 324.9
ampbimerina febris 40.23
amphiprotis 458.20
anacardorum uis 776.38 uenenum 910.47
anasarca 778.49 ex humore in ambitu totius 619.12
anastiponae 458.21
Anaxionis aegri historia 490.35
Androgyni qui sint 802.17
Andronis medicamenta 518.22
anethum decoctum 337.8
anethum crebri in quadate fiant potissimum 298.19 quibus temporibus fiant 214.9 quando eueniant 277.41 defectus 335.29
antiulcera difficilia sanatu 370.14
angina et pleuritis aliquando inueniuntur transmutantur 677.36 quid 19 simpliciter perniciosa cum ceruix rubet 275.20
angina laborantes quid patiantur 491.23 ualde perniciosa cum tumor et rubor in faucibus apparet 275.19

angina horrendissima quae sunt 491.37
angina ad pulmonem uersa in septem diebus occidit 642.28
diuturniores ex quibus euadunt 642.18 perniciosa sunt in quibus dolor non sentitur 122.45 quibus maxime tempestatibus fiat 214.9 uigor 32 unde fiant 98.7
anginosorum affectiones 290.50
anima alba 515.22
anima instrumentum calor est 875.37
animae internae facultates rectrices tres 752.27 perturbatio praecedit indicationem 133.38 principatum esse in cerebro 760
animalis facultas in cerebro 412.1
ex fame mortui corpus quale sit 67 principia duo 799.50. uita mors est 535.43
animalia breuioris uita quam plantae 67
animalium et plantarum corpora qui planetae sunt omnia 4 uenenatorum signa 933.4 constitutum 737.52
animi defectio ab exolutione differt 751.11 à tuberculi intus ruptione 750.48 quae causa 33 in fluxu muliebri, malum 171.25 defectioes à nimio calidi usui 499.24 deliquium sit corde patiente simul cum cerebro 751.27 deliquium 106.40
animi et corporis stupor 759.23 dolorem leuat corporis dolor 191.51
animo linguæ post purgationem 127.41 quæ ob causam homo linguatur 814.23
anodina quid faciant 514.3
anomalio in febribus 35
annus non perfcitur integris diebus 158.17 diuisus in septem partes 208.52. medicus 296.27 quot dierum sit 430.42 secundum naturam quando 224.8 uigilissimus quintus, incrementi finis est 271.50
anni constitutio qualis fuerit, tales morbos expectare oportet 222.16 tempus quid possit in morbis 42 tempus uictus modum indicat 54 quatuor tempora quado incoeant 209.32
annum lunarem Iudaei et Graeci obseruauerunt 296.19
annifalibus 225.50 temporum tempus peries 42
animum quo morbo laborarit 177.16
antrax ilei causa 756.3 sub genu dextro 892.48 ulcus existunt 695.14
Antimasixor quomodo obierit 317.19

anticipatio in febribus quid indicet 44
Antonius Pezonus balbutiens bonus uir 662.24
antiphrasius 151.20
antiphrasius quid significet 92.37
antiphrasius 98.49
aqua intercus generatur ob imbecillitatem caloris naturalis 273.6 ex tenefmo 778.21 ex intestinorum lauitate 132.2 ex uitio leuiss 688 ex plenioribus cibo 70 ex retentione haemorrhoidum 616.27 ex splenis et epatis uitio 607.30 ferro curari 847.21 post dysenteriam 245.22 sicca 334.47 quot causis efficiatur 278.34
aque intercutis generatio 650.22
aquam intercutem timentes quibus praeseruantibus uti debeant 610.10
aque intercutis laborans si à uisibis corrumpatur, deploratus est 808.4 laborantium carnes quales sint 607.34
ulcera difficilia sanatu esse 607.25
aqua ardens ex ceruissia 484.4 calida soluit capiti grauitatem bisariam 515.12 causa rigoris 405.52 destillata è grauis segetum inuibrata 750.9 frigida quibus bona, quibus malis 515.12 in ascite ubi continetur 652 in hydropo ubi ascendit ad septem, deploratus est 821.42 non est frigida facultatis 514.51 ob atram bilem in icore non fit 747.36 separationis quid efficiat 539.13 potestate propinqua est temperamento 514.50
aque bonitas quomodo cognoscenda sit 525.10 calidae multae fomentum 512.14 copiose potus qualem faciat urinam 448.14 corruptio est etiam causa pestis 877.17 frigidissima potus à cibo quid faciat 522.21 generatio 397.3 lactiflues male 637.47 locus et qualitates 737.33 potus est aliquando causa aquae intercutis 278.38 potus non est causa hydropis 609.19 salubris signa 525.23 quae per canales plumbeos fluit, potus 371.35
aquam alia raro esse alia leuiorem 525.12 leuiorem quomodo intelligere debeamus 525.12 trabentia medicamenta qualia sint 613.16
aque estate calidae, hyeme frigidae quales 219.19 insalubres. ibid.
flagnantes efficiunt habitum melancholicum 330.15
aqua malis bibentes quae patitur 637.49 flagnantes efficiunt quibus morbis obnoxij sunt 780.42 flantes bibentes, ualida medicamen-

I N D E X.

et opus habent 330.10
aquilonaris constitutio 242.5
aquo serenat aerem 218.40
gat & corroborat cerebrum 219.10
aquilones quibus temporibus potissimum spirant 215.30
aquilonia constitutio quid est: iat in cor-
poribus 217.4 & 267.30
pestis quos affertat morbos 215.12
Arabes furorē maniam uocant 274.24
Arateus qualis autor 726.38
Araneus riuulorum hydorolcus 640.48
araneorum aculeus 895.36
Archigenes de pulsu 414.53
arcturi ortus medico est obseruandus 206.7
arenæ ex rembris herent matula 465.46
arenis plena gignunt in uesica lapidem. 463.50
arenosa in urinis quid indicet 459.3
ardens febris aliquando mutatur in coli do-
lorem 132.30 generat atrā bilem
357.14 qualis sit 277.8
ardentes febres in hyeme periculose 173
generantur ex natura aestatis 222.2
que solūt 412.8 qualem tempo-
ris constitutionem sequantur 246.18
sunt acutarum grauior species 264.2
ardentib. in febribus accedens morbus re-
gius quinto die, lethalis est 437.10
argentum uinum calidum esse 915.9
argenti spume effectus 938.29
argenti matu effectus 939.6
aricina brassica 148.50
Aries signum ruminans 340.20
aristocchia 800.4
aristocchia 547.43
aristotelis aus duxit filia Hippocratis 2.
opus de Animalibus 270.6
aromata gignunt atram bilem 356.51
trium generum 528.4
quid in
medicamentis efficiant 341
aromatam nomine que contineantur
527.38 uisus 526.37
com-
moda 523.6 odor facit capitis
grauitatem 526.39 suffusius mu-
licbria ducit 526.37
arquatius morbus 434.7
arquati quomodo fiant 435.23
arquato laborantium mores 434.46
Arrius hereticus quomodo perierit 364.
16
arsenicus effectus 939.2
ars in quibusdam potest, quod natura nō
potest 686.30 curatua Galeni
qualis sit 611.22 quale ingenium
exigat 306.32
artis finem non confectum se, Hippocra-
tes ipse de se testatur 114.17
arteria frangi potest 496.2 uend-
495.46
arteria atrabunt semina pestis 893.33

Attalus a
attonitus morbus 19. ex pituita 724.2
50 breui interficit 712.15
attoniti morbum materia 265.26 timen-
tes euacuandos 702.8
attonito morbo profunt mutationes 131.
37
attractio duplex 864.40
Aurelianus multas tabulas in arte Medici-
ca scripsit 906.40
auriginosus morbus 434.6
auriginosus euacuandos 702.11
auripigmentum crudum interficere 933.
26
aures bile replentur in febribus 276.30
aurium dolores 24 in estate sunt
275.46 humidæ sordes in nuper-
natis 280.44 uisus 282.18
meatus qualis 278.22 phlegmones
ob quam causam excitentur 216.32
dolore obijt Cydis filius 684
auster calfacit & humectat 215.46
cir humana sit 215.48 humana
corporaturbat 219.1 nocet cere-
bro 219.9 sicus uentis, ob uapo-
res humectat 218.18 omnia red-
dit deteriora 219.8 obtenebrat
sidera 218.47 quam ob causam
bebetet omnes sensus 215.44 quos
morbo ferat 215.7
austri & aquilonis origo sub polis 218.
33 qualitates 250.43
austriale hyemē qui morbi consequan-
tur 243.34
austriacæ constitutiones diurnæ sidera-
tionē mouent 270.35 à uento aus-
trali parum differunt 268.22
quomodo efficiant homines 267.35
autumnalium & æstiuorum morborum
differentia 280.12
autumnus autumnalis maximè lethalis
est 215.2 infalubris 43 malus
omnibus morbis longis 232.44
multos prauros morbos affert 43. &
208.7. et 277.48. et 279.9 quare
sit inaequalior 227.23 quibus inimi-
cis 233.3 tabidis malus 232.24
autumni aer tenuior 227.45 calor
maior quàm ueris 228.8 finis
piores morbos affert 181 inaequa-
litas quando maxima sit 209.50
littus 208.29 qualitates naturæ
nostræ maximè contrariæ 279.10
autumno assimilatur fauonius 250.47
cruditates et fluxiones abundātes 278.
50 sunt multi æstiuū morbi 214.3
et 277.36 omnia marcescūt 231.23
potus minuendus 89.20 quæ aa-
nimalia pereant 210.29 quomo-
do cibus exhibendus 84
autumnum æstiuum quid faciat 248.41
auxilia quando extrema, & quando, le-

I N D E X.

uia sint adhibenda 21
axinomantia 907.37
B
Bacca lauri uetustate corruptæ 857.
2
Bacchus Aphorismorum interpres 831.
31
Bacchava salutaris capiti 515.17
Bacchus Aphorismorum interpres 831.
31
balbus quid à bleso differat 662.2
quibus morbis sit obnoxius 638.37
balbi plerumq; boni 656.6
tur alii profusio 660.16 non
purgandi 127.20
Balborum familia Romæ 660.21
balbutientes boni solent esse iuri 662.20
facit lingua imbecillitas 661.39
Baldus iureconsultus morbus à catulo suo
rabie perijt Tridenti 641.32
balenarum lac 581.52
balneum ante purgationem aliquando
præcedere debet 126.49 debi-
litas 713.19 in morbis, in qui-
bus difficulter urina redditur, utile
est 808.42 que purget 263.17
sedat dolorem oculorum 658.16
balnei detrimēta 799.7 pars æ-
stiuosa 500.13 uires aduersus dy-
suriam & ichthuriam 812.17 uti-
litates 799.3
balneo sanari hecticam 798.22 fa-
263.16
Balnea calida refrigerant 396.46
balsami succus in calculo 811.9 con-
tralapides uescit 465.44
barba mulieribus aliquando nascitur in
retentione mensuum 668.7
basiliscus ex ouo galli gallinacci 902.8
uenerum 900.33
belzoi 575.31
Bessarionis Cardinalis epistola ad sena-
tum Venetum 862.42
betonica radix 337.9
Bianctis pugilis ægri historia 620.35
uoracitas 140.19
Bismij quale uer æstatē habeant 230.
16
bilis atra in quibus locis corporis fiat 355.
15 à quibus temperari solet 254.
20 cerulea 19 causa est cru-
ditatis 828.6 crassa, causa lippitiae
410.52 & pituita sanguini per-
missa, sunt causa rigoris 406.3
exusta non est idem quod ater humor
715.36 facit lenis tumores 278.
29 mentis emotiones feroces 118.
10 flaua maximè est causa profusio-
riorum alui 277.32 glauca 868.
18 plus æstate generatur 73 quæ a-
uomitum exiens quid significet 477.
11 quam desipientiam faciat 715.
49 quibus modis mittatur ad cu-
tim 435.32 superabundans est

causa inflammationum pulmonis 254.
35 supersaturata materia est furoris
615.50 uiridis 371.3
bilis atræ retentæ mala 370.50 copio-
sioris causæ duæ 434.4 flauæ
abcessum suppurari possunt est 769
fluxum supernæ & inferiæ quæ fa-
ciant 765.41 porræcæ uonius
361.46 podagra 705.10
biliosam transit in furorē 274.23
biliosus quæ aeris constitutio sit infectus
127.20
Birsen spirandi difficultas ab Arabibus
uocata 418.6
Blyx 183.33
blattæ generatio 870.30
blesus quis sit 661.52 non purgan-
dus 127.20
blasitas à lingua imbecillitate 561.40
boli Armeni usus ad oculos 659.12
boni homines qui sunt 656.7
bonos & simplices quæ temperies faciat
662.29
botanomia 908.1
Boreas à polo serenitatem parit 242.15
gelidos uentos facit 251.5 humi-
dus natura, sed ob motum uehemētē
excitat 218.13 hyemi assilatur
250.47 ob impetū sit sicus 250.
45
borealem esse ortum æstiuum 217.8
boreales constitutiones quibus morbis ad-
ueniuntur 270.36 uenti quare
non multum humectant 216.7
Boriei poeta epigramma 656.37
Brafauolus 2. & 93.4 maximi ius
dicitur uir 25.20 notatus & lauda-
tus 333.33
brassica Gambusium 148.29 ma-
rina aquam ducit 400.36
brassica forma 148.27 cyma 148.
38 Pompeiana 148.51 diffi-
cultas ab inuentoribus & locis 148.
49 fatiua tres differentie 148.
25 tria prima genera 148.24
bubonas qualis febris sequatur 49
bubonia febris in quibus potissimū con-
municetur 892.28
bubonis oua præstantaneum uenerunt 941.
22
bubones germina internorum bubonum
422.49 externi non possunt pro-
ducere alias febres q̄ diarias 422.48
in mento fuisse matri Cardani 892.
46 in peste in quibus partibus
sunt 892.33
bibula carnes cuius morbi causa sunt
300.7
bucellatio 794.39
buccinea 146.29
bufones absq; cibo per hyemem latet 75
buglossæ radicum cinis 282.2
bullæ

I N D E X.

Bulle compacte quomodo generentur 783.44 in urina quinq; distin- ctiones 788.15. et 30 cobarentes in urina 788.46 in medio urinae 789.7. et 786.50 in u- rinis infidentes longum renalem mor- bum indicant 789.41 884.40

C

Acehici quomodo fiant 435.24 Cacochymia non est sine repletio- ne 181.8 cacoethes cibus discerni à carcinomate difficile 673.11 cacoethes ulcera quot morbi snt 599.29 Caecias qualis uentus 231.22 caecitas ex morbo melancholico 724.3 excitatam que significant 723.23 capsa utram gignant bilem caesiola uina 144.45 caestrei piscis lapis in capite capparens prohibent lapides 465.43 calamus aromaticus 527.50 calculus in uescica pueri nascitur, non in renibus 469.25 ex quibus communitur generetur 463.47 calculi generationem prohibet usus olei 466.23 signa 810.43 renium ra- ra in pueris 283.33 calculum fieri etiam pueris lactantibus. 464.16 uescice qui patiuntur, ubi sentiant molestiam 468.27 calculone aliquis laboret, quomodo cog- noscendum 467 laborare uesci- ficam indicant arena in urinis 459.3 laborare turpe esse homini bona tem- periem nato 464.14 laboran- tes, quorum urina est sine ullo sedi- mento 460 calculosi debent à lacte abstinere 466. 23 qualem urinam mingant 449. 15. et 481.12 caldaria astuosa 500.13 eneruant ro- bur corporis 500.55 quomodo cor- pus afficiat 827.1 sint ne salubria an non 78 caldarius ne hyemali tēpore utendū sit 78 calefacit somnus interiora 116.27 calefaciētia et exciētia quae sunt 588.20 calefere non est concoqui 98.15 calidum aperit ora uenarum 500.9 corpus refrigerat 499.48 cutem molliū 511.4 diffundit 499. 44. immortalē esse, et cuncta in- telligere 737.22 natura sup- purat 511.18 osium fracturis multum confert 511.9 quo pacto ora uena- rum aperiat 527.15 quomodo attenuet crassa 527.11 quibus cor- poris partibus uile 502.24 sup- puratorium 511.2 tandem excicat 499.45

calida aquae perfusio quib. noccat 516.33 calidi nocumenta 504.23 innati qui plurimum habeant 62 innati pa- rum habent senes 62 usus fr- quens accelerat mortem 499.25 usus frequens quae mala afferat 499. 20 uarij effectus 511.3 callidi non possunt esse periti artis medi- cine 306.50 calida cur citius congelentur quām fri- gida 269.35 dissoluunt grauitatem capitis 515.15 fluxio- nes mouent 502.40 lauari, fla- rere corpus facit 313 moderatē quomodo sedent dolores 514.17 quando admouenda 506.22 quan- do noxam afferant 506.26 tem- perata, sunt humanae naturae amica 499.33 calidiora sunt loca humiliora 258.1 membra in hyeme quae sint 73 caliditatis cause 874.1 tempera- ta effectus 513.25 ualidae effectus 513.36 caliditatem quae membra exposulent. 516.9 Caligula imperator à comitiali conua- luit 190.26 calliditas quale habeat ingenium 307 callum quibus abducere liceat 697.4 calor aut frigus qua parte corporis est, ubi morbus 397.43 à icore qua- lis 414.25 febrilis à naturali quid differat 80 febrilis ablu- mit corpus 66 infantis 63 in- natus in corde 66 in febre ter- tiēna exquisita qualis sit 431.10 influens 65 innatus quid sit 65 immoderatus facit uigilias et amen- tiam 767.10 laxat carnes 567. 21 maior plus cibi requirit 63 ma- ximus quo tempore maximē uigeat. 261.11 omnis nostri corporis à cor- de proficiscitur 414.24 prae- ter naturam quomodo corrumpat, et si- mul aliud generet 875.33 quare magis crescat post solstitium 252.9 quo tempore augetur 262.20 ra- rus quomodo fiat 720.2 sefe ac- cendit 489.8 triplex 874.21 ubi magnus est, ubi motus uehemens. 884.27 calor naturalis 55 abun- dans exigit cibum 87 est coctio- nis autor 98.20 in hyeme et ueue maior est 70 in membris ex- tribus compositus 66 augeri qua- drifariam potest 69 quare in fe- nibus non possit augeri 69 quomo- do mutetur 75 spiritui nutritur 129. 8 ualidus quid indicet 89.10 unde dicatur 66 caloris innati abundantia quid ad uires

conferat 87 differentia 64 ad coctionem nihil confert 73 qua- litas quando mutetur 65 qualitas uaria in uarijs etatibus 65 calor naturalis aucti commoditates 67 augent moderatē exercitationes 67 quae qualitates foueant 271.20 quae augeant 68 calorem exacuat siccitas 223.19 reuo- cat frigida aquae multa perfusio 509. 7 calore innato magno praediti magna e- gent copia cibi 72 caluities in principio si ne sanabilis 667 47 duplex 666.12 insanabilis quae 666.14 signum atrae bilis 656.12 unde fiat 654.45 caluities contrariae sunt uarices 666.28 causa siccitas 667.41 remedia u- bi inueniuntur apud Galenū 667.45 caluicem fieri à consensu cum genitali- bus 655.50 calui plerumq; boni sunt 656.6 non sunt eunuchi 653.17 caluorum morbus 638.37 calus magni uarices non sunt 663.51 cammaros libet edit Cardanus 180. 6 cancri sunt gammari 146.14 cancrorum lapilli quid possint in calculo 811 in lacte asinum coctorum usus in cura carcinomati 675.27 fistulatis cunis in carcinomati cura uiuat 675. 19 canina fames 152.38 canicula exoritur quid operetur in mari 324.30 quaenam sit stella 324.38 35 quot dies habeat 323.26 piscis 146.34 caniculae ex ortus aestatis medium 208. 28 stella ueneratio 324.15 fidei ris effectus in terris 324.17 uires apud Plinium 324.73 canicularum maria, et terra, et animan- tes 324.13 canicularibus diebus magis nocent uene- nae ex aculeis 895.39 non purgan- dum 327.12 canis ortus et occasus 323.15 maior quot stellis consistet 324.39 minor 324.51 oris medico obseruandum 286.6 canis rabidi uenenum fertur per neruos, non per neruos ad cerebrum 929.30 quis ob causas rabie corripatur 952. 24 canes quo tempore potissimum in rabie agantur 324.21 rabie correptum, praecipit signū quod sit 952.24 canini dentes conuulsiones magis mouent 284.46 cantharides utiles ad quaedam medicamen- ta 857.22 capilli

I N D E X.

capilli cum urina exeuntes 455.10 in urina quomodo generentur 783. 45 capillorum casus cur tabificis adueniat 235.52 defluuium sit ex humo- rum prauitate 667.44 radix ex quibus causis uitetur 236.2 radi- ces quid exeat 655.33 capsomantia 907.41 caporum iure mombasio; Lonicenis à grauedine ualde senex liberatus est. 183.44 caput an sit abluendum 798.40 calefaciunt medicamenta 331.1. circumdolere quid sit 612.10 difficile euacuari potest 612.36 ex toto corpore humidum colligi 381 hyeme tectum obseruandum 76 quae grauent 523.21 quibus lau- uandum sit 799.20 quo pacto optime purgari possit 612.39 sensuum origo 215.47 capitis et uentris inferni purgatio curat popularem lippitudinem 624 carnosum hominibus, accidit apoplexia 527.27 grauitatem uulgenta uti- lia 515.19 grauitatem soluit pedum lotio 515.14 ulcera non conue- nit humectare 515.23 lotio cum lixiuio quid faciat 999.14 capitis dolores quales 778.3 ad hye- mem ex quibus aere constitutionibus fiant 24.55 quae soluant 612.3 significant bulle urinarum 788.30 solui posse trifariam 515.2 caprifici usus in urinae retentione 809.9 carbunculi incipienti morbo superueni- entes quid portendant 361.17 carbunculos timentes purgandos 702. 14 carcinoma quid uere sit 682.23 et uires uires uix possunt discerni 673.11 ex mala curatione calli 674.21 in faucibus curatum 674.19 in quibus partibus maxime fiat 672.26 in utero quando fiat 573.7 non fit ante pubertatem, nisi sit congeni- tum 291.35 per chirurgiam cu- raturus, debet prius purgare melan- cholicum humorem 674.10 sine ulcere 672.49 uerum ortum ha- bere ex duro abscessu 674.47 carcinomae causa 355.23 sedes in icore est 674.3 carcinomae attinentes quaestiones 673. 42 ex atra bile nasci 675.26 ex retento nigro humore 370 nascuntur in rarioribus corporis par- tibus 675 non suppurant 511. 37 occulta 675.24 oculi non curanda 672.3 quaedam

curanda 673.44 timentes pur- gandos 702.14 ulcerata pos- sunt per ignem aut ferrum curari 674.24 carcinetris herbae usus 674.38 cardamomum 547.43 Cardanus in Anglia in angusto caldario penē perijt 500.17 Cardam in medendo felicitas 110.27 sudores 399.48 Cardus grauedine ualde senex liberatus est. 183.44 caries ossis 634.22 caros accidit aliquando ex consensu uen- triculi 728.52 species 712.2 caro laborantes quomodo afficiantur 728.40 ubi conualuerunt, ma- nent stupidi 728.46 caro colligata 129.43 carnis generatio non est opus medici, sed naturae 607.33. effeminatio uno de 499.20 carnem multam et crassam efficiētia adaugent corporis robur 126.15 carnes et oua plenus uictus sunt 14 difficultis concoctiois 14. et 15. ex optimis cibis 179.10 humiditas ha- bentibus fames utilis 825.33 carnosae partes à sanguine genitae 503. 24 carpasi succus 939.8 uenenum est 945.12 carphiones facile coquuntur 147.23 cartibamus idem quod cnicus 783.4 cartilago discessa non coalescit 632.3 ex femine fit 635.16 obducta ex- tremitatibus palpebrarum quis utili- tates habeat 714.25 cartilaginum alimentum 543.14 cartilagineorum genus 146.33 carunculae paruae in urina 453.8 casus astuosus est 382.39 quale edu- lium 582.43 cuius morbi causa 300.7 quare copiose alat 582.38 caset copia generat lapidem in uescica 462.47 esus parit calculum 466. 23. natura 582.36 caseosa faciunt acidum ructum 63.39 castia nigra quid possit 316.5 castia nigrae usus 104.44 purgari de- bent pueri 281.50 castrorum 547.43 album 861.47 corruptum 776.37 et 857.2 castrantur homines trifariam 653.50 castrorum uita 337.28 catalepa uenenum 800.33 catalephia ex atra bile 712.26 catapromantia 906.43 catalepa lac 581.47 caules difficiles concocti 142. mouent album 104.24. parum coctae fa- silius de uentre descēdunt quam cum

sunt multum coctae 142.20 primo cipatum in genere herbarum obtinē 926.49 quomodo coquenda 142. 13 cauli flos 148.43 cause morborum indicant quid facien- dum 82 cerasa alium mouent 104.24 cerasastes serpens unde dictus 953.43 cerebrum et quae ab eo oriuntur, frigidis leduntur, calidis uero inuadunt 516.20 ad destillationes quae praeparent 522. 21 corroborat aquilo 219 ex do- lore uehementi diuelli 480 fria- bile ut glandula 279.37 frigi- dum hieme laeditur 211.3 obamarum et tellinorum discrimen 147. 14 in distinctione per consensum as- ficitur 679.13 metropolis glutino si humoris 279.35 per nares, non per medicamentum expurgari debet 614.50. et 597.13 per nares 388. 44 perpetuo exiccantur 486.51 qua aere constitutione pituitoso hu- more repletur 243.36 quam ob causam frigori obnoxium 279.32 quibus praeciditur, his febris et nomi- tus superuenit 707.39 sapientiae instrumentum 662.13 sedes seu- suum 528.31 subiectum uidentis- simorum morborum 724.19 ten- nerius est pulmone 558.47 tra- hit aromatum odorem 528.30 uio- lentissimorum morborū causa 597.11 cerebri abscessum quae decernant 355. 47 basis cui sauciatā est, seruari non potest 631.8 corrupti signa 814.50 laeso est causa uigiliarum 282.17 membranam sauciatā quae mala sequantur 628.45 mem- branarum uulnus 627.38 morbi quomodo communicentur 890.34 nutrimentum 543.17 phlegmo- nem significat singulis 744.14 ra- ritas causa est comitialis morbi 489. 33 robur sternutationes indicant 618.30 siccitas caluities causa est 654.45 substantiae colligationem quid significet 728.8 uentriculi con- cussions non possunt ferre 560.4 uentriculos anteriores purgat sternu- tio 558 uulnere mira 625.24 uulnus in adolescente curatum 610. 19 uulnus lethale 110.19 cerebro frigida inimica 279.39. et 502.23 noxiū auster 219.9. et 269 30 uenena suffinis quidam 528.33 cerebro concusso quantum uiuant 812. 27 refrigerato conuulsiones fiunt. 501.35 uulnere quo mala ene- niant 628.44 143.10 ceruis felle caret 143.10

Cereus quomodo hominem afficiat 933.
23
Calcanti oleum 675.5
Cbalibis squamma 938.36
Cbamæ 1.4.6.30 fluuiales coctione dur-
viores fiunt 142.37
Cbamælea uenenum 836.50
chamæleæ succus 939.49
chamæleam cnefium esse 881.48
chamomeli usus in fomentis 659.13
χάμου 822.46
Charisius Sospiter antiquissimus Gram-
maticus 329.32
chelidonia quando uitanda 859.17
Cherionis languentis casus 135.3 recidi-
ui exemplum 200.29
Chiro mania 907.21
Chironium ulem an esse possit absq; ovis
corruptioe 696.31 unde dictū 697.9
chironia non suppurant 511.39
Chium uinum 14.4.3
cholera sicca 300.4 morbus quibus fa-
miliaris sit 140.24
cholera in qua etate maximè fiunt 298.
23 quomodo fiant 300.2
cholericæ inedia impatientes 85
χολη 138.28
chondrus idoneus cibus in febribus deci-
dentibus 32
chorion membrana 540.48
χρη 319.39
Chriftianis solis licitum non est diuertū
575.3
Chronicus ortus 258.12
Chronicè occidere quid sit 258.26
cibandi rationes uariæ secundum anni
tempora 84
Cibus copiosior quid faciat in ægro 126.
19 copiosior in hyeme esse debet 76
dandus in hora remissionis 91.38
in accensione non dandus 91.36 in
acutis aliquando bis dandus 84 in-
coctus quis ob causis deiciatur 335.
38 infantis debet esse maior cibo se-
nis 62 in hyeme quomodo dandus
84 in febricitante tria mala facit
82.8.51 immodicus ingestus quæ dam-
na corpori afferat 126.27 in mor-
bis perperam datus quid faciat 18
liquidus et sicus 129.41 modicus 139.
8 non dandus 89.49 non utilis uo-
mitu efficiendus 326.40 prater na-
turam 140.37 quando sepius dan-
dus 75 quare non contineatur 595.
26 quis ob causis uarietur 80 qui
uincit naturam, efficit morbum 140.
35 sicus 129.51
Cibus et potus suauior eligendus 178.20
res non naturalis 60
Cibi excrementum 53 appetitio recta
quæ sit 120.23 plenioris nocumen-
ta in febribus 14. maior copia quam

I N D E X.

do. offerenda 71 necessitas à quo
inducitur 86 immodici incommo-
da 139.40 detractio quos euret 128.
39 concoctio requirit calorem non
uitiatum 81 copiosi dama 18.
170 abstinentia quam necessa-
ria in morbis sit 86 cibum pluri-
mum quæ etas requirit 65 quanti-
tas et qualitas quid possint 14. Sub-
stantia sicci 74 et 75
Cibi fastidium in acutis 171.35 fasti-
dium malum signum 32 fastidium post
purgationem 127.41 in longis diffi-
cultatibus intestinorum, malum 597.
35
Cibi alium subducentes qui 142.43 com-
sueti et familiares melius concoqui-
tur 198.26 duri 80 idem alibi bo-
ni, alijs mali 179.16 mali corrump-
punt humores 879.41 non conue-
nientes quid in corpore faciunt 80
ualidissimi insalubres 179.36 qui
tardè quicq; celeriter descendunt 142.
40 intempestiuè exhibitii faciunt
uigilias 766.50 oculos ledentes
147.11 purgantes 104.23 optimi qui
179.9 humidi quid noceant 74
multum cocti qualitates amittit 179.
40 sicci abbreviant uitam 74 ma-
li consueti facilius feruntur, quam bo-
ni insueti 179.27 acres gignunt a-
tram bilem 356.50 potestate calidi
faciunt uigilias 766.52 detractioe
sepenumerò expedit uis 86 sicctioe
eiuincuntur, corpus floret 126.23
maximè attenuantes 704
Cibum exhibendo grauitè medici mul-
ti delinquant 26 offerendo aliquid
tempori, etati et consuetudini tri-
buendum 82 quibus temporibus fe-
rantur facilius, quibusq; difficilius 87
non appetere malum est signum 169.
46 in augmento nunquam dandum
39
Cibo communi communicatur morbi
890.50 pluri uitæ corpus, quæ indicent
399
Ciborum copia situm excitat 526.31 con-
trariorum natura 869.7 uelocis se-
cessus causæ 142.39 appetitionem in
gravidis quæ iuuent 578.16
Cibos plures quæ mala sequantur 405.
22 auersari unde contingat 415.
25
Cibus ualidis dentes muli perdant 502.
37
Cicero qualis fuerit 309.3. notatus
310
Ciceronis frater quomodo Asia expilariè
309.20 ambitio 308.47
Cichorea usus contra hydropem 609.
49
Cicborij succus quibus noxius 608.30
Cicuta noscenda, ut uitemus eam 859
Cicuta uis 776.38 effectus 939.24
Cicutam calidam esse 913.36
Cilicium 527.48
Cinis quid sit 354.42 frigidus est 370.
4
Cineres diuersi 354.48
cinnabaris quid faciat in corpore 938.
51
Circuitus et accessio in febribus quid
differant 35 insunt omnibus affecti-
bus naturalibus 929.17
Circulatorum fraus cum manibus uene-
culatibus intestinorum, malum 597.
35
Circum dolere caput quid significet 612.
15
Citri uili quam habeant temperiem 914.
2
Ciuitatis sitæ ad uentos calidos quales de-
que sint 219.16
Ciuitatum situs tres 219.40
Claudi solent esse mali 662
claudicationis causæ 735.13
Clausæ esse quæ coquantur oportet 98.
30
*Clema*tidis morbus 169.38
Chysteræ quando in acutis exhibendum
sit 109.23
clysterem in febribus Hippocrates per-
mittit 99.43
Chysteria humores mouent 99.58
Chysteribus quando in prægnatibus uera
dum sit 317.13 utiliter æstate alius
subducitur 322.29
Cneorum idem esse quod cnefium 781.
25 descriptum à Theophrasto 782.
40
Cnicus chartamum ab Arabibus uocatur
781.34
Cnicus granum purgat pituitam 781.38
usus in pblegmone 104.58
Cnicum 349.16 à Onidio grano dif-
ferre 781.39 subducit alium 104.
25
Cnidus urbs 237.38
Cnidios secutus Hippocrates 739.17
Coagula calida sunt 914.23
Coalescere quæ uulnera non possunt 632.
3
Coclea Africana 147.35
Coclearum genera duo 147.37 usus
147.29
Coccyx 279.50
Coctio à naturali calore fit 194.2 pra-
uorum malorum causa sit 303.2
mala est causa uigiliarum 282.15
perficitur tribus in locis 102.41 non
perficitur nisi in diebus criticis 439.
39 ex quibus rebus cognoscatur 102.
44 in pleuritide quid indicet 47
*Coctio*nis difficilioris quædam euadunt,
dura

I N D E X.

dura multum ad ignem coquitur 142.
20 principium in morbo laterali 51
initium in febribus quæ indicent 789.
10 modus 98.22 species 98.23
autor 98.20 forma 98.21 pro-
prium 98.26 signa indicant natu-
ralem uirtutem 31 celeritas in
quibus morbis necessaria 19
*coctio*nem aut cruditatem ostenditiam si-
gna 46
*coctio*ne que iuuent 98.27 impe-
dientia 27 impediunt mucros
735.15
coctio duo opponuntur 98.32
coctia mitiora euadunt 97.48
coctia et ægorum edulia debent ef-
ferre 80
coctum siue ignem esse et mentum immor-
tale 737.19
cogere manus quam dare 90.15
coitus nimis debilitat 743.15
colicæ gustu incundum 934
colicæ radix est uenenum 945.13
colica frequenter sequitur urine stitici-
dium 695.52
coli doloribus obnoxij sunt senes, qui sic-
cus alius habent 202.40
colicus morbus 24
colicæ doloris causa 475.4
colicam dysenteriam consequitur 371
colligari partes ad imam uentrem perti-
nentes, malum 174.45
colligations sunt causæ abcessu 193.
23 causa febris 382.17
colli morbus pessimus 289.7 glandu-
la 381
collo suspensa aliquid ualere 931.18
colocynthibus cum uino mombasio colliqua-
ta, facit aduersus podagram 723.9
nigra 911.30 uenenum 856.51
colocynthidæ usus ad pituitam 45
colocynthidæ solitariae malicia 776.57
uires in purgando 702.45
color, mesaræo insidet 373.41
colorata bene corpora pertinet ad natu-
rales operationes 268.39
color q; citò à ueneno immutetur 435.3
liuidus 167.10 sudoris quomo-
do deprehendendus 400.24 cor-
poris ex cibo copiosiore deperditur
126.28
colores quomodo mutantur 398.40
quomodo fiant liuidi 398.44 quos
modo rubicundi fiant 398.43
colorum uarietas 434.14
quid significet 398.15
columbi uis quibus dandum 516.43
columborum caro in peste
coluteæ uires 339.27
Commentaria Galeni in Epidemia 611.
comitalis morbus est acutior quam con-
uulsio 189.7 proprie est in

cerebro 189.5 fit ex statu 189.14
ex fame 61 semper à reple-
tione fit 189.2 non est priua-
tio motus, sed motus corruptus 189.
12
comitalis morbi et conuulsionis simili-
tudo 188.43 ortus 190.9
comitali morbo utilis est mutatio etatis,
locorum, et uictus 188.12
comitiales morbi sunt post pluuiarum
multitudinem 264.30 quibus
mutationibus temporis maximè fiant
214.10 ante pubertatem 486.
37 qui mutationem accipiunt
188.26 creatur ex tribus prin-
cipijs 489.33
comitiales sunt atræbilarij 189.45
comitiales incipientes attenuatè uictu cu-
ratos 191.9
communes morbi qui
comparari quæ debeant 115.35
concha testorum genus 146.20
conchilia 146.38
condij ex itat steruitamentum 560.47
condylomatium forma 673
conceptionem quæ accidentia sequantur
572.33
conceperit ne uuluer, an non, quomodo
cognoscere possimus 544.23
conceperit sit uuluer quomodo disce-
ndum 574.30
concrebris serpens unde sit dictus 953.42
confidentia malum 408.48
congelatur aqua calida citius quam frigi-
da 269.35
conscientibus mensis fisti quare necesse
sit 577.37
concoctio est assimilatio 198.24
alia ciborum, alia noxiarum humo-
rum 98.24 in pblegmone quan-
do fiat 47 in hyeme perfectior
fit 73 in somno melius se habet
115.30
concoctio prima quot horis fiat 47
*concoctio*nis et præparationis discri-
men 795.24
*concoctio*nis tertie uitio fit anasarca by-
drops 279.6 signa 193.32 ui-
tium in icore est causa hydropis 278.
46
concoctum et opium quid differant
103.10
concoctum de quibus dicatur, ibid.
concocta quatuor modis uariantur 804
medicari conuenit 97.33 dif-
ficulta uitanda 74 difficulta quæ
14
concoqui quid sit 98.14 quid sit in
morbo laterali 489.50
concoquit balneum 799.4
coquantur multis modis humores 98.1
coniectura interpret uti non debet 10

coniugij incommoda quis ob rei homi-
nes ferant 574.50
coniuugiorum mutatio utilis ad generatio-
nem 581.6
coniuugionem magnam ignea signa pera-
grari 881.51
consistendi tempus in homine 64
consouantes quomodo proficiantur 661.20
constituto tranquillæ aeris 242.5
quid possit in morbis 131.27
constituciones quotidianæ quid operen-
tur in corporibus, 267.30 diu
perseuerantes quales producant mor-
bos 222.26
constituto indicat quantum possit in a-
limento 61.81 in uictu
85 in generatione quid possit 719.
41 uictus rationem indicat 54
*constituto*nis uis 124.6 et 196.20
*constituto*ne mundum teneri 224.26
contabescere in morbis malum 109.3
consumptio corporis quomodo fiat 70
contagiosum non est animal mortuū 887.10
contagiosi morbi qui sunt hæreditarij,
quid non 888.24
contactu quomodo morbi communicen-
tur 891.1
contagium in morbis quibus partibus ma-
ximè communicetur 890.28 non
omne est lethiferum 886.25
per radios 891.6 in morbis 289.50
contagio quæ corpora sint obnoxia 887.
17 qui minime sunt obnoxij 892.3
contagia propagantur quinque modis
890.9
contenta in animalibus 738.1
contentia in animalibus, ibid.
continentis febris materia et indicatio
nes 797.33
continentes febres 39
continua acuta quam materiam sequatur
49
continua febres proportionem seruantes
404.20 quæ sunt periculosæ, quæ
periculo uacant 277.30 quomodo
Græcè appellemur 410.30
continua sub se continent ardentis febres
277.7
continuarum species 403.24
continui solutione fit omnis dolor 193.
43
contraria duo 314.3
conuulsio 22 est morbus ex capite
te in neruis 509.22
est ali-
quid manus dolore 117.27 est
morbus et symptoma 755.14
difficilior morbus est quam comita-
les 189.7 morituris familiaris
est morbus 677.12 quæ e-
x uitalis sit 529.29 post sangui-
nis fluxum mala 482.29 in
uigilia, malum 766.21
succedens

succedens somno malum 44.2 sequens superfluam purgationem, malum 483.10. quare cum motu fit, non autem distento 678.2. futura quomodo cognoscenda 443.32. puerulis familiarissima 284.51. in fluxu mellebrum, malum 371.25. ab estibus ualidis, malum 758.30. ad frigidum 477.44. ad plenitudinem 477.44. ab ileo malum 754.49. sepius ab inactione fit 189.3. ex hilleboro 477.20. ex faucium dolore 137.42. ad percussione leibalis 481.3. ob uimorem 481.2. ex morbo melancholico 724.2. ex medicamenti potione, leibalis 776.18. ad profuuium sanguinis, malum 751.34. in neruis proprie est 189.6. febris succedens 161.6. conuulsionis et morbi comitialis differentia et similitudo 188.43. conuulsionis et singulius causa exanimatio 678. conuulsionis species quinque 477.42. causa 161.4. et 202.33. et 477.44. et 676.36. et 682.16. scia, est resolutio 481.50. uitium in cerebro esse 680.45. conuulsionem significant in febris spiritus offendens 443.10. que urine significant 445.40. maxime uigere circa faciem 677.46. ad distentione differre 161.39. sopor preedicit 119.39. conuulsionem aut distentione correptus, sebre superueniente liberatur 425.46. ex uulnere correpti qui perierint 479.50. conuulsionum que sunt ab externa causa, tres species 480.52. conuulsionem ob consensum 477.44. ex luxatione uertebrae dorsi penitus sunt insanabiles 482.5. sequitur suppuratione 685.10. conuulsionem in febris acutus male 441.39. et 442.30. ex somnis malum 117.24. conuulsoria que sunt 411.44. Coos infula 257.35. copiosioris cibi damna 126.20. et 86. coramle 148.38. cor motus in adultis ualidior 489.9. calidius in hyeme quam aestate est 73. imbecillius reddit balneum 799.7. in medio est 799.46. uix leditur 168.1. patitur uitiato pulmone 622.27. quare uehementer palpitet 770.9. quomodo uenens trahat 862.50. cordis attractio uillorum auxilio fit 86.42. uulnera leibalia 625.13. in uolucrum uulneratum 627.27. in-

I N D E X.

uolucrum uulnerari non potest ut non aliquod nobilius membrum ledatur 628.23. calor innatus est siccitas quomodo afficiat corpus 918.40. palpitatio a ueneno sumpto 945.48. figura et uires 413.15. morbi quomodo communicentur 890.54. morsus in febris malum 441.14. neruit 478.24. palpitatio precedit sepe indicationem 133.5. uulnus leibale 110.10. cordis et icoris affectus abbreviant uitam 932.30. cordi prodest flos nymphaeae 339.26. cordi quibus coniungatur pulmo 700.37. corde fauciato que mala accidunt 629.3. maxime leibale est 230.43. coriandrum ueneni particeps 877.1. coriandri succus 939.22. semen uenenum est 945.11. Coriolani mors 916.4. corollae solunt capitis grauitatem 515.15. corpus ad medicamenta quomodo sit preparandum 126.36. preparari ad medicamenta tribus modis 126.37. quomodo absumatur 66. quod ex cibo non proficiat, que sint cause 168.47. totum transpirabile 492.42. nimio cibo attenuatur 126.26. plurimum et repente mouere periculosum 198.34. quomodo fiat coloratum 126.23. quare opus habeat reflatione 67. corporis debilis et ualidis signa 414.14. magnitudo iuuentis non indecens est 202.50. robur que augeant 1285.15. corpora parua omnia facilius ferunt in fenestra quam magna 204.30. imo pura quanto magis nutris, tanto magis ledit 127.48. quibus modis afficiantur a tempestate aquilonia 267.30. quamdiu crescant 64. non pura quot modis dicantur 128.19. magna aut parua facilius omnia ferant in fenestra 204.30. corpora siccata aquilonis 216.10. robur ita que faciant 269.40. corporum animalium tria genera 701.43. impurorum tres casus 128.32. corruptio fit a calore preternaturali 194.3. nidorosa 582.50. multiformis 641.15. corrupta corrumpunt 874.18. uitanda 859.22. corruptorum que propria sint 874.7. corruptis cobabitare non est uitium 874.47. corruptionis genera quingis 871.24. Cosmicus ortus 258.12. cofcinomania 907.39. eosius notus ne sit 781.29. costarum et peccoris dolores facit tempestas aquilonia 215.15. costarum et pulmonis inflammationem in biliosis quam temporum constitutionem sequantur 246.19. corui et sanguinali tactus nocet 902.32. coxa quid sit, quidam celebres medicini gnorant 732.24. coxae uetustae luxationes difficiles sanantur 716.20. coxam et femore excidere, et femur et coxam, idem est 734.51. coxarum interiores partes femina sunt 468.33. coxendicis tabes 235. coxendicum morbus cum sit quales sentiantur dolores 734.27. morbi originem 733.27. dolores a quibus causis fiant 128.47. bile et pituita 278.48. ex podagra genere 719.9. erabronum aculeus 895.37. erambe 145.31. crassa attenuanda 126.42. crassi citius moriuntur quam graciles 187.31. erasum frigidum est 787.8. crapula causa podagrae 721.18. facit cruditatem 654.29. crebri anbelitius cui accidunt etati 285.12. Creticum uinum 811.22. et 144.2. crethmi radix et semen 527.40. Cretionis aegri historia 368.48. crisi quando fiat 390.20. et 34. bona sine coctione non fit 446.48. crissim signa indicantia 134.17. crissum tempora mirabili predictione cognoscuntur 929.22. crissipra brassica 148.28. crissipi plerumque mali sunt 662.33. critici dies Galeni 490.11. signa 134.17. crocus astringit 520.24. cruda ne et incocta eadem sint 97.44. cruda que sint 98.36. cum purgantur, que sequantur mala 31. ex atra bile sunt 827.19. per alium deicta et crudae deiectiones differunt 827.48. crudum opponitur cocto 98.32. cruda materia parit podagram 654.23. crudae deiectionis atra bilis causa 98.35. cruditas cauenda calculo obnoxius 466.24. causa uigiliarum 766.50. in pituita est causa hyemalis podagrae 720.33. triplex 828.10. causa crassifici 46.48. crudelitatis magna exemplum 58. per sekte figuram 448.40. cruditates ex uigilijs oriuntur 622.15. ex

ex atra bile 828.6. esse pleniori cibo 70. faciunt tumores lenis 278.30. cruditates quod efficit, facit morbum 140.42. cruditatum cause 954.29. cruenta excrementa 136.33. crusta testorum genus 146.31. crux quas ob causis tabescat 755.3. ali quando ex coxendicum dolore tabescit 734.45. crura incuruata et complicata iacentis aegri, lethale 725.18. inuincuntur ex mensium retentione 534.6. erurum uenarum tumor 637.30. eruribus fortes longioris uitae esse 779.35. crymodes 410.48. crystallus perspicuus 448.40. Ctesius Gnidus 2. cubitum et femora uocat Hippocrates partes exteriores 590.27. cucubi herbae folia contra carcinomata 674.32. cucumeris asinini succus 959.4. cucumeris cibus et medicamentum 104.28. cucurbitae cibus et medicamentum 104.28. refrigerant 102.25. cucurbitarum usus 102.27. cucurbitula ad mammas quando apponenda fit 220.17. cucurbitule usus in mensibus cobibendis 560.51. cucurbitule non in loco phlegmonis, sed proprie sunt assignende 673.47. humores mouent 99.52. quando adhibenda 671.21. cucurbitulis diuertendo sanguinem cobibendum 771.18. cucurbitularum usus 937.37. culicium aculeus 895.41. cumana brassica 148.49. cuminum admiscendum ueratro 955. cumini usus in sanandis pbagadensis 518.30. cupiditas nimia properandi quid obsit 310. cura faciant ut homo aliquando oblitiscatur respirationis 718.39. faciunt uigilias 766.42. quantum nocent 808.42. curui qui dicantur 699.21. curuius corporis quinque est specierum 600.16. cubit manie species 640.47. cutis in podagra coriacea 722.49. quomodo aperiat ut sudare possit homo 587.43. cutis morbi sanos insipientes 891.2. cutem aqua calidior densat 513.31. cyclaminis succus strangulat 939.40. radix prouocat hamorrhoides 616.13. cyma brassica 148.40.

I N D E X.

dynamache 385.15. cyperus 527.49. D Ama felle carent 143.11. damonici lapis 518.33. Dancus admiscendum ueratro 954. Daphnoides 336.23. dearticulationem iunctorum osium quomodo Galenus appellet 732.18. decretoria signa, que non decernunt quid significant 402.20. et 423.3. et 745.5. decubitus omnis malus 439.25. decubitus species male 725.3. optimi qui sint 725.9. decumbere in uentrem delirium significat 725.19. decretorij dies ad pugnam idonei ex qua causa 389. degere optime quid 271.24. Dei contemptus radix multorum malorum 308.16. deiectionis sincera quomodo fiat 774.52. deiectionem paruum quid indicet 474. synceram sequens difficultatem intestinorum 774.44. deiectiones non multitudine, sed qualitate sunt estimanda 615. quomodo indicanda 104.48. syncera in morbo diuturno, malum 747.48. deliquum animi 106.40. Delphinorum lac 581.52. delirare aliud est, quam insanire 776.13. delirant, qui in somno loquuntur 115.27. delirium asidium uocat Hippocrates aliquid phrenitidem 758.2. omne periculosum 118.1. pessimum quod 117. in somno grauius 115.27. etiam in somno, si multum sit, malum 117.48. in febre non intermittente, lethale 412.17. in febris ardentibus tremores solunt 643.30. a somno sedatum, bonum 117.12. in acutis morbis quid possit 171.33. precedit indicationem morborum 133.38. cum studio periculosus esse 715.33. cum furore a flaua bile fit 118.4. continuum occidit in febre 171.32. cum risu quid significet 118.2. delirij et fastidij collatio 171.46. periculum in quibus uulneribus fit 587.36. genera 117.29. deliria repentina omnia fieri a calore 749.23. Democritus preceptor Hippocratis 3. Demonstrationes Galeni 300.25. Demosthenis ambitio 308.46. Demetrius phaleri exilium 836.43. densitas corporis ad firmitate facit 209.40. dens cepit oriri Cardano aetatis anno 385.15. 527.49. quadragesimo tertio 289.40. dentes Hippocrates non comprehendit sub osium nomine 504.50. alij puerulis citius, alij tardius nascuntur 283.28. puerulis septimo mense nascuntur 283.30. molares qui 284.43. quare sponte decidunt 502.40. quomodo etiam saporis discernant 663.15. dentium caries quomodo fiat 502.38. corruptiones olim frequentes 693.39. stridor in delirio, malum 118.6. salus quomodo conseruanda 502.30. uirigo 605.34. canum et equorum quare tamdiu boni sint 504.15. dentibus inimicum frigidum 502.22. dentitio infantium 137.39. dentium pueri melius in hyeme 284.19. desidia cruditatem facit 654.29. desipientia omnis fit ex imperie cerebri 716.18. ab ileo, malum 754.49. a profuuium sanguinis, malum 751.33. a capitis ictu, malum 759.9. ex multa potatione malum 749.12. ex mala temperie cerebri 775.43. in uigilia, malum 766.21. que sit facillima curata 752.16. desipientie tria genera 715.45. triplex materia 715.48. studiose genera 716. desipientie furibunda et lachrymose quales sint 716.12. cum risu securior res sunt 715.33. securiores que 117.40. desipientia cum triflicia multa, qualis 716.17. desperatio ultima fit ex exusta fece sanguinis 717.16. detergit balneum 799.4. deuotiones 866.4. deuotum in bona et malam partem, accipitur 879.22. deuotum M. Crassium perijste cum toto exercitu 906.27. destillationis omne genus Hippocrates per uisum intellexit 182.54. destillationes cum tuisti, solent accidere seculis 300.33. cito interimentes quomodo accidunt senibus 240.22. in hyeme multa sunt 208.6. in uentrem superiorem quot diebus ad suppurationem perueniant 724.48. dextera pars calidior quam sinistra 699.44. dextras partes firmiores esse iustitru 557. diacondionis usus 302. diabsponit 793.37. diaxoponit 144.22. Dialiectica acris Cardani 611.18. et 307.49. a Cardano inuenta 555.16. medicamina est necessaria 307.6. diaphenicon 316.3. diaphragmatis uulnerati signa 629.12. diapesa

385.15
527.49
143.11
518.33
954
336.23
732.18
402.20
423.3
745.5
439.25
725.3
725.9
725.19
271.24
308.16
774.52
474
774.44
615
104.48
774.44
106.40
581.52
776
115.27
758.2
118.1
117
117.48
412.17
643.30
117.12
171.33
715.33
118.4
171.32
118.2
171.46
587
117.29
749.23
3
300.25
308.46
836.43
209
40
148.40

exercitium moderatum impingit corpora 826.47
 ra 826.47 producit vitam in senibus 779.40
 quæ uenbra roborat 894.27
 requirit ualidos cibos 828.34
 uehemens quid in podagris possit 723.3
 excrcitij uenæ aliquando in pulmone rum puniur 764.9
 excicatio quibus proficit 728.39
 exciccantes cibi 128.40
 exolutio unde fiat 750.47
 experimento quando fidendum 33
 expulsi duplex 46
 expulsiuonia quæ sint 719.35
 exciuita tertia 38
 quibus soluitur 43
 exciuita tertiae tempus 41
 extenuata tertia 38
 extenuati quomodo per hyemem uiuere debeant 70
 extenuata partes coctionem debilem faciunt 175.27
 extenuantia corpus 164.37
 extenuatus quos Hippocrates intelligat 364.46
 extenuationem tria efficiunt 365.42
 exterioris trifariam dici 670.33
 extremorum frigus lethale in pueris 64
 extreme partes amant calida 518.47
 excileatio uesicæ & renium quibus significetur 451.40
 Faciei arefactio malum signum 164.52
 rubor & inflatio præcedit morborum indicationem 133.46
 facillitas optima est in omnibus operationibus 375.31
 facultas naturalis hyeme ualidissima 89
 uitalis quo tempore languida sit. ibid.
 facultatis animalis summam inbecillitatem quæ indicent 412.1
 facultatibus & operationibus naturalibus quæ ætates ualidioribus prædicantur 71
 fenograci usus in fomentis 650.14
 fatida uenena 945.24
 quibus fatidior sedetur 152.52
 fames maior quibus sit iniungenda, medicus expendere debet 204.22
 lethalis quæ 152.43
 naturalis 152.34
 quare causa fiat pestis 879.34
 quæ ætates ledat 57
 quibus conueniat 74
 quæ in comoda afferat 13
 quomodo fiat 13
 ubi est, non esse laborandum 138.34
 uehemens 152.35
 uehementer lædit uentriculum 67
 famis sitis, sensum exciuitates nerui 478.28
 canina causa 152.39
 generata quatuor 152.34
 incommo-
 da 61
 potentia in naturam ho-

minis 827.18
 famem solum membrorum uentricu-
 lus sentit 67
 quæ ob causas ui-
 num mitiget 152.47
 uini potio
 soluit 152.18
 fames homines coactos ut eruerint ossa ex
 sepulchris, & medullas deuorant
 879.4
 quædam animalia cur pin-
 guescant 826.36
 qui curandi sint
 825.33
 fascinatorum signa 957.9
 fascinum 904.9
 fascini 865.48
 indicia in homine
 quæ sint 957.12
 tria genera
 904.31
 fastidium cibi in morbo diuturno, mali-
 tur 747.47
 & 171.40
 mortis
 causa 33.
 ex cibo ante accessions
 declinationem dato 39
 fastidia sequuntur menses suppressos 572.30
 fastu magni medici quantum noceant
 611.24
 fatigatio & dolor pro eodem accipiuntur
 116.10
 à nixu fit 122.8
 fatuus proprie quæ 717.2
 fatutatis species due 716.50
 fatuum quem nominamus 716.38
 fauces cum agrotant, quid faciendum sit
 147.12
 inflammata quomodo cura-
 rentur 137.48
 uulnus 627.30
 faucium inflammatio 147.29
 car-
 cinoma 674.19
 doloris propriū
 137.40
 morbus quomodo gi-
 gnatur 137.48
 stridula asperi-
 tus 698.39
 Fauoniis quando potissimum spirat 215.23
 & 43
 fauonij qualitates 250.41
 febricitantis exemplum 44
 corpus
 permanere uel nimium contabescere,
 malum 162.48
 febricitantes quando soleant recidiuare
 452.7
 febricitantibus lac, malum 581.16
 quantum cibis noceat 828.51
 febris ardensissima 107.16
 ardens
 ex acutis morbis 263.42
 ardens
 morbus simpliciter acutus 19
 ar-
 dens cito decernit 157.2
 conti-
 nens cum continua non recte confusum
 dicitur 403.20
 ephemera sequitur
 bubones exteriores 49
 pesti-
 lens ex aeris inspiratione 878.40
 frequens in Anglia 882.42
 ero-
 ronea in Cleanactide 278.6
 in-
 termittens, latens sub continua 49
 diuturna facit conuulsionem 682.16
 laterali morbo semper est annexa
 765.25
 malignitatem quæ decernit
 135.45
 quando augetur pur-
 gantibus medicamentis 94.4

quæ semper bona habeat 683.25
 quæ abscessus interiores comitari so-
 leat 48
 si non dimittit, est si-
 gnum suppurationis esse 497.38
 tertiana continua cum intermittente
 esse non potest 741.43
 tertiana
 na quomodo cognoscatur 41
 ter-
 tiana facta in ætate non transit ad
 hyemem 173.32
 bubonia duplex
 893. & 892.33
 lypria 410.
 42
 febris essentia est in calore 182.39
 ab-
 scessus 49. & 51. & 52. & 505
 continua causa in abscessu 49
 quo-
 tidiana periculum 41
 quartana
 longitudo & securitas 41
 quar-
 tana periculū in longitudine est 160.
 10
 ardenis descriptio 277.8
 pestilens tria signa 961.16
 inter-
 mittentis in continua mutatio 45
 tertianæ cause 41
 tertianæ
 quæ sit signa 431.5
 febris ardenes non sunt ualde lethales
 263.51
 ardenes in hyeme peri-
 culosiores 173.24
 ardenes flu-
 xus sanguinis narium finiuntur 374.19
 ad squilos sequuntur 264.13
 continua quæ sint periculose
 277.29
 erraticæ quando fiunt
 214.8
 ex humoribus quæ breuio-
 res sint 41
 bubonia maxime pu-
 trefaciunt 921.22
 ex bubonibus
 mole 422.28
 ex solis statu orie
 379.26
 pestilentes ex quib. cau-
 sis fiunt 876.15
 quæ in abscessibus
 interioribus fiunt 49
 quatuor ge-
 neribus definitur 798.10
 quæ gene-
 rantur ex natura ætatis 222.2
 suum 193.13
 sudorifica sequuntur
 pluuia minutis ætate 222.9
 ua-
 lide cogunt hiare 421.15
 non inter-
 mittentes quæ periculosa sint 402.
 25
 ualde diuina sunt ex sangui-
 ne refecato 254.28
 quartanæ
 astina breues sunt 159.2
 quar-
 tana hyberna in acutos morbos fa-
 cile transeunt 159.49
 soluntur
 rigore 437.40
 bilioso sudore sol-
 uuntur maxime 845.5
 februm acutarum & morborum acuto-
 rum discrimen 263.40
 acutarum
 quare siccitates cause sint 223.16
 ardentium & continuorum discrimen
 277.5
 antipanicum formula 44.
 & 45
 differentia 35
 exacer-
 bationes, ibid. genera 35. & 797.
 30
 termini 158.12
 lypus 37
 longarum materia 265.25
 ter-
 tianarum genera quatuor 38
 intermittenium quomodo numeran-
 di dies

di dies sint 41
 intermitten-
 tum tempora 35
 malignarum
 urine quales sint 786.29
 motus
 materia unde fiat 497.18
 quor-
 rum iudicium difficile sit 375.50
 febres acutas accendit bilis 25
 accen-
 dendum medicamenta 331.2
 con-
 tinuus à flaua bile pura pendere 450.
 19
 longas tubercula uel labores in ar-
 ticulis sequuntur 404.26
 san-
 guineas timentes euacuandos 702.
 11
 febribus acutis non ualde obnoxij sunt fe-
 nes 71
 ardentibus sudor salu-
 berimus 359.44
 ardentibus mu-
 tationes profunt 131.38
 solutus,
 manet tamē aliqua dispositio in ægro
 438.50
 utilis uenæ sectio 30
 ue-
 bementibus non conueniunt medica-
 menta, nisi cum febris remiserit 166.
 16
 febrilis calor impedit concoctionem 19
 febriles rigores facit frigidum 506.51
 & 500.46
 febricitibus mala est alius sicca 202.34
 feces quomodo possint totius corporis di-
 spositionem indicare 53
 indicant
 dispositionem uentriculi. ibid. pu-
 trefactionem significant 136.27
 fel leopardi et uiperæ quid faciant 94.1
 leopardi & uiperæ quid faciant 94.1
 11
 taurinum prouocat hæmorrhoidi-
 das 616.13
 fellis uesicæ uulnus 627.27
 uesicæ
 nutrimentum 543.16
 tauri usus
 518.15
 felle carentes animantes 143.10
 felis intuitu sepe insanies perdere 904
 folium aspectus 904.46
 femur excidit quadrifariam 733.30
 ferinos & rapaces homines quæ intem-
 peries faciat 662.30
 ferrum sanat, quæ medicamenta non sa-
 nant 847.4
 feysam quid Itali appellent 276.38
 fibrarum in corpore usus 354.22
 ficus prouocat hæmorrhoides 616.12
 Pharonis 940
 ficus agrestis radix 518.32
 ficus pingues inuuant in cura carcinomæ
 675.19
 acerbi uitandi 859.
 11
 fida & infida iudicatio 90.37
 fistula cura 556.29
 flatus causa est inflammationis 282.
 35
 quare omnium morborum 101.
 50
 paris podagram 654.24
 flatus delectus in febribus
 101.40
 signum quis dolor 601.4
 si-
 gnium 301.34
 flauum gignentia
 665.40
 resoluui calor 567.22
 flatu abundantibus utilis est regius mor-
 bus 593.20
 flauam bilem leui medicamento purgari
 dam 330.1
 flauum meracum sputum quale sit 409.
 12
 uinum 143.42
 flatus primum, deinde sudores sunt 39.1
 febris disciuit 683.47
 quæ mala fac-
 ciant 101.50
 flores plantarum uenenatarū quales sunt
 934.35
 florum corollæ capitis grauitatem soluit
 515.16
 florentia ante ueris calorem 231.34
 Florentiæ frequentes syderationes 185.2
 Florentinum uinum 144.44
 flumina turbida reddit auster 219
 fluxio à capite ad fauces 137.29
 capi-
 tis per spinam efficit dolores coxæ
 278.40
 podagrica calefa-
 cientibus exacerbat 721.43
 fluxiones acres & salse 98.9
 sine a-
 crimoniam 98.10
 unde fiunt 826.
 2
 & 214.46
 in fauces quales sint,
 quousq; morbos gignant 98.7
 se-
 ptem à capite 137.28
 à capite ad
 uentrem quomodo curanda 95.35
 ad loca sensu magno perditæ, faciunt
 uigilias 767.1
 excitat dolor 777.
 10
 quid prohibeat 504
 plerunq;
 sunt cause morborum 826.1
 fluxionum causa ex quibus sunt & fau-
 ces 217
 causa 382.17
 & 777.
 21
 causa in ualde senibus 302.24
 fluxionibus obnoxij sunt senes qui alios
 siccas habent 202.40
 fluxus sanguinis magis est causa mortis
 quam signum 479.36
 uentris
 quare adueniat tabificis 335.50
 uen-
 tris species tres 136
 repentini 6
 fetida excrementa 804.41
 facunde quæ mulieres sint 578.30
 femina mouetur in quadraginta duobus
 diebus 124.28
 quæ partes sint
 468.31
 ale sunt partes interiores
 590.28
 feminarum affectus Aphorismi 23 tra-
 ctantes 526.44
 feminas magis generat salaciores 557.7
 fetida excrementa 136.40
 fetus robur & imbecillitatem quæ indi-
 cent 566.38
 & 563
 in utero quo-
 modo pereat 529.4
 in utero quo
 tempore moueatur 124.27
 in ute-
 ro muliebri quantum temporis requi-
 rat ad perfectionem 124.27
 foetum quæ corrupturæ sint , iudicium
 568.17
 quare quedam mulieres in
 utero corrumpani 244.13
 fomentum in materia acuta 49
 calo-
 ris naturalis 750.33
 in doloribus
 oculorum duplex 659.10
 ex oleo
 684.2
 ex hordeo 514.10
 ex 6740.

ibi, ex surfure decocto in aceto 514.11
 fomenta solunt oculorum dolores 658.16
 fomentum genera 49
 usus 681.9
 usus in hydropo puerorum 649.27
 fomentationes auerunt in podagra mate-
 riam 722.10
 fontem turbat auster 219.3
 Fracastorei opus de Contagio 882.21
 frictionibus cobibenda uehementes pur-
 gationes 341.43
 frictorum usus in podagra 722.7
 frigiditas quid indicet 398.4
 partium
 extremarum in dolore uentris, malum
 776.52
 quatuor modis fit 777.1
 frigiditas & siccitate supprimunt urina
 473.47
 frigidus morbus efficit uini multa potatio
 749.32
 frigidum & humidum temperamentum
 quomodo noceatur 211.36
 super
 rans corpus quid agat 521.39
 quid
 faciat 500.46
 quæ mala faciat
 506.48
 quandoq; ulcerat 517.4
 densat corpora 269.31
 est lentius
 & crassum 787.8
 quibus inimi-
 cum 502.22
 non potest esse quod
 tenuius est partium 915.15
 frigida multis modis adhiberi potest 110.
 47
 medicamenta non recte appo-
 nunt uulneribus 481.27
 non sunt
 causa somni aut stuporis 914.6
 no-
 cent exanguibus membris 504.4
 qualis nix pectori inimica est 521.24
 quando admoenda 506.22
 quo-
 modo consideranda 269.45
 frigus unde ducatur originem 262.20
 eff
 causa abscessuum 193.24
 extremis
 rum partium in acutis malum 740.
 24
 extremorum bisariam lethale est
 742.14
 quo tempore maxime uige-
 at 261.11
 utilitas 195.19
 frigoris & caloris magnæ mutationes gi-
 gnunt morbos 205.6
 uigor in sal-
 stitij 230.6
 frigori membra maxime obnoxia quæ
 sint 279.30
 frigore laborantes quomodo curandi 516.
 33
 congelati uerui 501.32
 conge-
 la tineri redduntur immobiles 501.32
 frons non facile frigore afficitur 217.38
 frontis diuturnus dolor quomodo curan-
 dus sit 589.48
 fructus horarij malos succos in corpore
 gignant 708.23
 fructuum esus quid mali afferat 719
 Euectum quare reprehendat Cardanus
 513.4
 fulminis calor dissoluit metalla 395.30
 Fuluius Flaccus potissimè præ dolore la-
 queo finiuit uitam 192.10
 crudie-
 jus 823.25
 naribus admoiti ali-
 quando occidunt 939.140.8
 fungorum

fungorum effectus 939.36
furaris usus in fomentis 514.11
furfura in crassa urina quid significant 454.2
454.2 a squammulis distinguenda
454.26
furibunda desipientia 715.47
furiosi quid agant 274.27
furor differt ab atra bile 274.19
qualis affectus 716.49 species de
lyrij 117.32 mania species 640.
46
furores uerno tempore sunt familiares 273.
18 Arabes maniam uocant 274.
24 in morbis melancholicis quae si-
gnificant 723.23

G
Galenus a Cardano et Brasualo da-
mnatus 267.1 ab Auicenna
reprehensus 227.12 notatur 200
512.46 de Venenis scriptis 862.37
multa ab alijs accepit 565.3 pra-
dixit Theogenem mortuum 845.
44 quali corpore praedixit fuerit
203.10 quae non bene tractant
611.4
Galeni scribendi celeritas 408.48
insignis lapsus 74. demonstrationes
300.26 uirtutes praecipuae 513.1
imitatores 726.10 libri de demon-
stratione 427.4 libri de diebus in-
dicatores 497.13 libri qui legendi
311.17
Galeno quid Cardanus tribuat 311.24
Galenum sine iudicio interpretes sequun-
tur 913
Galenus piscis 146.34
Galenicus medicos Galenum non intelli-
gere 783.19
Gallia Belgica putrida febris ephemera
frequens 882.42
Gallarum iecora suauius cibis 180.1
Gambusium species brassicae 148.29
Gammari tabidus profunt 148.16 cau-
dati 146.14
Garryophyllus redolens radix sanamun-
da 805.49
Garryophyllata ibid.
Gasparem Vicomercatum deuotum pe-
nisse 906.29
Gauricus astrologus 906.42
Gemelli eodem die eduntur in lucem 563.17
generum motus 714.36
generare, simile est omnibus commune
285.45
generatio quae requiritur 290.19
generationis & conseruationis omnium
autor sol 231.20
genitalia cum quibus conueniunt 656.1
genitalium putredines in aestate 275.47
genitura in quibus extinguitur 578.26
geomantia 907.25
Germani in caldarijs per hyemem habi-

I N D E X.

tant 78
Germanorum caldaria 500.34
Germanis aestus saluberrima est 271.41
gibbi ex aestu 301.17. & 698.13
solent esse mali 662.32 sunt, quo-
rum curuitas retrorsum est 699.18
gibbositatis causa 699.30
gladiatorijs historia 730.17
glaciel esus quid faciat 522.20
glaucedines ex pituita redundantia 303.
21 senibus familiares 300.39
glandulae duae in radice linguae 663.20
tonsillae dicuntur 381.8
glandularum sub lingua nutrimentum 543.
15
glutino/a urina 455.1
glycyrrhizae usus 302.6
Gnidio cocco quando purgandum 111.8
Gnidus ciuitas 257.37
gobio piscis 145.14
Gorgias Leoninus rhetor 1
gracilia quare corpora fiant 169.9
graciles tardius quam obesi moriun-
tur 187.33 biliosi sunt 325.34
Graecorum perfidia 916.24
Grammatica Graeca exquisitissima 270.
4
Grammaticus antiquissimus Charisius So-
spater 239.32
Grammatici opus in interpretatione au-
torum 692.42
Grammatici uini usus in renum doloribus
462.2
grauans dolor signum multitudinis 601
grauant caput austri 215.8
Graecis quid dicatur 791.37
Graeco Graecis uersus 183.24. &
254.3
grauedine in senibus quae curent 283.44
grauedine quae animalia tententur 816.38
grauedines quam temporum constitutio-
nem sequantur 245.52 ex mate-
ria in hyeme genita sunt 273.33
in ualde senibus coctionem non ad-
mittunt 183.24
grauedinebus quare homo tenetur 816.
37
grauida mulier alienos cibos appetit 530.
18
grauida quae ob causas magis sint acutis
morbis obnoxia 530.20 quando
medicanda 313.7
grauidarum mulierum uaria appetentia
578.8
grauitas corporis sequitur suppressos me-
fes 572.30
grossorum succus 549.34
grumosae urinae 445.9
li 386.47 quale uenenum sit
916.9 quomodo afficiat hominem
938.2 in iuncturis natum 463.
32

gutturis strangulatio 945.49
gypti usus in sistendo sanguine 771.19
gyptum optimum 948.12
gypto extinctum Proculeium Augusti fa-
miliarem 948.47

H
Habitationum tria genera 257.33
habitus bonus in quibus consistat
271.44 quomodo corrumpatur
435.22 quantum possit 900.30
malus est, habes 264.47 malus
duplex 943.14
habitus corporis boni quare periculosus
12 qui sunt periculosi 9
haemorrhoids serpens unde dicitur 953.
41
haemorrhoides ex qua materia in mulie-
ribus gignantur 617.10 omnia
cacochymiam purgant 616.3 sol-
uunt insaniam 355.46. & 637.23 haec
reditariae aliquando 617.12 incho-
ant morbo superuenientes quid in-
dicent 361.15 non sunt ante pu-
bertatem 291.36 quibus mor-
bus utiles sint 615.12 quare tam
pauca medicamenta prouocent 616.
32
haemorrhoidarum suppressio est causa a-
tractibilis 358.9 sanguis ad mor-
bosam corporis constitutionem perti-
net 476.44 uenas aperiri ex
acrium humorum purgatione 703.8
haemorrhoides strictissimus suffusus aroma-
tum curat 528.20 graues timen-
tes euacuandi 702.9 habentes
quibus morbus non corrumpitur 617-
14 sponte fieri, uel alijs morbis
succedere, non est idem 638.27
prouocantia medicamenta simplicia
616.12
haereditarius morbus podagra est 720.
52
haereditarij morbi qui sunt 888.24
haesitantes circa literas 661.1
haesitantia facit linguam imbecillitas 661.
59
Haliabae Arabica simia 726.50
halicacabi radice aspidem torpescere 954.
28
halmysida brassica 149.5
haelica si sola sit, situm non inducit 234.
40 renum 448.27 est tabes
264.47 ex quo morbo saepe se-
quitur 175.39
haelicam febrem balneo sanari 798.10
haelicus prodest coclearium usus 147.31
refrigerantia accommodata sunt 512.6
Helicis ortus 258.12
helleborus strangulat 342.39 magis
purgat cum mouetur corpus 339.33
purgat cerebrum, & acui sensus 338.
38 quibus periculosus 342.5
insanans

I N D E X.

in sanas carnes habentibus facit con-
uulsionem 342.7 quare periculo-
sus sit 342.9
belleboro praeter uim purgandi acris quia
litas inest 276.24
hemiriti quatuor species 741.15
hepatitis inflammatio cum dysenteria, ma-
lum 586.40
hepaticos euacuandos 702.11
hepatalam facile ferunt robustae mulieres
grauidae 571.20
Hera medicus 726.41
Heraclides 2 pater Hippocrati 831.31
interpres Aphorismorum 831.31
herbae quae lac habent, nocent tectori 858.
12 praue 877.37
herbarum coronae soluunt capitis graui-
tatem 515.15
herbas mistis comedere, periculosum
858.10
Herculem fecundissimum fuisse 537.39
uoracum fuisse 656.45
Hercules morbus 189.39
Herculei lapidis effectus 938.47
Hermocratis aegri historia 439.48
morbis 171.4
Hermoptolemi uxoris morbus 171.23
hernia intestinalis cura sine sectione
654.7
herniam intestinalem quomodo quidam
curant 654.2 potest sternutatio
inducere 558
herniosus difficulter generat 580.13
Herodicus Sebryianus medicus 1
Herophilus medicus 2. & 726.41
interpres Aphorismorum 831.30
herpes a qua materia fiat 517.23
duplex 517.10 esthiomemus 517.11
quibus sit curandus 518.5 sum-
mae cutis ulcus 695.12
herpetes differunt ab erysipelate 517.15
herpetibus exedentibus confert calidum
511.13
hiantem dormire, letale 725.17
Hieronymi Saouarole frater Alberius
medicus 183.38
Hildegaridis fabulas in medicina scriptis
906.41
Hippocrates ab Atheniensibus damnatus
114 in quibus libris se inimitabi-
lem praestiterit 738.12 dona regu-
m contempit 113.23 nihil uulgatum
scriptis 506.34 omnes suos li-
bros ad tres fines scripsit 737.5
Hippocratis de Simplicibus partibus libri
738.3 libri quing. de Mo-
ribus 737.9 libri de Morbis mu-
lierum quales sunt 738.43 filij
insani ob immodicum calorem 657.
19 nepotes 735.56 praee-
ptores 1 uita 1. & 2. & 3 ab
Aesculapio profapia 1 gener Poly-

bis 596.23 felicitas & in-
felicitas 113.2 honores 113.10
in senectute calamitas 113.43 sen-
tentiae uersimae 479.14 ubi in
exilio & mortuus fuerit 735.40
Hippocrati quantum debeamus in phlo-
sophia 73.78 quantum inuidia ob-
fuerit 114.12
Hippocratem negare, et ueritatem, idem
esse 361.35
hippocrati radix 527.47
hirudines quando applicandae 616.19
hiruiti quibus morbis obnoxij sint 638.
38
historia admirabilis de aegro 367.44
de uiro metallico aegro 603.10
de medico, qui balneo adolescentem
perdidit 592.48 aegri, qui ex tu-
berculo in collo ad grauissimam insa-
niam deuenit 586.18 de Leonico
medico 183.36 de muliere quae
infantem editum merfit in flumen
543.20 de Pario aegro in Tba-
ca 745.36
homo unus multis milibus maior 937.13
constat ex tribus 53 absolutus
quando 55
homines in quibus lactis sint robustiores
205.16. quibus in locis diutius ui-
uant 78 qui faciles, quique, diffici-
les purgantur 341.4
hominibus uer est saluberrimum 230.24
Horatio morbus familiaris lippitudo 623.
22
Horatiana fabulae 906.40
hordei usus in fomentis 514.10 palae
decoctum ad menses non fluentes re-
medium 518.7
horret magis frigidiora quam calidiora
590.21
horrosus remedium uinum 822.41
horror Latinis quid significet 376.6
quas corporis partes magis inuadat
590.10 est debilissimus rigor
406.20 post sudorem, malum
ex frigore 217.6
horrosus sequuntur lassitudinem 121.49
Hugo medicus 2
humanae naturae qualitates contrariae quae
sunt 230.43 uita cufus in qua
tuor aetates diuisus 54
humectans austrum 218.12
humectanda corpora ante purgationem
126.44
humidus cibus qui sit 79. & 80
omnis syncerus malus 361.43 ui-
ctus quibus conueniat 79
humidi quando optime degant 226.9
cibi facilius inuaduntur 81
humida & calida corpora febribus ob-
noxia sunt 18.36 alius seruanda,
non tamen medicamentis 202.43

qualitas est obnoxia putredini 263.38
humidus alios habentes melius degunt
iuuenes 201.44
humidissimam regionem incolentes qui-
bus temporibus optime degant 216.12
humor habitum corrumpens 370.52
in corpore quomodo eijciatur 354.20
crudus non est pituita 827.28
excedens corpus 370.51 educen-
dus per medicamenta quomodo pra-
parandus 340.48 quis euacu-
andus sit 92.27
humoris prauius quae pilos extirpat 599.
35
humori omni cruditis aduenire potest
98.43
humorem atrum quare natura generet
356.29
humores acres stillicidium urinae indu-
cunt 266.38 exusti quales gene-
rantur cogitatione 454.52 de-
bet ante purgationem preparari 702.
42 leni & crassi per diutius
imbres generantur 265.22 mala fa-
cile, boni diffi- alter flant 177.5
permutari multis modis contingit 98.
1 purgandi qui 7 quae mo-
ueant 99.50 quatuor singuli
cibi continent 179.14 quid in-
dicent quod cibum autinet 84. uel
qualitate uel quantitate sunt molli
718.48 quatuor in animalibus
uicem quatuor elementorum obtinent
tes 737.42
humore spumeo pulmo nutritur 543.12
humorum abundantia in mesarao quae
significet 150 corruptionem si-
gnificant meracae egestionis 748.46
crudorum abundantiam iuxta uentri-
culum signa 128.34 dominium
sequuntur mores 594.34
hyberno tempore supra purgari, cum ala-
ui intestinorum leuitate laborant, ma-
lum 355.28
hydorolcos maniae species 640.46
hydrargyrium quale uenenum 911.52
hydrargyrium calidum esse 915.31
hydromania 907.27
hydrops flatulosa unde generetur 916.18
ex diuturna dysenteria 278.41
ex uitio circa renes & emulgentes
278.42 ex tabificis febribus 743.
39 post pituitam albam 831.39
statim sequitur epatis scirrhus 608.
46
hydrops species, quam anasarcam uo-
cant, sit cum nutrimentum non agglu-
tinatur 779.4 causa 278.36
certum signum 808.24 tres spe-
cies 619.10
hydropi in puero quomodo medendum
649.23

hydropem qualem morbum nominent 313.26 qui cibi generent 74. sol-
uit aqua d uenis in uentrem defluens
619.3 siccam quid pariat 593.30 tis
mices quibus cibi uti debeat 609.49
hydropem corripiuntur facile senes qui ha-
bent siccos aluos 202.40
hydropicus qui sanari potest, qualis esse
debeat 668.40
hydropici sunt, qui parvi mingunt 608.9
quomodo purgandi sint 650.35
hydropicus tussis superueniens, malum 668.
16 medicamenta in potu sunt exhiben-
da 649.13
hydropicorum aqua non repetit tota est
extrahenda 650.48
hydropicos fecare oportet 648.26
Eione, aliquando uisione curabant
649.10
hyemales ne morbos uer pariat 280.32
hyems diuiditur in tres partes 209.7
in Aethiopia saluberrima est 271.
42 morbida ex qua aeris constituti-
one sequatur 246. pisicibus est au-
mica 230.27 quibus inimica 79
hyemis extrema pars 43 finis 210.26
initium 208.29 morbi 42 tempo-
peries. ibid.
hyemem australem et pluuiosam, uer aut
siccam et aequilonum, que mala se-
quantur 240.10 molles quid
faciat senibus 76 pluuiosam et te-
nentem qui morbi sequantur 243.35
hyema exercendum diuinit esse 195.6
cibus augendus, et potus minuendus
89.20 facillime ferunt cibum 87
plantae translate uiuunt 247.24
per inferna purgandum 320.52 om-
nia peruenit que ex putredine gene-
rantur 330.30 qualis locus sit eli-
gendus ad exercitationem 195.49
que membra frigidiora 73 que me-
bra infestiora 279.27 que ania-
malia lateant ab se cibo 65 qui mel-
lius degant 271.10 quod genus
morborum maxime grauescit 279.17
quomodo cibus exhibendus sit agris
84
hyemes acerbas Saturnus facit 249.10
hyoscyamus grauius olet 914.45
stupescit 523.30
hyoscyami semen uenenum est 945.10
hypericum 527.39
hynpatis serpens quomodo interimat 953.
40
hypochondrium 175.17
hypochondrii dolorem soluit febris 683.
15 durities sit quinque modis 687.
10
hypochondriorum tensio 39
hypochondria suspensa quibus murma-
rant, lac malum 581.17

hypocysta 778.49
hyrcini sanguinis usus in reni doloribus
462.3
hypopum 527.47
hysterica passiois et syncopis differen-
tia 937
hystericus steruatio prodest 535.27
hystericarum spuma quale signum 938.
10 accidentia 937.20

I
Ichores putrescentes quid faciant
873.5
ictericia ex plenitudine 457.29
icterus morbus 434.6 a pituita 437.
33 ex inflammatione 435.46 ex
pura flaua bile 437.17
ictus uenenati signa 951.2
ictuum duo genera 897.42
iccur est membrum prestantis 708.12
non facile leditur 168.1 quo magis
coquatur, hoc magis durecit 142.36
corrumpitur ileo morbo 756.32
quomodo trahat 475.24 calidum
estate leditur 211.26 prebet sa-
cultatem uentriculo 765.13 durum
semper malum 686.46 quomodo
augeatur 609.33 exurendu quan-
do sit 806.44 uentriculo calis-
simum 773.22
iccur circumcingi membrana 806.47
sanguine nutrir 543.10 uentricu-
lo imperare 766.11
iccus partis caue phlegmoni que con-
ueniant 104.30 abscessus 434.
43 attrahit sine uillis 864.42
bona dispositionis argumentum 120.
20 caliditas cum imbecillitate est hy-
dropis causa 610 dispositio unde
cognoscatur 53 durities est causa
hydropis 278.38 inflammationem
sequitur singulis 573.20 imbecil-
litati utilis est usus cochlearum 147.
31 mala temperie causam esse aque
intercutis 747.38 meatu ad sple-
nem 724.33 portis uulneratis bo-
mo seruari non potest 631.7 sani-
tatem ostendit bona appetentia 170.
46 scirri causa sunt hydropis
608.45 siccitas quid in corpore ef-
ficiat 918.39 temperies calida et
sicca generat atram bilem 356.33
tumores sola attenuantis uictus ratio
ne curatos 191.8 uena 475.50
uesice sunt causa hydropis 278.38
uitium est fastidii cibi 598.21 uitio
fit asities 822.8 uulnera lethalia ne
sint 626.16
iecorine coferat rheubarbarum 650.43
iecoris laborati qualis uictus conueniat 19
iecora ranarum 148.20 gallinarum
179.52
ieiunium que etates facilius, que et diffi-

cilis ferant 54 somni attenuant
116.29
ieiuni intestini sauciati signa 629.15
dama 18
ignis ne acuat uenena 933.22 que non
sanat, incurabilia sunt 847.9 sacer,
si uteros corripuerit, que accidentia
sequantur 569.44
ignem sacrum qualis dispositio nitetur
599.19
Ibesabur medicus 596.24
ileon fieri cum intestinum phlegmone la-
borat 756.50 ex erysipelate 756.
21 756.2 ex carbunculo 756.2
uentris inferioris pars 607.6
ilei, Latini uolunt 279.2 quibus ten-
porum mutationibus maxime fiunt
214.10 morbi proprius affectus
753 dolor longissimi intestini 753.34
ileum morbum que indicent 694.47
ileos morbus est seuisimus 755.6 cor-
rumpit iccur 756.32 cuius intesti-
ni dolor sit 693.15 stillicidio wri-
ne superueniens 692.6
ilia 175.22
ilij dextri abscessus 772.38
imbres in initio autumnii salubres 231.2
minis salubres quam siccitates 223.
10
impallefcit coralus in salsino 957.16
impetigo est ex morbis contagiosis 289.
50 et 891.4
impetignis quare uer generet 272.45
impetum facientia in animalibus 738.2
impleri quid significet 129.11
impostorum profitentium medicinam mi-
rabiles fallacia 314.20
incalescunt omnia, que fatigantur 347.
47
incrementum in morbis quomodo cogno-
scatur 26 et 45
Indica lues quomodo commicetur 891.
40 siccantibus curari 128.83 per-
similis est elephantiasis 887.47
Indici ligni decoctum 191.20
indices dies qui sint 157.7
inebriare que possint 750
inedia exquisita quibus morbis conueniat
756.16 biliosis grauis 18 febre
parit 70 siccando debilitat 713.16
inedia ne anfectioni uena magis fiden-
dum 531.43 mala 70 et 18
utilitas 30
inediam summam admittunt uires ualida
87 que etates non ferant 85 que
temperatura facilius ferat 85 quam
durius possint homines 58
inedia quando utendum 55
infantia 287.38
infantis morbus 189.40
infans quare aliquando nascatur uniu-
dus 281.29
infantes

infantes omnibus alijs etatibus morbofido
res sint 182.34 quibus purgari de-
beant 281.50 quare abortiu pe-
reant 243.1 quomodo nutrien-
di 63
infantium capita frigori exponere peri-
culosum 501.38 morbi 280.40
temperies 56
infantibus ex timore accidit conuulsio
481.2
inficientia certissima 891.51
inflammatio in podagra fieri in tendoni-
bus, non in cauitate 707.19
ingratiuudinem exenplum 113. et 114
ingratiuudinem experiri est Hippocra-
tes 113.2
ingruina dolent uesica uulnerata 628.40
ingurgitantibus est immodice morbus fa-
miliaris est cholera 140.24
insania et furor quid differant 117.34
a stulticia quid differat 638.4 un-
de 214.46 ex humiditate 825.
17 qualis affectus 716.47 me-
diocrit quid sit 751.48
insaniam mouens uenenum est 836.22
insanire in febre quos necesse sit
insecus est amica astus 432.31
insultus in febribus 35
interperies uelut corrigendae 80
interperies confirmata signum 335.13
interfermineum unde dicitur 468.37
intermittentes febres sex habet tempora
35
intermittentium que febris sit securis-
sima et breuissima 41 dies penes cir-
cutum numerandi sunt 430.18
interpres que uia procedere debeat 91.
et 10
interpretis officium 240.27
interuuls uenenum inditum 902.32
intestinum rectum musculis insidet 373.41
intestini recti inflammatio 573.16 re-
cti, et uteri unam esse substantiam
778.30
intestino tenuiore sauciato animal serua-
ri non potest 631.9
intestina continent membra 729
intestinarum crassiorum uulnus 627.33
dispositionem indicant feces 53 uis
torpens ob frigus 217.9 dolo-
res ex mitibus morbis 603.12 lea-
uitas ex potu aque stantis 330.20
tenuiorum dolores uehemetiores 607.1
60
intestinarum diffusilas lethalis quando
sit 370.12 a sincera deiectione
873.44 duplex 598.13 lienosis
bonum 703.33 difficultates quo-
ibus temptatis maxime fiat 240.
19. et 156
inuadit quantum obfuerit Hippocrati 114.
12
in uera ualla 367.19

Iouis et Mercurij oppositio facit uentos
248.50 ortus acrem temperat 249.3
ira auget calorem innatum 68
ira quid in corpore faciat 868.51
iracundia grauior quid possit in mente
747.18
iron 527.48
iris Illyrica capiti grauitati medetur 515.
497.18
irritantia uehementer 337.16
ixura 164.14
ixuris 566.25
ixurix 808.19. et 304.12
isburia cause principales septem 810.12
isburiam curat balneum 812.17
isurix 175.19
isurix quid significet 519.6
iudicatio a temperatura acquisita 71
dicitur mutatio perfecta et imperfe-
cta 90.31 perfecta et imperfe-
cta 90.3 imperfecta cum tota ma-
teria non expellitur 93.39 imper-
fecta duplex 93.38 imperfecta ra-
tione motus 93.41 perfecta sit
in die iudicatoria 94.12 perfe-
cta sit per euacuationem materie pec-
cantis 94.10 non iudicata 90.
39 principalis a tribus sumitur 89.
40 obscura et manifesta 90.38
bona et mala quibus signa cognosca-
tur 134.14 bona 90.33 sit in
omni accessione febris intermittens
135.30 facilius sit diminuta mate-
ria abscessus 101.47 a decem pre-
cipue sumitur 61 a tempore sum-
pta 71 principalis in morbis unde
sumenda 82 dicitur esse cum faci-
li tolerantia 94.12 periculosa 90.
39 in die critica 90.40 triplex
ex materia urgente 314.30
iudicationis tria genera 90.32 di-
uisio apud Galenum 90.37 perfe-
cta ex conditione 94.9 imper-
fecte exempla 93.20
iudicationem que Symptomata soleant
precedere 133.34 bonam subse-
qui debet expulsio 133.32 firmam
somni profundi significant 117.50
qua precedant 133.19 salubrem
concordio concedit 133.31
iudicationes quid significant 90.20 in
paribus diebus non sunt bona 433.
40 a quibus sumantur 60
iudicari in morbis quid sit 377.23
iudicatio indicata 90.39 non mouen-
da 92.12
iudicantia perse 69
iudicatorius primus 419.8
iudicatorij dies non semper bene, non in-
dicatorij nunquam bene iudicat 388.50
iudicatoria signa 46
iudicium difficile que febres habeant

377.40 uniuersale in morbis in quo
differat a iudicij singularum accessio-
num 841.12 morborum quibus ue-
poribus potissimum fiat 206.8
iudicij boni et mali quando morbi fiant
223.40
iudicia in febribus quibus ex causis fiant
497.18
iulia piscis 145.17
iumentorum urina 445.22
iuncus odoratus notus ne sit 718.29
iuniperi fructus quando uitandi 859.17
oleum 977.39 feminis usus in ue-
neno 977
iunctura aduersus podagram confirmans
de 721.42
iuncturas exercitatio confirmat 721.13
Iupiter Ascu lapium fulmine percussit
ob peccata populi 114.27
iuuamentum futuri medici 737.10
iuu pingue cum oleo quid possit 317.7
iuuentus 54
iuuentus principium 295.5
iuuenis calidior puero 488.35
iuuenes bene dispositi quales aluos ha-
beant 152.12
iuuenib. q morbi sint familiares 296.50
ixix radix uenenum 945.12

Kanones 672.47
kanones oritur ex ulcere male curato
674.48
kanones 715.13
kanones quid significet 344.48
kanones 441.17
kanones 672.15
kanones uinum 143.34
kanones uinum 672.39
kanones 183.34
kanones grauedines 254.3
kanones quale uis 350.9
kanones 350.5

Labore omnia membra 347.40
Labor et fames exoluunt uires 159.1
Labores quid significet 22 quid ab absces-
sibus differant 404 37 signifi-
cantes sudores 387.88 quid apud
Hippocratem significant 404.45 si-
tim excitant 526.31 in morbis ua-
rijs uarij 25 perferre non idoneos
esse homines corpulentos et proceros
204.40 uehementes gignunt atra-
bilem 357.7
Laboribus rumputur uena in pulmone, un-
de sunt suppurati 762.49
labrum si perueratur in febre non in-
termittente quid significet 411.15
lacryma cerui plurimum potest adue-
sus uenena 974.10
lacryma in lippitudinibus fluere solent
243.45

I N D E X.
lachrymis quosdam oculorum morbos curari 659.40
lac ne aliquod natura uenenosum 581.49
ad uomitum facit 975.51 unde habet originem 542.48 quidam etiam uiri habent 542.49 quomodo fiat ex sanguine 543.1 primum a puerperio, malum 540.23 opuntium post purgationem puerperii 540.26 hebetat uenenum 974.4 caput petit 582.30 et 32 pro uocat haemorrhoides 616.12 caput dolentibus, malum 581.15 malum quid in pueris faciat 461 asininum aduersus tabem 233.31 quomodo et ob quam causam fiat 539 multum reuolentes pueri habent alium astritum 282.12 corruptum 936.26 duplicem incurrit corruptionem 582.50 coagulo mistum 934.13 quibus bonum sit 581.23 impurum quid noceat pueris 464.28 in nutrice quid malum faciat 464.29
lactis acris qualitas, causa ulcerum oris infantium 281.44 aque usus in cura calidi ueneni 980.25 et 359.38 asini usus in tabe 233.31 in potu et cibo praesentia contra uenena 978.30 serosa pars prohibet uermium generationem 290.18 usus generat lapidem 463.47
lactatio cum cibo mala est 290.22
lactuca senio corrupta 857.3
lactuca temperis 914.1 cum butyro prohibet ueneni impressione 975.24
lacturra brassica 149.3
ladanum pingue est 575.33
lambdoidis os 664.32
lamia piscis 146.35
lamias in felce uerti, unde fabula orta sit 904.49
laminose urinarum subsidentiae, materia 784.4
lanaria herba purgat 911.38
lanionum tabernae 877.35
lapillus in pulmone 463.30 renum morbus 615.42
lapilli quinq; in muliere Gallia inueni 463.29 in uescica fellis 463.63 in uentriculo 463.37 color uarius 463.38
lapis quomodo generetur 289.18 aches contra uenenum 974.6 ex qua materia generetur 465.21 in uescica trifariam generatur 465.33 et 918.49
lapides Armeniusus 359.43 Iudaici uires 811.8
lazuli effectus 988.48 iam facti signa quinq; 289.22 generatio in pueris quibus prohibetur 289.40 generationis signa et materia 289.18 generationem prohibet compressa uiri

na 466.13
lapides in intestinis 463.27 plures in uescica 463.6 in uescica quae indicent 466.45 uescicae uariorum colorum 463.40 in utero 463.37 quomodo contrahant 461.16
Lapones quale uer, qualemq; astatem habeant 230.16
Lappago 781.8
lassitudo omni tempore deuitanda 195.1 in febris quid portendat 379 a totius corporis reciduae signum est 130.33 et 130.34 etiam ex laboribus orta parit aliquando morbos lethales 122.19 ulcerosa 123.50 consequens morbos 121.29
lassitudinis quae ab exercitatione fiunt tria genera 121.4 lethalis exemplum 122.20 tres species 121.20
Lassitudines spontaneae quid praenuncient 121.7 quibus soluantur 122.13 ex laboribus periculosa 121.22 in hyeme magis molestas esse 76 corpora quibus ex causis statim sentiant 300.5 remouet balneum 799.6
lateralis morbus 19 qualis sit 665.11 non est sine febre 765.25 alius requirit uenae sectionem, alius per alium purgationem 95.20 cum non purgatur, suppurationem facit 765.16 dexteri lateris longior 49
lateralis morbi cruditatem quae significat 47 duo genera 95.14 febris 49 signa pathognomica 46
lateralis morbo laborantes quomodo aliter di 33 qui ad suppurationem uertantur 489.44 raro corripuntur quomodo acidum eructant 664.50
lateris utriusq; abscessus 772.38
laterum et lumborum dolores fiunt hyeme 279.19
lathyris medicamentum acre 127.44 uis 613.17 uenenum 856.48 uita de 859.10
lathyridis succus 939.50
laurcola uomitum citat 336.23
lauri in muliebribus usus 527.36 bacca rancida 970.39
lecanomania 907.46
legumina in bona aqua celeriter concoquantur 525.28 faciunt atram bilem 356.49
leguminum esus quid noceat in cruribus 879.30 crudorum nutrimentum 888.37
leucoblenia 106.47
leucoblenia 106.48
lens cocta 233.30
lenta discenda 126.42
lenticula cremor praesidium in ulceribus 233.40
lentiores ex quibus causis fiunt 421.16 cir

ca dentes uehementes significant febres 419.43
Leonicenus medicus animum agens nominat gestimulatum, grauedine laborans conualuit 183.37 multorum bonorum auctor 553.41 notatus 470.16 et 468.1
Leonicienus laus 470.40
leonium anime uirus 903.4
leopardi fel quid efficiat 941.11
lepus marinus exulceratus 79.40
leporis marini effectus in corpore hominis 941.3
leporum marinum esse uenenum unde sciamus 861.41
leporina caro stecet 148.40
lepra est contagiosa 289.50 et 891.3 lepra quid proficit 338.52
lepra et impetiginosae ex quibus morbis fiunt 275.33 ob quam causam in uere fiunt 272.45
lepris non corripuntur, quibus sunt haemorrhoides 617.17
lethalis est 360.3
lethale apud Hippocratem quid significet 373
lethargus 19 abscessus in puppi cerebri 839.5 ex qua materia fiat 299.35 ex acutis morbis est 840.6 expulsiua 712.25
lethargi cui etati maxime accidat 298.21
lethargicorum descriptio 299.40
lethiferi magis sunt morbi longi qui plures uias quam qui siccitates sequuntur 264.39
leucoblenia 333.41 potest fieri in uno membro solo 779.29 et 71 quo modo fiat 778.47
leuia facilius agitantur 269.50
leuitas intestinalis quae sit 595.5 et 536.14
leuitatem intestinorum dysenteria sequitur 248
Libya intemperata 257.47
lien cum bilem ad se trahit, quo morbo afficitur 111.2 hyeme calidus est 73 indurascit 826.14
lienis alimentum 278.31 natura Hippocrati cognita 278 eleuationes 93 nutrimentum 543.13 neri 478.24 uulnus 627.31 sauciati signa 629.37 tumor ex melancholico humore 689.8 tumores duos attenuante uictu curatos 191.8 tumorum quinq; genera 278.28 tumoribus non curatis sit aqua intercus liene

I N D E X.
liuorem obducit frigidum 506.30
liuores frigidum quid faciat 500.47 in labijs 508.29
lixiuum ad uomitum facit 975.51
loca caelo redduntur temperata 258.8
locus solis quid in morbis faciat 273.40 per quem debeat fieri euacuatio, alio genere est obseruandus 322.19
locorum situs 219.16 mutatio in morbis 190.30
locustarum mortuorum copia aerem corrumpit 876.17 alimentum 146.1
locutio quid sit 661.18
locutioni quae necessaria 823.50
longae febres minus solent esse calidae 267.10
longoum 1
lubrica alium subducunt 72
Lucanus uenis incisus mortuus est 931.46
Ludouici Vertomani historia 954.5
lumbi 279.45 quo tempore grauentur 321.49
lumborum dolores menstruorum retentionem sequuntur 533.44 fatigatio 332.46 dolor non contemnedus 350.39
lumbri rotundi in qua etate generentur 285.13 in quibus intestinis generentur 285 longi per os et nares etiam aliquando eiciuntur 285.39
longi cubitis uigintitribus et uiginti octo 286.6
lumbros rotundos gignere 390.3
lumbros longitudo et formae 285.50
lunaris morbus 189.39
luna in ultimo quadrante siccet et refrigerat 248.10 quando frige faciat et humectet 248.3 quando calefaciat et siccet 248.9 in signis uirginantibus quid operetur 340.20 in Arietis initio quid operetur 348.13 a solis primo quadrato ad oppositionem uer refert 248.5 quot diebus latet sub sole 158.34
luna reditus ad coniunctionem solis quot diebus fiat 158.22 reuolutio quot diebus fiat 158.21 effectus sunt contrarij 248.16 motus mirificus haec mutationes 247.52
luprabi signa 951.43
lupina mania quae 640.48
lutea ouorum celeriter nutriunt 149.14
luxatio ad interiora facilius est 291.20 quomodo fiat 290.46 cum uul-

uere 681.14
luxationis spontaneae causa humidi abundantia est 734.14
luxationes factae a nativitate 487.13
Lybiae populi ex corijs ferarum faciunt ues 303.3 siccitas 229.45
Lycus 2
Lycurgi exilium 837.43
lynes, quae ueneni sunt 99.28
lynteria 136.15
lyngodalu delirium uocant 751.47
M
Macbaon medicus 113.70
Macrocephali quomodo fiunt 196.16
macula solaris in facie praegnantis indicat factum esse foetum 545.45
magia perire et curari homines 906.33
magia duae partes 906.43
magni plerumque meliores paruus 656.6
maius et minus quomodo intelligenda 63
mala Appiana 981.12
male cum aurigine detinentur, malum 434
mali significatio apud Hippocratem 163.47 exenterati usus in curatione ueneni 978.6 medici uirtus aduersus uenena 978.18
malorum bene olentium succus in curatione ueneni utilis 851.12
malicorij color 440.21
maleficorum nomine quae ab Hippocrate comprehensa sunt 857.9
Maluaticum uinum 811.22
malua radix 527.39 aquae usus 809.15
mammarum nutrimentum 543
mamillae quales efficiantur in generatione lactis 567.24
mandragora torporem facit 523.29
mandragora succus, radix, poma 939.19
mandragora frigiditate quae membra ledantur 504.8
mania quid 640.45
mania quinq; species 640.44
manis unde Graeci dicant 747.11
manna in acutis utendum 532.27
manne uires 548.28 et 316.5
manicum uenenum 931.23
mare

I N D E X.

mare totū sentit exortū Canticū 324.29
 mare nē an feminū conceperit mulier,
 quomodo cognoscendum 545.30
 mares in dextris uteri 556.38
 margaritarum genus 146.28
 marinus 564.30
 Marinus medicus 207.26.40
 Marini inuenta 513.17
 marini pisces meliores ijs sunt q in aquis
 dulcibus degunt 145.10
 marini leporis uenenū erodens est 921.39
 martij decimo die uer incipit 208.32
 mars ab Ariete ad Libram tepidas facit
 hyemes 249.16
 Martij et Saturni recessus utilis est 250.5
 Martij et Veneris coniunctio facit im-
 bres 248.51 que mala ferat 250.3
 materia in febris non nalde de loco in
 locum transit 101.40 in febris
 quomodo concoquatur 39 turgens
 dicitur que inchoat abscissum 100.
 is qualis euacuari debeat 106.10
 qualis debeat per sudorē expelli 388.
 cōcocta quomodo dignoscenda 102.41
 ante purgationem preparanda 126.
 40 in principijs morborum non sunt
 concoctæ 97.40 cum crassa est,
 attenuantibus nutriendum 33
 turgens in principio purganda 99.23
 peccat quā difficultis purgatus sit 316.
 12 horribilis quare irabatur ad uen-
 triculum 708.42
 materie crassities longiores efficit mor-
 bos 160.33 relictæ in iudicatione
 causæ 133.1
 materia sublata morbi, symptomata mi-
 nuuntur 30 tenui existente, solido
 cibo in morbis utendum 33
 materiam coctam natura statim mouet
 446.44 semicoctam purgantium
 error 99.19 turgentem dolor in-
 dicat 103.27
 Mathematica medicinæ necessaria 307.
 7
 Matibolm Senensij 553.43
 Matiboli præclarum inuentum 782
 Maluasia uina 144.2
 maxilla ruborem contrabentes, indicant
 suppuratum 497.42
 maza qualis cibus 179.9
 meconide quando purgandum 11.10
 medendi methodus Galeni admirabilis
 610.42
 media cōctio qualis sit 447.1
 medicari quando statim oporteat 97.6
 et 331.6 quid significet 99.25
 medicaciones sani difficultes ferunt 177.
 46 difficiles quando 323.9 qui-
 bus temporibus graues sint 109.18
 in cancellaribus quare sint difficiles
 325.10
 medica ars multis tabulis contaminata

906.38 quomodo inuenta 738.26
 medicam artem docenti que necessa-
 ria 3
 medicamentum aduersus podagram 722.
 9 erodens facit conuulsionem 682.
 18 potum soluit oculorum dolorem
 658.18 Plinij aduersus carcinomaa
 ta 674.31 dicitur etiam quod uo-
 mitu purgat 99.30 excitat disten-
 sionem 682.10 omnibus modis
 innoxium rbarbarum est 339.16
 quando noceat 263.18 purgans
 odorata tutum reddunt 315.50
 medicamenti uis quomodo sit adiuuana
 et comprimenda 340.17 Antie-
 pater qualem compositionem posue-
 rit 951.31 uim que sibi sunt 341.33
 electio 341.5
 medicamento per inferna ducente repen-
 tini dolores curantur 101.30 le-
 ui que purganda et que ualido sint
 330.2
 medicamenta astringentia et refrige-
 rantia quibus uulneribus nō recte ad-
 hibentur 587.46 alium subdu-
 centia 104.23 si non purgant,
 quandoq; interficiunt 349.10 pur-
 gantia quando non danda 94.2 pur-
 gantia quomodo humores trahunt
 178.2 purgantia accendunt febres
 315.44 acria 127.43 mala 855.
 27 uenena sunt 855.36 male-
 fica 854.11 humida et calida 348.
 27 calida augent calorem natura-
 lem 68 quibus deuitanda 177.
 7 exiccantia quomodo corpus affi-
 ciant 827.5 corrigunt tamarindi
 316.17 ualida quibus exhibenda
 sint 330.26 quando beneferant
 ægri, quando non 8. et 9 que
 omnes uires roborant 975.9 dan-
 do quid obseruandum 178.10 obe-
 quis causis occidunt 177.37 sa-
 no corpori difficultia 342.17 su-
 pescentia debilitant 713.20
 medicamentorum magnorum composi-
 tiones sepe accipiunt uenena lebbi-
 ra 859.9 omnium preparatio genera-
 lis 341.45 detrimenta 331.1 purgan-
 tium noxæ 315.38 imbecillum no-
 xæ 330.50 simplicium Galeni li-
 bri 610.45
 medicamenti purgati non quiescunt pri-
 us quam sitiant 346.44 non sunt
 irritanda que indicantur 92.13 sa-
 nandi qui uictus ratione curari non
 possunt 536.19 ualidissimis in
 quibus morbis sit opus 623.12
 medicina in quibus signis bene et in qui-
 bus male operetur 240.20 expe-
 rimento inuenta 323.20
 medicinam artem esse probat Hippocra-

tes duobus libris 738.20 qui de-
 berent exercere 568.4
 medicinæ que necessaria sunt 307.1 nō
 conueniunt uero gerentibus 314.7
 medicina purgantis bonæ 316.1
 medicus debet purgationibus iuuare na-
 turam 320.40 debet imitari na-
 turam in purgationibus 321.10 Ar-
 chigenes 564.31 de quibus de-
 beat coniectare 29 naturam in
 medendo imitari debet 622.48 tem-
 pestiue uocanda 110.2 quis facula-
 tates et scientias debeat scire 568.
 5 quantum in morbis faciat 607.31
 medici curaciones sunt securiores cura-
 tionibus nature 704.16 dotes
 præcipue 309.38 officium 5 ope-
 ratio et nature 7 decens orna-
 tus 737.11 instrumenta tria 847.12
 medico astrologiam esse necessariā 232.3
 que consideranda 60
 medicum esse artificem coniecturalē 28
 que scire oportet 154.30 in mo-
 ribus instruit Hippocrates 737.6
 multa præscire oportet 28
 medici non recte uentem uictus ratione,
 quomodo ingulgent ægros 15 iuue-
 nes quam ob rem hoc tempore tā fre-
 quenter purgando peccent 104.2
 quomodo decipiantur 23 quibus
 modis peccent mouendo 166.9 in
 quibus errent 110.16 libri Hippo-
 cratis 738.17
 medicorum et circulatorum discrimen
 651.2 huius atatis scientia 654.20
 errores 305. et 306. et 649.40 in
 nutriendo ægros 26. et 39 in sco-
 Elione uene 107.30
 medicos plures occidere quam sanare
 104.17 et 104.1 imperitos ingul-
 re homines 152.26
 mediocritas extra noxam est 532.52
 Mediolanum et Papiam distat uiginti milia
 ribus 731.23
 Mediolani et Neapolis uer differt 228.44
 crurum uulnera difficile curari, con-
 tra capitis facile 731.20 regio que
 lis sit 226.12 morbus endemicus 474.
 12
 medulla antequam os fiat, longa conser-
 sione indiget 47 spinalis si ægro-
 tet, que mala sequantur 412.32
 medulle dorſi uulnus 627 28 putre-
 945.9
 mæsticia longo tempore perseverans, est
 melancholicum 640.12
 melancholicus ne possit esse sine timore
 640.31 contingit a demone
 905.44 ex sanguine siccato 254.
 28 ex cruditate quomodo purganda
 330.8 in corde genita que mala
 adferat 355.25
 genus

genus delirij 117.32 nulla mater
 ria deterior 724.20 cum merore
 coniuncta est 716.48 cum audacia
 et furore 640.34
 melancholia signum timor 640.25
 dominij timores significant 442.50
 melancholiam significat delirium cum
 studio 118.3 calidam prudentes
 et sapientes facere 729.15 frigi-
 dam stupidos facere 729.14 esse
 acidā 360.26 ortus calefacit 249.3
 melancholica podagra 705.12
 melancholica cogitationes faciunt suspi-
 ria 718.2
 melancholicus sanguis unde fiat 278.32
 humor uarices gignit 638.1
 melancholici morbi quadrisariam termi-
 nari possunt 723.50 sapientes 729.
 10
 melancholicus hæmorrhoides utiles sunt
 615.12
 melancholicum est, si lingua repente in-
 continens fiat 726.42
 melopepones 868.32
 mel quo pacto corrigat medicamenta
 341.45 Cephalenium 545.6
 Heracleoticum est dulce 949.9 et
 945.17 magis quam uinum nutrit
 129.30 omne leue rejicit 342.3
 probatum 74 senibus conuenit
 74
 mellis natura in purgando 341.45 aqua
 quando exhibenda 23 aqua extre-
 me tenuis uictus 15
 membrana tympanum uocata 269.9
 uescitæ 468.52
 membranae fibris refertæ 729.47
 membranas ex semine fieri 635.17
 membra inferiora magis sunt exanguia
 707.21 que frigidiora, queq; cali-
 diora sint hyeme 73
 membrorum genera quatuor 826.7
 memoria duplex 839.15
 mens quibus moueatur 747.17
 mentis ægotantis signum est dolorem
 non sentire 122.28 alienationem
 quem effectum non inuenimus 716.42
 perſpicacitas impeditur æstuositas calda
 rij 500.37 emotiones quid signifi-
 cent 118.9 motio 117.31
 mente moti qui sint 117.27
 menta roborat uentriculum 721.38
 menses inchoante morbo superuenientes
 quid significant 361.17 cobibet Sa-
 mia terra nigra 520.29 decolores
 quid indicent 536.7 non confu-
 ciuntur intergrs diebus 158.17 peri-
 culosiores in curandis prægnantibus
 qui sint 318.13 pro abortu qui sint
 securissimi 318.26 quomodo pro-
 uocandi 533.25 suppressos que ma-
 la consequantur 572

I N D E X.
 mensum non debito tempore fluentium
 cura 538.5 fluxu mulieres mul-
 te pereunt 572.45 abundantie
 quatuor cause 572.50 suppressio-
 nem que mala sequantur 533.40
 menstrua retenta sequuntur horridi
 quidam discursus 572.31 plura si
 fuerint, accidunt morbi 571.46 quo-
 modo cobibenda 560.50 et 520.16
 menstrui sanguinis alexipharmacū 974.
 1 mediocri quantitas 573.8
 menstruorum color deprauatus et ad-
 uentus inordinatus 556.13
 meryca excrementa que 136.31 quid
 significant 748.20
 Mercurialis ueniens particeps 856.52 et
 527.41 quando uitanda 859.14
 mouet alium 104.25
 Mercurius et Venus ferme in eodē qua-
 drante sunt signiferi 248.34
 Mercurij et Iouis coniunctio 248.5
 meridei assimilatur auster 250.43
 merula piscis 145.17
 mestorum cutis 513.28
 metallica omnia uomitum mouent 915.
 40
 metoposia 606.38
 metoposia 907.22
 metio plurima quid significet 474.15
 cum dolore 306.4
 mirac 729.50 et 333.21
 Mignol polus 750.8
 miliaris herpes 517.13
 milicie que etas salis matura sit 804.
 40
 milij in fomentis usus 49 et 514.11 uo
 racitas 656.33
 melliloti uis 988.50
 Milonis Crotoniate robur 12
 mina Attica quantum capiat 573.12
 minij effectus 938.51
 mingendi difficultas 305.51
 mingentes multum raro sunt hydropici
 9
 mingere sanguinem et grumos quid si-
 gnificet 467.20
 minoratum medicamentum 99.20
 Mithridatis compositio quantum aduer-
 sus uenenum posita 973.38 et 981.33
 eiusdem uoracitas 657.20
 Mithribium damnat Galenus 265.37
 mitor 540.40
 moror melancholicæ signum est 640.
 27
 myriaxia 660.44
 mola in utero 540.10
 mollia difficillime coctionis esse 146.40
 mollium genus piscium 826.13
 mollugo lapago 146.36
 mollugo lapago 781.12
 monbasijusis ingræuedine 183.44
 monbasium uinum 144.1

monocerotis os in uenenis iuuat 997.50
 monstra eodem tempore plura esse con-
 fuerunt 542.38 defecisse signum
 542.42
 montium cacumina salubria sunt 881.12
 morbus infantilis est conuulsio 189.42
 regis factus per crism 435.45 sa-
 cer quomodo fiat 189.29 latera-
 lis pituitosus suppuratus facit 765.17
 lateris sinistri leihalis 549 longus
 ex pituita crassa in pulmone 233.15
 omnis aut intermitens aut continuus
 est 402.32 in ea parte est ubi est
 frigus aut calor 397 in qua par-
 te corporis sudor est 396.20 res
 præternaturalis 60 peracutus, est
 extremus 22 potest minui ante sta-
 tum 30 quando in die iudicatoria
 recidit 449.33 acutus deciden-
 22 a labore 458.40 communis
 ex aere 961.36 magnus 189.39
 Hieroni profuit ad uirtutem 85
 morbi genus mixta medicis incognitum
 23 augmentum quomodo cognosce-
 dum 44 lateralis crudi signa 49
 longitudinem que significet 748.21
 pestilentis qualitas obseruata 150.13
 declinatio ante uicram declinationem
 31 peracuti et acuti exemplum
 22 mendosa declinatio 386.33 mu-
 ratio omnis dicitur iudicatio 90.30
 regij curatio 180.12 causa indicat
 61
 Status quomodo cognoscatur
 26 et 90.20 indicatio 90.26
 principium in morbis quod sit 25 et
 26 qui exterius per cutim uagan-
 tur contagiosi sunt 289.49 tempus
 est ex iudicandis 61
 morbo ue uirtus ualidior sit, quomodo co-
 gnoscendum 31 in uigore existente
 quomodo nutriendus æger 26 et 27
 morbum acutum facit turgens materia
 108.16 acutum significantem urina
 785.2 breuem indicant incrementa
 magna 45.8 longum significantem
 bulle in superficie urinae manetes
 787.10 longum que urinae indicent
 50 maiorem que causa potest pã-
 rere, potest etiam minorem 302.22
 omnem uicram esse 193.40 qui sudor
 significet 400.47
 morbi autumnales quando expectandi
 213.37 acuti quamdiu durent 14 a-
 cuti simpliciter quing 15 acuti 6
 febres acute differunt 263.40 tot
 quare sint in æstate cum calor solis
 tam amicus uite sit 331.37 qui per-
 mutantur 95.47 omnes in omni-
 bus temporibus sunt 272.2 multi
 æstiu in autumno emergunt 277.36
 qui

I N D E X.

qui ex materia existit nascantur 273.
 36 minus periculosi quorum cau-
 se minores 172.22 similes sunt
 constitutioni temporis 222.16
 periculosiores qui sunt a causa exter-
 na 478.45 magni qui sunt sum-
 pro medicamentis leibales sunt 479.
 2 naturales, naturaliter sanatur
 487.6 laterales cui atati sint
 familiares 298.20 inconstantes
 sine ne periculosiores constantib. 226.
 25 exitialissimi quando 226.48
 quibus statim vigor accedit 32
 ualde pravi omnes ex genere atræ bi-
 lus 641.10 mites 603.12
 intermedij 22 generantur ex
 copiosiore cibo 126.28 uesciæ
 insanabiles 606.3 inconstan-
 tes quibus modis fiant 225.34
 plurimi ex cerebro sunt 597 in plu-
 uis temporibus longi et plurimi sunt
 264.5 omnes quo commune ha-
 beant 280.15 ex crâssi lenitiss
 humoribus 131.41 laterales ex
 acutis morbis 263.41 quo longio-
 res, hoc magis obnoxij recidiuæ sunt
 486.17 praustissimi curati uictus
 attenuantur ratione 9 periculo-
 siores sæpe citius sanantur quam mi-
 num periculosi 173.43 qui non
 eueniunt primis atatibus 291.3
 multi epidemij cur non sint contagiosi
 887.1 cito decernentes 157.2
 multi et perniciosi in canicularibus
 accident 324.4 longitudinalium
 qui sudores significant 392.50
 qui inuicem transmutari solent 677.
 34 qui maxime frequentes sunt
 130.36 indicati faciles quando
 fiunt 223.47 omnes quo pacto
 communicantur 890.33 qui ne-
 nenum sequuntur 945.44 sacri
 deterrimi qui sint 186.15 a uit
 quibus et quot causis fiant 24
 uolentissimi ex qua materia fiât 727.
 12 longitudinalium que signifi-
 398.14 breuiiores in scitatis
 sunt 264.5 peracuti qui 19
 qui ut temporis accidunt 159.44
 quando debent moveri 99.49
 qui curantibus irritantur 672.50
 ferè omnes omnibus atatibus accide-
 re possunt 723.38 cum confi-
 sicut omnia ualidiora 167.8
 extremi et pleriq; sanabiles si
 recte curantur 110.9 orti ex
 pluujs asiduis in æstate 223.3
 ex morbis transeunt 832.2 acuti
 sine febre 529.1 uerni quando
 uigant 210.32 in fistula urinae
 472.25 acuti a quibus humoribus
 generantur 297.41 antiqui diffi-

cilis sanantur quam recentes 631.28
 compositione leibales 110.19
 seu qui sint 724.14 qui ex fi-
 xo inuitu communicantur 891.9
 ex consensu et uaporibus 724.29
 longi qui 183.47 boni indicij
 quando fiant 223.40 communis
 ex aqua et commumbus cibus 879.
 29 acuti requirunt coctionis ce-
 leritatem 19 hyemi et æstati
 peculiare 42 quibus diebus ma-
 xime indicentur 206.7 longi
 sunt hereditarij 888.32 longi
 non purgati faciunt hydropem 278.
 40
 morborum alij totum occupant corpus,
 alij partem aliquam 25 sub-
 stantia et forma 221.52 uesi-
 cae quatuor genera 602.42 cau-
 sa temperatura 213.42 cause
 sunt magna mutationes temporum
 205.2 temporibus cibus accom-
 modandus 26 continuorum san-
 bilium spacium longissimu unus anni
 696.50 natura sequuntur tem-
 porum essentiam 222.5 sympto-
 mata quibus modis sedentur 30
 multorum in senibus cause et signa
 sunt alutice 202.33 causa in
 quibus temporibus uigat 210.28
 quorundam materia non potest tota
 a nature eueni 93.45 ex reple-
 tione curatio 153 uigorem propè-
 esse significant magna symptomatum
 incrementa 134.3 indicij diffi-
 cile quibus modis fiat 225.36 bo-
 na et mala signa 114.43 re-
 uersiones sunt tribus modis 130.23
 materia que in æstate gigni solet
 267.10 preterea genera quinque
 764.34 extrema sunt leuia 235.
 natura 165.22 initia et fines
 sunt mitiora 165.24 cura in
 quibus sit 111.33 reuersiones mi-
 rabiles 121.43 mitium proprium
 25 quindecim genera que in au-
 tumno proueniunt 277.35 finis
 mors 834.49 magnitudinis cau-
 sa 160.33 genera quinque 22 o-
 mnium ferax que ætis sit 297
 omnium causa flatus est 101.50
 causa spiritus 397.33 signa
 46 cause 772.40 acu-
 tiorum proprium 20 iudi-
 cationem que indicent 40 tem-
 pora generalia 25 indicationes
 90.28
 morbos ne hyemales uer pariat 280.32
 omnes diuascenes intelligit Hippo-
 crates per putredines 266.27 quod
 modis tempora efficiant 272.35 acu-
 tos sine febre deteriores esse uis que

sunt cum febre 529.20 indicari
 quod fit 377.23 quomodo prauus
 humor in corpore pariat 128.50
 l'istitudines morantur 121.27 fa-
 ciunt tempora 131.26 breues aut
 longos futurus que ostendat 40 sol-
 uunt deuitata 639.3
 morbis auxilia debent esse equalia 21
 quibus exiguum alimentum conuenit,
 omnibus nocet 584 longis sene-
 ctus obnoxia est 181.28 longis
 omnibus autumnum malus est 232.44
 nullis corripit eum qui mollem seruet
 album 202.45 in uigore existens
 tibus a cibo, uplurimum est abstru-
 uendum 33 longis laborantes au-
 tumno pleriq; moriuntur 235.9 qui
 accessiones habent peracutis, que uis
 etus ratio conueniat 33 longis com-
 ferti locorum mutatio 290.30
 morbose corporis constitutionis excre-
 menta 476.46
 mordaces dolores quorum humorum no-
 xam indicent 605.19
 mores gentium in quibus libris descripte
 rit Hippocrates 738.16 mali ex
 morbo 434.46
 morion quale urnenium sit 913.48
 mori animal bisariam contingit 931.48
 morientes sine sudore et cum sudore
 que sint 532.8
 morientium spiritus 417.34
 mortis generale signum 942.45 et
 117.1 causa in agris 19 quatuor
 tuor genera 835.1
 mortem humor malis in corpore parit
 128.45 crisi in peste asserre 467.
 36 proximam esse que indicat
 413.18 repentiam que soleantina
 ducere 500.29
 mortis ex parte signa 968.1
 mortuorum h. bus 435.26 uisiones
 ex qua causa 359.38
 moriturus sunt solis prognosticis reliquijs
 di 23
 morsus animalium fasinat plantas ut
 rescant 905.12 aculeis sunt uicibus
 uenenati 895.18
 morsus duo genera 897.42 uenenati
 signa 551.1 cura 592.25
 mortale uox est. somnus uicat 114.38
 morsus 528.1 et 575.32 et 969.23
 antiqui incognitus 983.35
 moschi odor in pyris antiquus est 983.24
 motio magis necessaria uomitu quam
 purgationi 339.30 non statim potest
 sumptum medicamentum adhibenda
 339.8
 motionis origo a dextris 799.39
 motione turbati corpus 337.47
 motus quid apud Hippocratem significat
 99.45 corporis robur et im-
 becillitatem

I N D E X.

becillitatem indicat 414.15 a qua
 facultate ueniat 412.29 fecun-
 dum locum non potest fieri a causa
 morbi 406.20 in animalibus
 uitæ est 531.42 conseruat pul-
 sam generentur 735.12
 motus ualidi a ualida facultate sunt 406.
 29
 motu augetur calor 489.8
 mouendum non esse in declinatione ob
 duplicem causam 166.12
 mouendi tempus in morbis, et quiescen-
 di 165.32
 mouenda materia in morbis quando sit
 165.12
 mouere quot modis intelligatur 165.33
 moueri cum impetu, est turgere 100.9
 Moyseis napellus 974.34
 mulier an sit sterilis quomodo cognoscen-
 dum 574.30 ambidextera non
 sit 799.35 et 800.27
 mulier in uentre habere que indicit 53.13
 mulieres iuueniculis magis uexat tabes,
 quam anus 236.6 que dam factio
 le concipiunt, factum autè gestare non
 possunt 244.12 pingues fecunda
 de 551 parue ad conceptionem
 aptiores quam magne 552.26
 mulierum partus quando maxime infec-
 lites sint 240.13
 mulieribus et humidis que aeris temper-
 ries sit salubris 226.6 contingit mi-
 nis generatio calculi quam masculis
 461.22
 muliebri fluxu medicamenta accommo-
 data 520.30
 muliebria apud Hippocratem que intel-
 ligenda sunt 527.30 ducit suffitus
 aromatatum 526.37 efficaciter que
 educant 528.2
 muli felle carent 145.11
 mulsæ epota curat comedentem crudum
 fungij 140.17 magis nutrit quam
 unum album 129.35 tenuissimus ut
 etus 24
 mulsæ usus 15
 mundanus ortus quis sit 258.13
 mundus pendet a Deo 66
 muscæ pastillus ualde calidus 518.27
 medicamenta 518.2
 muscæ napelline 474.42
 muscarum aculeus in lingua 895.40
 musculi lingue nouem 663.27
 musculos non facile perfrigerari 217.33
 musculus attolluntur membra 840
 mustela inter præcipua que uenenat fran-
 gunt, ponitur 974.23
 mustela rabida signa 951.44
 mus napelli contra pestem 975.13
 murmur flatus est indicium 103.37
 murmure indicatur turgens materia 103.
 27

murmura quomodo fiant 450.23
 mures absq; cibo hyeme latentes 75
 mucor unde fiat 871.17
 mucrones in coxendicum morbis quibus su-
 perueniant 731.30 ob quam cau-
 sam generentur 735.12
 mucus ad morbosam corporis constitutio-
 nem pertinet 476 non est pituita
 76 in articulis luxationis causa 734.
 19
 mutans est extra id quod mutatur 67
 mutatio in aliud dicitur indicatio 90.31
 mutans est extra id quod mutatur 67
 temporum ordinaria et cuiq; regio-
 ni familiaris 205.12 quo magis sub-
 bita, hoc magis præsternit uires 844.
 44
 mutationis duo genera 206.7
 mutationem temporum quadruplicem Hip-
 pocratem obseruare 205.10
 mutationes interpeptiue cauendæ 200.10
 temporum et qualitatis multæ 206.
 43 temporum, regiones et aque
 191.3 magne in ambiente sunt cause
 morborum 205 in recidiuis pro-
 sunt 200.20 uebementissime ui-
 tandæ 200.9 luna mirabiles 248.
 1 centum octuaginta octo 207.14
 que bonæ sint 376.52 repentine
 uitandæ 200.9 repentine quid si-
 gnificent 398.12
 multi a natiuitate 487.15
 myrobalanorum usus in purgando 316.
 19
 myrrha 527.50 attingit 520.24
 myrrha usus in renum doloribus 462.4
 myrrha nostrâ non esse ueram 575.29
 N
 Næcyomantia 907.46
 narcissi medicamentosa uis 856.51
 in suffitui usus 537.36
 napellus non est aconitium 857.50 cor-
 peit 979.40 presentancorij ue-
 norum princeps 940.45
 napelli usus ad lepram 857.23
 napellum esse uenenum unde cognosca-
 mus 861.4
 napi semen contra uenenum 977.52
 nares commode purgant cerebrum 614.
 50 humidiores qui habent, non inte-
 gra sanitate fruuntur 596.20
 vapores 500.40
 narcapitum 871.32
 natus si peruertatur debili iam corpore
 in febris non intermittibus, quid
 significet 421.16
 nati pinnarum motus quid indicet 678.20
 natura adiuuanda 320.1 et 100.12
 monet aduata siderum motu 377.5
 nature fatigata signa 195.32 robur
 et uictoriam que indicent 642.10
 contra morbum pugna 390.1
 naturam aliquando Hippocrates accipit

pro temperatura 174.18
 naturale agens quomodo agat 926.6
 humidum 55
 naturalis uirtus unde iudicanda 31 calor
 est in hyeme ualidior 160.14 fa-
 cultas plerumq; plus debilitatur quam
 ulla alia, ex morbis 167.50
 naturalis caloris extinctione fit omnis li-
 uor 743.39 caloris fomentum
 750.33 facultatis imbecillitas una
 de cognoscat 31 facultatis uires
 bur unde cognoscat 167.46 uir-
 tutis functiones 31 facultatis uires
 414.33 philosophia prin: ipia: tra:
 didit Hippocrates 737.7
 naturali uirtute debili, non potest esse ua-
 lida uitalis 32
 naturales functiones quibus rebus melio-
 res efficiantur 205.18 res me-
 dico considerat de que sint 60
 naturalia aut firma consuetudine nobis
 iam familiaria nihil absurdum signi-
 ficant 713.6
 naturalium lib. de Origine nature 738.
 10
 nausea 39
 nausea sequuntur suppressos menses 572.
 30
 nauisam excitat balneum 799.7 ma-
 gnâ medicina quando moueat 340.
 23
 nauis quomodo præuideant uentos 241.
 38
 nebula in oculo quomodo curetur 847
 nephritis ante pubertatem non fit 291.34
 Nero conatus est puerum transformare
 in feminam 468.41
 neruosa partes quomodo a siccitate læ-
 dantur 267.25
 neruorum partium offensas aromatata
 suffitus curat 524.19
 neruosis membris calida utilia sunt 504.
 6
 neruus descensus non coalescit 632.3
 nerui uenientes ad septum transeunt
 412.40 sunt res parua 678.16
 cerebri exquisitè duri qui sint 663.2
 quid corpori exhibeant 412.33 ma-
 ximi qui 477.52 famis sensum ex-
 citantes 478.28 uenientes ad os
 uentriculi 478.50
 neruorum incontinentia a nimio usu ca-
 lidi 499.22 dissentio 23 ortus
 412.38 est consulsio propria 634.
 23
 neruos curandi ratio 505.18 quomo-
 do uinum repleat 484.9
 neruis flexi parvis affectis fit desipientia
 et consulsio 756.40 uulneratis
 utile medicamentum 518.17
 Nestora bibacem fuisse 617.1
 Nestus flumens 48
 E b Nica-

I N D E X.

Nicodemi aegy historia 746.4
 Nicomachus pater Aristotelis 2
 nigella 527.51
 nigrum nihil naturale 372.8
 nigra crassa uina nullum alunt 143.47
 excrementa 136.39
 atram bilem 356.52
 nigra deiectiones 351.38
 nigri humoris effluentis mala 370.49
 humidore carne non purgandi 127.19
 nigrarum deiectionum genera 351.44
 nimium omne natura inimicum 198.38
 nitri & salis differentia 142.8
 in sanandis phagedenis 518.31
 potio soluit dolores oculorum 658.16
 nitrosum a falso quid differat 142.8
 nitri esus quid faciat 522.20
 nocti Boreas assimilatur 250.46
 nocturnus occasus & ortus 258.21
 nome letalissime quae sint 166.29
 noxiosa 294.33
 Noius Libycus uentus 251.13
 notum quod dici debeat 781.22
 nox sequens indicatione, leuior existit 133.21
 nubes qui uenti cogant 251.30
 nubium motus significat in suprema aeris regione uentos perpetuo esse 241.45
 nuclei pini 859.14
 nutrire quando debeat medicus in statu 36
 nutriendi diuersae rationes secundum diuersas aetates 61. & 62
 aegros 140
 nutriendo quae obseruanda 58
 nutriendum in remissionibus morborum 23
 nutritio fit ex similibus 212.20
 in tempestiua facit delirium 39
 nutrimentum corporis quomodo corrumpatur 918.46
 nutritiua uelociter sequuntur quoz ue loces excretiones 141.25
 nutritur corpus ex tribus 129.7
 nutritrix bona quae debeat habere 540.33
 moribus & uictu temperata debet esse 540.36
 non sana habet lac malum 464.34
 nutriticem redditam pregnantem a suo alumnio 288.25
 nutritices cibi boni succi uti debent 464.29
 nux uonica 336.25
 efficit in corpore 940.37
 976.1. & 985.19
 myristica medicamentum tutum reddit 315.50

I N D E X.

noces corruptae 857.2
 rancidae 940.38
 Nymphaea flos quae uires habeat 339.24
 crocei floris odor 528.40
 O
 Obstipi qui sint 699.9
 obstruens tabidos facit 917.12
 obstructionum inuictarum causa 102.38
 obstupefacientia quae 835.29
 obstupefactia a capitis iclu, malum 759.9
 obturandi nim habet pituita 266.10
 occasio duplex 5
 oculotheis ulcus 697.15
 oculum quid dicatur 807.30
 Oculi breui tempore magnis incurunt calamitates 623.7
 cuni grauidae 569.16
 raturum 497.41
 laborant 347.40
 expurgant cerebrum 614.26
 quomodo in sanitate conseruentur 504.18
 tenebricosi ac lachrymas morborum indicationem praecedunt 133.40
 oculorum obscuritas cum animi deliquio quid indicet 751.29
 bi solent grauari ad noctem 659.36
 morbos multos lachrymarum defluxu curari 659.40
 rubor a uomitu 744.2
 purgatio utilis est 623.1
 conspicui 270
 dolores unde pro ueniunt 658.34
 dolores que soluant 658.16
 inflammatio 623.23
 fluxiones per cucurbitulas curatae 589.32
 in dormientibus suspiciones considerare oportet in morbis 712.37
 oculos hebetare stupefacientia 659.17
 ledentes cibi 146.48
 aquilones 267.33
 odium quantum nocet 868.43
 odorata purgantibus medicamentis admiscenda 102.13
 admiscenda medicamentis, ne uentriculus subuertatur 180.19
 flatu discutunt 102.13
 uiuant medicamentorum opus 331.46
 omnia sunt calida 914.42
 odor frigidus & humidus, & simul in cundus 528.39
 rerum calidarum mouet sternutamentum 817.16
 uenenorum periculosus 861
 celerius soluitur quam contagiosus uapor 885.49

odorem nullum occidere posse 903.18
 foedum expirantium consuetudo non est tuta 878.39
 odore suffocantia uenena lethalissima sunt 948.40
 carentia, frigida sunt uenena 947.47
 graui uenenorum ostenditur 948.32
 odores etiam alunt 129.20
 propter uapores putridos occidunt 914.35
 aduorip 909.8
 odematis nomen pro abscessu 772.27
 Olai Magni historia 953.45
 oleacea urinae 792.18
 oleagina urina quid significet 792.30
 olea multa 349.17
 uenenis conserunt 988.33
 oleum contra lapides 465.45
 tani in cura ueneri 986.35
 tare uim ueneni 974.3
 olei usus in mouendo uomitu 975.51
 usu delectatur Cardanus 465
 oleorum usus extra in ueneno 977.38
 olera facillora concoctu quam caro 15
 ex femine fieri 635.16
 Olympiadis uenifica uenenum, quo usa est erga priuicium suum Aridema 98.49
 omentum 333.29
 si excidat, putrea scit 729.37
 membrana est 729.43
 foiet intestina 730.38
 esse calida & humida substantia 130.49
 operari nescientes, nullo modo scire 306.30
 operationes declarant qualia sint uenena 950.34
 medico considerandae 60
 omnes sunt a naturali calore 735.5
 re 735.5
 operationum perfectio in iuuenibus 70
 opere aberrantes non sciunt medicinam 306.47
 ophthalmia per radios contagiosa 891.7
 humida & sicca 623.19
 ophthalmias uocant Graeci lippitudines 623.18
 ophthalmia timentes, purgandos 702.12
 opinioniones consutare utile ne sit 80
 opium quomodo interficiat 855.74
 quae partes non ferant 504.8
 calidum esse 913.34
 stuporem inducit 523.29
 opij odor grauis 914.45
 effectus 939.17
 usus ad Philonia 857.21
 opio contrarium castoreum 969.14
 opisthotono auxilium accommodatum 599.23
 corpus laborans quale sit 486.1
 opopanax qualitates 588.22
 opportuna praecipere quomodo possit medicus 3
 orcadarum lac 581.50
 885.49

I N D E X.

orales uenti salubres 220.15
 origanum orientale 327.3
 origanis orientalis usus 675.28 & 359.42
 Orestis furor 747.20
 Oribasium post Hippocratem omnibus teponendum esse 714.49
 oris ulcera ob aestum 276.12
 ortus & occasus nycterinus 258.21
 ortu chronico oriri, quid sit 258.23
 oscitatio 822.40
 279.45
 279.52
 664.1
 502.22
 os apertum tenere sitim excitat 526.33
 denudatum cum erysipilate 758.25
 discissum non augetur 632.2
 moris maximum 731.37
 ex quibus causis male afficitur 743.43
 discissum 743.47
 fructum, ibid. perforatum, ibid. collisum 743.48
 loco motum, ibid. desquamatum, ibid. teredine uitiatum, ibid. membrana integere nudatum 743.50
 exustum, ibid. nimium refrigeratum, ibid.
 esse egrotante caro liuida, malum 743.15
 ossa capitis denudata afferre periculum 768.2
 ossa puerorum discissa coalescere posse 632.27
 abscessura 6
 clauium 279.49
 per quam materiam agglutinentur 734.12
 quid corpori exhibeant 412
 ossium nutrimentum 543.13
 perforatio 634.22
 diuisio 634.21
 ostracorum genus 146.28
 ostraea qualis cibus 142.10
 Otto Brunfelsius 553.42
 oua dura concoctu difficilia 149.13
 ouit album apponunt uulneri 481.22
 uittellus 14
 oua & carnes intempestiue medici aegrotis exhibent 592.17
 nullum nutritum 14
 qualis cibus sit 179.22
 cum pane & uino plenissimus uictus est 24
 ouorum esus resolutionem parit 679.48
 quale alimentum 679.50
 mollium nutrimentum 149.13
 uitel quibus conueniant 33
 uolucrum alimentum 149.16
 oxymel 336.36
 ozimum quando uitandum 859.15
 ozimon utile capiti 515.17

Passionis medicamenta 518.2
 passionem Cicero, ceu non latinam uocem, uitauit 239.40
 passellus qualis sit herba 674.36
 pastelli herbae usus 674.32
 passillus Andronius qualis sit 518.26
 pastilli Andronis 518.11
 pastinaca piscis 146.34
 pastinaca aculeus uenenosus est 895.35
 patauij aliquando soli Hebraei egrotarunt 272.13
 pathognomica signa 46
 746.8
 pauor nuper natorum 281.43
 pauoris causa 282.26
 paupertas melior diuitijs 83
 peccen quae pars peccines 146.30
 pecorum exta quare in spexerint 960
 peccus a quibus partibus mouetur 413
 7 frigori quare obnoxium 279.31
 amat calida 516.10
 quare caleat 217.24
 peccorum & costarum dolores cur fiant 217.13
 loca frigida 684.23
 morbi quomodo communicentur 890.34
 motus necessitas unde sit 413.23
 uarix suppurationem efficit 17
 pedes quare in hydropo primi impletur 779.22
 intumescunt suppurationis 497.44
 frigidi cum sint, a sorbitione abstinentium 91.7
 pedum lotio soluit capitis grauitatem 515.33
 501.26
 Pelops Galeni praceptor 2
 Peonia 527.48
 peplos & pepilon acria sunt medicamenta 127.44
 peplo quando purgandum 111.10
 peplio quando alius mollienda 95.3
 silphij succus admiscendus 95.6
 peplum & peplum quantum differant 314.41
 peplum peliti status 95.9
 peplij us in purgando 702.45
 peplion uenenum esse 856.49
 peponis radix 337.9
 pepones quae uocant angurium 914.3
 mali sunt succi 868.32
 peponum esus qualem faciat urinam 445.48
 peracuti morbi qui perca piscis 145.17
 percae faciles concoctu perdicibus assatis morbum indicem cura 128.43
 ri 334.40
 peregrinationis utilitas 257.41
 Pergamus 617.35
 pericardij uulnus 617.35

B b 1

I N D E X.

perisph... quis uocandus sit 801.2
periodus a typo quid differat 37
febribus 35
Perinthi historia 384.2
peripneumonia morbus simpliciter acu-
tus 19
citò decernit 157.3
fit ex morbo laterali 107.76 non
corripitur qui habet hæmorrhoi-
das 617.15 non fit in prima æ-
tate 291.33 rupta & non pur-
gata facit suppurationem 765.6
peripneumoniæ morbi acuti 263.41
status 32
peripneumonia unde fiat 98.8
peritoneum quid 332.20
perispica quæ sint 448.39
& alba 448.13
perfulatio quid 634.38
pestis inaudita 223.2 quibus tem-
poribus non propagetur 88.6.33
gravis anno M.D. XXIII 358.18
anno 1346 qualis fuerit 962.28
anno Salutis 1475. 893.51 se-
mina ubi per multos annos feruentur
885.37 contagiosa 866.11
omnibus modis communicatur 891.
30 atactis uestibus citò enecat
902.24 magna ab Illyrico orta
113.23 crudelis Galeni tempore
877.5
pestis Indica aduentus 876.43 tem-
poribus lumbriçi frequentes 286.2
pestis à Græcis auertit Hippocrates 113.
20 depellit abstinentium & gy-
pium 975.15 fuisse in qua ho-
mines perierunt, statim cû sapius ster-
nutassent 559.7 quæ antecedit
881.36 depellit bolus Armenus
965.10
peste laborans quando cibandus 33
non corripit qui columbis assidue uo-
cantur 33 salubris cibus 33
pestes acutiores futuræ in posterum 881.
50
pestilens ne sit materia, unde cognoscen-
dum 671.27 contagiosum &
puritudo hæc tria conuertuntur 885.24
febris brevissimo tempore generat a-
tram bilem 358.14
pestilentem acrem haurit totum corpus
893.37 febrè quæ indicent 873.9
pestilentes alii flores 883.4 febres
fastidium cibi sequi consuevit 32. &
33 febres raro per uera indicia li-
berantur 359.24
pestilentia Davidis aetate sedata ab ange-
lo 881.33 febrili causa ex icore
355.25 morborum natura 150.9
pestilentia certum signum quæ urina sint
446.22
petrolemum ardet 911.21 calidiss. &
subtile 992.47

leue sunt edulium 145.4 in febril.
conueniunt 179.24
piscis odoratos purgare uteros 528.9
piscibus hyems conformis 230.24
pistacia & pinæ senibus sunt salubres
74
pituita alba est causa aquæ inter cutem
278.37 alba duplex 830.7 by
dropiformis 832.14 falsa, causa ar-
dentium febrium 254.33 in su-
periore uentre in pus ueritur 763.43
acida mordet uentriculum 665.5
acida causa aciditructus 595.39 in-
ter uentriculum & septum quid fa-
ciat 819.34 crassa impedit po-
test sterens 19 crassa corrupta in
pulmone 233.15 commixta feci-
dus quid indicet 53 per spinalem
medullam deflens in coxendicè, quæ
mala adferat 235.40 glutinosa
& frigida 266.7 acris quæ ma-
la in corpore faciat 522.38 quo-
modo corpus exulceret 302.52 mol-
lia membra exulcerat 303.6 mul-
ta in cerebro coili corrumpitur 655.
32
pituita plus hyeme generatur 73 al-
bae duæ species 780.45 redun-
dantia quorum morborum causa sit
303.10 natura 406.5 sapor
360.33 descensus ad fauces, anginas
facit 265.40 nomine excrementa
quædam uocantur 76
pituitam albam sequitur aqua intercus
831.59 crassa que purgent 316
22 caribamus optime purgat 781.
38
pituitosa podagra 705.9
pituitosa quæ inuuant 252.40
pituitosis quare fiant intestinum disten-
dunt 241.9 quæ constitutio
aeris sit salubris 226.4 & 253.33
pityocampe quale uenenum 921.
36
pityusa uenenum 856.47
plantaginis in refrigerando uis 806.27
folia 509.1 præstantia 520.35
ufus contra hydropem 609.50
plumæ æstate infite aut translate nõ uo-
luunt 247.24 hyeme translate ui-
uunt 247.24
plantarum uita 67
Platonici additi sunt demonum confes-
sioni 60.16
Pleiadum occasus initium hyemis 208.29
ortus æstatis initium 208.27 oc-
casus quando 208.41 occasus
medico est obseruandus 206.7
plenissimus uictus in quibus 24
723.2 in singula genera qui di-
uiserint 706.10 quæ prohibet
pleuritis non euenit primæ aetati 291.

I N D E X.

uer maxime excitat 718.52
morbum esse maxime hereditarium
720.52
podagra quamobrem autumno quoque
generentur 719.3 suppurantes
acerbos generant dolores 705.26
omnes calide 705.15 quadri-
fariam soluntur 705.18
cur non potius æstate quam uere excitetur
719
podagricæ mulieres non habent menses
656.29
podagricus quibus preparandus sit 722.
8 trifariam dicitur homo 721.5
podagrici morbi in quibus partibus fiant
704.33 morbi sunt inflammatio-
nes 704.13 dolores quibus
modis fiant 718.45 dolores qui-
bus potissimum temporibus moueantur
718.41
podagricorum topi 705.35
podagrici doloribus quæ proficiunt 522.
45
podagricos sanant dysenteria 586.
37
podagrici multi pingues 700.17
Podalirius medicus 113.70
Poggij tabellionis improbitas 303.
45
Pomæ 136.43
Polybius medicus gener Hippocratis 113.
4
Polyide medicamenta 518.1 pastil-
lus quibus constat 518.14
polygonon utile ad sanguinis eruptiones
520.37
Polyphanti agrî historia 445.
42
Polypi 146.26 usus 538.8
polypodij usus in icore & phlegmone 104.
31
poma mandragoræ odoris inuicendi sunt
649.10
pomorum acidorum succus 980.30
& 116.9. & 404.39
& 333.10
Ponit interperies ob frigus 257.48
poplitum uenæ secta menstrua prouocat
533.25
populus nigra 527.41
porri succus prouocat hæmorrhoides
616.13
porri faciunt atram bilem 356.50
potestate raro homines rectè uiuantur
114.1
portulacæ usus in sanguine sistendo 520.
33
potio ex ortica 750.11
potius ubi colligescat 456.22 uerè
augendus 85.10 agrî non dan-
dus, cum pedes frigidi sunt 91.8
potius excrementum 53

I N D E X.

potus calidi sitim excitant 526.31
 potu facilius est impleti quam cibo 379.
 37. 129.2
 præcæniatio 866.1
 præcordium quod optimum sit 173.12
 elevatum est causa doloris repetini
 101.20
 præcordij inflammatio cum dysenteria,
 malum 586.40
 præcordia 175.20 amanti calorem
 516.10
 prægnans mulier quomodo cognoscenda
 569.15
 prægnanti mulieri morbus acutus leiba-
 lis 528.20
 prægnantes quomodo purgandæ, et quan-
 do 317.10. 314.26 quæ periculi
 temur 570.48
 prægnanti uteri comprimatur 562.9
 purgationes indicant fecum non esse
 sanum 576.16 corpora magis af-
 ficuntur reliquis corporibus 242.
 24
 prændium assuetis non omittendum 85
 Prænsinae fortes 907.50
 præparatio Andromachi 981.30 At-
 teli 981.33 Damocratis 981.31
 præparaciones sex ante purgationē 127.
 4
 præputium discissum non coalescit 632.4
 Præstina medicus 726.40
 præstina excrementa 136.33
 præstina bilis 869.29
 præstantia Astæ 77. 78
 præstigia 866.3
 præstigijs alij credunt, alij non credunt
 esse 906.5
 præstigatorum oculi, herba et imagina-
 tioner 957.20
 prætoris cuiusdam sagacitas 543.22
 præva esse merca 136.31
 præva duplex 46
 Praxagoris 564.30 medicus magnæ
 autoritatis 576.28
 Praxotheca mater Hippocratis 1
 principium morborum quomodo cogno-
 scatur 26
 principis vite breuitas 565.20
 Priscianus Lydius medicus 752.25
 profusiva alui sequuntur pluvias multas
 265.29 ob quam causam fiant 284.
 15 diuturna in qua etate potissi-
 mum fiant 298.22
 propter quos quos nocent 61
 profunditas somni 118.50
 prudentes et boni humidiores 662.20
 prognostica signa unde sumuntur 941.
 38
 proprietates possunt proprietates esse cono-
 traria 990.44
 pruna subducunt alium 104.23
 prunorum facultates 348

pruritus virginis species 605.50
 pruritus qualis vapor excitet 302.
 42 totius corporis patiuntur senes
 300.36 qui humores magis exci-
 tent 611.45
 pseudodictamnium 527.42
 psyllus 660.19
 psyllus 661.49
 psychomantia 907.47
 psyllus aut maris potest fieri ex esu cer-
 viræ carnis 988.12
 psyllij semen venenum 945.11 se-
 nimis effectus 939.27
 ptisana cum iure carniurum cocta 24
 ptisanæ assumptio utriusque mediocris 14
 bitio 592.14
 ptormomantia 907.41
 pubertas quando finiatur 295.4
 488.2
 pubertatis initium 291.39
 pudendorum locus qualis 276.48
 pudens utile calidum 511.14
 pur in utero movetur in triginta diebus
 diebus 124.27
 pueri ex silium aspectu fascinantur 904.
 47 plurimum habent caloris natu-
 ralis 64 quomodo purgandi sint
 283.14 quo tempore optime degant
 270.47
 pueris consuetio familiaris 482.11
 285.31 salubritas unum non me-
 racum, quam lac 461.0 quare ue-
 na non secanda 532.23
 puerorum ægrotantium pedum frigus le-
 thale 64 morbi comitales quan-
 do habeant mutationes 188.30 fa-
 cultates naturales 170
 puerulis nuper natis que contingat 280.
 40
 puericia 54. 55
 puer perij sanguinis quantitas 577.8
 tempus in masculis triginta diebus fi-
 nitur 124.15
 pulcum aculeus 895.2
 pulmo alimentum sibi contrarium trahit
 213.24 ex quo sanguine nutritur
 295.47 ictibus assuetus 560
 facilis corripitur abscessibus 300.10
 frigori obnoxius 279.31 durus eua-
 dit 826.14 quibus arterijs anne-
 ditur, moriuntur plerumque ex mor-
 bis pulmonis 737.47
 pulmonis inflammatio à morbo laterali
 756.48 inflammati morbi quomo-
 do solvantur 758.23 inflamma-
 tiones quam etatem afficiant 398.21
 morbis cibis conveniens 19 nu-
 trimentum 543.12 tubercula 138.
 10. 404.43 affectus 51 uul-
 nus 627.27 situs 700.34
 medium vulneratum 627.29 san-

ciatis signa 629.27 morbi quomo-
 do communicentur 890.34 ulcus
 quæ mala consequantur 495.
 21
 pulmone autumnum aduersatur 233.3
 pulmone laborante erysipelate quando
 purgandum 111.9 morbis labo-
 rante non purgandum propter febris
 uehementiam 111.15 medio sau-
 cio animal seruari non potest 631
 pulsus ferrinus signum pleuritidis 46
 in uulnibus ostendit abscessum 769.
 42 motu conseruatur 68
 qualis sit in tertiana exquisita 431.8
 imbecillus 31 indicat uitalem uirtu-
 tem. ibid.
 pulsus rationem quæ inuenit 413.33
 amissio signum ueneni 946.44
 robusti signa 31 resistuntia quid
 significet 31 casus signum mor-
 tis 941.45
 maximi atque densissimi sunt in acu-
 tissimis febribus 332.20
 pulsus amittunt hysterice 937.
 33
 pulsuum compressio in febribus 36
 rationem Galeni quantum opere exer-
 nerit 565.7
 punctura quomodo transeat in medica-
 menti cibitium curam 993.37
 pungens dolor ex staua bile 601.7
 punica satiuæ floris usus 518.
 15
 punicatorum malorum uinum confert cono-
 tra uenena 981.17
 puræ excretiones alui, male 408.
 7
 purgandi non sunt quibus urina tenuis
 449.38 medicamentis ualidis pri-
 die ieiunare debent 332.16 modi
 diuersi 321.4 per superiora
 sunt robusti 846 per uonium quæ
 sint 325.23 qui non sint propter
 temperamentum 127.18
 purgando per alium et uonium quæ
 Hippocrates obseruauit 322.35 cono-
 sideranda est materie concoctio in
 fine morbi 99.23 debet medicus
 corporum proprietatem expendere
 341.2 medici imperiti ægros iugua-
 lent 104.1 quomodo nostri tem-
 poris medici errent 103.50 qua-
 tuor obseruanda 108.10
 purgandi in acutis raro 108.42
 quomodo sit 92.21 quantum sit
 92.29 quando sit. ibid. quan-
 do non sit 92.20
 purgans medicamentum quomodo nocet
 at 265.18
 purgati corpus tria necessaria 336.
 38
 purgantes que meditari oportet 110.50
 purgantibus

I N D E X.

lida debet fieri 330.3 que leuiter fe-
 rantur, et conferant 320.36 faciles
 latu que 111.23 quando adhibeantur
 corporibus, et uehementibus pingui-
 bus cobibende 341.41 quibus non
 conueniant 127.8 menstruce ces-
 sant, cum mulier in utero habet 577.
 29 per inferna que indicet 349.40
 purgatione egent que non consolidantur
 ob succi prauatatem 599.44 opus ef-
 se per superiora que significet 343.
 49 per superiora quando opus sit
 97.19 per inferiora quando opus
 sit 97 superflua que perierunt
 330.52
 pustulae Simonis apud Hippocratem qua-
 les fuerint 611.37 late non ualde
 pruriant 610.23 per corpus nasci-
 tur suppuratis 497.45 rubra mi-
 licæ 244.48 sublimiores à qui-
 bus humoribus generentur 610.33 te-
 nues rubrae, dicuntur sudamina 276.
 35 ulcerose ex materia que in au-
 tumno fit 273.35
 pus album leue foetidum, bonum 493.
 absolutum quando fiat 804.26 ob
 quam causam fiat suberuentum 305.
 47 optimum quod sit 471.34 opti-
 mum quod sit 471.34 Hippocrates appellat
 102.48 dum fit, sunt dolores 193.14
 103.22 cum in uentre moram tra-
 xit, que mala sequuntur 494.26 min-
 gere quæ d significet 451.40 natu-
 ralis facultatis uires arguit 167.47
 suberuentum et cœnosum leibale 493
 sensim emittendum 649.4 male o-
 lens et feculentum quomodo fiat 804.
 44 indicat coctionem 102.44
 puris generationi quid sit aptissimum 513.
 11 sputum, post sanguinis sputum 760.
 45
 purpurea 146.29
 purulenti quomodo fiant 761.47
 putredo quid sit 870.5 ab erysipelate
 768.27 quando fiat 769.1 illa pe-
 stifera ubi in corpore fiat 882.9 in-
 carnibus et medullis maxime timen-
 da 949.49 inhibetur siccanibus et
 refrigerantibus 128.45 fluxionibus
 aduersa est 768.49 quo uehemen-
 tior est, hoc est magis contagiosa 884.
 18
 putredinis an sit putredo 933.33 perfe-
 ctæ genus duplex 872.19 color
 935.4 differentie multiplices 873.
 13 omnia amara sunt 872.38
 putredini que corpora obnoxia sunt 887.
 14
 putredinem finit ignis 806.19
 putredines albe et mucosæ 266.33 se-
 quuntur pluuiosa tempora 264.30

putredinum materia 265.25
 putridum orme contagio serpit 877.48
 in aliud subiectum transiit 510.40
 exhalata uenena sunt deteriora 948
 putrida et corrupta que habeant com-
 munita 873.16
 putrida generat atram bilem 357.2 om-
 nia uitanda 859.22
 putrefaciens medicamentum quid faciat
 920.31
 putrefaciens medicamentis que ulce-
 ra sint curanda 696.39
 putrefacit balneum humorum 799.3
 pyretici olei usus 872.
 pyretici olei usus 986.33
 pyrites 518.33
 pyromantia 907.7
 pyrorum moschum redolentium usus in
 curatione ueneni 981.13
 Pythagoræ exitium 837.44
 Pythodori morbum 171.9

Qualitates naturales calorem fontēs
 271.20 duplici modo morbos
 procreant 265.17
 quadrifariam delectat cōtingere 754.36
 quadrupedibus plerisque uer est salubritas
 muni 230.24 longissima 159.26
 quariana febris longa et sicca 41 pef-
 fima 159.27 cum febre dolores 193.14
 talis est 402.42 quanta mala pro-
 ducit 724.23 soluit consulsionem
 591.14 ex quibus humoribus fiat
 159.20
 quotidiana febris longitudo 183.49 cō-
 munitis terminus 159.34 uictus 16
 curatio 827.33
 quariana febris, que breues queq; lon-
 gæ 4 autumnales longæ Juni 159.3
 sunt ex atro humore qui in liene gene-
 ratur 355.20 longiores solent ir-
 minari ad hydropem 159.58
 quartanam indicant urinae nigrae in febrī
 bus erroneis 278.12
 quartanis quo tempore quibusq; etatis
 annis homines corripantur 798.5
 laborantes non admodum consulsio-
 nibus capiuntur 591
 quies iuuat in febribus 890.4
 Quintus medicus 2
 quotidiana febris longa 41
 R
 Abidi canis signa 951.43 morbus
 888.47 ipar morui prodest
 977.7
 rabidorum animalium signa 951.43
 rabies omnium specierum mania primum
 641.6 alia facilis, alia impossibilis
 sanatur 641.28 mania species 640.
 46
 rabiem esse contagiosum morbum 890.8
 B b 4 rabie

I N D E X.

rabie quo tempore canes corripiantur potissimum 324.22
 rabiosi canis uenenum quomodo occidat 641.44
 radij ex oculis an possint esse causa morbi 891.10
 radix arundinis 977.20 eringij, attatu occidit salamandram 970.23
 raia ex cartilagineis 146.33
 ramentosa excrementa 136.33
 rana marina 146.33
 ranarum icterus 148.20 carnis usus 997.39 in tabidis 985.5
 ranunculii species est apium risus 939.41
 raparium usus in cura carcinomatibus 675.28
 rapiani radix confert tabidum 985.8
 uis in ueneno erodente 989.7 radicum uires 336.35
 rapiano quae animalia pereant 954.27
 rariis corporis inutilis ad generationem 580.3
 Rasis Galeni studiosus 726.50 experimentorum curiosus indagator 901.47
 ratio est iudicium 733.50 saepe fallax 479.16
 rationis sensus amissio qua causa fiat 776.4
 raucitas apud Celsiam 183.33
 raucedines ex materia sunt quae in hyeme fit 272.33 unde fiant 987 quae temporum constitutiones sequantur 245 in senibus incurabiles 183.24
 recidua praesupponit, ut prior morbus desinat 132.10 magis obnoxij sunt longi morbi 486.17
 recidua ob quam causam fiant 200.23 quae febres fiant 433.12 saepe fiunt ad morbos contrarios primis morbis 132.29
 reciduarum futurarum uaria multa signa 130.30 genus lethale 132.50
 reciduas ne faciant morbi omnes qui commutantur 131.49 facere solent quae relinquuntur in morbis 128.12 quae faciunt 130.10 faciunt temporum constitutiones 131.25
 reciduas profunt mutationes 200.20
 recum in quibus morbis sentiat 728.6
 recumone patientes ex destillatione pituita 728.10 apoplectici patiuntur 728.42
 refectio summa periculosa 11
 refectio periculosa quae reficere corpora quae lenis, quae breui tempore oporteat 125.20
 reficiendi quo pacto aegri sint 126.30
 refrigerator corporis a uno sicut in senectute, et a ueneno 750.34
 refrigerat Saturnus 244.2
 refrigerati quomodo tractandi 514.34
 regius morbus ex icore affecto semper est 899.9 duplex 434.7 calidus et siccus 688.9 ex sudore cognoscitur 53 a melancholia cruda 437.24 ex ebrietate 439.24 in febribus ante septimum diem, malum 434.2 in febribus quando bonum, quando non 439.6
 regij morbi quatuor genera 457.16
 regio morbo laborantes non multum ueniunt 593.16
 tosi sunt 191.2
 regionis mutatio 257.46
 regiones intemperatae 257.46
 cidens temperatae 257.49
 remora uenenum 235.30
 renalis tabes 286.50
 renalem morbum longum indicant bullae in uirinis insidentes 286.50
 ren dexter alioq sinistro 456.26
 renes ab aqua corrupti 633.7 hyeme calidiores 73
 renis humani constructio 457.34
 renum affectionibus afficiuntur senes 300.33 calculi leuiore quam uesicae 463.43 calculi rari in pueris generantur 285.33 exulcerationem quae significat 451.40 morbis uiles sunt hemorrhoides 615.12 obstructio 448.24 obstructio quomodo ex urina cognoscatur 789.7
 doloris medicamenta 462 dolor significatur bullis in urina 787.30
 uenam ruptam quid indicet 455.25
 uena oppleta sanguine 455.33 morbi periculosi 472.37 morbi quae difficulter sanantur 603.20 uulnus 627.30 uulneratorij signa 619.41 lapides exterij uiri puluis acceptus 856.20 lapides rubri 463.39 uittium acutum quae indicent 798.20
 uitia in senibus difficilia sunt sanantur 602.31 uitia ex urina cognoscuntur 53 hectica 448.27 caliditas 448.29 erosio ab atra bile facta 615.44 quatuor principales morbi 615.42
 renibus fauciatibus animal seruari non possunt 631.10
 repandi 699.18
 repletio excitat distentionem 682.10 duplex 140.10 convulsionis causa 675.35
 repletionis multi modi 141.12
 repletionem quae faciunt 665.40
 repletiones omnes periculose 11
 res non naturales quot sint 60
 resolutio occulta 490.19 quare corripit dimidium corporis ex latere 682.34 in corpore quomodo fiat 66 fit cum quodam calore 679.51 quid differat a distentione 678.37 est sine motu 678.39
 resolutio balneum 799.4
 resolutio in somno grauior 115.26 differt a distentione morborum saepe praecedit 133.43
 respirationis defectus 535.37
 respuit licet quae beate sint 114.4
 restorationis repentinae causa 475.29
 restorationi ueloci alimentum accommodatum 129.19
 restorationem Hippocrates ad robur reuertit 126.9
 reuersionis morborum causa 94.21
 reuersionibus morborum profunt mutationes 131.33
 reuersionis quatuor genera et octo species 589
 reuersiones quid possint 586.15
 rhabarbarum quale sit medicamentum 339.16
 rhabarbaro ne hydropici sint purgandi 650.42
 Rhodi in ueris initio rosae apparent 228.40 ueris finis qualis 229.49 situs 257.40 uer saluberrimum 271.43
 rhododendron uenenum 856.49
 rhombi pisces 145.24
 rhombus 914.2 contra uenenum erodens 989.3
 Ricardi Suisset Angli disputationes 308.8
 ricinus uenenum 856.50
 ricinorum succus quid efficiat 939.50
 rigor quid Latinis significet 376.9 inter horrorem et tremorem medius 749.20 ex multa potatione malus 749.12 etiam ab externis causis fit 405.52 ab ingestis cibis 406.2 morbosus 426.34 unde fiat 428.8 quando perniciosus 430.1 soluit se breuiter ardenter 426.33 qualis sit in tertiana exquisita 431.7 uehementior cum est, fit etiam uehementior tremor 497.16 in febribus a quibus partibus incipiat 590
 rigorem a frigore fieri 749.19 qualis humor faciat 428.42
 rigores ex dorso molestiores esse 591.6
 mitigat calidum 511.5 ubi magis mulieribus incipit 589.52 quibus in febribus fiant quotidie, quotidie soluntur febres 437.40
 riy 376.2
 riy 438.45
 Roma solent permutare uestes pro animi biant mutatione 232.17 qui sanant morbi 214.14
 129.49
 rosacei olei usus in cura carcinomatibus 675.30
 syrupi usus 316.22
 rosarii usus 316.21 in fomentis 659.12 ruber

I N D E X.

rubeta effectus in homine 941.8 uenenum erodens 921.38
 rubi uis in herpate 517.49
 rubigo uenenum temporaneum est 938.41
 rubus unde fiat 594.45 acidus ex quibus fiat 665.38 acidus quando sit bonum 593.42
 rudis qui uocentur 716.52
 Ruffus 2
 ruminantia signa 340.22
 ruptio quomodo fiat 639.7
 ruptum quid apud Hippocratem significet 639.44
 ruta quibus temporibus uitanda 859.11
 uis uenorum uenenum hebetat 974.3
 ruta agrestis uenefica uis 856.52
 men 527.45 usus in cura menstruum 538.17
 rutam aduersari omnibus uenenatis animalibus 954.30
 rutela aranci genus 954.33
 Sacer ignis circa pudenda 276.46
 sacer morbus uisus 189.38 maxime fit ex uentorum mutationibus 218.37
 sacietus cibi mala 134.52
 sapie 146.27
 sapiole. ibid;
 sagapeni qualitates 588.23
 sagitta ueneno infecta 866.13
 sagittas extrahens emplastrum 956.3
 sal non lapidescit 463.52
 salamandra erodens uenenum 921.37
 salmones facile coquantur 147.23
 salis sapor unde fiat 411.19
 salis humores quid faciant 611.46
 salis a nitroso quid differat 142.8
 salsa et crassa generant lapides in uescia 463.49
 salubres et insalubres locorum situs 219.16
 salii cibi faciunt atram bilem 356.49
 salis et uiri discrimen 142.8
 ammocini usus 518.24 generatio 463.51
 usus in fomentis 514.11
 salina aspidis induta telo 998.27 communiatur morbi 890.51
 canis rabi 866.11 non recte pituita nomine appellatur 76 hominis quid possit 905.13 nutrit glandulis 543.15
 salua generatio 495.44 in glandulis 663.21
 salua usus in suffiti 527.41
 sambuci succus 337.11 folia cocta cum origano 548.8
 sanamunda 805.48
 sanctum in bonam et malam partem accipi 879.22
 sancti ligni decoctum ad quae uile sit 1000.11
 sanguinea podagra 705.7
 sanguinea febres 403.50
 sanguineus fluxus non fit ante pubertatem 291.35
 sanguinea membra inter se magnam habent coniunctionem 622.20
 sanguineorum animalium ceruus sicciissimum est 987.11 membrorum sensus 622.22
 sanguis aquosus ad renes ex arterijs transfunditur 457.24 ad mammas collectus quid indicet 544.3 alimentum 88 astringentibus cohibendus 20.22
 spumofus 495.12 bouis 857.7 calidissimus 406.7 conuersus per superiora solet excerni 360
 frigidior et densior 406.12 in muliere quando sincerissimus 540.30 in melancholiam mutantur 274.22 in uulneribus quando mittendus, et quando non fit 482.20 bile calidior est 827.44 copiosus quando detrahendus 94.50 ex naribus fluens mensuris deficientibus, bonum 533.35
 effusus trifariam colligitur 636.18 debet esse sincerus et rubicundus 274.46
 feruentior et tenerior fertur ad magnas arterias 395.12 si in uentrem effunditur, necesse est suppurari 636.10 per sputum quid indicet 477.11 ob motum calidus 503.39
 et pulmone excretus non est semper spumofus 783 undecumque fluat quomodo auertendus 561
 missus ex uenis, est causa abortus 530.30 per os reiectus malus 372 malus qui supra deicitur 371
 putrefactus pus facit 763 foetida quantitate peccat 275.30 quomodo albi dior euadat 780.20 cum fluit aut fluxurus est, non oportet calefacere 506.15
 menstruus quale sit uenenum 941.15 menstruus putrefacit 979.43
 menstruus quomodo ad os deferatur 533.9 menstruus unde procedat 576.6
 minuitur etate inclinante 299.3 meri potione dissoluitur 658.43
 terrenus melancholicus 919.14 taurinus quo pacto afficiat corpus animantis 915.51 uenulentus uenefica fellis est nutrimentum 543.16
 sanguinis abundantia significat delirium cum risu 118.2 biliofus color 50 draconis usus in fomentis 659.11 eruptio et naribus larga multos seruat uit, modica multos occidit 275.12 erupitones quib. curari Galenus 520.33
 effusio magna 389.45 effusio praenitua 371.24 exitus triplex modus 534.33
 793.37 ex uenis omisionis tria genera 458.19 fecerit uentrem 278.31
 fex desipientia est materia 715.48 fluxus ex naribus ardetem febre soluit 412.9 fluxus ex naribus in quartana, malus 820.30 fluxio ex omnibus uulneribus recentibus, utilis est 452.43 fluxus narium quam materia purget 888.39 fluxus in die indicatiua 425.29 in febre continua mistio 49 loco humores generantur in hominib. morbosus 273.42
 mictus non semper malus 122.16 mictu lassitudine solui 122.13 mistio qualis fuerit Hippocratis tempore 531.7 mistio in metu magno, utilis est 1003.28
 mistio uaria in temporibus morbi 50 mistio usque ad animi deliquit 106.50
 multitudine quae fluxus est sinistra nare uulsi 482.42
 multum fluxu sequi singulis, malum 482.36
 narium fluxu soluentur quidam abscessus 773.16
 narium fluxus in principio morbi quid significet 361.15
 profluit a pulsa uehementi in uulceribus, malum 769.20
 profluit a nimio calidi usque 499.22
 profluit quatuor genera 274.30
 profuito icterus fauciatibus morie inferre 627.41
 profuita uere contingere solent 273.20 purgatione coacta super pressa, fit aqua intercus 278.36 plus homine nullum animal habet 925.50
 sputiones accidunt humores 296.50
 sputum sequitur puris sputum 495.39
 sputum committit uicium 764.38
 sputum non succedit puris sputum duobus in casibus 760.48
 sanguinem et pus mingere quid indicet 470.2
 451.40 quomodo homo mingat 456.11 mingere quando nihil mali significet 452.56
 qui ex uena in superiorem uentrem erumpit suppurari necesse est 274.32
 mittere non conuenit ex brachio, si sanguis per nares fluat 320.23
 cohibentia quing. sunt generum 794.32
 sistere di plures modi 771.7 quae sistere possunt 520.10 mittere in morbis declinatione cur non liceat 165.48
 resiccant quae mala sequantur 254.28
 si uomat ex parui quid indicet 533.20
 fidare potest homo 458.37 quae cogant 523.30 purgantia 1002.4
 generat uer 275.40 supra ferri, malum 95.50
 cogentia pituita et bilis 406.10
 sistencia emplastrum 771.14 spongiae qui mingit, his uenula in renibus rupta est 455.24
 sanguine et naribus fluente corpus refrigeratur 840.25
 refrigerante, totum corpus refrigeratur 488.47 et 406.33
 suppressio quid faciendum 534.33
 sani qui sunt maxime 271.25
 pueri 370.49
 sanies

sanies non simul est extrahenda 650
 sanies sputum 371. 49
 tatur 764.38
 sanies nigram remittentes nomine quales 266.32
 sanies conferuatur in habendo uentrem mollem 665.36
 sanorum conseruatio 738.33
 sanibali conseruant cerebrum 1004.
 cor conseruant 1003.35
 sapae siffise usus in cura calidi ueneni 980.
 32
 sapientia instrumentum cerebrum 662.13
 sapientum filij quam ob causam sepe stolidi sint 729.22
 saporibilibi flauae & atrae & sanguinis 360.30
 saporis usus in lotionibus 799.20
 saporis acres calidi sint 913.30
 sarcocolla unde dicta, & qua uim habeat 989.10
 sarcocolla in siffido sanguine usus 771.15
 Sarmatae in caldarijs in hyeme habitant 78
 Saturnus ab ariete ad libram temperat astatem 249.11
 refrigerat 249.2
 Saturni & Iouis coitus in cancro magne pefse causa fuit 876.25
 Saturni & Martis accessus que mala ferat 250.3
 Saturnayola quoi lapides in uestica habent 463.14
 Sathyria 285.26
 que aetas sit magis obnoxia 268.49
 285
 286.29
 scabies contagiosa 289.50
 cum bono habitu bona 919.21
 scabiei cause 448.46
 insanabilis causa 918.51
 cura 1010.13
 scabiem uestice que significant 454.3
 scammonium uenenum esse 856.49
 scammonij et hellebori comparatio 342.
 20
 ad bilem flauam usus 331.44
 us in purgando 342.10
 scammonium quando alius subducenda 96.
 9.
 purgandum in renum lapide 111.11
 scarus piscis 145.17
 castoreo uile est in erysipilate simplicis 517.43
 schini flos 520.34
 scirrhus ex abscessu 490.21
 in utero quando fit 573.7
 quid differat a duricie 687.40
 scirrhicetur refrigerant 608.48
 ex pleniori cibo 70
 materia 687.42
 scire & docere, scribere, diuersa 22.
 scire uere quid sit 272.37
 306.30
 sciomania 907.47
 scobs aris quale medicamentum 613.
 16

scordion leue esse alexipharmacu 1002.
 9
 scordei contra uenena usus 978.2
 scorpini appositus, scorpini ictui prodest 977.18
 ubi & quando exitialis sit 954.20
 scorpionis & ellobori antipathia 927.25
 aculeus 895.37
 uenenum serpit 920.46
 scorpis quale sit uenenum 954.26
 scorpionum cinis quid posit in calculo 811.9
 scotie uer hyems est 228.45
 scotorum Hala potus 750.12
 scrotus quam materiam purget 388.43
 scrophule unde dicta 286.48
 Scythas esse ambidexteros 800.32
 sectio uene in laterali morbo 96.10
 quomodo officiat corpora 826.52
 sepe ante statum minuit morbum 30
 sectione uene praestantior est purgatio in morbis oculorum 623.2
 secundaryum purgatio 562.4
 secundus quo pacto expellat sternutatio 558.11
 sedes affecta quomodo cognoscenda 397.
 47
 scdi amicum calidum 511.13
 segma uasorum est 634.27
 semen que membra generet et alat 635.
 17
 hipposelini 527.45
 ex omnibus partibus corporis decidit 653.
 10
 ab anima est 875.43
 corruptum in naturam ueneni transit 937.
 44
 uirile secundum naturam quale sit 879.43
 feminis uirilis putredo est causa sterilitatis 575.41
 urtica uires 940.43
 ichor 580.36
 retentionis duplex causa 937.42
 semiputrida omnia uitanda 859.22
 semisyderati quomodo fiant 241.17
 semisyderatio ex comitiali 189.33
 senae herbae usus 359.41
 folia uentriculo inimica 339.28
 senam uocant coluteam 339.27
 senectus quomodo tardanda 212.35
 longis, adolefcentia acutis, magis est obnoxia morbis 181.23
 senectus melior est humida alius 202.
 22
 inutilis est magnitudo corporis lac non habent 581
 Romae excidia pestem 881.11
 in sepulchris inuenit 934.26
 serpillum uile ad capitis grauitate 545.18
 serule campanae usus in fomentis 659.13
 sesamoides qualis sit herba 342.51
 sesamoide mouebant olim uomitum 326.
 28
 sesamum 180.38
 felici preparatur ueratrurum 95.
 sesilon genus cochlearum 147.44
 sibilus

I N D E X.
 sibilus 301.10
 in serpentes indicium est magni ueneni 954.16
 sicca plerumq; calida sunt 223.18
 tempera biliosus infesta 226.6
 quare decurtata euadunt 676.13
 sicca lippitudines sunt, in quibus lachryme non profuunt 243.44
 siccano qua debilitent 713.14
 sicitas amica uolucris 223.23
 unde fiat 66 & 67
 generacionis calculatorum principium 464.3
 cum dominatur, quos pariat morbos 265.
 30
 post multum sanguinis fluxum, malum 482.29
 cuius partis affectus sit 683.3
 ab ileo, malum 754.48
 qui non sit, magnum malum 483.18
 in icteris inflammatione 765.33
 2
 uomitum 744.2
 singulum soluit superueniens sternutatio 39
 617.23
 singulitatem maxime pueri uoraces 617.
 34
 sinistra uentres pro dextra, deterioribus esse morbus 800.10
 sinuatio quare angustius pectus reddat 699.43
 siphac membrana 333.19
 sisybrium 527.50
 utile capiti 515.
 17
 sitibus qua faciant 347.36
 stitulosus lac malum 582.18
 stitis quid significet 128.35
 clamorosa in qua febre sit 411.5
 fit a terreo 411.18
 in hydropicis seruandis abesse debet 668.49
 in laterali morbo 49
 quis ob causas purgationem sequatur 347.30
 non aqua, est causa hydropis 609.19
 stitis signum morbi non soluti 52
 uarie cause 348.30
 stitum inducentes dysenteriae, sunt praeuocantur 586.42
 que excitent 525.29
 que augeant 415.30
 stitue debent recte purgati 347.20
 stituum qui aperto ore dormiunt 526.
 34
 stitum qualis sit corruptio 871.20
 smaragdus ualet aduersum uenenum putrefaciens 986.24
 resistit omnibus uenenis 969.26
 smaragdi orientalis usus in uenenis 977.
 52
 uires contra uenena 974.59
 usus in cura malarum umbrarum 1002.
 37
 smilacis lignum 869.14
 smyrnii aqua destillata contra uenena 986.31
 solanum non esse frigidum 913.39
 ueneni particeps 856.52
 stupefactum 523.29
 silurus exortu canaliculae sideratur 324.27
 simile a simili quomodo generetur 889.
 4
 petitium simile 719.29
 apio 941.19
 213.3
 generat simi-
 le 417.9
 similia in unum coguntur 417.9
 similibus cuncta gaudent 79
 sinapim in quartana exhibendam 827.
 34
 singultus ex qua causa fiat 617.33
 et 161.
 5
 fit ex offensione neruorum primigenia 482
 quomodo fiat affecto epate 574.33
 quid indicet 744
 cum conuulsione conuictus 477.
 30
 post multum sanguinis fluxum, malum 482.29
 cuius partis affectus sit 683.3
 ab ileo, malum 754.48
 qui non sit, magnum malum 483.18
 in icteris inflammatione 765.33
 2
 uomitum 744.2
 singulum soluit superueniens sternutatio 39
 617.23
 singulitatem maxime pueri uoraces 617.
 34
 sinistra uentres pro dextra, deterioribus esse morbus 800.10
 sinuatio quare angustius pectus reddat 699.43
 siphac membrana 333.19
 sisybrium 527.50
 utile capiti 515.
 17
 sitibus qua faciant 347.36
 stitulosus lac malum 582.18
 stitis quid significet 128.35
 clamorosa in qua febre sit 411.5
 fit a terreo 411.18
 in hydropicis seruandis abesse debet 668.49
 in laterali morbo 49
 quis ob causas purgationem sequatur 347.30
 non aqua, est causa hydropis 609.19
 stitis signum morbi non soluti 52
 uarie cause 348.30
 stitum inducentes dysenteriae, sunt praeuocantur 586.42
 que excitent 525.29
 que augeant 415.30
 stitue debent recte purgati 347.20
 stituum qui aperto ore dormiunt 526.
 34
 stitum qualis sit corruptio 871.20
 smaragdus ualet aduersum uenenum putrefaciens 986.24
 resistit omnibus uenenis 969.26
 smaragdi orientalis usus in uenenis 977.
 52
 uires contra uenena 974.59
 usus in cura malarum umbrarum 1002.
 37
 smilacis lignum 869.14
 smyrnii aqua destillata contra uenena 986.31
 solanum non esse frigidum 913.39
 ueneni particeps 856.52
 stupefactum 523.29
 silurus exortu canaliculae sideratur 324.27
 simile a simili quomodo generetur 889.
 4
 petitium simile 719.29
 apio 941.19
 213.3
 generat simi-
 le 417.9
 similia in unum coguntur 417.9
 similibus cuncta gaudent 79
 sinapim in quartana exhibendam 827.
 34
 singultus ex qua causa fiat 617.33
 et 161.
 5
 fit ex offensione neruorum primigenia 482
 quomodo fiat affecto epate 574.33
 quid indicet 744
 cum conuulsione conuictus 477.
 30
 post multum sanguinis fluxum, malum 482.29
 cuius partis affectus sit 683.3
 ab ileo, malum 754.48
 qui non sit, magnum malum 483.18
 in icteris inflammatione 765.33
 2
 uomitum 744.2
 singulum soluit superueniens sternutatio 39
 617.23
 singulitatem maxime pueri uoraces 617.
 34
 sinistra uentres pro dextra, deterioribus esse morbus 800.10
 sinuatio quare angustius pectus reddat 699.43
 siphac membrana 333.19
 sisybrium 527.50
 utile capiti 515.
 17
 sitibus qua faciant 347.36
 stitulosus lac malum 582.18
 stitis quid significet 128.35
 clamorosa in qua febre sit 411.5
 fit a terreo 411.18
 in hydropicis seruandis abesse debet 668.49
 in laterali morbo 49
 quis ob causas purgationem sequatur 347.30
 non aqua, est causa hydropis 609.19
 stitis signum morbi non soluti 52
 uarie cause 348.30
 stitum inducentes dysenteriae, sunt praeuocantur 586.42
 que excitent 525.29
 que augeant 415.30
 stitue debent recte purgati 347.20
 stituum qui aperto ore dormiunt 526.
 34
 stitum qualis sit corruptio 871.20
 smaragdus ualet aduersum uenenum putrefaciens 986.24
 resistit omnibus uenenis 969.26
 smaragdi orientalis usus in uenenis 977.
 52
 uires contra uenena 974.59
 usus in cura malarum umbrarum 1002.
 37
 smilacis lignum 869.14
 smyrnii aqua destillata contra uenena 986.31
 solanum non esse frigidum 913.39
 ueneni particeps 856.52
 stupefactum 523.29
 silurus exortu canaliculae sideratur 324.27
 simile a simili quomodo generetur 889.
 4
 petitium simile 719.29
 apio 941.19
 213.3
 generat simi-
 le 417.9
 similia in unum coguntur 417.9
 similibus cuncta gaudent 79
 sinapim in quartana exhibendam 827.
 34
 singultus ex qua causa fiat 617.33
 et 161.
 5
 fit ex offensione neruorum primigenia 482
 quomodo fiat affecto epate 574.33
 quid indicet 744
 cum conuulsione conuictus 477.
 30
 post multum sanguinis fluxum, malum 482.29
 cuius partis affectus sit 683.3
 ab ileo, malum 754.48
 qui non sit, magnum malum 483.18
 in icteris inflammatione 765.33
 2
 uomitum 744.2
 singulum soluit superueniens sternutatio 39
 617.23
 singulitatem maxime pueri uoraces 617.
 34
 sinistra uentres pro dextra, deterioribus esse morbus 800.10
 sinuatio quare angustius pectus reddat 699.43
 siphac membrana 333.19
 sisybrium 527.50
 utile capiti 515.
 17
 sitibus qua faciant 347.36
 stitulosus lac malum 582.18
 stitis quid significet 128.35
 clamorosa in qua febre sit 411.5
 fit a terreo 411.18
 in hydropicis seruandis abesse debet 668.49
 in laterali morbo 49
 quis ob causas purgationem sequatur 347.30
 non aqua, est causa hydropis 609.19
 stitis signum morbi non soluti 52
 uarie cause 348.30
 stitum inducentes dysenteriae, sunt praeuocantur 586.42
 que excitent 525.29
 que augeant 415.30
 stitue debent recte purgati 347.20
 stituum qui aperto ore dormiunt 526.
 34
 stitum qualis sit corruptio 871.20
 smaragdus ualet aduersum uenenum putrefaciens 986.24
 resistit omnibus uenenis 969.26
 smaragdi orientalis usus in uenenis 977.
 52
 uires contra uenena 974.59
 usus in cura malarum umbrarum 1002.
 37
 smilacis lignum 869.14
 smyrnii aqua destillata contra uenena 986.31
 solanum non esse frigidum 913.39
 ueneni particeps 856.52
 stupefactum 523.29
 silurus exortu canaliculae sideratur 324.27
 simile a simili quomodo generetur 889.
 4
 petitium simile 719.29
 apio 941.19
 213.3
 generat simi-
 le 417.9
 similia in unum coguntur 417.9
 similibus cuncta gaudent 79
 sinapim in quartana exhibendam 827.
 34
 singultus ex qua causa fiat 617.33
 et 161.
 5
 fit ex offensione neruorum primigenia 482
 quomodo fiat affecto epate 574.33
 quid indicet 744
 cum conuulsione conuictus 477.
 30
 post multum sanguinis fluxum, malum 482.29
 cuius partis affectus sit 683.3
 ab ileo, malum 754.48
 qui non sit, magnum malum 483.18
 in icteris inflammatione 765.33
 2
 uomitum 744.2
 singulum soluit superueniens sternutatio 39
 617.23
 singulitatem maxime pueri uoraces 617.
 34
 sinistra uentres pro dextra, deterioribus esse morbus 800.10
 sinuatio quare angustius pectus reddat 699.43
 siphac membrana 333.19
 sisybrium 527.50
 utile capiti 515.
 17
 sitibus qua faciant 347.36
 stitulosus lac malum 582.18
 stitis quid significet 128.35
 clamorosa in qua febre sit 411.5
 fit a terreo 411.18
 in hydropicis seruandis abesse debet 668.49
 in laterali morbo 49
 quis ob causas purgationem sequatur 347.30
 non aqua, est causa hydropis 609.19
 stitis signum morbi non soluti 52
 uarie cause 348.30
 stitum inducentes dysenteriae, sunt praeuocantur 586.42
 que excitent 525.29
 que augeant 415.30
 stitue debent recte purgati 347.20
 stituum qui aperto ore dormiunt 526.
 34
 stitum qualis sit corruptio 871.20
 smaragdus ualet aduersum uenenum putrefaciens 986.24
 resistit omnibus uenenis 969.26
 smaragdi orientalis usus in uenenis 977.
 52
 uires contra uenena 974.59
 usus in cura malarum umbrarum 1002.
 37
 smilacis lignum 869.14
 smyrnii aqua destillata contra uenena 986.31
 solanum non esse frigidum 913.39
 ueneni particeps 856.52
 stupefactum 523.29
 silurus exortu canaliculae sideratur 324.27
 simile a simili quomodo generetur 889.
 4
 petitium simile 719.29
 apio 941.19
 213.3
 generat simi-
 le 417.9
 similia in unum coguntur 417.9
 similibus cuncta gaudent 79
 sinapim in quartana exhibendam 827.
 34
 singultus ex qua causa fiat 617.33
 et 161.
 5
 fit ex offensione neruorum primigenia 482
 quomodo fiat affecto epate 574.33
 quid indicet 744
 cum conuulsione conuictus 477.
 30
 post multum sanguinis fluxum, malum 482.29
 cuius partis affectus sit 683.3
 ab ileo, malum 754.48
 qui non sit, magnum malum 483.18
 in icteris inflammatione 765.33
 2
 uomitum 744.2
 singulum soluit superueniens sternutatio 39
 617.23
 singulitatem maxime pueri uoraces 617.
 34
 sinistra uentres pro dextra, deterioribus esse morbus 800.10
 sinuatio quare angustius pectus reddat 699.43
 siphac membrana 333.19
 sisybrium 527.50
 utile capiti 515.
 17
 sitibus qua faciant 347.36
 stitulosus lac malum 582.18
 stitis quid significet 128.35
 clamorosa in qua febre sit 411.5
 fit a terreo 411.18
 in hydropicis seruandis abesse debet 668.49
 in laterali morbo 49
 quis ob causas purgationem sequatur 347.30
 non aqua, est causa hydropis 609.19
 stitis signum morbi non soluti 52
 uarie cause 348.30
 stitum inducentes dysenteriae, sunt praeuocantur 586.42
 que excitent 525.29
 que augeant 415.30
 stitue debent recte purgati 347.20
 stituum qui aperto ore dormiunt 526.
 34
 stitum qualis sit corruptio 871.20
 smaragdus ualet aduersum uenenum putrefaciens 986.24
 resistit omnibus uenenis 969.26
 smaragdi orientalis usus in uenenis 977.
 52
 uires contra uenena 974.59
 usus in cura malarum umbrarum 1002.
 37
 smilacis lignum 869.14
 smyrnii aqua destillata contra uenena 986.31
 solanum non esse frigidum 913.39
 ueneni particeps 856.52
 stupefactum 523.29
 silurus exortu canaliculae sideratur 324.27
 simile a simili quomodo generetur 889.
 4
 petitium simile 719.29
 apio 941.19
 213.3
 generat simi-
 le 417.9
 similia in unum coguntur 417.9
 similibus cuncta gaudent 79
 sinapim in quartana exhibendam 827.
 34
 singultus ex qua causa fiat 617.33
 et 161.
 5
 fit ex offensione neruorum primigenia 482
 quomodo fiat affecto epate 574.33
 quid indicet 744
 cum conuulsione conuictus 477.
 30
 post multum sanguinis fluxum, malum 482.29
 cuius partis affectus sit 683.3
 ab ileo, malum 754.48
 qui non sit, magnum malum 483.18
 in icteris inflammatione 765.33
 2
 uomitum 744.2
 singulum soluit superueniens sternutatio 39
 617.23
 singulitatem maxime pueri uoraces 617.
 34
 sinistra uentres pro dextra, deterioribus esse morbus 800.10
 sinuatio quare angustius pectus reddat 699.43
 siphac membrana 333.19
 sisybrium 527.50
 utile capiti 515.
 17
 sitibus qua faciant 347.36
 stitulosus lac malum 582.18
 stitis quid significet 128.35
 clamorosa in qua febre sit 411.5
 fit a terreo 411.18
 in hydropicis seruandis abesse debet 668.49
 in laterali morbo 49
 quis ob causas purgationem sequatur 347.30
 non aqua, est causa hydropis 609.19
 stitis signum morbi non soluti 52
 uarie cause 348.30
 stitum inducentes dysenteriae, sunt praeuocantur 586.42
 que excitent 525.29
 que augeant 415.30
 stitue debent recte purgati 347.20
 stituum qui aperto ore dormiunt 526.
 34
 stitum qualis sit corruptio 871.20
 smaragdus ualet aduersum uenenum putrefaciens 986.24
 resistit omnibus uenenis 969.26
 smaragdi orientalis usus in uenenis 977.
 52
 uires contra uenena 974.59
 usus in cura malarum umbrarum 1002.
 37
 smilacis lignum 869.14
 smyrnii aqua destillata contra uenena 986.31
 solanum non esse frigidum 913.39
 ueneni particeps 856.52
 stupefactum 523.29
 silurus exortu canaliculae sideratur 324.27
 simile a simili quomodo generetur 889.
 4
 petitium simile 719.29
 apio 941.19
 213.3
 generat simi-
 le 417.9
 similia in unum coguntur 417.9
 similibus cuncta gaudent 79
 sinapim in quartana exhibendam 827.
 34
 singultus ex qua causa fiat 617.33
 et 161.
 5
 fit ex offensione neruorum primigenia 482
 quomodo fiat affecto epate 574.33
 quid indicet 744
 cum conuulsione conuictus 477.
 30
 post multum sanguinis fluxum, malum 482.29
 cuius partis affectus sit 683.3
 ab ileo, malum 754.48
 qui non sit, magnum malum 483.18
 in icteris inflammatione 765.33
 2
 uomitum 744.2
 singulum soluit superueniens sternutatio 39
 617.23
 singulitatem maxime pueri uoraces 617.
 34
 sinistra uentres pro dextra, deterioribus esse morbus 800.10
 sinuatio quare angustius pectus reddat 699.43
 siphac membrana 333.19
 sisybrium 527.50
 utile capiti 515.
 17
 sitibus qua faciant 347.36
 stitulosus lac malum 582.18
 stitis quid significet 128.35
 clamorosa in qua febre sit 411.5
 fit a terreo 411.18
 in hydropicis seruandis abesse debet 668.49
 in laterali morbo 49
 quis ob causas purgationem sequatur 347.30
 non aqua, est causa hydropis 609.19
 stitis signum morbi non soluti 52
 uarie cause 348.30
 stitum inducentes dysenteriae, sunt praeuocantur 586.42
 que excitent 525.29
 que augeant 415.30
 stitue debent recte purgati 347.20
 stituum qui aperto ore dormiunt 526.
 34
 stitum qualis sit corruptio 871.20
 smaragdus ualet aduersum uenenum putrefaciens 986.24
 resistit omnibus uenenis 969.26
 smaragdi orientalis usus in uenenis 977.
 52
 uires contra uenena 974.59
 usus in cura malarum umbrarum 1002.
 37
 smilacis lignum 869.14
 smyrnii aqua destillata contra uenena 986.31
 solanum non esse frigidum 913.39
 ueneni particeps 856.52
 stupefactum 523.29
 silurus exortu canaliculae sideratur 324.27
 simile a simili quomodo generetur 889.
 4
 petitium simile 719.29
 apio 941.19
 213.3
 generat simi-
 le 417.9
 similia in unum coguntur 417.9
 similibus cuncta gaudent 79
 sinapim in quartana exhibendam 827.
 34
 singultus ex qua causa fiat 617.33
 et 161.
 5
 fit ex offensione neruorum primigenia 482
 quomodo fiat affecto epate 574.33
 quid indicet 744
 cum conuulsione conuictus 477.
 30
 post multum sanguinis fluxum, malum 482.29
 cuius partis affectus sit 683.3
 ab ileo, malum 754.48
 qui non sit, magnum malum 483.18
 in icteris inflammatione 765.33
 2
 uomitum 744.2
 singulum soluit superueniens sternutatio 39
 617.23
 singulitatem maxime pueri uoraces 617.
 34
 sinistra uentres pro dextra, deterioribus esse morbus 800.10
 sinuatio quare angustius pectus reddat 699.43
 siphac membrana 333.19
 sisybrium 527.50
 utile capiti 515.
 17
 sitibus qua faciant 347.36
 stitulosus lac malum 582.18
 stitis quid significet 128.35
 clamorosa in qua febre sit 411.5
 fit a terreo 411.18
 in hydropicis seruandis abesse debet 668.49
 in laterali morbo 49
 quis ob causas purgationem sequatur 347.30
 non aqua, est causa hydropis 609.19
 stitis signum morbi non soluti 52
 uarie cause 348.30
 stitum inducentes dysenteriae, sunt praeuocantur 586.42
 que excitent 525.29
 que augeant 415.30
 stitue debent recte purgati 347.20
 stituum qui aperto ore dormiunt 526.
 34
 stitum qualis sit corruptio 871.20
 smaragdus ualet aduersum uenenum putrefaciens 986.24
 resistit omnibus uenenis 969.26
 smaragdi orientalis usus in uenenis 977.
 52
 uires contra uenena 974.59
 usus in cura malarum umbrarum 1002.
 37
 smilacis lignum 869.14
 smyrnii aqua destillata contra uenena 986.31
 solanum non esse frigidum 913.39
 ueneni particeps 856.52
 stupefactum 523.29
 silurus exortu canaliculae sideratur 324.27
 simile a simili quomodo generetur 889.
 4
 petitium simile 719.29
 apio 941.19
 213.3
 generat simi-
 le 417.9
 similia in unum coguntur 417.9
 similibus cuncta gaudent 79
 sinapim in quartana exhibendam 827.
 34
 singultus ex qua causa fiat 617.33
 et 161.
 5
 fit ex offensione neruorum primigenia 482
 quomodo fiat affecto epate 574.33
 quid indicet 744
 cum conuulsione conuictus 477.
 30
 post multum sanguinis fluxum, malum 482.29
 cuius partis affectus sit 683.3
 ab ileo, malum 754.48
 qui non sit, magnum malum 483.18
 in icteris inflammatione 765.33
 2
 uomitum 744.2
 singulum soluit superueniens sternutatio 39
 617.23
 singulitatem maxime pueri uoraces 617.
 34
 sinistra uentres pro dextra, deterioribus esse morbus 800.10
 sinuatio quare angustius pectus reddat 699.43
 siphac membrana 333.19
 sisybrium 527.50
 utile capiti 515.
 17
 sitibus qua faciant 347.36
 stitulosus lac malum 582.18
 stitis quid significet 128.35
 clamorosa in qua febre sit 411.5
 fit a terreo 411.18
 in hydropicis seruandis abesse debet 668.49
 in laterali morbo 49
 quis ob causas purgationem sequatur 347.30
 non aqua, est causa hydropis 609.19
 stitis signum morbi non soluti 52
 uarie cause 348.30
 stitum inducentes dysenteriae, sunt praeuocantur 586.42
 que excitent 525.29
 que augeant 415.30
 stitue debent recte purgati 347.20
 stituum qui aperto ore dormiunt 526.
 34
 stitum qualis sit corruptio 871.20
 smaragdus ualet aduersum uenenum putrefaciens 986.24
 resistit omnibus uenenis 969.26

I N D E X.

somnia terribilia unde 282.27
somnia interpretatio 907.20
somnia sunt pueri, qui multum lactis sugunt 581.29
somnia sunt ne frigida 813.44
sonchi succus aduersum hydropem utilis est 610.9
Soporosis mors 853.9
Soporifera medicamenta debilitant 713.20
Sopor quid differat a uero somno 119.32
omnis malus 119.36 quid praedicat 119.37 quomodo soluitur 119.39
Soranus Ephesius 2
Sorbitio 129.52 quibus et quando non danda 91.8
sorbitiois exhibende tempus obseruandum 91.5
sorbitioes danda cum calor ad pedes usque descendit 98.10
sorbitiois usus 80
Sortes Virgiliane 607.50
Spiritus duplex habere significatiu 793.50
Sparis flos 975.52
Species ubi reconditum fuit, frumentum uitari debet 1004.25
Species agros fit ne augenda 5
Species celati obis signa tria 813.16
Species cerebri 483.49
Species leibalis signa 813.37
Species non suppurant 511.37
Species Polyda 518.11
Species contra pestem 975.14
Species nubil praestantius in cura ueni ni erodentis 989.4
Species pars est frigidior 590.33 calidie gaudet 516.10
Species musculi quot sint 793.6 medullam uulneratam que signa indicent 629.51
Species medulla uulnui 627.31
Species medullae frigidum inimicum 502.24
Species medulla lasa, que membra ledantur 412.48
Species difficultas proprie que fit 417
Species faciens materia triplex 802.37 difficultates inueteratas uisuratione curatas 191.7 decem differentiae 417.26 non naturalis differentia 417.23
Species ne hysterica an no, quomodo sciendum 937.27
Species recta signum est pessimum anginae 371.16
Species bona magnam uim ad salutem habet 413.40 morientium 417.34 lucuosa 717.49 a quafacultate fiat 412.24
Species erecta terrence causa 385.6

Spiritus offendens qua habeat 443.14
offendens in febribus, malum 443.10
densus quid significet 413.33 indicans delirium 413.5 frigidus est 413.38
ex ore perniciosus est 413.38
ex acre nutriuntur 129.23 nutriti calore naturalem 129.8 nutriti auctor 397.33 primum in corpore fit, deinde sudores 397
Spiritus dupla intro reuocatio 443.23
uarietas 417.25 excrementum 53 multitudo 86 retentio quid operetur 195.46
Splen capax quare sit factus 724.38 quomodo augeatur 609.33
Splenis durities causa est hydrops 609.33
Splenis Gracis quid significet 146.1
Spondilium capitis grauiatati utile est 515.20
Sporgie uermes in comitialibus utiles 1003.49
Sporitanea lassitudines 121.21
Sporitiones tepore inuentus sunt 296.50
Spuma ex qua materia maneat aut dissoluatur 787.45 circa os 186.6
ex ore profluens perniciosus signum est ueneni 951.38 in hysterica bonum est signum 938.10 in sacro morbo quomodo fiat 186.50 argenti ferre similis 1009.7 in urina fit dum urina exit 787.42 in urinis significet ne ut uulgo creditur 787.2
Spuma argenti detrimenta 912.12
Spumosis sanguis ex pulmone uenit 495.42
Spumosa excrementa quadrifariam fieri possunt 782.22
Sputum album, et tenax, et rotundum, malum 409 sanguinis inde ueniat 762.52 indicat quomodo affecta sit naturalis facultas 167.47 imminutum sepe signum est morientis aduentare 761.39 flauum mero racum, periculosum 409 luidum et suberuentum 764.27 retentum, sequitur mors 473.25 concoctum quomodo intelligitur 47 quid in morbo significet 46 ab exspuione differt. ibid. hominis quomodo uenenum efficitur 954.18 in tate bonum 234.30 facile expui conuenit, 409.3 sincerum, periculosum 361.39 nigrum, malum lignum est 46 saniosum et male olens 234.2
Spuito retento suffocantur 761.33
Spuita que dolorem non sedant, mala sunt 409.22 fiunt magni uixis animalis uirtutis 369.36 nigra, praecumdas eijcit 562.4
lor quid 222.24
Stellarum

stellarum regina 324.40
Stellionis caro in uino corrupta 941.0
Stellionum in oleo incoctorum usus 997.42
Stibium qualis frutex 781.18
Stibij usus 1000.6
Stillicidium per consensum 573.50
Stillicidij urinae cause tres 573.23
Stipitium resolutio 66
Stomachus Gracis, Latinis os uentriculi 345.14
Stomachi fauciati signa 629.33
Stomachi plerumque mali sunt 662.32
Strangulatio cum ardore, est signum ueneni 946.16
Strangulatio 808.22 et 303.25
Stranguria et disuria differentia 303.34
Stranguriam fieri ob multiplices causas 303.27
Stridor dentium 22 unde fiat 682.52
Strigaria opinio unde nata sit 904.43
Structura Cleopantia 981.31
Struma in qua etate fiant 285.14
curantur ferro 847.22
ex quibus humoribus fiant 289.6
pessimus colli morbus 381 quales sint tumores, et quibus in locis 286.45
Strumis que etis magis obnoxia 268.49
Struthion exciati sternutationem 560.50
Struthij semet 527.47
Stulticia quid 738.7 quales affe-ctus 716.44
Stulti ab infans quid differant 638.4
Stupor animi et corporis 759.24
delyrij species 117.31 leuis potest tollere magnum dolorem 523.22
ex torpedine 909.48
Stuporem inuentia medicamenta bebent oculos 659.17
Stupores magni unde 523.28
Styrax adoleri potest 575.29 confor tate cerebrum 1004.39
Suauior cibus trifariam dicitur 179.52
Subeth Arabes carum uocant 728.35
Subsolanus ueri asinulatur 250.41
nubes adducit 250.33
Subsolani ueni qualitates 250.41
Substrubra uina 144.5
Substantiam admodum subtilem ueneni esse 863.24
Succi Cyrenatici facultas 588.22
succinum olet fistitum, aliis non 528.8
Sudamina quid uocet 276.35 in estate fiant 275.47
Sudante corpore que notanda 393.3
Sudantes frigidus sudore qui mortui sint 425.40
Sudanti magis post exercitationem 396.49 plus post cursum, quam dum

I N D E X.

currunt 221.48
Sudor abundans quid significet 476
copiosior minuit naturalia excrementa 476.41 medius inter naturalia excrementa, et praeter naturam 476.44 unde 53 quando potissimum fiat 53 a sudore quo sudor distinguitur 845.33 cum abundat non est augendus 593.1 frigidus quomodo estimandus 396.12 statim refrigeratur 396.13 calidus unde 401.5 in Indica lue 400.7 lethalis in distentione dorsi 486.21 frigidus cum ardore interiore sine febre, certum est signum ueneni 946.39 quot modis lethalis fiat 395.2 calidus ex frigido corpore 393.28 fit colligata materia et refrigerata 396.43 morbosus 397.21 dibus modis elicitur 986.9 multus significat morbum 400.46 signum est decretorium 745.7
Sudoris locus considerandus 396.24
frigidus causa potissima que 395.15
reuenio et expulso ex qua causa fiant 844.13 multitudo asidue fluxus entis quid significet 402.9 exercitationibus excitati, utilius in cura uenenorum 986.37 causa efficiens que 211.39 in podagrautilis 723.2 qualitas morbum indicat 53, odor 393.3 saporis 845.50 colores 845.36 et 393. et 400.26 substantia 845.40 materia 221.40 terminus 400.19 utilitas 359.44 copia mutata in copiam urinae 399.52
Sudorem prouocantia 1008.3
Sudori duo sunt necessaria 424.37
Sudore febris non debet accendi 400.20 pereuntis exemplum 593.4
Sudores ab immoderato exercitij quid faciant 842.30 in febribus quomodo tempore expectandi sint 221.30
Sudores pessimi qui sint 393.35
Sudores Arabes carum uocant 728.35
Sudor solanus ueri asinulatur 250.41
nubes adducit 250.33
Sudor solani ueni qualitates 250.41
Sudor substrubra uina 144.5
Sudor substantiam admodum subtilem ueneni esse 863.24
Sudor succi Cyrenatici facultas 588.22
Sudor succinum olet fistitum, aliis non 528.8
Sudamina quid uocet 276.35 in estate fiant 275.47
Sudante corpore que notanda 393.3
Sudantes frigidus sudore qui mortui sint 425.40
Sudanti magis post exercitationem 396.49 plus post cursum, quam dum

Synanche 385.17
Syncope 196.40
Synopsis affectus cordis 899.10 ab animi defectione differt 751.10 ex purgatione 13
Syncope correpti qui dicantur ab Hippocrate 106.49
Syncope distinguitur 845.33 cum sincerus uomitus 361.38
Sinceræ alui excretionis mala 408.7 egestiones que sint 748.40
Sinceræ excrementa mala sunt etiam in spuitis 775.22
Syncope medicis considerare debet 411.20 et 43
Synochæ febres 403.25 alia sunt quam non intermittentes 410.30
Synochus febres Galenus non recte definiuit 410.32
Syrupi refrigerantes et purgantes simul 102.23
Syrupus frigida admiscet 102.13
Tabes apud Latinos tria significat 263.48 quibus sit contagiosa 391. et 891.41 est sine dolore 917.49 que fit insanabilis 941.41 ex deflutione quomodo fiat 235.22 ex ueneficio 957.46 cum scabie, malum 919.18 uia ad senium 919.17 exferuenti pulmonis ulcere 233.20 habens poma maxillarum rubra 234.2 dorsalis 233.44 et 329.17 propriorum membrorum 235.30 ex suppuratione in laterali morbo 234.20 ex suppressione mensium periculosa 235.4 ex euacuatione 13 tabis periculum, si diuturna haemorrhoides penitus sanentur 616.27 genera quot sint 233.10 dorsalis signa 235.23 genus diuturnum 233.12
Tabis proximis fuit Cardanus 493.18
Tabem mors sequitur 371 sanati a natis caro 985.3 limaciaryum caro 985.4
Tabes laborantes quid indicet esse in periculo 492.50 que cause perimant 301.50 an sanari possint signa 234.29 laborantibus, uer et anstimonis mala 235.12
Tabes quibus etatibus maxime fiant. 491.2 perniciosissima que sint 234.13
Tabefacit corpus copiosior cibus 126.20 aconitum 979.48
Tabefacientes corpus cibi 80
Tabefacientes uerendi 648.26 olim curabantur 236.8
Tabefacientia quibus debeat curari 1009.10
Tabis quo pacto euadant 495.18 superioribus partibus magis gracilescit

I N D E X.

328.19 quomodo sint purgandi
328.9 ex purulentis quomodo fiant
261.48 uere non sunt ex ulcere pe
Eioris 495.22 non omnes sunt sup
purati 648.36 quibus ulcus est in
pulmone
tabidorum formam pro constitutionibus
uariari 329.10
tabidis prodest cibus gammariorum 148.
16 astacorum carnis 985.5 cer
uine carnis 985.1 capparum ex
oxyimelite uiles 985.17 lac con
uenit 23 autumnus malis 232
morbi ex lethaliusimis morbis sunt
275.33
tabificum genus febris 742.39
tabifici a multo cibo abstinere debent
124.47 multi fiunt a metu 1003.19
tabifica in longum tempus profuerunt
931.13
tabificorum filios no superuivere 675.12
cura 124.46
tabificis quare adueniat fluxus uentris
235.50
tabitudines ex diuturna siccitate 265.
10
Tacitus Ciceroquem perstringit 310.38
tactu solo occidere quaedam 902.17 ue
nesicia inueniunt 1007.18
tamarindi humidi et frigidi sunt 348.
27 detrimenda aliorum medicamen
torum corrigunt 316.17 sangui
nem purgant 1001.6
tamarindorum uires in purganda bile
316.14
tamarindis in acutis utendum 532.27
tanacetum contra uenenum 986.29
Taptilianus iecur 180.3
tarantula aranea 895.33
tarantulae morsus curatio 986.38
tartari usus in ueneno temporaneo 1008.
40
tauuini sanguinis effectus 939.30
taxus ueneno arbor 945.14
telesphia non suppurat 511.39
telesphium ulcus unde dictum 697.8
tellina 146.30
tellinae et cbamae quid differant 147.
14
temperata quid faciat 514.3
habi
tatio quae sit 257
temperatura indicat rationem nutri
ti 5.4
temperatura medico consideranda 60
temperamentum quale est, tales sunt ui
res 87 bonum eucrasia 87 so
lidorum ad uires necessarium 126.11
temperamenta quomodo cognoscantur
211.34
temperatores sibi redduntur regiones
258.8
tempestata aquilonia et austrina quos

morbos oporteat expectare 215.
14
tempestiua tempora quae sunt 224.38
temporanei ueneni signa 943.5
tempus ne habeat aliquam peculiarem indi
cationem 322.42
torem requirit exercitationem 195.6
quid in morbis indicet 42
tempora anni quid indicent 39.61 faciunt
morbos 131 morborum quot sint
25 morborum ex coctione iudicanda
26 secundum rationem suam pluri
mos morbos generat 229.47 ad mor
bos duplicem uim habent 221.50
tempestiua quae dicantur 224.38
temporum mutatio utiue ne sit 77 mu
tatio quadruplex 205.10 fre
quentes mutationes mentes percellunt
214.49 essentiam sequuntur natu
rae morborum 222.5 morborum
differentiae 35 mutationes pericu
loae sunt, et occidunt etiam imbecil
les 206.29 mutatio ex ortu sit
derum 206.1 mutationes perueni
morbos 205.1 uarietates potissi
mae 191.1
temporibus quibusdam non purgandum
127.10
tendens dolor ex flatu 601.4
tendones et nerui uulnerati no carent pe
riculo 585.34
tenuissimo uictu in uigore morbi utendu
26
tensimus abortum excitat ob duas causas
778.28 an ex pituita fiat 778.16
facit abortum 778.12 qui ex ab
scessu sit, periculosior est 778.36
transit in dysenteriam 778.20
tensimi descriptio 778.19
tenuis uictus ordinis 15
tenuis qui sunt 187.41
tenuissimus uictus Hippocrati quis sit 24
terebinthi lachrymae usus 838.46
terebinthina facultas 588.72
terra qualis sit 737.28 nigra uidetur,
ubi non lucet 369.46
terrae esus gignit lapidem 462.41
terrestris sex lapidis causa 465.16
tertiana ex mitibus morbis 603.12
exquisita quot circuitibus uidetur,
430.13 ehorinis 38 extensa, ibid.
notha 41 quibus soluitur, ibid.
tertiana multae in aestate sunt 208.6
ex natura aestatis generatur 22.2
exquisita signa 414. et 31.5 tem
pus 38 longitudo 41 secu
ritas et breuitas, ibid.
tertianarum febrium quatuor genera 38
testiculorum nutrimentum 543.16
testiculos ligari ob procreationem 557.23
testudinis sanguinis usus in curatione uer
nani 980.40 usus in tabidis 985.2

tetanos mala distentionis species 510.
25
tetano auxilium accommodatum 510.
23
ethapsie succus uenenum est 945.12
Thalys athlete uocatus 656.44
Themistocles mors 916.4
Theophrasti Dorstenius medicus 553.
41
Theodoro Gaza plus credendum quam
reliquis interpretibus 270.1
Theophrasti filij aegri historia 454.
39
Theophrastus de acenito 929.30
Theophrasti historia, septimo Epidemioru
740
theriaca uitam abbreviat 974.4 mi
nor Miibridatis 974.16 multa
frangit uenena quae ad proprietate in
terimunt 1008.46 praecipue
hebetat uires uenenorum 974.4
theriacae usus in cura carcinomatu
675.
29
thermarum uilla aquae potus 448.35
aque 191.19
Thessalus filius Hippocratis 112.4
Thessali filij Hippocratis uita
113.
15
thimelae succus 939.49
thlasma uisiformis est 902.18
thlaspi ad uomitum facit 976.3
thorax amat calida 518.45
Thracia intemperata ob frigus
47
Thracia cor corruptionis obnoxius 791.9
thuris corticis usus in sistendo sanguinem
771.15 suffusus confortat cerebrum
1004.39 cum uino usus 518.25
thymbra 527.39
thynnus piscis 146.3
thyrsi usus 674.31
timere mala, et imaginari 904.
32
timent pueri et mulieres magis quam
pro ratione 640.23
timidi facilius corripuntur contagio 892.
21 multi peste pereunt 878.24
timor et tristitia diu perseverans quid
significet 273.50 diuturnus est me
lanchole 640.10 quid possit in
homine 1002.50 facit conuulsionem
682.16 succedens somno, malum
442.47 magnus soluit amorem
105.35
timore pueri aliquando in comitiale mor
bum incidunt 904.40
timores ex somnis in febribus mali 442.
et 117.24 melancholiae dominii si
gnificant 442.51 cum perit
batione, malum 442.52 unde
371.31
89.14
timuitus

timuitus aurium praecedat surditate 775.
40
tinefimus mutatur in dysenteriam 132.8
tinefimi fluxam aluum solent sequi 535.
2
tiri caro utilis ad iberiacam 857.21
tubymalus uenenum 856.48
tubymali us 615.17
tubymalorum genera septem 127.43
omnium succus 939.50
tullatio unde fiat 277.1
tonfille cui etati propriae 268.49 et
285.10 quid significant 285.26
quomodo fiant 288.27
tonfillarum ulcera periculosa sunt 282.
45
tonfores tondendi, non lauandi caput cau
sa olim fuerunt 798.49
topazij lapidis usus in praestigiatis 1006.
21
tormenta quae gignant 665.40
topbus quomodo in uescica nascatur 465.
34
tophi generatio 463.51 substan
tia 464
tormina unde proueniant 177.52
si acciderint non febricitantibus, quid
inducunt 349.39 uentris 136.12
quo tempore maxime fiant 321.50
quos affectus sequantur 371.20
torpedo piscis 146.33 et 145.26
torpedinis uenenum 902.18
torpor modicus dolores soluit 522.48
mentis ex qua causa 500.7 men
tis a nimio calidi usi 499.23
302.5
tragacanthi usus 553.43
tragis medicus 553.43
traspiratio in febribus procuranda 890
290.19
660.19
traulos fieri ob humidam abundantiam 662.
33
travallus 661.49
tremor et resolutio senibus sunt familia
res 482.10 unde fiat 644.30 in
febre ardente soluitur de lyrio 643.
30
tremoris et conuulsionis discrimen 646.
40
tremoris duo significata 839.38
causa 750.27 exemplum 11
genera duo 645.36
tremore concussa mulieris mirabile e
xemplum 644.40
tremores conuulsionem nunciant 646.
40
Tribianum 144.4
tricianae brofira 148.49
tripudum solistimum 907.
38
tristitia facit uigiliis 766.42 quid in
corpore faciat 868.50 facit suspi
cia 728.5 magna soluit amorem

I N D E X.

1005.36 diu perseverans melanco
licae indicium est 273.47
771.40 quae 741.13 et 403.38 quid
significet 399.35
truitae faciles concoctu 147.23
tuberculum quae 751.13 in collo cau
sa aliquando insaniae est 586
tuberculi intus ruptio quid faciat 750.
47 in pulmone signa 700.2
tubercula ab abscessibus differunt 404.
36 omnia dupl. cem habent differen
tiam 610.27 minus timenda quae
405.33 ex qua materia nascantur
405.37 humiliora a quo humore
proueniant 610.33 in quibus par
uibus fiant 405.5 post diuturnas
fibres quid significant 405.21
cum nascuntur in corpore, quid faci
endum 137.13 in quo corpore pe
riculiosiora 174.36 terebinti figu
ram habentia 617.16 quae mala
non sint 138.13 in longis febribus
quomodo fiant 267.17 ex labo
ribus 138.25 habent, qui in pul
mone suppurati sunt 762.4 in
urinaria fistula 472.19
tuberculorum generatio 138.9
tuberculis obnoxia quae etas sit 268.
49
tumor in angina bonum signum 265.51
in collo angina laborantium, bonum
669.18 diuus potest excretionem
impedire 693.19 ingens debetur
magnis uulneribus 587.30 praee
cordiorum quid indicet 128.34
tumores in ulceribus, boni 585.13 cir
ca aures ex dolore faucium 137.43
duri sunt a sanguine atro 588.39
in uentre minus faciunt abscessus quam
qui in praecordijs continentur 685.
50 uentris uehementiores qui sunt
606.23 molles, diuturniores uoca
tiones faciunt 685.50 oculorum
appellant Graeci opthalmias 624.9
tumorum lenis quinque genera 278.
28
tuberis similitudine dicitur tuberculum
404.50
turbationem in corpore quales urinae in
dicent 785.43
turcam herbam uocant cardium benedi
ctum 986.32
Turcae qualia ueneficia habeant 898.
32
turds piscis 145.14
turgens materia quae sit 101.4 facit
morbum acutum 108.16 indi
cat purgationem facilem 314.31
quibus signis cognoscatur 103.27
in infante uix potest deprehendi 109.
33
turgente materia conuenis purgatio ob

quinq; causas 101.45
turgere quid sit 100
tursonem quomodo piscatores capiant
732.17
tustis et sternutatio quibus maxime dif
ferant 559.34 eodem modo fiunt
558.15
tustis unde aere tractat 559.41 quom
modo excitetur 613.1 concoctis pe
ctus 560 excitat abscessus 383.
47 in hydropse superueniens, malum
668.16 quare periculosa 558.50
tustis natura 301.39 sicca quatuor ge
nera 51 principium 559.30 ori
go 301.31
tusti sunt gibbi 698.15
tustes sicca et maligna 421.39 ef
ficat aquilonia tempestas 215.22
ex quibus causis fiant 245.52 sunt
causae abscessuum 193.23 quomom
do communicantur 890 soluit ster
mutamentum 817.2 uiolentissimae
ad leuam syderationem perducere
possunt 302.18
tustilaginis usus in ueneno erodente 987.
2
tympantia ex flatu 619.11
tympantica mulier ex sumpto ueneno fa
cta 916.40
typhodes 410.47
typographorum atramentis ex qua mate
ria fiat 358.24
typus differt a periodo 37
typi breues et longi, ibid. compo
si
ti, ibid. et 38
typorum differentiae 37
tyromantia 907.34

V Acant felle cerui 987
uacuitus summa periculosa 11
ualetudinem mutare possunt uenti 268.
15
Valentinus Borgia pontifex Max. Ale
xandri sexti filius quomodo a ueneno
liberatus sit 878.10
ualles post expositae 881.17
ualidissimi cibi qui 179.37
uapor ad cor peruenit in putrida febre
423.14
uapores et humores abundantes longior
somnus significat 118.41 ex lignis
uitatis in balneo calido 964.14
uisi uigiliarum causa 302.49 in
ducentes palpitationem cordis 646.
10
uaporibus caput replent aetate 215.
47
uarii excrementa pessima 136
uarii ad sinistram testem soluit uocis
gracilitatem 656.4 in latere
765.27 quid sit 657.30 in
Cc 2 pulmone

I N D E X.

pulmone rupta suppuratio 765.9
 varices infantiam solvunt 355.46 cal-
 norum 656.10 solvunt infantiam
 637.23 in tibijs ob quas causas
 fiunt 637.49 sponte natae quid
 significant 638.29 magna in cal-
 uis quid faciant 663.52 non fi-
 unt ante pubertatem 291.
 33
 varicibus caluities soluitur 566.
 29
 uasa quae ex chorio in umbilicum ferun-
 tur 541.6
 uasorum ora ad uterum 550.5
 uellicat humor erodens 477.46
 uena quae secunda sit in dolore oculorum
 659.4 in cubiti interna quan-
 do secunda 94.49 quando sec-
 canda 51 in peccore aperta sup-
 puratae facit 765.16 quam ob
 causam pueri non secanda sit 532.23
 incidenda quibus sit uerno tempore
 97.17
 uena aperta 458.30 ruptura 458.
 31 sectione quae febris indigeat
 671.7 sectione occisi 107.22
 frigore rumpuntur 517.5 sectione
 quae aetates admittant 57 pueri no-
 duntur 56 sanguinea materia e-
 ducenda 101.8
 uena sectio 7 an conueniat in pblee-
 gnone erysipelatoe faciei 670.48
 copiosa soluit amorem 1005.33
 recta in fronte 589.3 soluit do-
 lorem oculorum 658.17 in declina-
 tione locum non habet 166.4
 diuertendi sanguinem sistit 771.18
 in laterali morbo 95.18 morbum
 minuit 30 humores mouet 99.
 49 est praesentaneum auxilium
 623.10 in morbi augmento 50
 in principio morbi ibid. quid o-
 peretur 165.46
 uena à icore ad anum 724.35 puero-
 rum angustae sunt 287.50 sangui-
 nem fundentes occidunt 770.33
 in lingua maiores 663.18 qui-
 bus ample, quibusq; angustae 187.41
 gaudent calidis 518.45 à iugulo
 dependentes nutriunt mammam 561.
 28
 uenarum ora debent ante purgationem
 esse aperta 109.17 non pulsan-
 tium sanguis non nutrit sine arteria-
 rum auxilio 919.4 oscula quae
 aperiant 527.10 fines 458
 crassarum ruptura est saepe causa pes-
 simae tabis 334.13 iugularium
 diuisio 589.24 intermediarium
 dispositionis argumentum 110.20
 cauitas morbi comitialis causa 489.
 33 latitudo facit ad podagram

contagiosi signa 943.20 signa
 generalia 933.40 latitantis signa
 959.10 assumpti signa 943.1
 putrefacientis cura 986.14
 erodentis cura 988.27 ma-
 teriam ostendit uomitus 946.
 17 signum cum à lacte statim iuu-
 tur 946.30 uniuscuiusque esse
 curam 980.8 noxa et ma-
 teria ante morbum latitare 930.20
 temporanei cura 1007.44 sub-
 stantiam tela inclusam habentia 898.
 18 deleteri cura 986.53
 ueneno praesentie cerastis cornua sudare
 971.50 auribaculum mutatur
 972.2 Franciscum Sfortiam steri-
 lissimum 973 Alexandrum
 Magnum affectum fuisse à Cassan-
 dro 971 gulosi sunt expo-
 siti 972.44 mortui signa 968.
 23
 uenena ne medicus cognoscere docerent
 debeat 716 calida esse omnia
 910.3 hausta arterijs ad cerebrum
 feruntur 902.20 calida qui-
 bus euentur 981.1 ex plantis uir-
 ria 934.10 et 945.14 quae tan-
 tum debilitant 932.13 quae pu-
 trefaciunt, quae in corporibus efficiunt
 919.36 ab occulta qualitate 923.
 45 ex animalib. omnia sunt fetida
 945.23 igne elaborata 911.623
 ex metallicis 945.18 pleraque
 quare corperant 866.43 quae
 uentriculum aut icur erodunt 867.
 47 confici possunt odore lethalia
 1009.27 tractandi sine noxa mo-
 dus 1009.23 utilia ad compo-
 sitiones saluatares 857.20 ad
 curia faciunt difficultatem intestino-
 rum 371.2 mala à iure consu-
 ta appellata 656.4 calidissimi-
 ma quae sint 947.13 acria sunt
 ex corruptis calidis 911.40 quae
 ab effectibus cognoscantur 851.44
 omnia uomitum prouocant 337.22
 quomodo cognoscenda 861.11
 in corpore generari 834.33
 uenenorum cura inseruit cerui carni-
 um 988.12 cerui cornua 987.
 2 citruli succus 980.261 fir-
 miliones 979.23 cerui coagu-
 lum 986.29 agaricus 988.23
 bezabar 969.20 aristolochia
 longa radice usque 986.34 car-
 ni benedicti aqua destillata 986.
 leporis

leporis coagulum 986.35 iridis
 uires 989.2 usus absinthij 983.
 4 cinamomi usus 983.7 ace-
 cetosi syrupi usus 983.4 ama-
 ranti florum decoctum 986.30
 butyrum 974.3 ciconiae sanguis
 980.45 cotoneorum succus, bac-
 di coagulum 986.26 dracuncu-
 lum 989.9 centauryi usus 988.52
 et 983.30 origani orientalis u-
 sus 986.36 cancorum cineres
 989 chrysolite 989.6 cy-
 claminis radix 986.27 amule-
 ta collo appensa 974.7 allium
 974.4 oricis scobis usus 1008.
 46 yadricula agrestis 1008.27
 endiuiae succus 980.26 coralij uir-
 res 974.11 dactylorum decre-
 tionis usus 980.35 diptamni Cre-
 tensis 978.2 balnea 980.48
 cucumer 980.26 anatis san-
 guis 980.45 butyrum 98.
 33 acetum 983.3 boli Ar-
 meni usus 978.1 asae fetidae u-
 sus 978.3
 uenenorum natura in ualde senibus ir-
 ritata sit 984.40 uires quae hec
 betent 974.4 cura generalis
 975.40 illitorum cura 1000.47
 diuisio ab ortu 865.37 non letha-
 lia genera quatuor 932.22 prima
 cepus est napellus 940.45 propria
 ratio agendi 862.20 omnis con-
 sideratio circa tria genera uersatur
 975.27 temporaneorum quatuor
 genera 1007.50 potentiae signa
 947.11 genera cognoscenda 861.
 23 septem genera 909.34 cali-
 dorum symptomata 980.35 ex a-
 nimabus diuersis 933.36 diuer-
 si effectus 861.23 omnium commu-
 nis intentio 975.42 proprietates qua-
 perimunt occulta est 861.26
 uenenati animalis icus et morbis cura-
 tio 992.25
 uenenarij capite plectendi 855.
 49
 uenenata 856.47 est caro galli-
 nae asonico enectae 959.
 47
 uenenatorum animalium signa 953.4
 icus quales morbos procreant 435.1
 odorum cura 1000.48
 ueneno sae punctio nis signa 951.
 14
 uenter quare non facile perfrigeretur
 217.52
 uentris dolores quales 778.21 tuni-
 ca exterior quot partibus constitu-
 tur 333.17 inferiori partes 607.
 6 superior pars quae continet 607.
 4 fluxus uehemens liberat ab alba pi-

I N D E X.

uita 778.42 fluxus differenter
 136 perturbaciones 6 tumores
 qui leuiiores sint 606.35
 uentre compactum uomitus soluit 326.
 7 fistentes cibi 142.45 fistit
 balneum 799.6 in tria diuis-
 dit Galenus 175.17 exonerando
 multos mortuos esse 364
 uentre superiore suppurati multipliciter
 fiunt 763.40
 uentres apud Hippocratem quid signifi-
 cent 72 quando calidiores 71
 uentriculus ne à medicamentis subuertat-
 ur, quid faciendum 180.20 solus
 sentit famem 67 in fame celeriter
 absumentur. ibid. membrum e-
 xanguie 167.53 muniendus 168.3
 afficitur icore laborante 766.12
 uentriculi et cerebri consensus 744.50
 inflammationem significat singulis
 744.14 doloribus uiles sunt caro-
 nes cochlearum 147.32 os con-
 terminum septo esse 346.15 à quo
 bus uentis et aquis ledantur 219.
 20 ferarum, sunt Lybiae populis pro-
 quibus 303.5 sauciati signa 629.
 15 et 710.45 nutrimentum 67.
 et 543.13 dispositio ex fecibus coe-
 quoscitur 53 recte habentis argu-
 mentum 120.20 cura maxima
 habenda 322.35 humida substan-
 tia 662.46 sanitatem ostendit
 bona appetentia 170.45 os qui-
 bus non concluditur, quid incommodi
 affert 76
 uentriculum quare pituita non exulceret
 303.1 quae roborant 721.39
 uentriculo laboranti quomodo agri nu-
 triendi 19
 uenula in pulmone rupta sit suppurata
 762.48
 uenulam ruptam in uenibus quid indicet
 455.25
 uenula in mammis et uteros tendentes
 539.27
 Venus et Mercurius sunt semper pro-
 pe solem 248.33 intempestiua
 causa epatis duri 687.29
 Veneris et Martis coniunctio est causa
 tempestatum 248.51
 Venerem superflua refrigerare corpora
 655.47
 uentis australis à constitutione australi
 parum differt 268.22 mutare
 ualitudinem potest 268.15 opti-
 mus qui 221.14 pessimus qui 221.
 23 medicinas purgantes impedit 340.
 42
 uenti animalia et plantas ledentes qui
 218.29 octo principales 216.47
 maxime contrarij loco et uiribus
 quid faciant 218.39 prodromi

uocati 215.28 frigidi et humidi
 recreant animam 218.24 ex
 moribus quales 218.31 sunt,
 cum Mercurius coit cum Ioue 248.
 50 inter brumalem solis ortum et
 occasum calidi sunt 219.16 sunt
 in suprema aeris regione, etiam si a-
 pud nos non sentiantur 241.45 in
 quibus regionibus meliores et deter-
 iores sint 221.12 à terra pro-
 ceuentes immo dicere siccant 218.27
 uenientes à mari, sunt sicci 218.
 humidissimi et calidissimi et fri-
 gidissimi et siccissimi qui sunt 216.
 14 uenientes à niuib. gla-
 cie, fluminibus, sunt frigidi et hu-
 midissimi 218.22 debiles uehunt
 secum uapores terrae 216.4 na-
 turam retinent locorum per quae tra-
 seunt 251.37 contrarij umbr-
 ferri sunt 251.28 plerumque ex su-
 periore parte in inferiorem feruntur
 241.50 uehemens purgant aere
 217.48 plerique refrigerant 251.
 24 et superiori parte aeris in inferio-
 rem descendere solent 218.50 quibus
 assimilantur autumno 220. os
 cidentales morbo si sunt 220.17 os
 orientales quales 220.15 orient-
 ales uersimiles sunt 220.19 ali-
 quando rigoris causa sunt 405.52
 morbo sa corpora reddentes 218.31
 ualidi, frigidi sunt 251.35
 uentorum principalium origo 218.33
 septem ordines 221.13 facultates
 in corporibus 216.2 status tem-
 perati loca 257.56 mutatio-
 nis 207.2 saluberrimus 218.
 43 natura est iudicanda ex regio-
 nibus unde ueniunt 218.35
 uentus omnes esse frigidos et humidos
 216.18
 uentosi qui dicantur 594.7
 uentorum Latinis, Graecis elleborus dici-
 tur 336.25 nigrum sanguinem pur-
 gat 338.49 nigrum peplio praes-
 ferunt 95.8 flore purpureo 339.
 3 quibus male affectis corporibus no-
 ditum sit 127.27 sumpturus quo-
 modo se preparare debeat 126.47
 ueratri usus in curandis phagedenis 518.
 31 exhibendi modus secundum Gal-
 lenum 336.33 nigri tres species
 339.2
 ueratro odorata admiscenda 95.
 4
 quando alius mollienda 95.3
 uerberana uocari hierobotanem 1005.
 33
 uerbera solvunt amorem 1005.
 33
 uerberaria cum picatione 86

uer an pariat hyemales morbos 280.32 in Germaniæ multis partibus hyemes est 227.46 esse calidum & humidum ratione demonstratur 229.12 quare sit humidum 229.12 minime exitiale 226.45 quot sit dierum 209.2 non diuiditur 209.3 salubre 43 quando incipiat 208.32 Rhodi salubre 271.43 omnibus ex æquo prodit quod ad uitæ longitadinem atinet 271.7 apud Lapones & Barmios saluberrimum 230.19 ob quam causam generet pustulas 272.46 generationis & uitæ tempus 247.15 temperatum non debet dici propter unum atq; alterum diem 228.27 ueris salubritatis causa triplex 230.21 morbi sunt a uehementi mutatione 280.35 temperies 42 principium est humidius quam calidum 229.34 finis qualis sit in uarijs regionibus 229.46 principium frigidum 228.40 & 208.26 discrimen secundum regiones 228.4 ueri amantes cur tam pauci sint 305.16 uere autumnus inæqualior 621.23 purgandi qui sint 97.17 minuendus cibus 89.10 qui potissimum grassari soleant morbi 273.18 primo in Aegypto fructus maturantur 228.42 uerdegambre uocatur elleborus in Hispanica lingua 868.9 uerecundia auget naturalem calorem 68 ueretri morbi 472.35 uermes ex qua materia generentur 290.27 cucurbitini 290.8 rute inuati 945.5 stercorearij 555.40 faciunt conuulsionem 682.17 quomodo gignantur in lignis 870.26 quando incipiant generari in pueris 454.23 raro generantur in infantibus, antequam cibo uti incipiant 584.45 uermium prima semina unde 290.15 generatio 285.48 uermiculorum alborum mictus 453.32 uermo tempore uenam secare, & purgare maxime conuenit 701.39 claudatio 84 copiosius corpus nutriendum 89.20 qualis uer Romæ sit 214.14 uerrucæ quales 286.20 ex quo humore fiant 289.2 in qua ætate maxime crescunt 285.13 uerrucarum remedia 286.23 generatio tria habet 289.45 uerrucis quæ ætas obnoxia sit uerrucæ sensim lucantur 700.51 uertigo inuadere à sudore nõ debet 400.21 familiaris senibus 345.9 in

senibus quid pronunciet 186.25 ex qua causa fiat 302.44 pati post purgationem 127.40 uertiginem præcedere morbi iudicium 133.39 quare patiantur ebrj 484.40 uertigines fiunt ob uentriculi prauam conditionem 302.35 patiuntur senes 300.36 in senibus faciunt apoplexiam 302.16 ueternus 839.20 uestica hyeme frigidior est 73 oblongior 469.47 uestica laborante quæ partes afficiuntur 468.34 uesticæ affectus mala 455.3 exulcerationem quæ significant 451.40 resolutio 73 fundus 468.49 uenica 468.50 ulcera 602.42 uitta indicant urinæ 53 situs in mulieribus & masculis 468.24 colli situs 469.21 recrementa candida sunt 463.47 morbi pessimi 603.49 ulcerationem quæ significant 470.3 uesticam constare tribus tunicis 469.18 ulcere perforatam habens uiuit 621.40 uulneratam quæ indicent 628.40 laborare quæ indicent 467.22 uesticæ morbi insanabiles 606.3 dolores in senibus difficiles sunt sanatu 602.32 utile calidum 511.14 lapides albi 463.40 collum faucium sanari potest 630.35 uestes corruptioe imbutæ quid possint nocere 874.49 permutare an expediat 232.17 uestibus infectis morbi communicantur 891.1 uestitos nasci quos dicat obstetricis 541.954.36 uestibalis rutela qualis 426.39 uibratio 426.39 uictus tenuissimus apud Hippocratem quæ sit 24 tenuissimus in ascite 16 tenuis quis sit, ibid. tenuis in quibus periculosus sit 13. & 14 per morborum genera & tempora 38. & 39 ægri medico debet esse notus 29 humidus quibus conferat 79 uarietas pro morbi uarietate 29 plenus quibus debeatur, ibid. tenuis & exquisitus periculosus 16 tenuissimus, quibus morbis accommodatus sit 15. & 16 medicis quæ sit 14 naturalis unde cognoscendus 31 attenuans quibus conueniat 16 humidus apud Hippocratem quæ sit 81 uictus tenuis usus in longis morbis 15 rationem præscribendo quæ medicis respicere debeat 53 ratio quid

afferat 77 ratio senum 74. & 75 tenuis diuisio 15 rationem indicantia 54 distinctio 24 ratio quantum in morbis posit 62 uigilia corruptit humores 869.54 siccando debilitat 713.16 ex quot causis fiat 766.42 refrigerant interiora 116.28 uigilia à febris discessu signum sunt reuersionis morbi 130.32 uigilia generant bilem 708.24 siccant corpora 74 calorem & siccitatem significant 118.43 senibus 74 sunt à frigore 765.45 quæ mala afferant 302.33 calidæ sunt 756.52 iudicationis signum aliquando sunt 119.25 uigiliarum periculum in quibus uulneribus sit 587.57 duæ causæ 302.48 uigilias efficientes causæ externa quæ tuor 767.5 graues curat aroma cum suffitus 528.20 multifariâ contingere 282.15 facit liquidæ alui egestio 107.6 uigor morbi summus tria significat 29 morborum seuior 165.25 in quibus morbis statim accedat 32 uigoris in morbis imminentiæ signa 134.3 uille aqua calida 448.35 uilli instrumentum expulsionis 719.34 uillorum in corpore usus 354.22 operæ rationes 414.44 uiniaciola 144.3 uinaculis sistitur sanguis 771.18 uinolenti sunt apoplexiæ obnoxij 727.26 uinum antiquum potens facit conuulsionem 682.16 celeriter mutat 143.29 quale bibendum lapidem in uestica timentibus 466.17 nigrum crassum generat calculum 463.47 potens exacerbat fluxionem in podagra 721.44 humorem atrium temperat 152.50 ex palmaris fructibus confectum 750.10 quis ægritudines soluat 822.41 neruos replet 483.35 uenensum quod afficiatur 941.20 alium subducens 144.33 quod destillatione & granis conficitur, inebriare potest 750.16 in statu morbi quando conferat 27 meracum corpora debilita reddit 153.7 granatorum utile in calidi uenenis curat 980.25 olim pro medicamento fuisse magis quam pro potu 811.16 potens quid in corpore faciat 750.32 potens extinguit uenenam 983.7 dulce auidè trahit iccur 523.28 uini & aqua quomodo frigidissima efficiantur 369.35 uini

uictis potentis potus sitim excitat 526.30 potus excitat distentionem 682.11 usus ante & post balneum 341.38 multa potatio parit frigus 749.30 meraci potus Galenus 503.15 potatio famem soluit 152.18 uapores quomodo ad cerebrum ascendant 484.15 moderate frigidus usus 309.1 uapor causa desipientiæ 716.4 bonitas 179.10 colores 143.38 ætates 288.33 proprium 484.26 substantia 143.30 albi potus contra hydropem 609.50 meracioris usus 152.28 mombæ sibi bonitas 811.22 calor extinguit naturalem calorem 750.30 Vina crassa & potentia gignunt atram bilem 156.52 in cellis mutantur Cænis ortu 324.33 nostra non sunt uina comparatione potentium uinorum 811.26 plurimum nutrientia 143.51 calidissima quæ 143.44 alium sistit 144.36 potentia ubi crescunt 811.20 uinum mouentia 144.3 tenuia 143.48 quedam alba calidissima esse 144.8 corrumpuntur flatu austri 210.7 uinorum differentia multæ 143.30 diuersæ facultates 153.9 odoratorum facultas 144.34 uiole purpureæ florent ante ueris calorem 231.34 suffite non olent bene 528.5 purpureæ quando pullulare incipiunt 208.50 sanguinem purgant 102.6 uiolarum purpurearum uires in confortando cerebrum 100.4.36 odor optimus cerebro 528.37 uiolacæ syrupo purgari debent infantes 281.50 uiperæ caro uiperarum moribus apposta prodest 977.16 caro est alexipharmacum mestrui sanguinis 974.1 fel amarissimi saporis 949.3 fel quid faciat in homine 941.11 ubi habitant, locus est periculosus 100.4.24 uiri boni & sapientes munimenta ciuitatum sunt 114.5 uirum quæ faciant celebrem 553.44 uires animales unde dignoscende 31 aloes 989.2 Cypri. ibid. non debilitanda sunt 100.4 ex quibus consistunt 86 quæ res abstant 139.9 in ægris plurimum possunt 86 in morbis indicat 61 an sufficiant ad statum morbi quomodo iudicandum 31 recipiens quot & quæ recipiat 126.10 quo alimento facilius restauerentur 81 non sunt excoluendæ nimium 138.52 corporis cor

rumpuntur ex copioso cibo 126.28 calida dissolunt 502.41 uirum & calor naturalis discrimen 86. & 805.21 casus 22 robur, non tempus meta principij 496.44 uirgæ ulcera sponte sanantur 473.16 uiride sputum 409.15 malignum 46 uiriditas splendida 381.49 uiridia excrementa 136.34 uirtus animalis unde iudicanda 31 principialis in morbis 831 uirtus imbecillitas uera, est per resolutionem 72 uitalis oppressio 31 uirtute naturali ægri magis indigent 31 uirtutes medico considerandæ 60 uirulentia 367.21 materia nascitur in corpore hominis 25 uiscera frigida habentes ex potu aqua non sunt 516.23 excitantur uisus obtusus familiaris est senibus 300.39 uisu solo quedam noxia esse 900.31 uisus obtusus ex pituitæ abundantia 303.22 uita ceruus longa 987.50 uita longitudo & breuitas 67 diuurnioris qui sint 70 breuitatis causæ 78 uitam quæ breuiorem faciant 500.33 Iupiter fouet omnium 249.6 uitalis constitutio omnium rerum quantum ad damnum occulte passura sit 247.49 uirtus unde iudicanda 31 facultas languida hyeme 89 facultas in cibo dando consideranda 31 uitalis facultatis imbecillitas cibi necessitatem indicat 86 uitiligo non fit ante pubertatem, nisi sit congenita 291.36 uitiliginis albæ ex quibus morbis fiant 275.33 sunt ex materia quæ generatur in autumno 273.34 uitiliginibus non corripiuntur hæmorrhoidas habentes 617.17 uitis in genere plantarum obtinet principatum 926.44 uitrum assumptum quomodo noccat 916.35 perspicuum 448.39 uitri esu plures perijisse 856.17 febrium quomodo corpus afficiant 938.37 usus ad exterendos lapides reni 856.19 uinum argenti quæ euacuent 1000.2 ulceratio in meatu urinae 473.30 ulcerationes oris in ætate frequentes 275.46 ulcus & suppuratio in pulmone quatuor modis fit 765.5 ulcus in pulmone quæ significat 764.40 ulcers ora prætumida 697.14 locum deprehendere ualde uile est ad curam 371.25 sensum præbens lassitudo

quid mimentur 121.29 ulcers omni calida actu applicari debent 512.5 ulcera ab atra bile insanabilia esse 370.24 oris fieri in nuper natis infantibus 230.40 praua timentes euacuandos 702.15 in hydropè diffusa culter sanantur 607.25 fieri absque uulneribus 631.22 intestinorum quare difficilia sunt sanatu 370.20 grauiora circa fauces sperandi difficultatem parienti 285.5 cacoethe dupliciter fiunt 599.29 sequens conuulso sit ne lethalis 480.42 onnia exiccatione indigent 233.39 maligna que sint 599.12 circa pudenda 276.46 anni 370.14 circa fauces 137.37 uires emittentia 511.40 capitis humectanda non sunt 516.23 excitantur lentigule cremore 233.40 in tibus ex qua causa 637.49 quibus humectanda sint 610.20 lata facilius sanatur quam profunda 370.42 annua causæ relinquunt cicatrices 695.7 uicernum pulsus uehemens 769.20 putrefacientem uim quæ probebant 1008.30 sanatio est exiccatio 473. sanatio ex siccitate 370.16 quæ non possunt ad suppurationem perducipi prauitatis 588.47 genera tria antiquo tempore 695.10 uicribus animi multi pereunt 370.18 frigidum cutem obducat 506.49 ulcusculum male curatum potest necare hominem 779.33 uisus uoracens fuisse 656.46 umbilici inflammationes in super natis 280.43. & 281.72 umbrae quot modis apparere possunt 1002.38 pueris terribiles 1003.36 umbrarum leuissimarum cura 1000.49 rute usus 1002.38 Peonice usus 102.38 unguis manuum curantur in suppuratione 497.42 denigrantur & cadunt aliquando ob uehementem timorem 1003.1 unguentum unguento oppositum 1000.58 unguenta quomodo occidant 1004.1 uocales quomodo proferantur 661.19 uolucrum carnes assate siccant 12.40 oua inflant 149.16 uoluptus quo patibemate in animantibus maxime consistet 499.56 uolulus non fit ante pubertatem 293.36 uolulus diuurnus quomodo fiat 235.47 uolulus reuersio 131.44 uolulus quales dolores sunt, & ex qua causa 279.47

I N D E X.

uonendum hybernus mensibus 321.43 uonere bis in mense iubet Hippocrates 327.10 qui possunt somnolentia seruantur 332.40 uonitio à tuberculi ruptione 750.48 uonitius optimus quis 102.50 fit cerebri uulnere 707.39 bilis quadri fariay fit 707.49 materie liuidæ 366.45 uonitium sedat 526.19 fluxionibus è capite cõducit 326.20 feces unde perueniant 693.48 irritamenta 709.30 ex elloboro uiolentus est 337.4 sanguinis quibus curandus 793.18 humores mouet 99.52 debet esse facilis 325.32 ab illo maiolum 754.48 motus uiolentus 322.47 cum repletio sentitur 721.39 Hippocratis tempore frequens fuit in usu 327.10 Symptoma 755.16 in illo quodre malum sit signum 755.26 quibus prouocandus sit 327.12 sequitur medicamenta purgantia 347.52 cauesæ infantium 282.5 male administrati indicia 326.24 solum uentrem sistit 326.9 quid faciat in corporibus 326.2 spontaneus soluit aut profluuium 620.7 ætate sunt 275.45 uonitium sequens oculorum rubor, mali 744.2 anethi usus 976.1 prouocantia leuia medicamenta que sint 337.7 prouocant uenena 357.22 mouent pinguia 337.14 butyrum facit 975.51 prouocantibus utendum quando sit 318.5 uonitium, quicq purgationibus per inferiorem partem sunt euacuat 322.10 que sint curanda 326.30 purgantia 342.14 uonitorij auxilijs in morborum initio possunt uti 99.35 uonituri, qui uouuerunt, loco calido debent manere 323.3 uoracitas Biantis pugilis 140.19 uoracitas præstantium uirorum 656.657 uox quorum animalium fit 661.26 quando incipiat 478.24 rauca ut tuba in raucedine 183.33 canis rabidi rauca est 952.30 cum genitalibus consentit 655.52 uocem quomodo homo amittat 1002.50 ureter ex renibus in uescicâ euntes 456.29 uretarum uitiâ indicat urina 53 urendi aut secandi quo loco sunt tabidi 648.52 urigo qualis sit dolor 605.26 & 304.24 urina alba, noxia est in morbis capitis 449.2 dum adurit, quid patiatur 461.19 alba quid indicet 446.

33 mala in morbis extra uenas 50 sicca est natura 473 quibus ex causis supprimatur 473 calculosi fecerofimilis 449.6 densa & diuisa indicat recidius 131.6 optima 103.7 in quibus partibus concoquatur 449.19 rubra ex mensium retentione 534.7 sana quadrifariam dicitur 830.8 debet esse pro potius ratione 669.4 sine hypostasi quid significet 789.6 inspicienda in morbis 629.30 concreta 445.23 turbida & confusa quomodo differant 445.28 rubi cunda, conturbata 445.43 etiam bona in morbo laterali ad salutem nihil indicat 50 in quibus morbis nihil indicet. ibid. deterrima 792.12 indicans lapidem generari 289.19 quomodo consideranda 445.5 indicat coctionem 102.44 urina stillicidium ex inflammatione intestini recti 303.30 stillicidia familiaria 300.33 stillicidium quid sit 573 multitudo que esse debet 474.37 uia obstructa quid mali adferre possit 387.40 fetus 540.52 suppressionis causa 474.30 coloris similis sudoris color 400.26 aquosa cause que sint 148.12 acrimonia est causa stillicidij urinae 304.3 profluuium laborantes quomodo curandi 593.2 consideratio 50 urinam retinendi impotentia unde contingat 574.2 mouet solanum 913.59 proritantia abortus excitant 316.27 urinae albæ & perspicuae malæ 447.51 quales soleant esse in malignis febribus 786.29 malæ 130.38 fixæ 446.22 pingues in superficie 791.20 turbida non ex renibus uitio 446.6 plerumque portendentes mortem 446.20 in morbis pestilentibus 446.21 tenues in morbo regio quid significant 687.43 per turbata, quales sunt iumentorum urine, quid portendant 445.20 mortem significantes 445.41 tenues colorate 49 de se et cõurbata quid significet 445.40 ex peponu usu 445.48 concresecunt à frigore 445.29 turbantur à calore 445.30 que potissimum indicent 53 incoctum morbum significantes 784.5 lethiferae quales 784.16 geniturae similes 486.27 recidius indicantes 130.37 in febre erronea 278.8 urinarum sedimenti farinae similis duo generata 784.30 sedimina sicut farina crassior quid indicent 783.44 sub-

fidentie prauæ que sint 784.5 0 leacearum tres species 792.14 multitudo quid significet 50 urinarum meatus 457.33 usi pisces 146.32 anima uirus 903.5 urtica piscis cavilaginei generis 146.36 urticae olei usus in cura uenenorum 986.34 in phlegmone usus 104.30 femora 527.40 uisio quibus morbis conueniat 748.35 uisio scurior sectione 651.23 uisionis modus 735.17 uisionem longis morbis conuenire 660.5 uisione olim multi sanati sint 628.3 qui indignant 651.9 quidam lienosi curantur 278 uterus membrum non est principale 547 quando calidior 73 humens causa est sterilitatis 575.42 uteri & recti intestini una est substantia 778.30 uteri acetabula plena mucoris 549.19 fouendi medicamento ex lauro 549.39 suffocationibus utilis est superueniens sternutatio 535.27 dislocationes 575.49 cunitas dextera & sinistra 510.47 lenitas causa abortus 551.13 os durum 570.14 os uelut grossus ficus 570.33 oris conclusionem quando morbi sequantur 570.42 uas morbosum esse que significant 569.13 uulnus 627.32 inflammationem sequitur urinae stillicidium 572.7 consensu supprimitur urina 473.48 suppuratio 556.12 decubitus in coxam 556.12 os quam ob causam commineat 562.34 os quadrifariam disponitur 562.37 utero amicum calidum 511.14 conferunt polypi 538.11 utero gerentes quando medicandæ 108.47 & 313.7 & 313.8 à purgationibus abhorrent 314.8 gerunt, si mammae graciles fiant, repente abortit 528.29 inedia periculosa 314.12 uterorum morbi maxime caput afficiunt 544.14 uteros madidos non concipere 244.10 ipsos habentes non concipiunt 578.23 uterinis laboranti mulieri sternutatio bonum 535.22 utilis mutatio regionum ad fascinum 1006 una cito decernit 157.3 uice uigor 32 uulpes pisces 146.34 uulpes carniuum usus 1011.6 rapide signa 951.44 uulnus quare non soluendum 770.48 non

I N D E X.

non debet statim consolidari 481.19 uulnere dilatatio inuatur 481.13 cauum implendū, ut sanguis effluat 771.6 in capite cum sopore, lethale 119.41 uulnere lineæ aceto madefacta imponenda quando sint 771.12 uulnere in digito perijt eques 479.48 uulnera magis lethalia que sint 770. & 624.35 & 110.19 loquax que sint 587.33 pecloris tabes sequitur 480 calidis medicamentis fouenda 481.20 sine tumore, ingens malum 589.12 maligna que 275.5 omnis generis occidere possunt 770.31 medicoria scuriora esse 627.9 omnino lethalia que sint 631.6 uulnere cura 511.30 uenenatorum signa 555.4 uenenatorum cura

996.27 uulneribus magnis tumor magnus debetur 587.30 uulnerata partes que non augeantur, neque coalescant 632.3 uulnerata membra quot modis mortem inferant 627.39 uulnerata mala est alius sicca 202.34 uulneratorum in cerebro mirabiles historie 625.20 uulturnus dictus Græcus 251.20 aquosus uentus 251.13 per que loca transit 251.15 uulua sita 468.38 uulnerata signa 629.44 X Estomantia & uulua sita febres Y Estomantia & uulua sita febres

819.7 81 468.17 Z Apante duci uelium que acciderint 10 & 11 zeduaria melior, que cum napello creasit 974.35 zeduarie cum copioso uino usus 1002.22 usus contra pestem 975.13 zephyrus unde ad nos ueniat 251.5 uentus est nimbus 250.36 quo tempore spiret 215.23 Zephyri facultas 251.7 zethi uis 750.8 Zestis medicus à interprete Aphorismorum 831.21 zibethum 527.52 & 575.32 confortat cerebrum 1004.37 zibum 333.29 zygena piscis 146.35

F I N I S.

BASILEÆ, EX OFFICINA HENRI
CHI PETRI, ANNO SALVTIS HV-
MANÆ M. D. LXIII, MEN-
SE MARTIO.